Suvenir de la fratele meu Neculai Roikovitz, născutu in Galatz la 4/16 Decembrie 1863 și mortu la 14/26 Februarie 1883 la Palerma.

Roikovitz

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL IV.

(1 Martie 1870 — 1 Martie 1871.)

Redactor: *Iacob Negruzzi.*

BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT

P. 1436

IASSI 1871.

TIPOGRAFIA SOCIETĂȚII JUNIMEA.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ

P-5040-D

Pagina.

Opul lui Edgar Quinet „La création“ de D. *A. D. Xenopol* 177. 195. 206. 223
Reforma invĕţĕmĕntului primaru de D. *T. Maiorescu* 237. 254
Tractatul de Economie politică al d-lui Strat de D. *A. Xenopol* 173
Chronica Huşilor de P. S. S. Episcopul Melchisedec de D. *A. D. Xenopol* 373
Proiectul de dicţionaru al societăţii academice de D. *N. Quintescu* 350. 356. 381. 392

Descrieri Satirice.

Copii de pe natură de D. *I. Negruzzi*
Christachi Văicărescu 137
Don Juan de la Archivă . . . 341
Electorale 389

Diverse.

Unu vechiu manuscriptu de D. *I. Negruzzi* . . 44
O inscripţiune de la Neamţu de D. *A. D. Xenopol* 248
Scrisoarea D-lui I. Bădescu cătră redacţiune . 29

Pagina.

Notiţă asupra proiectatei intruniri de la Putna de E. 233
Programu pentru infiinţarea unui teatru românu in Transilvania 87
Notiţă asupra aniversărei Societăţii Junimea . 288
Scarlat Capşa † 52
Despre filosofia la Universitate trad. in prescurtare din A. Schopenhauer de D. *T. Maiorescu* 325. 365. 384. 394

Notiţe Literare şi Stiinţifice.

Prosper Mérimée de D. *V. Alexandri* . . . 362
Conferinţa D-şoarei C. Dunca asupra femeei de D. *A. D. Xenopol* 214
Esposiţiunea Artiştilor in viaţă la Bucuresci de D. *I. Negruzzi*. 192
Despre societatea Academică 250
Revista sciinţifică din Bucuresci 46
Bibliotica de lectură a D-lui Riureanu . . . 83
Foaea pentru invăţătura poporului Românu . . 84
Foaea Societăţii „Românismul“ 117
Baladele populare române adunate de D. M. Pompiliu 118
Notiţă asupra unei aprecieri a „Columnei lui Traian“ 120

No. 1. —Anul IV. Iassi, 1 Martie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Francia și Spania 20 franci.
— Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea și la librăria Junimea; in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Studii asupra stărei noastre actuale, de D. *A. D. Xenopol.*
O casă neagră, novelă de D. *I. P. Florentin.*
[illegible]itare; Goana; Doru; Tablou; poesii de D. *I. Negruzzi.*
[illegible]espondență.
Anunciuri.

Studii asupra stărei noastre actuale.

I.

Dacă antichitatea ar fi ajunsu in timpurile moderne intreagă și neatinsă, profitul ce s'ar fi trasu din comorile ei ar fi fostu mai micu.

Acestu aforismu cuprinde in sine unu adevĕru, acărui desvoltare, ne va luminà asupra unui mare neajunsu a stărei noastre de astădi, față cu civilisațiunea Europei.

Ca punctu de purcedere acelor ce avemu de spusu stabilimu analogia următoare, care de sigur nu va fi contestată de nime: Civilisațiunea Europei moderne e datorită in mare parte atingerei spiritului barbaru cu civilisațiunea antică; renascerea vieței noastre, atingerei spiritului nostru cu civilisațiunea apusană.

Năvălirea barbarilor combinată cu decăderea morală și intelectuală a lumei antice rupse firul progresului omenescu. Producerile mărețe ale spiritului anticu — artea și sciința elină, dreptul și organisarea statului romanu — erau tot atăt de puțin ințelese de barbarii năvălitori căt și de Romanii și Grecii degenerați. Spiritul Europei reincepù o desvoltare oare cum din capĕtu și in parte independentă de inriurirea antichităței, deși aceasta ilu incunjurà ăncă din toate părțile, și merse astfeliu inainte pănă ce ajunse in stare de a putè legà eară firul disvoltărei de civilisațiunea antică. Aceasta se intămplă la renascerea sciințelor și artelor in secolele XV și XVI, de căud incepe civilisațiunea Europei moderne, pe căud lunga perioadă cunoscută sub numele de Evul-Mediu este numai desvoltarea pregătitoare a spiritului europeanu pentru a fi in stare să continue progresul anticu.

Dacă privimu la istoria noastră, vedemu că ne infățoșează aceleași fase, deși in perioade diferite. Pănă cătră inceputul secolului de față, Românii au fostu in epoca Evului-Mediu a istoriei lor. Caracterele acestei perioade le regăsimu in istoria noastră, ori unde ne vomu intoarce, atăt in bine căt și in rĕu; din contra, in zădar vomu căutà semnele distinctive ale civilisațiunei moderne la noi, pănă la

inceputul seculului acestuia. Virtutea neinfricoşată, luptele politice şi religioase, o ţesĕtură nesfirşită de ambiţiuni, inălţări şi căderi, in unu cuvĕntu, o mişcare mai mult fisică, esterioară, decăt o mişcare a ideilor caracterizează Evul-Mediu atăt al Europei căt şi pe al nostru, cu deosebire, că pe cănd in Europa religiunea joacă adesa rolul de căpitenie, la noi a fostu totdeauna politica, raporturile de putere şi de dominare, centrul in jurul căruia s'invĕrtì istoria noastră —in timpurile mai ferice luptele pentru neatărnare; in cele de durere, perdĕtoarele lupte [illegible] de intrigă şi de partidă. In acestu timpu indelungatu care se sfirşì mult mai tărḑiu la noi decăt in apusul Europei, avurĕmu deci momente insemnate de viaţă, a căror inriurire in bine şi in rĕu stă ăncă puternică inaintea noastră; avurĕmu resboinici şi politici insemnaţi in sfera lor, avurĕmu şi timpuri de schinjuire precumu le-au avutu şi Europa — aceasta prin dominarea papală şi urmările ei, noi prin acea a Fanarioţilor.

Dară atăta numai amu avutu şi nimicu mai mult; căci dacă căutămu caracterele distinctive ale timpurilor moderne — sciinţele, artele, industria, comerciul, rafinarea moravurilor, slăbirea credinţelor religioase, in unu cuvĕntu după mişcarea interioară — toate aceste nu le intălnimu la noi in unu modu care să aibă o influenţă puternică şi definitivă asupra vieţei noastre, inainte de inceputul seculului acestuia. Scimu pre bine că amu avutu ăncă in seculul al XVI-le o universitate la Cotnaru şi că scoala lui Vasile Lupu datează de pe la 1640; dară cine va pretinde că aceste institute au avutu o mare inriurire asupra desvoltărei noastre, de vreme ce unul dispare fără urme, celalaltu renasce abie in timpurile noastre după o lungă amorţire? Pănă in seculul nostru in zădar căutămu o literatură de o intindere şi o valoare deosebită; şi cu toate că ne rămase ici şi cole căte o chronică de o nespusă valoare istorică, sau chiar căte unu monumentu literaru, nu putemu de locu pretinde că asemene scrieri aru avè unu altu caracteru decăt memoarele istorice ale Evului-Mediu germanu, francezu sau englezu, sau că aru fi de o valoare sup[illegible] [illegible] literaturei aceluiaşi timpu a acestoru popoare. Literatura cea mai insemnată a Rumănilor pănă pe la inceputul seculului nostru, este literatura populară, de a căreia avuţie abie amu inceputu a ne face o idee, de cănd s'a pusu a se culege, şi a se scăpà astfeliu de peire această floare care se vestejesce la suflarea civilisaţiunei. Dară literatura populară e tocmai caracteristică Evului-Mediu, şi peirea ei semnul timpurilor moderne. Desvoltarea teatrului şi a poesiei dramatice e de sigur unul din cele mai insemnate caractere ale acestoru timpuri, oare cum semnul momentului in care spiritul modernu intră in unu poporu. Teatrul se fundează in Francia cam pe la 1550, in Anglia puţin mai nainte; in Germania teatrul devine unu institutu de insemnăte abie pe la 1620 prin aşa numiţii „comedianţi engleji.“ La noi ănsĕ, infiinţarea chiar a teatrului cade in seculul de faţă. Literatura in sensul propriu a cuvĕntului nu are la noi o vechime mai mare decăt o jumătate de seculu, şi e ăncă departe de a cuprinde in sine toate formele sub care fantasia obicinuesce a se manifestà. Căt despre arte, sciinţe comerciu, industrie, ele abie că

incepù a luà unu avĕntu pe ici pe cole. In unu cuvĕntu, pentru ori ce omu care vede lucrurile aşa cum sunt, care caută să înţeleagă unde se află, ce e de făcutu şi ce e cu putinţă de făcutu, şi care nu işi aruncă singuru unu vĕlu peste ochi care să-lu orbĕască asupra stărei noastre şi să-lu facă să creadă că avemu toate, că in toate suntemu cei ăntei şi că nu ne mai rămăne decăt a ne mândri de cele ce amu produsu, — pentru ori ce omu cu minte, ḑicu, părerea că istoria noastră pănă pe la inceputul secului acestuia a fostu in perioda Evului-Mediu, şi că abie de atunci a intratu in perioada momodernă va fi unu adevĕru neresturnatu.

Tot atăt de vederat e acuma că precum avĕntul Europei moderne e datoritu mai cu samă atingerei spiritului seu cu comoarele antichităţii, aşa şi avĕntul Românilor e datoritu atingerei spiritului lor cu civilisaţiunea apusană. Doveḑi pentru aceasta credemu că nu va cere nime, şi de aceea nu voimu a le mai inşirà.

Deci Evul-Mediu a Europei se sfirşesce cătră secolul al XV-le, cănd Europa venindu in atingere cu spiritul anticu, leagă earăşi firul desvoltărei de progresul lumei vechi.

Evul-Mediu a Românilor — căci pentru ei ăncă nu ne e datu a numì o ţară — se sfirşesce pe la inceputul secului al XIX-le, cănd spiritul lor vine in atingere cu civilisaţiunea apusană.

Pănă aice analogia; de acuma incepe deosebirea, şi din ea vomu vedè unde stă neajunsul posiţiunei noastre, faţă cu civilisaţiunea Europei, in asemănare cu posiţiunea in care se află Europa faţă cu civilisaţiunea antică.

Popoarele Europei venirĕ in atingere cu producerile unei civilisaţiuni dispărute; noi stămu in faţa unei civilisaţiuni existente, vie in corpul ei dinaintea noastră. De aice resultă toată deosebirea stărilor respective a noastre şi a Europei faţă cu isvoarele de unde fie-care a suptu avĕntul spre progresu, deosebire in doue priviri in nefolosul nostru, şi din care una este tema ce voimu a trătà noi acuma.

Partea cea mai insemnată a spiritului anticu nu fù aceea ce remase in memoria popoarelor, pentrucă, după cum amu spus'o, lumea de pe timpul năvălirei nu erà in stare să inţeleagă şi să pĕtrundă producerile măreţe ale spiritului anticu. Aceste produceri, in faţa amestecului de neamuri ce eşì din năvălirea barbarilor, erau asemenea unei cărţi mari, frumoase, puse inaintea unui copilu care nu cunoasce ăncă cheia cetirei. Precum in amintirea lui se păstrează numai forma esterioară, coloarea şi poate infloririle legăturei, eară nici de locu comoarele de inţelepciune şi de frumuseţă adevărată ce stau ascunse sub literile tipărite in ea — astfeliu şi in memoria lumei de atunci remase de siguru căte una şi alta din cele ce compuneau viaţa antichităţii, dară principalul fù neinţelesu. Ca prin unu instinctu despre mărirea lumei ce dispăreà, se continuà invăţătura limbelor latine şi eline, care ănsĕ se desfăceau din ce in ce de pe basele existenţei lor, de popoarele ce le vorbise, şi treceau in starea de limbi moarte. Texturile opurilor nemuritoare furĕ intrebuinţate ca modele de prescrisu pentru pedeapsa călugărilor care greşeau intru ceva. Resturi din formele administraţiunei romane, unele din principiile de dreptu cele mai insemnate se păstrează, şi influenţează asupra

constituirei nouelor state barbare ... Dară toate aceste amintiri erau numai coaja, nu miedul obiectelor de la care purcesese. Pentru ca spiritul civilisaţiunei antice insuşi să reinvie, trebuea să se producă unu spiritu care să-i dee viaţă. In cărţile mucedite prin beciurile monăstirilor, in statuele ingropate, in templele şi amfiteatrele ruinate de timpuri şi de oameni, zăceà o lume intinsă, productul şi imaginea unei vieţe bogate, unei mişcări puternice a sufletului omenescu. Această lume de urme trebuea reinviată, precum reinvie spiritul geologului lumile antediluviane din urmele plăntelor şi a scoicelor in tărămurile sădite peste ele. Din fiecare, carte porneà căte o rază de adevĕru, din fie-care statuă, templu sau poesie căte o icoană a frumosului; dară ele se perduse până atuncea in infinitu, nefiindu o oglindă care să le resfrângă, unu mediu care să le oprescă şi să le concentreze. Oglinda pentru producerile sufletesci e ănsĕ numai sufletul, şi până nu se şterse ceaţa care impedecase până atuncea resfrângerea lor in sufletul omenirei europeane, lumea antică in partea ei cea mai bună, fù pentru elu o literă moartă.

Când spiritul europeanu ajunse ănsĕ la punctul de a putè simţi valoarea ce s'ascundeà sub formele ce până atuncea stătuserĕ neinţelese înaintea sa, când elu voì să iee in sine lumea antică, să o reinvie in propriul sĕu interioru din rămăşiţele ce ĕi lăsase — in ce stare o găsì elu atunci? — Cărţile fusese copiate şi recopiate de călugări, fără nici o luare aminte pentru sensu şi idei; cuvintele erau ades legate de cuvinte; frasele de frase; notele ce vre-unul mai iscusitu făcuse pe la margini furĕ copiate de altul ca făcĕndu parte din textu; in fine fiindu lipsă de materialu pentru scrisu, multe opuri insemnate furĕ acoperite cu o văpsală, pe care apoi se scrieau texturi bisericesci sau se copià vre unu altu autoru. Astfeliu erà dejà forma esterioară sub care cele mai multe din opurile antichităţii se presentau spiritului modernu. Dară aceasta erà puţin: limbele antice, de şi studiul lor nu fusese nici odată părăsitu, erau foarte reu cunoscute. Sensul a o mulţime de cuvinte şi espresiuni, neinţelesu, mai alesu in limba elină, căci cea latină, ori căt de stricată, tot fusese intrebuinţată in dreptu politică şi filosofie. Apoi chiar de se inţelegeà limba până la unu punctu, sfera de idei ce conţineà ea, nu puteà fi pĕtrunsă aşa de uşor. Lumea nouă barbară şi creştină, cu forme de viaţă atăt de deosebite de cele a lumei antice, civilisate şi păgăne, nu puteà de odată să-şi represinte in modu lămuritu idei şi forme dispărute acum de secule intregi din realitatea vieţei, şi păstrate numai in nisce monumente, a căror inţelegere mecanică presintă deja atătea greutăţi. — In privinţa sciinţei starea erà şi mai grea. Trediţiunea sciinţifică se rupsese cu totul; cărţile de medicină, de astronomie, de matematică erau şi mai puţin inţelese, şi dinaintea adevĕrurilor sciinţifice conţinute in ele, spiritul sta ca dinaintea unor ieroglife. Dreptul de care aveà atăta nevoie societatea acelui timpu, in care pe de-o parte domină forţa, pe de alta unu instinctu nehotăritu dar puternicu incepuse a se arătà in contra-i— dreptul romănu pe care biserica incepuse a-lu aplicà cu succesu, şi spre care se intoarserĕ in curĕndu multe spirite alese, erà adunatu

in o compilaţiune*) curioasă compusă din bucăţi culese de prin opurile juriştilor Romăni, din legile impĕraţilor, mai cu samă a celor creştini de la Constantin inainte, şi din reformele lui Justinianu insuşi, deci cuprindeà in sine elemente foarte variate, din diverse timpuri şi imprejurări, acăror inţelesu şi relaţiune nu puteau fi pĕtrunse decăt după unu studiu de secule intregi, şi care astăţi încă ocupă spiritul unei sume de invăţaţi ai Europei.

Astfeliu ne se presintă adevĕrul şi frumosul celu cuprinsu in scrisoare. Dacă trecemu la arte, găsimu alte pedici şi greutăţi. Templele, monumentele fusese in mare parte sfărmate de timpuri sau de fanatismul creştinescu; statuele cele mai multe erau ciuntite şi ingropate sub ţerina ruinelor.

Din ori ce parte deci spiritul europeanu tindeà a pĕtrunde in lumea ce zăceà in rămăşiţe dinaintea sa, elu intălneà pedeci pe care trebueà să le invingă inainte de a petrunde in interiorul comoarelor ce erau să-i dea o viaţa cu totul nouă şi puternică. Texturile trebueau lămurite, interpunctate pentru a scoate din ele unu sensu, lipsele umplute prin conjecturi pentru a legà ideile de o laltă, văpselele şterse pentru a cetì, sau a găcì mai bine, ceea ce stăteà ascunsu dedesubt. Cuvintele, espresiunile, sensurile trebueau inţelese; şi deci studiul limbilor antice reluatu cu energie. Opurile, fiind copiate adese ori şi in diverse locuri, presintau o nenumerată mulţime de variante, care trebuiau confrontate pentru a se alege sensul celu mai potrivitu. din toate aceste se esplică cum de filologia şi critica au fostu cele ăntĕi sciinţe ale Europei moderne. In sciinţe trebueau ăntĕi inţelese noţiunile elementare şi apoi pĕtrunsu cu incetul in opurile lăsate de antichitate. In dreptu asemene trebueau inţelese noţiunile de dreptu, şi cu ajutorul lor căutatu a pĕtrunde in adănca raţionare a iuristilor Romani, de aci apoi a se păşì abie la aplicarea practică a principiilor de care aveà atăta trebuinţă societatea acelui timpu. Căt despre obiectele de arte, munca fisică trebueà să le scoată la lumină, lucrarea intelectuală să implinească ceea ce lipseà, ăntĕi prin fantasie, in curĕndu apoi prin faptă, pentru a se bucurà astfeliu de frumosul după care sufletul aspirà atăt de tare.

Atingerea spiritului Europei cu lumea antică avù deci de efectu de a-lu impinge la o activitate puternică interioară care indirect ĕi aduse mult mai multu bine decăt cunoscerea cuprinsului insuşi a comoarelor antichităţii. Resultatul principala a silinţelor ce-şi dădeau filologii*) pentru inţelegerea autorilor nu fù atăta inţelegerea insăşi a acestora, căt spiritul de alegere şi de critică la care se deprinserĕ cei ce se dădeau la astfeliu de ocupaţiuni, care spiritu se respăndì in curĕndu in toată părţile, şi avù o inriurire atăt de puternică asupra Europei, incăt formează unul din caracterele fundamentale ale desvoltărei sale. Efectul principalu al museelor de arte ce se ridicarĕ in toate părţile, nu fù atăta contemplarea frumosului, ci obicinuirea spiritului de a restaurà elu insuşi ceea ce lipseà, o esercitare a fantasiei a căreia urmări se arătarĕ in curĕndu in noua producere artistică ce se născù mai ăntĕi in Italia. In sciinţe

*) Acea a lui Justinianu cunoscută sub numele di Corpis juris.

*) Şi e de notatu că ori ce omu invĕţatu era pe acelu timpu şi filologu.

nŭ profitarĕ atăta spiritele de insăşi adevĕrurile conţinute in opurile sciinţifice remase, pe căt de munca ce custă inţelegerea lor, şi care deschise calea unui spiritu sciinţificu independentu. In dreptu, folosul celu mare deşi mai indepărtatu nu fu aplicarea principiilor dreptului romănu, ci lucrarea intelectuală necesară pentru a descurcà şi inţelege aceste principii, care nu se presintau minţei in cărţi scolare clare şi lămurite, uşoare de inţelesu pentru ori şi cine.

In unu cuvĕntu, profitul ce-lu avù Europa din atingerea sa cu rămăşiţele lumei vechi, resultă mai cu samă din activitatea intelectuală ce trebuì să desvolte pentru a invinge piedicele de totu soiul ce se opuneau petrunderei in ele. In acestu sensu avemu dreptul de a spune că „dacă antichitatea ar fi ajunsu in timpurile moderne intreagă şi neatinsă, prefitul ce s'ar fi trasu din comorile ei ar fi fostu mai micu.“

Şi de sigur numai acele cunoscinţe pe care ne le agonisimu cu greutate pĕtrundu in adevĕru in spiritul nostru; numai ce amu căştigatu prin noi inşine se incorporează oare cum cu insăşi fiinţa noastră. Totu ce intră in spiritu sub forme uşoare, pregătite gata pentru a pĕtrunde in elu, fără ca să mai fie nevoe de o incordare deosebită a acestuia spre a şi le apropria — nu ne aduce decăt unu folosu indoelnicu. Se introducu astfeliu in mintea noastră numai cunoscinţe străine, lucrări căscigate cu sudoarea altora; se infrumuseţează spiritul nostru cu ornamente străine, dară nu se frămĕntă insăşi natura lui, nu se amestecă nu se incorporează cu elu nimica. Stau numai pe suprafaţa lui ca oloiul pe apă; o pătură străină peste acelaşu spiritu, o aurire inşălătoare peste aramă sau cel mult argintu.

Şi tocmai la astfeliu de stare nenorocită suntemu noi Românii condemnaţi, faţă cu civilisaţiunea apusană. *Avĕndu dinaintea noastră nu rămăşiţele ciuntite şi fărămate a unei vieţe dispărute de multu timpu, ci unu corpu imensu in deplină activitate şi in floarea desvoltărei, suntemu condemnaţi a primì toate gata* . . . De ne trebue o constituţiune nu avemu nevoe de a trece prin sute de incercări pentru a vedè care e mai potrivită cu caracterul nostru, ci introducemu vre una gata ce ne o presintă Europa; de ne trebue unu codice nu trebue să ne chinuimu in timpu de ani şi de secule pentru a inţelege o legislaţiune minunată, dar străină şi cuprinsă in o formă plină de greutăţi şi a devenì astfeliu singuri in stare de a produce unu codice, ci traducemu unul gata, claru, intocmitu pentru aplicare. Dacă ne se infăţoşează intrebări indoelnice, sciinţa şi jurisprudenţa străină, care a găsitu respunsurile după muncă indelungată, ne stau deschise. Dacă voimu a cunoasce conţinutul scrierilor antice, nu ne trebue să stabilimu tecsturile, se criticămu, se căutămu a inţelege ideile autorului; ediţiuni corecte şi comentarii invĕţate ne le presintă Germania, traduceri şi studii pline de fineţă şi eleganţă le găsimu in Francia. De avemu nevoe de diversele sciinţe, nu suntemu siliţi a cercetà, a face descoperiri, căci sciinţele sunt deja inaintate in Europa, şi pre destul dacă putemu să ne apropiemu sciinţa şi cătă este . . . Şi aşa mai departe in cele mai multe din ramurele vieţei noastre; peste tot locul suntemu condemnaţi a avè toate gata, pregătite de alţii, nu avemu nevoe de a ne incordà spiritul

pentru altă activitate decăt pentru acea a memorisărei sau a pĕtrunderei unui inţelesu mai mult sau mai puţin uşoru, eară nici de cum pentru o activitate creatoare, singură de unu meritu adevĕratu, In scurtu, diferenţa intre starea noastră faţă cu Europa şi starea acesteia faţă cu civilisaţiunea antică este, *că Europa au invĕţatu fără profesori — şi că noi şi căt invĕţămu, invĕţămu numai cu profesori.* Că e mai uşor, e clar — dară că e spre nefolosul nostru e din nenorocire şi mai clar.

Tendinţa unui poporu care vra să lese urme in istorie trebue să fie aceea de a contribui intru ceva la binele comunu al omenirei. Aceasta nu o va putè ăjunge prin adoptarea producerilor gata a unui altu poporu—aceste remănu a celui ce ce le-au produsu, ori şi căt le-amu schimbà şi naţionalizà — ci numai prin creaţiuni noue, prin noue adevĕruri descoperite care să vină in folosul omenirei intregi, prin noue icoane a frumosului de care să se bucure sufletul ori căruia, in fine prin imbunătăţirea formelor de viaţă care să mărească fericirea omului intru căt e cu putinţă. Numai astfeliu unindu silinţele sale cu acele a restului lumei pentru măreaţa realizare a idealului omenescu, va avè şi dreptul de a fi numitu intre intemeietorii sĕi, şi nu va fi ca trăntorul ce se folosesce numai de munca străină fără a adăogì nimica din propria sa sudoare. Dar pentru a produce de sine trebue ca spiritul să se deprindă la o activitate creatoare, la o activitate astfeliu că se lucreze elu insuşi la ceva nou şi să nu iee numai in sine producte gata făcută de alţii. Cătu timpu vomu invĕţà dreptul după compendiile şi comentariile minunate ce stau deschise tuturor, cătu timpu vomu studià, ori căt de perfect medecina, matematica, sciinţile naturale etc. căte stau depuse in opurile străine cătu timpu ne vomu mulţămi a cunoasce ori căt de bine istoria cătă e scrisă pănă acuma—in unu cuvĕntu, *cătu timpu nu vomu căutà să easă ceva din spiritul nostru şi nu numai să intre in elu, şi anume să easă ceva nou, ear nu o mistuire necomplectă a producerilor străine ce au intratu in elu, atăta timpu nu vomu fi demni a fi consideraţi că luăndu parte activă la civilisaţiunea Europei,* şi toate laudele noastre voru fi numai espresiunea unei oarbe zădărnicii.

Nu că facemu o mustrare ţĕrii noastre pentru starea in care se află. Starea e in mare parte motivată prin puterea imprejurărilor; dar amu ajunsu deja in destul la cunoscinţa de sine pentru a pune toate silinţele noastre spre indreptarea măcar a aceloru rĕle care sunt cu putinţă de indreptatu. Recunoascemu eară şi că desvoltarea noastră fiindu ăncă la răsăritul timpurilor moderne, nu putemu intrà de pe acuma in curentul civilisaţiunei apusane; dar trebue să ne pregătimu spiritul pentru aceasta, trebue să ne invĕţămu a creà, mai ăntĕi in micu pentru apoi a creà in mare. *Tocmai aice ănsĕ vedemu unu periculu mare pentru spiritul nostru, căci elu primindu toate gata de la civilisaţiunea apusană nu are nevoe să creeze nimica şi nici nu crează.*

Aceasta este, după cum amu arătatu, una din deosebirele posiţiunei noastre faţă cu civilisaţiunea Europei, de posiţiunea acesteia faţă cu rămăşiţele civilisaţiunei antice, şi anume in nefolosul nostru.

Singurul mijlocu in contra acestui neajunsu a stărei noastre este *de a indreptà*

activitatea spiritului nostru spre cămpuri in care să ne putemu mişcà in modu liberu sau măcar ceva mai neatărnat de producerile altor popoare. In frunte stă de siguru literatura, şi această formă de viaţă este chiar singura in care amu produsu ceva de sine. Ceea ce avemu mai insemnatu ca propriu al nostru este literatura*) cătă o avemu. Dar atăta nu e destul; trebue să incepemu serios şi cultivarea celorlaltor ramuri de cunoscinţe, şi pentru aceasta propunemu ca principiu: *să avemu de o cam dată in privire cunoscinţa ţĕrei şi a poporului nostru sub toate punctele de vedere.* Se studiămu istoria noastră in modul celu mai seriosu şi după caracterul ce-lu ie istoria in timpurile noastre**); să studiămu desvoltarea dreptului nostru din timpurile cele mai vechi pentru a introduce astfeliu unu spiritu sciinţificu in jurisprudenţa noastră; să adunămu cu silinţă literatura populară şi căutămu a recunoasce din ea calităţile sufletului poporului nostru; să căutămu a inţelege starea socială şi economică in care ne aflămu. In fine, nu numai din partea spiritului, ci şi din cea fisică să invĕţămu a cunoasce ţara noastră: geologia, geografia fisică, fauna şi flora cămpilor şi a codrilor noştri, geografia plăntelor, şi căte alte sciinţi care nu aparţinu numai raţiunei pure, ci pornescu de la cunoscinţa unor fapte mai mult sau mai puţin locale, să fie obiectul studiilor noastre.

Pornindu din acestu cercu modestu vomu putè să ne urcămu cu timpul la cultivarea treptată a tuturor formelor vieţei omenesci. De o cam dată urmăndu această cale, vomu avè unu folosu din toate punctele de vedere. Pe deoparte vomu adăugì ceva la cunoscinţele generale omenesci, făcĕndu studii asupra unor obiecte direct mai neatinse, pe de alta vomu introduce o mişcare sciinţifică care va prinde cu atăta mai curĕndu rădăcină, cu căt va avè de obiectu cunoscinţa ţĕrei noastre, de la care trebue să pornimu şi la care trebue să ne găndimu ori căud, ear mai cu samă astădi, căud noi, fiindu ăncă in timpurile de consolidare a naţionalităţii, unu oare care egoismu naţionalu este ertatu şi necesaru.*)

Dar numai astfeliu inţelegemu noi iubirea patriei şi a poporului seu; prin fapte care să-i asigure sau macaru să-i deschidă unu viitoru — eară nu vorbe şi declamaţiuni şi mai cu samă nu prin laude esagerate şi orbire definitivă asupra propriilor noastre merite actuale. De mult ecsistă convicţiunea că prin măguliri nu s'a făcútu vre-odată bine unui omu; de acelaşu lucru aru trebuì să se convingă şi o ţară in privirea unei direcţiuni care in locu de a arătà relele, neajunsurile şi a insemnà mijloacele spre indreptare, impinge sufletul ăncă tĕnĕru al poporului nostru in o incredere inşălătoare, in o mulţămire ba chiar o măndrie cu starea sa de a-

*) Că inţelegemu cea *bună* nu mai e nevoe de spusu.

**) Veţi studiul nostru asupra Istoriilor Civilisaţiunei in această foae. Anul II.

*) *Observare.* A doua deosebire in nefolosul nostru este că Europa aveà dinaintea sa numai partea cea bună, *spiritul* unei civilisaţiuni; noi ne atingemu cu *corpul* unei civilisaţiuni, in care pe lăngă elementele bune sunt şi multe rele, toate necesare a ori cărei desvăliri. Rĕul care plutesce la suprefaţă se lipesce mai uşor decăt binele care cere muncă şi mulţămesce mai greu. De aceea avemu nenorocirea de a vedè pĕtrunzĕndu la noi, ăntĕi viţiile apusului alungăndu moravurile mai pure a unei stări mai simple, fără ănsĕ ca se intre in sufletul nostru şi elementele bune—seriositatea, iubirea pentru sciinţă, cultivarea artelor şi a industriei, esercitarea dreptului şi iubirea de independenţă adevĕrată—care precumpenescu in ţerele apusului relele ce le insoţescu. —

stăți, prin care-i răpesce adevĕrata putere de care are nevoie spre a progresà, puterea acea ce o dă silința de a ajunge la unu idealu care plutesce inaintea sufletului nostru și de acăruia indepărtare suntemu adănc convinși — dară convinși totodată că apropierea de ea este deschisă, dacă numai v'omu avè virtutea și răbdarea de a ne supune muncei.

A. D. Xenopol.

O CASĂ NEAGRĂ.

„Și vĕ voiu urgisì pentru pĕcatele voastre in fiii fiilor voștri, din neamu in neamu, din seminție 'n seminție.“ Așa s'a scrisu, cănd s'au scrisu toate.

Mare carte-i cartea ursitei; și in multe fețe! Fețele ei puține-su luminoase, multe-su intunecoase!

Pe o față scrie: „Iubesce pre maică-ta, și pre tatăl-teu!“ De ce pe o altă față scrie atmintrele?

* * *

Cine ședе in casa cea neagră, colo in curtea cea părăsită: in ulița dedeparte pre care, nu umblă nimene?

Poarta cea mare nu se deschide niciodată; in curte buruienele căt oamenii; și ușa din față — pe unde a fostu, se vede umplutu cu zidu; și pe unde au fostu ferestrele, au umplutu și peacolo cu zidu. Numai de cătră grădină a remasu o fereastră nezidită. Cine ar ascultà la fereastra aceea, ar audì cănтece, căt la inceputul lor ar fugì de pe acolo, ca să nu le audă capĕtul; și la intunecarea nopții ar vedè pe unu moșneagu intrăndu in grădină pe o ușiță ascunsă, mergĕndu drept la fereastra casei și dăndu cuiva in casă păne și apă; și ar vedè doue măne de omu, cum se ridică la fereastră, și cum ieu in casă pănea și apa. Cănd se inoptează de totu, atunci se deschide o ușiță mică, și ese din casa cea neagră unu omu, cu pĕrul și barba cine scie, de căți ani; cu ochii temĕndu-se, nu cumva să vadă chipu de omu pămĕnteanu. Se duce la trupinele merilor și la buruine, și le stringe in brațe ferbinte și le sărută cu lacrămi in in ochi, șoptindu, că numai ele ĕi potu fi de măngăiere, și că să-lu erte, că nu poate venì la ele și ziua; dar să teme, nu cumva să zărească chipu de omu. Apoi earăși se furișează in casa cea neagră.

* * *

Iorgu Albanu și-a plinitu anii de tinerețe, in străinătate, și legea i-a datu in mănă toată averea casei loru, pentru că erà singuru in viață din familie.

Elu a intratu in casa cea ca și unu castelu, și cănd s'a vĕzutu singuru in mijlocul intregei avuții părintesci, i-a venitu uritu. S'a dusu dară mai ăntĕi la mormintele tatălui seu, a mumei sale și a fratelui sĕu, și a seditu viorele pe deasupra lor. Cănd voru cresce viorelele, ĕi va părè, că-su vorbele celoru scumpi ai sei de pe ceea lume, și nu va mai fi singuru.

După aceasta eară a intratu acasă, și a deschisu mai ăntĕiu scrinul cu hărtiile, ca să le cetească. Și intr'acele va audì vorbele celor ce i-su scumpi.

Acolo a cetitu despre zile trecute.

* * *

Victor Albanu a remasu mult in ţeri străine la crescere; şi a crescutu bine. Când a sositu a casă la Corbeni, a vrutu, să-şi facă unu jocu nevinovatu, să se arăte intre ceialalţi din Corbeni, şi să nu spună, că-i elu.

—Să vedemu, căţi mĕ voru cunoasce, cine sunt? şi să ridu bine apoi. Aşa s'a inţelesu elu, şi s'a opritu la unu prietinu, care apoi a plecatu la moşii, şi l'a lăsatu singuru in casa sa.

Ţioa aceea erà ţi frumoasă. Lumea aleasă din Corbeni toată o a aflatu in grădina „sălciilor."

— Eu vreu să mĕ jocu cu aceea, că lumea nu mĕ va cunoasce; şi eu nu cunoscu in grădina intreagă nici o faţă.

Dar mai stăi, că mai este cineva colo la umbra sălciilor.

Aşa vorbì, şi merse cătră unu colţu depărtatu. Acolo după o salcie tristă şedeà o fiinţă femeească cu vĕlu negru lăsatu pe faţă.

Când a ajunsu Albanu in dreptul ei, femeea s'a uitatu la elu odată cu toată puterea sufletului, ca şi cum ar fi vrutu, să-lu cunoască. Elu ăncă s'a uitatu la dĕnsa, dar faţa ei erà acoperită; şi nu o a pututu vedè bine. Când a trecutu de lăngă dĕnsa, s'a mai uitatu odată indărătu, ca şi cum i-ar fi ţisu:

Pe când voiu mai trece p'aici, să-ţi descoperi faţa — poate te cunoscu.

Dar şi dĕnsa a gănditu aşà:

Pe când vei mai trece p'aici, imi voiu descoperì faţa; — poate mĕ cunosci, căci mie mi se pare că te cunoscu. Şi apoi mai adause: dacă me cunosci, imi vei sburà in braţe, şi eu te voiu stringe la peptul meu, şi voiu socotì, că-su in iadu. Dar dacă nu mĕ cunosci, atunci, — oh! atunci mĕ temu, că voiu vrè eu să-ţi sboru in braţe, pentru ca să găndescu, că-su in ceru! — Nu-i audì nimene găndirile.

Când se intoarse Albanu earăşi cătră ea, de departe vĕţù, că-şi a descoperitu faţa, par'că-lu inţelese şi-lu asceaptă, sbătĕndu din peptu cu nerăbdare aprinsă.

Când a ajunsu aproape, i s'a aprinsu totu săngele, şi se invĕrteà lumea cu elu. Vedeà inaintea sa o fiinţă, inaintea căreia ĕi veneà să cadă in genunchi, şi să i se inchine. Faţa acea mai frumoasă decăt toate feţele, şi ăncà in unu tremuru aprinsu, ilu invità cu o putere necunoscută, ca şi cum i-ar vorbì şi i-ar spune mii de gănduri, gănduri dulci, şi gănguri cutremurătoare.

Şi faţa aceea s'a cutremuratu mai ăntĕi de spaimă, că o va cunoasce Albanu; dar elu nu o a cunoscutu; a trecutu pe dinaintea ei, şi numai nu scià, ce să facă cu atăta fericire, de care ĕi jucà inima. Atunci peptul femeei săltà de bucurie, că străinul nu o cunoasce; şi intr'adoua clipită s'a ridicatu, şi a mersu după elu, ca să afle ori pre care cale, cine-i, şi să se apropie de elu. Pănă a făcutu trei paşi, a şi aflatu, cum să inceapă vorbă cu elu. Şi lui Albanu ĕi părù, că aude graiu de serafu.

— Să am ertare, dacă poate greşescu. Nu eşti Victor Albanu? Nu me cunosci?

După cuvintele aceste, frumoasa par'că-şi asceptà judecata de moarte şi de viaţă. Albanul se simţì ridicatu in ceru; i se deschise toate puterile spiritului, şi respunse, sbătĕndu din peptu de plăcere nespusă.

— Iertare? pentru că me faci fericitu cu

intrebarea? imi ceri ertare? Nu-ţi potu dà ertare. Dar imi ceru eu ertare pentru că trebue să respundu, că rătăcesci, că eu nu-su Albanu şi că pre frumoasă intrebătoare o cunoscu.

— Mĕ cunosci? — — Cine-su dară?

— Cine eşti? — — Eşti seraful celu mai frumosu decăt toţi serafii; ca şi care n'am veḑutu faţa mai cuvĕntătoare, care vorbesce cuvinte, multe dulci, mai multe triste. Eşti aceea, pre care o am vĕḑutu in visurile mele nebunesci, şi in dorul meu smintitu. Atunci am ḑisu, că-su visuri nebunesci şi-i doru smintitu, şi-mi erà necasu pe mine, de ce pentru tine am uritu toate frumoasele, căte am vĕḑutu in treḑie. Acuma ḑicu că au fostu visuri luminate, şi doru inţelepţescu; pentrucă mi-a arătatu, care să fie ăngerul, la care să mĕ inchinu. Aşa te cunoscu. Altmintrele nici nu vreu să sciu cine eşti intre oameni; mai fericitu sunt de mii de ori dacă te sciu numai aşa; şi dacà te uiţi la mine cum te uiţi acuma; şi dacă nici tu nu me intrebi pre mine, cine-su, ci me laşi să fiu numai vulturul accla, care să-ţi iei vĕlul celu negru de pre faţă.

— Nu te intrebu dară cine eşti; te intrebu numai, cine nu eşti? Dacă nu eşti Victor Albanul, — atunci ne s'a luminatu viaţa in fericire nemărginită. Respunde-mi la aceasta răpede, nu eşti acela, despre care te-am intrebatu?

— Nu.

— Ah!! — — Ea-mi dară velul celu negru de pe faţă, falnicu vulturul meu. Că din sufletu mi-au sburatu găndurile cele negre.

— Dar cine te-a supératu cu ele? intrebâ Albanul; şi ochii ĕi scănteiau.

— Să nu vorbimu despre acela acuma, căci numai ne-ar amărì intălnirea. Să vorbimu acuma numai de ce-i dulce, şi frumos pre păminţu.

— Bine ḑici, scumpu seraful meu. Resbunarea mai ascepte! Să vorbimu acuma numai in visuri şi in desmerdări.

Aşa, aşa, numai in visuri şi in desfătări. Eu visezu acuma, că mĕ prinde de mănă unu vulturu, şi unghia lui nu mĕ inghimpă. Acuma vrea să mĕ musce de ochi, eu imi inchidu ochii. Acuma mĕ muşcă de mănă. Şi muşcările lui numai sărutări.

— Şi vulturul acela visează că-şi deschide aripele, şi stringe cu ele o turturea frumoasă; şi turtureaua aceea nu se teme de elu; şi elu o aperă de unu corbu uritu.

Ḑiua tăceà şi treceà şi Albanul cu frumoasa sa nu vedeau că trece. Sara tăceà şi veneà: şi ei nu luau aminte. In grădină căntau: „Eată florea vieţei mele, cum se perde inzadar!“ apoi pe unu lacu: „O, bine-i, o dulce-i, a fi unu copilu!“ Şi dĕnşii nu auḑeau. Căud s'a lăsatu intunecimea nopţii, lumea s'a dusu din grădină, şi ei nu sciau.

— O, ce fericire ne mai cunoscută, mi-ai adusu, dulcele meu! vorbì frumoasa, ca in lăngoare; şi inima ei dănţueà in plăcere ne mai gustată; — din ce noapte lungă m'ai ridicatu!

— Din ce noapte?

— De mult mĕ ţine in prinsoare unu omu selbaticu, ca şi unu corbu pe o turtureà. Şi eu n'am cunoscutu, căt de frumoasă poate fi viaţa. Acuma căutătura ta, braţele tale, — sărutarea ta, imi dau fericire intr'o clipită pentru lacrimile suspinele, şi durerile de mulţi ani: Inţelegi tu a-

ceasta? O, dar cum să o înțelegi? Și eu cum să ți-o spunu? Nici nu voiu să mai vorbescu; ca să nu perdu nici o clipită din cât s'au cu tine, ci să me uitu la tine numai așa mută, cu fericire nemĕsurată. . . . . Dar eată luna, e tărdiu! O, o! de ce nu se face nimica acuma lumea intreagă, ca să nu mai trebuească să mĕ despărțescu de tine. Dar trebue să mĕ ducu. Să ne intălnimu mâne sară earăși aici. In dimineața aceasta imi vine corbul din pădure de la moșii, dar earăși va sburà indărătu.

— Bine-i; să ne mai intălnimu, tot aice. Acuma să nu ne spunemu unul altuia, cine suntemu, pănă de altă dată. Eu-ți voiu ḑice numai; Serafina mea!

Albanu a doua ḑi se deșteptă din somnu riḑĕndu. Visase, că unul ĕi tot arătà cu degetul pe o carte mare, pe care rându să cetească. Și elu cetise acolo: „Porunci și opriri.“ Și apoi ce-ți porunceà o poruncă, de la aceea te opreà o oprire. De aceea s'a treḑitu elu in risu. Ce carte cu capu 'n jos!

Soarele resareà. Victor Albanu se puse in trăsură, și porunci:

— La noi, la Albanu! — A vrutu să-și ridice parinții din somnu la bucuria neașceptată a venirii sale.

Intr'o casă nouă vĕḑù o fereastră deschiḑĕndu-se, și apoi tocmai pe Serafina cea frumoasă ivindu-se la fereastă. Ochii lor s'au intălnitu.

In ceealaltă clipită amundoi vĕḑură o mână amenințându cătră Victor. Serafina zări, că amenințătorul e soțul seu; și căḑù indărăt de la fereastră. Lumea i se clătinà dinaintea ochilor.

Frunḑa nu tremură in vĕntu așa, cum tremurà ea, și ce auḑì mai departe, i se invĕrteà lumea in capu. Soțul ei strigà:

— Vino, nu te teme. Te voi arătà eu, cine eștl. Nu vii? — — — — — Ce-ți e? Dar ce tot intrebu eu? Nu te potu eu duce intr'unu brațu? Vino! Așa. — Apoi ilu auḑì venindu pe scară singuru, dar cu pași de doue ori mai grei, decât de alte ori. Și-lu mai auḑi ḑicĕndu:

— Ne vomu socoti noi indată, de ce miai făcutu aceasta, și nu m'ai intrebatu mai nainte.

Serafina ḑise și ea vorbele, ca o mașină;

— „Ne vomu socoti indată, de ce mi-ai făcutu tu aceasta.“ Groaza o scuturà ca frigura; și socoti, că de ce nu se despică pamĕntul acuma, și să o prăpădească in intunecimile coșurilor lui.

Odată apoi auḑì ușa deschiḑĕndu-se. Vederea i se intunecă; și se ținù de propelele unui jilțu, ca să nu cadă jos. Când s'a luminatu earăși, inaintea sa erà soțul seu ținĕndu de brațu pe tĕnĕrul necunoscutu, și ḑicĕndu:

— Serafino, iubesce-lu!

— „Iubesce-lu?

— E fiul teu.

— Fiul meu? șoptì Serafina Albanu in graiu fiorosu, cu privire selbătăcită.

— Fiul teu, Victor. Dar pentru ce vĕ spărieți așa unul de altul? Victore, sboară in brațe la maică-ta. Serafino, sărută-lu odată, și uită-ți toate supĕrările ḑilelor, care au trecutu. Iubiți-ve acum când ve cunoasceți Trebue să me ducu: Vĕ lasu singuri. Dar indată voiu venì.

Victor a rĕmasu singuru cu mumă-sa.

Serafina se uità la Victor cu privire din

ce in ce mai instrăinată. Elu o priveà cu mirare şi jale, apoi ĕi grăi:

— Mama! . . . . . .

— Nu-mi ḑice „mamă !“ ĕi respunse Serafina, şi-şi intoarse faţa de la elu.

— Pentruce vrei să-mi iei fericirea, după care am oftatu atăţi ani, şi am oftatu tot in zadar? Pentruce nu mĕ iubesci, cum işi iubescu mumele fiii? Nu m'ai iubitu in toată viaţa, şi acuma nici nu mĕ laşi, să-ţi ḑicu „mamă.“ Spune-mi, ce ţi-am făcutu?

— Lasă-mĕ, să-mi adunu puterile, respunse Serafina; apoi se uità la elu indelungu, cu simţiri nespuse; şi adause:

— Pentruce vrei, să-mi iei fericirea, după care am oftatu atăţi ani, şi am oftatu tot in pustiiu? Acuma, după ce mi-ai datu, să gustu, să vĕdu cum sunt plăcerile raiului, acuma vrei, să mĕ sparii earăşi cu unu intunerecu amaru, cum l'am purtatu atăţi de ani! O, niciodată! Ḑi remasu bunu mumei tale!

Victoru işi inecă suflarea.

— Remasu bunu mamai? şoptì apoi in graiu fiorosu; remasu bunu mamei? Dar este omu pămĕnteanu, care să ḑică cuvintele aceste, şi să nu cadă jos arsu de moarte? O, nu potu. Cere de la altul, să ḑică „Remasu bunu, mamă!“ Nu cere de la mine. Altul poate să fie de ghiaţă la inimă. Eu-su de focu. Ce-mi poate da cerul in locul plăcerei, căreia să-i ḑicu remasu bunu? A plănge n'am uitatu ăncă, dar a ḑice, cum me inveţi, a ḑice remasu bunu mamei, ăncă n'am invĕţatu.

— Vei plănge dară după mumă-ta, ce nu o ai, care e perdută fără „remasu-bunul“ teu; şi vei ḑice remasu-bunu cătră fiinţa aceea, care ţi-o a trimesu cerul in locul fericirei, care ţi-o a luatu, vei ḑice remasu bunu — Serafinei — tale!

— Ah! strigà Victor acuma; işi luà mănile de la faţă, se ridicà drept, faţa i se insenină in plăcere nespusă şi cu braţe deschise sburà la frumoasa cea scumpă, şoptindu in tremuru de fericire, cum nu mai simţise niciodată.

— Serafino! . . . . . mai şoptì in ascunsu, ca să nu-lu audă păreţii, ... Serafina mea! — —

— Vulturul meu celu frumosu! al meu . . . . al meu . . . . . şoptì şi Serafina in graiu de bucurie nemărginită.

Apoi nu mai puteau şopti; numai se sărutau. Aşa se inţelegeau mai bine; peptu strinsu cătră peptu; imbrăţosăndu-se sufletu cu sufletu.

Aşa a uitatu, că-su pe lumea aceasta. Numai se ţineà peptu strinsu către peptu, indelungu, indelungu; sărutăndu-se sufletu cu sufletu.

Odată numai ĕi spăriâ unu graiu uritu:

— Aşa! in braţe! Aşa-i frumosu . . . . şi ei sburarĕ departe unul de altul, şi incremenirĕ.

— Pentru ce vĕ despletiţi braţele? strigà Corbu Albanul, intrăndu; pentruce săriţi departe? . . . . . Aşa! imbrăţoşaţi-vĕ earăşi inaintea mea. Eată aşa. Sărutaţi-vĕ acuma. Aşa! Iubiţi-vĕ de acuma inainte.

Şi Serafina se imbrăţoşà cu Victor sub ochii lui Corbu Albanul, grăindu;

— Mamă! . . . . . .

— Victore! . . . . . .

Căud au remasu earăşi singuri, Serafina s'a intorsu cătră Victor, şi s'a uitatu s'a uitatu la elu, şi in inima ei se luminà ca şi o ser-

bătoare. Inimile amundurora săltau in simţiminte fără nume, când işi şoptiră:

— Vulturul meu!!. . . . . .

— Serafina mea!!. . . . . .

Aşa să-mi ţici de acum, pentru ca să vĕdu căt iţi sunt de scumpă. Eu, a doua soţie a lui Corbu nu sunt muma ta, ci — — — Serafina sufletului teu! Oh! Dacă ai sci cum mi-ai luminatu acuma in sufletu.

Intr'unu tărţiu earăşi se aprinse Victor, şi grăi in plăcere nespusă.

— Serafina mea!

— Serafina sa? fulgerâ atunci Corbu, intrându in casă ca tunetul. Serafina ta?

— A lui, da, respunse Serafina; spune, fiul meu, şi cătră tatăl teu, nu te spărià aşa. Spune, căte de frumoasă Serafina ta din — din — Veneţia?

Corbu nu le auţeà aceste bine. Căt intrase, s'a şi aruncatu la unu scrinu, scoase o cheiţă din sinu, ilu deschise cu ea, şi căută la nesce hărtii, să vadă, nu s'a atinsu la ele cineva? Apoi s'a păciutu, şi incuindu-le earăşi, s'a intorsu cătră Serafina şi cătră Victor, şi-i a intrebatu.

— Ce ţiseréţi numai? Nu v'am pututu inţelege, de o grijă, ce-mi prinsese luarea a minte. Serafina ta, Victore? Ce Serafină?

— Pe cale a vĕţutu şi elu o copilă, care ţice, că-i frumoasă; lui ĕi e frumoasă; şi visează despre ea.

— Mai bine ar face, dacă n'ar visà nici de o Serafină . . . . . Dar mie nu mi-e bine. Aici la capu me doare rĕu; ca şi când m'ar fi inţepatu o săgeată. Ajutaţi-mi pănă la aşternutu. Victore, să nu te mai audu ţicĕndu numele, care l'ai ţisu. Bate-ţi visurile acele din capu, că nu-su bune.

După aceste s'a pusu in ascernutu, şi a poruncitu:

— Serafino, rĕmăi cu mine. Victore, tu te du, să nu te vĕdu. Ai venitu pre pe neasceptate.

Serafina a rĕmasu singură lăngă elu, şi-i priveà faţa cu ingrijire; şi ce cuvinte ceteà pe faţa aceea, nu erau cuvintele vieţei; şi cum priveà fruntea aceea, vedeà, cum fugeà seninul de pre ea, şi se inourà greu. Dar Serafina scià cetì pe nourii aceia, şi după ce a cetitu ce a cetitu, s'a furatu la Victor, şi-i a şoptitu sbătĕndu greu din peptu:

— Sboară, Victore jos in grădină; asceaptă-me la sălcii. Pănă atunci află, ce să ne facemu? Corbul scie totu!!

Victor se cutremurâ ca de tresnetu. Apoi sărutâ pe Serafina in frunte, ca de despărţire poate pentru totdeauna. Dar atunci auţirĕ amundoi fulgerul pocnindu in jurul capului loru, şi lumina se invĕrteà cu ei, când auţeau pe Corbu, cum strigà:

— Ah! acuma sciu totu! V'am păndita. V'am prinsu. Amar noue! Ce aţi făcutu!

Serafina atunci a inceputu a zimbì, şi a respunsu:

— Ce amu făcutu? Ne amu iubitu, prĕcum ai doritu tu, şi precum ne amu impăcatu şi noi. Dar pentru ce nu rĕmăi in ascernutu? Te ai turburatu pre rĕu. Aidemu, Victore, să-lu ducemu indărăt. Şi-lu au dusu earăşi la ascernutu. Pe Corbu apoi l'a ajunsu unu tremuru lăngurosu, şi inşirà cuvinte, care nu voeau să se ţină unul de altul.

(Va urmà.)

I. P. Florentin.

POESII.

NEUITARE.

Eu iţi spuneam de chinuri,
De jalea mea cea grea,
De lacrimi de suspinuri,
Ce nu puteam uità,

Şi cum făr de mustrare
Iubita mĕ tradà,
Şi cum acea tradare
Eu n'o puteam uità;

Şi gura-ţi cu blăndeţă
Duios me măngăià,
Spuindu că'n tinereţă
Dureri se potu uità,

Şi căud spuneai aceste
Priveam in faţa ta
Şi găndu-mi făr de veste
Durerile uità:

Privit'am făr de scire
Pre mult in faţa ta,
Căci dulcea ta privire
Ah! n'o mai potu uità.

1867.

GOANA.

Aleargă, aleargă, fugare focosu
Pe valea intinsă, prin codrul frunḑosu,

Aleargă, gonesce in sboru neopritu
Cum sboară găndirea-mi spre chipul iubitu!

Nu arde pe ceruri a lunei lucire
Ce-odat'a fostu marturu l'a noastră iubire?

Aleargă, aleargă, fugare iubite
Căci eată ajungemu limanul doritu!

Ce fulgeru deodată nainte-mi lucesce
O casă albie in cămpu se zăresce;

Opresce, fugare din lungu sborul teu
Puternicu se bate ah! sufletul meu!

Grozav'indoeală ce negru veninu
Tu picuri deodată in găndu-mi seninu?

Găsì-voiu credinţă, găsì-voiu uitare
Respundeţi o! vĕnturi cu-a voastră suflare! —

Dar nu! Necredinţă chiar dai'oiu aflà
Cunoscu ce-i durerea, dar nu sciu răbdà,

M'ascepte uitare, m'ascepte amoru
Urmează, fugare, selbaticul sboru!

1868.

DORU.

O! voi pe care-amorul
Cu focu-i v'a muncitu,
Voi singuri sciţi cum dorul
Te arde de cumplitu!

Iubita e departe
De peptul meu aprinsu
Şi sufletul meu arde
De doru, de focu nestinsu,

Zadarnic peptu-mi plănge
Adănc suferitoru,
Ah! Dorul nu ne stinge
In lacrime de doru!

O! voi pe care-amorul
Cu focu-i v'a muncitu,
Voi singuri sciți cum dorul
Te arde de cumplitu!

TABLOU.

Apusu de soare —
Palide rațe
Blănd colorează
Intinsa mare.

Intreaga fire,
Aeru și undă
Se acufundă
In adormire,
Ce punctu in zare
Albu strălucesce?
Unu vasu plutesce
In nemișcare.

1869.

Iacob Negruzzi.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui C. I. Iassi. Poate că e adevĕratu, dar frumos nu e.

D-lui B. G. id. Compătimimu cu perderea ce ați suferitu, dar numai atăt ve putemu face.

Red.

ANUNCIURI.

Cu numĕrul acesta incepe anul al patrule al „Convorbirilor Literare.“ Domnii abonați de mai nainte, care voru să primească această foae și in anul acesta, sunt rugați de a trimete costul abonamentului căt mai de curĕndu, fiindcă numĕrul viitoru se va trimete numai la acei cari pănă atunci au respunsu costul respectivu. Condițiunile abonamentului se vĕdu indicate in capul foaei.

Abonamentele in Iassi se potu face și la Librăria Junimea.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu.

Esemplare complecte din anul III, broșate intr'unu volumu se găsescu de vĕnțare in Iassi la librăria Junimea și in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 2. —Anul IV. Iassi, 15 Martie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.
— Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea; in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Mici Escursiuni, de D. *S. L. Bodnărescu.*
O casă neagră, novelă de D. *I. P. Florentin.* (Sfirşitu.)
Scrisoarea D-lui I. Bădescu cătră redacţiune.
Din poesiile populare culese in Maramureşu, de D. *I. Bidescu.*
Corespondenţă.

MICI ESCURSIUNI.

Partea ăntĕia.

I.

Incată piciorul meu prin marea Adriatică; numai ceru deasupra mea şi sub mine apă imensă. Ciocărlii nu-su in aere, să-mi aducă aminte prin sborul lor rotundu de fantasia poeţilor; cobelci nu pe lăngă mine, să-mi arăte răpejunea găndirii filosofilor, nici muşunoae de furnici, să-mi amintească de luptele gigantice ale invĕţaţilor contimpurani. M'am depărtatu de aceste numai ca să-mi recorescu inima pĕtrunsă de multă durere şi inferbintată de doru nemărginitu. — Gondola plutesce şi eu in ea; singuru, singurelu, numai visla dormitează lăngă mine. Totuşi această singurătate nu-i tocmai aşa, cum ţi-ai inchipuì-o tu, iubite cetitoru. De-ai putè să le vedi toate căte le portu cu mine in mintea mea, ai ţice, că-su o insulă fărmecată, ce plutesce pe faţa mării. Vino dar in lumea găndirilor mele, şi nu te spăriè, că deşi căpăţina. ce le conţine este mică, totuşi incapu in ea cele mai frumoase grădini, şi pe cărări mistice intălnesci plimbăndu-se cele mai incăntătoare copile. Pe o bancă modernă, lăngă o tufă umbroasă, vei intălnì pe una impodobită de atătea frumuseţe, că ades sarcina acestor podoabe imi ingreue capul, de numai sciu, cum l'aşu sprijinì. Atunci, iubite, mĕ poţi vedè totdeauna cu fruntea răzimată pe mănă, cu lumea veştedă in ochi şi pe buze cu o doină sau altu cănticelu de doru .... Te vĕdu spărietu, inţelegu, şovăitura gondolei .... nu te teme... acea grădină, acea tufă, banca, copila!—marea nu poate fi atăt de crudă să le inghită. De-aşu şi cădè in ea, dĕnsa m'ar luà pe sĕnu-i şi legănăndu-mĕ m'ar duce cale imensă, imensă ca şi dorul meu; in urma mea ănsĕ ar vestì orcanul cu glasu de putere iubirea mea. Dar eată ţermurile; insula fărmecată a dispărutu, vĕntul incepe a turbà pe oceanu, dorul in sufletul meu.

II.

Deşi nu cunosci palatul, pe lăngă care am trecutu de multe ori, şi pe lăngă care trecu

şi acuma, totuşi vei cunoasce in fereasta cea mai de cătră grădină copila, ce ai vĕ-ḑut'o pe banca modernă de sub tufa umbroasă. Cu buclele ei negre se joacă unu vĕntu uşoru; cu mănă ageră le tocmesce ea cară, şi pare-că i-ar ḑice vĕntului: lasă-mĕ in pace, na! joacă-te cu aceste, sloboade din cănd in cănd căte o filă mică de hărtie albă şi se uită la dĕnsa, cum acum mai jos, acum mai sus, sboară invĕrtindu-se pe valurile aerului. O păseruică isteaţă, creḑĕndu poate că-i unu fluturu, sboară răpede, o prinde, ear o lasă, vĕḑĕndu că-i inşălată se intoarce ruşinată spre creanga, de unde plecase. Copila o privesce şi ride de dĕnsa: ear păsăruica ştergĕndu-şi pliscul de creangă ciripesce veselă ca mai inainte. Eu ănsĕ stau şi găndescu, de ce nu-su eu păsĕruica, aşu voi să fiu inşălatu de atătea ori, de căte ori răpesce vĕntul o filă nouă din fragedele ei degete. M'aşu aşeḑà aproape de fereasta ei, vicleanu aşu păndì momentul, că se dislipesce de degetele-i frunḑa, şi răpede aşu sărutà-o eu mai ăntĕi decăt vĕntul pe locul, unde a fostu ţinută. După acea m'aşu aşeḑà eară pe creanga din apropiere şi aşu păndì cum ride şireata de fapta mea. Şi eu aşu ride cu dĕnsa dar pliscul nu mi l'aşu şterge. Ciripindu veselu i-aşu spune: „iubirea! iubirea! nu ride de ea.“ Ănsĕ cum veḑi, iubite, aripe n'am, şi in locu să mĕ avĕntu insuşi spre dĕnsa sunt condemnatu, să-mi tipărescu urma nefericită in pulberea stradei, să ştergu una poate mai fericită! — Dar nu! găndire pesimistă smulge-te din memoriea mea, cu vĕntul te du şi te isbesce de stănci — aproape sunt de dĕnsa, şi deşi se uită ea numai la păseruica de pe creangă, mie imi este de ajunsu, că mĕ potu uità eu la dĕnsa, că mĕ aflu lăngă acestu palatu, pe această stradă, sub această fereastă. — Ce vĕḑu! Aripa ferestei se inchide, ea dispare, cu dĕnsa şi soarele după munţi. Urieaşi, tot mai fantastici crescu ei in depărtare, pănă ce se perdu in mărimea lor. Ah! şi găndul meu e găndu de noapte: urieaşu, tot mai fantasticu cresce, ănsĕ nu se perde. Din ăngusta mea odae se avĕntă'n depărtare lăng'o palidă lumină intre munţii Himalaia, şi acolo-lu intălnescu pe Ahasverus c'unu pariasu intr'o pesceră amundoi.

III.

Ce-a căutatu acele douĕ fiinţe şi munţi atăt de depărtaţi de mine prin mintea mea, singuru ăncă nu sciu; una din ḑilele viitoare va trebuì să-mi aducă lumină asupra acestei infăţoşări. Asemene visiuni, arătări frumoase, cănd vinu, vinu numai să se ducă eară, indată ce ne-a strălucitu puţine momente. Copila din fereasta de lăngă grădină mi se infăţişă, nu ca să dispară, nu pentru puţine momente, ci pururea să-mi strălucească, pururea s'o iau cu mine ori unde m'aşu duce, s'o iau aşa, cum prima intălnire mi-o arătase, cu acei ochi de blăndeţe, cu acele priviri negre, in a căror intunecime şi-a aflatu iubirea ca intr'unu adăpostu sacru lacaşu pentru eternu! — In decursul unei nopţi intregi — căte pregătiri n'au străfulgeratu prin mintea mea! pregătiri ce mi-aru mijlocì eară intălnirea ei. La ce ănsĕ voi! deşerte incercări? Duceţi-vĕ! du-te şi tu găndire sacă! Lăsaţi-mĕ veselu şi incăntatu să mĕ bucuru de imaginea ei! Şi tu hărtie du-te in vĕntu, du-te sfărmată in bucăţi şi inşală paseri — să ridu ca şi dĕnsa, că am pututu inşălà macar o fiinţă. Vecinicia ai fi me-

ritat'o tu numai atunci, hărtie, când cuvintele amorțite pe paginele tale, aru fi fostu retipărite in sufletul ei. Aceasta nu-i cu putință — mergeți! . . . Eată treaba lângă care mĕ nimerì resăritul soarelui in fereasta ăngustei mele odăi. Sfirșind'o apucai pălăria, ḑisei unu adio neospetoasei mele locuințe—neospetoasă erà, căci des sgomotul imi alungà visiunea frumoasă, mĕ despărțeà de tine grădină, de tine copilă depe banca modernă. Nu, imagine! astfeliu de ocară să nu suferi tu. Mĕ voiu duce cu tine in templul cerescilor—in acele sfere să fii tu regina.

IV.

Mĕ și vĕdu pe strade; inmiitele nazuințe ale lumei mĕ incunjură. Pe unul ilu vĕdu cum tinde spre dreapta, pe altul spre stinga și mai altul când in asta când in ceea parte. Trebile lor, dorințele lor, unu amesticu nesfirșitu și din elu ce se nasce? Sara culcatul, dimineața sculatul și preste ḑi — mĕ eartă, iubite cetitoru, că nu vorbescu mai departe. Frumoasă este lumea, cât nu incearcă omul să arunce de pe ochi vĕlul inșălării, inreagă cât o privesce, fără de a se adănci in părțile ei — tot astfeliu e și viața omenească — acestu cursu, ce-și urmează calea sa din ḑi pe anu, din ani pe veacuri, acum mai tubure, acum mai limpede, după cum vremea e mai rea sau mai bună. Contraḑicerile ei cât de feliurite-su, acum mĕ intristează, acum ridu de ele; și pe cându ridu eu, câți alți nu ridu de mine! O! dar când aru cunoasce ei icoana sufletului meu, nu aru remănè ei uiniți inaintea ei? — Pe tine, copilă, din fereasta de lângă grădină te-aru admirà. Nu! nu sunt fericitu, că nu te vede nimene!

V.

M'am și apropriatu de templul cerescilor: museu ilu numesce lumea. Stilpi puternici frumoși prin rănduirea lor, ce se născurĕ sub cerul vecinicu mândru al Greciei, se ridică purtându pe umerii lor greutăți impodobite cu frumusețe. Pintre ei se zărescu tablouri infățoșându faptele mărețe acelor ce au viețuitu tot sub acelu ceru, tot pe acele colnice, pe unde oarecând tu Amor, tu Vinere și tu Zeus cărmuiați lumea. Măreață privire! care iți este puterea, misterul, de ridici sufletele din obicinuita lor deprindere? Să fie oare inspirațiunea genială, ce și-a intipăritu urmele aci, ca să putemu și noi urmà calea pe care a pornitu ea in avĕntul ei, de a unì cerul cu frumosul pămĕntu? Dĕnsa-i! Aripele năzuinței noastre ḑilnice față cu ea slăbescu, mai puternicul ei avĕntu ne răpesce cu sine, deși in lumile ei, imprietiniți cu uitarea ceșteilalte—ce aflămu in acele regiuni? Ne aflămu pe noi inși-ne in momente, când sufletul nostru—un micu centru—unesce in sine mai marele—acestu totu de toate, acestu intregu lumescu. Dar și atunce mai fericitul adaosu nu-mi ești *tu*? Aproape de ḑeitate—cerul ei mi-ar părè deșertu, când ar lipsì din elu imaginea ta. Eară se intoarce spre tine gândirea mea—cât de frumoasă e in mijlecul lumii Eline grădina. Impodobì odinioară Jupiter Olimpiul șeḑĕndu pe inaltul sĕu tronu, podoabă mai incântătoare ești tu, copilă, de pe banca din grădină. Jupiter cărmueà fulgere inspămăntându — inime tu! ah! și pe-a mea — spune-mi, spunemi-mi! unde o vei duce? Intinsă este calea — sfirșitul nu-lu vĕdu.

VI.

Pasul meu a şi trecutu peste pragul locuinţei voastre, muse fericite. Eată-mĕ-su faţa cu inspirările inalte ale unei lumi trecute. Ceea ce nu aflămu nicăire — repaosu, odihnă le găsescu aice. Pescera din Himalaia si acele două fiinţe străfulgeră earăşi prin mintea mea. Ahasverus rătăcitoru! Acum te-am inţelesu. Cât ai şi căută tu fericirea acestui neamu omenescu, căt te-ai şi silì condemnatu odată fiindu să năzuesci — unica culme, ce-o poţi ajunge nu va fi mai inaltă, decăt inţelepţesce să rănduesci acolo, unde legea naturei pare că a lăsatu scirbături — acolo să reafli şirul şi armonia obiectelor. Zadarnic te vei cufundà in fiinţa şi nefiinţa acestui universu imensu; cunoscinţa inceputului şi finitului sĕu e asemene unei umbre de noapte ce apasă crierii tĕi. Vrei s'o apuci, s'o ţii — intinsa ta mănă va apucà totdeauna o nimică intunecoasă. Aplecările tale sufletesci sunt unica ta avere. Condusu de ele intră in grădina, ce o numimu *natură*, sădesce pe straturi ăncă neprelucrate flori — atăta este al tĕu. Totu la ce ai năzuì mai departe, voru fi simburi aruncaţi in năsipul unui pustiiu intinsu şi nesfirşitu. Acum te am inţelesu şi pe tine geniu al spiritelor mari. Infăţoşarea ta pe păměntu e: să deprinḑi omenimea cu adevĕrul, ce-o incunjură. Pe căt mai in urmă ai remasu in năzuinţa spre acele sfere visionare, despre care ĕi place omenimei să viseze peatăt mărirea ta remăne mai neintrecută. — Şi cine să te ajungă, să te intreacă pe tine geniu Elenu? Nimene, căci cerul nostru — noi nici nu ne mai scimu da sama de depărtarea sa — pe căndu Olimpul erà lăngă tine. Privescu la chipurile acestea, imi paru, că s'au pogoritu din fericitele locaşuri ale Olimpului, ca să deprindă patimele omeuesci. In locul acelei căi scurte şi frumoase, ce aveai tu s'o mergi pănă la cerul tĕu, dinaintea noastră se intinde imensitatea, şi deşi se intămplă să ajungă pănă la noi oare care ḑeitate căndu o vĕḑu, imi pare palidă, nĕcăjită şi obosită de calea lungă. Ba nici numai vine nici una, căci abstrăctitatea noastră şterge toată coloarea vieţei din lume. După unu *oareşi-ce* palidu s'a deprinsu a năzuì omenimea—unu *ce* palidu mai rĕu decăt nimica insă-şi. Lume, mulţămesce geniilor, care stau sau cu dalta, sau cu pana ori penelul in mănă părăsiţi, ades aruncaţi in intunericul uitării, că ţi-a mai remasu ăncă macar o suvenire deacea ce eşti şi la ce eşti chiemată. Lipsa lor, tear lipsì de cunoscinţa adevĕrului: că destinul tĕu este de-a rănduì obiectele ce te incunjură, nici de cum, de-a străbate in fiinţa lor. Aice vei fi mare, mare, mare ca şi genii Eleni, ce sciù să rănduească stilpii templelor, fiii şi fiicele imprejurul mumei in grupa Niobei. In acestu adevĕru zace fericirea ta mai inaltă— atăta sfera ei. Ea are margini aci; indeşertu le vei duce peste Sirius ori şi mai departe— eară şi eară te voru intoarce in noaptea neputinţei tale.

(Va urmà.)

S. L. Bodnărescu.

O CASĂ NEAGRĂ.

(Sfirşitu.)

Căndu s'a liniscitu in pacea somnului, atunci a trecutu Serafina in grădină. Victor o asceptà sub sălcie, erà grădina lor in care se intălniserĕ ăntĕia oară.

— Victore! grăi ea, dacă se va ridicà Corbul din friguri, amu peritu amundoi; ori ne vomu despărți și nu ne vomu vedè mai mult și așa amu peritu și mai cu amaru. Și ilu strinse in brațe cu focul spaimei de perdere.

Victor i se lăsase in brațe și suspinà adănc.

— Ce să ne facemu? dar tu ai ḑisu: „dacă se va ridicà“ ..... Apoi poate — nu se va mai ridicà ..... E turburatu rĕu.

— Bine ḑici să ne sfătuimu, — nu ce să ne facemu, ci ce să facemu? poate nici nu se va mai ridicà. E turburatu foarte rĕu. Stăi! Dar dacă cu toată turburarea lui tot s'ar ridicà intr'o ḑi?

— Atunci amu peritu amundoi.

— O, dar noi nu vremu, să perimu; așa dară nu trebue să se mai ridice niciodată! .... Acuma nu-lu mai putemu lăsà, să se ridice.

— Ce vrei să faci?

— Cum: să „faci“? Noi suntemu doi; să „facemu,“ așa e ḑisu bine.

— Ce să facemu?

— Mai ăntĕi să ținemu minte bine, că nu-i scapare, dacă se va mai ridicà. Nu dară?

— Cum potu să sciu eu ce-i in viitoru?

— Așa, că vei face tu insuți pe viitorul acela. Așa poți să-lu scii.

— Și ce ḑici să facu?

— Uită-te in sus. Ce veḑi pe ceru?

— Ce vĕḑu pe ceru? — Ce am vĕḑutu ieri, ce am vĕḑutu totdeauna!

— Ce ai vĕḑutu totdeauna: și n'ai vĕḑutu niciodată. — — Ai vĕḑutu cu ochii, n'ai vĕḑutu cu sufletul. Veḑi nouri cei mari, negri, căt de mănioși vĕntură cu aripele cele groaznice! Nu-su ca nisce corbi turbați? Cu cătă urgie sfășie raḑele lunei, și cu cătă neindurare sbiciuescu pe nourii cei supțiri și albi, ca lebăda, și-i despoae de frumusețele lor, și-i chinuescu, și nu li-i milă de ei. — — Așa m'a chinuitu și corbul pe mine, și eu nu i-am făcutu nimica; m'a chinuitu fără vină ani nenumĕrați, in robie fără capĕtu. Me temeà de tot firul de carbă și eu nu me uitam la nimene, și eu am purtatu robia aceea cași unu mielu; cănd me dureà mai rĕu, imi sugrumam sufletul, ca să nu strige; cănd imi ardeà inima mai aspru, imi mușcam buzele pănă la sănge ca să nu-mi scuture peptul lațurile pre tare; ca să nu-mi taie frănghiile la oase pre adănc, asceptam...

— Stăi! opresce-te aci.

— Nu me oprì. Asceptam cu inima amorțită deslegarea mea din ghiarele acele de corbu. Așa...

— Stăi, stăi, că mi-ai aprinsu in peptu o văpae care clocotesce.

— Nu stau; tocmai asta am vrutu și eu. Dar spune-mi ce arde in peptul teu?

— Resbunare! Oh! cumplită resbunare! Ḑi acuma mai departe, că-mi place cum ḑici.

— Așa firea mi-a făcutu rĕul totu, căt ajunge in o viață de omu; binele ăncă nu mi l'a făcutu. Cerul mi-a remasu datoru cu binele; și cerul mĕsură cu dreptu, mi-lu va da dară de acuma. Aḑi a venitu ḑioa deslegării, și ḑioa fericirii celei mai dulci de pre pămĕntu. Și tu, tu ești acela, care-mi implinesci asceptările mele, de ăngerul celu luminătoru al meu, pre care mi te-au trimesu cei de sus.

— Și diavolul resbunătoru, pre care lu-au trimesu cei dedesupt; ḑi-o și asta.

— Juri tu aceasta pe cuvĕntul teu?

— Juru pre cuvêntul meu! Sărutarea aceasta să fie legarea jurămêntului meu.

— Bine ai făcutu că ai juratu. Mai intăresce-ți cugetul; uită-te la nourii cei negri mănioși, cum intunecă cu aripele lor cele mari; chiamă intr'ajutoru puterile intunericului; ai pentru ce . . . .

— Nu-mi mai trebuesce ajutorul nici unei puteri, nici luminate nici intunecate.

— Să-ți aducu aminte, ce-mi pare, că uiți in răpejunea aprinderii tale. Tu vei urgisì pe chinuitorul meu; dar gândesce-te, acela cine-i?

— Oh! adevĕrat! strigâ Victoru acuma, și i se oprì graiul. Cugetul acesta ĕi inghețâ sângele. Intr'unu tărdiu ăncă își revenì și șoptì sălbătăcitu:

— Serafino! ce amu vorbitu noi, imi inghiață sufletul. Ḍi că nu le-ai gânditu așa, căte le-ai vorbitu. Ḍi că nu-su așa; că me apasă groaza.

— Ba sunt așa toate; și eu bine le-am gânditu așa.

— Eu nu potu, să le facu.

— Nu poți? Ba te-ai și juratu, că le vei face; le vomu face.

— Rĕu jurămêntu! și nu me poate legà, pentrucă-i jurămêntu de nelegiuire.

— Bine, dară. Dacă n'ai inimă, nu-mi resbunà chinurile anilor nenumĕrați, sfășierile ḍilelor și groazele noptilor; nu ajută cerului, să-mi dee ce mi-e datoru, ce mi-a mĕsuratu, și pentru care mi te-a trimesu, și ne-a intălnitu aici sub sălciile aceste mute; tu și așa n'ai avè plăcere din deslegarea mea . . . .

— O, nu ḍice, că n'așu avè plăcere . . . .

— . . . . Mai bine să ne sărutămu odată d despărțire in perirea amundurora, pentrucă Corbu ne scie fericirea, și ne poate sfărmà cu nelegiuirea noastră, cum scriu legile. Elu nu cunoasce mila In sărutatul acesta imi ieu dară iertările mele . . . Acuma putemu murì. Nu ne mai leagă nimica unul de altul.

— Oh! Puterilor! . . . .

— Puterilor luminii să te inchini acuma; ale intunericului nu mai au, in ce să-ți ajute. Tu te-ai ridicatu acuma din adăncimea, in care ai căḍutu cu mine, in care am căḍutu cu tine; me lași singură acolo. Corbul va da cu cuțitul după tine; tu te vei putè apărà, pentrucă ești bărbatu; . . . .

— Pe mine m'ai mustratu, cănd am uitatu, — că nu me potu pune la apĕrare de cuțitul lui.

— . . . . Apoi va da cu cuțitul după mine, și me va săngerà și sfășià, pentrucă eu sunt numai o femee, și-su părăsită de toată lumea; n'am cine să me apere; cănd voi cădè, nu-mi va intinde brațul nimene; nu va avè nimene inima de a sta peptu la cuțitul aacela, carele va sburà să me ințape . . . . Victore, inchină-te acuma la puterile luminei.

— Ba voi, puterilor negre ale intunecimii, inaintea voastră cadu, vouĕ me inchinu, vouĕ me rogu, fiți-mi intr'ajutoru! ca să potu face dreptate; să resbunu ce a purtatu Serafina in ani fără capĕtu pentrucă i se cuvine fericire după plăngere; să implinescu acea, pentru ce m'a intălnitu cerul cu ea; să-mi eu și cu partea mea de fericire din viață, pentrucă așa-i dreptatea; și să scapu pe Serafina de sfășietoarea acelui selbaticu, să o scapu pre ea și să me apĕru și eu; așa se cuvine, așa m'am juratu, și me juru ăncă odată. Auḍiți-me, voi, puterilor intu-

necate! Serafino! Sărutatul acesta să nu ne fie de iertăciune, ci de intărire!! . . .

— Pentru intărire şi mai mare să porţi cu tine unu cuţitu, să-lu ai de indămănă când va trebui să te aperi, şi să me aperi.

— Eată-lu ici la brău. Ascultă! . . . . . e tatăl meu!

Corbu Albanu se auţeà strigăndu. Serafina plecâ şi ţise:

— Victore, singură nu me ducu; vino şi tu cu mine. Caută nu ţi s'a inţepinitu cuţitul in teacă? ilu poţi smunci din ea repede?

— Eată-lu!

— Să mergemu! drept la elu.

— Să mergemu! . . . . stăi . . . . mai stăi vr'o căteva clipite, să me invĕţu ca găndul . . . . . .

— La datorinţa ta — — la jurămĕntul teu — — la apărarea mea! după dreptate. — — Dar ce faci? De ce ţi-a inţepinitu capul cătră pămĕntu? vrei să veţi in intunericu? Nu mai visà. Desceaptă-te. Aidemu! Ce veţi in intunericu?

— Me imprietinescu in cugetu cu cele ce trebue să se facă. Vĕdu, cum — Corbu Albanu, bĕtrănul, zace in ascernutu . . . . acuma sare, şi te prinde . . . . acuma te zugrumă, ori te inţapă . . . . dar eu sboru mai răpede, şi-i prindu măna; acuma vĕdu, cum ridică paloşnl asupra capului meu; dar eu-su sprintinu la mănă, şi — uf! . . . .

— Ce-i?

— . . . . Măna mea-i răpede, şi — Albanu celu bĕtrănu cade la picioarele mele — săngeratu — — —

Doue braţe au prinsu acuma pe Albanu celu tĕnĕru, ca să nu cadă ăntĕi elu la picioarele sale.

— Imbrăţoşarea aceasta m'a desceptatu. Acuma-su tare. M'am invĕţatu a mĕ uità frunţiş la acele, ce se voru implini. Aidemu!

Braţul lui Victor Albanu nu mai tremurà.

Corbu strigà din ascernutu, strigà; şi cum nu-i mai respundeà nimica, i-a venitu teamă, că Serafina va fi ţesĕndu găndnri rele cu Victor, şi a luatu unu pistolu in mănă, şi s'a ridicatu pănă la fereastă, şi a ascultatu . . . . . şi a auţitu prin tăcerea nopţii şoptiri; care i-au ridicatu săngele in capu. După aceasta s'a clătinatu de la fereastă, şi a căţutu in ascernutu. Acuma şi-a indreptatu ţevea pistolului cătră uşă, a ridicatu cocoşul, şi a remasu aşa asceptăndu.

Uşa se deschise. Serafina cu Victor intrarĕ şi Corbu vĕţù măna lui Victor la teacă. Atunci dară apăsâ limba pistolului, pistolul tună, şi Serafina căţù jos cu ţipetu de groază. Corbu ridicâ acuma unu paloşu.

Victoru, vĕţĕndu aşa, strigâ perdutu:

— Ne uciţi! nelegiuite; că nu te mai cunoscu de tată; şi-lu inţăpâ şi mai ţise:

— Cu asta am fostu datoru, resbunarea ţi s'a cuvenitu: şi vĕţĕndu, că Corbu nu mai samănă cu cei vii, se intoarse la Serafina, ingenunchiâ lăngă ea, şi vĕţĕndu ochii aceia inchişi şi buzele ei albe, nu puteà grăi, nu puteà lăcrimà, nu puteà suspinà; numai se uità se uità mult la faţa acea albă. Inima lui o apăsà o durere fără nume.

Intr'unu tărţiu i se uşurâ peptul in unu ţipetu, şi Victor strigâ in tremurul peptului:

— O!!

Şi mai tărţiu ilu uşurâ şi graiul, şi vorbì in durere grea:

— Te duci, Serafino? Acuma te duci? O,

smintitu de capul meu, cum nu sciam eu, căt mi-ai fostu de scumpă, şi nu ţi-am spusu. Acuma sciu; şi acuma te am perdutu; te am perdutu! te am perdutu!! Dacă te aşu mai vedè numai odată pe lumea asta, m'aşu duce bucurosu din ea. Dar ce ḑicu eu? mai bucurosu me ducu aşa; căci sciu, că in ceea lume te voiu vedè earăşi, şi nu ne vomu mai despărţì mai mult niciodată, niciodată! Rĕmasu bunu, lume; rĕmasu bunu! Să me mai uitu odată imprejuru in lumea asta; apoi — oh! . . . ce-i acolo? glonţul e acolo! Să vedemu, adevĕratu-i? nu-i numai năluca găndurilor mele? Ah! e glonţul! in podele! . . . Serafino! Serafino! apoi tu n'ai muritu! Cu sărutatul acesta să-ţi readucu sufletul! — Dacă ţi-ai mai deschide odată ochii pe lumea asta, apoi aşu lăudà cerul, că mi-a trimesu adinioară durerea cea fără nume; căci atunci mi-ar trimete in locu-i o bucurie, cum nu mai cunoasce lumea. Eată! aşa, frumosu ăngerul meu, aşa deschide-ţi ochii eară. Mai uită-te la mine eară. Nu me cunosci? Eată, eu sunt; Victor al teu . . . Te uiţi la mine, şi nu me cunosci? Sunt bine; şi tu eşti bine, Serafina mea. Pentru ce te uiţi la mine aşa tristă?

— Eu nu sunt bine.

— Ba eşti bine; eşti bine, ăngerul meu. Nu me auḑi?

— Cum să te audu, aşa de departe? Fii intre cei drepţi, eu intre cei urgisiţi, in focul gheenei. Cum să te audu aşa de departe?

— Apoi noi n'amu muritu; suntemu tot pe asta lume ăncă. Eată-me; eu sunt. Dacă nu me poţi crede, — — — eată!

— Corbul! eată colo Corbul! Aşa dară tot pe astă lume suntemu ăncă?

— Pe asta. Vino 'să-ţi dau braţul meu De ce nu-ţi ridici braţele in jurul meu?

— Pentru că nu-su albe mai mult. Am datu să taiu pe Corbu.

— Ba n'ai datu. Eu am datu, eu, singuru am datu, ca să te apăru, şi să mĕ apăru de elu. Şi eată, că nimene nu ne va mai despărţì pe acestu pămĕntu.

— Victore, du-mĕ de aice. Aice mĕ temu.

— Vino dară, scumpetea vieţei mele. Să mergemu jos in grădină . . . .

Atunci s'au dusu amundoi in grădină. Serafina urmâ in graiu fericitu:

Aşa; aici, sub sălciile aceste ne-amu intălnitu mai ăntĕi.

— Acuma mi-au venitu puterile eară. Dar — ce se aude colo sus la fereastră? Audu pe Corbu gemĕndu.

— Găndurile tale te ingănă numai.

O femee din casa lui Albanu se coborì acuma in grădină, să caute pe Serafina; şi cănd o a intălnitu, i-a ḑisu:

— Domnul meu m'a desceptatu din somnu, şi mi-a poruncitu, să mĕ ducu, să-i aducu a casă pe fiul celu mai micu, ca să-lu vaḑă. Să mĕ ducu? că mi se pare, că domnul nu-i cu mintea ca de alte ori.

— Tocmai pentru aceea să te duci; să-i faci, ce poftesce, ca să nu se turbure şi mai rĕu; altmintrele poate s'ar tăiè pe sine; s'ar ucide cu măna sa.

Femeea s'a dusu să aducă copilul din casă de crescere, unde erà. Serafina a ḑisu atunci către Victor:

— Tu vei fi tăiatu pe Corbu de moarte; şi s'a fi desceptatu din amorţală. Acuma nu trebue perdutu nici o clipită. Incercarea noastră de odinioară mi-a oţelitu puterile. Acu-

ma nu mai tremuru. Ascultă-mĕ. Am eu de demult ăncă unu feliu de fărinuţă albă. Eu voiu dà băetului, ca să lege pe tatăl seu, pe Corbul la braţu, unde-i va fi trebuindu legătură; şi apoi sciu, că nu-i va mai trebuì altă legătură in viaţă. Inţelegi-mĕ?

— Inţelegu.

Cănd a venitu băetul a casă, i-a dată Serafina fărinuţa accea intr'o legătură, ţicĕndu-i:

— Pune fărină de aceasta, unde vei vedè, că trebue legatu, şi dă-i păharul acesta cu apă, ca să bee; dar tu să nu bei, nici din fărină să nu guşti.

Victor atunci a apucatu in mănа sa şi fărina şi paharul, şi-a pusu dĕnsul din fărină in paharul cu apă, şi apoi le-a datu copilului, ţicĕndu-i:

— Eu ţi le dau aceste; să nu ţici, că ţi-le a datu altul; ţine minte că ţi-le-am dau eu. Vei putè ţinè minte?

— Voiu putè, respunse copilul, şi intrâ cu fărina şi cu apă la Corbu.

Serafina a intrebatu acuma pe Victor:

— Pentru ce ai ţisu cătră copilu, că tu-i dai, ce-i dedúsem eu? Nu te inţelegu.

— Am ţisu aşa, pentrucă dacă odată ursita va descoperì, ce am făcutu, să nu ţică copilul, că tu-i-ai datu fărinuţa, ci să ţică, că eu i-am dat'o.

Curĕndu eşì băetui de la Corbu; — paharul erà deşertu. . . . . .

Cănd a petrecutu lumea pe Corbu Albanu din viaţa asta, unora le părеà, că Serafina nu erà aşa de jalnică, cum sunt soţiile cele drepte, nici Victor nu erà aşa de tristu, cum sunt orfanii cei ce simţescu; şi Corbu a părăsitu pre răpede acestu păměntu, tare ce erà, cum e unu munte.

Şoptirea aceasta a ajunsu pănă la auţul celor ce păzescu condica legilor celor cu pedepsele, şi facu rĕu mare omului, dacă omul a căţutu de a făcutu unu rĕu micu; pentrucă aşa scrie condica aceea că dacă a făcutu unu omu unu rĕu, apoi mai trebue făcutu unul mai mare, şi apoi eară va fi bine in lume.

Aşa dară Serafina şi cu Victor au incremenitu odată vĕţĕndu, cum intră la ci doi de cei ce păzescu legea, cu doi alţii, care ĕi păzescu pe dĕnşii; şi auţindu, cum vorbì unul.

— In numele legii, daţi-vĕ prinşi, şi veniţi cu noi indată; dar despărţiţi-i; fiul Albanului intr'o trăsură, şi muma sa intr'o trăsură; acuma indată; fără ca să vorbiţi unu cuvĕntu unul cu altul. In numele legii!

Amundoi au ascultatu, muţi, ca peatra; şi tremurăndu ca frunţa.

In casa dreptăţii au inchisu pe Serafina intre patru păreţi, şi pe fiul sĕu intre alţi patru păreţi.

Cănd a remasu Serafina singură, şi a auţitu cheea intorcĕndu-se in zaru, s'a uitatu imprejuru, şi a vĕţutu căt e de strimtu, unde erà, şi i s'a părutu că-i intr'o pustietate fără margini şi fără umbră de omu; şi-i s'a ridicatu pĕrul in capu de groază; i se părеà, că ar putè tot merge şi fugì ţece ani, şi să tot strige, şi totu n'ar da de urmă de omu, strigătul ei s'ar perde in deşertul depărtării neměsurate. Incĕpù a strigà: O, Victore! Victore al meu! pentru ca să se uşureze, bine sciindu ănsĕ, că nimene nu o va fi auţindu; apoi a căţutu sub năduşala peptului.

Şi Victor o auţeà; pentru că erà numai de ţece paşi de departe.

Cănd s'a liniscitu Serafina din turburarea spaimei, o a intrebatu judecătorul:

— Nu scii, ce a dusu din viaţă pe Corbu Albanu?

— Doftorul nostru vĕ va spune destul de bine; pentru ce me intrebaţi şi pre mine? eu v'aşu spune mai rĕu decăt el.

— Doftorul şi Victor —

— Şi Victor?

— . . . . ne au spusu destul de bine; şi dacă-i bine spusu aşa, cum ne au spusu ei, apoi e destul de rĕu.

— Nu inţelegu; dacă-i bine, e rĕu?

— Să-ţi spunu dară mai de inţelesu.

Fiul lui Alban a datu tătăne-seu veninu de bĕutu, şi —

— Pănă aici nu. e adevĕrat!

— .... şi mumă-sa i-a ajutatu.

— Asta-i adevĕrat aşa, că numai eu singură i-am datu veninul; Victor nici nu scià.

— Bine; a respunsu judecătorul, şi scriitorul a scrisu, căte s'au vorbitu.

După aceasta a intrebatu judecătorul pre Victor:

Nu scii, ce a dusu din viaţă pe Corbu Albanu?

— Doftorul nostru vĕ va spune destul de bine; pentru ce me intrebaţi şi pre mine; eu v'aşu spune mai rĕu, decăt el.

— Doftorul şi vĕduva —

— Mamă?

— .... ne au spusu destul de bine; şi dacă-i bine spusu aşa, cum ne au spusu ei, apoi e destul de rĕu.

— Cum? Dacă-i bine, e rĕu?

— Aşa, că soţia lui Alban i-a datu de veninu, şi —

— Nu-i adevĕratu! Eu singuru i-am datu. Imi erà milă de maică-mea, cum o chinueà— Albanu de ani nenumĕraţi. Nu-lu mai puteam avè de tată şi soţia lui nu-mi erà mamă.

— Tată, netată; mamă, nemamă. Ai inveninatu pre unu omu.

— Da! Ănsĕ Serafina, mama, nici nu scià.

— Bine; respunse judecătorul, şi a luatu totu in scrisu.

Dar căud a pusu una lăngă alta hărtia cea cu vorbele Serafinei şi hărtia cea cu vorbele lui Victor; atunci a vĕḑutu, că hărtiile acele nu se inţelegu una cu alta. Aşa nu vorbescu alţii, numai o fată şi unu tĕnĕru, care se iubescu pănă la moarte. Aşa dară alta va fi deslegarea.

Copilul celu micu al lui Alban se pomeni odată, că intră la elu unul, pe care nu-lu cunosceà, şi-i dă unu căruţu frumosu, cu patru cai sprinteni, de lemnu frumosu tărcatu, cu coamele de sirmă de auru, şi viziteul cu blană mare şi cu musteţe lungi, mănăndu-i din capră răpede.

— Na drăguţul moşului; pentru că am auḑitu, că spui totdeauna cum scii. Dacă vei fi tot aşa de cuminte, apoi iţi voiu aduce unu căruţu mai mare, şi cu şese cai; viziteul va fi cu blană mai sburlită la gătu, cu musteţe mai mari şi mai cărlegate, şi va pocni mai tare cu biciul, căt se voru spărià caii, şi voru fi mai iuţi la fugă, pentru că le vomu pune roate mai mari pe sub picioare.

— Cine mi-lu va trimete? mama?

— Ba tată-teu. De căud n'ai vĕḑutu tu pe tată-teu?

— Pe tata? — De atunci noaptea.

— Care noapte?

— Căud m'a trimesu mama să-lu sărutu, şi să-i dau apă să bee.

— Şi datu-i ai apă?

— I-am datu, cu paharul.

— Şi bĕut'a?

— A bĕutu.

— Şi apoi nu-lu a mai durutu la capu?

— Apoi nu-lu a mai durutu.

— Cine-ţi a datu in mănă păharul cu apă?

— Păharul cu apă ? Mama.

— Nu femeea din casă ?

— Nu femeea.

— Nici Victor ?

— Ba mi-lu a datu şi Victor.

— Cineţi-lu a datu mai ăntĕi şi'ntĕi ?

— Mai ăntĕi şi'ntĕi ? Mama.

— Apoi cum ţi-lu a mai datu şi Victor, dacă nu erà la elu, dacă erà la tine.

— Sciu eu. Victor mi-lu a luatu ăntĕi din mănă, ca să nu-lu ţinu eu, ca să-lu ţină elu; apoi mi-lu a datu.

— Ce a ḑisu, cănd ţi-lu a datu ?

— Cănd mi-lu a datu ? A ḑisu, că elu mi-lu dă, şi că să-lu ducu la tata, să bee.

— Bine, drăguţul meu.

— Ce faci cu hărtia aceea ?

— Scriu pe ea.

— Scrii pe ea ? Cum scrii ? O păsĕrică?

— Ba scriu, cum mi-ai spusu tu, dragă. Rĕmăni cu pace, mititelul meu.

— Să nu uiţi căluţul şi viziteul cu caţaveica sburlită şl cu musteşele cărligate.

— N'oiu uità.

Cănd a pusu judecătorul hărtia aceasta lăngă celelalte doue, s'au inţeleau şi acele una cu alta.

Serafina şi cu Victor s'au uitatu la hărtiile acele la toate trele; au suspinatu odată adănc, adănc, şi au ḑisu:

— Amu peritu!!

Judecătorul ĕi intrebă:

—Mai vreţi să spuneţi ceva ?

Victor a rĕspunsu :

— Pre mama nu o puteţi judecà la perire, pentru că dĕnsa nu a poruncitu copilului, să dee păharul, ci eu i-am poruncitu, dacă nu-i aşu fi poruncitu eu, copilul l'ar fi datu din voinţa sa; mama numai l'a lăsatu; dar eu i-am poruncitu.

Serafina s'a ingrijitu, şi a respunsu:

— Nu-i adevĕrat, ce vorbesce; eu am poruncitu copilului, şi eu am pusu fărina morţii in apă.

Judecătorii au aflatu, că-su vinovaţi amundoi.

Legile au frăntu toiagul asupra capetelor lor.

Ăncă o ḑi şi o noapte mai au să trăească pe păměntu.

Apoi voru scăpà de elu—de odată amundoi

Ḑioa aceea i-au lasatu să o petreacă amundoi intr'o incăpere.

Serafina şi cu Victor s'au pusu faţă, unul dincolo, unul dincolo, şi s'a uitatu unul la altul drept in ochi; şi ochii lor cum s'au intălnitu odată, s'au şi despărţitu, şi nu s'au mai căutatu mai mult, au purtatu grije, să nu se mai intălnească niciodată.

Victor a cerutu hartie şi condeie, şi s'a pusu să scrie.

Pănă scrià dĕnsul, Serafina priveà pe fereastră afară la lume, să o mai vadă odată. Acolo vĕḑù apoi pe o femee trecĕndu pe dinaintea ferestrei cu furca in brău, torcĕndu cu dreapta, ţinĕndu cu stănga unu ăngeraşu de copilu, şi mănăndu doue capre dinaintea sa; unu iedu ĕi tot impiedică paşii, muşcăndu-o de haine, copilaşul ĕi tot impiedică vederea, sĕrutăndu-o in frunte, şi dĕnsa horeà tristă despre soţul sĕu, cum a muritu in

bataie cu dușmanii, și cum o a lăsatu vĕduvă . . .

Serafina așa a suspinatu, că de ce nu a fostu dĕnsa vĕduva aceea tristă, cu caprele ei! . . .

Când se intindeau umbrele sărei, s'a cerutu să o lase a casă, ca să-și mai vadă odată porumbița sa cea albă, și să-și mai sărute odată crinii din grădinuță.

Când a intratu in casă, porumbița ĕi i-a sburatu pe peptu, și o a sărutatu in gură. Dĕnsa atunci o a prinsu, a deschisu o fereastră, și o a lăsatu să sboare, unde-i va plăcè. Apoi s'a dusu in grădină și a surutatu crinii, și n'a ruptu nici unul, ca de alte ori.

Soarele apuneà. Serafina s'a uitatu la elu, și a ḑisu:

— Aḑi te mai vĕḑu apunĕndu. Când vei apune mâne, pe unde voiu fi eu? de unde te voiu vedè? Fi-va soare și p'acolo, unde me voiu duce eu? Cine poate sci?

Păzitorii legei apoi eară au inchisu casa, până va cresce mare fiul cel micu alu Serafinei.

Unu păzitoru o intrebâ:

— Nu vrei, să-ți mai veḑi odată fiul celu micu, și să-i ḑici remasu bunu?

— Nu.

— Pentruce?

— Mi-i pre dragu . . . . și — — me temu a me uità in ochii lui.

. . . . . .

In ḑiua aceea judecătorii au chematu pre unu omu, și-i au datu porunci. Omul acela apoi s'a dusu, și a ascuțitu nisce taișe, și a pusu de indămână nisce frânghii.

. . . . . .

Când a intratu Serafina earăși in locașul dreptății, a ḑisu:

— Victore, acuma au trecutu ḑilele vieței. A venitu noaptea, care ne va duce — unde? cine poate să scie?

— Cât sunt de fericitu, că me ducu cu tine—cu tine!!

A doua ḑi in ḑori i-au intrebatu păzitorii.

— La rĕsărita soarelui vine călăul; gătiți-vĕ!

Serafina cu Victor și-au căḑutu in brațe, spărièndu-se de omul acela, și au ḑisu:

— Nu ne vomu vedè mai mult!!

Peste căteva clipite se aprindeau raḑele soarelui pe ceru . . .

Inchideți-ve ochii! . . . .

* * *

Cum ceteà Iorgu Albanu aceste, de demult i-se făceau liniile flacări aprinse și sburau selbătăcesce inaintea ochilor lui, și-lu ardeau la vedere, și-lu ardeau la sufletu, și elu tot nu scăpà de ele.

Iorgului i se părea, că de pretutindene se uită la elu căte unu ochiu, și-lu vede pre elu, care a intinsu tătâne-seu păharul morții și a vĕndutu pe maică-sa cu cuvinte perḑĕtoare.

Atunci a vrutu să fugă afară, să scape de mustrarea ochilor acelora. Dară afară-lu vedeau oamenii! oamenii, care sciu totul! care au sciutu totul, și s'au uitatu la elu și până atunci: ca din milă.

Ingrozitu alergâ indărătu in incăperile cele mai depărtate, ca să nu-lu vadă oamenii, că-lu ingroazeau.

Ca să scape de vederea și de scirea oamenilor, a vrutu să plece in lume. Dar a doua

ḑi demineaţă s'a pomenitu că-i a arsu puterile cugetul cel groznicu; că in lume pretutindenea-su oameni, şi-lu voru tot vedè.

A chematu dară pe unu moşneagu, şi-i a datu nisce porunci.

Moşneagul s'a incrucişatu de ele; dar a ascultatu. S'a dusu, şi a alesu o casă intr'o uliţă departe, pre care nu ămblă nimene, şi-i a zugrăvitu toţi păreţii cu negru, ca să nu o vadă oamenii aşa de bine.

Iorgu Albanu a alesu o noapte, cănd fulgerà şi trăsneà aşa, că nu s'a temutu, că se va intălnì cu omu păměnteanu p'afară. In noaptea aceea s'a furatu din casele sale, şi s'a dusu in casa acea neagră. In pragul ei s'a intorsu şi s'a uitatu imprejuru, nu cumva-lu vedè ochiu de omu. Apoi a călcatu intre păreţii acei negri . . . şi n'a mai eşitu dintre ei mai mult.

. . . . . .

Pe mormintele Albanilor inflorescu viorelele, şi nu-i cine să ridă cu ele.

In casa cea neagră tot mai trăesce unu omu bětrănu, cu pĕrul şi barba cine scie de căţi ani, şi noaptea se teme că-lu va vedè ochiu păměnteanu.

I. P. Florentin.

Domnule Redactoru!

Atrasu de frumuseţa, ce geniul poporului nostru scie să desvolte in poesia sa, am simţitu una din cele mai vie plăceri, să intru in modestele colibe ale ţeranilor români, şi să ascultu espresiunile inimei şi cugetării lor, in care adeseori se manifestă idei de valoare nestimată şi neperitoare.

Astfeliu am ajunsu, in urma escursiunei ce am intreprinsu in patria aşa numită a lui Dragoşu, una dintre cele mai nefericite provincii române de sub sceptrul Austro-Maghiaru, numită *Maramureşu*, sau *Marmorosu*, am ajunsu ḑicu, a posede o frumoasă colecţiune de poesii populare, din care am presintatu vr'o căte-va — drept probă — intr'una din şedinţele societăţii *Junimea*, care a şi binevoitu a luà decisiune pentru darea la lumină a acestor „copii găsiţi ai geniului românescu."

Mai nainte ănsĕ, de a presintà publicului această culegere in intregul ei cuprinsu, m'am hotăritu a da lectorilor oareşcari modele din creaţiunile poetice adunate de mine, si aceasta prin ajutorul celui mai competentu ḑiaru literaru.

Binevoiţi dar, Domnule Redactoru, a da locu in columnele „Convorbirilor Literare" acestor căte-va doine, pre care vi-le trimitu in intreaga lor originalitate.

Priimiţi Domnule Redactoru, etc.

Ioan Bădescu.

Iassi in Martie 1870.

POESII POPULARE

din

PATRIA LUI DRAGOŞU.

PUIU[1]) CUCULUI.

Cănta puiu cucului
In vĕrvuţu muntelui,
D'aşa căntă de duios
De pică frunḑele jos,
Ş'aşa căntă de cu jele

1) Poporul românu, putemu ḑice in general, are obiceiul de a nu aplicà articulul gramaticalu *ul* sau *lu* la cuvintele terminate in *u*; dar in locul articulului, acelu *u* finalu este intonatu intregu.

De stă apa 'n locu, nu mere.[2])
Da mândra din graiu grăià:
— Taci cucule nu cântà,
C'amu-o[3]) trecutu vremea ta;
Pănă mi-am fostu la părinți
Datu-ți-am voie să cânți,
Dar de când m'am străinatu,
Sunt sătulă de cântatu.
Poate sci cine-i cu minte,
Că străinul nu-i părinte,
Că mila străinului,
E ca umbra spinului,
In postu Crăciunului;
Dar miluța
La măicuța
E ca umbra nucului,
In postu Sân-Petrului.
Păn'am fostu la maica mea,
Fost'am puiu de rândunea,
Dragă la toată lumea;
De lucram, de nu lucram,
Tot buna maicei eram...
De când isu la maica lui,
Nici isu pasere, nici puiu,
Nici isu dragă nimenui;
Lucru din mână nu-mi pică,
Tot nu'su bună de nimică,
De-așu lucra noaptea la lună,
Tot aru ḑice că nu'su bună...
Da cucu din graiu grăeà:
— Așa 'ți trebe fată rea,
Că la Pasci m'ai intrebatu,
Să'ți dau ani de măritatu,
Și tu nu m'ai ascultatu,
S'ascepți anii ce ți-am datu.

2) Poporul cam de comunu omite litera *g* din mai multe persoane ale verbului: *mergu* și astfeliu remâne in locu de *merge : mere, mergemu : meremu, mergi : meri* etc. Unii susținu, poate cu cuvêntu, că aceasta este o formă bună, de oarece latinii încă aveau verbul: *meo—ere*. Aceasta se intâmplă și la persoana a treia a verbului: *curgu*, unde totodată litera finală trece prin o mică transformare; astfeliu auḑimu pronunțându-se: *cură* in locu de *curge, cureà* in locu de *curgeà*. Asemenea se omite și litera *n* din unele verbe, cum sunt d. e. *spunu, punu, adunu, remânu*, etc., făcêndu-se din ele: *spuiu, puiu, aduiu, remâiu* etc.

3) In limba poporului, și cu deosebire in poesia lui, foarte adeseori auḑimu cuvintele: *acum, sunt, numai, acesta* și *aceasta* inlocuindu-se prin: *amu* (*u* final pronunțatu intregu) *'isu* sau *'su, numa, ista* și *asta* etc.

BLĂSTEMUL.

— Unde-ai fostu tu bade-asară,
Easă focu și casă pară,
Să-ți ardă sprincenele,
Să nu'ți veḑi cărările;
Că io bade te-am cătatu
Pe la toată casa 'n satu,
Și de urmă nu ți-am datu;
Te-am cătatu pe lângă vale,
Prin ocolu maicei tale,
Și nu-ți putui da de cale;
Când venii aḑi demineață
Te-aflai cu trei mândre 'n brațe;
Te 'ntrebai
Și te mustrai:
„Da ce'su aste mândru meu?
Usce-ți-se brațu teu...“
„„C'aste'su trei mândre de-a mele,
Nu potu trăi fără ele—““
„Bine faci bădiță bine...“
Nu voeam să-ți facu rușine
Și pornii ca vai de mine;
D'amu suntemu numa noi,
Io cu tine amundoi,
Dă-mi dară inelele,
Mănânce-te ferele,
Că nu-ți poftescu nici unu rĕu,
Numa fere până 'n brău;
Când ĕi gândi că-ți e bine,
Ardă hainele pe tine,
Cum arde necasu 'n mine,
Ardă cămeșuța ta,
Cum arde inima mea,
Ardă pieptărașu[4]) teu,
Cum arde sufletu meu!

DRĂGUȚA VICLEANĂ.

In fundul ogrăḑii noastre
Mândru badea boii 'și pasce,
Pe șolduri poartă ciucuri,
De năcasu ilu prindu friguri;
Da când boala-i fu mai grea,
Elu din graiu așa grăeà:

4) *Pieptărașu* este unu provincialismu și diminutivu de la *pieptaru* care insamnă: *cojocu, vestă.*

„Ţine dragă vinerile,
„Să me lese frigurile“[5])
Io ţinui vinerea mare
Să-lu scuture şi mai tare.

DRĂGUŢUL VICLEANU.

—Suflă vêntu, căldura-i mare,
Bădişoru, capu me doare,
D'adă-mi bade-o cheschenea,[6])
Să me legu la capu cu ea,
Că doară nu m'a dureà...
—Lele hei, nu potu veni,
Că'su pe vale cu boii,
Şi căile 'su lunecoase,
Şi 'ntâlnescu la alte case
Unde'su fete mai frumoase...

FLORILE ISEI.[7])

Căte flori pe Isa'n susu,
Toate cu mândru le-am pusu;
Dar când a fostu la plevitu,
Io cu mândru m'am sfăditu,
Şi singură le-am plevitu;
Ear când a fostu la purtatu,
Cu mândru m'am impăcatu,
Şi 'mpreună le-amu purtatu.

---

5) Poporul, in boalele şi nenorocirile sale intrebuinţează eliu de feliu de ierburi, vraciuri; cele mai adeseori ânse recurge la mila lui D-ḑeu, de la care crede că este trimisă acea boală ori altă nenorocire, drept pedeapsă pentru cutare faptă rea; deci pentru ca să-lu impace, elu ţine postu in unele ḑile anumite; acestu obiceiu ne-lu amintesce poesia de sus, la care se referesce această notă.

6) *cheschenea* insamnă: *legătoare* ori *batistă*.

7) *Isa* este unu riu in Maramureşu, ce curge dealungul unei văi, căreia ei imprumută chiar numele seu.

FATA FĂLOASĂ.

Frunḑă verde de căline,
Mândrele strigă pe mine,
Că să poată oarecum,
Da m'aru scoate lângă drumu,
Şi m'aru face toată scrumu,
Şi cu cenuşiţa mea,
Soponi şi-aru hainele—
...Macar căt le-oru soponi,
Mândre c'a mele n'oru fi...
Şi cu cărbunaşii mei,
Ş'aru negri ochii cu ei—
...Macar căt i-oru mai negrì,
Mândri ca ş'ai mei n'oru fi...

FATA BĔTRÂNĂ.

Patruḑeci de ani imi pare
De când portu pĕru pe spinare,
Şi nime grija mea n'are.
Me uitai intr'o fontână,
Me veḑui fată bĕtrână,
Şi fugii o sĕptĕmână.
Me rugai lui Dumneḑeu
Să trimită şi p'al meu,
Fie căt de mătăhău,
Numa cărpă-mi puie 'n capu,
Să se ducă veste 'n satu,
Că şi io m'am măritatu.

HORELE.[8])

Io de nu mi-aşu sci horì,
De doru mare m'aşu topì;
Dar cu gura hori imi spuiu,
Cu inima legi imi puiu,

---

8) *Hore*, astfeliu numesce poporul din Maramureşu *doinele*. D. Alexandri in colecţiunea sa numesce astfeliu cântecele de bucurie, pe care le improvisează poporul in jocurile sale; dar in Maramureşu şi in Transilvania chiar, acele se numescu: *strigături, chiuituri, descântături*.

Cum cu mândru să m'aduiu.
Cu guriţa hori imi tragu,
Cu inima legi imi facu,
Cum mândruţului să-i placu.

NU ME ŢINÈ MAICĂ RĚU...

Nu me ţinè maică rĕu,
Pentr'unu drăguşoru a meu,
Că elu când intră 'n grădină,
Gândesci că-i rujiţă[9]) plină,
Când işi intră 'ntre feciori
Gândesci că-i struţucu[10]) de flori,
Şi când intră pintre fete,
Gândesci că-i rozmarinu verde.

PĂDURIŢĂ NALTĂ EŞTI...

Păduriţă, naltă eşti,
Bădişoru, departe eşti,
Dar de-aşu sci că te-oiu vedeà,
Io pădurea aşu tăeà,
N'aşu lăsà creangă pe ea,
Nici cucului de cântatu,
Nici mierliţei de culcatu...

MERE BADEA...

Mere badea pe calu albu,
Blăstĕmà-l'aşu şi mi-e dragu,
Mere badea pe calu suru,
Blăstĕmà-l'aşu, nu me'nduru,
Că i-au fostu buzele muri,
Gura miere de faguri...

CURĂ APA...

Cură apa din fontănă,
Amară-i gura bĕtrănă,
Cură apa pe vălcea,
Dulce-i gura tinerea.
Hei leliţă,
Porumbiţă,
Fă-ţi tu guriţa vălcea,
Să m'aplecu, să beu din ea,
Fă-ţi tu guriţa pĕrău,
Să m'aplecu, să te beu eu.

MÂNDRULIŢĂ DE DEMULT.

Mândruliţă de demult,
Mult mi-ai datu gura 'mprumutu,
Dar de sară hai la noi,
Să-ţi dau guriţa 'napoi,
Că de-o fi poate să moru,
N'aşu vre să-ţi remăiu datoru.

INŞĂLAREA.

Cântă păseruica 'n vie,
Mândra moare de mănie,
Că n'o iubescu ca şi 'ntăie;
Cântă păseruica 'n lazu,
Mândra moare de nĕcazu
Că n'o iubescu, nici n'o lasu...
Mândră nu fii supĕrată,
Toată lumea-i inşălată,
Las' să fii şi tu odată...

---

9) Rujă e cuvĕntul vechiu pentru trandafiru.

10) *Struţucu* este unu provincialismu şi diminutivu de la *struţu*, care insamnă: *buchetu*.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui R. S. Craiova. Primitu. Mulţămiri pentru amabilitatea D-voastre.

D-lui C. I. Cetaţanu de la Buzĕu. Suntemu cam de aceeaşi părere. *Red.*

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea.

No. 3. —Anul IV. **Iassi, 1 Aprilie 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Francia și Spania 20 franci.
— Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea și la librăria Junimea; in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Despre invețământul primaru, de D. *T. Maiorescu.*
Mici Escursiuni, de D. *S. L. Bodnărescu.* (Urmare.)
Unu vechiu manuscriptu, de D. *I. Negruzzi.*
Revista Sciințifică.
POESII: Idealele de Schiller; Regele in Thule, La absenta, Inșălatul, de Goethe, trad. de D. *N. Schelitti.*
Țiganii călători, Don Juan in Infernu de Baudelaire, Romanță de Copée trad. de D. *V. Pogor.*
Sc. Capșa. †
Corespondență. — Anunciu.

Invețământul primaru amenințatu!

Amenințatu e unu cuvêntu slabu. Amu ḑice nimicitu, când intr'o țară schimbătoare ca a noastră s'ar putè intrebuința unu cuvêntu definitivu. Dar la noi nu se nimicesce, ci numai se clatină; nu se indreptează, ci se incearcă; și de aḑi până mâne toate se potu schimbà, in bine și in rêu, se'nțelege pe din afară.

Dar in fine, așa cum e țara astăḑi, invețământul primaru este amenințatu și, dacă propunerea votată va remânè pentru mai multu timpu, anulatu in folosul seu și prefăcutu in pericolu pentru generațiunea viitoare.

Eacă de ce e vorba.

In ședința Camerei române din 14 Fevruarie a. c. cu ocasiunea desbaterii budgetului presentatu de ministeriul cultelor și al instrucțiunii publice, s'a primitu următorul amandamentu:

Preoții să fie invețători in scoalele comunale; pentru aceea salarul prevêḑutu să se deà preoților. Se ințelege, că aceasta să se realizeze treptatu cu eșirea tinerilor din seminare sau chiar cu preoții, care aru justificà de cunoscințele necesare.

Amandamentul a fost propusu de D. generalu E. Florescu și motivatu prin următoarele argumente principale*):

Cine are să asigureze invețătura primară prin comune? negreșitu invețători buni, invețători inzestrați cu cunoscințele cerute pentru asemenea scoale și negreșitu cu conduita, care se cuvine, și pentru aceasta trebuie să nu fie in miserie, să aibă mijloacele de esistență.

Precât este trebuinciosu ca să avemu invețători in asemenea condițiuni, apoi este recunoscutu de toți că este necesaru de a avè și preoți in asemenea condițiuni, căci mi se pare că religiunea este pe linia cea mai d'intêiu și apoi vinu celelalte.

Acum, D-lor, fată cu deficitul enormu cu care se presintă budgetul, fată cu situațiunea financiară, pe care o cunoasceți toți, ve intrebu: puteți să faceți pe amêndoue? puteți să ameliorați soarta bisericii, și tot deodată pe a scoalei?

O voace. Nu.

D. Generalu I. Florescu. Respunsul l'ați datu

*) Le estragemu din Monitorul oficialu alu Romăniei No. 38.

de mai nainte, că nu putemu să facemu. Făcêndu să coincidă aceste doue inalte misiuni, dându preoților resursele create pentru profesori, mi se pare, că incepe a fi posibilă, a fi demnă posițiunea preoților.

Aceste au fostu argumentele D-lui generalu Florescu. Majoritatea Camerei s'a arătatu la inălțimea lor; le-a găsitu temeinice și a primitu astfeliu unu amandamentu, care sub aparința sa simplă nu cuprinde mai puțin decât ruinarea invĕțămêntului primaru in sensul culturei moderne.

Cu D. generalu Florescu și cu partisanii D-sale naturali nu avemu de discutatu in această privință. Argumentele D-lor sunt argumentele partidelor recționare și pietiste din toate statele. Față cu ele ne mărginimu a accentuà in opositiune radicală principiele liberale ale statului modernu, și la ideea „că religiunea este pe linia cea mai d'intĕi și apoi vinu celelalte“ respundemu, că in statu religiunea nu este pe nici o linie, ci trebue să rĕmână afacere comunală sau privată.

Mai curêndu amu fi dispuși a esprimà pe largu admirațiunea noastră pentru inocența acelor deputați și representanți ai guvernului, care, creḑêndu-se progresiști liberali in principiile D-lor, s'au inrolatu totuși in majoritatea recrutată de D. Generalu pentru propunerea sa. Ănsĕ coloanele acestei reviste au buna deprindere de a nu admite politică militantă și ne oprescu astfeliu a aduce unu tributu de recunoscință publică acelor bărbați plini de merite și de cunoscințe.

Suntemu dar siliți a ne mărginì la o simplă arătare, din puntu de vedere pedagogicu, a consecințelor practice ce decurgu din noul amandamentu.

Și mai ântĕi: cum se va compune de acum inainte personalul invĕțătorilor pe la scoalele sătesci?

Pănă acum, după legea Instr. publice in vigoare, aceste catedre se ocupau așa: art. 367 și 375 dau dreptul a fi invĕțători sătesci la toți aceia, care voru justificà la concursu, că posedu cunoscințele obligătoare pentru scoalele elementare, plus noțiuni de agricultură și arta veterinară, după putință. Pe lângă aceste art. 245 dispune, că elevii, care au terminatu patru clase dintr'unu seminaru și aru avè acum dreptul de a se face preoți, să poată devenì, dacă voru, invĕțători sătesci fără altu esamenu.

Ce insemnează aceasta? Accasta insemnează, că legislatorul in justa sa preocupare de lipsa invĕțătorilor și de necesitatea de a completà totuși scoalele sătesci, a lărgitu cercul de admisiune in favoarea scoalelor primindu invĕțători de pretutindenea, chiar de acolo, unde ei erau destinați la altă misiune. Elu a permisu seminariștilor, care altfeliu aru fi fostu obligați a servì statului ca preoți, a părăsì serviciul eclesiasticu pentru a deveni invĕțători, și prin urmare a impuținatu numĕrul candidaților bisericei pentru a inmulți numĕrul candidaților scoalei.

Această permisiune prin natura ei nu puteà să fie decât casul estraordinaru și escepționalu; regula remăneà cea stabilită in art. 367 și 375, și numai persoane laice se au in vedere când este vorba de numirea personalului invĕțătoru la scoalele sătesci. O dovadă mai mult sunt art. 343, 344 și 345 din lege, care prevĕḑu scoala primară normală pentru formarea invĕțătorilor.

Să considerămu lângă aceste, că tocmai in

timpul din urmă se luase căteva mesuri bune pentru o preparare mai solidă și mai specială a persoanelor laice la misiunea scoalelor sătesci. In institutul preparandalu din Iassi se inmulțise in fine catedrele, la Bucuresci se fundase prin munificența Domnitorului unu institutu preparandalu nou sub direcțiunea D-lui R. Melidon.

In proporțiunea in care se inmulțeau astfeliu persoanele laice preparate pentru scoalele sătesci, se micșorà necesitatea, care produsese admiterea escepțională a seminariștilor la acele scoli.

Ḍicemu a seminariștilor și nu a preoților. Căci legea Inst. publ. nu a ințelesu niciodată prin acea permisiune escepțională, că cineva poate să fie și preotu salariatu alu Statului și invĕțătoru. Dovadă art. 392 și 393 din lege, care prescrià, ca invĕțătorii de ori ce ramu să nu ocupe nici o altă funcțiune nici să eserciteze vre-o altă profesiune decăt aceea de invĕțători. Acești articoli ce e dreptu s'au abrogatu mai pe urmă prin decretu (cum se scie: in favoarea advocaților), dar faptul, că au ecsistatu mai inainte in organismul legii este suficientu pentru a dovedi, in ce spiritu și cu ce ințelesu a fostu concepută de legislatoru permisiunea dată seminariștilor de a devenì invĕțători.

Cum va fi de acum inainte? Toate institutele preparandale sunt dechiarate superflue, și evlaviosul generalu cu deputații sei din majoritate, dacă ar fi acordatu intereselor lumesci ale budgetului aceeași atențiune, cu care au privitu la interesele bisericei, ar fi trebuitu, ca o consecință neapărată a amandamentului D-lor, să șteargă din budgetu nisce institute remase acum fără ințelesu. Căci la ori ce catedră vacanță de scoală elementară se va pune intrebarea: o vrè preotul din satu sau altu preotu? Nu numai dacă au absolvitu patru clase seminariale, ci și dacă justifică cunoscințele necesare. (Justifică prin ecsamenu? sau numai prin atestatu de scoală primară?*) Acești preoți depărtează pe ori ce concurentu laicu; ei ocupă atăt biserica căt și scoala și cumulează salariele. Resultatu practicu: ori cine va voì de acum inainte să se consacre instrucțiunii elementare, se va destinà la preoție; căci numai prin preoție ajunge la catedra scoalei primare. Pe căud legea Instr. permiteà a se golì biserica pentru a se umplè scoala laică, amandamentul golesce scoala laică pentru a umplè biserica și a introduce numai prin canalul ei nutrimentul intelectualu la copii din satu.

Acesta este resultatul formalu al nouei dispositiuni. Să vedemu acum resultatul in sine, resultatul pentru cultura poporului.

Opiniunea respăndită la noi este, că scoala comunală are de scopu principalu de a invĕță pe săteni cetirea și scrierea și că, odată acestu scopu implinitu, misiunea ei este terminată. Atunci in adevĕru ar fi de puțină importanță, dacă preoții sau mirenii sunt invĕțători prin sate. Ănsĕ acea opiniune este greșită; scopul scoalei comunale nu e invĕțarea cetirei și scrierii in sine, ci este in prima linie desvoltarea inteliginței sătenilor prin inzestrarea cu toate cunoscințele importante in sfera lor de viață. Pentru acestu scopu cetirea și scri-

*) In genere amandamentul și discursurile in favoarea lui sunt de o stilizare deplorabilă, și noi amu fi făcutu in textu mai multe observări in contra lor dacă nu ne ar fi părutu prè puțin generosu de a cere numai decăt stilu bunu de la unu generalu din armată, chiar căud acestu generalu se ocupă de indreptarea scoalelor.

erea sunt numai mijloacele mechanice, pe care invĕțătorul trebue să le absolve cât se poate mai iute (după metoadele din urmă in 6—8 luni), pentru a putè trece la ordinea sa de ḑi, care este: lățirea acelor cunoscințe și agerimea inteliginței.

Câteva cuvinte de esplicare ne voru inlesnì ințelegerea acestei misiuni a scoalelor sătesci.

Majoritatea unei națiuni sunt sătenii, dar focarele culturei, sciință, industrie, arte, teatru, jurnale, desbateri politice etc., sunt in orașe, mai ales in capitală, și aci in capetele unei mici minorități. Condițiunea ori cărui progresu este unu raportu perpetuu intre minoritate și majoritate, intre orașu și satu. Orașul are să introducă in sate resultatele activității sale sciințifice și populariz&ndu astfeliu cultura să-i deà intindirea cantitativă și oarecum resonanța națională, fără care ĕi lipsesce valoarea practică. Satul din contra, cu ocasiunea primirei acelor resultate, are să arăte capacitățile eminente ce le posede, naturele alese, care sunt chemate a trece peste sfera mărginită a comunei și, intrându in orașe, a colaborà intr'unu cercu mai largu la inaintarea patriei lor. In acestu raportu perpetuu de dare și primire, in această endosmosă și exosmosă a elementelor de cultură intre orașe și sate, organul principalu de intermediare, fără care o mare parte a mișcării ar remănè amorțită, este scoala comunală: programul ei stabilesce cunoscințele, despre a căror insemnătate s'a convinsu cultura orașelor și care trebuescu respândite prin sate, examenele ei arată pe copii de săteni cu capacitate estraordinară, care sunt chemați a improspetà anteluptătorii culturei și prin urmare trebuescu primiți in orașe.

Scoala comunală astfeliu ințeleasă este dar inchegarea organismului unei societăți date, susținerea unității naționale și teritoriale. Scimu bine, că ea nu servesce singură la acestu scopu. Căile de comunicare, armata, unitatea legilor și mechanismul administrativu contribuescu și ele, fiecare pentru partea sa. Dar in mijlocul lor scoala comunală este poate elementul celu mai puternicu, fiindcă sădesce și inrădăcinează din prima copilărie și in modu specialu ideile, care formează apoi cultura comună a unei națiuni*). Unde asemene mijloace, și in rândul d'intĕi scoala comunală in acel ințelesu, lipsescu, acolo este ruptă legătura intre orașu și satu, și prin urmare ruptă participarea sătenilor, adecă a poporului, la cultura națiunii. Atunci (și dovada ne este inaintea ochilor: statul nostru) toate instituțiunile de civilizare sunt paralizate, universitățile nu sunt frequentate, funcțiunile statului nu sunt ocupate de oameni speciali, camerele legislative și partidele politice nu represintă trebuințele poporului, jurnalele și cărțile nu-și află resunetu, opiniunea publică nu ecsistă. Oamenii publici, deputați și funcționari, recrutați numai din orașe și lipsiți de legătura salutară cu poporul, se restringu intr'o mărginire fatală, producu egoismul esclusivu de clasă și formează pe tăcute o societate de esploatare a veniturilor publice in sarcina țeranului. Țeranul plătesce fără folosu, funcționarul se folosesce fără resplată. Atunci societatea in

*) Și aci nu atingemu încă cestiunea grea, dacă scoala elementară trebue să fie o instituțiune a statului sau să remănă instituțiune privată ca in America. In amundoue casurile misiunea ei este aceeași in ințelesul textului.

conecsitatea ei este spartă și prefăcută intr'unu agregatu de atome isolate, căci țeranii nu sunt parte integrantă a organismului statului, ci membre deslipite și moarte dintr'unu totu, pe care nu-lu înțelegu. Vine unu vecinu și le ia o provincie d. e. Bucovina, vine altu vecinu și le ia altă provincie d. e. Besarabia, vine unu congresu străinu și le dă inapoi o parte din provincia luată: poporul de jos remâne indiferentu la asemene schimbări istorice; nici unu districtu nu se interesează la soartea celuilaltu, unitatea teritorială este o idee necunoscută, insași existența statului este unu simplu jocu al intâmplării esterioare.

De aci se înțelege toată importanța ce s'a datu in statele civilisate invĕțămêntului primaru și pentruce tocmai acesta s'a consideratu ca unul din fundamentele organismului politicu.

Să vedemu acum, ce corespunde in lăuntrul scolei sătesci acestei misiuni de cultură, ce are să o indeplinească.

Toate resultatele activității intelectuale din orașe, intrucât trebuescu să fie lățite prin poporu sub formă teoretică, se concentrează din diferitele ramuri, din sciințele exacte, din istorie și geografie, din literatură, din biblie, și se presintă in cuvinte populare ușor de înțelesu prin — cartea de lectură.

Cartea de lectură este sufletul scoalei elementare, in ea se dă țĕranului tesaurul intelectualu pentru toată viața lui și prin ea se introduce in sate acelu șiru de idei, care produce unitatea culturei și contribue in modu esențialu a face dintr'o impreunare intâmplătoare de oameni o societate alcătuită.

Pentru a ne convinge, să aruncămu privirea in cuprinsul unei cărți de lectură pentru scoalele sătesci dintr'unu statu apuseanu.

Pe primele pagine*) sunt deprinderi de cetitu,scrisu și desemnatu intr'una, și anume legate de o istorioară potrivită cu gradul de înțelegere al copiilor mici. Desemnul se invață impreună cu cetirea și scrierea și toate aceste se invață numai impreună cu o narațiune, pentru a deprinde in acelașu timpu înțelegerea ideilor abstracte de cultură și perceperea exactă a formelor concrete din natură și anume a le deprinde nu in modu mechanicu prin recitare de a-b-c și tragere de linii indiferente pe tablă, ci prin amintirea legăturei de viață intre scopu și mijlocu, intre narațiune, cetire, scriere și desemnu. Apoi vinu descrieri, fabule și poesii ușoare, poesiile in mare parte se cântă de scolari in choru vocalu, pentru a li se introduce astfeliu ritmul și ordinea armonică și a-i face să participe și la acestă manifestare a culturei naționale. Apoi vinu indată descrieri de plânte și animale, de regulă cu illustrațiuni și totdeauna cu esplicări despre folosul lor practicu, apoi descrieri geografice, cosmografice și fisice, mai pe urmă bucăți potrivite din Biblie, in fine narațiuni istorice, bucăți alese din literatură și noțiuni despre organizarea politică a statului. O repețimu: cartea de cetire este săteanului unu vademecum de cultură pentru toată viața lui.

Daca acesta este cuprinsul unei cărți de lectură pentru scoalele sătesci dintr'unu statu apuseanu, unde sunt atâtea alte mijloace special destinate pentru popularizarea culturei, calendare bune, gazete sătesci, cărți populare, unde prin urmare s'ar putè mai ușor dice, că scoala

*) Münsterberger Volksschullesebuch.

comunală să deprindă numai cetirea și scrierea, fiindcă materialul de cetire se ofere apoi gata prin literatura contimpurană: cu cât trebue să fie mai mult la noi concentrată toată insemnătatea scoalei comunale in cartea de lectură bine alcătuită, la noi, care altfeliu suntemu lipsiți de literatură și in special de orice literatură populară? După ce a invețatu țeranul nostru să cetească, la ce să intrebuințeze elu această deprindere mechanică, dacă nu are cartea de lectură? Cărți populare, gazete sătesci nu avemu; calendarele noastre sunt folositoare numai pentru librarii care le editează; singura ocasiune ce se ofere țeranului afară din scoală, sunt circularele subprefecților afișate la ușa Primăriei, și sperămu că nu vomu fi tacsați de adversari ai guvernului, dacă ḑicemu, că aceste circulare nu sunt suficiente pentru cultura poporului Românu.

La noi mai mult decât ori unde toată valoarea scoalei comunale stă și cade cu acea carte de lectură, care să age ească inteligința săteanului și să o inzestreze cu elementele culturei moderne, in special a le sciințelor exacte și a le desvoltării literare.—

Dacă după aceste esplicări revenimu la amandamentului D-lui Generalu Florescu, ne intimpină indată intrebarea consecuentă: In ce raportu stă preoțimea cu sciințele naturale și cu literatura unui poporu, elementele de viață ale scoalei comunale?

După lege, seminariele sunt puse sub inspecțiunea Mitropolitului și a Episcopilor. Ce protecțiune va da Mitropolitul sciințelor naturale și literaturei?

După programul lor, seminariștii in patru clase invață ca objecte principale confesiunea ortodoxă, leturgia, istoria n. și v. Testamentu, teologia morală și pastorală; despre sciințele naturale se ceru numai „noțiuni," matematicele sunt negrijite, de geometrie, de algebră, de literatură nici vorbă. Capul lor cu necesitate psichologică va dà toată preponderanța invețăturei dogmatico-religioase, catechismului și istoriei biblice. A esplică sciințe naturale și a analizà bucăți literare sunt și voru remănè incapabili; și dacă sunt incapabili seminariștii, ce voru fi ceilalți preoți?

Chiar de s'ar schimbà programul actualu al seminarielor și de s'ar introduce atăta literatură și sciințe naturale, căte se ceru pentru unu invețătoru in scoala comunală, totuși preoții prin chiar natura preoției nu voru fi nici odată in stare a fi invețători buni. Căci preoțimea nu este nicăeri periculoasă scoalei prin multele sale cunoscințe dogmatice și prin puținele sale cunoscințe exacte; ci este mai ântêi periculoasă prin metoda sa, metodă inherentă misiunii ce o are și prin urmare neschimbătoare. Misiunea preoțimei nu este de a desvoltà și agerì inteligința, ci de a produce credința dogmatică supranaturală. Metoda pentru aceasta este in state civilisate exaltarea fantasiei spre detrimentul rațiunii, ear in state necivilisate tempirea rațiunii prin memorizare mechanică și prin intreținerea superstițiilor. Astfeliu credința dogmatică este compatibilă cu scoala, a cărei objectu este ințelegerea lumească, numai până când se mărginesce in sfera ei supranaturală; dar indată ce se intinde mai departe și cere credință oarbă in cestiuni care se rapoartă la sciința naturală, devine incompatibilă cu scoala și trebuesce combătută. Când viru cărțile, ce ni le-au introdusu preoții in invețămêntul pri-

maru, catechismul și istoria biblieă, și spunu scolarilor:

„Ce este credința? Credința este darul lui D-deu, după care noi neindoit cu inima cunoascemu precum că totu este adevĕrat, ce se cuprinde in simbolu, carele dă inainte multe și *cu mintea neajunse* taine, precum fețele sfintei Treimi,

și spunu totdeodată in altu locu:

„In căte dile au făcutu D-deu lumea? D-deu au făcutu lumea in șese dile, in dioa d'intĕi lumina, in a doua tăria, in a patra soarele, luna și stelele, etc.

atunci invĕțătorul consciențiosu, căruia ĕi stă la inimă desvoltarea inteliginței scolarilor lui, ar trebuì să esplice, că acelu simbolu este de creḍutu, dar nu este de ințelesu, și că acea facere a lumei este de ințelesu, dar nu este de creḍutu.

In ce conflictu puneți astfeliu pe preotul invĕțătoru! Ori trebue să propună fabula lui Moisi, și atunci propune o eroare fisică inadmisibilă in scoală, ori trebue să propună cosmogonia adevĕrată, și atunci contraḍice cărților sale preoțesci.

Ce dovedesce aceasta? Aceasta dovedesce că rĕu s'au introdusu citatele cărți in scoala elementară, și dovedesce mai departe, că in genere rĕu se introduce influința preoțimei in scoală (afară de morala crestină); căci ea va exagerà totdeauna sfera sa de influință, de căte ori i se dă ocasiune, și va tinde a lățì ideile ei dogmatice chiar acolo, unde sciințele exacte au ajuns la alte resultate a le adevĕrului.

Prin aceasta ănsĕ se periclitează cultura populară; căci sciința pe de o parte nu poate tolerà o eroare in propria ei sferă și, fiindu astfeliu silită a combate unele afirmări dogmatice, slĕbesce pe de alta fără a voi autoritatea tuturor, chiar a acelora, care se referu la cestiuni transcendentale, la imortalitate, la sancțiunea legii morale etc., pentru care ideile religioase trebuescu deocamdată considerate ca salutare in poporul de la țară.*) Singurul mijlocu de prudență ce ne remăne, este de a despărți cele doue sfere de acțiune, de a lăsà sciinței cămpul esclusivu pentru toate constatările naturale și Bisericei influința liberă pentru cestiunile transcendente, fără a-i permite trecerea peste această margine.

Că sunt preoți care facu escepțiune și sciu a impăcà religiunea crestină cu cerințele sciinței moderne, cel puțin in sfera invĕțămĕntului elementaru, aceasta o credemu cu atăt mai ușoru, cu căt cunoascemu căți-va din propriane esperiință. Dar aceștia sunt puțini și voru dispărè totdeauna in majoritatea celorlalți, față cu care remăne adevĕratu, că preoțimea, a cării objectu de studiu sunt dogmele neschimbătoare, stagnante de ḍeci de secoli, este inimica specială a sciințelor naturale, care progresează din anu in anu, și prin urmare inimica scoalei elementare in ințelesul culturei moderne. Acestu adevĕru este incontestabilu; toată esperiința istorică fără escepțiune ilu confirmă, și ilu confirmă nu numai pentru preoții unei singure religiuni, nu numai pentru catolici sau intre aceștia pentru jesuiți, ci și pentru protestanți și pentru bonții budhaisti și pentru ulemele turcesci. A da scoala primară in mănele preoțimei va să ḍică pretutindinea a ucide spiritul culturei populare.

Aceasta odată doveditu, considerările de

*) Vomu revenì mai pe largu intr'unu numĕru viitoru la raportul intre sciință și credință in scoala comunală.

pe alăturea ale d-lor deputaţi sunt indiferente. „Lipsescu mijloace materiale, deficitul e marc“ spunu d-lor. Aceasta este grav, dar nu poate autorisà sacrificarea scoalei in folosul Bisericei. Dacă sunt mijloace mai multe, se voru face scoale mai multe; dacă sunt mijloace puţine, se voru face scoale puţine. Ănsĕ multe puţine căte voru fi, trebue să fie bune in sensul culturei moderne, şi sensul culturei moderne restringe pretutindinea influinţa Bisericei asupra scoalei. Aci nu mai este de discutatu, aci este numai de constatatu, şi domnii deputaţi, care nu sciu aceasta, nu au decăt a-şi procurà o cunoscinţă mai bună de causă, dacă se poate pentru altădată inainte de a votà. Căci nu ne pare lucru seriosu, căud se punu earăşi in cestiune pe malul Dĕmboviţei facte de cultură, care sunt odată hotărite pe malul Seinei, Spreei şi Tamisei. —

Că amandamentul primitu de Camera nu va avè deocamdată vre o valoare practică mai insemnată, credemu şi noi. Chiar invĕţătorii laici de prin sate nu sunt pĕtrunşi de misiunea lor in inţelesul esplicatu mai sus, şi cărţile de lectură, in care se resumă acea misiune, nu sunt încă introduse in poporul nostru. Ănsĕ o direcţiune bună incepuse dejà a se pronunţà; căteva publicări scolastice, mai ales din Transilvania, despre care vomu vorbì intr'unu numĕru viitoru, sunt la inălţimea cerinţelor culturei moderne; şi acum, căud remăneà numai ca acele producte esistente in oraşe să fie respăndite prin toate satele, tocmai acum să se adoapte o mĕsură, care opresce direcţiunea cea bună şi amenință de a paralisà totu invĕţămĕntul elementaru?

Aceasta nu se poate! Constituţiunea noastră liberală, incercările noastre de civilisare şi cu unu cuvĕntu: logica factelor nu o permite, şi onorabila majoritate a Camerei, care printr'o naivitate parlamentară a primitu ca dispositiune de budgetu valabilă pentru unu singuru anu unu amandamentu, ce fără indoială trebueà să fie desbătutu in Camerà şi Senatu ca projectu de lege, va binevoì a se reintoarce in anul viitoru la spiritul salutaru al legii instrucţiúnii publice şi a face din ideile scolastice ale d-lui Florescu ceea ce merită să fie: unu anachronismu, trecĕtoru ca şi anul 1870, in care s'a produsu.

T. Maiorescu.

MICI ESCURSIUNI.

Partea ăntĕia.

(Urmare)

VII.

La ce ănsĕ rătăcescu aşa pe de departe? Nu-su lăngă mine faptele acelor genii? De ele voiu să me bucuru cu tine impreună, imagine ce mi-ai urmatu şi aici. Celu de colo este amoru, pururea vicleanul copilu. Ori să me ducu lăngă elu, să-lu privescu să aflu puterea, prin care lovesce inimele atăt de cumplit. Zimbesce şiretul stăndu la pândă cu săgeata pe arcul intinsu. Astfeliu erai tu cerescule şi atunci in grădină, căud ai ţintitu asupra mea? Mai şiretu, ca să nu te vĕdu, te-ai tupilatu la tufişu şi ai ochitu şi ai nimeritu, şi adănc străbătù săgeata ta! De ce ai ţintitu tu atunci numai asupra mea? nu erà şi ea acolo? Ah! uitasem, că ţi se

sfirşiră săgeţile din tolbă şi că ultima, mai ascuţită, ai repeḑit'o asupră-mi. De-aşu fi sciutu, că eşti in tufişu ascunsu, m'aşu fi dusu la tine şi te-aşu fi rugatu cu cuvintele durerii, ce mi-ai causat'o, să te duci, să-ţi aduci săgeţi noue, şi să nu laşi pedepsitul fără de măngăere. Acuma te intălnescu aice, şi dacă te şi rogu, ce-mi mai poţi folosì? — Ea nu-i aice, nu-i decăt numai cum o portu in sufletul meu. Zimbesci? riḑi ăncă de mine? — Cum? ai vre să-mi spui ceva? Spune! spune! . . . Eşti tu şi aice puternicu? Ce audu?— Marmorul teu, mare artistu imi grăesce: „Intoarce-te şi veḑi!“ Privescu, ea-i, ea! Ochii ei negri sboară de pe statue pe statue, se oprescu pe cea de lăngă mine — privirile noastre se intălnescu — . . . Amor nu sta impietritu cu săgeata intinsă! — Ce a făcutu, ce a diresu şiretul nu sciu — atăta inţelegu, că inima ei este lovită ca şi a mea. De căte ori nu m'a vĕḑutu, de căte ori n'am trecutu alte dăţi pe lăngă dĕnsa — şi abia aici să me vadă, abia aici cu milă'n priviri. Am urmărit'o de la statuă la statuă, pănă ce a părăsitu sala ḑicĕndu către femcea ce o insoţcà: „destul pentru astăḑi; măne voiu venì eară.“ Şi'ntru adevĕru, pentru mine erà destul. Căt au mai remasu in museu, ce am mai făcutu, ce s'a intămplatu pe lăngă mine, n'am sciinţă. Abia sunetul clopotului de eşire m'a desceptatu din visurile mele. Eram lăngă grupa lui Laocoon şi in momentele desceptării căte n'am vĕḑutu in ea, ce remăsese pănă acuma secrete ascunsă privirilor, celor ce o au avĕntatu să te urmărească pe tine geniu, ce i-ai datu viaţă marmorului prin dalta ta. Măne va venì eară! Şi totuşi de ce nu e acela măne deja astăḑi? Scurtează-te timpu; inimă liniscesce-te! Aproape de tine a fostu ea — a fostu Minodora ta.

VIII.

Mieḑu de noapte trecuse. Linisce profundă in ăngusta mea odae, linisce pe stradele oraşului, linisce in ceru, linisce pe pămĕntu; numai in al meu sufletu luptă, in inima mea durere. Şi cu căt urcă timpul tot mai greu inainte, cu atăta imaginea ei se apropie tot mai sprintină de mine, cu atăta faptele lumei la care me găndescu defilează mai răpede priu mintea mea. Le privescu, le adoru şi ca o nimica trece găndul meu pe lăngă ele. O nimica — cine o poate ănsĕ pĕtrunde atăt de vastă, atăt de avută fiindu, că in micul ei centru se unescu faptele produse prin decursul veacurilor, se unesce ideea eternităţii şi a imensităţii? Pe masa de lăngă mine micul meu oraru işi făcè datoria sa. Lungi oare de noapte ĕi ascultasem păn acuma ades tictacul seu. Căte odată veselu, căte odată tristu imi spuneà cum trece timpul, cum dărmatu in atome mi-a aruncatu şi mie o cunoscinţă sacă a infinitului seu. Ca nici căud imi părea acestu tic tac astă dată mai viu, mai puternicu. Ascultam, voacea timpului, glasul eternităţii se manifestà prin ele. In braţele mele părea, că-mi ḑice, şi-a crescutu natura munţii cu stăncele, in braţele mele toate căte pĕtrundu ochiul teu. Şi pe omu l'am ridicatu eu din leagănul ei — o mică fiinţă, totuşi destul de uriasă, căud inima i se inspiră de acestu totu de toate. Veḑi colo piramidele egiptene, pe care atătea veacuri ăncă nu l'am pututu sfarmà; privesce aproape de tine

domul lui Stefanu, iţi voru fi destulă dovadă de puterea sa. Adusu-amu nori, adusu-amu grindină, fulgere şi furtune peste ele, dar ăncă resistă incercărilor mele sfărmătoare. Prin acestu obiectu făcutu de măna omului, ca să me consume pe mine, voiu să-ţi spunu acuma, ce zace ascunsu in imensitatea mea, să-ţi spunu, că de-aru clădì omul munţi peste munţi vroindu să puc astfeliu stavilă sdrobitoarei mele firi, ĕi va fi in deşertu. Voru trece generaţiuni, ĕi voiu nimici genul seu şi cu dĕnsul mai de vreme sau mai tărdiu şi faptele sale. Să-ţi spunu, continuà, că te păndeamu dĕunădi in domul lui Stefanu cu ochii unei buste cum remăseşi uimitu de impresiunea puternică, ce o faceau asupra ta petrele muntelui alcătuite după legile frumosului, ce incântă şi sufletul teu — să-ţi spunu, că-mi părea reu a nu fi inţelesu acolo de tine. Sciam gândirile tale, cunosceam şi inspiraţiunea ta, me măngăeam ănsĕ, că de şi sunteţi puternici, totuşi puterea voastră ve este dată numai spre a sdrobì munţii, ca să ve clădiţi colibe voue şi ţeilor voştri; şi cănd ve credeţi inarmaţi in contra mea, imi ajutaţi pe nesciinţă sfărmătoarea fire. Jucărie imi este a sdrobì; a resădì ănsĕ totodată flori pe aceste ruine ale păměntului vostru. Unde nu erau rose nici crini, acolo facu să crească şi viorele oacheşe. Din locuri pustii facu cămpii, din cămpii grădini, din grădini morminte vouĕ şi florilor. Această schimbare este haina, ce me face etern neinţelesu de voi. Te mai vĕdusem oare cănd şi'n una din clădirile naturei. O furnică erai tu pe lăngă pescera din Adelsberg. Intr'unu stropu de apă me lunecam atunci pe unu struţuru de peatră, şi privindu-te rideam de tine şi de copilăria t omenească. Ţie nu-ţi venea in găndu, că şi tu eşti unu faptu al jucăriei mele şi toate lucrările voastre, petrecerea mea. V'aţi clăditu voi domul lui Stefan imităndu imensitatea, pănă ce neputĕndu mai departe, aţi pusu ultima voastră găndire sus sub nouri in rosa imitată — simbolul dragostei, prin ea eraţi voi atunci mari.“ Opresce-te aici timpu şi spune-mi mai multe. Nu me auḑi? nu me asculţi? Dar unde sunt inspirările uriaşe ale acelui studiu? continuà elu. Numai in umbra cunoscinţelor voastre mai aflaţi voi remăşiţa lor! Vĕ incăntaţi de de ele, ve incercaţi a le reproduce, — in deşertu udă ănsĕ grădinarul floarea veştejită. Astfeliu vorbeà timpul astă dată cătră mine, şi eu pĕtrunsu de glasul seu, voeam să-lu intrebu multe, ce-mi apăsà inima. Dar graiul seu incetà, tictacul orarului meu se fini — mortu ilu portu de atunci lăngă inima mea. — O cănd ar fi remasu şi ea moartă din acelu momentu ca şi dĕnsul. Dar nu! nu mi-a spusu timpul, că omul erà oare cănd mare prin dragoste? Mare prin dragostea ta, fie inima mea. Fugi timpu, urmează-ţi calea! Adă-lu pe acelu „măne“ adă-lu mai curĕndu. Dară unde-i lauda ta? Unde-i sfărmătoarea ta fire? Cănd te rogu s'o sfarmi pe această noapte — tu obosesci.

IX.

Mici escursiuni! prin care depărtări ale timpului nu m'aţi dusu voi! M'aţi deprinsu să me acufundu in intunericul trecutului, m'aţi invĕţatu să mĕ imprietenescu cu presentul; prin visiuni frumoase mi-aţi deschisu ades şi regiunile viitorului. Miile de ani, ce se inşi-

ră intre unul și altul, se contopescu ănsĕ intr'unu momentu, cănd mi se intoarce găndul spre ea, spre Minodora! Mici escursiuni! și eară pe unde nu m'ați purtatu voi! Pe malurile tale, sfinte Ganges, pe stăncele voastre, Cordilieri, și pe și pe alte văi, pe alte piscuri pănă venì și acelu „măne“ — pănă venì și se prefăcù in astădi. In acestu astădi se ducu toate acele depărtări, calea spre ele nu o mai merge pasul meu — scurtu imi e drumul escursiunea mea numai la museu. Și nu voiu fi eu in această mică depărtare mai fericitu? In locul murmurului tĕu, riu sfăntu, voiu ascultà graiul *ei*; in locul priveliscelor depe inaltele voastre piscuri, munți a-i lumii noue, voiu vedè mai multe minuni privindu in ochii ei negri. — Norocul de-aproape imi va fi norocu mai fericitoru. — Ce te prinde mirarea ănsĕ, iubite cetitoru? Intorsu din locuri așa depărtate poate nu mĕ mai cunosci? Cum? să-ți paru așa de străinu, că nu-mi mai ințelegi obiceiul? — Ori și cum, găndesce ce vrei, numai una n'o găndì, că de-ți și mărturisescu, că micele mele escursiuni m'au dusu și prin China, totuși nu m'au chinezitu. Sunt omul propășirii! Acestu adevĕru e lesne de ințelesu. Nu mĕ duce pasul tot inainte? și ăncĕ căt de răpede! Mĕ veḑi și te inspăimăntezi, ca nu cumvà să mĕ impedicu și să cadu. Fii liniscitu; de și sunt destule piedici pe calea, ce o mergu, totuși nu voiu cădè nici cănd. Aripi imi dă iubirea și mĕ duce mai pe sus de toate piedicele.— Dară ce vine droaea cea de oameni in prejma mea? Minunată lume! numai puterea imi ajută să străbatu pintre ei. Ce să vĕdu ănsĕ? In mijlocul mulțimei căți-va Chineji! Este cu putință? pănă pe-aci să fi ajunsu voi fii ai soarelui? — Cum či place mulțimii să se ducă surda după dĕnșii! Chinezi, Chinezi! se adresează unul cătră altul; cuvĕntul magneticu măresce droaea, și eu de abie mĕ luptu in contra acestui nomolu. Se impingu, dau peste mine, ghiontiturele lor imi sfarmă pentru momĕntu visurile iubirii și pe ruina acestora se trezesce in găndul meu o problemă minunată, ce nu și-a aruncat'o păn'acuma nici celu mai iscusitu dintre filosofi. Ce ilu mănă pe invĕțatul Europeanu cu atăta plăcere pe calea Chinejilor? Voesce elu să-i admire pe acești oameni mari de demult prin invențiuni, la a căror cunoscință se desceptă elu abie mai dăunădi? Ori năzuesce să cunoască acele sute de veacuri istorice, ce atărnă de coḑile lor? Altă putere mai necunoscută ilu mănă după dĕnșii. Auḑise in scoala istoriei civilisațiunilor, că veleatul acestui neamu e la fine, și să se deprindă cu această soartă neimpăcată aleargă elu după dĕnșii. Mergeți sănătoși! calea mea nu e a voastră!

X.

Ai asceptatu să mĕ veḑi in museu pintre statue, dinaintea ei, lăngă ea...! Ai asceptatu ănsĕ indeșertu, cum am asceptat'o și eu pe dĕnsa lungu timpu și n'a venitu. Mĕ intrebu și ear mĕ intrebu, care intămplări, care imprejurări i-a inchisu această cale; dară nu vĕdu nimică in intunericul, ce a inceputu să-mi incunjure sufletul. Căte-va momente in urmă imi străluceà raḑa speranței cu atăta putere, că eram siguru de ținta spre care mergeam. Că așu putè să rătăcescu, — indoiri de aceste nu se născeau in sufletul meu. Și totuși am rătăcitu, și acuma pribegescu fă-

ră de ţintă şi scopu. — Védu, că-su pe-unu cămpu. Deasupra mea se intinde unu ceru albastru numai ici şi colo pătatu de nori; la picioarele mele unu covoru de earbă impestritu cu flori. Ciocărlii cântă in aere, privighitori in tufe, şi unu cocostircu se primblă sumeţu pe lăngă unu şanţu. Dintre nisce laze se redică o tablă — jitaru destul de bunu spre a mĕ oprì să nu trecu şanţul. Indată ce am zărit'o, mi se făcù oare-şi cum inaintea ochilor; nu mai sciu de remase cerul albastru, de aveà cămpul flori, aerele ciocărlii, tufele privighitori. Tabla şi primblăreţul sumeţu mĕ depărtase din această sferă. Şi dece unu cocostircu şi-o tablă să facă impresiuni atăt de puternice asupra sufletului meu? Pasiunea me consumă neincetatu; in flacăra ei se topescu ilusiunile mele — unu riu de lavă curgu! dar căud se va recì, căud se va sleì să védu in forme nouĕ diamante frumoase? Pănă atunci mĕ primblu pe lăngă şanţu, cocostircul de o parte, eu de alta. Oare şi pe tine pasere, te-a intămpinatu astăḑi asemene nenorocire, ca şi pe mine, de paşesci aşa de zăuitată şi melancolică? Să-ţi fi stricatu cine-va cuibul, unde ades te asceptau iubitii copilaşi cu hrana, ce obicinueai a le-o aduce? Abie dădù capul pe spate şi voeà să-mi respundă in limba sa, aude nu departe de noi amundoi o lovitură de pistolu. Vuetului urmează unu ţipetu, cocostircul părăsesce păméntul şi grăbesce prin aere sborul sĕu. Eu ănsĕ remănu şi privescu cum se inălţă dintre tufe fumul incărcăturii. Voru avè vĕnătorii a se alungà după unu bietu epure mai puţin, găndeam, pornindu spre locul de unde căḑù impuşcătura. Mai audu gemetu, presupunu o nenorocire — eată-mĕ-su lăngu unu bietu omu, căruia ĕi trecuse plumbul prin inimă. — Asceptam să vĕdu unu epure — dar in ce se deosebesce omul de fricoasa vietate aci?

(Va urmà.)

S. L. Bodnărescu.

Unu vechiu manuscriptu.

Pintre hărtiile lui Constantin Negruzzi am găsitu unu manuscriptu din inceputul seculului care cuprinde mai multe produceri in versuri de Daniil Scavinschi. Deşi pagina ăntei este ruptă pe jumĕtate, totuşi se poate recunoasce pe dĕnsa unu inceputu de dedicaţiune scrisă de autoru cătră Constantin Negruzzi. După aceasta urmează o poesie din anul 1817 intitulată „*Urare alcătuită in Braşov aflăndu-me acolo cu D-lui Aga Gheorghie Asachi*“ şi care incepe cu o invocare cătră Dumneḑeu ca cele mai multe produceri poetice din acele timpuri:

Impĕratul acelu vecinicu celu ce toate au ziditu
Acelu la milostivire cu toate nemulţămitu,
Pentru a cerului slavă pintr'unu glasu au poruncitu
De a ăngerilor cete din nimica s'au ivitu etc.

Aceste patru pagini de versuri sunt urmate de o „*Chiritisire de sfintele sĕrbători ale Nascerei Domnului nostru ce o am alcătuitu D-sale Vornicului M. Sturza la 1818 Dechemvrie*“ compunere de aceeaşi natură. Cele ăntĕi versuri sunt aceste:

Ziditorul acelu vecinicu tuturor celor vĕḑute
Şi acelor ce-omenirii ăncă nu sunt cunoscute,
Acelu ce au urḑitu toate a naturei frumuseţe
Ş'au intocmitu nesfirşitul numĕru de-a stelelor feţe,
Care imprejurul sărei revarsă a lor lumină

Impodobindu orizontul cu o frumuseață lină,
Acelu ce cu-a sa privire imbrățoșează deodată
Chaosul celu fără margini, mările și lumea toată
Privindu etc., etc.

După aceasta urmează alte versuri intitulate: „*Scrisoarea ce am trimisu Luminărei sale prințipului Neculai Sturza, chiritisindu-lu de priimirea prințipiei. 1822 Sept. 10*, prin care autorul se arată foarte măgulitoru către capul statului:

Vechiul al meu, și plinu de milă de bunătăți făcĕtoru
Și nou al Moldovei prințipu și de bune răvnitoru,
Cu adăncă umilință unui sufletu pre plecatu
Me inchinu și sărutu măna prințipului luminatu etc.

După aceasta vine o *Odă „compusă intru slava nunței D-sale marelui Hatman Grigorie Ghika ce s'a prăznuitu la 18* . . . care nu se află intreagă in manuscriptu; apoi faimoasa „*Călătorie a D-sale Hatmanului Constantin Palladi la feredeele Borsiculu*i pe care *Pumnu* in leptuarul seu o pune ca modelu de poesie in mănile școlarilor, și despre care D T. Maiorescu vorbesce in partea ăntĕia a Observațiunilor sale polemice (v. Conv. Lit. volum III p. 196), ear manuscriptul se sfirșesce cu doue poesii ce ne-au părutu a fi superioare tuturor celorlalte și pe care le vomu cità intregi mai la vale.

Cine erà Daniil Scavinschi? — Singurele scri ce avemu despre dĕnsul, le găsimu in scrierile mici ale lui Constantin Negruzzi și anume in scrisoarea IV intitulată „unu poetu necunoscutu.“ (v. Pĕcatele Tinerețelor pag. 2. 8). Acolo ne se spune că Daniil Scavinschi erà Romănu din Bucovina, că, remasu orfanu in tĕnĕră virstă, o rudă a lui care era spițeru l'a luatu pe lăngă dĕnsul ca să-lu pregătească pentru această profesiune, și că unu boeru Moldovanu descoperindu in tĕnĕrul Scavinschi disposițiuni poetice și unu spiritu desceptu, l'a adusu in Moldova. In Iassi ănsĕ trăi in sărăcie și lipsă, căci intervenindu eteria, protectorul seu fugise peste Prutu și-lu lăsâ propriei sale ursite.— Scavinschi erà micu de statu căci elu singuru ḑiceà:

...Daniil Scavinschi celu mititelu la statură
Pe care-a plăcutu naturei a-lu lucrà 'n miniatură.

și aveà o constituțiune debilă. Ipochondria ilu făceà să iee medicamente pe fiecare ḑi. Căḑĕndu odată greu bolnavu, elu luâ medicamente pre tari și in cantități pre mari, așa incăt se otrăvì fără voie și din aceasta i se trase moartea. Scrierile poetice ale lui Scavinschi erau ori imne pentru invierea Românilor, ori sonete pentru fericirea patriei, ori ode și epitalame in care lăudà pe boerii cei mari care-i acordau căte odată favori și-lu ajutau in miseria ce aveà de tovărășiță in viață. Elu murì tĕnĕru.

Poesiile cele menționate sunt aceste:

I.

Odă intru mărirea frumuseței a trei fecioare fiice a D-sale marelui hatmanu R. R.

Intre trei dumneḑeese ce cu a lor strălucire
Impodobeau tot Olimpul și ilu umpleau de mărire
Intre Juno și Minerva ș'Afrodita cea duioasă,
Nevrĕndu Zeus insuși s'aleagă care este mai frumoasă,
C'acei ce la frumuseță e din toate mai aleasă,
Să-i dea mĕrul pentru care a urmatu sfadă la masă,
Făcù presidentu pe Paris la această judecată
Dăndu-i dritu ca hotărirea să-i rămăie nestricată.
Pri indu deci fragedul Paris a trei Dumneḑeiri fețe
S'au pĕtrunsu pănă la sufletu de-a lor nespusă frumseță
Ca să judece deci bine trei ḑile se socotesce
Și numai in haina firei pe tustrele le privesce,
Și pĕtrunḑĕndu cu privirea și critica lui totu nurul
Afroidita-i mai frumoasă! strigă și ei dete mĕrul. —
Trei Dumneḑeese stăḑi și aici in Iași viează
A cărora frumuseță stelelor se semĕnează

Trei fiice au născutu firea dintr'o viță Rosetească
Intru ale căror fețe privesci minunea cerească!
Cea mai mare dintre ele se numesce Marghiolița
Ce a doilea Profira, cea mai mică Aglaița:
Trustele pline de daruri, de bunătăți, de blândețe
Tustrele astădi răvnează ale Charitelor fețe.
Stându dar lumea la'ndoeală fiindu-i cu neputință
A sci căruia să dee cununa de biruință,
M'a însărcinatu pe mine ca eu cu a mea simțire
Despre a lor frumusețe să dau dreaptă hotărire:
Voiu slăvi dar frumusețea Profirei ș'a Marghioliței
Dar ânsĕ ca unu nou Paris voiu da mĕrul Aglaiței.
Și dicu pe cât poete dice limba cea poeticească:
Aglaița este astădi Airodita pămĕntească.

II.

Tot pentru aceleași surori.

Trei fiice au născutu firea
Dintr'o viță Rosetească
Ce robescu toată privirea
Cu frumusețâ ângerească,
Inchipuindu din trustrele
Luceafĕru, soare și stele.

Cea mai mare Marghioliță,
Profira cea mijlocie,
Cea mai mică Aglaița
Trustrele omoru ș'invĕe,
Cu arma ce l'au datu fire
Cu robitoarea zimbire.

Trustrele sunt minunate
Trustrele blânde, duioase
Dar ah! din toate, din toate
Tot una e mai frumoasă.
Ca Paris dicu adevĕrul:
A Aglaiței e mĕrul!

Publicându aceste poesii, nu amu crediutu a comite o indiscrețiune, căci din aceste trei surori cântate de Scavinschi și de a cărora frumusețâ s'a păstratu tradițiunea până astădi pe la noi, cele doue mai mari au muritu de mult, ear a treia, atât lăudată de poetu, trăesce in Grecia in vrista cea mai inaintată.

Tot astfeliu amu crediutu că nu va fi fără interesu pentru lectorii noștri de a le aduce a minte prin publicarea acestor poesii cum se scriâ la inceputul secolului. Unii voru găsi poate că aceste versuri, comparate cu multe publicațiuni actuale, nu perdu in valoare și că au, dacă nu altu avantagiu, cel puțin acelu de a fi simple și nepretențioase. Ori cum, ne-a părutu cu cale de a pomeni încă odată pe Daniil Scavinschi care in mijlocul furtunelor ce văjiau atunci peste țară, găseà mângâiere in ocupațiuni literare și a cărui parte in scurta lui viață au fostu lipsile și suferința.

Iacob Negruzzi.

REVISTĂ SCIINCIFICA.

La 15 Fevruarie anul curentu, a eșitu in Bucuresci o nouă foae periodică, sub titlul „Revistă Sciințifică“ ḑiaru pentru vulgarisarea sciințelor naturale și fisice. Această foae apăra la 1 și 15 a fiecărei luni câte o coală in 8vo de textu și o stampă cu figuri litografiate. Coperta ne mai arată că redacțiunea se compune din trei persoane: D-nii P. S. Aurelian, Gr. Stefănescu și C. F. Robescu, adăugindu pe lângă nume și diplomele de sciință ce au acești domni, precum și funcțiunile ce ocupă.

Prețul abonamentului in Romănia pe unu anu este de 20 lei noi.

Titlul publicațiunei ne-a umplutu de bucurie. Ar fi in adevĕru de toată necesitatea ca publicul Românu să primească oareșicare noțiuni superficiale macar, despre sciințele

esacte și naturale care in secului nostru joacă unu rolu atăt de importantu; dar care a fostu desilusiunea noastră cănd amu cetitu textul, cand amu vĕḑutu că din totu cuprinsul broșurei nu numai Romănii nu potu invĕță nimic, dar chiar că unele din articulele revistei paru inadinsu făcute spre a-i induce in eroare.

După o scurtă introducțiune, intălnimu unu articulu intitulatu: „Deluvie sau potoape“ — Autorul — procedĕndu de la cele cunoscute spre a ajunge la cele necunoscute, incepe prin o relațiune a potopului lui Noea după textul biblicu. Nu vomu vorbi de romanticele descripțiuni cu care autorul a incercatu a infrumusețà textul lui Moisi; ele ne probă o sensibilitate de salonu demnă de admirare, dar alături cu naraţiunea măreață și simplă a bibliei, sensibilitatea modernă formă o monstruoasă asociațiune, (se vede că pe timpurile lui Moisi oamenii erau mai puțin sentimentali.)

Trecemu ănsĕ aceasta cu vederea, precum și lungimea fraselor, oareși care erori gramaticale și inconsequențe ortografice, fiindcă nu intră decăt in mică parte in scopul ce urmărimu.

Ce a vroitu se probeze autorul acestui articulu sciințificu prin naraţiunea textului din biblie?

Că pĕcatele omenirei sunt ănteia causă a potoapelor?

Că mănia lui Dumneḑeu, desceptată prin perversitatea creaturelor, provocă aceste fenomene ingrozitoare?

Că potopul lui Noea a fostu nu potopu universalu?

Că o păreche din toate animalele esistente a pututu incăpè in corabia lui Noea a cărui demensiune ne este dată cu esactitate de textul lui Moisi? ? ?

Acesta-i oare punctul de vedere sciințificu din care poporul romănu are să-și dee samă despre fenomenele naturei?

In adevĕru, pe la sfirșitul naraţiunei, autorul, cu o naivă francheță, pare a se indoì de veracitatea naraţiunei biblice, ănsĕ nu indrăsnesce a combate nici una din aserțiunile cuprinse in textul lui Moisi.

Inţelegemu pre bine respectul ce datorimu celor scrise in biblie, dar nu inţelegemu de ce autorul pleacă de la un asemene textu in espunerea teoriei sale sciințifice.

In urmarea din numerul 2 a fostu obligatu a contraḑice faptele narate de Moisi, incăt urma samănă unu comentariu ironicu a celor ḑise la inceputu.

Relatarea potopului lui Noea s'a impusu poate autorului ca o necesitate istorică; dar atunce, elu trebue să scie că in privirea potopului, punctul de vedere sciințificu este diametrul opusu cu acelu al lui Moisi, că această oposițiune nu este posibilă a se ascunde sub frase de retorică, și că sau trebue să rectificămu cu francheța faptele neesacte cuprinse in textul biblicu, sau trebue să renunțămu de a face sciința și de-a luminà poporul romănu.

Metoda impăcătoare admisă de D. Stefănescu, chiar dacă ar fi avutu o valoare sciințifică oarecare, ceea ce nu este, nu poate da decăt idei false; nu poate decăt aduce spiritele in nedumerire, a slăbì credința anterioară fără a pune in locu noțiunile positive pe care sciința tinde ale stabilì cu o autoritate din ḑi in ḑi mai imposantă.

In toate intreprinderile noastre e bine să avemu curagiul opiniunilor ce profesămu, și dacă D. Stefănescu doresce in adevĕru să fie

utilu publicului Românu, ilu sfătuimu in viitoru să fie omu de sciință in toată puterea cuvêntului și să nu ne mai hrănească cu fabule și declamațiuni când e vorba de sciințe naturale și esacte.

Pintre celelalte mici articule din ântêiele numere, mai găsimu unul de D. Aurelian „Floricele de Primăvară“ in care caută să descrie câteva flori in chipul unei convorbiri ușoare pentru a face obiectul mai interesantu intregului publicu cetitoru; ânsĕ pentru a unì plăcutul cu folositorul, pentru a acoperì aridităţea sciinței cu haina bogată a poesiei, trebue mult spiritu și mult talentu, altfeliu materia remâne fără nici unu interesu . . . articulul nu a fostu interesantu.

Nu mai menționămu alte mici articule aruncate pe hârtie, precum „despre oarecare insecte vătămătoare, despre ceaiu, oareșicare fapte diverse culese de prin ziare străine“ etc. etc., toate aceste nu au insemnătate și nu formează încă o Revistă sciințifică.

In sumă, dacă ne este iertatu de-a judecà după cele ântêi doue numere apărute, putemu conchide că această nouă foae nu va contribuì mult la vulgarisarea sciințelor naturale pintre Români, și că prin urmare scopul seu va remâne neajunsu. Ceea ce amu atinsu la apariţiunea mai multor foi, o spunemu astădi încă odată: Persoanele ce iau asupra lor greaoa sarcină de-a redactà o foae, care in afară de pasiunile și interesele ţilei, are de scopu de a se ocupà cu frumosul sau adevĕrul, trebue să intrunească neapăratu doue condițiuni: una spirituală, ele trebue să fie la inălțimea misiunei; alta morală, ele trebue să aibă iubirea și perseveranța lucrului cu disprețul prigonirilor și intereselor ţilei, care pentru dênșii să nu fie decât lucruri secundare in faţă cu ţinta spre care aspiră. Dacă redactorii „Revistei sciințifice“ aru implinì chiar această a doua condițiune, eeea ce nu se poate prevedè, totuși cele apărute pân acum nu ne probează încă că ei implinescu pe cea ântêi. Cu toate aceste, fiindcă eroarea este umană, noi vomu urmărì cu luare aminte această foae, și dacă vomu găsì că se indreptează spre o cale sănătoasă, columnele noastre voru cuprinde in viitoru dări de samă și critice asupra Revistei sciințifice; ear dacă va urmà calea celorlalte jurnale care in curĕndu prin cuprinsul ș'apoi prin dispariţiunea lor au confirmatu prediceriile noastre, aceste rânduri voru fi cele de pe urmă ce se voru ocupà de „Revista Sciințifică“.

POESII.

IDEALELE

de

Schiller.

Și vrai, o infidele! să fugi tu de la mine,
Cu-a tale visuri blânde, imagine ceresci,
Cu-a tale chinuri grele și cu plăceri divine,
Cu toate fără milă vrai să me părăsesci?
Ca să-ți oprească sborul ah! nimene nu poate,
O tu al vieţei mele timpu veselu auritu?
Tu curgi fără 'ndurare cu valuri spumegate
In marea veciniciei, in tristul infinitu!

S'a stinsu și acelu soare de naltă fericire,
Ce'n calea vieţei mele lumină revĕrsà,

S'au stinsu și idealuri cu dulcea lor zimbire,
Ce sufletul meu tĕnĕru adese mângâeà.
S'a stinsu de mult in peptu-mi acea dulce credință
In chipuri și ființe, ce visul meu creà,
Ah! le-amu perdutu pe toate prin cruda-mi indoință,
Aceea ce odată așa sublimu erà!

Intocmai cum Pygmalion cu dorul celu mai mare
In brațele-i ferbinte o marmur' a cuprinsu,
Și pe-al seu peptu o strinse, cu-atâta infocare,
Incât in peatra rece elu viață au aprinsu:
Astfeliu și eu natura, cu toat'a mea iubire,
La sinul meu am strins'o, cu-al tinereței doru
Pân incepù să'nvie și dulce să respire
La voacea Musei mele, la cântu-i arḑĕtoru.

Și impărțindu cu dĕnsa al inimei focu mare,
Natura, ce-a fostu mută, cu mine a vorbitu,
Cu dragoste-mi respunse la dulcea-mi sărutare,
Ș'a inimei șoptire indată a simțitu.
Atunci imi vorbeà floarea, pădurea cea măreață,
Și lin șopteà isvorul prin vale nencetatu,
Și totu ce in natură erà lipsitu de viață
La voacea mea duioasă voios s'a desceptatu.

Și s'a născutu in peptu-mi o viață arḑĕtoare,
De aspirări sublime și plină de dorinți,
Și care vrù in lume, puternic să apară,
Prin fapte și imagini, prin tonuri și ființi,
Ce mare și gigantă ah! lumea imi părușe
Când mugurul pe dĕnsa in sinu o ascundeà
Dar când am cunoscut'o, așa puținu produse
Ș'acelu puținu ce-mi dase, ce strimtu și micu erà.

Și tĕnĕrul s'aruncă pe-alu vieței negre valuri
De visurile sale nebunu și fericitu,
Elu sboară cu'ndrăzneală: că nici a soartei vĕnturi,
Nici grija, nici durerea pe elu nu l'au lovitu;
Și pân la stele 'nalță arḑĕnda-i cugetare,
Ș'a sale mândre visuri, cu celu mai mare doru,

Și nici o inălțime și nici o departare
Nu poate să oprească al seu puternicu sboru!

Ușor trecù prin lume, cum trece-o nălucire,
Și fericirei sale nimicu nu s'opuneà,
Cu armonii divine de doru și de iubire
Cortegiul celu mai veselu in jurul lui sburà.
Amorul plinu de visuri și plinu de fericire,
Norocul sub cununa de auru suriḑĕndu,
Și gloria coronată cu-a stelelor lueire,
Și adevĕrul falnicu in soare strălucindu!

Dar ah! abie ajunse la jumĕtate cale,
Ș'acei perfiḑi tovarăși pe dĕnsul l'au lăsatu,
Și unul câte unul din drumul vieței sale,
Trădându-lu fără milă, de elu s'au depărtatu.
Norocul trecù iute ca spuma de pe valuri,
Aprinsu remase'n sufletu ah! al sciinței doru,
Dar norul indoinței cu a sale negre vĕluri
Pe-a veritățîi soare se'ntinde ingrozitoru!

Ș'a gloriei cununi, cununi mândre, sfinte,
Pe frunțile patate, mânjite l'au vĕḑutu,
Ș'amorul lui celu mare, amorul lui ferbinte
Precum o primavară pre iute a trecutu
Și o tăcere-adâncă și plină de uimire
Pe drumul vieței sale acuma se lăsà,
S'abie o raḑă tristă c'o palidă lucire
In calea-i tenebroasă speranța aruncà.

Din totu cortegiul veselu, ce me incunjurase,
O! cine lângă mine cu dragoste va stà?
Va mângâiè unu sufletu, o viață dureroasă
Și cine m'a conduce până la groapa mea?
O tu! tu care vindici in sufletu ori ce rană
A amiciei mână, ce nu m'a părăsitu,
Ș'a suferitu cu mine in viața cea sermană
Tu care te catasem ș'acuma te-am găsitu.

Și tu ce ești cu dĕnsa așa de strinsu unită
Și liniscesci furtuna din peptul desperatu

Activitate mândră, etern neadormită,
Ce n'ai destrusu nimică ci numai ai creatu,
Ce la zidirea care se'nalță'n vecinicie
Câte-unu grăunte numai, grăunte micu ai datu
Dar din a timpurilor imensă datorie
A ștersu minute, oare și dile nencetatu!

REGELE IN THULE.

din

Goethe.

In Thule se 'ntămplase
C'unu rege-a fostu fidelu:
Iubit-ài murindu lasă
O cupă pentru elu.

Nimicu mai scumpu nu are,
Cu cupa sa trăeà,
La ori și ce serbare
Ades-o deșertà.

Și când a fostu să moară
La fraţii sei a datu,
Intreaga a sa țară,
Ear cupa a pastratu

Cu cavalerii șede
La prânzul celu regalu,
In fortul ce se vede
Pe-al mărei negru malu.

Acolo stă bătrânul,
In vinu să desfătà,
Ș'arunc'apoi in sinul
A mărei cupa sa.

O vede cum s'afundă
Cum bêndu a dispărutu
In marea cea profundă,
De-atunci n'a ma bêutu!

LA ABSENTA.

din

Goethe.

Și oare te-am perdutu pe tine,
Tu ângeru blându mai părăsitu?
Ah! âncă tot resună 'n mine
Al voacei tale tonu iubitu.

Ca peregrinul ce să uită
Zadarnic prin eteru voiosu,
Când ciocârlia 'n ceru perdută,
Șoptesce blând unu cântu duiosu;

Astfeliu prin văi, prin munți prin câmpuri
Străbate ochiu-mi plinu de doru,
Te cheamă toate-a mele cânturi
O vinu iubită, vinu că moru!

INȘALATUL.

de

Goethe.

Perdeaoa mișcă, sê'ndoesce
Peste drumu la draga mea,
De singuru ea acum pândesce
Dacă eu privescu la ea.

Ar vra să scie de-su a casă,
Și de sunt eu tot măhnitu,

De vorba rea şi veninoasă
Care astăḑi mi-a rostitu.

Dar ah! privescu cu intristare,
Căt de rĕu m'am inşalatu,
Acuma vĕdu că-i vĕntul care
Cu perdeoa s'a jucatu!

N. Schelliti.

ŢIGANII CĂLĂTORI.

(Sonetu, după Ch. Baudelaire).

Ceata cea nesdrăvană, cu ochii plini de pară,
A plecatu eri, purtăndu-şi copii sĕi pe spete,
Sau oferindu, la foamea ş'a lor nestinsă sete,
A ţiţei spănzurănde fără sfirşitu comoară.

Barbaţii, cu mantale bortite, 'ncet pogoară
Lăngă căruţi, in care stau dancii cu lungi plete.
In ochii de doru umeḑi a brunetelor fete
S'aprindu, ca nisce fulgeri, scăntei care omoară.

Din fundul bortei sale, unu grieru ĕi privesce
Şi căntecu-i varaticu voios elu indoesce;
Cybela, ce-i protege, verdeaţa-i şi-a măritu;

Ea face flori, isvoare sub paşii lor să nască:
Pe călători, in treacĕtu, mai mult să veselească,
Ei care inainte au drumul nesfirşitu.

V. Pogor.

DON JUAN IN INFERNE

(Tradusu din Ch. Baudelaire.)

Căud Don Juan plecâ spre unda din Inferne,
Căud elu plăti obolul de *Charo* reclamatu,
Unu cerşătoru puternicu, măreţu ca *Antistene*
Cu braţul resbunărei lopat'au apucatu.

Cu sinul golu şi vestedu, cu rochii despicate
Femei işi frăngeau mănele sub cerul negurosu;
Ca turma cea de victimi spre moarte inseminate,
Urmăndu, trăgeau cu dĕnsele unu strigătu durerosu.

Zimbindu, *Sganarelle* cere leafa-i să se plătească!
Ear *Don Luis* arată, cu'n degetu tremurăndu,
La morţii, cei pe maluri meniţi să rătăcească,
Pe fiul ce de dĕnsul a risu, batjocorindu.

Elvira, castă, slabă, sub doliu stă 'n uimire
Lăngă barbatul perfidu pe care l'a iubitu:
Pare că-i cere ăncă o ultimă zimbire
Dulce, ca jurămăntul pe care l'a primitu.

Sub arme, *unu omu de peatră* măreţu s'inţepinesce
Stă inapoi la cărmă, tăindu valul obscuru;
Dar răzematu pe spadă la unde elu privesce
Şi nu vra să zărească nimica d' imprejuru.

ROMANŢĂ *).

Apríl, dragă, a sositu,
Soarele a 'ntineritu,

*) Estrasă din *Passant*, comedie in 1 act, de Fr. Copée.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ P-5040-U
P. 4436

Șoptescu cuiburi intre ele.
Aeru dulce! Ceru ușoru!
Cadu, ca neoa, 'ncetișoru
Penele de turturele.

Ca sa ții al tĕu cuvĕntu,
Sboară ca fluturi 'n vĕntu,
Sboară după rĕndunele.
Scii bine că te-așteptu aḑi,
In pădure, lăngă iazu,
Unde se adăpu gazele.

V. Pogor.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui R. G. Ploesci. Ne pare rĕu... poate alte produceri viitoare.

D-lui Y. Z. Pre bine. Se va publică căt mai curĕndu.

D-lui George I. V. de O. stud. fil. in X. **Euterpa giocându-se!**

Me duceam odinioară
La a mea dulce pipină
Și voeam să-i oferescu
O frumoasă Amorină.... etc.

Fiica lui Zeus și a Mnemosynei, chiar *jucându-se* un poate face asemene versuri.

D-lui I. S. in Baia de Crișu. Nu admitemu.

Onor. Red. a jurnalului „Țara“ este rugată să binevoească a insĕmnă că articolul „Mici Escursiuni“ ce tipărește in foiletonul seu e reprodusu după Convorbiri. *Red.*

SCARLATU CAPȘA.

Telegraful ne-a adusu dureroasa scire că la $^{14}/_{26}$ Martie **Scarlat Capșa** a muritu in orașul Pisa. După o junețĕ pre turburată pentru inima sa nobilă și simțitoare, care a și fostu causa sguduirii sănătății sale, elu avù fericirea de a se insoți cu ăntĕia sa inclinațiune. Din nenorocire indată după căsătoria sa, o suferință de peptu de mult ascunsă, se declară cu violență și-lu silì a merge in Italia, de unde apoi nu s'a mai intorsu. Elu a muritu la virsta de 32 de ani.

Cetitorii Convorbirilor ilu cunoscu din mai multe scrieri poetice și de prosă, publicate pe la inceputul aparițiunei foaiei noastre. Altele, scrise in mai fragedă tinerețĕ, intre care o tragedie istorică in cinci acte „Alecsandru Lăpușneanu“ nu au fostu niciodată publicate. Mortea l'a culesu inaintea vremei, răpindu-ne nu numai unu colaboratoru cu talentu, dar și unu amicu sinceru și iubitu.

Iacob Negruzzi.

ANUNCIU.

Tipărindu-se in Anul III al „Convorbirilor Literare“ unu numĕru mult mai insemnatu de esemplare decăt in anii precedenți, se anunță că aceste se găsescu ăncă de vĕnḑare la Librăriea „Junimea“ in Iași.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 4. —Anul IV. Iassi, 15 Aprilie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svitera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Căntul VI din Iliada tradusă de D. *I. Caragiani.*
Mici escursiuni de D. *S. L. Bodnărescu.* (Urmare.)
POESII.
Baraganul de D. *V. Alexandri.*
Venere şi Madonă de D. *M. Eminescu.*
Corespondenţă.
Programu pentru infiinţarea unui teatru romănu in Transilvania.

Căntul VI din Iliada.

D. I. Caragiani profesoru de limba şi literatura Elină la Universitatea şi Liceul din Iassi, ocupându-se de mai multu timpu cu traducerea Iliadei lui Homer in romănesce, a cetitu căteva părţi din traducerea sa in una din şedinţele societăţei „Junimea.“ Amu socotitu a face unu serviciu lectorilor nostri comunicându-le ca probă de traducerea D-lui Caragiani, vestita rapsodie a şesea. Lăsându la o parte ăntăiele versuri care se rapoartă mai mult la căntările anterioare, amu inceputu publicarea cu intălnirea lui Diomede şi Glaucu.

Ear fiul lui Ippolochu, Glaucu, şi fiul lui Tydeu dorindu să se lupte, eşiră impreună in mijlocul ambeloru oştiri, şi căndu să apropiară inaintăndu unul contra altuia grăi mai ăntăi viteazul in vuetul luptelor Diomede.

— Şi cine eşti tu celu mai viteazu dintre oamenii muritori; căci niciodată mai nainte nu te am vĕḑutu in lupta ce aduce glorie barbaţilor; dară acuma ai inaintatu mai mult decăt toţi cu sumeţia ta cutezăndu să te inpotrivesci departe-umbritoarei mele lanci, dar află că copii de nenorociţi să opunu curagiului meu. Ear dacă eşti vre unu nemuritoru coboritu din ceru, eu cu ḑeii ceresci nu m'aşu luptà. Căci nici Lycurg viteazul fiu a lui Dryas nu trăi mult, vroindu să se certe cu ḑeii ceresci. Acesta vrù odată să gonească prin sfăntul munte Nyseion pre mancele nebunatecului Dionysu şi ele lovite cu biciul de omoritorul de oameni Lycurg, toate de odată aruncarĕ jos sacrele vase; ear Dionysu spărietu se ascunse subt valurile mărei, şi ilu priimì pe spărietul Thetis in sinul ei; căci unu grozavu tremuru ilu cuprinsese de ameninţarea acelui barbatu. Dar in contra lui se măniarĕ mai tărḑiu nepăsătorii ḑei, şi ilu orbì fiul lui Kronos şi, nici nu mai trăi mult, pentru că uritu erà tuturor ḑeilor. De aceea nici eu n'aşu vroì să mĕ luptu cu ḑeii nemuritori. Ear dacă eşti vre unul din muritorii, care mănăncă rodul pămĕntului, vino mai aproape, ca să ajungi mai iute la ţelul peirei!

Ear strălucitul fiu a lui Ippolochu ĕi respunse:

— Mărinimosu Tydide de ce mĕ intrebi de neamul meu: precum sunt frunḑele, aşa

sunt şi neamurile oamenilor: frunḑele, pe unele le scutură şi le varsă josu vĕntul, pe altele le cresce pădurea inverḑită, şi indată apare timpul de primavară. Astfeliu este şi neamul oamenilor: unul se nasce, altul pere. Ear dacă vrei să afli şi aceasta, ca să scii bine neamul nostru, mulţi oameni ilu sciu. Este unu oraşu Ephyre, in milocul Argosului nutritoru de cai, unde trăcà Sisyphu, Sisyphu fiul lui Eolu, celu mare iubitoru de căştigu dintre oameni; acesta născŭ unu fiu pe Glaucu, ear Glaucu născù pe vestitul Bellerophon, căruia ḑeii ĕi deterĕ o frumuseţă şi bărbăţiă atrăgĕtoare. Pretu ănsĕ găndì in inima sa lucruri rele asupra lui, căci ilu goni din ţara sa, pentru că erà celu mai viteazu din Argieni, fiindcă Joe ĕi incredinţase sceptrul lui. Pentru dĕnsul nebuni nevasta lui Pretu, glorioasa Anteia, vrĕndu să se unească cu elu pe ascunsu in amoru, dar nu putù să induplece pe nepatatul Bellerophon pentru că găndeà lucruri bune. Minţindu dar ḑise regelui Pretu: Să mori, o Pretu, dacă nu vei ucide pe Bellerophon, care vrù să mĕ unescu cu elu in amoru fără voea mea. Astfeliu ḑise, ear pe regele, ilu cuprinse mănia de cea ce auḑì; se ferì de a-lu ucide (căci se temeà de acesta şi i se părù fără de lege), ilu trimese ănsĕ in Lycia, şi ĕi dete nisce semne sinistre insemnăndu intr'o tăbliţă invĕrtită multe lucruri perḑĕtoare de sufletu, şi ĕi spuse să se arăte socrului seu, ca să peară. Bellerophon dar merse in Lycia sub buna pază a ḑeilor; dar căud ajunse in Lycia şi in apele curgĕtoare ale Xanthului, noue ḑile ilu ospătâ, şi noue boi tăià. Ear căud ajunse a ḑecea aurora, cu degetele trandafirie, atunci insfirşitu ilu intrebâ şi-i cerù să vadă semnul, ce-i aduceà de la ginerele-seu Pretu. Şi după ce priimì semnul celu rĕu de la ginere-seu, ĕi spuse mai ăntĕi să omoare pe neinvinsa Chimera, care erà de nascere ḑeească, ear nu omenească, căci inainte erà *leu*, inapoi *şerpe*, ear la mijlocu *capră*, şi suflà o grozavă putere de focu arḑĕtoru; elu ănsĕ o omorì urmăndu semnele nemuritorilor; al doile se luptâ cu vestiţii Solymi, şi ḑiceà că aceea a fostu cea mai grea luptă ce făcù cu oamenii, al treile omorì amazonele luptătoare cu barbaţi; căud se intoarse ănsĕ, ĕi ţesù o puternică cursă, alegĕndu din vasta Lycia cei mai voinici barbaţi, ĕi aşedâ la păndă, ănsĕ aceştia nu se mai intoarserĕ la casele lor, căci gloriosul Bellerophon ĕi ucise pe toţi. Căud dar insfirşitu cunoscù că erà viteazu coboritoru a vre unui ḑeu, ilu oprì acolo şi-i dete de soţie pe fiica sa, şi jumĕtate din toate onorile regesci, şi Lycienii ĕi aleserĕ moşia cea mai bună din celelalte, bună de semĕnătură şi de arătură, ca s'o caute. Şi soţia născù viteazului Bellerophon trei copii, pe Isandru şi Ippolochu şi Laodamia. Laodamia se impreună cu inţeleptul Joe şi născù pe dumneḑeescul Sarpedon, celu imbrăcatu cu aramă. Dar căud insfirşitu şi elu Bellerofon fù uritu de toţi ḑeii, singuru rătăceà in cămpia Aleiului roḑĕndu-şi sufletul şi fugindu de apropierea oamenilor, căci Ares nesĕţiosul de resboaie ĕi ucise pe fiul, care se luptà cu vestiţii Solymi, ear pe Laodamia o ucise urgisită Ardemis cu frĕnele de auru. Ippolochu atunci me născù pe mine, şi me măndrescu că sunt născutu de elu. M'a trimisu la Troia, şi multe indemnări imi făceà să fiu totdeauna celu ănteiu intre cei mai

viteji, şi să me deosebescu de ceilalţi, şi să nu ruşinezu neamul părinţilor mei care au fostu cei mai viteji şi in Ephyra şi in intinsa Lycia. Din acestu neamu şi sănge me mândrescu a fi.

Astfeliu ḑise; ear Deomede celu viteazu in vuetul luptelor se bucurâ, şi implântându lancea sa in pământul care nutresce pe mulţi, cu dulci cuvinte se adresâ către păstorul de popoare:

— Dar Ḑeu! imi eşti vechiu oaspe părintescu; căci strălucitul Eneu odată ospetâ şi ţinù in casele sale douedeci de ḑile pe gloriosul Bellerophon, şi-şi deteră unul altuia multe daruri de amicie pentru amintire. Eneu dete o strălucită incingătoare purpurie, ear Bellerophon o dublă cupă de auru, şi eu plecându am lasat'o in casele mele. Pe Tydeu nu mi-lu aducu aminte, pentrucă me lăsâ încă foarte micu, când poporul Acheilor perì inaintea Thebei. De aceea eu acuma iţi sunt unu oaspe in mijlocul Argosului, ear tu mie in Lycia, când voiu venì in ţara lor. Să ne ferimu dar unul pe altul cu lancele, chiar şi in vălmăşagul luptelor. Mulţi Troiani şi ilustri soţi sunt pentru mine ca să-i ucidu, pe ori care mi-ar da unu ḑeu şi pe ori care l'aşu prinde cu picioarele. Asemenea earăşi pentru tine sunt mulţi Achai ca să uciḑi pe ori care ai putè. Să schimbămu dar lancele noastre, ca să inţeleagă şi aceştia că ne mândrimu de a fi oaspeţi părintesci.

Astfeliu ḑicându sărirè de pe cai, se strinserè de mâni, şi-şi jurarè credinţă. Atunci earăşi Joe fiul lui Kronos luâ minţile lui Glaucu, căci schimbâ cu Deomede fiul lui Tydeu arme de auru in preţu de o sută de juguri, cu arme de aramă in preţu de nouè juguri.

Ear cum ajunse Hector la porţile Skeei şi la tu[illegible]omeile şi fiicele Troianilor alergau im[illegible]ejurul lui şi-lu intrebau de fraţi, de rudele şi de barbaţii lor; ear elu le porunci să se roage ḑeilor toate la rându, căci multora multă jale le erà menită.

Ear când insfirşitu ajunse la frumoasa casă a lui Priam, cu sale de petre cioplite, şi erau intr'ènsa cinciḑeci de sale zidite cu petre neteḑite, şi aproape una de alta şi acolo se culcau copiii lui Priam lângă soţiile lor legiuite, ear in lăuntrul curţii din ceealaltă parte in faţă erau pentru fiicele lui douespreḑece nalte camere de peatră cioplită, zidite aproape una de alta, şi acolo se culcau ginerii lui Priam lângă castele lor soţii — atunci èi venì inainte blânda sa mumă, care se găteà să meargă la Laodica, cea mai frumoasă la chipu din toate fiicele ei, èi strinse mâna, şi numindu-lu pe nume èi ḑise:

— Fiul meu de ce ai părăsitu crudul resboiu şi ai venitu aici? De sigur că mult ne apasă reii la nume fii ai Achailor, luptându-se imprejurul cetăţii şi inima te indemnâ să vii aici ca din acropole să ridici mânele cu rugăciuni către Joe. Asceaptă dar, ca să-ţi aducu puţin vinu dulce ca mierea, ca mai ântèi să faci libaţiuni părintelui Joe şi celorlalţi ḑei, şi apoi şi tu să te bucuri de bèutură, căci vinul intăresce mult puterea unui barbatu ostenitu, precum tu eşti, apărându pe ai tei.

Şi marele Hector cu coifiul mişcătoru èi respunse apoi:

— Slăvita mea mumă, nu-mi da vinu inveselitoru de sufletu să nu-mi slăbesci tru-

pul şi să uitu de puterea şi de curagiul meu. Şi me temu să facu libaţiune de vinu incăl-ţitoru lui Joe cu mănele nespalate; căci nicăire nu se cuvine ca cineva implutu de sânge amestecatu de pulbere, să se roage lui Joe, fiul lui Kronos, adunătoru de nouri negri. Tu dar adunându bătrânele mergi cu tămâe in templul Athenei aducătoare de pradă, şi depune pe genunchii Athenei cu frumoasele plete haina cea mai plăcuta şi cea mai mândră care se află in palaturi, şi la care ţii mai mult, şi să-i juruesci de a-i jertfi in templu doispreḑece boi de căte unu anu neinjugaţi, dacă s'ar indurà de cetatea şi de nevestele Troianilor, şi de pruncii nevorbitori, depărtându din sacrul Iliu pe infricoşătorul selbaticu luptătoru Tydeu. Tu dar mergi in templul Athenei aducătoare de pradă; ear eu voiu merge la Paris ca să-lu chemu, dacă ar vrea să me asculte la ceea ce-i voiu ḑice, inghiţi-l'ar acolo pământul! Căci olimpicul Joe ilu nutrì ca să fie mare nenorocire pentru Troiani, şi pentru mărinimosul Priam şi pentru copii, dacă l'amu vedè scoborindu-se in fundul iadului, aşu ḑice că sufletul meu uită amara nenorocire!

Astfeliu ḑise, ear muma lui mergându in palaturi spuse femeilor, şi acestea adunarè de prin oraşu pe bătrâne. Ear ea se scoborì in camera bine mirositoare, unde ei erau hainele cu feliu de feliu de imbrodituri, lucruri de femei Sidonene, ce divinul la chipu Alexandru le luase din Sidonia, când, străbătându prin nesfirşitele valuri aduse a casă pe Elena născută de măndri părinţi. Hecabe dară ridicâ o haină ca să o dee Athenei, haină care erà cu cele mai frumoase podoabe şi cea mai mare, şi strălucea ca o stea şi se află la marginea celorlalte. Se pornì dar să meargă, şi impreună cu ea mergeau multe betrâne; ear când ajunserè in templul Athenei de pe marginea oraşului, le deschise uşa Theano cu frumoşii obraji ca doue mere, fiica lui Kisseu, soţia lui Antenor imblânḑitorul de cai, căci pe dênsa o făcuserè Troianii preoteasă. Toate cu unu gemetu ridicarè mânele rugându-se Athenei, ear Theano cu frumoşii obraji ca doue mere, luându haina o depuse pe genunchii Athenei cu frumoasele plete, şi se rugâ fiicei marelui Joe:

Puternică Athene apărătoarea cetăţii, cea mai strălucită dintre ḑee, sfarămă lancea lui Diomede şi fă-lu pe elu să cadă cu faţa in jos inaintea porţilor Skeei, ca să-ţi jertfimu indată in templu doispreḑece boi de căte unu anu neinjugaţi, dacă te vei indurà de cetatea şi de soţiile Troianilor şi de pruncii nevorbitori.

Astfeliu ḑise rugându-se, şi ele astfeliu se rugau fiicei marelui Joe. Resboinica Athene ânsè nu se indurâ. Ear Hector merse către frumoasele locuinţe ale lui Alexandru, pe care elu le zidise cu zidarii ce erau atunci cei mai iscusiţi din Troia preroditoare, şi care ei clădirè o cameră nupţială, şi o locuinţă şi curte, aproape de Priam şi de Hector in marginea oraşului. Acolo Hector, iubitul de Joe, intrâ cu o lance in mână de doispreḑece coţi, şi vêrful de aramă al lancei strălucea, prinsă cu o verigă de auru. Ilu află in camera nupţială ocupatu cu frumoasele sale arme, şi poliindu scutul şi peptarul şi incovoietele sale arcuri. Ear Argiana Elena şedeà intre femeile sale din casă, şi le impărţeà frumoase lucruri.

Şi Hector vĕdĕndu pe Paris ilu mustră cu aceste aspre vorbe:

Nenorocitule, mănia ce-ţi ai pusu in inima nu este bună, popoarele peru luptându-se imprejurul cetăţii şi a inaltelor ziduri, şi pentru tine lupta şi resboiul se aprinse imprejurul acestui oraşu. Tu ai trebuì să indemni şi pe altul, dacă l'ai vedè că e leneşu in crudul resboiu. Ridică-te dar, pănă ce oraşul nu va arde in focul duşmanilor!

Ear dumnedeescul la chipu Alexandru ĕi respunse:

— Hector, fiindcă m'ai mustratu după cuviinţă, ear nu peste mĕsură, de aceea iţi voiu spune, ear tu pricepe, şi ascultă-me: nici de cum nu şedeam in camera nupţială, pentru că m'am măniatu, nici că m'am supĕratu contra Troianilor, ci vroeam să-mi alinezu durerea şi se me măngăiu. Dar acuma me indeamnă la resboiu nevasta cu blănde cuvinte, şi imi pare şi mie insu-mi că astfeliu este mai bine. Biruinţa trece de la unu omu la altul. Acuma asceaptă dar ca să-mi imbracu armele resboinice, sau du-te că vinu şi eu, şi credu că te voiu intălnì.

Astfeliu ḑise, ear Hector cu coiful mişcătoru nici nu-i mai respunse. Elena ănsĕ ĕi vorbì cu vorbe blănde şi dulci:

— O cumnatul meu, cumnatu al unei căţele cu rele gănduri. De ce in ḑiua cănd m'a făcutu mama, o rea fortuna de vĕntu nu m'a luatu şi asvĕrlitu pe vre-o stăncă sau in valurile departe sgomotoase ale mării, ca acolo undele să me inghiţă, inainte de a fi făcutu aceste fapte. Fiindu ănsĕ că ḑeii astfeliu au menitu aceste nenorociri, apoi de aşu fi fostu macaru soţia unui barbatu mai bunu ca să simtă ruşinea şi mustrările oamenilor. Dar minţile lui nici acuma nu sunt tari, nici de acuma inainte nu voru fi, şi aceasta credu că va face rĕu. Vino dar acuma, intră inăuntru, şi şedi pe acestu scaunu, cumnate, căci foarte multu te-ai ostenitu in sufletu, pentru mine căţeaoa, şi pentru fapta nebună a lui Alexandru, şi Joe ne-a datu o jalnică ursită ca şi de acuma inainte să fimu defaimaţi in căntecele neamurilor viitoare.

Ear marele Hector cu coiful mişcătoru ĕi respunse apoi:

— Elenă, de şi me iubesci, nu me indemnà să şedu căci nu me vei induplecà pentru că acuma me indeamnă inima să ajutu pe Troiani, care de la pornirea mea au mare doru de mine. Dar tu indeamnă pe acesta, să se grăbească şi elu, ca se me intălnească ăncă pănă cănd voiu fi in lăuntrul cetăţii, căci eu me voiu duce a casă ca să-mi vĕdu pe casnici şi pe iubita mea soţie şi pe pruncul nevorbitoru pentrucă nu sciu, dacă me voiu intoarce earăşi la ei, sau dacă ḑeii me voru perde prin mănele Achailor.

Astfeliu ḑicĕndu, se porni Hector cu coiful mişcătoru, şi iute apoi ajunse in locuinţele sale cele bine zidite, dar nu află in casă pe Andromacha cu braţele albe, pentrucă ea impreună cu copilul şi cu o femee bine imbrăcată, stăteà pe turnu văităndu-se şi plăngĕndu. Hector dar, cum nu află in lăuntru pe casta lui soţie, stătù pe pragu, şi ḑise apoi:

— Ia spuneţi-mi, fetelor adevĕrul unde s'a dusu din casă Andromacha cu braţele albe? in casa vre unui cumnatu, sau in casa vre unei cumnate cu frumoasele haine, sau s'a dusu in templul unde şi celelalte Troiane cu frumoasele haine se roagă cătră inspăimăntătoarea ḑeiţă?

Şi harnica chelăriţă ĕi respunse:

— Hector, fiindcă mĕ indemni să-ţi spunu adevĕrul, nici la o casă de cumnatu nici de cumnată cu haine frumoase nu s'a dusu, nici n'a eşitu ca să meargă in templul Athenei, unde şi celelalte Troiane cu frumoasele haine se roagă cătră inspăimĕntătarea ḑeiţă, dar s'a dusu la turnul cel mare al Iliului, pentru că auḑi că suferu Troianii, şi că marea biruinţă este a Achailor. Ea dar ca o nebună alergă in grabă spre cetate şi impreună cu ea manca purtă copilul.

Ḑise femea chelăriţă, şi Hectoru eşì din casă şi luă acelaşu drumu, prin bine ziditele căi cănd, percurgĕndu marele oraşu, ajunse la porţile Scheei, de unde erà să easă in cămpie, acolo ĕi eşì alergăndu inainte soţia lui Andromacha mult inzestrata fiică a mărinimosului Eetion, Eetion care locueà in Theba Ipoplacia, plină de păduri, domnindu peste barbaţii Cilicieni. Fiica dar a acestuia era măritată după Hector cu coifiul de aramă. Aceasta dar ĕi venì apoi inainte, şi impreună cu dĕnsa veneà femea, care ţineà in braţe pe copilul cu mintea moale, cu totul mititelu, pe iubitul fiu al lui Hector, care semenà cu o frumoasă stea. Hector ilu numeà Scamandriu, ear ceilalţi Astyanax (regele oraşului) căci singuru Hector aparà Iliul. Zimbì dar Hector uităndu-se in tăcere la copilul seu. Ear Andromacha ĕi steteà aproape vĕrsăndu lacrime, ilu strinse de mănă, şi numindu-lu pe nume ĕi ḑise:

— Nenorocitule, curagiul teu te va perde, şi nici nu-ţi e milă de copilaşul tĕu, nici de mine nenorocita, care in curĕndu voiu remănè vĕduvă de tine; căci in curĕndu sărindu toţi Achaii asupra ta te voru ucide, şi pentru mine atunci, dacă te voiu perde, mai bine ar fi să me acopere pămĕntul, căci după moartea ta, nu-mi mai rămĕne altă măngăere decăt dureri. Nu mai am nici tată, nici iubitoare mumă, căci pe tatăl meu ilu ucise strălucitul Achile, şi arse şi ruinà Theba cu porţile nalte, oraşul celu bine locuitu al Cilicienilor, şi ucise pe Eetion, nu-lu dispoì ănsĕ de arme, căci se temù de aceasta in sufletul seu, dar ĕi arse cadavrul cu armele lui cele dedaliene, şi ĕi ridicà unu morminte, imprejurul căruia Nymfele Orestiade, fiicele furtunosului Joe plăntarĕ ulmi. Ear cei şepte fraţi ce aveam in casă, toţi in aceeaşi ḑi au mersu in năuntru in iadu, căci strălucitul Achile celu iute la picioare ĕi ucise pe toţi cănd erau la boii cu picioarele intoarse şi la vitele cele albe. Ear pe muma mea, care domneà in pădurosul Ipoplacu, aducĕndu-o aici cu alte praḑi, grabnic ĕi dete drumul, luăndu nenumĕrate daruri de rescumpărare; ănsĕ Artemis iubitoare de săgeţi o lovì in casele părintelui meu. Hector! tu dar acuma imi eşti tată şi iubită mumă şi frate, şi tu imi eşti infloritorul soţu. Fie-ţi dar acuma milă de mine şi remăi aci pe turnu, ca să nu-ţi faci copilul orfanu, şi pe soţia ta vĕduvă. Ear pe poporu aşaḑă-lu pe lăngă smochinul celu selbaticu de unde mai cu samă oraşul se poate calcà, şi cetatea năvălì). Căci de trei ori s'au repeḑitu şi s'au incercatu cei mai bravi (dintre Achai), ambii Ajax, strălucitul Idomeneu, Atriḑii, şi viteazul fiu al lui Tydeu: sau vre unu auguru bine iscusitu le spuse aceasta, sau poate inima lor ĕi indemnà şi ĕi impinse.

Ear marele Hector cu coifiul mişcătoru ĕi respunse apoi:

— In adevĕru, nevastă, şi eu me ingrijescu de toate acestea, dar foarte mult me sfiescu

de Troiani şi de Troianele cu haine lungi dacă ca unu fricosu aşu fugì departe de bătălie; nici chiar sufletul nu me indeamnă la aceasta, pentrucă m'am deprinsu a fi totdeauna veteazu şi a me luptà intre cei mai viteji dintre Troiani, căştigându mare glorie pentru tatăl meu şi pentru mine insumi; căci foarte bine sciu aceasta şi in sufletu şi in inimă: va venì odată ḑioa când sacrul Iliu va perì şi Priam şi poporul viteazului Priam, dar nu-mi remâne inapoi atâta durere nici de Troiani, nici chiar de insăşi Hecabe, nici de regele Priam, nici de fraţii mei, din care mulţi şi viteji au să cadă in pulbere, morţi sub barbaţii inimici, precum Andromacha, de tine, când vre unul din Achaii inbracaţi cu arme iţi va răpì ḑioa libertăţii, şi te va aduce plângĕndu la Argos, şi acolo fiindu, ai ţese la resboiu pentru alta, şi ai fi silită să scoţi apă de la fantâna Messeida sau Yperia şi o crudă nevoe te va apăsà şi veḑĕndu-te cineva vĕrsându lacrimi va ḑice vre odată:

— Aceasta e soţia lui Hector, care in luptă erà celu mai viteazu dintre Troianii călăreţi când se luptau imprejul Troei. Astfeliu are să ḑică cineva, şi pentru tine va fi o nouă durere de dorul şi de lipsa unui astfeliu de barbatu, care să te scape de ḑilele de robie. Dar să me acopere mortŭ pământul aruncatu asupra mea, mai nainte de a-ţi auḑì gemetul şi a vede ducerea ta in robie!

Astfelu ḑicĕndu eroul Hector intinse mânele cătră copilul seu. Ear copilul se intoarse ţipându inapoi la sinul mancei cu frumoasa incingĕtoare, spărietu de chipul iubitului seu tată, se inspăimântâ de arama şi de coada de coama de calu, vĕḑĕndu că se mişcă grozav in virful coifului. Şi a zimbitu iubitul seu tată si iubita sa mumă. Indată dar strălucitul Hector luâ de pe capu coiful seu şi-lu depuse strălucindu pe pămĕntu, si după ce-lu desmerdâ cu mânele, ḑise rugându-se lui Joe şi celorlalţi ḑei:

— Joe şi voi ceilalţi ḑei, faceţi ca şi fiul meu să se deosebească ca şi mine intre Troiăni, să fie viteazu in putere, şi cu putere să domnească peste Iliu, şi vre-o dată să se ḑică: acesta e mult mai viteazu decât tatăl seu, când l'aru vedè intorcĕndu-se din resboiu, şi aducĕndu arme şi prăḑi săngerate după ce au ucisu vre unu barbatu inimicu, şi să se bucure in sufletu şi mama lui!

Astfeliu vorbindu puse copilul in mânele iubitei sale soţii, şi ea cu ochii plini de lacrimi ilu priimì zimbindu la bine mirositorul ei sinu, şi soţul ei vĕḑĕnd'o ĕi fu milă de dĕnsa, o desmerdâ cu mâna, şi numind'o pe nume ĕi ḑise:

— Nenorocită! nu te măhnì atâta in inimă pentru mine; căci nici unu omu nu poate să me trimită in iadu in contra destinului meu, căci nici unu omu fie fricosu sau viteazu n'a scăpatu odată ce s'a născutu, de destinu. Mergi dar a casă şi ocupă-te cu lucrul teu, cu suveica şi cu furca, şi spune femeilor să se apuce de lucru. Ear de resboiu voru ingriji toţi barbaţii, cari sunt născuţi in Iliu, şi eu mai mult decât toţi.

Astfeliu ḑicĕndu, strălucitul Hector işi luâ coiful cu coama de calu. Ear iubita lui soţie se pornì spre casă, şi intorcĕndu-şi des capul inapoi vĕrsâ lacrimi multe; iute apoi ajunse in casele bine zidite ale lui Hector omoritorul de oameni şi aflâ in lăuntru pe multe alte femei, şi le făcù să plângă şi toate in casă plângeau pe Hector pe când ăncă erà

viu, căci ḑiceau că n'are să se mai intoarcă din bătălie scăpându de puterea şi din mânele Achailor.

Nici Paris nu intârḑiè in inaltele sale case, ci dupăce işi imbracă strălucitele arme impodobite cu aramă, se pornì apoi prin oraşu incredinţatu in picioarele sale cele iuţi şi precum unu calu odihnitu şi bine hrănitu cu orzu grajdiu, rupe căpestrul şi mândru aleărgă pe câmpie sărindu şi tropăindu, obicinuitu să se scalde in apele frumos-curgĕtoare a vre unui riu, işi ridică capul in sus şi din ambele părţi ĕi fălfăe coamele pe umere, şi incredinţatu in frumuseţa sa, uşor poartă genunchii lui in locurile unde pascu caii; astfeliu Paris fiiul lui Priam de pe acropolea Pergamului, străluceà de arme, ca soarele, umblà mândru, şi picioarele cele iuţi ilu duceau, şi iute apoi intâlnì pe strălucitul seu frate Hector, tocmai când erà să pornească din locul, unde vorbeà cu soţia sa.

Şi mai ântĕi ĕi vorbi ḑeescul Alexandru:

— Frate, poate că cu intârḑierea mea te oprescu, de şi mult te grăbesci, şi poate n'am venitu la timpu, după cum ai spusu. Ear Hector cu coiful mişcătoru respunḑĕndu ĕi ḑise:

— Fericite! nici unu barbatu, care ar fi dreptu, n'ar putè să te mustre pentru purtarea ta din resboiu; pentrucă eşti viteazu, dar singuru te lenesci şi nu vrei, şi inima mea se mâhnesce in sufletu, când audu din partea Troianilor ocări asupra ta, care pentru tine au multe suferinţe. Dar să mergemu, şi cele viitoare le vomu pune la cale dacă ar da Joe, ca după ce vomu gonì din Troia pe Achai cu frumoasele coifuri, să oferimu in casele noastre o libaţiune de bună voe, ḑeilor ceresci care sunt totdeauna.

I. Caragiani.

MICI ESCURSIUNI.

(Urmare)

Partea a doua.

I.

Filele aceste culese aşa după cum au fostu simţite şi scrise de unu tĕnĕru simţitoru şi invĕpăeatu de patimi, ar remânè de aici inainte neinţelese. Inriurise asupra-i imprejurări atâtu de nimicitoare, că pana sa n'a mai fostu in stare să desemneze nimicu alta, decât nisce suspine adânci şi dureri pre puternic simţite. Peste ele se intinde umbra sufletului doritoru, umbra sufletului robitu şi dispoeatu de ilusiuni ca o noapte, in care numai ici şi cole se mai zăresce câte-o raḑă de speranţă şi de mângăere. Pentru a le inţelege dar, este de nevoe să lăsămu puţin şirul lor şi să căutămu esplicarea in imprejurările, ce a conlucratu la starea sa sufletească atât de turburată, cum se va vedè mai in urmă. — Ades nici nu cugetămu in care parte a lumei, in ce unghiu al intinsului pământu se adăpostesce ursita noastră cea rea. Şede, riḑĕndu in ascunsul ei de norocul ce ne urmăresce, ilu lasă să ne ducă până la oareşi care inălţime şi când incepemu veseli a ne bucurà de triumful nostru, ese hidă, se apropie neimpăcată de noi şi ne prigonesce fără de incetare. Astfeliu a fostu soarta acestui tĕnăru, şi a

cui nu semĕnă cu a sa? Ca să i-o cunoascemu mai bine, trecemu dar pentru puţine momente peste marea Atlantică in lumea nouă. Pentru aceasta nu ne sunt de nevoe nici corăbii nici vapoare, mintea isteaţă ne duce intr'unu momentu şi peste valurile oceanului.

Ajunşi la ţermurile acelui continentu, să mai călătorimu o cale lungă prin codri, cămpii, prerii, peste ape şi munţi, prin oraşe civilisate şi car pe lăngă vetrele şi corturile selbaticilor Indiani — gândul ne va duce şi pe-aci fără de primejdii pănă in ţara vestită a aurului: California. Acolo vomu află lăngă unu părău, şedĕndu pe-o peatră, pe unu bărbatu de-o făptură mijlocie, cu coatele sprijinite pe genunchi şi cu capul opritu in măni. Mănecele cămeşii şi pantalonii suflicaţi dau samă de ocupaţiunea sa. Nici nu eşise elu de demultu din părău, in apa căruia mai toată ḑiua păscuise auru; dar căt păscuise, numai Dumnedĕu ilu scie şi nevoea sa. Dacă ne-amu uită mai cu luare aminte la trăseturile feţei sale, am află, că e una dintr'acele naturi, ce perdĕndu odată unu norocu poate uşor căştigatu, se incearcă a-lu găsi tot aşa de'ngrabă cum l'a perdutu. Faţa sa pălită de soare arătă, că muncise pănă acuma multe ḑile, fruntea increţită ănsĕ, că nu i-a venitu nici unu pesce să-i aducă boţul doritu de auru. De multe ori se odihnise elu păn'acuma pe peatra, unde ilu intĕlnimu şi astădată, de multe ori scosese suspine adănci din inimă — aveà unu găndu, aveà unu doru, aveà — şi in aceste momente nu erà in stare ici cole incărunţitul şi bogatul péru alu musteţei şi barbei să-i oprească adăncele oftări. Işi aduceà aminte de o vreme trecută, işi măguleà cu plăcerile ce le gustase, dar căud işi vedeà mănecele suflecate, picioarele lipsite de botinile de lacu, măne le de mănuşele glacé şi de inelele impodobite cu petre scumpe, căud se vedeà despoiatu de ceasornicul de la brău, de jeletcă albă, de imbrăcămintea sprintenă a fracului şi mai mult de căt aceste, căud işi aduceà aminte, că in locu să se uite cu lorneta la tablouri minunate atĕrnate de păreţii saloanelor unei lumi civilisate, la dame cilibie şi vesele, nu poate acum privì nimic decăt stănci, petre de prundu şi-o stare nefericită — e de inţelesu durerea sa, de inţelesu suspinul sĕu. Se mai adăugeà acestor suveniri ale ḑilelor trecute şi-o amintire dulce, amintirea unei iubiri numai scurtu timpu, dar fructuos gustate. Amar de omu, căud işi caută perdutul noroc şi nu-lu află; mai amar atunci, căud perdutul norocu şi-lu crede in auru perdutu şi-lu caută eară numai in acesta. Dacă nu e venitu cu ḑiua de eri, ilu asceaptă cu ḑiua de astădi, nu ilu aduce nici aceasta atunci se leagă mii de planuri de capul sĕu, mii de căinţi asupra suvenirilor trecutului. In această mreja incălcită sufletul remăne lipsitu de ori ce arme, ar intrepride una, o doresce pe ceealaltă şi unica măgulire ce-i remăne este poate o speranţă deşartă. Aceasta ilu mănă departe prin lume şi in urmă ilu intoarce earăşi acolo, de unde a pornitu. Cu atăt mai puternicu ilu duce ea inapoi, cu căt se ivescu poate unele piedici slabe, peste care crede, că va fi in stare să treacă. Dacă amu putè privì in sufletul acestui bărbatu, ce şede pe peatra de lăngă părăul de auru, l'amu vedè mişcatu de aceste valuri, de asemene găndiri. Prin imprejurări provocate in parte de dĕnsul, in parte de alţii, perduse elu o avere insemnată, perduse

in urma acesteia o fiinţă prea iubită. Nu numai atăta. Părtinindu la multe lucruri neertate, perduse şi cinstea in faţa lumei. Dusu apoi de aceste lovituri se aruncă intr'unu timpu sgomotosu prin resboae şi nelinisci politice in braţele hidoase ale intrigei de partidă. Acestu faptu ĕi mijlocì şi perderea patriei. Europa nu mai aveà braţe ferbinţi pentru dĕnsul, care să-lu stringă compătimindu-lu. Gândul spre lumea nouă ĕi da din nou dreptu ca să spereze. Ce e ănsĕ speranţa o invĕţămu din starea, in care ilu vedemu. Adăncitu in feliu de feliu de gânduri nici nu luase sama, că se apropie de dĕnsul douĕ figuri, ce-i semĕnà la imbrăcăminte. Pe faţa acestora dormità o bucurie intunecată de dorinţe, din ochii lor străluceà o spranţă implinită; unu curagiu, de care a fostu lungu timpu lipsite in inimele lor, le mănà pasul sburdalnicu peste petrele prundului şi vetrele de năsipu.

„De-acum viaţă, de-acum traiu!“ strigà unul dintre dĕnşii, şi figura sa ceva mai scurtă decăt a celuilaltu incepù a saltà căndspre dreapta, căndspre stinga imităndu cilibiu mişcările graţioase de salonu.

„Da! da! traiu şi viaţă“ urmâ al doile. „Cu atăta auru voiu putè earăşi uşor sburà inapoi spre Europa. — Ah! şi căt de plăcută imi este amintirea acelor ţile de fericire petrecute pe păměnturile continentului celui vechiu. Imi părea, că perdusem totu simţul, că se rupsese toate legăturele intre sufletul meu şi dĕnsul. Totuşi unu momentu de fericire imi trezesce, după atătea nevoi, cu putere deosebită, dorinţa de a-lu mai vedè. Şi ce suvenire nu se leagă de această dorinţă! Auru, auru! greu eşti tu, greutatea ta ănsĕ imi uşurează inima.“ Vorbì şi earăşi se uità in teasca, ce-i atărnà arcesce dinainte şi o ţineà cu amĕndouĕ mănele. Astfeliu bucurăndu-se de norocul lor, fiecare in feliul seu, inaintarĕ pănă lăngă companionul lor de pe peatră. Erau cunoscuţi vechi, erau tustrei loviţi de una şi aceeaşi vargă a sorţii.

„Hei amice!“ ţise figura cea mai mică, lovindu-lu pe celu de pe peatră cu palma peste umĕru, „in sfirşitu ne-a sositu şi nouĕ vremea.“

„Cum? Cine? ce?“ găngăì elu, trezindu-se din visurile sale. „Ah! tu eşti? şi tu?“

„Eu şi elu, noi amĕndoi“ ţise celu de'ntĕi, şi tu al treile; venimu să-ţi spunemu, că ne-a pălitu norocul.“

„Este cu putinţă?“

„Uità-te ici“ ĕi arătà celu mai inaltu teasca. La aceste cuvinte se ridicà elu de pe peatră, se uità in tească, curĕndu perdù faţa sa totu nourul intristării, şi ca şi căndar fi imprumutatu ochiul seu luciul de la metalul ce-lu vĕţù, incepù să-i strălucească plinu de bucurie. „Aşa dar s'a sfirşitu nevoile noastre; California şi amicii mei le-au sfirşitu şi pe-ale mele — sunt pre fericitu.“

„Şi noi amu fostu mai ăntĕi decăt tine, şi acuma incepemu eară a ne bucurà cu tine de a doua oară, şi ne-amu bucurà lung, că avemu pricină să ne bucurămu,“ ţise celu cu teasca, ĕi imbrăţişà pe ceilalţi doi şi după aceea plecà de pe malurile acelui părău norocosu uităndu de trudă, uităndu de nevoi — sufletul lor şi trăià acuma intr'unu viitoru măndru. Deşi poate ĕi asceptà ăncă multe necasuri şi furtune, totuşi lor le părea ţioa de măne frumoasă, cu atăt mai mult, că acestu prileju măgulitoru le dà inchipuirii

colori destul de vie, incăt să o zugrăvească in tocmai aşa, cum şi-o dorise fiecare de atătea ori, de căte ori işi suflecase mănecele, ca să intre in matca vestitului părău de auru, de căte ori işi vedeà figura amărită in oglinda apelor sale. Aurul ĕi fericise oare căndva, aurul i-a fericitu eară, şi totuşi acestu auru să-i nefericeaecă pe deplin.

II.

Trecură multe ţile şi nu se scieà, nu se auţeà nimic despre acele trei persoane legate atăt prin nevoile suferite, căt acum şi prin norocul lor una de alta. De-a lungul părăului se imprăsciase intre păscuitorii de auru mai puţini fericiţi, mulţime de născociri despre despărerea lor urmată aşa din pripă. Unii credeau, că ar fi picatu pradă te miri prin ce imprejurări fearelor pustietăţii, alţii, că i-aru fi prinsu Indianii selbatici, ce se purtà in acelu timpu prin acele locuri, şi i-aru fi scalpatu. Mai alţii asigurau, că i-aru fi vĕţutu adese-ori umblăndu prin desimea codrilor desperaţi de soarta viaţa lor şi că Dumneţeu scie ce prapastie le-a făcutu capătul. Nimene nu se găndeà ănsĕ la norocul ce i-a intămpinatu, nimene, că poate gustă acum din plăcerile, de care visau, rătăcindu singuratici prin pustietăţile lumii nouĕ. Lungă vreme s'a grăitu in urma lor mult şi multe despre dĕnşii; dar timpul le şterge in fine pe toate. Aşa devenì incurĕndu şi petrecerea scurtă a acestor oameni pe malurile riului de auru o poveste numai din căndva in căndva povestită, alte intămplări ţilnice o şterserĕ in fine şi pe aceasta.

Daţi uitării in ţara aurului, ĕi intălnimu după o călătorie lungă şi intimpinată de multe imprejurări şi intămplări plăcute şi neplăcute in splendidele saloane de petrecere ale New-Yorkului. Intineriţi prin feliu de feliu de meşteşuguri ale toaletei, in imbrăcăminte gustoasă cu eleganţă indatinată din copilărie, [illegible]eceau ei veseli intr'o sară in unul din cele mai nobile saloane. De de mult işi dorise să se mai vaţă odată in elementul lor perdutu — eată momentul, fericirea lor semĕnà să-şi fi ajunsu culmea. Dară lung să ţie? nu, nici măcar sara intreagă. Unuia dintre ei, celui mai inaltu, ce ilu vĕţusemu cu teasca arcişu atărnată dinainte, ĕi şi căţuse steaoa in astă sară de pe ceru. Mulţi din păscuitorii de auru din California, şeţĕndu după munca ţilei dinaintea corturilor lor, o vĕţură sburăndu spre păminţu, dară nici unuia nu-i trecù prin minte a cui să fie.

In salonul, unde să aflau bărbaţii cei trei, incetase acuma musica. Jucăuşii obosiţi se grupau in asta şi ceea parte pe lăngă dame, ca să-şi petreacă plăcutu timpul pausei. Ici şi dincoace se auţeau glume de totu feliul, de-o parte risn, de alta mai in fundu şopotiri de amoru. Cavalerii se intreceau presentăndu adoratelor lor buchete frumoase de flori. Unii lăudau mirosul plăcutu, ca doară să apropie faţa gingaşă a fericitoarii, de frumos şi cu gustu rănduitele flori, şi ei să şi-o poată apoi apropiè pe a lor tot de acelaşu locu. Alţii asemănau ochii iubitei cu floricica albastră — nu me uità, ear alţii făceau versuri de rose şi de crini, şi apoi prin versiuni potrivite şi nepotrivite de insuşirile incăntătoare a ţinelor de lăngă ei. Cine ar fi gănditu cu căt-va timpu in urmă, că ĕi va vedè astăţi şi pe acei trei păscuitori de auru

cu buchete in mâne, cu lornete pe ochi și cu toate câte le cere societatea destinsă prin o toaletă bine aleasă? In decursul plăcerii uită omul ce a fostu și ce poate fi, ce este și ce nu-i. Momentul ilu desleagă de trecutu, ilu dislipesce de viitoru, ca să-i aducă — dar cine este in stare ca să cunoască toate urmările unui presentu fericitu?—In fundul salonului ședeà o damă străluce atât prin imbrăcăminte cât și prin frumusețe deosebite; nu se apropiase încă nimene de dênsa. După câteva cuvinte schimbate intre ceilalți doi amici, celu mai inaltu dintre cei trei barbați ce-i cunoascemu, se duse la dênsa, aruncându încă până a nu ajunge la ea și câte-va ochiri de mândrie obicinuită in oglinda ce se află pe părețele din fundu.

„Dați-mi voe domnișoară,“ ĕi vorbì apropiindu-se cu o grație și eleganță măeastră, ear mai aruncându pe furișu o privire in oglindă.

„Fie-mi permisu, domnule, a vĕ indreptà, căci acestu titlu nu mi se cuvine,“ ḑice ea rece și resvedit, privindu la dênsul cu nisce ochi mari și senini, însĕ tot așà de reci ca și vorba ce i-o adresâ.

„Greșala mea ar fi — ? “

„Modestia voastră indrăsneață.“

„Inima mi-o impune și a făptuì, după cum ne mână simțirea, nu e idresnire.“

„Inima“ suspină ea; „sfântu cuvêntu ai rostitu, domnul meu, însĕ cât ne mândrimu cu dênsul, remâne numai o vorbă ce impodobesce graiul. Inima o! dă-mi voe a numai atinge această strună a vieței, ce lovită odată vibrează fără incetare.“ Grăindu-le aceste ochii ei limpeḑi și mari se intoarserĕ tulburându-se spre pământu, peste fața ei sburâ rĕpede o roșață, se perdù, earăși se ivì și peptul ei incepù a se ridicà in valuri de nelinisce. Cât de indreptățită erà ea la asemene stare sufletească, ne-ar fi putut'o spune numai celu mai micu dintre cei trei bărbați, carele își petreceà prin altele unghiuri ale salonului, fără ca să-și aducă macar aminte de vremea trecută, fără ca să-i fi remasn macar in suvenire o copilă, pe care o nenorocise. — Rĕu e omul in vremi bune, bunu in vremi rele; deacestu năravu nu-lu poate dispărți nici cea mai bună scoală a vieței.

Încă stăteà cavalerul indrăsnețu dinaintea damei fără ca să afle cuvinte pentru gândirile ce-i mișcau sufletul —demne erau de dênsul ca și pasul, ce l'a dusu aproape de o ființă venită in acestu salonu nu pentru petrecere și plăcere, ci mânată de durerile inimei sale pe urmele nefericitoare a unui barbatu pustiitu — când de odată se infățișâ in salonu unu omu de-o figură sdravenă și puternică. Privirile multora se intoarserĕ asupră-i. Fără multă ceremonie aruncâ elu ochii in dreapta și'n stinga, apucâ apoi cu pași nepăsători salonul de-a lungul inaintându spre fundul, unde se află dama. Să-lu fi zăritu cavalerul de lângă dênsa, poate că s'ar fi indepărtatu, poate că ar fi părăsitu salonul cât de curêndu, cum a făcutu-o ceialalți doi amici ai sĕi. Mistică, pentru mulți necunoscută erà figura acestui barbatu. Privirea sa ascuțită ca săgeata, fața sa posomorită ca noaptea morměntului, spetele, brațele sale de uriașu, pasul sĕu și o nepăsare in astă dată neobicinuită-ĕi da infățișarea unui omu trimesu pe acestu pământu ca să resbune rĕul trecutu peste marginile sale.

„In fine te-am aflatu“ ḑise elu apropiin-

du-se de cavalerul nostru și lovindu-lu mulțămitu cu dreapta peste umĕru. Cavalerul se intoarse, ilu vĕdù și unu fioru rece ĕi trecù prin inimă; peste buzele sale i se furâ vrendu nevrendu cuvintele: sunt perdutu!

„Eu sau voi,“ dise celu de'ntĕiu. Dama părăsì in acestu momentu locul, pe care ședeà și se făcu nevĕdută pe-o ușă lângă care se aflà.

„Ertare!“ gângăì cavalerul.

„Inimă slabă; acestu cuvĕntu nu-lu asceptam de la tine. Dicĕndu aceste il luà la brațu.

„Ertare! recunoscu, că am greșitu in contra voastră, recunoscu.

„Recunosci? și unde ai deprins'o această recunostință? Resplata te-a ajunsu, urmează-mi! Cu aceste cuvinte plecarĕ ei amĕndoi din sală. Mulți grăeau in urma lor de unu duelu, mulți de alte intămplări. Ce s'a petrecutu ănsĕ intre dĕnșii n'a mai ințelesu nimene. Vĕduremu ănsĕ, că din ceru se dislipì o steà a cui erà o spune inscripțiunea unei cruci singuratice și părăsite in preriile Americei.

(Va urmà.)

S. L. Bodnărescu.

POESII.

BARAGANUL.

(dedicată Măriei Sale Domnitorului).

Pe cea cămpie lungă a cărei tristă zare
Sub ceru, in fund, departe misterios dispare,
Nici casă, nici pădure, nici riu recoritoru,
Nimicu nu'nveselesce pe bietul călĕtoru.

Pustietatea goală sub arșița de soare,
In patru părți a lumei se'ntinde 'ngrozitoare
Cu earba'i mohorită, cu negrul ei pămĕntu,
Cu-a sale mari virtejuri de colbu, ce sboru in vĕntu.

De mii de ani in sinu-i dormindu, zace ascunsă
Singurătatea mută, sterilă, nepĕtrunsă,
Ce-adorme 'n focul verii l'al grierilor horu
Și earna se desceptă sub criveți in fior.

Acolo floarea nasce și moare'n primavară,
Acolo piere umbra in dilele de vară,
Și toamna-i fără roadă, ș'a ernii vijelii
Cutrieră cu sgomotu pustiile cămpii.

Pe cea savană 'ntinsă și cu selbaticu nume
Lungu Oceanu de earbă, necunoscutu in lume
O cumpănă se'nalță aproape de unu puțu,
Ș'in orizon se'ndoae ca gătul unui struțu.

Unu caru cu bivoli negri a statu lângă fontână;
Vr'o doi români in soare, ș'o sprintenă română
Incunjură ceaunul ce fierbe fumegosu
Pe focu, și mai departe unu căne roade-un osu.

Pe caru unu copilandru privesce'n depărtare...
Zadarnic ochi-i sboară din zare'n altă zare!
Nici casă, nici pădure, nici riu recoritoru,
Nimic nu se arată pe cămpul de mohoru!

Din vreme'in vreme numai lungi șiruri de cucoare
Sub bolta albăstrie sboru tainicu călătoare,
Și vulturi mari, prădalnici, cu ghiare inarmați
S'adunu, lăsându-și puii pe virfuri din Carpați.

Ah! dulce, glorioasă și mult strălucitoare
Va fi ținoa de viață cănd pe sub mândrul soare,
Trecĕndu in răpegiune unu zmeu cu-aripi de focu
Goni-va trista moarte ce zace'n acestu locu!

Mult veselu va fi cămpul cănd vecinica-i tăcere
Va dispăre d'odată la glasul de'nviere
Ce scoate zmeul falnicu din gura lui de feru
Vestindu noua răpire al focului din ceru!

V. Alecsandri.

Cannes 20 Martie 1870.

VENERE ŞI MADONĂ.

Idealu perdutu in noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândeà in basme şi vorbeà in poesii,
O! te vĕdu, te-audu, te cugetu, tĕnĕră şi dulce veste
Dintr'unu ceru cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi ḑei.

Venere, marmură caldă, ochiu de peatră ce scăntee,
Braţu molaticu ca gândirea unui impĕratu poetu,
Tu ai fostu divinizarea frumuseţei de femee,
A femeei, ce şi astăḑi tot frumoasă o revĕdu.

Rafael perdutu in visuri ca'ntr-o noapte instelată,
Sufletu'mbĕtatu de raḑe şi d'eterne primăveri,
Te-a vĕḑutu şi-a visatu raiul cu grădini inbalsamate,
Te-a vĕḑutu plutindu regină pintre ăngerii din ceru,

Şi-a creatu pe pănza goală pe Madona Dumneḑee
Cu diademă de stele, cu surisul blăndu, verginu,
Faţa pală'n raḑe blonde, chipu de ăngeru, dar femee,
Căci femeea-i prototipul ăngerilor din seninu.

Astfeliu eu, perdutu in noaptea unei vieţi de poesie
Te-am vĕḑutu femee stearpă fără sufletu, fără focu
Şi-am făcutu din tine-unu ăngeru blăndu ca ḑioa de magie
Căud in viaţa pustiită ride-o raḑă de norocu.

Am vĕḑutu faţa ta pală de o bolnavă beţie
Buza ta invineţită de-al corupţiei muşcatu,
Ş-am svirlitu asupră-ţi, crudo, vĕlul albu de poesie
Şi paloarei tale raḑa inocenţei eu i-am datu.

Ţi-am datu palidele raḑe ce'ncunjoară cu magie
Fruntea ăngerului-geniu, ăngerului-idealu
Din demonu făcui o săntă, dintr'unu chicotu, simfonie
Din ochirile-ţi murdare ochiu-aurorei matinalu.

Dar aḑi vĕlul cade, crudo! dismeţitu din visuri secе
Fruntea mea este trezită de a buzei tale'ngheţu
Şi privescu la tine demonu, şi amoru-mi stinsu şi rece
Mĕ invaţă cum-asupră-ţi eu să cautu cu dispreţu!

Tu imi pari ca o bacantă, ce-a luatu cu'nşelăciune
De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martiru,
O fecioar 'a cărei sufletu era săntu ca rugăciunea,
Pe când in ima bacantei e spasmoticu, lungu deliru.

O, cum Refael creat-a pe Madona Dumneḑee
Cu diadema-i de stele, cu surisul blăndu, verginu
Eu făcut-am ḑeitate dintr'o palidă femee
Cu inima stearpă, rece şi cu sufletu de veninu!

Plăngi copilă? — C'o privire umedă şi rugătoare
Poţi din nou sdrobi şi frănge apostat'inima mea?
La picioare-ţi cadu şi-ţi cautu in ochi negri-adănci ca marea
Şi sărutu a tale măne, şi-i intrebu de poţi iertă.

Şterge-ţi ochii, nu mai plănge!... A fostu crudă'nvinuirea,
A fostu crudă şi nedreaptă fără razemu, fără tondu.
Suflete! de-ai fi chiar demonu tu eşti săntă prin iubire
Şi adoru pe acestu demonu cu ochi mari, cu pĕrul blondu.

M. Eminescu.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui I. Dr. — Tot aceea şi ear aceea. Pănă când?

D-lui Em. A. P. Braşov. Ve rogu să ne daţi căteva sĕptĕmăni pentru a putè respunde.

Red.

In Buda-Pesta s'a infiinţatutu unu comitetu de stringerea fondurilor necesare pentru infiinţarea unui teatru Românu in Austria. Deşi realizarea acestui scopu va intâmpinà cele mai mari dificultăţi; pe de o parte din causa capitalului insemnatu ce va trebuì, pe de alta din causa sărăciei literaturei noastre dramatice care este ântêia condiţiune a esistenţei unui teatru, totuşi cu speranţa in viitoru, publicămu şi noi programul comitetului aşa precum ilu cetimu in ultimele numere ale foilor române din Austria pentru a atrage atenţiunea publicului nostru asupra acestei frumoase intreprinderi. — Afară de lipsa declamaţiunii, ceea ce mai cu samă ne pare demnu de laudă, este că iniţiativa e luată de particulari fără concursul vre-unui guvernu. Asemene esemple sunt bune pentru noi, care asceptămu totul de la guvernu şi impovorămu budgetul Statului cu sume enorme pentru institutele oraşelor sau unui oraşu, sume luate in cea mai mare parte din munca şi sudoarea ţaranului care le plătesce cu jertfe mari, fără a se putè folosì de ele.

Apelul şi Programul sunt acestea:

Apelu cătră publicul românu.

Arma cea mai puternică a tuturor naţiunilor a fostu, este, şi va fi pentru totdeauna *cultura.*

Cultura e viaţa — ignoranţa, moarte.

Ânsè cultura are să fie *naţională*, căci numai cultura naţională dă putere de viaţă, şi e paladiul imortalităţii unei naţiuni.

Cultura naţională trebue să fie dară ţinta supremă, la care să tindă toate nisuinţele de Români.

Spre a se ajunge această ţintă sublimă, avemu să fondămu căt mai multe institute menite pentru acestu scopu.

Teatrul naţionalu aşişdere e unul dintre acele institute, care sunt in serviciul culturei naţionale; una din acele scoale, cari au cele mai largi cercuri de activitate; unul din acele aşeḍăminte de educaţiune, unde nu numai generaţiunea nouă, dar şi aceea poate participà şi a se cultivà, asupra căreia celelalte scoale n'ar mai putè avè influenţa desceptării şi culturei naţionale.

Teatrul naţionalu nu are rolul de a servì numai dreptu locu de distracţiune; ci misiunea sa este de a fi *o adevĕrată scoală de cultură naţională,* — in care sublima melodiă a limbei noastre sonore are să incânte pe aceia, care aru mai desconsiderà dulceaţa acestei limbe, — şi in care esemplele de bravură strămoşească au să inspire pe strănepoţi de asemenenea virtuţi!

Suntemu convinşi, că onor. publicu românu a fostu pĕtrunsu tot de aceste idei despre misiunea unui teatru naţionalu, cănd in mai multe părţi — fără de a ascepta constituirea unui

comitetu pentru regularea și asigurarea intreprinderii — a și inceputu a contribuì pentru acestu scopu salutariu.

Inteleligința română concentrată acuma in numĕru mare in Buda-Pesta, vĕdĕndu aceste manifestațiuni ivite in mai multe locuri in favorul creării unui fondu spre a se inființà unu teatru naționalu pentru Românii de dincoace de Carpați: a creḑutu de a sa datorință națională a se consultà despre regularea și conducerea provisorie a intreprinderii, până când intreaga inteligință română in o adunare generală a sa va luà mĕsurele ulterioare și va decide definitiv in privința aceasta.

Pentru acestu scopu inteligința română din Buda-Pesta intrunindu-se de douĕ ori, in conferința sa de 28 Martie a. c. st. n. a votatu următorul:

Programu preparativu

la inființarea unui fondu pentru teatrul național romă u.

I. Se va formà o „Societate pentru crearea unui fondu spre a inființà unu teatru naționalu românu.“

Spre acestu scopu:

II. Se esmite unu comitetu de cinci membri, cu reședința in Buda-Pesta; acestu comitetu,

a) va elaborà unu proiectu de statute pentru acea societate, și-lu va publicà in ḑiarele române, pentru a putè fi desbătutu de cătră publicu;

b) in trei luni după publicare va convocà o adunare generală in Deva pentru a desbate proiectul de statute și a se constitui Societatea; la această adunare se vor convocà toți aceia, care voru fi contribuitu sau oferitu la fondul teatrului naționalu românu, precum și aceia, care voru dorì a contribuì sau oferì acolo.

Și până atunci comitetul constitiundu-se,

III. Chemarea lui va fi:

a) a emite unu apelu cătră publicul românu, in care va esplicà mai pe largu intenḑiunea acestei intreprinderi;

b) a adunà de-a dreptul sau prin colectanți binevoitori contribuirile in bani sau oferte pentru acestu scopu;

c) a elocà sumele adunate intr'o casă de păstrare in Buda-Pesta pentru fruptificare;

d) a publicà prin ḑiare sumele adunate, precum și numele binevoitorilor contribuitori, și preste totu:

e) a regulà incasarea și administrarea banilor și ofertelor.

IV. După inființarea și constituirea Societății, comitetul va depune la mănele acesteia unu raportu cu toate actele și conturile relative la activitatea sa.

Conform acestui programu inteleginta română din Buda-Pesta a alesu comitetul de cinci in persoanele dd. *V. Babeșiu, Iosif Hodoșu, Petru Mihalyi, Alesandru Mocioni, Iosif Vulcanu.*

Drept aceea comitetul, vine prin aceasta a implinì datorința indicată in alinia *a*, din punctul III, al acestui programu, adresăndu-se cu acestu apelu cătră publicul românu, carele singuru e competinte a decide de valoarea salutară a acestei idei.

Apelămu dară la simțul naționalu și patriticu al tuturor fiilor și fiicelor națiunii, care dimpreună cu noi sunt pĕtrunși de necesitatea inființărei unui teatru naționalu, să vină a imbrățoșà cu căldură această idee, să mediteze despre ea, și să facă posibilă realisarea ei.

Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realisări grabnice, pentru care și alte națiuni au avutu trebuință de mai mulți ani; ci scopul și intenḑiunea noastră este numai de a inființà cu incetul unu fondu, din care mai tărḑiu națiunea să poată inalța unu templu al Thaliei române.

De oare-ce ănsĕ și până acuma s'au făcutu căte-va contribuiri și oferte spre acestu scopu, eară altele tot se mai facu: ne rugămu de toți contribuitorii și oferitorii de până acuma, precum și de aceia care și până la adunarea de la Deva aru dorì să facă asemene contribuiri sau oferte, să le trimată la comitetul subscrisu, sub adresa secretarului seu insărcinatu cu incasarea banilor.

Greutățile potu fi mari și multe, dar voința firmă și constantă va putè delătură toate.

Să ne facemu toți datorința, — și vomu putè realisà scopul doritu!

Pesta, 7 Aprilie 1870.

In numele comitetului:

Dr. Iosif Hodoșu,
președinte.

Iosif Vulcanu,
secretaru.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 5. —Anul IV. Iassi, 1 Maiu 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.
Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.
Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Miron şi Florica, idilă in cinci cănturi de D. *I. Negruzzi.*
Mici escursiuni de D. *S. L. Bodnărescu.* (Urmare.)
POESII.
Primavara de D. *T. Şerbănescu.*
Notiţe bibliografice.
Corespondenţă.

MIRON ŞI FLORICA.

Idilă in cinci cănturi.

Cănţul I.

Sfăntul Gheorghe.

Pe piaţa cea din luncă la umbre recoroase
Ce aruncau pe earbă răchitele tufoase,
Totu satul micu şi mare se strinse la unu locu
Ca să petreacă vesel cu cănturi şi cu jocu.
Căci sfăntul Gheorghe earăşi venis'acum pe lume
Cu mugurii pe creangă, cu riurele'n spume
Cu aerul celu dulce şi earba resărită,
Chemăndu in urmă-i vara cea măndru inflorită.
Şi vesel mănă'n mănă flecăi şi fete mari
In horă se prinsese la cănţu de lăutari
Săltăndu cu pepturi june şi feţele senine,
Făcendu sub a lor talpe păminţul să suspine.

Deoparte pe-unu trunchiu mare pe earbă resturnatu
Betrănii impreună la sfatu s'au aşeţatu.
Căciula şi sumanul celu bunu ci imbracase
Ear băţul meşteresce in coajă increstase.
In mijlocu stă moşu Trochin ce ani aveă o sută
Frumospovestitorul din vremea cea trecută,
Ţineă bătrănă frunte inspre păminţu plecată
Pe băţu-i de cornu sdravănu cu mănă răzămată.
Şedeă in a lui dreaptă părintele Arghire
Ce toată dimineaţa cuvăntu de măntuire
Cetise 'n cartea sfăntă şi mănă-i neteţeă
O barbă ca zăpada la brău ce-i ajungeă.
In stinga şedeă Săncu cu părul scurtu şi desu
Pe care tănăru ănceă tot satul l'au alesu
Ca vornicu, căci elu este celu mai ăntăiu fruntaşu.
Elu are oi cinci sute, optu vite la imaşu
Pe riu are o moară, stupi mulţi stau aşeţaţi
Sub gardul seu de-a rănd ul; elu ţine doi argaţi
Să caute de pluguri, de vite şi livadă
De moară şi ocoale, de casă şi ogradă.
Elu scie la nevoie sumeţ să'mpotrivească
Cuvinte nencălcite, cănd voru să inmulţească
Asupritoare biruri şi dejme boeresci,
Nesuferindu calcarea in drepturi strămoşesci.
In jurul lor bătrănii in cercu se grămădise
Căci eat' acum moşu Trochin a spune se gătise.

Din colo'n ceea parte pe erbele plecate
Bătrăne şi neveste cu toate-su aşeţate;
Sunt imbracate astăţi cu caţaveci blănoase
De zestre ce primise in ţioa de mireasă.
Pe capu sunt cu ştergare frumoase 'mbrobodite
In virfuri cu ţarţamuri subţiri impodobite.
Precum lăngă olaltă stau capete de macu
Aşa de-aproape-su strinse şi spunu şi nu mai tacu.
Ear Maria lui Săncu in mijlocul lor şede

Pe faţa-i neclintită mândria ei se vede
De rangul vorniciei şi neamul Sănculescu;
Deaceea celelalte premult nu o iubescu.
Vecina mai cu samă, Vărvara lui Terinte
Amar o pismuesce, ş'adese ori cuvinte
Şi veşti nepriitoare purtându din cas' in casă
A zugrăvitu cu negru pe mândra vorniceasă. —

Şi încă mai incolo, când ai eşitu din luncă
Copiii mici se joacă şi strigă şi s'alungă
Şi'n fugă să se'ntreacă răpedu a lor picioare:
Pe capul golu ferbinte ardu raţele din soare. —
Ear hora tot urmează şi lăutarii cântă
Şi mai voios flecăii păméntul ilu frământă
Sunt roşe a lor feţe şi arde-a lor privire
Sub dulcea şi vicleană a fetelor zimbire.
Din toţi flecăii ânsĕ a fi mai priceputu
La jocu, Miron a Saftei in satu e cunoscutu.
Precum căte o dată prin braţii de la munte
Mai dreptu, mai liberu unul ridică a sa frunte
Şi mai frumosu apare din braţii cei mai nalţi,
Aşa Miron intrece flecăii ceialalţi.
Ear din copile una, a vornicului fată
Florica, mai frumoasă şi blândă se arată.
A sĕnului albeaţă ascunsă-i sub altiţe
Cusute cu firu galbenu, ear lungele cosiţe
In care-i impletită a pĕrului comoară
Cu flori legate'n virfuri pe umeri se coboară.
Precum pe cămpu de earbă de-o samă inverdită
Deoparte-o floricică albastră-i rătăcită
Ce are mirosu dulce şi blândă arătare,
Astfeliu e a Floricăi duioasă 'nfăţoşare.
In ori ce partea jocul ş'ori cum se invĕrteă
Miron şi cu Florica mereu se intâlneă
Şi prin şoptire scurtă in preschimbare deasă
Spuneau unu gându sau altul din multe ce-adunase.
Ear când din vreme'n vreme ĕi desparţeau la jocu
In peptu adunau earăşi dulci gânduri la unu locu
Ş'ades de gânduri peptul impovoratu şi plinu
Işi uşură povara printr'unu adâncu suspinu.
Căci multe-aveau a-şi spune: o lună se trecuse
De când la Pasci in urmă la jocu ei se vĕduse.
Deatunci Miron umblase zădarnic să'ntâlnească
Pe mândra lui păzită in casa părintească.
Şi adi inferbintatul aruncă focu, scântei
Inspre Florica blândă din negri ochii sei,
Ş'a fetei albă faţă scânteile aprindu —
Ea caută s'o stingă inspre păméntu privindu
Dar ochii sei zadarnic de dĕnsul se ascundu
Căci pară mai aprinsă al sufletului fundu
Aruncă'n a ei faţă; ori unde ar cată
Nu poate stinge focul ce arde'n faţa sa.
Deoparte vorniceasa cu ochiul o păzesce
Şi tace, ânsĕ fruntea cu ură increţesce.
Zăresce şi Vărvara pe fata inroşită
Şi vede şi pe muma cu fruntea increţită
Şi sufletul ĕi ride căci mâni din casă'n casă
Va duce veste nouă de mândra vorniceasă. —

Acuma lăutarii să cânte incetează
Cuprinşi de osteneală pe earbă se aşadă
Ear jucătorii tineri indreaptă a lor pasu
Cu toţii spre moşu Trochin al cărui mândru glasu
Departe se aude frumospovestitoru,
Cum spune ca din carte de sânge şi omoru
De hoţi voinici din codru şi sabie păgână
Şi altele grozave din vremea cea bĕtrână.

„Aşa copii—urmează moşu Trochin a le spune—
Adi ţara e in pace şi vremile sunt bune
Adi n'avemu altă grijă mai mare şi nevoi,
Decât a rugă cerul ca sa ne verse ploi
Mănoase peste cămpuri, să crească pânea mare
Şi roada inmulţită s'aducă 'mbelşugare,
Coşerul să ne fie cu pâne indesatu
Mai multă decât trebui, să fie de păstratu
Pe vremea când locusta din ţermuri departate
Ne vine ca pedeapsă de rele şi pĕcate,
Ori apele când varsă, ori săceta cea crudă
Ne strică făr de milă unu anu intregu de trudă.
Dar dile mult mai negre au fostu odinioară:
Atunci vecini selbatici se aruncau in ţară
Cu focu şi pustiire şi omul nu scià
De mâni va avè încă ce astădi elu avea.
Căci nu vocà să ierte Tatarul urgiciosu
Să fimu Chreştini, să credemu in crucea lui Christosu

Şi nu voeà să ierte fudulul Ungureanu
Că noi suntemu do viţă viteză de Rămleanu.
(Căci din bĕtrăni se spune c'a noastră obărşie
Se trage dintr'o ţară in veci primăvărie,
Unde nu-i geru nici vĕnturi, ci numai dulci căldure,
Şi poame minunate cresc singure'n pădure,
Şi ceru-i tot albastru ca'n raiul pămĕnteanu
Ş'acolo erà ţara poporului Rămleanu).
Deaceea dar Tatarii lui Alloh credincioşi
Ear lui Christos şi crucei in sufletu duşmănoşi,
Cu paloşul in mănă porneau să năvălească
In mândra noastră ţară şi totu să pustiească. —
Precum in ḑi de vară, cănd pănile sunt coapte
Gândesci a stringe roada, dar eată peste noapte
A cerului mănie adună nori şi nori
Intunecându pămĕntul grozav menințători
Ear grindina deodată se varsă sfărmătoare
Stricându pe cămpu fănaţe şi lanuri şi ogoare
Şi perḑi ca printr'unu farmecu intreaga avuţie
Ajunsu fără de veste de neagră sărăcie;
Aşa fără de veste se năruecà pe ţară
A tot sfărămătoare urgia cea tatară.
Atunci oraşe, sate şi oamenii şi vite
De tătărescul paloşu deodată cotropite,
Pereau din astă lume, precum nu aru fi fostu
Şi nicăiri scapare n'aveai şi adăpostu.
Bisericile sfinte in prafu le prefăceau
Odoarele bogate, icoanele furau
Şi moaştele din raclă şi toate cele sfinte,
Călcându fără de lege, chiar peatra de morminte.
Şi turma şi gireada de rându, sau boerească
Averile păgâne mergeau să inmulţească
Acei puţini din oameni iertaţi de-a lor urgie
Erau mănaţi ca vite să zacă in robie,
Bĕtrăni precum şi tineri; chiar gingaşa copilă
Din braţe iubitoare răpită făr de milă
Ca jertfă erà dusă la hanul uriciosu...
Şi vai! de-acea copilă ce-avea unu chipu frumosu! —
Atunci Românii noştri vĕḑĕndu ei şi vĕḑĕndu
Că in pustiiu se schimbă bogatul lor pămĕntu,
Ne aduceamu a minte de vechiul nostru neamu
Şi toţi precum unu singuru, sumeţ ne ridicamu.
(Căci astfeliu e Românul; elu simte multă vreme
Dureri şi asuprire păn inima ĕi geme,
Ear când din nepasare odată se trezesce
Pornirea lui grozavă nimica n'o opresce).
Voinici şi mari in sufletu şi mândri la privire
Ne conduceau la luptă căpitanii de oştire,
Boerii stau in frunte, apoi boerinaşii
Ear fruntea frunţii Domnul erà din toţi ostaşii:
Ca Sfântul Gheorghe insuşi când prin văzduhuri sboară
De Dumneḑeu trimesul pe dimonu să omoară,
Aşa mergeà nainte cu lancia in mănă
Viteazul domnu al ţerei spre ordia păgână.
Atunce vai! de dĕnşii! — Nu cunoscecà ragazu
Ucigĕtoarea armă şi paloşul viteazu
Păn implăntate'n pepturi duşmane de Tataru
Ne resbunà de toată durerea şi amaru.
Intregi ḑile de vară in groznică urgie
Luptându cu Tătărimea, credinţă şi moşie
Scapamu din a lor ghiare: voinicii nesfirşiţi
De-a morţii intunericu grozav invĕluiţi
Cădeau ca jertfă ţerei; cămpiile 'necate
Erau in bălţi de sânge; pe riurile late
Pluteau ucise trupuri impinse cătră mare
De-a apei spume numai urmate la'ngropare.
Dar depărtându durerea noi lupta nu'ncetamu
Păn ce peste hotare pe duşmanu alungamu
Ş'atunci cu biruinţă, sumeţi şi plini de fală
In ţara tătărească dându aprigă navală
Ne resbunamu de rĕul de care ne-a lovitu
Prin rĕu mai mare ăncă şi ăncă mai cumplitu.
Fugeau de noi Tatarii departe păn la Crimu
Lăsându Bugiacu'n in urmă ca jalnicu ţintirimu
Ear noi duceam a casă din crâncenul resboiu
Robi mulţi şi roabe multe pe care'n locu de boi
Ei injugamu la pluguri să simtă in vecie
Păgânul ce'nsemneazà Romăna vitejie.
Şi rugi cu umilinţă năltându lui Dumneḑeu
Că n'a lăsatu să peară pe dreptu poporul seu
Pe locuri de bătaie zideamu o monastire
A biruinţei noastre măreaţă pomenire!"

Aşa vorbi moşu Trochin, toţi ce-lu incunjurau

Cuprinşi ca de unu farmecu tăcêndu ilu ascultau.
Ş'acuma când sfirşise, ca dintr'unu visu treziţi
Priveau cu minunare bêtrânul şi uimiţi.
Ear Sănciu către tineri acestu feliu a grăitu:
„Ce-i dreptu, străbunii noştri rêu multu au pătimitu
In vremile trecute; dar acelu mare rêu
Ca toate'n astă lume aveà şi bunul sêu
Căci fală peatunce puteai să dobândesci,
Puteai s'arăţi in luptă vitează cine eşti,
Voinicul de mişelul aveà deosebire,
Copiilor in urmă lăsai o pomenire
De povestitu frumoasă şi dulce de cântatu
Şi nu aveai osinda de a murì uitatu.
De-ar fi ca'n vremea vechie la luptă să ne cheme
De duşmanu şi de moarte eu unul nu m'aşu teme
Ci oţelitu in sufletu aşu merge la resboiu...
Carmându atunci flecăii strigarĕ toţi „şi noi
Şi noi fără de fricĕ la luptă toţi ne-amu duce!“
Părintele Arghire cu dreapta făcêndu cruce
Atunci aşa le ţise: „Vorbiţi fără de minte!
La Maica Precurata să facemu rugăminte
De mulţămiri, in sufletu plecaţi şi umiliţi
Că de aceste rele a datu să fimu scutiţi.
Căci dacă sunt aceste frumoase de-ascultatu
Prin ele de a trece e rêu nemĕsuratu.
Amar şi vai! de oameni când unul Dumneţeu
Din milă in mănie işi schimbă gândul seu!“
Şi ear işi făcù cruce; ear vornicul pornitu
Respunse: „Sciu părinte, că astfeliu de vorbitu
E treaba preotească; in cărţi bisericesci
Aceste voru fi scrise, dar pepturi bărbătesci
Gândiri de vitejie le facu ca să tresară...“
(Flecăii a lui vorbi cu toţi cuviinţarĕ.)
Ear preotul ĕi ţise: „Vorbesci copilăresce
Decât aşa dărzie, mai bine te-umilesce!
Te roagă şi te'nchină la sfântul Neculai
Să-ţi dee alte gânduri in locu de care ai.
Mai bine ca dărzia sunt rugăciuni şi postu...“
(Nevestele cu toate de-a lui părere au fostu.)

Astfeliu pornite vorbe mai multe ci şi-au spusu.
Ear soarele pe ceruri plecându inspre apusu
S'acoperì pămêntul cu umbre 'ntunecoase
Tovarăşele negre a nopţii fioroase,
Şi semne vestitoare că-i timpu de despărţire
Ca'n somnu s'aline trupul a ţilei obosire. —
Mergêndu spre a lor case in gândul lor tot sună
Cuvintele de luptă din vremea cea străbună
Căci vie stau in minte acele ce-au fostu ţisu
Şi vie lumină-voru noptaticul lor visu.

Miron din toţi flecăii l'aceste nu gândeà
Uitase pe moşu Trochin şi povestirea sa
Din care audise abie căte-unu cuvêntu
Căci alte mai puternici umblau prin a lui gându:
Florica mult iubită erà in a lui minte
Pe cale strălucită ĕi lumină nainte
Cu blânda ei ochire şi rumâna ei faţă
Mai măndră decât luna când luce pintre ceaţă.
A casă mama Safta acum nu-lu asceptà
Ci'n somnu trupul seu veştedu cu dulce odihneà.
Cercâ şi elu să doarmă, dar grija ilu cuprinse
Din ce in ce mai tare cu flacăra-i aprinsă,
Ear grija e cu somnul in luptă 'nverşunată
Şi vecinic fuge unul, când altul se arată.
Prin desul intunericu Miron atunci porni
Impinsu de-a grijei bolduri prin satu a rătăci.
Picioarele ilu duse la casa vornicească
Sperându a lui iubită acolo să zărească.
Şi'n gându-i soiu de soiuri de visuri işi clădesce
Căci mintea nu socoate când inima iubesce.
Dar casa'n intunericu adâncu e cufundată
Prin care ochiu de oameni nu poate să străbată.
Tăcerea e profundă; a cânilor latrare
Din vreme'n vreme numai s'aude vestitoare
La cei cu gânduri rele prin noapte trecĕtori
Că credincioşi veghiază ai casei păzitori.
Miron lângă portiţă pe gânduri se aşadă
Apoi se scoală earăşi şi pasul indreptează
Nainte fără de voie, s'ajunge obositu
La riul care curge in vale nesfirşitu.
Acolo lângă moara pe apă plutitoare
Ca stahia de neagră şi infricoşătoare
Pe naltul malu se pune şi fluerul din sênu
Scoţindu, la unde ţice de-a dragostelor chinu

Şi spune mult şi dulce de visurile sale...
Ear riul cu blăndu şopotu urmează lunga-i cale,
Şi luna'n jumĕtate acuma resărită
Privesce peste vale cu faţa strălucită,
Apoi fugindu cu grabă prin nouri deşi pĕtrunde
Şi'n ceaţa'ntunecoasă se perde şi s'ascunde.

Iacob Negruzzi.

MICI ESCURSIUNI.

(Urmare)

Partea a doua.

III.

„Când ar plecà mai curéndu; intĕrdierea mĕ neliniscesce.“

„Şi pe mine intru cătvà. Dar n'ai inţelesu nimică, ce s'a intămplatu cu amicul nostru?

„Nimică!“

„Să nu-lu fi aflatu dușmanul!“

„Nu-mi mai aminti de-acea fiinţă!“

„N'aşu fi presupusu, că ne-a urmărì şi aci.

„Destul, te rogu, destul despre dĕnsul.“

„Aibi puţină linisce, căci trebue să ne gândimu la unu planu oare care. Destul amu mersu pănă aci fără să reflectămu la trecutul nostru şi este de nevoe să ne aducemu aminte de piedicele, ce ni le pune in cale. Infăţoşarea acestui omu este una din cele mai puternice. Şi va incetà elu a ne urmărì, când ne-a juratu dușmănie neimpăcată decăt cu moartea? Să ne gândimu, ca nu cumvà să sfărmămu noi inşine norocul, ce a inceputu a ne zimbì din nou.“

„Şi care este ideea ta?“

„Să trecemu de-o cam dată peste mare.“

„După aceea?“

„Să căutămu patria; acolo nu ne-a crede nici când.“

„Ei bine; ănsĕ nu te gândesci, că suntemu surguniţi şi nu vomu putè trece peste hotarele ei!“

„De surgunire ne ferimu mai uşor decăt de dĕnsul. Timpul ne-a schimbatu intru cătvà; mai adăogimu unele meşteşuguri de toaletă feţelor nostre, şi-su siguru, că nici drăguţele vechi n'oru mai fi in stare să ne cunoască.“

„Mĕ inţelegu cu această idee, ănsĕ numai pleacă vaporul şi elu poate să ne dee de urmà.“

„Ingrijirea pe mare stricà chefu şi curagiul; să fimu ceva mai credincioşi in bunul nostru destinu. Şi n'avemu destulă causă a ne increde acestei puteri? Numĕră intămplările trecutului şi sigur, că te vei liniscì.“ Aceste vorbe se audeau pe unu vaporu din limanul New-Yorkului, ce stà gata de pornire. Intrevorbirea erà intre doue persoane cunoscute deja. Erau cei doi barbaţi, ce părăsirĕ salonul de petrecere indată ce zărirĕ pe omul celu sdravĕnu intrându in sală.

Vremea erà inaintată, marea linà şi cerul instelatu. Ănsĕ asupra snfletelor lor nu puteà să inriurească nici de feliu tabloul acestu frumosu. Mici in cugetări, mici in simţiri, nici nu aveau ei putere să se depărteze de sfera intămplărilor sării. Prietenul lor, pe care l'a părăsitu, numai ca să se scape pe dĕnşii, nu uitase de ei, când găsì boţul de auru-ilu impărţise frăţesce supuindu-se legăturei, ce o intărise oare când, ca să remăe unul altuia credincioşi atăt in timpuri bune, căt şi rele. Pănă unde ajunge ănsĕ credinţa unui sufletu micu? Tot atăt de largi sunt hotarele sale, pe căt mărimea sa, pe căt cercul in in care este obicinuitu gândul sĕu. Să jertfească nu scie—unica sa mărire e a primì jertfe. Depărtarea—?... pentru aceasta este or-

bitu, lumea ce-lu destinează la oarecare fapte e ăngustă și strimtă; toate pornirile sale se intorcu numai spre unu centru, acesta este plăcerea, ea ilu leagă, ea il ține și ca unu noru pururea intunecosu umbresce simburii mai buni sădiți in elu, incăt tănjescu chiar incepěndu a incolți. Flutură in dreapta și'n stinga nemulțămitu de una, neimpăcatu de alta—traiul său unu inceputu vecinicu, viața sa unu sfirșitu făr de inceputu. Așa și ascept doi oameni, ce-i vedemu gătiți de fugă așteptăndu cu nerabdare plecarea vaporului. Elu a uitatu de al treilea, de prietenul lor, și oare de tot? O nu se găndescu ei și la dĕnsul; ănsĕ căt de mare e găndirea lor, o putemu vedè din vorbele despre dĕnsul:

„Și căud să-lu fi găsitu? acestu găndu mĕ inspăimăntă," ḑice celu mai micu de statură.

„Atunci se potu intămplà doue," respunse celu, ce ilu vĕḑusemu in California șeḑĕndu pe peatra de lăngă riu. „Sau ni remăne credinciosu și nu-i spune nimică, sau, ce ar fi mai rĕu, ĕi istorisesce, ce gănduri și planuri avemu."

„Ar fi unu ticălosu."

„Vomu vedè cu timpul. In ori ce casu banii sunt la noi. De i se va fi intămplatu ceva ni rĕmăne macar această suvenire de la dĕnsul."

„Ai dreptu; la aceasta nu mĕ găndisem și cine scie, dacă n'omu mai intălnì căndva, ca să ni-i poată cere."

Ar fi minunat. Și e de presupusu, că dacă va fi datu dușmanul nostru cu ochii de elu, numai scapă teafăru."

„Creḑi tu, că n'a iscodì mijloace?"

„N'a avè căud. Iuțimea acelui omu, ce ne prigonesce, ne scapă și de primejdia de a fi trădați."

„Totuși ănsĕ căud să-i iscodească ideile noastre, atunci a ne duce in Europa e tot atăta, ca și a ne da de bună voe in mănele neamicului."

„Patria trebue s'o vedemu cu ori ce preț. Iți este pre bine cunoscutu, ce mĕ mănă atăt de puternic spre leagănul glumelor trecutului."

„Să ne espunemu primejdiilor pentru implinirea unei dorinți de nimica?

„Nu e de nimica. Adă-ți aminte unele din trecutu, fie căt de neinsemnate, și vei aflà că găndul se opresce cu plăcere la ele".

„Nu găsescu nimic, ce m'ar interesà.

„Să-ți amintescu dar eu de una din cele mai mici fapte din tinerețа noastră".

„Dacă scii v'o berbăntărie, ca s'o mai repețescu —

„Nu, amice! sunt unele, ce ar fi demne și acuma de noi. Adă-ți aminte depe căud eram studenți la universitate; căte nu le făceamu pe-atunci. Ănsĕ totuși dupăce petrecurĕmu cățiva ani depărtați de casele părintesci, ce bucurie nu ne-a făcutu grădinarul ducĕndu-ne in grădină și arătăndu-ne cățiva pomi incărcați cu roade. Eată mlădițele, ce le-ai oltuitu dumneata", ḑise elu, „căt de frumos au crescutu și cătu-su de incărcate cu poame". N'am apucatu atunci noi amundoi căte-o creangă, și erau oare fructe mai bune pe lume ca acele? Me uitu la viața ce-o ducemu, simburii aruncați de noi a resăritu, a crescutu, dar roada lor e roadă de plănte selbătăcite. Una, imi aducu aminte, de ea, o vĕḑu cum stă spinoasă dinaintea mea . . . Aici incetà, unu suspinu profundu ĕi ridică peptul, și cum ședeà pe marginea

corabiei își aținti privirea in apă. Cufundatu in amintiri nici nu simțise, că vasul își incepù călătoria lungă mișcându-se incet. Și sufletul decăḑutu se avântà căteodată in sfere mai inalte; ănsĕ puterea ce-lu mănă spre ele nu e decăt pasiunea, ce l'a oboritu oare căud de acolo. De-lu și ridică aceste, totuți ilu mărginescu earăși numai la dĕnsele. Privirea ațintită in mare a acestui barbatu perdutu pentru momentu in regiunile trecutului sĕu, vedeà o ființă bogată de frumuseță, o vedeà depărtându-se de elu — trecutul ĕi părea presentu, depărtarea ei o simțeà și acuma puternicu. Să-i fi trecut in această clipă prin minte faptul, prin care a lovitu elu singuru această fericire, poate sufletul seu ar fi inceputu să se incline spre altă viață. Pentru omu nu e ănsĕ nimicu mai greu decăt a-și cunoasce vina, a-și ințelege greșala; mai departe e această ințelepciune de sufletul ușoru.

„Ce ai pățitu, hei! de stai așa zăuitatu?“ ilu deșteptâ amicul, ce ședeà iăngă dĕnsul reviindu-și eară in firea obicinuită, căci trecută erà furtuna, limanul in urma lor, țermul continentului nou cu primejdia nouă perdute din vedere.

„Nu poți să aibi căt de puțin astempĕru?“ ilu cărtì celalaltu. „Lasă-me să găndescu in liniscea asta asupra trecutului, să-mi alegu— continuă elu din ce in ce mai căldurosu — dintre toate infățoșările sale una, ce ar fi in stare să-mi disrobească pentru acestu momentu inima tulburată.“

„Căud nu te-așu vedè eară supusu mustrărilor cugetului, ai fi demnu de-o imbrățoșare prietinească. Nu cumva te-a prinsu eară afurisitul doru, de femeea nedemnă ce te-a vĕndutu așa de mișelesce?“

„E amintere dulce! Și amice, incepu a ințelege, că omul numai atunci e vrednicu și demnu de numirea sa, căud ĕi este sfăntu simțul iubirii. Fără de această sfințenie e elu asemenea unui ḑeu aruncatu din inaltul cerului — batjocură puterilor ce-lu incunjură, batjocură sie insuși — o ființă mică purtăndu in sine unu pustiiu intinsu. Multe, pre multe le-am greșitu, găndescu la ele, dar amice, vĕḑu, că mi nu mi-a remasu nici dreptul de a găndì, de a vorbì astfeliu.“ Ḑise, graiul acesta ĕi inseninâ puținu inourata față, ingreuetul seu peptu se ușurâ prin unu suspinu.

„Te plăngi, că nu ți-a remasu dreptul a te căì ca și cum ai fi pĕcătosul păcătoșilor. Ți-a remasu și intregu pentru totu timpul călătoriei monotone. Nimicu ănsĕ, dacă vei găndì și măne tot așa, ḑise istețul incepĕndu a-lu imità in toate mișcările sale. Semănà grupa aceasta foarte mult, ca unei compuneri dintr'unu original față cu portretul seu. Suspinà celu ăntĕiu, al doile ĕi respundeà indoitu, ridica cel ăntĕiu măna și se ștergeà pe frunte, celalaltu se apucà cuo mănă de frunte cu alta de peptu. Își indreptà celu ăntĕiu ochii spre ceru, al doile ăncă și-i ridicà incepĕndu a numerà cu glasu tare stelele. Așa stăturĕ ei lungu timpu unul lăngă altul și nimene nu-i intrerupse, nimene nu-i neliniscì. Nu observase ănsĕ, că pe ceea margine a corăbiei ședeà o ființă, ce părea să aibă multu interesu pentru dĕnșii. După oareșicare timpu se ridicâ de pe banca, pe care ședeà, se apropiè de ei, se oprì unu mo-

mentu dinaintea lor, şi apoi se depărtâ. Prin intunericul nopţii se putù numai atăta inţelege, că erà imbrăcată in haine femeesci.

„O femee, ḑise glumeţul, voindu să plece pe urma ei. Cunoscinţi noue n'aru fi neindămănatice; timpul lungu s'ar mai scurtà,“

„Incotro?“ ilu intrebâ celalaltu apucăndu-lu de mănă.

„Lasă-me să aflu cine-i.“

„Remăi aici, nu face nici unu pasu“ ḑise al doile cam ingrijitu şi ţiindu-lu puternic.

„Ce ai? ce-ţi este?

„Suntemu cunoscuţi şi urmăriţi!

„Ce ḑici!“

Chipul acesta, ce-a trecutu pe lăngă noi l'am vĕḑutu, de imi aducu bine aminte in salonu; e femeea, ce şedeà sub oglinda din fundu.“

„Aceasta n'ar probà, că suntemu urmăriţi.

„Eartă amice, idei me neliniscise şi me tulburase incăt nu mai puteam găndì rece.“

„Iţi place a visà şi a te spăriè apoi de visurile tale. E frumosu şi acestu soiu de petrecere. Dece nu-o laşi ănsĕ pentru vremea sa?

„Căud să vie acea vreme?“

„Niciodată căt eşti liberu şi ai bani.“ Aşa vorbeau ei, căud dintr'o cabină drept de sub dĕnşii incepù a se auḑì unu căntecu jalnicu respăndindu-se prin ferestuica dischisă peste faţa liniscită a apelor:

Cerul are-a sale stele,
Ceru-i măndru şi seninu;
Sufletu-mi răpitu de pace
N'are, n'are decăt chinu.

Marea are-a sale maluri,
Are, are şi-al seu fundu —
Mai adănci şi făr' de margini
Chinuri inima-mi pĕtrundu.

Ceru'n mare linu privesce —
Depărtaţii se unescu!
Marea eat'o, unde-i cerul,
Cerul vecinicu ce-lu iubescu?

De-ar fi fostu marea biciuită de vĕnturi, de-ar fi văjiitu organe in puterea lor deplină, lovite de glasul pĕtrunḑĕtoru ele şi-ar fi opritu pornirea lor furioasă, şi aru fi ascultatu căntarea, ce-o inspiră iubirea, căud se simte inşălată inima omenească şi sperăndu či place a-şi măgulì ear inşălăndu-se. Unu omu erà pe corabie, ce auḑeà glasul acesta, cărui ĕi părea cunoscutu, dar elu nu mai erà in stare să simtă; ascultà, rideà şi glumeà, şi prin risu şi glumă coboreà frumuseţa din inălţimea ei şi o tăvăleà in tina sufletului seu.— Erà celu mai micu dintre cei doi barbaţi de pe marginea corăbiei. Căte nu se intămplau in lume, pe căud pluteà acestu vasu peste adăncimi?

IV.

Lungu timpu trecuse şi toate intămplările acestea păreau trecute ca şi dĕnsul. Nu se mai puteà oblicì, cine erau acei doi de pe corabie nici cine căntăreaţa noptatică de pe adăncimea apelor. Nu se mai auḑeà nimicu nici despre vaporul, pe care se aflau; şi acesta se cufundase in uitare, incăt erà aproape de creḑutu, cumcă s'ar fi acufundatu in apele oceanului. Şi intru adevĕru nici nu s'ar fii mai inţelesu căud-va ceva despre aceste toate, căud nu i-ar fi dusu destinul pe oamenii ce-

cunosceamu acolo, unde ĕi asceptà rĕul, unde prin rĕutatea lor covărşirĕ ei binele, ce-i imbrăţoşase oare când.

Intr'o odae impodobită prin feliu de feliu de obiecte preţioase de artă şedeà pe o canape o damă răzimată cu cotul pe o masă mica şi rotundă ,oprindu-şi capul in mănă. Timpul erà adăncu in noapte, pe masă ardeà o lampă, la lumina căreia resfileà dama intr'unu pachetu de scrisori. Nu resfilise ea in acele hărtii numai astă dată; adese ori amu fi putut'o vedè ca şi acuma, cetindu in hărtii, aruncăndu-le apoi, ear luăndu-le şi ear cetindu. Ea erà de o virstă mijlocie, s'ar pute ḑice, că trecută peste vremea, in care impodobesce frumuseţa chipul omenescu. Ochii ei ănsĕ totuşi erau plini de viaţă şi la unele locuri din scrisori se intăreà faţa ei intru atăta, că ori şi cine vĕḑĕnd'o astă dată pentru ăntĕia oară, ar fi numit'o frumoasă. Mişcările ei, obicciul, in care se manifestau ele, feliul imbrăcămintelor — toate arătau, că e o damă cultă europeană; modul mobilării, orănduirea podoabelor odăei ănsĕ, că se aflà in despărţirea unui palatu europeanu destinată pentru soţia unui barbatu nobilu prin titlu şi simţiri. Singură ca şi astă dată petrecuse ea până acuma sărele ḑilelor multor ani şi adesa simţise sufletul ei vina acestei singurităţi.

Tĕnĕrul, ale cărui file le-amu reprodusu in partea ăntĕi, amintesce in una din ele de o persoană, ce a vĕḑut'o in muzeu intămpinăndu pe iubita sa. S' ofi vĕḑutu şi noi, amu recunoasce-o indată in dama de faţă. Şi o laea in care se află, nu este aiurea decăt in palatul, unde a vĕḑutu acelu tĕnĕru la o fereastă de catră grădină pe iubita sa frumoasă ca ḑorii ḑilei inprăsciindu file mici de hărtie in vĕntu şi inşălăndu o pasere. Nu remăne indoeală, că erà oare-şi cari legături intre această damă şi acea copilă. Ele locueau in acelaşi palatu, eşeau ades amĕndoue la primblare, rare ori numai erà copila singură, şi atunci primblările ei se mărgineau la locuri mai puţin cercetate de lume.

După ce resfilise dama pachetul de scrisori, remase ăncă tot pe canape liniscită şi cufundată in găndiri. Numai din căud in căud, de căte ori se auḑeà vr'unu sgomotu mai insemnatu intre zidurile palatului, işi intorceà privirea spre uşa odăii. In toată fiinţa ei se puteà cunoasce oareşi care ingrijire invinsă ănsĕ de puterea unui sufletu, ce a vĕḑutu şi a petrecutu multe in decursul timpului. „O căud nu s'ar mai intoarce acelu omu, găndeà ea, poate tot aşu fi in stare să acopĕru cu vĕlul uitării fapta nepregăndirii mele. La ce le cctescu eu ănsĕ aceste hărtii eară şi eară? Ah! dar ele me depărtează macar pentru momentu de fiorosul găndu. O! sacă cunoscinţă a unei vieţi, ce nu scie să-mi deie altă măngăere! Şi n'a fostu jertfa ce am adus'o, jertfă cuvintelor inşirate aici? L'am iubitu — imi aducu aminte de vremile paradisului perdutu — l'am iubitu, am făptuitu! Unde m'a dusu ănsĕ fapta? să urescu, să-lu urescu din sufletu şi urindu să sufĕru căinţă şi să portu greutatea, ce o pune pe sufletu vina neimpăcată.“ Ăncă meditä ea astfeliu, căud se auḑirĕ paşi prin coridorul palatului apropiindu-se d e uşa odăei ei. In dată ce-i simţi, apucă răpede pachetul de scrisori, se ridică de pe canape şi ilu aruncă in saltarul unui scriitoru. Puţine momente după acesta se deschise uşa, şi pe

cine să-lu vadă dinaintea ei? Pe acelu omu, căruea cu puţine momente in urmă ĕi doreà să nu se mai intoarcă, de unde erà dusu. Căud ar fi avutu ea putere l'ar fi opritu pentru totdeauna de a intrà in acestu palatu. Ănsĕ porţile nu seieau nimicu despre duşmănia ei; lor li erà numai atăta cunoscutu, că trăì aici oare căud fratele acestui omu, soţul doamnei lor de astădi. Ele trebueà să se deschidă silite de legăturile inemuirei! Surprinsă se uità dama la oaspele intărdiatu. Erà unu barbatu sdravĕnu şi bine făcutu. Iofăţoşarea sa mistică, căutătura sa ascuţită, pasul seu siguru — ne facu se recunoascemu in elu barbatul, ce l'amu mai vĕdutu intrăndu tot aşa in salonul de petrecere din New-York.

„Sigur, că nu ve asceptaţi la asemene oaspe," dise elu inaintăndu cătră masă.

„Nu v'aşu fi presupusu pe aici in aceste momente," respunse dama poftindu-lu să şadă pe unu scaunu ce se aflà lăngă masă.

„Ve mulţămescu pentru ospeţia ce mi-o daţi, dise elu fără se şadă. Timpul imi este scurtu, şi dacă am făcutu pasul acesta, l'am făcutu numai, ca să ve bucure. N'am voitu să intărdiiu cu dĕnsa. Eram sigur, că o asceptare cu nerabdare."

„Nu cunoscu nimic de asemene natură, dise dama inţelegĕndu, in care parte ţintesce vorba. Multe le credeţi despre mine, ănsĕ ve inşălaţi."

„Doamnă! oehiul meu, inima mea nu se mai inşală de unu timpu incoace, din acelu timpu, de căud me mănă resbunarea, ce am credut'o şi o credu de cea mai sfăntă datorie a unei inimi jignite, pe urma acelor ce, au tărăitu demnitatea casei mele in mlaştina desonoarei. Care a fostu, care voru fi ăncă pribegirile mele, nu-mi voiu da mie insumi samă de ele, pănă nu-mi voiu fi tămăduitu pe deplin rana sufletului meu. Pe acei oameni netrebnici ĕi cunoasceţi şi voi, şi am venitu să ve spunu, că unul dintre ei şi-a şi luatu resplata dobăndită — unu glonţu i-a fostu de-ajunsu. Doi au mai remasu ăncă şi voru remănè pănă in momentul culminatoru al resbunării mele." Grăindu-le aceste ochiul seu ascuţitu părea, ce năzueà să străbată in sufletul damei.

„Care-i nenorocitul? intrebă ea după căte-va momente, incercăndu-se să ascundă neliniscea, ce i se trezì in pieptu la cuvintele lui din urmă.

„Nu ve obosiţi in zadar a oprì pacea şi liniscea, ce vĕdu, că ve părăsescu. Lăsaţi simţirea in cursul ei firescu, căci sufletul vostru pătatu nu-lu veţi putè ascunde nici căud dinaintea mea. Mi-am opritu fapta, de care ve ingrijiţi, pentru viitoru. Ochi voştri să vadă, inima voastră să simţească.

„O căud veţi incetà cu tirania voastră! căud veţi crede-o pe o biată femee destul de pedepsită!" suspinà ea, şi peste geana ei lunecă o lacrimă de durere şi multe multe de căinţă, căci ele sunt unicul refugiu, ce imprăscie găndirile duşmane simţirilor noastre; ele unicul leacu pentru rana sufletului pătimaşu.

„Atunci, dise barbatul cu unu glasu triumfătoru, căud nu voiu mai audì glasul ţernei fratelui meu — soţului vostru strigăndu: resbună! resbună!"

„Resbună! resbună! repeţi dama cu o voace inăduşită. „Resbună!" şi lacrima ei de amară ce erà, ĕi dà feţei ei mai curĕndu

esprimarea unui risu de ironie, decăt a unei dureri pre puternic simțite.

„Voiu resbună și-mi voiu implini datoria, adăogì barbatul, și cu celașu pasu rece, cum l'am vĕḑutu intrăndu, părăsì odaea. Nu scià dama in cotro a plecatu, nici care ĕi va fi fapta mai de aproape. Căt amu pututu ințelege din vorbele sale, trebueà să fie elu și aici pe urma celor doi barbați, ce i-am vĕḑutu pe vaporu fugindu din America cătră Europa.

Dama remase eară singură, și rare ori s'a pututu vedè unu chipu atăt de pătimașu cum erà ea in aceste momente. Durerea, lupta ĕi erà intreită: adăncul inimei ei sfărmatu de o pasiune veche, suprafața acestei inimi spoită de ceața măndriei, sufletul ei unu intunericu, in care se ascundeà cu unu amenințu puternicu suvenirea trecutului, ce-i aminteà că a fostu partașă la o faptă crăncenă. Se incercà sufletul ei femeescu să se libereze macar de una din aceste trei, ce ĕi cresceà din luptă? O invingeà pe una, o sdrobeà, pe ruina ei cresceà a doua mai cumplită. De se perdeà și aceasta, se perdeà numai ca să facă locu pentru a treia — erau trei și erau puternici. Abia după unu timpu lungu de noapte erupse durerea ei din nou in lacrime; fericiți ochii udați de ele, căndpătimesce sufletul! Ce-i pentru floarea veștedită și arsă peste ḑi de raḑele soarelui roua dimineței, este pentru sufletul măhnitu lacrima ce udă ochiul. Plănse ăncă cătă-va vreme, apoi se liniscì, și unu somnu dulce luà incurĕndu ospeție in acestu locașu sbuciumatu. Visurile ei, din care o desceptà abia soarele de-a prăndu, erau cu totul altele, decăt intămplările nopții. — Și in rele poate fi sufletul omenescu mare, ănsĕ numai atunci, căndare putere destulă de a strunì faptele după voința sa.

V.

Căndunu caracteru tare și nestrămutatu urmăresce scopuri adevĕrate și bune, sigur că isbutesce cu ele, fie că mai de vreme sau mai tărḑiu. Elu devine neapăratu unu centru, imprejurul căruia se grupează ades de sine amĕndoue elementele contrare: rĕul și binele. Celu ănteiu cn tendințe de a-lu nimicì, representatu de o cam dată de unu numĕru mai insemnatu de indiviḑi, al doile numai de puțini bine cugetători la inceputu poate ăncă timiḑi. Căt de slabă ănsĕ ar și părè partea a doua, căștigul e totdeauna al ei. Căci este o lege vecinică, că unu singur adevĕru e in stare să precumpenească sume numerase de neadevĕruri ivite in capurile mulțimei. Eternu e binele ca resultatu al adevĕrului; timpuriu, de o infățoșare grabnic trecĕtoare, rĕul crescutu din simburii neadevĕrului. Se poate asemĕnà cu o plantă bueacă, ce-lu otrăvesce pe acelu ce se hrănesce cu dĕnsa. Icoana unni cercu de feliul acesta ni presintă și istoria persoanelor, ce le-amu vĕḑutu pănă acuma pe scena modestă a „micilor escursiuni.“ Ca să ne putemu ănsĕ esplicà infățoșarea lor pe deplin, este de nevoe să aruncămu căte-va priviri in trecutul lor.

Barbatul celu sdravĕnu, a cărui arătare mistică ne-a surprinsu in decursul istorisirii de douĕ ori pănă acuma, erà dintr'o familie nobilă și avută. Sigilul, sub care se ascunde demnitatea acelei familii erà onoarea ei recunoscută de lume. Cine ar fi jignit'o pe aceasta, jigneà rădăcina vieței ei publice.

Bine crescutu şi iubitoru de adevĕru cum erà, inţelegeà elu indată misiunea sa, cănd se ridicà furtuni amenințăndu cu primejdii casa, familia sa ferită din buni şi străbuni de ori ce pată injositoăre sau desonoare. Ancă in tinereţele sale se bucurau părinţii de nobilul cugetu al fiului lor, şi erau fericiţi vĕdĕndu in elu unu urmaşu demnu pentru viitorul casei lor. Elu aveà şi unu frate ceva mai slabu de caracteru, ănsĕ tot atăt de nobilu in cugetări şi simţiri. Cam de timpuriu remaşi de părinţii lor, işi căutà fiecare in inţelegere unul cu altul de fericirea lor casnică. Aşa se intămplâ, că al doile insurăndu-se, luâ pe o copilă din megieşie; poate după o indegetare, ce le-o lăsarĕ părinţii, căci erà fiica unei fmilii oneste şi amĕndouĕ casele in relaţiuni de prietenie vechc. Douĕ fiici impodobeau casa megieşilor. Una, pe care a luat'o fratele barbatului istoriei noastre, alta ce a remasu nemăritată. Căsătoria aceasta ănsĕ a fostu una dintre cele mai nefericite. Pe de o parte fiind că-şi alesese copila cu mult mai inainte unu iubitu inimei decăt i-lu dădurĕ părinţii, pe de alta fiindcă erà in temperamentu şi cugetări, cu totul contrare barbatului. Mai aveà şi altă vină; gustarĕ din cupa amorului cu toate urmările fericitoare şi nefericitoare. Şi dacă işi dădù măna acestui barbatu şi-o dădù numai, ca să-şi ascundă dulcea greşală sub scutul măritişului. Crescută fără multă ingrijire din partea părinţilor ei, işi insuşi şi nisce conceputuri destul de joase despre lume şi viaţă. După ideile ei erau toate faptele bune, atăt cele juste, căt şi cele injuste, şi erà destul să fie spoite nnmai de o coloare potrivită, incăt să-i pară lumei, că sunt juste. Şi precum nu s'a vĕḑutu niciodată crescĕndu flori din semĕnţă de spini, aşa şi aici. Pentru dĕnsa nu erà căsătoria aceasta nimic alta decăt o asemene spoială a faptelor ei, Pănă cănd ănsĕ puteà să ţie această legătură? Nu mai mult decăt pănă ce oblicì unele şi altele neferitul ei barbatu. Elu se vĕḑù părinte fără de vreme, se simţì prin aceasta prădatu de onoarea casei sale; vorbì cu femeea sa despre nefericita intămplare, ĕi erà ănsĕ destinatu, ca ultimul resunetu să şi-lu afle glasul seu in inima ei. In una din ḑile intră elu din intămplare, aşa păreà, căci femeea meditase bine asupra planului ei, intr'unu conflictu de vorbă cu unul dintre cunoscuţii sei. Resultatul fù unu duelu, şi urmările acestuia perderea vieţei sale. Măna, ce trăsese de oţele asupră-i erà a acelui barbatu, ce jurase pe genunchi credinţă vecinică unei copile, ce erà astăḑi femeea jertfei sale. Cine erà acelu amorezu fericitu? Nimene decăt barbatul ce l'am vĕḑutu in California şeḑĕndu pe o peatră lăngă riul de auru. Unu omu, ce şi a perdutu prin uşurimea minţii averea, onoarea şi patria. Şi car cine erà causa morţii unui soţu onestu? Amu vĕḑutu, că nu natura cu vre-o boală hidoasă! Mai rele decăt boalele hidoase sunt inimele femeilor necredincioase. Şi aici n'a fostu alta de vină, decăt dama, ce am vĕḑut'o in odaea impodobită cu feliu de feliu de obiecte de arte resfelindu in pachetul de scrisori. Pe căud se intămplase acestea, erà ăncă tĕnĕră şi nu cunosceà căinţa ce-o aducu faptele rele cu sine.

Puteà fratele barbatului ei ucisu să privească rece la toate acestea? să asculte nefăptuindu vorbele cè le grăeà lumea? Şi vai de omul ce intră in gura ei; pustnicu de ar

fi in pustii, tot i-ar găsì pete şi neajunsuri. Unicul bine, ce-lu are lumea limbută de la fire este, că vorbesce cât vorbesce şi apoi de la o vreme uită ce-a vorbitu, pentruce, şi dece le-a vorbitu. Inima jignită, onoarea bajucurită a fratelui remasu ănsĕ nu puteà să uite intămplarea, şi nici nu voeà se şteargă fără resbunare din memoria sa pe nnu frate atăt de iubitu. Trebuià să-şi afle toţi părtaşii acestei fapte resplata lor meritată. Nu-i cunoscea ănsĕ pe toţi, pe unul ilu scià numai, dar unul ĕi erà pre puţin. Inzestratu de-o fire răbdătoare, ce dă omului liniscea de a precugetà toate căte le voesce, inainte de a le intreprinde, se decise să urmărească pasu cătră pasu intămplările, ce i-aru putè dà vre-o radă de lumină in intunericul faptului. Pe de departe s'a ţinutu de ucigaşul fraţi-ne-seu şi a aflatu după mulţi ani şi multe intămplări şi intreprinderi, că acela aveà ăncă duoi partaşi pe lăngă sine, oameni perduţi şi decăduţi cum i-amu vĕdutu in prima scenă a istoriei noastră. Unul dintre acei duoi nu mai este; glasul dreptăţii i-au dişu aminul vieţei. Soarta acestuia ĕi asceptà şi pe ceilalţi duoi, ănsĕ prin ei trebuià să se dislege ăncă o indoire, ce zăceà ascunsă in sufletul eroului nostru. Elu presupunea, că şi soţia fraţi-ne-seu ar fi fostu luatu parte la acelu omoru; ănsĕ toate incercările de a aflà ceva positivu in această privinţă ĕi remăserĕ in zadaru. Unu mijlocu puteà numai să-i ajute ăncă aici. Dintr'o intălnire a iubitului cu iubita poate ar fi pututu iscodì unele altele, şi aşa nu avù mai mare bucurie, decăt căud ĕi vĕdù pe cei duoi, că pleacă din America spre Europa. Ori şi ce inlesnire, ce le-a putut'o face pe de departe, le-a mijlocit'o şi nu s'a feritu nici de-o jertfă, numai ca să-i vadă aduşi la ţinta dorită. Voinţa puternică isbutesce ori şi căud; una i-a mai remasu ăncă de făcutu.

(Va urmà.)

S. L. Bodnărescu.

POESII.

PRIMĂVARA.

O primavera, gioventù de l'anno;
O gioventù, primavera della vita!..
Metastasio.

Vine, vine primavara,
Cămpul se imbracă'n flori
Şi s'audu căntece sara,
In crăngu de privighitori.

Ele căntă de viaţă,
De ferbinte, tainicu doru
Ş'a lor căntu plinu de dulceaţă
Curge pe unu vĕntu uşoru.

Ilu aude firea 'ntreagă
Şi se'mbată de amoru...
L'auḑi tu oare-a mea dragă?
L'audu oare cei ce moru?..

Morţii nu potu să-lu audă,
Căci la viaţ' aru reveni;
Şi nici tu, scumpa mea crudă,
Căci atunce ai iubì!

Vine, vine primăvara
Cu sinu 'ncarcatu de flori
Şi s'audu căntece sara
In crăngu de privighitori!

L'a lor cănturi sburătoare,
Gemu unu căntecu ominescu,
Cu speranţe zimbitoare,
Cu dureri care-amărescu!

Ah! căci inima-mi e plină
De atăt seninu și vĕntu!
Ea-i o mare — aici lină,
Colo'n valuri ce 'nspăimăntu.

Căte visuri răpitoare,
Căte visuri de iubitu,
Au plecatu pe-această mare
Plecatu!... și n'au mai venitu!

* * *

Vine primăvara, vine
Cu balaiele ei ḑori;
Ear cămpiile sunt pline
De pluguri, de muncitori.

Fĕtu-frumosu cu d'auru plete,
Priviți, soarele iubitu
Incepe să se arĕte —
Și natura a zimbitu!

Valuri, valuri de căldură,
De lumină curgu din ceru
Peste vesela natură
Cu feliuri de flori in pĕru!

Vin' cu mine, vino dragă
Să punu flori pe fruntea ta
Și să spunu la firea 'ntreagă
Că tu ești ursita mea.

Vină, scumpa vieței mele,
Pe malul celui părău,
Să culegemu floricele
Albastre ca ochiul teu;

Care, căud pe căi departe
Soarta me va aruncă,
Aste flori, chiar și uscate,
Să ți spună: — Nu me uită!

* * *

Vine primăvara, vine
Cu-a ei umbre și culori;
Cu ḑilele ei senine,
Cu ḑilele ei cu nori!

Căte unul pe sub soare
Norii trecu suflați de vĕntu
S'a lor umbre călĕtoare
Trecu ca viață pe pămĕntu!

Vedeți colo despre munte
Norii cum se grămădescu
Și cum pe-a lor neagră frunte
De focu brazde se zăresou?

Scapără și tună tare;
Prin văi, echo adormitu
Spărietu din somnu tresare...
Văile cu hohotu ridu.

Și tot scapără și tună,
Cerul pare măniosu;
Ici unu arboru se detună...
E grozav — dar e frumos!

Căt e cerul se'ntindu norii,
Soare par'că n'a mai fostu;
Ear pe brazde muncitorii
Se găndescu la adăpostu.

Se spargu norii și o ploae
Răpede căḑĕndu din ei,
In spumănde, mici părae
Își ia calea cătră văi.

Dar ear vine măndrul soare,
Ah! nu fie de diochi,
Și vĕḑĕndu-lu, frunḑă, floare
Ridu cu lacrimile'n ochi!

* * *

Vine, vine primăvara
Cu sinu 'ncărcatu de flori
Și s'audu căntece sara
In crăngu de priveghitori.

Bine-ai venitu, măndre soare;
Bine-ați venitu calde seri...
Ah! natura multe are,
Multe, multe primăveri.

Numai tu, virstă umană,
Primăvară una ai;
Omule, ființă vană,
Te găndesce pe ce-o dai?

Fericitu, căud te doboară
Anii, să poți cugetă
C'ai avutu o primăvară
In scurtă viața ta!

Th. Șerbănescu.

NOTIȚE BIBLIOGRAFICE.

Biblioteca de lectură pentru Junimea de ambele sexe.

Sub acestu titlu D. I. M. Riureanu publică unu șiru de nuvele traduse și prelucrate. Pe unele din aceste le-am enumeratu in anulu al II-le a Conv. Lit. pag. 128, sub rubrica „Notițe Bibliografice“ și recomandându-le in puține cuvinte, am căutatu a atrage atențiunea publicului asupra lor.

Acum ne se mai presintă câteva altele și anume:

„*Ouele Pascelui*“ urmate de „*Petre și Alexandru*“ din seria I. a bibliotecei de lectură; „*Emigrații la Brasilia,*“ asemene din seria I.; Franclin „*Opere alese,*“ din seria II.; și despre „*Datoriile copiilor către părinții lor.*“ din seria I.

In notița noastră amu arătatu cât de inlesnitoare este o asemene intreprindere, pentru părinți și pentru toți acei ce se ocupă cu crescerea copiilor și că sunt morale și interesante. Repetându încă odată cele ce amu spusu, vomu esamină pe fiecare din aceste broșure in parte și vomu arată și aceea ce ne-a displăcutu din ele.

In broșura in care stă „*Ouele Pascelui*“ (Amintimu aice că Pascele e unu *plurale tantum*, și că prin urmare autorul ar fi trebuitu să țică „*Pascelor*“) urmatu de *Petre și Alexandru*, vedemu reprodusu și unu articolu din Albina Pindului relativu la intreprinderea D-lui I. M. Riureanu. Acestu articolu ca unul ce nu cuprinde decât laudele autorului ar fi pututu să rămâe la o parte. Mai observămu încă că D. I. M. Riureanu ar fi trebuitu să arăte de unde sunt traduse și prelucrate aceste novele.

„Emigranții la Brasilia,“ ca novelă implinesce scopul ei și arătându jertfa copilului Conrad pentru familie și recunoscința familiei pentru elu, fericirea ca resultatul activității și a bunei purtări a tuturor membrilor, presintă interesu in cetire și descrie moravurile din continentul nou.

Ar fi fostu bine însă ca D. I. M. Riureanu, cu toate aceste, să păstreze tocmai in aceste traduceri, acăror scopu este a invață pe copii afară de morală și limba lor curată, cuvintele românesci. Așa d. e. să țică *lucru* in locu de *travaliu* și *laboriu*, etc.

In broșura „*Opere alese*“ a lui Franclin, găsimu reproduse câteva din cerințele noastre, așa ca ne spune de unde e tradusă și ne dă și viața lui Franclin, dar nu ne arată cine e autorul vieței lui Franclin.

A patra broșură tratează: despre datoriile copiilor către părinții lor. Ideea acestei broșure este bună și cu atât ne place mai mult, că vedemu urmându, după fiecare regulă stabilită și unu esemplu. Astfeliu copii, cetindu maximele, pentru a nu le uită, găsescu alăturea cu fiecare datorie o mică istorioară in care se arată in faptă aplicată acea datorie, sau prin unu esemplu contrariu consecuențele fatale care resultă pentru copii din nepăzirea datoriilor lor, precum e istorioara lui Stefan.

Ce insemnează însă introducerea acestei broșură? Nu înțelegemu pentru ce D. I. M. Riureanu nu s'a ținutu pur de traducere, ci s'a intinsu in teorii de dreptu și datorie, teorie care are numai meritul de a fi banală. O fraseologie ostenitoare și cuvinte fără înțelesu puse la unu locu ca *sclavagiu* și *despotismu* — in cartea de datorii a copiilor către părinții lor! —

După Capitulul II, ce tratează despre temerea filială, supunere și ascultare, urmează o istorioară: „Copilul neascultătoru“ in care se arată cum copilul Stefan se nenorocesce din neascultarea sa, și câtă nefericire au adusu cu aceasta mamei sale.

Intre altele găsimu in această nuvelă frasa următoară: „Ansă in a treia joie *(in care mamă-sa eșise pentru o afacere neapărată)*, credă etc.

Precum amu observatu in Conv. Lit. pag. 128 an. II-le când citirămu frasa: *spărgându-se de risu* repetămu că ar fi bine ca D. I. M. Riureanu să fie mai scrupulosu in alegerea espresiunilor și să se ferească de frase care sună uritu și potu da locu la alte înțelegeri.

In istorioara „Antoniu,“ cetimu cuvêntul *disgrație* intrebuințatu in înțelesul italianu in locu de *nenorocire*. Ar trebui să ne ferimu de a da înțelesuri străine cuvintelor noastre; căci *disgrație* la noi insemnează starea in care se află cineva când a perdutu favoarea sau afecțiunea unei alte persoane, pe când *nenorocire* sau *nefericire* este starea sufletească dureroasă, in care ne aflămu, fie din cause esterioare fie interioare, și se poate ca cineva să fie *disgrațiatu* fără a fi *nenorocitu* și earăși a fi *nenorocitu* fără a fi *disgrațiatu*. Mai observămu D-lui I. M. Riureanu că traducêndu vre o istorioară să nu o prelucreze când nu se potrivesce.

Istorioara „Antoniu“ poate fi probabilă in Germania, sau Francia dar nu la noi, — in anul 1417 — fiindcă, ne avêndu nici macar in anul 1870 unu *vacaru* care să scie ceti, cu atâta mai puțin se voru fi găsitu la inceputul secolului XV.

La sfirșitulu broșurei este unu adaosu sub titlul „Poesii“ compuse toate de D. I. Heliade Rădulescu. Aice D. I. M. Riureanu face o notă in care definesce poesia in modul următoru: „Poesia este o *arte* care face parte dintre Belele-arte.“ — Mai bună și mai simplă definițiune nici s'a mai pututu da, căci intrebându cineva pe unu elevu a D. I. M. Riureanu, (elevilor e dedicată cartea aceasta,) cum se roagă? Elevul respunde:— *Mă rogu o rugă pusă in formă poetică sau scrisă in versuri*“ (citațiunea aceasta e din aceeași

notă). — Dar scie elevul ce e poesia? — Dar; Poesia e o arte care face parte dintre Bellele — arte."

Aceste idei ce să dau scolarilor ne paru puțin clare și esacte; dar să citămu căteva poesii:

DUMNEḌEU ȘI OMUL.

Trecut'a umbra legii la raḍele Dreptății
Auḍi ce ḍice Domnul, principiul Verității:
„Eu Domnul ce aduce din casa Servituții;
(Ast Domnu e Libertate
Principul Libertății).
„Eu Domnul ce conduce pe căile Virtuții;
(Ast Domnu e Charitatea
Principul Bunătății).
„P'aproapele tĕu amă atăt căt și pe tine;
(E vera — Egalitate
Din absolutul Bine).
„Voi fiii mei eu Pater." — Mai vreți Fraternitate
Mai 'naltă mai divină? Mai vreți Egalitate
Mai veră mai perfectă, *și altă Libertate?*

Unu altu esemplu din poesiele D-lui Heliade R.

RUGA PRUNCULUI.

Pater, tu cărui tata se'nchină
Si toți te chiamă genunchi plecăndu,
D'al cărui nume teribil, blăndu
A mamei frunte umil se'nclină!

Ḍicu că ast soare strălucitoru
E *jucăria* puterei Tale,
Că sub picioare-ți é p'a lui cale
Candelă d'auru luminătoru.

Ḍicu că Tu singuru faci a se nasce
Mici păserele peste cămpii,
Lași cu-a lor mamă micii copii,
Le dai unu sufletu a Te cunoasce.

Ḍicu că Tu singuru semeni cu flori
Livede, vale, cămpuri, grădine,
Tu faci verdeața, și fără Tine
Ar fi toți pomii nefructitori.

La daruri multe *l'a Ta 'ndolare*
Tot universul este chiematu;
Nici micul verme nu è uitatu
La al Naturei ospĕțu *prea mare.*

Livedea pasce mnelul plăpăndu
La muguru edul voios s'accață
Puii la mamă a ciupì 'nvață
Fugu găndăceii cibul cătăndu.
etc. etc.

mai urmează uncă 12 strofe din astă rugăcinne.

După căt amu vĕḍutu in traducerile D-sale, D. I. M. Riureanu aveà talentul de a face alegeri bune, pe cănd din publicarea acestor poesii resultă o lipsă deplină de gustu esteticu. Poesiile aceste nu potu servì sub nici unu punctu de vedere de modelu copiilor, și au fostu tipărite de sigur din considerațiuni personale. Ansĕ precum amu spusu ades in foaia noastră, ar trebui, să lăsămu odată pentru totdeauna in literatură aceste considerațiuni la o parte, căci unde mergemu dacă lăsămu simpatia să ne indemne a lăudà toate cacofoniile in limbă și toate aberațiuuile de idei ale cuiva, micșurăndu astfeliu meritul unei lucrări lungi și folositoare? Considerațiuni personali in politică ne-a produsu mult rĕu, același rĕu ne-lu produce in literatură. Ele ridică nulitatea la inălțarea talentului, induce in eroare publicul și descuragiază pe acei cu meritu care sĕ vĕdu aruncați de o parte și nu au nici mulțămirea de a dobăndì o recunoascere morală pentru activitatea și meritul lor.

Cu aceste reserve, recomendămu publicului broșurele Domnului I. M. Riureanu.

Societatea pentru invețătura poporului Românu. Sub acestu titlu a inceputu a apărè o foaie mensuală la 1 Aprilie an. cur. in Bucuresci. Broșura ăntĕia cuprinde: Prospectul foaiei, statutele societății, discursul *D-lui C. Esarcu* prin care s'a declaratu societatea constituită; o introducere, o disertațiune intitulată „Istoria diverselor sisteme de educațiune și metoadelor de invĕțămĕntu la principalele popoare" de *D. C. Esarcu*; unu tabelu statisticu de starea scoalelor și instrucțiunei in județul Dămbovița și Muscel de *D. S. Petrescu*, „Omul și Natura", disertațiune de *D. St. Mihailescu*; „Balena" de *D. C. Esarcu*; „Instrucțiunea civică" de *D. V. Missir*; „Baraganul" și „Căntarea dimineței", poesii de D-nii *V. Alexandri* și *I. Heliade Rădulescu*. Pe lăngă aceste căteva macsime, anecdote etc. culese de *D. I. Riureanu*. Asceptămu numerile viitoare pentru a ne pronunța asupra valorei acestor noue publicațiuni.

Red.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui Vulp. st.

„Dacă timpu-mi a remasu
Și trăescu ăncă *ș'aḍi.*
Apolo s'a măngăietu
Că căntăndu-i l'a'invietu" etc.

Cacafonie pe lăngă charaghiozlicu?

Red.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 6. —Anul IV. **Iassi, 15 Maiu 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Francia și Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea și la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Miron și Florica, idilă in cinci cănturi de *D. I. Negruzzi.* (Urmare.)

Mici escursiuni de *D. S. L. Bodnărescu.* (Urmare.)

POESII.

Călătorul. Amu luatu... Scii tu țară... de D-șoara *M. Cugler.*

Corespondență.

MIRON ȘI FLORICA.

Cântul II.

Părinții.

Și ear pe ceru zimbire trandafirie ḍori
Imprăsciindu ai nopții intunecoși fiori.
Acum incet spre casă Miron se intorceà,
Pe prispă asceptându-lu stà Safta și torceà.
Și plină de'ngrijire acestu feliu i-a vorbitu:
„Miron, in astă noapte a casă n'ai venitu
In galbena ta față și stinsa ta privire
Se oglindează jalnic adăncă pătimire.
Ești tu lovitu de-o boală ce trupul iți slăbesce
Sau liniscea din sufletu o grijă ți-o gonesce;
Peritu-ți-a juncanul; stăpănul cu gându rău
Nu vre să-ți dea aceea ce este dreptu al teu;
Te-a vătămatu vre unul cu vorbe-ocăritoare,
Și mintea-ți impovoară gândiri de resbunare?
Respunde-mi ce te-apasă prin vorbe, nu suspine
Căci sfaturi potu adesa durerile s'aline.“
Miron atunci respunse bătrănei ingrijite:
„Nu sunt de vre o boală puterile-mi slăbite
Nici n'a peritu juncanul, nici nu mi-a fostu răpitu
Aceea ce prin muncă cu dreptu am dobănditu,
Nici vorbe-ocăritoare in sufletu m'au atinsu.
De-o vreme 'ncoace-o jale amară m'a cuprinsu
Deodată făr de veste, nu sciu ce singuru vreu:
Uritul poate numai apasă peptul meu.“

Bătrăna ingrijită, după unu grabnicu gându:
Cu necreḍare-i ḍise din capu-i clătinându:
„Făr de cuvêntu uritul pe sufletu nu se lasă
Elu vine ca urmare de-unu doru ce ne apasă
Ear dorul totdeauna e patimă cumplită
Ce stric'a tinereței podoabă strălucită.“
Miron atunci la față mai mult s'ingălbeni
Vḕḍêndu c'a lui simțire bătrăna o găci,
Dar tot nimic nu spuse, căci peptul ce iubesce
Ascunde-a lui durere și n'o distăinuesce;
Ĕi ḍice-unu glasu din sufletu că a iubirei lege
Unu altul ce nu simte in veci n'o ințelege,
Și că prin reci cuvinte și făr de mângăiere
Va face mai adâncă adânca-ne durere.
De ochiul mumei ânsĕ zadarnic se ascunde
Căci ingrijirea-i dulce in sufletu tot pĕtrunde
Și-i ḍis'atunci bătrâna, găcindu a lui gândire:

„Tu pătimesci, copile, de-a dragostei mâhnire
De-a dragostei durere, copile, ești ajunsu
Și dorul teu ferbinte in sufletu ții ascunsu.
Dar teama ți-o alungă, și verde imi numesce
Copila cea aleasă ce inima-ți doresce
Și dacă voiu găsi-o că-i vrednică de tine
Că va'nmulți cununa de bune gospodine,

Că de părinţi de treabă copila e născută
Şi că prin bune pilde de mic'a fostu crescută,
Ca mamă iubitoare voiu binecuvêntà
Pe-aceea ce ursita a vrutu să fie-a ta:
Nu-i rĕu nevoia vieţei femeea s'o 'nlesnească
Părinţii cu avere când potu s'o 'mbogăţească.
Şi dacă şi frumoasă norocul vru să fie
Mai dulce inceputul e in căsătorie.
Dar mult să nu se cate la chipu şi la avere
Căci frumuseţa trece de-a vremei adiere
Şi ori ce bogăţie durerea nu'ndulcesce
Cu care-unu sufletu negru viaţa ne-amăresce
Deaceea 'nţĕi de toate cumintele intreabă
De-a moscenitu simţire de la părinţi de treabă,
Căci rele făr de numĕru s'intimpină in viată
Soţia ce alină cu-a inimei dulceaţă.
Miron atunci respunse cu faţa strălucită:
„O mamă, dacă jalea-mi de tine-a fostu găcită
Să scii că'n ăstă lume copilă nu e altă
La chipu aşa de blândă, la cugetu mai inaltă
Decăt Florica, mândra pe care o iubescu
Cu care vreu a vieţei plăceri sá impărţescu
Ea-i gândul meu din minte, din peptu a mea simţire
Mai mult imi preţuesce decăt intreaga fire!“
Respunse lui bĕtrâna cu aerul mâhnitu:
„Miron, ah! cu ce vorbe auḑul mi-ai lovitu!
Florica e din toate copilele din satu
Din neamul celu mai mândru, mai vechiu şi mai bogatu
Ea are tată vornicu ş'o zestre nesfirşită
Şi mama-i e fudulă şi inrĕutăţită.
In veci n'a vra aceasta s'o dee după tine
Tu care n'ai avere decăt aceste mâne.
Zadarnic bate'n peptu-ţi unu sufletu cu iubire
Aceasta află'n lume puţină preţuire,
Căci minte, tinereţă şi inimă bogată
Nu tragu a mia parte de-o pungă indesată.
Vai! năduşă dorinţa şi chinul arḑĕtoru
Şi scapă-ţi tinereţa şi lungul viitoru.
Ear eu o luminare am să lucrezu de ceară
Ce-oiu duce-o la icoană, rugându sfinta fecioară
Cu vorbe şi metănii, ş'oiu da ca să cetească
Inchinăciuni ce scapă de grijă sufletească.“
Precum unu tĕnĕru arburu ce vesel inverḑesce
Se pleacă şi se'ndoaie furtuna când vuesce
Păn trăsnetul spre dĕnsul din ceruri răpeḑitu
Sfărâmătoru lovesce in trunchiul infloritu:
Astfeliu, după 'ndoeala ce peptu-i sfăşià
Lovitu prin aste vorbe in nălucirea sa,
Miron in nesimţire cu faţa'n jos căḑù
Şi noapte 'ntunecoasă in juru-i se făcù.
Şi făr de resuflare remase multă vreme
Păn peptul seu cu jale reincepù a geme
Şi dulcile suspinuri din inimă-i sbucnirĕ
Ş'alinătoare lacrimi din ochii sei pornirĕ.—
Aşa de muma blândă cu dulce ingrijitu
Miron a lui ursită a plânsu şi a jălitu.

Ear Maria şi Săncu naintea casei lor
Şeḑĕndu, puneau la cale a fetei viitoru.
Pe fruntea vornicesei unu nouru de'ngrijire
Urcându-se, pe gene imprăscià umbrire.
Căci vĕduva Vărvara la casa lor fusese
Şi vorbe ascuţite ca'n treacĕtu ĕi spusese
De ceea ce din chipul Floricăi au alesu
Şi cum Miron a Saftei cu dĕnsa-i inţelesu,
De rĕul care face a dragostei pornire
Când fetele n'ascultă de-a mamei sfătuire,
Şi multe săgeţi negre spre mândra vornicească
Ţintise vicleneşce, ş'apoi se depărtase.
Ear Maria lui Săncu remase'n ingrijire
In minte inşirându-şi totu soiul de gândire.
Apoi pe celu din urmă din gânduri a opritu
Ş'intoarsă către Săncu, acestu feliu i-a vorbitu:
„Bădică, credu că nime nu s'a 'ngrijitu ca noi
Din toţi care-au vornici de-a satului nevoi.
Dar capul când a obsciei nevoi a săvirşitu
Ca omu, la ale sale elu are de gânditu.
Florica din copilă acum e fată mare
Şi-i vreme să gândească şi ea la măritare.
Tu, ca unu bunu părinte la zestre te-ai gânditu
Ear eu gospodăria ca mumă am gătitu.
Deci toate-su aşeḑate, şi-i trebue unu mire
Ca să-şi intemeeze a vieţei fericire.“
Ear Săncu inţeleptul atunce a respunsu:
„Nevastă, tu ḑici bine că timpul au ajunsu
L'a fetei măritare cu grij'a cugetà.

Dar ce putemu noi face decăt a asceptà
Unu mire de la sine cu dragoste să vie
Ce mândru şi cu minte pe placul ei să fie?
Ear noi, găsindu că este unu vrednicu gospodaru
Frumos-gătită zestre să-i dămu atunci in daru
Urindu-le iubire cu binecuvêntare,
Căci dintre toate-acesta e darul celu mai mare."
Ear Maria respunse: „Bădică-mi pare mie
Că nu-i destul părinţii s'ascepte ca să vie
Unu mire de la sine, lor e să se'ngrijească
Unu gospodaru de treabă ca mire să găsească.
Căci fata e copilă: nu judecă ce face,
Ades crede c'unu tênêru e bunu fiindcă-i place
Şi ascultându ca numai al sufletului doru
Işi strică tinereţa şi lungul viitoru.
Deaceea dar părinţii datori sunt s'o păzească
Spre insuşi al ei bine şi mult s'o sfătuească,
Ş'unu mire să-i aleagă de neamu şi purtări bune
Şi cu alesul tênêru pe fată s'o cunune.
Ear nu ca să o lese in dragosti să se dee
Cu oameni făr de nume şi făr de căpătăie
Ce'n locu pe-a lui soţie in neamu să o ridice
In stare injosită o face ca să pice."
Ear inţeleptul Săncu soţiei a respunsu:
„Nevast'a tale vorbe cuprindu ceva ascunsu
Ce nu voesci a spune; ce gându te'nspăimântează?
Copila la vr'unu tênêru cu dragoste visează,
Ce ar fi rêu, nevrednicu să ceară mâna ei?
Ori ai chititu ca mumă pe unul din flecăi
Ce bunu ar fi şi vrednicu şi care o iubesce
Dar neplăcêndu Floricăi pe-acesta nu-lu voesce?
Căci vre o grijă mare gândirea ţi-a schimbatu:
Când fată erai âncă şi eu te-am fostu luatu,
Păn a 'ntrebà pe mamă de e cu-a sa voinţă
Cu mult mai inainte tu mi-ai juratu credinţă.
Şi amu trăitu cu bine şi fără de nevoi
Dac'ar trăi copila precum amu trăitu noi!"
Ear Maria ei dise: „de-a oamenilor rêu
Nimica o copilă nu scie 'n gândul seu.
Şi iubitori părinţii nu trebue s'o lese
Cu firuri inodate viaţa să şi-o ţese.
Căci dacă se intâmplă de-odată nimeresce
De alte ori o mie viaţa-şi incălcesce.

Dar ce spunu vorbe multe? Unu mândru flăcăuanu
Copilul Neagu, fiul părintelui Trifan
Din satul de alături gândesce la peţire
Ş'a pusu să me intrebe de-a noastră invoire
Elu este bunu, cu stare şi scie multă carte
Norocu ar fi copila de elu să aibă parte.
Dar ea, cunoscu pre bine, nu are să-lu primească
Căci a voitu pêcatul pe altul să iubească
Pe-unu rêu, Miron a Saftei, sermanu ca vai de elu
Ce nici macar nu are o vacă cu viţelu,
Ce a s'o prăpădească virind'o 'ntre codaşi
In locu de-a fi barbatul ântêiul din fruntaşi.
Dar de-a luà-o Neagu pe dênsa de mireasă,
Curêndu a să ajungă să fie preoteasă,
Ş'atunce şi averea mai mult se va mări
Şi chiar acei mai mândri din satu o voru cinsti".
Ear inţeleptul Săncu respunse cu'ntristare:
„Averea şi nici cartea nu-su darul celu mai mare,
Căci oameni mulţi cu carte ş'avere intâlnesci
Pe care al teu cugetu nu eartă să-i cintesci.
Nici trebue părinţii la alta să gândească
Când işi iubescu copila, decât s'o sfătuească
Ş'apoi s'aleagă insă-şi cum ţice placul seu
Căci sila'n cununie e celu mai groznicu rêu.
Gătindu copilei silnic unu mândru viitoru
Blăstêmu părinţii numai atragu pe capul lor.
Aşa voescu să fie, aşa-i a firei lege
Noi blând vomu sfătui-o, ear dênsa va alege.
Ţicêndu aceasta, Săncu din casă a eşitu.
Ear Maria remase cu gândul amăritu
Şi cugetâ in sine: Cu-aceasta nu me'mpacu
Căci eu cunoscu ce-i lumea şi sciu ce am să facu!

Atunci cu hotărire pe fată o chemà.
Florica in livadă pe-unu scăunaşu şedeà
Cu stativea nainte, ţesêndu sirguitor
Şi'n timpuri regulate mişcându al ei picioru,
Din iţe jumêtate de iţe despărţindu
Ş'apoi ghibaciu prin ele suveica repeţindu
Prin firuri de inu albe cu deasă impletire
Făceà să crească pânza frumoasă şi subţire.
Tot astfeliu gându de gânduri ţesêndu sirguitor
Legà in a ei minte trecutu de viitoru

Şi vorbe ce-auḑise rostite cu iubire
Uneà cu-a ei dorinţă in dulce impletire.
Ear gangurii şi merle in veselă saltare
In juru căntau pe ramuri a verei inturnare.—
Acum simţindu Florica că mama o chemase
Se despărţi indată de pănza ce lucrase
Şi părăsindu livada spre casă a pornitu
S'asculte ce porunce aveà de implinitu.
Ear Maria ĕi ḑise cu scopu de incercare:
„Floricà tu laşi anii să treac' in nepasare
Şi mintea-ţi de copilă nu vra ca să gândească
Că-i timpu de despărţire de casă părintească,
Şi că o fată mare spre-aceasta e gătită
C'unu tĕnĕru de ea vrednicu să fie insoţită.
De-aceea dar imi spune ce ḑice gândul teu
De eşti tu hotărită să mergi dup'unu flecău
Ce-ar fi de tine vrednicu şi singur' ai alege
Ca să urmezi a firei nestrămutată lege?“
Florica ĕi respunse cu glasul tremurându:
„Mămucă, a ta vorbă imi descepteaz' unu gându
Ce încă nu-mi venise; dar dac' e voia ta
Atunce la aceasta deacum voiu cugetà:
De cei ce me voru cere pe-unu vrednicu voiu alege
Ca să urmezu a firei nestrămutată lege.“
Ear Maria ĕi ḑise: „In jurul teu privesce
Şi veḑi din toţi flecăii de unul te doresce
Şi dacă-i bunu şi vrednicu şi după placul teu
Fii sigură că dĕnsul va fi ş'alesul meu.“
Atunci privi Florica la mamă drept in faţă
Şi ĕi părù că vede pe ochii ei o ceaţă
Ce-acopereà gândirea acea adevĕrată.
Şi de unu glasu din sufletu cu tain' insciinţată
Gătita vorbă earăşi in minte au ascunsu
Ş'in locu, prin alte vorbe acestu feliu a respunsu:
„Mămucă, de ieri numai a mea copilărie
Am părăsitu şl astăḑi imi spui de cununie.
Mai las' să treacă vremea să vie nechematu
Acelu pe care-ursita de soţu mi l'a păstratu,
Iubitu să-mi fie 'n viaţă şi dulce iubitoru
Păzindu-mi tinereţa şi lungul viitoru.“
Ear Maria ĕi ḑise: „Acesta nu-i respunsu
Ce dă o fată mare când vremea au ajunsu.
Când tata in aceasta nu vra să se rostească
Atunci e treaba mumei de ea să se'ngrijească,
Şi eu ca mamă bună la toate am gânditu
Ş'in minte viitorul aşa am hotăritu:
Din satul de alături unu măndru flăcăuanu
Copilul Neagu, fiul părintelui Trifan
Cu stare şi cu carte şi voie de peţire
Intreabă de-a mamei ş'a fetei invoire.
Şi eu n'am statu pe gânduri ci cuviinţarea mea
Am datu, sciindu că asta va fi şi voia ta,
Sciindu că încă nime n'a indrăznitu a-ţi place
Şi ca supusă fiică, cum vreu, aşa vei face.
Deaceea te gătesce deacum de cununie
Căci celu alesu de mire chiar măni are să vie.
Precum o floricică ce gingaş se ivesce
In dulcea primavară ş'abie se desvĕlesce,
De unu pecioru selbaticu calcată pe tulpină
Se pleacă şi se frănge şi dureros suspină,
Aşa Florica blândă in măndra-i nălucire,
Calcată cu receală şi cu despreţuire
Simţi amar deodată că inima-i se stringe
Ş'a soarelui lumină din jurul ei se stinge
Şi nesciindu ce spune, ce simte şi ce face
Cu glasu slăbitu respunse: „Cum vrei, aşa voiu face.“
Ş'abie ducĕndu-şi trupul in casă a intratu
Perḑĕndu-se cu gândul in jale cufundatu.
Ear când de timpu gonită se depărtà o oară
In locul ei o alta veneà şi mai amară
Căci vestea care vine deodată cu urgie
Incet abie pĕtrunde cu'ntreaga-i grozăvie,
Şi nu e chinu pe lume mai mare şi mai crudu
Decât să perḑi aceea ce'n veci nu ai avutu.

Căntul III.

Copiii.

Aşa se trecù ḑioa in jale şi durere
Păa sara veni earăşi cu blândă adiere
Şi luna sus pe cerul de nori descoperitu
Zimbì cu jumĕtate din chipu-i strălucitu.
Florica spre livadă, impinsă de-al ei doru
Purtâ inima-i plină şi capul arḑĕtoru,
Păşindu incet nainte pe drumul luminatu,

De-a arburilor umbre ici colo 'ntunecatu.
Şi tot mergeà nainte sprə partea cecalaltă...
Acolo stà unu frasinu bĕtrănu cu creasta naltă
Din virfu a sale ramuri plecăndu inspre păměntu
Prin care cu linu freamĕtu şopteà al serei vĕntu.
Ear gardul e acolo stricatu pe jumĕtate
Incăt intinḑi pe vale privirile uitate
Departe păn la riul ce curge spumegos
In care roata morei se'invĕrte sgomotos.
L'a frasinului umbră şeḑuse ea ades
Primblăndu a ei privire pe inverḑitul şesu
La nimene din lume găndirile oprindu
Ci numai la a morei mişcare ascultăndu.
Acum de jale plină, privirea lăcrămoasă
Ţintise neclintită spre luna cea duioasă,
Părĕndu că o intrcabă de cerul va iertà
Unu sufletu fără milă acestu feliu a sfarmà.
Dar ori ce-ar scrie soarta, unu sufletu căt iubesce
Speranţa niciodată deplin n'o părăsesce
Ci tot, de rĕul lumei lumei ş'a soartei nedreptate
Găsesce măntuire in visuri minunate.
Şi cum clădeà la visuri, ĕi ḑis'o presimţire
Că măndrul ei peaproape umblà in rătăcire,
Că trebue să vie, cu dĕnsul să vorbească
Durerea cu iubitul in doue să'mpărţească.
Miron, de doru lovite, respunde unde eşti
De ce a ta iubită nu vii să o privesci?
Şi eat'acum o umbră pe earbă naintează
Şi căud sfirşesce-aceasta, Miron se'nfăţoşază.
La gardul de nuele stricatu elu se opresce
Şi cu durere'n sufletu pe măndra lui privesce,
Şi vra ca să-i vorbească dar totu ce pregătise
Deodată ca prin farmecu din găndul seu fugise
Şi nu putù s'adune nici unul din cuvinte
Pe care in lungi şiruri gătis' in a lui minte.
Astfeliu mai multă vreme tăcĕndu ei au statutu
Păn mai ăntĕi Florica aşa a inceputu:
„Miron, tu vii la vreme căci multe-aveam aţi spune
Cum s'au schimbatu in rele găndiri ce-amu avutu bune.
Aḑi mama fără de veste la dĕnsa m'a chematu
Şi prin cuvinte-ascunse viclean m'a incercatu
De inima-mi la tine cu dragoste găndesce
Căci sufletul ei măndru pe tine te uresce.
Ş'a ḑisu că din copilă ce-am fostu, sunt fată mare
Că vremea e sosită acum de măritare,
Că'n satul de alături unu măndru flăcăuanu
Băietul Neagu, fiul părintelui Trifan
Cu stare şi cu carte şi voie de peţire
Intreabă de a tatei ş'a mamei invoire.
Ş'a ḑisu că-i tĕnĕru vrednicu, că are purtări bune
Că-i voia părintească cu elu să me cununе
Că totul pentru nuntă voesce să gătească
Căci celu alesu de mine chiar măni a să sosească.
Ear eu l'a sale vorbe nimică n'am respunsu
Căci mi s'a stinsu lumina şi'n casă m'am ascunsu
Ş'am plănsu, inăduşită de patimă amară
In şiru de multe ceasuri păn ear s'a făcutu sară.
Atunci unu glasu din sufletu cu dulce prevestire
Mi-a ḑisu să vinu aice, s'asceptu a ta venire
Şi stam aici cu frică şi mult te-am asceptatu
Să-mi spui cum este rĕul in bine de schimbatu."
Miron de doru lovitul tăcĕndu o ascultă
Ş'o lacrimă pe faţă-i incet alunecă.
Ear după lungă vreme, cu glasul năduşitu
Cuvintele aceste cu jale a rostitu:
„Fleric'a noastre stele pe ceru intr'o unire
Făceau una cu alta o singură lucire.
Dar ah! induşmănite acum se depărtează
Căci nouri cruḑi de ură prin ele se aşaḑă
Şi ochii mei cu jale au plănsu intreaga ḑi
Căci astăḑi mi-a ḑisu mama mai mult a nu găndi
Cu dragoste la tine, că eşti de mare neamu
Şi ai bogată zestre, ear eu nimicu nu am,
Că bate al meu sufletu zadarnic cu iubire
Aceasta află'n lume puţină preţuire
Căci minte, tinereţă şi inimă bogată
Nu tragu a mia parte de-o pungă indesată.
Ah! Bine a ḑisu mama: ei voru să te mărite
Cu altul făr de sufletu, căci are bani şi vite
Şi-i sciutoru de carte — la mine nu găndescu
Mĕ au şi mai nevrednicu fiindcă te iubescu.
Ear celu alesu de mire chiar măni are să vie
Şi ai că fii silită să mergi la cununie!
Remăi dar sănătoasă, Floricà, de acum
Căci drumul teu e altul şi altul al meu drumu.
Eu am să fugu departe ori unde-oiu apucà,

Ori unde intămplarea in lume m'a purtă.
Păn voiu cădè odată de jale şi necasu...
Nu mai gandì la mine, Floricà... bunu remasu!"
Aşa vorbì sermanul, dar nu s'a departatu
Ci-acoperindu-şi faţa amar a suspinatu.
Ear ascultăndu Florica grozava lui vorbire
Acestu feliu ĕi respunse cu focu şi cu pornire:

„Miron, ce feliu de vorbe acuma ai rostitu
Ah! sufletul teu rece in veci nu m'a iubitu
Tu vrei să fugi de-aice ori unde-i apucà
Ca unu străinu in casa-i ca jertfă să me ia
Şi după ce-al meu sufletu cu chipu-ţi s'a deprinsu
Şi peptul meu in flacări de dragoste-i aprinsu,
Vai! Remasu bunu, cuvĕntul celu crudu tu imi rostesci
Şi vrei a ta iubită in chinu să părăsesci!"
Miron l'aceste vorbe simţindu imbărbăţire
Respuns' atunci Floricăi prin astfeliu de vorbire:

„In inimă, iubită, simţi tu aşa putere
A impărţì cu mine o viaţă, de durere?
De micà cunosci numai bogată 'mbelşugare
Şi nu scii lipsa vieţei cum arde şi cum doare.
Vrei tu să schimbi părinţii, avere, nume, neamu
Cu dragostea-mi din sufletu căci asta-i totu ce am?
De vrei, — cu mine vino să'mparţi al vieţei greu,
Şi relele s'oru duce, căci bunu e Dumneḑeu!"

Atunci Florica blăndă cu ochiu strălucitoru
Acesta feliu ĕi respunse: „Pe lume n'am altu doru
Şi nu am altă lege decăt a te iubì
Cu tine chinu şi lipsă vreu tot a impărţì
Şl de-a venì străinul in faţă am să-i spunu
Că nu voescu cu dĕnsul in veci să me cununu,
Căci tu mi-eşti dragu, tu singuru, şi tatei i-a fi milă
Nu vra ca să jertfească pe fiica lui cu silă.
Dar dacă n'are sufletu, atunci pe amundoi
O fugă să ne scape de chinu şi de nevoi,
Atunce nu-mi mai este nimica sfăntu pe lume
Că tu-mi eşti mamă, tată, avere, neamu şi nume!"

Miron l'aceste vorbe de jale grămăditu
Grozav pornì a plănge cu peptul năduşitu
Şi ploi vĕrsà de lacrimi şi n'aveà alinare
Căci ah! precum durerea şi bucuria doare.
Şi vrù ca să răspundă, dar alta n'a pututu
Decăt incet a spune: „aşa trebui făcutu!"—
Ear luna'n jumĕtate pe ceru se coboreà...

Ca peptul ce iubesce, in nălucirea sa
Găndindu l'a lui iubită ce este'n departare
In minte chipul măndru cu feliuri de schimbare
Ilu vede, ear deodată in găndu cutezătoru
Ilu stringe cu dulceaţă la peptu-i arḑĕtoru
Visăndu acea din lume mai mare fericire,
Aşa ast' dată visul se prefăcù in fire
Şi cum stăteau iubiţii deolaltă departaţi
Acum sunt impreună cu dragu imbrăţoşaţi
Iubitul pe iubită de mijlocu o cuprinse
Şi sĕnu-i ca zapada la peptul seu ilu strinse,
Privire in privire ascunsă-i şi perdută
In juru intreaga fire de ei e nevĕḑută,
Şi mintea fărmecată de dulce sărutare
O'nvĕlue plăcerea c'unu nouru de uitare.

Ear luna coborită cararea ei sfirşise
Şi negrul intunericu pe lume se lăţise,
Departe ănsĕ riul ferbeà şi clocoteà
Şi valuri peste valuri grozav se grămădeà.

Iacob Negruzzi.

MICI ESCURSIUNI.

(Urmare)

Partea a doua.

VI.

Mulţi ani nu călcase piciorul seu peste pragul palatului, in care locueà dama vinovată, şi poate că nici n'ar fi călcatu nici căud, de nu l'ar fi mănatu acestu prepusu. Liniscitu cum intră, ilu vedemu eară eşindu pe poartă. Erà tărḑiu, palatul cam depărtatu de oraşu, unde ĕi scià pe cei doi oameni ocupaţi in astă sară cu jocul cărţilor. Spre acelu locu işi indreptase elu pasul. Fănarele nu mai luminau pe strade, nici luna pe

ceru, erà o noapte intunerică şi neagră, ca şi fapta, ce se pregăteà in sufletul seu. In toate părţile domneà liniscea cea mai profundă, nici nu i-ar fi părutu bine, cănd l'ar fi stirnitu ceva din găndirile sale, ce erau ocupate cu urdirea ultimului planu. Cum să se intălnească acelu pĕcătosu cu iubita sa, ca se poată luà şi elu parte nevĕdutu la convorbirea lor? Găndeà multe, găndeâ pe aproape şi pe departe, cum se intămplă totdeauna ori cărui omu, ce stă in ajunul unei fapte. Vorbise cu dama, din purtarea ei, din cuvintele ei şi din isbucnirea ei in lacrime inţelesese, că vina ce-o presupune, zace ascunsă in sufletul ei. Voeà ănsĕ doveḑi, pe care să nu le mai poată resturnà nimene. Cum mergeà ocupatu de asemenea găndiri, auḑì de odată, nu departe de dĕnsul, unu glasu cunoscutu. Vorba erà incălcită şi semănà multu unui monologu, ce obicinuescu a şi-lu ţine mulţi oameni, care gustă peste mĕsură din cupa lui Bachus. Acestu monologu păreà să aibă interesu pentru dĕnsul, căci se oprì şi ascultâ cu luare de samă.

„Mi-a luatu banii, — auḑeà elu vorbe — m'a batjocoritu; unu prietenu nu se poartă aşa. Dară să nu-mi scape sĕnătosu! Cănd i-a fi mai dulce ĕi voiu arătâ cine-i. „Sabo", astfeliu se chemà acelu individu ameţitu ce nu erà altul, decăt barbatul cel mai micu de statură dintre cei duoi, ce i-am vĕḑutu ,pe vaporul pornitu din limanul New-Yorkului cătră Europa.

„Glasul nu m'a inşălatu, e elu", găndì eroul nostru apropiindu-se de dĕnsul. „Să-mi incercu norocul, poate să aflu ceva de folosu". — Nimicu nu-lu trece pe omu aşa de iute peste marginile ce şi le pune intru apărarea sa individuală, ca starea abnormală a beţiei. Adesu scapă elu atunci cuvinte, ce n'ar mai fi lunecatu nici cănd peste buzele sale.

„Măne are să se ducă elu la iubita sa, măne ĕi voiu arătà şi eu cu cine şi-a inceputu jocul. Măne, măne . . ." cotinuà Sabo răpitu prin mănie şi beţie de toată raţiunea şi reflecţiunea rece. Nici nu erà elu unu caracteru să precugete vre-o faptă inainte de-a o implini. Şi in stare normală ilu destinà pentru ori şi ce intreprindere numai momentul şi dispositiunea sufletească. „Pravu şi cenuşă netrebnicule din tine! Pe căt de tare ai fostu tu, prietenie tare? vĕntu şi pleavă! ha! ha! ha! tu duşmănie să fii mai tare. Din căte nu l'am scăpatu . . ." aici se auḑeà o cărşnire de dinţi cumplită.

„Ce ai omule?" ilu intrebâ barbatul celu sdravănu oprindu-se după căţiva paşi dinaintea lui.

„Me mănăncă ciuda, me gătesce mănia! Blăstematul de Montano" — nu putù rostì numele fostului seu prietenu fără ca se scărşnească eară din dinţi — m'a batjocuritu, m'a nenorocitu".

„Şi cine-i Montano cela? poate că-ţi aşu putè ajutà cu ceva", ilu intrebâ barbatul măgulitoru făcĕndu-se că nu scie nimicu despre Montano, deşi nu erà pe lume vre-unu omu mai uritu de dĕnsul, căci erà ucigaşul frăţine-seu.

„Unu mişelu unu ticălosu! lumea ilu cunoasce. Este drăguţul doamnei „de Largo" şi ucigaşul bărbatului ei, isgonitul, ticălosul de Montano. O cănd ar fi aici, să-i arătu eu cine sunt! să-lu prindu de pĕru . . . ḑicĕndu-le aceste işi intinse mănele cătră capul

eroului nostru şi voindu să-lu apuce, începù a strigà blăstemându in totu feliul.

„Opresce-te, că nu-su eu vinovatul“, ḑise Largo, sub acestu nume erà cunoscută familia barbatului sdravănu, şi noi l'amu fi ascunsu in toată istoria, ce se invĕrtesce imprejuru-i, când Sabo nu l'ar fi rostitu in beţia sa.

„Unde-i? unde-i mişelul?“ intrebâ Sabo cu mănie, răstindu-se ear asupra lui Largo.

„Omule, asceaptă până ce vei dà de dĕnsul“, respunse Largo ferindu-şi capul de palmele lui Sabo intinse asupră-i. „Ai pomenitu ceva de doamna Largo; o cunosci? scii cine-i? se ḑice că-i o femee . . .“

„O femee, ce a purtatu dragoste cu Montano, după ce s'a măritatu, ce l'a smomitu apoi s'o scape de barbatu. Şi Largo erà omu de onoare. — O stăi Montano, că te voiu lucrà eu! Să scie lumea, că eşti unu ucigaşu, că şi drăguţa ta e o ucigaşă. Stăi! stăi! mai strigâ şovăindu in dreapta şi stinga şi neputĕndu-se ţinè mai mult pe picioare, căḑù jos hrăpindu şi scărşnindu. Largo ilu părăsì triumfându de noua sa discoperire. Nu sbucneà inima sa, nu clocoteà sângele seu cum se intămplă in peptul şi vinele altoru resbunători, dară unu gându ĕi ardeà crierii, raḑele sale erau raḑele puternici ale iubirii frăţesci. Locul, unde işi aţinteà in aceste momente ochii, ĕi părea luminatu de-o lumină palidă, ce bătea asupra unui chipu, — ilu cunosceà, ĕi cunosceà şi glasul, căci ilu auḑise adeseori. Resbună! resbună! ĕi părea că aude şi lui i se năzăreà, că respunde: peste puţin, umbră iubită! — Şi erà noaptea şi tărḑiu, şi erà vremea de odihnă dar pentru sufletul seu nu erà noaptea, nu erà tărḑiu, nu erà nici vremea de odihnă — erà, erà o lume deşartă şi pustie imbogoţită numai cu morméntul frăţi-ne-seu.

VII.

In grădina de lângă palatul doamnei de Largo păleau acuma raḑele soarelui resăritoru pe frunḑele copacilor; ici şi dincoace şi pe fructele unor peri şi meri. Păseri sburdalnice ciripeau vesel pe crengele de pe lângă cuiburile lor şi unu cărdu de porumbi se jucà in sboru rotundu pe deasupra acestei lumi liniscite. Pe una din cărările mai din fundu ale grădinei se primblà o copilă singură tot aşa de liniscită, ca şi lumea ce-o incunjurà. Buclele ei negre, ce năzueau in jos peste umere, faţa ei regulată insoţită de-o blăndeţă nespusă in priviri negre, mlădioasa şi gingaşa ei făptură, ce se plecà ici dincoace peste straturi impodobite cu flori, măna ei ageră ce se intindeà către una şi alta, ca să o rumpă cu degetele făcute numai pentru a se jucà cu asemene făpturi nevinovate ale naturei — toate insuşiile aceste ĕi dà infăţoşarea unei fiinţe neintrecute in frumuseţe. In mijlocul unei firi ajutate şi de podoabele artei grădinăritului erà ea icoana cea mai deplină. Ar fi lipsitu sufletul tabloului acesta, când ar fi lipsitu ea; de l'ar fi copiatu unu zugravu şi ar fi uitat'o pe dĕnsa, ochiul nostru ar rătăcì vagu pe elu, fără să scie pe care dintre flori să se oprească. Când se plecà ca să rumpă vre-o floare, cele mai frumoase de pe straturi păreau că se inclină către măna ei şi deşi mute, totuşi păreau că vorbesca: ia-mĕ pe mine, ia-mĕ şi pe mine. Se uità la ele, şi din ochii ei păndeà tot acelu sufletu nevinovatu, ce zimbeà şi din coroanele lor. Găn-

dirile ei erau asemene visurilor lor din ḑorii ḑilei, dorinţele ei, dorinţe de a se bucurà de frumuseţa lor.

După ce işi strinsese unu struţu de felurite culori, se duse lăngă o baucă, le puse pe ea şi le rănduì una căte una intr'unu buchetu. Indată ce-lu vĕḑù gată se mai uità in dreapta şi stinga peste straturi, dacă n'ar aflà vre-o floare, ce alăturată buchetului ar fi ca o regină intre celelalte. Vĕḑù multe ănsĕ nu o mulţămì nici una. Doreà ca regina ceea să aibă o infăţoşare firească, nu mărginită prin meşteşugul grădinăritului. Minunatu gustu, indrăsneaţă fantasie! căci deşi mică lumea ei de artistu, cine ar fi putut'o intrece in conceputurile acestea? In forma strinsă şi regulată a unui buchetu o floare selbatică a cămpului liberu! Cu acestu dar, de a aflà o regină florilor culese, plecà ea tot mai spre fundul grădinei. Negăsindu ce căutà, deschise o portiţă din fundu şi părăsindu zidurile grădinei, o vedemu pe unu cămpu liberu nnmai ici şi dincoace umbritu căte de unu stejaru sau teiu, ici dincoace acoperitu de corcişuri de aluni, rosmarini şi alte tufe, ce semĕnau cu remăşiţele unui parcu părăsitu şi necăutatu. Pintre corciurile aceste se primblà ea dimineţele şi adeseori, dupăce se ostenecà, se ducea şi şedeà pe-o bancă — remăşiţă veche a fostului parcu — ce se aflà sub una din tufe. In acele momente de repausu plăcerea ce-o aveà, erà să privească la rănduneleie şi ciocărliile vesele, să asculte păseiile cănţăreţe şi să se bucure de fluturii glumeţi in gingaşul lor sboru. Cum mergeà ocupată de ideea ei spre acelu locu favoritu, fără să-i pase macară, că-şi udă picioarele cu roua dimineţii, se oprì de odată ca voindu să asculte ceva. Se şi auḑeà unu glasu dulce ănsĕ duiosu şi jalnicu; voacea semĕnà mult cănţărei ce-amu auḑit'o in vaporul de pe marea Atlantică. Cuvintele, pe care le putù inţelege copila, erau cam aceste:

Altfeliu ai fostu odată
Grădină părăsită,
Şi inima-mi pe-atuncea
Erà mai fericită.

Sĕlbătăcită astăḑi,
Pustie te găsescu;
Asemeni cu-alu meu sufletu
Cu dorul ce-lu doresc.

Scurtu timpu, dupăce incetase cănţarea, se ivì pe culmea dămbului din faţa copilei o femee, primblăndu-se liniscită şi cu puţinu interesu pentru frumuseţele naturei, semĕnà ocupată de inter orul ei intr'unu gradu insemnatu, şi ori că nu mai scià, in care parte merge, ori că aveà vre-o ţintă ăncă nu destul de ficsată in găndul ei, incăt părea că pasul ĕi umblà de sine. Urmăndu picioarele ei mai mult legii naturii decăt voinţei, o duceà la vale, unde erà copila, ce stà şi o priveà. Cu căt se apropià acea femee de dĕnsa, cu atăta inţelegeà ea mai bine, că ĕi e străină şi că n'o vĕḑuse pănă acuma nicăire. Nici n'avcà cum s'o cunoască, căci nu erà de multă vreme venită in aceste locuri, care au fostu oarecănd averea ei dreaptă. Căte nu le perde ănsĕ omul, cănd se face sclavu patimilor inimei fără de precugetu? In valurile lor onoarea, averea sa sunt ca o frunḑă vestejită aruncată pe apă şi elu unu verme slabu pe ea, neputinciosu de a se ferì de celu mai micu valu, ce-lu poate resturnà. Altădată o vedemu pe acestu cămpu primblăndu-se nefericită, cănd odineoară petrecuse ea tot

aici ḑile mândre de fericire intr'unu parcu pre frumosu. Ne vomu oprì mai la vale in cursul istoriei ca se aruncămu căteva priviri asupra trecutului ei. Este de ajunsu să amintimu aici, că-i tot acea damă, ce amu vĕḑut'o in fundul salonului de petrecerea din New-York. — Numai acelu, ce ar fi in stare să mĕsure adăncurile inimei omenesci, ar putè să inţeleagă toate intreprinderile acestei femei. Glasul, cântarea ei amu auḑit'o pe marea Atlantică, suspinele ei pintre zidurile oraşului vestitu al lumei noue, tănguirile ei au fostu ingănate şi de echoul codrilor din California. Acuma o intălnimu şi aici, ănsĕ tot cu acea durere in inimă, tot cu aleleaşi ilusiuni in sufletu, ce au mănat'o şi pănă acuma. Vĕḑĕndu ea copila se apropiĕ de dĕnsa şi o intrebâ, de nu scie a cui e cămpul pe care se află.

„Stăpănii acestoru locuri nu mai sunt in viaţă, ḑise copila“. Ei locueau in curtea de peste dămbu, şi maică-mea me deprinsese să-i numescu bunu şi bunică“.

„Bunul şi bunica voastră!“ suspină străina. „Imi daţi voe să ve intrebu cum ve numiţi?“

„Minodora din familia Largo; curtea de devale e locuinţa noastră“.

„Să fie cu putinţă? cum se numesce maica voastră?“

„Lucia“.

„Ah! Minodora!“ esclamâ străina, „fericită eşti tu, că nici n'o cunosci pe mătuşa ta“.

„Mătuşa mea? imi spuneà maica o poveste despre o mătuşă, dară n'am inţeles'o nici cănd. Poate sciţi ceva despre dĕnsa?

„Eat'o dinaintea ta; nu te sfii de-a venì in braţele ei“, ḑise stringĕnd'o cătră peptu, şi ce-a mai vorbitu, ce n'a vorbitu, ce şi-a spusu una alteia, ce nu şi-a spusu, legăturile inemuirii le ţinù inimele lungu timpu lăngă o laltă şi ferbinte sbucneau ele, căci uneia ĕi părea, că vina ei se impacă in aceste momente cu nevinovăţia, celeilalte, că imbrăţişează pe acea fiinţă suferitoare din povestea mumei sale. Această dimineaţă a fostu ăntĕia, in care a intărḑiatu Minodora cu buchetul gătitu pentru maică-sa, ce o asceptà cu nerăbdare in palatu.

Dupăce petrecurĕ lungu impreună, işi aduserĕ aminte, că trebue să se dispărţească. Inainte de a plecà fie-care pe calea ei, rugâ mătuşa pe Minodora, să nu spue nimicu a casă despre această intălnire. Copila ĕi făgăduì, că va tăcè şi după unu remasu bunu apucâ de-a dreptul pintre corcişuri spre portiţa grădinei, pe care amu vĕḑut'o eşindu. Grăbindu-se nu observase, că se aninase de creanga unei tufe naframa ei de buzunaru şi că remăsese acolo. Poate tot in acele momente dislegà tĕnĕrul, ce o iubeà problema, că de ce aleargă invĕţatul Europeanu pe urma Chinejilor, fiindu siguru, că va vedè pe Minodora in museu. Nici nu visà elu, că infăţoşarea barbatului celui sdravĕnn — a lui Largo — la maica ei, nimicise toate planurile lor de eri. Pecăt de frumoasă a fostu această ḑi la inceputu pentru acelu tĕnĕru şi pentru iubita sa, pe atăt de urită aveà să fie la sfirşitu.

VIII.

Doamna de Largo se află ăncă in odaea, unde am vĕḑut'o in sara trecută găndindu asupra infăţişării neasceptate a cumnatului

ei, pe cănd deschise unu servitoru uşa şi anunţâ că o persoană necunoscută doresce s'o vadă.

„Să binevoească, dise ea mai mult implinindu unu obiceiu indatinatu şi fără a se gândì la cele ce le spuse. Nici nu-şi inchipueà, că persoana, ce va intrà, va fi una dintre acele ce le vedeà ea in acelu momentu pe scena mică disfăcută dinaintea ochilor inchipuirii ei. Peste puţine clipe, după ce părăsì servitorul odaea, se deschise uşa earăşi şi precum erà obicinuitu in vremi vechi, in vremile dulci ale unui trecutu frumosu, intrâ Montano cu intrebarea suflată de unu suspinu: „sunteţi singură?“

„Voi, Montano?! “ dise ea c'unu glasu pětrunsu intru cătvà de mirare, insoţitu ănsĕ totodată şi de nepăsarea indatinată vorbirii ei, cunoscĕndu voacea ce-o incăntase oarecănd; ochii ei mari şi-i aţintì rece asupră-i, şi nu se puteà inţelege, ori de nu voeà, ori nu aveà cuvinte să-i vorbească mai multe.

„Eu sunt, scumpa mea Lucia,“ respunse Montano inchiḑĕndu uşa şi remăindu lăngă ea ca unul, căruia ĕi lipsesce puterea picioarelor de-a păşì mai departe. Ce se petreceà in sufletul sĕu, erà o furtună cumplită aşa cum numai le poate ridică puterea iubirii, şi ar fi căḑutu mănatu de loviturile ei la picioarele iubitei sale, cănd n'ar fi fostu reţinutu, ca de-o poprea puternică, de privirile reci ale Luciei. Şi ce vedeau acele priviri? Vina trecutului mai vie ca niciodată! Eară Montano simţeà tot acelaşu amenințu in ea, ce l'a silitu oarecănd să părăsească pragul acestei odăi. Visiunea, ce se oglindeà in ochii Luciei erà inspăimăntoare. Erà o fiinţă palidă, ce sta dinaintea ei in nemişcare; ea o cunosceà—nu erà alta decăt acea a ucisului ei soţu. Cuvintele, ce-i părcà că le aude, nu erà altele, decăt cuvintele, prin care luase parte la trădarea acelei fiinţi—simţul ei erà cutrieratu de fiori reci, ce-i sgudueà inima, cugetul ei robitu de fiori ferbinţi, ce-i aprindeà crierii. Cu toate aceste aveà o putere nespusă de a se dominà şi ochiul ei aţintitu asupra lui Montano sdrobeà inima cutezătorului.

„Am venitu..... am venitu...“ găngăì Montano după cătvà timpu, fără ca să poată da realitate găndului, ce-lu adusese acì.

„Dece nu mĕ laşi in pace? dece te intorci eară şi aduci icoanele trecutului, ce incepuse a mĕ părăsì? Ai venitu, dar ai venitu pre timpuriu; te-ai dusu, şi n'ai remasu, te dù şi nu mai venì. — Nefericite! Largo e pe urma faptelor mele.“

„Largo?“ se desceptă Montano, sguduitu la rostirea acestui cuvĕntu de unu fioru cumplitu. „Largo pe urma faptelor noastre? “ La aceste cuvinte se acufundarĕ ochii sĕi sub sprăncenele sale negre şi stufoase devinindu din ce in ce mai mici şi mai scănteetori. „Şi pănă cănd să fii tu, Lucia, necăjită de această schimă, şi pănă cănd sufletul meu robitu de spaima infăţoşării sale? “

„Ce furtună se stirnesce in mintea ta,“ ilu intrerupse Lucia. „Fugi! spală-ţi in apele păměntului vina şi găndesce la mine, cănd te vei crede curatu.“

„Şi n'am intreprins'o pentru tine, fapta? şi nu mi-ai datu tu planul? Rĕu şi amar de mine şi tu mĕ alungi, mĕ isgonesci, fără cea mai slabă milă de suferinţele mele — ah! aceasta e şi mai amar!“

„Pecăt vei intărzià mai mult aice, pe

atăta rĕul devine mai rĕu, amarul mai amaru. —Fugi şi mĕ lasă!“ Abià sfirşì ea aceste vorbe, cănd Minodora intrâ veselă in odae cu buchetul in mănă. Uităndu-se lung la Montano, inaintâ spre măsa, şi veḑĕnd'o supărată ĕi grăi:

„Scumpa mea mumă, doară nu te-a intristatu intărḑierea mea? Am fostu in grădină şi nu mĕ puteam dispărţì de florile frumoase, ce-au infloritu peste noapte. Am adusu căte-va să le veḑi. Uită-te la acesta, dapoi astalaltă-şi au fostu semĕnate şi ingrijite de mine. Căt de bună eşti tu, că mĕ laşi să le cautu. Dară ce ai? de ce eşti supĕrată? Fii veselă“ .... aici se apropiè de mumă-sa şi-o sărută pe frunte, şi sărutarea ĕi părù rece, ca niciodată. „Eu nu'ţi mai sunt dragă...“ La această intrebare se oprì in dismerdările ei şi se uità la mumă-sa cu ochii cei mari, şi plini de nevinovăţie. Lucia vĕḑù in ei, visiunile amenințătoare o părăsirĕ şi nesciindu cum i se face, ĕi părè deodată, că privesce in acei ochi negri şi dulci, ce i-a robitu odineoară inima, in oglinda cărora işi vĕḑù scrisă fericirea ei; se uità lung, apoi işi intoarse privirile spre Montano şi unu suspinu adăncu, in locu să-i uşureze inima, i-o ingreuì şi mai tare. Deodată işi acoperì faţa cu amĕndouĕ mănele, voeà s'ascunḑă durerea puternică, ce i se ridică in peptu şi abie că mai rosti cuvintele „fugi! fugi! „Montano ănsĕ stăteà şi nu ascultà. Şi elu priveà la Minodora şi lui ĕi părè că timpul şi-a intorsu cursul sĕu, şi elu adorà in chipul acesta frumuseţele unei fiinţe incăntătoare a trecutului. Tot acele trăsĕturi fărmecătoare, tot acelu chipu plinu de magie—ah! şi căte nu le vedeà elu! Toate, toate le vedeà cum fusese in aeva, cum le gustase. Stăteà şi nu se mişcà, stăteà şi nu oboseà privindu. Şi ochii sĕi deveneau din ce in ce mai mari, mai plini de focu şi de inspirare şi faţa sa din ce in ce mai părăsită de suferinţele timpului. Erà ăncă frumosu. Privirile Luciei se intoarserĕ de nou cătră dĕnsul, ea il vedeà dinaintea ei —unu momentu trece, ochii lor se intălnescu şi ce-şi spunu, ce-şi istorisescu—ar fi oare pana in stare să le descrie? Işi spuneau, că uită de totu trecutul, işi spuneau, că se inţelegu şi că trăescu numai iubirii. Şi intru adevĕru arareori a fostu atăt de adănc intipărită această simţire in inima omenească, ca la aceşti doi in aceste momente. Faptele hidoase ale trecutului lor ĕi dispărţirĕ pentru unu timpu lungu, ca nevinovăţia din privirile fiicei lor să-i impreune eară; şi i-a impreunatu intru atăta, că ori şi cine i-ăr fi vĕḑutu in această clipă nu s'ar mai fi indoitu de iubirea lor. Ce-şi doreau ei in aceste momente, erà o dorinţă modestă. Doreau să trăească in inima lor pururea numai unu simţu, vecinic numai unu găndu in cugetul lor. — Pasiunea sdrobită prin imprejurări, renvietă earăşi prin pre marea lor apăsare, cresce intru atăta, că trece peste hotarele ce le cunosceà, uită de sfera la care erà mărginită, şi puteri să o sdrobească lumea ăncă nu le-a produsu. — Doară morměntul; dar şi peste acestu micu resumatu al fericirilor şi nefericirilor omenesci trăesce ea ăncă lungu in gura celor din viaţă.

Ăncă priveà unul la altul, ăncă le sbucneau inimele de prima lovitură puternică a acestei renoite inţelegeri, cănd se trezì deodată in mijlocul lor cu Largo şi astădată tot aşa de

liniscitu şi pacinicu, ca totdeauna. Minodora nedeprinsă la asemene scenerii părăsì odaea.

Momentul acesta ilu asceptase Largo lungă vreme, şi cuvintele rostite de Sabo in beţie ĕi mijlocise să afle cănd se va intămplà intălnirea Luciei cu Montano. Toată ḑioa o jertfì elu pentru urmărirea paşilor lui Montano. Ilu vĕḑù, că intră in palatu, ilu vĕḑù, că trece peste pragul odăii Luciei — erà o dovadă destul de puternică pentru presupunerile sale. Trebueà numai să ĕi afle faţă'n faţă, ca să nu mai poată da in laturi nici unul nici altul. Dacă a alesu elu clipa potrivită e greu de cunoscutu; vomu vedè din intrevorbirea sa cu Lucia şi Montano pănă intru căt a nimeritu şi pănă intru căt nu.

„Aflu in fine in faptă, ce erà unu prepusu al sufletului meu," ḑise elu ficsănd'u Lucia cu privirile sale ascuţite.

„De credeţi, că ceea ce vedeţi, este destulă dovadă pentru presupuneri crescute in sufletul vostru, primescu aruncătura, ce mi-o faceţi; ba mai mult de atăta, vĕ indatorescu a făptuì, după cum vĕ mănă cugetul," respunse Lucia nici de feliu surprinsă prin infăţoşarea sa, la care nu erà pregătită.

„Nu sunt grăbitorul, şi ironia voastră veţi avè ăncă timpu destul a v'o incercà şi ascuţì. Am doritu ănsĕ din sufletu să mĕ vĕdu ajunsu pănă aci, şi că aţi avutu şi aveţi ăncă legături cu dumnialui, mi-o dovedesce pre lămuritu presenţa sa. Şi veţi fi in stare să negaţi, că aţi inceputu de nou a urmărì rolul intreruptu? Da, repeţirea este o deprindere frumoasă pentru celu ce nu vre să uite cele ce le-a deprinsu!"

„Tăeţi! tăeţi pănă in afundul inimii mele, şi cănd veţi crede, că i-aţi scosu simburele ce ascunde, sĕmĕnaţi-lu să vĕ crească din elu unu rodu, după cum vi-lu va arătà inchipuirea mai bunu şi mai gustosu. Mi s'ar cuvenì să mĕ adresezu in această posiţiune cătră nobleţa inimei, ce trebue s'o aibă fiecare barbatu faţă c'o fiinţă de sexul meu, ar fi să lovescu chiar acuma in ea, ar fi să vĕ rogu a-mi părăsì odaea pe momentu, ar fi.... dară sciu, că inima jignită doare, cunoscu şi inţelegu asemene suferinţe, deaceea bine-voiţi a fi faţă la o scenă, ce voiu a v'o representà. Va fi in interesul creḑutu al vostru."

„Doamnă de Largo, vĕ alegeţi o păpuşă stricăcioasă jocurilor voastre."

„Păpuşă! şi nu mĕ faceţi pe mine mai mult decăt atăta? — Domnule Montano, mĕ scusă, că n'am observatu ospeţia cerută faţă cu voi. Binevoiţi a primi locul, ce vi se cuvine," ḑise ea ca in treacătu şi-i făcù lui Montano ce sta ăncă lăngă uşă, locu pe canapea aproape de dĕnsa." Voi ănsĕ sunteţi de casă," se intoarse ea apoi cătră Largo, „placă-vĕ a vĕ servì după cum vĕ este obiceiul." Deşi Largo erà unu omu de cea mai aşeḑată fire, totuşi la imprejurarea aceasta perdù intru căt-va cumpetul. „Aveţi dreptate," ḑise elu, „a vĕ apropiè inima de acela, pe ale cărui măne vĕdu săngele barbatului vostru şi al cărui sufletu este inveninatu de săngele frăţi-ne-meu. Aveţi dreptate, doamnă de Largo — asemene cu asemene se imprietinesce uşor....!"

„Ănteia conclusiune," notă Lucia. „Urmaţi inainte! Montano, daţi-mi vĕ rogu măna, s'o ştergu de tina, ce vede dumnialui pe ea." Ḑicĕndu-le aceste apucă braţul lui

Montano şi-lu strinse cătră peptu. Largo perdù şi mai mult liniscea obicinuită.

„Cugetul, consciinţa voastră! — Ah! ele sunt femeesci!“ ḑise elu c'unu glasu şi resveditu şi muşcătoru. "Sunteţi lipsită de pietatea cătră celu trecutu din viaţă? Nu mai sunt oamenii oameni? nu mai este simţirea voastră simţire? — Dar jocul acesta să vĕ deprindă cu jocul infernului. Voiu cere, doamnă de Largo, resplată destulă.“

„A doua conclusiune pentru viitoru!“ notâ earăşi Lucia. „Şi căte le puteţi cere de la o femee? Cereţi totul, şi multe nu are de unde să vĕ dee. Şi ce căştigu din toate? Unu barbatu sdravănu şi voinicu ca voi s'a inălţatu până de-a invinge pe-o femee... ha! ha! ha! N'am dreptu să mĕ mândrescu, că-su unu leu faţă cu unu ţincu? Montano, ce stai aşa de zăuitatu? Nu mĕ affi deamnă de adoratu? Privesce la mine privesce in ochii mei, privesce...“ incetase a vorbi fiindu-i glasul inăduşitu prin unu suspinu profundu, şi earăşi strinse măna lui Montano cătră peptu, dar mai cu putere, mai cu focu decăt ăntĕi, incăt Montano simţeà sbucniturile inimei ei, şi elu erà deprinsu să le inţeleagă. Multe, multe ĕi spuneà acelu glasu ascunsu, multe frumoase şi dulci, şi elu erà fericitu, uită de Largo, uită, că duşmanul seu neimpăcatu se află faţă'n faţă cu dĕnsul, şi toate căte le vedeà imprejuru-i, le vedeà cu ochi de prietinie, şi ĕi păreà, că se uită la dĕnsul cu privirile păcii. I se năzăreà, că Largo zimbesce, că-i impăcatu, oputere necunoscută ilu ridică de pe loculunde se află şi vrĕndu nevrĕndu vorbì cuvinte prietinesci intinḑĕndu dreapta sa cătră Largo. „Daţi-mi măna şi ertaţi-mi fapta trecutului.“

„De ce n'ai cerutu de la unu ḑeu, ca să unească cerul sĕu cu păminţul acesta? — Se ḑice, că ei sunt milostivi şi'nduratori, poate te-aru fi auḑitu şi ascultatu. De la unu omu nu cere, ce au numai din milă şi ḑeii. Mi-a mai cerut'o unu prietenu al vostru vĕ vĕţi aduce aminte, petreceaţi bine pe atunci—i-am dat'o. Voiţi s'o videţi, veţi află-o in cămpiile Americei sub o cruce.“ Abie aceste cuvinte ilu desceptarĕ pe Montano din ilusiunile sale. Elu se vĕḑù că stă uimitu dinaintea protivnicului seu, că stă injositu faţă cu Lucia, sângele ĕi sbucni spre capu, inima i se oţerì, in sufletul seu ajunse furtuna la culmea ei. „Largo primesce această mănă,“ ḑise elu earăşi muşcăndu-şi buzele şi acufundăndu-i-se ochii mari şi negri mai adănc sub sprăncenele tufoase.

„Imi este o plăcere deosebită,“ respunse Largo la noua sa invitare, „să vĕ vĕḑu până la această treaptă—oala căud o pui la focu ferbe curĕndu şi incepe a clocotì. Ferbeţi Montano, ferbeţi, până ăncă simţiţi căldura.“

. . . . . .

IX.

In portiţa din fundul grădinei de lăngă palatul Largeştilor, pe unde am veḑutu pe Minodora eşindu şi earăşi intrăndu, se presintă privirilor noastre de nou douĕ figure. Una puternică şi liniscită, alta mai slabă, păşindu mai desu şi dăndu din măni, ca unul, ce se găndesce la o perdere suferită. Recunoascemu in aceste persoane pe Largo şi Montano. Mergu amĕndoi tăcĕndu unul lăngă altul, fiecare ocupatu de găndiri mai grele

sau mai ușoare, după cum erau mai măgulitoare ori amenințătoare obiectele, ce se infățoșau in oglinda sufletului lor. Calea lor se ținea tot cam prin tufișurile vechiului parcu, căci este o obicinuire a omului a fugi de lumina soarelui, când ĕi e intunecatu cugetul de vr'o intreprindere hidoasă. De pe fața lui Largo se poate cunoasce, că gândul, ce-lu gândeà in aceste momente, ĕi erà măgulitoru, căci o simțire mulțămitoare jucà imprejurul ochilor sei, ce-și opreà din când in când asupra tovarășului. Cu totul altfeliu erà fața lui Montano. Acum palidă, impodobită de ochii sei mari, acum aprinsă, mică și oțerită — pe tot momentul schimbată. Gândeà la Lucia, gândeà, că a fostu bajocuritu față cu dĕnsa și ce erà mai mult, gândeà, că-i amenințată de resbunarea lui Largo, și acestu gându ĕi frămĕntà crierii; vedeà primejdia ce o asceaptă, vedeà, că poate peste puține clipe nu va mai fi in stare să-i ajute și aceste ilusiuni turnau veninu in inima sa, și elu erà o ființă de-acele, ce se leagă de lume prin puterile simțirii și perdu totu cumpĕtul, toată chibzuirea când se simtu lovite in aceste. Din ce in ce mai tulburatu de viforul simțirilor sale nu mai scià singur ce face. Vrĕndu, nevrĕndu puse mâna pe unu pistolu, ce aveà in buzunaru, ilu scoase și trase părĕndu-i că trage intr'unu monstru, ce vre să-lu apuce in ghiarele sale și să-lu sfâșie. Largo nepregătitu la nimic de asemene căḑù lovitu dreptu in inimă. Unu vaetu, ear altul a fostu suma vieței și resbunării sale. Montano vĕḑĕndu-și fapta apucâ prin tufișuri tot mai dese, singuru nu scieà in cotro ilu duce pasul. Pe lânga toată rĕutatea făptuirii sale avù totuși norocul de a nu fi zăritu de nimene. Numai o ființă poate că l'a vĕḑutu fugindu; erà cocostircul, ce se rădicase in aere spărietu de impușcătura pistolului, căci locul, unde se intămplâ aceasta, nu erà departe de șanțul, pe lângă care se preumblà, cum am vĕḑutu la finea părții ântĕi a micilor escursiuni, tĕnĕrul, a cărui file le-am reprodusu acolo, și cocostircul maestosu, și tot in același corcișu căḑù Largo, unde își perdu Minodora naframa.

Eată lumea! Adesu se incinge omul la luptă in interesul adevĕrului, urmăresce, face totu ce-i este cu putință și resultatul? unu adaosu nou de nefericiri la lanțul lungu, ce se impleticesce in omenire. Amu trebuì să ajungemu până de a imbrățoșà desperarea, când n'amu sci, că numai prin perdere căștigă adevĕrul, că isbucnesce mai de vreme sau mai târḑiu ca o floare mândră pe morminentul celui căḑutu in luptă pentru elu. Și dacă ilu vedemu pe acestu Largo părăsitu de viață — o mână de țĕrnă intoarsă spre inceputul ei, unde ne remâne mângâerea? Intrebămu! Și nu suntemu oare siguri, că toate câte le-a gânditu, câte le-a simțitu elu nu potu să se peardă? Ar fi numai, când ar ințepini acestu pămĕntu și n'ar mai mai produce crieri și inimi omenesci. Să se intâmple ânsĕ aceasta cândva? Intru deslegarea intâmplării atât de grele reluămu earăși filele tĕnĕrului nostru; ele ne voru introduce totodată și in faptele intâmplate de aici inainte. Ecsistența sa este prin iubirea Minodorei pre strinsu legată de urmările neprecugetării lui Mantano. Elu ne-a spusu, că a auḑitu impușcătura, că a vĕḑutu ridi-

căndu-se fumul, că s'a dusu la acelu locu, că a datu peste unn omu lovitu — ințelegemu, că nu era altul decăt Largo.

(Va urmà.)

S. L. Bodnărescu.

POESII.

CĂLĂTORUL.

Departe mult departe, de țara lui iubită,
Pe drumuri necalcate de-a omului picioru,
Să urcă in tăcere, cu inima sdrobită,
Cu fața intristată, unu palidu călătoru.

Din când din când s'opresce, o lacrimă își șterge,
Și brațul ilu intinde ca dup'unu chipu iubitu,
Apoi adănc suspină și mai departe merge,
Cu fruntea mai plecată, c'unu pasu mai obositu.

Ce chinu așa de mare in sufletu ilu muncesce,
Lăsat-a elu iubita pe țĕrmul depărtatu?
Sau scie că o mumă ilu plănge ș'ilu doresce
Pecănd elu pleacă'n lume de soartă alungatu?

Pe drumu florile toate la elu privescu cu jale,
Zefirul ilu intreabă șoptindu incetișor,
Ce veste mult dorită, ce dulce intrebare
L'ai tĕi iubiți voiu ție dice, sermane călătoru?

Drumețul nu respunde, și plănge și se duce.
O flori miloasă blănde, de-ați sci durerea sa,
V'ați vestejì de jale, și tu zefire dulce,
Intr-o furtună rece de groază te-ai schimbà!

Elu numai are mumă, și numai are frate,
Orfanu cum nu e altul, prin viață a trecutu,
Aveà numai o dragă, in ea găseà elu toate,
Și ănc'odată toate, cu dĕnsa a perdutu.

Elu o iubeà atăta! dar intr'o ți de jale,
Al morții palidu ăngeru zărind'o 'n calea sa,
Așa frumoasă, blăndă, cuprinsu de incăntare
In țara fericirei cu grabă o duceà.

Și elu a remasu singuru, și făr de măngăere,
Și fără de speranță, și fără Dumneḑeu...
O nu-i șopti zefire să-ți spue-a sa durere,
Și las 'să moară 'n pace. Amaru e drumul sĕu!

Căci nu e chinu mai mare, și ce nemicu nu stinge,
Decăt acelu, ce poartă in peptu-i arsu de doru,
Elu sci că nime'n lume n'asceaptă, nime plănge,
Și nime nu doresce, pe tristul călătoru.

AM LUATU O CREANGĂ...

Amu luatu o creangă moartă,
Și amu pus'o in pămĕntu
„De-oiu avè norocu in lume
Să vĕdu creanga inverḑindu!“

Veni blănda primăvară,
Ochiu-mi in zădar căță,
Nici o frunḑă căt de mică
Pe ea, nu se arătà.

Trecù vara, și in toamnă
Frunḑele ingălbeneau,
Și, disprinse de-a lor ramuri
Pe pămĕntu incet cădeau,

Dar deodată peste noapte
Creanga mic'a infloritu
Că sub rața primăverei,
Căud cu dragu tu mi-ai zimbitu.

SCIÌ ȚU ȚARĂ...

Scii tu țara cea frumoasă
Unde spre unu ceru seninu
Să inalț 'a filomelei
Jalnicu și duiosu suspinu,

Și prin văile 'nflorite
Trecu in tainà murmurăndu
Dulci isvoare recorease,
Vii cordele de argintu?

Caldu e soarele acolo
Stelele mai blănd lucescu
Și pe cămpi, pe dealuri zace
Unu surisu Dumneḑeescu.

Acolo vino cu mine
Brațul meu te-a sprijinì
Și pe drumu a mea iubire
De totu rĕul te-a ferì

Acolo vino cu mine
Ș'intr'o viață de amoru
V'omu uità trecutul jalnicu
Ca unu visu ingrozitoru!

Matilda Cugler.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui Vul.. Iassi. — Am ințelesu ce-a fostu inteligibil. E cu neputință.

D-lui P. G. Imitațiunea nu a reușitu.

D-lui C. G. Rĕu. *Red.*

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 7. — Anul IV. Iassi, 1 Iunie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Aparo la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Miron şi Florica, idilă in cinci cănturi de D. *I. Negruzzi* (Sfirşitu.)
Privighetoarea Socolei, novelă de D. *N. Gane.*
Baladele populare Romăne adunate de D. *Miron Pompiliu.*
Foaea Societăţii „Romănismul".
Din „Columna lui Traian".
ANUNCIU.

MIRON ŞI FLORICA.

Cântul IV.

Sfătuitorii.

Ear Neagu'n satu alături cu gândul la peţire
Trecù intreaga noapte in lungă nedormire,
Căci elu erà in voie a doaḑi chiar in ḑoru
Să plece'n satu la Săncu ca mândru peţitoru.
Abie ănteia raḑă luci la resăritu
Incepe Neagu toate ce trebui de gătitu:
Deschide-unu mare sipetu ce este cu lacată
Şi scoate o cămeşă frumos şi alb spalată
O'mbracă, apoi brăul incinge lungu şi latu,
Intr'ĕnsul viră punga, cuţitul mănuncheatu,
Pe frunte pălăria apasă cea nouţă,
Apoi desleagă murgul şi-lu pune la căruţă
Ş'intorsul arcu de oisci virtos inţepenesce,
A hăţului lungime mĕsoară, potrivesce
Şi fĕnu pune'n căruţă, pe dĕnsul unu sumann
Alege-apoi din turmă celu mai frumosu cărlanu
Ce vra in daru a-lu duce; c'aşa e obiceiu
Să nu ai mănă goală cănd vii ceva să cei.
Şi hăţuri şi biciuşcă apucă şi purcede.
Uşoru şi sprintenu murgul pecioarele răpede
Şi fără ca stăpănul să-i facă indemnare
Pe calea cea bătută aleargă'n fuga mare.—
Aşa căruţa mică cu umbra după ea
La resăritu de soare pe cămpuri alerga.

Ear Săncu şi nevasta pe prispa casei lor
Stăndu cu bĕtrănul Trochin frumospovestitoru
Şi cu evlaviosul părintele Arghire,
Truspatru impreună şedeau la sfătuire.
Şi mândra vorniceasă la sfaturi pricepută
Acestu feliu işi urmează vorbirea incepută:
„Sciutu iţi e moşu Trochin, sciutu Sfinţiei Tale
Că grija pe ori cine intămpină in cale.
Totu satul este marturu ce feliu eu m'am purtatu
Cu mamă şi soţie şi care pilde-am datu
Şi crescere copilei; ear anii au trecutu
Ş'acuma fată mare Florica s'a făcutu
Şi la părinţi venit'a nevoia să găndească
Că-i vreme s'o mărite şi s'o gospodărească.
Vrĕndu dar norocul nostru ş'a fetei bună parte
S'a arătatu unu mire cu stare şi cu carte
Copilul Neagu, fiul părintelui Trifan
Ce are purtări bune şi-i vrednicu păměnteanu.
Chiar aḑi elu a să vie şi are să peţească
Cercăndu al fetei cugetu şi voea părintească.
Ear fata ca copilă nu pre se invoesce
Căci inima-i in taină pe altu flecău iubesce

Pe-unu rĕu, Miron a Saftei, sermanu ca vai de elu
Ce nici macar nu are o vacă cu viţelu,
Ci scie numai vorbe la fete să şoptească
Şi minţi neacoapte încă viclean să invĕrtească.
Ear Săncu-i de părere că noi nu trebuimu
Să facemu altă treabă decât s'o sfătuimu,
Ş'apoi copila insaşi s'aleagă cum a vrè
Pe cine ea va crede şi cine-i va plăcè.
Dar eu socotu in gându-mi că-i treaba părintească
Să cate-a lor copilă să n'o nenorocească,
Căci ce-i o vreme scurtă de plânsu şi de jălire,
In cumpănă cu'ntreaga a vieţei fericire?
Deaceea a cunoasce, noi am găsitu cu cale
A moşului părere şi a Sfinţiei Tale,
Ce multe sciţi din viaţă şi multe aţi vĕḑutu,
Ce este mai prielnic şi bine de făcutu."
L'aceasta, lunga barbă cu mâna neteḑindu
După mai multă vreme in care-ai statu gândindu
Ce sfaturi trebue date, cu astfeliu de vorbire
Ţi-ai cuvĕntatu părerea evlaviosu Arghire:
„Cu dreptul ai ḑisu, lele, că des intâmpinămu
Nevoi in care-i bine pe alţii să'ntrebamu,
Ce multe sciu din viaţă şi multe au vĕḑutu,
Prin sfaturi să ne'nveţe ce este de făcutu.
Dar mai întĕi de toate nu trebui să uitămu
Că noi suntemu ca oameni datori să ne'nchinămu
Cu umilire'n sufletu, ca Domnul să ne-ajute
Căci rele numai Domnul le face nevĕḑute.
Deaceea este bine când grijă mare ai
Pe Sfinţii Gheorghie, Petru, Ioan şi Neculai
Şi sfinţii toţi de frunte atunci de rugatu
Căci dĕnşii treceri multe la Domnul au aflatu.
Ear când te impresoară nevoile mai mici
Atunce te inchină la Sfinţii Mucenici
Ce-su patruḑeci la numĕru, şi ei voru stărui
La Domnul, de aceste curĕndu a te scuti.
Ear dacă precum trebui la Sfinţi v'aţi inchinatu
Cu multă cuviinţă şi sufletu-i plecatu
Să scie-a mea părere, atunce ascultaţi
Cum socotescu in gându-mi că trebui să urmaţi:
Nu-i bună sărăcia cu patimele grele
Căci ea pe omu indeamnă la multe fapte rele
Şi cugete viclene, şi face des pĕcate
Chiar omul bunu când poartă nevoie mare'n spate.
In ḑi de serbătoare silitu e să muncească
(Pĕcatu de care Domnul in veci să te ferească!)
Şi multe alte rele chiar fără voie bună
Le face şi pĕcate mereu, mereu adună.
Ear omul care are, când trebue, muncesce
Şi'n ḑi de serbătoare elu stă şi prăznuesce
Cum este scrisu in lege şi fĕr de pismuire
Spre celu bogatu de-alături indreapt' a sa privire.
Ear clopotul când sună in ḑi de serbătoare
Elu poate să aducă colacu şi luminare
Să puie la icoane şi astfeliu micşorează
Pĕcatele ce'n sufletu ca sarcină-i s'aşaḑă.
Deaceea dar părinţii, vrĕndu să gospodărească
Pe fii lor, l'accasta datori sunt să gândească,
Căci dragostea nu ţine când n'ai cu ce trăi
Şi'mpovoraţi de grije, ca mâni se voru uri
Acei care ca astăḑi cu dragu s'au fostu iubitu
Şi traiul pentru viaţă remâne amăritu.—
Miron n'ar fi nevrednicu, dar este pre sermanu;
Deaceea Neagu, fiul părintelui Trifan
S'a nimeritu mai bine: părintele-i omu sfântu
Elu are oi şi vite şi pluguri şi pământu
Ş'unu singuru fiu, pe Neagu, cu minte şi cu carte
Şi de avere bună elu a să aibă parte.
Florica măritată mai mult nu va avè
Gândire de copilă şi se va mângâiè
Miron, nici elu lungi timpuri n'a fi in supĕrare
Căci aḑi bĕtrâna Safta a dusu o luminare
De ceară la icoană ş'a datu ca să cetescu
Inchinăciuni a scapă de chinul sufletescu."
Spuindu aceste sfaturi sfirşişi a ta vorbire
Făcĕndu o cruce încă, evlaviosu Arghire.
Ear Trochin a sa mână pe bătu-i răzemă
Şi cu plecată frunte pe preotu ascultă.
Acum ridicându glasul frumospovestitoru
Aşa lăsă a curge a vorbelor isvoru:
„Părinte, vorbei tale prielnicrostitoare
Am datu precum se cade adâncă ascultare.
De vreţi âns'a cunoasce ş'acea ce eu gândescu
Să sciţi că nu de astăḑi pe lume eu trăescu,
Căci lelea vorniceasa erà o copiliţă
Şi Săncu erà fragedu ca gingaşa mlădiţă

Şi tu, părinte sfinte, abie erai flecău
Pe când me incujbase sub greul jugu al seu
Amara bĕtrăneţă; chiar cei mai vechi din satu
Ei sciu ca prunci de ţiţă cand ei s'au botezatu.
Deaceea'n viaţa-mi lungă prin multe am trecutu
Şi ce e bunu in lume şi rĕu am cunoscutu.
De doue ori in viaţă am fostu căsătoritu
Şi 'nteia şi a doua soţie mi-au muritu,
Şi din copiii mândri nimicu nu am alesu
Căci nempacata moarte pe toţi mi i-a culesu.
Ş'am fostu, schimbându, in vreme sermană şi bogată
Precum voi ursita să'nvĕrte a sa roată.
Şi când credeam că vecinic de rele sunt scutitu
De-unu rĕu mai mare ăncă deodat'am fostu lovitu
Şi când credeam că rĕul deacum me va sfarmà
Unu bine făr de veste deodată me scăpà.
Ănteia mea nevastă aveà părinţi bogaţi
Pe-a doa am luat'o din oameni scăpătaţi
Şi tot acelaşu bine şi tot acelaşu rĕu
Şi'ntei şi mai pe urmă găsii in drumul meu.
Deaceea sciu că neamul, avere şi'nrudire
Nu te'nlesnescu in greaoa a vieţei pribegire
Căci multe sunt in lume necasuri şi nevoi:
Precum lângă olaltă trage-o părechi de boi
Tot intr'unu jugu virită şi greu inaintează
Şi ţerina uscată o taie ş'o brazdează
Păşindu deopotrivă cu muncă ş'opintire
Aşa de o potrivă cu-aceeaşi infrăţire
Barbatul şi femeea pe-al vieţei drumu mergĕndu
Incet păşescu nainte nevoia impărţindu.
Deaceea ar fi bine aşa să se aleagă
Ca unul şi cu altul in gându să se'nţeleagă
De-o samă şi potrivă, ca nu la mari nevoi
Vre unul indărătnicu să tragă inapoi
Şi altul inainte, ş'aşa cu amărire
Să-şi inmulţească singuri a rĕului lovire.
Dar cine vre o dată pe altul a pĕtrunsu
Şi cum să inţelegemu ce'n sufletu stă ascunsu?
De micu pe inşi-ne fiul cu dragu l'amu fostu păzitu
Şi când vedemu deodată că rĕu ne-am amăgitu,
Se sfarm' al nostru sufletu de jale şi de chinu,
Cum amu putè noi dară să scimu pe celu străinu?
Deacea bĕtrăneţa me'nvaţă a ve spune
Că chibzuiri de-a noastre nu-su rele şi nu-su bune
Şi când se ieu aceia ce nu se sciu iubì
Rĕu poate ca să fie şi poate bine-a fi;
Şi când acei din lanţuri de dragoste se ieu
Ear poate fi cu bine şi poate fi cu rĕu.
Deci, dacă viitorul privesce pe copii
Lasaţi ca să aleagă precum o doresc ii
Căci totul tot atărnă de vecinica ursită
Precum de mai inainte odat'a fostu menită,
Şi ticălosu e omul in goala-i chibzuire,
Robitu de a ursitei grozavă hotărire!—"
Aşa vorbì bĕtrănul: părintele Arghire
Şi mândra vorniceasă mirata lor privire
Spre dĕnsul aţintise să vadă de glumesce
Sau dacă anii virstei ilu facu de rătăcesce
Căci nu puteau precepe asemene cuvĕntu.
Ear Săncu ţineà capul plecatu inspre pămĕntu
Acufundatu in gânduri, adânc fiindu uimitu
De vorba inţeleaptă ce Trochin a rostitu.
Aşa mai multă vreme ei toţi au statu tăcĕndu.
Arghiru ănsĕ barba cu mâna neteḑindu,
Gateà in a lui minte respunsu cuviinciosu
Ş'acum vocà să 'nceapă cu glasu evlaviosu,
Când eată o căruţă peaproape duruì
Ş'ajunsă la portiţă deodată se oprì.

Din ea băietul Neagu acuma se coboară
Luându cu elu cărlanul ce pune subsuoară
Şi naintându aşaḑă peşcheşul la pămĕntu
Şi indreptatu spre dĕnşii le ţine-acestu cuvĕntu:
„Găsire bună, Săncu şi lele vorniceasă
Şi voi ce ospeţia a strinsu in astă casă
Moşu Trochin şi părinte! Ie Săncu istu cărlanu
Celu mai frumosu din turma părintelui Trifan
Ce ţi-am adusu cu mine, şi ce-am să-ţi spunu, ascultă,
Căci gândul meu e netedu şi nu sciu vorbă multă!"
Ear Săncu respunḑĕndu-i acestu feliu a grăitu:
In ospetoasa-mi casă cu bine ai venitu!
Seḑi Neagule aice pe prispă lângă noi,
Ş'in mână ie ulciorul umplutu cu vinn de soiu
Şi gustă lapte, miere nevasta ce-ţi va da
In vreme ce argatul pe murgu va deshamà.

Ear când a calei trudă şi foamea s'oru fi dusu
Atunce ne vei spune ce treabă te-au adusu.
Ear Neagu ĕi respunse cu astă cuvĕntare:
„Nu-mi spune, bade Săncu de vinu şi de măncare
Căci trupu-mi verde încă, la drumuri lungi deprinsu
Nu scie oboseala, şi alte m'au impinsu
Aici in satu la tine: eu vinu ca peţitoru
Adusu de gânduri mândre ş'al sufletului doru.
Mai dulce decât vinul de soiu şi dulcea miere
Voru fi a tale vorbe, când ceea ce voiu cere
Cuviinţându vei dà-o: adesa am vĕdutu
Pe fiica ta cea blândă ş'in gându-mi am creḑutu
Că alta ca Florica nu poate ca să-mi fie
Tovarăşă iubită şi gingaşă soţie.
Deaceea drept şi verde aice am venitu
Ca să cunoscu de gându-mi de voi a fi primitu
Căci vreu să fiu de treabă şi vrednicu păminteanu
Precum a fostu şi tata, părintele Trifan.
Deaceea imi respundeţi şi de cuviinţaţi.
Átunci şi pe Florica cu blând o intrebaţi
Şi dacă şi copila cu mine s'a'nvoi,
(Căci altfeliu o nevastă in veci nu aşu primi)
Atunce m'oiu intoarce şi mândri vornicei
In casă v'oiu trimete, c'aşa e obiceiu."
Aşa flăcăul Neagu la ei a cuvĕntatu
Şi toţi a lui cuvinte, tăcĕndu au ascultatu.
Ear inţeleptul Săncu acestu feliu a respunsu:
Cu bucurie, Neagu, cuvĕntu-ţi m'a pĕtrunsu
Ai fostu in vorbă netedu precum se şi cuvine
Căci omului de treabă aceasta şede bine.
Ear dacă vrei acuma respunsul meu a sci,
Cunoasce că cu unul doresc a te primi
Ca ginere in casa-mi, şi Maria doresce
Căci astfeliu ca şi mine nevasta socotesce.
Dar nu ajunge-atăta: pe fată vomu chemà
Aici la noi să vie ş'apoi vomu intrebà
Cum singură socoate şi'n gândul ei gândesce
Căci tatul celu de treabă copila nu-şi silesce.
Ş'atunce cătră fată cuvĕntul ţi-i grăi
Şi ea naintea noastră respunsul va rosti.
Deci, intră tu in casă, nevastă, şi o cheamă
Căci despre toate-aceste acum ne vomu da samă.
Astfeliu a ḑisu şi Trohin din capu atunci a datu
Ş'a sa cuviinţare astfeliu au aratatu.
Arghire ănsĕ barba cu măna neteḑi
Şi nici aşa, nici altfeliu nu vru a se rosti.
Ear Maria de dĕnşii se despărţi ciudoasă
Şi ascultându porunca se indreptă spre casă.

Cântul V.

Ursita.

O! Musă care'n peptu-mi suflat'ai inspirare
Uşor până aice să ducu a mea cântare,
Vestesce-mi cum ursita de oameni neaflată
Acum şi-a intorsu roata din calea apucată,
Şi cu nestrămutare urmându a ei menire
Prin rele a dusu rĕul la bună săvirşire! —

Tăcĕndu stăteau bătrânii pe fată asceptându
Ear Neagu simţeà peptul in ferbere sbătĕndu
Şi inima cu măna puternic apăsà
Necutezându privire in sus a ridicà.
Şi eat' acuma uşa se'ntoarce in ţiţine
Şi Maria pe fată cu măna ei o ţine
Ş'o duce, ş'inainte ca merge şi s'opresce.
Florica erà albă ca neaoa ce lucesce
Dar stà fără de tremuru şi recea ei privire
Spre Neagu aţintise cu plină hotărire.
Ear inţeleptul Săncu atunci aşa le-a spusu:
„Nevasta pe copilă din casă au adusu
Şi cată-o venită, deci Neagule vorbesce
Cuvintele acele ce mintea-ţi socotesce.
Ear tu, Floricà, vorbei lui Neagu respunḑĕndu
Cu totul să uiţi astăḑi copilărescul gându,
Ci judecându cu minte să spui a ta simţire
Căci vorba ta va face sau chinu, sau fericire!
Şi Neagu ascultându-lu acestu feliu a vorbitu:
„Floricà, de la mine la voi eu am venitu
Ca să-mi urmezu plecarea ş'al sufletului doru
Cerĕndu-te pe tine ca tĕnĕru peţitoru.
Căci din ântĕia dată de când te-am fostu vĕḑutu
Să fii a mea soţie de bine am creḑutu.
Sunt vrednicu şi cu minte şi fiu de păminteanu
(Sciutu ve este neamul părintelui Trifan!)

Am invĕţatu şi carte şi am cu ce trăi
Şi inima imi ḑice că mult te voiu iubi
Cu dragoste in viaţă, deaceea imi respunde
Şi din a ta simţire, nimica nu ascunde!“
Atunci Florica blăndă acestu feliu a respunsu:
„Vreu, Neagule, in sufletu nimicu să n'am ascunsu
Ci'ntregul găndu a-ţi spune: ori unde ai peţi
Socotu că ori ce fată cu dragu s'ar invoi
A merge după tine, căci chipul teu arată
O minte pricepută ş'o inimă curată.
Dar eu a ta peţire nu potu să o primescu
Că'n inimă mi-e silă pe altul să iubescu:
Mi-e dragu Miron a Saftei, flecău de-aici din satu
Şi vecinică credinţă lui singuru i-am juratu.
Decăt cu altul viaţa, vreu moartea s'o alegu
Acesta-mi e simţirea şi găndul meu intregu.“
L'aceste a Floricăi cuvinte hotărite
Cu toţi stau in tăcere cu feţe impietrite
Ear Maria privirea ca fulgere arḑĕndu
Inspre copila blăndă cu ură răpeḑĕndu,
Acum voeă asupra-i c'o ploaie de cuvinte
Să deşerteze aprig furtuna ei din minte,
Căud eat'unu vuetu mare deodată se lăţesce
S'apropie mai tare şi vine, se măresce,
Şi doi argaţi cu spaimă spre dĕnşii răpeḑiţi
Aleargă in ogradă strigăndu: săriţi! săriţi!
Sai, vornice, ajută, căci apa groznic vine
Şi moara pe dulapuri abie de se mai ţine
Cositele sunt rupte, săriţi in ajutoru!“
Neasceptata veste ĕi umple de fioru
Şi găndul le preface şi alergăndu afară
Apucă preste cămpuri deadreptul cătră moară.
Totu satul intr'acolo flecăi, barbaţi şi fete
Bĕtrăni, copii, neveste cu chipuri spăriete
Gonescu in fuga mare şi indărătul lor
A cloţotului limbă sună ingrozitor.
Ear riul numai spume cu urlătu furiosu
Vĕrsă a sale ape pe vadul năsiposu
Grozav! şi unde malul eră inaltu şi mare
Isbeă cu străşnicie ş'a apelor sapare
Părţi late de pămĕnturi pe dedesupt taeă
S'aceste despărţite in riu se resipeă.
Şi moara'n cua şi'n colo mănată crud de valuri
Căud se plecă spre-adăncuri, căud se isbeă de maluri
Şi scănduri desfăcute din roata sfărămată
Prin valuri spumegoase s'ascundu şi ear s'arată,
Dulapurile grele gemĕndu se despărţescu
Cositele puternici se rupu şi se sdrobescu:
O singură mai ţine legată de-unu paru grosu
Ş'aceasta a se rupe se cearcă furios.
Acuma ca s'ajute puterile-adunate
A multor braţe goale cu vinele umflate
Apucă de cosiţă şi tragu in sus cu greu
Şi unii căngi şi funii aducu, ş'asvirlu mereu
Să impresoare moara şi tragu spre malu in sus
Ear alţii drugi puternici pe dedesubt au pusu
Şi cearcă s'o ridice şi eat' incet, incet
Spre maluri o inalţă ş'o au apropietu
Ş'acuma e cu totul din apă ridicată
Şi neagră de-umeḑeală pe maluri aşeḑată.
Abie toţi muncitorii, de truda lor cea mare
Işi uşurează peptul cu-adăncă resuflare
Căud eată lăngă dĕnşii unu malu se risipesce
Şi sfărămatu al apei lungu clocotu ilu măresce
Cu dĕnsul vai! deodată in apă a căḑutu
Ş'o tĕnĕră copilă şi nu s'a mai vĕḑutu
Amar! erà Florica — toţi stau incremeniţi
Privescu in jos spre apă cu ochi rătăciţi
Dar ce cine va scapă-o?.. Unu tĕnĕru se răpede
Din sus orbiş in valuri — nici elu nu se mai vede.
Şi doue femei ţipă ş'aleargă desperate
Pe malu; smulgĕndu-şi pĕrul cu braţele 'ndreptate
Spre oameni şi spre ceruri şi in genunchi căḑĕndu
Şi Maria şi Safta gemu lacrime versăndu.
Dar eată doue chipuri prin spume se ivescu
Ce-su strinsu imbrăţoşate şi ămbele trăescu.
Miron pe-a lui iubită cu braţu virtosu o ţine
Ş'inoată şi de maluri s'apropie şi vine
Şi funia cea lungă spre dĕnşii aruncată
De măna-i bărbătească voinic e apucată.
Şi-i tragu in sus şi eată-i pe maluri ridicaţi
De apă şi de moarte iubiţii sunt scapaţi. —
Miron a lui iubită pe earbă o aşaḑă
Pe dĕnşii se coboară usucătoare raḑe
Din soare, şi lumina o arde şi orbesce

Se pleac'a ei pleoape şi capu-i ameţesce
Şi-lu razimă de peptul acelu măntuitoru.
Miron spre ea privesce cu jale şi cu doru
Şi chipul ĕi dismeardă şi pĕrul ei lipitu
Disface şi disprinde de trupul umeḑitu.
Bĕtrăni, barbaţi, neveste, stăndu toţi in jurul lor
Privescu şi nu cutează să dee ajutoru.
Şi ea ridică capul: viaţa-i se trezesce
Privirile 'nviete pe dĕnsul le ţintesce
Adănc până la sufletu, şi braţele intinde
Spre elu, ş'a sale umeri apucă şi cuprinde
Ş'apas' a sale buze cu dulce sărutare
Pe gura lui iubită in lungă 'mbrăţoşare.
Şi obscia-i intreagă pĕtrunsă de uimire.
Ear Săncu le grăesce cu astfeliu de vorbire:
„Miron, deşi copilei viaţă eu am datu
Tu aḑi cu-a tale braţe de moarte-o ai scapatu
Şi ţie-ţi datoresce mai mult decăt chiar mie.
Primesce-o dar in viaţă ca vrednică soţie:
Părinţii impreună cu dragoste ţi-o dămu
Ş'a voastră insoţire o binecuvĕntămu,
Căci Dumneḑeu din ceruri a vrutu să fie-aşa
S'o dobăndesci tu singuru prin bărbăţia ta!"
Şi Maria in lacrimi uimită stă mută
Şi uit' a ei măndrie, pe fată o sărută
Cu dulce, ş'o desmeardă ş'intinde a sa mănă
Ş'atrage lăngă dĕnsa pe Safta cea bĕtrănă
Şi mamele-amundoue plăngĕndu se'mbrăţoşează.
Ear Neagu din mulţime spre dĕnşii naintează
Şi mirelui aceste cuvinte le rostesce:
„Miron, Florica astăḑi ne-a spusu că te iubesce,
Că tu-i eşti dragu, tu singuru, şi eu in găndul meu
Din noi cine-i mai vrednicu, de tu eşti, sau de-su eu
Stăm să mĕsoru; acuma cunoscu ce preţuesci
Şi vĕḑu că tu copila mai mult o vredniceşci.
Intru mulţi ani să-ţi fie! na! ici in măna mea
Ce-ţi dau in cugetu verde, o bate pe a ta
Căci vreu al teu prietenu să fiu neprecurmata:
Căud voiu avè nevoie de faptă, ori de sfatu
Me vei vedè la tine, ear căud al vieţei greu
Te-a grămădi v'odată, găndesce-atunci că eu
Avere de la tata destul' oiu mosceni
Ce-su gata la strimtoare cu tine-a impărţi.
Totu satul cuviinţează vorbirea lui cu minte
Şi-lu laudă; de-o parte Vărvara lui Terinte
Păndesce pe sub gene de-aici ce-o să mai easă
Veşti restălmăcitoare ce măni din casă'n easă
Va duce ca 'nainte; alături ănsĕ stă
Moşu Trochin care stinga pe băţu-i răzemă
Ear dreapta vestejită o ridică in sus
Şi indreptatu spre dĕnşii aceste vorbe-a spusu:
„Precum de mai nainte ursita v'a menitu,
Miron şi tu Florică traiu lungu şi fericitu!"

Iacob Negruzzi

PRIVIGHETOAREA SOCOLEI.

NOVELĂ.

I.

Eleonora erà o fată frumoasă cu ochi negre fărmecători care se furişau pe nesimţite in inimă. Faţa ei erà totdeauna veselă şi sufletul ei fără grije. Nimene nu scie istoria ei de la inceputu. Unii ḑicu că ea a fostu măritată cu unu negustoru bĕtrănu şi gelosu intr'unu fundu de provincie oare care unde ne mai putĕndu trăi cu nesuferitul ei Cerber, ilu lăsă intr'o bună dimineaţă singuru cu gelosia sa, şi resări deodată in mijlocul Iaşului — ca ghiocelul in cămpie. — Alţii susţinu că de mică copilă ea fù aruncată intr'o monăstire unde crescù evlavioasă intr'o atmosferă de rugăciuni şi de tămăe, dar că in momentul căud erà să primească darul călugăriei, unu spiritu reu ĕi şoptì doue vorbe la ureche, şi ea dispărù din monăstire ca prin minune, lăsăndu să creadă pe cuvioasele sale surori că Dumneḑeu a ridicat'o in ceruri cu trupu cu totu. — Astfeliu de vorbe circulau pe sama ei. — E rĕu căud nu se

scie originea cuiva, mai cu samĭ a fetelor frumoase. In lume sunt multe limbi rele dispuse a cărti și puține urechi dispuse a nu le crede. Tot ce scimu noi este că Eleonora erà cea mai drăgălașă ființă ce a pututu se vadă Iașul in zidurile sale. Ḍioa ea lucrà la o modistă pe stada mare și noaptea se retrăgeà la dĕnsa a casă, o căsuță mică pe strada Socolei unde făceà deliciile mahalalei. Ea își petrecea viața ca păserile; se culcà cântându, se sculà cântându, și voacea ei argintie resunându prin giamurile ferestrelor, trezeà adese ori vecinatatea din somnu, astfeliu incăt babele reutăcioase o numiau tricoliciul de noapte, ear băeții privighetoarea Socolei.

Eleonora erà o ființă curioasă și plină de contradicțiuni. In ochiul ei deși ar fi pututu cetì cineva o inimă nestricată și unu fondu de multă bunatate, totuși aceste precioase tesaure se ascundeau sub unu esterioru de neertată ușuratate. Astfeliu ea nu departà de la sine nici pe unul din junei eleganți ce-și făceau o glorie de a o compromite; unuia aruncà o ochire, altuea unu zimbetu, celueilaltu o strinsĕtură de mănă, și risipitoare ca copilul celu darnicu, ea impărțeà la toți căte ceva din grațiele sale, numai inima ei nu luà parte la acestu jocu nebunaticu a tinereților sale.

Eleonora, aceasta păsăruică, cântându și cochetându ajunse in scurtu timpu a fi copila de modă a Iașului. Ea părăsì lucrul de la modistă și se mută in centrul tărgului. Modesta ei cameră unde odinioară cea mai precioasă mobilă erà o mică oglingioară dinaintea căreia surideà malicios când își peptĕnà pĕrul seu lungu și negru, se prefăcù acum intr'unu buduaru elegantu plinu de obiecte de artă, ce erau atătea daruri primite de la atătea inimi suspinănde. Și cu toate aceste Eleonora nu părea a fi mai fericită decăt mai inainte.

Ar fi luat'o cineva drept o femee sătulă de toate rafineriile vieței sau drept unu copilu nesciutoru de osebirea ce este intre lipsă și avere. Ea singură nu-și putè da samă de ce se petreceà in sine. Cu căt inaintà mai multu pe aceasta cale de plăceri cu atăt inima ei se inchideà mai tare. Adese ori când, amețită de vuetul vieței, ea se uità in jurul ei la turma de curtisani ce stăteau gata să depue la picioarele ei și punga și amorul lor, ea se simțeà singură, și par'că ar fi regretatu atunci vesela ei sărăcie, pe când nu aveà altu lingușitoru decăt oglingioara cea mică care o ingănà dimineața așa de gracios.

Eleonora asistà uneori la prănḍuri și supele, și amestecà căntecul ei cu clinchetele paharelor. Fumul șampaniei o ridicà la entusiasmu. Atunci ea scoteá din peptu note necunoscute ce imbatau auḍul și ochii ei se aprindeau ca nisce diamanți. Când Eleonora erà tristă, ea sĕmĕnà ca o floare ce se pleacă sub povoara picăturelor de rouă, ănsĕ astfeliu de momente erau rari și treceau răpede cum trecu norii sburători pe unu ceri vecinic seninu. Intre inima și simțurile ei nici o legătură nu esistà; ea cheltueà pe cele din urmă, fără să scie că posedă pe cea de'ntĕi, și numai căntecul ĕi revelà une ori că este ceva in peptul ei mai presus de simțiri care n'a vorbitu, și atunci Eleonora deveneà tristă.

Eleonora erà generoasă. Când vre unul

dintre amicei sei care compuneau obicinuit cercul ei de petrecere, erà in lipsă, sau bolnavu, nu erà mănă mai darnică decăt a ei nici păzitoare mai neobosită lăngă căpĕtăiul lui. — Ce-i pasă ei de lume! Ea rideà de lumea care rideà de dĕnsa. Natura o făcuse să cănte şi să ridă şi ea işi indeplineà destinul ei.

Căud Eleonora se preumblă pe jos in costumu scurtu care lasà să se vadă nisce picioruşe mici şi sprintene ce abie atingeau păměntul, nu erà trecĕtoru care să nu-şi intoarcă capul după ea; ear căud erà in trăsură gătită cum scia ea să se gătească, nu erà regină care ar fi pututu să i se pue alăturea. Cochetă şi naivă uşoară şi nepăsătoare şi totdeauna veselă, eată Eleonora. Erà unu flutur atrasu de ori ce mirosu, unu capriciu leganatu de toţi zefirii.

Doi ani trecurĕ şi Eleonora nu perdù roşaţa din faţă, nici veselia din ochi. S'ar fi ţisu că in fiecare dimineaţă ea reintineresce. Peptul ei nu cunoscèà suspinul. Ea pluteà in viaţă cum plutesce scoica fragedă pe mare a cărei valuri o mănă ori şi unde dar nu o cufundă. Ea intrase pe poarta cea mare a lumei pe unde atăţa intră şi atăţa se perdu, pe dĕnsa ănsĕ o intămpinase la pragu plăcerea şi o luase drept fiică, frumúseţa şi-o luase drept soră, norocul şi-o luase dreptu stăpănă. Negreşitu că unu moralistu cu fruntea posomorită ar fi avutu ce bănuì contra nebuniilor Eleonorei; cu toate aceste ea nu aveà consciinţă că face vre unu rĕu. Ea trăeà, şi credeà că astfeliu se trăesce. Ea nu scià că virtutea incepe acolo unde se sfirşescu plăcerile şi că morala e unu cămpu pustiiu unde nu cresce earbă verde. Ea se vĕdù incunjurată de toate plăcerile ce imbată vrăsta de doueţeci ani, şi le sorbeà pe toate plătindu-le cu tinereţa şi ochii sei frumoşi. Eleonora făceà răul ce face parfumul rosei care se perde fiindcă toţi ilu aspiră.

II.

Eleonora era incunjurată de tinerimea elegantă a Iaşului. Erà in cerinţele timpului de a fi priimitu in salonul ei, şi o obligaţiune de a-i face curte. Dar dintre toţi celu mai indărătnicu curtisanu şi mai fără norocu era Iancu, unu tĕnĕru naltu şi uscăciosu cu pĕrul linsu, cu ochelari pe nasu, foarte sentimentalu in vorbe şi foarte afectatu in imbrăcăminte. Dacă fiecare dintre amicii Eleonorei isbutirĕ a căpĕtà ceva din favorile sale, elu ănsĕ nu isbutì la nimicu şi invidia ilu frămănta adănc in inimă. Elu ureà pe toţi amicii Eleonorei, ear pe dĕnsa o ureà şi mai mult, căci erà omu rĕu şi pasiunea lui nu porneà dintr'unu isvoru curatu. Nimicu ănsĕ din cele ce se petreceau in interiorul lui nu se reflectà pe faţă-i. Elu aveà una din acele figure de ceară cărora imprejurările sciu totdeauna să le dee espresiunea ce trebue. Lăngă Eleonora erà amorezu pănă la culme, lăngă tovarăşei sei amicu pănă la moarte.

— Eleonoro! ţise elu, intru una din ţile găsind'o singură şi luăndu-i măna să o serute, pentru ce această mănă se intinde aşa de uşor la alţii.

— Ţi se pare, respunse ea.

— O! Eu nu mĕ inşălu; eu vĕdu pre bine că sunt celu din urmă alesu al inimei tale şi căud ai sci căt me face să sufĕru această ne-

dreptate. — Eleonoro! de ce nu me iubesci? .... eu te-aşu face aşa de fericită cum.....

— Ha! ha! ha! ilu intrerupse Eleonora cu unu lungu hohotu de risu. Ear ai venitu la mine posomoritu ca vremea cea rea. Nu scii tu că inima mea este inchisă la iubire? .... Eu din amoru culegu numai plăcerea acolo unde credu că o găsescu, ear suferinţa, dorul, chinul etc. le lasu pentru nisce nebuni ca tine. Socotesci tu că paserea intră de bună voie in cuşcă?

— Dar ce să facu să potu atrage şi eu macar una din privirile tale?

—Să-mi vorbesci mai puţin de amoru şi să nu fii aşa gelosu.—Ea ănsĕ nu scia căt veninu ingrămădeau vorbele ei nepăsătoare in inima celui ce-i vorbeà de amoru.

In acelu momentu s'auḑì sunăndu clopoţelul şi camariera Mariţa, anunţà pe junele Iorgu intovărăşitu de unu altu june necunoscutu.

— Buna ḑioa, Eleonoro! strigă Iorgu care intrăndu in odae depuse o sărutare cu sgomotu pe fruntea ei, dă-mi voe să-ţi presintu pevĕrul meu Petru, unu june provincialu şi ruşinosu ca o fată mare. Elu a eşitu din cărţi ca să intre in lume; te rogu să-lu numeri intre amicii tei. Poate vei isbutì să faci ceva dintrĕ'nsul. — Această presentaţiune originală puse pe junele Petru in o mare confusiune. Ănsĕ Eleonora veselă că se vedeà acum scapată de tristul ei companionu care nu-i vorbeà decăt de banii lui şi de inima lui, ponegrindu pe toţi ceilalţi, intinse măna noului venitu cu aceeaşi familiaritate ca şi căud l'ar fi cunoscutu de o sută de ani, şi-i ḑise cu celu mai graciosu surisu;

— Imi pare bine de cunoscinţa d-tale Domnul meu, şi pentru ca să o intărimu mai bine imi vei da braţul să mergemu la preumblare; mĕ inăduşu in casă. — Iorgule aşa-i că o să mă intovărăşesci ... Dar tu Iancule, ce te faci?

— Eu, ḑise elu..... Eu foarte mulţămescu; am o intălnire tocmai acum pentru o afacere oarecare şi după ce făcù douĕ, trei inchinăciuni foarte adănci eşì din casă urmatu de ceilalţi.

— Eleonora şi Petru mergeau inainte, ear Iorgu distrasu cum erà şuerăndu intre dinţi o o arie dintr'o operă, mergeà mai incet oprindu-se la fiecare fereastă prin care zăreà vre o fată frumuşică, şi astfeliu nu puteà să audă convorbirea tovareşilor sei.

Braţul Eleonorei care se vedeà rotundu şi trandafiriu prin horbota transparentă a hainei sale se răzemà cu voluptate pe braţul lui Petru, ear acesta cu săngele ferbinte cum e omul la vrăsta de 22 ani nu scia ce se găndească de această fiinţă care aveà atăta libertate in vorbă şi atăta lumină in ochi.— Ei vorbirĕ multe de toate. — Incepurĕ cu lucruri indiferente cum se incepe totdeauna, trecură apoi la frumuseţele de ţară in mijlocul cărora Petru işi petrecuse anii copilăriei, şi sfărşirĕ cu amorul. Cine nu scie căt de nesĕcatu este şi unde te duce acestu isvoru nesfirşitu de convorbire. — Amorul ḑice lumea e o costişă inflorită pe care luneci răpede, căci la fiecare pasu intălnesci căte o minune. — Eleonora deprinsă a ascultà limbagiul afectatu şi fanfaronu al tinerilor Iaşani fù surprinsă să găsească in acestu june nou venitu simţiri frumoase şi o inimă curată. Ear Petru electrisatu de ochii Eleonorei vorbeà vorbe inspirate ce resunau ca o musică in urechea ei.

— Este ea oare unu ăngeru sau unu diavolu? gândeà Petru.

— Este elu oare visul ce am visatu? gândeà Eleonora; şi de frică să nu-şi tradee secretul gândurilor lor, ei nu indrăsneau să se uite unul la altul. Când ănsĕ impinşi de o putere iresistibilă, ei se priveau unu momentu ochi in ochi, o! atunci nu sciu ce fiori simţeau prin inimă, dar erau dulci nespuşi acei fiori.

Ei se preumblarĕ până in noapte şi s'aru fi preumblatu mult ăncă dacă voacea ironică a lui Iorgu nu i-ar fi chematu la realitate.

— He! tinerilor, strigâ elu, am obositu alergându după voi. E vreme să ne ducemu pe a casă. Nu te credeam Petrule aşa bunu de gură.

Eleonora tăceà: aceste glume ĕi păreau de rĕu gustu, ear când venì momentul despărţirei mănele lor se strinserĕ fără voie şi prin inima lor trecurĕ fiori şi mai ferbinţi şi mai nespuşi, incăt şi unul şi altul avù in acea noapte somnul agitatu. Petru se sculâ la miedul nopţii, deschise fereasta de la odae, unde i se părù că se inăduşă, şi privì mult la stelele ce sclipeau pe ceru — stele aşa misterioase elu numai privise. Ear Eleonora avù visuri curioase; i se părù că se află intr'o grădină incăntată plină de pomi roditori şi de păseri căntătoare, ănsĕ fiecare pomu ce se legănà, fiecare pasere ce sburà, luâ incetinel feliurite forme fantastice până se prefăceà in nisce ochi mari şi lucitori ce sĕmĕnau a fi ochii lui Petru.

Adoa ţi când lumina ţilei o desceptâ, ca se sculâ mai tristă, şi-i părù rĕu după visul de noapte. — Ce se petreceà oare cu Eleonora?..

Pentru prima oară ea se uità cu infiorare in jurul ei. Statue de bronzu, şaluri de Persia, porcelane de China, toate aceste producte ale momentelor ei de uitare ĕi făcurĕ groază. I se păru că ele se uità cu dispreţu in trecutul ei şi de furie ea sfărmâ unu vasu elegantu ce sta pe masă marturu de greşelele ei. — Ce-mi sunteţi voi bune, strigâ ea, dacă nu mĕ puteţi face fericită!... Ea simţeà in inima ei că se resculà o lume nouă plină de parfumu şi de visuri ce o imbătau, dinaintea cărora trecutul păreà negru ca o noapte fără somnu.

A doua ţi când Petru venì la dĕnsa o găsì palidă, ear elu numai aveà focul de ieri, glasul seu tremurà, privirea sa erà sfiicioasă.

III.

Frumoasă a fostu odinioară grădina Socolei, dar mai frumoase sunt astăţi ruinele frumuseţei sale. Părăsită cum este, ea ne infăţoşaţe indoitul misteru al decăderei omenesci şi al naturei eterne.

Chioscurile sale căţute, sfinxii sei scirbaţi de vĕnturi ne desceaptă splendoarea unei domnii trecute pe când aleele sale intunecoase şi paraginite ne vorbescu de pustiul codrului. Erà o sară frumoasă. — Luna plină zimbeà de sus pintre nourii creţi şi argintii şi respăndeà pe earbă brazde de lumină.

Dar ce sgomotu se aude colo sub celu teiu frumosu? E o masă intinsă impodobită cu argintu şi cu cristaluri, in jurul căreia se vede şeţĕndu toată junimea aleasă a Iaşului şi in capul ei Eleonora. Eleonora astă dată nu aveà pe dĕnsa nici catefea, nici mătăsuri, ci o simplă rochie de citu care lăsà să se vadă

frumoasele forme a braţelor şi a umerelor ei, ear pe braţe şi la gătu nici o podoabă, nici unu diamantu. Ea redevenise cum erà, pe cănd o numeà lumea privighetoarea Socolei; căci amorul uu iubesce podoabele lumesci.

Lumea ănsĕ care nu crede in bine tălmăcea in rĕu această schimbare a Elionorei.

— A inceputu să ne placă florile de cămpu, ḑiceà unu june la urechia vecinului seu, vroindu să facă spiritu.

— Farmecul noutăţii, respundeà celaltu. Astăḑi Petru, măne altul.

— Dar rănḑul meu cănd va fi oare? gănḑeà cu o invidie concentrată Iancu care vorbeà puţin dar observà mult.

— Unu cănteçu ne trebue, Eleonoro, ca să inveselimu această masă, ḑise Iorgu, cănteçul inimei tale, şi acestu paharu ilu voiu deşartà intregu in sanatatea ta.

— Bravo!.... strigarĕ toţi, cănteçul inimei tale vremu să-lu audimu!

Eleonora nu asceptâ să fie mult rugată. Aerul recorosu, luna plină, misterul nopţii, toate aceste inălţaserĕ simţirile ei, şi voacea ei incepuse să sune pintre frunḑe. Dar cine poate spune ce cănteçu a cănţatu Elionora? Erà unu cănteçu neauḑitu spusu cu cuvinte de focu şi cănţatu cu o voace de ăngeru. Ea se urcâ pănă la acele note delirante ce numai amorul şi durerea le cunoasce şi răpită cum erà in torentul melodiei, ea işi aţintì ochii in ochii lui Petru care vĕḑù in această privire totu sufletul ei. Eleonora iubeà. Luna privì de sus acestu amoru născutu sub aripa ei de lumină, şi părù că-lu binecuvintează. E unu vĕntu care va trece, ḑiceau unii necreḑĕtori, dar ei se inşălau căci vĕntul erà furtună.

Din acea ḑi ea inchise uşa nebuniilor lumei, lăsăndu pe pragu unu trecutu plinu de vuetu şi de plăceri, care dispărù răpede, căci elu nu luà cu sine nici o parte din inima ei. Ea se aruncâ in această pasiune cu toată speranţa şi increderea unui sufletu feciorescu, şi nesciutoare cum erà de fericirile ce cuprinde in sine ănteiul amoru, ea le sorbeà pe toate, şi se mirà cum mai incăpeau in inima ei.

Unu anu intregu ei duserĕ impreună o viaţă de uitare, şi ḑilele loru treceau răpede cum trecu ḑilele fericiţilor. Intr'o ḑi ănsĕ Petru venì la Eleonora cam tristu.

— Ce ai, iubite? ḑise ea cu celu mai dulce glasu.

— Eu, respunse elu după o pausă, eu... n'am nimicu. Am atăta numai că mĕ temu să nu te potu face destul de fericită.

— Ha! ḑise ea imprejurăndu-i grumazul cu braţele sele, potu eu să fiu mai feric. decăt aşa?

— Visul e frumosu, desceptarea e amară!

— Ce vrei să ḑici, Petru? vorbele t mĕ inghiaţă, niciodată nu te-am vĕḑutu aşa

— Voiu să ḑicu că amorul e unu cop duice dar schimbăciosu; măne poate tu nu vei mai găsi in mine acelu omu pe care astăḑi ilu iubesci. Lumea cu plăcerile ei te rechiamă neincetatu; putè-voiu eu să-i ţinu totdeauna locul in inima ta?

— Alungă aceste gănduri iubite, şi'nseninează-ţi privirea. Nu veḑi tu in ochii mei că eu nu te potu uità. Pentruce această necredinţă in fericirea noastră?

Petru vedeà in adevĕru strălucindu in ochii ei amorul celu mai adăncu, dar aceasta nu-lu insenină, căci sufletul seu nu erà seninu.

— Soarta! soarta! esclamâ elu, multe poate să destrugă. Nu veḑi tu afară aeru, spaciu,

libertate, lumea care se mişcă cu inmiitele ei comori de plăceri, şi fericiri; toate aceste pe care tu le-ai părăsitu pentru mine, conspiră acum contra noastră, căci multe legături te leagă încă de lume, Eleonoro!

— Voiu rupea cele legături respunse Eleonora, am pentru mine amorul, şi elu care imi dă fericirea imi va da şi puterea. Lumea, ḑici tu, conspiră contra noastră. Ce-mi pasă mie de dĕnsa? Am eu oare să-i ceru ceva? Cât am fostu in lume, ea me-a datu totul, şi am fost săracă; astăḑi când m'am retrasu de dĕnsa, sunt bogată, căci te am pe tine, şi am totul. O! Dar tu ai dreptate să te indoesci de mine. Trecutul meu este unu marturu greu incontra virtuţii mele. Am greşitu mult in adevĕru, dar in ḑioa in care te-am iubitu pe tine, am primitu unu nou botezu care m'a spalatu de toate. Petru! crede-mĕ, crede-mĕ; mai curĕndu va incetà să-mi bată inima in peptu decât să incetezu eu de a te iubì.

Aceste cuvinte rostite cu accentul durerei induioşarĕ pe Petru, elu o cuprinse in braţe şi pacea fù incheetă prin unu sărutatu.

Cu toate aceste vorbele lui Petru deşi puteau fi ḑise fără intenţiune in nisce momente de tristeţă care ades nascu fără cause in mijlocul celei mai mari fericiri, totuşi fĕcură impresiune asupra Eleonorei. O nelinisce ĕi remase in sufletu. De atunci i se părea necontenitu că Petru e tristu şi gănditoru. Erà această parere sau realitate? nu sciu. Ea ănsĕ se puse a-lu esaminà pe furiş; fiecare mişcare, fiecare vorbă a lui Petru căutà să o esplice, ănsĕ de ce observà mai mult de ce mai mult se rătăceà in cugetări. Nu cumva oare imi ascunde elu ceva?.... gândeà ea in sine; şi ideea că legăturele lumei potu să-lu despartă odată de dĕnsa ĕi stringeà inima grozav.

Ah! ba! ḑiceà ea, invingĕndu-şi temerea, Petru nu mĕ va lăsà! elu e bunu, ş'apoi găsì-va elu alta să-lu iubească ca mine?

Dar vai! In zadar Eleonora căutà să alunge gândurile ce o impresurau. Indoiala intrase in inima ei şi-i alungase somnul de la ochi şi surisul de pe buze. Ea incepeà acum se cunoască partea cea amară a iubirei, durerea!

Intr'unul din acele momente de tristeţă cameriera Mariţa ĕi anunţâ pe Iancu.—Să intre ḑise ea.—Iancu nu fusese la dĕnsa de multă vreme şi de şi visita acestui omu ĕi erà foarte displăcută totuşi ea simţeà acum trebuinţa să comunice cu cineva; singurătatea o apăsà.

—Mĕ iertaţi, domnişoară că vĕ supĕru cu presenţa mea, ḑise Iancu cu unu aeru foarte ceremoniosu. Dorinţa de a vĕ revedè după unu timpu aşa de indelungatu, a fostu mai puternică in mine decât teama de a vĕ importună.

— Imi pare bine domnule să te revĕḑu earăşi la mine; ce intămplare te aduce aşa pe neasceptate? să fie oare numai dorinţa de a sci dacă trăescu, sau am muritu?

— Dar ce alta? Nu scii tu că eu sunt vechiul tĕu amicu?... ḑise elu reluăndu-şi tonul de familiaritate obicinuitu. Dar ce schimbare vĕḑu in tine, Eleonoro? Mi se pare că eşti cam palidă.

— Ah! nu e nimicu. O mică indisposiţiune care a trecutu.

— Hum!.... aşu pune prinsoare că ai avutu o neinţelegere cu Petru.

— Ce idee!

— O, numai fi şireată cu mine. Eu am

ochiul deprinsu la aceste. Veḑi dragă, tinerii de astăḑi sunt cam poznaşi; acum creḑi că moru după tine, şi peste o oară aleargă după alta. Amorul la dĕnşii e o ocupaţiune de toate ḑilele intocmai ca preumblarea la Copou. Ce le pasă lor că se voru ingălbeni nisce obraji rumeni şi frumoşi ca ai tĕi.

— De cănd te-ai făcutu aşa cunoscĕtoru de inima oamenilor, d-le Iancu?

— De cănd am vĕḑutu multe petrecĕndu-se sub ochii mei. Eaca tu, de esemplu, care ai făcutu atătea sacrificii pentru iubitul tĕu, eşti tu sigură că in momentul acesta Petru nu..... dar ce vorbescu eu?..... Aceste sunt mici bagateluri care nu trebue să strice o armonie frumoasă ca a voastră.

— Faci rĕu domnul meu că mĕ iei tot pe mine de esemplu. Eu n'am a mĕ plănge de Petru, ilu iubescu, şi toate vorbele dumitale potu să fie adevĕrate, dar nu se potrivescu mie.

— Bine faci Eleonoro că ilu iubesci, dar nu e rĕu să ai şi ochiul desceptu. Numai suntemu in timpurile cele bune pe cănd puteamu avè incredere oarbă. Amorul căt de mare nu esclude puţină priveghere.

— Nu inţelegu pentru ce imi dai asemene sfaturi, ḑise ea, afectăndu cea mai mare linisce, deşi vorbele insinuante a lui Iancu se infiltrau ca veninul in inima ei.

— Pentru ce? — — Eată pentru ce! — Scii tu unde s'a dusu Petru?

— Nu.

— Bravo! unu amorezu care nu spune iubitei sale unde se duce.

— Eu nu-i ceru niciodată samă de astfeliu de lucruri, esclamă ea cu măndrie, aceasta ar fi injositor pentru mine şi pentru dĕnsul.

— Pre bine ḑisu. Ănsĕ cănd cineva face lucruri ncobicnuite, se duce de esemplu afară din oraşu, pentru trebi importante şi foarte importante, ce ḑici?

— Ḑicu, că nu-i nimicu.

— Dar!.. nimicu — — In adevĕru poate să nu fie nici unu rĕu; ănsé eu credu că ar fi mai cu cale să scie ceva despre asemene trebi, şi acea fiinţă a cărei soartă e legată de a lui, şi care singură in odăiţa sa, asceaptă cu dorul in inimă intoarcerea amoresatei ei. Aceste mici detaiuri se datorescu totdeauna unul altuea .... cănd esistă iubire! — — O! me ferească Dumneḑeu să aducu cea mai mică bănueală in contra lui Petru. Eu sunt amicul lui şi al tĕu şi dorescu ca fericirea voastră să se prelungească căt de mult. Ănsĕ pentru aceasta crede-me, e bine să ai ochiul desceptu.

— Eu nu m'am indoitu niciodată de Petru.

— Ah! ah! Nu-i inimă care iubesce in care şerpele indoelei să nu fi muşcatu căte odată. Dacă ai fi tu sinceră, căte n'ai putè să ne spui, despre suferinţele ce te-au muncitu in oarele de singurătate, despre lacrimile ce ai vĕrsatu pe furiş cănd ţi se părea că Petru e gănditoru, distrasu, rece sau nerăbdătoru, căci dragă aşa-i amorul; elu ţine in mănă doue cupe, cu una dă fericirea, cu ceealaltă durerea, dar această din urmă se ḑice că e mai mare.

— N'am gustatu pe această din urmă — respunse Eleonora cu glasu răstitu, vroindu să curme o convorbire care ĕi făceà rĕu.

— Ochişorii tĕi imi spunu contrarul!

— Ar fi bine să vorbimu altă ceva, ilu intrerupse ea; sângele incepù să i se sue in față.

— Nu te supară, dragă, eu n'am venitu aice să-ți tulburu liniscea. Din contra voiu să ți-o asiguru. Eu iți arătu rĕul, ca să te poți ferì de elu, după cum credi mai bine. Așa de esemplu Petru s'a dusu. Scii tu unde s'a dusu? Scii tu pentruce s'a dusu? .... Nu! — — Scii tu când are să se intoarcă?.. Nu! ..... Ei bine rĕul este ca eu le sciu toate aceste, și tu nu . .

— A! D-ta scii! . . .

— Se intelege că sciu. Totu târgul vorbesce despre aceasta.

— Ce este? . . . intrebâ Eleonora acărei inimă se bătea tare.

— O! nimicuri! .... lucru ce se intâmplă in toate dilele .... Când unu focu se stinge cată să aprindemu altul .... Și dacă n'așu sci, adause elu cu o voace induioșată, cătu amoru, cătă statornicie ai avutu pentru dĕnsul! Ah! crudu trebue să fie cineva pentru ca să resădească durerea intr'unu sufletu ca al tĕu, și apoi să te lase pradă ei, intorcĕndu-și fața de la tine cu disprețul ce insuflă isbânda. Da! Da! . . . In lume e numai rĕutate. Tu erai o floare, și mâna lui n'a sciutu decât s'o rumpă.

— Domnule! Ce spui d-ta este grozav. Eu nu credu nimic, nimic, me intelegi? Ce te indrituesce să-mi vorbesci astfeliu de Petru? . . . Ce probe ai? . . . Spune indată, ori de nu, te voiu socotì ca unu intrigantu care imprăscie in jurul sĕu ură și veninu.

— Eată dreptatea femeească! Sunt intrigantu pentrucă spunu adevĕrul; pentrucă nu adaogu inșălăciune peste inșălăciune. Probe vrai? . . . Ei bine . . . Cetesce!

Elu băgâ mâna in buzunaru, scoase o hârtie indoită in mai multe pături, o desfăcù incetișor și apoi o remise Eleonorei cu o satisfacțiune internă visibilă.

Eleonora se ingălbinì ca ceara; ea recunoscù scrisoarea lui Petru. Eată ce conținea acea epistolă:

„Iubite tată!

„Nu potu să nu ascultu consiliile tale bi„nevoitoare. Cunoscu pe domnișoara despre „care imi vorbesci; ea intrunesce in adevĕru „toate calitățile pentru a me face fericitu. „In curĕndu me voiu duce in persoană la „moșia unde locuesce ea cu familia, spre a „me intelege definitiv asupra viitoarei mele „căsătorii. Speru că totul se va sfirși pre„cum dorimu amundoi. Te imbrățoșezu, iu„bite tată.

Petru.

Iancu observâ toate mișcările figurei ei, dar ce slabă oglinbă e figura, când e vorba să reproducă o durere așa de mare. Fața rămâne inmărmurită, ochii stinși, voacea amorțită, și numai celu ce sufere scie cât de neflrșită e suferința sa, dar nu o poate spune, nici arată.

— Lase-me singură domnule, dise ea, am trebuință de linisce.

— Eartă-me Eleonoro că ți-am causatu această durere. Datoria mea de amicu și omu onestu m'a făcutu să nu te lasu mai mult victimă unei inșelăciuni. Măni va trece supararea ta cum trecu toate in lume, și imi vei fi recunoscĕtoare. La revedere!

IV.

Eleonora remase impietrită. Multă vreme ea nu putù să-şi reculeagă ideile, stăndu intr'o stare complectă de amorţire, ca şi când ar fi părăsit'o chiar puterea de a suferì. Ea cetì şi recetì de o sută de ori scrisoarea teribilă care ĕi desfăşură adevĕrul, până când vederea i se intunecâ şi schima cuvintelor i se perdù in minte. Deodată ea tresărì; se duse cu paşi răpeḑi la biurou şi incepù să scrie. De mult ănsĕ ce erà grăbită mâna-i tremurà. Intr'o jumătate de oară ea scrise vr'o ḑece mici epistole. Apoi sunâ, şi cameriera Mariţa se presentâ inaintea ei.

— Trimite indată pe unu omu cu aceste scrisori se le ducă la adresa lor, şi tu vino indărătu căci am trebuinţă de tine.

Intr'o clipă Mariţa indeplinì ordinele stăpĕnei sale.

— Acuma, vino să-mi pepteni pĕrul cum scii tu mai bine. Vreu să fiu frumoasă, inţelegi tu, frumoasă

— O! n'am trebuinţă să-mi dau multă osteneală pentru aceasta.

— Să-mi pregătesci apoi rochia cea albă cu flori de auru, şi pe capu să-mi pui unu vĕlu de gazu prinsu in ghirlandă de lăcrămioare.

Mariţa deschise nisce ochi mari plini de mirare.

— Ce me privesci aşa!... Nu inţelegi ce este?

— Drept să ve spunu, nu inţelegu.

— Ei bine! află că astăḑi mĕ măritu!

— Domnişoara se mărită!!... strigă Mariţa ai cărei obraji s'incolorase de bucurie. Domnişoara se mărită... O! ce bine-mi pare!... Degrabă, degrabă, la oglindă, am să ve facu frumoasă cum n'a mai fostu mireasă in Iaşi. Bine-mi spuneà mie gândul, că v'a venitu ursita... Dar am să vĕ facu şi eu o rugăminte.

— Spune.

— Dacă ve veţi mărità, ve rogu să nu me părăsiţi. Eu nu vreu să me despartu de buna me stăpână. Vrau se vĕ vĕḑu in casa voastră deplin fericită şi eu să ve slujescu căt voiu trăì.

—Naibi nici o grijă, Mariţă. Eu am gănditu la tine. Tu vei avè partea cea mai mare a fericirei. Eată aceste diamante, ḑise ea arătăndu-i o casetă plină de odoare, ţi le dau ţie. Ele iţi voru asigurà traiul pentru totdeauna, şi dacă vei voì să te măriţi, ele iţi voru fi zestrea. Noi ănsĕ vomu trebuì să ne despărţimu, căci aşa cere soarta. Eu trecu deacum in altă viaţă, unde tu nu me poţi urmà.

— Mariţa se uità la caseta cu odoare şi i se luarĕ ochii; ea nu puteà să creadă că atăta bogăţie este a ei. Ameţită, ea se aruncâ la picioarele Eleonorei, articulăndu cuvinte neinţelese de mulţămire.

— Destul, Mariţo, ĕi ḑise Eleonora; eu trebue să me imbracu mai curĕndu; vremea trece, şi oaspeţii me acseaptă la nuntă. Grăbesce. Mariţa incepù să-i impletească pĕrul celu de abanosu. Ce schimbare in biata Eleonora! Ea se uità in oglindă şi nu se mai cunosceà. Faţa erà imbĕtrănită. Ea plăti scump greşelele tinereţelor sale, căci le plăti cu preţul fericirei. Amorul care ei puse in inimă comorile virtuţii, ĕi puse tot odată pe capu cununa de martiru.

— Domnişoară! şi unde faceţi nunta o intrebâ Mariţa cu sfială.

— Intr'o bìsericâ mare şi veselă ca raiul, inmpodobită cu flori ce imbată, şi luminată

cu făclii ce nu se stingu. Vreu ca nunta mea să fie aşa de frumoasă, că lumea să se mire, şi vestea sĕ-i meargă in nemurire.

— Aveţi dreptate, domnişoară; şi eu inţelegu ca D-voastre. Nunta trebue să fie nuntă. Dar mirele vostru, aşa-i că e domnul Petru? Cine altul ar putè să iee o mireasă aşa de bună şi frumoasă ca voi.

— Mirele meu e Petru, ţici tu?... Şi tot sângele i se ingrămăd in inimă. Dar e Petru, lui vreu să-i inchinu sufletul meu pentru vecie. Me insoţescu cu dĕnsul pe viaţă şi dincolo de viaţă pentru ca totdeauna să potu fi lângă elu, şi nici o putere omenească să nu me mai poată depărtà. Vrau să-lu apăru de rele; să-i alinu necasurile de ţi, să-i indulcescu visurile de noapte, şi elu să nu scie de unde-i vine binele, şi să scie numai căt l'am iubitu. Vreu ca sufletul meu revĕrsatu in sufletul lui să plutească in fericire ca doi luceferi in ţiori, şi lumea pe care o blastemu să se uite cu invidie la noi.

— Şi eu să nu fiu să vĕ vĕdu!... ţise Mariţa a cărei ochi nu se intorceau de la casetă.

Eleonora erà acum gata... Ea aveà toate podoabele de mireasă. Haine albe, lăcrimioare pe capu şi lacrimi in ochi!... Dar unde se duceà Eleonora? Ce gănduri aveà ea?

Ear se indreptă ca grăbire spre uşă, ănsĕ ajunsă pe pragu, ea se se oprì şi chemă pe Mariţa.

— Vino să te sărutu Màriţo, ţise ea depuindu o sărutare pe fruntea-i. Căud vei fi fericită să-ţi aduci aminte de stăpănă-ta care şi-a adusu aminte de tine.

Apoi ea eşì, se aruncă in trăsura care o asceptà afară şi plecă la Socola. Acolo o masă mare bogată intinsă sub acelaşu teiu unde cu unu anu mai inainte, ea işi căntase căntecul inimei sale. Aceeaşi tineri care fusese atunci erau şi acum invitaţi, afară de Petru care lipseà din oraşu.

La sosirea ei unu ura sgomotosu făcù să clocotească văile de prinprejuru.

— Privighetoarea Socolei! Tu nu erai menită să tanjesci la umbră, strigarĕ cu toţii. Bine ai venitu earăşi intre noi!!..

— Am venitu intre voi, că-mi erà doru să va vĕdu. Int'unu anu multe s'au petrecutu. V'am chematu pe voi care me sciţi cum eram, să me vedeţi cum sunt. Unu căntecu m'au dusu dintre voi acum unu anu, unu căntecu me readuce, dar acesta e celu mai frumosu şi celu din urmă.

— Eleonoro! Ce vorbe vorbesci tu? ţiserĕ unii.

— Eleonoro! ce haine porţi tu? ţiserĕ alţii.

— Sunt mircasă, nu me vedeţi? O să-mi jucaţi astăţi la nuntă, sub acestu teiu care a umbritu ăntĕiul meu amoru . . . Dar acum iubescu pe unu altul. Acesta e mirele meu. O! căud aţi scì căt e de frumosu!.. Ochii lui sunt adănci ca albastrul cerului, şi sărutul lui dulce ca sărutul lui Dumneţeu. Aşa-i că cine iubesce e fericitu?...

Şi unu grozavu surisu increţì buzele ei. Ea vĕrsă apoi şampanie in paharul fiecăruia, dar in paharul ei aruncă unu prafu pe furiş.

— Voi care aţi incunjuratu tinereţele mele, nu ve puteam lăsà fără să-mi ieu ţioa bună de la voi.

— Ce feliu ţioa bună? strigarĕ cu toţii.

— Dar! ţioa bună, căci acestu paharu ilu beu in sănătatea mirelui meu.

Eleonora erà palidă ca ceara. Ea ciocnì paharul cu amicii ei, apoi ilu sorbì fără să se resufle.

— In sfirșitu! ḑise ea, nu e greu de a trece pragul vieței, când nefericirea te duce de mănă. Acum lăsați să-mi cântu încă odată cântecul inimei mele.

Toți tăcurĕ, și ea incepù să cănte; dar astă dată cântecul ei erà infricoșatu, stridentu, erà cântecul desperărei. Fiecare notă erà unu blăstĕmu ce aruncà lumei pe care o părăseà. Cântându, ea intrevĕḑu prin minte toate fasele tinereței sale plină de rătăciri și de căințe de amoru și de durere, și toate aceste se risipeau acum ca unu visu al dimineței. Ce momente trebue să fie acele, in care omul conservându-și încă simțirile sale, sale, numĕră de căte ori i se va bate pulsul până ce-va ḑice vieții remasu bunu!

Când Eleonora sfirși de cântatu, ea căḑù obosită pe scaunu. Ochii ei stecleau de unu focu sinistru. Toți remaserĕ in uimire.

— L'am iubitu, ḑise ea cu o voace intreruptă, și am fostu fericită .... Ce-mi trebue mai mult? ... Nu mi-a fostu scrisu să fiu stăpână pe soarta lui. Elu nu-i ca mine orfanu in lume, elu are tată și mamă și o logodnică care-lu chiamă și-i suride; ear eu n'aveam dreptul să-lu răpescu din brațele lor și să me punu umbră soarelui ce-i strălucesce in viitoru ... Ah! simtu că me arde aice, ḑise ea puindu mâna pe peptu, și capul mi se invĕrtesce.

— Eleonoro! ce este? ... ḑiserĕ amicii ei incunjurându-o. Tu suferi; mânele tale sunt reci, buzele tale vinete?

— Nu-i nimicu, respunse ea. Sunt foarte bine. Ia vedeți colo, arătă ea spre resăritu, cât e de frumos! Acolo mi se deschide lumea unde e totdeauna primavară. Acolo am se fiu mireasa lui.

Ochii Eleonorei se acoperiserĕ de o ceață; voacea incepù să i se stingă.

— Remăneți sănătoși, voi care m'ați invĕțatu să ridu!... ḑise ea uitându-se la amicii ei. Acuma sciu să și plăngu. Remăi sănătoasă, tu viață in care am gustatu multu dulce și multu amaru! ... și voi ape limpeḑi a Socolei, copaci, verdeață, remăneți sănătoși! de acum inainte, veți desfată ochi mai fericiți decăt ai mei ... Ear tu Petrule, tu care incurĕndu vei merge inaintea altarului te ertu și te bineeuvĕntezu.

La aceste de pe urmă cuvinte Eleonora murì.

Lacrimi curgeau din toți ochii la vederea acestei nenorocite ființe ce trecuse prin lume răpede cum trecu stelele ce cadu din ceru; numai singuru Iancu stà rece, cu fața de marmură, și cu sufletu de ghiață.

N. Gane.

NOTIȚE BIBLIOGRAFICE.

Foaea Societății „Românismul".

Pe lângă *„Societatea pentru invĕțătura poporului Românu"*, publicațiune despre care am relatatu in Nr. 5 al Convorbirilor din 1 Mai an. cur., a mai apărutu in Bucuresci încă o foaie literară sub titlul *„Foaea Societății Românismul"* in formă de broșură. Nr. 1, deși se ḑice că e din Aprilie 1870, ne-a venitu abie in luna Mai. Fața ânteia ne spune că comisiunea de redacțiune și administrare a foei se compune din următorii domni: *B. P. Hăjdeu; N. V. Scurtescu; T. P. Rădulescu. G. D. Theodorescu; Gr. G. Tocilescu; C. D. Vucici.* Afară de B. P. Hăjdeu, toate celelalte nume ne sunt necunoscute. N'amu vĕḑutu nici o publicațiune subsemnată de d-lor și asceptămu a vedè meritul acestor noi autori din publicațiunile ce voru urmă.

Prospectul cu care incepe foaea spune că *„literatura este politica cea mai puternică, mai solidă și mai sănătoasă sau mai bine ḑecĕndu singu-*

ra politică universală“... Această confusiune de idei o esplică prospectul singuru mai jos, arătându că colaboratorii sunt „*o societate de juni, copii de ieri și barbați de mâne și că sunt o forță in fașe*“... Tot din această causă se mai esplică și următoarea confusiune: „*Sunt doue căi pentru a reeși intr'unu asemene studiu, fără care ori ce națiune devine unu stupidu misantropu, ce nu iubesce nici chiar pe sine insu-și căutându peirea sub o lovitură străină sau din propria sa mână. Aprofundați trecutul poporului-istorie; străbateți presintele seu — poesie.* — Că prin cuvêntul *poesie* se înțelege presentul unui poporu este in adevêru o idee nouă, dar puțin clară. In urma prospectului vinu statutele societății Românismul, după usul publicațiunilor Bucurescene, cu aratarea tuturor președinților, vice președinților etc. lucru ce nu interesează pe cetitori și n'are a face cu literatura și sfirșindu-se statutele urmează (ear după usul Bucuresceanu) discursul de inaugurare ținutu astă dată de D. Theodorescu, cu declamațiunea patriotică stereotypă și cu multe citate române, franceze și latine pentru a dovedi că Societatea Românismul va inalța națiunea noastră prin arte, litere și sciință cu o inălțime foarte măreață! Articulul „Nunta la poporul Românu“ de D. Ion C. Tacitu nu se sfirșesce in acestu numeru și e urmatu de mai multe poesii. Mai întei trei sonete de D. N. V. Scurtescu: *Gregorie Ghica, — Horea, Crișanu, Cloșca, — Tudor Vladimirescu*, declamațiuni patriotice consacrate prin usul acestei specii de poeți, dar fără nici o valoare poetică; apoi o poesie de D. G. D. Theodorescu: *Monumentele străbune*. Ca să se judece meritul poeticu, citămu din ḑece strofe de aceeași valoare, numai doue:

Dorescu să vêdu albindu vălceaoa
Ca și neaoa
Floarea iernei; eară steaoa
Din ceru să verse rașe mii
Peste frunḑele pălite
Presărite,
Peste florile 'nflorite
L'ale nopții poesii.

Căci pe la cruci găsimu a nume
Căte 'n lume
Românii fapte de renume
Făceau odată; eară 'n flori
Unu profumu de dimineață:
A lor viață
Transformată in dulceață
Sau in foile surori. etc.

In prosă: Dorescu să vêdu valea albindu ca omătul (floarea iernei), ear steaoa să verse o mie de rașe din ceru peste frunḑele pălite care sunt presărite peste florile in floare la poesiile nopții. Căci pe cruci găsimu *(a nume)* căte fapte de renume făceau Românii odată, ear in flori, care sunt parfumul dimineței, găsimu viața Românilor transformată in dulceață sau in foile care sunt surorite dulcței. — Ferice inteligența care precepe ce a vrutu să ḑică autorul! Lăsându la o parte metrul veselu și nepotrivitu cu starea contemplativă in care trebue să se fi aflatu sufletul autorului, ne intrebămu cum a să albească valea ca omătul? după lumina lunei pline? Dacă e așa, cum vede totodată steaoa care varsă rașele sale peste cămpu, când stelele disparu la lumina lunei; sau poate sub *stea* se înțelege *luna* confundându-se corpurile ceresci? Apoi când vra autorul să vadă frunḑele pălite *peste flori*? De sigur când cadu frunḑele adecă in Octomvrie? Ânsă atunci cu greu se voru mai găsi *fiori înflorite* pe cămpu. In sfirșitu, de se lasă luna, stelele și florile de pe cămpu la o parte, care sunt *poesiile nopții*? Poate autorul a gânditu la crucile de care vorbesce in strofă ce urmează de vreme ce incepe cu „căci pe cămpu“ fără ea acela *căci* să aibă vre o legătură ca ceea ce precede. — Cuvintele din urmă nu le-amu pututu nici de cum înțelege: „ear in flori, unu profumu de dimineață, a lor viață transformată in dulceață sau in foile surori. — Cu asemene poesii ne ridică d-lor arta română! —Urmează trei doine de *D. Olănescu*. Aceste au unu suflu de poesii populară, in formă și in idee, care trebue să fie luată după doine de ale poporului. Ânsă nu in totul, căci poporul nu are versuri ca acesta:

Și trupu, sufletu ți-a 'nghețatu.

Ți-a 'nghețatu nu ḑice Românul.

Mai sunt apoi căteva poesii populare culese care au meritul tuturor poesiilor populare și mai pe urmă „*documente istorice inedite*“ de soiul celor ce a tot publicatu D. B. P. Hăjdeu in foile sale „Traian“ și „Columna lui Traian“ pe pagina a patra și căte odată, când puținele interese ale ḑilei permiteau de a face foaea și mai interesantă și pe a treia.

Acesta este cuprinsul broșurei întei a foei societății „Românismul“ care după cum ne spune ultima față apare o dată pe lună și costă 20 lei noi pe anu, 12 pe șese luni și 7 pe trimestru. Ânsă abonamentele se facu in Bucuresci, la cancelaria comisiunei de redacțiune strada Mogoșoaiei Nr. 81—in fundu.

BALADE POPULARE ROMÂNE

adunate de

D. MIRON POMPILIU.

In „Convorbiri Literare“, anul III pag. 301 s'a publicatu o scrisoare către redactorul acestei foi, in care D. Pompiliu arată că a culesu mai multe balade, cântece, hore etc. populare și presentă doue din balade *Feciorul și pedepsirea Maică-sa*; și *Drăguța înșelată*, drept probă a culegerei sale.

Acea scrisoare ne mai anunță că societatea Ju-

nimea din Iaşi a hotăritu a publică şi editâ poesiile culese mai cu samă din poporul de pe valea Crişului negru, la poalele muntelui Bihoru şi in imprejururile Săbiului. Broşura anunţată a apărutu de căteva ţile ; ea este intitulată „Balade Populare Române". Felicităm pe D. Pompiliu, precum şi pe toţi acei care s'au ocupatu cu adunarea poesiilor populare Române, acestei bogăţii a naţiunei noastre. Alexandri a făcutu strălucitul inceputu şi esemplul seu a indemnatu din ce in ce pe mai mulţi de a-lu imitâ.

Eată ce ţice insuşi D. M. Pompiliu in prefaţa sa pag. 37: „Mulţămită geniului poporului Românu, nobila iniţiativă a D. Alexandri, este imbrăţoşată de unu timpu incoace de o mare parte de tineri din toate provinciele Daciei. Acestu faptu măreţu nu poate să nu umple de bucurie şi de aspiraţii fericite sufletul fiecărui Românu. Pe piedestalul acestor colecţii abundante in izvoare nesecate de idei mari, imagini incântătoare şi de poesie adevărată, literatura noastră cultă va străluci odată cu o eternă lumină şi genii sei nemuritori voru reflectă prin secule mărirea şi lauda ei."

Să citămu una din cele ântei balade culese şi publicate de D. M. Pompiliu ce ne va cădè sub ochi pentru a aratâ adevĕrul celor ţise mai sus. La pag. 41 este balada *Giurgiu*, pe care o reproducemu cu notele D. M. Pompiliu, căci şi aceste poesii sunt insoţite cu note după esemplul datu de Alexandri. Asemene D. M. Pompiliu a pastratu in totul dialectul locului de unde cântecele sunt culese şi intămpinămu căte odată espresiuni necunoscute noue, dar interesante. Eată balada:

GIURGIU.

Frunză verde de urzică,—
Strigă Doamne cine strigă,
Strigă Giurgiu dintre lunci
De la boi şi de la junci.
Nime'n lume nu aude
Strigătele sale crude,
Numai sacă maică-sa
Din grădină soro-sa,
Ea tare se ingrozeà
Păn' la dĕnsul se duceà
Şi din graiu aşa grăeà:
„—Ce ţ'i ţie Giurgiu meu?
Ce-au ajunsu pe capul teu?
Doar merindea ţ'ai sfirşitu,
Ori banii ţ'ai cheltuitu?
Doar' opinci de feru ai ruptu,
Ori juncanii ţ-ai perdutu?
„—Nici merindea n'am sfărşitu,
Nici banii n'am cheltuitu,
Nici opinci de feru n'am ruptu,
Nici juncanii n'am perdutu;
Somnul m'o ademenitu
Şi pe iarb'am adormitu,
Sub pomu verde infloritu,
Ş'unu vĕntu caldu ce mi-o bătutu
Florile au oboritu,
Şi mi-o căstu şerpe bălauru,
Maică, cu coarne de auru.
Na maică naframa mea,
Invĕlesce măna 'n ea
Şi o bagă 'n sinul meu,
Scoate şerpele celu reu!
„—Ba io, puiu, n'oiu invĕli,
Fără mănă nu potu fi,
Fără tine potu trăi,
Că de-a trăi taică-teu
Face altu'n locul teu.
Strigă Giurgiu, strigă eară
De la junci dintre hotară
Nine'n lume nu aude
Vaetele sale crude,
Numai drăguţu taică-sĕu
Din pragul vecinu-sĕu:
„—Giurgiu taicăi celu iubitu,
Spune'mi, spune ce-ai păţitu?
„—Taică, taică, dragul meu,
Am păţit'o foarte rĕu,
Că pe earb'am adormitu
Şi din pomu s'o coboritu,
Vai, unu şerpe gălbănuţu
Şi mi-a intratu in sinuţu,
Na, taică, năframa mea
Invĕlesce măna'n ea,
Scoate'mi şerpele din sinu
Că me umple de veninu.
„—Ba io ţeu n'oiu invĕli,
Fără mănă nu potu fi,
Fără tine potu trăi,
Că de-a trăi maică-ta
Noi altul vomu sĕmĕna.
Strigă Giurgiu-a treia-oară
Cătu găndesci că stă să moară;
Dar nime nu'lu asculta
Numai dalbă soro-sa,
Din pragul vecină-sa.
„—Ce'i Giurgiule, frăţioare?
Aşa tare ce te doare?
Fiare din munţi s'au sculatu
Şi pe tine au urlatu?
Ori tălharii te-au legatu
Şi toţi juncii ţ'au mănatu!
„—Fiare din munţi n'au urlatu,
Nici tălhari nu m'au legatu,
Ce somnul m'o 'nceluitu,
Sub unu pomu am adormitu
Şi vĕntu caldu au legănatu
Pomul cu flori incărcatu,
Ş'au căţutu unu şerpe reu,
Ş'au intratu in sinul meu,
Şerpe lauru, bălauru,
Cu coarnele de auru,
Elu cu coarnele me'mpunge
Cu limbile me străpunge.
Ie, soră, năframa mea,

Şi'ţi învĕi mâna cu ea!
Şerpele din sinu imi scoate
Şi me scapă de la moarte!
„—Ba nu, nu, fratele meu,
Aceia n'oiu face-o eu,
Fără mână nu potu fi,
Fără tine potu trăi!
Giurgiu iar prins'a strigà,
Dar nime nu'lu auḑeà
Numai ibovnica sa,
Din pragul suroară-sa
„—Giurgiule, sufletul meu,
Ce rându'i pe capul tău
De te vaeţi aşa reu?!
Doar in cale ţ'a eşitu
Pricoliciu afurisitu,
Şi vre turma să ţ'o strice
Şi capul teu să'lu mănânce?
Ori tu zaci de-o boală grea
Şi nu'i nime p'acolea,
Să'ţi dea apă din isvoru,
Şi să'ţi facă după doru?!
„—Ba, nu puiculiţa mea,
Nici nu zacu de boală grea,
Nici in cale'mi n'o eşitu
Pricoliciu afurisitu,
Dar somnul m'o 'nceluitu
Sub unu pomu am adormitu,
Şi mi-o fostu pomu'nfloritu,
Ş'unu vĕntu caldu, ce-o aburitu,
Florile le-au oboritu,
Ş'au căḑutu cu ele josu
Şerpe lauru, veninosu,
Şi s'au trasu la mine'n sinu;
Vai mândriţă peru de chinu,
Că cu coarnele me'npunge
Cu limbile me străpunge.
Na, dragă, năframa mea
Invelesce mâna'n ea,
Şi o bagă'n sinul meu,
Scoate şerpele celu reu!
Mândruliţa'lu ascultà
Năframa nici că luà,
Mâna goală ş'o 'ntindeà
Şi şerpele mi'lu scoteà,
Dar n'au fostu şerpe bălauru,
Ci unu mândru brău de auru.
„—Mândra mea, cruciţa mea,
Poartă-milu Duminica
In ciudă la soro-mea,
Si'lu poartă şi Sâmbăta
In ciudă la maica-mea.

NOTIŢĂ.

Cetimu in o foaie din Bucuresci „Columna lui Train“ următoarele comentarii asupra poesiei lui Alexandri „Baraganul“, cunoscută lectorilor noştri din numerul din urmă al Convorbirilor:

„De la 1866 şi până astăḑi, singura aeţiune a „dinastiei asupra literaturei naţionale a fostu de „a deprinde pe v'o căţiva scriitori de ultima spe„cie a se gudură pe lângă stăpânu. Ne pare rĕu „de a vedè până şi pe nemuritorul nostru Ale„xandri ambiţionându o asemene atitudine.

(Aici urmează cele optu ântêi strofe a poesiei.)

„Până aice e sublimu; dar d. Alexandri voesce „cu ori ce preţu să sfirşească printr'o profundă „plecăciune la adresa Tronului, şi eată cum o „scrintesce:

Ah! dulce, glorioasă şi mult strălucitoare
Va fi ḑioa de viaţă când pe sub mândrul soare
Trecêndu cu răpejune *unu Zmeu* cu-aripi de focu
Goni-va trista moarte ce zace'n acestu locu

Mult veselu va fi câmpul, când vecinica-i tăcere
Va dispărè deodată la *glasul de'nviere*
Ce scoate Zmeul falnicu din gura lui de feru
Vestindu noua răpire a focului din ceru.

„Slabu ca formă şi slabu ca idee! Ipocrisia „ucide inspiraţiunea. Ş'apoi in ḑilele noastre numai „doară copiii in România se mai joacă cu smei, „ridicându-i pe *o sforă in modu astificialu* şi *trân„tindu-i cu furie jos, de'ndată ce incetează „vêntul...*“

Nu ne ocupămu de modul cu care redactorii Columnii lui Traian lovescu in persoanele cele mai onorabile; făcêndu aceasta ei işi implinescu misiunea ce au, şi plecarea lor sufletească. Asemene oameni au fostu in toate timpurile şi in toate ţerele, ânsĕ in alte ţeri şi timpuri aveau cel puţin mai multă pĕtrundere de spiritu. Ce să ḑicemu ânsĕ de inteligința redactorilor Columnii lui Traian când, după cum resultă din cuvintele sus menţionate, ei au inţelesu că d. Alexandri *prin zmeul cu aripi de focu* şi *gura de feru* a făcutu alusiune la persoana Domnitorului?

Unu copilu ar fi pĕtrunsu indată că poetul a gânditu la drumul de feru.

Asemene inteligenţe critică pe Alexandri!!

ANUNCIU.

In curêndu idila „Miron şi Florica“ publicată in ultimele trei numere ale Convorbirilor va apărè in broşure separate.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea.

No. 8. — Anul IV. Iassi, 15 Iunie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svitera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Studii asupra stării noastre actuale II, de D. *A. D. Xenopolu.*

Din Cabală şi Amoru de Schiller, trad. de D. *I. Negruzzi.*

Poesii, de D. *N. Schellitti.*

Corespondenţă.

Studii asupra stării noastre actuale.

II *).

Raportul nostru cu Romanii**).

Dacă vre odată a avutu amintirea o puternică inriurire asupra vieţei unui poporu, apoi de sigur că aceasta s'a intămplatu la noi care datorimu renascerea noastră acestui fenomenu psichologicu. Din fundul unui sufletu amăritu de chinuri, amintirea originei noastre se inălţă de odată cu putere insemnată — şi dacă astăţi ne putemu măgulì cu speranţe de viitoru, apoi existenţa lor e datorită mai cu samă acelei idei care, in momentul celu mai criticu al vieţei noastre, dar totodată acela in care unu avĕntu erà cu putinţă, impinse cu energie sufletele mai bune spre inălţarea naţiunei din decăderea in care zăceà. Ideea aceasta ănsĕ erà că suntemu de viţă Romană.

Fusese odată pe păměntul Europei unu mare poporu care adause o parte insemnată la tesaurul ce-lu moscenescu generaţiunile omenesci, unu poporu ce strălucise atăt prin fala armelor sale căt mai mult ăncă prin unele insuşiri nepreţuite a sufletului seu prin putere, energie şi iubirea de libertate, nu selbatice şi fără de frĕu, ci ţinute in cumpĕtul şi mĕsura cea mai potrivită pentru a contribuì pe acea treaptă a desvoltărei la realizarea fericirei omenesci. Acelu poporu era originea poporului nostru insuşi!.. Şi toate momentele păreau că se unescu pentru a mărì puterea acestei amintiri: chipul măreţu a lui Traian, care părù că readuce pentru unu momentu in Romanii decăduţi ai timpului seu, sufletul epocei pe libertate, energia poporului invinsu, luptele crăncene cu multele episode, isvoare de vecinică poesie, in genere intregul acelu farmecu al puterei şi virtutei pe care popoarele iubescu a-lu avè la inceputul vieţei lor pentru a suge apoi din amintirea lui tăria necesară pentru indeplinirea

*) Veţi Conv. lit. An. IV. No. 1.

**) Discursul ţinutu in una din şedinţele societăţii române „Familia“ din Berlin.

scopurilor mai nalte — toate aceste ḑicu se grămădeau in sufletu pe lângă ideea originei noastre, o incunjurà cu unu farmecu nespusu, şi atrăgêndu toată activitatea sufletului in serviciul ei, či dădurĕ in totul o putere care avù celu puţin de resultatu posibilitatea unei desvoltări, pe care acuma e treaba generaţiunei presente şi a celor viitoare de a o duce mai departe.

Astfeliu datorimu renascerea noastră ideei că suntemu de viţă Romană. Această idee, atăt de importantă in viaţa noastră, voeamu a o supune unei cercetări, a vedè care este inţelesul ce i se dă in timpul de astăḑi, care suntu tendinţele şi urmările ce se leagă de dĕnsa.

Binele şi adevĕrul stau in strinsă legătură unul cu altul. Mĕsura ce-i mĕsoară pe amĕndoue este aceeaşi. O idee adevĕrată are urmări bune, una falsă urmări rele, şi această legătură e uşor de inţelesu. Lumea, cum este ea, e supusă unui complexu de lege după care se petrecù fenomenele ei. Adevĕrul pentru mintea omenească constă in recunoascerea acestor legi nestrămutabile, in aproprierea de ele direct sau indirect; neadevĕrul este indepărtarea de dĕnsele. Binele ănsĕ nu poate să esiste decăt in armonia cu legile lumei, ear lucrarea in contra lor e isvorul rĕului şi al nenorocirei. Omul, căruia e dată cunoscinţa, are datoria de a-şi indreptà mintea spre recunoascerea adevĕrului şi voinţa spre indeplinirea lui; astfeliu este elu insuşi făptuitorul fericirei sau a nefericirei sale şi a asemenilor sei. — Dacă binele şi adevĕrul stau in strinsă legătură, urmează ca ori-ce idee va produce bine numai intrucăt va fi adevĕrată; şi dacă mĕsura libertăţii omenesci constă in facultatea ce o are omul prin cunoscinţa şi urmarea legilor lumei de a fi elu insuşi făptuitorul fericirei, sau prin necunoascerea şi neurmarea lor acelu al nefericirei sale şi al neamului seu, atunci urmează ca cea mai naltă datorie morală căutarea adevĕrului şi respăndirea lui. E deci de cea mai mare insemnătate şi de cea mai sfăntă datorie de a-şi da sama de ori-ce idee care are inriurire asupra vieţei, de a căutà a-i recunoasce exact marginile pănă unde este adevĕrată, adecă pănă intrucăt este conformă cu legile lumei, pentru a nu-i da o valoare mai mare de cum o are, pentru a nu crede de adevĕrată şi partea prin care trecĕndu peste sfera ei, ea ajunge in contraḑicerea cu legile lumei şi devine unu isvoru de rele şi nenorociri.

Această critică serioasă a ori cărei idei insemnate este cu atăta mai necesară, cu căt la ele se manifestează cu deosebire urmările neajunsului intelegenţei noastră de a nu putè privì de odată in intregimea ei ideea şi legăturile ei. Cu căt o idee este mai insemnată cu atăt ea răpesce mai tare spiritul in care se produce, cu atăta ea se manifestează mai tare cu pretenţiunea de a conţinè adevĕrul intregu şi absolutu. Mărgini nu voesce a recunoasce. Centrul micu al universului minţei omenesci crede că corespunde cu centrul universului mare in care suntemu aruncaţi, şi că toate raḑele ce pornescu din elu se contopescu cu raḑele acestuia; nu gândesce că omului, popoarelor, perioadelor istorice inşele nu le este datu a aduce la lumină decăt căte o parte din nesfirşitul adevĕru ce plutesce necunoscutu asupra omenirei şi că intreaga revelaţiune a acestuia stă la capĕtul istoriei

omenesci. Această esclusivitate nu este ănsĕ numai decăt unu rĕu — din contra e ceva absolutu necesaru. Ea poate ănsĕ devenì periculoasă căndu trece peste sfera in care este indreptăţită să se manifesteze. In adevĕru ori ce idee nouă cănd vine la lumină intălnesce unu complexu de idei esistente adevĕrate sau nu, care i se opunu. Pe cele neadevĕrate trebue să le invingă, cu cele adevĕrate să se pună in armonie; de aici urmează ca o luptă proporţionată cu importanţa ideei este oare cum taxa intrărei ei in suma adevĕrurilor ce posedămu. Pentru astfeliu de luptă ea trebuesce să fie pregătită şi armele ei consistu tocmai in esagerarea ei, in esclusivitatea cu care pretinde la adevĕru. Dacă nu amu avè neinvinsă convingere sau oarbă credinţă nu amu avè neobosită energie. Numai nestrămutata incredere că singuri si in totul posedămu adevĕrul dă spiritului puterea de a-lu aduce la lumină. De aceea geniile cele mai mari sunt cele mai esclusive, şi mai esclusive ăncă sunt spiritele popoarelor. De aice contraḍicerile in aparenţă radicale intre sistemele filosofice, intre privirea teologică, sciinţifică şi poetică a lumei, de aice ura intre rase şi popoare.

Dacă această esclusivitate a ideilor insemnate e naturală şi necesară la inceputul formărei lor, nu urmează că ea este indreptăţită pentru totdeauna. Toată energia e de nevoe la inceputu căt timpu misiunea ideii este de a scoate la lumină o nouă faţă a adevĕrului şi de a atrage cu sila asupra acesteia luarea aminte a omenirei. Odată ce aceasta s'a făcutu, esclusivitatea ideii nu mai are nici unu sensu; ba atunci ea incepe a devenì periculoasă pentru că neconţinĕndu decăt o parte de adevĕru, dar pretinḍĕndu la o sferă mult mai intinsă decăt aceea ce o are in realitate, devine după cum amu arătat'o unu isvoru de rele şi de rătăciri. Atunci ea trebuesce oprita, supusă cercetărei, readusă la adevĕrata ei mĕsură pentru ca să poată urma inainte cu producerea binelui ce mai e in stare a produce. A recunoasce aceasta, a limità mărginile adevĕrului ideilor este treaba eminentă a istoriei

Recapitulămu cele spuse pe scurtu inainte de a merge mai departe:

O idee are urmări bune numai intru căt e adevĕrată. Ideile insemnate aparu ănsĕ la lumină cu unu caracteru esclusivu; ele pretindu a conţinè in totul adevĕrul. Aceasta esclusivitate e necesară la inceputu pentru ca noul adevĕru să ajungă a ocupà atenţiunea. Mai incolo ănsĕ ea tinde a devenì periculoasă, căci ideea pretinḍĕndu la o sferă de adevĕru mai intinsă decăt aceea ce conţine in realitate, vine in conflictu cu legile lumei şi devine unu isvoru de rele din unul de bunuri ce fusesc pănă atunci. De aceea in unu momentu oare care ideile cele mai importante din viaţa unui poporu trebue supuse unei critici serioase şi reduse la mĕsura de adevĕru ce conţinu. Momentul acela — putemu adăogì — ni-lu indică chiar simtomele reului, adecă urmările rele a unei idei bune.

Unei asemene critice voimu a supune ideea originei noastre care ne pare că a ajunsu in acelu stadiu unde trecĕndu peste sfera ei naturală incepe a devenì periculoasă. Mai nainte ănsĕ voimu a demonstrà prin căteva esemple insemnate adevĕrul principiilor infăţoşate mai sus.

Unul din cele mai cunoscute este antago-

nismul ce esistă acuma de secule intregi intre spiritualismu şi materialismu. De siguru că esistenţa unei părţi specifice in fiinţa omenească, unei părţi diferite de lumea incunjurătoare, unei oglinḑi deosebite de obiectele ce se reflectă in ea, conţine in sine unu adevĕru, şi efectele bune ale acestei idei nu au nevoe de a mai fi enumerate. Totuşi esagerarea acestei idei adeverate in sine a mersu pănă la negarea totală a realităţei lumei esterioare, sau in altu sensu la despreţuirea intregului progresu materialu al omenirei. — De asemene cu materialismul: Nimicu mai naturalu decăt de a susţinè şi importanţa corpului, a materiei in fiinţa omenească, de a considerà şi pe omu ca o parte din universu şi deci supusu legilor sale. Această idee earăşi trecĕndu peste sfera de adevĕru ce conţine a cercatu să esplice toate fenomenele pănă şi acele sufletesci prin teorii chimice sau mecanice, a negatu cu totul esistenţa unei părţi specifice in fiinţa omenească cu legile sale proprii şi diferite de acele a lumei incunjurătoare. Astfelu vedemu doue idei, in sine adevĕrate, in locu de a remănè in sfera lor, trecĕndu departe peste ea şi producĕndu o mulţime de rele morale si materiale, pănă căndu Kant prin „critica raţiunei“ vine de face partea sufletului şi partea lumei esterioare in construirea lumei interioare şi readuce astfeliu aceste doue sfere de idei la o mĕsură mai potrivită.

Unu altu esemplu foarte importantu se petrece in sfera socială. De sigur că ideea unei impărţiri mai drepte a puterei şi bogăţiilor intre membrii societăţii are pentru sine adevĕrul, şi aceasta idee, pentru a putè fi adusă la consciinţa omenirei, trebueà să se presinte sub caracterul celu mai esclusivu, sub paradoxii cum le a susţinutu Proudhon că „proprietatea e unu furtu“ şi altele asemene. Dar această idee a avutu urmări fericite, a datu nascere unor sisteme economice ca acele a lui List, Carey, Dühring care nu caută să baseze nedreptatea şi jefuirea in modu sciinţificu ca Malthus şi Ricardo, ci recunoscĕndu dreptatea cererei omenirei caută să descopere legile ce predomnescu in armonia universului pentru a deduce din ele mijloacele de indreptare. Pe de altă parte ănsĕ esagerarea ideii tinde de a devenì perḑĕtoare pentru intreaga civilisaţiune dăndu nascere unor monstri ca socialismul şi forma lui cea mai violentă, comunismul. Şi aice sciinţa are datorie de a lucrà cu energie pentru a mărginì ideea in sfera pănă unde este adevĕrată.

Unu ultimu esemplu cu totul cunoscutu ne-lu ofere Creştinismul. Despre binele ce l'a făcutu nu voimu a mai vorbì; e unu cămpu pre intinsu pentru a-lu insemnà in căteva cuvinte; şi totuşi nimene nu va negà că tot din ideea creştinismului, s'inţelege că esagerată, s'a produsu inquisiţiunea, călugării, Iesuiţii, direcţiuni nebune ca acele ale Stilparilor şi ale Anabaptiştilor, lucruri dispărute acuma, şi altele care ăncă se petrecu sub ochii noştri precum starea lucrurilor in Roma.

Să vedemu acuma ce se intămplă la noi cu ideea că suntemu de origine Romană, cu acea idee care, cu jumătate de soculu inainte, produse resultate atăt de priitoare pentru desvoltarea poporului Romănu.

Căndu ideea aceasta au incepntu a se manifestà cu putere in sufletul poporului nostru, ea luà unu caracteru esclusivu, după cum şi

trebueà să se'ntămple. Dacă nu s'ar fi pretinsu că suntemu curatu Romani, că toți Dacii a fostu stirpiți, că elementele străine cu care apoi amu venitu in contactu au fostu numai unu rĕu de a căruia urmări trebue să căutamu a ne curăți, ear nu unu fenomenu istoricu naturalu — dacă ḑicu nu s'ar fi pretinsu astfeliu de lucruri cu consequență și energie, atunci ideea că suntemu o *națiunalitate de viță latină* ear nu unu *amestecu de oameni fără legătură naturală* nu ar mai fi ajunsu a fi unu adevĕru recunoscutu. Prin această infățoșare esclusivă a ideii, noul adevĕru atrase asupră-și atențiunea. Pănă aice esclusivitatea erà la locul ei și trebue justificată*).

(Dacă esclusivității ideilor noue espusă mai sus nu ne pare a fi absolut adevĕrată, mai puțin ăncă ne unimu cu esplicațiunea ei la casul specialu despre care vorbesce autorul aice. — Nota Redacțiunei.)

Acuma stau lucrurile cu totul altmintrele. Nu mai avemu de adusu la lumină adevĕrul *că suntemu* de viță latină, ci de a-lu basà mai adănc, de a recunoasce *pănă intru cât* aceasta e adevĕrat și de a trage din ideea, astfeliu limitată, consequențele pentru viața noastră, dacă această idee nu este o idee moartă.

In locu de a face astfeliu, se persistă in mănținerea esclusivă a ideei, tot atăt, ba poate mai mult ăncă decăt in timpul căud aceasta erà necesar. Nu se susține numai că elementul predomnitoru care a contribuitu la formarea națiunalității noastre a fostu celu Romanu, ci se susține fără cea mai mică indoeală că suntemu Romani curați; că elementele străine care au jucatu și ele unu rolu in formarea spiritului poporului nostru, sunt numai o calamitate de acăreia urmări trebue să căutămu a ne desbarà; se pretinde tot cu așa energie — ca și in timpul căud asemene pretențiuni erau la locul lor — că toți Dacii a fostu uciși; se uită că imperiul Romano-Bulgaru a avutu o durată de mai multe secule, periodă plină de crăncene lupte, de dureri și fericiri gustate impreună; se consideră tot atăta de străbunii noștri, numai mai bĕtrăni se'nțelege, contimpuranii lui Fabiu și Cincinatu ca și acei ai lui Radu și Dragoșu; se admite o continuitate de desvoltare, ca și cum istoria noastră n'ar fi decăt urmarea istoriei poporului Romanu; se invață pănă prin scoli că Livius și Cicero sunt autorii noștri, și așa mai departe — in unu cuvĕntu nu se pretinde nimic mai puțin decăt că suntemu urmașii, strănopoții Romanilor și că deci șirul seculelor ce apasă atăt de greu asupra istoriei noastre nu a avutu altu efectu decăt de a inmuià puțin sunetul unei litere in numele comunu ce-lu avemu cu vechii Romani.

Că acestu tablou nu este esageratu o va mărturisì ori și cine*). Cei mai mulți ăncă

*) Din punctul acestu de vedere trebue judecatu Petru Maior și nu din acelu sciințificu.

*) Pănă și străinii: In unu discursu a profesorului de istorie din Heidelberg D-nu Wattenbach aflămu următoarele asupra Românilor din Transilvania: „Eigenthümlich ist es mit welcher Ernsthaftigkeit sie sich als Nachkommen und Rechtsnachfolger nicht romanisirter dacischen Bauern, sondern der wahren alten Römern darzustellen lieben, *und deren Thaten und Grösse für sich in Anspruch nehmen. Man lehrt das in den Schulen; Livius und Cicero betrachten sie als ihre Schriftsteller*, und die natürliche Folgerung ist, dass Siebenbürgen, Kraft der traianischen Eroberung, ihr Eigenthum sei.“ (Die Siebenbürger Sachsen, ein Vortrag von Dr. Wattenbach.

Cuvintele de pe urmă ni arată de sigur cu ce tendință amintesce D-nu Wattenbach factul ce ne interesează; ar dori să fie Transilvania proprietatea Saxonilor(!) Dar faptul e așa... și e tristu că Românii caută să baseze drepturile lor pe astfeliu de teorii și nu pe altele mai serioase și mai fără teamă de a fi resturnate.

de sigur se vor mirà că noi amu considerà o astfeliu de stare de lucruri ca ceva rĕu, cănd din contra s'ar părè că amu trebui să fimu cei mai fericiţi cănd toţii amu avè asemenea credinţe şi cănd aceste aru fi adevĕrate. Cercetarea va căutà să demonstre ănsĕ contrarul.

Să presupunemu unu momentu că aceste pretenţiuni ar fi adevĕrate, că amu fi deci Romani curaţi, urmaşi şi strănepoţi ai acelui poporu, eară nu unu poporu cu totul nou, şi să căutămu din punctul de vedere sciinţificu care ar fi urmările unei asemene stări de lucreri.

Dacă privimu in universu la toate fiinţele ce conţine şi dacă rechemămu in mintea noastră amintirea celor ce au dispărutu, recunoascemu o lege generală de care ascultă toate fără escepţiune: *Ori ce fiinţă mare sau mică are unu inceputu, o crescere şi unu infinitu;* această lege a esistenţilor finite in mijlocul universului infinitu se impune in modu absolutu spiritului omenescu. Piatra se desface prin acţiunea timpului şi a fluidelor şi se preface in lutu; plănta ese din sĕmĕnţă, cresce, se desvoltă, inflorésce şi rodesce pentru a dispărè apoi lăsăndu in locu-i o fiinţă analoagă, dară alta decăt dĕnsa. Animalale de asemene se urmărescu după perioade anumite de viaţă, perpetuindu-şi genu, prin fiinţe altele decăt cele ce au dispărutu. Cum că obiectele asupra cărora se indreaptă atenţiunea noastră sunt mai insemnate, cu atăta vedemu legea manifestăndu-se in modu mai lămuritu. Căte familii de plănte, căte rase de animale nu s'au urmăritu pe coaja pămĕntului, lăsăndu-şi urmele implăntate in stăncele lui! Ele au venitu in timpuri şi imprejurări anumite pentru a impodobì şi a impoporà pămĕntul, şi apoi au dispărutu pentru totdeauna, lăsăndu locul liberu altor formaţiuni.

O a doua parte a legei espuse mai sus este că *ori ce fiinţă nouă este alta decăt cea dispărută şi cu atăta mai deosebită de dĕnsa cu căt treapta ce ocupă in şirul esistenţilor este mai inaltă.* Puţină deosebire este intre piatră şi formaţiunile eşite din ea; mai mare intre plănta mumă şi cea produsă din sĕmĕnţa ei; şi mai mare intre animale — şi această deosebire earăşi apare in toată puterea ei cănd considerămu familiile şi rasele in locu de indivizi, in plănte şi animale. Căte deosebire intre ferigele*) cele inalte ca braţii ce se găsescu intre păturile geologice şi acele ce se tărăe astăţi pintre arborii pădurilor noastre, intre Mastodonţi şi Elefanţii urmaşii lor, intre şopirlele noastre şi colosalul Ichtyosaurus . . . Cu căt fiinţa e mai inaltă cu atăta individualitetea e mai tare desvoltată; prin urmare intre forma ce dispare şi aceea care o inlocuesce va fi mai mare deosebire. *Fiinţa nouă conţine mai multu elementu nou decăt elementu comunu cu fiinţa ce inlocuesce.*

Aceste legi generale remănu adevĕrate şi cănd le aplicămu la omu; ba aice ele devinu ăncă şi mai clare, căci avemu a face cu o fiinţă şi mai inaltă decăt cele considerate pănă acuma. Indivizii se nascu, crescu şi moru — şi fie ce individu e cu totul deosebitu de acei din care s'a produsu.

Oare această lege să nu fie aplicabilă şi la popoare, la aceste fiinţi şi mai inalte de-

*) Fougère, Farnkraut.

cât omul individualu in şirul esistenţelor universului?

Unu poporu este o esistenţă tot atât de bine determinată ca şi acea a unui individu singuraticu. Deşi elu nu apare in modu aşa plasticu ochilor noştri nefiindu incorporatu in o singură formă esterioară, ci in o grupă de indivíḑi in aparenţă neatărnaţi unii de alţii, totuşi elu formează o fiinţă una şi aceeaşi care işi are rădăcinile in sufletele acelor indivíḑi determinaţi de natură pentru o conlucrare mai strinsă spre scopul comunu al omenirei. In legătura interioară stabilită prin forme identice a gândirei, simţirei şi a esprimărei acestora nu esistă mai putină putere decât in legătura esterioară a membrilor unui corpu. Aceste fiinţe au şi ele ca toate celelalte o nascere, o crescere şi unu sfirşitu. Ele se urmărescu in şirul seculelor dându nascere istoriei omenesci, aparu in timpuri şi sub imprejurări anumite, desvoltă tot ce sufletul lor conţine, precum desvălesce floarea coloarea ei până i se zăresce inima, apoi puterile le slăbescu, elementele li se desfacu ca frunḑele ce se perdu in vêntu.

Omenirea in masa ei nu pare a se schimbà in modu insemnatu; o cătime de indivíḑi se află in ori ce timpu pe suprafaţa păméntului; numai sferele sufletesci represintate prin popoare se schimbă necontenitu. Ori şi când privimu omenirea o vedemu impărţită in diverse popoare ajunse fie-care in unu punctu a esistenţei sale: unele in timpul copilăriei lor, altele in floarea desvoltărei, altele earăşi reţinute prin pedici esterioare pe care trebue să caute a le invinge inainte de merge mai departe in producerea interiorului lor, şi in fine altele cărora veacul li s'a implinitu, sau dispărêndu cu totul de pe faţa lumei, sau tărindu o esistenţă mai multu vegetivă până să-i sune momentul nimicirei. Din câmpii Mesopotamiei şi de malurile Nilului vedemu cum să strămută culmea geniului omenescu in Grecia şi Italia, cum apoi peste Persia şi Egipetu se'ntindu spiritul ce a datu Califilor. Grecia şi Roma disparu la rêndul lor, şi pe aceleaşi câmpii, sub acelaşu ceru, alte neamuri, alte geniuri vinu să reverse comoarele sufletului lor. Se nascu popoarele moderne din combinarea elementelor lumei vechi cu acele ale lumei barbare, popoare ce unescu esistenţa lor din capĕtu, cu perioda copilăriei, cu cânturi şi epopee ca Elinii cu Omeru. Aceste popoare se desvoltă unele mai grabnicu, altele mai incetu, unele liberu altele muncite prin feliurite apăsări şi infăţoşându o desvoltare intreruptă *). In partea de răsăritu a lumei noastre — celei vechi— vedemu poporul chinezu care a prudusu tot ce puteà produce şi astăḑi duce o esistenţă monotonă fără progresu, fără viitoru. Peste totu locul vedemu manifestându-se legea generală, căreia de siguru e supusu şi insuşi neamul omenescu şi — mergêndu cu spiritul mai departe — insuşi universul soarelui nostru in sinul universului nesfirştu a corpurilor ceresci.

Popoarele deci se nascu, se desvoltă şi apoi disparu pentru totdeauna. Ele revarsă in lume conţinutul sufletului lor, aducu la lumină şi lasă in memoria omenirii ideile şi simţimentele care după natura lor specifică erau destinate a produce şi apoi inceată . . . Până când unu papuru a fostu reţinutu in

*) Italienii, Spaniolii şi Românii.

desvoltarea sa prin cause esterioare, până când această desvoltare nu a fostu completă, elu are totdeauna posibilitatea de a urmà mai nainte desvoltarea intreruptă. E numai leşinu, nu e moarte*). Când ănsĕ unu poporu a terminatu desvoltarea sa, atunci chiar de ar esistà fisicesce, e mortu sufletesce, puteri producĕtoare nu mai sunt in elu; va duce o viaţă cărcită, incapabilă de progresu până să vină o causă care să stirpească din lume o formă de spiritu a căruia mieḍu a despărutu. Esemplul ilu avemu in poporul Chinezu.

Deci ori ce poporu care poate să aibă incredere in viitorul sĕu trebue să fie unu poporu nou cu putere productivă in sine, unu poporu care simte in elu o comoară ce are de datorie a o lăsà geniului omenescu .... In zădar ar mai ţintì ochiul spre viitoru bĕtrănul ce s'apropie de groapă — in zădar poporul ce odată a trăitu.

Acuma să reluămu presupunerea că suntemu Romani curaţi — sau chiar *puţin* influenţaţi de alte elemente după cum unii voru acordà poate — şi nu unu poporu cu totul nou, tot atăt de nou ca Francejii, Italianii, care lucru curiosu, nu pretindu numai decăt a fi Romani curaţi. Ce va fi atunci urmarea necesară? Poporul Romanu s'a desvoltatu odată şi s'a desvoltatu atăt de completu cum poate nu s'a mai desvoltatu altul; elu a peritu prin insuşi mărimea lui; *tot ce conţine sufletul seu, a produsu*, apoi a căḍutu, in aparenţă sub năvălirea barbarilor, in faptă ănsĕ pentrucă putreḍise in lăuntrul sĕu. Dacă e aşa, ce mai căutămu noi atuncea? Dacă suntemu Romani curaţi, dacă elementele cu care amu venitu in contactu nu ne au influenţatu mai de locu, dacă toţi Dacii au fostu stirpiţi — apoi atunci ce mai asceptămu de la istorie, de la viitoru?— Numai atăta poate să mai fie ambiţiunea noastră de a represintà paralela Chinejilor pe păměntul Europei.

Toată intrebarea viitorului nostru stă aci: dacă suntemu Romani — degeneraţi — sau unu poporu cu totul nou, Romănii*). A crede că suntemu Romani curaţi şi că totuşi amu putè să ne mai desvoltămu odată poate fi o idee foarte măgulitoare pentru cei ce o au, dar pentru a fi adevĕrată ar trebuì ca natura să ne fi datu privilegiul de a ne subtrage de la legile ei. Deosebirea ănsĕ intre legile naturei şi acele omenesci constă tocmai in aceea că cele d'ăntĕi nu cunoscu asemene privilegiuri. *Condiţiunea esenţială a desvoltărei noastre fiindu ecsistenţa unei diferenţi intre spiritul nostru şi spiritul Romanu* ar trebui să incetămu odată pentru totdeauna cu nisce pretenţiuni tot atăt de absurde pe căt şi ridicule.

Noi, care credemu in viitoru, nu avemu astfeliu de pretenţii şi avemu convingerea că suntemu unu poporu nou — la a căruia formare a conlucratu multe elemente — eară nu Romani degeneraţi. Avemu această convingere pentrucă cucerirea Romană in Dacia nu a pututu avè unu efectu cu totul altul decăt cuceririle aceluiaşi poporu in Spania sau Franţia, anume de a introduce o dosă puternică de spiritu Romanu in acelu al poporului invinsu prin amestecarea cu dĕnsul; — pentru că schimbarea de climă are o in-

*) In această lege stă esplicarea unor reinceperi ca acele a Spaniei, Italiei şi a noastre.

*) Aceeaşi intrebare hotăresce şi viitorul Greciei moderne... Sau sunt Elini — degeneraţi, sau unu poporu nou.

riurire nemĕsurată asupra spiritului unui poporu, şi că unei asemene inriuriri a fostu supusu acelu al coloniştiloru Romani strămutaţi in Dacia; — pentrucă in decursul lungei perioade a invasiunei amu fostu in contactu cu sumă de popoare care au modificatu puternic spiritul poporului năvălitu şi că in genere in urma acelei perioade poporul nostru apare ca constituitu, ecsistă ca naţionalitate. Avemu acea convingere din considerarea caracterului limbei noastre, care dacă elementul latinu predomnesce in ea după cum ne o demonstră fără indoeală flexiunile şi construcţiunea sintactică, este totuşi departe de a fi limba latină insăşi, in care voescu a o preface filologii noştri; — din considerarea moravurilor noastre intru cât esistă, şi mai alesu din faptul celu mare că pe când Romanii a fostu singurul poporu aricu (indogermanu) din Europa ce n'a avutu poesie populară, şi noi din contra avemu o asemene poesie şi anume una de care cu dreptu cuvĕntu putemu să ne mândrimu. Aceasta e de mare insemnătate pentru celu ce inţelege, căci unu poporu care are poesie arată prin aceasta cu totul alte dispositiuni sufletesci decât unul care nu are o asemene — arată că poate avè filosofie, sciinţă şi arte, ceea ce Romanii nu au avutu.

Ideea deci de care ne ocupămu redusă la adevĕrata ei mĕsură este: *că noi Românii suntemu unu poporu de viţă latină, adecă: elementul care a jucatu rolul principalu in formarea naţionalităţii noastre a fostu celu latinu, dar că suntemu departe de a fi Romani curaţi, ci că multe alte elemente, a căror natură şi gradu de influenţă sciinţa ar trebui să caute a le stabili, au conlucratu la formarea spiritului poporului nostru — spiritu nou, deosebitu de acelu al Romanilor, şi deci in dreptu de a sperà in viitoru.*

Ne mai remâne de arătatu că această idee a originei noastre ajunsese in momentul când reducerea la adevĕrata ei mĕsură devenise necesară. Acestu momentu este, după cum am arătatu mai sus, acela in care din o idee bună se nascu urmări rele, semnu că ideea pretinde la o sferă mult mai intinsă de adevĕru decât acea ce o posede in realitate. Resultatele rele produse până acuma sunt următoarele:

1) *Stricarea limbei**). — Ideea că suntemu puri Romani are de urmare necesară că trebue să avemu o limbă pe cât se poate de latină, că ea trebue curăţită de toate elementele aşa numite străine ce conţine. — Această procedare are de urmare pe de o parte de a sărăcì limba de toate espresiunile sub care poporul nostru şi-a esprimatu in timpu de secule gândirile şi simţimentele sale, pe de alta de a falsificà espresiunea insăşi a acelor gândiri şi simţimente, imbrăcându-le sub forme noue imprumutate de la Romani — străbunii noştri, sau de la Franceji — fraţii noştri, forme care nu se potrivescu cu conţinutul ce voimu a pune in ele şi deci nici că sunt in stare a-lu reproduce. Dar la aceasta nu mai precugetă inchinătorii ideei că suntemu curat Romani; nu gândescu că jertfescu unei năluciri periculoase intreaga comoară poetică a poporului Românu!

2) *Idei necoapte republicane.* — Suntemu Romani: prin urmare trebue pe cât se poate să luămu de modelu pe străbunii noştri şi

*) Cu care stă in legătură incurcala ortografiei.

precum le copiemu limba să le copiemu şi instituţiunile. Timpul celu mai frumosu al vieţei Romane a fostu ănsĕ republica. Se crede acuma că e destul de a copià acelu timpu şi nu altul pentru a resădì şi in sufletul nostru frumoasa floare a libertăţii şi puterea morală fără de care libertatea e unu abusu... Aru trebuì să-şi aducă ănsĕ aminte aspiranţii la „consulatu“ sau „tribunatu“ că republica Romană ea insăşi au avutu unu sfirşitu, şi că acestu sfirşitu a fostu adusu prin o stare a spiritului poporului asemene celeia in care ne aflămu noi astăḑi care amu dorì să fundămu republica! Nu se indreaptă spiritul unui poporu prin schimbarea formei de guvernu, ci forma de guvernu prin spiritul poporului*).

3) *O ingămfare cu meritele altora* care intrece pănă şi mărginile bunei cuviinţi. — Sunt cunoscute pretenţiunile ridicate de unii —la care mulţi voru fi aderatu in tăcere—că noi amu fi datu semnalul revoluţiunii franceze, unirei Germaniei, acelei a Italiei, schimbărei regimului in Franţia etc.; se cetescu apoi pe fie-care ḑi atătea laude despre poporul nostru in ḑiare, broşure; se audu de aceste in discursuri publice — incăt pănă şi urmele modestiei paru a se fi ştersu din sufletul nostru. Toată această orbire asupra unei stări de lucruri spre indreptarea căreia ar trebuì să aplecămu toate puterile noastre in locu de a le perde in măguliri otrăvitoare— toată această orbire ḑicu se esplică uşor căud ne amintimu că suntemu Romani, că putemu numerà intre străbunii noştri o serie de caractere ca acele ale republicei Romane, că ne putemu considerà ca urmaşii nemediaţi a poporului ce odată prin insuşirile sufletului seu introduse in spiritul mai intregii lumi cunoscute pe atunci formele de viaţă proprie şie. Cum să nu uităm micimea actuală, naintea unui trecutu atăt de gloriosu! Dar se mai uită unu lucru care este ultimul puntu ce mai voimu a atinge; se uită că prin pretinderea unei continuităţi de desvoltare (probă modul cum se predă istoria noastră in scoli şi cărţi).

4) *Micşurămu noi inşine valoarea trecutului nostru propriu*, punĕndu-lu in o asemenare necesară cu unu altul ce-lu sfarmă prin mărimea sa. Se injosesce istoria noastră la rolul unei continuări mici a unei perioade insemnate, la unu părău ce ese din unu riu pentru a secà in pustii, in locu de a-i lăsà acela a unui inceputu de desvoltare, care totdeauna trebue să fie micu dar poate să devină mare.

Atătea avemu de spusu despre ideea originei noastre, despre frumoasele ei resultate in timpul renascerei noastre, despre caracterul sub care se presinta ea astăḑi şi relele ce se leagă de ea.

Dacă voacea adevĕrului mai are resunetu la noi, apoi poate că aceasta cercetare va contribuì intru căt-va la intărirea unei direcţiuni care caută a-şi da samă de starea in care ne aflămu. Dacă ănsĕ sistemul urmatu pănă acuma de a nu luà nici măcar

*) Atăt consequenţele in privirea limbei — de şi numai in parte — căt şi acelea in privirea instituţiunilor a fostu criticate in modu eminentu de d-nul Maiorescu (*scrierea limbei Române* şi *critica scoalei Bărnuţu*, apărute in broşuri separate, şi in „Convorbiri Literare“ anul I) dar pănă nu se va tăe rĕul pănă la rădăcină nu se va ascultà nici odată voacea raţiunei. Măcar să totu demonstrămu că ortografia d-lui Ciparu, sau teoriile d-lui Barnuţu sunt imposibile... ni se respunde: Nu suntem oare Romani? şi cu aceasta, victoria e sigură.

in bagare de samă ori ce idee care nu vine imbrăcată sub formele măgulirei, va persistà neinvinsu, atunci convingerea noastră că nu suntemu Romani curaţi va fi foarte slăbită.

Vomu incepe a crede şi noi — in feliul nostru — că suntemu Romani curaţi; dar gândindu la anul 106 după Christu ne vomu amintì că suntem Romani din timpul impĕraţilor, Romani din timpul decadenţii!

A. D. Xenopolu.

DIN CABALĂ ŞI AMORU.

De Schiller.

Tradusă de D. Iacob Negruzzi.

Scena IV.

In casa lui Miller.

Miller, Doamna Miller, Lucia.

Miller, (intrându iute).

N'am spus'o eu?

Luisa, (cu spaimă),

Ce? tată, ce?

Miller, (alergându prin casă).

Hai! Straiul celu nou — iute — trebue să-lu previnu — şi o cămeşă curată! Tocmai cum gândisem!

Luisa.

Ce-i, pentru Dumneḑeu?

Femeea.

Dar ce este, ce este?

Miller, (aruncându-şi peruca la păměntu).

Pe locu la friseru! — Ce este? — Şi nici barba nu-mi e rasă? — Ce să fie, hido? — Dracul a să te iee!

Femeea.

Ean priviţi, me rogu! Totul cade pe mine!

Miller.

Pe tine? dar pe cine, limbă afurisită? Aḑi dimineaţă cu cuconaşul teu, firear!.... Nu ţi-am spus'o indată? — La urmă a păritu totu!

Femeea.

Vorbă să fie! De unde scii tu?

Miller.

De unde sciu eu? — Ia colè la poartă e unu omu a ministrului şi caută pe musicantu.

Luisa.

Sunt perdută!

Miller.

Dar şi tu cu ochii tei cei galişi! (riḑĕndu amar) Drept ḑice proverbul: cănd dracul a clocitu oue vii in casa cuiva, se nasce o fată frumoasă — Acum o sciu.

Femeea.

Dar de unde scii că-i vorba de Luisa? Te-a fi recomendatu cineva ducăi. Poate că vra să te pue in orchestră.

Miller.

Ploae peste tine focul Sodomei! Orchestră! — Dar, orchestra in care tu mijlocitoare vei cănta Soprano bocindu-te, şi spetele mele vinete voru servì de contrabasu. (aruncăndu-se pe unu scaunu) Doamne Dumneḑeule!

Luisa, (puindu-se pe unu scaunu palidă şi aproape să leşine).

Mamă! Tată! Ce groază m'a apucatu deodată?

Miller, (sărindu de pe scaunu).

Doar mi-a picà v'odată cenuşerul in măni! — Doar mi-a pica v'odată! Fie pe lumea asta ori pe ceea lume. — De nu l'oiu face piseliţă cu trupu şi cu sufletu, de nu-i voiu scrie pe pele cele ḑece poronci, cele şepte rugăciuni din tatăl nostru, toate cărţile lui Moise şi a prorocilor să se vadă vănătăile in ḑioa invierei morţilor....

Femeea.

Strigă tu şi răcnesce! Nu te-a scapà de dracul! Sfinte Dumneḑeule, ajută-ne! Ce să facemu? Cum să scăpămu? Miller, spune, dă unu sfatu! (aleargă prin casă plăngĕndu tare).

Miller.

Pe locu me ducu la ministru! Eu am să-mi deschidu celu ănteiu pliscul — eu singuru am să spunu totu! Tu ai sciut'o inaintea mea! Ai fi pututu să-mi dai de scire. Amu fi făcutu pe fată să inţeleagă. Atunci erà ăncă timpu. — Dar unde? — Iţi trebueà ceva de dărdăitu... de şoptitu... şi chiar tu ai aţiţatu focul. Acum caută-ţi de pelea ta. Mănăncă-ţi supa ce ţi-ai fertu! Eu imi ieu fata de mănă şi pe ici mi-e drumul peste hotaru.

Scena V.

Ferdinand de Walter se răpede spărietu şi găfăindu in casă. *Cei dinainte.*

Ferdinand.

(Luisa, Femeea, Miller vorbindu impreună).

Luisa, (tresărindu).

Tatăl seu! Mare Dumneḑeule!

Femeea, (frăngĕndu-şi mănele).

Presidentul! Suntemu perduţi!

Miller, (riḑĕndu amar).

Mărire Domnului! Eată treaba gata!

Ferdinand, (răpeḑindu-se spre Luisa şi imbrăţoşând'o cu furie).

Eşti *a mea!* de s'ar pune chiar cerul şi iadul intre noi!

Luisa.

Moartea mi-e sigură — urmează — ai rostitu unu nume grozavu — tatăl teu?

Ferdinand.

Nimicu! Nimicu! S'a trecutu. Te am eară! Me ai eară! O lasă-me să me resuflu la sinul teu! A fostu o oară grozavă!

Luisa.

Care oară? — Me uciḑi!

Ferdinand, (dăndu unu pasu inapoi şi uităndu-se gravu la ea).

O oară, Luisă, in care se aruncă intre tine şi inima mea o figură străină — in care amorul meu ingălbeni inaintea consciinţei mele — in care Luisa incetă de a fi *totul* pentru Ferdinand. (Luisa cade pe scaunu acoperindu-şi faţa. Ferdinand inaintează iute spre dĕnsa se opresce dinaintea ei mutu şi privindu la ea cu ochi rătăciţi; deodată se depărtează in cea mai mare agitaţiune). Nu! Niciodată! Cu neputinţă, Lady! Tu cei pre mult! Nu-ţi potu sacrificà această inocenţă. — Nu! Pe eternul Ḑeu! Nu-mi potu calcà juramĕntul, care me mustră din ochirea-i stinsă mai tare decăt tunetul cerului — Lady, privesce! — privesce! părinte barbaru — să zugrumu eu pe acestu ăngeru? Să vĕrsu torturele iadului in acestu sĕnu cerescu? (inaintăndu spre dĕnsa hotăritu). Am s'o ducu inaintea tronului judecătorului supremu şi elu va hotărî ḑacă amorul meu e o crimă! (o ie de mănă şi o ridică de pe ḑscaunu). Curagiu! iubita mea! — Ai triumfatu! Me intorcu la tine invingĕtoru din lupta cea mai periculoasă.

Luisa.

Nu! Nu! Nu-mi ascunde nimicu. Pronunţă sentenţa cumplită! Ai numitu pe tatul teu? Ai vorbitu de Lady Milford? — Fiorii morţei me cuprindu — se ḑice că se mărită.

Ferdinand, (aruncăndu-se la picioarele ei).

Cu mine, nefericito!

Luisa, după o pausă cu voacea tremurăndă, ăsnĕ cu linisce infricoşată).

Ei bine — de ce me spăriu? — Bĕtrănul cela mi-a spus'o de atătea ori — n'am vrutu să-lu credu. (Pausă. Pe urmă să aruncă in braţele tatului seu, plăngĕndu tare). Tată! ie-ţi fata inapoi. — Eartă-me, tată! — Nu e vina copilei tale, dacă visul eră atăta de frumosu şi atăt de crudă desceptare.

Miller.

Luisă! Luisă! — Dumneḑeule işi perde mintea. Fata mea, copilul meu — blăstĕmu asupra inşălătorului? blăstĕmu asupra muierei care a mijlocitu!

Femeea, (aruncăndu-se spre Luisa suspinăndu).

Meritu eu acestu blăstemu, fata mea? Dumneḑeu să te erte, Domnule baronu! — Ce ţi-a făcutu acestu mielu ca să-lu zugrumi?

Ferdinand, (răpeḑindu-se spre dĕnşii cu hotărire).

Ănsĕ voiu resturnà cabalele — voiu sfarmà toate lanţurile prejudeţelor. Liberu ca omu, am să alegu, incăt sufletele lor de verme se voru inspăimăntà de opera uriesă a amorului meu. (vra să easă).

Luisa, (se ridică tremurăndu de pe scaunu şi-lu urmează).

Stăi! Stăi! Unde vrei să mergi? — Tată — mamă — ne părăsesce in momentul acestu cumplitu.

Femeea (aleargă după dĕnsul şi-lu opresce).

Presidentul are să vie aici — are să vie să ne batjocurească copila — are să ne batjoeurească pe toţi — — şi dumneata, domnule de Walter, ne laşi?

Miller, (riḑĕndu furiosu).

Ne lasă! Firesce! Şi de ce nu? Fata i-a datu totul! (apucăndu cu o ḑmănă pe majoru, cu ceealaltă pe fată). Incet, domnişorule! De vrei să eşi trebue ăntei să calci pe deasupra ei. — — Asceaptă aici pe tatul teu, de nu eşti unu ticălosu. Spune-i cum i-ai surprinsu inima, inşălătorule — sau, pe Dumneḑeu! (aruncăndu-i fata cu iuţală şi sălbătăciune), vei sdrobi ăntei acestu verme, pe care amorul teu l'a tăvălitu in rusine.

Ferdinand, (se intoarce şi se primblă in cugetări adănci).

Puterea Presidentului e mare — dreptul părintelui să intinde departe — poate să se intindă chiar păn la violenţă — poate merge departe — foarte departe! — Ănsĕ pănă la estremu merge numai amorul — Luisă! dă-mi măna! (o apucă) Dumneḑeu să me părăsească la celu de pe urmă resuflu — dacă momentul care va despărţi aceste

doue mâne, nu va rupe şi firul care me leagă de viaţă!

Luisa.

Me infiori! Nu te uită la mine! Buzele iţi tremură! Căutarea iţi e infricoşată!

Ferdinand.

Nu! Luisa! Nu tremuru! Din mine nu vorbesce rătăcirea! Este inima mea apasată care in acestu momentu hotăritoru se resuflă prin darul sublimu al cerului, hotărirea nestrămutată! — Te iubescu, Luisa şi vei fi a mea. — Acum alergu la tatăl meu!

(vra să casă şi dă peste presidentu).

Scena VI.

Presidentul urmatu de servitori. *Cei de'nainte.*

Presidentul (intrându).

Eată-lu! (Toţi inspămăntaţi).

Ferdinand (dându căti-va paşi inapoi.)

In locaşul inocenţei.

Presidentul.

Unde fiul invaţă s'asculte pe tatul seu.

Ferdinand.

Dă-mi voe să....

Presidentul (curmându-lu, către Miller).

Tu eşti tată?

Miller.

Musicantul Miller.

Presidentul (către mamă).

Dumneata mamă?

Femeea (plângându).

Ah! dar, mama.

Ferdinand (către Miller).

Depărtează-ţi fata, are să-i fie reu.

Presidentul.

De prisosu. Voiu tămădui-o eu (către Luisa). De când cunosci pe fiul presidentului?

Luisa.

Pe acela nu-lu cunoscu. Ferdinand de Walter vine la noi din luna lui Noemvrie.

Ferdinand.

Spune că te adoară.

Presidentul.

Ţi-a juruitu ceva?

Ferdinand.

Dinioarea ăncă jurămintele cele mai solemne in faţa lui Dumneḑeu.

Presidentul (măniosu către fiul seu).

Când va fi timpu să-ţi mărturisescu neghiobiile *tale*, ţi se va da de scire. (Luisei) Asceaptă respunsu.

Luisa.

Imi jură unu amoru eternu.

Ferdinand.

Şi iţi va ţine jurămĕntul.

Presidentul.

Trebue să-ţi ordonu să taci! — Primitu-ai jurămĕntul?

Luisa (cu induioşare).

Am juratu ca şi dĕnsul.

Ferdinand (hotăritu).

Pactul e inchietu.

Presidentul.

Am să dau eco afară. (cu reutate către Luisa) Dar cu toate aceste te-a plătitu totdeauna peşinu?

Luisa (cu luare aminte).

Nu inţelegu bine ast̆ă intrebare.

Presideatul (cu unu surisu răutăciosu).

Nu'nţelegi? — Vocam să spunu — fiecare meserie işi are căştigul — şi dumneata nu-ţi vei fi dăruitu favorile gratis — ori te-ai mulţămitu numai cu.... ha?

Ferdinand, (tresărindu ca unu turbatu).

Iadule! Ce am auḑitu?

Luisa, (către Majoru cu demnitate şi despreţu).

Domnule de Walter, acuma eşti liberu.

Ferdinand.

Tată! Virtutea trebue respectată şi in sdrenţele miseriei.

Presidentul, (riḑĕndu tare).

Poznaşă pretenţiune! Tatul să respecteze pe ţiitoarea fiului seu.

Luisa (căḑĕndu leşinată).

O! Dumeḑeule indurătoru!

Ferdinand (impreună cu Luisa inaintează spre Presidentu scoate spada din teacă, ănsĕ lasă indată măna să cadă).

Tată! — Iţi datorescu viaţa — nu am plătitu datoria. (viră spada in teacă) Recunoscinţa de fiu s'a măntuitu.

Miller, (care până acum stătuse intr'o parte inspăimăntatu, inaintează in mare mişcare, când crăşnindu cu dinţii cu furie, când clănţănindu cu dinţii de frică).

Excelenţa voastră. — Copilul e proprietatea părintelui — me rogu să nu bănuiţi — Celu ce ḑice copilei ţiitoare, dă o palmă părintelui, şi la palme respundemu cu palme, aşa-i pe la noi ve rogu să nu bănuiţi!

Femeea.

Ajută-ne, Doamne Dumneḑeule! Eaca şi bĕtrânul işi perde mintea — pe capul nostru are să se spargă furtuna!

Presidentul (care a auditu numai pe jumĕtate).

Şi mijlocitorul s'amestecă? Acuş ne-omu vorbi, mijlocitorule!

Miller.

Me rogu să nu bănuiţi! Me numescu Miller, de voesci s'auḑi unu adagio — ănsĕ n'am meseria de care vorbesci. Cănd se ocupă curtea cu această meserie, nu e treaba noastră bieţi burgheji! Me rogu să nu bănuiţi!

Femeea.

Pentru Dumneḑeu, moşnege, iţi perḑi femeea şi copila.

Ferdinand.

Joci unu rolu tată, unde cel puţin n'ai fi avutu nevoe de marturi.

Miller, (apropiindu-se cu curagiu).

Curată vorbă! — Me rogu să nu bănuiţi — Excelenţa voastră poate porunci şi ordonă in ţară ce-i va plăcè. Aici e casa *mea*. — Servitorul dumitale, cănd voiu avè vo socoteală să-ţi aducu, ănsĕ — — pe unu oaspete grosolanu, ilu dau afară, — me rogu să nu bănuiţi.

Presidentul, (palidu de furie).

Ha! Ce? (s'apropie).

Miller, (dăndu incet inapoi).

Asta erà părerea mea — Me rogu să nu bănuiţi.

Presidentul, (de totu furiosu).

Ha! ticălosule! In temniţă vei spune părerea ta. — Hai să cheme gendarmi! (căţi-va servitori esu, presidentul se primblă furiosu prin casă). Tatul in temniţă — muma şi hida de fată la carcanu! — Dreptatea va imprumută braţul ei măniei mele! Voiu luà grozava satisfacere pentru astă insultă — canalii ca acestea să-mi restoarne projectele şi să'ntărte nepedepsiţi pe fiu asupra tatului? — Ha, blăstĕmaţilor! Am să-mi adăpu ura cu peirea voastră. Totu cuibul tată, mamă şi fată, pe toţi am să-i jertfescu neimpacatei mele resbunări.

Ferdinand, (inaintăndu intre ei cu moderaţiune, ănsĕ energie).

O! Nu ve temeţi. Fiţi linisciţi! Sunt lăngă voi. (cătră Presidentu cu respectu) Nu te pripi, tată! — De te respectezi insuşi nu intrebuinţă violenţă! — Este unu locu in inima mea păn la care cuvĕntul „tată“ niciodată n'a pĕtrunsu. Nu inaintà păn acolo!

Presidentul.

Nedemnule! Taci! Nu-mi intartà furia.

Miller, (reviindu dintr'o ameţeală adăncă).

Ie sama la fată, femee! Eu me ducu la duca! — Croitorul prinţului — Dumneḑeu mi-o a insuflatu astă ideă, invaţă flautul la mine. — Aşa voiu putè ajunge păn la duca.

Presidentul.

La duca, spui? — Uitatu-ai că eu sunt pragul uşei, peste care trebue să păşesci, ori de care te impedici şi-ţi spargi capul? — La duca, prostule? — Hai! du-te, de vrei să fii ingropatu de viu intr'o inchisoare de ḑece stănjăni sub păměntu in core noaptea desmeardă iadul, unde nu pĕtrunde nici vuetul lumei, nici lumina ḑilei. Sgudue-ţi atunci ferele şi geme: Vai! pre mult! pre mult!

Scena VII.

Gendarmii. Cei de'nainte.

Ferdinand, (alergăndu spre Luisa, care-i cade in braţe jumĕtate moartă).

Luisa! Ajutaţi-o! Spaima o ucide!

(Miller işi iea bastonul in mănă, pune pălăria pe capu şi se pregătesce la luptă. Femeea cade in genunchi inaintea Presidentului).

Presidentul, (cătră gendarmi arătăndu-le steaoa de la peptu).

Puneţi mănа, in numele ducăi! — Băiete, lasăţi ţiitoarea! — Leşinată sau nu, cănd va avè o sgardă de feru la gătu, oru trezi-o cu petre.

Femeea.

Indurare! Excelenţa voastră! Indurare! Indurare!

Miller, (ridicăndu cu violenţă pe femeea lui).

Ingenunchiază inaintea lui Dumneḑeu, bocitoare bĕtrănă, şi nu inaintea unor blăstemaţi, dacă tot am să me ducu la temniţă.

Presidentul, (muşcăndu-şi buzele).

Ai putè să te'nşeli, ticălosule, mai sunt şi spănzurători neocupate (cătră gendarmi) N'aţi auḑitu ce v'am spusu? (gendarmii inaintează spre Luisa).

Ferdinand, (s'aruncă spre ea şi se pune intre dĕnsa şi gendarmii).

Cine indrăznesce? (işi ie spada cu teacă cu totu şi-i ameninţă cu mănunchiul). Celu ce a indrăzni să pue mănа pe dĕnsa, ĕi sfărmu capul. (Presidentului) Cruţă-te insuşi, tată. Nu me aduce la estremitate!

Presidentul, (amenințăndu gendarmii).

De nu voiţi să ve perḑeţi postul mişeilor — (gendarmii inaintează din nou).

Ferdinand.

Blăstĕmu! Inapoi, ḑicu ăncă odată! Fie-ţi milă

de dumneata insuşi, tată; nu me aduce la estremitate!

Presidentul, (mănioşu către gendarmi).

Astfeliu ve căutaţi de treabă, ticăloşilor! (gendarmii atacă mai tare).

Ferdinand.

Ei dacă nu se poate altfeliu (scoate spada şi rănesce căţi-va gendarmi). Eartă-me, eternă dreptate!

Presidentul, (furiosu).

Ean să vedemu dacă acestu feru m'a atinge şi pe mine! (ie pe Luisa, o ridică şi o dă unui gendarmu).

Ferdinand, (riđĕndu amar).

Tată, tată! Faci o epigramă minunată asupra Dumneđeirii, care s'a amăgitu făcĕndu dintr'unu bunu calău unu reu ministru!

Presidentul, (către ceilalţi).

Hai, ridicaţi-o!

Ferdinand.

Tata, va sta la carcanu impreună cu majorul, fiul presidentului. — —

Presidentul.

Spectacului va fi cu atăta mai poznaşu — eşiţi!

Ferdinand.

Tată, aruncă asupra fetei spada mea de ofiţeru!

Presidentul.

Spada ta e deprinsă a fi lângă oameni care stau la carcanu! — Eşiţi ănsĕ sciţi ordinul!

Ferdinand, (smuncesce cu o mână pe Luisa din braţele unui gendarmu şi cu cecalaltă indreaptă spada spre sinul ei).

Tată! Mai degrabă decăt voiu suferi să-mi insulţi mireasa — o străpungu. —

Presidentul.

Străpunge dacă-ţi e spada destul de ascuţită.

Ferdinand, (lasă pe Luisa să se uite la ceru).

Dumneđeule a totu puternicu! Tu eşti marturu! Am incercatu toate mijloacele omenesci — trebue să intrebuinţezu unu mijlocu infernalu. — Voi o duceţi la caracanu, păn atunci (strigăndu in urechia Presidentului) povestescu eu oraşului intregu — cum ajunge cineva presidentu! (ese).

Presidentul, (ca lovitu de fulgeru).

Ce-a fostu asta? — Ferdinand! — Lasaţi-o liberă! (aleargă după majoru).

(Cortina cade).

POESII.

* * *

Amoru, plăcere
Chinu şi durere
Peste-al meu sufletu ai revarsatu,
Şi fericire,
Nenorocire,
Toate in lume tu mi le-ai datu.

Timpuri divine,
De visuri pline!
Ca meteora v'aţi prăpăditu
Ca steaoa care
Pică, dispare
Din firmanentul unde-a lucitu.

Ah! niciodată
Mult adorată
N'am să te uitu eu pe-acestu păměntu!
Ş'o suvenire
De-a ta iubire
Mĕ va petrece pănă'n morměntu!

---

* * *

Nu veđi floarea lângă floare
Cum se'ndeasă cu amoru?
Nu veđi globuri după soare
Cum se'ntorcu in vecinicu sboru?

Luna nu'i inamorată
De păměntul istu frumosu?
Că tot umblă intristată
Palidă cu'n chipu duiosu?

Đorile nu'nbrăţoşază
Cu amoru acestu păměntu?
Şi pe elu nu lăcrămează
Nourul purtatu de vĕntu?

---

* * *

Eră lună, lună frumoasă,
Privighitoarea dulce căntă,
Voacea sa blănda şi misterioasă
Din triste visuri mĕ desceptă!

Gândeam la tine, la vremi trecute,
Când al meu sufletu pe-al teu iubì,
La mele visuri, speranți perdute,
La tot ce omul poate dorì.

Chipuri iubite și suvenire
In rața lunei se legănau,
Și cu-a lor zimbetu de fericire
Ḍile frumoase imi aminteau.

* * *

Mĕ ducu, te lasu iubită și gemete, suspine,
Voru resună d'acuma in calea-mi ne'ncetatu,
Mĕ ducu, te lasu iubită și simtu că fără tine
Nu am in astă lume nemica de speratu.

Precum o melodie geměndu se departează
De harpa plăngĕtoare ce-a fostu al ei isvoru,
Tot astfeliu al meu sufletu suspină, lăcrămează,
Când trebui de la tine să'ntoarcă al seu sboru.

Spre tine, tot spre tine aspir'a me ființă!
Și ori ce departare zadarnică va fi,
N'am alta ḍeitate, tu ești a me credință,
Am sufletu pentru tine și pentru-a te iubì.

Și oare unde soarta indreaptă a mele pasuri,
Spre glorie? avere? eu nu le prețuescu,
Și cum pot lângă tine s'ascultu acele glasuri,
Ce'n inimile noastre simțirea amorțescu.

Mĕ ducu, te lasu iubită și gemete, suspine
Voru resuna d'acuma in calea-mi nencetatu,
Mĕ ducu, te lasu iubită și simtu că fără tine
Nu am in astă lume nimica de speratu.

POATE.

Să nu'ți fie de mirare
Ca in versuri eu iți scriu,
Deși nu'su unu poetu mare
Poate unul am să fiu.

Poate toți să se sminteascâ,
Precum timpul este greu,
Și atunci să nu slăvească
Decât numai versul meu.

Noi trăimu din *poate 'n poate*,
De la leagănu, la morměntu,
Că nesigure sunt toate,
Ca și vĕntul pe pămĕntu.

Căte visuri de plăcere,
Și ilusii de amoru,
Și ce multă măngăere,
Ḍicĕndu „*Poate*“ ai ușor.

Eu speranța am in *Poate*,
Că elu scie a vorbì,
De aceea credu in toate
Și că *poate* me-i iubì.

NEMICU.

Când drăguța me tradase,
Când pe altul a iubitu,
Are aeru că nu'i pasă,
„Nu'i nemica“ mi-a șoptitu.

Și când lumea neferice,
Are-atăți nenorociți,
Providența lor le ḍice:
„Nu'i nimica“ suferiți!

Și când sufletul se sfarmă,
Când in lume stai geměndu,
Când speranța ta se darmă,
„Nu'i nimicu“ ḍici lăcrămându.

Sunt nemicuri toate'n lume,
Toate la neantu conducu,
Ori ce faptă, ori ce nume
La nimica se reducu!

Și gonitu din visu in visuri,
Omul trece pe pămĕntu
Din nimica in nimica,
Pănă cade in morměntu.

N. Schellitti.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui Fl. — Primitu. Mulțămiri. Respunsul va urma in curĕndu.

D-lui C. Scr. Tipărindu in ortografia noastră, după cum ne autorisați, acrostihul ar sună: **Casoca.** Cum vĕ pare?

Y. Z. Meritul poeticu e incontestabilu, chiar când nu ne-amu uni cu totul in idei. Mulțămiri sincere.

D-lui Fr. in Folt. Interesul ce ne arătați ne măgulesce foarte mult.

D-lui G. B. Adio!

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 9. — Anul IV. **Iassi, 1 Iulie 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Copii de pe natură. Christachi Văicărescu. De D. *I. Negruzzi.*

Despre originea artei dramatice la Greci. De D. *S. G. Vărgolici.*

POESII.

Valsul, de D. *T. Şerbănescu.*

Visul, trad. din H. Heine, de D. *N. Schelitti.*

COPII DE PE NATURĂ.

CRISTACHI VĂICĂRESCU.

Fă-mi o groapă la recoare
Că inima rĕu me doare.
Cântecu vechiu.

Christachi Văicărescu fusese camaradul meu in şcoală. Ca copilu simţeà o adâncă antipatie pentru carte. Elu ureà limbele clasice mai tot atât de mult cât şi pe cele moderne; nu-i plăceau matematica, geometria şi istoria naturală, nu aflà nici o mulţămire in studiul geografiei, nu pre aveà plecare pentru literatură şi din istorie scià numai că: Grecii se adunau la jocurile Olimpice ca să se trântească şi să cânte; că Romănii işi puneau câte odată mâna in focu ca să scape Roma, şi că se imbrânceau din când in când pe stânca Tarpee şi că in evul de mijlocu cavalerii rătăceau prin păduri ca să mântuească princesele de paza urieşilor şi a balaurilor.

La jocu ânsĕ şi la masă erà celu ântĕiu. Elu alergà mai tare şi bătеà mingea mai ghibaciu decât toţi. Ear la mâncare, deşi inghiţeà cantităţi nemĕsurate, acestea nu-i potoleau niciodată apetitul pe deplin. Tatăl sĕu, ca omu preceputu, ţiindu samă de aceste dispositiuni ale sale, ilu scoase din şcoală şi-lu luâ la ţară pe lângă dĕnsul. — Deatunci nu l'am mai vĕdutu. —

Mai dăunădi unu domnu cu faţa rotundă şi barba plină, me intâmpină şi lovindu-me pe umĕru me intreabă de-lu mai cunoscu. Vĕdĕndu că stam la indoeală — Eu sunt Christachi Văicărescu, imi ţise elu.

— Cum se poate? Niciodată n'aşu fi crедutu, ai o barbă grozavă şi arăţi voinicu şi sdravĕnu . . .

„Ah! Aparenţa e inşălătoare, suspinâ elu.

— Ce mai faci, unde trăesci, eşti insuratu?

„Sunt insuratu — sunt foarte nenorocitu.

— N'ai nimerit'o? Imi pare foarte rĕu.

„Nu sunt nenorocitu in căsătorie. Am o femee foarte bună, sermana, ânsĕ . . .

— Interesele poate nu-ţi mergu bine.

„Ba, nu me potu plânge; mergu destul de bine, ânsĕ . . .

— Ei bine ce-ţi lipsesce?

„Ah! Sunt bolnavu, sunt foarte bolnavu.

— Glumesci, tu bolnavu? Arăţi tare şi voinicu căt unu ursu.

„Asta me nenorocesce, strigâ elu, nime nu vra să me creadă. Toţi işi inchipuescu că glumescu, sau că sunt nebunu. O! Doamne, Doamne! Rea e lumea asta! Ce am făcutu eu de nu meritu credare, nici macar de la tine cu care am fostu amicu odată? Ce am greşitu eu oamenilor, de me ieu in risu când le spunu durerile mele? spune, esplică-mi . . .

— Nu te burzuluì, Christachi, nu voeam să te supĕru; te vedeam rumĕnu şi sdravĕnu şi gândeam . . judecându după aparenţă . . dar ce-ţi este, ce boală ai?

„Ce boală — *boală* in singular — intreabă-me ce *boale* am, şi lasă multu să me gândescu ca s'adunu numerul lor, căci cifra e ingrozitoare. Ear zimbesci? Me nenoriciţi cu zimbetul vostru. Când ţi-oiu spune boalele mele ai să riḑi. Dă-mi parolă că nu-i ride şi ţi-le spunu.

— N'oiu ride.

„Pătimescu mai ântĕi — e ridicul a spune — pătimescu de inimă.

— De inimă? D'o durere ascunsă, vr'unu amoru nenorocitu . . .

„Ce vorbesci copilării? Gândescu eu la aceste? potu eu gândì la aceste? Aşu vra să am asemene suferinţi dar nu. O! nu. Pătimescu de inima materială, de astă bucată de carne care stă ici la mijlocu şi-i cam plecată spre stinga. Am bataie de inimă.

— Bataie de inimă? Ai avutu v'o supĕrare, vre o grijă mare . . .

„Ba nu; asta-i mai a dracului: n'am avutu nici o supĕrare, mi-a venitu dintr'o friptură de curcanu.

Ne mai putĕndu-me oprì, lăsai risului meu cursul celu mai liberu. Christachi ănsĕ vĕḑĕndu aşa imi intoarse spatele şi voì să se depărteze fără a mai perde o vorbă cu mine. Abie ilu putui oprì ţiindu-lu de braţu.

„Nu te superà, Christachi, mărturisesce singuru că pare foarte curios de a suferì de inimă dintr'o friptură de curcanu.

— O! Cei fericiţi nu credu niciodată in suferinţele altora! esclamă elu. Şi nu mi-ar fi ciudă dacă ar spune-o unu omu specialu, dar voi mirenii in doftorie, pentru ce ve amestecaţi unde nu ve precepeţi? Am să-ţi esplicu totul ca să inţelegi şi tu, pentru ca dacă vei suferì v'odată de ceva să scii causa şi imprejurările.

„Esplică, am respunsu.

Christachi Văicărescu tuşì şi incepù a-mi ţinè următoarea cuvĕntare:

„Veḑi, ici in dreapta şi in stinga sunt plămăiele *(pulmones)*; aceste sunt ca doi băieţi care se stringu şi se intindu după cum intră sau ese aerul. In mijlocu intre dĕnsele este inima *(cor)* impărţită in doue chilii. Neincetatu sângele intră şi ese şi in totdeauna se inchide şi se deschide unu căpăcelu, a cărui mişcare o numimu bataia inimei. Această parte superioară a trunchiului este dispărţită de partea inferioară printr'o pele groasă *(diaphragma)*. In partea aceasta se află ca organe principale stomahul *(ventriculus, stomachus)*, şi maiul *(hepar, jecur)*. Stomahul este unu feliu de sacu elasticu. După măncare se intinde, apoi după mistuire se stringe la locu şi intră in starea sa normală. Elu joacă

rolul cel mai importantu in toată maşina aceasta ce ducemu unu şiru de ani pe păměntu. Căci elu iţi produce mulţămirea cea mai mare cănd mănănci cu apetitu, şi cea mai mare nemulţămire cănd suferi de dănsul. Ţi-e bolnavu stomachul, eşti unu omu perdutu. Capul nu mai este limpede, coloarea feţei se perde, puterile slăbescu, şelele te doru, picioarele nu mai au putere, somnul te părăsesce, şi veselia iţi ḑice pentru totdeuuna ḑioa bună.

„Tu mi-ai spusu că pătimesci de inimă, ilu urmăi eu.

— Aibi puţină răbdare pentru Dumneḑeu, me rugă Christachi.

„Acum veḑi ce mi s'a intămplatu. Friptura cea de curcanu a făcutu să-şi peardă stomachul meu elasticitatea şi cănd mănăncu ceva, ce-a fi, macar o lingură de ciorbă, se intinde grozav, ia aşa, (aici intinse amundoue braţele inaintea lui), in căt apasă pe diaphragma care la rěndul sěu apasă pe plămăi şi pe inimă. Plămăile ne mai avěndu destul spaciu, nu mai lucrează libere incăt suferu de inăduşală, ear inima apăsată nu mai are locu destul pentru săngele ce se grămădesce in ea şi bate şi ferbe ingrozitor. — Deaceea sufěru, din causa fripturei celei de curcanu, de stomachu, de peptu, de inimă fără a mai pomeni celelalte organe care sufěru şi ele se'nţelege de vreme ce sunt toate in cea mai strinsă armonie. Nervele imi sunt totdeauna iritate; capul imi e totdeauna greu; gătlejul aprinsu. Imi e totdeauna foame, şi de mănăncu vai ş'amaru! sunt omul celu mai nenorocitu, de nu mănăncu cadu de osteneală. Ah! ce viaţă teribilă şi ticăloasă!

— Şi n'ai cercatu nimica ca să te indrepţi!

„Eu n'am cercatu nimica?—Am făcutu toate curele cunoscute pănă astăḑi. Am luatu doftorii cu oca; m'am căutatu cu alopaţii, cu omeopaţii, cu hidropaţii şi băbesce. Căte odată me căutam totodată cu medici alopaţi şi omeopaţi, luăndu medicamentele şi a unora şi a altora, fără ca unii să scie cu alţii. Incepăndu cu lingure la fie-care oară, picături, hapuri şi pravuri, am ajunsu la şipuri mari de doftorie pe care toate le-am inghiţitu; am luatu tot soiul de ape minerale; am făcutu ḑi şi noapte comprese reci şi calde; am făcutu tot feliul de băi cunoscute; m'am adăpatu cu apă rece păn' ce n'am mai pututu. Am intrebuinţatu toate mijloacele aşa numite universale: hapuri de Morizon am inghiţitu multă vreme, incepěndu căte cu trei pe ḑi şi ajungěndu *crescendo* păn' la trei-ḑeci şi noue; am bĕutu siropul Pagliano; am făcutu totu ce prescriu Holoway, Raspeil şi Baumscheidt. Vĕḑěndu că aceste mijloace universale bune pentru toţi, mie nu-mi foloseau, m'am intorsu la curele noastre naţionale, m'am supusu la salcie şi fumuri; am făcutu descăntece cu legătură de ceapă şi spuză, am arsu petică, am stinsu cărbune, am inghiţitu inimi de porumbu şi rănză de găină neagră; in sfirşitu am chematu o babă ţigancă vestită ţin descăntece, ca să me caute, şi trebue s'o mărturisescu, am datu să cetească rugăciuni de cătră unu popă dintr'o monăstire mică de la munte, despre care auḑiamu că face minuni.

— Cristachi, pentru Dumneḑeu!

„Nu ride, nu scii ce vra să ḑică boala: din barbatu verde, devii babă bětrănă. Am făcutu ca barbaţii şi am făcutu ca babele: nu este doftorie, nu este medicu, nu este babă ce n'aşu fi consultatu, dar vai! toate

in zadar! In zadar! Sunt bolnavu prăpăditu şi singura mea dorinţă este să sfirşescu cât mai curêndu, singura mea speranţă sapa şi lopata. (Aici işi scoase portosigarul şi-mi oferì o sigaretă). Nu fumezi! Tutunul meu e foarte bunu.

— Cristachi, prănzesci aḑi cu mine?

„Bucuros. Adică vorba vine, căci eu trăescu acum mai mult din aeru, Nu sciu cum de me mai ţinu. La câte oare?

— La cinci. La revedere. Caută de fii mai veselu.

„Eu, mai veselu? Ah! — La revedere!

Ne despărţiremu. Infăţoşarea lui Christachi Văicărescu me preocupà. Intălnisemu mulţi oameni estraordinari in viaţa mea, dar nu dădusemu încă de unu ipohondru straniu ca acesta. Vorba lui răpede, ochii lui aprinşi, infăţoşarea sa sănătoasă şi fisionomia sa tristă şi veselă totodată formau unu curiosu amestecu de contraḑiceri. Me dusei la unu amicu al meu, unu tênêru medicu, doctorul Franzolă, şi povestindu-i intălnirea ce avusem ilu indemnăi să vie şi elu la mine la prănzu. Când me intorsei cu Franzolă a casă, Christachi me asceptà. Vêḑêndu in bibliotecă unu dicţionaru de conversaţiune, elu ilu deschise şi ceteà la cuvêntul „inima“ şi figura lui părea foarte ingrijită.

„D. Văicărescu proprietaru — doctorul Franzolă, presentăi eu.

„ — A! D-lui este doctorul Franzolă de care mi s'a spusu atăta. Imi pare foarte bine de cunoscinţa D-voastră. Sunt unu omu bolnavu prăpăditu. De mi-ţi da voie ve voiu consultà şi pe D-voastră, deşi am inceputu a desperà, că boala nu ar fi curabilă.

„Când veţi binevoì, respunse doctorul, c e mai nimeritu me găsiţi dimineaţa până la oarele . . . .

— Dar, fiindcă am mulţămirea a ve vedè acum, ilu curmâ Văicărescu, socotescu că nu v'ar supĕrà de m'aţi supune chiar la momentu unei cercetări amănunte.

Fără a mai asceptà respunsu, Christachi incepuse a-şi scoate surtucul, lăsându a se vedè unu peptu latu şi voinicu, când feciorul ne intrerupse invitându-ne la masă.

„Lasă pe mai pe urmă, Christachi, ĕi spusei, ai timpu destulu.

Văicărescu increţì sprincenele şi se supuse cu mulţămire.

Doctorul Franzolă erà unu omu veselu, ĕi plăceà să mănânce şi se bee bine şi mai mult încă găseà plăcere intr'o convorbire viu intreţinută.

Şeḑêndu la masă Franzolă incepù a povestì din vremea studiilor despre nebunii făcute. Văicărescu ilu ascultà cu melancolie.

„Ah! suspinâ elu — fericiţi acei pe care nenorocirile presente nu-i preocupă intr'atăta, incât să le şteargă din minte amintirile trecutului! Eu nu mai amu nici trecutu, nici viitoru; presentul e totul pentru mine. Acesta e singurul meu gându, singura mea preocupare: unu chinu grozavu care me sfăşie şi me arde. Cât sunteţi de fericiţi şi demni de invidie! — Intrerumpêndu-se deodată me apucâ de braţu şi-mi ḑise cu glasu repede: „Nu inghiţi ciorba ferbinte, pentru Dumneḑeu! că are să ţi se diliteaze stomahul. Căldura produce extensiunea tuturor corpurilor. Nu-i aşa doctore? — Franzolă zimbì, ear mie imi căḑù lingura din mână spărietu.

„Precum ve spunu, urmâ Christachi, eu amu numai unu singuru gându, acelu al boa-

lei, sau mai bine ḑicĕndu, al *boalelor* mele, căci nu este organu in totu trupul meu de la crescetu şi pănă la talpă de care să nu sufĕru. Adese ori me'ntrebu dacă nu sunt nebunu. Me culcu cu găndul meu, me trezescu cu dĕnsul, trăescu cu dĕnsul; astĕmpĕru nu mai am. De-mi trece prin capu a me pornì, punu caii la trăsură şi me ducu. Ca să am şi altă ocupaţiune decăt agricultura, m'am alesu primaru cu găndu de a me interesà şi de a face să inflorească comuna mea. In zadar! n'am ţinutu doue septemăni şi m'am demisionatu cu desgustu. Am inceputu atunci a me ocupà de cai, auḑindu că aceasta produce emoţiune şi-ţi atrage găndurile. In zadar! puteau să piară toţi caii căţi ĕi aveam, imi erà indiferentu; — m'am desfăcutu de dĕnşii. Atunci mi-a venitu găndul să me aruncu in politică şi să me alegu deputatu; ănsĕ auḑindu că in capitală trăesci intr'o climă bolnăvicioasă, că apa e rea şi mai cu samă spuindu-mi unu amicu că discuţiunile parlamentare producu bataie de inimă, găndii la starea sănătăţii mele, me apucarĕ fiori, mi se rĕdică pĕrul de groază şi părăsii această idee.“

Aici vĕḑĕndu că ciorba i se recise o inghiţì cu o grabă cum nu mai vĕḑusem. După aceasta urmà:

„Odată cum eram la ţară, mi se spuse că a venitu in satu unu medicu trimesu de administraţiune ca să vaccineze copii din satu şi că trăsese in gazdă la primaru. Indată ilu invităi la curte, sperăndu că acesta imi va da vre unu bunu consiliu. Dar de unde? Erà unu ignorantu care aveà mai puţine cunoscinţe medicale decăt mine. Unu şarlatanu care-mi spuneà cai verḑi pe părepi: susţineà că sunt sănătosu şi că boala mea ar fi numai ipohondrie! Auḑi Dumneata?

— Unu paharu de vinu, Christachi, ilu intrerupsei.

„De vinu, de vinu curatu, eu? Vrei să me nenorocesci să inghitu eu alcool? esclamà elu. Pune-mi doue picături in apă.

Christachi inghiţeà cantităţi enorme de bucate tot susţiindu că nu are apetitu. Franzolă ilu observase cătva timpu, după aceea incingăndu-se o convorbire de călătorii, se lăsà cu totul avĕntului vorbei şi tot spuneà. Inferbintatu in vorbă beà in fiecare momentu căte unu paharu tot lăudăndu vinul şi devineà din ce in ce mai veselu.

„Mi-a venitu o idee, imi şopti Văicărescu la urechie.

— Care?

„Am să consultu pe Franzolă indată după masă. A băutu cam multu şi socotescu că mi-a spune adevĕrul, scii „in vino veritas“

— Bine.

„Şi D-voastră veţi fi călătoritu mult, Domnule Văicărescu, urmà Franzolă.

— Dar, ca să me cautu: am fostu prin Germania, Francia, Anglia, Belgia, Italia şi Sviţera, respunse Christachi.

„Şi unde v'a plăcutu mai mult?

— Mai remăne indoială? In Francia. Acolo ḑicu şi eu că oamenii sciu trăì. Bucatele sunt uşor de mistuituitu şi reci, pe căud Nemţii sunt foarte rei bucatari, ear Englejii sunt grozavi: iţi dau carne crudă, indată cu sănge, incăt te miri de scapi cu viaţa.

„Dar Italia, frumoasa Italie, patria artelor?

— Nici acolo nu mi-a pre plăcutu. Italienni au unu feliu de bucătărie cosmopolită,

incăt nu scii de ce să te ții. Poamele lor sunt bune, ănsĕ au inconvenientul de a te indemnà să mănănci pre multe și-ți producu colice. Apoi clima fiindu foarte caldă, ești silitu să tot bei. Poți dar să-ți inchipuesci ce dice stomachul, acestu organu iritatu, esențialu.

Feciorul ne aduse friptura.

„Friptură de curcanu! țipà Văicărescu inspăimăntatu. Vrei să me uciḑi?

— Nu-i vina mea, iți juru că nu sciam.

„Am să ieu o bucată de peptu, urmà Christachi imblănḑindu-se.

Văicărescu măncase căt optu. Căud ne scularĕmu de la masă elu nu puteà. Doctorul de altă parte bĕuse unu șiru de păhăruțe și erà foarte vesel.

„După masă imi place s'audu musică, dise Franzolă, v'o melodie jalnico-melancolică; sau dacă nu se poate s'audu cel puțin cetindu-se versuri. Cadența vesurilor face asupra mea efectul musicei, imi imbată crierii și me aduce intr'o stare de nesimțire foarte plăcută.

— Ce musică și poesie! respunse Văicărescu, musica și poesia vieței stă in stomachu. Căud acesta funcționează bine, viața-i poetică, căud stomachul sufere viața-i cea mai grozavă prosă. Me rogu să nu cetimu nimica căci monotonia versurilor me face nervosu și-mi infățoșază boalele mele cu colorile cele mai negre. Mai bine, vino doctore, de me cercetează. — Acuma trebue să-mi spue adevĕrul, imi șoptì la urechie.

„N'am putè lasà cercetarea pe măne? intimpinà Franzolă.“

— Acum sau niciodată, rugà Văicărescu.

„Desceaptă-te, Franzolă! adăosei eu.

Pacientul și medicul trecurĕ intr'o altă cameră.

După o patrime de oară revenindu amĕndoi vezui pe Franzolă zimbindu, ear Christachi aratà foarte tristu.

„Ei . ? . —

Franzolă ridică umerile, ear Văicărescu clătinà din capu cu melancolie. Apoi adresăndu-se cătră mine imi ḑise incetu:

„Minte am eu să intrebu pe unu omu căud nebunia vinului ĕi ineacă crierii! Mi-a spusu cuvinte fără normă, susținea că toate organele mele sunt in starea cea mai bună, că nu potu să sufĕru de nimica și că totul este inchipuire, ipohondrie. Am să me ducu să-lu vĕḑu măni dimineață căud va fi desceptu și va vedè elu singuru cum s'a inșălatu astăḑi.

Căud me dusei a doua-ḑi să vĕḑu pe Christachi Văicărescu la otelul unde ședeà, ilu găsii făcĕndu-și pachetul și gătindu-se de plecare.

„Cum Christachi, te și duci, ne lași?

— Socoți că voiu mai stà unu singuru momentu in orașul vostru? Eram să moru astă noapte.

„Ce feliu?

— Simțeam pe brațul stăngu o măncărime grozavă și m'am spărietu socotindu că sunt bolnavu de vĕrsatu *(varcilac)*.

„Să vedemu — te-a pișcatu unu țințaru.

— Asta mi-a spusu și doctorul, dar presupuindu că aveți dreptate, frica nu e de ajunsu? Nu, nu mai stau nici unu momentu.

„Așa dar ai vĕḑutu pe Franzolă astăḑi dimineață?

— L'am vĕḑutu. Nu scie nimica. Inchipuesce-ți că astăḑi fiindu in toate mințile, mi-a repetatu tot aceea ce-mi spusese și ieri. Toți medicii nu sciu nimica, toți sunt nisce ignoranți!

„Nu te mănie pe nime Christachi, dacă ți-o spune, ănsĕ tu suferi numai de ipohondrie.

— Ah! și tu, și tu! Nime nu me crede. Am să moru intr'o ḑi și atunci numai aveți să ve convingeți că am avutu dreptate și veți ḑice intristați: „Pre tărḑiu vedemu că căt avè dreptate bietul omu sermanul, noi nu-lu credeamu și eată că a muritu“ și aveți să me jaliți și să-mi plăngeți de milă!

Vĕḑĕndu că zimbescu eară, Christachi Văicărescu imi ḑise ḑioa bună și pornì furiosu.

Iacob Negruzzi.

Despre originea artei dramatice la Greci și istoria ei pănă la Pericles*).

Sumariu. I. Impărțirea poesiei in trei genuri. II. Amestecarea acestor genuri in timpurile primitive. Cum se născù arta dramatică? III. Trei genuri dramatice, eșite tustrele din serbătorile închinoarea lui Dionisos. Inceputul tragedei. IV. Necesitatea corului in tragedia greacă. Importanța tragediei la Greci. V. Tespis și Frinicus. VI. Inceputul dramei satirice și istoria ei. VII. Comedia și originea ei. Susarion. VIII. Comedia atenianĕ și comedia siciliană, Epicarmu. IX. Cratinus și Eupolis. Progresele comediei ateniene și caracterul ei. X. Concursuri dramatice.

I.

S'a ḑisu adeseori, și cu dreptu cuvĕntu, că poesia este leagănul omenirei. Ea e forma naturală și spontaneă, sub care omul 'și a manifestatu impresiunile sale, fată cu mărețul spectacul alu lumei esterioare. Cea dintăi vorbă a lui a trebuitu să fie unu imnu de admirare pentru minunele de tot feliul ce se desfășurau sub ochii sei, pentru nemărginita varietate de lucruri și de vietăți cu care crà incungiuratu.

Fără a'și putea da socoteală de originea lor, fără a se preocupà căt de puțin de unde vine, și cum s'a produsu această armonie admirabilă, elu a simțitu că mai pre sus de dĕnsul se află o ființă de o natură superioară. Ori care a fostu forma și trăsăturile cu care imaginațiunea sa a imbrăcatu această ființă, omul i a adresatu intăile sale sonuri, intăile sale cântări de mulțumire și de recunoscință.

Astfeliu omul cel d'ăntăiu a fostu și cel intăiu poetu. Tineru, plinu de viață și de entusiasmu, cu o cugetare vioae și infocată, rugăciunea a fostu toată religiunea sa, oda, toată poesia sa. Aceasta e copilăria omenirei.

Puțin căte puțin omul cresce și se desvoaltă; societățile se formeaḑă; familiile primitive se unescu in seminții, semințiile in popoare. Instinctul nomadu dispare. Dorința de a se statornicì intr'unu locu, de a'și alege o patrie și o locuință ficsă, devine din ce in ce mai generală. Cu modul acesta se nascu micele state, a cărora capi sunt ăncă totu păstori, ănsĕ păstori de popoare. Religiunea ia o formă mai puțin vagă. Comunitatea patriarcală dă locu societății teocratice.

In curĕndu ănsĕ inmulțirea statelor aduce neințelegeri intre oameni. Pămĕntul părĕndu-

---

*) Patin, *Etudes sur les tragiques grecs—Histoire de la tragédie grecque, t. I.*—Pierron, *Histoire de la littérature grecque.* Burnouf—*Histoire de la littérature grecque 2. vol.*—Barthélemy, *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce.* — Magnin, *Les origines du théâtre antique et du théâtre moderne.* — Schlegel, *Cours de littérature dramatique,* traduit de l'Allemand. 3 vol. — Egger, *Essai sur l'histoire de la critique chez les Grecs* 1. vol. — Victor Hugo, *Préface de Cromwell.*—Otfried Müller, *Histoire de la littérature grecque,* traduite de l'Allemand 3 vol. — Aristotel, *Poetica.*

li-se prea strimtu, ei incepu a năvălì unii peste alţii. De aice vinu resbelele: cei mai tari batu şi supunu pe cei slabi. Unele societăţi disparu, alte noue se formează pe ruinele lor.

Această schimbare se resimte şi in poesie. In locu de a esprimà mişcările sufletului de a celebrà impresiunile personale, sentimentele de admirare şi de amoru pentru fiinţa supremă, entusiasmul religiosu, durerea, bucuria, beţia plăcerilor, ea se uită in trecutu şi'lu reinviază, ea ne representă evenimentele norocite sau nenorocite petrecute in alte timpuri; ea cântă seculile, popoarele, imperiile. Cu unu cuvêntu, din *lirică*, poesia devine *epică*.*)

Mai tărdiu, cu progresul cunoscinţelor ominesci, aceste doue feluri de poesie perdură mult din insemnătatea lor primitivă. Aflarea scrierei şi descoperirea prosei dădură nascere istoriei, şi făcură mai puţin necesară esistenţa poesiei lirice şi a poesiei epice. Din acestu momentu poesia incepù a fi privită ca unu mijlocu de petrecere şi de plăcere morală. Ea luâ o formă nouă, care fù ca o combinare acelor douĕ forme anterioare**) Astfeliu se născù *poesia dramatică*.

Aceste sunt cele trei forme principale sub care apare poesia la unu poporu. Ănsĕ această deosebire nu e absoluta: poesia epică, lirică şi dramatică nu se află totdeauna bine deslipite unele de altele. Din contra ele potu fi amestecate, combinate intre sine; una poate luà o mai mare desvoltare decât alta. La unele popoare ele potu inflorì impreună; la altele, una cedează pasul surorilor sale. Toate ănsĕ provinu din acelaşi isvoru, care e imaginaţiunea, adecă puterea de a primì, de a amintì, de a unì, de a mărì impresiunile primite*).

*) Victoru Hugo, Préface de *Cromwell*.

**) Oraţiu, ad Pisones, 405.

II.

Tustrele aceste genuri furĕ de o potrivă cultivate la Greci. In timpurile fabuloase poesia lirică şi epică au lasatu mai multe nume celebre: Orfeu, Museu, Linus şi alţii. In vrăstele posterioare, ele au produsu pe Omeru, pe Esiodu şi toată pleiada poeţilor lirici din secului următori. Poesia dramatică ănsĕ nu se ivesce ca genu a parte decât mai tărdiu.

Ceea ce amu ţisu mai sus că poesia epică, lirică şi dramatică nu sunt totdeauna bine despărţite unele de altele, se poate aplică cu deosebire la epocele incepĕtoare, a cărora caracteru propriu e de a amesteca toate facultăţile poetice, de a presentâ toate elementele unite şi confundate. De acolo vine greutatea de a isolà unu genu de cele vecine, când studiază cineva inceputul literaturei unui poporu. Dacă poesia dramatică nu se arată ca genu separatu in Grecia, decât numai prin secului alu VI inaintea erei noastre, causa nu e lipsa instinctului mimicu, ce formează temelia dramei: elu se găsesce la toate popoarele, pentru că stă in insuşi esenţa naturei ominesci**). Drama se aflà şi mai innainte la Greci, ănsĕ ea erà, pentru a ţice aşa, pe jumĕtate imbrăcată in haina poesiei epice şi a poesiei lirice. Nu găsimu oare in Omeru o acţiune simplă, supusă la toate legile unităţii? Nu găsimu moravuri, pasiuni,

*) Magnin. Les origines du théâtre antique et du théâtre moderne p. 6.

**) *Τό τε γὰρ μιμεῖσθαι σύμφυτον τοῖς ἀνθρώποις ἐκ παίδων ἐστί...* Arist. Poetica Cap. IV.

caractere desvĕlite prin situaţiuni şi contraste, toate afecţiunile inimei ominesci, esprimate cu o elocenţă naivă şi naturală, fără nici o pompă, in discursuri pline de focu şi de energie, in dialoguri rapidi şi vii? De multe ori poetul dispare din opera sa, şi lasă faţă in faţă persoanele sale, care arată ele insuşi pasiunile, sentimentele, mişcările inimei lor. Ce sunt toate aceste, de nu elementele ce constitue *o dramă*? Drama, precum numele insuşi arată*), e o faptă, unu evenimentu ce nu e numai povestitu, ca in poesia epică, ci pare a se petrece chiar sub ochii spectatorului**). Poetul dramaticu sterge cu totul personalitatea sa, şi face să vorbească şi să lucreze actorii in numele unor persoane inchipuite sau istorice, cu scopu de a aţiţa curiositatea şi simpatia auditorului, de a'i produce o tristeţă sau o bucurie nemijlocită. Elu se adresază la toate emoţiunile ce desceaptă in noi interesu pentru soarta semenilor nostri, la vederea faptelor reale şi adeverate, ne presentă o icoană fidelă a vieţei, se decide in favoarea uneia din principalele feţe sub care se arată menirea omului, şi silesce pe spectatoru a face ca şi dĕnsul.

Drama se află dar intreagă in Iliadă şi in Odisee. Trebuia numai ca ea să fie deslipită din aceste poeme, desbracată de forma unei povestiri, şi pusă pe scenă: ceea ce nu intărdiă a se face.

Se scie că poesiile lui Omeru erau căntate de *rapsodi* (ῥαψῳδοί), oameni cari nu aveau altă meserie decăt acea de a păstrà memoria versurilor omerice. Pentru acestu scopu erau instituite concursuri publice, şi acelu ce se deosebeà prin dibăcia lui, primea unu premiu, şi numele lui era cunoscutu in toată Grecia*). Numeroase mărturii vechi constată esistenţa acestor recitări a poemelor omerice, ce aveau locu mai cu samă la serbători mari**). Erodotu ne spune că Clistenes, tiranul Sicionei, fiind in resbelu cu Argienii, desfiinţâ concursul intre rapsoḍi, pentrucă in poemele lui Omeru Argienii şi politia lor Argos, erau celebraţi mai mult decăt toţi ceilalţi Greci***). Pindaru citează pe Omeriḍi ca unu feliu de căntăreţi, supuşi in timpul seu, la oare-care formule particulare †) Platonu pune pe rapsoḍi in numĕrul ministrilor sau servitorilor lui Omer şi a celorlalţi poeţi ††).

Astfeliu epopea, in această epocă primitivă, se apropià de poesia lirică prin căntecu şi de poesia dramatică prin inflecţiunile voacei şi prin gesturi. Numele de *representatori ai poesiilor lui Omeru* (οἱ τὰ Ὁμήρου ὑποχρινόμενοι) ce se dădeà adese Omeriḍilor, probează că rapsoḍii nu declamau numai, ci se serveau şi de oare-care mijloace materiale spre a atrage luarea aminte a spectatorilor †††). Fără indoeală că ei nu representau astfeliu unu poemu intregu, ci bucăţile cele mai insemnate şi mai proprii a desceptà curiositatea şi interesul. Prin voacea, prin gesturile, prin mişcările sale rapsodul puneà in evidenţă caracterul eroului ce infăţoşà.

*) Cuvĕntul *Δρᾶμα*, vine de la verbul *δρᾶν* —a face, a lucra.

**) Otfried Müller, t. II. p. 341.

*) Rapsoḍii ce recitau pe Omeru se numeau in specia Omeriḍi, (*ὁμηρίδαι*), spre a se deosebi de cei ce căntau versurile lui Esiodu şi altor poeţi vechi.

**) Platon, in dialog. *Ion.*

***) *Ὅτι Ἀργεῖοί τε καὶ Ἄργος τὰ πολλὰ πάντα ὑμνέαται* L. V. 67.

†) *Nem.* od. II. 1-3.

††) Platon. *Respublica* II.

†††) Platon.— *Ion.*

Aceste representări semi-dramatice esistă şi până astăḑi in Orientu. Toţi călătorii istorisescu că in Turcia şi in Egipetu oameni de profesiune recitează in stabilimente publice sau sub ceru liberu, feliurite povesti, in versuri sau in prosă, şi producu emoţiuni ca şi scenice in imaginaţiunea vie şi aprinsă a locuitorilor din aceste ţeri. O singură persoană poate astfeliu representà mai multe roluri. Căte odată chiar şi dialogul se amestecă in aceste povestiri, spre a produce unu interesu mai viu şi mai nemijlocitu*).

III.

Trecerea de la poesia epică la acea dramatică, propriu ḑisă, se efectuâ prin intermediul poesiei lirice a corurilor, din care eşiră *tragedia*, *drama satirică* şi *comedia*. Şi lucru curiosu, tustrele aceste genuri dramatice, datorescu originea lor serbărilor in onoarea divinităţii vinului ce se numeà *Dionisos* (Διόνυσος) la Greci, *Bacus* (Bacchus) la Romani.

Diferitele jocuri ce esistau la Greci, erau ca unu felu de serbători publice, amintindu diverse intămplări care se raportau la istoria naţională. Aceste jocuri erau in general circulare, şi inceputul lor datà din epoca in care Pelasgii, vechii locuitori ai Greciei, erau nisce adevěraţi selbatici. Ele se celebrau prin sacrificarea de victime ominesci, in onoarea ḑeilor, şi mai cu samă a lui Apolon şi a Artemidei**). Cu timpul ănsě moravurile se imblănḑiră. Sacrificiul de animale inlocuì pe acelu de oameni. Cultul tuturor divinităţilor Grece devenì mai umanu, afară de acelu a lui Dionisos, care venitu din Orientu*), conservà ăncă furia şi violenţa sa originară. Căntecul in onoarea lui se numeà *ditirambu* (διθύραμβος), de la unu supranume alu seu. Pentru a compune şi a esecutà acestu căntecu, trebuea să fie cineva intr'unu felu de beţie şi de deliru. Imnele ditirambice erau totdeauna insoţite de jocuri circulare. După Erodotu**), Arion de Metimna compuse cel intăiu ditirambu.

Ceea ce caracerisà mai cu deosebire serbătorile lui Dionisos, e că ele se compuneau din doue părţi: una erà gravă, şi predomnià in ceremoniile de earnă numite *Leneene* (τὰ λήναια); ceelaltă şagalnică şi grotească, se vedeà mai cu samă la serbarea numită *marile Dionisii* (τὰ μεγάλα Διόνυσια), ce se celebrau pe timpul culesului viilor. Din corurile serioase eşì tragedia şi drama satirică, din cele comice eşì comedia***).

La aceste serbători spiritele spectatorilor erau aşa de agitate, aşa de supuse unui feliu de deliru şi de estasu religiosu, incăt ei 'şi inchipueau că vědu in fenomenele naturei, in cursul ano-timpurilor, pe ḑeu in persoană, atacatu, biruitu, ucisu, fugaru, măntuitu, invietu, şi intorsu in patrie biruitoru. Ănsě cu timpul, mulţemită progresului ideilor, aceste ficţiuni naive dispărurě. Dionisos devenì o fiinţă personală, unu omu mai, fără ănsě să

*) Michaud, *Correspondance d'Orient*, t. 5. p. 251.

**) Suidas, la cuvěntul Θαργηλια.

*) Erodotu, II. 49.

**) Ἀρίονα τόν Μηθυμναῖον .... διθύραμβον πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ποιήσαντά τε καὶ ὀνομάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ. II. 49.

***) Comaedia fere vetus, ut ipsa quoque olim tragaedia simplex *carmen* fuit, quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc consistens, nunc revolvens gyros cum tibicine concinebat.—Evanthii *brevis dissertatio de tragoedia et comaedia*—Cap. II.

se fi perdutu ceva din interesul puternicu ce desceptà in poporu intămplările sale fabuloase.

Ditirambul ce produse tragedia cântà suferinţele lui Dionisos, aventurile sale nenorocite, luptele, faptele sale eroice, căci inainte de a fi unu ḑeu, elu fusese unu simplu muritoru, şi nu căpătâ dreptul de a face parte din adunarea Olimpului, decăt prin curajul, eroismul şi calităţile sale.

Corul, compusu din satire, erà impărţitu in *corifei* sau capi ai corului (χορηγοῖοι) şi in *corişti*. Unu jocu special 'i erà reservatu sub numele de *emmelia* (ἐμμέλεια)*). — In aceste cântece care cuprindeau dejà unu elementu dramaticu, fără a meritâ încă numele de dramâ, se intercalarĕ mai tărḑiu povestiri ce se raportau tot la Dionisos, dar care cu incetul incepurĕ a'i fi cu totul streine. Erodotu ne spune că la Siciona, sub tiranul Clistenes, se produserà coruri care, in locu de Dionisos, cântau suferinţele eroului Adrastu**). Dorienii, şi in particular Sicionienii, pretindeau că ei instituiserĕ intăi coruri eroice, ce se numirĕ tragice, pentru că unu ţapu (τράγος) erà sacrificatu pe altarul lui Dionisos, numitu *Timele* (Θυμέλη). De aice şi vine numele de *tragedie* ce insamnă *cântecul ţapului* (τράγου—ᾠδή)***) Aristotel vorbesce şi elu de această pretenţiune a Dorienilor*). Suidas atribue lui Epigenu din Siciona modificarea corurilor dionisiace. Elu istorisesce că acestu poetu compuse pentru serbătorile lui Dionisos unu coru in care nu se vorbeà nimica de acestu ḑeu. Toţi spectatorii furĕ oare-cum scandalisaţi şi strigarĕ: „Asta n'are nimica a face cu Dionisos“**). Aceste cuvinte remaserĕ ca proverbu şi se aplicau la cei ce vorbescu de ori ce lucruri, afară de subjectul lor.***)

O astfeliu de inovaţiune nu putù plăcea intăi bătrănilor, cari ţinu totdeauna la neschimbarea obiceiurilor vechi; ea părù chiar şi magistraţilor puţinu respectuoasă. Ănsĕ mulţimea o aprobâ ca unu nou mijlocu de plăcecere şi de petrecere.

Povestirile care intrerumpeau din căud in căud căntecele corului, furĕ in curĕndu menite a face cunoscute nu numai evenimentele trecute, ci unu evenimentu ce se presupuneà presentu, şi se petreceà oare cum sub ochii spectatorilor.

Obiceiul de a representâ pe ḑei şi pe eroi, cu costumul şi figurile lor, prin oameni reali, esistà la Greci, ca şi la toate celelalte popoare din familia ariană. In particularu cultul Grecu, cuprindeà o mulţime de elemente dramatice. Credinţa populară admiteà că ḑeii locuescu in templele lor, şi că iau parte la toate serbările ce se făceau in onoarea lor.

La Delfi de timpuriu unu tĕneru infăţoşà

*) Magnin — *Origines du théâtre* etc. p. 28.

**) Erodotu, L. V. 67.

***) Alţii credu că cuvĕntul τραγῳδία vine de acolo că cântăreţii ditirambului erau deghisaţi in *satiri*, tovarăşi a lui Dionisos, cu picioare şi barbele de ţapu pentru a inchipui escorta obicinuită a ḑeului. Această opiniune se poate susţinea pănă la oare-care puntu. Ănsĕ cea esprimată de Boileau (Art. poétique), după Oraţiu (ad Pisones), că τραγῳδία vine de la unu *ţapu* ce erà datu ca premiu celui ce cântà mai bine, nu e nici de cum admisibilă (veḑi—Pierron—*Histoire de la littérature grecque.)*

*) Arisrotel, Poet. Cap, III.

**) Suidas—la cuvĕntul: *οὐδὲν πρός τόν Διόνυσον.*

***) Ceea ce probează că corurile tragice sunt de origine dorică, e faptul că ele furĕ totdeauna compuse in dialectul doricu, deşi persoanele ce figurau in ele, erau adese de altă rasă. Chiar cuvĕntul *Δρᾶμα*, e doricu, după cum observă Aristotel (Poet. Cap. III·)

pe Apolon in luptă cu dragonul *). In Samos, la una din principalele serbători a Erei (Junora), o femee şi unu omu representau pe această ḑină şi pe Zeus (Jupiter), căsătorindu-se impreună. Misterele din Eleusis, aşa de celebre in vechime, nu erau decăt nisce representări scenice a aventurilor ḑinei Demetra (Ceres) şi a ficei sale Cora (Proserpina**). — La Atena femeea arcontelui-rege ***) se căsătoreà intr'unu modu solemnu cu Dionisos, precum mai tărḑiu dogele Veneţiei se căsătoreà cu marea Adriatică. In procesiunile publice, Dionisos insuşi erà infăţoşatu printr'unu omu †). O serbătoare beotiană inchipueà pe acestu ḑeu fugaru şi ascunsu in munţi; in acelaşu timpu unu preutu ce jucà rolul de inimicu al ḑeului, goneà cu securea in mănă o copilă ce infăţoşà pe una din nimfele care formau escorta lui Dionisos. Această ceremonie nu e decăt punerea in acţiune a vechei fabule, la care Omer face alusiune, că Dionisos şi mancele (doicele) sale fuseserĕ urmăriţi de regele Licurgu furiosu††)

Astfeliu in espunerea legendelor şi a fabulelor religioase, inchipuirea unui ḑeu sub trăsături ominesci nu erà nici de cum privită ca o ingiosire sau ca o lipsă de respectu pentru fiinţa divină.

*) Ovid. *Metamorph.* I. 6. v. 438 et seqq.

**) Ovid. *Metamorph.* V.

***) La Atena, in fiecare anu se alegeau 9 magistraţi numiţi *arconţi* (ἄρχοντες). Cel intăiu se numeà *eponimu* (ἐπώνυμος ἄρχων), pentru că elu dădeà numele anului; alu doilea se numeà *rege* (ὁ ἄρχων βασιλεὺς) şi erà insărcinatu cu funcţiunele religioase; alu 3-le *polemarcu* (ὁ πολέμαρχος) aveà comanda armatei. Ceilalţi 6 erau numiţi *tesmoteţi* (θεσμοθέται).

†) Plutarcu, *Nicia* 3. — Ateneu, V.

††) *Iliad.* VI. 130 et seqq. — Ovid. *Metamorph.* IV. 22.— Orat. *Carm.* II. od. 19.

De aice se poate inţelege uşoru că tragedia erà din momentul in care preuţii mai intăi, unu poetu mai tărḑiu, au pututu prin o representare de acestu genu să introducă alăturea cu altarul lui Dionisos, numitu Timele (θυμέλη), unu omu infăţoşindu pe ḑeu in persoană, sau pe vre unu altu personagiu din escorta lui. Corifeul sau directorul corului aveà rolul principalu in aceste representări religioase. Elu istoriscà intămplările lui Dionisos, periculele ce'lu ameninţau, şi modul cum aceste pericule erau inlăturate sau invinse. Corul arătà numai sentimentele ce-i insuflà istorisirea faptului. Elu erà consideratu prin urmare ca o trupă a ḑeului, care se interesà de aproape la tot ce se petreceà, care manifestà bucurie sau tristeţă, plăcere sau neplăcere, admirare sau surprindere. Cu chipul acesta elu deveneà unu marturu idealu a dramei, insărcinatu de a primì impresiunile şi de a le transmite adevĕraţilor spectatori.

IV.

In serbările cultului dionisiacu, corul fù la inceputu representantul poporului intregu, şi acestu caracteru ilu conservâ chiar şi după ce, prin schimbări succesive, aceste pompe religioase devenirĕ unu spectacul.

Esistenţa corului in tragedia greacă erà dar de o trebuinţă neaparată. Elu ĕi dădu-se nascere prin ditirambu, acţiunea dramatică se desfăcù incetu-incetu din corul ditirambicu. Coru şi tragedie erau doue lucruri nedespărţite, unite printr'o strinsă legătură, printr'o origine comună. Corul erà unul din personagele tragediei: elu aveà rolul seu*).

*) *Καὶ τὸν χορὸν ἕνα ϑεῖ ὑπολαμβάνειν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι,* Arist. Poet. Cap. XVIII.

Când Dionisos nu mai formă subiectul acţiunii tragice, elu fù inlocuitu cu *eroi* (ἡρῶες) oameni cari prin faptele lor, prin renumele lor, prin calităţile lor superioare, meritaserĕ a fi admişi după moarte, la masa ḑeilor nemuritori. Corul, compusu din simpli muritori, formă transiţiunea intre aceşti *semi-ḑei* şi intre spectatori. Prin acestu contrastu figurile eroilor deveneau mai măreţe şi mai apropiate de natura divină. Fără coru, tragedia erà să fie ceea ce fù mai tărḑiu la Romani, o petrecere cu totul profană, lipsită de ori ce caracteru religiosu şi eroicu. — Aristotelu puteù lăudà pe Eschilu pentru că a micşuratu rolul corului, fiind că *corul,* ḑice elu, *imită mai puţin**) decât celelalte personage; elu puteà recomendà poetului de autilisă pentru acţiunea dramatică acestu personagiu secundaru, ănsĕ nu puteà nici intr'unu chipu să propună, nici chiar să imagineze, stergerea corului din tragedie.

De la presenţa neaparată a corului, resultă pentru tragedia greacă unu caracteru particularu, ce o distinge cu desăvĕrşire de cea modernă: unitatea de *locu* şi unitatea de *timpu.* Corul nu părăsià nici de cum locul ce'i erà asemnatu in teatru, nu perdeà nici unu momentu din vedere mersul acţiunii, in care interveneà necontenitu, sau spre a esprimà legile moralei universale, a căreia ecou resunà in inimile tuturor, sau pentru a mângăeà pe actorul principalu, a suferì cu dĕnsul, a luà parte la planurile, la temerile sale, a impărtăşì, cu unu cuvĕntu, toate sentimentele ce agitau sufletul seu. — De altă parte, corul remăindu de la inceputu şi până la sfărşitu pe scenă, fiecare spectatoru puteà mĕsurà cu esactitate timpul căt ţineà acţiunea. De acolo neputinţa de a imbrăţişă intr'o acţiune dramatică unu timpu indelungatu*).

Se inţelege, prin urmare, că toţi scriitorii moderni, cari, intemeiaţi pe autoritatea lui Aristotelu, au căutatu să dovedească, pentru tragedia modernă, necesitatea unităţilor de locu şi de timpu, n'au pututu, şi nici nu puteau agiunge, scopul lor. Cum e cu putinţă de a asemanà, sub acestu raportu, tragedia modernă cu tragedia veche, când ea nu are elementul principalu, corul, care făceà atunci aceste doue unităţi neaparate, pentru că ele aminteau inceputul şi izvorul primitivu, cu totul sacru şi religiosu, de unde eşise tragedia greacă? Avĕndu leagănul ei in cultul ḑeilor, şi prin aceasta chiar fiindu imbracată cu unu caracteru religiosu, tragedia ramasă credincioasă originei sale divine. Ea erà o serbare, o solemnitate sacră, pe care magistraţii erau datori să o dee concetăţenilor lor.

Instituite de religiune, aceste representări devenirĕ in acelaşi timpu, in măna legislatorilor, unu instrumentu moralu de guvernare. Mai multu decât ori care poporu, poporul grecu aveà cultul trecutului şi a eroilor sei.

Elu trăia, pentru a ḑice aşa, cu inima şi cu mintea in acele secule fabuloase, pline de atătea fapte renumite, de atătea intămplări minunate şi supra-ominesci, pe care tradiţiunea le păstrase ca o săntă şi glorioasă moştenire a strămoşilor. In acele timpuri eroice, ḑeii părăseau locuinţa lor cerească şi frumoasele vĕrfuri ale Olimpului, spre a se amestecà şi a trăì cu oamenii. In contactu

*) Ὁ δὲ χορὸς ἧττον μιμεῖται... Arist. *Poet.* Cap. IV. şi XVIII. = *Problem,* XIX. Cap. 15, 48.—

*) Egger, Essai etc. ch. III. §. VIII.

continuu cu nemuritorii, omul simţià toată nobleţa originei sale. De acolo atăţa eroi ce se ridicarĕ in deosebite timpuri: Erculu, Teseu, Perseu şi alţii, cari prin bravura şi vitejia lor, meritarĕ a aveà unu locu intre fericiţii locuitori ai Olimpului. Poporul păstrà cu evlavie numele lor. In toate părţile li se inalţau altare, temple, monumente, cari perpetuau memoria lor.

Tragedia nu erà ea reoa imagine vie a acestui trecutu, cântatu cu atăta fală de poeţi? Ea puneà sub ochii spectatorilor pe ḑei insuşi. Mai pe urmă deşi ḑeii furĕ inlocuiţi cu eroii tradiţiunii populare, cu toate aceste vroinţa lor atot-puternică, manifestată prin presimţiri sinistre, prin visuri ingrozitoare, prin oracule şi prevestiri, dominà şi umpleà intreaga acţiune dramatică. Poporul alergà cu gramada la aceste spectacule religioase, cari'i aminteau gloria trecutului seu, care consacrau legendele şi tradiţiunile sale. Contemplăndu calamităţile regilor şi a imperiilor, privindu tabloul induioşătoru sau teribilu alu nenorocirilor ce loveau pe culpabili, a resplatei şi laudei ce se dădeà nevinovăţiei, tăriei de inimă, amorului de patrie, elu primeà lecţiuni de statornicie, de respectu pentru legi, de evlavie, de mândrie naţională*).

(Va urmà.)

S. G. Vărgolici.

*) Patin, *Etudes sur les tragiques Grecq — Histoire de la tragedie*, t. I.

POESII.

VALSUL.

Mult erau ei tineri, mult erau frumoşi!...
Precum doi luceferi mândri, luminoşi
Pintre alte stele, — astfeliu ei luceau
Pintre ceilalţi oameni şi mult se iubeau!

Orchestra se sparge 'n valuri d'armonie,
Balul se deschide şi cu veselie
Lumea se aruncă in nebunul valţu:
Toţi cu sete danţă fantasticul danţu!
Sala este mare, sala este plină
D'armonii, profumuri, femei şi lumină;
Plăcutele graţii minţile răpescu;
Ochii ţi se'nbată de totu ce privescu,
Şi se rupu din peptu'ţi suspine profunde!..
Oh! ş'aici femeia, precum ori şi unde
Este o minune a lui Dumneḑeu!
Femee! femee! cui să me'nchinu eu?
Aceluia care astei lumi te-a datu?
Ţie, — ce dai bunul ce elu a uitatu:
Dulcea fericire a unui traiu greu?..
Femee, femee, ţie me'nchinu eu!

Orchestra revarsă valuri d'armonie
Şi toţi işi urmează danţul cu beţie,
Dar prin cele grupe de dănţuitori
Puteţi spune, cine'su junii muritori,
Ce'ţi atragu privirea, ce'n avĕntul lor
Seamănă doi fluturi uniţi intr'unu sboru?
Sunt atăt de tineri ş'atăt de frumoşi;
Precum doi luceferi mândri, luminoşi
Pintre alte stele, — astfeliu ei lucescu
Pintre ceilaţii oameni şi mult se iubescu!
Pe parchetul salei ei lunecă, sboară
Cum saltă pe valuri o barcă uşoară
Şi de-atingu pămĕntul cu al lor picioru,
Se lovescu de ceruri prin sufletul lor!
Mulţimea'i urmează cu ochi curioşi...
Sunt atăt de tineri ş'atăt de frumoşi!...

Orchestra'şi urmează cadenţatul jocu
Şi multe din grupe se ducu pe la locu;
Numai junii noştri — nebuni fericiţi!
Nu se opresću ăncă... Priviţi'i, priviţi,
Cum se stringu, s'avĕntă.. priviţi! unu deliru
Danţul lor e-acuma.. Lăsaţi să'i admiru,
Lăsaţi să se'mbete in beţia lor
Sufletu'mi ce poartă vai! unu nestinsu doru!

Valuri d'armonie orchestra revarsă
Şi ăncă tot danţă părechea frumoasă!
„Lio! ĕi şoptesce junele ferice,
„Destul, căci tu suferi, să ne-oprimu aice!“

— Nu, nu; inainte, aide scumpul meu,
Căci e fericire ceia ce simtu eu!“
Și orchestra cântă și ei nu s'opresc u,
Intr'unu valsu freneticu se ducu, se'nvĕrtescu
Ca doue vărtejuri strinsu imbrățoșate
Ce-aru posede doue inimi infocate.
„Lio! a ta față a ingălbinitu
„Destul, căci tu suferi,“ din nou i-a șoptitu.
— Nu, nu; inainte, aide scumpul meu,
Căci e fericire ceia ce simtu eu!“ —

O coardă 'n orchestră s'aude plesnindu,
Unu țipetu in sală se'nalță murindu!
Și toți se aruncă cătră beata fată
Ce cade pe peptul iubitu leșinată.
Rumenele'i buze au ingălbenitu,
Moartea plană 'n fața care ne-a zimbitu.
O ce tristu spectacolu! ea moare!.. ea'i moartă!
Ansĕ nu, nu plăngeți fericita'i soartă,
Căci muri atunce cănd a trebuitu;
— Nu'i plăngeți juneța, — căci ea a iubitu;
Nu'i plăngeți viața, — căci intr'unu minutu
A trăitu unu seculu intregu ș'a avutu
Toată fericirea ce puteà să'i deà
Lumea și viața... — n'o plăngeți pe ea!

Cunoasceți voi casa cu-aspectul tristu, duru,
Cu ziduri inalte de juru, imprejuru,
Care-o isolează pe acestu pămĕntu?..
Cunoasceți voi casa, deschisul morminte
La corpuri vii ăncă, la suflete moarte,
Ce'n lume-a creat'o buna caritate?...
Priviți! la ferestre paru triste zimbiri,
Pe sarbede fețe — ochi fără priviri: —
Cadavre ce mișcă după ce-au muritu
In cercul acestei vieți de jălitu!
Acolo, acolo pintre alți nebuni,
Victime'nferate de-adănci pasiuni

E unu june palidu, pe a cărui frunte
Vecinicu plană noaptea unei dureri crunte;
Palidu la figură, dar ăncă frumosu
Elu poartă in față'i unu aeru duiosu
Care te indeamnă la compătimire;
Umbră, care plănge după fericire,
Dup'o altă umbră!.. elu crudu ne rechiamă
C'această natură e-o vitrigă mamă.
Retrasu mai d'o parte, ilu veți totdeauna
Că dantă și cântă unu tristu valsu intr'una..
„Lio! elu murmură ostenitu, ferice,
„Destul, căci tu suferi, să ne-oprimu aice!“
Și-unu ecou din peptu'i ĕi respunde atunci
Cu-acele cuvinte neuitate, dulci: —
„Nu, nu; inainte aide, scumpul meu,
„Căci e fericire ceia ce simtu eu!“ —

T. Șerbănescu.

VISUL.

(Din H. Heine).

Avuiu unu visu infricoșatu,
Ce m'a 'ngrozitu și m'a 'ncântatu,
Și ăncă-acum fantome sboru
In jurul meu și me'nfioru.

Intr'o grădină me aflamu,
Acolo să petrecu doriamu,
La mine floarea se uită,
Și asta multu me bucura.

Dulci păsările ciripeau
Și melodii d'amoru cântau,
Unu soare falnicu revarsà
Pe cămpi, pe flori lumina sa.

Parfumuri sboru in ceru seninu,
Zefirul suflă 'ncetu și linu,
Și toate ridu, toate lucescu,
Spre mine toate blănd zimbescu.

Colo pe cămpul infloritu,
Eu o fântănă am zăritu,
Și o fetiță cum spalà
O pănză albă 'n apa sa.

Cu ochii blănți, c'unu chipu frumosu,
Părea unu ăngeru misteriosu,
Unu chipu străinu, dar cunoscutu,
Pe care-odată l'am vĕțutu.

Frumoasa fată se grăbì,
Ş'unu cântecu astfeliu ea şoptì:
„Să curgi, curgi apă ne'ncetatu
„Şì pânza mea s'o spăli curatu“

Me ducu, de ea m'am apropiatu,
Frumoasa fată-am intrebatu:
—O pentru cine-i haina-acea
Să'mi spui tu mie draga mea.

„Fii gata iute, a strigatu,
„Eu haina morţii ţi'am spalatu;“
Şi când cuvêntul a finitu
Ea ca o spumă a peritu.

Şi intr'unu codru 'ntunecatu
Eu fără veste m'am aflatu,
Copaci 'n ceru se inălţau,
Şi eu uimitu pe gânduri stau.

Departe-unu vuetu de toporu
Audu cum sună 'ngrozitoru,
Alergu prin lunci, prin codrul lungu,
Şi intr'unu locu deşertu ajungu.

Colo in earbă verde stà
Unu vechiu stejaru, ce se 'nălţà,
Şi eată, că fetiţa mea
Stejarul c'unu toporu tăià.

Şi tot tăià şi tot loveà,
Lovindu in elu unu cântu şopteà,
„Tu ferul meu să tai in plinu
„Şi din stejaru să'mi faci unu scrinu“.

Me ducu, de ea m'am apropiatu,
Şi 'ncetişor am intrebatu,
Să'mi spue dragul ingerelu,
Că pentru cine'i scrinul celu?

Ea'mi ḑice: „Timpul e trecutu,
„Secriul teu eu l'am făcutu!“
Şi când cuvêntul a finitu
Ea ca o spumă a peritu!

In juru erau numai pustii
Pe palidele seci cămpii,
Colo nu sciu cum am ajunsu,
Că groază rece m'a pătrunsu.

Şi ori şi unde rătăceamu
O ceaţă albă tot zăreamu,
Alergu la ea şi me opresc u
Si cată, fata o găsescu!

Fetiţa albă-acolo stà
Ş'adâncă groapă ea sapà,
La dênsa-abie puteamu privì,
De-şi frumoasă, me'ngrozi.

Frumoasa fată se grăbì
Ş'unu cântecu straniu ea şoptì:
„Tu sapă fă'mi cu ferul teu
„O groapă-adâncă cum vrau eu.“

Me ducu, de ea m'am apropriatu
Ş'incetişor am intrebatu,
Să'mi spui tu mie draga mea
Ce insemnează groapa-acea?—

„Ea iute-a spusu: „Nu te-am uitatu
Morměntul rece ţi'am sapatu.“
Când mândra fată aste-a ḑisu;
Mai mare groapă s'a deschisu;

Dar când in groapă am privitu,
Grozavă spaimă am simţitu,
Şi când in ea m'am aruncatu,
Atuncea eu m'am desceptatu.

N. Schelitti.

Rectificare. In No. 8, faţa 136, colona 2, rândul 10 să se citească *a o orbì* in locu de „a vorbì“ şi in rândul 32 *nimicuri* in locu de „nimicu.“

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea.

No. 10. — Anul IV. Iassi, 15 Iulie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fi; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Francia și Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea și la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Tuhutum. Novelă istorică de D. *I. Pop Florentin.*
Despre originea artei dramatice la Greci. De D. *S. G. Vărgolici.*
POESII.
Copila birtășiței, Apropriere, Cântecul captivului. Traducțiuni din Uhland de D. *M. Pompiliu.*

TUHUTUM.

Novelă originală istorică. *)

Au trecutu de atunci ani noue sute, și mai bine.

— Fiii lui Magoru ḑiceau, că bine-i in țara Etel-Cuzului. Prindeau fere selbatice, și trăiau din carnea lor, și se imbrăcau cu peile lor.

Dar de vr'o căte-va ori s'au alunecatu, de au prinsu și din ce erà a vecinilor. Pentru aceasta s'au redicatu neamurile vecinașe, și au ḑisu așa:

— Numai ieri ați venitu de la Volga și de la gurile Donului aici in Etel-Cuzu, și nu vĕ astĕmpĕrați. Duceți-vĕ și de p'aici!

Așa neamul Cumanilor și neamul Pacinachiților au fugăritu pre Magori de pe cămpiile Etel-Cuzului.

Het-magorii, adecă cei șepte căpetenii erau anume: Almusu, Ete, Tosu, Huba, Retel, Tuhutum, Boita. Iar hetu-magorul Almusu era viziru peste toți.

*) Dreptul de reproducțiune reservatu.

Atunci Almusu vizirul a ḑisu așa:

— Să trecemu noi acuma spre apusu in țĕri noue; să eșimu lupi turbați; că așa se voru ingrozì de noi popoarele, pănă nu ne vor vedè, și se voru inchinà noue; și ne vomu imbrăcà de toate.

Pre unde a călcatu apoi picioru de magoru, p'acolo n'a mai crescutu iarbă verde.

In țara Panoniei s'au opritu.

Neamurile dăndu de ei pe la cetatea Ungului, alții le-au ḑisu ungani, alții dot-magori, alții dontu-magori.

Dar a muritu Almusu; și s'a veziritu Arpadu, fiul lui Almusu.

Atunci a ḑisu hetu-magorul Tuhutum:

—Vizire! Lasă-me, să me ducu cu dotu-magorii mei, să me batu in țara Ardealului, că-i a mersu vestea de imbelșugată, și ne vomu imbrăcà de toate și mai bine. — Arpadu-i a respunsu:

— Du-te, hatumane Tuhutum.

I.

Iscoada.

Hetmagorul Tuhutum a plecatu cu dontumagorii lui, să calce țara Ardealului.

Când s'a vĕḑutu in poalele Carpaţilor, a strigatu:

— Staţi, magorilor! staţi! şi tu, Opaforcoşu, tu eşti bună iscoadă; treci tu vĕrful muntelui şi fură intr'o noapte opincile şi sumanul unui românu; scoate apoi pelea cea de ursu, şi te imbracă de românu, ca să nu te cunoască nimenea, că eşti magoru. Iscodesce apoi ţara toată, şi să-mi aduci de veste. Apoi vomu pune mâna pe totu ce a fi bunu, şi-ţi voiu impărţi şi ţie bună parte.

— Inţelegu, hatumane, eată me ducu, aşa a respunsu Opaforcoşu, şi a plecatu pe coastă la dealu. Cum tot mergeà, ântĕiu se vedeà cătu unu omu, apoi cătu unu lupu, apoi cătu unu uliu, şi nu s'a uitatu inapoi nici din creştetul dealului, ci a păşitu şi peste creasta măgurei; cei buni de ochi l'au zăritu, cum s'a lăsatu in jos dincolo de dealu, atunci nu-i mai vedeau, decât vĕrful căciulei; apoi numai pana cea de corbu, şi peste o clipită n'au mai vĕḑutu nimica.

Çăte ḑile au aşteptatu magorii, la resărita soarelui totdeauna-şi redicau mâna deasupra ochilor, şi se uitau la vĕrful dealului, să vadă, nu cumva sosesce şi Opaforcoşu odată cu soarele şi cu ḑioa.

Intr'o sară bine n'au adormitu, şi numai l'au auḑitu, strigându-le:

Dontu-magori! Magori! Magori! Tuhutum! Sculaţi! suiţi dealul! suiţi costile Carpatului!

Tuhutum s'a redicatu şi s'a uitatu in sus, şi ce a vĕḑutu? a vĕḑutu luna resărindu, şi in roata ei a vĕḑutu pre Opaforcoşu negru, cum făceà semnu cu mâna, chemându magorii, să suie costile.

Tuhutum i a respunsu:

— Cobori tu de pe costi, Forcoşu, de ce nu vrei să cobori?

— Mai bine suiţi voi!

Tuhutum s'a preceputu, şi a plecatu cu magorii pe costi in sus. Opaforcoşu ĕi asceptà.

Când a sositu Tuhutum in vĕrvu, soarele resărià.

Opaforcoşu-i a grăitu atunci:

— Hatumane! Am iscoditu toată ţara Ardealului, şi atăta grănărie şi atăta auru şi argintu nu-mi au mai vĕḑutu ochii, căte ţeri am iscoditu. Apoi a redicatu cărja, şi a arĕtatu cu ea cătră resăritu. Tuhutum ilu intrebâ.

— Da ce-mi areţi cu cărja? Ce-i acolo? Acolo-i ripa Someşului cu stănca Jilăului, pe ea turnuri albe şi joacă'n raḑa soarelui. Ce-i acolo?

— Acolo, in castelul acelu albu, acolo legiuesce Gelu, Alesul românilor. Şi Gelu-i viteazu mare; dară are o fiică, anume pre Ziria cea frumoasă; şi nu mai scie nici de unu ceriu, ci-i se inchină numai ei. Căt n'am vrutu, să o furu! şi n'am pututu. Gelu near fi datu pentru ea ţara intreagă. — Să plecămu acuma ici pe de a stănga codrului la vale. — Tuhutum poroncì:

— Dontu-magori! Voi plecaţi ici pe deastănga codrului. Numai la valea Almaşului să mĕ asceptaţi. Opaforcoşu, noi amĕndoi aidemu prin codru. — Opaforcoşu l'a intrebatu:

— Da pentru ce să mergemu noi doi prin codru?

Tuhutum s'a indrăcitu la intrebarea asta, şi a grăitu in graiu intunecatu:

— Forcoşu, da bine-i aşa? că tu'n locu de a asculta, te pui la intrebate şi laşi vorba

mea ! Pentru asta-ţi crepu capul ! — Şi au şi redicatu unu toporu, şi i-a datu lui Opaforcoşu in frunte.

II.

Table neiscălite.

Luna pribegesce singură pe marea cea fără margini a bolturilor ceriului; trece peste Jilău, şi se uită in tăcere jos la coperişele turnurilor, le poleesce luminos şi le aprinde in colţi căte unu spicu de rade albe tremurătoare, pe ochii ferestilor celor de sus ţese lumină plină de poveşti; parcă ferestile acele aru fi ochii turnurilor; in ochii aceia cetimu cumu-i in sufletul coşurilor intunecate; ochii aceia ne inşiră poveşti din ţile trecute de demult, poveşti pline de groază, poveşti pline de mirare.

Dar in lăuntrul castelului nu doarme lumea. In incăperea cea mare rotundă din mijlocu sfătuesce Domnul Gelu, cu optuţeci de bătrăni, fruntea inţelepţilor din ţară, inşiraţi imprejurul lui. Trei sute de flăcăi aleşi, floarea românilor, ascultă stăndu in picioare de ceea parte.

Cum tot sfătuiau de cu ţiuă, i-a ajunsu noaptea, şi ei tot nu mai tacu, ci totu mai legiuescu.

Odată a strigatu Gelu:

— Acuma-i de iscălitu ! Logofeţilor, daţi condeiele, să iscălimu tablele.

— Staţi, măi, logofeţilor ! Nu daţi condeiele !... Aşa au strigatu atunci doi sfetnici nechiamaţi, pocnindu in lăuntru cu uşile deodată. Sfetnicii acestia au fostu doi păcurari; unul, anume celu cu o opincă pierdută, aşa a mai vorbitu :

— .... Doamne ! iartă-ne vorba asta. Nu mai perdeţi ţioa cu condeiele. Apucaţi lăncile, şi aidemu cu toţii la bătaiă. Căci in pădurea Indolului s'a ivitu o taberă de .... o taberă mare şi neagră de..... o taberă de draci ! cu coame sbulturate, cu coarne intortocate pe la gură, şi cu pei de lupu pe spete. Celalaltu păcurariu erà cu amăndoue opincile pierdute, şi a mai adaosu :

— Şi strigă unul, că-i a lor toată ţara Ardealului. Ascultă ! Ardealul să fie alu dracilor totu !

Celu fără opinci bine nu apucâ, să strige totu ce aveà de strigatu, şi numai ce sosiră de afară doi bouari şi nici nu au asceptatu să tacă bine păcurariul, ci au strigatu :

— Doamne vinu selbaticii ! cu topoare şi cu securi ! Şi acu-su o sută; acu-su cinci sute. N'ai număratu trei, şi-su mii de mii. Şi strigă, că s'or imbrăcà ei de toate căte cele sunt in Ardealu.

Cei din sfatu n'au apucatu bine să audă ce strigau bouarii, şi s'au arătatu in uşe doi voinici; unul numai cu unu braţu, cu celu stăngu, unul numai cu o ureche, cu cea stăngă. Celu cu o ureche a strigatu :

Doamne ! mulţi ani să trăesci ! Ascultăme şi pre mine ! Pentru că veţi că fratemeu are numai unu braţu şi eu numai o ureche !.. Saltă, doamne, acuma'n bucurie ! căci ai doritu, să mai ajungi ţile mari de vitejie ? Să mai veţi duşmani tari la bătălie ? să scii, că acuma iţi vinu lupte mai cu vitejie şi duşmani mai cu sumeţie. Adecă prin codrii Meseşului vinu magori de cei răi. In crăngul Aghireşului ne amu luatu de gătu noi doi cu nouă magori, şi apoi cum ne-amu mai sucitu, abie-i amu trăntitu. — Dar ne-a cioncatu

pre amĕndoi, pre Danu de unu braţu, pre mine de o ureche.

Gelu-i a respunsu aşa:

— Să trăesci voinice! că bună veste neai adusu. Scrieţi-i o moşie, lui de repausu, altora de indemnu. Dă, armaşe, poruncă, să s'adune românii, fruntea. Şi mâne vomu plecà şi noi, să arĕtămu căpcănilor, cine amu fostu, şi nepoţilor: cine să fie.

Când a ḑisu Gelu aceste, cei doi bouari şi cu cei doi pĕcurari au strigatu:

— Hai, să plecămu astăḑi, şi nu mâni. Iată-i lună noaptea intreagă. Mai am şi eu două braţe; mai dinţi, mai măsele'n falcă.

Dacă a auḑitu Gelu aşa, s'a redicatu de pe scaunu şi a poruncitu:

— Auḑi mare-armaşu? Pleacă tu acuma indată cătră Surducu; dă poruncile, să treacă unu comisu pe la Frata, unu comisu pe la Ripa, altul pe la Ida şi pe la Romita, alţii pe la Capra şi pe la Lupucu. Să se adune puterea cea mare. Noi, câţi suntemu aci, să eşimu şi noi in pripă acum la lună. Optu-ḑeci de bĕtrâni, care tot nu au uitatu încă, cum se invĕrte buzduganul, şi cu trei sute de voinici tari, aidemu repede, şi vomu ţine noi calea căpcănilor, până vomu cădè toţi, se va aduna oastea cea mare. La muncă dară şi la moarte frumoasă! Eu să moru in fruntea tuturor! Acum redicaţi stindardele!

Tinerii redicarĕ stindardele, şi se inşirau de drumu. Coifurile luciau in raḑa lunei. Voinicii ḑiceau intre sine:

— N'omu lăsà noi pre Gelu, să cadă in fruntea tuturor, ci vomu cădè noi mai întĕi; elu să cadă in urma urmelor.

Toţi au plecatu la drumu; ear Gelu s'a dusu in incăperea cea mai din năuntru, ca să ḑică remasu bunu fiicei sale. Când a intratu, dĕnsa erà la fereastă şi se uità peste poenile codrului. Tatăl seu s'a opritu la uşă, şi cum s'a intorsu dĕnsa de la fereastă, s'a spărietu, că cine-i? apoi dacă l'a cunoscutu, i a sburatu in braţe, şi l'a intrebatu:

— Tată, da de ce vii acuma la mine? aşa de târḑiu! Ce-i? O! eară vii să me laşi singură! eară vii să te duci departe! Da multu vei şedea? Când te vei intoarce? Vĕḑu, că vrei să te duci; căci numai când te duci, suspini aşa de tare.

— Ziria mea cea scumpă; respunse Gelu in graiu jalnicu, acuma me ducu; şi — nu sciu mai vedè-me vei vr'odată, ori nu me vei mai vedeà in veci, remasu bunu, Zirio!

— O, nu te duce, tată. De ce te duci?

— Me ducu, să me batu cu duşmanii, care au venitu, să ne ieie toate, şi să ne facă robii lor. Poate voiu mai venì; poate nu voiu mai venì. De aceea — iţi mai ḑicu odată remasu bunu! dulce mângăerea vieţei mele! Remasu bunu!

Gelu sburâ din braţele fiicei sale.

Depărtându-se elu cu armaţii sei, odată numai se uità indărĕtu. Castelul abea se zărià in ascunsul depărtării. Atunci numai ce-şi a adusu aminte eară, că poate nu va mai vedeà pre Ziria pe lumea asta. La gândul acela aşa l'a ajunsu unu doru de ea şi numai ce a intorsu frĕul, şi a alergatu indărĕtu cătră castelu.

In castelu a suitu scările intr'unu sufletu, şi a păşitu in incăperea cea mai din năuntru, strigându in graiul inimei:

— Zirio! Sufletul meu! Am venitu, să ne mai vedemu odată. Zirio!... unde eşti?..Ah!....

Gelu se oprì dinaintea ferestei ca fulgeratu.

In incăperea aceea nu erà nimenea; şi dinaintea sa lucià in raḑa lunei o anghiră, incolţită in părcanul ferestei.

III.

O frănghie şi o anghiră.

Cănd a remasu Ziria singură, a oftatu din adĕncul sufletului, şi earăşi s'a dusu la fereastă, şi s'a uitatu pe deasupra codrilor in depărtarea neajunsă. Găndurile parcă o duceau departe, pănă unde nu se mai vĕdu codri, căutăndu o măngăere necunoscută, şi sciindu, că nici acum nu o va măngăea nimenea, pentru că nici acuma nu aşteptà pre nimenea. Odată numai ce auḑì din codru? Auḑì doue fălci bătăndu-se cumplitu; in clipeta a doua zărì o feară selbatică, unu lupu infricoşatu cum sburà cătră zidul castelului, şi perì apoi prin şanţu intr'o parte. Dar mai sburà unu altu lupu şi mai sbulturatu, şi după elu eată unu voinicu naltu, invĕrtindu unu toporu.

Ziria a ţipatu de spaimă, vĕḑĕndu, cum s'a intorsu lupul de la ḑidu, şi se puse cu fălcile căscate, să sară in capul omului. Intr'a doua clipetă a şi săritu, dar toporul voinicului i-a sburatu in frunte ca fulgerul, şi o a despicatu in doue. Ziria a bătutu in pălmuţe de bucurie; apoi a luatu o floare, ce-i ḑicu luminiţa nopţii, şi o a lăsatu in josu, să-i fie voinicului de semnu frumosu, că-i tare, şi cu inimă. Dar floarea n'a trecutu peste zidu, ci a căḑutu din lăuntru in grădină. Voinicul a scosu atunci o frănghie, la unu capĕtu cu o anghiră in trei colţi tari şi ascuţiţi, şi a asvĕrlitu anghira de o a incolţitu in ḑidu; apoi s'a suitu pe frănghie pănă deasupra pe zidu.

— Sai in lături! ţipă acuma Ziria şi străinul a ascultatu in pripă. Şi bine a făcutu; căci unu altu lupu se repeḑise şi a săritu spre elu; dar aşa l'a greşitu pe ḑidu, şi s'a pomenitu dincolo in grădină. Voinicul vĕḑĕndu aşa, a strigatu Ziriei:

— Nu te teme! şi a săritu de pe zidu in grădină la lupu. Lupul 'şi ascuţià ghearele pocnià din fălci, şi se intoarse cătră omu scăpărăndu scăntei din ochi. — Voinicul a făcutu unu pasu cătră elu, apoi i-a datu cu toporul dreptu intre fălcile căscate; aşa l'a sfărmatu.

După aceasta s'a uitatu in sus cătră Ziria; dar nu o a mai vĕḑutu la fereastă. Atunci dar a căutatu pintre florile din grădinuţă şi din flori vie n'a luatu, ci căutà după o floare ruptă; şi cănd o a aflatu căḑută pe o tufă de trandafiru, o a apucatu repede, şi o a sărutatu. Apoi earăşi şi-a redicatu capul, ca să se uite după Ziria, şi chiar atunci i s'a aşeḑatu pe frunte o cunună frumoasă verde. Elu dară o a prinsu, şi mai ăntăi s'a uitatu la ea cu bucuriă mai dulce, decăt dacă ar fi fostu numai de mărgăritare şi de pietre scumpe; o a strinsu cătră pieptu, o a sărutatu cu dulce, şi cănd o a mai privitu odată fericitu, a tremuratu.

Dar ce-i o floare frumoasă? ce-i o cunună intreagă pe lăngă floarea florilor! ḑina frumuseţelor? Voinicul răpede a uitatu, cătu-i de frumoasă floarea cea mititică şi cununa cea verde, şi nu s'a mai uitatu la ele. Dar s'a uitatu la năltimea castelului să vadă pre cununa cununelor: pre Ziria cea aleasă, care-i

a mersu vestea in lume. Cum o a zăritu earăşi la fereastă, a strigatu:

— Cine eşti ăngerul meu celu bunu?

Ziria de demultu nu scieà bine: oare visază, ori e inaeve ce vede. Şi acum cănd o a intrebatu voinicul, ea a respunsu, cine este.

Străinul a mai grăitu eară:

— Da de ce-mi respunḑi numai de acolo de aşa de sus? De ce nu te cobori mai jos?

— Să viu mai jos, ca să me furi? Ba nu viu!

— Dar dacă te oiu furà şi de acolo de sus, pe aici pe fereastă, veni-vei cu mine?

Ziria acuma se intărì in găndu, cum că visează, şi a socotitu: in visu de multe ori am mai sburatu aşa, că a venitu unu viteazu după mine, şi m'a furatu. Ean să mai sboru şi acuma pe aici pe fereastă, şi să me fure viteazul acesta!

Aşa dară a respunsu:

— Dacă me vei furà acuma, pe aici pe fereastă, viu cu tine. Ḑicĕndu aceasta, a risu, ca: ce visu frumosu!

Dar peste căte-va clipite a vĕḑutu Ziria, cum suiă voinicul pe părete in sus cătră ea şi tot rideà, că: ce visu frumosu! cum suie viteazul prin vĕntu! cum o va coborì şi pre ea prin vĕntu! ţinĕndu-o in braţe! O, ce visu frumosu! şi cine s'ar fi uitatu din codru, ar fi vĕḑutu după asta, cum se coborau amĕndoi pe păretele turnului in jos. Pentru că voinicul a aruncatu anghira cu frănghia in susu, la fereasta ăntĕia aşa, că anghira s'a incolţitu in părcanu; apoi simţind'o, că se ţine tare, s'a suitu la fereastă; acolo s'a pusu cu picioarele pe zidul ferestei, a descăţatu anghira, şi o a aruncatu la fereasta a doua.

Ziria tot rideà, că: ce visu frumosu! cum suc viteazul prin vĕntu! cum o va coborì şi pre ea prin vĕntu! ţinĕndu-o in braţe! O, ce visu frumosu. Odată numai auḑì pre voinicul strigăndu:

— Fugi de la fereastă! — Şi dacă a fugitu, atunci a sburatu anghira in părcanul ferestei incolţĕndu-se cu doi colţi.

Ziria a sburatu atunci la fereastă, şi a ţinutu şi dĕnsa anghira, nu cumva să scapete vr'unu colţu din părcanu.

Voinicul a ajunsu pănă pe fereastă. Ziria l'a zăritu, căt erà de falnicu; apoi 'şi a inchisu ochii, şoptindu in graiu tremurătoriu de fericire ne mai cunoscută.

— Oh! dulce visu!

Voinicul a strinsu frănghia cu stănga, şi s'a lăsatu in greul ei, apoi a strănsu cu dreapta pre Ziria cătră peptul seu. Ziria a mai şoptitu tot cu ochii inchişi:

— Oh! ce visu! apoi 'şi a impletitu braţele imprejurul umerilor voinicului. Elu atunci a prinsu de frănghie cu amĕndoue mănile, şi — — s'a coboritu aşa in josu.... Frănghia ajungeà pănă la păměntu.

Căud erau la mijlocu, odată numai, cine se auḑì strigăndu de sus, de la fereastă? — Gelu.

— Ce-i asta? o anghiră! Unde duce frănghia? . . . Oh! cerule! Imi fură pre Ziria!! Cine eşti? cine eşti, care-mi furi pre fiica mea?

— Cine sunt, cine nu sunt. Ne vomu vedeà noi bine in bătae. Acolo-ţi oiu spune, cine am fostu.

Ziria se cutremură de spaimă. Se strinse mai tare cătră peptul voinicului, şi şoptì tremurăndu:

— Oh! căt de uritu s'a schimbatu visul! Cum m'am spărietu! şi insirâ cugetele mai de parte: O, numai dacă m 'aşu desceptà acuma, nu cumva să visezu, că tatăl meu tae sus frănghia, şi să cadu jos in prăpaste!... O, numai dacă m'aşu desceptà acuma! că visul celu frumosu vreà să intoarcă in groază.

Gelu a mai intrebatu:

— Eşti macar din cei ce-mi au ajutatu bine in vr'o bătae?

— Vei vedeà tu in lupta asta, ce-ţi voiu face. —

Unu spătariu luâ pre Gelu, şi-lu duse la ceilalţi armaţi. Gelu ăncă şi-a intăritu inima de bătae.

Necunoscutul a ajunsu in grădină cu Ziria. Atunci s'a uitatu odată dreptu in faţa ei, şi ce frumuseţă a vĕdutu! s'a cutremuratu in intregu sufletul seu. Ĕi venià, să cadă in genunchi inaintea ei.

Faţa acea de ăngeri ĕi luà toate puterile, de căte ori o zărià. Dar a scosu o măramă de mătasă, şi o a invĕlitu cu ea, ca să nu o mai vaḑă pănă va venì timpul.

Aşa a eşitu apoi din grădină pe o portiţă, s'a uitatu odată imprejur cu luare aminte, şi a peritu prin codru, cu Ziria in braţe.

Ea tot mai multu, tot mai multu credeà, că viseză . . . (Va Urma).

I. Pop Florentin.

Despre originea artei dramatice la Greci şi istoria ei pănă la Pericles.

(Urmare).

V.

Progresele succesive ale tragediei se datorescu mai cu samă Atenienilor, cu toate că ne lipsescu date sigure, spre a ne puté face o idee esactă şi chiară de aceste progrese şi de epoca realisărei lor.

Celu ăntĕi nume ce intălnimu e Tespis (Θέσπις) din Atena, celebru in toată anticitatea. De unde-i venià această celebritate? Ce făcuse elu spre a atrage admirarea atător autori vechi ce au vorbitu de dĕnsul?

Se ḑice că Tespis cel ăntei impărţì corul in mai multe fragmente, şi intre ele intercală bucăţi ce erau vorbite, nu căntate, şi cu rostirea lor insărcinà unu personagiu deosebitu de coru. Acesta fù ăntĕiul actoru. Elu primì numele de ὑποκριτής — respunḑĕtoru — pentrucă respundeà corului. Unu dialogu incepeà astfeliu intre coru şi acestu actoru unicu, şi legenda erà in chipul acesta pusă in acţiune. Povestirea ce intrerupeà din căud in căud in căntecul corului luâ numele de *episodu* (ἐπεισόδιον).

Introducerea unui singuru actoru pare lucru puţin insemnatu, după ideea ce ne facemu noi astăḑi de o tragedie. Ănsĕ inovaţiunea lui Tespis nu s'a mărginitu numai acolo. Elu contribuì cu putere la desvoltarea tragediei prin aflarea mascelor de pănză, ce permiteau acestui actoru unicu de a jucà, intre diferitele căntece ale corului, mai multe roluri unul după altul.

Tespis trăeà pe timpul lui Pisistratu. Plutarcu, in viaţa lui Solonu, ne spune că poporul asistà cu grămada la representările sale. Solonu, deja bĕtrănu, din natură curiosu, venì şi elu să asculte pe Tespis, care jucà singuru piesele sale. După spectaculu, elu chemâ pe Tespis şi-lu intrebâ de nu aveà ruşine să arăte in publicu nisce minciuni aşa de mari. Tespis ĕi respunse că cuvintele şi purtarea sa nu produceau nici unu reu,

fiindcă ceea ce făceà elu erà numai unu simplu jocu. „Da, ḑise Solonu, lovindu tare cu „bastonul in pămĕntu, ănsĕ dacă lăudămu şi „aprobămu acestu jocu, ilu vomu găsì in cu„rĕndu şi in contractele noastre.“*) Poporul ănsĕ nu fu aşa severu ca marele legislatoru. Noul spectaculu, sub forma ce-i dădù Tespis, fu aprobatu şi gustatu de dĕnsul.

După mărturiile celor vechi, Tespis a compusu mai multe tragedii, şi Oraţiu ilu pune alăturea cu Eschilu şi cu Sofocle**). Nici unu fragmentu ănsĕ din piesele lui Tespis n'a ajunsu pănă la noi. Căteva versuri, citate de autorii vechi sunt contestate şi apocrife.

Intre Tespis şi Eschilu, care e adevĕratul fundatoru alu tragediei grece, se află mai mulţi poeţi tragici, ce s'au bucuratu de oare-care renume. Toţi ănsĕ au urmatu mai mult sau mai puţin pe Tespis, fără a introduce vre o inovaţiune insemnată. *Frinicus* (*Φρύνιχος*), puse cel ăntĕiu pe scenă caractere de femei, care, după obiceiul nestrămutatu alu celor vechi, furĕ totdeauna jucate de barbaţi. Dar meritul cel mai mare a lui Frinicus fù că lărgì cercul tragediei, lăsăndu adese la o parte legenda lui Dionisos, spre a adoptà pe acea a altor ḑei sau eroi. Mai mult ăncă, elu indrăznì a tratà şi subjecte contimpurane. Sub titlu de *Fenicienele*, elu puse pe scenă triumful Grecilor in resbelele medice şi umilirea Perşilor. Ănsĕ o altă piesă, *Cucerirea Miletului*, care făcù pe toţi spectatorii să verse lacrimi de compătimire şi induioşare, nevoì pe Atenieni să-lu condemne la o amendă de 1000 de drahme, pentrucă cutezase a le representa propria lor nenorocire, după cum ḑice Erodotu*). In adevĕru Miletul, colonie atenieană, fusese cuceritu de Perşi (498).

Această pedeapsă erà pentru poeţii tragici o lecţiune, ca să nu mai easă pe viitoru din cercul mitologiei şi legendaru, spre a pune sub ochii spectatorilor nefericirile timpului presentu. Acţiunea dramatică trebuià să se mărginească la faptele trecutului, pe care aveà să le improspeteze, să le amintească intr'unu modu viu, fără a le despoià de respectul şi veneraţiunea ce le asigurà lungul şiru al seculilor şi credinţa naivă şi nestrămutată a poporului. Ea le presentă ca unu idealu de curaju şi tărie de inimă, de răbdare şi de statornicie, ca unu tablou de atotputernicia ḑeilor, şi de chipul cum ei pedepsescu crima şi nelegiuirea sau resplătescu eroismul şi virtutea.

VI.

Alăturea cu tragedia, şi din acelaşi imnu ditirambicu, se născù unu altu geniu dramaticu, *drama satirică*, ce fù ca unu terminu de mijlocu, ca o transiţiune intre tragedie şi comedie, şi contribuì la crescerea şi propăşirea amĕndurora.

Satirii (*οἱ σάτυροι*) erau nisce fiinţe fantastice, care formau escorta lui Dionisos, şi representau, intr'unu chipu simbolicu, viaţa veselă şi neregulată a adoratorilor divinităţei vinului. Ei se impărţeau in mai multe clase; erau imbrăcaţi cu pei de animale şi incoro-

*) Plutarcu, *vita Solonis*. XXIX, 25 : „*Ταχὺ μέντοι τὴν παιδιὰν, ἔφη, ταύτην ἐπαινοῦντες οὕτω καὶ τιμῶντες εὑρήσομεν ἐντοῖς συμβολαίοις.*“

**) *Et post punica bella quietus quaerere coepit,*
Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent. (Epist. II. 1. Ad Aug. v. 162—163).

*) *ὡς ἀναιτήσαντα οἰκήια κακά*... Erod. VI. 21.

naţi cu ederă, cu viţă de vie şi cu ramuri de bradu. Unii aveau corpul intregu de omu, alţii aveau membrele din partea inferioară acoperite cu pĕru, şi făcute ca membrele de dinapoi a unui ţapu.*)

Satirii ocupau totdeauna unu locu insemnatu in sărbătorile lui Dionisos. — Cănd tragedia, părăsindu din ce in ce mai mult fabulele lui Dionisos, imbrăţişă pe cele eroice, vechiul jocu bachicu şi orgiile ce-lu insoţeau fù inlocuitu puţin căte puţin cu unu jocu mai severu şi mai seriosu, şi corul satirilor incepù a nu mai fi la locul seu. — Ănsĕ in Grecia erà obiceiu de a pastrà şi a cultivà ori ce formă vechiă de poesie, care aveà ceva originalu şi caracteristicu, alăturea cu genurile noue. Astfeliu fù creată *drama satirică*, alăturea cu tragedia, şi cele de mai multe ori o representare succesivă de trei tragedii erà urmată de o dramă satirică.

Drama satirică nu e nici de cum comedie, ci, precum ţice unu scriitoriu vechiu o *tragedie glumeaţă* (παίζουσα τραγῳδία). Subiectele sunt luate tot din legenda aventurilor lui Dionisos sau a eroilor, ănsĕ drama satirică le dă o coloare aşa de naturală şi de primitivă, incăt presenţa şi participarea satirilor rustici şi sburdalnici pare cu totul la locul ei. Drama satirică reclamà prin urmare scene de o natură cu totnl selbatică, aventuri de unu tonu viu, in care monstrii ingroţitori sau tiranii cruţi ai mitologiei erau invinşi prin bravura sau viclenia eroilor.

Corul, compusu din satiri, aveà astfeliu ocasiunea de a aratà sentimentele variate de frică şi plăcere, de groază şi bucurie, cu toată libertatea şi nevinovăţia proprii acestor grosolani copii ai naturei. De aice urmează că nu toate personagele mitologice puteau intrà in drama satirică, ci numai acele care printr'o parte a caracterului lor dădeau locu caricaturei. Astfeliu erà Erculu, erou robustu şi sensualu, pururea gata să bea şi să mănănce, care nu despreţuià masa şi bucatele bune, care, cănd erà veselu, ascultà cu plăcere nebuniile şi estravaganţile satirilor.*) Unu altu personagiu satiricu erà toată rasa Ciclopilor, *adunare ingrozitoare*, cum ţice Virgilu, şi intre ei mai cu samă Polifemu, despre care tot Virgilu ţice: *monstru inspăimĕntătoru, informu, enormu, cu ochiul scosu.***)

Drama satirică urmâ progresele tragediei, de care incetu incetu se despărţì cu desevĕrşire. De pe la anul 524, inaintea erei noastre, găsimu unu poetu Cherilus, foarte fecundu, şi care scrise mult pentru teatru. Ansĕ geniul seu fù cu deosebire dramă satirică.***) Contimpuranu cu Frinicus elu se susţinù alăturea cu Eschilu şi chiar şi cu Sofocle.

Cătră anul 500, Pratinus din Fliontu, dorianu din Peloponesu venì la Atena se lupte pe scenă cu Frinicus. Lui i se atribue faptul de a fi despărţitu cu totul drama satirică de tragedie. Elu erà in acelaşi timpu şi poetu liricu. Dramele lui satirice se deosebescu mai cu samă prin nisce jocuri parti-

*) Pausanias, I. 23.

*) Euripidu — tragedia *Alceste*. — Ot. Müller.. t. II.

**) *Monstrum horrendum informe, ingens, cui lumen ademptum.* Eneida. III. v. 658.— Ciclopii, după Omeru, erau unu poporu de păstori antropofagi, ce se deosebeau prin talia lor uriesă, prin ochiul lor unicu, prin moravurile lor selbatice şi fieroase. Ei trăiau in peşteri, se hrăneau cu carne de omu, şi nu aveau nici o frică de ţei nici de Jupiter. — Eneida, VIII, 423—453.

***) După versul următoru, citatu de Ot. Müller in istora sa, t. II. Ἤνίκα μὲν βασιλεὺς ἦν Χοιρίλος ἐν Σατύροις. (Cănd Cherilus erà rege in drama satirică).

culare ce le adusese fără indoeală din patria sa Fliontu, vecină cu Corintul şi cu Siciona, unde tragedia lui Arion şi Epigenu erau esecutate de Satiri. — Aristias, fiul lui Pratinas, urmă calea deschisă de tatăl seu, şi căştigă pe scena Ateniană, alăturea cu Sofocle, unu mare nume.

Timpul n'a cruţatu producerile scenice de acestu genu, ce erau aşa de aplaudate de Atenieni. Numai una singură a ajunsu până la noi, *Ciclopul* (ὁ Κύκλωψ) lui Euripidu.

Subiectul acestei drame satirice e luatu din Odisee: Ulise, captivu in peştera lui Polifemu, ilu imbată spre a-i scoate ochiul, şi a puteà astfeliu scapà de moarte*). Silenu şi fiii sei Satirii, prinşi mai inainte de Polifemu, se unescu cu Ulise, spre a-şi resbunà in contra acestui monstru.

De şi drama satirică erà o representare bufonă şi grotească, ea nu escludeà unu stilu nobilu, unu dialogu finu şi delicatu**).— Precum tragedia aveà unu jocu particularu, seriosu şi liniscitu, *emmelia*, de aseminea şi drama satirică aveà jocul seu propriu, esecutatu de corul Satirilor, şi numitu *Sicinnis* (Σίκιννις)***).

VII.

O a treia formă dramatică ce datoresce originea sa serbătorilor lui Dionisos, e *comedia*.

„Schimbările tragediei, ţice Aristotelu, şi „cei ce le-au făcutu, ne suntu cunoscute. Co„media ănsĕ din causă că la inceputu nu „atrase mult atenţiunea e mai puţin cunos„cută. Arcontele nu dădù decăt tărţiu unu „coru poeţilor comici, care erau lasaţi in „voea lor. Dar din momentul in care acestu „genu luă oare-care forme, poeţii comici in„cepu a fi citaţi. Astfeliu nu se scie cine in„troduse mascele şi prologul, cine adăogi „numele actorilor, şi alte asemenea amănun„ţimi. Se scie ănsĕ că Epicarmu şi Formis „inventară fabula comică. Această parte e „dar de origine Siciliană. La Atena Crates „fu cel ăntĕi, care renunţă la satira per„sonală, pentru a tratà fabule şi subjecte ge„nerale.“*)

Astfeliu după mărturia lui Aristotelu, mult timpu comedia nu fu admisă ca spectacul in ceremoniele religioase. Causa pentru care ea nu atrase de timpuriu luarea aminte, e că serbătoarea lui Dionisos, ce-i dădù nascere, se celebrà cu deosebire la ţară, in *serbările cămpenesci a lui Dionisos* (τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια), pe timpul culesului viilor. Veselia fără margini, inspirată de bogăţia nesecată a naturei, domnià in această serbare. Vierii şi tinerii de pe la sate esecutau tot felul de jocuri licenţioase şi lascive. Unu premiu se dà celui ce beà mai mult vinu nou.

Una din părţile principale a serbărei erà ceea ce se numeà κῶμος sau banchetu. Căntecele cele mai libere şi mai animate, risetele, răcnetele de tot feliul, erau o urmare neaparată a beţiei ce resultà din aceste petreceri rustice.

De la cuvĕntul κῶμος vine numele de comedia, κωμῳδία sau *căntecu de banchetu*. După alţii, vorba de *comedie* insamnă *căntecu de*

*) Omeru, *Odisea*, IX, 177 et seqq. — Virg. *Encid* III. 613—640.

**) Oraţiu — *Epist. ad Pisones* 254 et seqq.

***) Magnin — *Origines du théâtre* etc. — p. 50. — Cuvĕntul Σίκιννις derivă de la verbul σείω—scuturu, sguduiu, şi indică natura acestui jocu satiricu.

*) Arist. Poet. Cap. 5.

satu, şi derivă de la κώμη — satu şi ᾠδή — cântare. Aristotelu vorbesce de această etimologie pe care Peloponesienii intemeiau pretenţiunea lor că comedia e de origine dorică*).

După sfirşitul banchetului aveà locu o procesiune fără ordine, de dată foarte veche. Adunarea intreagă purtà in triumfu simbolul puterei generatoare a naturei (φαλλός), intonându cântări vesele, entusiaste şi sgomotoase in onoarea lui Dionisos care posedează această putere a naturei, sau a unuia din tovarăşii sau amicii sei. Aceste cântece numite *falloforice* sau *itifallice* se obicinuiau in deosebite părţi ale Greciei. După Erodotu, această ceremonie esistà in Egiptu, de unde ea a fostu adusă in Grecia, impreună cu cultul lui Dionisos, de cătră Melampu, regele de Pilos**).

Cei ce luau parte la procesiune purtau haine pestriţate, masce şi corone mari de flori cu care-şi acopereau faţa. Cu unu cuvêntu nimica nu lipseà care puteà să aţiţe risul, şi se deà acestei serbări caracterul unei primblări fantastice, bufone şi bizare***). Actorii acestei procesiuni suiţi in care, cu faţa unsă cu drojdii de vinu, deghisaţi in dobitoace, după ce sfirşeau cântecul in onoarea lui Dionisos, adresau spectatorilor sarcasme şi glume de tot feliul. Căte odată luau in risu chiar pe cetăţenii cei mai cunoscuţi, şi mulţimea aplaudà cu entusiasmu†). Beţia fisică se amestecà cu beţia imaginaţiunii şi a simţurilor. Oaspeţii săreau, gesticulau, răcneau, se insultau unii pe alţii, se impingeau, ba chiar se şi băteau. Repeţirea deasă a unor asemenea parade improvisate dădù in curêndu nascere unei arte. Carele ce primblau această mascaradă prin sate devenirê celebre in anticitate.

Această comedie lirică, care nu se deosebeà mult, nici prin formă, nici prin imagine, de iambele lui Archilocu*), erà jucată in mai multe părţi ale Greciei, şi subsistà chiar şi după ce comedia dramatică devenì unu genu a parte, precum ne spune Aristotelu: „Cântecele fallice au remasu încă şi până „astădi in obiceiu la mai multe politii**).“ Cătră anul 566, unu premiu fu hotăritu in burgul aticu numitu Icaria, care, după tradiţiune, celu întêiu primise cultul lui Dionisos, autorului celei mai plăcute din aceste parade, ce se numì de atunci *comedie*. In privirea acestui concursu, eată ce se cetesce pe marmurele de Paros: „De când locuitorii „burgului din Icaria incepurê a jucà pe cară „comediele inventate de Susarion, care primì „ca premiu unu paneru de smochine şi unu „ulcioru de vinu, trecurê . . . “ (Marm. Oxonian. Epoch. XL).

Precum se vede din această inscripţiune, Susarion disputase acestu premiu cu unu coru de Icarieni, ce'şi ungeau faţa cu drojdii de

*) Poet. cap. III.

**) *Τὸν δ'ὃν φαλλὸν τὸν τῷ Διονύσῳ πεμπόμενον Μελάμπους ἐστὶ ὁ καταμαθὼν, καὶ ἀπὸ τοῦ τον μαθόντες πιεῖσι τὰ πιεῖσι Ἕλληνες.* Erod. II. 48, 49.

***) Aristofanu, in comedia sa *Acarnienii*, ne presintă o imagine vie a acestei procesiuni itifallice.

†) Arist. *Poetica*, cap. V. — *Ad Nicomach.* VII. 9.

*) Archilocu, poetu satiricu ce trăià in întêia jumêtate a secolului al VII inaintea erei noastre. Elu inventă versul numitu *iamba*, de care se servì spre a compune teribelele sale satiri. (*Archilochum proprio rabies armavit iambo.* — Orat. ad Pison. 79.).

**) *Τὰ φαλλικὰ, ἃ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομίζοντα.* Arist. Poet. cap. IV.

vinu*) de unde se şi numiră *trigoḍi* (τρυγῳδοί de τρύξ-γός — drojdie şi ᾠδή**).

Acestu Susarion (Σουσαρίων) nu erà din Atica, ci din Megara, locuită de Dorieni. Toate tradiţiunile vechi asigură in adevĕru că rasa dorică din Megara, se deosebeà prin o dispositiune particulară spre veselie, spre luarea in risu, şi că ea produceà tot feliul de parodii şi de farse populare. Dacă adăogimu ăncă că vestitul poetu comicu Epicarmu, inainte de a se statornicì la Siracusa, locuise intr'o colonie megariană din Sicilia, şi că, după Aristotelu, acești colonişti ai Megarei işi atribueau şi ei invenţiunea comediei, trebue să admitemu că această mică parte a familiei elenice de rasă dorică, primise cu deosebire de la natură talentul şi toate calităţile comice.

VIII.

Astfeliu mulţemită succesului lui Susarion, serbarea dioniciacelor cămpenesci ajunse a fi o satiră in dialogu căntată şi insoţită de jocuri potrivite cu subjectul. Intre aceste jocuri se deosebeà mai cu samă *cordacele* (κόρδαξ), jocu licenţiosu indecentu***).

Corul comicu se perfecţionâ puţin căte puţin de poeţi a cărora nume nu ne sunt cunoscute. Ănsĕ invenţiunea cea mai mare şi mai decisivă, celu de pe urmă pasu, fu introducerea fabulei, a episodului, a elementului dramaticu in comedie. Ori de unde ar venì această invenţiune, de la Dorienii din Sicilia sau de la Megarieni, faptul importantu este că in Atena inflorì mai cu deosebire această parte a artei dramatice, şi că cele ăntĕi drame, demne de numele de comedii, furĕ jucate pe la sfirşitul secolului al VI şi inceputul secolului al V.

După Susarion, trecu mulţi ani fără se găsimu vre unu poetu comicu de oare-care insemnătate. Această tăcere se poate uşor inţelege, căndu consideră cineva că timpul ce separă această vărstă de cea următoare e ocupatu de tirania lui Pisistratu şi a fiilor sei in Atica (561—510), şi că interesul siguranţei şi al autorităţei acestor monarchi impedecà pe corul comicu, chiar sub masca beţiei şi a nebuniei bachice, de a'i espune risului şi batjocurei intregei populaţiuni ateniene. Comedia, astfeliu cum se născuse la inceputu, nu puteà să inflorească şi să progreseze decăt la umbra libertăţii şi a egalităţii republicane. Obicinuită a arătà fără cruţare ridiculul oamenilor privaţi, mărginită numai pe la sate, unde ea formà deliciile poporului, comedia va dobăndi incurănd dreptul de cetate. Alungarea tiranilor fu semnalul ridicării, a vieţei, a sborului ei. In Atena ea luâ unu caracteru cu totul politicu, şi devenì, sub pana lui Cratinus, Eupolis, ear mai cu samă Aristofanu, o armă teribilă, o satiră fără frĕu, iudreptată in contra tuturor oamenilor publici, in contra faptelor, opiniunilor, greşelilor, nebuniilor lor, o critică amară, muşcătoare, nemilostivă, care nu cruţà nici

*) Oraţiu (ad Pison. 275—277) vorbesce de feţe unse cu drojdii, ănsĕ, prin o confusiune uşoară de esplicatu, elu aplică la tragedie ceea ce nu poate convenì decăt comediei. Numele lui Tespis, citatu de elu, trebue de asemine să fie inlocuitu cu acelu a lui Susarion. Eată versurile lui Oraţiu:

Ignotum tragicae genus invenisse Camoenae
Dicitur, et plaustris vexisse poëmata Thespis.
Qui canerent agerent-que peruncti faecibus ora.

**) Alţii derivă cuvĕntul τρυγῳδός de la τρύγη — culesu de vii şi ᾠδή.— Pierron, *Hist. de la litt. gr.* p. 318.

***) Magnin — *Orig. du th.* p. 52. — Aristofanu, comedia *nubes* (nourii)—v. 532.

pe micu, nici pe mare, nici talentul, nici geniul, nici chiar virtutea insuşi. Şi fiindcă in aceste mici republici, in care tragerea la sorţi jucà unu rolu insemnatu, toţi cetăţenii aveau o parte activă in viaţa publică, ori ca judecători, ori ca generali, ori ca arconţi, cercul comediei erà intinsu, fără margini, fără restricţiune. „Eupolis, Cratinus şi Aris-„tofanu, ḑice Oraţiu, şi alţi poeţi ai come-„diei vechi, dacă găseau pe cineva demnu de „a fi descrisu, de erà viţiosu, sau furu, sau „desfrănatu, sau ucigaşu, sau rĕu privitu in „altu chipu, ĕi espuneau inaintea publicului „cu multă libertate*).“

Din contra comedia Siciliană, desvĕlindu-se de la inceputu sub nisce monarchii despotice avù şi păstrâ totdeauna unu caracteru de generalitate. In locu de a pune pe scenă personage politice şi a se ocupà de faptele ḑilei publice şi private, ea representà in generalu funcţiuni şi meserii, fără nici o alusiune la actualitate. Ea merse pănă a tratà chiar subjecte cu totul abstracte de metafisică şi de morală.

Dintre comicii Sicilieni istoria nu ne-a păstratu decăt 4 nume: *Meson* (Μαίσων), *Aristoxenu* (Ἀριστόξενος), *Formis* (Φόρμις) şi *Epicarmu* (Ἐπίχαρμος). Epicarmu ănsĕ e cel mai celebru dintre toţi. Născutu in insula Cos, elu venì de micu in Sicilia (488) şi după 4 sau 5 ani se statornicì la Siracusa, unde scrise comediele sale, sub domnia lui Ieron.

Inainte de a compune comedii, Epicarmu se ocupase mult cu filosofia pitagorică, şi capatase chiar unu nume insemnatu ca filosofu. Scena fù pentru dĕnsul numai o ocasiune de a imprăştià idei şi principii filosofice. Mitologia ĕi permiteà de a espune teorii noue, şi de a combate sau a indreptà vechile credinţi.

Epicarmu scrise şi comedii de caracteru şi de moravuri. Elu ăntĕi puse pe scenă caracterul de linguşitoru, căruia, de la unu cuvĕntu vechiu ĕi dădù numele *parasitu* (παράσιτος) ce servì după accea a deosebì o clasă foarte numeroasă de oameni in societatea antică. Parasitul e unul din personagele cele mai insemnate şi mai bine zugrăvite din comedia latină a lui Plautu şi Terenţiu, care nu e decăt o imitaţiune de aproape a comediei grece, mai cu samă a celei siciliene.

Din comedia lui Epicarmu nu avemu astăḑi decăt mici fragmente imprăsciete prin autorii vechi cari l'au citatu la deosebite imprejurări. *)

IX.

De aice se vede contrastul ce se stabilì de timpuriu intre comedia siciliană şi comedia ateniană. — Piesele remase de la Aristofanu ne dau o idee esactă despre caracterul cu totul politicu şi personalu al acestei din urmă.

Ănsĕ căndu acestu poetu incepù a compune pentru teatru, deja Cratinus, Eupolis şi alţi poeţi comici, inainte de dĕnşii, mai puţin insemnaţi, deschiserĕ şi comediei unu locu in solemnităţile publice şi religioase. Se instituiserĕ şi pentru ea concursuri şi premii

*) Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae,
Atque alii quorum comoedia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus aut fur,
Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
Famosus, multacum libertate, notabant.
Satirar. L. I. 1. v. 1 et seqq.

*) Artaud — *Fragments pour servir à l'histoire de la comédie antique.* — Paris 1863.

ca și pentru tragedie și drama satirică. Arcontele eponimu*) acordase in sfirșitu unu coru și poeților comici.

Cratinus căștigase unu renume mare prin comediile sale pline de indrăzneală și de energie. Biciuirea viților și satirisarea contimporanilor sĕi, erau obiectul lor principal. Elu avea, după mărturia autorilor vechi o vervă comică nesecată și erà cunoscutu de Atenieni ca unu oaspete veselu, care iubea cam multu vinul. In una din comediile sale, intitulată *Butelca* (*Πυτίνη*), ce o representă la bătrăneță, și cu care invinse la concursu pe Aristofanu, ce dădeà piesa sa *Nourii* (*Νεφέλαι*), Cratinus se introduse pe sine insuși ca barbatul necredinciosu al *Comediei*, femeca sa pe care o părăsise pentru o altă frumusețĕ mai tinerĕ și mai puținu pretențioasă, *Butelca*. *Comedia* astfeliu tradată se plăngea la arconte și cerea despărțirea de barbatul ei. La sfărșitu ănsĕ poetul se impacă cu soția sa legitimă, și lasă la o parte Butelca spre a trăì in bună-ințelegere și in unire cu Comedia. Acesta fu cel de pe urmă succesu a lui Cratinus, care murì in anul căud representă piesa sa, 423, pe timpul resbelului Peloponesiacu. Căteva versuri ce avemu din comediele lui Cratinus nu ne potu da nici o idee despre meritul sĕu ca poetu comicu.

Eupolis, contimporanu și rivalu a lui Cratinus, fù mai multu unu poetu plăcutu și ingeniosu, decăt unu satiricu viu, infocatu și ingrozitoru. Elu se deosebea mai cu samă in alusiuni și in critici indirecte. Ănsĕ atacurile sale, de și mai puținu tari și injurioase, tot nu plăceau acelor cătră care erau indreptate. Astfeliu se intămplà cu Alcibiade, care fiind espusu in publicu risului, se infuriă așa de tare incăt spre a'și resbună in contra lui Eupolis, se ḑice că-lu inecă**).

Cu căt democrația devenì mai puternică in Atena, și libertatea fù mai mare, cu atăta și comedia prosperă mai multu și agiunse a fi o petrecere neaparată pentru poporu. Poetul comicu transportà pe scenă tot ce se ḑiceà și făceà in politie, fără a respectà pe cineva, fără a se teme de ceva. Ḑeii insuși formau adese subiectul comedielor sale, și spectatorii rideau cu hohotu asistăndu la tablourile de multe ori scandaloase a locuitorilor Olimpului. Se ḑice că Pericles, pentru a putè ascunde planurile sale ambițioase, reușì a suprimà momentanu representările comice. Ănsĕ ele erau preà inrădăcinate in gustul poporului, pentruca asemenea mĕsură puținu democratică, să fi pututu ține multu timpu. Comedia redobăndì prerogativele sale, ănsĕ cu o singură restricțiune. O lege opreà ca unu poetu se represinte o comedie, de nu aveà vrăsta de 40, după alții de 30 de ani. Mĕsura erà inteleaptă in sine. Cu modul acesta censura actelor publice, critica vieței cetățenilor erà pănă la oare-care punctu mărginită, nefiind incredințată decăt la oameni ce capataserĕ deja o esperiență in lucrurile ce priveau administrarea Statului și biciuirea viților. Ănsĕ această lege nu fù totdeauna păḑită. Adese ori poetul care nu aveà vrăsta cerută, presentă piesa sa sub unu altu nume, și magistratul nu-i putea refusà corul*).

Pe la ¡inceputul resbelului Peloponesiacu licența comediei ajunsese pănă la așa gradu incăt poetul nu se sfiià a pune pe scenă persoane ce erau in viață, cu costumul lor, cu masce ce representau trăsăturile feței lor, așa că fie-care spectatoru le recunosceà cu ușurință; elu aveà dreptul de a-i zugrăvì, de a-i defigurà după voință, de a vorbì rĕu de oricine, mai multu ăncă de a calomnià, de a insultà, de a atribuì oamenilor celor mai onești fapte și scopuri rușinoase și degradătoare. Ănsĕ elu incarcà intr'adinsu portretele sale, și această caricatură esagerată, fără a vatamà pe oamenii drepți și virtuoși, era ca unu biciu de focu pentru cei ce, ca oameni privați, se tăvăleau in desfrănări, sau lucrau, ca oameni publici, in contra interesului general.

X.

Arta dramatică, eșită, după cum amu vĕḑutu din serbătorile ce se făceau in onoarea lui Dionisos, fù totdeauna nedeslipită de ele. Representările de tragedii, drame satirice și comedii aveau locu numai la aceste cere-

*) Veḑi mai susu nota 2. de la pag. 11.

**) Burnouf — *Histoire de la littérature greque*, t. I.

*). Aristof. *Nubes* v. 522. et seqq.

monii. Ele făceau parte integrantă din solemnitatea religioasă. Erau stabilite concursuri dramatice, şi poeţii ce vroeau se joace piesele lor, se presentau inaintea arcontelui eponimu, care singuru aveà dreptul de a alege intre deosebitele produceri ale concurenţilor. Fie-care poetu aducea la concursu 4 piese, din care trei erau tragedii, şi a patra dramă satirică. Toate formau impreună o *tetralogie*. Cele trei tragedii puteau să trateze subiecte cu totul deosebite, sau să facă parte din aceeaşi legendă mitologică. In acestu din urmă casu ele erau legate intre sine, şi formau ca o piesă unică, impărţită in 3 acte, ce luà numele de *trilogie*. Drama satirică ce se representà la urmă, era menită a imprăştià impresiunile triste şi melancolice, pruduse de cele trei tragedii, şi a inveselì pe spectatori.

Pe la jumĕtatea seculului al V, tetralogia nu mai fù rigurosu cerută. Poeţii concurenţi luptau fie-care căte cu o piesă, mai cu samă după introducerea la concursu şi a comediei. Pănă atunci numai trei poeţi erau admişi să concureze. Ănsĕ din acel momentu numerul lor nu fù hotăritu.

Poeţii acărora piese erau admise, primeau de la arcontele eponimu unu coru, adecă dreptul de a dispune pentru representarea dramei lor de o trupă de corişti, ce se alegea prin sorţi dintre cetăţeni, şi aveau in capul lor unu *coragu* (conductoru de coru), care cele mai de multe ori era bogatu şi plăteà imbrăcămintea şi intreţinerea corului.

După subiectul piesei corul se compunea din barbaţi, femei, bătrăni, tineri, cetăţeni, sclavi, preoţi, soldaţi etc. Numerul lor era de 15 pentru tragedie şi de 24 pentru comedie.

Străinii, chiar de erau statorniciţi in Atena, nu puteau face parte din coru*).

Spectacului incepeà dimineaţa şi ţinea căte odată toată ḑioa. Une ori numerul pieselor jucate se sueà pănă la 15, ba chiar şi mai multe. Inaintea represăntărei locul unde se aflau spectatorii era purificatu cu mare ingrijire. De asemenea la sfărşitu, mai mulţi magistraţi se sueau pe scenă şi făceau libaţiuni pe altarul lui Dionisos, spre a imprimà astfeliu mai multu spectaculului o culoare de sănţenie şi de pietate.

In cele d'ăntĕi timpuri rangul poeţilor concurenţi era hotărătu de intreaga adunare a spectatorilor, care de multe ori se urcau pănă la 30 de mii, mai cu samă la *marile dionisiace*, ce ţineau trei ḑile, şi se celebrau primăvara: aliaţii atenieni ce aduceau atunci tributul, asistau la spectacul. Mai tărḑiu ănsĕ se alegea prin sorţi unu juriu de 5 membri care era faţă la representare, şi pronunţa hotărirea sa inaintea publicului, dupăce invocau mai ăntĕiu pe ḑei. Numele invingĕtorului era primitu cu cele mai frenetice aplause de publicu, precum şi acelor doi cari se apropieseră mai multu de dĕnsul. Fiecare spectatoru dorecà să-lu vadă, să-i vorbească, să-i esprime satisfacerea şi admirarea sa. O mare parte-lu insoţau pănă a casă, in mijlocul strigătelor de bucurie. Aice-lu asceptau amicii sĕi care-lu primeau in triumfu. Unu banchetu ĕi intrunea in urmă pe toţi*). Mulţămirea şi veselia se vedea pe feţele tuturoru. Entusiasmul era in culme.

Astfeliu sciau Atenienii să incurageză talentul, şi să facă a inflorì literatura şi artele. Grecia intreagă lua parte la aceste serbări naţionale. Din toate unghiurile, curioşii alergau in această mică politie ce se numea Atena. In acele momente toată Grecia formà numai o singură familie, unu singuru corpu. Toate discordiile, toate rivalităţile meschine intre micele state dispăreau, se stergeau dinaintea acestor serbări ce rechemau trecutul lor comunu, ce esaltau gloria strămoşilor, ce reinviau vrăstele de auru ale legendelor şi fabulelor populare. Admirabilu mijlocu, pe lăngă altele ce esistau deja, de a intreţine intr'o naţiune aşa de imbogăţită ca acea elenică, aşa de sfăşietă de resbele intestine: cultul trecutului, religiunea străbunilor, amorul a tot ce e bunu, nobilu şi frumosu! Unu poporu atăt de iubitoru de spectacule ce inalţă inima şi mintea, ce desceaptă in sufletu sentimente generoase, atăt de simţitoru la producerile inteligenţei, şi care scie să guste plăcerile fine şi delicate ce ele pro-

*) Barthélemy — *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* ch. LXX.

*) Platon — *Banchetul* (Συμπόσιον).

cură, nu putea să nu producă oameni insemnaţi in toate ramurile culturei ominesci. Geniile nu aveau decăt să se arăte: ele erau pe dată incuragiate, susţinute, ajutate. In curĕndu numerul lor se va inmulţi: fie-care specialitate işi va ave demnul ei representantu. Unu omu ĕi va intrunì pe toţi in jurul sĕu. Prin superioritatea spiritului sĕu, prin puternicul sĕu daru oratoricu, prin toate calităţile eminente ce distingu unu administratoru iscusitu, prin farmecul persoanei sale, elu va esercità unu felu de fascinare asupra tuturor contimporanilor sĕi. Atena va devenì sub dĕnsul centrul industriei şi al comerţului, vatra artelor şi a sciinţelor, şcoala bunului gustu şi a eleganţii. Splendoarea şi lustrul ei se va resfrănge asupra Greciei intregi. Acestu omu estraordinaru prin calităţile ca şi prin defectele sale, se va numì *Pericles*, şi timpul lui se va numì cu dreptu cuvĕntu *seculul lui Pericles*.

S. G. Vărgolici.

Paris, Maiu 1870.

POESII.

Copila Birtăşiţei.

(d. Uhland).

Trei flecăi trecu Rinul şi din drumul loru
La o birtăşiţă se abatu cu doru.

„Birtăşiţă dragă, amu venitu să bemu,
Ş'a ta mult frumoasă fată să vedemu.“

„Berea mea e rece, vinul meu curatu,
Copila mea doarme pe alu morţii patu.“

Şi'n camara tristă spăimĕntaţi intrăndu
Găsirĕ copila in sicriu ţăcĕndu.

Celu d'ăntĕiu ie vĕlul de pe ea uimitu
Şi lungu o privesce cu ochiul măhnitu:

„De-ai trăi tu ăncă, ăngeraşu frumosu,
De-astăţi inainte te-aşu iubì voiosu.“

Alu doilea vĕlul peste ea 'ntinţĕndu
Işi intoarsă faţa cu amaru plăngĕndu:

„Ah, căci vĕntul morţii curĕndu te-a sfirşitu
Tu, pe care-odată ferice-am iubitu!“

Alu treilea earăşi vĕlul rădică
Şi palida-i gură oftăndu sărută:

„Eu te-am iubitu, dragă, păn' a nu murì,
Te iubescu acuma şi'n veci te-oiu iubì.“

APROPIERE.

(d. Uhland.)

In măndra ta grădină
Cum, aţi nu te găsescu?
Me uitu, şi numai fluturi
Jucăndu-se ţărescu.

A tale straturi pline
Lucescu in vii colori,
Şi zefirii me'ngănă
Cu mirosuri de flori:

Te simtu de mine-aproape
Voiosu, insufleţitu,
Cum peste lumi plutesce
Stĕpănul neţăritu.

Căntecul Captivului.

(d. Uhland).

Suava-ţi melodie,
O dragă ciocărlie
Se'nalţă in dulci fiori;
Tu me ridici de-aice,
Cu tine căntu ferice
Plutindu către soare prin nori.

Dar voacea ta s'alină
Şi sborul teu se'nchină,
Oprindu-se 'n plaiu 'nfloritu;
A mea ăncă 'ncetează
Şi me treţescu cu groază
In mucedă groap'adăncitu.

M. Pompiliu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea.

No. 11. — Anul IV. Iassi, 1 August 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Tuhutum. Novelă istorică de D. *I. Pop Florentin.* (Urmare.)

Opul lui Edgard Quinet „La Création.“ Studiu de D. *A. D. Xenopol.*

POESII.

Noaptea sinistră, de D. *T. Şerbănescu.*

TUHUTUM.

Novelă originală istorică. *)

IV.

Pliscuri de oţelu.

Magorii lui Tuhutum ajunseserĕ intr'unu codru.

In fruntea lor mergeà hatumanul Belzebum, fratele lui Tuhutum, şi cu dotmagorul Horca, celu cu capul mare. Amĕndoi invĕrteau căte unu buzduganu căt capul lui Horca.

Dar inaintea lor sburau vĕnturaţii sau nevĕḑuţii, veverițe de săgetari, patru sute; subţiri, căt treceà vĕntul prin ei, şi mĕnunţei, căt abea erà de doi coţi şi jumetate celu mai uriaşu dintre toţi; şi căt erau, erà numai picioare de ei; din brău in sus mai nu erà alta, decăt fălcile. Aşa-i aleseserĕ. Căpitanul lor erà de doi coţi de scurtu la mĕsură, cu fluere cu totu; dar iţi cunosceà omul pe al treile dealu, şi ochiul lui nu scià de noapte. Cu nevĕḑuţii lui se inţelegeà in şuerături şi chiote păsĕresci. Cănd le chioteà odată, cum scià numai elu, au şi peritu toţi in păměntu; nu mai veḑi in pădure decăt tufe şi ramuri şi muşchiu verde.

Intr'unu locu pe margina ţĕrei păzeà unu hotarnicu de cei ce-su buni de peritu, şi nu-i mare pĕcatu de ei, şi se uità cu multă grijă in poeana din margina codrului.

Odată numai ce a căscatu tare de somnu, cătu-i s'au inchisu şi ochii; şi cănd 'şi-a inchisu gura, şi i s'au deschisu ochii, — — a simţitu, că totu pĕrul de la ceafă şi de pe la urechi i se ridică in vĕrvul capului, că totu săngele i se recesce, şi că i se incurcă toate minţile, căte aveà.

Abie putù găndi atăta:

— Pĕcatele mele! E dracul tufa aceea din mijlocul poenei. Voi, tuturor ceriurilor ajutaţi-mi acuma, să me batu cu o tufă! — Aşa a strigatu şi a datu cu unu lemnu in tufa cea de dracu.

*) Dreptul de reproducţiune reservatu.

Dar tufa a săritu in lături, şi păḑitorul a inlemnitu de groază, pentrucă tufa se ridică din cum erà in patru brănci, şi stete acuma in doue picioare, şi a săgetatu pe hotarnicu, căt l'a scosu din lumea asta.

Tufa aceea erà căpitanul nevěḑuţilor, Ribonţu Roca, cum işi pusese crengi in cătărămile de la călcăe, de pe la urechi şi din spete pe pielea cea de lupu, care şi-o a meşteritu, după cum ḑiceà elu, că l'a invěţatu unu inţeleptu fugitu din Samodrachia.

Vara puneà şi elu şi vënturaţii lui crengi verḑi in cătăramă, toamna crengi uscate, şi işi impleteau cununi din şomoioage de crengurele in plete, şi luau in dinţi şomoioage de frunḑă şi de earbă. Aşa erau ca pădurea şi ca tufele, şi dedeau ochiul de minciună.

Căud eşau la luptă in brănci şi in cosoare la cămpu, atunci-şi lăsau pieile in tufe sau după copaci; şi dacă nu eşau bine din luptă, fugeau eară după copaci, şi căt ai bătutu in palme, eară s'au făcutu tufă, care jos in tufe, care sus in copaci.

După Belzebum şi după Horca mergeà Tunguz, celu cu falca mare, ce-i ḑiceau cumplitul cumpliţilor, cu ceata lui de toporari de cei mai rěi, cu piei de ursu, făcute fără măneci. Apoi veneau Ciorsu strimbul şi Duba, cu cetele lor de săgetari, cu arcuri de coarne de bou. Alăturea cu ei veneà Ciangu celu stăngaciu şi Bendeguz schiopul, Urdungu celu rěu, somnorea de Ciuba şi cu Oldur celu cu pěrul mare; apoi Ogur celu negru şi Ciutu celu minciunosu. Mergeà şi Toncu celu ştirbu cu Tunu celu ce strigà tare, cu Zorumba celu mare la pumni, cu Turna celu colţatu, şi cu Atila celu chioru. Apoi veneà Tizu şi Voicu cu Apur; apoi Bunda, Bolciu, Sulcaru, Taltuşu, Toroc şi Bosurca; apoi Zomor, Ribonţu, Ciupor, Zulta, Turul şi Mogur; după ei Totar, Mamun şi Zadur. Toţi căte cu unu arcu făcutu din coarne de bou subsuori, cu tolbe cu săgeţi in spinare, cu topoare late la mănă, şi la brău căte cu unu inţăpătoru şi unu buzduganu căt capul lui Horca.

După căpitani veneà oastea cea mare; treiḑeci de sute de dontu-magori de cei rěi, cu fălci turtite, cu ochi turbaţi, şi cu piei de lupu in spate; cu săgeţi, cu lănci şi cu topoare la mănă, şi cu cosoare la brău.

Intr'o noapte s'au aşeḑatu neguri in calea magorilor, şi nici in ḑori nu prea vedeau multu inainte.

Atunci a věḑutu Roca, mai marele nevěḑuţilor, cum unu altu nevěḑutu, anume Cotunga, deodată numai — nu se vedeà nicăiri, şi că a căḑutu inainte in negură, şi nu i se vedeau, numai călcăele, şi a auḑitu, ca şi cum ar fi bătutu in apă cu palmele. Roca l'a prinsu de fluere in pripă, şi l'a pěscuitu din apă, strigăndu:

— Staţi! staţi, magorilor! că erà să se innece Cotunga. Acuma l'am pěscuitu eu dintr'o apă.

Atăta a vrutu să ḑică; dar n'a ḑisu totu, şi a remasu cu gura căscată; pentrucă-i a sburatu in ea o pasere subţire cu pliscul de feru, şi cu creasta ascuţită şi oţelită. Şi Ribonţu Roca, mai marele sburătorilor, a sburatu in ceea lume.

Căud şi-au căscatu gurile de spaimă şi ceialalţi vënturaţi, au remasu şi din ei aşa, cu gurile căscate, pentrucă şi intre fălcile lor a sburatu căte o pasere cu pliscul şi creasta de oţelu. Altora le au sburatu paseri de acele la fălci, altora pe la cote, altora pe la

călcăe. Şi pre căţi sburători vênturaţi i-au iscălitu paseri de acele cu pliscurile lor nevĕḑuţii aceia n'au mai vĕḑutu raḑe de soare. Tufele acele au bătutu rădăcini pe locu.

Magorii au inceputu a striga:

— Da oare ce amu păţitu? Arimanii ne incurcă cu negură, cu ripe şi cu săgeţi pe nevĕḑute? Acesta-i Almaşul. Şi au inceputu a călcăè indăret, ca să-şi vină in minţi, şi să se numere.

Dar s'a ridicatu negura, şi au vĕḑutu atunci, că-su pe o ripă, şi că dincolo de riu pe ceea ripă stau românii, şi dau din arcuri.

— Ne amu luminatu! au strigatu magorii, şi intr'o departare s'au opritu. Belzebum a strigatu atunci:

— Tăeţi copaci de cei mari; măsuraţi de picioare de podu, şi ciopliţi scânduri late. Să facemu podu peste Almaşu.

Românii săgetau pre cei ce cărau lemnele la malu. Belzebum a poruncitu dară:

— Se meargă alţi doi in locul fie-căruea, care cade. Mulţi voru cădè, dar podul va tot cresce.

Românii erau toţi aleşi de cei de frunte; şi băteau săgeţile mai departe, decăt magorii. Aşa n'a căḑutu nici unu românu. Magori cădau mulţi, şi podul nu cresceà.

Sara i-a ajunsu pre alţii căḑĕndu, pre alţii cioplindu.

— Staţi! staţi! Ce aţi făcutu? ce faceţi? aşa strigă Tuhutum, sosindu la ei, — să se adune toţi căpitanii inaintea mea! Şi căud s'au adunatu, i-a intrebatu măniosu:

— Da ce minţi aţi avutu, făcăndu punte ḑiua, sub săgeţile românilor? Altmintrile trebue făcutu. Ăntĕi să facemu arderi dulci lui Hodur celui de sus, domnului bătăilor; apoi arderi amare lui Arimanu celui dedesupt, şi intunecaţilor lui.

Arderile s'au făcutu. — Atunci a strigatu Tuhutum:

— Hatumane Horca, şi tu Belzebum, luaţi pre magori in jumĕtate; pleacă tu, Horca, la dealu, tu Belzebum la vale; unde veţi da de vadu, pe acolo să treceţi Almaşul; apoi să năvăliţi deodată amĕndoi, Belzebum de din jos, Horca de din sus. Dar cum imi veţi da de scire, că sunteţi gata, ca să notu şi eu peste Almaşu, să batu eu cu buzduganul meu mai ăntĕi?

Zurba Ţudor, prăşcariul, a respunsu:

— Aşa, că iată atĕrnu io acuma unu cornu de aramă de colţul istu de a stănga cortului teu, şi aprindu o făclie de răşină drept innaintea cornului, ca să vĕdu şi de peste malu, unde-i. Căud va ḑice Belzebum, să-ţi dau de scire, voiu pune o peatră in prascie, şi o voiu invĕrtì, de a sburà şi va bate drept in cornu şi cornul va cănta. Scii, ca in pădurea Iaşilor.

— Sciu.

Belzebum a plecatu la vale cu douḑeci de sute de magori, toporari, nevĕḑuţi, arcaşi, şi lănceri; Horca o a luatu la dealu cu alţi douḑeci de sute; şi au căutatu vadurile.

V.

O pasere prinsă.

Voinicul celu necunoscutu a făcutu o fugă mare cu Ziria in braţe. Pe urmă s'a opritu, şi intr'unu tărḑiu i-a luatu mătasa de la ochi.

Ziria şi-a deschisu ochii ca şi cum s'ar fi deşteptatu dintr'unu somnu indelungatu; s'a uitatu imprejurul seu, să vadă, unde-i; şi a

vĕḑutu, că păreții či cădeau in capu, căt de strimbu erau de culcați, și erau de pănză. Așa a ințelesu, că erà intr'unu cortu. După aceasta-și a opritu ochii la răpitoriul seu, și i-a risu inima, vĕḑĕndu-lu așa de falnicu, față așa de frumoasă, ochi așa de poruncitori, statură atăta de puternică, și pe care așa de bine ședeà dolomana, lucrată numai in firu de argintu, și baera ei o zgardă inșirată din noue smaranḑi.

Căud și-a revenitu din mișcarea ăntĕia, a grăitu cu mirare.

— Ah! Unde-su? Tu m'ai răpitu? Așa dară totu nu-le am visatu! Unde-i tata? Ṣpune-mi, cine ești tu? că nu te-am vĕḑutu intre tinerii, căți veniau la tata; și furatu-m'ai in brațe din turnul Jilăului? ori asta numai o am visatu?

— Te am furatu, ăngerul meu. Ierți-me, că am muritu fără de tine, și te-am furatu, ca să nu moru? Iartă-me; pentru că me ducu, — să moriu, poate; me ducu in bătae.... Găndi-vei tu la mine, pănă voiu fi in bătae?

— Voiu găndì.

— Ruga-te vei tu ceriului să nu me taie sabiile?

— Ruga. — Dar tu, — — veni vei tu iară la mine după bătae? O! Vino!

— Voiu venì. Dar uita-te vei tu la mine apoi, dacă m'oiu intoarce tăietu și săngeratu?

— Juru, că nu voiu găndì, decăt la tine, căt voiu trăì.

— Juri, că vei fi a mea cu credință in viața ta?

— Juru, că voiu fi a ta cu credință in ḑilele mele. O, că de aru perì toți dujmanii, cu cari trebue să te bați. Eu-i urgisescu din sufletu. Cine-su ei? Cu cine vĕ veți bate?

— Cu Tuhutum, și cu Horca și cu Belzebum.

— Ah! cum m'am spărietu de reu! Nu mi-i mai spune mai multu. Imi pare reu, că te am intrebatu. Me spariu și de numele lor.

— Nu ți-le-oiu spune mai mult. Ha!.....

— Ce-i? ce ți-i? De ce sărișì?

— Me ducu! Remăi cu bine, ăngerul meu!

— Acum noaptea sbori?

— N'auḑișì nimicu? N'auḑișì, cum me chemarĕ?

Voinicul sburâ din cortu; și de pe drumu strigâ:

— Să nu eși din cortu, pănă voiu venì eu, că ai peritu! Și să nu uiți, că ai juratu, că ești soția mea pănă la morměntu. Să nu uiți, că ai juratu așa! — Apoi s'a pierdutu in intunerecul codrului.

VI.

O zare in noapte.

Pe malul Almașului ardeau focurile de taberă, și băteau zarea departe in intunecimea nopții.

Imprejurul focurilor steteau armații cei bĕtrăni; toți viteji vechi, oțeliți, căpetenii tari. Așa Clițu de la Jiu, mare visternicu; Pintea de la Lupa, armașu, Tuzu, Oncu, Șerpanu, Lupu și Pojaru, logofeți; Buzdugu, Bolovanu și cu Ponoru, tot logofeți; Cimbru, Butu, Cornu, cu Silvanu și cu Vintilă, căpetenii, Țepariu și Clanțu, căpetenii; Barbu de la Petroasa, spătariu, Conțu de la Alba, vameșu, Puiu de la Pancotamare comisu, Corbu de la Severinu, ușeriu; așa Turzu,

Măgură, Glica, Torpanu, Orancia, Codru, Pumnu, Struia, Cumanu, şi Falcă, şi Halduru; apoi Vicolu, Dumbrava, Popea, Tulea, Titu, Ulea, Silionu, Cozarca, Dunga şi Gora. Şi mulţi alţii, pieptoşi şi cu sabii vechi, ştirbate căte de noue ori, şi iară ascuţite.

Multe sfaturi nu făceau armaţii lui Gelu; va fi uşoru a-i duce in bătae; toţi sunt căpetenii. Ei dară aşteptau in pace, să treacă din noapte, să lumine zorile. Apoi-şi voru lua iertăciuni unii de la alţii, şi voru cădè cu toţii luptându-se.

Odată strigă Halduru:

— Uitaţi-ve colo peste Almasu!

Toţi s'au uitatu acolo. Si ce au vĕḑutu? Au vĕḑutu luminându-se unu focu mare. Toţi s'au redicatu in picioare fără scire, şi s'au inşiratu pe malul riului. Braţele unora s'au redicatu pe umerii altora. Toţi priviau fără suflare, şi vedeau stature negre in zarea focului celui de departe, căt numai p'intre stĕlpii acei intunecaţi se vedeàu flacările.

Lupu şoptì:

— Voru fi făcându arderi mamonilor lor, şi oru fi mormăindu vorbe de blăstemu in capul nostru . . . .

In zare se vedeau sărindu fiinţe intunecate.

Tuhutum deduse porunca:

— Faceţi arderile bătăei!

Taltuşii cei inţelepţi au luatu şepte berbeci albi, şi au făcutu ardere curată celui de sus din nori, sărindu imprejurul focului şi strigându:

— Hodur! Hodur! Durogo! te mocu hodocu-nocu ura! adecă: Tu, doamne alu resboaelor! tunătoriule, celu ce eşti domnu peste taběra noastră; — vezireld şereg teed; poveţuesce-ţi oastea ta; — menci vereteteş-tel, scapă-ne, să nu eşimu bătuţi.

Robumbanii au luatu şepte scorpii, şi au făcutu ardere amară celui din intunerecul de sub păměntu, sărindu tot indărĕt şi sbierându:

— Arimanu! Arimanu! tu suflarea vicleniei şi a nepăciuirilor, pune intunerecu in sufletele dujmanilor, şi inimile lor să ingheţe! şi de supt păměntu să isbucnesci cu focu in temeliile caselor lor!

De pe cela malu se uitau romănii, şi vedeau, cum joacă dujmanii, la zarea focului, şi cum s'a stinsu pe urmă.

Odată numai au zăritu, cum dincolo de Almaşu in depărtare adăncă in greul intunerecului aprinde cineva o făclie, care ardeà apoi cu pară roşie.

Unu oşteanu, anume Dulonu, a grăitu atunci cătră Gelu:

— Doamne, veḑi tu zarea făcliei aceleia colo in depărtare? Acolo-i Tuhutum in cortu. Magorii nu se audu vii dincolo. Ce mi-i da, dacă-ţi voiu aduce fălcile lui Tuhutum in zori? Eu-su venitu de departe; şi m'am invĕrtitu pe lăngă multă lume; şi multe am lucratu. Lasă-me, să me ducu!

Gelu a scrăşnitu cu urgie, şi-i a rĕspunsu:

— Scoate indată toate armele, căte-ţi am datu; dă-le lui Pintea in mănă, Pinte, aruncă-le acuma toate in mijlocul Almaşului, să le acopere spumele; să nu le mai poarte Dulonu; să meargă la Tuhutum fără ele.

Pintea a aruncatu armele in spumele Almaşului. Dulonu s'a spărietu, că-l voru aruncà şi pre elu după arme; şi a săritu elu singur in valurile apei.

Atunci deodată a scuturatu aerul o poc-

nitură, cum ar fi isbitu o piatră intr'unu cornu de aramă, şi a căntatu tot codrul.

— Hah! strigâ acuma Pintea, n'aţi vĕḑutu?

— Ce vĕḑutu? Tu n'ai auḑitu, ce a căntatu?

— Eu vĕ intrebu, n'aţi vĕḑutu zarea făcliei celeia? Când am auḑitu cornul sunându, făclia o am vĕḑutu scânteindu; sburau scânteile din para ei. Iat'o-şi acuma! iat'o!...

Toţi s'au uitatu cătră făclia cea de departe, şi au respunsu:

— Unde-i făclia? Nu-i. O au stinsu. Ascultaţi!... Nu se aude nimica. Magorii s'au aşeḑatu la somnu..... Tăceţi.... Să ascultămu!..... Tăcere....

Gelu ḑise atunci:

— Tăcerea asta nu-i a bună.....Nu-su vaduri pe aproape?

— Ba sunt.

— Sunt vaduri?.... O, acuma dară inţelegu tăcerea. La arme! Cu toţii să plecaţi! Faceţi-ve in jumĕtate. Tu, Torpane, cu soţii tei pleacă pe malu la vale; tu Măgură şi voi ceialalţi la dealu. Eu.... eu rĕmănu aci, pentru că audu pre cine-va venindu drept cătră noi. Butu, Cornu, Dumbravă, Codru, voi remăneţi cu mine aci.

Românii s'au depărtatu in doue laturi, şi nu se mai vedeau.

Gelu steteà cu Dumbravă şi cu ceilalţi in aşteptare. Odată vĕḑù ceva negru intrându in Almaşu de cela malu. Elu a intrebatu:

— Cine-i acolo? Respunde, ori dau cu lancea! Cine eşti?

— Te vei căi, că m'ai intrebatu; pentrucă iţi va inghetà inima, dacă-ţi voiu spune, cine-su.

— Cine eşti?

— Tuhutum, fratele lui Belzebum!

— Şi dacă ai fi insuşi Belzebum, tot teaşu tăè! Eşi din apă! Da nu mai ai soţi?

— Şi dacă ai mai fi cu alţi patru căpetenii, tot aşu trece Almaşul singur.

— Pentrucă scii că numai unul s'a bate cu tine.

Tuhutum a datu de margine, şi nu puteà eşi negrul cu elu. Gelu i-a intinsu mâna, şi l'a scosu la malu.

Tuhutum a datu pintini negrului, şi a sburatu cu elu departe de Gelu. De acolo a strigatu:

— Gele! acuma te incinge! Care ţi-su armele? Ale mele-su lancea de inţepatu, buzduganul şi dinţii de sfărămatu, şi ochii de infioratu. Dar apărarea ta care-i? Respunde răpede. Că mai sunt patru cu tine; şi când voiu plini rândul cu toţi? Şi apoi cine scie, căte mii veţi fi de douĕ laturi? Dar mai bine sai fără respunsu! Trebue să ve numĕru răpede... Dar dacă ţi-i frică ţie, eată voiu fulgerà eu in grămadă.... Ingroziţi-ve acuma cu toţii!!....

Strigându aşa, Tuhutum a săritu spre Gelu in goană turbată, cu lancea in stânga, cu buzduganul ridicatu in dreapta.

Gelu cu ai sei i-a feritu din cale; şi Tuhutum a sburatu p'intre ei departe. Gelu i-a grăitu atunci:

— Nu te pripì atăta! să-ţi respundu ântĕi, care mi-i apărarea? Apĕrarea-mi este iubirea mea şi a neamului meu cătră ţĕrĕna, care o calci. Şi urgisirea ta vor fi tablele pomenirii, care vor scrie, că Tuhutum celu viteazu a invinsu pre trei sute şi optu-ḑeci de Români cu patru mii de dontu-magori de la Etel-Cuzu. — Tuhutum a scrâşnitu din dinţi şi a respunsu:

— Afurisiți să-ți fie armașii! de ce nu ți-au ridicatu oaste mai mare! Dar — poate n'au aflatu mai mulți oameni de arme in țară.

— Nu erau de față la sfatul legilor decăt trei sute de voinici.

— O, așa dară tot nu mi-i rușine. Tot suntemu aseminea in puteri, pentrucă tu ești cu oaste numai de căpetenii.

— Apără-te acuma, Tuhutume, de mine singur! strigâ Gelu, și se asvĕrlì spre Tuhutum, ca și unu smeu măniosu.

— Eu nu me apĕru; numai taiu și sfăramu. Apără-te tu de buzduganul meu și de dinții mei, care încă nu m'au datu de sminteală! Așa a urlatu Tuhutum, asvĕrlindu-se spre Gelu ca și unu bălauru turbatu . . . .

Și s'au lovitu amĕndoi in sboru aprinsu.

Buzduganul lui Tuhutum a sfărămatu din peptul lui Gelu. Sabia lui Gelu a tăietu fruntea lui Tuhutum și ochiul stăngu.

Pre Gelu l'a prinsu in brațe Cornu. Tuhutum a intorsu friul, și a notatu cu negrul lui peste Almașu.

Cele două aripi se incinserĕ de mult in bătae cmplită. Magorii dădeau din săgeți, și băteau cu buzdugane cătrănit. Dar Românii scieau, căți-su, și făceà unu cătu ḑece; așa până cădeà unu Românu, nouĕ magori își inchideau ochii mai întĕi. Noaptea cântà de zuraiul scuturilor, cum pocneau in ele topoarele și buzduganele.

Din partea de la vale erà Belzebum cu ai lui. Din acolo se auḑì urletu mai mare. Gelu dară a plecatu in acolo cu soții sei.

La fiecare clipită incetà căte unu scutu de a mai zuruì, incetà căte unu brațu de a mai bate, — cădeà căte o stea de pe ceriu. Zuraiul de ce de ce se apĕsà.

Când a ajunsu Gelu aproape de aripa de la vale, a vĕḑutu cum s'au răritu magorii cei ce mai băteau, cum s'au inmulțitu cei ce nu mai sciau, că s'au bătutu. Și când a sositu in rându, acolo numai Torpan mai steteà din Români, și tăià chiar pre Moguru, când i-a sburatu și lui o piatră in frunte, și a căḑutu și elu, și s'a impĕcatu cu pămĕntul.

Dintre magori mai steteà Hatmanul Belzebum, căpeteniile Ciuporu, Ribonțu, Zomor și Turul, cu buzdugane; in urma lor Zurba Țudor cu prascia.

Belzebum a și datu din pintini, și a săritu spre Gelu cu buzduganul ridicatu. Pĕrul lui celu negru fălfăieà in vĕntu. Gelu i-a strigatu:

— Tu ești Belzebum! nu altul! Hetmagorul i-a respunsu:

— Ḑi remasu bunu pămĕntului!

— Remasu bunu iți ḑicu ție! pentru că tu vei remăneà aici, respunse Gelu, și a isbitu o lance, și l'a ințepatu in gătu. Belzebum s'a resturnatu peste capu.

Acum au săritu Ciuporu cu Ribonțu, cu Zomoru și cu Turul, spre Gelu; dar li s'au pusu in cale Cornu, Butu, Dumbravă și Codru, și s'au incăeratu cu toții in lupta cea de pe urmă.

Cornu și cu ai lui mai mult apărau pre Gelu; așa apoi au căḑutu unul după altul și ei și magorii. Gelu a remasu singuru.

Țudoru, prășcariul, își infășurase prascia imprejurul brăului, o a luatu spre Almasu, — și nu l'a mai vĕḑutu nimenea.

Gelu dacă s'a vĕḑutu singuru, s'a intorsu earăși de unde plecase; s'a opritu unde a fostu mijlocul taberei, și s'a uitatu impre-

jur; dar n'a vĕḑutu nimica; a ascultatu in toate părţile; dar n'a auḑitu nimica.

— Cum va fi ajunsu aripa ceealaltă? şoptì elu cu ingrijire apăsătoare, şi a trecutu inainte la dealu, stringĕndu-şi sabia cătră pieptu.

Cănd s'a apropietu de locul căutatu, pace adăncă l'a priimitu . . . Toţi . . . toţi tăceau . . . . muţia ţintirimului.

Gelu a suspinatu adăncu, şi a ridicatu ochii, de s'a uitatu imprejur ăncă odată, şi a plecatu.

Elu nu vedeà nimică; dar pre elu ilu vedeau doi ochi de dincolo de Almaşu de după o tufă.

VII.

Tropote in intunericu.

Pre Gelu ilu duce orbesce unu doru nemărginitu, să caute pre Ziria, să o mai vadă odată inainte de a murì. De marele armaşu şi de oaste nu-şi mai puteà aduce aminte. Bietul Vulturul lui celu albu, abia ilu duceà in şea, ca şi cum ar fi sciutu şi elu, că Gelu-i cu jale grea in pieptu.

Intr'o noapte trecè pe la valea Căpuşului, tristu, ca şi inainte. Cum ilu sfărămase la pieptu buzduganul lui Tuhutum, de atunci numai cu puterea voinţei işi mai ţineà sufletul.

Sub o dumbravă numai ce se deşteptâ ca din somnu, că se audu tropote apropiindu-se. S'a intorsu indărĕt, şi s'a vĕḑutu intre cinci călăreţi intunecoşi.

Unul a strigatu:

— Acesta-i? — Altul a respunsu: Acesta. Celu d'ăntĕiu a ridicatu atunci unu toporu, şi a vrutu să dee in capul lui Gelu. Dar elu 'şi a incordatu puterile ca fulgerul şi a datu in elu cu sabia, căt i-a sfărămatu capul. Dar intr'aceea a datu altul in pieptul lui Gelu, şi l'a atinsu rĕu. Pre acela l'a tăetu unu al treilea, şoptindu lui Gelu ceva.

Gelu se intărì in inimă, şi şoptì in graiu de bucurie dulce:

— Ah! Pănă atunci trebue să trăescu! Pănă atunci vreu eu să trăescu! — —

* * *

Ziria de o mie de ori a muritu de frică pănă i-a intărḑietu soţul in bătae.

Odată numai l'a auḑitu sosindu, şi i-a sburatu la pieptu, jucăndu-i inima de fericire nemărginită. De bucurie a suspinatu, cănd a grăitu:

— Scumpul meu! ai venitu? Spune-mi şi tu, că eşti tu şi că ai venitu; că atăta m'am temutu, că nu-i mai venì! Da aici la frunte? Te-or fi tăetu! Ah! stăi, să te legu eu mai bine. Legăndu-te iţi voiu cănta despre vitejia ta, şi după fie-care cănteçu voiu face căte o afurisenie asupra celui ce te-a săngeratu.

Şi Ziria a cănţatu despre vitejia voiniculu sĕu, şi la tot cănţecul făcè căte o afurisenie pentru celu ce-lu a săngeratu. Intr'o dimineaţă şoptì de din afară unu graiu:

— Ascultă, Doamne! L'am prinsu sciindu-lu pe unde să-lu cautu. Eu l'am şi tăetu. Vine. E aproape.

Soţul Ziriei sburâ afară. Ziria auḑi şi strigâ:

— Pre cine a tăetu? Acesta-i Dulonu. Ĕi cunoscu graiul.

Soţul ei strigâ atunci:

— Pei şi tu Dulone, dacă l'ai tăetu.

— Nu l'am tăetu! Nu l'am tăetu. Numai l'am arătatu celorlalţi. Aşa a respunsu Dulonu. Dară a fostu pre tărḑiu, căci elu tot a sburatu din viaţă.

Curându după asta s'a deschisu in doue pănzele cortului, şi Ziria pre cine a zăritu intrându? Pre tatăl-său!

Vai biatei inime tinere!

Cum o a săgetatu cunoascerea, că-i tatăl-său, mănele-i au sburatu de-i au acoperitu ochii. Săngele-i s'a aprinsu in faţă, şi a căḑutu in genunchi, infiorată ca celu ce a ajunsu la locul perḑărei.

Tatăl-său şi-a simţitu puterile crescându de fericire, şi o a strinsu in braţe, fără să poată grăi unu cuvêntu. Numai o serută in frunte.

Ziria s'a uşuratu in lacrimi, şi a grăitu in tremurul inimei.

— Şi tot nu me afurisesci? — — — — — — Tată! tu tot nu me afurisesci? — — Te mai intorci cu faţa cătră mine? — — Nu me calci cu picioarele?

— Nu, fiica mea, Ziria mea.

— Oh! Oh! Acuma, — acuma vĕḑu, căt de rĕu am făcutu!!

Tatăl-său-i a mai respunsu in şoptire de moarte:

— Eu fiica mea, — eu moru. Tuhutum m'a sfărămatu cu colţii buzduganului său. Numai cu puterea voinţei mi-am mai ţinutu sufletul, până te voiu vedè, şi să moru apoi. Acuma dară nu mai potu, să fiu şi judecătoru. Şi pre mine me va judeca pomenirea neamurilor, că de ce am alergatu acuma după tine, şi am lăsatu pre armaşii mei singuri, să aducă oastea. Dar acuma-su numai şi numai tatăl tĕu, dulce fiica mea. Dacă ai făcutu rĕu, nu te mai potu urgisi; numai a te plănge, atăta potu; căci din fapta ta se va plini şi urgisirea ta! . . . Nu te ingrozi. Asta nu-i lege. Ci numai vorbă bĕtrănească.—

— Veḑi, să se aleagă domnu viteazu; că trebue apărata ţara de străini. Dacă nu-i viteazu soţul tĕu, să nu se aleagă . . . Fii fericită! . . . Eu acuma . . . me ducu . . . de pe păméntu . . .

Ziria a remasu orfană jelnică. Nici soţul său celu falnicu nu o a mai pututu măngăè. Inaintea sufletului ei ardeau numai cuvintele tatălui său, şi-i infiorau pieptul, cum ar fi fostu cuvinte scrise cu flacări amenińţătoare: „. . . . din fapta ta se va plini şi urgisirea ta . . . .“

Odată apoi a trimisu pre unu omu, să caute unu locu in ţară, unde să se aşeḑe osămintele cele scumpe, sub o dumbravă tăcută, pentru pacea somnului celui nemărginitu.

In ţara Ardealului a eşitu vorba aceea, că magorii şi romănii au căḑutu toţi la Almaşu, cu Gelu cu totu; şi că pre Tuhutum nu l'a vĕḑutu de atunci nimene.

(Va urma.)

I. Popu Florentin.

Opul lui Edgard Quinet „La Création“

La Creation par *Edgard Quinet* 2 vol. gr. in 8-o 1870. Paris, Librairie internationale.

Sub æcestu titlu a apărutu nu de mult unu opu de o mare insemnătate, despre cuprinsul căruia voimu a da o samă cetitorilor acestei foi.

Autorul este unul din oamenii cei mai insemnaţi ai Franţiei şi in genere ai timpurilor de astăḑi. Poetu, istoricu şi filosofu, elu e unul din acele suflete alese, care, puternice atăt prin inima căt şi prin spiritul

lor, sunt menite a pĕtrunde mai adăncu in lucrurile lumesci, putĕndu-le privì in intregimea lor. Potrivitu cu aceste inzestrări naturale sunt şi studiile cărora şi-a dedatu elu viaţa. După ce in decursul unui timpu indelungatu se ocupă mai alesu cu sciinţele istorice, morale şi politice, cu sciinţele spiritului in genere, işi intoarse de vr'o căţi-va ani incoace studiile şi cercetările asupra naturei, in mijlocul măreţei lumi a Alpilor unde exilul ilu silì să se retragă. Acolo inima simţitoare a poetului se treḑì earăşi sub puternica inriurire a măreţii naturi, ănsĕ nu ca altă dată in timpul tinereţei, pentru a o insoţi dorului şi tănguirilor sale, ci pentru a-i pĕtrunde taina la lumina sciinţei. Resultatul unor adănci cugetări asupra lumei in intregul ei este espusu in opulu ce-lu avemu inainte, şi pe care Quinet insuşi ilu insamnă ca „fructul coptu al vieţei sale.“*)

I.

Studiul naturei ce incunjură pe omu are doue efecte asupra minţei lui: ăntĕi, ilu pune in stare să-şi supună natura scopurilor sale, prin descoperirea legilor ei şi indreptarea lor, apoi spre mulţămirea trebuinţelor lui; al doile, inriuresce asupra tuturor ideilor sale, schimbăndu inşirarea in care se aflau pănă atunci, care inşirare nu este altă ceva decăt credinţele şi opiniile, spiritul unui timpu, a unui poporu. Astfeliu, căud omul a aflatu care este causa fulgerelor, elu a intrebuinţatu descoperirea lui pentru a se apără de trăsnetu prin unu paratoneru; ear pe de altă parte, această descoperire a nimicitu in mintea lui superstiţiunile, prin care pănă atunci işi esplică acestu fenomenu, precum carul Sfăntului Ilie sau alte de aceste.

Din causa acestei inriuriri asupra spiritului in genere, descoperirile naturale contribuiră in mare parte intru a aduce spiritul europeanu la starea in care se află astăḑi. Pentru a ne lămurì mai bine modul inriurirei, să ne găndimu ce efectu a pututu să producă asupra spiritului europeanu marea descoperire a invĕrtirei păměntului in jurul soarelui şi in jurul seu.

Căt timpu omul creḑù că intreaga boltă cerească se invĕrte in jurul păměntului eră foarte naturalu ca să se creadă pe sine de centrul universului intregu, de fiinţa, de neamul, pentru care toate s'au făcutu şi de a căruia esistenţă şi peire stă legată esistenţa şi ruina universului intregu. De aice ideea despre posiţia cu totul escepţională şi privilegiată a omului. Elu este singura fiinţă creată „după chipul şi asemănarea lui Dumneḑeu,“ singura pe care Dumneḑeu o indreptează prin povăţuirile sale. Pentru ea soarele să opresce pe ceriu, şi legile naturei işi perdu puterea lor. Pentru bucurarea şi fericirea omului s'a creatu ceriul cu stelele, marea cu pescii, păměntul cu plăntele şi vietoarele sale; pentru elu şi esistă toate aceste, ear la peirea neamului omenescu, formulată de simţimentu religiosu sub credinţa in a doua inviere, soarele se va intunecà, luna nu-şi va mai da lumina sa şi stelele se vor prăbuşì de pe firmamentu. . . . Prin adevĕrul că păměntul e numai unu atomu in universu, o planetă din cele mai mici ce aleargă in jurul soarelui, care elu insuşi nu e decăt una din măruntele stele ce sclipescu, căud elu

*) Veḑi prefaţa.

s'ascunde, in afundul spaţiurilor, prin descoperirea acestui adevĕru, ḑicu, toate se schimbarĕ. Odată cu pămĕntul devenià şi omul unu atomu in numĕrul fiinţelor universului. Nu mai erà elu unicelul creatorului; nu puteà să mai fie singurul privilegiatu. Credinţa in minuni făcute pentru omu scăḑù din ce in ce, şi in genere toate credinţele religioase basate pe vechiul sistemu al universului se modificarĕ sau se stinserĕ in faţa noului adevĕru.

Acestu esemplu specialu să ajungă de o cam dată. Cu espunerea ideilor lui Quinet vom avè ocazia de a arĕtà mai pe largu inriurirea unei mari descoperiri naturale asupra stărei spiritului in genere. Caracterul generalu a acestei inriuriri, ori de la ce descoperire naturală aru proveni, este deprinderea spiritului cu ideea de *lege*. Invenţiunea barometrului, a termometrului, a telegrafului, a drumului de feru şi toată mulţimea descoperirilor de legi fisice prin care asemine invenţiuni furĕ mai ăntĕi mijlocite, avurĕ deci pe lăngă toate celelalte efecte, unul şi acelaşi efectu generalu asupra spiritului omenescu, anume, ilu deprinserĕ din ce in ce mai mult cu găndirea, că tot ceea ce se petrece in lumea esterioară este resultatul unor *legi nestrămutabile* care predomnescu asupra fenomenelor naturei. Progresul sciinţelor naturale, care grăbesce pe ḑi ce merge, nu este alt ceva decăt pătrunderea tot mai intinsă şi mai adăncă in legile după care se petrecu fenomenele naturale. — Această deprindere a spiritului de a intrebà ori unde vedeà producĕndu-se unu fenomenu naturalu: care e legea in puterea căreia se produce? nu puteà să remănă fără inriurire asupra celorlalte sfere a cugetărei omenesci. Şi pentru fenomenele spiritului işi pune omul aceeaşi intrebare; şi pentru aceste se născù tendinţa de a cercetà legile care domină producerea lor. In desvoltarea limbilor, dreptului, religiunilor, in desvoltarea istorică in genere, de asemene in producerea şi consumarea avuţiei popoarelor, in fenomenele morale şi intelectuale atăt a popoarelor căt şi a indiviḑilor; peste tot locul spritul nu se mai mulţămì cu insemnarea intĕmplării, ci incepù a cercetà causa pentru care s'au produsu, şi care reviindu earăşi, aru produce tot atăt de sigur acelaşi efectu, ca şi acelu ce o căldură de 100 grade produce in totdeauna, sub presiunea obicinuită a atmosferei, asupra apei, reducĕndu-o in aburi.

Această tendinţă de a cercetà legile după care se producu şi fenomenele spiritului este caracteristica timpurilor moderne. Din ea s'a născutu sciinţa economică, sciinţa psichologică, sciinţa istorică, şi in genere s'au introdusu in toată cugetarea omenească asupra producerilor spiritului insuşi *ideea de lege* care dă acestei cugetări caracterul sciinţificu adevĕratu. Ea tinde să pună pe omu in stare de a calculà şi a prevedè evenementele viitoare a istoriei unui poporu, sau acele a le vieţei sale economice, precum calculă şi prevede astronomul intunecimile de lună sau de soare. Progresul ănsĕ in ceea ce privesce soarta popoarelor, guvernarea lor după o cale sigură şi nu după vecinici incercări, atărnă de la progresul sciinţelor sociale. Precum inaintea descoperirilor naturale omul erà sclavul naturei şi ascultà de ea, asceptăndu binele de la intemplare şi neputĕndu fugì de reu, astfeliu şi in viaţa popoarelor, pănă nu se voru

descoperì legile după care aceasta se indeplinesce in unu modu sănătosu si normalu, omul va fi sclavul mersului lucrurilor, nu-i va fi prin putinţă a indreptà relele ce bântue societatea nici a introduce binele unde va fi de lipsă. Căte puteri minunate nu stăteau ascunse in natură, fiindu chiar unele stricăcioase neamului omenescu, până când elu, dăndu de urma legilor lor le aplicâ spre foloasele sale? Materia fulgerului din nori ii servì pentru a transmite gândirea cu repejunea fulgerului; aburul de apă pentru grăbirea şi intinderea comunicaţiunilor peste tot pământul; lumina şi căte-va materii chimice pentru reproducerea inmiită a chipului seu, s. a. m. d. Astfeliu stau şi in societate ascunse sume de puteri minunate, care ănsĕ, fiindcă omul in care ele vieţuescu nu a ajunsu a'şi da samă de ele, trăescu in luptă sau nearmonie şi nu concură impreună la o grabnică şi lină propăşire. Când sciinţa va ajunge a descoperì legile acelor puteri, societatea va putè să le combine impreună pentru a'şi forma mijloace de propăşire precum şi-a formatu din combinarea puterilornaturei.

Dacă insă omulu in sfera naturei e departe de a fi ajunsu la descoperirea tuturor legilor, cu atăta mai puţin in sfera cea mult mai slabu cultivată a producerei spiritului. Dacă legile cele mai multe a Meteorologiei sunt ăncă necunoscute naturaliştilor, nu trebue să ne mirămu că acele după care trebue guvernatu unu poporu sunt ăncă o tablă mai cu totul albă pentru omenire. Resultatele ănsĕ produse până acuma de sciinţele psichologice şi pedagogice pentru educaţiune, de cele economice pentru viaţa materială, ne arată in destul cum progresul adevĕratu a popoarelor, a omenirei atărnă in mare parte de la acel alu sciinţelor sociale. Ori ce silinţă care duce inainte pe această cale trebue privită ca unu bine adausu tesaurului comunu al omenirei. La aceasta contribue si Quinet prin opulu lui. Elu tinde *a apropia una de alta sfera fenomenelor naturale de acea a fenomenelor spiritului, sciinţele naturale de sciinţele sociale, imbogăţindu-le pe ambele prin aplicarea mutuală a legiloru descoperite in una la fenomenele celeilalte.* Quinet nu face prin aceasta decătu a aduce la consciinţa omenirei culte o mare mişcare ce se petrece in secolul nostru in sinul ei, şi cartea lui e atăt de importantă tocmai pentru că este espunerea unui faptu mare ce mişcă astăḑi toate inteligenţele.

Pentru a inţelege ănsĕ aceasta pe deplin, trebue să espunemu şi inriurea contrară a sciinţelor spiritului asupra celor naturale. Constatăndu o inriurire mutuală vomu inţelege mai uşoru gândirea fundamentală a lui Quinet. Caracterul esenţialu alu producerilor spiritului este că se mişcă in timpu, deci că ele represintă totudeauna o trecere din o stare in alta, o istorie. Sciinţele spiritului au toate mai mult sau mai puţin unu elementu istoricu in ele. Dacă aceasta până in timpul nostru nu a fostu atăt de claru esprimatu, causa e numai că sciinţele insăşi a le spiritului erau până astăḑi in o stare nedesvĕlită. Ele erau mai mult descrieri, espuneri de fapte, decăt sciinţi in adevĕratul sensu alu cuvĕntului, adecă espunerea legilor după care se petrece o serie de fenomene. De aceea in secolul nostru unde sciinţele spiritului ieu o desvoltare atăt de insemnată, vedemu că istoria joacă unu rolu atăt de

mare in ocupaţiunile omenirei. Ori ce sciinţă socială—inţelegĕndu sub acestu nume sciinţele spiritului in genere—conţine numai decăt unu elementu istoricu: istoria dreptului, istoria desvoltărei economice, istoria formelor de guvernu, istoria limbilor, istoria artelor s. a. m. d. astfeliu că istoria nu e atăt o sciinţă specială, pe căt unu caracteru generalu alu tuturor sciinţelor ce au de obiectu fenomenele spiritului. Şi aceasta e foarte naturalu; căci materialul sciinţelor sociale e de a pururе schimbătoru. O sciinţă pentru a fi deplină trebue ănsĕ să iee in consideraţie materialul seu intregu, deci nu numai materialul *cum e*, ci şi *cum a fostu;* de aci necesitatea elementului istoricu in toate sciinţele sociale.

Amu vĕḑutu cum prin studiul naturei se introduse in cugetarea omenească ideea de lege, care apoi fù aplicată şi la fenomenele spiritului. De asemene prin studiul acestor fenomene se introduse in cugetarea omenească ideea de desvoltare, istorie, care earăşi nu se oprì numai la obiectele din care fusese estrasă, ci fù aplicată fenomenelor naturei. Deci *precum sciinţele naturale inriurirĕ asupra celor sociale introducĕndu in ele ideea de lege, astfeliu inriurirĕ şi aceste la rĕndul lor asupra celor naturale introducĕndu in ele elementul istoricu.*

Această aplicare condusĕ in modu mai mult instinctivu la o mare descoperire naturală anume la aceea că şi *natura are o istorie.*

De multu, de la Aristoteles şi Plinius se vorbesce de „istoria naturală“, ănsĕ intr'unu inţelesu cu totul nepotrivitu. Sub istoria naturală se inţelegeà şi se inţelege ăncă in mare parte sciinţele naturale *descriptive*: Zoologia, Botanica, Minerologia etc., sciinţi foarte importante in sine, dar care nu au nimica a face cu istoria. A istorisì, vra se ḑică a espune unu şiru de fapte legate intre sine prin causă şi efectu. Istoria apoi presupune o schimbare necontenită a unuia şi aceluiaşi lucru sub inriurirea unor puteri interioare sau a unor intĕmplări şi imprejurări esterioare. Zoologia, Botanica, Mineralogia etc. intru căt ne invaţă a cunoasce numai constituirea organismelor, compunerea stăncilor, asemănările şi deosebirile lor prin care ne ajutămu pentru a le clasifica — nu conţinu de locu in sine elementu istoricu. Acest nume erà datu oare cum prin instinctu sciinţelor naturale descriptive. Se presimţeà unu mare adevĕru, anume că natura are şi ea o istorie, că a fostu unu timpu in care natura nu erà astfeliu cum este astăḑi, şi că ea a devenitu aşa precum o vedemu numai după unu şiru lungu de transformări.

Scheletele unor animale a căror asemeni nu se mai află intre vietăţile de astăḑi determinarĕ celu ăntĕiu pasu decisivu. De indată ce omul vĕḑù că pe păminţu a fostu lucruri şi fiinţi ce astăḑi nu se mai intălnescu, i se născù ideea, că şi păminţul cu imbrăcămintea şi vietoarele de pe elu a pututu să fie altă dată altfeliu de cum este astăḑi. Negăsindu nici unu temeiu de a se oprì ici sau cole in adăncimea timpurilor ce se deschideà acuma in trecutu, elu căută să pătrundă totu mai departe in ele, cercetăndu-le urmele in scoarţa păminţului şi in rămăşiţele de organismu ce conţine. Atunci totodată i se deschisĕ ochii; elu vĕḑù că şi astăḑi, in jurul lui, păminţul işi schimbă

forma, imbrăcămintea, locuitorii de pe elu; vĕdù cum vulcanii varsă focu şi materii topite din sinul lor, cum marea, lacurile, riurile depunu malu in fundul lor in care se ingropu rămăşiţe de organisme, cum insule se inalţă şi disparu de pe suprafaţa oceanului, cum părţi intregi de continentu se inalţă sau se coboară necontenitu; elu işi amintì că sunt cutremure care aducu lacuri pe unde odată fusese dealuri sau lucru ominescu, că esistă in amintirea mai intregei omeniri resunetul unui cumplitu potopu; elu găsì scoici şi schelete de pesci pe piscuri ce trecu peste nori, trunchiuri şi frunde de plănte ecuatoriale sub ghieţele vecinici a le polurilor . . . elu vĕdù toate aceste şi cugetâ asupra lor, şi astfeliu i se născù in minte ideea *revoluţiunilor* globului, lucru curiosu, eară unu terminu intrebuinţatu in istoria omenirei aplicatu din instinctu la fenomenele pămĕntului. Din faptele de sub ochi şi din urmele celor petrecute omenirea se convinsĕ din ce in ce mai mult, că pămĕntul, pentru a devenì ceea ce este astădi, a trebuitu să treacă prin multe transformări, că in diverse timpuri a presentatu şiruri de munţi şi de văi deosebite, continente şi mări alt-mintrele impărţite şi acoperite de faune şi flore, altele decăt cele ce astădi le acoperu. Astfeliu cele şepte dile din poesia Evreascâ se prefăcurĕ in mii şi milioane de ani, şi in afundul timpurilor, in orizoanele veciniciei ce se desfăşură în dosul omenirei, se vedeà globul trecĕndu, căud pe nesimţite, căud sub grosave sguduiri, de la forma gasoasă a unei materii aprinse la acea ce o are elu astădi.

Această mare descoperire — cu care se poate asemănà din cele trecute numai acea a invărtirei pămĕntului — avù şi are ăncă unu efectu imensu asupra spiritului. Prin Geologie şi Paleontologie*) omul a ajunsu la o concepţiune cu totul nouă despre natură.

Această concepţiune a produsu o revoluţie in intregul spiritu al omenirei culte, ce parte s'a petrecutu, parte se petrece ăncă in adăncul sĕu. Intre şirurile de gândiri aflătoare in spiritul omenirei pe timpul descoperirei, şi masa de adevĕruri nouĕ aduse in spiritu prin acea descoperire, s'a incinsu o luptă care in mare parte ăncă, nu e lămurită. Este ănsĕ o lege generală, că ori ce adevĕru nou sfarmă cu timpul toate credinţele contrare lui, ce intălnesce in spiritele in care elu pătrunde; căci e totu atăt de cu neputinţă ca să se mănţină lungu timpu in sufletu credinţi şi convingeri contrare, precum e cu neputinţă ca ţiua şi noaptea să domnească de odată in universu, de şi in ambele casuri potu şi trebue chiar să fie stări de trecere spre lumină sau intunericu, ca revărsatul ţorilor sau umbra insărărei.

Quinet caută, prin opul lui, să grăbească această revoluţie, aducăndu-o la consciinţa omenirei, şi desvoltăndu urmările mai indepărtate ascunse in adevĕrurile acum primite. Scopul sĕu este de a introduce revoluţia intelectuală produsă in timpurile noastre de istoria naturală**), in intregul domeniu alu spiritului ominescu; adecă de a stabili raporturile concepţiunei celei nouĕ despre natură cu artele, limbile, literatura, economia socială şi filosofia***).

*) Sciinţa animalelor şi plăntelor antediluviane.

**) In inţelesul adevĕratu alu cuvĕntului adecă de Geologie şi Paleontologie.

***) Veţi prefaţa la inceputu.

Dară factul introducerei elementului istoricu in studiul naturei mai are şi altă importanţă pe care amu atins'o şi mai sus. In legătură cu introducerea ideii de lege in sciinţele spiritului, elu ne arată cum sfera naturei şi sfera spiritului nu sunt atăt de deosebite, deci nu trebue ţinute aşa de separate de o laltă cum a făcut'o şi o facu încă scolile adversare a materialiştilor şi spiritualiştilor. Dacă spiritul şi natura ar fi ceva radicalu deosebitu, cum s'ar putè aplicà cu succesu principiile deduse din esenţa unuia asupra fenomenelor celuilalt? Seculul nostru ne infăţoşază esemple măreţe de aplicarea legilor sciinţelor sociale la cele naturale şi vice-versa. De la Comte mai alesu, care poate fi consideratu ca acelu ce a deschisu calea in astă privinţă, intălnimu mai multe spirite mari care au făcutu să progreseze in modu uriesu sciinţele lor respective prin astă metodă. Carey in America inalţă Economia politică, cu o treaptă precum nu mai suisè de la Adam Smith, prin aplicarea legilor naturei la relaţiunile omenesci. Darwin construesce măreţul sistemu a generaţiunei speciilor basăndu-se pe legea de populaţie a economistului Malthus*). — Quinet are meritul cel mare de a proclamà in principiu ceea ce geniile celelalte aplicasè oare cum din instinctu. „Naturaliştii şi istoricii, ţice elu, şi-au imprumutatu din instinctu unii de la alţii spiritul lor; metoada unora a devenitu metoada celorlalţi. S'o spunemu fără teamă: această intălnire este celu mai mare evenimentu intelectualu alu timpului nostru.“**) In opul sèu Quinet ne dă o sumă de esemple despre această aplicare, şi elu insuşi face o aplicare nouă, acea a Sciinţei paleontologice la Istorie şi vice-versa. Deci in opulu ce studiămu sunt doue sfere deosebite de cugetări, de şi strinsu legate impreună.

1) Inriurirea concepţiunei celei noue despre natură asupra intregului cuprinsu sufletescu a omenirei de astăţi.

2) Aplicarea legilor sciinţelor naturale la cele sociale şi vice-versa, şi in specialu, aplicarea legilor Paleontologiei la Istorie, şi a legilor Istoriei la Paleontologie.

De şi Quinet nu despărţesce aceste doue sfere, pentru o espunere pe scurtu a unei sume de găndiri atăt de bogate precum o aflămu in opul lui, această despărţire sistematică nu pare greşită, şi de aceea vomu trătà succesivu despre ambele punturi insemnate mai sus.

(Va urmà.)

A. D. Xenopol.

*) Alte incercări mai mult sau mai puţin reuşite in ceea ce privesce aplicarea legilor naturei la istorie sunt opurile lui Draper şi a lui Buckle.

**) I. p. 55.

POESII.

NOAPTEA SINISTRĂ.

Valul geme albu de spume
Vèntul şuerà prin hornu
Ca unu glasu din altă lume
Printr'unu diabolicu cornu.

Noaptea-i deasă, noaptea-i neagră,
Şi-al tenebrelor grosu valu
Copere natura 'ntreagă
Ca unu giulgiu sepulcralu.

Tot pământul se'nfioară!
Liliecii 'n noapte sboru,
Ear strigoii esu afară
De prin mormintele lor.

La a vêntului suflare
Tristu, sêlbaticu șuerându,
Se aude'n depărtare
Greu pădurile geměndu.

Turnuri nalte cadu, se darmă,
Cadu cu sgomotu la pământu
Și-unu surdu urletu de aramă
Se amestecă in vêntu!

Și ca gure infernale
Țipu cavernele in munți;
Munții mișcă... curgu in vale
Stâncile de pe-a lor frunți!..

Focul pălpăe in vatră
Tristu ca lampa la morměntu;
A pustie cânii latră,
Voci sinistre vinu pe vêntu!...

Vai! de călătorul care
Rětăcindu se află-acum;
Nici o casă... nici o țare!
Groaza-i s'aține 'n drumu.

Vai! d'acelu care-abia are
O colibă pe pământu;
Vêntul suflă cu turbare
Și coliba-i sboară'n vêntu!

Vai! de vasul ce plutesce
Departatu acum de malu;
Naufragiul ilu pândesce
Din vêntu, stâncă și din valu.

Dar amaru, mai amaru âncă
D'acelu trândavu libertinu
Care'n asta noapte-adâncă
De plăceri beatu și de vinu,

Pe-a unei bacante brațe
Care-i beată ca și elu,
Își consumă a lui viață
Fără luptă, fără țelu!

Priviți! pilotul pe mare
De pericule incinsu,
Luptă pentru-a lui scapare,
Luptă... dar nu-i âncă 'nvinsu!

Și priviți! pe patu-i moale
Sarbedu, galbênu, abătutu,
Zimbindu patimilor sale,
Libertinul e perdutu.

Singuru dênsul își dessîră
Al vieții sale tortu;
Elu nu luptă, elu espiră;
Elu nu moare, dar e mortu!..

De-unu periculu de-ori ce fire
Cineva poate scapà;
Pentru viață, omenire!
Tu ai dreptul a luptà.

Dar de sine niciodată
Cineva nu a scăpatu...
Țioa se ivesce... eată!
Groaza, vêntul a 'ncetatu.

T. Șerbănescu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 12. — Anul IV. Iassi, 15 August 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svitera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Epigonii, poesie de D. *M. Eminescu.*

Tuhutum. Novelă istorică de D. *I. Pop Florentin.* (Sfirşitu.)

Esposiţiunea artiştilor in viaţă.

Despre opul „La Création.“ de Quinet, studiu de D. *A. D. Xenopol.*

Adunarea din Suceava, poesie de D. *N. Schelliti.*

Corespondenţă.

EPIGONII.

Când privescu ţilele de-auru a scripturelor române
Me cufundu ca intr'o mare de visări dulci şi senine
Şi in juru par'că-mi colindă dulci şi mândre primăveri,
Sau vĕdu nopţi, ce'ntindu deasupră-mi oceanele de stele,
Ţile cu trei sori in frunte, verţi dumbrăvi cu filomele,
Cu isvoare-ale gândirei şi cu riuri de cântări.

Vĕdu poeţi, ce-au scrisu o limbă, ca unu fagure de miere:
Cichindealu gură-de auru, *Mumulean* glasu cu durere,
Prale firea cea intoarsă, *Daniil* celu tristu şi micu,
Văcărescu cântându dulce a iubirei primavară,
Cantimir croindu la planuri din cuţite şi pahare,
Beldiman vestindu in stihuri pe resboiul inimicu.

Lira de argintu, *Sihleanu*; — *Donici*, cuibu de 'nţelepciune
Care, cum rar se intâmplă, ca să mediteze pune
Urechile ce-su pre lunge ori coarnele de la cerbu;
Unde-i boul lui cu minte, unde-i vulpea diplomată?
S'au dusu toţi, s'au dusu cu toate pe o cale ne'nturnată. —
S'a dusu *Pan*, finul Pepelei, celu isteţu ca unu proverbu.

Eliad zideà din visuri şi din basme seculare
Delta biblicelor sănte, profeţiilor amare, —
Adevĕru scăldatu in mite, sfinxu pĕtrunsă de'nţelesu.
Munte cu capul de peatră de furtune detunată,
Stă şi aţi in faţa lumei, o enigmă ne'splicată,
Şi veghiaz' o stâncă arsă dintre nouri de cresu.

Bolliac cântà iobagiul ş'a lui lanţuri de aramă;
L'ale ţerei flamuri negre *Cărlova* oştirea chiamă,
In presentu vrăjesce umbre dintr'al seculelor planu;
Şi ca Byron, treazu de vĕntul celu selbaticu al durerei,
Palidu — stinge — *Alecsandrescu* sănta candel'a sperărei,
Descifrându eternitatea din ruina unui anu.

Pe-unu patu albu ca unu linţoliu zace lebĕda murindă
Zace palida virgină cu lungi gene, voce blândă —
Viaţa-i fù o primăvară, moarte-o părere de rĕu;
Ear poetul ei celu tĕnĕru o privea cu imbătare
Şi din liră curgeau note şi din ochi lacrimi amare
Şi astfeliu *Bolintineanu* incepù cântecul seu.

Murĕşan scutură lanţul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarde de aramă cu o mână amorţită,
Chiamă peatra să invie ca şi miticul poetu,
Smulge munţilor durerea, braţilor destinul spune
Şi bogatu in sărăcia-i ca unu astru clu apune,
Preotu desceptărei noastre, semnelor vremei profetu.

Ear *Negruzzi* şterge colbul de pe cronice bĕtrâne
Căci pe mucedele pagini stau domniile române
Scrise de mâna cea veche a 'nvĕţaţilor mireni;
Moae pana in coloarea unor vremi de mult trecute
Zugrăvesce din nou earăşi pânzele posomorite
Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni.

Şi'acelu rege al poesiei, vecinicu tĕnĕru şi ferice
Ce din frunţe iţi doinesce, ce cu fluerul iţi ţice,
Ce cu basmul povestesce — veselul *Alecsandri*,
Ce'nşirându mărgăritare pe a stelei blondă raţă
Acum seculii străbate, o minune luminoasă,
Acum ride pintre lacrimi când o cântă pe *Dridri*;

Sau visându o umbră dulce cu de-argintu aripe albe
Cu doi ochi ca doue basme mistice, adânce, dalbe
Cu zimbirea de virgină, cu glasu blându, duiosu, incetu,
Elu ĕi pune pe-a ci frunte mândru diademu de stele

O aşeadă'n tronu de auru să domnească lumi rebele
Şi iubind'o fără margini scrie: „*visul de poetu.*“

Sau visându cu doina tristă a voinicului de munte
Visul apelor adănce şi a stăncelor cărunte,
Visul selbelor bătrăne de pe umerii de dealu,
Elu desceaptă'n sinul nostru dorul ţerei cei străbune
Elu revoacă 'n dulci icoane a istoriei minune
Vremea lui Stefan celu mare, zimbrul sombru şi regalu.
. . . . . .

Eară noi? noi epigonii?... Simţiri reci, harfe sdrobite,
Mici de ţile, mari de patimi; inimi bătrăne, urite,
Măsci riđende puse bine pe-unu caracteru inimicu;
Dumneđeul nostru: umbră, patria noastră: o frază,
In noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;
Voi credeaţi in scrisul vostru, *noi nu credemu in nimicu!*

Şi deaceea spusa voastră eră săntă şi frumoasă
Căci de minţi eră gândită, căci din inimi eră scoasă,
Inimi mari, tinere încă, de şi voi sunteţi bătrâni.
S'a intorsu maşina lumei; cu voi *viitorul* trece;
Noi suntemu earăşi *trecutul* fără inimi, tristu şi rece;
Noi in noi n'avemu nimica, totu-i calpu, totu-i străinu!

Voi perduţi in gânduri sănte, convorbeaţi cu idealuri;
Noi cărpimu cerul cu stele, noi mănjimu marea cu valuri,
Căci al nostru-i suru şi rece — marea noastră-i de ingheţu.
Voi urmaţi cu răpeţiune cugetările regine,
Când plutindu pe aripi sănte pintre stelele senine
Pe-a lor urme luminoase voi asemene mergeţi.

Cu-a ei candelă de auru palida inţelepciune
Cu zimbirea ei regală, ca o stea ce nu apune
Luminà a vieţei voastre drumu de rose semănatu.
Sufletul vostru unu ăngeru, inima voastră o liră,
Ce la vântul caldu ce-o mişcă cântări molcome respiră;
Ochiul vostru vedea 'n lume de icoane unu pa'atu.

Noi? Privirea scrutătoare, ce nimica nu viseză,
Ce tablourile minte, ce simţirea simulează,
Privimu reci la lumea asta — ve numimu visionari.
O convenţie e totul, ce-i aţi dreptu măne-i minciună,
Aţi luptatu luptă deşartă, aţi vănatu ţintă nebună,
Aţi visatu ţile de auru pe-astă lume de amaru.

„Moartea succede vieţii, viaţa succede la moarte“
Altu sensu n'are lumea asta, n'are altu scopu, altă soarte;
Oamenii din toate cele facu icoană şi simbolu;
Numescu săntu, frumosu şi bine ce nimicu nu insemnează
Impărţescu a lor gândire pe sisteme numeroase
Şi punu haine de imagini pe cadavrul tristu şi golu.

Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită
Unor lucruri n'esistente; carte tristă şi'ncălcită
Ce mai mult o incifrează cel ce vra a descifrà.
Ce e poesia? ăngeru palidu cu priviri curate.
Voluptosu jocu cu icoane şi cu glasuri tremurate
Straiu de purpură şi auru peste ţărĕna cea grea

Remăneţi dară cu bine sănte firi visionare
Ce făceaţi valul să cănte, ce puneaţi steaoa să sboare,
Ce creaţi o altă lume pe-astă lume de noroiu;
Noi reducemu *totu* la pravul aţi in noi, măni in ruină;
Proşti şi genii, micu şi mare, sunetu, sufletul, lumină —
Toate-su prafu... *Lumea-i cum este*... şi ca dĕnsa suntem noi.

M. Eminescu

TUHUTUM.

Novelă originală istorică. *)

VIII.

Unu brău de spumă.

In marginea unui codru de făgetu se leagănă in vĕntu o dumbravă blândă, unu bercu inchisu, in linisce neturburată.

Intr'unu locu stă unu desişu, unu crăngu ascunsu şi necălcatu de picioru păminteanu, ca şi unu altaru curatu, şi pre care-lu vede numai de sus ochiul cerului; acolo stau nisce sălcii ca adăncite in tăcere duioasă, ca şi cum aru suspinà in jele nepreceputa de minte de omu; ramurile lor se lasă cătră păminţu, şi pletele lor cadu imprejur in oglinda apelor unui lacu rotundu.

In locul acela se simţesce ca şi cum s'ar fi ascunsu cu locuinţă suflarea păcii, — suflarea iertării, suflarea uitării.

In inima lacului este o palmă de uscatu cu o salcie ca in unu briu de apă. Acolo la rădăcina salciei aceleia vor aşeđà cenuşa lui Gelu. Altariul acela n'a auđitu injurare de limbă păminteană.

Pintre copacii făgetului se vĕdu venindu

*) Dreptul de reproducţiune reservatu.

nouecĕeci de ostaşi pedestri cu sabiile incinse dea-dreapta. După ei şeptespredĕece preoţi căntându, şi trei sute cu făclii aprinse, inşiraţi in doue rănduri.

După preoţi vinu treidĕeci de copile albe, ca faţa cerului, cu pĕrul ca raţa soarelui, despletitu, ducĕndu pe braţe cununi de iasomii, şi căntându dulce şi lin, ca nisce ăngeri plăngĕtori, căt storceau toate inimile in lacrimi amare, şi legănau toate inimele in lacrimi dulci.

Căţi le auţeau, strigau in sufletul lor:

— O! că de ce mai sunt pe pămĕntu şi alte fiinţe! de ce nu-su in lume numai ăngeri ca aceştia!

Acuma veneà sicriul . . .

După sicriu duceau pre Vulturul celu albu, care a purtatu pre Gelu in focurile bătăilor, şi a vĕţutu faţa morţii intr'una cu dĕnsul.

Apoi veneau doispredĕece aproţi, băeţi tinerei, cu pĕrul ca aurul, şi duceau pe braţe brăul şi armele lui Gelu, care erau numai de oţelu şi in petre scumpe, şi duceau mărgăritari de lacrimi in ochii lor cei nevinovaţi.

După băieţi urmâ — Ziria. — — — — Cine o vedeà, se cutremurà de jelea ei. Biata inimă! ce purtà ea! Căte odată uità a privì la sicriu; şi şopteà nisce cuvinte; — — cine o vedeà atunci, se infiorà de groaza ei. Cuvintele nu le inţelegeà nimene.

Dar Ziria nu mergeà singură. Mai mult o duceà de braţu soţul ei celu falnicu, ca şi unu zmeu. Elu erà legatu la capu de a stinga; semnu, că a fostu in bătae, şi singuru a remasu dintre români, ca Tuhutum dintre magori.

In urma lor veneau douespredĕece mame; apoi inţelepţii neamului; şi in urma urmelor o sută de călăreţi, numai căpetenii falnice, ca soţul Ziriei.

Cum mergeà şireagul acesta prin sinul dumbrăvei, toate inimile gemeau apăsate de tristeţă grea. Cuvinte nu se auţeau, numai suspine . . . . Aşa-i, cănd suspină o ţară de durere . . . .

Sicriul l'au aşeţatu in inima lacului.

In umbrele crăngului eară a luatu locaşu suflarea păcei, in tăcere neturburată.

IX.

Dracul şatrarul.

Inţelepţii Ardealului s'au opritu pe o cămpie să se sfătuească, cum se ducă ţara de acum inainte, şi s'au inţelesu cu toţii aşa:

— Ziria-i copila lui Gelu, a alesului ţĕrei. Şi ea-şi a alesu soţu. Apoi dacă şi-lu a alesu dĕnsa, elu să fie şi alesul nostru!

Numai Dracul, şatrarul, a intrebatu:

— Da cine-i elu? Eu toată ţara o am călătoritu, şi cunoscu şi pre Ţiplesci, şi pre Cornesci, şi pre Floresci. Aşa sciu pre ficiorii lui Danu, pre ai lui Tincu, şi pre ai lui Corbu; sciu pre Poruţi, pre Pintea; sciu cine-i Oprea, Ranta, Clitu, Tunsu, Negru, Butu, cine-i Oncu, Ursu, Romul, Palandu, Ciuru şi Buhăţel. Mai sciu pre mulţi alţi voinici tari şi cu capu. Dar pre smeul acesta nu-lu am vĕţutu niciodată; nu-i din ei. — Ţiclu a respunsu:

— Da nu-lu ai vĕţutu, că numai la Ziria se uità cu grijă; dar jelea nu-lu scuturà nici ca pre noi. Noue ne trebue unu alesu tare; la Ungu in ţara Panoniei au mai remasu

magori, trebue să stămu incinşi de bătae. Să-lu alegemu dară! Copiii lui vor fi copiii Ziriei, nepoţii lui Gelu, celui viteazu; voru crese in toate invĕţăturile şi deprinderile aleşilor, şi voru fi aleşi şi ei. — — Să-lu alegemu dară!

Bĕtrănii s'au infăţoşatu la Ziria, şi Palandu a sucitu odată din musteţe, a păşitu inaintea ei, şi a grăitu:

— Fiica lui Gelu! Sfatul bĕtrănilor a judecatu să vie inaintea feţei tale, şi să-ţi ḑică Muma ţĕrei; adevĕratu: tĕnără mumă, dar a mai judecatu sfatul, că după ce tu ţi-ai alesu soţu şi apărătoru, noi asemene să-lu alegemu să ne fie Domnu şi indreptătoru, de căte ori se va sfătui şi inţelege cu unu sfatu din bĕtrănii neamului. Să fie cum a fostu Gelu!— Ziria a respunsu:

— Eu tremuru, când gândescu la domnie. Să ve respundă soţul meu. Ce va voi dĕnsul, eu voiu ascultà.

Acum s'a arătatu soţul Ziriei inaintea bĕtrănilor. Florea, marele logofĕtu-i a vestitu:

— Doamne! Sfatul seminţiei noastre eată, te alege noue Domnu, vĕḑĕndu-te alesul domniţei, şi incredinţându-se, că eşti din neamul nostru.

— Sunt romănu — din inimă!

— Să trăesci, dară! şi să ne duci la ḑile fericite şi la măriri!

Dracul n'a strigatu: „Să trăesci!“ cum a auḑitu, că a respunsu: „Sunt romănu — din inimă“, Dar Florea a ḑisu:

— Să scriemu aşeḑămĕntul, şi să-lu iscălimu; apoi să-lu dămu Alesului, să vadă, că noi l'amu alesu, şi să-lu iscălească şi elu, ca să vedemu, că şi elu primesce.

— Aşa să fie! au réspunsu cu toţii. Numai Dracul nu.

Florea a spusu logofeţilor celor mici, cum şi cum; şi aceia au scrisu apoi aşeḑămĕntul neamului cu soţul Ziriei, drept alesul sĕu. Bĕtrănii l'au iscălitu; numai Dracul n'a vrutu; apoi l'a iscălitu Ziria, şi pe urmă l'au ascernutu inaintea Domnului, să-lu iscălească.

Elu l'a iscălitu in faţa neamului.

Florea l'a luatu să-lu cetească şi iscălitu. Toţi ardeau, să audă, cum se numesce alesul.

Pănă ceteà Florea in auḑul tuturor, mulţi ḑiceau intre sine:

— Acuma să vină mamonul de Tuhutum cu belzebumii lui!!

Florea ceteà acum iscăliturile. Când a cetitu: „Ziria,“ toţi au tăcutu ca păměntul, asceptându fără suflare iscălitura de pe urmă.

Florea cetì:

„Soţul Ziriei,“ şi acuma numele:

„Tuhutum!“ . . . . . .

. . . . . .

Tunetu a fostu asta?? — — Tunetu cutremurătoru.

Toţi s'au scuturatu de numele, ce au auḑitu, in toate inchieturile, ca de o vorbă cu farmecu afurisitu, ce ca o lovitură fioroasă-i a impinsu, de au păşitu indărăt unu pasu, ca de o putere nevĕḑută diavolească. Ochii lor aruncau fulgere asupra feţei spărietorului; şi mănele lor au sburatu la capul sabiilor . . . .

Pre Ziria o a lovitu o spaimă ca de t ăsnetu. Şi a aruncatu odată ochii spre soţul sĕu, gângăvindu:

— Tuhu — — —

Groaza-i a amuțitu graiul, și-i a inghețatu privirea. A vrutu, să misce, să sboare departe, ca de spărietorul nopților; dar a ințepenitu pe locu, ca in groaza visurilor celor turburate. Sufletul ĕi ardeà in cugete muşcătoare:

„ — — — Tuhutum!! — — Tuhutum! Care a sfărămatu pre Gelu, pre tatăl teu celu bunu, la care te inchinai! Tu-lu ai sărutatu! tu-i ai juratu iubire pănă la morměntu!!..... Tuhutum! care-ți a tăietu pre frații tei cei scumpi, — — tu-lu ai alesu de soțu! mai mult decăt frate!! — — Tuhutum! care a sfărămatu in focu și pojaru pragurile țerei! — — tu-lu ai făcutu Domnu neamului teu!....

Cugetele aceste-i spăriau sufletul, ca nisce vulvoae aprinse, — — și se invĕrteà lumea inaintea ochilor ei. — —

Dar par'că-i strigà acum unu graiu:

„ — — Tu ai afurisitu pre celu ce a tăietu pre Tuhutum!!!! Ai afurisitu pre — tatăl teu, pe căud se apără de Tuhutum!!

Atunci ĕi venì, ca și cum i s'ar risipì cerul asupra capului.

Doue mume o au prinsu in brațe, și o au luatu de acolo. —

Cum au strigatu și armații cu toții, scrășnindu in dinți cu amenințare:

„ — — Tuhutum!!!! — — — elu agrăitu:

— Fraților! De ce ve scutură numele meu intr'atăta? Să sciți, că numai numelemi-a remasu din căt eram de rĕu. Ziria m'a imblănditu. Și eu numai la ea me inchinu, decănd o am vĕdutu, de căud i-a fostu milă de mine, vĕdĕndu-me odată la perire. Acuma nu mai sunt, cine am fostu, V'am și juratu, că sunt romănu din inimă. Eată, dau măna cu voi cu toți, ca să sciți, cine-su.

Romănii-și au dusu dreptele de pe capul sabiilor in dreapta lui Tuhutum. Dracul se pusese in urma tuturor. După ce-i a strinsu măna Tuhutum, i-a ḑisu:

— Dracule, chiar diavolesce m'ai strinsu de mănă. — Dracul-i a respunsu:

— Am invĕrtitu toate armele, Doamne, — și mi s'a intăritu măna . . .

Tuhutum s'a grăbitu la Ziria, și-i grăì de departe cu blăndeță ingrijită:

— Domniță!... Domnița sufletului meu!

Ziria se scutură de spaimă, și-și intoarse! fața intr'altă parte, tremurăndu de groază. Elu urmă:

— Zirio! Am datu măna cu toți frații tei. Acuma să dau măna de pace și cu tine... Nu me auḑi?

— Cum ai datu măna cu frații mei? La Almașu? — — O!

— Zirio! uită-te la mine! — — Și pre mine m'au tăietu. Așa-i in bătae. Uită-te numai odată la mine!

— Groază mi-i, și că te audu! Aidemu! aidemu de aici! Să nu-lu audu; să nu-lu vĕdu; că nu sciu, ce, imi muşcă sufletul! O!!... Aidemu! Să nu-lu vĕdu mai mult! că numi așu mai putè deslipì ochii de elu; — și ar strigà urgisire cenușa fraților mei; — și aru strigà blăstemu oasele lor!... Aidemu departe de aici!!...

Și Tuhutum n'a mai vĕḑutu pre Ziria mai mult. —

Cum se ducèà dĕnsa, fără să-i ḑică unu singuru cuvĕntu dulce, elu s'a uitatu, s'a uitatu după dĕnsa indelungu; și cum nici nu-și

a intorsu ochii indĕrăt cătră elu, cu o singură privire macar: — — elu s'a uitatu pe acolo, pe unde o a vĕḑutu perḑĕndu-se indepărtare, ca şi cum ar fi tot mai asceptatu, să-i nălucească fața uitându-se la elu; ori să-i pară că-i aude graiul, cum l'ar chemà. Dar cum steteà nemişcatu in locu, şi priveà in intinderea depărtării, şi ascultà sborul vénturilor; depărtarea nu-i arătà nimica, şi vĕnturile nu-i aduceau de veste nimica. Depărtarea luminoasă ilu ingrozeà cu intunerecu plinu de spărietori şi muția tăcerii ilu scuturà ca urletele mamonilor de supt păměntu.

Peptul lui i-se nălță odată in suspinu sugrumătoru; apoi şoptì in durere ne mai purtată:

— — Te ai dusu! te ai dusu!! Zirio! M'ai părăsitu!... O! sburați! dară, voi, frumuşețele unui visu răpede de fericiri dulci! — — Şi mie — — ah! pustie-mi remănc mie lumea asta, şi intunecată!! Sbori ferice, dară, visu frumosu! Sbori fericitu! Şi eu — — me ingrozescu singuru de ceea, ce me voiu face acuma. Au sburatu dară blăndețele! S'au dusu... şi eu!.... eară-su — Tuhutum! Eară-su eu! — — — — Aidemu la Jilău; Acolo au remasu legi neiscălite. Să le iscălimu! Tuhutum s'a intorsu cătră Dracul, şi-i a ḑisu:

— Dracule! de ce cănțăresci topoarele acele? Dă-mi mie unul.

— Le cănțărescu, să vĕdu, mai potu invĕrtì pre acestu mai mare? Eată-lu, ie-ți-lu, dacă-ți place.

— Dar nu-i pentru mănă de omu toporul acesta. Dă-mi-lu pre celu mai uşoru, că se invĕrtesce mai răpede.

— Pre acestu mai greu mi-lu a făcutu unu meşteru anume pentru mine. Eată-lu, imi mai cunoasce măna.

Sfatul s'a adunatu la Jilău. Tuhutum s'a pusu in frunte, şi logofeții au cetitu legile.

— Iscălesce acum, Tuhutume, ḑise Tunsu.

— Cum de incepi a-mi strigà, ce să facu? . . . . . Dar tot voiu ascultà de vorba ta, şi voiu face o iscălitură.

Tuhutum sburâ cu toporul ridicatu, şi sfărămâ pre Tunsu intr'o clipită.

Toți s'au ingrozitu, şi s'au aprinsu la cugete in clocotu amaru. Dracul a remasu ca peatra; numai din sprăncene apăsâ peste ochi.

Tuhutum mai vorbì:

— Legile aceste nu le voiu iscălì; că nu-mi placu. Voiu face eu legi. Palandu şi tu, Florea, plecați indată la Arpadu vizirul, să-mi trimită sfetnici magori. Eată Botond, singuru a remasu din cei patru, ce-mi păzeau cortul. Dĕnsul vĕ va arătà drumul pănă la Arpadu la Ungu.

Florea nu s'a mişcatu, ci a respunsu:

— Scimu şi noi merge la Ungu; dar nu ne omu duce. Nu ai tu aici sfetnici de ajunsu? Nu-i colo Marcu, celu ințeleptu? Nu-i Drusu din Teocu? Nu-i Boiu din Lona? nu-i Dracu celu mult umblatu? Nu-i Cicul de la Oltu? Nu-i Buhățelu, Danu, Cuzu, Tancu? toți minteoşi şi precepuți! Nu-i Crişoiu? Oltea, Cloşcu, Mogu, Palandu, Sulu şi Belcu?

— Dracule, acuma să tai pre Florea; că nu-mi place, căte vorbesce. — Dracul a respunsu:

— Şi mie nu-mi place, să taiu pre Florea.

— Nu-ți place, să asculți de Tuhutum?

— Nu!

— Te spulberă dară acuma! — Aşa răcnì

Tuhutum, ca turbatu, şi a săritu spre Dracul, cu ochii scânteindu, şi cu toporul ridicatu; şi-i a isbitu cu tăişul către frunte.....

Toţi au pocnitu in picioare, şi — intr'a doua clipită au vĕḑutu pre — Tuhutum căḑĕndu indărĕt ..... Şi le năluceà ăncă in inchipuire, cum li se năzărise toporul lui Dracu sburăndu ca fulgerul, şi intălnindu-se in aeru cu al lui Tuhutum, şi pocnindu-lu indĕrăt.

X.

Suflarea păcii.

Pintre umbrele fagilor dintr'o luncă tăcută pribegesce o umbră singuratică suspinăndu, şi se retăcesce peste puntea de pe brăul unui lacu rotundu.

Umbra aceea e Ziria, — umbra Ziriei. Cine o vede odată, plănge de mila ei; şi se tot duce; nu se mai intoarce indĕrăt să o vadă, ca să nu moară de jelea ei.

Dile intregi steteà pe malul lacului, cu ochii cufundaţi in păměntu; şi graiu nu treceà peste buzele ei. Peptu-i purtà dureri uriaşe, ce nu au graiu, chinuri, ce nu au nume.

Odată se scuturâ din nemişcarea inmarmurită, şi — zări, cum veneà unu şireagu mare de jelnici.

— Cine s'a fi mai dusu de pe păměntul acesta? — Inima i se stringeà ca sub muşcături de focu.

Belcu, marele postelnicu, cu pĕrul albu, a grăitu:

— Zirio! Cerurile au scrisu, că ţara noastră eară să vie vĕduvă; — — şi Ziria, cea supĕrată, să se deslege din greutăţile cugetelor sale .....

— Oh! L'aţi tăiatu!!.....

— Nu noi, Zirio. Elu ne tăià pre noi; şi toporul cel din măna lui a sburatu spre elu indĕrăt.

— O!! —

Numai atăta mai putù grăi Ziria in durerea ei arḑĕtoare; şi nu auḑi, ce mai ḑise Belcu; ci căḑù in braţele a doue femei.

Belcu a cetitu apoi unu jurămĕntu in auḑul tuturor; şi cum ceteà, toţi ḑiceau după elu:

„Eată, că ne-amu adunatu toţi noi, căpeteniile neamului românescu, şi aşeḑămu jurămĕntu aici la morměntul lui Gelu, şi jurămu, că rĕu amu făcutu, alegăndu noue domnu pre unul din neamu străinu; fie şi soţul domniţei! — Şi eată, că jurămu, că nu vomu mai face, cum amu făcutu. Jurămu tare şi in numele nepoţilor şi strănepoţilor noştri, ei jurăndu prin gurele noastre, şi prin găndurile noastre, să nu se pomenească in vecii viitori faţă cu sufletu din seminţiile seminţiilor noastre, care ar face cum amu făcutu noi.“

„Aşa dară ridicămu afurisenie, lor de spaimă şi de invĕţătură: — afurisenie să fie! afurisenie şi blăstemu să cadă asupra capului aceluia, care ar mai ḑice, şi ar sfătuì in neamul nostru, să calce jurămĕntul, ce amu juratu, şi să-lu facă prafu şi pulbere in sama vĕnturilor uitării.“

„Aşa amu juratu; — aşa jurămu;—şi aşa vomu jurà in găndul nostru, şi in fiii fiilor noştri.“

„Şi amu scrisu aşeḑămĕntu, drept dovadă şi pomenire.“

„Far de iscălitu ilu vomu iscăli chiar pe morměntul lui Tuhutum; — — şi voru inţelege toţi cei ce voru inţelege ... şi se va precepe mintea lor.“

„Și pentru aducere aminte in toți vecii viitori, vomu intemeeà locașuri aici; și să le fie numele „Iscăleu,“ să se scie, că aice amu iscălitu jurămêntul.“

„Și eată, că iscălimu toți cei ce suntemu față:“

„Eu, Belcu, mare postelnicu, apoi eu, Palandu, mare hatmanu, și eu, Crișa, mare păharnicu; Țicău, mare visternicu; Florea, mare logofĕtu; Drusu, mare vornicu; Boiu, părcălabu; Dracu, șatraru; Cicu, spătaru; Buhățel, comisu; Cuzu, stolnicu; Danu, logofĕtu; și noi: Tancu, Cloșcu, Sulu, Oltea, și Mogu.“

Toți amu iscălitu.*

Printre umbrele crăngului celui pacinicu a mai pribegitu umbra Ziriei, șiru de ani. Și cum treceau ani după ani, valurile fiorilor din trecutu s'au dusu de pe fruntea ei; și fața ei luminà numai in rațe de zimbetu seninu.

Intr'unu tărțiu au ajunsu trei marmure pe uscatul din brăul lacului celui rotundu. Trei umbre s'au liniscitu sub petre de sbaterile viețuirii pe fața păméntului.

Dar roata țilelor nu stă; și stinga făpturei nu se opresce.

In șirul anilor s'au resturnatu povoaele de pe costile dimprejur, au intorsu cele trei marmure cu capu in jos, și le au măturatu in părți necunoscute. In locul lor 'și-au săpatu drumu spumele povoaelor; și dau p'acolo valuri peste valuri, fără adormire.

I. Pop Florentin.

Esposițiunea artiștilor in viață

la Bucuresci.

Deasupra micii galerii de tablouri din academia din Bucuresci, se cetesce titlul pomposu: *Esposițiunea artiștilor in viață* — Nu s'ar crede, după această firmă că in șiru de secule provinciele Romăne au avutu pictori și sculptori vestiți și că in academia de Bucuresci se espunu numai operele artiștilor ce trăescu încă, pentru a se pute judecà dacă ei au urmatu, ajunsu sau intrecutu pe nemuritorii lor predecesori? — Așa ănsĕ iubesce generațiunea presentă a-și impodobì cu titluri și numiri strălucite nisce mici merite indoelnice și ori căt ar protestà foaca noastră contra acestui abusu, elu își urmează calea cu o consequență imperturbabilă. Ce amu crede noi despre cei bĕtrăni, când, espuindu nisce icoane de altaru nou zugrăvite, aru fi țisu că facu o *esposițiune a artiștilor in viață*? . . . ce voru țice urmașii noștri despre noi? . . . .

Dar să lăsămu aceste reflecțiuni care ne se impunu totdeauna când auțimu fanfarele cu care se buciumă meritele noastre literare și artistice presente, și să aruncămu o privire asupra tablourilor și desemnurilor espuse, ale căror numĕru totalu e de șesețeci și trei.

De D. Aman sunt doue tablouri: Unul representă *nisce negușătorese care vĕndu juvaeruri intr'unu haremu* și altul intitulatu: *unu pĕscaru*. Celu ântĕiu tablou face efectul a nu fi isprăvitu: grupul din dreapta unde se ținu negușătoresele a reeșitu mai bine, ear celu stingu ne pare cu totul greșitu; femeile din haremu privescu cu indeferență dinaintea lor, când ai crede că tocmai juvae-

rurile și podoabele ce li se arată ar trebuì să le intereseze. Figurele lor sunt reci și atăt de puțin espresive incăt una samănă cu alta. Deși lumina cade numai asupra unei părți a camerei, umbră nu se vede: pe ici pe colo e indicată, dar nicăiri executată. — *Pescarul* ne pare a fi mai slabu ăncă și in idee și in formă. Fundul tabloului e vagu: nu se cunoasce dacă aglomerarea de colori din fundu represintă o stincă sau o casă. Umbrele sunt greșite: după cum cade lumina, pescarul nu ar trebuì să fie acoperită de umbră: elu e pe malu, lumina se'ntinde asupra totu ce este in juru, numai elu e negru fără a se sci pentru ce.

D. Stăncescu espune vo optu desemnuri și pasteluri destul de bine executate. Portretele sunt asemănătoare, mai cu samă ale D-lor Alexandri și I. Eliad Rădulescu. Altă valoare artistică nu trebue căutată.

De D. *Leca* este bătălia de la Călugăreni, tablou mai vechiu, cunoscutu de mult. Meritul lui a fostu contestatu chiar de aceia care la unu tablou caută mai mult Romănismu decăt arte. — Tăcemu despre dănsul.

D-nii *Dan*, *Florescu*, *Henția*, *Mărinescu*, *Verussy*, *Constantinescu* și D-na *Polisu* espunu mai multe portrete și desemnuri unele mai bine, altele mai puțin bine esecutate. Portretul Domnitorului *(Verussy)* nu-i tocmai asemănătoru. Portretul părintelui Genadie *(Constantinescu)* pare a fi reușitu: figura e expresivă și caracteriscă; măna dreaptă ănsă, ridicată spre binecuvăntare nu e deplin executată.

D. Marinescu espune unu tablou representăndu fructe; D. *Popescu* unu altul representăndu unu costumu românescu din Transilvania și D. *Trenk* doue tablouri „unu pichetu de pe malul Dunărei“ și „virful luncei la Rucăru.“ Toate aceste cu merite relative.

Afară de tablourile acestor Domni, se găsescu ăncă doue tablouri de D. *Tătărescu* și doueșeci și șepte de D. *Grigorescu*. Unu tablou a D-lui *Tătărescu* e unu portretu, ear al doile representă pe „Hagar cu fiul ei Ismail in pustiu.“ Ajunsu la acestu tablou privitorul se opresce cu mulțămire. In mijlocul pustiului stă Hagar cuprinsă de groază și desperare. In stinga ei mai in fundu doarme copilul pe păměntu, ear in dreapta stă ăngerul și cu o figură de bunătate și cerească măngăiere ěi arată isvorul cu apă care-i va alină setea. Pustiul, figurele, espresiunea, gruparea, toate sunt bine. Imputarea că s'ar fi datu copilului unu capu pre mare nu ne-a părutu justă. Mai degrabă s'ar putè găsì că colorile sunt pre vii și că contrastează pre mult. In imbrăcămintea femeei Hagar roșul, galbenul și albastrul sunt de sigur pre vii unul lăngă altul. Ănsě peste asemene greșeli de formă iți e posibil a trece mai ușor, căud de găsesci in față cu o *idee*, lucru ce in toate tablourile ce amu menționatu păn acum s'ar căutà in zadar.

Ajungemu acum la D. *Grigorescu* pe care ilu cunosceamu atăt dintr'o visită, ce făcusemu cu mulți ani in urmă la monăstirea Agapia din județul Neamțu, căt și de la esposițiunea universală din Paris. Mulțimea tablourilor espuse de acestu domnu nu te pune atăt in mirare, căt multiplicitatea sujetelor. D. Grigorescu s'a incercatu in toate; are tablouri (de ori ce mărime) representăndu peisagiuri, flori, portrete „genre“ etc. Atăt numěru[1],

cât și diversitatea sujetelor nu credemu că vorbescu in avantagiul pictorului. Ele dovedescu activitate, ce e dreptu — ănsĕ o activitate pripită, nerăbdătoare, ce se constată ușor la unele tablouri care nu paru isprăvite. Ear diversitatea documentează nehotărire, necunoscință despre adevĕrata plecare și inconstanță in dispositiunile sufletesci. Aceasta ănsĕ este greșala generațiunei noastre, greșală ce resare mai mult ăncă in literatură și D. Grigorescu sufere și elu efectele atmosferei in care trăimu cu toții. Mai este și altu pĕcatu al generațiunei actuale de care pare a fi atinsu și D. Grigorescu: pre marea incredere in sine: Precum se vĕdu in literatură și in politică materiile cele mai grele tractate cu o ușurință și superficialitate (pentru a nu intrebuința unu cuvĕntu mai aspru) neiertate, ce se intemeează pe speranța nedesvĕlitei culturi a poporului care nu va sci să deosebească adevĕratul meritu de aparență meritului; asemene și in pictură. Deacolo varietatea, cantitatea producerilor, deacolo aparență strălucită și lipsă de meritu interioru. — Dintre tablourile D-lui Grigorescu acele de „genre“ ne paru preferabile și socotimu că la aceste ar trebui pictorul să se aplice mai cu samă. Florile sale làudate și premiate nu ne-au plăcutu. Buchetul de flori de cămpu atăt de làudatu, nu e bine: florile sunt șterse și mai cu samă acele din virfu nu sunt decăt pete albe. Altul representăndu fructe: persici, struguri, ar fi bine in grupare și in colori, ănsĕ nu e isprăvitu — pĕcatul generațiunei. Altul represintăndu nisce alămăi nu place din causa uniformității colorei roșe. Altu tablou represintăndu fructe e mai variatu deși aici sujetul pĕcătuesce. — Acceeași greșală se vede și la portrete. Marele banu Constantin Nasturel ar fi pre bine, dar și aici șalul cu care e incinsu nu e isprăvitu in detailuri. Asemenea nu credemu că adevĕratul tĕrĕmu al pictorului se fie sujete ideale precum *la amundoue le place jocul* sau *o floare intre flori.* Nu se poate ḑice că aceste tablouri sunt rele, daru aru putè fi mult mai bune. Adevĕratul tĕrĕmu al D-lui Grigorescu ne pare a fi așa numitul „Genre.“ Femeea care toarce e bine fără contestare. Carul cu boi asemene. Privindu tabloul, iți este ca cum ai cetì unu pastelu de a lui Alexandri: natura ți se presintă ochilor cu toată realitatea ei ce-i dreptu nu așa cum o vede ochiul omului fără inchipuire sau fără păsare, dar cum o adăncesce privirea mai pĕtrunḑĕtoare a artistului. Cu mulțămire te opresci și dinaintea unui peisagiu din Vălcea: cămpu intinsu, corturi țigănesci, in depărtare o cumpănă de fântănă, toate luminate blănd de soarele ce apune — acestu tablou aduce aminte de poesia lui Alexandri „Baraganul,“ cunoscută lectorilor noștri. Sfirșindu să nu uităm *Lăptăriṭa*, copilă tĕnĕră ce stă in unghiul unei strade și privesce . . . la cine? și găndesce . . . la ce? Compară ea in mintea ei fericirea trecĕtorilor cu starea nefericită a ei; sau sboară găndul seu departe spre unu chipu care s'a presentatu odată minții sale și de atunci nu s'a mai ștersu; sau insfirșitu nu găndesce la nimene, ci in nepăsarea vristei sale, lasă imaginilor deosebite liberă intrare in mintea sa de copilă pentru a-și formà tesaurul amintirilor din care se hrànesce vrista mai inaintată, căud impresionabilitatea se șterge și lumea

esterioară, te lasă rece? — Cine ar putè deslegà enigma gândurilor tinerei lăptărițe după fața sa atăt de plăcută, dar atăt de inchisă ochiului cercetătorului? — Să sfirșimu cu acestu tablou, căci nu in toate a isbutitu pictorul atăt de bine ca in acesta și altele suferu de greșala grăbirei.

Inceputul galeriei e micu, dar e unu inceputu. Dacă urma va fi mai mare in valoare, nu se poate judecà și ne place a sperà totdeauna ce e mai bine. Ănsè pentru a ajunge la mai bine n'ar trebui să s'audă cuvinte ca următoarele, rostite de Ministrul instrucțiunei publice la impărțirea premiilor in Iunie 1868:

„In ḍioa solemnă de astăḍi cu dreptu a fostu a se aminti numele acelor genuri mari ca Apeles, Cimabue, Raphael care au lasatu lumei și posterității lor opuri mari ale adevĕrului și frumosului. Noi in modestia noastră națională (?), adorăndu aceste mari nume, nu vomu uità a insemnà in istoria *literilor*(?!) noastre pe acele ale *Amanilor*, *Tătărescilor*, *Lecilor* și altora etc.“

Cu asemene cuvinte și asemene comparațiuni se strică micii noștri incepĕtori, nu se incurageză. Aceste cuvinte dovedescu nu numai lipsă de modestie, dar chiar lipsă de pudoare.

Dacă cel puțin aru remănè numai *rostite* asemene cuvinte ca să se uite căt mai curĕndu, dar ele se *tipărescu* in „Monitorul Oficialu,“ cadu și in măna străinilor apuseni pentru care limba noastră acum nu mai este unu ce necunoscutu și au tristul efectu de a aruncà asupra poporului nostru vĕlul ridiculului și de a umplè inima acelor bine simțitori cu adăncă măhnire.

Red.

Despre opul „La Création“

de Edgard Quinet.

La Création par *Edgard Quinet* 2 vol. gr. in 8-o 1870. Paris, Librairie internationale.

II.

In ce se deosebesce concepțiunea omului despre natură, in urma descoperirei că natura are o istorie, de ceea ce o aveà mai inainte? Aceasta este intrebarea capitală de care stau legate toate gândirile espuse in Quinet și a căreia respunsu ne-lu dă elu insuși in modul următoru: Deosebirea consistă in aceea că „natura, din superficială ce erà mai nainte, se sapă spre a putè fi vĕḍută din crescetu pănă in basă, de la inceputul lucrurilor.“ *)

Să-și inchipue cineva pentru unu momentu că nu cunoasce decăt locul in care s'a născutu; pentru elu lumea toată e cuprinsă in acelu locu. Căndu vĕḍul sau auḍul vinu de-i imbogățescu sfera de idei, aceasta se tot intinde, și omul se află intr'o lume din ce in ce mai mare, mai variată in formele și aspectele sub care se presintă. Mintea lui se imbogățesce cu gândiri noue, jocul și combinarea ideilor sunt mai puternice, simțimintele mai cu resunetu in sufletu, dorințele si năzuințele omului mai mari, potrivit cu lumea cunoscută lui, in mijlocul căreia are să le implinească și din sinul căreia va suge puterea trebuincioasă pentru implinirea lor. — Omul poate intinde cunoscințele sale despre lume in spaciu și in timpu: in spaciu prin

*) I p. 34.

cunoscința pământului până in amănunțimile sale, apoi prin afundarea in spaciurile ceresci; in timpu prin reamintirea timpurilor trecute cu faptele și evenimentele lor. Sciința presentului, ori cât de mare e, nu se poate asemănà cu acea a trecutului; căci sciința presentutui are de obiectu lumea precum este, acea trecutului tot această lume mare, imensă, ânsĕ nu cum este in unu singuru momentu, ci cum a fostu și s'a schimbatu in șirul nesfirșitu al timpurilor trecute. Istoria deci are unu mare efectu asupra spiritului omenescu. Cu cât acesta se afundă mai departe in seculii ce nu mai sunt, cu atâta cresce sfera gândirilor sale, cu atâta mai puternic simte individul că face parte din unu totu din ce in ce mai mare, și din intinsa privire ce se deschide sufletului lui, capătă o putere și o incredere tot mai insemnate in propria lui valoare.

Acesta e ânsĕ efectul mai mult moralu a studiului trecutului, și de locu nu este singurul ce decurge din elu. Prin cunoscința trecutului omul devine in stare a-și ințelege presentul și a dominà viitorul. Aceasta s'a spusu de multe ori; e vorba ânsĕ să se ințeleagă pe deplinu. — Ne nascemu in o stare de lucruri care nu a fostu totdeauna astfeliu cum o aflămu, și care nu rămâne astfeliu nici unu singuru momentu. Pentru a ințelege care trebue să fie regula noastră de purtare in mijlocul mișcărei generale ce duce pe omenire, pe popoare, pe indivizi inainte, trebue să pĕtrundemu cu spiritul nostru in mersul lucrurilor insuși. Atunci vomu putè să lucrămu astfeliu incât să aducemu la indeplinire cele ce desvoltarea aduce numai decât cu sine, și nu vomu părăduì puterile noastre in lupte contra mersului lucrurilor, sau in ocupațiuni care nici nu ajută nici nu inlesnescu propășirea. Pentru a ințelege ânsĕ mersul lucrurilor in presentu și tendința lor in viitoru, trebue cunoscute legile desvoltărei omenirei in genere și a popoarelor in deosebi, pentru că din aplicarea acestor legi asupra presentului și viitorului să deducemu calculele noastre asupra intâmplărilor posibile, pe care apoi să ne silimu a le paralizà dacă sunt rele, a le grăbi implinirea dacă sunt spre folosu. Aceste legi a le desvoltărei nu le putemu ânsĕ deduce decât din studiul faptelor trecute, din studiul istoriei.

Cunoscința lumei trecute, pe de o parte inalță deci spiritul generalu alu timpului, mărindu lumea de gândiri și de simțiminte in a cărora jocu și combinare stă viața și propășirea — pe de alta ne descopere legile desvoltărei cu ajutorul cărora popoarele voru putè să calce in modu mai pacinicu pe calea propășirei și să realizeze cea mai mare sumă de fericire ce le este datu de a gustà.

Ori ce intindere dar in cunoscința lumei trecute măresce ambele aceste resultate pentru binele și fericirea omenirei.

Până in timpurile din urmă se cunosceà o mare parte din universul ce ne incunjoară, globul pe care viețuimu in intregimea sa, și *trecutul neamului omenescu* până la unu punctu unde, in lipsă de cercetare sciințifică, poesiei și religiunei le plăceà a-i pune inceputul.

Prin descoperirea că natura are o istorie, se mări de odată in unu modu uriesu, intinderea câmpului gândirilor omenesci. Omul vĕdù că nu numai neamul seu are o istorie atât de bogată, ci pământul intregu, fie ce stâncă, fie ce munte, fiece riu; elu se incre-

dinţâ din ce in ce mai mult de nespusa bogăţie a faptelor petrecute pe pământu încă inainte de venirea sa, intinse ideea de desvoltare, de istorie nu numai pământului ci şi sistemului solaru şi universului in genere, şi astfeliu àdăugì o lume intreagă de o mărime nespusă lumei cunoscute până atuncea de elu. — Ce erà imbogăţirea sufletului omenescu din descoperirile lui Vasco de Gama şi Columb asemănate cu imbogăţirea resultată din descoperirile geologice şi paleantologice? Unele aduceau la cunoscinţa omenirei căte-va intinderi de pământu cu plăntele, animalele noue şi oamenii de pe ele; cestelalte imbogăţeau sufletul cu nenumăratele revoluţiuni ale globului intregu in timpu de milioane şi bilioane de ani, cu formele cele nespusu de variate şi necontenitu schimbătoare a munţilor, lacurilor, mărilor şi continentelor intregi, cu o sumă de specii de plănte şi animale, dispărute, in şirul cărora omenirea intreagă cu toată desvoltarea ei nu pare decăt inceputul unui episodu!

In legătură cu espunerea făcută putemu spune cu Edgard Quinet: „Inainte de a fi aruncatu ochii asupra acelor lumi anterioare, eramu ca omul ce nu cunoasce decat istoria satului seu de când s'a aşeḍatu tatăl seu in elu. — Prin istoria naturei amu regăsitu legăturile de origine nu numai cu neamul omenescu dară cu lumea insăşi.“*) Aice e marea valoare a descoperirei. Istoria nu mai incepe cu neamul omenescu, ci cu globul nostru insuşi, cu cea ăntĕiu sămĕnţă de viaţă depusă încă in sinul materiei gazoase ce se condensâ in corpuri ceresci.

*) I p. 24.

De atunci şi până la omu găsimu unu şiru de forme din ce in ce mai depline, care incepu cu celula simplă şi sfirşescu cu omul. Această disvoltare treptată a organismeloru merge totu intru una cu desvoltarea globului insuşu. Fiecărei perioade a revoluţiuniloru pământului, ba fiecărui strat de mălu depusu, corespundu specii de plănte şi de animale deosebite, şi atăt de caracteristice, incăt acele resturi de animale sau plănte s'au vĕḍutu a fi semnul celu mai siguru pentru recunoascerea păturiloru păméntesci din deosebitele timpuri. Indată ce forma suprafeţei pământului se schimbà, se schimbà şi acea a organismelor de pe elu, după legea generală că: ori ce organismu trebue să fie in armonie cu mediul in care se află; altmintrele se modifică sau pere. Aceasta se şi intămplà: in urma unei revoluţiuni a pământului găsimu in straturile noue, sau formele modificate a tipuriloru vechi, sau tipuri cu totul noue fiindu că cele vechi s'au stinsu. Revoluţiunile scoarţei pământului nu s'au făcutu totdeauna in acelaşi modu. Une ori schimbările erau incete, implinindu-şi in timpu de secule in modu mai nesimţitu; alte ori inălţarea pripită a unor munţi urieşi, a continente intrigi, schimbau in scurtu timpu aspectul pământului până la necunoscutu. Gradul schimbăriloru in organisme fiindu şi elu proporţionatu schimbăriloru incunjurimei, urmează, că după cum revoluţiunile erau mai grabnice sau mai incete, mai puternice sau mai slabe, asemene erau şi modificările organismelor mai răpeḍi sau mai lente, mai uşor sau mai adănc săpate in formele de viaţă presurate pe pământu. Intru căt starea modificată a pământului permiteà speciilor din

perioadele precedente a vieţuì şi de acumu inainte, ele se păstrarĕ modificăndu-se intru ceva pănă in ḑilele noastre unde formează cu toatele impreună fauna şi flora epocei de astăḑi. Speciile care nu puturĕ resistà moficărilor, dispărurĕ cu totul, şi ne sunt cunoscute numai din urmele şi rămăşiţele lor impietrite in stăncile şi straturile geologice.— deci *animale care impoporează astăḑi suprefaţa păměntului nu s'au produsu cu toatele in acelaşi timpu.* Fiecare specie aparţine unei perioade deosebite a păměntului, de unde a venitu pănă in ḑilele noastre modificăndu-se mai mult sau mai puţin. Astfeliu scoica a remasu din unu timpu mult mai indepărtatu de noi decăt acelu din care ne a rămasu şopirla. . e asemine şopirla e mult mai vechie pe păměntu decăt păserile, aceste decăt mamiferele, mamiferele in fine decăt cea mai nouă dintre fiinţe, omul. In genere organismul celu mai neperfectu e celu mai vechiu pe păměntu, celu mai perfectu e totu odată celu mai nou. Gradul de perfecţiune a unui organismu ne insamnă gradul seu de vechime in şirul fiinţeloru păměntesci. *Iurudirea intre speciile de animale se esplică in Geologie şi Paleontologie prin factul că unele s'au desvoltatu din celelalte.* Clasificarea animalelor de pe păměntu după gradul asemănării lor proiectată in timpu, ne arată şirul desvoltărei lor unele după altele şi unele din altele. Dacă de esemplu in gradul inrudirei lor infusorii sunt apropiaţi de polipi, polipii de echinodermi, acestea de moluscoiḑi şi de molusci, urmează numai decăt că infusorii care esistau poate ăncă in tĕrĕmurile primitive s'au prefăcutu in polipi, acestea in echinodermi pe care ĕi găsimu in tĕrĕmul spermianu; din aceştia s'au desvoltatu moluscii pe care ĕi găsimu in straturile siluriane s. a. m. d.

Amu espusu acestu complexu de legi geologice pentru a pregătì spiritul la o intrebare capitală — acea a originei neamului omenescu. Acesta a venitu in şirul timpului la urma celorlaltor organisme. Elu e celu mai perfectu, ănsĕ e desvoltatu din cele precedente prin transformare. Specia de animale cea mai apropiată de omu este acea a simiiloru. După legile espuse urmează cu necesitate că omul s'a desvoltatu din maimuţă in urma marei revoluţiuni a globului in care munţii Alpi şi Pirenei se inălţarĕ.

Acestu adevĕru in sine atătu de naturalu a produsu in lume o impresiune atăt de uricioasă, a ciocnitu atăt de cumplit toate ideile, incăt e mai unu periculu de a-lu spune in toată goliciunea lui. Adevĕrul ănsĕ trebue spusu astfeliu precum elu este şi nu precum amu dorì ca elu să fie.—Este unu lucru foarte claru care trebue să ne uşureze admiterea lui: dacă seria intreagă a organismelor ne demonstră o propăşire de la o formă mai nedeplină la una mai deplină, dacă să recunoasce de adevĕratu că aceste transformări de organisme corespundu in timpu şi in intensitate cu modificările scoarţei păměntului—dacă ḑicu să admitu aceste adevĕruri, apoi e peste putinţă a face pentru omu o escepţiune de la legea generală. Dacă omul nu este strănepotul momiţelor, cum ne esplicămu aparitiunea lui? Numai prin o minune s'ar putè face aceasta, şi unde e vorba de minuni acolo nu are a face sciinţa. Precum momiţele s'au desvoltatu din alte animale anterioare in urma unor revoluţiuni ale glo-

bului, astfeliu şi omul din momiţe in urma aceloraşi fenomene.

Este ănsĕ unu factu curiosu care nu trebue tăcutu, anume, că ori şi unde intălnimu omul fosilu (antediluvianu) elu ne intămpină ca omu deplinu, ca fiinţă radical deosebită de celelalte animale. Găsimu in peşterile unde rămăşiţele lui sunt păstrate, unelte de silex, desemnuri de animalele, pe care le vĕnă, increstate pe coarne de tarandu, mormintele morţilor, in fundul locuinţelor celor ce trăeau. După cum se vede deci omul fosilu e foarte departe de momiţă. Nu s'a pututu ăncă descoperì o formă intermediară intre omu şi momiţă, unu omu cu totul nedeplinu care să fie ăncă momiţă şi totuşi să conţină in sine urmele cele d'ănteiu a omenirei. Pănă nu să va aflà acestu intermediaru, sciinţa nu va putè da probe vĕḑute pentru adevĕrul proclamatu. Dar aceasta nu poate slăbì intru nimica puterea adevĕrului insuşi. Multe alte forme intermediare intre speciile de animale ăncă nu s'a descoperitu, ceea ce ănsĕ nu impedecă de locu a admite desvoltarea continuă a unei specii din cealaltă. — Totuşi asupra modului transformărei din o specie in alta să ne inţelegemu mai de aproape, căci de aice atărnă şi priceperea clară a originei omului. Să nu credemu că transformarea unei specii se face astfeliu că specia intreagă se modifică incetu aşa incăt spre esemplu reptilul se devină mamiferu. In unu momentu datu, din cause mai multu individuale să produce unu tipu nou, o varietate, care in urmă, prin transformaţiunile globului, venindu in condiţiuni favorabile de ecsistenţă se desvoltă cu putere pe lăngă tipurile celelalte pe care apoi le domină sau le cotropesce. Pentru a inţelege aceasta să privimu pe de o parte la varietăţile de animale ce se producu une-ori de odată şi apoi se perpetuă prin generaţiune—pe de alta să ne amintimu ceea ce se petrece in istorie cu tipurile de popoare, care se formă cu incetul in ascunsu şi apoi deodată venindu in condiţiuni favorabile de traiu, se intindu cu răpejune şi imprimă tipul lor unei mari părţi din omenire. — Totu aşa se intămplă şi cu schimbarea organismelor pe păměntu. Nu se modifică o specie intreagă de se preface in alta, ci unu tipu nou produsu in ascunsu ese deodată la lumină favoratu de modificările scoarţei păměntesci şi să intinde dominăndu asupra ei. In acestu modu trebue să ne inchipuimu şi ivirea omului pe păměntu. Nu să prefăcure momiţele pe incetul in oameni, ci sub influenţa marelor revoluţiuni ale globului o varietate individuală a speciei momiţelor, se indepărtă cu răpejune de trunchiul comunu şi dădù nascere neamului omenescu. Această esplicare e cu atăta mai uşor de admisu cu căt ne este cunoscutu că precursorii atăt a formeloru căt şi a ideilor noue sunt cei ce se perdu mai curĕndu din amintirea oamenilor sau se ascundu mai secret de investigaţiunile lui.

A. D. Xenopol.

(Va urma.)

POESII.

Adunarea in Suceava.

La Suceava se adună
Mulţi resboinici in palatu,
Sala naltă greu resună,
Totu poporul s'a sculatu,

Ale Ungurilor hoarde
Peste țară năvălescu,
Sfarmă, pradă, taie, arde
Totu ce'n cale intălnescu.

Stefan Vodă, acelu mare
Stă pe tronul său tăcutu,
Ascultându pe fie-care,
Ce pe Unguri a vĕḑutu.
Toți aprozii, capitanii
Toți adunu ostașii lor,
Și puternici ca Titanii
Vinu chemați de Domnitoru.

Și Movilă 'n sal' apare
Celu mai bravu dintre Români,
Ce sub Stefan Domnul mare
Goni hoarde de păgăni,
Și Movilă se'ngrijesce
Elu, ce nu se mai gândi,
Dacă dușmanul sporesce
Când spre dĕnsul năvăli.

Și Dănilă, cu lungi plete,
Surnumitu și Taie-totu,
Capitanu mai multor cete,
A lui Stefan demnu nepotu,
Stă pe gânduri că vĕḑuse
Mii și mii de inimici,
Și mulțimea lor nespusă
Ș'a lui Stefan cete mici.

Ieremia, capitanul
Celu mai naltu și mai virtosu;
Ține'n mănă buzduganul
Ș'intră in sală majestosu,
Ca și leul in mănie
Cu ochi mari insăngerați,
Elu asceaptă cu mândrie
Pe dușmanii ingânfați.

Mihul falnicu ca unu soare
Mândru 'n sală a intratu,
De la capu pân la picioare
Acestu bravu este inarmatu.
Toți de-a Ungurilor oaste
Și putere i-au vorbitu,
Mihul ḑice: oști ca aste
Multe noi am biruitu.

Chiar Neculcea, elu, bĕtrânul
Inalbitu și plinu de răni,
Vine să-și espue sinul,
Cu mai mulți betrâni oșteni.
De mulți ani nu se'narmase,
Toți se miru, când l'au vĕḑutu,
Mulți acuma ilu uitase,
Și mortu alții l'au creḑutu.

Și viteazul Șandrea vine,
De Panțirii sĕi urmatu,
Nime'n luptă nu se ține
Ca acestu voinicu barbatu.
Laiotu, bravul de la munte
Cu Plăeșii a sositu,
Nici unu dușmanu să-lu infrânte
Pân' acum n'a indrăznitu.

Precum marea se'nfuriază
Când furtunele-o muncescu
Și cu valuri se'narmează
Cătră vĕnturi ce-o isbescu:
Așa'n țara românească
Micu și mare se sculau,
Când străinii să răpească
A lor drepturi cutezau!

Și când sala se impluse
Când eroii s'adunatu,
Când tocsinul incepuse
Ca se urle'nfricoșatu;
Stefan strigă cu'nfocare:
„Dați-mi spada să me'ncingu;
Dușmani mulți! Onoare mare!
Pentru-acei, care-i respingu!“

N. Schelliti.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *Z. Ant. Ploesci.* După usul consacratu foaea noastră nu reproduce in intregu nici o scriere tipărită. — Intărḑierea respunsului nostru provine dintr'o eroare pentru care rugămu să ne scusați. *Red.*

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 13. — Anul IV. **Iassi, 1 Septemvrie 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Aparo la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.*
Despre opul „La Création.“ de Quinet, studiu de D. *A. D. Xenopol.* (Urmare.)
Poesii de D. *S. Bodnărescu.*
Conferința D-rei *C. Dunca,* despre „Femee“
Corespondență.

PE MALUL MĂREI

I.

Inspre-a mărei nalte maluri
Me impinge al meu găndu
Unde sgomotoase valuri
Se aruncă spumegăndu,

Unde paserea de mare
Intre apă ş'intre noru
Spre albastra departare
Işi intinde lungul sboru,

Unde esu de pintre spume
Pesci cu chipul monstruosu
Să ne spuie de-altă lume
Jos din fondul misteriosu.

Ah! Cu-a paserei de mare
Lungu, neměsuratul sboru
A mea lungă aspirare
Acolo voiu s'o mĕsoru,

Cu figura monstruoasă
Ce s'arată jos din fundu
In cea lume misterioasă
Voiu cu dĕnsa să m'afundu,

Şi cu undele pornite
Căud de stăncă se sdrobescu,
Asceptările-mi sdrobite
Să asamĕnu cu voescu;

Ear căud valurile line
Adormi-voru nemişcatu
Melancolic să suspine
Al meu peptu induioşatu

Inspre mare!

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

— Ear plăngi, Leontină?

La această intrebare nu se respunse nimică.

— Cătă vreme oru să ţie tănguirile tale? N'ai să inţelegi in sfirşitu că nu se poate altfeliu; că dacă m'aşu plecă dorinţelor tale,

n'aşu fi mamă bună? Durerea ta va trece, şi mai tărdiu vei vedè singură că eu am avutu dreptate şi-mi vei fi recunoscĕtoare.

„Aceasta mi-o spui neincetat — respunse unu glasu slabu — Mĕ mângăi cu viitorul de chinul meu de astădi, când aşu putè fi acum atăt de fericită!

—Leontină privesci lumea cu ochi de copilă, vei vedè, vei vedè!

Leontina nu respunse, ănsĕ se audirĕ suspinuri dese.

— Această convorbire aveà locu la Nr. 21 al otelului; eu ocupam Nr. 20. Erà sara tărdiu. O uşă incuetă dispărteà apartamentul acestor dame de al meu, aşa incăt in tăcerea sărei puteam audì fie care cuvĕntu. — Fiindcă nu aveam altă nimicu de gănditu, am inceputu a me 'ntrebà pentru ce plănge Leontina. Pentru a me oprì la o presupunere mai probabilă, mi-am disu c'aşu trebui să sciu cine e Leontina; este tĕnĕră? este frumoasă? Fiindcă nime nu me vedeà, me hotării să me uitu prin borta cheei de la uşă. Aceasta nu şede bine, diceţi? Dar curiositatea! curiositatea! Apoi să ne-o spunemu cu francheţă, nu şede bine când te vede cineva, dar când nu te vede nime, când nime nu scie .... Din nenorocire cheea erà in broască şi nu puteam vedè nimicu. Nu sciu ce feliu sunt ceilalţi oameni, dar sciu că eu unul atunci sunt mai pornitu când dau de o impiedecare. Ideea la care am visatu mai mult, de la a cărei implinire facu să atărne o parte a fericirei mele, când o potu realizà făr de greutate, işi perde pentru mine toată plăcereà şi cele mai multe ori o părăsescu. Din contra, ideea cea mai neinsemnată când nu o potu ajunge cu uşurinţă, devine pentru mine o dorinţă puternică şi cu căt se aşadă inaintea mea mai multe obstacule, cu atăta cresce şi dorinţa şi nu mai am repaosu pănă ce nu o implinescu. Aşa şi astă dată; cheea erà in uşă, prin urmare unu zidu nestrăbătutu me impiedecà să vĕdu pe Leontina: Acum *trebue* s'o vedu numai decăt, mi-am spusu, şi—am sunatu clopoţelul.

—Adă-mi o sulă, disei servitorului ce intrase.

Ce lucru? respunse elu, uitându-se cu ochi mari la mine.

— O sulă, nu audi?

Servitorul se uità încă odată la mine, ş'apoi eşì. Peste căteva momente intrà ear in apartamentul meu.

„N'am găsitu o sulă in toată casa.

Eram desperatu! O! Aşu fi datu o impĕrăţie pentru o sulă. Ce erà calul lui Ricard pe lăngă instrumentul ce-mi trebueà mie!

— N'aveţi o sulă, in toată casa? Unde se poate cumperà?

„Sara-i intărdietă; dughenile sunt inchise.

— Adă-mi ceva; ce va fi; unu feru ascuţitu; unu instrumentu oare care . . .

Servitorul imi aduse unu racu de dopuri.

— Bine; du-te!

— Me apropiei de uşă ca să viru instrumentul in lemnu. Cu căt me apropiei mai tare simţeam o mai mare emoţiune. Eram ingrozitoru de privitu. Luna plină băteà in odaea mea, prin fereastra deschisă se vedeà marea, şi eu stam palidu in mijlocul odăei cu măna dreaptă ridicată, ţiindu instrumentul celu grozavu. Mustrări de cugetu se gră-

mădire in mintea mea; ar fi fostu ăncă vreme să me oprescu . . . aveam ăncă doi paşi . . . ăncă unul . . . deodată mi se intunecă inaintea ochilor, imi perdui cunoscinţa şi când o redobăndii me vĕḑui sfredelindu uşa cu pasiune.

— A! se auḑì deodată in camera vecină.

„Sunt descoperitu, vai! am esclamatu incet.

Nu! Erà unu nou suspinu.

Apropiei ochiul de borticică . . . lumina lunei băteà in odae şi imi părù că vĕḑu ceva. Să fie ea, să fie Leontina? Acestu ceva erà albu şi şedeà pe unu scaunu lăngă fereastră. Eată să mişcă acelu ceva albu: Este o rochie. Eată şi unu braţu. . . şi altul . . . şi unu gătu . . . O! ce albu erà acela! . . . eată şi pĕru, pĕru multu, blondu care se coboreà pe umere, dar faţa, faţa!—Ah! erà ascunsă in măni!

O altă figură se apropiè acum de dĕnsa. Pe aceasta o puteam vedè bine. Erà o damă bĕtrănă care priveà cu multă blăndeţă la cea cu faţa ascunsă in măni.

— Leontină, ḑise ea, puindu-i măna pe umerul celu albu; e tărḑiu; e timpu să ne culcămu.

„Nu voiu să me culcu.

— Lasă luna; destul te-ai uitatu la dĕnsa.

„Dar dacă vreu să me uitu la lună; dar dacă vreu să plăngu? Nu-i destul că te-ascultu in toate, că me plecu voinţei tale, sdrobindu-mi fericirea vieţei, acum nu vrei să me laşi nici să plăngu, nici să simţescu?

Spuindu aceste cuvinte, Leontina ridicase capul. Faţa sa erà palidă, ochii sei albastri erau plini de lacrime: doue viorele udate de rouă. Ce frumoasă erà!

„Leontină, plăngi dacă vrei, nu te oprescu. Lacrimele voru trece şi-mi vei fi recunoscĕtoare. — Unu căntăreţu, unu omu ce trăesce din căntece! ce viaţă te-ar asceptà cu dĕnsul!

— Dacă-lu iubescu!

Ilu iubesci—iţi va trece. Amorul e poesie, căsătoria e prosă. — Unu altul cu o mai bună posiţiune se va presentà. In viaţă nu se căntă. Aceste sunt bune căte odată pentru petrecere, vei vedè, vei vedè!

— O! căt sunt de nenorocită! suspinà Leontina.

Atunci nu m'am mai pututu ţinè şi furiosu am apostrofatu pe mumă cu cuvintele următoare:

„Mumă crudă! Cum poţi să privesci cu astă nepasare suferinţa fiicei tale? Tu ĕi sdrobesci inima, fiindcă iubitul ei nu e bogatu, şi creḑi că va mai fi fericită? Dar scii tu ce este durerea? Aceasta nu o scii, sau de ai sciut'o vo dată, mulţi ani, mulţi, trebue să fi trecutu de atunci de ai putut'o uità astfeliu! Consimte nenorocito, la fericirea ce inima şi-a alesu! De-ar asceptà-o chiar o viaţă de lipse, lipsele vieţei intregi, nu potu trage in cumpănă căt trage durerea de căţi-va ani, de aceşti ani cei mai frumoşi ai vieţei. Dacă nu scii ce este această durere, intreabă-me pe mine, pe mine care... şi nu nenorocì mai mult pe fiica ta!"

Discursul meu nu produse nici unu efectu; dar nici nu puteà produce, căci aceste toate nu le spusesem, ci le găndisem numai. — Atunci m'am culcatu.

II.

Cea ăntei raḑă a soarelui mĕ trezì a doa ḑi dimineaţa. Prin fereastra deschisă priveam marea cum se frămăntà neliniscită. Acufundatu in acestu tablou uitai totu din jurul meu. Găndurile mele sburau, sburau departe peste valuri spre o lume neveḑută.—O lume neveḑută? Cine nu a vĕḑut'o? Cine n'a trăitu in ea? O! lume frumoasă a inchipuirei, frumoasă şi jalnică, sunt oameni care nu au trăitu niciodată in tine? Eşti tu necunoscută la cei mai mulţi din oameni; eşti tu lăsată ca patrimoniu numai la căţi-va pentru a-i despăgubì de bunurile lumei aceşteia? Este oare dreptu că ori şi cine are numai alternativa de a trăì sau in una, sau in alta din cele doue lumi şi că a alege pe una, insemnează a renunţà la cealaltă? Eu doream odată să trăescu in amundoue, căci in găndul meu le impreunam; cea de peste valuri o transportam dincoace şi cea de-aice o prefaceam in cea de dincolo. Dar intr'o ḑi unu glasu imi ḑise: „te amăgesci! Nu este una singură; sunt doue, doue, bine deosebite. Nimărui nu au fostu date bunurile amundurora, alege!“ — Ah! Dureroasă este alegerea, am respunsu; lasă-mĕ să mĕ bucuru şi de una şi de alta. — „Alege!“ imi ordonă glasul. — Atunci mĕ perdui in gănduri şi găndii şi găndii şi eată că făr de veste găndirile mele se departau de aice şi sburau dincolo de valuri.—Şi in acestu momentu trăeam acolo şi oarele treceau şi acum nici valurile nu le mai vedeam; aceea ce vedeam erà s'o insemnezu pe hărtie. Ah! Ear versuri, ear jale!

Atunci ănsĕ bătù cineva la uşă şi mi se aduse o scrisoare.

Cine mĕ supĕră in aceste momente? Dacă v'am lăsatu, lasăţi-mĕ şi voi cu miseriile voastre! — Dar ei sunt fară milă şi nu te lasă. — Cine ce vra de la mine?

Cine este acestu Edmund care a subscrisu epistolă? Ce vra acesta? nu-lu cunoscu!

„Domnul meu!

De şi nu vĕ cunoscu, imi iau libertatea de a vĕ adresà aceste rănduri. Pentru Dumneḑeu! Dacă aţi iubitu odată şi sciţi ce vra sa ḑică amorul şi durerea, veniţi-mi in ajutoru. Sunteţi vecinu cu No. 20. Acolo locuesce *ea*. Faceţi toate chipurile şi daţi-i hărtia alăturată. Puteţi fi siguru de eterna mea recunoscinţă.

Edmund.“

Eram foarte nemulţămitu. — Me turbură, pentru a-mi cere serviciurĭ, şi ăncă serviciuri de o curioasă natură. Sciu eu cine-i Edmund, sciu eu cine sunt vecinele mele..... Eternă recunoscinţă! Cum se aruncă asemene cuvinte in momentele de nevoie! Căte recunoscinţe eterne..... ş'apoi.... ş'apoi ce am să facu eu cu recunoscinţa ta! Poate ea să-mi ajute in ceea ce doresc eu? Nu poate nici a ta, nici a nimărui. — Dar ce să facu?

Cum stam găndindu, mi se aduse o a doa scrisoare. — Aceasta ce mai este? Cine-i subscrisu? *Curico*.—Curico? Nici pe acesta nu-lu cunoscu. Ce căntă elu?

„Domnul meu!

Aţi primitu dinioarea o scrisoare subsemnată „Edmund,“ in care acestu domnu vĕ roagă să daţi o hărtie vecinei D-voastrĕ de

la No. 21. Vé rogu să nu impliniţi cererea sa. Implinirea ar putè avè urmările cele mai nenorocite pentru dĕnsul şi pentru alţii.

Curico.“

Mai cetii odată această scrisoare, apoi mai cetii odată pe cea ăntei. Mai stătui pe gănguri cătu-va timpu, apoi le boţii pe amundoue şi aruncăndu-le pe fereastră luai din nou hărtia pe care incepusem a scrie. In zadar! unde erau acum ideile mele? — Fatali Edmund şi Curico! — Mĕ coborii pe malul mărei.

Marea se retrăsese departe şi in locurile unde se sbuciumase valurile mărei, acum erà năsipu strălucitoru. Pe năsipu erau o mulţime de copii care se jucau. Intr'unu locu ridicase o movilă de năsipu mai mare şi inprejurul ei in o mică departare alte movile mai mici. Cea mai mare erà ocupată de mulţi copii inarmaţi cu săpe şi bastoane; lăngă cele mai mici stăteau numai căte doi sau trei, tot inarmaţi ănsĕ din copiii cei mai mari. Unul din ei imi esplică că gramada cea mare de năsipu represintă orăşul locuitu de orăşeni liberi, că grămeţile cele mici sunt casteluri de cavaleri şi că intre cavaleri şi orăşeni erà declaratu resboiu. Din cetate eşirĕ vo doi ducĕndu marfă spre marea, ănsĕ unu cavaleru tăiăndu-le drumul, ĕi provocâ să le dee marfa lor, căci elu ar fi cavaleru şi ei numai nisce orăşeni şi elu ar fi mai tare. Ei se opuserĕ, spuindu că sunt oameni liberi şi că nu ar avè dreptu cavalerul să se folosească de averea lor. Cavalerul nu aveà altu argumentu decăt că elu ar fi mai tare şi-i atacâ cu putere; locuitorii oraşului prinserĕ de veste şi venirĕ in ajutorul concetăţenilor; cavalerul ănsĕ trimise grabnic unu solu pe la ceilalţi nobili care acum venirĕ şi ei să resboească oraşul. Lupta incepù şi devenì crăncenă. Vai de voi! orăşeni liberi ce ve folosescu drepturile voastre? voi sunteţi deprinşi a neguţitorì şi nu ve pricepeţi la resboaie; aveţi să fiţi bătuţi; averile voastre au să le iee cavalerii; oraşul are să plătească unu tributu! Eată şi comandantul vostru, celu cu ochii negri şi chipul isteţu este prinsu, făcutu captivu şi condusu intr'unu castelu; faceţi pace! — Dar orăşenii tot se ţinu ăncă; ei se luptă pentru vetrele lor şi au pentru dĕnşii bunul dreptu. Acum toţi luptătorii sunt osteniţi şi se propune unu armisticiu de ţece minute. Propunerea se primesce şi ămbele armate se dispărţescu. Orăşenii propunu să se preschimbe captivii. Cavalerii stau la indoeală, căci au in măna lor pe comandantul duşmanilor. Acesta stà tristu in castelu şi priveà cu jale la trupele lui pe care nu le mai puteà comendà. Din toţi ănsĕ numai elu are unu ornicu şi poate sci căndu se trecu cele ţece minute; de nu ne-lu daţi, n'are să spue căte oare sunt — aşa amenință orăşenii. Cavalerii ilu preschimbă iute contra unui aliatu de-a lor ce erà captivu. Comandantul orăşenilor imi spuse că se numesce *Mimi* şi că are unu planu de resboiu foarte ghibaciu pentru a invinge pe cavaleri, planu pe care au să-lu realizeze acum. Ei săpase năsipul in mai multe locuri adănc; bortele le acoperise cu hărtie peste care presurase earăşi năsipu. Bătălia trebueà adusă pe lăngă acele locuri şi cavalerii care nu scieau despre aceasta, trebueau să se impie-

dice şi să cadă. Atunci orăşenii s'aru fi aruncatu peste dĕnşii, şi victoria ar fi fostu a lor.

Cele ḑece minute se trecu şi lupta incepe. Orăşenii manoperează cu multă ghibăcie. Ei transportează cămpul luptei prin locurile cele fatale. Unu cavaleru cade, eată şi altul . . Orăşenii s'aruncă deasupra . . . cavalerii sunt bătuţi. Victorie! Victorie! Puterea a fostu invinsă de viclenie. — Dar ce vĕdu? orăşenii nu se mulţămescu cu atăta; acum ei s'aruncă asupra castelurilor; ei le dărăma, voru să le prefacă in năsipu. Lasaţi aceste locaşŭri, testimoniuri ale mărirei căḑute! Pentru ce le dărămaţi? Dar planul lor de a dărămà castelurile nu se realizează, timpul le lipsesce, căci veneà marea! Toţi fugu, cavalerii şi orăşenii. Marea vine sgomotoasă şi acopere cu valurile sale castelurile frumoase şi infloritorul oraşu.

In vreme ce priveam aceasta şi făceam reflecţiunile mele, vĕḑui doi barbaţi apropiindu-se de mine. Ei făceau căţi-va paşi şi se opreau, s'apoi făceau ear căţi-va paşi. Imi părù că aru voì să-mi vorbească, dar că aru stà la indoeală. Unul erà mare şi bine făcutu, aveà ochi negri, barbă plină, neagră, erà cam plesuvu şi aveà fruntea naltă. Imbrăcămintea lni erà neagră şi purtà haina imbumbietă păn la gătu. Celalaltu erà tocmai contrarul. Aveà pĕru lungu castaniu, buclatu; n'aveà nici barbă nici musteţe şi hainele ĕi erau deschise. Amundoi ţineau pălăriile in mănă făcĕndu-şi vĕntu cu ele, fiindu ḑioa caldă. Acum s'apropie şi celu in negru făcĕndu unu pasu spre mine:

— Domnul meu, eu me numescu *Curico*.

„Şi Domnialui *Edmund*, am respunsu.

— Dar. Aţi priimitu astăḑi doue scrisori de la noi şi aşu voì să ve esplicu cum s'a intămplatu să luămu indrăzneala de a ve scrie, fără a ve cunoasce. Dar inainte de a esplicà, ve rogu să-mi respundeţi la căteva intrebări. Sunteţi insuratu?

„Eu? Nu. Dar ce are a face? . . .

— Aţi vĕḑutu pe vecinele D-voastre de la No. 21?

„Le-am vĕḑutu, ănsĕ . . . . .

— Găndiţi a ve oprì multă vreme aici?

„Căt imi va plăcè, dar nu'nţelegu Domnule, cu ce dreptu me supui la unu interogatoriu căud nici nu te cunoscu.

— Atăta am voitu să sciu. Acum ve rogu să binevoiţi a ascultà esplicările noastre:

Şi Curico imi vorbì in modul următoru:

(va urmà).

Iacob Negruzzi.

Despre opul „La Création“

de Edgard Quinet.

La Création par *Edgard Quinet* 2 vol. gr. in 8-o 1870. Paris, Librairie internationale.

(Urmare.)

Modul acesta de desvoltare a organismelor ne esplică totodată cum d. e. omul cu toate că se desvoltă din momiţe are totuşi unu caracteru cu totul deosebitu de acelu al simiilor şi in genere a tuturor animalelor. „Intre momiţă şi omu sunt mai multe revo-

luţiuni ale globului. Momiţa poartă intipărirea unei alte figuri a lumei; ea represintă epoca eocenă.*) In zădar ne minunămu noi de asemănarea intre crierul momiţei şi acelu al omului. Este unu puntu care ne scapă din vedere: in indoiturile acestui crieru ăngustu a momiţei sunt săpăte deprinderile, instinctele, condiţiunile, impresiunile şi oare cum liniile lumei numulitice. Astăḑi momiţa trăesce şi simte precum trăcà şi simţeà in acea vrăstă a lumei.**) Numai individul este din timpul nostru, specia e din alte timpuri.***) Momiţa e conformată unei lumi de păduri nedescălcite, precum erà pădurea eocenă, căndo o fiinţă victoare nu să putea mişcà decăt plecată şi indoindu-se . . . Omul e conformatu unui păměntu deschisu pasului seu, şi pe care poate inaintà fără silinţi.†) Eată de ce momiţa nu se poate inălţà la omu, nici omul nu poate redevenì momiţă. Ambii sunt despărţiţi prin o figură cu totul deosebită a continentului şi prin mai multe revoluţiuni ale planetei.„††)

Omul este deci, cu toată inrudirea care esplică ivirea lui pe păměntu, radicalu deosebitu de momiţe şi deci de toate celelalte animale. Care este partea caracteristică a fiinţei omenesci? Pentru a găsì deosebirea intre doue lucruri trebue să le considerămu in intregul lor, să aflămu partea ce o au comună, şi apoi părţile ce nu se potrivescu voru formà ceea ce numimu deosebire. Naturaliştii care caută această deosebire numai in constituirea organismului greşescu căci nu consideră omul adevěratu, ci numai masa de oase şi carne care determină forma omenească. Omul adevěratu e omul socialu fie elu ori căt de puţin desvoltatu. Elementul socialu, care se află şi la alte animale, capătă la omu o astfeliu de importanţă, incăt fără acesta omul nu poate exista ca omu, ci numai ca monstru. Pentru a putea compara omul cu celelalte animale trebue să considerămu intregu individul omenescu, in natura lui esenţială care este de a fi legatu de alţi indivi̯i, a trăì impreună cu ei. Căndlu-ămu omul astfeliu in cercetare, descoperimu in elu unu caracteru distinctivu fundamentalu; *omul se mişcă in timpu, adecă e in stare de a progresà, de a fi măne altul de cum este astăḑi.* Acesta e singurul caracteru distinctivu al omenirei; căci inteligenţa nu este proprie numai omului, ci şi animalele o au in mare gradu. Deosebirea organismelor este foarte controversată. Aci ănsĕ credu că ori cine va consimţì, anume: că nici o specie de animale nu-şi modifică interiorul, pe căndspeciă umană şi-lu modifică necontenitu, dăndu nascere desvoltărei. Omul este deci o fiinţă care se poate desvoltà: aice stă caracterul distinctivu al neamului umanu.

Amu insistatu asupra intrebărei originei omului şi a locului seu in şirul fiinţelor pentru că aice se vede mai clar schimbarea in idei produsă de studiul istoriei naturei asupra spiritului omenescu. Ideea că ne amu desvoltatu din momiţe este o urmare necesară a legilor descoperite de Geologie şi Paleontologie*), — şi aceste sciinţe se invaţă in toate gimnasiile şi liceele.

*) I. p. 279.
**) I. p. 280.
***) I. p. 281.
†) I p. 282.
††) I. p. 285.

*) Darwin şi inaintea lui Lamarsk şi poetul Goethe sunt fundatorii acestei teorii. Vogt e apărătorul ei celu mai infocatu.

Legile geologice mai conţinu ănsĕ ăncă invĕlite in sine multe alte adevĕruri espuse sau culese de Quinet.

Şirul transformărilor organismelor ne demonstră marele adevĕru că nici unul din ele nu este menitu a avea o vecinică durată. Vĕdendu căte specii de fiinţe a despărutu acum de pe suprefaţa globului, este pre natural a admite că acelaşu lucru se va intămplà şi cu neamul omenescu, că deci acesta nu este ultima făptură a creaţiunei. S'inţelege că acuma, omul, care se vede că este fiinţa cea mai inaltă din cele contimpurane, e plecatu a crede că este corona tuturoru, ultimul valu a vecinicului isvoru. Dară şi reptilii cei mari din epoca liassică, şi mamiferele cele mari din epoca terţiară s'aru fi pututu crede de regii creaţiunei, căci şi ele erau fiinţele cele mai perfecte de pe timpul lor; totuşi ele au dispărutu şi numai oasele şi urmele le-au mai rămasu in stăncile păměntului, eară fiinţe superioare lor au venitu de au dominatu la rĕndul lor peste suprefaţa păměntului. Tot astfeliu va trece odată şi neamul omenescu de pe păměntu lăsăndu locul altoru fiinţe mai superioare noue, şi in sufletul acestora va resunà amintirea vuetului ce-lu făceà odată neamul omenescu, precum noue ne resună acum din depărtare vuetul colosalilor reptili ce goneau pescii in marea Liassului.

Această nouă concepţiune despre natură, despre fiinţa omenească in şirul fiinţelor universului are de odată unu efectu mai puternicu asupra curiosităţii sciinţifice. Presimţindu atătea lucruri noue, necunoscute, omul vra să le scie . . . Cu timpul ănsĕ efectul se va intinde mai adăncu in sufletul omenescu, va avè unu resunetu in sfera morală unde stă isvorul religiunei, arteloru, filosofiei*). O lume nouă să desfăşură privirilor noastre; pentru ce nu ar da nascere unei arte noue?**) Imaginaţiunea află unu cămpu din cele mai intinse in reconstruirea lumilor anterioare a căror aspectu, atăt de deosebitu de acelu al lumei de astăḑi, arta ar putè să-lu reproducă transportăndu sufletul nostru in timpurile acele indepărtate, umplĕndu-lu cu simţimente de unu caracteru corespunḑĕtoru acelora ce ar fi predomnitu in sufletul omenescu dacă omul ar fi trăitu in acele timpuri. Cine nu privesce cu o adăncă plăcere, cine nu se simte mişcatu de unu simţimentu cu totul nou la vederea cămpeniilor antediluviane schiţate in cărţile lui Louis Figuier şi ale altora. Ce n'ar putè scoate unu geniu din acelu imensu noeanu de lumi necunoscute ăncă?

Nu numai o imbogăţire a artelor va fi resultatul nouei conceptiuni despre lume, ci şi o mai adăncă inţelegere a lor. Formele pe care omul le produce prin artă nu sunt de căt esprimarea presimţirei ce o are sufletul omenescu despre forme superioare ce voru să-i urmeze pe păměntu. Icoanele vieţei ideale sunt reflectul in sufletul omenescu a unei realităţi viitoare.

Precum arta şi sciinţa astfeliu va fi şi religiunea inriurită de noua concepţiune despre natură. Căud ḑicemu religiune nu inţelegemu una sau alta din religiunile ecsistente ci simţiměntul religiosu in genere. Acesta va trebui să-şi modifice sau să-şi schimbe credinţele astfeliu incăt să se pună in armonie cu nouele

*) I. p. 99. 100.

**) I. p. 37.

adevĕruri. De esemplu credința in nemurire, pe care ori cât ar combate-o spiritul din puntul de vedere raționalu, totuși esistă și se mânține cu o putere uriașă, credința in nemurire ar fi după Quinet presimțirea ce o are omul că viața nu se va sfirși cu trecerea omului de pe pămĕntu, ci că vecinicul isvoru din care s'a produsu șirul de forme organice ce le vedemu in timpu de milioane de secule suindu-se incet inspre omu, va urmà, și după trecerea acestuia, a scoate noue forme de viață și de organismu pe scoarța pămĕntului. Credința in vecinicia vieței pe pămĕntu esplică credința in viața vecinică.

Filosofia care nu este in esența ei decât complecsul de adevĕruri fundamentale ce omul a aflatu sau crede că a aflatu despre universul in care e aruncatu, filosofia ḑicu este mai puternic espusă modificărei sub inriurirea nouelor adevĕruri. E cu neputință ca modul de concepțiune și de esplicare a lumei să nu se schimbe când adevĕruri noue de o valoare atât de mare ca acele espuse intră in spiritul omenescu. Ori care din sistemele filosofice ecsistente sau viitoare in a cărora complecsu de adevĕruri nu poate intrà acelu a unei desvoltări a pămĕntului, trebue să cadă de sine. Așa de esemplu filosofia lui Kant și Schopenhauer nu potu admite acestu adevĕru proclamatu de sciințele naturale. După ei, sorgintea universului, astfeliu cum ne *apare* noue, sunt crierii nostri inșii, care prin formele apriorice a spaciului, timpului, causalității ne arată universul astfeliu cum ilu simțimu, vedemu, auḑimu noi, fără ca de aice să fimu in dreptu a conchide ca universul *in sine* ar fi astfeliu cum ne apare nouĕ. — O urmare a acestei priviri a lumei este negarea posibilității unei sciințe despre lucrurile care au precedatu venirea omului. De vreme ce universul cum ne apare este astfeliu numai pentru noi, deci ecsistă astfeliu numai de când s'a ivitu omul pe lume, urmează că e peste putință să judecămu și să cugetămu asupra unor fenomene care au precedatu venirea omului, când universul nici nu erà—adecă nu erà cum este astăḑi pentru noi care-lu concepemu astfeliu. — Raționamentul nu este sofisticu de locu. Din punctul devedere a lui Kant și Schopenhauer e justificatu, dar punctul lor de vedere trebue insuși să cadă inaintea adevĕrului naturalu a desvoltărei pămĕntului. După Kant și Schopenhauer Geologia și Paleontologia sunt fabule. In genere acestu sistemu deconsideră cu totul ideea de desvoltare, de istorie. Seculul nostru, in care toată sciința ie unu caracteru istoricu, respinge unu astfeliu de sistemu. Aceasta nu ie nimicu din valoarea acestor sisteme in istoria spiritului omenescu, precum nu micșurează efectulu celu priinciosu a multor adevĕruri proclamate de ele. Numai privirea lor fundamentală a lumei trebue numai decât să cadă.

Fără a pretinde la o espunere completă a gândirilor lui Quinet in ceea ce privesce sfera de idei pe care o cercetămu acuma, totuși vomu mai adăugì câte-va pe lângă cele amintite inainte de a trece la sfera cealaltă de cugetări a căroru obiectu deși e in sine de o importanță mai mică, totuși are o valoare mai vĕḑută mai practică și trebue să ne intereseze mai mult.

Lumea intreagă de ființe organice se inalță cătră omu cătră *gândire*. Aceasta dă omului posibilitatea de a fi *liberu*. Gândirea, li-

bertatea, eată până astădi puntele culminante a creaţiunei. Căt de mari sunt aceste bunuri, căt de mare omul in sufletul căruia sunt sădite, o vedemu atunci cănd privimu indărătu la timpul necalculabilu, la seria nesfirşită de transformări, la munca uriesă a naturei in timpu de milioane de ani pentru a ajunge la forma de viaţă pe care o represintămu. Omul cugetă, omul este liberu, omul poate propăşi: eată caracterele ce-lu facu să fie omu. Numai intru căt aceste caractere sunt păstrate remăne omul pe treapta insemnată lui de natură in şirul fiinţelor păměntesci. Indată ce in individu, in poporu nu se mai arată aceste caractere, fiinţa omenească recade inapoi spre treptele de jos ale animalităţii din care a eşitu. Omul devine tigru sau momiţă, pesce sau reptilu. Această recădere este isvorul rĕului in fiinţa omenească. Pe treapta pe care se află tigrul, cruţimea lui, setea lui de sănge este naturală, deci dreaptă; pe treapta pe care se află omul cruţimea e o cădere spre o treaptă inferioară, o degradare a fiinţei omenesci, o infrăngere a legilor naturei a cărora reacţiune se arată in simţimĕntul revoltatu al omenirei, in desaprobare, pedeapsă &.

Ori şi cănd omul a preţuitu cugetarea şi libertatea căci instinctul ĕi revelă măreţia acestor bunuri, in sistemul lui Quinet ănsĕ ne se arată valoarea lor in toată intinderea ei, cănd căpătămu cunoscinţa clară că ele sunt resultatele silinţelor unui universu intregu.

Quinet nu desvoltă ănsĕ in unu modu claru ce inţelege prin libertate. De siguru ănsĕ că elu care vorbesce de legile spiritului nu este acelu ce-şi inchipue libertatea fie cea morală, fie cea politică ca nesupusă nici unei legi.— Omul prin *cugetare* poate pĕtrunde—in deosebire de alte fiinţe—esenţa naturei sale, descoperi care sunt condiţiunile pentru a putè realizà idealul omenescu. Această pĕtrundere ĕi dă mijlocul de a regulà purtarea lui prin alegerea intre fapte ce concură la realizarea acelui ideal şi acele ce indepărtează de elu. Alegerea o face omul in totdeauna după motivul celu mai puternicu ce lucrează in sufletul seu. Asupra motivelor din sufletu nu are omul nici o putere. Toată libertatea lui consistă deci in aceea, că recunoscĕndu-şi destinaţiunea lui, să introducă in sufletul seu astfeliu de motive, incăt aceste să fie mai puternice decăt acele ce l'aru putè abate de la calea ce trebue să urmeze. *Toată libertatea omenească residă deci in cugetare.* Omul poate şi trebue să cugete, să cerceteze, să lucreze necontenitu; aci este menirea lui. Elu trebue să cugete, să lucreze nu numai pentru sine, ci şi pentru asemenii sei, din causa solidarităţii ecsistenţei sale. Prin cugetare se recunoasce ce e normalu, ce e potrivitu cu natura omenească; prin cugetare şi respăndirea ei se introducu in sufletul omenirei principii de viaţă din ce in ce mai conforme legilor naturei—şi prin aceste, se introducu in elu motive care invingu pe cele contrare, ce in lipsa cugetării impingu pe omu a imdeplini ănteia dorinţă, ăntĕia pornire născută in sfera restrinsă a sufletului seu.

Numai astfeliu se poate indeplini propăşirea, care nu este altă ceva decăt indeplinirea legilor naturei in ceea ce privesce fiinţa omenească. O propăşire adevĕrată este numai aceea conformă acelor legi. Aceste legi nu potu fi aflate decăt prin cugetare care dă omului posilitatea alegerei, prin urmare o

sferă oare care de libertate. Recunoascerea necesităţii unui factu este motivul celu mai puternicu pentru indeplinirea lui. Crimele cele mai multe se comitu pentrucă cei ce le implinescu nu sunt pĕtrunşi pănă in sufletul lor de adevĕratele principii de viaţă. Ori ce poporu, ori ce individu care vra să propăşească, să se facă demnu de treapta naturală pe care se află, trebue să lucreze — aci stă principiul de viaţă. Munca adăncesce cugetarea; aceasta măresce sfera libertăţii şi deci uşurează propăşirea. Şi natura a propăşitu numai cănd a lucratu. In lungile perioade cănd mai nu s'au intămplatu transformaţiuni ale globului precum pe timpul mărei silurice, mai nu s'au produsu forme noue in universu, ci in timpu de mii şi mii de ani, mai aceleaşi plănte, aceleaşi vietoare insoţescu liniscea naturei.*) Cănd sguduirile au fostu mai puternice atunci şi productele naturei au fostu cele mai măreţe. In urma ridicărei Alpiloru şi Pireneilor apare omul pe pămĕntu.**) — Intreaga natură ne invaţă că progresul nu se face de sine numai prin curgerea timpului, ci prin munca neobosită— natura după legi nestrămutabile, omul după asemene legi, pe care ănsĕ poate să le indrepte, să le grăbească, să le intărdie in puterea libertăţii pe care ĕi dă cugetarea. Dacă omul, poporul incetează de a lucrà, elu decade şi pere. Semnul de viaţă şi de propăşire in natură ca şi in omenire este *mişcarea,* fie in scoarţa pămĕntului, fie in titvele omenesci. Bunul celu mai scumpu al omenirei este deci cugetarea care ĕi procură libertatea şi propăşirea. Inădușirea cugetărei este cea mai cumplită călcare a drepturilor omenirei. Despotismul este din această causă celu mai mare dintre reie; elu inădușă odată cu cugetarea mijlocul susţinerei omului la inălţimea pe care se află şi inălţarea sa pe o treaptă mai inaltă; elu aruncă omenirea spre treptele inferioare din care a eşitu, ucigĕndu in ea semnul distinctivu omenescu şi lăsănd locul numai acelor elemente care bănţue sufletele animalelor inferioare.

Principiul supremu al existenţei omenirei este deci libertatea, astfelin precum cugetarea i-o determină in adevĕratul ei cuprinsu, din recunoascerea legilor naturale după care trebue să se desvolte fiinţa omenească. Libertatea dar in acestu sensu nu este licenţa cu care adesu e confundată şi care are de principiu „să facu ce-mi place“. Ea este o libertate după legi — nu după legile existente omenesci care nu sunt celę mai multe decăt o caricatură a legilor naturei, ci după aceste legi ale naturei insăşi pe care munca cugetării omenesci le aduce şi le va aduce cu incetul la consciinţa lumei şi de aci la indeplinirea lor.

Oprindu-ne aice cu espunerea acestei părţi a ideilor lui Quinet, vomu păstrà pentru partea a treia a acestui studiu espunerea aceloru idei ale autorului nostru care se referă la aplicarea mutuală a principiilor sciinţelor naturale la cele sociale şi vice-versa, şi in specialu la aplicarea Paleontologiei la istorie şi a acesteia la Paleontologie.

(Va urmà)

A. D. Xenopol.

*) Comp. I. p. 165.

**) I. p. 207.

POESII.

Visuri incântă pe muritoru
Visuri de auru, visuri de doru;
Dară mai dulce ah! şi mai sfântu
Ca al iubirei, nu-i pe pământu.

Şi fericitu-i acelu palatu,
Acea colibă, unde-i visatu —
Acea viaţă şi acelu traiu
Sunt ţile mândre, ţile din raiu.

Resare vecinic, vecinic in ţori
Soarele mândru; — pe ceru nu-su nori,
Nu vine sara, nopţi negre nu-su,
Iubirea-i soare făr de apusu.

* * *

Când ĕi vremea spre'nsĕrare,
Atunci dorul e mai mare;
Soarele când a sfinţitu
Atunci dorul e cumplitu.
Ear de-i sara luminată
De o lună şi de stele,
Atunci dorul me imbată
Şi in sufletu nasce jele.
— Aşu sburà in lumea mare,
Aşu sburà făr' de'ncetare
Dusu de doru, făr de-a sci unde
Calea lungă să-mi oprescu,
Cu-al meu sufletu m'aşu ascunde
Singuraticu să dorescu.
Lumea n'are incăpere,
Pentr'unu sufletu cu durere,
Lumea-i mică, mărginită
Pentr'o inimă mâhnită.

* * *

Totul doarme'n liniscire
Şi viseză fericire,
Numai eu, ah! numai eu
Sunt desceptu şi dorul meu.

Strălucesce'n depărtare
Cea mai mândră arătare —
Numai eu ah! numai eu
Sunt desceptu şi dorul meu.

Vin' aproape, mândră, vină!
Ţie inima-mi se'nchină —
Numai eu ah! numai eu
Sunt desceptu şi dorul meu.

Amicului meu X.

Singur luna lumineză,
Umbrele le tot scurteză
Palidu văi şi munţi spoindu
Cu unu luciu de argintu.

Adormită firea tace —
Peste totu şi toate pace;
Numai riul geme'n vale,
Geme tristu şi plinu de jale.

Retăcindu pe-a sale maluri
Stau privescu cum mănă valuri,
Stau, ascultu ce-şi povestescu
Aşa jalnic de şoptescu.

Şi ce spunu, e tristă veste,
Spunu, că draga-mi nu mai este,

Spunu — dar luna eat' apune,
Ele'nceată a mai spune —

Noapte'n jurul meu cumplită,
Noapte'n inima-mi robită...
Riu! La ce istorisesci
Așa jalnice povești?

Ceasul reu.

„Nu privi mai mult la ea
Că-i aproape oara rea;
Nu privi, amicul meu,
Că sosesce ceasul rĕu.“

— Fie oara cum a vrea,
Fie bună, fie rea,
Nu imi pasă cum va fi,
Cât la dĕnsa potu privi.

„Farmecu, dragă, te asceaptă —
Sufletul de elu lovitu.
Spunu, că nu se mai indreaptă,
Că-i in veci nenorocitu.“

— Farmecu fie, sau pocire,
Pentru noi nu poate fi
Farmecul decât iubire —
Și nu-i dulce a iubi?

„Ah! iubirea din ceasu rĕu
E amaru, amicul meu!
Vei iubi și n'a iubi
Las', te rogu n'o mai privi!“

— Când e ochiul plinu de focu
Și iubirea-i cu norocu,
Și vapae, focu mai sfântu
Ca'n al ei nu-i pe pămĕntu.

Multe încă ĕi grăesce
Și cu milă-lu sfătuesce;
Multe-i spune cu'ngrijire,
Multe de nefericire.

Elu n'ascultă, tot privesce,
Ceasul rĕu grăbindu sosesce,
Ochii ei ilu părăsescu,
Duși pe-aiurea rătăcescu.

Și cât stă, și cât asceaptă
Ea spre elu nu-i mai indreaptă,
— Dulci erà și plini de focu
Pentru elu fĕr' de norocu.

Și cum stă și cum privesce
In sinu dorul ĕi tot cresce
Și văpae, focu cumplitu
— Elu iubesce neiubitu.

„Eu ți-am spusu, amicul meu,
Că iubirea din ceasu rĕu
E amară; că 'i iubì
Și ea nu te va iubì!

— Ce mi-ai spusu, ce mi-ai grăitu,
Fost'au bine, fost'au rĕu
— Liniscea m'a părăsitu
Liniscea! amicul meu.

S. Bodnărescu.

Conferința Domnișoarei Constanta Dunca asupra „Femeei.“

O conferință ținută de o damă in țară la noi este ceva atât de nou, incât pentru cei obicinuiți a salutà cu strigări de bucurie ori ce lucru nou ce se ivesce pe pămêntul nostru, acestu evenementu este mai mult decât de ajunsu pentru a-i face să-și pună plămâile in lucrare cu indoite puteri.

Foaea Convorbirilor ănsĕ care totdeauna a cerutu de la propășirea noastră ca să fie reală și sănătoasă, își păstrează pururea spiritul seu rece și de cercetare in fața ori cărui evenementu, și crede că, dacă publicul poate trage in genere vre unu folosu din cetire, apoi cesta de sigur nu poate fi culesu din strigăte și urări, fie ori cât de patriotice, ci numai din studiu și critică.

Ne pare ănsĕ rĕu că astă dată nu ne putemu indeplini chemarea in toată siriositatea ei, de vreme ce conferința d-șoarei Dunca nu ne-a infățoșatu in intregul ei unu obiectu de critică.

A critică in ințelesu sciințificu vra se ție a combate nisce idei prin alte idei; se cere numai decât pentru a putè criticà unu productu sufletescu, să avemu a face cu idei, fie ele esprimate sub ori ce formă. Unde aceste lipsescu și până intru cât lipsescu, o critică serioasă e cu neputință. Din nenorocire cuvêntarea ținută de d-șoara Dunca a fostu in cea mai mare parte nu o espunere de idei, ci o declamațiune pompoasă atât de incărcată cu inflorituri, incât jicneà cu totul chiar cererile gustului alesu. Scimu că graiul trebue și elu să se imbrace cu unu farmecu oare care pentru a inlănțuì mai ușor luarea aminte. Dar intre o cochetărie nevinovată care șede bine și fetiței ce e încă copilă și o manieră calculată pe deplinu pentru efectu, este o deosebire nemĕsurată.

Tocmai aceasta d-șoara Dunca ar fi trebuitu să și-o insemne bine, de vreme ce de sigur cunoasce adevĕrul că „stilul este omul“ și deci puteà să intrevadă ce mare contradicere trebue să esiste in sufletul unei persone care voesce a espune rolul severu și inaltu al femeii in unu stilu parchetata din frase de romanu! Ce vra să ție cuvinte ca acestea: „o societate ce e numai o fiară monstruoasă nutrită cu durerea individului“ sau „fulgere de lumină precum sunt numai prin Shakspeare aru trebuì adunate la unu locu și formatu din ele unu soare care să fie cartea de pusu in mănă femeei“... pentru ce astfeliu de esagerări in asemănări și schimosiri a realităței? apoi pentru ce apostrofele epice precum „vane-ți sunt visurile *domnule*, vedi realitatea“ sau „dacă afli *domnule* pe oameni fericiți, n'am decât a me coborì de aice“ etc. Mai amintimu pentru caracterisarea spiritului d-șoarei Dunca inceputul: „viu la voi Cornelii și Lucreței, Clelii și Virginii!“ fără decare se pare că o cuvêntare asupra femeei este ceva cu neputință la noi; apoi sfirșitul in care „toate femeile in genere *și femeile Române in particularu* se voru face demne de rolul etc.“ earăși unu sfirșitu obligatu ca acordul finalu in o bucată de musică, in casul nostru scrisă in tonul lingușirei.—„Acesta e numai unu micu buchetu din grădina

bogată in flori in care spiritul nostru se preumblă la lumina"... dar să nu cădemu sub influință și să revenimu la seriositate.

Fie spusă gândirea noastră in modu lămuritu, primul țelu a d-șoarei Dunca a fostu *de a face efectu*. Ideile au fostu numai schelea de nevoie pentru a-și putè clădì o zidire de visuri și de inflorituri. De aceea in cuvêntarea domniei sale cele căte-va idei sănătoase pe care le-a atinsu, precum inriurirea amorului părinților asupra insușirilor copiilor, organizarea muncei in cea ce privesce femeea, au rămasu fără legătură ca nisce „parentese". Ne putêndu intrà in amănunțimi credemu că nu facemu o nedreptate d-șoarei Dunca aprețuindu-o in modul următoru:

O dorință lăudabilă de a studià a pus'o in cunoscință despre unul din problemele cele mari care mișcă omenirea de astădi. Domnișoara ănsè nu și-a datu osteneală a le studià pe toate și in toată intinderea lor fără de care e peste putință de a cunoasce pe vre unul cum se cuvine. Dacă ar fi urmatu astfeliu, ar fi pututu să se incredințeze de esemplu că chestiunea măritișului stă in cea mai strinsă legătură cu chestiunea socială care are de obiectu o altă impărțire a averei intre oameni. In zădar voma tot declamà asupra necesității măritișului, dacă o parte tot mai mare din societate va fi lipsită de mijloce mulțămitoare de existență; căci atunci numêrul căsătoriiloru va tot scădè, din causa foarte simplă, că celu ce mai nu are singuru ce mănca nu poate să-și ingreue viața ănc prin o familie. Ca femee, d-șoara Dunca a creḑutu că e in destul a cunoasce mai de aproape așa numita chestiune a femeilor, și deci și-a apropriatu ideile generale ce se spunu pentru sau contra stărei in care femeile se află. De basele acestoru idei, de argumentele adversarilor precum și de ale acelor ce susținu tema tratată de d-nia ei, adică necesitatea măritișului și a familiei pentru buna stare și pentru progresul omenirei, d-șoara Dunca nu și-a pre datu samă. Pentru a sprijinì aceasta prin unu esemplu, amintimu că d-nia ei după ce arată că „fusioniștii" vrau destrugerea familiei ca mijlocu de propășire, vra să-i combată; ănsè in locu de argumente serioase pentru ce familia e necesară incepe cu declamări cam in modul următoru: „Cine nu scie, cine nu vede că amorul părintescu este basa tuturor simțimentelor . . . ca fără de aceasta, legea perfectibilității nu se poate implinì?" lucruri ce tocmai se contestă de adversari și care prin urmare aru trebuì demonstrate. Dacă ideile susținute in cuvêntarea d-șoarei Dunca aru fi implântate intr'adevêru in sufletul domniei sale, atunci ar fi trebuitu să scie a le susținè cu seriositate sau din propriile d-sale mijloace, sau folosindu-se de argumentele celor ce s'au ocupatu cu asemine lucruri. Ne-ar fi adusu bună-oară drept dovadă despre necesitatea familiei in omenire legea naturală că familia este o formă de viață care devine cu atât mai esențială cu cât ființele sunt pe o treaptă mai inaltă, o lege formulată de filosoful francesu Auguste Comte, capul scoalei positiviștilor, sau alte argumente, ănsè in ori ce casu — argumente și nu declămări.

Acelașu caracteru generalu a spiritului d-șoarei Dunca reese din toate părțile cu-

vĕntărei domniei sale. Chiar ideea fundamentală oare cum a cuvĕntărei domniei sale, necesitatea unei instrucțiuni mai serioase a femeei ne arată in modul cum e desvĕlită, că nu a fostu petrunsă in intregul ei de d-șoara Dunca. D-nia sa ne-a spusu că nu cere ca femeile să devină deputați sau miniștri, in unu cuvĕntu nu cere ca femeea să-și schimbe cătu-și de puțin rolul ce l'a avutu pănă acuma in societate; cere numai unu programu mai completu a invĕțăturilor sale. Să inveție femeia Psichologia, Anatomia, Higiena, și chiar Filosofia, aceste pentru a putè fi „educatricea“ copiilor sei. Pentru aceasta spune domnia ei că intreaga sciință capatată pănă astăți ăncă nu e de ajunsu. Foarte bine! ănsĕ să cugetămu puțin; este vre o basă reală sub vorbele aceste? Care și căte sunt femeile din societate care aru avè timpul, mijloacele și aptitudenea naturală de a se cultivà in unu modu atăt de perfectu? Unde este carăși realitatea in ideea că barbații de aceea fugu de femei fiindcă ei fiindu plini de cugetări și cunoscințe inalte nu potu să le comunice lor și de aceea se adună impreună, eară femeile remănendu isolate găndescu la vanități? Unde sunt acei bărbați cum ĕi vede d-șoara Dunca? Dacă vroimu să indreptămu lumea trebue să-o cunoascemu ăntĕi așa cum este, dar nu să ne inchipuimu o lume ce nu există pentru a-i putè aplicà leacuri imaginare. Dacă este să se schimbe *soarta* femeilor apoi aceasta atărnă de la revoluțiuni mult mai mari, decăt de la o schimbare in programul invățăturilor; atărnă tocmai de la prefacerea rolului pasivu al femeii in unu rolu ce pare a-i lipsì in faptele vieței sale.

Dar nu avemu noi a tratà această intrebare. Amu voitu numai a arătà căt de puțin adănc sunt inrădăcinate ideile cele mari ce mișcă astăți societatea occidentală in spiritul d-șoarei Dunca, și a esplicà de aice resplata ce a căutatu să ne-o dee, ținĕndu-ne o cuvĕntare plină de inflorituri.

Amu fi preferitu ca d-șoara Dunca să dee o mai mare luare aminte limbei, bietei limbei Romăne, care pe ți ce merge tinde a devenì francesă. Măcar cu atăta intipărire plăcută ne-amu fi indepărtatu fiecare, de a fi auțitu o damă Romănă vorbindu o limbă curată și neamestecată cu țiceri precum *„aleargă lumea“* (courtle monde) *„forți de acestu principiu“ etc.* pentru a nu pomeni de nenumĕratele cuvinte francese ce foeau in toată cuvĕntarea de la inceputu pănă la sfirșitu.

A. D. Xenopol.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui P... Frumos ca formă dar pre neinsemnat ca idee.

D-lui V. Gr. De căte ori țisu și reținsu!!

Red.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 14. — Anul IV. **Iassi, 15 Septemvrie 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svitera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU:

Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.*
Despre opul „La Création" de Quinet, studiu de D. *A. D. Xenopol.* (Sfirşitu.)
Notiţă asupra proiectatei intruniri de la Putna.
Poesii de D-şoara *M. Cugler.*
Corespondenţă.
Anunciuri.

PE MALUL MĂREI.

(Urmare).

III.

„Amicul meu D. *Edmund*, (aici Edmund se inchină către mine,) care este artistu dramaticu şi compositoru, tenĕru plinu de talentu, impodobitu de natură cu o voace de tenoru frumoasă, e inamoratu de o domnişoară numită Leontina, fiica unui bancheru. Amorul seu fiindu impărtăşitu, elu a cerutu măna domnişoarei. Parinţii ănsĕ au refusatu, şi elu in locu de a se lasà de pasiunea sa, precum l'am sfătuitu, tot o iubesce ăncă şi a urmat'o aici la băi de marea. De teamă să nu facă vre o imprudenţă, l'am intovarăşitu. Nu sciu ce planuri de isbutire are, atătu sciu că i-a scrisu şi că neavĕndu altu chipu de a face ca scrisoarea să ajungă la adresa ei, v'a trimis'o D-voastră cu rugămintea de-a o dà domnişoarei. Din nenorocire am aflatu aceasta şi sperezu că rândurile mele au ajunsu la vreme pentru a ve impiedecà de a transmite epistola amoroasă.

— Au ajunsu, dar chiar de n'ar fi ajunsu vĕ incredinţezu . . . .

„Me bucuru foarte mult de aceasta, căci scopul scrisorei erà, după cum presupunu.....

— Curico! — ilu intrerupse amicul seu.

„Ori care ar fi fostu scopul, urmà Curico, efectele ar fi pututu fi iatale. Acum ilu indemnu să plece de aici şi elu nu vre. E o mare nenorocire pentru dĕnsul pasiunea aceasta. De când amorul, elu a respinsu angajamente foarte favorabile şi ce e mai rĕu, bagu de samă că glasul seu devine cam tremurătoru şi credu ca şi D-voastră, dacă sunteţi amatoru de musică, trebue să uriţi nenorocitul *tremolo* care strică glasurile cele mai frumoase. I-am spusu de o mie de ori că amorul nu-i lucrul principalu in viaţă. Elu e ca focurile cele inşălătoare care de departe arată minunate şi când te apropii dai intr'o baltă. Singurul lucru frumosu pe lume este arta, căci numai ea ne face să uităm miseriile miserabilei noastre vieţe. Din toate cele, ărta singură remăne totdeauna frumoasă: tinereţa trece; primăvara e căte

odată pre caldă, sau ploioasă; petrecerile ţi se urescu; oamenii te aducu la desperare; familia iţi aduce grije şi necasuri nesfirşite; chiar luna cresce şi scade—arta numai, arta singură....

— Ear incepi comparările şi maximele tale! ĕi strigâ amicul seu. — Ear me uciţi cu principii generale, şi cu frase sententţioase!

„Acelu care n'are principii, e ca unu orbu care se tărie pipăindu şi nu-şi cunoasce calea. Maximele sunt ănsĕ ca stelele ce serveau pilotului de busolă. Trebue să le avemn totdeauna inaintea ochilor de voimu a nu perde drumul. Fie eare acţiune a noastră trebue să fie o verigă din lanţul ce numimu principiu.

— Sfirşescu cu sententţele, pentru Dumneţeu! strigâ Edmund. — Nu este omu pe lume, adaogì elu cătră mine, care să-şi iscodească mci multe teorii despre viaţă. Elu imi vorbesce de viitoru şi de specialităţi şi trăesce singuru fără scopu şi fără ocupaţiune. A fi filosofu ca tine e uşor!

„Dacă e uşor, pentru ce nu face tot astfeliu?

— Pentru că eu am unu scopu pe astă lume şi nu mĕ lasu impinsu de vĕntul intămplărilor.

„Ba că chiar! — Domnul meu, urmâ Curico cătră mine, fiindcă imprejurările au voitu să ne cunoascemu şi să trăimu cătva timpu aici impreună, fiţi bunu de ne observaţi pe unul şi pe altul şi judecaţi care din noi scie să trăească mai bine. Elu cu amoruri şi cu scopuri definite, ori eu fără altu scopu decăt a urmà regulele generale cele mai aspre despre viaţă şi a lăsà altfeliu unu liberu cursu evenimentelor. Căud eram de doueţeci de ani şi eu visam asemene visuri de statornicie, dar m'am convertitu. Am avutu şi eu timpul meu de amărăciune, dar cu virsta omul trebue să se cumineascĕ.

Cum stamu trustrei la vorbă venirĕ spre noi doue dame: una betrănă şi alta tĕnĕră—acele pe care le vĕţusem in ajunu in camera de lăngă mine. Edmund devenì palidu, ear figura lui Curico remase serioasă şi rece. Trustrei salutarĕmu. Leontina respunse la salutarea noastră dar bĕtrăna se uită in altă parte, făcĕndu-se că nu ne vede, şi amundoue trecurĕ. Edmund se mai uită cătva timpu după ele, apoi işi intoarse ochii spre marea şi privì dealungul valurilor. Nime nu vorbeà. După cătva timpu Edmund işi luâ ţioa bună de la noi şi plecâ.

Remasu cu Curico, ne preumblaremu in coace şi incolo pe malul mărei vorbindu lucruri indiferente.

— Nu are D. Edmund nici o speranţă? intrebai in sfirşitu pe Curico.

„Părinţii copilei nu voru nici decum. Elu nu are altă avere decăt talentul sĕu şi acesta nu se preţuesce de majoritatea oamenilor. Copila cam suspină, dar ca la toate fetele dorinţa căsătoriei are să fie mai puternică decăt simţirea. Intr'o bună dimineaţă, tot iubindu-lu pe dĕnsul, are să iee pe altul pe care i-oru propune părinţii şi astfeliu s'a sfirşì romanul.

— Cu toate aceste sunt şi fete mai simţitoare la care amorul....

„Bah! In romanuri, dar nu in viaţa comună. Ce-i dreptu, simţitoare se face ele căteodată mai tărţiu după ce se mărită, căud s'apropie de treiţeci de ani; atunci le-apucă deodată simţirea, aşa, din seninu, şi nici nu scii cum

se'ntămplă o nenorocire. Dar cât sunt încă fete, impresiunile vinu şi disparu ca nourii in munţi. Şi nici nu e bine ca Edmund să se insoare. Artistul trebue să remăie necăsătoritu, căci femeile nu sciu să preţuească arta. După ce se trece celu întêiu timpu mai plăcutu, o să le pară rêu la amundoi. Elu n'a să-şi mai urmeze nesupĕratu chemarea lui şi ea o să se plângă că elu nu se ocupă indestul de dênsa.

„Aşa dar după părerea D-tale, acei ce se ocupă cu sciinţă sau artă, nu trebue să se insoare nici de cum şi ceilalţi să se insoare târdiu când au imbĕtrânitu?

— E foarte greu de hotăritu. De te insori târdiu nu ai timpu să cresci copii, plăcerea, după cum se spune, cea mai mare a bĕtrâneţei; de te insori tênĕru, trebue să te ascepţi la o mulţime de necasuri care-ţi amăresce viaţa de barbatu; de nu te insori nici de cum, ear e rêu, in cât poţi face cum vrei şi tot nu faci bine. Causa este că viaţa noastră e o mare miserie şi ori cum ai invĕrtì-o tot nimic nu rĕmâne.

„Ai făcutu se vede esperienţe multe şi nu pre fericite de ai ajunsu a fi atât de pesimistu.

— Poate că sunt pesimistu. Dar n'am dreptate a fi? Observaţi singuru: de aţi avè vre o dorinţă oare care, vre o dorinţă mare, ea de sigur nu se implinesce. Dar de aţi avè vre o temere, vre o ingrijire despre unu locu încă incertu; dacă este vre unu evenimentu viitoru de care vĕ e frică, elu de sigur se implinesce. Puteţi pune rĕmaşagu o sută contra una.

„Tocmai aşa nu-mi pare a fi proporţiunea.

— Ba tocmai aşa, şi încă mai mult. Căci nenorociri neprevĕdute vinu cu gramada, pe când norociri neasceptate şi mari încă nu am vĕdutu viindu, nu la mine, dar la nime.

„Nu! Vĕ inşălaţi!

— Ei bine, să vedemu ce s'a intâmplà cu Edmund. Aveţi să vedeţi cum o să strige: *tradare* cu toate jurămintele copilei!

Pe lângă noi trecù atunci o damă cu unu băietu de mână. Ea erà imbracată in negru şi era mare şi frumoasă. Ochii sei erau aspri şi mândri şi toată figura aveà ceva majestuos. Băietul erà Mimi, comandantul orăşenilor in luptă cu cu cavalerii. Cum ne veḑù, părăsì pe dama ce-lu duceà şi alergâ către noi. Pe Curico ilu imbrăţoşâ şi sărutâ de mai multe ori, pe mine me strinse de mână.

„I-am bătutu! I-am bătutu, strigâ Mimi. Eu am datu planul bătăliei.

— Bravo! Mimi, respunse Curico, bravo! După aceasta, inaintându către damă, ĕi dete mâna şi vorbì mai mult cu dênsa, in vreme ce eu ascultam laudele lui Mimi despre bravurele lui şi a camaraḑilor sei.

„Cine-i dama care-ţi dă mâna şi vorbesce acum cu Curico? intrebăi pe Mimi.

— N'o cunosci? Nelly, soră-mea Nelly. Aşa-i că-i frumoasă? Vino de-i vorbesce—şi Mimi incepêndu a strigà; „Nelly, Nelly! Eaca D-lui e amicul meu şi vra să te cunoască" me luâ de mână şi me trase către dama cea frumoasă. — Vrêndu, nevrêndu, dar mai mult vrêndu, lasai pe Mimi să me ducă şi Curico me presentâ.

„Cunoscinţa noastră, ḑise Curico către cea frumoasă, e abie de astăḑi, dar e intimă. Amu făcutu păn acum o mulţime de teorii filosofice impreună.

— Ve insciinţezu se ve păziţi, imi ḑise dama cea frumoasă zimbindu. Amicul nostrn e foarte pesimistu. Ascultăndu-lu multă vreme, iţi vine să te sinuciḑi.

IV.

Mergĕndu trustrei mai departe in convorbire, intălnirĕmu din nou pe Leontina cu muma ei care se intorceau. Dama cea frumoasă le strinse de mănă şi le vorbì. Curico şi eu remăsesemu in o mică departare şi atăta puteam observà că Leontina din căud in căud aruncà căte o privire inspre noi şi amu creḑutu a inţelege că se miră de lipsa unei a treia persoane ce vĕḑuse in societatea noastră. Mimi intălnindu căţi-va amici de-ai lui alergâ şi se jucâ cu dĕnşii.

— Cine-i dama ast' frumoasă? intrebăi pe Curico.

— E o damă Engleză, vĕduvă. Ei ḑicu aici frumoasa Elena.

— Frumoasa Elena, dar pentru ce?

„Fiindcă se numesce Elena şi că o găsescu frumoasă.

„In adevĕru e foarte frumoasă. N'am vĕḑutu ăncă unu tipu de brunetă atăt de măreţu şi aspru totodată.

„Dac'aţi fi cunoscut'o odinioară, cu vo ḑece ani in urmă, aţi găsì că a perdutu ăncă din ceea ce erà.

— O cunoasceţi de mult?

— Foarte de mult. Eramu amundoi tineri, potu ḑice că eramu copii.—E o damă foarte invĕţată. E de spărietu căt a cetitu. Literatura antică ĕi este mai tot atăt de familiară ca şi cea modernă. A avè cu dĕnsa convorbiri serioase e foarte interesant. Vedeţi cum vorbesce limba franceză fără accentu, lucru foarte rar pentru o Engleză; tot atăt atăt de bine cunoasce limba Germane şi mai cu samă cea Italiană. Pentru Italia are o adevĕrată adoraţiune şi se entusiasmează căud vine vorba de artiştii şi poeţii Italiei. —Este din o familie foarte bună şi bogată.

— Unite cu atăta frumuseţă aceste calităţi işi indoescu meritul lor. Dar caracterul ei?

„Pe acela ăncă nu l'am pututu pĕtrunde. E o amestecătură de bunătate, cochetărie, seriositate, nestatornicie, reverie poetică şi maniere lumesci. In sumă credu că are multu spiritu şi puţină inimă. Deşi precum v'am spusu a cetitu mult şi multe şi nu numai in modu superficialu, totuşi n'a pututu să se disfacă de bigoteria Englezească. E religioasă şi bisericoasă ca o babă pocăită. E dreptu că nu trebue mult asceptatu in astă privinţă de la o femee, căci ori căt de mare inteligenţă le-ar fi datu natura, totuşi aceasta este ingrădită de o barieră sentimentalo—superstiţioasă din care nu potu eşi. Veḑi de esemplu pe doamna de Staël, o femee cu unu geniu atăt de mare, in ce contraḑiceri se aruncă cu religiunea ei, despre care nu-şi dă niciodată o samă lămurită, pe căud pentru altele are o petrundere atăt de adăncă.

Căud eram să respundu lui Curico asupra doamnei de Staël, vecinele mele părăsirĕ pe frumoasa Elenă şi ne vĕḑuremu siliţi de a ne apropià earăşi de dĕnsa şi de a urmà discuţiunea incepută.

— Nu sciţi, domnule Curico, că am avutu de ieri incoace o mare supĕrare, dise frumoasa Elenă.

„Imi pare foarte rĕu, dar ce feliu?

— S'a imbolnăvitu Bijou.

„Care Bijou? intrebâ Curico increţindu sprincenele.

— Cum? ve faceţi a nu-lu cunoasce? Căţelușul meu celu micu, celu albu, flocosu, cu care v'aţi jucatu de multe ori.

„A!—mi se pare c'avemu să avemu o furtună, adaose elu cu o figură din ce in ce mai posomorită. Furtunele imi iritează nervele; daţi-mi voie să mĕ retragu.—Și luându-și de la noi ḑioa bună se depărtâ grabnic. Remăsesem singur cu noua mea cunoscinţă.

„Ce idee vĕ faceţi despre D. Curico? imi ḑise ea.

— Unu omu pre interesantu, am respunsu.

„Interesantu, dar, ănsĕ din nenorocire nervosu.

— Nervosu...?

„Odinioară, când erà mai tĕnĕru erà mult mai plăcutu. Acum e atăt de capriciosu, incăt une ori e nesuferitu. Pĕcatu că n'a sciutu să indrepte spiritul seu care e atăt de desceptu spre unu scopu hotăritu; dar nu este sciinţă cu care să nu se fi ocupatu, și in timpul din urmă se vede mult cu filosofie, căci convorbirea lui e nesfirșit presurată cu sentenţe.

— Nu și-a alesu nici o specialitate?

„Nici una. Dacă s'ar fi născutu sermanu și ar fi fostu silitu să muncească pentru a-și susţinè viaţa, socotu că ar fi devenitu unu omu insemnatu, dar avĕndu de a casă o avere foarte mare nu s'a apucatu de nimicu. A făcutu de toate. Ăncă n'am vĕḑutu unu omu care să fi cetitu atătea cărţi!

— Ilu cunoasceţi de mult și bine, precum vĕḑu.

„O! foarte de mult. Eram copilă și trăeam cu tatăl meu in Germania când l'am vĕḑutu ănteia oară. După ce își sfirșì studiele nu l'am vĕḑutu o lungă vreme, in care mi-a spusu că a călătoritu in orientu. L'am intălnitu cinci ani mai tărḑiu in Italia. De căţi-va ani incoace de când sunt vĕduvă ne intălnimu in toţi anii la băi.

In vreme ce vorbeamu o dungă neagră ce intunecà valurele se vĕḑù departe la orizontu.

„Aveà dreptate D. Curico, o furtună se pregătesce. Abie vomu avè timpu să ne intoarcemu a casă. Ḑicĕndu așa, frumoasa Elena chemâ pe Mimi și se duse.

Eu mai privii cătva timpu la mare; dunga cea neagră s'apropià tot mai mult cu o iuţeală neasceptată. Vĕntul incepĕndu deodată să bată mĕ grăbii și eu a mĕ intoarce la otelul meu care afară de oreșelu, sta stinguru și isolatu pe malul mărei. In camera vecină nu se auḑeà nimica. Se vede că damele fuseserĕ surprinse in vo casă străină de furtună și că nu avuserĕ timpul a se intoarce. Me uităi cătva timpu prin geamurile ferestrei să vĕḑu valurile care clocoteau, ănsĕ incurĕndu ploaca incepù a bate așa de tare, incăt totul tabloul se intunecâ, și depărtăndu-me me pusei pe gănduri. Inţelegeam pe Edmund și pe Leontina. Doi tineri care se iubescu—elu e sermanu, ea bogată—părinţii nu voru să consimţească—mândria aristocratiei bănesci—sunt nenorociţi—toate aceste se mai vĕḑu nu numai in cărţi dar și in realitate. Dar neinţelesu imi părea raportul intre frumoasa Elena și Curico. Ea tĕnĕră, atăt de frumoasă, plină de spiritu—elu tĕnĕru, frumosu inteligentu și invăţatu. Amundoi cunoscinţe vechie, amundoi liberi, părĕndu a nu atĕrnà de la nime.

Ce imprejurare ĕi departase unul de altul? Ea fusese măritată, prin urmare avuse altă inclinaţiune in urma cunoscinţei lui—elu remăsese neinsuratu. Acum se intălnescu regulatu, sunt, după aparenţă destul de intimi —ce-i opresce . . . ? Dar şi ce curioase caractere şi unul şi altul, căud serioase căud ironice. Au căutatu să se studieze unul pe altul, prin urmare a fostu interesu—prin urmare . . . dar atunci . . . in sfirşitu nu-i inţelegeam.

Trebue să fi convorbitu multă vreme astfeliu in găndurile mele, căci furtuna se trecuse fără ca să bagu de samă şi ţioa se plecà spre sfirşire. Mişcarea ce auţeam in apartamentul vecinu imi vestì că damele se intorseserĕ a casă. Curiositatea me impingeà să me uitu din nou prin borticica ce făcusem in uşă, dar astă dată lupta se hotărì in desfavoarea curiosităţii şi avui destulă putere de a me oprì—ah! de ce n'am avut totdeauna această putere căud m'am luptatu intre unu instinctu bunu şi unul rĕu!

Sara tărţiu me primblam ear pe malul mărei. Nu erà nime afară de mine, aerul rece gonise pe toţi. Cerul erà tot ăncă nouratu in căt raţele lunei nu puteau nici de cum străbate. Umeţeala me supĕrase şi intorsu a casă, urmam primblarea prin casă fără a găsì linisce. Noaptea căţuse acum şi voeam şi eu să cercu a găsì repaosu, căud jos la ferestrele mele se auţì unu glasu de barbatu sonoru şi puternicu care căntà următorul căntecu :

Neguri dese, tenebroase
Trecu peste păměntu,
Noapte mai intunecoasă
Zace pe-al meu găndu,

Lună tu, cu blănde raţe
Lună ce asceptu,
Vin' ah! vino! luminează
Noaptea mea din peptu,

N'auţi voacea-mi cum şoptesce
Plăngeri de amoru,
O! Te-arată, fericesce
Bietul căntătoru,

Voacea mea tănguitoare
La vederea ta
Intr'unu căntu de desfătare
Dulce s'ar schimbà.

Lună tu, cu blănde raţe
Lună ce asceptu,
Vin' ah! vino luminează
Noaptea mea din peptu!

Recunoscui glasul lui Edmund.—In camera vecină auţii ăntei şoapte, apoi cuvinte pronunţate mai tare, apoi o micà convorbire agitată. După aceasta nu mai auţii nimica şi se făcù tăcere.—Deschiţĕndu fereastra nu vĕţui pe nime. Pe ceruri nourii se indesau tot ăncă unul peste altul.

Eram cuprinsu de melancolie şi fără voie tot recitam sfirşitul căntecului lui Edmund:

Lună tu, cu blănde raţe
Lună ce asceptu
Vin' ah! vino, luminează
Noaptea mea din peptu.

Cu căt treceà timpul cu atăta me făceam mai melancolicu.

(Va urmà.)

Iacob Negruzzi.

Despre opul „La Création“

de Edgard Quinet.

La Création par *Edgard Quinet* 2 vol. gr. in 8-o 1870. Paris, Librairie internationale.

(Sfirşitu).

III.

Trecemu acuma la a doua sferă de cugetări cuprinse in opul lui Quinet, la cele ce au de obiectu aplicarea legilor sciinţelor naturale la cele sociale şi vice-versa, şi in deosebi aplicarea legilor paleontologiei la istorie şi ale istoriei la paleontologie.

Aplicarea legilor naturei la fenomenele ce se producu in viaţa omenirii, şi vice-versa, este unu faptu care se arată de căt-va timpu din ce in ce mai mult in spiritul sciinţificu. Astfeliu, pentru a cità esemple aduse de insuşi Quinet, vedemu că ideea *impărţirei muncei* ca neapărată condiţiune a propăşirei, transportată in domeniul naturei, a dusu pe urma marelui adevĕru naturalu, că unu organismu e cu atăta mai deplinu cu căt funcţiunile vieţei sunt indeplinite fiecare de căte unu organu anumitu. Societatea aceea este mai deplină unde nu acelaşi omu e şi preotu şi militaru şi judecătoru şi meseriaşu, precum earăşi acelu organismu este mai deplinu in care nu acelaşu organu indeplinesce funcţiunile resuflărei, circulării, mistuirei etc. — Unu altu esemplu mare este aplicarea legei de populaţiune a lui Malthus la sciinţele naturale. „Populaţiunea omenească, ţice Malthus, se ţine in cumpăna mijloacelor de traiu.“ Unde spaţiul şi hrana lipsescu, omul pere numai decăt. Dar populaţiunea cresce mult mai răpede decăt mijloacele de hrană; de unde urmează cu necesitate miseria şi peirea unei părţi din omenire, anume a claselor de josu. In concurenţa cea mare pentru dobăndirea mijloacelor de traiu, celu puternicu, celu bogatu invinge; celu slabu, săracu, slăbesce şi pere. Această lege fù aplicată de Darwin la intreaga natură vie, şi se adeverì din punctu in punctu. Toate fiinţele organizate au unu cămpu anumitu pentru existenţa lor şi o cătime anumită produsă de păměntu pentru nutrimentul lor. Crescerea producerei lor fiindu ănsĕ mult mai răpede decăt acea a nutrimentului de trebuinţă, urmează intre fiinţele organizate o „luptă pentru traiu“ in care cele slabe sunt invinse de cele tari. De aice legea: căud o specie mai puternică apare, multe din cele slabe trebue să dispară, de aice esplicarea transformării speciilor, şi toată seria de adevĕruri naturale cuprinse in cartea „despre originea speciilor.“ Mai de insemnatu e ănsĕ, că legea lui Malthus e in totalu adevĕrată numai in sfera naturei, pe căud in ceea ce privesce omul, această lege, de şi au fostu descoperită din observarea fenomenelor sociale, este adesa neesactă. Plăntele şi animalele luptă in adevĕru pentru traiu, căci spaciul, nutrimentul le e mĕsuratu şi ele numai şi-lu potu mărì singure; omul ănsĕ poate să-şi inchipue elu insuşi mijloace noue de traiu, să mărească puterea producĕtoare a păměntului, să combine puterile naturei pentru a le supune nevoilor lui. Deci pe căud locurile la banchetul vieţei sunt numĕrate pentru plănte şi animale, pentru omu ele sunt fără sfirşitu, căci elu singuru poate să le inmulţească după placu şi trebuinţă.*)

*) Comp. II. p. 253 . 265.

Vedemu deci că in acestu casu o lege mare ce aparţine mai in deosebi naturei a fostu descoperită din observarea nedeplină a societăţii omenesci.

Dacă amu voì a mai aduce şi alte esemple despre acestu mare fenomenu intelectualu a timpurilor noastre afară de cele espuse de Quinet, amu mai amintì pe Draper, fisiologul americanu, care in „istoria desvoltării intelectuale a Europei“ pune ca basa sistemului seu, principiul, că istoria este fisiologia omenirei, că legile fisiologice a traiului individualu trebue să se repete in desvoltarea popoarelor. — De asemene pe celebrul economistu, tot americanu, Carey, care aplică legile fisice, mecanice şi organice a universului, fenomenelor economice, şi caută să esplice prin ele in modu sciinţificu producerea acestora.

Edgard Quinet a observatu acestu faptu insemnatu, şi elu proclamă chiar, după cum am vĕḑutu mai susu, această unire a ămbelor sfere de cugetare dreptu evenimentul celu mai mare intelectualu al timpurilor noastre. Elu vrà ănsĕ să aducă această mişcare la *cunoscinţa lumei culte*; căci pănă acuma aplicarea legilor naturale la fenomenele sociale şi a legilor sociale la fenomenele naturale a fostu mai mult ceva instinctivu. „Unu pasu mai remăneà de făcutu; care e acela? Este de a se recunoasce unii pe alţii, ḑice elu*) vorbindu de istorici şi naturalişti. Aceea ce istoria civilă şi istoria naturală au intreprinsu in modu singuraticu şi oare-cum prin instinctu, trebue ca acuma să-lu implinească prin reflecţiune, in modu consciutu şi cu deplină inţelegere a legilor comune ce predomnescu asupra lor.“ Acestu pasu ilu face Quinet nu numai prin proclamarəa acestui adevĕru in modu generalu, dară prin basarea lui sciinţifică.

Lumea naturei şi lumea spiritului trebue să s'apropie. Ele au inceputu a se confundà. Legile uneia se descopĕru că se află in cealaltă, şi legile descoperite in una se potu aplicà la fenomenele celeilalte. Pentru ce? pentru că omenirea nu face decăt a repetà sub forma spiritului şi a productelor lui formele şi organismele, producte ale naturei. Omul resumă in sine toată natura. Puterea productivă a naturei care a impinsu la lumină formele organice de la inceputu pănă la ivirea omului, pare de atunci incoace a fi incetatu cu producerea unor noue organisme, ci concentrăndu lucrarea ei asupra sufletui omenescu ea ilu impinge a scoate afară forme noue de ecsistenţă, civilisaţiunile, fenomenele istorice care compunu impreună propăşirea neamului omenescu. Aceeaşi putere a impinsu deci din sinul lumei la suprafaţa ei atăt formele organice a le vieţei in genere căt şi faptele istorice ale omenirei in deosebi. Omul repetă in desvĕlirea lui istorică desvĕlirea naturei de pănă la elu, şi in acestu inţelesu intinsu resumă omul in elu toată natura anterioară. Aceeaşi putere producĕndu atăt organismele căt şi formele istorice, civilisaţiunile, urmează că aceleaşi legi fundamentale trebue să predomnească in ămbele casuri. Legile vieţei şi legile istoriei trebue să fie identice.

Pe lăngă proclamarea acestui mare adevĕru care esplică şi dă o basă sciinţifică mişcărei generale a spiritului de cercetare actualu, Quinet mai face apoi ăncă unu pasu

*) I. p. 55.

in această mișcare insuși. Și elu cearcă o aplicare mutuală a principiilor a doue sciințe, una din domeniul naturei alta din acelu al spiritului, paleontologia și istoria omenirei. Toate legile elementare ale paleontologiei se regăsescu și potu să se adeverească pe o mĕsură foarte intinsă in istoria societăților omenesci (și vice-versa). Cuvintele numai se schimbă; principiul remăne același in natura fosilă și in lumea omenirei. *) In acestu sensu mai restrinsu trebue luate cuvintele lui Quinet când spune că: „aseměnarea intre legile istoriei universale civile și legile istoriei naturale n'a fostu făcută încă.“ **) Mai multe serii de legi naturale a fostu in ădevĕru aplicate până acuma la istorie pentru a esplică fenomenele ei; dară tocmai acele legi naturale care represintă cea mai mare analogie au fostu trecute cu vederea; aceste sunt legile după care se producu pe pămĕntu formele vieței organice. Aceste forme fiindu produse de aceeași putere care impinge afară din sufletul omenescu civilisațiunile deosebitelor epoce, e foarte naturalu de a se asceptà la identitatea legilor fundamentale a producerii lor. Deci aplicarea legilor paleontologiei la istorie și ale istoriei la paleontologie promite resultatele cele mai priincioase pentru ămbele sciințe, căci unele legi sunt mai ușor de descoperitu in fenomenile sociale, alte le mai ușor in acele a desvoltărei organismelor. Astfeliu o imbogățire mutuală și o propășire a ămbelor sciințe va fi resultatul acestei apropieri a doue sfere de cugetări ce se aplică asupra lucruri eșite din același isvoru.

Cine vede insemnătatea pe care istoria o ie in ḑilele noastre, cine simte necesitatea cea mare că și această parte a cugetărilor omenesci să iee intr'adevĕru unu caracteru sciințificu, pentru ca astfeliu, puindu-ne in stare de a descoperì legile desvoltărei popoarelor, să putemu da politicei și legislațiunei o basă naturală și rațională, cine simte insemnătatea acestor mari intrebări de la deslegarea cărora atărnă in mare parte propășirea și fericirea omenirei, acela va vedè in opul lui Quinet unu productu genialu, care e menitu a chemà după sine multe spirite care să lucreze in același sensu, și să desvolte adevĕrurile ascunse in principiul proclamatu de spiritul inzestratu de natură cu puterea de pĕtrundere și creațiune.

Pentru a da o idee despre importanța aplicărei legilor sciințelor sus numite, să espunemu căteva din observările lui Quinet.

Punctul celu mai insemnatu in care se intălnesce istoria lumei fosile cu istoria omenirei este metoada de cercetare. Când geologul vra să recompună scheletul unui animalu după unu osu regăsitu, sau o perioadă intreagă anterioară de pe urmele de plănte de vietoare și depunerile de mălu ce intălnesce in scoarța pămĕntului, elu pornesce de la o idee fundamentală: că partea resfrănge totdeauna in sine icoana totului din care a făcutu parte. Elu scie că atare feliu de dinte d. e. n'a pututu să aparțină decăt cutărui feliu de animalu; de pe animalele aflate elu găcesce natura incunjurătoare care trebueà să ecsiste pentru ca acele animale să poată ecsistà. Astfeliu de pe puține urme a timpului trecutu geologul recompune icoana dispărută a lumilor ce odată au fostu. — Nu face tot astfeliu și istoricul când ne reamin-

*) II. p. 227.
**) I. p. 55. comp. II. p. 225.

tesce o perioadă trecută din viaţa neamului omenescu? Puţine sunt urmele pe care critica i le arată a fi elementele adevĕrate ce făceau partea din lumea acea depărtată; dar cu aceste puţine elemente istoricnl recompune in destul de sigur icoana unui momentu trecutu din viaţa omenirei. In istoria naturei ca şi in acea a societăţilor deci, acelaşi principiu serve de basă cercetărilor şi aflării adevĕrului, anume *principiul unităţii in caracterul unui timpu*. Este o idee generală care se intipăresce in toate formele organice a unui timpu, precum şi in toate formele vieţei istorice a unui periodu din viaţa omenirei. Odată ce deslegămu acea idee din cáte-va elemente remase din acea epocă, ea ne ajută a reaflà pe celelalte elemente dispărute fără a lăsà urme, şi deci a recompune icoana in intregimea ei.

O deosebire intre geologie şi istorie in ceea ce privesce metoada de cercetare ecsistă ănsĕ in factul că geologul pornesce de la starea de astădi a pămĕntului şi caută să-şi esplice mergĕndu *de la cunoscutu la necunoscutu* această stare astfeliu cum ne se infăţoşează; istoricul din contra pornesce de la nisce inceputuri mai cu totul invĕlite in culoarea povestei, şi de acolo se coboară incetu cătră timpurile de faţă pentru a esplicà cum de ele au devenitu astfeliu; elu merge *de la necunoscutu la cunoscutu*. — Se nasce acuma intrebarea insemnată: nu s'ar putè oare tratà istoria in modu inversu de cum a fostu tratată pănă acuma, anume după metoada geologilor? Amu studià ăntĕi starea presentă a societăţii şi apoi amu căutà să ne-o esplicămu cum de a devenitu astfeliu mergĕndu tot inapoi in spre trecutu, pănă ce ne-amu perde in timpurile intnnerice a originelor. Quinet pretinde că această mear fi greşită; temeiurile pentru ce, nu le desvĕlesce in modu indestulătoru.

Numai identitatea in metoada de cercetare ăncă ar fi trebuitu să ne ducă la ideea că şi resultatele cercetării — legile descoperite — trebue să fie dacă nu identice, cel puţin să presinte intre ele o mare asemĕnare. Analogia intre legile ce au predomnitu produeerea fiinţelor organisate ce s'au strecuratu pe globu inainte de venirea omului şi acele ce au predomnitu şi predomnescu producerea formelor istorice ce se indeplinescu prin elu, reesă din toate părţile.

Mai ăntĕi e unu faptu hotăritu că nici in natură nu găsimu repetăndu-se in şirul timpului aceeaşi faună sau aceeaşi floră, nici in istoria omenirei nu vedemu de doue ori aceaşi formă de civilisaţiune indeplinindu-se. Legea unei deosebiri continue este deci o lege comună. De aice unu mare ajutoru pentru recunoascerea inşirărei faptelor geologice şi istorice. E destul de a determinà caracterul unei urme geologice sau istorice pentru a aflà perioada căreia aparţinu.

Istoria naturei ca şi acea a omenirei ne dă deci privilescea unei vecinice schimbări. O formă se produce, cresce şi apoi dispare pentru a lăsà locul unei alteia ce a crescutu la umbra ei şi acum o covirşesce şi o cotropesce. Una din intrebările cele mai insemnate in geologie ca şi in istorie este deci aceea care se referă la modul cum se facu aceste schimbări de formă, cum se producu tipurile noue in natură, formele istorice, civilisaţiunile noue in omenire. Şi aice vomu

vedè că ămbele sciințe ne arată aceleași legi fundamentale.

Cum se produce unu poporu nou, o religiune nouă? De sigur nu așa că poporul celu vechiu totu sau religiunea cea vechie in intregimea ei se prefacu cu incetul in formele cele noue. „Nu că doară marele imperiu asirianu sau egipteanu sau romanu își schimbă de odată moravurile, instinctele, formele sale și că, dacă oare-cum l'am presupune tărindu-se, de odată se scoală in picioare sau face aripi sau ugere pentru a alăptà posteritatea. Nu urmează lucrurile astfeliu. Transformarea speciei omenesci se face cu totul altmintrele: In o regiune oare care necunoscută, unu tipu neinsemnatu, perdutu, a cărui desvoltare pănă atunci a fostu cu neputință; unu poporu necunoscutu care de și existându nu fusese încă observatu pe zarea istoriei; pre neinsemnata națiune Evreă, sau unu tribu germanu ascunsu prin păduri, o familie arabă vegetându prin pustii — aceste aducu de odată o formă nouă, unu nou calupu in care se varsă organisările antice. Din aceste esă noua formă omenească.

„Aceasta mĕ face să gândescu că in natură viața universală se desvĕlesce după unu planu aseměnătoru, că astfeliu marii șopărleni a epocei secundare nu au schimbatu modul lor de a se mișcà, in timpul epocei terțiare, dară că unu tipu formatu de mai nainte dară pănă atunci fără de insemnătate, acelu al mamiferelor Triasului, și-a găsitu in fine lumea ce-i corespundea, ce se potriveà cu elu. Acestu tipu s'a pututu desvĕli atunci și elu a cotropitu pe celelalte. Ordinul mamiferelor s'au adausu atunci la ordinele de animale de mai nainte. Eată o nouă eră in natura vie*).“

*) I. p. 185—186.

Din cause mai multu individuale, unde se manifestează puterea creatoare a naturei, unul sau mai mulți indivĭdi din timpurile precedente se modifică; acestu tipu nou se intărește cu trecerea timpului, remănĕndu uneori timpu indelungatu fără insemnătate din causa unor imprejurări improtivitoare desvĕlirei sale. De odată se schimbă forma globului, starea lumei omenesci; formele pănă atunci cărcite, ascunse, găsindu unu tărămu priinciosu se respăndescu cu răpejune respingĕndu sau cotropindu pe celelalte.

Desvoltarea nouei rase, noului poporu, nouei religiuni se face astfeliu că se indepartează din ce in ce mai mult de trunchiul din care a eșitu, ie unu caracteru, o natură din ce in ce mai deosebită mai neatărnată și nu se mai poate inturnà la isvorul din care a pornitu ci se instrăinează din ce in ce. Astfeliu vedemu religiunea creștină indepărtându-se tot mai mult de cea evreă, cea mahometană de cele creștină și evreă din care eșiserĕ pentru a formà tipuri noue imposibil de adusu la o cotropire impreună. Tot astfeliu in natură vedemu eșindu din trunchiuri comune tapirul și calul, omul și momița specii astădi atăt de indepărtate incăt o fructificare impreună este cu neputință.

O lege generală in istoria naturală și socială este dară că tipurile noue odată ce s'a despărțitu de trunchiul lor, iau unu caracteru din ce in ce mai deosebitu care se ingroapă tot mai mult in ele și le instrăinează de basa din care a pornitu, astfeliu că o unire impreună devine cu timpulu tot mai cu neputință.

Aplicată la limbe, această teorie ne duce

la deslușiri minunate asupra mai multor intrebări atingĕtoare de ele.

Ce este o limbă moartă și in ce raportu stă ea cu limbele vii derivate din ea? — Cu desvoltarea spiritului unui poporu merge paralel și inmulțirea mijloacelor de comunicare a gândirei, cuvintele și combinările lor, cu alte vorbe se imbogățesce limba. Aceasta este ăntei unu productu cu totul naturalu pe care oamenii ilu intrebuințează așa cum esă din spiritu fără cugetare asupră-i, fără ca arta să inriurească căt de puțin asupra formărei ei. Această stare de lucruri se schimbă ănsĕ in curĕndu. Cultura poporului crescĕndu, o impărțire a muncei urmează numai decăt; o parte numai din poporu se dedă esclusiv culturei și o inaintează cu răpejune; cealaltă parte rămăne inapoi. Partea cultă și partea necultă a poporului incepe in curĕndu a se deosebì prin semnele esterioare a gândirei, prin limbă, după cum se deosebesce prin comoara de gândiri insăși. Limba se imparte in cultă și necultă. Odată ce limba cultă s'a despărțitu de trunchiul comunu, ea urmează calea ei proprie, prelucrată de artă, de sciință, de formele mai fine a relațiunilor omenesci in sferele mai nalte a societății, ea se indepărtează din ce in ce de limba populară și ia unu caracteru deosebitu de ea de și au pornitu din sinul ei insăși. Dacă după o lungă desvoltare, poporul este sfărămatu in existența lui, puterea, administrațiunea, guvernarea trecĕndu la poporul invingĕtoru, limba acestuia devine limba oficială. Robia, supunerea stinge spiritul productivu in poporu; sciințele, literatura nu mai au nume insemnate de enumeratu, elu decadu din ce in ce. Clasele mai nalte a societății, venindu mai aproape in atingere cu elementul străinu, se desnaționalisează. Limba cultă dispare cu incetul din viață, rămănĕndu păstrată numai in scrieri pentru cei ce o ințelegu; limba este moartă.... Ce se intămplă cu dialectele, cu limba populară. Ea s'a amestecatu cu oare-care elemente străine mai mult sau mai puțin și a luatu unu caracteru particularu. Cultura revine earăși cu incetul; unu geniu ca Luther sau Dante își esprimă gândirile in limba poporului. Basa unei noue literaturi, unei limbe culte noue este pusă care se desvoltă earăși mai departe ca si cea ăntei, ănsĕ in sensu contraru. Dialectele, limba populară, remănĕndu pe locu, pe cănd limba cultă se desvoltă, urmează că instrăinarea intre aceasta și rădăcina ei cresce din ce in ce. Cănd apoi după multu timpu limba populară amestecăndu-se cu alte elemente sau după ce a suferitu multe inriuri incepe a se inălță earăși la forma unei limbe culte, *aceasta este cu atăta mai indepărtată ăncă de vechia limbă cultă acum dispărută—de limba moartă.*

Pentru a luminà prin unu esemplu această teorie să considerămu raportul limbilor neolatine — italiana, romăna, spaniola, francesa, portugheză, cu așa numită, limbă mumă, latina. Pe cănd aceasta era limba cultă a imperiului romanu diversele provincii vorbeau dialecte deosebite care representau limba populară.*) După năvălirea barbarilor limba latină trecu in starea de limba moartă. Deosebitele dialecte, după ce suferirĕ multe inriuriri, se desvălirĕ mai tărdiu, trecĕndu la

*) Ințelegemu dialcetele italice, nu limbele cu totul deosebite de prin unele provincii Romane precum limbile sirice, evree etc.

forma de limbi culte, şi se indepărtarĕ, mai mult de cum remăsese dialectele indepărtate, de vechia limbă latină.

Aplicăndu aceste adevĕruri la limba noastră ne vomu incredinţă in curĕndu *ce greşită este ideea regenerărei limbei noastre prin limba latină cultă.* Limba română nu s'a produsu din stricarea limbei latine culte. Ea işi are originea in dialectele coloniilor transportate in Dacia pe timpul lui Traian. Aceste dialecte sunt vechi; erau vorbite in Italia ăncă inaintea lui Varro, Cato, Naevius şi Ennius; dovadă despre aceasta e, că in rămăşiţele limbei populare de pe atunci găsimu lepădarea lui s finalu, care caracterizează astăḑi limbele română, friulană şi palermitană. Se ḑiceà de pe atunci *dominu* in locu de *dominus*; *dignu* in locu de *dignus*; *omnibu* in locu de *omnibus.**) Aceste dialecte *mai vechi decăt limba latină cultă,* supuse inriurirei unei schimbări de locu şi amestecului cu multe popoare produserĕ limba română, care se inalţă la forma de limbă cultă in timpurile noastre. A regenerà limba noastră după limba lui Virgilu, Horaţiu şi Cicero, vra se ḑică a incercà să corcimu omul cu momiţa, lupul cu vulpea, calul cu tapirul. — Acestu resultatu sciinţificu este foarte insemnatu, şi oamenii ce pretindu la noi a face sciinţă ar trebui să-lu combată cu doveḑi sau să-lu admită ca unu axiomu.

Dar oare trebue să lăsămu noi limba noastră cum este, plină de cuvintele slavone ce au venitu asupra-i, ce punemu apoi in locul lor? de unde să luămu noi cuvintele, ḑicerile necesare pentru imbogăţirea limbei? — Doue legi din istoria naturală ne voru ajută pentru a găsì respunsul. Aceste sunt: ăntĕi, că doue specii cu totul deosebite nu se potu unì nici produce impreună, al doile, că doue specii apropiate producu descendenţi noi, roditori. Transportate pe tărămul limbelor aceste axiome ale istoriei naturale ne invaţă următoarele.

Periculul pentru desnaţionalizarea limbei noastre nu vine de la limba Slavă. Timpul de căud s'au despărţitu Slavii de familia popoarelor Arice este foarte indepărtatu. De atunci limba Slavă şi limba Latină au urmatu fiecare o desvoltare aparte şi s'au indepărtatu foarte tare una de alta. Limba Slavă şi limbele neo-latine sunt deci specii atăt de străine, incăt nu potu să se unească. O schimbare a caracterului limbei noastre prin inriurirea limbei Slave nu a pututu şi nu poate să se 'ntĕmple. Inriurirea se reduce mai mult la tesaurul de cuvinte introdusu in limba noastră. Intru căt aceste cuvinte s'au naţionalisatu ele sunt o imbogăţire; intru căt au fostu introduse numai prin unele clase din societate, precum oameni ai guvernului, cleru & şi nu au fostu primite de poporul intregu, ele trebue alungate, pentru că impidecă desvoltarea organică a limbei Romăne, inăduşind'o.

Periculul desnaţionalizării limbii noastre vine tocmai de acolo de unde cei mai mulţi nici nu se asceaptă, anume de la limba Franceză.

De Franczi ne-amu despărţitu mult mai tărḑiu decăt de Slavi, prin urmare speciile sunt mai apropiate şi se potu unì impreună mai uşor. Cine nu vede pe ḑi ce merge urmările acestui adevĕru? Cine nu vede cum din ce in ce se franţuzesce limba noastră?

*) Comp. II p. 210 s. u.

Convorbirea mai deosebită din societate, când s'intămplă une-ori de e făcută in limba noastră, nu este decăt o franţuzească schimosită cu terminări românesci. Limba dreptului e o parodie a limbei franceze. Aice e periculul, pentru că suntemu apropiaţi de Franceji prin spiritul nostru, deşi nu in destul pentru ca o cotropire a limbei şi a naţionalităţii noastre să se poată justificà. Suntemu inainte de toate unu poporu deosebitu de ori care altul, măcar de suntemu inrudiţi cu unele mai de aproape. Avemu dreptul şi datoria de a desvĕlì in modu neatărnatu comoara de gândiri şi de simţimente ce natura a săditu in sufletul nostru.

Imbogăţirea limbei noastre trebue deci să se facă nu prin imprumutări de la limba franceză sau de la limba latină cultă, ci *prin intrebuinţarea tesaurului de cuvinte păstratu in limba populară, in dialectele noastre şi mai cu samă prin desvoltarea organică a limbei noastre insăşi.* Fie ce limbă işi găsesce in ea insăşi elementele cuvintelor şi ţicerilor de trebuinţă pentru esprimarea ideilor.

Aceleaşi principii se potu aplicà la o altă intrebare. Când rase cu totul deosebite trăescu sub acelaşi guvernu, o unire, o contopire a lor in unu singuru poporu este cu neputinţă. Astfeliu Maurii trăiră cu Spaniolii 600 de ani impreună fără a se contopì cu ei. Din contra când rase aseměnătoare trăescu impreună, ele se asimilează in curĕndu. Evreiii după ce petrecură cei 70 de ani de robie in Babilonia, când se intoarseră inapoi in ţara lor, işi uitaseră limba. Aceasta se intămplà pentru că aceste doue popoare semitice erau foarte apropiate. Rasa evreă stă ănsĕ atăt de departe de noi—căci Semiţii s'au despărţitu de familia popoarelor arice pe când aceste formau ăncă unu singuru statu—incăt nu e de gănditu la o asimilare cu ei. Chestiunea Evreilor in ţară la noi capătă de aceea o insemnătate foarte grea. Ea poate fi aseměnată introducerei de cuvinte slave in limba noastră. Pănă unde e o inbogăţire şi de unde incepe periculul, e o chestiune de cifre.

Dară să lăsămu aplicările practice şi să ne intoarcemu la sciinţa curată.

Unu faptu care ne arată puternica legătură intre istoria vieţei in genere şi istoria omenirei ne-lu infăţoşează totu limbele. Prin studiul acestora istoria a făcutu mari propăşiri in timpurile noastre. Din inrudirea limbelor s'a recunoscutu inrudirea popoarelor şi s'a pututu da de urma pribegirilor lor. Filologia comparată creată de Bopp este basa acestor cercetări. Pe de altă parte, prin anatomia comparată, s'a recunoscutu inrudirea intre deosebitele specii de animale şi s'a pututu esplicà generaţiunea lor in timpu unele după altele şi unele din altele. Une ori ănsĕ analogiile intre structura unor limbe pe căt şi a unor schelete de animale nu se puteau determinà cu siguranţă. Atunci specii, limbi acum dispărute din viaţă, descoperite din urmele lasate de ele, aruncau deodată lumină şi restatorniceau ordinea in cercetările confusate. Aceste limbe şi specii de animale fiindu străbunii comuni a limbelor şi speciilor existente, inrudirea intre acestea se desvĕleà indată, prin aseměnarea lor cu străbunul dispărutu din care eşise. Aceste doue sciinţe atăt de asĕměnătoare a şi fostu create deodată. Bopp creatorul filologiei comparate este contimpuranul lui Cuvier şi Geoffroy St. Hi-

laire creatorii anatomiei comparate. Ce e mai curios încă: precursorul filologiei comparate este unu naturalistu, Buffon. In cercetările asupra numelor paserilor elu fù condusu fără se vree la o comparare a lor in diversele limbe. „Adese ori elu se mirà de a găsì o asemĕnare atăt de mare intre limbe pe care toată lumea le credeà pe atunci atăt de deosebite“*)

O minunată aplicare a principiilor istorice la cercetarea naturei o face Quinet in esplicarea instictelor animalelor. — Instictele nu sunt impulsuri oarbe ale naturei, ci obiceiuri născute din necesităţi şi inrădăcinate adănc prin repetarea necontenită in timpu de secule. Căud unele din instincte ne paru neesplicabile „trebue să căutămu causa acestei greutăţi in obiceiurile căpătate de animale sub alte imprejurări şi poate sub o stare a lumei cu totul alta decăt ceea ce o cunoascemu“.**) Simpatiile şi urele intre unele animale se esplică prin aceea că străbunii lor sau au fostu unu trunchiu comunu din care a eşitu speciile de animale ce simpatizează impreună, sau că din contra ei au fostu in luptă necontenită unii cu alţii nutrindu-se unii din carnea celorlalţi, precum se intămplà aceasta cu străbunii cănelui şi a măţii.

Interesantă este esplicarea călătoriilor păserilor. Cum de trecu rănduneliile d. e. in totu anul peste mări intinse pentru a ajunge pe alte ţermuri? Cine le-a spusu că voru găsì unu puntu de odihnă inainte ca aripa să le obosească? Se respunde: instinctul, unu cuvĕntu pusu numai pentru a impedicà găndirea. Esplicarea raţională este următoarea: Căud se ivirĕ ăntei păserile pe păměntu ele sburau numai deasupra uscatului, şi unde acesta incetà, se opreà şi sborul lor; ele nu se puteau inaintà peste mările intinse ce acopereau scoarţa păinentului in acele timpuri. Cu căt se ridicau continentele cu atăta se intindeà şi sfera sborului lor. Ele deprinserĕ a călătorì din o ţară in alta, silite fiindu de schimbarea climei. Căud pe urmă se modificà forma continentului, locurile pe unde păserile fusese obicinuite a trece in călătoriile lor se prefecurĕ cu incetul in mări intinse. Ele urmau tot inainte in fie ce anu călătoriile lor, luăndu-se după limba de uscatu sau insulele ce mai rămăsese, pănă şi aceste dispărurĕ sub ape. Obiceiul de a se ţine de aceeaşi cale transmisu din generaţiune in generaţiune prin faptul că cele bătrĕne serveau de călăuze celor tinere, remase, şi după ce marea acoperì cu totul urmele de continentu, ca ceva inrădăcinatu prin o o repetare in timpu de mii de ani. Aice stă esplicarea instinctului ce serve de conducĕtoru rindunelilor peste marea Mediterană; o alta nu e cu putinţă.

Pentru ce-şi facu răndunelile cuiburi sub acoperemintele caselor noastre? Se ḑice că aceasta pasere e blăndă, că-i place vecinătatea omului etc. Dar de unde aceasta pretinsă prietenie cu omulu, nu se spune. Mai raţional respunde Quinet căud ḑice „Oraşele noastre sunt pentru ele grămăḑi de pietre din unu altu Senegalu, casele noastre blocuri de stănci, ferestrele noastre crăpăturile acestora*)“ Obiceiurile răndunelei ne arată patria ei originară din care a pornitu de s'a respănditu in lume.

*) II p. 130.
**) I p. 253.

*). I. p. 258.

Obiceiurile născute din necesităţile impuse de starea lumei in unu timpu oare-care, şi transmise din generaţiune in generaţiune, sunt aceea ce se numesce instinctu. De aceea instinctul nu este ceva propriu animalelor. Şi omul urmează impulsului instinctelor in multe din faptele sale. Aceste instincte ne retrimitu la leagănul lui. Astfeliu instinctul care impinge pe rasele germane la descentralisare şi libertate individuală ne aduce aminte de viaţa lor prin pădurile Germaniei; acelu al raselor latine care tindu la unitate şi centralisare ne amintescu de străbuna Roma. Aceste tendinţe instinctive ale popoarelor sunt obiceiuri moscenite de la străbuni şi inrădăcinate in sufletu prin repetare, tot astfeliu precum sunt şi instinctele animalelor intipărirea obiceiurilor născute in unu timpu oare-care. Se'nţelege acuma de sine că puterea instinctului in omu perde cu atăta cu căt cresce inteligenţa lui. „Considerată sub acestu punctu de vedere istoria instinctelor formează cea mai frumoasă psicologie pentru că conţine sufletul intregei naturi“*).

Multe intrebări care infăţoşează celu mai mare interesu suntemu nevoiţi a le amintì numai in treacătu, precum acea atingĕtoare de stingerea raselor de oameni şi speciilor de animale. Apoi legea că desvoltarea formelor se face totdeauna in ordinile superioare ale fiinţelor, că deci propăşirea in omenire ca şi in natură se face „prin capu“ prin clasele mai nalte a le societăţii, prin organismele cele mai inalte a le naturei, pe cănd moluscii, insectele pe de o parte, clasa muncitorilor pe de alta remănu cam tot pe aceeaşi treaptă, — legea că in natură ca şi in omenire timpul mai indelungu căt o rasă stă pe păměntu nu este unu semnu pentru perfecţiunea sa. Speciile, cele mai nalte in natură, Megaterium Mastodontul, civilisaţiunile mai inalte in omenire au trecutu mai răpede decăt stările cele mai inferioare, Chinezii de o parte, moluscii sau zoofitele de alta; căci după cum spune şi Lyell „răpejunea in schimbare este cu atăta mai mare cu căt organisaţiunea este mai inaltă; — In fine legea că propăşirea in natură ca şi in omenire nu se face in linie dreaptă; că natura ca şi istoria se opresce une-ori, pare a merge inapoi.“ Căud natura a scosu tot ce a 'pututu din unu genu, o specie, ea le lasă in unu feliu de nemişcare care samĕnă cu decădere.

Puterea de desvoltare şi de propăşire se arată in curĕndu in o altă serie de fiinţe“*). Această lege generală domnesce asupra speciilor de animale ca şi asupra popoarelor şi a produselor lor sufleţesci precum in fine asupra omenirei insăşi in şirul fiinţelor păměntesci. Ea işi găsesce aplicarea ei naturală la marele evenemente istorice ce se petrece acuma in apusul Europei.

Nu am avutu de scopu a espune toate ideile chiar cele mai insemnate ale lui Quinet, ci numai, dăndu o idee destul de completă despre cuprinsul opului, să trezimu in cetitoru curiositatea şi dorinţa de a studià la isvorul lor intrebările pe care le-amu atinsu.

Scrisu in unu stilu de o rară frumuseţă opul lui Quinet face sciinţa atrăgĕtoare infăţoşăndu adevĕrurile ei sub o formă care mulţămesce gustul pe căt intăresce şi imbo-

*) I. p. 160.

*). II p. 243.

găţesce spiritul. O asemene carte este foarte preţioasă in ţară la noi unde adevĕrurile sciinţifice cam sparie prin aspectul lor severu şi lipsitu de ori ce altu farmecu decăt acelu al măreţiei lor. Ea este cu atăta mai preţioasă cu căt intinděndu-se asupra ambelor sfere de cugetări omenesci, asupra naturei şi asupra productelor sufletului omenescu, ea poate trezì gustul de studiu şi pentru unul şi pentru altul din aceste doue mari ramuri ale sciinţei.

Defectele sale, care mai alesu constau intr'aceea că de multe ori poesia joacă unu pre mare rolu acolo unde sciinţa singură ar avè să hotărească, defectele sale ḑicu, nu amu voitu ale mai insemnà, căci scopul nostru nu a fostu de a face o critică completă a acestui opu. — Apoi cu toate aceste defecte, este in acestu opu o inimă sănătoasă, o serie măreaţă de adevĕruri noue care-i asigură nemurirea.

A. D. Xenopol.

Notiţă asupra proiectatei intruniri la morměntul lui Stefan Celu Mare la Putna.

Dacă privimu ferberea vieţei noastre publice, putemu vedè lesne, că neliniscea perpetuă din generaţiunea ce e aḑi la ordinea ḑilei, şi frecările ei atăt din viaţa politică căt şi din cea spirituală, nu-şi au causa lor pe-atăta in interese personale (precum o susţinu unii); ci mai mult in profunda scisiune dintre direcţiunile pe care au apucatu unii pe de-oparte, alţii pe de alta. Adăogindu pe lăngă acestea unu caracteru cam vehementu, precum e acelu al rasei noastre, ne putemu lesne esplicà de ce simple diverginţe in păreri se schimbă in neincredere şi in acusări de intenţiuni subversive.

Rĕul celu mare nu e că o asemene stare de lucruri esistă, ci că se perpetuă şi se mo-scenesce; şi dacă generaţiunea ce cresce aḑi ar aduce cu sine o moscenire atăt de tristă, nu ne indoimu că prin o consecinţă neapărată şi mereu in crescere, antitesele aru deveni mai mari şi mai neimpăcate.

Ansĕ generaţiunea ce cresce are şi ea datorii de implinitu, precum le are fie-care generaţiune, ce se'nţelege pe sine insăşi, şi e lesne de presupusu, că membrii ei, indată ce au cunoscutu rĕul, au cugetatu şi la remedii contra lui.

Serbarea la morměntul lui Stefan celu mare, deşi pornită mai mult dintr'unu sentimentu de pietate cătră trecutul nostru pe căt gloriosu, pe atăta nefericitu; totuşi cu vremea ideea a inceputu a prinde unu interesu mai bogatu, de cum puteamu presupune din inceputu. S'a născutu consciinţa, că o intrunire a studinţilor români din toate părţile ar putè să constitue şi altceva decăt numai o serbare pentru glorificarea trecutului nostru, şi că cu o ocasiune atăt de favorabilă in feliul seu, amu putè să ne găndimu mai serios asupra problemelor, ce viitorul ne le impune cu atăta necesitate. Viitorul ănsĕ e continuarea, in casul celu mai bunu rectificarea trecutului. Ca elu să fie o simplă continuare a trecutului cu toate calităţile acestuia, a fostu o idee, ce trebuca esclusă a priori. Pentru o rectificare a greşalelor şi lipselor presentului, care măne firesce va fi pentru toţi trecutu.

Ansĕ unul din cele mai mari defecte ale presentului e tocmai starea de lucruri, ce am caracterisat'o in liniile prime ale acestei notiţe şi trebuinţa cea mai mare ne s'a părutu noue că ar fi *o singură direcţiune a spiritului* pentru generaţiunea ce cresce.

Resumăndu-ne, putemu spune că dacă esteriorul acestei festivităţi are să fie de unu caracteru istoricu şi religiosu; interiorul ei — dacă junimea va fi dispusă pentru aceasta—are să cuprindă germenii unei desvoltări organice, pe care spiritele bune o vroescu din toată inima.

Ca lucrarea noastră in viitoru să constitue unu singuru organismu, normalu şi fără abatere e, se'nţelege de sine, unu idealu, a cărui implinire nu e decăt problematică; ănsĕ puţinul bine, ce ar putè resultà dintr'o incercare de a organizà viaţa viitorului, insemnează totuşi mai mult decăt nici o incercare spre aceasta.

Asta-i espunerea scurtă a scopului serbărei de la Putna.

Credemu ănsĕ, că n'ar fi neinteresantă o analizare a motivelor, ce-au causatu amănarea ei.

Prin resboiul de față, la care participează cu spiritul toată lumea civilisată, s'a creatu unu curentu al ḑilei, care inăduṣă ori-ce mișcare de unu caracteru mai pacificu. Dacă serbarea se ținea in anul acesta, nu-i remănea decăt alegerea intre doue consecințe egal de rele. Sau că curentul ḑilei ĕi imprimă fără voe, o nuanță politică, pe care n'o are și nici intenționează de-a o avè, și astfeliu am fi datu nascere la sgomote și păreri, cu totul neindentice cu scopul și ființa ei, — ba poate că in casul celu mai rĕu realizarea ei ar fi fostu oprită prin mĕsuri guvernamentale; sau, dacă lumea ar fi fostu priceput'o bine, fiindu ănsĕ in contradicțiune cu curentul ḑilei nimene nu s'ar fi interesatu de ea, ș'ar fi trecutu nebăgată in samă și fără de-a lăsà vre-o urmă morală, precum s'au mai intămplatu și cu alte serbări de natura acesteia. Eată rĕlele intre care trebuea să aleagă; — și de aceea Comitetul pentru serbare a găsitu de bine a o amănà pe anul viitoru, cănd spiritele voru fi mai liniscite și participarea neoprită de nici unu feliu de considerațiune.

E.

POESII.

* * *

Păseri cu aripi ușoare
Inspre ceru nu vĕ 'nalțați
Și pe crengle 'nverḑite
Păseri nu vĕ leganați,

Sburați peste țări și mare,
Păn ce bunul Dumneḑeu
V'a 'ndreptà unde trăesce
Exilatu, iubitul meu.

De-lu găsi-veți tristu și palidu
De-lu găsiți muncitu de doru,
O! cănțați, cănțați atuncea
Dulce cănțece de-amoru,
Păn de glasurile voastre
Dealu și văi, voru resunà,
Păn ce jalea lui amară
Mult iubitul va uità.

Dar, de dragul vieței mele
Ilu găsi-veți suriḑĕndu...
Inspre ceru sburați atuncea
Căci amoru nu-i pe pămĕntu!

---

* * *

Eram așa nefericită!
Căci erai dusu! In peptul meu,
Părea că inima se sfarmă
Grozav, grozav de dorul teu.

Și tot plăngeam și ḑi, și noapte,
Apoi cu sufletu desperatu
Voeam să plecu și eu in lume,
Și să te uitu cum m'ai uitatu,

Dar mai ănteĭ cuvinte rele
Voeam să-ḑi spunu dacă va fi
Că ănc'odată 'n astă viață
Noi amundoi ne-amu intălni,

Voeam să facu și tu să suferi,
Lacrimi să vĕdu in ochiul teu,
Și cănd vei fi mai neferice,
Atunci in lume să plecu eu.

Dar ah! cuvintele de ură
Ce-atăta timpu le-amu pregătitu
Cum le-am uitatu așa degrabă
Cănd eară, eară ai venitu.

Şi cât le cautu cu gândirea
De ce nici unul nu găsescu?
Şi dac'am vrutu şi tu să suferi
Spune-mi, de ce te mai iubescu?

---

* * *

In visurile mele
Pe tine te-am zăritu
Cum te vedeam in viaţă
Chipu palidu şi iubitu.

Cu ochii mari şi tainici
Tu jalnicu mĕ priveai,
Şi'n peptul teu o rană
Adăncă-mi aratai.

Ce mâna nemiloasă
Ce braţu afurisitu,
In inima ta blândă
Cuţitul a infiptu?

Strigam eu cu durere
Dar gura ta zimbeà,
Şi mâna ta spre mine
Incet se ridicà.

FERICIRE.

S'a dusu acea păclă
Ce greu mĕ apasà
Şi cerul ear e veselu
Precum inima mea.

Şi păserile cântă
Şi flori ear inflorescu
Pământu 'ntregu zimbesce
Ca intr'unu visu ceresca,

Şi eu, aḑi fericită,
Privescu in viitoru
Căci portu in peptu o lume,
O lume de amoru!

---

* * *

Noaptea'i lină! Peste apă
Trece luntrea 'ncetişoru
In ea cântă marinarul
Cu glasu dulce şi sonoru:

„Copiliţă dragă dragă
Eu cu mine te-aşu luà
Şi te-aşu duce'n lumea 'ntreagă
Păn' sfirşitul i-aşu aflà.

„Când te-ai teme de furtune
Te-ar cuprinde braţul meu,
Lasă cerul, las' să tune
Cu noi doi e Dumneḑeu!

Lasă vêntul să vueascà
Angerii ne-oru mântui,
Căci nu'su alţii să iubească
Ca noi doi, şi n'oru mai fi.

Copiliţă dragă dragă
Vin' cu mine'n luntrea mea

Așa dulce viața 'ntreagă
Brațul meu te-ar legană.

Elu tot cântă și se uită
Inspre malul mult doritu
Oare'n mica ei colibă
Draga nu l'a auḑitu?

In zadar, ea nu'i respunde
Numai valul murmurându
Ca unu giasu din departare
Insoțesce al seu cântu.

* * *

Când sunt nopțile senine
Veḑi adesceori lumine
Ce din ceru se dislipescu
Si căḑându, se prăpădescu.

Spune-mi nu 'su acele oare
Lacrimi blânde, lucitoare
Ce plângu ângerii privindu
Cu durere spre pământu?

Și vḑându cum biruesce
Omul rău și se fălesce,
Ear celu bunu, nefericitu
Este pururea lovitu.

Cum elu vecinic se inchină
Speră, crede și suspină,
Și'n zadar tot asceptându
Se coboară in morméntu.

Și'ncă multe, multe rele
Care se petrecu sub stele
Angerii când le privescu
Nu plângu oare și jălescu?

Matilda Cugler.

CORESPONDENȚĂ.

— La intrebările care ne se facu dacă permitemu reproducerea articulelor de ori-ce natură ce se publică in foaea noastră, respundemu că, afară de casul unde autorul opresce aceasta anume, nu ne opunemu la nici o reproducere cu condițiunea ânsă de a se insemnà că scrierile resp. sunt estrase din Convorbiri Literare.

— D-lui L... Botoșani. — Se va face precum cereți.

— Onor. Comitet alu Soc. din Herestreu. — Cu mare mulțămire. *Red.*

„MIRON și FLORICA“

Idilă in cinci cânturi

de

Iacob Negruzzi,

aparéndu in broșure, se găsesce de vénḑare in Iassi la librăria *„Junimea,“* precum și la toate celelalte librării din țară.

Prețul 67 bani.

AVISU BIBLIOGRAFICU.

In curéndu se va incepe publicarea

TUTUROR OPURILOR

D-lui Vasilie Alecsandri.

Acestu opu va conține vre-o 10 volumuri in 8-o; condițiunile detailate de subscriere se voru publică mai târḑiu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 15. — Anul IV. Iassi, 1 Octomvrie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Aparo la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Reforma invețămêntului publicu de D. *T. Maiorescu.*
Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.* (Urmare).
O Inscripțiune de la Neamțu, notiță de D. *A. Xenopol.*
Sesiunea anului curentu a Societății Academice.
Poesii de D. *T. Şerbănescu.*
Corespondență.
Anunciuri.

DESPRE REFORMA invețămêntului publicu.

I.

In administrație.

Se mai interesează cineva la soartea Instrucțiunii publice in Romănia liberă, cel puțin la invețămêntul primaru?

Respunsul nu e indoielnicu: majoritatea este de o nepăsare completă pentru cestiunile scolastice. Nu se interesează mai întêi mulți din cei ce prin posiția lor oficială aru fi datori a se interesà; şi aşa este natural, că nu se interesează aceia, care prin posiția lor nu sunt datori a se interesà. La noi sunt atâtea alte lucruri mai demne de interesu!

Administrarea centrală a invețămêntului publicu este după lege incredințată in mâna a doue consilii, administrarea specială in mâna revisorilor. Cele doue consilii sunt Consiliul permanentu al Instrucțiunii şi Consiliul generalu al Instrucțiunii. Consiliul permanentu se numesce dintre persoanele „distinse“ in sfera instrucțiunii şi trebue neapĕrat să fie consultatu de ministru asupra cestiunilor scolastice. De aceea hotărîrile ministeriale poartă formula „audindu pe Consiliul permanentu al Instrucțiunii.“

Cuventul „audindu“ e alesu cu măestrie. Ministrul e ținutu a audi pe consiliu, dar nu e ținutu a-lu ascultà. De altmintrele consiliul ar trebui să fie permanentu in persoanele sale (in numeru de cinci) si numai la implinire de 5 ani să-şi schimbe căte doi din membri. In faptu ânsĕ, deşi esistă deabie de 5 ani, şi-a schimbatu de multe ori personalul. Se vede că bărbații „distinşi“ in sfera instrucțiunii sunt pre numeroşi. Ceea ce a remasu permanent până acum este inerția membrilor si stagnarea intereselor scolare.

Alături cu acestu consiliu stabilu este unu consiliu mobilu, compusu din vr'o 30 de persoane, unele foarte ilustre, membri ai Curții de Casațiune, etc. Acestu consiliu se adună odată pe anu la Bucuresci şi trebue şi elu

să fie consultatu asupra „tuturor cestiunilor care au raportu la intinderea și imbunătățirea Instrucțiunii.“

A descurcà relațiile acestui consiliu cu celu arătatu mai nainte, ar fi unu problemu demnu de inalte studii administrative. Inainte ănsĕ de a ne intrebuințà timpul la aceasta și pentru a înțelege insemnătatea, ce a căștigat'o până acum in invețămêntul publicu „Consiliul generalu,“ va fi bine a spune de indată, că in toamna trecută s'a născutu unu intregu procesu intre unu Ministru de Culte si unu membru al Curții de Casațiune asupra faptului, dacă in adeveru s'au deschisu ședințele acestui consiliu sau nu. Ne putemu inchipui folosul unei adunări, a carei inceputu anualu a pututu fi invĕlitu in intunecime mitologică.

Așa este administrarea centrală. Administrarea provincială se represintă prin revisori. Aceștia, cu misiunea de a inspectà scoalele de prin districte, erau să fie câte unul de districtu sau cel puțin unul pe doue districte, cu mai mulți subrevisori după trebuință. In faptu ănsĕ, revisori au fostu când unul pe districtu, când unul pe șepte districte, și personalul intr'o perpetuă schimbare. In Iassi am vĕdutu vr'o 5 de patru ani, și astfeliu nu va fi de miratu, dacă acești funcționari cu toată bunavoință nu sunt in stare a avè o idee lămurită de circumscripția lor. Credemu, că cei mai mulți din d-lor aru fi puși intr'o situațiune grea, când i-ar intrebà cineva despre numerul, dar numĕrul adevĕratu, al scoalelor comunale din sfera d-lor de inspecție. Cât pentru calitatea fiecării scoli, o intrebare ca aceasta ar trece peste limitele bunei cuviințe.

In mijlocul acestei confusiuni mai vine și camera deputaților și se ocupă câte odată de scoale, in modu fragmentaru, prin aforisme ingenioase. Mai când erà voià să trimeată o enquetă asupra Universităților. Objectul enquetei l'am mai fi înțelesu: dar cine erau să fie subjectele? *Quis custodiet ipsos custodes?*

In iarna trecută unu deputatu, generalu din armată, și-a datu osteneala de a ne reformà personalul invĕțătoru la scoalele sătesci și a decisu a recrutà toți invĕțătorii dintre preoți, cel puțin pentru unu anu de budgetu. Noi din parte-ne i-am adusu in revistă presentă tributul cuvenitu de recunoscință*).

Din ușurința cu care la această ocasiune a fostu tractatu invĕțămêntul de cameră și guvernu se vede, că opinia publică in Romănia nu este bine preparată sau nu este preparată de locu in privința scoalelor. Din stagnarea intereselor scolare in mechanismul administrativu al consilielor și revisorilor descrișì mai sus se vede, că o parte a legii instr. publ. nu este aplicabilă in țara noastră și trebuesce modificată. Reforma invețămêntului devine astfeliu unu problemu care trebue presentatu publicului romănu, și datoria jurnalelor este de a-lu lămurì din diferitele lor punturi de vedere.

Să vorbimu ântĕi câteva cuvinte in treacĕtu despre reforma administrativă, objectu pre politicu pentru a fi tractatu pe largu in coloanele acestei reviste, și să ne oprimu apoi mai mult la reforma cărților de scoală.

O reformă presupune o formă stabilită de mai nainte; căci ea este o formă nouă in locul unei forme vechi. Ansĕ cum la noi, care

*) Vedi Convorbirile din Aprilie 1870.

deabie amu avutu timpu a introduce formele, să fie dejà vorba de reforme?

Aci este o anomalie, ca in toate; dar anomalia nu se comite acum cănd ceremu reforma, ea s'a comisu atunci, cănd s'a intr'odusu legea cea nouă a instrucțiunii, lege nouă in aparință, in realitate invechită din ḑioa promulgării ei, cel puțin nepotrivită pentru noi.

La noi, după cum se scie, legile nu se facu pentru a indeplini trebuințele simțite de societate, ci voru a produce mai ăntêi trebuințele pe care le indeplinescu mai pe urmă; ele se facu dar din sus in jos, și nu vice-versa. La această cale, de la sine nenaturală, nu se intrebuințează cel puțin prudența de a se consultà mai ăntêi persoanele practice, cărora li se incredințează aplicarea. In casul nostru legea instrucțiunii s'a lucratu de fostul Consiliu de Statu, și s'a decretatu și promulgatu fără o prealabilă desbatere a cercurilor competente, fără consultarea corpului profesoralu, fără consultarea cel puțin a deputaților din Cameră. Astfeliu in primul anu al aplicării ei s'a doveditu nepracticabilă; căteva dispositii administrative, d. e. cele relative la vacanțe, s'au schimbatu indată, altele nu s'au aplicatu de locu, restul cere a fi reformatu.

Cererea de reformă erà generală din partea invețătorilor; dar ea a pĕtrunsu acum mai departe și in anul curentu 1870 insuși Consiliul permanentu al Instrucțiunii publice ne a surprinsu cu unu intregu projectu de modificări menite „a ridicà scoalele inferioare și superioare la nivelul intelectualu și moralu la care Statul și Națiunea dorescu ca să fie.“

Noi ajunsesemu mai ăntêi prin organe oficiale la cunoscința acestui projectu de ridicare și prefereamu atunci a ne ascunde sub discreționea de funcționaru pentru a-lu trece sub tăcere. Din nenorocire de cătuva timpu elaboratul consiliului se vede publicatu prin monitorul officialu. Acum tăcerea nu ne mai este cu putință. Unu projectu de reformă emanatu de la autoritatea cea mai inaltă in organismul invețămêntului publicu nu poate să fie ignoratu intr'unu articulu de revistă, ce tractează aceeași materie, și lectorii voru binevoì dar a nu ne atribui noue vina, dacă in urma acestei necesități de discutare o parte a lucrării noastre își va perde caracterul de seriositate, ce se cuvine elementului celui mai importantu de regenerare a Romăniei.

Buffon nu a fostu generosu, cănd a ḑisu: că stilul este omul insuși. Nu a fostu generosu și, fiindu pre aspru, poate nu a fostu nici justu. Sperămu cel puțin, că mulți oameni sunt mai buni decăt stilul lor.

Stilul raportului presentatu de consiliul permanentu este deplorabilu și merită o relevare in această revistă. Să citămu căteva esemple:

> Studiul caligrafiei și desemnului ce generalminte se propune de unu maestru presintă unu mare inconvenientu de a nu avè nici scolari caligrafi nici desemnatori.

Nu „studiul“ caligrafiei și desemnului presintă inconveniente, ci impreunarea acestor deprinderi; inconvenientul de a nu avè scolari nu insemnează ceea ce vrea consiliul, ci insemnează lipsă de frequentare, care nu există. In fine a produce caligrafi și desemnatori nu este scopul scoalelor primare.

Pe romănesce Consiliul vrea să ḑică: Caligrafia și desemnul propuse impreună de unu

singuru maestru presintă marele inconvenientu, că scolarii nu deprindu bine nici caligrafia nici desemnulu.

> Instrucțiunea publică deși a trecutu prin diferite fase intimpinându in mersul ei o mulțime de dificultăți, cu toate aceste din tabloul următoru se poate vedè progresul ce a făcutu sciința in România.

Scolarilor li se dă următoarea regulă in stilistică: Intr'o perioadă gândirea principală se pune in propositia principală, ear amplificările laterale se punu in propositia incidentală. Aceasta o spune stilistica și o spune și mintea sănătoasă. Prin urmare vomu dice pe românesce: Deși instrucțiunea publică, treeêndu prin diferite fase, a intimpinatu o mulțime de dificultăți, cu toate aceste sciința in România a făcutu progresul ce se poate vedè din tabloul următoru. Căci a dice: deși instrucțiunea a trecutu prin fase, cu toate aceste din tabloul următoru se poate vedè ceva, este fără ințelesu.

> Acestu tablou, dle ministru, din puntul de vedere numericu poate că ar satisface dorința ce avemu pentru intinderea luminii, atât a D-voastră cât și a Consiliului.

Dorința consiliului pentru intinderea luminei sale este o mărturisire, a cărei legitimitate, după exemplele arătate mai sus, nu o putemu contestà. Mai de contestatu ar fi tactul de a exprimà aceeași dorință și pentru intinderea luminelor domnului ministru. Ansĕ, in comparare cu tonul foarte supusu al celorlalte părți din raportu, acestu pasagiu apare ca o trăsură de eroismu anticu, care trebue să ne facă indulgenți pentru neobservarea bunei cuviințe. Continuămu:

> *Cu toate aceste* Consiliul crede de a sa datorie a ve arătà opiniunile sale asupra mai multor amelioratiuni in privința diferitelor grade de invețămentu, *ceea ce ar* face a corespunde mai bine cu destinațiunea lor.

După această negligență in formă ne putemu așteptà la unu fondu mai bine cugetatu?

In fondu Consiliul propune următoarele mesuri (le mărginimu la scoala primară și la administrarea generală, objectul articulului de față).

Localurile in care sunt așeḍate scoalele, să fie bune.

Să se aplice obligativitatea instrucțiunii prevĕḍută in lege.

Să se plătească regulat salariele.

Să se sporească salariele.

Să se publice regulamente de ordine și disciplină.

Toate aceste propuneri sunt frase in ințelesul rĕu al cuvĕntului, frase fără nici unu folosu, și nu sunt la locul lor intr'unu asemene raportu. „Să se, să se, să se,“ — aceasta o sciamu cu toții, intrebarea erà „cum să se — ?“. Aci Consiliul trebueà să respundă cu mĕsuri din practică, dar nu cu dorințe platonice, și încă unele așa de naive, precum este aceea că „să se plătească regulat salariele‘.‘ Parecă starea noastră de crisă permanentă in finanțe ar fi o cestiune de detaiu administrativu, care s'ar putè esprimà numai așa intre imbunătățirile propuse de unu consiliu al instrucțiunii publice.

De interesu mai practicu sunt celelalte propuneri a le Consiliului.

Să se numească de ministeriu comisiuni pentru elaborare de cărți didactice.

Să se concentreze invĕțătorii rurali vechi in reședința districtului o lună la Crăciunu și la Pasci, unde sub conducerea institutorului urbanu să facă repetițiuni. (Unde să locuească această mulțime de invĕțători timpu de o lună? Cu a cui cheltueală?)

Revisiunea „deasă și consciințioasă“ fiindu „sufletul instrucțiunii“(!), să se facă de căte unu revisoru pe districtu.

Pe lângă aceste consiliul propune unele „mĕsuri generale care ar insufleți scoalele inferioare și superioare și le-aru ridică la nivelul intelectualu și moralu la care Statul și Națiunea doresce ca să fie.“ Aceste sunt.

I. Numirea a doi inspectori generali. (A asceptà insuflețirea scolelor de la numirea a doi inspectori!)

II. Nisce modificări la legea Instrucțiunii publice. Cele administrative generale sunt:

După art. 10 din L. I. Consiliul să nu se mai numească permanentu, ci superioru. (Numească-se cum va voi.)

La art. 13 se limitează, că membrii acestui consiliu să se poată numì numai dintre profesorii cu 6 sau 12 ani de serviciu. Pănă acum se ḑiceà, că se puteau alege și din alte persoane distinse in sfera instrucțiunii (frase goale amĕndoue redacțiunile. Unu guvernu bunu ar fi numitu persoane in adevĕru distinse in sfera instrucțiunii, fără ca să fie profesori de 6 sau 12 ani; unu guvernu rĕu va numì profesori de 6 și 12 ani, fără ca să fie distinși in sfera instrucțiunii.)

La art. 14 se specifică cestiunile de administrare, care trebuescu supuse deliberării consiliului. (De prisos, dacă Consiliul se aude și nu se ascultă.)

In fine la art. 11 actualii membri ai consiliului adaugă o dispositie neprevĕḑută in legea veche.

Membrii Consiliului superioru voru avè o diurnă de 450 lei noi pe lună.

Aritmetica are nu sciu ce caracteru solidu și hotăritoru; cănd veḑi o cifră, scii, cu ce ai a face. Poate de aci trebue să ne esplicămu faptul, că din totu projectul consiliului permanentu acestu articolu ne a părutu celu mai lămuritu.

Din celălaltu cuprinsu al raportului ne mai privescu numai doue dispositii: una hotăresce ca invĕțătorii să fie inamovibili, ănsĕ să poată fi strămutați „in interesul serviciului.“ (Interesul serviciului trebueà esplicatu, și prescrisă totdeodată procederea disciplinară regulată pentru aceasta, altfeliu este numai o ocasiune de mĕsuri arbitrare). Ceealaltă hotăresce salariele, cifra și gradarea lor. (Intr'o lege organică nu se cade a se fixà cifra salarielor. In faptu pentru starea noastră finanțiară de astăḑi salariele propuse ne paru prea mari; mai tărḑiu aru putè să fie pre mici.)

Aceste sunt propunerile de ameliorare presintate de actualul consiliu permanentu al Instrucțiunii publice. După cum s'a vĕḑutu, cele mai multe sunt in toate privințele neinsemnătoare. Vomu vedè indată că acele, care sunt mai insemnătoare, sunt in toate privințele rătăcite.

(Va urmà.)

T. Maiorescu.

PE MALUL MĂREI.

(Urmare).

V.

Eu sunt adese ori melancolicu. Melancolia este o simțire... dar n'am nevoie să v'o mai esplicu fiindcă o cunoasceți. Socotu că nu v'a lipsitu odată aspirări spre o fericire care nu s'a pututu realizà, sau amintiri la

care gândiți cu mulțămire, dar totodată și cu părere de rĕu fiindcă sunt numai amintiri, sau că realitatea lumei ve pune pe gânduri și ve intristează cu cât o cunoasceți mai bine. Deaceea nu am nevoie să dau o definițiune a melancoliei. Dar pentru a spune adevĕrul, mărturisescu că-mi vine și greu a definì această simțire. Am să consultezu pe Curico care s'a ocupatu mult cu filosofie in timpul din urmă precum mi-a spusu frumoasa Elena și trebue să poată da ori ce esplicațiune.

Pe drumu spre casa lui intălnii pe Edmund care da mâna lui Mimi. Am voitu să m'apropiiu de dĕnșii, dar simțindu că apropierea mea nu-i erà plăcută, trecui mai departe.

Ajunsu la Curico, bătui in ușă și nu mi se respunse, camera fiindu ânsĕ discuietă, intrăi in lăuntru și me hotării să-lu asceptu. Aruncându o privire imprejuru, vĕdui pe canape și pe scaune mai mule cărți deschise. Intr'unu colțu de odaie erà unu violoncello razematu de părete și lângă elu pe parchetu mai multe note; la o fereastră pe o măsuță mică unu desemnu inceputu, și pe masă file de hărtii scrise. Me uităi pretutindene. Desemnul erà copia unei statue antice; cărțile erau: Plutarcu, deschisu la viața lui Caton tĕnĕrul; Seneca, deschisu la epistola a ḑecea cătră Luciliu: de *solitudinis utilitate*; scriescrierea latină a lui Petrarca despre viața solitară; Misantropul lui Molière și Timon a lui Shakespeare. Pe fila de hărtie ce nu erà sfirșită sta sus „memorie și idei, fila 337". Veḑĕndu așa, nu m'am uitatu mai departe pe filele scrise, ci luându una din cărți m'am pusu să cetescu ca să-mi treacă timpul păn la intoarcerea lui Curico. Luasem in mână pe Seneca. Deși ochii mei se primblau pe deasupra liniilor, preceptele bĕtrânulni moralistu nu-mi atrageau luarea aminte, căci gândul meu erà aiurea. Din infățoșarea cabinetului căutam să deducu consequente asupra persoanei: Musica desemnul, cetirea, scrisul cu care se ocupase mai tot in acea vreme, păreau a probà că gândurile lui Curico fugeau de la una la alta. Cărțile tractau mai toate despre isolare și misantropie—prin urmare simțiri aseměnate trebue să fi fostu ale lui; dar ce cuprindeau deau oare filele scrise? *Memorie și idei!* Eram curiosu, tot cetindu in Seneca, să cunoscu cuprinsul filelor de pe masă. Să cetescu?—Ba nu!

Lucru straniu! Venisem la marea să me bucuru de singurătate și eată-me fără voie amestecatu in trebi străine, confidentul lui Edmund, chematu poate a jucà ăncă unu rolu in desvĕlirea acestor istorii și *fără voie.* Trebue să mărturisiți că asemene lucruri mi se intămplă numai mie. N'ar fi oare mai inteleptu din partea mea să me pornescu și să-i lasu, căci ce-mi pasă mie? . . . dar pe de altă parte pentru ce n'așu remănè, căci earăși ce-mi pasă mie? . . . . . Apoi totul nu este fatalu? De m'așu pornì așu da poate peste alte persoane și imprejurări mai stranie dacă așa este hotăritu și ar fi in zadar, sau poate m'aru urmărì ei ori unde m'așu duce, căci o repetezu ăncă odată totul este fatalu—așa cel puțin gândescu eu, poate sunteți de altă părere. Eu socotu ânsĕ că teoria fatalității are multe avantagiuri. Căte lucruri neplăcute nu disparu cu dĕnsa! Responsabilitate morală, plângeri de nedreptatea oamenilor ș'a lumei, vină, combinațiuni

pentru viitoru, părere de rĕu pentru trecutu, ingrijire . . . toate aceste şi multe altele nu mai sunt. Nu mai este decă unu turbanu pe capu, unu ciubucu, huris frumoase care joacă şi Allah!—Ai vre o căinţă, vre o grijă—le alungi departe iţi pui turbanul pe o ureche şi strigi *Allah!*

Ai fostu lovitu de tradare, ingratitudine, ecredinţă, iţi frămănta mintea vre o temere, vre o speranţă—incolo toate! Turbanul şi *Allah*! Minunatu lucru unu asemene turbanu! Dacă n'am isbutitu ăncă a-lu ţinè totdeauna pe capu, de acum inainte n'am să-lu mai părăsescu şi devisa mea va fi *Allah il Allah*! Aceste idei se primblau prin mintea mea in vreme ce tot ceteam in Seneca, căud Curico se intoarse a casă.

— Imi pare bine că m'ai asceptatu şi că n'ai venitu a-mi face o visită de etichetă.

„Nu pre sciu, de-ţi pare bine. Vĕdu aici tot scriere despre singurătate şi misantropie după care judecăndu, visitele nu-ţi potu face mare plăcere.

— Nu judecaţi după aceasta. Aceste cărţi le-am deschisu din intămplare. Intr'unu autoru anticu in care ceteam am găsitu o idee despre misantropie şi voeam să vĕdu dacă voiu găsì şi in autori cresţini aceeaşi idee.

„Am cetitu mai dăunăţi critică scrierei unui autoru contimpuranu despre singurătate, ţinută cam in soiul scrierei lui Zimmermann.

— Nu vreu s'o cetescu. Nu mai cetescu nimicu din ceea ce apare astăţi.

„Pentru ce?

— Inventiunea fatală a tipografiei a adusu o mare nenorocire omenirei. Odinioară, căud ca nu erà cunoscută ăncă, numai aceia scrieau care aveau in adevĕru ceva de ţisu asemenelor lor, numai acei care aveau idei. Astăţi ori şi cine scrie şi tipăresce. Dar ce miserie! Ce meserie! Nici o idee, numai vorbe, şi căud găsesci vre una, ea de sigur nu e nouă, ci a mai fostu ţisă de vre unu autoru al antichiităţii şi e numai repetată, afară se inţelege de sciinţele naturale, cu care ănsĕ eu unul nu me ocupu. Odinioară nime nu căstigà nici unu banu cu scrisul, ci aveà numai de perdutu timpul in care ar fi pututu avè vre unu căştigu realu, de aceea scrieau numai acele inteligenţe deosebite care nu se uitau la binele lumescu şi renunţau la acesta pentru mulţămirea mai mare care iţi dau ocupaţiunile ideale. Astăţi toată lumea cetesce, prin urmare trebue se scrie mai mulţi şi fiindcă spirite inalte nu sunt mai multe decăt la cei vechi, dacă nu cumva mai puţine, apoi scrie cine apucă pentru plată. De aceea eu, vĕţĕndu că perdu unu timpu preţiosu cu cetirea acestoru scrieri, am făcutu unu *votum* să numai cetescu decăt literatura antică.

„Poate ănsĕ să easă şi astăţi vre unu opu insemnatu care merită a fi cetitu.

— Poate, ănsĕ ar fi o intămplare atăt de rară, incăt poţi pune remaşagu o mie contra una la fiecare nouă publicaţiune. De aceea, dacă scrierea are adevĕrată valoare va remănè posteritătii. Eu am destulă treabă de a căutà să cunoscu o mică parte din comorile timpului anticu şi nu-mi mai remăne vreme de a riscà vremea cu cele moderne.

„Vĕdu că sunteţi sgărcitu cu timpul Dvoastre. Frumoasa Elena imi spuneà cu părere de rĕu că v'aţi ocupatu cu pre multe şi nu v'aţi ţinutu de nimica specialu.

— V'a spusu aceasta? Nu credu să aibă

dreptate; ea judecă ca femee; ele voru totdeauna să mărginească cercul activităţii, fiindcă se mişcă singure intr'unu cercu micu. Specialitate! Ar fi vrutu să me ocupu mai departe ca paragrafele de legi ce invĕţam cănd am vĕḑut'o ăntĕi. E mult de atuncea, lucrurile s'au schimbatu.

„Ea ăncă nu erà măritată?

— Nu. Erà copilă şi egoistă precum este şi astăḑi. Dacă ar fi fostu soţia mea, credu că aşu fi fostu omul cel mai nenorocitu. Dar eram tĕnĕru şi tinereţa nu judecă, ci simţesce numai.

„Nu sciu de este indiscretu dar aşu dorì mult să cunoscu ănteia D-voastre intălnire.

— V'o potu spune, căci imi pare unu lucru străinu, atăt de departe sunt acele timpuri şi atăt s'au schimbatu persoanele. Timpul ne preface aşa de mult, incăt adese ori imi pare că au fostu alte persoane şi nici nu ne mai inţelegemu.

Dacă se poate, v'aşu rugà să-mi vorbiţi fără reflecţiuni şi comentare, după impresiunile de atunce.

— Va fi foarte greu, dar cu toate aceste me voiu incercà a o face, pe căt imi va fi cu putinţă:

VI.

„Erà pe la sfirşitul verei şi eu pe la sfirşitul studielor mele. După mai multe ḑile ploioase, aveamu earăşi o ḑi senină. Cănd venì sara me hotării a me urcà pe unu munte la poalele căruia erà aşeḑatu oraşul unde studiam, pentru a vedè apusul soarelui. Eram singuru căci puţinii cunoscuţi ai mei plecaserĕ in vacanţe şi niciodată nu mi-a plăcutu a avè mulţi aşa numiţi amici. Amicii nu numai nu-ţi facu viaţa mai plăcută, dar din contra chiar cei mai binevoitori.....

— Ai promisu a lasà reflecţiunile la o parte.

Pre bine. Pornii dar singuru să mĕ urcu pe munte. Erau doue drumuri; unul mai lungu dar mai puţin răpede şi o cărare mult mai scurtă dar greu de urcatu. Greşisem luăndu drumul celu mai lungu căci cănd ajunsei in virfu, soarele incepuse a apune şi perdui jumĕtate din plăcere. Ansĕ dreptu compensaţiune intălnii acolo in virfu pe o femee intovaraşită de unu bĕtrănu, o femee atăt de frumoasă — erà altfeliu, nu cum o vedeţi astăḑi. Ea erà imbracată in albu, negru ĕi erà numai pĕrul şi ochii căci in sufletul ei ăncă nu incepusem a pĕtrunde.

Ei erau Englezo. Bĕtrănul erà tatăl ei, unu moşneguţu veselu şi comunicativu in opunere cu natura compatrioţilor sei. Ansĕ mama lui fusese franceză, soţia lui fusese tot franceză, şi elu singuru trăise multu timpu in Francia in copilărie, aşa incăt se inţelege atăt deosebirea lui de compatrioţii sei, căt şi la fiica lui amestecul de melancolie şi veselie, de asprime şi cochetărie. Bĕtrănul petreceà vara in Germania pe malurile Rhinului, şi earna in Italia, abie de se intorceà in patrie vre o lună sau doue pe anu. De curĕndu se aşeḑase pe cătva timpu in orăşelul universităţii. Pentru a nu uità nic o amănunţime, trebue să mai adaugu că aveau cu denşii şi unu căţeluşu pe care ea ilu ţineà de o sfară. A iubitu totdeauna căţeluşii şi chiar acum are unul nesuferitu micu, albu şi flocosu pe care-lu numesce Bijou. Cunoscinţa noastră se făcù intr'unu modu curiosu. Eu, din nebagare de samă am călcatu pe coada căţeluşului — acela se numeà *Char-*

mant — incăt bestia incepù a chiolălăi şi a se vaità ca cum s'ar găsì in spasmurile morţii. In cea mai mare turburare am cercatu a me scusà in totu feliul, ănsĕ ea imi aruncâ o privire atăt de aspră şi de măninioasă—o! ce privire a fostu aceea şi din ce ochi! Am purtat'o multu timpu in memorie, intr'o vreme cu fericire, intr'o vreme şi mai lungă cu durere. Mai tărdiu am gănditu că scena mea de pe munte ar putè foarte bine compune unu tablou: Unu bĕtrănu dă braţul unei dame tinere care ţine unu căţelușu ce aleargă după dĕnsa; unu tĕnĕru călcă căţelușul pe coadă. Ea se intoarce şi-i aruncă doi ochi grozavi; tĕnĕrul stă ruşinatu, dar totodată soarbe din acea privire veninul amorului; căţelușul ţipă la păměntu şi bĕtrănul zimbesce. Zimbesci şi D-ta, urmâ Curico, şi eu acum, dar atunci am remasu foarte seriosu şi in cea mai mare turburare. Bĕtrănul imi venì in ajutoru adresăndu-mi cuvĕntul şi intrăndu cu mine intr'o convorbire intinsă. Ce-i respundeam, nu mai sciu, căci pentru a-mi ascunde turburarea, vorbeam foarte mult. Se vede că nu vorbeam tocmai rĕu, căci peste puţin se imblănḑì şi Nelly—aşà o numeà — şi luà parte la convorbirea noastră. Timpul trecù răpede şi căud ne trezirĕmu erà intunericu. Purceserĕmu trustrei spre vale pe cărarea cea răpede fiindu drumul mai scurtu. In pădure erà intunericu de totu, incăt abie se zareà rochia ei albă şi căţelușul. Mergĕndu noi unul după altul, ea ăntei, apoi eu, apoi bĕtrănul, după cătva timpu se intoarse Nelly să srige pe tatăl seu şi acesta nu respunse. O apucâ grija, strigâi şi eu — nici unu respunsu. Sau bĕtrănul, sau noi apucasemu o cărare greşită şi ne rătăcisemu. Inchipuiţi-ve posiţiunea mea: singuru cu cea mai frumoasă din femei, in pădure, noaptea şi rătăciţi. Cătva timpu amu strigatu amundoi fără a auḑì vre unu respunsu; de la o vreme o apucâ frica şi incepù a plănge. Abie cu greu o putui măngăiè arătăndu-i că nu s'a pututu intămplà nimica şi că ori ce drumu tot in vale spre orăşu trebue să conducă. De la unu locu cararea se mai lărgise şi o luai de măna, rugănd'o să se sprijine pe braţul meu; măna ei tremurà şi eu erăm ca sub imperiul unui farmecu, luminatu in intunecimea nopţii de doi luciferi mai luminoşi decăt stelele cerului. Drumul se prelungeà şi noi tot nu ajungeamu. Aşa ne convinserĕmu că cei rătăciţi eramu noi. Tărdiu abie eşindu din pădure vĕḑuremu luminele orăşului nu dedesubtul nostru, ci in lături in depărtare. Pe drumul mare pe care eramu nu mai puteà fi nici o grijă şi apucarĕmu spre orăşu intr'o convorbire din cele mai vii. Căud ajunserĕmu, a casă bĕtrănul ne asceptà la poartă plinu de ingrijire.

— V'asceptu de doue oare, ce v'aţi făcutu?

„Amu rătăcitu drumul şi amu fostu pe departe, dar căt e de tărdiu?

— Unspreḑece de noapte!

„Cum a trecutu timpul de răpede, observai eu. Nelly privì in ochii mei ş'apoi la păměntu.

— Poftimu in casă. Sara e recoare şi ceaiul v'asceaptă. Haide, haide, fără ceremonii, domnul meu; aveţi unu dreptu la recunoscinţa mea. Fata mea se rătăcise şi dvoastrĕ aţi condus'o. Poftimu sus.

„Vina este a mea. Eu trebueà să cunoscu locurile şi cărările. Nu sciu cum s'a intămplatu....

— Aţi rătăcitu drumul amundoi, adăogì bетrănul. Aşa-i tinereţa. Noi bătrănii visămu mai puţin şi păşimu mai sigur.

Dar, rătăcisemu drumul amundoi şi eu mai mult decăt dĕnsa şi pentru mai multă vreme. Ansĕ, ce incăntare, ce farmecu — o! frumoasă rătăcire! Aşa găndeam atunci, căci eram tĕnĕru şi neesperimentatu. Aḑi m'am convinsu că acele bucurii sunt toate deşerte, că ele depărtează de calea cea dreaptă a inţelepciunei şi că singura fericire a omului inteligentu....

„Reflecţiunile!... ilu intrerupsei eu.

— Ne suirĕmu sus şi in lumina salonului, Nelly imi păru mult mai frumoasă ăncă. O lungă convorbire se incinse in care ea desvĕlì ată spiritu şi atătea cunoscinţe, incăt cresceà tot mai mult administraţiunea mea. Rugată de mine se puse apoi la piano şi căntă unu nocturno după care ne dispărţirĕmu. Veninul amorului intrase in inima mea, căci adoa ḑi dimineaţa me treḑii cu imaginea ei in găndu şi nu puteam asceptà momentul de a me duce să-i vĕḑu. Găsii aceeaşi prevenire din partea bătrănului şi mai multă amabilitate ăncă din partea ei. Ne mărturisirĕmu unul altuia nerăbdarea cu care asceptasemu momentul intălnirei, făcurĕmu proiecte de noue primblări şi vorbirĕmu multe impreună despre simţire — convorbire eternă cu teorii profunde care totdeaună s'arată a fi mincinoase in practică, căci acele teorii, căndu, suntemu tineri le culegemu fără a sci din romanţuri şi poesii şi inlocuimu astfeliu realitatea lumei cu inchipuiri poetice. Pe atunci căntam mult din violoncello şi ne hotărirĕmu a face musică impreună. In musică, primblări frumoase şi mai frumoase vorbiri se treceau astfeliu ḑilele noastre. O lume nouă mi se deschisese de găndiri şi de simţiri şi trăeam fără trecutu ca şi cum pentru ănteia oară aşu fi vĕḑutu lumina ḑilei. Precum in visu nu avemu libertatea voinţei de a ne depărtà de imaginile ce ne incunjură şi visămu mai departe fără scopu şi fără consciinţă, aşa nu aveam nici eu vre o aspiraţiune clară sau vre unu scopu hotăritu — nu sciam unde mergu nu-mi cunosceam calea, atăt sciam că erà frumoasă acea cale. O! Straniu farmecu al amorului! Eu care urescu păseri, căni şi ori ce animale, obiectul de afecţiune al multor oameni ce nu sciu cum să scurteze timpul, acum iubeam căţelușul ei şi imi păreà că şi elu privesce la mine cu amoru. Cu privirile, cu mii de nimicuri ne mărturisisemu amorul pănă căndu venì momentul ca să ne-lu şi spunemu: la cea ăntei simţire unu momentu mult mai puţin gravu, decăt mai tărḑiu, căci atunci nu este legatu de dĕnsul nici o consequenţă hotărită, ci aceasta se impune cu vremea de la sine, pe căndu mai pe urmă de la acelu momentu mărturisitorul face să atărne efectele cele mai serioase. Căteva ḑile, după aceea, imi venì o veste de a casă că unu moşu al meu care-mi erà tutoru şi-mi ţineà locu de părinte se află pe patul morţii. Am trebuitu să pornescu şi să ḑicu ḑioa bună iubitei mele. Acelu momentu erà celu ănteiu de tristeţă in cursul unei luni intregi. Ne asigurarĕmu ăncă odată despre amorul nostru şi pactul fu confirmatu prin o sărutare — a fostu cea ăntei şi cea de pe urmă.

A casă me asceptau multe neplăceri şi necasuri. Boala consumà incet puterile unchiului meu şi se trecurĕ doue luni păn ce murì. De micu remăsesem orfanu şi mĕ deprinse-

sem a iubì mult pe acestu unchiu, care singuru neinsuratu, concentrase toate afecţiunile sale asupra-mi. După moartea lui, interese de avere me mai oprirĕ, aşa incăt mai bine de trei luni trecuse pănă me putui intoarce. Simţirile eele mai profunde imi frămantarĕ mintea şi me intovĕrăşirĕ pe drumu. Căud me dusei să-i vĕdu, găsii aeceaşi prevenire din partea bĕtrănului, dar mult mai puţină din partea ei. Căţeluşul ei nici me mai cunoscè şi bătea la mine, ca la unul ce venise să turbure liniscea casei. Misterul mi se aplicâ a doa ḑi: puţinu timpu după pornirea mea, venise unu june Englezu şi făcuse cunoscinţa lor. Erà unu barbatu blondu, mare — mai mare decăt mine — şi frumosu. Figura sa erà palidă şi suferitoare şi in ochii sei albastri erà multă melancolie. Căud ne intălneamu trustrei, preferinţa erà pentru dĕnsul, nu mai remăneà indoeală. Mărturisescu pnntru ruşinea mea că simţeam mare gelosie şi avui neghibăcia de a-i face mustrări intr'o ḑi. Acea ḑi a fostu desfiinţarea desăvirşită a vechilor noastre legături. Ea imi respunse că nu-mi dă voie a-mi arogà drepturi asupra ei şi astfeliu ne-amu dispărţitu. In curĕndu trustrei plecarĕ in Anglia, unde bĕtrănul lăsase unu copilu micu, astăḑi mărişoru şi relaţiunile noastre se sfirşirĕ pentru totdeauna. Nici o veste nu mĕ mai insciinţă despre soarta ei şi imi erà ca şi cum m'aşu fi trezitu dintr'unu visu şi cu deschidirea ochilor aşu fi lasatu in imperiul nopţii visul meu. Ansĕ amintirea m'a prigonitu ăncă multă vreme, şi simţeam căte odată — mai cu samă in ḑile ploioase — adevĕrată durere. Amorul avù ănsĕ asupra mea o influenţă salutară, căci de atunci m'am pusu pe studiu şi am regăsitu in acesta şi in iubirea artelor linisce şi mulţămire. Relaţiuni cu femei am mai avutu multe, mai cu samă in orientu unde m'am opritu lungă vreme. Am vĕḑutu că ele sunt capabile de adevĕrată simţire, am vĕḑutu gelosia desvĕlită in gradul celu mai mare, dar eu singuru n'am mai iubitu niciodată. Si aceasta imi pare a fi mult mai bine, căci momentele de fericire reală sunt aceleaşi, şi-ţi lipsescu necasurile şi chinurilor sufletesci. Observaţi bine pe omul simplu şi naturalu, amorul seu este altul. . . .

— Şi căud a fostu reintălnirea D-voastre, ilu intrebai eu, curmăndu reflecţiunile sale.

„V'o cinci ani mai tărḑiu in Italia unde venise cu soţul şi cu fratele ei celu mai micu, căci bĕtrănul tată murise.

— Cu soţul ei?

„Dar. Englezul celu blondu o luase de soţie. Sermanul! Erà trimesu acolo ca să respire aerul blăndu al Italiei, căci duceà moartea in peptul seu. Veḑĕnd'o pe neasceptate am avutu in adevĕru o adăncă emoţiune şi ear ca prin minune imi trecurĕ de odată prin găndu toate amintirile amorului meu. Presupunu că ea n'a avutu aceeaşi simţire, căci de la celu ănteiu momentu imi aratâ aşa o amicie şi aşa o bucurie de a me revedè cum s'aratâ la amici intimi si cum nu se poate minifestà in momente de emoţiune, căci o emoţiune mare ne pune in neincredere despre simţirea celuilaltu şi deaceea nu ne dumerimu a arătà propria noastră simţire. Ea perduse din frumuseţa ei; fratele seu Mimi erà unu copilaşu nebunu şi frumosu, căţeluşul murise şi se inlocuise cu altul, ear soţul ei erà unu omu blăndu şi simpaticu. După

căteva septĕmăni ce petrecurĕmu impreună, soțul ei murì și avui tristă sarcină de a-lu imormĕntà. Erà nenorocită, sermana, și nu me lasà inima a o părăsì. După căteva luni căud se intoarse in Anglia o petrecui păn la marea. Se trecuse unu anu de atunci, căud intr'o ḑi primii de la dĕnsa o scrisoare in care imi mulțămeà de indatoririle ce-i făcusem. De atunci corespendența noastră urmează regulatu și tratează despre idei de filosofie practică și de religiune. De căți-va ani incoace ne intălnimu in fie care toamnă aici la băi.

— Ei, și....

„Această intălnire s'a făcutu la noi unu obiceiu, ḑise Curico.

— A iubitu mult pe soțul ei?

„Așa socotu, căci altfeliu nu l'ar fi luatu.

— Multe alte imprejurări intervinu la o căsătorie și nu se poate totdeauna deduce din aceea că doi tineri s'au luatu la aceea că s'au și iubitu. Apoi au trecutu cinci ani de-atunci; ea este ăncă tĕnĕră, frumoasă, are totu ce poate cere cineva.... istoria D-tale nu are conclusiune.

„Natura e altfeliu decăt poesia. In poesie trebue o catastrofă finală pentru armonia intregului, dar in viață catastrofele sunt foarte rari. In genere este numai cea de la urma urmelor, aceeași la toți și care in casuri speciale poate fi in cea mai mare disarmonie cu intregul șiru.“

Remăsesemu uimitu și ințelegeam și mai puțin ca păn acuma pe acești doi oameni.

(Va urmà.)

Iacob Negruzzi.

Inscripțiunea de pe spitalul din târgul Neamțul

Trecĕndu in vara aceasta prin Târgul Neamțul, me oprii unu momentu pentru a vedè spitalul de acolo, una din puținele zidiri publice din țara noastră ce se deosebescu prin o orănduealà oare-care și o fisionomie ce tinde a corespunde cu menirea conținutului lor. Plăcerea ce simțeam privindu la o architectură mai omenească, prin care se documentează spiritul de ordine in unu poporu, fù din nenorocire foarte tămpită prin descoperirea unei inscripțiuni pe fața numitei zidiri, inscripțiune săpată de doue ori, din stănga in limba noastră, din dreapta in cea slavonă. Conținutul ei reprodusu in tocmai, cuvintele subtrase aice fiindu pe originalu in litere aurite, este următorul:

Intru slava sfintei cei de o ființă de viață făcĕtoare și nedespărțitei Treimi și intru cinstea **Sf. Marelui Mucenicu Dimitrie** s'au ziditu acestu paraclisu impreună cu casele ospitalicesci și cu toate celelalte incăperi din temelie, de cătră Sf. Mănăstirea Neamțul cu toată a sa cheltueală in ḑilele prea blagoslovitului marelui **Domnu și Impĕratu Neculai Pavlovici** singuru stăpănitoru a tuturor Rusiilor s. c., s. c., s. c., și a binecredinciosului nostru **Domnu Grigorie Alesandru Ghica Voevodu**

prin rivna și stăruința cuviosului **Arhimandritu** și **Stareț**u Sf. Mănăstiri Neamțul și Secul **Kir Neonilu** la anul 1850.

Aceeași inscripțiune este, după cum amu spusu, reprodusă din dreapta la locul de onoare, in limba slavonă din cuvĕntu in cuvĕntu.

Cine poate nădușì la această vedere amintiri istorice? Inscripțiunea este martorul contimpuranu a epocei sale, este icoana insuși a acelei epoce resumată in puține trăsături. Odată cu cətirea ei ni se infățoșază in gândire obiectul de vecinică temere a națiunei noastre, imperiul rusescu, căruia pe atuncea țerile române erau vasale in realitate pe când formal erau vasalele Porții otomane. Astfeliu putemu să ne esplicămu ușor ce caută „prea blagoslovitul Domnu și Impĕratu Neculai Pavlovici singuru stăpânitoru a tuturor Rusiilor s. c., s. c., s. c.," pe o zidire publică a poporului românu.

Anul in care această inscripțiune fù săpată erà celu următoru după convențiunea de la Balta-Liman prin care se luà țerilor române dreptul de alegere a domnitorilor sei, dându-se numirea acestora dea dreptul curților de Petersburg și Constantinopole. Pentru a păstrà o egalitate oare-care in formă, Turcia numì pe domnul Moldovei earà Rusia pe acelu al Valahiei. Astfeliu venirĕ la Domnie in țerile române Stirbei dincolo, Gr. A. Ghica dincoace de Milcov. Cu toată această formalitate influența rusească erà egală in ambele țeri cel puțin in guverne care nu indrăsnescu a se opune la nimicu, dacă nu in poporime insuși, unde evenementele din 1848 trăeau ănсă in sufletele tuturor. — Trebue apoi să ne amintimu că spitalul din târgul Neamțul, este ziditu de monăstirea de acelașu nume, și că pe atunci monăstirile erau in stăpânirea călugărilor Greci, a unui „Kir Neonilu" et C-ie. Pentru aceștia ănsĕ nu esistà țară, ci numai impĕrăție ortodocsă ce se intindeà peste limbi și peste neamuri până unde se intindeau credința și rătăcirile ce ei impărtășeau; ei deci puteau să recunoască de Domnu și impĕratu pe Neculai al Rusiei in țară la noi, și să-lu pună in inscripțiunile monumentelor monăstiresci inaintea chiar a domnului pămĕnteanu. Guvernul celu slabu a lui Gr. Ghica, deși noi nu putemu să-i atribuimu inițiativa in asemene imprejurare, puteà elu să indrăsnească o improtivire in contra unui asemene actu de injositoare lingușire, atunci când Tzarul, in urma ajutorului datu Austriei in contra revoluțiunei, străluceà in Orientu cu indoită lumină?

Acuma ănsĕ, din norocire, timpurile s'au schimbatu. Nu mai suntemu sub protectoratul Rusiei ci sub acelu al intregei Europe adecă a dreptului insuși intru cât aceasta găsesce unu respectu inaintea politicei și a ambițiunei capetelor regesci. Nu mai sunt nici averile țerei instrăinate unei clase de oameni pentru care onoarea și neatărnarea țerei erau numai cuvinte fără de resunetu și fără de ințelesu . . . Cu ce dreptu dară mai poate stà acea inscripțiune pe unu monumentu al țerei noastre proteguită de dreptul publicu al Europei intregi? Ea este rătăcită din timpuri de injosire a țerei noastre, de rătăcire a puterilor Europei; ea și-au trăitu acum traiul și trebue să dispară cu tim-

pul ce a dispărutu. E destul pentru istoria nenorocirilor noastre de a fi păstrată in archive și documente, și nu e nevoe să ne mai arăte și cioplită in marmură fără comentarul necesaru care dă unu ințelesu realității și lămurește adevĕrata natură a imprejurărilor trecute legându efectele de causele lor.

Locul numitei inscripțiuni este deci in museul istoricu și nu pe frontispiciul unui monumentu publicu. Să nu se creadă că prin aceasta ceremu a se ascunde rușinea trecutului: căci mai ântĕi nu e rușine acolo unde violența și puterea brutală impunu o faptă celui ce e mai slabu; al doile scimu pre bine că nu in acestu modu s'ar șterge o rușine care intr'adevĕru ne-aru fi patatu. Numai atăta susținemu că inscripțiunea de care vorbimu, fiindu productul nedreptății și asuprirei unui timpu trecutu, nu poate să rămână subt astă formă infiptă in timpul nostru asupra căruia atrage pare că fără de voie umbra amenințătoare a colosului de la Nordu.

Ceremu dară de la guvernul nostru ridicarea inscripțiunei in ămbele esemplare și păstrarea ei in museul istoricu pe de o parte — eară pe de alta inlocuirea ei prin o inscripțiune in care să dispară ceea ce astădi nu mai corespunde nici in dreptu nici in faptu stărei in care se află țerile noastre.

A. D. Xenopol.

Societatea Academică.

Indiferența membrilor societății academice pare a cresce pe fie-care anu. La 1 Augustu nu s'a pututu deschide sesiunea ordinară conform art. XIII și XIV din statute, din causă că nu venise mai nici unul din membrii care nu locuescu in Bucuresci. Abie după trecerea de trei sĕptĕmăni, adică a jumĕtății timpului sesiunei, societatea se complectase strict cu numĕrul cerutu de statute pentru a incepe lucrările sale. Lucrările s'au mărginitu in primirea unui nou membru, a D-lui G. Sion care in discursul seu de intrare a vorbitu despre reposatul nostru fabulistu A. Donici, la care discursu a respunsu D. V. Alexandrescu Urechie in numele societății. In cursul anului cur. s'a terminatu ăncă tipărirea gramaticei D-lui Ciparin, lucrată, precum scimu, cu mult inaintea inființărei societății academice. Afară de această secretarul societății in raportul seu mai vorbesce de alte lucrări proiectate pentru viitoru. Resultatele activității societății sunt deci puține — se vede că delegațiunea ce remăne peste anu permanentă in Bucuresci se ocupă mai mult cu administrarea fondurilor, care formează totdeauna partea cea mai intinsă a raporturilor anuale.

Art. XVI al Statutelor vorbesce de diferite reviste periodice ce aru publică secțiunile societății — nimicu ăncă păn acum.

Art. IV specifică indatoririle diferitelor secțiuni, indatoriri multe și importante — păn acum nici unu resultatu.

In locul acestor ocupațiuni, aflămu că societatea a numitu patru membri noi, pe D-nii Petru

Poenaru, Marin Fontanin, A. Odobescu şi pe episcopul Melchisedecu. D. Poenariu e autorul unui dicţionaru; D Fontanin nu mai puţin cunoscutu; Domnul Odobescu fostul redactoru al Revistei Române ce apăreă odinioară in Bucuresci este intre altele autorul a doue nuvele istorice; ear păr. episcopu Melchisedecu e cunoscutu nu numai prin publicarea mai multor cărţi religioase, ci şi prin compunerea unor opuri istorice, precum chronica oraşului Huşii, despre care nu vomu lipsi a da samă intr'unul din numerele viitoare a foaei noastre.

Speranţa publicului erà ca toţi barbaţii de litere din Romănia să facă parte din Societatea Academică. De la inceputu ănsĕ Constantin Negruzzi, precum şi (pe cât scimu) D. Dim. Bolintineanu au declinatu onoarea de a face parte din societate. In urmă s'a demisionatu D. T. Maiorescu şi de curĕndu şi D. I. Eliad Rădulescu. Dacă s'ar intămplà să se demisioneze şi D. Vasilie Alexandri, puţini aru mai remănè in Societate din autorii noştri cunoscuţi, şi resultatele lucrărilor membrilor Societăţii poate că aru fi mai mici ăncă intensiv, şi, judecăndu după aceşti patru ani, chiar extensiv.

Cu toate aceste să nu fimu nedrepţi. Poate că uităndu entusiasmul celu mare cu care s'a infiinţatu societatea, membrii ce au remasu voru avè acum găndurile atăt de libere, incăt să se puie pe lucru in viitoru.

Red.

POESII.

IN COELO.

Lunecăndu pe-a mea găndire,
Intr'o vagă nălucire
M'am suitu odată in ceru.
Să nu credeţi că spunu glume,
Eram săturatu de lume,
De-acestu seculu lungu de feru!

Pe drumu, me găndeam in mine:
De va fi acolo bine
Acolo să remănu eu.
Prin a stelelor desime,
Me tot ducu neopritu de nime
Păn in ceru, la Dumneḑeu.

Dar acolo.. ce pustie!
Nu'ntălnescu fiinţă vie
Retăcindu mai multe ori,
Prin grădine mult frumoase
Cu-ape limpeḑi, recoroase
Udăndu numai, numai flori!

Păseri, cu dulce căntare,
Monotona mea primblare
Puţin o mai animau;
Nimeni ănsĕ!.. şi in urmă
Eată că'ntălnescu o turmă
De mai mulţi sfinţi ce căscau.

Nici o singură femee
In tot cerul, ca să-i dee
Al vieţei dulce gustu...
Poate-aveţi altă părere,
Dar eu fără'ntărḑiere
Luai cerul in desgustu!

Ș'atunci amintindu-mi bine
De-ale pămêntului ḑine,
De al vieței noastre chinu,
Desceptai a mea ființă
Și plutindu pe-o dorință,
Me tredeam pe unu dulce sinu!

BUNU DRUMU!

In istu caru gătitu de jale
Oare unde tu te duci
June cu trăsături dulci?
Fi-va lungă a ta cale
Eu vĕdu rudele-ți plângĕndu
Și amicii tĕi gemĕndu.

Preoți mulți și multă lume
Incunjoară carul teu
Eu descopĕru capul meu
Și'ntrebându de al teu nume
Ḑicu cu ochii in pămêntu:
Anc'o frunḑă dusă'n vêntu!

Aveai ăncă dreptu la viață
Ș'acestu dreptu ți s'a răpitu!
Cel puțin, spune-ai iubitu
In apusa-ți dimineață?
Atunci nu te plângu nici cum
Dragul meu, bunu drumu, bunu drumu!

MOMENTUL FERICE.

De căte ori, scumpe amice,
La viață eu am cugetatu,
Am ḑisu că unu momentu ferice,
Ori când e unu momentu furatu,
Pe care-apoi fatalitea
Ne'ndeamnă a-lu restitui,
Cui? nu'ntrebă;—dar asta-i soartea:
A plânge-unu veacu,—a ride-o ḑi!

Th. Șerbănescu.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui C. I. Iassi.— Nu e seriosu, nu e umoristicu; e— nesaratu.

D-lui P. Nici cu unu *iota* superioară celor anterioare.

D-lui N. N. C. Craiova. Numerul perdutu s'a espeduitu. Din anul trecutu puteți primi ăncă toate numerile, ănse din anul I si II numai sunt. Banii să ne trimeteți directu.

Red.

„MIRON și FLORICA“

Idilă in cinci cănturi

de

Iacob Negruzzi,

aparĕndu in broșure, se găsesce de vĕnḑare in Iassi la librăria „*Junimea,*“ precum și la toate celelalte librării din țară.

Prețul 67 bani.

AVISU BIBLIOGRAFICU.

In curĕndu se va incepe publicarea

TUTUROR OPURILOR

D-lui Vasilie Alecsandri.

Acestu opu va conține vre-o 10 volumuri in 8-o; condițiunile detailate de subscriere se voru publică mai tărḑiu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 16. — Anul IV. Iassi, 15 Octomvrie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.
Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.
Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Reforma inveţămĕntului primaru I. de D. *T. Maiorescu.*
Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.* (Urmare).
Din poesiile populare culese in Maramureşu, de D. *I. Bădescu.*
Corespondenţă.

DESPRE REFORMA invĕţămĕntului primaru.

I.

In administraţie.

(Urmare.*)

Spiritul predomnitoru in cele mai multe articole ale legii instrucţiunii publice, precum şi in ameliorările inchipuite de Consiliul Permanentu, este tendinţa spre centralizare. Toate mĕsurele se asceaptă deadreptul de la guvernul din capitală şi de la consiliele lui, pentru cea mai mică disposiţie se cere aprobarea Ministrului, Ministrul prin feliurite organe işi intinde ingerinţa sa pe căt se poate mai inainte, păna şi in viaţa privată, a indiviḑilor.**) Lipsescu cărţi de scoală, Ministrul să numească o comisiune pentru elaborarea lor; instrucţiunea nu merge regulat, Ministrul să trimeată inspectori generali pentru „insufleţirea“ ei toată administrarea scolară lănceḑesce, să se hotărească atribuţiile consiliului superioru pentru indreptarea ei, etc. etc.

Astfeliu totu impulsul administrativu atĕrnă de la personalităţi. Ministrul după chibzuinţa sa personală va numì căţiva comisari pentru cărţile de scoală, care le vor elaborà după aptitudinea lor personală consacrată acum prin alegerea Ministrului şi le voru impune scoalelor; Ministrul va alege după arbitriul seu pe cei doi inspectori generali, care după arbitriul lor subordonatu voru raportà şi voru propune soartea inveţătorilor; Ministrul va numì după apreţiarea sa cinci consiliari superiori, care după apreţiarea lor inferioară voru opinà asupra cestiunilor scolare.

Proprie vorbindu, administrarea centralisată este unu sistemu de neincredere mutuală pentru toate gradele. Numai Ministrul face escepţie: elu este increderea insaşi, de la elu

*) Veḑi Convorbirile din 1 Octomvrie 1870.

**) In anul 1865 s'a trimesu universităţilor de la Ministeriu foi dintr'unu registru *à souche*, numitu registru de calităţi, cu invitare de a le indeplini rubricele pentru fie care profesoru. In aceste liste de conduită, pe lăngă notiţele permise despre etatea studiele şi recompensele oficiale, se mai intrebà şi despre „moralitatea“ fie căruia, despre „procesele poliţienesci“, dacă are avere „ereditată“ sau „căştigată,“ dacă are zestre, etc.

emană binele și lumina, moralitatea și inteligința. Dar indată ce ne coborimu mai jos, incepe neincrederea; cu cât autoritatea este mai inferioară, cu atât neincrederea este mai mare, și fiindcă totu sistemul este personalu, neincrederea are aerul de insultă. In Liceu d. e. unde se propune enciclopedia sciințelor, invĕțătorii secundari așeadă in timpu de 7 ani in capul tinerimii fundamentul culturei moderne. Dar când e vorba de esamenul generalu pentru acestu invĕțămêntu, de diploma de bacalaureatu, administrația unde poate nu se increde in profesorii, cărora le a incredințatu totuși intreaga instrucțiune de șepte ani, ci numesce optu profesori de Universitate pentru esaminare. Dar nici in verdictul acestora nu se increde, ci raportul lor ilu supune aprețiarii Consiliului superioru, care ilu poate modificà. (Să ne inchipuimu situațiunea! Optu profesori de Univ. esaminează in Iassi băeții din Liceu la toate objectele; după aprețiarea lor, după impresiunea de bună conduită și silință adese produse prin aparința personală, profesorii opinează asupra maturității la aceste esamene. Această opinare se trimite la Bucuresci, și cinci persoane de acolo au dreptul de a modificà resultatul apreției făcute in Iassi).

Altu esemplu: E vorba a se face concursu pentru ocuparea unei catedre superioare de liceu. Juriul esaminatoru se compune adhoc din șepte membri. Trei sau patru se tragu la sorți dintre profesorii Universității, pe ceilalți patru sau trei ii numesce Ministrul deadreptul. Acestu juriu trecĕtoru, care lucrează numai vr'o cĕteva ḑile, nu-și poate alege insuși presidentul, elu trebue să fie numitu de ministru, deși nu are nici o importanță specială. Petițiunile de concursu nu se adresează la Universitate; ele trebue să meargă ântĕi la ministeriul din Bucuresci, care trimite comisiunei lista concurenților inscrișI. Comisiunea nu poate lucrà in majoritate; pentru ori ce operațiune ea trebue să fie in numĕrul complectu de șepte. Ea nu poate esaminà după aprețiarea ei, ci intrebările, sub pedeapsă de nulitate, trebue să se scrie pe bilete care cuprindu toată materia (ce va să ḑică toată materia pentru unu profesoru de limbele clasice d. e.?) și care se aruncă intr'o urnă. Ea nu merită increderea de a trage obiectul fie cării intrebări din urnă, ci pentru tragerea acestor sorți trebue să se aducă unu copilu. Cine a asistatu vre o dată la o asemene scenă, care numai fiindcă este prea ridiculă nu este insultătoare, cine a vĕḑutu șepte barbați maturi care compunu juriul, in presența a altor barbați maturi, care se presentă pentru catedre de liceu, așeḑați toți in sala Universității inaintea unei urne cu bilete, asceptându că vătaful să le aducă unu copilu nevirstnicu de pe strădă, care să tragă sorții și să dea intrebările concurenților: acela a vĕḑutu intr'unu modelu micu de cristalizare, ce vrea să ḑică administrație centrală.

Aceasta ne pare cu atât mai greșită in invĕțămêntul publicu, cu cât modul ei de neincredere și de controlu din sus in josu este tocmai falsificarea raportului adevĕratu. Poate ar fi justu a ḑice in genere pentru ori ce sferă de administrare, că dacă esistă odată rĕul in majoritatea unei societăți, atunci acestu rĕu este cu atât mai mare, cu cât te urci mai sus in hierarhia convențională. Dar cât pentru scoli, din esperiența avută până acum, această tesă ne pare incontestabilă.

Vorbindu in totalu, institutorii primari din orașe sunt mai buni in sfera lor decăt profesorii de licee, aceștia mai buni decăt cei de la Universitate, și toți aceștia mai nimeriți la locul lor decăt membrii Consiliului permanentu de Instrucțiune, pentru a nu mai vorbi de ministri. Comparăndu cu această stare de lucruri sistemul centralizătoru, controlul și inițiativa incredințate acestor ministri, revisori și consilii permanente, trebue să mărturisimu că avemu a face cu o resturnare a raportului naturalu și că printr'o ironie a soartei piramida administrativă stă pe vĕrful ei, in locu de a fi aședată pe fundamentul siguru.

Unu altu simptomu, care vorbesce in contra centralizării in invĕțămĕntul publicu, este factul, că tocmai ministrii și directorii cei mai rĕi o susținu; că acolo, unde legea are căteva dispositii decentralizate, ei caută ale eludà prin mĕsuri deturnate. Numirile de invĕțători se facu prin concursu, ḑice legea, și concursurile se judecă de juriuri locale; acestu principiu de decentralizare ce e drept e foarte redusu in valoarea sa prin numirea directă a cătorva membri din juriu din partea ministrului, prin facultatea ce are de a nu confirmà resultatele concursului și prin facultatea ce-și atribue de ale modificà uneori. (Concursurile pentru ocuparea catedrei de istoria universală la liceul din Iassi d. e. au trecutu prin multe peripetii; primul juriu esaminatoru a propusu unu bărbatu foarte capabilu, pe care ănsĕ ministrul nu l'a primitu, ci a publicatu unu nou concursu; al doile juriu a propusu pe celu mai eminentu dintre concurenții esaminați, dar ministrul l'a trimisu la Botoșani și in Iassi a confirmatu pe altul.) Dar in fine, este unu principiu de decentralizare. De aceea guvernul face toate incercările, pentru a-lu ocolì. Cea mai blăndă este cea arătată de a modificà raporturile jurielor esaminătoare, confirmăndu pe altu concurentu care la esamenu pare ministrului a nu fi dobănditu note pre rele. (Pare că notele la unu concursu aru avè altu ințelesu decăt de a arătà tăria relativă a concurenților și de a spune dar numai, care a fostu concurentul celu bunu, in fața căruia notele tututor celor lalți nu potu remănè decăt rele.) Mai bizantină este altă manieră. In momentul, căud devine o catedră vacantă, Ministrul numesce deadreptul unu „suplinitoru," ființă neprevĕḑută in lege, pe care ănsĕ Ministrul o introduce ḑicĕndu, că nu poate lăsà catedra neocupată pănă la publicarea concursului. Dar publicarea concursului atĕrnă tot de la Ministru. Legal ar fi dar, ca odată cu numirea suplentului să se publice concursul și să se numească apoi la catedră pe celu mai bunu din concurenți. Ănsĕ cu acestu chipu persoanele favorisate, care sunt de regulă cei mai rĕi dintre concurenți, nu aru ajunge la postu, de aceea guvernul nu publică concursu, asceaptă doi ani, și apoi dă suplenților sĕi dreptul de a fi confirmați la catedra lor fără esamenu, după o falsă interpretare a dispositiei legale intru aceasta. Din norocire, Ministeriul actualu a inceputu a stavili abusul arătatu, cerĕndu de la toți suplenții esaminare la concursu.

Ănsĕ dacă se inchide această cale de inriurire arbitrară a guvernului centralu, se incearcă deschiderea alteia. Se interpretează, că toți aceia care s'au supusu odată la concursu pentru vre o catedră, ănsĕ după esa-

minarea lor, deși au avutu note bune, au remasu inferiori unnia din concurenți, au căștigatu prin acestu unul și singuru concursu dreptul de a ocupà in viitoru vre o altă catedră vacantă de acecași categorie fără esamenu; și astfeliu Ministrul la o nouă vacanță deschisă poate intervenì cu ingerința sa personală și alege pe cine vrea dintre toți aceia, care au căḑutu la concursurile anterioare, numai să nu fi căḑutu pre rĕu. Eroarea acestei procederi este manifestă. Concursul nu poate judecà niciodată capacitatea unui aspirantu pentru toate casurile, aceasta se judecă pin atestatele de studii teoretice. Concursul judecă pentru fiecare casu determinatu, cine este celu relativ mai bunu dintre cei inzestrați cu studii teoretice, care arată dorința de a ocupà funcțiunea practică vacantă. Elu prin urmare nu poate să fi fostu făcutu și să aibă valoare pentru viitoru, nesciindu-se dacă nu se voru presintà atunci aspiranți cu mai multe merite.

In fine dacă se inchide și această cale de abusu, guvernul va profità de lacuna legii, care nu vorbesce de strămutările invĕțătorilor inferiori, pentru a trimete cel puțin după arbitriul sĕu unu invĕțătoru dintr'unu orașu in altul, deși o simplă justiție ar cere pretutindine o procedere disciplinară regulată și pentru aceasta. Și așa mai departe *in dulce infinitum* caută toți ministrii arbitrari a eludà ori ce umbră de dispositie decentralizătoare.

In resumatu lucrul ne pare a stà așa: sau majoritaea funcționarilor merită incredere, atunci este mai bine a lăsà pe cei inferiori cu unu cercu mai mare de activitate independentă; sau majoritatea nu merită incredere, și atunci este mai rĕu a lărgì competența celor superiori.

Aceste sunt căteva din considerările speciale, pentru care noi nu putemu vedè indreptare prin sistemul centralisătoru de pănă acum și pentru care dar chiar puntul de vedere al projectului de reformă presentatu de Consiliul permanentu ne pare rătăcitu. Prin modificarea atribuțiilor unui consiliu, prin inspectori generali, prin revisii ori căt de frequente, prin comisii numite de guvernu pentru elaborare de cărți etc. nu se indreptează nimic, ci se risipescu numai banii publici cu lucruri nefolositoare. Să mai observamu lăngă aceste, că art. 132 din Constituțiunea noastră prescrie cu dreptu cuvĕntu a se face „in celu mai scurtu timpu“ legi asupra decentralizării administrative, revisuindu-se legile esistente pentru a se pune in armonie cu aceastà și cu celelalte dispositii din Constituțiune, și că prin urmare este deadreptul o călcare de lege constituțională de a mai presintà unu projectu de reformă a actualei legi de Instr. Publ., in care centralizarea deja pre mare a acesteia să fie și mai accentuată.

Să decentralizămu dar! și cu această provocare să incercămu totodată a arătà in scurtu mĕsurele de reformă, ce le credemu mai oportune pentru starea noastră și mai potrivite cu spiritul salutaru al Constituțiunii, mărginindu-ne la objectul articolului de față, la invĕțămĕntul primaru.

Decentralizarea in instrucțiunea publică (ca in celelalte ramuri de administrare) se face după doue principii: I. Sufletul invĕțămĕntului este — nu inspectorul, ci invĕțătorul insuși; acestuia trebue dar lăsată independența cea mai mare ce se poate acordà, precum elu are și deplina respundere pentru ceea ce face. II. Funcționarea mașinei admi-

nistrative (ocupare de locuri vacante, promovări, etc.) trebue să se facă prin ea insaşi şi de la sine, adecă prin o metoadă generală, şi nu din impulsul şi arbitriul guvernului centralu.

Căteva cuvinte pentru lămurirea acestor principii şi pentru tragerea conclusiunilor din ele: Administrarea proprie, fie centralizată fie decentralizată, nu se face niciodată de şefi, ci de funcţionarii cei mai de jos, fiindcă numai acestia intră nemijlocit in contactu cu objectele şi cu persoanele de administratu. Siguranţa cetăţenilor este in mâna sergenţilor şi nu a prefecţilor, adunarea banilor Statului in mâna subperceptorului şi nu a ministrului de finanţe, invĕţătura copiilor in mâna institutorilor şi nu a consilielor superioare. Invĕţătorii inşii sunt dar singurele organe adevĕrate ale instrucţiunii publice, şi astfeliu ei au lucrarea cea mai grea şi importantă, sau mai bine ţicĕndu ei au singura lucrare. Inspectări, organizări, raporturi, concursuri — toate aceste sunt relaţii fictive; ceea ce e realu şi remâne, este lecţia profesorului cu scolarii sei. Prin urmare de factu acesta are toată sarcina, toată respunderea, şi după ce i s'a incredinţatu deja partea cea principală, trebue să-i fie lăsată şi toată independenţa posibilă intru aceasta. De aici resultă, că ingerinţa subrevisorilor, revisorilor, inspectorilor, consiliarilor sau cum se mai numescu nu poate fi decât unu lucru secundaru. Ea este stricăcioasă, când molestează pe invĕţătoru de geaba, ilu impedecă in celeritatea lucrărilor sau ilu atinge in demnitatea sa; ea este stricăcioasă când amestecându-se in pre multe, ilu face nepăsătoru şi ilu dedă a asceptă ori ce indreptare de la alţii; ea este stricăcioasă, când reclamă unu mare aparatu finanţiaru sau unu mechanismu complicatu al administraţiei; ea nu este niciodată de folosu esenţialu in scoală fiindu unu elementu de critică negativă, şi nu unu factoru productivu. Rolul ei trebue dar mărginitu. Alegerea cărţilor de scoală, darea notelor, facerea examenelor, promovarea scolarilor, eliberarea de diplome, trebue lăsate in libera disposiţie a acelor persoane cărora li s'a incredinţatu şi insuşi invĕţământul, adecă institutorilor.

La această propunere radicală, cei dedaţi cu spiritul vechei administrări se voru găsì jigniţi in obiceiurile lor cele mai scumpe, şi noi ne intemeiemu pe această jignire, ca pe unu mijlocu de a se lăţì mai curĕndu inţelegerea adevĕratelor imprejurări in această materie. Cum, institutorul să dee singuru diplome? să fixeze singuru premii? să nu ascepte cartea scolară aleasă din Bucuresci? Ministrul şi Consiliul permanentu să nu mai facă nimic in aceste? Pre mare pericolu!

Fără indoeală mare pericolu, ţicemu şi noi! Dar ce naivitate, a simţì mărimea pericolului in aceste goale formalităţi esterne, in premii, note, diplome şi cărţi, şi a nu o simţì in faptul interioru mult mai insemnatu, de a da insaşi mintea şi inima copiilor nevirsnici in disposiţia invĕţătorilor! Aci este pericolul, pe care totu aparatul de centralizare nu-lu incunjură intru nimicu, ci din contra ilu augmentează, producĕndu o llusie de siguranţă, indată ce mechanismul secu al controlului asupra formelor externe ilu vede pusu in mâna ministrului şi al funcţionarilor sei administrativi, şi-lu crede acolo bine garantatu.

Indată ce va dispărè acestu mechanismu al controlului, va dispărè și ilusiunea de siguranță, și atunci toată atenția și toate puterile, care astăḑi se consumă intr'unu formalismu inutilu, se voru concentrà la inlăturarea reală a acelui pericolu, și această inlăturare este una și singură: producerea de invĕțători capabili și onesti. Nu controlarea invĕțătorului, după ce l'ai pusu odată pe catedră, este intrebarea cea mare; ci crescerea lui inainte de a-lu pune pe catedră.

Aci este dar primul fundamentu de reformă; și după ce l'am arătatu in teorie să atingemu și căteva mĕsuri practice mai detailate pentru realizarea lui.

Sciindu, că este mai bine a nu inființa o scoală de locu, decăt a inființa o scoală rea, vomu decide mai ăntĕi a nu deschide nici o scoală elementară inainte de a avè invĕțătorul ei bine preparatu.

Invĕțătorii elementari bine preparați ănsĕ se producu și nu se potu produce decăt prin o studiare specială a didacticei, adecă a sistemului de a propune diferitele sciințe elementare, așa incăt să fie pe deplin ințelese de scolarii incepĕtori și să le desvolteze inteligința pănă a o face independentă. Acestu adevĕru este astăḑi constatatu; noi ilu vomu dovedì in partea a doua a articolului de față, căndvomu tractà despre reforma cărților de scoală. Pănă atunci anticipămu resultatul, și cetitorii voru binevoi a ne crede deocamdată, căndḑicemu: că artea de a propune in scoala elementară, adecă didactica sau metodica, este o specialitate, ce trebuesce anume studiată, și pentru care nu este de ajunsu a scì objectul ce vrei să-lu propui, ci-ți trebue ăncă sciința metoadelor cum trebuesce propusu.

De aci resultă necesitatea de a deschide mai ăntĕi scoli speciale pentru prepararea invĕțătorilor elementari, sau cum se numescu la noi, institute preparandale sau normale, și anume atăte institute, căte se ceru pentru a preparà toți invĕțătorii destinați la scoale primare sătesci și urbane. Objectele de propunere in aceste institute sunt alese cu doue scopuri: ăntĕi pentru a inzestrà pe invĕțătoru insuși cu cunoscințele necesare și a-i produce idea misiunii lui pedagogice, al doile, și aci este studiul specialu, pentru a-i insuși metoada de a propune elementele sciinței la copii incepĕtori, aplicănd'o aceasta la cursuri practice din toate cunoscințele elementare.

Spre a putè deschide asemene institute se ceru mai ăntĕi profesori capabili. Acestia lipsescu la noi cu totul pentru didactică și cursurile ei practice. Noi ce e dreptu avemu doue institute preparandale, unul in Iassi și unul in Bucuresci. Dar aceste nu au deocamdată nici o valoare, sunt numai ca mai toate instituțiile noastre forme fără fondu, fiindcă profesorii lor nu au idee despre ceea ce vrea să ḑică metodica tuturor sciințelor elementare in scoala primară, și prin urmare nu potu produce invĕțători speciali, ci in casul celu mai favorabilu numai oameni care sciu o invĕțătură pentru usul lor privatu. (Căndș'a deschisu in Bucuresci institutul preparandalu, s'au grăbitu o sumă de persoane mai mult sau mai puțin distinse, diferiți doctori și licențiați, a da serviciile lor acestei scoli; multe sciințe erau pe programu, numai nu sciința de a le propune. Fără această sciință ănsĕ, care, incepută de Pestalozzi *) și realisată de

*) Unul din cei mai „ilustri“ Profesori de pe primul programu alu acelui institutu din Bucuresci căndș'a audițu numele Pestalozzi, ne-a intrebatu, cine e?

successorii sei, a produsu o intreagă revoluţie şi din cele mai binefăcĕtoare in invĕţămĕntul elementaru, institutele preparandale sunt lipsite de singura lor raţiune de a fi.)

Pentru a ne procurà dar profesori buni la asemene institute, trebue să trimetemu in străinătate unu numĕru suficientu de bursieri capabili, aleşi dintre studenţii facultăţilor de litere care in acele state, unde instrucţia metodică elementară este in floare, să-i studieze teoria şi organizarea. Fiindcă ei sunt prima necesitate in invĕţămĕntul nostru publicu, celelalte considerări trebue să cedeze, şi astfeliu, in dificultatea noastră finanţiară, trebuescu suprimate ori ce alte burse, care aru impedecà crearea lor, in prima linie cele a le pictorilor şi musicanţilor, apoi ale juristilor.

După trei ani, la intoarcerea profesorilor normali preparaţi, trebuescu infiinţate cel puţin 6 institute preparandale. Ele se voru frequentà de cei mai buni scolari primari in etatea cerută, care voru fi trimişi pe conta Statului din districte pentru a se intoarce ca invĕţători fiecare in comuna sa, aşa incăt nimeni să nu fie invĕţătoru, decăt dacă a absolvitu institutul preparandalu şi toţi cei ce l'au absolvitu să devină numai decăt invĕţători. Pentru a aflà mijloacele materiale la susţinerea acestei organizări, fără a incărcà budgetul deja exageratu al cheltuelelor statului nostru, trebuescu cu rigoare absolută sterse din budgetu toate cheltuelele, care in starea de astăţi sunt reu aplicate sau numai superflue, toate internatele Liceelor, seminariele eclesiastice (in locul lor unu cursu teologicu de 1 şi 2 ani ataşatu pe lăngă mitropolii şi frequentatu după absolvirea gimnasiului ori liceului laicu), scolele de musică, de bele arte, facultatea de medicină, poate şi alte facultăţi. Cu mijloacele resultăndu din asemene principiu salutaru de economie se voru intreţinè institutele preparandale şi se voru creà scoalele sătesci noue in proporţia, in care iesu invĕţătorii bine preparaţi.

Acestor invĕţători li se poate atunci incredinţa cu inimă liniscită educarea poporului din sate şi alăturea cu aceasta totu formalismul administrativu, facultatea de a alege cărţi, de a face examene, de a da note şi diplome. Căci ei au dobĕnditu de mai nainte consciinţa misiunii lor şi in aceasta constă siguranţa cea mai tare pentru buna lor conduită şi pentru demna represintare a primului şi celui mai importantu elementu de adevĕrată reformă a invĕţămĕntului publicu.

II. Al doilea principu de aministrare decentralizată a fostu: funcţionarea maşinei administrative trebue să se facă prin ea insaşi după o metoadă generală, care să escludă necesitatea unei perpetue impulsiuni din partea guvernului centralu. Pe căndastăţi primirea intr'o scoală se face de o autoritate, examinarea de alta, eliberarea diplomelor de o a treia, ţinerea concursurilor iarăşi de alta, numirea la postu de o a cincea, inspectarea de a şesea, supra-inspectarea de a şeptea etc. şi in toate aceste resultatul finalu atĕrnă de la hotărirea personală a ministrului, intr'o administrare sănătoasă se va simplificà acestu mechanismu complicatu care se razimă pe neincredere perpetuă şi core timpu pre multu şi pre multe mijloace materiale, şi se va reduce la espresia cea mai simplă, cea mai espeditivă şi cea mai demnă. Pentru a da unu esemplu, revenimu la institutele noastre preparandale şi ne inchipuimu, că funcţionea-

ză deja. Atunci credemu, că este bine să funcţioneze in următorul modu: Directorul, cu dreptul profesorilor facultativu de a asiste şi opină, primesce in scoală pe elevii trimişi din districtele rayonului seu, elu asistă la examenele anuale, ănsĕ asupra promovării şi repetiţiunii decidu profesorii scoalei; la examenul finalu directorul este asistatu de şeful divisiunii scolare infiinţate pe lângă prefectură (veţi mai josu) şi de profesorii scoalei; majoritatea acestora decide asupra admiterii. Elevii absolvenţi astfeliu examinaţi dobăndescu prin chiar aceasta calificarea de invĕţători şi, fiindu fără amănare confirmaţi de prefectu dapă lista şefului divisiunii, se retrimetu la comunele lor, unde incepu indată funcţionarea in scoală. Scoala acum trebue să se deschidă. Infiinţarea ei se impune in budgetul comunei de prefectu, a cărui ingrijire intru aceasta se susţine prin secţiunea respectivă. Unde comuna nu are mijloace suficiente, se subvenţionează de consiliul judeţeanu sau de guvernu. Cheltuelele pentru scoala sătească sunt *neapărate*. Guvernul nu se poate dispensà de ele. In dificultatea noastră financiară, se suprimă toate cheltuelele de luxu şi toate, care nu sunt strict necesare, precum am arătat mai sus, şi se facu scoalele sătesci, in proporţiunea in care dobăndescu invĕţĕtori preparaţi.

Pentru efectuarea lucrărilor de administraţie scolară in districtu, pentru raportare de locuri vacante, de comune care nu au ăncă scoală şi trebue să aibă, pentru asistare la examenele finale din Institutele preparandale, care sunt totdeodată mijlocul numirii invĕţătorilor, pentru activarea acestei numiri din partea Prefectului etc. se ataşază lângă fiecare prefectură o divisiune a scoalelor. Şefii ei se numescu numai dintre Institutorii cu esperienţă, la inceputu şi fiindcă astăţi prefecţii nu se pricepu in asemene chestiuni, va fi bine să fie designaţi prin alegere din partea institutorilor reşedinţei districtului. Şeful divisiunei scoalelor este inamovibilu, adecă nu se poate schimbà decăt pentru casuri prevĕţute prin lege şi după o procedere disciplinară regulată. Odată pe anu elu revede fie-care scoală comunală din districtul sĕu şi căud constată insuficienţa deplină a unui invĕţătoru, provoacă in contra lui mĕsurele disciplinare pănă la destituire, consultăndu profesorii Institutului preparandalu sau institutorii superiori din reşedinţa districtului sĕu.

Eacă in scurtu căteva idei despre reforma invĕţămĕntului primaru in ceea ce privesce administraţia. Faţă cu legea actuală a Instrucţiunii publice, ele nu sunt numai ameliorări ci constitue o reformă radicală. Ănsĕ reforma este făcută in spiritul constituţiunii, şi căt pentru radicalismul ei, să nu uităm, că este radicalu şi rĕul ce vrea să-lu indrepteze, şi că in materii de această natură nu se operează cu mijloace paliative.

(Va urmà.)

T. Maiorescu.

PE MALUL MĂREI.

(Urmare).

VII

„Aveţi să ve opriţi ăncă multu timpu aice, doamnă, intrebăi pe frumoasa Elena intălnind'o in spre sară la primblarea de lângă marea.

— V'o lună încă, imi respunse ea, dar D-voastră in ce parte aveţi să vĕ indreptaţi de aice ?

„Nu sunt încă hotăritu. Călătoresc fără a face lungi proiecte şi me lasu la voia imprejurărilor. Poate mĕ voiu răpedi in Englitera unde n'am fostu încă.

— Este cu putinţă să nu fi fostu încă in Englitera, in ţara cea mai liberă şi mai vilisată ? Trebue numai decăt să vĕ duceţi, să o visitaţi şi studiaţi. Veţi găsi alte obiceiuri decăt ale continentului, alţi oameni, altă viaţă, ânsĕ tocmai pentru aceasta cu atăt mai interesante. Dacă vĕ hotăriţi ânsĕ a vĕ duce, staţi unu timpu mai lungu; cu Englejii trebue să se deprindă cineva pentru a găsi plăcere.

„Englejii işi iubescu şi laudă mult patria lor, dar pe de altă parte trăescu puţinu timpu intr'ĕnsa. Cea mai mare parte a anului persoanele avute o petrecu in ţeri străine. Chiar D-voastră aţi trăitu mai mult in alte ţeri, in Francia, Italia şi Germania.

— E dreptu. Dar eu sunt pe jumĕtate Franceză de nascere, de crescere sunt Germană şi de simţire mai mult Italiană. Cu toate aceste căndmi-ar fi lasatu de a-mi alege o patrie, socotu că tot Anglia aşu alege-o.—D. Curico se vede v'a spusu despre copilăria mea ?

„Dar, mărturisescu că am avutu curiositatea a-lu intrebà.

— Are obiceiul de a nu fi dreptu cu mine. Imi inchipuescu că m'a fi depinsu cu colorile cele mai intunecoase.

„Ba nu, din contra....

— Ar fi fostu şi o mare nedreptate. Puterea imprejurărilor e totdeauna mai mare decăt acea a voinţei noastre şi inainte de a condemnà pe cineva pentru o faptă oarecare in gândul nostru, ar trebuì să studiămu bine imprejurările şi să nu judecămu efectele decăt după ce cunoascemu causele.—Ce omu estraordinaru! O viaţă intreagă nu ar ajunge pentru a-lu cunoasce! Sub o aparenţă rece, elu ascunde multă bunătate şi cu toate teoriile sale egoiste, elu va face totdeauna sacrificiuri pentru unu amicu. In timpuri nenorocite l'am intălnitu earăşi după o lungă dispărţire şi departe de a-mi aratà vo bănuelă, ca unu adevĕratu amicu a sciutu să-mi aducă mângăere. De aceea ĕi păstrezu multă recunoscinţă şi am o adevĕrată plăcere de a susţinè cu dĕnsul o corespondenţă in care işi disfăşură totu spiritul şi frumoasele resultate ale unui studiu lungu şi activu. Din nenorocire s'a ocupatu cu pre multe, a trăitu in ţeri pre deosebite şi in imprejurări pre nestatornice. Odinioară căndera de douĕdeci de ani aveà cunoscinţe mai puţine şi simţire mai multă. Cătă mai este elu caută acum să o inăduşe in modu sistematicu.

„Poate că vre o simţire a tinerenţei resplătită cu nerecunoscinţă l'a adusu la această grozavă hotărire.

Frumoasa Elenă tăcù, ânsĕ imi părù că vĕdu unu suspinu sburându pe nevĕdute din peptul seu.

Schimbându vorba ea chemà pe Mimi care alergà căndintr'o parte, căndin alta.

— Te vĕdu fără camaradii tei, ĕi ţise sora lui, pentru ce nu eşti cu dĕnşii?

„N'am vreme să me jocu.

— N'ai vreme? Dar ce trebi te grămădescu?

„Şi eu am trebi serioase, nu numai D-

voastre, sunt acum de unspredece ani şi nu me potu numai jucà. Dicèndu aceasta, Mimi se depărtà.

Primblăudu-me astfeliu in convorbire cu frumoasa Elena, intălnirĕmu pe Edmund şi pe Curico. Truspatru merserĕmu încă impreună păn venì sara, apoi intrarĕmu in saloanele destinate pentru străini. Edmund erà foarte tăcutu, părea preocupatu şi se aşedà intr'unu colţu ascunsu. La claviru erà uuu omu micu care căntà şi totu salonul erà plinu de domni şi doamne care ascultau. Curico şi frumoasa vĕduvă se aşedarĕ in altă parte, opusă celeia unde şedeà Edmund, ear eu ascultăndu pianistul observam, după obiceiul meu, diferitele grupuri. Acum abie băgai de samă că şi Leontina se aflà acolo cu muma ei in mijlocul mai multor alte dame cu care şopteau incet. Mimi se primblà prin sală, dăndu măna căud unuia, căud altuia din cunoscuţi şi se apropriè in sfirşitu de Leontina cu care vorbì mai mult.

De la diferitele grupuri am culesu urmă toarele fragmente de convorbiri:

Unu d-nu bĕtrănu către o damă betrănă. Adi a fostu marea foarte liniscită, mai nu erau valuri.

Bĕtrăna. Mi s'a părutu apa cam rece.

Bĕtrănul. Cătă vreme staţi in apă?

Bĕtrăna. Dece minute—aşa mi-a spusu doctorul.

Unu domnu tĕnĕru către altul. Vedi pe cea cu rochie albastră? Ea este.

Celalaltu. O intălnescu regulatu pe la unspredece oare. Are pĕru minunatu şi-lu primblă multă vreme despletitu ca lumea să-lu vadă bine. Dac'ar fi al ei.....

Anteiul. Te indoesci? E al ei propriu, am luatu bine sama. E frumoasă de totu.

Celalaltu. Pănă unde ai ajunsu?

Anteiul. Păn a fi luatu in samă şi privitu căte odată cu coada ochiului. La balul de măni am să-i facu cunoscinţa după toate formele. Atunci vomu vedè. Observă bine; ear se uită pe furişu la noi.

Unu domnu bĕtrănu cu aparenţă de vechiu militaru către altul: La dracu cu umedeala asta! me doru picioarele de abie le potu duce.

Celalaltu. Pe mine me superă tusa. He! Ne-a venitu vremea.

Anteiul. Toate naibele să iee vremea şi virsta!

Celalaltu. Mai cu samă de căud ploile, tusa me superă tot mai tare.

Anteiul. Ce mai dice afurisitul de barometru? .....

O damă către alta. Albastru cu lila! Aşa gustu!

Cealaltă. Toate costumurile ei sunt aşa.

Anteia. Cine erà celu care a căntatu la claviru?

Cealaltă. N'am pututu aflà păn acum.

Anteia. Ce rochie ai să pui măni la balu?

Cealaltă. Cea verde cu albu. Dar Dumneata?

Anteia Eu mi se pare că nici n'am să me potu duce. N'are cine să me intovărăşească.

Elena către Curico. Elu mi-a făcutu observarea că o simţire a tinereţei resplătită

cu mulţămire poatè să prefacă cu totul caracterul unui omu.

Curico. Nu credu. Natura omului este neschimbătoare. Virsta produce efectele sale, dar fondul nu se schimbă niciodată.

Elena. Nu potu crede aceasta. Am vĕḑutu oamenii cei mai simţitori, prefăcuţi in oameni reci — asemene trebue să fi cunoscutu şi Dvoastră.

Curico. Atunci natura lor erà aşa, şi numai o intămplare trecĕtoare i-a făcutu să apară altfeliu.

Elena. Cu toate aceste crescerea are neaparatu o influenţă puternică, apoi esperienţele făcute, studiile, virsta . . .

Curico. Nu au toate nici o influenţă.

Elena. N'am vĕḑutu ăncă unu omu aşa de absolutu in ideile sale ca D-ta!

O damă către unu domnu. Cine este domnul cu care vorbesce frumoasa Elena?

Domnul. Nu-lu cunoscu in persoană. Audu că-i foarte bogatu.

Dama. Totdeauna ĕi vĕdu vorbindu impreună. Hm! Se spune că-i vĕduvă?

Domnul. Dar. Lumea vorbesce de unu lungu romanu intre dĕnşii.

Dama. Spuneţi-mi iute, spuneţi-mi iute!

Domnul. Aru fi fostu relaţiuni intre dĕnşii pe cănd ea erà ăncă măritată, despre care aflăndu barbatul ei s'ar fi sinucisu . . .

Dama. Grozăvie!! Spuneţi mai departe!...

Vecinul lui Edmund către acesta. Cănd veţi cetì jurnalul ve rogu fiţi aşa bunu şi mi-lu treceţi mie.

Edmund. Poftimu.

Vecinul. Poate ăncă n'aţi sfirşitu . . .

Edmund. Am sfirşitu.

Vecinul. Băile sunt foarte frequentate.

Edmund. Dar.

Vecinul. Sunt multe dame frumoase. . .

Edmund. Dar.

Vecinul. Eu sunt abie de ieri şi am ăncă pre puţine cunoscinţe . . .

(Ne mai respunḑĕndu Edmund, vecinul se hotăresce să tacă.)

O domnişoară către Leontina. Cănţaţi ceva, ve rogu cănţaţi. Aveţi unu glasu atat de frumosu . . .

Mai multe altele. Toate ve rugămu.

Leontina. Dar ve incredinţezu că nu-mi e cu putinţă . . .

O domnişoară. Pentru ce nu ne faceţi astă plăcere? O mică romanţă!

Mama. Dacă toată lumea te roagă . . .

Leontina. Nici nu sciu ce aşu putè cănţà.

Domnişoara. O romanţă, unu cănţecu care-a fi.

Leontina se sculâ deodată grabnic intovăşită de mai multe domnişoare, se puse la claviru şi cănţâ cu unu glasu frumosu de sopranu o arie cunoscută după următoarele cuvinte de Victor Hugo:

Dacă nu ai nimicu a-mi spune
De ce te-aproprii nencetatu,
Cu al teu surisu, ce prin minune
Ar nebuni pe-unu impĕratu?

Dacă nu ai nimicu a-mi ḑice
De ce-mi stringi dulce măna mea
In visul gingaşu şi ferice
Care-lu visezi in calea ta?

Dacă voesci să fugu de tine
De ce pe-aice vii și treci?
Când te zărescu simțescu in mine
De doru și grijă fiori reci.

Sfirșindu, din toate părțile se auḑiră aplausuri, damele veniră să-i facă complimente, mai mulți domni să se presinte și să-i vorbească, când Edmund care tot stà ascuns în colțul seu și pe fața căruea observam un mare neastempĕru se sculă deodată și mergĕndu la claviru cântâ și elu o romanță improvisată după aceste cuvinte:

Ah! multe, multe-așu vra a-ți spune
De glasul teu așa iubitu,
De-al teu surisu, ce prin minune
Al meu repaosu a răpitu,

Și multe, multe-așu vra a-ți ḑice
De-unu nesfirșitu, adăncu amoriu,
De visul gingașu și ferice,
Care-lu visam adese ori,

Dar m'au silitu să fugu de tine
Să te privescu ca pe-unu străinu
Ah! când te vĕḑu simțescu in mine
Fiori de grijă și de chinu.

Edmund compusese și cântase intr'unu momentu de inspirațiune. Puternicul seu glasu de tenor era atât de armoniosu, incât publicul intrega remase câteva secunde incântatu. Deodata incepură a resunà aplausuri și-lu treziră și pe dĕnsul din farmecul ce părea a-lu fi cuprinsu, Leontina țintise palidă ochii ei asupra lui și nu mai puteà să-i depărteze, când maică-sa ĕi șoptì incet câteva cuvinte la ureche, ș'apoi eșiră amundoue așa de grabnic incât foarte puțini le bagară in samă. Sfirșindu aplausurile, se făcù o mică tăcere, apoi auḑii multe șoapte de la diferitele grupuri, intre altele pe Curico ḑicĕndu către frumoasa Elena:

— Are să se compromită și pe dĕnsul și pe dĕnsa, dar ori ce i-așu spune, nu are minte.

„Erà ca inspiratu, respunse ea, n'am auḑitu încă o cântare atât de espresivă cum a fostu aceasta. Pentru ce s'ar compromite? Publicul nu poate găci cele ascunse.

— Ah! este unu instinctu fatalu care face pe oamenii cei rĕi a pĕtrunde ori ce lucru unde aru putè virì o intrigă. —

Nu sciu de aveà dreptate Curico, dar șoaptele pe la ureche deveneau din ce in ce mai dese, și in mijlocul lor părăsii sala.

VIII.

In camera vecină aveà locu o convorbire foarte agitată.

„Are să me aducă la o grozavă mănie ḑiceà mama. Ĕi lipsesce ori ce modestie, ori ce respectu către noi și chiar către tine. Ce-a insemnatu această romanță, ce s'a pusu să cânte indată după tine? Voesce ca toată lumea să descopere planurile sale? Voesce ca lumea să cunoască că am din nenorocire o fată care departe de a respinge pe unu asemene sumețu, se pune de visează la dĕnsul și plânge și nu vra să prindă minte?

— A gânditu că nu e bine a ascunde unu glasu atât de frumosu. A voitu să facă plăcere publicului.

„Facă plăcere cât va voì. Ducă-se la teatru, căci aceasta este meseria lui și incânte publicul, dar nu facă toate chipurile de a-mi stirnì mănia.

— A făcutu rĕu. Și eu sunt mănioasă.

„N'aşu mai sta aice nici unu momentu, dacă n'aşu fi promisu tatălui tĕu. Ănsĕ chiar acum am să-i scriu să vie şi să ne iee. Indrăznească numai a ne mai urmări!

— N'ai nevoie să-i scrii. Şi eu am să me facu deacum nainte că nu-lu cunoscu. Putemu stà aice; iţi promitu că am să facu toate chipurile pentru a-lu uità. Chiar nici mai simtu acum nici o simpatie pentru dĕnsul.

„Imi pare bine că pentru ăntĕia oară te audu vorbindu cu minte. Ănsĕ paza e totdeauna bună. Voiu să scriu scrisoarea.

Bĕtrăna se puse a scrie, ear Leontina se primblà prin casă turburată.

Eu eram indignatu. Aceasta este iubirea ta? gândeam eu; aceasta resplata pentru increderea lui Edmund? Cum, toate simţirile tale au trecutu deodată? Ai uitatu aşa de curĕndu lacrimele ce ai vĕrsatu şi visurile tale de fericire? Are dreptate Curico. Oamenii sunt toţi nici de o treabă! — Aşa indignaţiunea mea se intinse de la casul specialu la genu şi-mi readusei aminte de căteva sentinţe a lui Curico pe care le notezu aice:

* * *

Ai visatu mult cum trebue să-ţi fie mireasa; ai hotăritu cu deamăruntul toate calităţile ce trebue să aibă — de intălnesci in sfirşitu pe una ce are tot ce ai visatu —fugi!

* * *

Inţelegu că bunătatea, frumuseţa, delicateţa, graţia, superstiţiunea, ipocrisia, crudimea, frica, rĕutatatea, simpatia, suferinţa, simţirea, viclenia, să fie toate femenine, dar pentru ce *mintea* şi mai cu samă pentru ce *statornicia*?

* * *

Vorbesce bine despre oameni; ce-i *gândi* despre dĕnşii nu-i treaba lor.

* * *

Când unei femei ĕi place o piesă de musică sau o poesie, intreabă de cunoasce pe compositoru, sau pe poetu.

* * *

De vrei să te insori, nu-ţi alege o mireasă pre frumoasă, dar nici una pre slută; caută să nu fie pre bogată, dar nici pre saracă; veţi să scie carte, dar să nu scie pre multă; uită-te ăntĕi ce feliu este ea şapoi cum sunt cei care o incunjoară, dar uită-te mai ăntĕi cum sunt cei care o incunjoară şapoi cum este ea; ie una pe care o iubesci, dar nu pe care o iubesci din cale afară; gândesce-te bine păn a nu te hotărì, dar hotăresce-te păn a nu gândì pre mult.

* * *

Cu dreptu cuvĕntu Grecii au făcutu norocul să fie o ţeiţă şi nu unu ţeu, căci in orbirea ei, Fortuna fuge de celu ce o caută şi aleargă după celu indiferentu.

* * *

Nimicu n'ar fi pe lume aşa de rĕu ca femeile — dacă n'aru esistà barbaţii.

. . . . . .

Nu! Nici voiu să mai sciu de vecinele mele, nici de Edmund, nici de nime. Am să me pornescu. Dar unde? A! In Anglia. Am să vĕdu dacă această ţară e atăt de frumoasă cum mi-a spusu frumoasa Elenă. Dar, me pornescu şi chiar măne desdimineaţă cu vaporul.

Altfeliu sunt unu omu care me hotărescu foarte cu greu la unu lucru. Ori ce proiectu nou imi trece prin găndu, deindată ce meditezu la executarea luĭ, imi infăţoşează atătea argumente *contra*, incăt, cu căt mai mult cumpenescu, cu atăta me incurcu mai mult şi cele mai dese ori din argumentare in argumentare me inspăimăntu de osteneala ce ar trebuì să-mi dau şi de consequenţele ce ar avè executarea proiectului şi după o lungă luptă şi o mie de schimbări ilu lasu să cadă. Ănsĕ căte odată, in casuri foarte rare, căud imi vine o idee cu aparenţă atrăgĕtoare, me punu indată să o executezu, fără a-i da timpu să me preocupe, căci sciu pre bine că dăndu-i unu timpu căt de scurtu, ear am să incepu a meditâ şi ear am să me spariiu de proporţiunile ce are să-i dee inchipuirea mea. In aceste casuri, cum am inceputu a-mi executâ ideea, pe locu me şi grămădesce căinţa, ănsĕ in zadar, căci, odată pe calea executărei nimicu nu me mai poate oprì şi mergu inainte in ciuda tuturor greutăţilor din afară şi sufletesci. Aşa şi astă dată: de lasam ideilor toată libertatea, poate că aşu fi remasu pe locu să vĕdu descălcirea relaţiunilor cunoscuţilor mei, dar inăduşindu ori ce raţionamentu m'am pusu să găndescu la altele pănă ce am adormitu. A doua ḑi dimineaţă, in mijlocul celor mai mari păreri de rĕu şi blăstemuri ce aruncam asupra mea, imi gătii lucrurile şi suindu-me in trăsură, pornii la vaporu. In vreme ce eram pe drumu me hotărisem a me intoarce şi a-mi părăsì proiectul. Cu toată această hotărire nu dădui nici unu ordinu vezeteului şi me po.enii la vaporu. Tot hotăritu a me intoarce, imi luai biletul şi me suii pe bordu. Acolo spectrul boalei mărei imi apărù deodată şi numai decăt mi-am ḑisu că trebue să me intorcu, cu toate aceste stătui pe locu păn ce pornì vaporul. Atunci abie me părăsì căinţa şi revenindu veselu imi reluăi devisa: Ce-a fi, a fi! *Allah*! *Il Allah!* . . . . . .

. . . . . .

Vaporul pornesce . . . . marea e cam agitată . . . . . oare me va apucà boala? . . . . . poate că nu . . . . . pare că me simtu cam ameţitu . . . . . cam abie după o jumĕtate de oară? . . . . . nu se poate . . . . . să privescu marea ca să uitu . . . . . Ce frumosu spectaculu . . . . . Vai! . . . . . Nu credu ăncă . . . . . Ce frum . . . . . Vai ş'amar! . . . . . Ah! cine m'a pusu . . . . . Vai ş'amar! . . . . .

POESII POPULARE

din

PATRIA LUI DRAGOȘU.

(Din colecțiunea D-lui *I. Bădescu.*)

SILEACA ȘI GĂZDACUL.[1]

Pe din josu de satu la vale
Se'ntălnescu doi dragi in cale,
O fată de omu sileacu
Ș'unu fecioru de omu găzdacu.
Da ei cum se intălneà,
Ea din graiu așa grăeà:
—Frunză verde tămăiță,
Ce ne-omu face măi bădiță,
Io ți-su dragă, tu-mi ești dragu,
Ca mierlei frunza de fagu,
Io cu doru și tu cu doru,
Nouĕ ne trebe doftoru,
Leacuri sfinte din potiru,
Și popă cu patrafiru,
Și cununi de trandafiru,
Una mie,
Una ție,
Să ne iubimu pe vecie,
Să 'mpreunămu doru cu doru,
Doru de-o fată ș'unu fecioru...
Da elu cum o ascultà
Inapoi ĕi cuvĕntà:
—Ludă[2] ești, nebună ești,
Și la minte slabă ești,
Batăr c'ai putè sci bine,
Că nici tu nu ești de mine
Și nici io nu mi-su de tine.
Io'su fecioru de omu găzdacu,
Tu ești fată de sileacu,
Ne-amu iubì nu cutezămu,
Ș'a lăsa nu ne'ndurămu...
Dar fă lele ce ți-am spusu
La culesu de cucuruzu:
Unde-oru fi oameni mai mulți
La mine să nu te uiți,
Că ei dacă ne-oru vedè
Ḍeu pe locu ne-oru deochè;
Unde-oru fi mai puținei
Ochii tei să fie-a mei,
Ochii cu sprincenele,
Gurița cu buzele,
Și sinu cu țițele...
Fata cum ilu audì
Ca o pară se roșì
Apoi rĕu mi-lu dojenì:
—Hei tu măndruluțu meu,
Nu te-audă Dumneḍeu,
Să facă pe găndu tĕu,
Că io-am creḍutu că ți-su dragă,
Dar tu me iei numa 'n șagă,
Ș'am creḍutu că me iubesci,
Dar tu rĕu me celuesci.[1])
Batăr ai tu patru vaci,
Nu te rogu ca să me'mbraci,
Batăr ai tu patru boi
Nu me 'mbiiu noră la voi,
Că vi-i casa susu la șeatră
Și de multe-i susigată, [2])
Și de pâne și de sare,
Și de câte-su pe sub soare...
Du-te dară 'n drumu tĕu,
Io m'oiu duce 'n drumu meu,
Tu-ți păzesce vitele
Și io tinereḍele,
Tu-ți păzesce găndurile,
Io mi-oiu păzì dragostile...
Cununița verde-a mea
Tot n'a vesceji d'acea,
Dar strutu[3]) din clopu[4]) tĕu
S'a uscà de doru meu,
Ca și frunḍa codrului
De doruțu soarelui;
Că batăr că ești fălosu
Nu-i ca mine chipu frumosu,
Și batăr că m'ai uritu,
Nu'i ca mine floare 'n rîtu...[5])

[1]) *Sileaca* este provincialismu = *sĕraca*; *găzdacu* este cuventu ungurescu = *bogatu*. — Relativu la *articole*, omiterea unor *litere* din unele cuvinte etc. să se vadă notele 1, 2 și 3 de supt poesiile populare publicate in nr. 2 al „Convorbirilor“ din anul curentu.

[2]) *Ludă* provincialismu insamnă: *proastă, toantă.*

[1]) *a celuì* este cuvĕntu ungurescu, insamnă: **a amăgi.**

[2]) *Susigatu*, cuvĕntu ungurescu = *lipsitu.*

[3]) *Strutu* provincialismu, insamnă: *buchetu.*

[4]) *Clopu*, cuvĕntu ungurescu = *pălărie.*

[5]) *Ritu*, asemene este cuvĕntu ungurescu = *plaiu.*

PUPĂZA ȘI FATA.

—Pupăză de unde vii?
—De la dealu de peste vii.
—Da ce veste-i pe la vii?
—Că-su culese și pustii.
—Mănănce-o potopu vie,
Că nu te'ntrebu de-i pustie,
Ci te'ntrebu de măndru meu,
N'o trecutu in drumu tĕu?
—Ba elu poate c'o trecutu
Da io nu l'am cunoscutu...
—Pupăză, vicleană eşti,
Da de ce tăgăduesci,
Spusu-ți-am io doară ție,
Că cine-mi e drăguțu mie
Se cunoasce dintr'o mie,
C'are ochi nestĕmpărați,
Și curea cu bumbi tărcați,[1])
Și pe clopu pantlică verde,
Rĕu me temu că mi-l'oiu perde,
Că l'am mai perdutu odată,
Și l'am cătatu lumea toată.....

VOINICUL.

Pe marginea de șugău [2])
Pasce drag murguțu meu,
Las' să pască,
Să mai crească,
Că de-o fi pe voia mea
I-oiu cumpără frĕu și șea,
Cu frĕu l' oiu infrĕnà,
Cu șeua l'oiu inșeuà
Ș'oiu sări pe elu călare
Și l'oiu duce 'n fuga mare
Colo 'n fața focului,
Unde-i greu voinicului,
Unde nu-i firu de săcără
Numai oase pe ogoare,
Unde nu-i firuțu de grău
Numai sănge până 'n brău.

---

[1]) *tărcatu*, cuvĕntu ungurescu = *pistrițu*.
[2]) *Șugău* provincialismu=*riu*.

BOALA DRAGOSTII.

Nici o boală nu-i mai rea
Ca eăţeaua dragostea;
De lăngoare pĕru-ți pică,
La inimă nu te strică —
De dragoste pĕru-ți cresce,
La inimă te topesce.

VISUL.

Astă noapte m'am visatu,
Că măndrul m'a sărutatu;
M'am trezitu ș'am pipăitu,
Dar nimica n'am găsitu,
Numai dorul inimei,
Scrisu pe fața perinei,
Cu mătasa genelor,
Și cu roua ochilor....

BĂDIȘORU, FI-ȚI-AR PECATU...

Bădișoru, fii-ți-ar pĕcatu,
C'asară te-am asceptatu
Tot cu focu și cu lumină,
Și cu doru de la inimă;
Când vĕdui că nu mai vii
Pusei doru la căpătâi,
Cu dragoste me 'nvĕlii,
Doamne rĕu me odihnii!...

IO ME JORU...

Io me joru de me omoru,
Că nu-mi trebe drăguşoru,
Unde-lu vĕdu nu-lu incunjoru...
Și me joru că nu-i așa,
Că nu-mi trebe dragostea,
Unde-o vĕdu nu fugu de ea...

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *I. G. B.*—Respinsu.
D-lui *B. M. Cernăuți.* — Foarte rĕu.

Red.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 17. — Anul IV. Iassi, 1 Noemvrie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.* (Urmare).
Tractatul de economie politică al D-lui I. Strat de D. *A. D. Xenopol.*
Fĕtu-Frumosu din lacrima, poveste de D. *M. Eminescu.*
Măngăere in lacrimi, Craiul Codrului, Rugăciunea Mărgăritei din Goethe; Noapte-adăcă din Heine, poesii traduse de D. *N. Schelitti.*
Notiţă.
Corespondenţă.

PE MALUL MĂREI.

(Urmare).

IX.

Fost'aţi v'odată in Englitera?

Dacă n'aţi fostu, nu ve duceţi! — Adese ori vi s'a intămplatu să intălniţi in călătorii chipuri ciudate, care se deosebescu cu totul de ceilalţi oameni, atăt prin figură căt şi prin maniere, fiinţe tăcute, inţepenite, comice şi comode care-şi inchipuescu că lumea şi oamenii sunt făcute numai pentru dĕnsele, care, sau nu te onorează nici cu unu cuvĕntu, sau căndu iţi vorbescu te facu să suferi supliciuri, figure a cărora vedere te face să casci de uritu, ori să te infuriezi, intr'unu cuvĕntu — Engleji! Inchipuiţi-ve acum o ţară intreagă, locuită numai de asemene fiinţe! Dracecea nu ve duceţi in ţara acestor oameni! Dacă te impingu interesele, şi-ţi place s'auḑi vuindu maşinele, să resufli aburi şi fumu, du-te; ear dacă eşti ca mine fiul unei ţeri meridionale, născutu sub unu ceru limpede şi albastru, deprinsu, nu la vuetul maşinelor, ci la sunetul talangelor, nu te duce!

Cum ajungi la Londra, spune remasu bunu mulţămirei sufletesci — cerul se schimbă, coloarea albastră se preface in o coloare sură-cafenie care te face să te indoesci că mai este ceva dincolo. Şi dacă din intămplare vre unu punctu albastru se vede căteodată la orizontu, de indată se ridică de pe păměntu vre unu balauru de fumu din gura unei maşine şi-lu astupă, ca nu cumva să se puie vre unu omu pe visuri şi să uite a lucrà la maşinele din fabrice. Peste totu locul maşine, pe păměntu, pe apă, pe sub păměntu, pe sub apă, pe deasupra caselor .... sunt atătea maşinei, incăt ţi se pare că şi oamenii sunt fabricaţi in ele. De mergi in *citty* din Londra te convingi că aşa trebue să fie, căci sufletu nu găsesci in ei. Ei se mişcă cu răpejunea maşinelor fără ca unul să-şi bată capul de altul; toţi fugu, mii şi mii, toţi aleargă după trebi şi interese; individul se perde cu totul in această goană grozavă.

Ce dar voesci să cauţi acolo, tu individu? Ce voeam eu acole, care me interesezu numai pentru tine, individule, pentru mişcările sufletului teu, a cărui adăncime me uimesce şi a cărui misteru nepătrunsu me atrage cu atăta putere? Ce căutam eu acolo in mijlocu de fabrice, de fabricanţi şi fabricaţi, unde sufletul e mutu, unde simţirea e stinsă, şi numai mintea iscodesce şi braţul execută? — Doresci, o călătorule, să-ţi induioşezi sufletul, ascultându o musică frumoasă, să te inspiri de obiecte de arte? — Sermane! Musica acolo este vuetul maşinelor şi artele frumoase sunt lucrările fabricelor. Cum socotesci că Englezul işi va perde timpul seu (căci timpul seu e banu), luându dalta in mănă, sau penelul şi lucrându luni şi ani la acelaşu opu? Elu e mai practicu: peatra necioplită o pune in maşină şi scoate mii de de statue la minută, pănza şi colorile le pune in maşină; ar pune şi musica in maşină, şi ar scoate simfonii dacă s'ar putè.

Chiar tu, o călătorule practicu, cu faţa veselă şi rumănă care nu-ţi baţi capul cu opuri de arte, ci iţi place să bei şi să mănănci bine, să ai o cameră indămănatică, să veţi căteva figuri zimbitoare in jurul teu şi pentru schimbare să mergi vre o dată la unu spectaculu — ţine-te departe de Englitera! Pe masă iţi punu unu viţelu sau o vacă, sau o oaie intreagă şi când, inspăimăntatu iei in mănă sabia şi furca ci-ţi infăţoşează şi vrei să tai o bucată, săngele sare in sus şi te stropesce. Ear dacă vrei să te recoresci bèndu unu paharu, o bèutură neagră şi groasă te otrăvesce şi eşti mulţumitu de scapi cu ţile. Dar poate, ca să uiţi acestu aspectu, vrei să mergi la unu spectaculu — atunci ie sama de n'ai uitatu a luà cu tine in ladă fracul, mănuşe şi cravată albe căci altfeliu te dau afară. Englejii ţinu mult la curăţenie şi pe haina ce ai avut'o la masă poate au remasu pete de sănge, deaceea trebue să-ţi pui fracul. Poate eşti deprinsu a face o primblare şi iei una din trăsurile lor, unde vezeteul iţi stă pe ceafă şi te indrepţi spre Hyde-Parc cu speranţă de a respirà acolo aeru mai curatu şi mirosu de flori . . . Amăgire! Nu te lasă să intri, dacă n'ai adusu cu tine pe corabie o trăsură cu cai, putèndu dovedì cu doveţi scrise in limba lor (căci nu ei pricepu alta) că eşti dreptu şi neprehănitu proprietaru a trăsurei ş'a cailor. In desperarea ta, te intorci cătră unu omu al poliţiei şi-lu intrebi ce este de făcutu? atunci elu iţi respunde că poţi năimì o trăsură in cutare locu, care ar avè aparenţă de a fi proprietate privată; ănsè pentru a ajunge la locul indicatu trebue să mergi cu vaporul şi cu drumul de feru pe sub păměntu şi peste case o ţi şi jumětate. — Dar tu, o sermane călătoru, cu faţă veselă şi rumenă poate fumezi? Nenorocitule! să nu cumva să cutezi a oprì pe cineva şi a-i cere focu. Nu'nţelegi că ei furi doue secunde, care sunt apreţuite in bani, şi că te espui la procesuri pentru daune-interese? şi când te judeci, scii cine-ţi sunt judecătorii? Nisce oameni raşi la faţă, cu haine negre şi peruce albe — cu coadă. Ce dreptate poţi asceptà de la peruci albe — cu coadă? In sfirşitu te-ai cuminţitu; te-ai convinsu că nu poţi face alta, decăt a te primblà pe stradă, atunci ie bine sama, ţine o mănă la lanţujelul orniculuì şi alta la punga cu bani — de ai avè o a treia la basmaoa din buzunariu, căci din momen-

tul ce ai eşitu de a casă mii de vĕnători de buzunare te pândescu şi cu ghibăcie meşterească işi apropriază aceste obiecte căteodată foarte folositoare. Atunci te hotăresci a nu eşì din casă, ci vrei să stai in odaea ce plătesci aşa de scump. Ah! Pe unu părete stă scrisu că nu-ţi este iertatu a fumà şi pe masă ti-au pusu biblia să cetesci. Intr'ĕnsa veḑi că Moisi opresce a se mâncà carne de porcu, fiindu pre greu de mistuitu, gândul ţi se intoarce la vaca, oaea, sau viţelul săngerosu ce ţi-au servitu la masă şi te acufunḑi in tristeţă. —

Dar ce este, ce s'a intămplatu, ce nenorocire a lovitu oraşul de pare mortu deodată? Ieri sară te-ai culcatu in vuetul asurḑitoru al maşinelor şi astăḑi tăcere grozavă? Ce calamitate publică? .... Nici una, te-ai culcatu Sămbătă sara şi te-ai sculatu Duminică dimineaţa. Tăcerea e profundă; maşinele au incetatu; trăsuri nu se vĕḑu; magazinele sunt inchise; nici unu teatru, nici unu concertu, nici o petrecere, nici o trăsură, nici unu omu pe stradă, toată lumea se inchină. De eşi din casă, policemanul se uită strimb la tine, te inspăimânţi de singurătatea in care te găsesci şi te intorci grabnic a casă ca să iei biblia in mână. După ce ai cetitu de ajunsu te uiţi pe fereastră. Cerul tot e suriu, tot e posomoritu, atmosfera tot e aspră şi te pĕtrunde unu feliu de groază.

Cine ar ḑice-o? in această atmosferă unde n'ar trebuì să trăească decăt figurele cele mari, groase şi vănjoase, se găsescu prin o contraḑicere a naturei şi nisce fiinţe blănde şi frumoase ca nicăiere. Ce pĕru blondu şi frumosu! ce ochi albastri! Ce feţe albe ca fildişul peste care s'ar fi lasatu unu suflu de rose! Ce gătu, ce măni! Ah! Ce căutaţi voi in această atmosferă? Mergeţi intr'o ţară unde cerul e albastru, unde lacurile verḑi dormu liniscite in imobilitatea naturei parfumate ce le incunjură; unde natura a datu mâna cu arta ca să te inalţe spre o altă lume mai frumoasă, acolo unde Tizian ve zugrăveà chipul şi Petrarca ve cântà frumuseţele.

In acea ţară frumoasă v'a transportatu marele vostru geniu. In oraşul celu' poeticu, eşitu ca şi Venerea din valurile mărei, s'a născutu Desdemona; in acea atmosferă, dulce a trăitu Iulia. Acolo mintea se limpeḑesce de noroiul vieţei ce o turbură şi inima suspină induioşată ca şi intreaga natură in liniscea ei măreaţă. Acolo me găseam odată; resuflam aerul celu imbalsamitu, priveam imaginile eşite din gândurile inspirate ale marilor maistri şi amintirea mea transportà de departe unu altu chipu tot aşa de frumosu . . . . . .

. . . . . .

Deşi nimicu din ţara Englejilor nu se potriveà cu natura mea, imi făceam silă să me mai oprescu pentru a visità totu ce obicinuitu se arată străinului in Londra; căci sunt unu omu consciinţiosu şi precum mi se pare că v'am spus'o, odată ce am inceputu unu lucru, cu greu me potu hotărì a-lu părăsì. Aşa dar am vĕḑutu o mulţime de biserice şi palaturi şi vestitul parlamentu care a servitu de modelu lumei intrgi chiar unor ţeri unde asemene institute nu se pre potrivescu. In camera lorḑilor sunt mai multe tablouri care se spunu a fi foarte frumoase, dar nu se poate vedè, fiindcă ori cum ar stà soarele, ele tot

la umbră se găsescu. Asemene este acolo unu tronu pe care şede regina şi unu sacu de de lănă pe care şede lordul-cancelaru in faţă cu dënsa. In stinga tronului este încă unu scăunaşu, pe care şede soţul reginei, când ilu ie femeea lui la adunare. Altfeliu nu mai este nimica de vĕḑutu decât scaune in care şedu lorḑii din tată in fiu, din neamu in neamu şi din spiţă in spiţă. Numele acestora se cetesce in coridoru deasupra cuilor unde işi spânzură pălăria şi bastonul. Cele mai multe sunt nume vestite din istoria Engliterei. Deaceea, fiindcă străbunii an fostu odinioară oameni mari, şi strănepoţii lor au dreptul să stee acolo pe unu scaunu şi să-şi anine pălăria şi bastonul in acelaşu cuiu tradiţionalu. Am vĕḑutu şi palatul de cristalu care-i foarte mare, şi vestitul *Tower*. Acolo ţi se arată inchisorile multor barbaţi şi femei vestite. Ici a fostu inchisă *Jane Grey*, dincolo *Anna Boleyn*; in altă parte ar fi fostu ucisu *Enric VI*; aici a pusu Ricard să ucidă pe copii lui Eduard IV; dincolo au fostu asasinatu Clarence fratelele lui Eduard. Toate scenele tragediilor lui Shakspeare ţi se infăţoşează şi groaza te pĕtrunde. Ca să scapi de aceste impresiuni, alergi afară din acele ziduri intunecoase, să respiri aeru liberu şi dai ear peste aburi şi fumu şi peste oameni care aleargă!

In mijlocul acestor sute de mii ce gonescu şi te silescu a merge cu dënşii, neputëndu inaintà contra curentului, in mijlocul acestei mişcări generale din aeru, de pe pămĕntu şi de desubt, me apucà unu feliu de desperare, intram a casă şi lasam să me muncească dorul de ţară. Când imi aduceam a minte că in locul de unde sunt eu, nu e atăta vuetu, că oamenii mergu incet şi liniscit, avëndu toţi vreme destulă; că pe strade bivoliţele se primblă nesupĕrate de nime, că sergentul le privesce cu nepasare de pe peatra din colţul stradei unde şede melancolicu; că acolo nu auḑi altu vuetu decât acela al unei trăsuri ce trece, sau a unei bivoliţe ce rage cu duioşie, me apucà unu doru şi o jale ce inzadar m'aşu incercà a descrie. Ah! Ce aşu fi datu să mai vĕḑu unu asemene animalu, ori unu sergentu melancolicu ce şede pe o peatră, ori s'audu o serenadă ce dă, urmatu de o tarafă de lăutari, unu don Juan de mahala mândrei lui de la fereastră care-lu ascultă din căsuţa ei ţiindu-se ascunsă in dosul unor oale cu busiocu şi rosmarinu! Nu! Nu mai putui stà in acea ţară, dorul erà pre puternicu şi me pusei in maşina care trebuià să me conducă pe pămĕntu până la maşina care me va conduce pe apă earăşi pe vechiul continentu. Când părăsii insula, cerul incepù a se limpeḑì şi chiar marea, vechea mea duşmană se liniscì ca să me poarte fără sdruncinare pe spatele ei departe de ţara grozavă in care fusesem.

Inaintea mea cerul s'aratà tot mai albastru, pe când in urmă insula erà invĕlită intr'unu nòru suriu.

„Adio, lungu adio şi fără revedere!“

Juru că nu me m'oiu mai duce in tine, ţară grozavă! Inzadar me măgulesci cu cântecul că poporul teu e mare şi gloriosu, şi mândru,—vreu se remănu fiul unui poporu micu şi negloriosu şi fără mândrie. In zadar ca nisce fantome mi se infăţoşează inaintea ochilor barbaţii măreţi ce ai avutu; in zadar imi străbate păn in sufletu ochiul marelui vostru poetu .... ţară a aburilor, tu nu me

vei mai vedè! De mi-ai propune o baronie şi unu scaunu in camera lorḑilor, de mi-ai da celu mai frumosu din palaturile tale de pe Regent Street, cea mai frumoasă trăsură cu cei mai frumoşi cai din Hyde-Parc; de mi-ai da chiar avuţiile celui mai bogatu lord — juru că nu me vei mai vedè! Chiar de-mi vei da cea mai frumoasă femee, pe cea ce am vĕḑutu intr'o sară in parcu, cu ochii cei albastri şi mari melancolici, cu faţa cea albă, juru ..... ba atunci nu juru.

(sfirşitul in numĕrul viitoru)

Iacob Negruzzi.

BIBLIOGRAFIE.

Tractatul de economie politică

al D-lui Ioan Strat

Tractatu completu de economie politică .... de **Ioan Strat**, vechiu profesoru de economie politică la universităţile din Iassi şi Bucurescі. 1 vol. 1870 Bucarosci; imprimerea statului.

Cu mulţămire venimu a espune publicului nostru o dare de samă despre o carte folositoare eşită la lumină acum de curĕndu. Aceasta este tractatul de economie politică de D. Ioan Strat, barbatu destul de cunoscutu ca publicistu şi omu de statu. Ca autoru ănsĕ apare, dacă nu ne inşălămu, acuma pentru ăntĕia oară, cel puţin intr'unu modu mai insemnatu, dăndu la lumină unu tractatu de economie politică.

Autorul incepe cu o introducere, in care luăndu de basă ideea fundamentală că mersul omenirei se face de la intunericu la lumină, de la eroare la adevĕru, eplică aceeaşi găndire şi fenomenelor economice a desvoltărei popoarelor, şi arată că după unu lungu timpu de rătăcire asupra modului cum trebue orinduită viaţa materială a unui poporu, oamenii incepurĕ din secului trecutu a-şi indreptà din ce in ce mai mult starea in astă privinţă prin cugetare asupra ei — cugetare din care se născù o sciinţă nouă, acea a economiei politice. Prin mai multe esemple, autorul ne demonstră binefăcĕtoarea inriurire a acestei sciinţi asupra intregei civilisaţiuni, intre altele prin impuţinarea causelor de resbelu. Cu această ocasiune ne citează D. Strat unu lungu pasagiu din Buckle, istoricul Englezu care a făcutu atăta sensaţiune in lumea invăţată prin istoria civilisaţiunei in Anglia. Admiraţiunea autorului nostru pentru Buckle, care, după cum e cunoscutu cetitorilor acestei foi, dă o importanţă nemĕsurată economiei politice in omenire*), este fără de margini. Inriurirea lui Buckle asupra-i se recunoasce din mai multe locuri a opului sĕu; aceasta este apoi causa pentru care dă economiei politice de pănă astăḑi chiar o valoare cu mult pre mare. De siguru autorul intrece ori ce mĕsură cănd spune că „nu remăne nici o indoeală că din toate sciinţele cunoscute astăḑi, economia politică este aceea care in privirea resultatelor ei finale a adusu celu mai mare folosu omenirei“**). Dacă aseměnămu resultatele căpătate pănă astăḑi de sciinţele naturale cu cele căpătate de sciinţele sociale in genere cuprinḑĕndu şi economia politică, apoi vomu vedè uşor in cotro se pleacă cumpăna. Pe cănd sciinţele naturale supunu omului natura, prin aceea că elu descopere legile fenomenelor ei şi capătă astfeliu puterea de a se folosì tot mai mult de comorile naturei intrebuinţăndu-le pentru mulţămirea nevoilor sale, — sciinţele sociale au inalta menire de a introduce intre oameni o impărţire mai egală a acestor mijloace pe care natura supusă prin sciinţele naturale le pune la disposiţia omenirei. Dar pe cănd invenţiunile sporescu pe ḑi ce merge, pe cănd puterea omului cresce tot mai mult, izvoare noue se deschidu in toate părţile şi bogăţia generală cresce in modu uriaşu, vedemu că impărţirea acestora intre oameni astfeliu ca să se bucure toţi pe căt se poate şi in mĕsură cu partea lor de muncă de foloasele ce ele procură, e departe de a fi propăşitu in acelaşu gradu. Astfeliu vedemu că sciinţele sociale in genere şi cu ele economia politică sunt departe de a fi ajunsu la ţelul ce-şi propunu, — stabilirea libertăţii şi a egalităţii intre oameni, doue visuri acărora realisare pe căt se poate chiar, atĕrnă mai

*) Veḑi studiul nostru asupra istoriilor civilisaţiunei in an. III a acestei foi No. 10 ş. u.

**) p. 22.

alesu de la impărţiei bogăţiei şi a puterei. Fără a necunoasce deci marele merite a economiei politice pentru propăşirea omenirei, trebue să mărturisimu că ea se află ăncă in pruncie, şi această recunoascere ne va fi de mare ajutoru; căci vomu fi totdeauna cu ochiul aţintitu spre cercetare şi descoperire in locu de a crede că sciinţa e complectă, că a produsu mai multu bine decăt ori care alta şi că poate să se odihnească pe laurele ei·

Atăta despre insemnătatea generală a sciinţei economiei care mai alesu in ţară la noi fiindu ăncă puţin respăndită ar putè uşor răpi fără mĕsură spirite nepregătite şi din causa greutăţii sale celei mari impinge pe cei mai mulţi a primi principiile espuse in cartea D-lui Strat ca ultimul cuvĕntu al sciinţei, ca axiome tot atăt adevĕrate tot atăt de neresturnate ca acele a le matematicei, lucru ce nu ar produce decăt rele in locu de binele la care suntemu in dreptu să ne asceptămu de la o asemene publicaţiune.

Autorul se ţine in sistemul sĕu intregu de scoala anglo-franceză, de teoriile lui Adam Smith, J. B. Say, Riccardo, Malthus, Bastiat etc. Această scoală cu toate meritele ei, este numai staăiul ăntĕiu a desvoltărei economiei politice. Doue mari geniuri economice care au deschisu o perspectivă nouă in această sciinţă paru a fi, in partea lor cea mai insemnată cel puţin, necunoscute D-lui Strat. Aceste sunt germanul List şi americanul Carey. Pe acestu din urmă D. Strat ilu citează numai cu ocasiunea respingerei teoriei rentei a lui Riccardo, admiţĕndu pe a lui Carey şi Bastrat, pentrucă cercetările D-lui Dühring profesoru de economie politică de la universitatea din Berlin au demonstratu in modu vederatu că Bastiat a esploatatu opurile lui Carey pe căud erau puţin cunoscute in Europa şi şi-au apropriatu găndirile cele mai insemnate dăndu-le dreptu ale lui*).— Pe List şi pe Carey deci D-lu Strat pare a nu-i curoasce pe deplinu. Astfeliu nu ne putemu esplică cum D-lui, care arată o atăt de mare libertate de spiritu in tratarea intrebărilor economice, care nu se face apărătorul orbu a unei doctrine ci caută să aleagă să combine şi să găsească adevĕrul acolo unde se află, nu ne putemu esplică, ḑicu, cum de unele din teoriile economiei politice nici a amintitu, nici măcar le au respinsu dacă nu le admiteă, sau dacă le-a respinsu chiar, apoi a făcutu'o in unu astfeliu de modu, incăt se vede că temeiurile D-sale nu sunt indreptate contra nouelor argumente aduse de scoala germano-americană pentru susţinerea lor.

Aceasta observaţie se aplică mai ăntĕi teoriei sistemului protecţionistu respinsu cu totul de D. Strat. Argumentele noue aduse de List şi mai alesu de Carey pentru acestu sistemu, aplicatu se'nţelege in modu raţionalu, sunt foarte puternice. Desvoltarea industriei şi a comerciului naţionalu nu are intr'adevĕru numai scopul „ca să ne satisfacemu o vanitate puerilă şi să putemu ḑice că aceste producte sunt create in ţara noastră de compatrioţii nostri", cum spune Domnul Strat*). Nu! Cu totul altele sunt causele care trebue să indemne pe unu poporu a-şi disvoltà industria şi comerciul seu. Nimicu mai periculos pentru unu poporu decăt de a se dedà unu timpu indelungatu numai producţiunei materielor brute precum sunt productele agricole. Antĕia urmare a acestei stări de lucruri e decăderea agriculturei insăşi: materiile brute fiindu esportate, esportămu cu ele şi gunoiul ce trebucă să se'ntoarcă in pămĕntu pentru a-i mănţinè fertilitatea; acestu gunoiu merge de ingraşă pămĕnturi străine. Căt timpu o ţară e puţin impoporată şi are pămĕntu multu, acestu rĕu nu e pre simţitu; indată ănsĕ ce populaţia cresce elu devine din ce in ce mai simţitoru; lipsa de gunoiu slăbesce in curĕndu productivitatea pămĕntului**). Materiile brute se intorcu apoi in ţară sub formă de fabricate, pentru care poporul esclusiv agricolu plătesce cheltueli de fabricaţiuni şi cheltueli de transportu — cheltueli care aru fi mai mici, respective aru dispărè, căud fabricaţiunea s'ar face in ţară insăşi. Obiectele de industrie necesare pe de o parte imbunătăţirei agriculturei, pe de alta trebuinţelor vieţei voru fi deci mai scumpe; mai puţini oameni şi le voru putè procurà; agricultura ne putĕndu-se folosi de nouele invenţiuni, descoperiri, nu va putè propăşi, pămĕntul sărăcindu apoi prin aceea că i se ieu sucuri ce nu i se mai inapoescu sub nici o formă, o scădere in producţiunea ma-

*) cf. *Dühring*, Kritische Grundlegung der Volkswirthschaftslehre. Berlin 1865.

*). p. 306.

**). Pentru a da numai o idee despre importanţa gunoitului in ţerile desu impoporate, amintimu că valoarea gunoiului intrebuinţatu in Anglia pe fie-care anu este de 103,000,000 livre sterling!! de doue ori suma intregului esportu englezu!

teriilor brute insăşi este urmarea necesară, deci şi mai puţine mijloace de a-şi procură instrumente de propăşire s. a. m. m. In o astfeliu de ţară singura clasă dominantă profită de bunurile civilisaţiunei, pentrucă acea clasă dispune de o mai mare cătime de materii brute pentru care să primească fabricate; decăderea generală însă o atrage şi pe dênsa cu timpul in ruina claselor de jos. — Când apoi in aceeaşi ţară este consumătorul aşeḑatu lângă producĕtoru, agricultorul, eroitorul, lemnarul, ferarul cât se poate de apropiaţi unul de altul, atunci relaţiunile dintre ei sunt mai dese. Cheltuelile de transportu ce trebue altmintrele plătite unui al treile ce se'ntroduce intre producĕtoru şi consumătoru scăḑêndu din ce in ce, se potu face mai multe transacţiuni cu aceeaşi cătime de muncă; o atingere, o frecare a tuturor elementelor societăţii intră in joeu; se produce mai multu fiindcă se consumă mai multu şi se consumă mai multu fiindcă se produce mai multu. Propăşirea tuturor in bună stare este resultatul necesaru. Când din contra o ţară produce numai materialu brutu — producte agricole — relaţiunile intre oameni in lăuntrul ţerei sunt puţine şi slabe căci nime nu schimbă cu vecinul seu aceleaşi lucruri, grâu cu grâu, boi cu boi etc.; solidaritatea intereselor nu esistă, deci nici lucrarea impreună pentru inălţarea şi independinţa ţerei. In fine se impedică intr'unu astfeliu de casu formarea unei clase intermediare intre agricultoru şi clasa superioară a societăţii, equilibrul politicu in lăuntru e cu neputinţă incât peste totu locul o paralisare a existenţei este ultimul resultatu a unei asemene stări de lucruri. De aice se poate vedè că desvoltarea industriei in o ţară este ceva absolut necesaru, şi fiindcă aceasta nu e cu putinţă pe cât timpu ţeri inaintate cu secule ĕi facu concurenţă, urmează că sistemul protecţionistu aplicatu cu inţelepciune este necesaru, până când industria naţională, ajungêndu la o desvoltare oare-care, poate să susţină libera concurenţă. Recunoascemu cu D-lu Strat că sistemul protecţionistu are şi multe rele in sine; dar aceste rĕle sunt ale presentului; binele e ascunsu in viitoru, şi de siguru că acolo unde presentul care e unu momentu vine in cumpănă cu viitorul care nu are capĕtu, nu vomu sacrifică pe acesta celui d'ântêi. Mai amintimu apoi că sub sistemul protecţionistu s'a desvoltatu industria Germaniei. Pe de o parte nimicindu pedicele in lăuntrul ţerei, pe de alta slăbindu concurenţa cu ţerile mult mai naintate, prin o protecţiune inţeleaptă, ajunse Germania a avè astăḑi o industrie din cele mai infloritoare. De asemene e cunoscutu că America işi desvoltă industria sa care ţine in cumpănă pe cea engleză cu ajutorul sistemului protecţiunei. Astfeliu de fapte şi de argumente trebue bine luate in bagare de samă inainte de a ne pronunţà asupra unor intrebări atât de grele. In genere capitulul despre sistemul protecţionistu, care tocmai e de o importanţă nemĕsurată pentru noi, este tratatu de D. Strat cu pre mare uşurinţă. De siguru că aceasta nu s'ar fi intâmplatu dacă D-lui ar fi cunoscutu opurile din urmă a lui Carey.

Din aceeaşi causă D. Strat se arată prea esclusivu respingêndu ca ceva cu totul eronatu teoria balanţei comerciului. — Cătimea de monedă ce se află in o ţară are o foarte mare insemnătate. D. Strat consideră moneda ca o simplă marfă, unu echivalentu a celorlalte valori de unde deduce că intâmplându-se să se afle in o ţară mai multă monedă decât trebue pentru a se efectuà toate transacţiunile din acea ţară, apoi altuceva nu urmează de aice, decât că moneda venindu pe piaţă in cătime mai mare de cum e căutată, ea se depreciază, valoarea ei scade; cu alte cuvinte obiectele ce se ieu in schimbu pentru ea se scumpescu. Când din contra moneda e mai rară, obiectele se eftinescu. Altă influenţă nu poate avè cătimea de monedă asupra mersului afacerilor. Astfeliu ar fi dacă moneda ar fi o simplă marfă. Aceasta însĕ nu e. Este ea o marfă in adevĕru, dar o marfă sui generis, o marfă care inlesnesce schimbul tuturor celorlalte mărfuri, o marfă care este totodată unu instrumentu de circulaţiune precum sunt trăsurele, vapoarele, drumurile de feru, numai mult mai necesară decât aceste. Când acum in o ţară lipsescu mijloace de comunicaţiune, resultatul e pe de o parte că costul transportului cresce, pe de alta însĕ, şi aceasta e importantu, transportul insuşi e ingreuiatu, circulaţiunea e mică şi oamenii nu-şi preschimbă trebuinţele lor, astfeliu că o stagnaţiune a vieţei intregi este resultatul necesaru. Când din contra se inmulţescu căile de comunicaţiune etc.. şi se imbunătăţescu mijloacele de transportu, atunci nu numai că transportul e mai eftinu, dar circulaţiunea făcêndu-se cu mai mare uşurinţă, obiectele care circulă sporescu şi viaţa intră in societate. Moneda se află intocmai in acelaşu casu. Dacă nu aru fi monedă in o

ţară e foarte clar că cele mai multe transacţiuni nu s'aru putè efectul. Ar fi destul a suprimà moneda in una din ţerile civilisate pentru a o reintoarce in puţini ani la barbarie. Când moneda scade sau sporesce in o ţară nu resultă deci numai atăta că obiectele se eftinescu sau se scumpescu, ci intreaga viaţă in societate este stinghirită. Poate o ţară deci să fie cât de bogată in totu feliul de producte, poate să fie cea mai mare tendinţă şi dorinţă de a le preschimbà impreună; dacă nu e monedă de ajunsu ca să circule in mânele tuturor, obiectele remănu la producètoru şi nu trecu din mână in mână intocmai precum s'ar intâmplà când aru lipsì căi de comunicaţiune indestulătoare. Când din contra moneda sporesce in o ţară, ea invită pe oameni a preschimbà intre sine servicii, aţiţă dorinţa şi prin aceasta sporesce relaţiunile dintre oameni, producţiunea, consumaţiunea etc. Cătimea de monedă din o ţară este deci ceva de o nespusă importanţă, şi balanţa comerciului este in acestu sensu o idee de mare valoare.

Carey a contribuitu mult la propăşirea sciinţei economice prin o pètrundere mai adâncă in ceea ce este veloarea. Definiţia dată de Carey şi urmările ci pentru sciinţă in genere sunt cu multu superioare incercărilor de naintea lui. De obiceiu se definesce valoarea intr'unu modu foarte curiosu in economia politică, anume ca unu „raportu intru doue servicii care constitue o transacţiune.“*) Pentru a inţelege dar noţiunea valorei trebne să ne gândimu totdeauna doue servicii cari se dau in schimbu unul pentru altul şi raportul in care stau aceste servicii este cea ce se numesce valoarea lor. Se vede uşor că această definiţie n'are nici unu inţelesu. Cum să me pronunţu eu că cutare obiectu are o valoare mai mare decât altul, fără să am mai întèi o mèsură neatărnată de nici unul de aceste obiecte cu care mèsurându-le pe ambele să potu ḑice ; acesta are mai multă valoare pentrucă intrece mèsura comună, cestalaltu are mai mică, pentrucă egalează sau e mai micu decât mèsura comună? Valoarea nu se poate deci stabilì prin comparaţiune, ci trebue să existe in fiecare obiectu deja o valoare pentru a se putè compară intre sine. D. Strat, inţelegèndu bine aceasta, amintesce de silinţele economiştilor pentru a găsì „unu puntu cardinalu imprejurul căruia gravitează valorile tuturor lucrurilor.“*) Ca ultimul resultatu a silinţelor sciinţei, D. Strat propune definiţiunea lui Riccardo care ḑice că „valoarea unui lucru este representată prin cheltuelele producţiunei sale.“ Supunèndu această difiniţiune unei analise autorul recunoasce ânsè neajunsul ei: dacă preumblându-ne pe malul mărei, unul din noi găsesce o bucată de ambră, altul o petricică, e clar, că celu ânteiu cu aceleaşi cheltueli de producţiune (muncă, osteneală pentru a găsì) posede unu obiectu de o valoare inmiită poate. Definiţiunea nu este deci indestulătoare. Carey adaoge o silabă definiţiunei lui Riccardo şi resultatul e minunatu. Elu ḑice: „valoarea unui lucru este representată prin cheltuelele reproducţiunei sale“ adecă prin munca ce ar trebui intrebuinţată pentru a produce âncă odată, şi âncă odată, resultatul produsu. In casul nostru, celu care a găsitu peatra n'are decât să se plece pentru a găsì una şi âncă una s. a. m. d; celu care a găsitu ambra e probabil că va trebui să intrebuinţeze multă muncă pentru a găsì âncă o bucată de acelu feliu. Această definiţiune a valorei are o importanţă pe care noi nu o putemu urmărì aice, dară care va fi uşor intrevèḑută de cei care posedu oare-care cunoscinţă a principiilor economice.

Indrep ându-ne după scoala modernă a economiei politice, amu mai putè face şi alte observări asupra principiilor espuse de D. Strat. Dar trebue să ne oprimu. Şi cele câte-va idei espuse de noi le-amu amintitu nu cu altu scopu decât pentru a atrage cu luarea aminte a publicului, celui din nenorocire atât de puţin numerosu la noi care se ocupă cu intrebările economice, asupra acestei noue scoli, privită până in timpurile din urmă cu mare receală din partea scoalei ce este âncă predomnitoare, dară care pe ḑi ce merge pètrunde mai puternic in spiritul omenirei culte. Astfeliu vedemu că acum chiar adversarii ei in alte privinţe, au trebuitu să admită teoria rentei lui Carey, respingèndu pe acea a lui Riccardo. Sistemul lui Carey este âncè astfeliu că primirea unuia din adevèrurile sale atrage după sine numai decât primirea celorlalte, până intru atăta sunt cu toate strinsu legate impreună. Pentru noi Românii acestu sistemu şi teoriile lui List din care a pornitu precum şi eminentele scrieri ale D-lui Dühring au o insemnătate deosebită. Desvoltarea noastră

*) p. 239 „In fiecare transacţiune sunt doi factori din a cărora cooperaţiune resultă valoarea unui lucru“ *ibid.*

*) *ibid.*

economică nu poate să rĕmăe ceva indiferentu pentru ori cine se interesează de soarta noastră in genere. De la direcţiunea ce va luà, de la principiile puse in aplicare de guvernele noastre va atĕrnà propăşirea sau ruinarea bogăţiilor ţerei, deci propăşirea sau decăderea vieţei intregi care e in strinsă legătură cu desvoltarea economică. Se tot repetă acum la noi din toate părţile şi mai alesu prin circulărele ministeriale că suntemu o ţară agricolă, că agricultura este şi trebue să rĕmână nervul vieţei noastre economice, că fie-care ţară ca fie-ce individu este inzestrată cu alte insuşiri şi aplicări, că una e menită a fi agricolă, alta manifacturieră, alta comercială şi că noi suntemu din clasa celor d'ănteiu, că libertatea absolută a comerciului e singurul mijlocu de a aduce propăşirea in toate & & &. Toate aceste sunt principii neadevĕrate in totul sau in parte şi deci mai mult sau mai puţin periculoase pentru desvoltarea şi existenţa noastră. Tot din neinţelegeri de acestu feliu, din aplicarea nepricepută a unor principii de unu adevĕru indoelnicu s'a introdusu in viaţa noastră intreagă o sumă de rele de care suferimu şi nu ar mai trebui să mai urmămu astfeiu şi in sfera economică.

S'inţelege ăncă că aceste observări nu ieu nimicu din valoarea publicaţiunei D-lui Stat. Cartea D-sale este o carte de sciinţă şi ca atare e binevenită. Cele mai multe din principiile espuse de D-lui sunt adevĕruri neresturnate in esenţa lor; sciinţa viitoare mai are numai să le determine mai deaproape. Intrebările despre rolul ce-lu are guvernul in viaţa unui poporu, despre sistemul cel mai bunu de contribuţiuni, espunerea tendinţelor comunistice şi respingerea lor, cu care ocasiune D-lu Strat ne arată in modu eminentu rĕul ce produce in omenire „jumĕtătea de sciinţă" şi alte multe părţi a opului D-sale sunt tractate cu multă libertate de spiritu şi cu unu tactu naturalu care-lu face să se plec e totdeauna către opinia ce e mai aproape de adevĕru. Espunerea D-lui Srat se deosebesce prin o foarte mare claritate astfeliu precum rare ori amu intălnitu chiar in opuri străine. Noţiunile economice sunt infăţoşate astfeliu, incăt să fie inţelese de ori-cine, şi dacă numai limba ar fi mai românească atunci această carte ar fi intr'adevĕru o care populară.

Recomendămu deci publicului cartea D-lui Strat ca unu opu folositoru. Ca unu complementu necesaru ănsĕ recomendămu pe lăngă aceasta scrierile lui Carey *) Sperămu că pentru o ediţiune vitoare D-lu Strat işi va indreptà luarea aminte asupra acestui mare geniu economicu şi v'omu putè vedè in insuşu cartea D-lui Strat ceea ce trebue admisu şi ceea ce se poate respinge din scrierile lui Carey. Totodată amu dori ca principiile espuse să fie sprijinite şi pe date statistice, pe cătu se poate din ţara noastră căci sciinţa economică fiindu cu deosebire o sciinţă practică, realitatea trebue să sfinţească totdeauna adevĕrurile proclamate precum earăşi ea condeamnă erorile din sistemu. Şi in aceasta este Carey unu mare magistru.

A. D. Xenopol.

*) In traducere germană: Socialwissenschaft. 3 vol. şi Grundzüge der Naţionaloekonomie 1. vol. (Wien 1870.) In traducere franceză: Principes de science sociale 3. vol.

Fĕtu-Frumosu din lacrimă.

(Poveste.)

In vremea veche, pe căud oamenii, cum sunt ei aḑi, nu erau decăt in germenii viitorului, pe căud Dumneḑeu călcà ăncă cu picioarele sale sfinte pietroasele pustii ale păměntului, — in vremea veche trăeà unu impĕratu intunecatu şi gănditoru ca meaḑă-noaptea şi aveà o impĕrătească tĕnĕră şi zimbitoare ca mieḑul luminosu al ḑilei.

Cinciḑeci de ani de căud impĕratul purtà rĕsboiu c'unu vecinu al lui. Murise vecinul si lăsase de moscenire fiilor şi nepoţilor ura şi vrajba de sănge. Cinciḑeci de ani, şi numai impĕratul trăeà singuru, ca unu leu imbĕtrănitu, slăbitu de lupte şi suferinţe, — impĕratu, ce'n viaţa lui nu risese niciodată, care nu zimbeà nici la căntecul nevinovatu al copilului, nici la surisul plinu de amoru al soţiei lui tinere, nici la poveştile bĕtrăne şi glumeţe a ostaşilor inălbiţi in bătălie şi

nevoi. Se simţeà slabu, se simţeà murindu şi n'aveà cui să lese moscenirea urei lui. Tristu se sculà din patul impĕrătescu, de lăngă impĕrăteasa tĕnĕră — patu auritu, ănsĕ pustiu şi nebinecuvĕntatu — tristu mergeà in rĕsboiu cu inima neimblănditĕ, — şi impĕrăteasa, rĕmasă singură, plăngeà cu lacrimi de vĕduvie singurătatea ei. Pĕrul ei celu galbenu ca aurul celu mai frumosu cădeà pe sinii ei albi şi rotunḑi — şi din ochii ei albastri şi mari curgeau şiroae de mărgăritare apoase pe o faţă mai albă ca argintul crinului. Lungi cearcăne vinete se trăgeau imprejurul ochilor, şi vine albastre se trăgeau pe faţa ei albă ca o marmură vie.

Sculată din patul ei, ea se aruncâ pe treptele de peatră a unei bolte in zidu, in care vegheà, deasupra unei candele fumegănde, icoana imbrăcată in argintu a maicei durerilor. Induplecată de rugăciunile impĕrătesei ingenunchiate, pleopele icoanei reci se umeḑirĕ şi o lacrimă curse din ochiul celu negru al mamei lui Dumneḑeu. Impĕrăteasa se ridică in toată măreaţa ei statură, atinse cu buḑa ei seacă lacrima cea rece şi o supse in adăncul sufletului sĕu. Din momentul acela ea purcese ingreunată.

Trecù o lună, trecurĕ douĕ, trecurĕ nouĕ şi impĕrătească făcù unu ficioru albu ca spuma laptelui, cu pĕrul bălaiu ca raḑele lunei. Impĕratul surise, soarele surise şi elu in infocata lui impĕrăţie chiar stătù pe locu, incăt trei ḑile n'a fostu noapte, ci numai seninu şi veselie, — vinul curgeà din butii sparte şi chiotele despicau bolta cerului.

Şi-i puse mama numele: Fĕtu-Frumosu din lacrimă.

Şi crescù şi se făcù mare ca braḑii codrilor. Cresceà intr'o lună căt alţii intr'unu anu.

Căud erà destul de mare, puse să-i facă unu buzduganu de feru, ilu aruncâ in sus de despicâ bolta cerului, ilu prinse pe degetul celu micu şi buzduganul se rupse 'n doue. Atunci puse să-i facă altul mai greu — ilu aruncâ in sus aproape de palatul de nori al lunei; căḑĕndu diu nori nu se rupse de degetul voinicului.

Atunci Fĕtu-Frumosu işi luă ḑiua bună de la părinţi, ca să se ducă, să se bată elu singuru cu oştile impĕratului, ce-lu duşmăneà pe tată-sĕu. Puse pe trupul sĕu impĕrătescu haine de păstoru, cămeşă de borangicu, ţesută in lacrimele mamei sale, măndră pălărie cu flori, cu cordele şi cu mărgele rupte de la găturile fetelor de'mpĕraţi, işi puse'n brăul verde unu flueru de doine şi altul de hore şi căud erà soarele de două suliţe pe ceru, a plecatu in lumea largă şi'n toiul lui de voinicu.

Pe drumu horeà şi doineà, ear buzduganul, şi-lu aruncà să spintece nourii, de cădeà departe tot cale de-o ḑi. Văile şi munţii se uimeau auḑindu-i căntecele, apele-şi ridicau valurile mai sus ca să-lu asculte, isvoarele işi turburau adăncul, ca să-şi asvirle afară undele lor, pentru ca fiecare din unde să-lu audă, fiecare din ele să poată căntà ca dĕnsul căud voru şoptì văilor şi florilor.

Riurile ce ciorăeau mai in jos de brăele melancolicelor stănce, invĕţau de la păstorul impĕratu doina iubirilor, ear vulturii ce stau amuţiţi pe crescetele seci şi sure a stăncelor nalte, invĕţau de la elu ţipetul celu plănsu al jelei.

Steteau toate uimite pe căud trecè păstoraşul impĕratu, doinindu şi horindu; ochii

cei negri ai fetelor se umpleau de lacrimi de doru; şi'n pepturile păstorilor tineri, rezimaţi c'unu cotu de-o stincă şi c'o mână pe bătă, incolţeà unu doru mai adăncu, mai intunecosu, mai mare — dorul voiniciei!

Toate steteau in locu, numai Fĕtu-Frumosu mergeà mereu, urmărindu cu cântecul dorul inimei lui, şi cu ochii buzduganul, ce sclipeà prin nori şi prin aeru ca unu vulturu de oţelu, ca o steà nĕsdrăvană.

Când erà'nspre sara ḑilei a treia, buzduganul căḑĕndu, se isbì de o poartă de aramă, şi făcù unu vuetu puternicu şi lungu. Poarta erà sfărămată şi voinicul intrâ. Luna resărise dintre munţi şi se oglindeà intr'unu lacu mare şi limpede, ca seninul cerului. In fundul lui, se vedeà sclipindu, de limpede ce erà, unu nisipu de auru; ear in mijlocul lui, pe o insulă de smarandu incunjuratu de unu crăngu de arbori verḑi şi stufoşi, se ridicà unu măndru palatu de o marmură ca laptele, lucie şi albă, — atât de lucie, incât in ziduri resfrângeà ca'ntr'o oglindă de argintu: dumbravă şi luncă, lacu şi ţemruri. O luntre aurită vegheà pe undele limpeḑi ale lacului lângă poartă; şi'n aerul celu curatu al serei tremurau din palatu cântece măndre şi senine. Fĕtu-Frumosu se sui'n luntre şi vislindu, ajunse până la scările de marmură ale palatului. Pĕtrunsu acolo, elu vĕḑù in boltele scărilor candelabre cu sute de braţe, şi'n fie-care braţu ardeà câte o stea de focu. Pĕtrunse in sală. Sala erà naltă susţinută de stilpi şi de arcuri, toate de auru, ear in mijlocul ei steteà o măndră masă, acoperită cu albu, talgerele toate săpate din câte-unu singuru mărgăritaru mare; — ear boerii ce şedeau la masă in haine aurite, pe scaune de catifeà roşie, erau frumoşi ca ḑilele tinereţii şi voioşi ca horele. Dar mai alesu unul din ei, cu fruntea'ntr'unu cercu de auru, bătutu cu diamante, şi cu hainele strălucite erà frumosu ca luna unei nopţi de vară. Dar mai măndrn erà Fătu-Frumosu.

—Bine-ai venitu, Fĕtu-Frumosu!—ḑise'mpĕratul; am auḑitu de tine, da de vĕḑutu nu te-am vĕḑutu.

— Bine te-am găsitu impĕrate, deşi mĕ temu că nu te-oiu lăsà cu bine, pentrucă am venitu să ne luptămu greu, că destul ai viclenitu asupra tatălui meu.

— Ba n'am viclenitu asupra tatălui tĕu, ci totdeauna m'am luptatu in luptă dreaptă. Dar cu tine nu m-'oiu bate. Ci mai bine-oiu spune lăutarilor să dică si cuparilor să imple cupele cu vinu şi-omu legà frăţie de cruce pe cătu omu fi şi-omu trăì.

Şi se sărutarĕ feciorii de'mpĕraţi in urările boeriloru, şi bĕurĕ şi se sfătuirĕ.

Ḑise impĕratul lui Fĕtu-Frumosu: De cine'n lume te temi tu mai mult?

— De nime'n lumea asta, afară de Dumneḑeu. Dar tu?

— Eu ear de nime, afară numai de Dumneḑeu şi de mama pădurilor. O babă betrână şi urită, care ămblă prin impĕrăţia mea de mână cu furtuna. Pe unde trece ea, faţa pămĕntului se usucă, satele se risipescu, târgurile cadu năruite. Mersu-am eu asupra ei cu bătălie, dar n'amu isprăvitu nimica. Ca să nu-mi prăpădească toată impĕrăţia, am fostu silitu să stau la'nvoială cu ea şi să-i dau ca biru tot al ḑecele din copii supuşilor mei. Şi aḑi vine ca să-şi iee birul.

Când sună meaḑă-noaptea feţele mesenilor se posomorirĕ; căci pe meaḑă-noapte că-

lare cu aripi vĕntoase, cu faţa sbăucită ca o stincă buhavă şi scobită de părae, c'o pădure'n locu de pĕru, urlà prin aerul cernitu mama pădurilor cea nebună. Ochii ei doue nopţi turburi, gura ei unu hău căscatu, dinţii ei şiruri de petre de mori.

Cum veneà vuindu, Fĕtu-Frumosu o apucâ de mijlocu şi o trăntì cu toată puterea intr'o piuă mare de peatră; peste piuă prăvălì o bucată de stincă, pe care-o legâ din toate părţile cu şepte lanţuri de feru. Inăuntru baba şuerà şi se smulgeà ca vĕntul inchisu — dar nu-i foloseà nimica.

Venì ear la ospĕţu; căud prin boltile ferestelor la lumina lunei vĕdură doue dealuri lungi de apă. Ce erà? Mama pădurilor neputĕndu să easă, treceà peste ape cu piuă cu totu şi-i brăsdà faţa in doue dealuri. Şi fugeà mereu, o stincă de peatră indrăcită, rupĕndu-şi cale prin păduri, brăsdăndu pămĕntul cu diră lungă, pănă ce se facù nevĕdută in depărtarea nopţii.

Fĕtu-Frumosu ospĕtâ ce ospetâ, dar apoi luănd-şi buzduganul de-a umĕru, merse mereu pe dira trasă de piuă, pănă ce ajunse lăng'o casă frumoasă, albă, care stecleà la lumina lunei in mijlocul unei grădini de flori. Florile erau in straturi verdi şi luminau albastre, roşie-inchise şi albe, ear pintre ele roiau fluturi uşori, ca sclipitoare stele de auru. Mirosu, lumină şi unu cănteeu nesfirşitu, incetu, dulce eşindu din roirea fluturilor şi a albinelor, imbĕtau grădina şi casa. Lăngă prispă steteau douĕ butii cu apă, — ear pe prispă torceà o fată frumoasă. Haina ei albă şi lungă păreà unu noru de raţe şi umbre, ear pĕrul ei de auru erà impletitu in coţi lăsate pe spate, pe căud o cunună de mărgăritărele erà aşeţată pe fruntea ei netedă. Luminată de raţele lunei, ea păreà muiată intr'unu aeru de auru. Degetele ei ca din ceară albă torceau dintr'o furcă de auru şi dintr'unu fuioru de o lănă ca argintul torceà unu firu de o mătasă albă, subţire, strălucită, ce sĕmĕnà mai mult a o vie raţă de lună, ce cutreerà aerul, decăt a firu tortu.

La sgomotul uşoru al paşilor lui Fĕtu-Frumosu, fata-şi ridică ochii albastri ca undete lacului.

— Bine-ai venitu Fĕtu-Frumosu, ţise ea cu ochii limpeţi şi pe jumĕtate inchişi — căt e de mult de căud te-am visatu. Pe căud degetele mele torceau unu firu—găndurile mele torceau unu visu, unu visu frumosu, in care eu mĕ iubeam cu tine; Fĕtu-Frumosu din fuioru de argintu torceam şi eram săţi ţesu o haină urţită in discăntece, bătută'n fericire; s'o porţi . . . să te iubesci cu mine. Din tortul meu ţi-aşu face o haină, din ţilele mele o viaţă plină de desmerdări.

Astfeliu cum priveà umilită la elu, fusul ĕi scăpâ din mănă, şi furca căţù alături cu ea. Ea se sculâ — şi ca ruşinată de cele ce ţisese, mănele ei spănzurau in josu ca la unu copilu vinovatu, şi ochii ei cei mari se plecarĕ. — Elu se apropiè de ea, ĕi o mănă ĕi cuprinse mijlocul, ear cu cealaltă ĕi desmerdâ incetu fruntea şi pĕrul, şi-i şoptì: „Ce frumoasă eşti tu, ce dragă-mi eşti! A cui eşti tu, fata mea?

A mamei pădurilor — rĕspunse ea suspinăndu — mĕ vei iubì tu acuma, căud scii a cui sunt? Ea incunjurâ cu amundoue braţele ei goale grumazul lui, şi se uitâ lungu la elu, in ochii lui.

Ce-mi pasă a cui eşti — ḑise elu — destul că te iubescu.

Dacă mĕ iubesci, să fugimu atuncea — ḑise ea lipindu-se mai tare de peptul lui — dacă te ar găsì mama, ea te-ar omorì, şi dac'ai murì tu, eu aşu nebunì, ori aşu murì şi eu.

N'aibi frică ḑise elu zimbindu şi desfăcĕndu-se din braţele ei.—Unde-i mumă-ta ?

— De cănd a venitu se sbuciumă in piua in care-ai incuiat'o tu, şi roade cu colţii la lanţurile, ce-o inchidu.

— Ce-mi pasă, ḑise elu răpeḑindu-se să vadă unde-i.

Fĕtu-Frumosu,—ḑise fata — şi douĕ lacrimi mari strălucirĕ in ochii ei — nu te duce ăncă. Să te'nvĕţu eu ce să facemu ca să invingi tu pe mama. Veḑi tu buţile aste douĕ ? Una-i cu *apă*, alta cu *putere*. Să le mutămu una'n locul alteia. Mama, cănd se luptă cu vrăjmaşii ei, strigă cănd obosesce: Stăi, să mai bemu căte-o leacă de apă! Apoi ea be putere in vreme ce duşmanul ei numai apă. Deaceea noi le mutămu din locu, ea nu va sci şi va bea numai apă in vreme luptei cu tine. — Precum au ḑisu, aşa au şi făcutu.

Elu se răpeḑì după casă. „Ce faci babă“ strigă elu.

Baba de veninu se smulse odată din piuă'n susu şi rupse lanţurile, lungindu-se slabă şi mare pănă'n nori.

A! bine că mi-ai venitu Fĕtu-Frumosu— ḑise ea, făcĕndu-se ear scurtă — ia acum hai la luptă, acu omu vedè cine-i mai tare.

Hai! — ḑise Fĕtu-Frumosu.

Baba-lu apucâ de mijlocu se lungì răpeḑindu-se cu elu pănă'n in nori, apoi ilu isbì de păměntu şi-lu băgâ in ţĕrĕnă păn in glesne.

Fĕtu-Frumosu o isbì pe ea şi o băgà'n păměntu pănă-in genunchi.

Stăi, să mai bemu apă — ḑise mama pădurilor ostenită.

Stăturĕ şi se resuflarĕ. Baba bĕù apă, Fĕtu-Frumosu bĕù putere, ş'unu feliu de focu nestinsu ĕi cutreerâ cu fiori de recoare toţi muşchii şi toate vinele lui cele slăbite.

C'o putere indoită, cu braţe de feru o smuncì pe babă de mijlocu şi-o băgâ'n păměntu pănă'n gătu. Apoi o isbì cu buzduganul in capu şi-i risipì creerii. — Cerul incărunţí de nouri, vĕntul incepù a geme rece şi a scuturà casa cea micà in toate incheeturile căpriorilor ei. Şerpi roşii rupeau trăsnindu poala neagră a norilor, apele păreau că latră, numai tunetul cănta adănc, ca unu prorocu al perḑărei. Prin acelu intunericu desu şi nepĕtrunsu, Fĕtu-Frumosu vedeà—albindu o umbră de argintu, cu pĕru de auru despletitu, rătăcindu, cu mănile ridicăte şi palidă. Elu se apropiâ de ea şi-o cuprinse cu braţele lui. Ea căḑù ca moartă de groază pe peptul lui, şi mănile ei reci s'ascunserĕ'n sinul lui. Ca să se trezească, elu ĕi sărutâ ochii. Norii se rupeau bucăţi pe ceru — luna roşie ca focul se iveà prin spărturile lor risipite; — ear pe sinul lui Fĕtu-Frumosu vedeà cum infloreau doue stele albastre, limpeḑì şi uimite — ochii miresei lui. Elu o luâ pe braţe şi incepù să fugă cu ea prin furtună. Ea-şi culcase capul in sinul lui şi păreà că adormise. Ajunsu lăngă grădina impĕratului, elu o puse'n luntre, ducĕndu'o ca'ntr'unu leagănu peste lacu, smulse earbă, fĕnu cu mirosu şi flori din grădină şi-i clădì unu patu, in care-o aşeḑâ ca'ntr'unu cuibu.

Soarele eşindu din rĕsăritu priveà la ei

cu dragu. Hainele ei umede de ploae se lipise de membrele dulci şi rotunde, faţa ei de-o paloare umedă ca ceara cea albă, mănele mici şi unite pe peptu, pĕrul despletitu şi rĕsfiratu pe fĕnu, ochii mari, inchişi şi adănciţi in frunte, astfeliu ea erà frumoasă, dar părea moartă. Pe acea frunte netedă şi albă, Fĕtu-frumosu presurâ căteva flori albastre, apoi şedù alături cu ea şi'ncepù a doini incet. Cerul limpede — o mare, soarele o faţă de focu, ierburile improspĕtate, mirosul celu umedu al florilor invioşate o făceau să doarmă mult şi lin, insoţită in calea visurilor ei de glasul celu plănsu al fluerului. Căud erà soarele'n ameaḑi firea tăceà, şi Fĕtu-Frumosu ascultà liniscita ei resuflare caldă şi umedă. Incet se plecâ la obrazul ei şi-o sărutâ. Atunci ea deschise ochii ăncă plini de visuri, şi'ntinḑĕndu-se somnoroasă ḑise incet şi zimbindu: Tu aici eşti?

Ba nu sunt aici, nu veḑi că nu sunt aici? —ḑise elu mai lăcrămăndu de fericire. Cum şedeà elu lăngă ea, ea-şi intinse unu braţu şi-i cuprinse mijlocul.

Hai scoală ḑise elu desmerdănd'o — e ḑioa 'n-ameaḑa-mare, Ea se sculâ, işi neteḑì pĕrul de pe frunte şi-lu dete pe spate, elu ĕi cuprinse mijlocul — ea-i incunjurâ grumazul — şi astfeliu trecurĕ printre straturile de flori şi intrarĕ in palatul de marmură al impĕratului.

Elu o duse la impĕratul şi-i-o arătâ spuindu-i că-i mireasa lui. Impĕratul zimbì, apoi ilu luâ de mănă pe Fĕtu-Frumosu, ca şi căud ar fi vrutu să-i spue cevà in taină şi-lu trase la o fereastră mare, pe care vedeà lacul celu intinsu. Ci elu nu-i spuse nimica, ci numai se uità uimitu pe luciul lacului şi ochii i se implurĕ de lacrimi. O lebĕdă işi inălţase aripele ca pe nisce pănze de argintu şi cu capul cufundatu in apă sfăşià faţa senină a lacului.

Plăngi, impĕrate? — ḑise Fĕtu-Frumosu— de ce?

Fĕtu-Frumosu, — ḑise impĕratul — binele ce mi l'ai făcutu mie, nu ţi-lu potu plătì nici cu lumina ochilor, ori-căt de scumpă mi-ar fi, şi cu toate astea vinu să-ţi ceru şi mai mult.

— Ce impĕrate?

—Veḑi tu lebĕda ceea indrăgită de unde?— tĕnĕru fiindu, aşu trebuì să fiu indrăgitu de viaţă, şi cu toate astea de căte ori am vrutu să-mi facu samă. Iubescu o fată frumoasă cu ochii gănditori, dulce ca visele mării — fata Genarului, omu măndru şi selbaticu ceişi petrece viaţa vĕnăndu prin păduri bĕtrăne. O, căt e de aspru elu, căt e de frumoasă fata lui! Ori ce incercare de-a o răpì a fostu deşartă. Incearcă-te tu!

Ar fi statu Fĕtu-Frumosu locului, dar scumpă-i erà frăţia de cruce, ca ori-cărui voinicu, mai scumpă decăt ḑilele, mai scumpă decăt mireasa.

— Impĕrate pre luminate, din căte noroace-ai avutu, unul a fostu mai mare decăt toate: acela că Fĕtu-Frumosu ţi-i frate de cruce. Hai că mĕ ducu eu, să răpescu pe fata Genarului.

Şi-şi luâ cai ageri, cai cu sufletu de vĕntu Fĕtu-Frumosu, şi erà să plece. Atunci mireasa lui — Ileana o chemà — ĕi ḑise incet la ureche, sărutăndu-lu cu dulce: „Nu uità Fĕtu-Frumosu, că pe căt vei fi tu departe, eu oiu tot plănge.

Elu se uità cu milă la ea, o măngăcà —

dar apoi desfăcĕndu-se de imbrăţoşările ei se avĕntâ pe şeaua calului şi plecâ in lume.

Treceà prin codri pustii, prin munţi cu fruntea ninsă, şi cănd resăreà dintre stinci bĕtrăne luna cea palidă ca faţa unei fete moarte, atunci vedeà din cănd in cănd căte-o streanţă uriaşă atĕrnată de ceru, ce incunjurà cu poalele ei vĕrful vre-unui munte—o noapte sfĕrticată, unu trecutu in ruină, unu castelu numai petre şi ziduri sparte.

Cănd se luminâ de ţiuă, Fĕtu-Frumosu vede că şirul munţilor dă intr'o mare verde şi intinsă, ce trăesce in mii de valuri senine, strălucite, cari treeră aria mărei incet şi melodios, pănă unde ochiul se perde in albastrul cerului şi in verdele mării. In capĕtul şirului de munţi, drept asupra mărei se oglindeà in fundul ei o măreaţă stincă de granitu, din care rĕsăreà ca unu cuibu albu o cetate frumoasă, care de albă ce erà, părea poleită cu argintu. Din zidurile arcate resăreau ferestre strălucite, ear dintr'o fereastră deschisă se zăreà pintre oale de flori unu capu de fată oacheşu şi visătoru, ca o noapte de vară. Erà fata Genarului.

Biue-ai venitu Fĕtu-Frumosu — ţise ea, sărindu de la fereastră şi deschiţĕndu porţile măreţului castelu, unde ea locueà singură ca unu geniu intr'unu pustiiu — astă noapte mi se păreà că vorbescu c'o steà, şi steaoa mi-a spusu, că vii din partea impĕratului ce mĕ iubesce.

In şala cea mare a castelului, in cenuşa vetrei vegheà unu motanu cu şepte capete, care cănd urlà dintr'unu capu s'auţeà cale de-o ţi, ear cănd urlà din căte şepte, s'auţeà cale de şepte ţile.

Genarul perdutu in selbatecele sale vĕnĕtori se depărtase cale de-o ţi.

Fĕtu-Frumosu luâ fata'n braţe şi punĕnd'o pe calu sburau amundoi prin pustiiul lungului mărei ca doue abie vĕţute inchegări ale văsduhului.

Dar Genarul, omu naltu şi puternicu, aveà unu calu năsdrăvanu cu doue inimi. Motanul din castelu mieună dintr'unu capu, ear calul Genarului nechezâ cu voacea lui de bronzu.

Ce e? — ilu intrebâ Genarul pe calul năsdrăvanu — ţi s'a uritu cu binele?

— Nu mi s'a uritu mie cu binele, ci de tine-i rĕu. Fĕtu-Frumosu ţi-a furatu fata.

— Trebue să ne grăbimu mult ca să-i ajungemu?

— Să ne grăbimu şi nu pre, pentru că-i putemu ajunge. — Genarul incălicâ şi sburâ ca spaima cea bĕtrănă in urma fugiţilor. In curĕndu či şi ajunse. — Să se bată cu elu Fĕtu-Frumosu nu puteà, pentrucă Genarul erà creştinu şi puterea lui nu erà in duhurile intunericului, ci in Dumneţeu.

Fĕtu-Frumosu, — ţise Genarul — mult eşti frumosu şi mi-e milă de tine. De astădată nu-ţi facu nimica, dar de altă-dată.... ţine minte! — Şi luăndu-şi fata alături cu elu, perì in vĕntu, ca şi cănd numai fusese.

Dar Fĕtu-Frumosu erà voinicu şi scià drumu inapoi. Elu se reintoarse şi găsì pe fată ear singură, ănsĕ mai palidă şi mai plănsă ea păreà şi mai frumoasă. Genarul erà dusu ear la vĕnĕtoare cale de doue ţile. — Fĕtu-Frumosu luâ alţi cai din chiar grajdiul Genarului.

Astă-dată plecarĕ noaptea. Ei fugeau cum fugu raţele lunei peste adăncile valuri ale

mărei, fugeau prin noaptea pustie şi rece ca două visuri dragi; ci prin fuga lor auḑeau miautele lungi şi indoite ale motanului din vatra castelului. Apoi li se părù că numai potu merge, asemene celor ce voru să fugă in visu şi cu toate aceste nu potu. Apoi unu noru de colbu ĕi cuprinse, căci Genarul veneà in fuga calului, de rupeà păměntul.

Faţa lui erà infricoşată, privirea cruntă. Fără de-a ḑice o vorbă, elu apucâ pe Fĕtu-Frumosu şi-lu asvĕrlì in nourii cei negri şi plini de furtună ai cerului. Apoi dispărù cu fată cu totu.

Fĕtu-Frumosu arsu de fulgere — nu căḑù din elu decât o mănă de cenuşă in nisipul celu ferbinte şi secu al pustiului. Dar din cenuşa lui se făcù unu isvoru limpede ce curgeà pe unu nisipu de diamantu; pe lăngă elu arbori nalţi, verḑi, stufoşi respăndeau o umbră răcorită şi mirositoare. Dacă cinevà aru fi priceputu glasul isvorului, aru fi inţelesu că jaleà intr'o lungă doină—pe Ileana, impĕrăteasa cea bălae a lui Fĕtu-Frumosu. Dar cine să inţeleagă glasul isvorului intr'unu pustiu, unde până atunci nu calcase picioru de omu?

Dar pe vremea acea Domnul ămbla ăncă pe păměntu. Intr'o ḑi se vedeau doi oameni călătorindu prin pustiu. Hainele şi faţa unuia străluceà ca alba lumină a soarelui; celălaltu, mai umilitu, nu pareà decât umbra celui luminatu. Erau Domnul şi St. Petrea. Picioarele lor inferbĕntate de nicipul pustiului calcarĕ atuncea in recoarele şi limpedele părău ce curgeà din isvoru. Pin cursul apei cu glesnele lor sfeşieau valurile până la umbritul lor isvoru. Acolo Domnul beù din apă, şi-şi spălă faţa sa cea sfântă şi luminată şi mănele sale făcĕtoare de minuni. Apoi şeḑurĕ amundoi in umbră, Domnul, cugetăndu la tatăl sĕu din ceru, şi St. Petrea ascultăndu pe cugete doina isvorului plăngĕtoru. Căud se scularĕ spre a merge mai departe, ḑise St. Petrea : „Doamne, fă ca acestu isvoru să fie, ce-a fostu mai inainte.“ — „Amin!“ ḑise Domnul ridicăndu măna sa cea sfântă, după care apoi se depărtarĕ inspre mare fără a mai privì inapoi.

Ca prin farmecu perì isvorul şi copacii şi Fĕtu-Frumosu trezitu ca dintr'unu somnu lungu se uità imprejuru. Atunci vĕḑù chipul celu luminatu al Domnului, ce merge pe valurile mărei, care se plecau inaintea lui, intocmai ca pe uscatu; şi pe St. Petrea, care mergĕndu in urma lui şi invinsu de firea lui cea omenească se uità inapoia sa şi-i făceà lui Fĕtu-Frumosu din capu.— Fĕtu-Frumosu ĕi urmărì cu ochii până ce chipul St. Petrea se risipì in depărtare, şi nu se vedeà decât chipul strălucitu al Domnului aruncăndu o dungă de lumină pe luciul apei, astfeliu incât dacă soarele n'ar fi fostu in ameaḑi, ai fi creḑutu că soarele apune! — Elu inţelese minunea invierii sale şi ingenunchià inspre apusul acelui soare dumneḑeescu.

Dar apoi işi aduse aminte că, făgăduise a răpì pe fata Genarului, şi ceea ce făgăduesce voinicul anevoe o lasă nefăcută.

Deci se porni şi inspre sară ajunse la Castelul generalului ce strĕlucè in intunericul serei ca o uriaşă umbră. Elu intrâ in casă... fata Genarului plăngeà. – Dar căud ilu vĕḑù faţa ei se 'nsenină, cum se 'nsenină o undă de o raḑă. Elu ĕi povestì, cum inviese, atunci ea-i ḑise: „De răpitu nu mĕ poţi răpì până ce nu-i avè unu calu asemene cu acela

ce-lu are tatăl meu, pentru c'acela are două inimi; dar eu am să-lu intrebu in astă sară de unde-şi are calul, ca să poţi şi tu să capeţi unul ca acela. Până atunci ănsĕ, pentru ca să nu te afle tată-meu, eu te voiu preface intr'o floare. Ele şedù pe unu scaunu, ear ea şopti o vrajă dulce, şi cum ilu sărută pe frunte, elu se prefăcù intr'o floare roşie inchisă ca vişina coaptă. Ea-lu puse intre florile din fereastă şi cântà de veselie, de resunà castelul tatălui ei.

Atunci intrâ şi Genarul.

—Veselă fata mea? şi de ce eşti veselă?— intrebâ elu.

—Pentrucă numai este Fĕtu-Frumosu, ca să mĕ răpească, respunse ea riḑĕndu.

Se puserĕ la cină.

—Tată — intrebâ fata — de unde ai calul D-tale, cu care ămbli la vĕnatu?

—La ce-ţi trebue s'o scii? ḑise elu incruntăndu sprincenele,

—Scii pre bine — respunse fata,— că nu vreau ca s'o sciu, decăt numai ia-aşa ca s'o sciu pentru c'acu nu mai e Fĕtu-Frumosu să mĕ răpească.

—Scii tu, că nu mĕ inpotrivescu ţie nici odată — ḑise Genarul.

„Departe de-aicea lăngă mare, şede o babă care are şepte iepe. Ea ţine oameni, cari să i le păzească unu anu, (cu toate că anul ei nu e decăt de trei ḑile) şi dacă cineva i le păzesce bine, ea-lu pune să-şi aleagă drept resplată unu mănzu, car de nu, ilu omoară şi-i pune capul intr'unu paru. Chiar ănsĕ dacă păzesce cineva bine iepele, totuşi ea-lu viclenesce pe omu, căci scoate inimele din caii toţi şi le pune intr'unul singuru, incăt celu ce-a păzitu, alege mai intotdeauna unu calu fără inimă, care-i mai rĕu decăt unul de răndu..... Eşti mulţămită, fata mea?

—Mulţămită — respunse ea zimbindu.

Totodată ănsĕ Genariul ĕi aruncă in faţă o batistă roşie, usoară, mirositoare. Fata se uită mult in ochii tatălui seu, ca un omu care se desceaptă dintr-unu visu, de care nu-şi poate aduce aminte. Ea uitase totu ce-i spusese tată-seu. Ănsĕ floarea din fereastă vegheà pintre frunḑele ei, ca o stea roşie prin increţiturile unui noru.

A doua ḑi Genarul plecă earăşi des dimineaţă la vĕnătoare.

Fata sărută murmurăndu floarea roşie şi Fĕtu-Frumosu născù ca din nimica inaintea ei.

—Ei, scii ceva? o intrebâ elu.

—Nu sciu nimica — ḑise ea tristă şi punĕndu dosul mănei pe fruntea ei — am uitatu totu.

—Ansĕ eu am auḑitu totu — ḑise elu. — Remăi cu bine, fata mea; incurĕndu ne vomu vedè ear.

Elu incălecă pe unu calu şi dispără in pustiuri.

In arşiţa cea dogoritoare a ḑilei vĕḑù aproape de pădure unu ţinţaru svircolindu-se in nisipul celu ferbinte. Fĕtu-Frumosu —ḑise ţinţarul — ia-mă de mĕ du pănă'n pădure, că ţi-oiu prinde şi eu bine. Sunt impĕratul ţinţarilor. — Fĕtu-Frumosu ilu duse păn in pădurea, prin care erà să treacă.

Eşindu din pădure trecu ear prin pustiu de-a lungul mărei şi vĕḑù unu racu atăt de arsu de soare, incăt nu mai aveà nici putere să se mai intoarcă'napoi... Fĕtu-Frumosu — ḑise elu — aruncă-mĕ'n mare, că ţi-oiu prinde şi eu bine. Sunt imparatul racilor! — Fĕtu-Frumosu ilu aruncâ in mare şi-şi urmâ calea.

Căud inspre sară ajunse la unu bordeiu

uritu şi acoperitu cu gunoiu de calu. Imprejuru gardu nu erà, ci numai nisce lungi ţerușe ascuţite, din care şese aveau fie-care'n virfu căte unu capu, ear al şeptele fără, se clătinà mereu in vĕntu şi ḑiceà : capu! capu! capu! capu!

(Va urmà.)

M. Eminescu.

POESII.

MĂNGĂERE IN LACRIMI.

(Din Goethe.)

De ce amice, eşti măhnitu,
Căud veseli toţi ne-amu strinsu?
Eu după ochii tĕi cunoscu:
De sigur tu ai plănsu.

„Şi dac'am plănsu, retrasu de voi,
Am plănsu de chinul greu,
Şi lacrimi curgu aşa de dulci
Alinu sufletul meu.“

Amicii tei voioşi te rogu
In sinul lor să vii,
Şi ori ce'n lume ai perdutu,
Măhnitu să nu mai fii.

„Strigaţi, vuiţi, dar să vĕ spunu
Ce pătimescu, nu potu,
Ah nu! eu n'am perdutu nimicu,
Deşi-mi lipsesce totu.“

Fii sprintenu dar şi cu curagiu,
Eşti tĕnĕru plinu de focu,
In anii tei ori unde-ajungi
Cu-amoru şi cu norocu.

„Ah nu! acolo n'am s'ajungu!
Stă pre sus ca să speru,
Lucesce blănd şi'aşa frumos
Ca steaoa cea din ceru.“

De stele să ne bucurămu,
Ear nu să le dorimu,
Şi cu plăcere noaptea-ades
La ele să privimu.

„Şi cu plăcere ḑile'ntregi
Privescu ades la ea,
Lasaţi, ca nopţile să plăngu
Căt inima mea vrea! “

CRAIUL CODRULUI.

(Din Goethe.)

Prin vĕntu prin codru'n al nopţii sĕnu
Trece calare tatul bĕtrănu,
Elu ţine'n braţe copilul seu
Şi-lu stringe dulce la peptu mereu.

Copile dragă, ce teamă ai?
— Tată nu veḑi pe al codrului craiu
Cu-asa coroană pe capul seu?
— E ceaţă numai copilul meu.

„Copile dulce mult te-aseeptămu,
„Jocuri frumoase hai să jucămu,
„Flori pentru tine am căte-i vra,
„Rochiţi de auru numa ţi-a da.“

— Tată pe craiul n'ai auḑitu
Căte in taină mi-a juruitu?
— Copile-ţi pare, te-ai inşalatu,
Prin frunḑi uscate vĕntu-a suflatu.

„Cu mine dragă de vei veni,
„Fetele mele te voru iubi,

„Fetele mele te-oru dismerdà,
„Și'n visuri dulce te-oru legănà".

— Nu veḑi tu tată, colo cum jocu
A craiului fete pe negrul locu?
— Vĕdu bine dragă, sunt trunchiuri mari
Și crengi căḑute din vechi stejari!

„Faţa ta dulce mult o iubescu,
„De nu vii singuru, eu te răpescu",
— Tată, ah tată, mâna 'ntinsu,
Craiul pădurei cumplitu m'a strinsu!

Tatul in spaimă fuge mereu,
Copilul geme, suspină greu,
Și când in curte elu a sositu,
Mortu pe copilul seu l'a găsitu.

RUGĂCIUNEA MARGARETEI DIN FAUST.

(Din Goethe.)

O! pleacă a ta faţă, tu maică de durere,
Pe-a mea nenorocire, ce mila ta o cere,

Cu inima sdrobită veḑi fiul teu in sânge,
Și veḑi pe crucea neagră cum viaţa lui se stinge.

Privesci la Ḑeul mare și gemete, suspinuri,
Inalţi pentru a sale și pentru-a tale chinuri.

Ah rĕul care ferbe cu atâta focu in mine,
Fă-lu mumă de durere o! fă-lu să se aline.

Scii singură ce teamă, ce neagră presimţire,
M'apasă ah! și face a mea nenorocire.

Și ori și unde-oiu merge simţescu dureri cumplite,
Ori unde pretutindeni dureri nemărginite,

De'su singură vre-odată, eu plângu fără'ncetare,
Și inima din mine se frânge'n desperare.

Când ţi-am culesu in ḑiuă buchetul istu de flori,
Eu l'am udatu cu lacrimi ș'am plânsu de multe ori.

Și când se ridicase pe ceru măreţul soare,
Elu m'a găsitu pe patu-mi vĕrsându lacrimi amare.

Ah scapă-mĕ de moarte, ruşine și durere,
Pe roaba ta revarsă cerească mângăere!

NOAPTE — ADÂNCĂ. . .

(Din Heine.)

Noapte-adâncă mĕ cuprinse
Rece, palidu eu eram
Și cu inim'amorţită
In morminţul meu ședeam.

Nu potu spune câtă vreme
In morminţu eu am ședutu
Dar deodată l'a mea groapă
Cineva parc'a bătutu.

„Dragă, dragă hai te scoală
Invierea a sositu
Morţii esu din gropi afară
Fericirea ne-a venitu.

— Nu mĕ potu sculà, drăguţă
Ai uitatu tu că de plânsu
Și de lacrimi mult amare
Ochii mei de tot s'au stinsu?

„Intunericul, iubite
De pe ochi eu ţi-lu sărutu

Să veḑi ăngerii cum sboară
Căt e raiul de plăcutu.

— Nu mĕ potu sculà, drăguță
Sănge curge nencetatu
Dintr'o rană ce-mi făcuseși
C'unu cuvĕntu inveninatu.

„Dragă eu incet voiu pune
Măna mea pe rana ta,
Sângele n'a să mai curgă
Și durerea va'ncetà

— Nu mĕ pot sculà drăguță
Scii că'n capu m'am impușcatu
Când pe tine te furase
Și pe mine mai tradatu.

„Cu-al meu pĕru, o dragă, lasă
Să-ți legu capul durerosu,
Să opresc și al tĕu sănge
Să te facu ear sănătosu.

L'a sa voace dulce, blăndă
Cine poate resistà?
Eu mĕ mișcu să esu din groapă
Să mĕ ducu la draga mea.

Dar deodată se deschide
Rana me așa cumplitu
C'unu torentu de sănge curge
Și atuncea m'am trezitu.

NOTIȚĂ.

A șeptea aneversară a inființărei Societăței Junimea din Iassi s'a serbatu de curĕndu după usul adoptatu ăntei prin cetirea mai multoru produceri literare, apoi prin unu banchetu veselu care s'a prelungitu păn in ḑioă. Cu această ocasiune nu credemu de prisos de a pune sub ochii lectorilor cărțile editate de societate in timpu de patru ani de când a inființatu tipografia sa:

BODNARESCU S. RIENZI. Tragedie in cinci acte.—**CARAGIANI, I. D.** CURSU COMPLETU DE GRAMMATICA ELENA.—**CULIANU N.** LECȚIUNI DE CALCULUL DIFERENȚIALU ȘI INTEGRALU.—**HORATIU FLACCU:** ODELE ȘI EPODELE. Esplicate in usul scoleloru de **G. T. Munteanu.**—**MAIORESCU T:** POESIA ROMĂNA, cercetare critică urmată de o alegere de poesii.——CONTRA SCOALEI BARNUȚIU.——Despre scrierea limbei Romane.—**MELIC. I. M.** ELEMENTE DE ARITMETICA. EdiȚiune in usul scoalelor secundare.—**NEGRUZZI Iacob.** MIRON ȘI FLORICA. Idila in cinci cântări—**PAICU Pavel:** EPITOME HISTORIAE SACRAE. EdiȚiune in usul scoalelor cu adnotațiuni Romane și cu unu vocabularu Latino-romanu.—**POMPILIU Miron:** BALADE POPULARE ROMANE.—**PÜTZ. W:** GEOGRAFIA ȘI HISTORIA EVULUI VECHIU, MEDIU ȘI NOU, Manualu prelucratu pentru clasele superiore gimnasiale și reale de **Dr. Ioan Meșotă.**

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *P. Tr. Blași.* Vĕ mulțămimu peutru amabila D-voastră epistolă și vomu urmà și in viitoru ca mai inainte.

D-lui *I. S. Vaslui.* Se va face precum cereți.

D-lui *M. Z. Bucuresci.* Avemu de regulă de a nu tipări lulucrări trimese mai ăntei la alte ḑiare și publicate de acestea.

Red.

BIBLIOGRAFIE.

A eșitu de sub presă și se află de vĕnḑare:

CURSU COMPLETU
de
Gramatica Elenă.

Partea a doua.

SYNTAXE
după unu planu nou cu privire la theme.
De
I. D. CARAGIANI.
profesoru.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.*

Tipografia Societăți Junimea.

No. 18. — Anul IV. Iassi, 15 Noemvrie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.
Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 gabenu; pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.
Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Pe malul mărei de D. *I. Negruzzi.* (Urmare).
Fĕtu-Frumosu din lacrima, poveste de D. *M. Eminescu.*
Poesii de D. *S. Bodnărescu.*
Corespondenţă.

PE MALUL MĂREI.

(Urmare).

X.

Cu căt me apropiam mai mult de locul din care plecasem, cu atăt impresiunile primblărei in Anglia dispăreau mai mult şi acele ale persoanelor de care amu vorbitu in capitulele anterioare imi reveneau mai viu in memorie. Ce voru fi devenitu Curico şi Elena, Edmund şi Leontina? Oare in lipsa mea n'a fostu nici o schimbare in bine ori in rĕu, nici o catastrofă? Găndeam că toate trebue să se fi sfirşitu bine, căci aşa suntemu noi oamenii, judecamu lucrurile cele mai străine după dispositiunile noastre. Voiosu, precum eram, imi inchipueamu dară că toate s'oru fi sfirşitu bine şi me bucuramu de aceasta. Intorsu la otelul meu, nu găsii vechea mea cameră, care erà ocupată de unu altu domnu venitu de curĕndu şi am trebuitu să me mulţămescu cu alta, in adevĕru mai frumoasă, dar fără oarecare calităţi ce aveà cealaltă. Servitorul me insciinţâ că Leontina şi muma ei nu se pornise încă şi că ajunsese de doue ţile şi tatăl Leontinei.

Eşindu pentru de a merge la Curico, intălnii la poarţa otelului pe Mimi care părea foarte preocupatu.

— Unde mergi, Mimi, ilu intrebăi eu.

„La Leontina. N'am vreme acum, mai tărţiu ne-omu vedè.

Copilul imi părea schimbatu. Fisionomia lui arată aşa de serioasă, incăt me prinse mirarea. Ilu lăsai să treacă şi-mi urmăi drumul la casa lui Curico, pe care ilu găsii earăşi acufundatu in cărţi şi manuscripte, cu figura gravă şi tristă.

— Bine ai venitu, imi ţise elu. Te-ai pornitu aşa făr de veste, incăt cu toţii te acusamu de indiferenţă.

„Aşa sunt eu, am respunsu. Mi se intămplă adese ori să disparu fără ţioa bună, cănd me apucă dorul pornirei. Nu trebue să se supere cineva pe mine pentru aceasta.

— Şi unde ai fostu?

„In Englitera.

— Pentru ănteia oară?

„Dar.

— Ei bine, impresiunile?

Nu-mi vórbì. Aşu voì să le uitu cu totul. Nicăiri in lume nu m'am simţitu atăt de singuru şi de nenorocitu.

— Pentru o scurtă vreme. Mai tărdiu intămplările neplăcute ieu o formă mult mai frumoasă in memoria noastră; le disbrăcămu de toate umbrele si păstrămu numai părţile luminoase, de care ne aducemu aminte cu plăcere.

„Poate, domnule filosofu, să fie aşa mai tărdiu. Ansĕ de o cam dată sunt fericitu c'am scapatu şi nici n'aşu vra să mai vorbescu de de cele intămplate, ca să nu-mi perdu buna dispunere.

— Dacă me consultai, ţi-aşu fi pututu predice impresiunile ce vei avè. Frumoasa Elena m'a indemnatu adeseori să mergu şi eu in Anglia, dar pănă acum, m'am feritu de-a o ascultà.

„Cine scie cum voru venì imprejurările, am replicatu. Poate că odată Anglia iţi va presentà multă atragere... cănd ar fi să me călătorescu singuru, ci ai avè unu tovarăşu, unu tovarăşu intimu... Englezu....

Figura lui Curico se lungì şi devenì ăncă mai gravă.

Nu este o destulă sarcină, dise elu, tovărăşia propriei noastre persoane, cu toate slăbăciunile şi capriciile ei, ce suntemu siliţi să suferimu, mai trebue să ne ingreuemu viaţa şi cu o alta? Cănd visurile juneţei au trecutu şi viaţa ţi se infăţoşează cu toată seriositatea ei, sunt lucruri pe care le judeci intr'unu modu cu totul deosebitu.

„Se spune că mulţămirea bĕtrăneţei sunt copii. Chiar legea naturei....

— Atăta ar mai trebuì, respunse Curico, să mai populămu lumea cu fiinţe nenorocite. Din contra, cea mai mare fericire ce se poate face omenirei a fi de-a o stirpì cu desevirşire.

„Me infiorezi, pentru Dumneţeu! cu teoriile d-tale pesimiste. Să schimbămu vorba. — Ce face Edmund?

Nebunii. Suspină, sufere şi neingrijesce chemarea lui. Se vede că judecata mea aspră nu-i convine, căci de căt-va timpu caută mai puţin societatea mea. Nesocotitul! Aşu voì să se implinească dorinţele lui—cea ce nu va fi—dar aşu voì să fie, numai ca să vadă elu singuru mai tărdiu, cát i-a fostu de deşerte visurile şi cum va deplănge vremea perdută pentru artă. Căci realitatea lumei e grozavă; indată ce o espiraţiune a devenitu reală.....

„Şi Leontina ce face?

— Nu sciu. De siguru că plănge pănă ce-i va venì unu altu mire, cănd va zimbì.

„Dar frumoasa Elena?

— Face teorii optimiste. Se'nţelege, căt ĕi remăne cuiva speranţă de fericiri viitoare in paradisuri şi dobăndindeau cu rugăciuni borborăsite sara şi dimineaţa, trebue să se măngăie. O! neprecepută şi oarbă omenire!

„Chiar de-ar fi aşa, lasă-i orbirea, şi nu-i răpì această măngăiere. Dar nu-i aşa cum spui, toate nu sunt aşa de negre cum le zugrăvesce mintea d-tale posomoritä.

— Să discutămu!

„Ba să nu discutămu; te-am găsitu intr'o di nefastă. Să eşimu la primblare. Vĕdĕndu lume, ideile negre ne părăsescu.

— Pe mine me părăsescu rar. Si ori cum, dacă me intornu a casă me apucă din nou. Dar eu sunt mulţămitu cu dĕnsele şi nu vreu să-mi schimbu teoriile mele; m'aşu simţì

nenorocitu dac'aşu avè idei mai bune despre oameni.

Veḑendu că in ḑioa aceasta erà cu deseverşire furiosu asupra oamenilor ilu grăbii să eşimu.

Când ajunseremu la primblarea de pe malul mărei, ne se ḑise că se asceaptă o furtună mare. Toate corăbiile se grăbise a intrà in portu şi numeroşi străini insciinţaţi de cătră marinari se mişcau in coace şi incolo, asceptăndu spectaculul preḑisu. Cu ocheana se vedeau in depărtare la orizontu doue puncturi albe: erau doue corăbii care veneau spre noi in pripă pentru a nu fi surprinse de orcanul ce se pregăteà.

In curèndu venirè inspre noi Leontina intovărăşită de muma ei şi de unu domnu micu de statu cu musteţele rase, cu favoriţe sure şi cu unu *pince-nez* in ochi. Elu purtà capul ridicatu in sus ca s'arăte mai mare şi să dee figurei sale o espresiune de nobleţă şi măndrie pe care natura nu binevoise a i-o da. In gură aveà o sigară lungă, pe care o miroseà in momentele in care'şi depărtà ochii de mare. Acesta trebueà să fie tatăl. — Mai departe dăduremu de Edmund care umblà cu Mimi. Edmundu slăbise in căteva sèptèmăni intr'unu chipu estraordinaru şi faţa lui erà foarte palidă. Abie putù face o cercare de zimbire, când me vèḑù, dar nu avù curiositatea de a me intrebà nici unde fusesem, nici cum me aflu — poate că nici nu scià de am fostu absentu sau nu.

— Propunu să ne ducemu in ospètăria cea de lăngă portu, ḑise Curico. Casa e zidită pe capètul de pămèntu celu mai inaintatu in marea şi de la rèndul ăntèiu vomu avè o privală intinsă. Vino cu noi, Edmund!

Edmund venì cu noi fără ca pe faţa lui să se manifesteze vre unu interesu pentru mare sau furtună. Ajungèndu, ocuparèmu celu mai bunu locu la fereastra din mijlocu. După noi, mulţi alţii avurè aceaşi idee şi in curèndu ospètăria se umplù cu lume.

După o scurtă asceptare, vèntul incepù a bate şi lumina se intunecâ. Valurile se aruncau in sus şi căḑeau indărătu cu unu sgomotu grozavu; in departare marea şi cu cerul se confundarè aşa incât nu se mai puteà cunoasce unde sfirşesce unul şi incepe altul. Cele doue corăbii se apropierè de portu şi cercau să intre dar fără a putè isbutì. Pănzele se coborise şi corăbiile păreau o jucărie a valurilor, contra cărora toată ghibăcia cărmaşului păreà a fi zadarnică. Vuetul mărei şi a tunetelor făceau spectaculul şi mai ingrozitoru; valurile se aruncau peste locul primblărei până la casele din apropiere. Corăbiile ajunseserè până la portu dar nu puteau intrà; valurile le arunca una contra alteia; cărmele erau sdrobite şi nu mai aveau nici unu chipu de scapare, căci acum se isbeau de zidurile esterioare ale portului şi puteau fi sfarmate şi spulberate. Atunci mulţi mărinari curagioşi coborirè luntrele lor de pe malu şi le venirè in ajutoru. După lungi lupte amicele lor luntre contra puterei valurilor, ele isbutirè insfirşitu a eşì din portu şi a ajunge până la corăbii, a luà pe rèndu pe toţi oamenii ce se aflau şi a scapà chiar toate mărfurile incarcate. Numai corăbiile remaserè prada elementului infuriatu.

Toţi privitorii se uitau cu spaimă, la această scenă. Căte bătăi de inimă urmau cele mai mici mişcări ale luntrelor până când celu de pe urmă omu erà scapatu. Din toţi, Edmund nici nu privise la marea; elu as-

cunse fruntea pe braţe şi nu ridicase capul toată vremea. Mimi ănse priveà cu adăncă emoţiune şi esclamà in fiecare momentu: Eaca ajungu... ĕi acopere valul... esu-eară... au ajunsu... ĕi scapă... şi bătеà in măni de bucurie căud vedeà că a scapatu o parte din corăbieri. Curico nu-şi dislipise ochii de la marea şi pe faţa lui se observà profundu mişcările sufletesci. După ce momentele cele mai grele se trecuse şi furtuna scăduù, diferiţii privitori resuflăndu incepurĕ a convorbì intre dĕnşii despre ceea ce veḑuse. Ear Curico se adresâ către mine şi arătăndu-mi pe Edmundu:

O! nesfirşitu egoismu al amorului! ḑise elu, nimica nu-lu mişcă, lumea poate să peară elu să vaită pentru durerile lui. O! simţire nedemnă!

Pe mine ănsĕ, căud furtuna se trecù şi tablourile grozave ale naturei imi părăsirĕ inchipuirea, puternica simţire a lui Edmund mĕ puse din nou pe gănduri şi imi desvălì tablouri tot atăt de măreţe.

XI.

Nu erâ ăncă bine ḑiuă, căud me trezì unu vuetu mare din somnu. Auḑeam strigăte prin coridoru, oameni mulţi alergau prin toate părţile, urcăndu-se şi coborindu-se pe scări. Ăntĕia idee ce-mi venì a fostu eă arde casa, căci am mare frică de focu de căud mi s'a intămplatu odată la unu incendiu o istorie — pe care o v'oiu spune-o altă dată, nevrĕndu să intrerumpu şirul acesteia. A doa idee a fostu că vine marea, lucru care nu-mi părеà estraordinaru, avĕndu in minte fortuna ce o vĕḑusem cu o ḑi inainte. Dar şi aceasta dispărù cu reflecţiunea şi făcù locu altora care se urmarĕ cu aceeaşi grabă. In vreme ce me găteam a putè eşì din casă imi venirĕ astfeliu o mulţime de idei despre causa vuetului — numai cea adevĕrată nu. Ce se'ntămplase?

Ăntĕia persoană ce intălnii in coridoru erà unu servitoru care alergà.

— Ce este, ce alergi aşa?

„Vine indată.

— Cine vine?

„Poliţia — şi alergâ in sus.

Poliţia? Aşa dar talhari. Intrăi iute in casă să vĕḑu dacă nu mi-a fostu deschisu scrinul cu sila. Incredinţăndu-me că nime nu se atinsese de dĕnsul eşii ear afară şi vĕḑui alţi sĕrvitoru şi servitoare alergĕndu in jos.

— Nu i-a găsitu? intrebăi pe una din femei.

„Nu. Amu prinsu de veste pre tărḑiu, trebue să se fi intămplatu ăncă cu noaptea.

— Perderea e mare?

„Credu şi eu. Amundoi sunt desperaţi. Mai cu samă ea plănge de ţi-e mai mare milă.

— Dar ce feliu s'a pututu face?

— Pe fereastră. Fereastra s'a găsitu deschisă pe jumĕtate.

— Si alţii n'au fostu prădaţi?

„Care alţii? Ce pradare? Doar nu-i crede că au fostu talhari.

— Cum, eine să fie, dacă nu talhari?

„Dracul, respunse servitoarea zimbindu şi fugì.

Remăsei căteva secunde in deplină neinţelegere. Deodată se scoborì pe scări tatăl Leontinei cu figura turburată, in halatu, ţiindu cu o mănă ocheana de pe nasu ce tot lunecà in jos şi cu ceealaltă gesticulăndu mereu.

— Hoţul! Talharul! Banditul! Răpitorul! strigà elu, unde-i, l'a prinsu? Fugiţi, la poliţie, la telegrafu daţi de scire in toate părţile. Nelegiuitul!

„Ce este domnule, ĕi strigăi eu. Ce vuetu faci; ce ai păţitu?

— Ah! sermana, sermana — respunse bancherul — cu silă, cu putere mi-a răpit'o. Nu potu crede că s'a dusu de bună voie, nu iubeà aşa de mult. Draga copilă, sermana!

— Ce-i cu copila Dumitale?

„A furat'o nelegiuitul, cu silă, cu putere. A intratu pe fereastră noaptea. Ah! Ah!— Venindu şi mama cu ochii plănşi, incepù şi ea a se tănguì:

„Ah! Ce nenorocire! Ce nenorocire! Nici macar o mănţăluţă mai groasă n'a luatu. A să se recească pe umeḑeala asta şi noaptea....

— Ce poliţie rea, strigâ ear bĕtrănul, la noi i-ar fi găsitu la momentu, ce poliţie! Trebueà să-lu prindă, să-lu spănzure cu cănţecele lui cu totu. O! De mi-ar cădè in măne!

Nu ve superaţi — căutai atunci a-i măngăiè inţelegĕndu ce se intămplase — peste căteva ḑile i-oru găsì de sigur.

— Poliţie-i asta! strigâ bancherul.

„Peste căteva ḑile! suspinâ mama uitănduse in jos.

— Sermana copilă! strigâ bancherul.

„Peste căteva ḑile! tot suspinâ mama neridicăndu ochii.

Eu unul simţeam o mare dorinţă de a ride, nu sciu pentru ce, căci astfeliu nu sunt omu rĕu care me bucuru de necasurile altora. Neputĕndu-me oprì mai mult, ĕi lasai să găndească singuri la superarea lor.

Dispărţindu-me de dĕnşii, cugetăi la purtarea Leontinei, in timpul din urmă ce o veḑusem. Indiferenţa aparentă, mănia ce simulà contra lui Edmund erà deci numai o mască peutru a amăgì mai bine pe părinţii ei ca să nu aibă nici unu prepusu. Aşa dar ea erà inţelesu cu dĕnsul şi nu asceptà decăt ocasiunea favorabilă. Ce bine se prefăceà! E greu de a străbate ideile ce s'ascundu sub fisionomia ce luămu. Acum inţelegeam şi pe Edmund, preocuparea vecinică ce se vedeà in faţa lui schimbată, distracţiunea lui, indeferenţa pentru toate de'mprejuru pentru persoane ca şi pentru fenomenele naturei. Ideea ce-lă preocupà erà pre puternică pentru a mai lasà locu şi altor impresiuni.

Mărturisescu că eram mulţămitu că istoria lor avuse acestu sfirşitu. Altfeliu sunt pentru legalitate, ănsĕ căud aceasta nu se poate nici cum impreunà cu alte legi ale naturei mai grave, atunci alegu din doue rele pe celu mai micu şi lasu legalitatea la o parte. Mai eram mulţămitu pentru că puteam aratà lui Curico eroarea teoriilor sale. Acum nu va avè in cotro, găndeam eu, şi va trebui să mărturisească că inimile oamenilor nu sunt totdeauna aşa de rele cum şi le inchipuesce elu. Me grăbii deci să mergu la Curico şi să-i ţinu unu cuvĕntu in care să-i dovedescu căt de neintemeiete sunt părerile sale. Erà ănsĕ tocmai timpul căud lumea se duceà obicinuitu la baie şi deaceea am socotitu că-lu voiu găsì acolo mai degrabă decăt la dĕnsul acasă. După o scurtă căutare, ilu găsii in adevĕru şeḑĕndu pe o bancă cu frumoasa Elena.

— Sunteţi bine dispusu astăḑi, imi ḑise frumoasa Elena respunḑĕndu la salatarea mea, desdemineaţă aveţi figura zimbitoare.

„Aducu veşti bune, respunsei eu; in otelul meu s'a intămplatu in astă noapte unu evenementu dramaticu: Unu tĕnĕru, plinu de speranţă erà inamoratu de o domnişoară plină de simţire. Părinţii ei erau plini de mândrie şi-lu isgonirĕ; ei ânsĕ plini de iubire inlăturarĕ pedicele şi in astă noapte turturica sburâ in braţele alesului ei.

— Edmund a răpitu pe Leontina in astă noapte! strigâ frumoasa Elenă.

„Dar, in astă noapte prin fereastră, cu cea mai bună voie şi plecare a copilei, pentru a probà părinţilor ei că e rĕu a se opune la pasiuni adevĕrate; pentru a neliniscì in somnul dimineţei pe toţi oaspeţii; a da ocupaţiune poliţiei şi mie a-mi da ocasiune să restornu teoriile pesimiste ale amicului meu Curico.

— Ce bine imi pare, esclamâ frumoasa Elena. Sermana copilă! Aveam eu o presimţire că indeferenţa ei aparentă nu erà decât prefacere pentru a ascunde o hotărire estremă. Acum voru fi fericiţi amundoi.

„Ei amundoi de sigur, dar părinţii sunt foarte supĕraţi: Mama plânge necontenitu şi tatul strigă şi chiamă poliţia. Pentru ca in toate cele să nu lipsască şi partea comică, trebue vĕdutu cum se manifestează desperarea bancherului; abie te poţi ţinè de risu.

In vreme ce noi vorbeamu, figura lui Curico deveneà tot mai intunecată. Aveà aerul de-a fi aflatu o mare nenorocire. Atunci vĕdurĕmu pe Mimi care alergà spre noi plinu de bucurie.

— Eu am făcutu aceasta, eu, ne strigâ Mimi de departe. Făr de mine nu furà Eduard pe Leontina.

„Tu Mimi, ĕi strigâ frumoasa Elena, in vreme ce toţi ne uitamu la dĕnsul cu mirare.

— Dar eu. Edmund mi-a spusu că nime nu vra să-lu ajute, că toţi ĕi sunteţi duşmani şi m'a rugatu să ducu scrisorile sale Leontinei şi să-i aducu respunsurile. De mine nu se temeà nime.

„Ce-ai făcutu, Mimi! ilu mustrâ Leontina — să taci şi să nu spui la nime!

— Pentru ce? respunse Mimi. Edmund mi-a spusu că părinţii Leontinei sunt duşmanii lui, că nu-lu primescu fiindcă nu-i bogatu şi că e nenorocitu. Mi-a spusu că numai eu potu face ca să triumfeze amorul asupra oamenilor rĕi şi aceasta am făcut'o şi am tăcutu toată vremea precumu mi-a spusu şi elu şi Leontina şi deaceea n'aţi aflatu nimica. Amorul a triumfatu, amorul a triumfatu!

Strigându aşa, Mimi alergâ plinu de bucurie la alţi camaraḑi ce vĕḑù de departe ca să se joace cu dĕnşii.

„O! miserie omenească, esclamâ in sfirşitu Curico. Intrebuinţează nevinovăţia unui copilu pentru a isbutì in planurile lor egoiste. O! purtare nedemnă!

— Demnă sau nedemnă, intâmpinăi, dar amorul a triumfatu. Ce mai ḑici, domnule filosofu? Adă-ţi aminte ce-mi spuneai, „La fete impresiunile vinu şi disparu ca nourii in munţi. La dĕnsele dorinţa căsătoriei e mai puternică decât simţirea. Intr'o bună dimineaţă, tot iubindu pe unul, ele se mărită cu altul pe care-lu alegu părinţii.“ Ei, cum s'au adeveritu teoriile D-tale? Intr'o bună dimineaţă, nu mai departe decât astăḑi, in locu de a merge după altul, a sburatu prin fereastră in braţele celui iubitu. Respunde!

„Spuneţi-i, nu-lu cruţaţi, me rugâ frumoasa Elena, cu aeru de mulţămire,

Respundeţi, Domnule Curico, să te vedemu!

— Tot eu am avutu dreptate, respunse insfirşitu Curico. Escepţiunile confirmă regula. Chiar pentru acestu casu, am convingerea că, dacă s'ar fi presentatu altul, copila nu ar fi luatu niciodată o asemene hotărire. Unu momentu numai de s'ar fi infăţoşatu in inchipuirea ei o altă imagine, totul s'ar fi schimbatu. Părinţii au fostu neprecepuţi, trebueau să atragă pe mai mulţi alţii in cercul lor— lucru foarte uşor pentru persoane bogate— şi rĕul ar fi fostu inlăturată.

„Cum nu cunosci femeile, ilu intrerupse frumoasa Elena.

— Eu le cunoscu, respunse Curico, le cunoscu mai bine decăt să cunoscu ele inşele, Leontina nu probează nimica contra celor ţise de mine, căci, nu ea, ci imprejurările au făcutu ceea ce s'a făcutu. Cel mai micu evenimentu, o pornire cu o ţi inainte; intervenirea unei alte persoane: o noapte mai puţin agitată, ar fi schimbatu totul. Nici ea nu e ăncă simţitoare. Cum are să easă o fiinţă cu inimă din asemene părinţi. Nu, tot eu am avutu dreptate.

„Omu incorigibilu! strigâ frumoasa Elena.

— In zadar imi vii cu regule matematice, intimpinăi eu. Din asemenea părinţi ese o copilă cu inimă, in ciuda tuturor regulelor D-tale. Dar lăsăndu aceasta, ce creţi despre viitoru? Voru fi fericiţi?

— O! Acesta-i celu mai mare rĕu ce li se puteà intămplà. Prevĕdu unu şiru intregu de suferinţe pentru dĕnşii. Edmund in curĕndu are să simtă omul celu mai nefericitu şi că are să blăsteme momentul căndu s'a hotăritu la unu asemene pasu. Păn la bătrăneţe au să sufere, dacă nu cumva s'oru despărţì chiar unul de altul. Fapta lor n'are să aibă alte resultate decăt de a preface suferinţe trecĕtoare in altele mai mari constante care le voru amărì chiar ţilele bătrăneţelor. O tineri nesocotiţi!

Erà chipu de a discntà cu dĕnsul mai departe?

XII.

Intorcĕndu-me a casă, găsii unu biletu din partea mumei Leontinei prin care me rugà să le acordezu o convorbire de căteva momente. Deşi nu pre bucurosu de aceasta, me grăbii a-i face visita cerută. Găsii pe amĕndoi părinţii impreună in cea mai mare turburare. Poliţia nu dăduse de urmele fugarilor şi amundoi ne mai sciindu ce să facă, se hotărise a se consultà cu vre unu cunoscutu a lui Edmund. Bancherul nu mai strigà contra poliţiei, ci se preumblà in tăcere prin casă, ţiindu mănele la spate, ear muma şedeà pe unu scaunu lăsăndu mănele să spănzure in josu şi cu ochii ţintiţi la păměntu. După ce se scusâ cătră mine de libertatea ce-şi luase să me invite la dĕnşii fără a me cunoasce, me conjurâ să le spunu, dacă sciu, in ce parte au apucatu tinerii, ca unul ce eram cunoscutu cu Edmund. Apoi convingĕndu-se din respunsurile mele că sunt cu totul străinu celor intămplate, me rugâ să le dau unu consiliu ce ar fi de făcutu.

— De-mi daţi voie a ve respunde cu francheţă, i-am ţisu eu, nu-mi pare alta nimica de făcutu decăt a recunoasce faptul implinitu şi de a binecuvĕntà insoţirea lor.

„Niciodată, esclamâ bancherul, Niciodată! Singurul meu copilu care va moscenì toată averea mea, totu fructul unei viețe de muncă, o copilă cu așa crescere pe care am iubit'o atăta, s'o dau după unu actoru, niciodată!

Căutăi să-i convingu că nenorocirea nu e atăt de mare, că Edmund e unu omu onorabilu, că in sfirșitu ori cum ar fi, o altă urmare din partea lor ar fi mult mai fatală.

După multă discuțiune, muma se plecâ pentru părerea mea, și impreună cu mine se incercâ să induplece și pe bătrănu. Insfirșitu ne mai avêndu ce face se plecâ și elu și se hotărirĕ amundoi să pornească chiar de a doa ḑi și să le scrie că-i eartă și că consimtu la căsătoria lor.

Mulțămitu de acestu resultatu, me despărții de dĕnșii. Ei ănsĕ chiar de a doa ḑi părăsii băile de marea.

Frumoasa Elenă se găteà și ea să pornească peste căteva ḑile in Englitera. Ideea plecărei imi părea că o face tot mai tristă. La o visită de congediu ce-i făcui, dobăndii convingerea că toate ideile ce aveà Curico despre dĕnsa erau greșite. Din cuvintele ei străbăteà intristare și resignațiune, simțiri care asupra mea au produsu totdeauna efectul celu mai profundu.

„Viața noastră, imi ḑise ea, nu este decăt unu șiru de nenorociri, pe care cele mai dese ori, noi singuri ne le facemu. Când amu putè fi fericiți, atunci disprețuimu norocul și de bună voie ne depărtămu de elu, ear când mai tărḑiu voimu a ne intoarce spre dĕnsul, atunci elu ne disprețuesce și se depărtează de noi. Măngăierea singură ce avemu in necasurile vieței este că o lume mai bună ne asceaptă după moarte, pe care trebue s'o dobăndimu prin credință și prin fapte bune. Din ce in ce convingerea mea devine mai puternică că aceia a ințelesu scopul vieței mai bine care s'au retrasu de lume in zidurile singuratice ale unei monastiri unde s'au pregătitu in timpul scurtu ce ne este hotăritu și stămu aice la viață lungă care ne asceaptă dincolo.“

Unu fioru me pĕtrunse la auḑul acestor cuvinte, dar ele păreau a pornì dintr'o convingere atăt de adevĕrată, incăt nici indrăznii a opune alte păreri contrare ce aveam eu.

Peste doue ḑile căndu se pornì impreună cu fratele ei celu micu, Curico și eu o intovărășirĕmu la vaporu. Curico păreà cam palidu, ear frumoasa Eleua erà tăcută de și arătà mai veselă decăt obicinuitu. Momentul dispărțirei viindu, amundoi iși intinserĕ măna și se uitarĕ dreptu in ochi. Ochii ei se umeḑirĕ de si se incercà să zimbească, Curico ănsĕ plecâ pe ai sei la păměntu. Mimi imbrățoșâ pe Curico cu amundoue mănele și-lu sărutâ de multe ori.

„Tu nu mĕ iubești, ĕi ḑise copilul. Totdeauna ești așa de rece cu mine căndu eu numai la tine găndescu și la plăcerea ce ți-așu putè face.

— Imi ești dragu, Mimi respunse Curico incet.

De pe vasul ce alergà peste valuri vĕḑurĕmu ăncă multă vreme o basma albă ce ne făceà semne de dispărțire. Apoi nu se mai vĕḑù nimicu; vaporul singuru se prefăcù in unu punctu negru care și elu se perdè in depărtare.

Remaşi amundoi singuri, ne preumblarĕmu unul lăngă altul in tăcere. Simţeam ciudă asupra lui Curico şi doream să fi fostu eu in locul lui: altfeliu aşu fi făcutu.

După mai multă vreme i-am ḑisu in sfirşitu:

„Mi s'a părutu că frumoasa Elena erà foarte tristă. Plecarea a impresionat'o mult.

— Dar, imi respunse elu, erà foarte impresionată. Ansĕ aşa este in toate tomnele cànd pornesce. In anul acesta mi s'a părutu in adevĕru mai puţin capricioasă şi mai blăndă decăt in alţi ani. Dar poate m'am inşălatu eu.

– Te-ai inşalatu in toată persoana ei şi totdeauna. Este o femee incăntătoare şi rĕu pĕcătuesce acela contra sine insu-şi care se depărtează de la cea mai nimerită din tovoraşe ce şi-ar putè găsì pentru viaţă. Ea ar indulcì ḑilele juniei şi ar măngăè timpul tristu al bĕtrăneţei căndu omul se simte slabu şi isolatu.

„Omul nu se simte singuru căte vreme are gănduri in capu. Tovoraşele cele mai plăcute sunt artele, care singure nu producu niciodată neplăcere.

După căteva momente de reflecţiune imi vorbì in modul următoru:

„Poate că cei mai mulţi oameni nu au aceleaşi idei ca mine despre viaţă. Eu nu amu scopuri ce aşu voì să atingu, nici căştiguri ce aşu voì să facu. Nu vreu să lucrezu nici pentru umanitate, nici pentru patrie, nici pentru familie, nici pentru mine.

Nu am credinţă in resplătiri şi pedepse după moarte şi sunt convinsu că in lume totul este deşĕrtăciune, aşu voì să trecu prin anii vieţei căt se poate mai repede nebăgatu in samă şi nebăgăndu nimicu in samă. Grijele ce trebue să intămpene pe ori cine, mĕ cercu să le depărtezu cu nepasare şi căndu voinţa mea e pre slabă pentru a isbutì, cautu distracţiune in artă. In Wilhelm Meister, in această carte care singură cuprinde mai multă inţelepciune, decăt totu ce s'a scrisu de multe secule incoace, una din persoane ḑice: „că ar trebuì in fie care ḑi să auḑimu cel puţin unu căntecu, să cetimu o bună poesie, să vedemu unu frumosu tablou şi dacă ar fi realizabil să vorbimu căteva vorbe cu minte.“ Aceasta este programa ce mi-am propusu să urmezu şi nu credu că s'ar putè găsì o alta mai nimerită. E dreptu, şi pe mine mĕ grămădescu căteodată visuri de fericire in viaţa asta; metamorfose incăntătoare ce s'ar produce prin părăsirea vieţei isolate; mulţămiri casnice şi altele, ănsĕ aceste gănduri le alungu pe căt potu, pănă ce cu tinereţa care trece ele nu voru mai veni de la sine!

. . . . . ,
. . . . . .
. . . . . .

De căndu avui această convorbire cu Curico şi ne despărţirĕmu, a trecutu unu şiru de ani. Despre dĕnsul, precum şi despre frumoasa Elena n'am mai auḑitu deatunci nimicu, ănsĕ adesa figurele lor mi se infăţoşează şi in oare de singurătate găndescu fără voie la teoriele acestui omu estraordinaru.

(Sfirşitu.)

Iacob Negruzzi.

Fĕtu-Frumosu din lacrimă.

(Poveste.)
(Sfirşitu.)

Pe prispă o babă bĕtrănă şi sbircită, culcată pe unu cojocu vechiu stà cu capul ei suru ca cenuşa in poalele unei roabe tinere şi frumoase, care-i căutà in capu.

— Bine v'am găsitu ḑise Fĕtu-Frumosu.

Bine-ai venitu flecăule, ḑise baba sculându-se. Ce-ai venitu? ce cauţi? Vrei să-mi pasci iepele poate.

— Da.

— Iepele mele pascu numai noaptea... Uite, chiar de-acu poţi să pornesci cu ele la păscutu... Fată hăi! ia dă tu flăcăului demăncatul ce-i-am făcutu eu şi pornesce-lu.

Alături cu bordeiul erà sub păměntu o pivniţă. Elu intrâ in ea, şi acolo vĕḑù şepte iepe negre strălucite, — şepte nopţi, care de cănd erau nu zărise ăncă lumina soarelui. Ele necheziau şi băteau din picioare.

Nemăncatu toată ḑiua, elu cinâ ce-i dăduse baba, ş'apoi incălecăndu pe una din iepe, mănâ pe celelalte in aerul intunecosu şi recoare al nopţii. Dar incetu, incetu simţì cum se strecoară unu somnu de plumbu prin toate vinele lui, ochii i se painjinirĕ şi elu căḑù ca mortu in earba pajiscei. Elu se trezì pe cănd mijeà de ḑioă. Cănd colo— iepele nicàiri. Elu işi credeà capul pusu in ţeapă, cănd vede eşindu dintr'o pădure 'n depărtare cele şepte iepe alungate de unu roiu nemărginitu de ţinţari şi unu glasu subţire-i ḑise: Mi-ai făcutu unu bine, ţi l'am făcutu şi eu.

Cănd se intoarse cu caii, baba incepù să turbe, să restoarne casa cu susu 'n josu şi să batâ fata, care nu erà de vină.

Ce ai mamă? intrebâ Fĕtu-Frumosu.

Nimica—ḑise ea—mi-a venitu şi mie toane. Asupra ta n'am nimica.... sunt foarte mulţămită. Apoi intrăndu in grajdiu, incepù să batâ—caii, ţipăndu: „Ascundeţi-vĕ mai bine, batâ-v'ar mama lui Dumneḑeu, ca să nu vĕ mai găsească, ucigă-lu crucea şi mănănce-lu moartea!

A doua ḑi pornì cu caii, dar ear căḑù josu şi dormì pănă ce mijeà de ḑiuă. Desperatu erà să iee lumea 'n capu—cănd deodată vede rĕsărindu din fundul mării cei şepte cai, muşcaţi de-o mulţime de raci. — Mi-ai făcutu unu bine — ḑise unu glasu — ţi l'am făcutu şi eu. Erà impĕratul racilor. — Elu mănă caii 'n spre casă, şi vede ear o privelisce ca'n ḑiua trecută.

Ănsĕ in cursul ḑilei roaba babei s'apropiâ de elu şi-i ḑise incet stringĕndu-lu de mănă: „Eu sciu, că tu eşti Fĕtu-Frumosu. Să nu mai mănănci din bucatele, ce-ţi ferbe baba, pentrucă-su făcute cu *somnoroasă*... Ţi-oiu face eu altfeliu de bucate.

Fata intr'ascunsu ĕi făcù merinde, şi'nspre sară cănd erà să plece cu caii, işi simţì ca prin minune capul treazu. Spre meḑul nopţii se 'ntoarse-a casă, mănâ caii in grajdiu, ĕi incuè şi intrâ in odae. Pe vatra cuptorului in cenuşă mai licureà căţi-va cărbuni. Baba sta intinsă pe laiţă şi inţepenită ca moartă. Elu găndi c'a muritu ş'o scuturâ.

Ea erà ca trunchiul şi nu se mişcà de locu. Elu trezì fata ce dormeà pe cuptoru.

— Uite, ḑise elu, ţi-a muritu baba.

Aş! asta să moară! — rĕspunse ea suspinăndu.—Adevĕratu că acum e ca şi moartă. Acu'i meaḑă-noaptea... unu somnu amorţitu ĕi cuprinde trupul... dar sufletul ei cine scie pe la căte respinteni stă, cine scie pe căte căi a vrăjilor umblă. Pănă ce căntă cucoşul ea suge inimele celor ce moru ori pustiesce sufletul celor nenorociţi. — Da bădică, măne ţi se'mplinesce anul, ia--mĕ şi pe mine cu d-ta, că ţi-oiu fi de mare folosu. Eu te voiu scăpà din multe primejdii, pe care ţi le gătesce baba.

Ea scoase din fundul unei lăḑi hărbuite şi vechi o cute, o perie şi o naframă.

A doua ḑi de dimineaţă i se implinise lui Fĕtu-Frumosu. Baba trebueà să-i deà unul din cai ş'apoi să-lu lase să plece cu Dumneḑeu. Pe căud prănḑeau, baba eşì păn in grajdiu, scoase inimele din căteşi şapte caii, spre a le pune pe toate intr'unu tretinu slabu, căruia-i priveai prin coaste. Fĕtu-Frumosu se sculă de la masă şi după indemnarea babei se duse să-şi aleagă calul ce trebuea să şi-lu iee. Caii cei fără inimi erau de unu negru strălucitu, tretinul celu cu inimele sta culcatu intr'unu colţu pe-o movilă de gunoiu.

Pe acesta-lu alegu eu—ḑise Fĕtu-Frumosu, arătăndu la calul celu slabu.

Da cum Doamne cartă-mĕ, să slujesci tu de geaba? — ḑise baba cea vicleană — cum să nu-ţi iei tu dreptul tĕu? Alegeţi unul din caii işti frumoşi... ori-care ar fi, ţi-lu dau.

Nu, pe acesta-lu voiu—ḑise Fĕtu-Frumosu ţiindu la vorba lui.

Baba scărşnì din dinţi ca apucată, dar apoi işi strinse moara cea hirbuită de gură, ca să nu easă prin ea veninul ce-i rescolcà inima pestriţă. — Hai, iaţi-lu ḑise 'n sfirşitu.

Elu se urcâ pe calu cu buzduganul de-a umere. Păreà că faţa pustiului se ia după urmele lui şi sburà ca unu găndu, ca o vijelie pintre volburele de năsipu ce se ridicau in urmă-i.

Intr'o pădure ilu asceptà fata fugită. Elu o urcâ pe calu după dĕnsul şi fugeà mereu.

Noaptea inundase păměntul cu aerul ei celu negru şi recoare.

Mĕ arde 'n spate—ḑise fata. Fĕtu-Frumosu se uità inapoi. Dintr'o volbură naltă, verde, se vedeau nemişcaţi doi ochi de jeratecu, a căror raḑe roşii ca focul arsu pĕtrundeau in rărunchii fetei.

Aruncă peria—ḑise fata.

Fĕtu-Frumosu o ascultâ. Şi de odată 'n urmă-le vĕḑurĕ că se ridică o pădure neagră, deasă, mare, infiorată de unu lungu freamătu de frunḑe şi de unu urletu flămăndu de lupi.

Inainte—strigâ Fĕtu-Frumosu calului, care sburà asemenea unui demonu urmăritu de unu blăstĕmu prin negura nopţii. Luna palidă trecèà prin nouri suri ca o faţă limpede prin mijlocul unor vise turburi şi seci.

Fĕtu-Frumosu sburà... sburà necontenitu.

Mĕ arde 'n spate! — ḑise fata c'unu gemĕtu apăsatu, ca şi căndu s'ar fi silitu mult, ca să nu spue ăncă.

Fĕtu-Frumosu se uită, şi vĕdù o bufniţă mare şi sură, din care nu străluceau decăt ochii roşii, ca doue fulgere lănţuite de unu noru.

Aruncă cutea — ḑise fata. Fĕtu-Frumosu o aruncâ.

Şi deodată se ridică din păměntu unu colţu sur, dreptu, neclintitu, unu uriaşu impetritu ca spaima, cu capul atingĕndu de nori.

Fĕtu-Frumosu văjià prin aeru aşa de iute, incăt i se părea că nu fuge, ci cade din inaltul cerului intr'unu adăncu nevĕḑutu.

Mĕ arde—ḑise fata.

Baba găurise stinca intr'unu locu şi treceà prin ea prefăcută intr'o funie de fumu, a cărei capĕtu dinainte ardeà ca unu cărbune.

Aruncă naframa—ḑise fata. Fĕtu-Frumosu o ascultâ.

Si de odată vĕḑurĕ in urmă-le unu luciu intinsu, limpede, adăncu, in a cărui oglindă bălae se scăldà in fundu luna de argintu şi stelele de focu.

Fĕtu-Frumosu auḑì o vrajă lungă prin aeru şi se uità prin nori. Cale de doue ceasuri—perdută in naltul cerului—pluteà incet, incet prin albastrul tăriei meaḑă-noaptea bĕtrănă cu aripele de aramă.

Căud baba inotà smintită pe la jumĕtatea lacului albu, Fĕtu-Frumosu aruncâ buzduganu 'n nori şi lovì meaḑă-noaptea in aripi. Ea căḑù ca plumbul la păměntu şi croncănì jalnicu de douespreḑece ori.

Luna s'ascunse intr'unu noru şi baba cuprinsă de somnul ei de feru se afundâ in adăncul celu vrăjitu şi necunoscutu al lacului. Ear in mijlocul lui se ridică o earbă lungă şi neagră. Erà sufletul celu osinditu al babei.

Amu scăpatu—ḑise fata.

Amu scăpatu — ḑise calul celu cu şepte inimi.

Stăpăne, — adaogì calul — tu ai isbitu meaḑă-noaptea, de a căḑutu la păměntu cu doue ceasuri inainte de vreme, şi eu simtu sub picioarele mele rĕscolindu-se năsipul. Schelete inmormĕntate de volburele năsipului arḑĕtoru al pustiilor au să se scoale, spre a se suì in lună la benchetele lor. E primejdios ca să umbli acuma. Aerul celu inveninatu şi rece al sufletelor lor moarte v'ar putè omorì. Ci mai bine voi culcaţi-vĕ, şi eu păn atuncea m'oiu intoarce la mama, ca să mai sugu ănc'o dată laptele celu de văpaie albă a ţiţelor ei, pentru ca să mĕ facu ear frumosu şi strălucitu.

Fĕtu-Frumosu ilu ascultâ. Se dete josu de pe calu şi-şi ascernù mantaoa pe năsipul ăncă ferbinte.

Dar ciudatu... ochii fetei se'nfundase in capu, oasele şi incheeturile feţei ĕi eşise afară, peliţa din oacheşă se făcuse vĕnĕtă, măna grea ca plumbul şi rece ca unu sloiu de ghiaţă.

— Ce ţi-i? o intrebâ Fĕtu-Frumosu.

Nimica—nu mi-i nimica, ḑise ea cu glasul stinsu; şi se culcâ in năsipu tremurăndu

ca apucată. Fĕtu-frumosu dădù drumu calului, apoi se culcâ pe mantaoa ce şi-o ascernuse.

Elu adormì; cu toate acestea-i părea că nu adormisc. Peliţele de pe lumina ochiului i se roşise ca focul şi prin elu părea că vede, cum luna se coborea incet, mărindu-se spre păměntu, până ce părea ca o cetate sfântă şi argintie, spânzurată din ceru, ce tremurà strălucită... cu palate nalte albe... cu mii de ferestre trandafirii; şi din lună se scoborea la păměntu unu drumu impĕrătescu acoperitu cu prundu de argintu şi bătutu cu pulbere de rade.

Eară din intinsele pustii se rĕscoleau din năsipu schelete nalte... cu capete seci de oase... invĕlite in lungi mantale albe, ţesute raru din fire de argintu, incât prin mantale se zăreau oasele albite de secăciune. Pe frunţile lor purtau coroane făcute din fire de rade şi din spini auriţi şi lungi... şi incălicaţi pe schelete de cai, mergeau incet — incet... in lungi şiruri... dungi mişcătoare de umbre argintii... şi urcau drumul lunei şi se perdeau in palatele inmărmurite ale cetăţii din lună, prin a cărora ferești se audea o musică lunatecă... o musică de visu.

Atunci i se părù că şi fata de lângă elu se ridică incet... că trupul ei se risipeà in aeru, de nu remăneau decât oasele, că inundată de-o mantà argintie, apucâ şi ea calea luminoasă ce duceà in lună. Se duceà in turburea impĕrăţie a umbrelor, de unde venise pe păměntu, momită de vrăjile babei.

Apoi peliţa ochilor lui se inverdì... se innegrì—şi nu mai vĕdù nimica.

Când deschise ochii soarele erà sus de totu. Fata lipseà şi aievea. Dar in pustiul aridu nechezeà calul frumosu, strălucitu, imbĕtatu de lumina aurită a soarelui, pe care elu acu o vedeà pentru 'ntâea dată.

Fĕtu-Frumosu se avĕntâ pe elu şi'n rĕstempul cător-va gânduri fericite ajunse la castelul incolţitu al Genarului.

De astă-dată Genariul vĕnà departe cale de şepte dile.

Elu o luâ pe fată pe calu dinaintea lui. Ea-i cuprinsese gătul cu braţele ei şi-şi ascunsese capul in sinul lui, pe când poalele lungi ale hainei ei albe atingeau din sboru năsipul pustiei. Mergeau aşa de iute, incât i se părea, că pustiul şi valurile mărei fugu, ear ei stau pe locu. Şi numai incet se audeà motanul mieunându din căte şepte capetele.

Perdutu in păduri Genarul işi aude calul nechezindu.

Ce e?—ilu intrebâ.

Fĕtu-Frumosu iţi fură fata,—rĕspunse calul năsdrăvanu.

Putè l'omu ajunge?—intrebâ Genarul miratu, pentru că sciâ, că-lu omorise pe Fĕtu-Frumosu.

Nu deu, respunse calul—pentru c'a incălecatu pe unu frate al meu, care are şepte inimi, pe când eu n'am decât doue.

Genarul işi infipse pintenii adânc in coastele calului, care fugeà scuturându-se.... ca

o vijelie. Când ilu vĕḑù pe Fĕtu-Frumosu in pustiu, ḑise calului seu: „Spune frăţinetĕu să-şi arunce stăpânul in nori şi să vină la mine, că l'oiu hrăni cu meḑu de nucă şi l'oi adăpà cu lapte dulce.

Calul Genarului ĕi nechezâ frăţini-sĕu, ceea ce-i spusese—dar frate-seu i-o spuse lui Fĕtu-Frumosu:

Ḑi frăţini-tĕu, ḑise Fĕtu-Frumosu calului seu — să-şi arunce stăpânu 'n nori, şi l'oiu hrăni cu jaratecu şi l'oiu adăpà cu pară de focu.

Calul lui Fĕtu-Frumosu o nechezâ asta frăţini-sĕu, şi acesta asvĕrlì pe Genarul până in nori. Norii cerului inmărmurirĕ şi se făcurĕ palatu suru şi frumosu—ear din doue gene de nouri se vedeau doi ochi albastri ca cerul, ce răpeḑeau fulgere lungi. — Erau ochii Genarului esilatu in impĕrăţia acerului.

Fĕtu-Frumosu domolì pasul calului, şi aşeḑâ pe fată pe acela al tătine-seu. O ḑăncă—şi ajunserà in măndra cetate a impĕratului.

Lumea-lu creḑuse mortu pe Fĕtu-Frumosu, şi de aceea, când se imprăsciè faima venirei lui, ḑiua-şi muie aerul in lumină de sĕrbătoare şi oamenii asceptau murmurându la faima venirei lui, cum vuesce unu lanu de grău la suflarea unui vĕntu.

Dar ce făcuse oare in vremea aceea Ileana impĕrăteasa?

Ea, cum plecase Fĕtu-Frumosu, s'a inchisu intr'o grădină cu nalte ziduri de feru şi acole culcându-se pe petre reci, cu capul pe unu bolovanu de cremene, plânse intr'o scaldă de auru, aşeḑată lângă ea, lacrimi curate ca diamantul.

In grădina cu multe straturi, neudată şi necăutată de nimeni, născurĕ din petrişu sterpu din arşiţa ḑilei şi din secăciunea noptii flori cu frunḑe galbene şi c'o coloare stinsă şi turbure ca turburii ochi ai morţilor, florile durerii.

Ochii impĕrătesei Ilenei, orbiţi de plânsu nu mai vedeau nimica; decât i se părea numai, că'n luciul băei, plină de lacrimele ei, vedeà ca'n visu chipul mirelui ei iubitu. Ci ochii ei, doue isvoare secate, incetase de-a mai vĕrsà lacrimi. Cine-o vedeà cu pĕrul ei galbenu şi lungu, despletitu,—şi imprăsciatu ca creţii unei mantii de auru pe sinul ei rece—cine-ar fi vĕḑutu faţa ei de-o durere mută, săpată parcă cu dalta in trăsăturele ei, ar fi gânditu că-i o inmărmurită ḑină a undelor, culcată pe unu morměntu de prundu.

Dar cum auḑì vuetul venirei lui, faţa ei se'nseninà; ea luâ o mână de lacrimi din bae şi stropì grădina. Ca prin farmecu foile galbene ale acelor de arbori şi ale straturilor se 'nvĕrḑirĕ ca smarandul. Florile triste şi turburi se 'nălbirĕ ca mărgăritarul celu strălucitu,—şi din botezul de lacrimi luarĕ numele lăcrămioare.

Impĕrăteasa cea oarbă şi albă umblà incet prin straturi şi culese in poale o mul-

ţime de lăcrimioare, pe care apoi ascernĕndu-le lăngă baea de auru, făcù unu patu de flori.

Atunci intrâ Fĕtu-Frumosu.

Ea s'aruncâ la gătul lui, ănsĕ amuţită de bucurie, ea nu putù decăt să indrepte asupră-i ochii sei stinşi şi orbi, cu care ar fi vrutu să'lu soarbă in sufletul ei. Apoi ea ilu luâ de mănă şi-i arătâ baea de lacrimi.

Luna limpede infloreà ca o faţă de auru pe seninul celu adăncu al cerului. In aerul nopţii Fĕtu-Frumosu işi spălâ faţa in baea de lacrimi, apoi invĕlindu-se in mantaoa, ce i-o ţesuse din raţe de lună, se culcâ să doarmă in patul de flori. Impĕrăteasa se culcâ şi ea lăngă elu şi visâ in visu, că maica Domnului desprinsese din ceru doue vinete stele ale diminetii şi i le aşeţase pe frunte.

A doua ţi desceptată, ea vedeà. — —

A treia ţi se cununâ Impĕratul cu fata Genarului.

A patra ţi erà să fie nunta lui Fĕtu-Frumosu.

Unu roiu de raţe venindu din ceru, a spusu lăutarilor cum horescu ăngerii cănd se sfinţesce unu sfăntu — şi roiuri de unde resărindu din inima păměntului le-a spusu cum cănta ursitorile cănd urzescu binele oamenilor. Astfeliu lăutarii maestrirĕ hore nalte şi urări adănci.

Trandafirul celu infocatu, crinii de argintu, lăcrimioarele sure ca mărgăritarul, mironositele viorele şi florile toate, s'adunarĕ vorbindu fiecare in mirosul ei şi tinurĕ sfatu lungu, cum să fie luminele hainei de mireasă; apoi incredinţarĕ taina lor unui curtenitoru fluturu albastru stropitu cu auru. Acesta se duse şi flutură in cercuri multe asupra feţei miresei, cănd ea dormeà, ş'o făcù să vadă intr'unu visu luciu ca oglinda, cum trebueà să fie 'mbrăcată. Ea zimbì, cănd se visâ atăt de frumoasă.

Mirele-şi puse cămaşă de tortu de raţe de lună, brău de mărgăritare, mantà albă ca ninsoarea.

Şi se făcù nuntă măndră şi frumoasă, cum n'a fostu alta pe faţa păměntului.

Ş'au trăitu apoi in pace şi in linisce ani mulţi şi fericiţi, ear dac'a fi adevĕratu, ce ţice lumea: că pentru Fĕţii-Frumoşi vremea nu vremuesce, apoi poate c'oru fi trăindu şi astăţi.

M. Eminescu.

POESII.

1.

Cătră spicu se pleacă spice
Tainic, dulce tot șoptescu;
Cine poate să'nțeleagă,
Ce povești își povestescu?

Ciocărlii in aeru cântă
Versurile lor ceresci;
Fluturi sboară... tainici spice!
Spune-ți voi de ei povești?

Pintre voi stă rătăcită
O sermană albăstrea —
Ea ascult'a voastre șoapte,
Eu ascultu ce-mi spune ea.

2.

Căḑù unu stropu de ploae
Pe-o mândră viorea
Și mândrei mult mai mândru
Cu elu i-se ședeà.

Și nourul se duse;
Seninu, voiosu priveà
Albastrul ceru la dĕnsa,
Plăcutu spre dĕnsul ea.

Și mică erà floarea,
Și ceru'ntinsu erà;
Prin stropu intinsul, mica
Cu dulce se uneà.

Ah! căte armonie!
Măreţu-i nesfiitu
Cu gingașa să fie
Prin micul stropu unitu.

3.

Intrebat'am ḑorii ḑilei,
Așa trist de ce lucescu?
Și ei jalnic imi respunse:
Norii ne posomorescu.

Intrebat'am cămpul mândru,
Dece-i așà lăcrimatu?
Și a sale flori respunse:
Norul este vinovatu.

Intrebat'am și părăul,
Așa trist de ce suspină?
Și a sale valuri ḑise:
Ceața neagră e de vină.

Riu, voi ḑori și tu cămpie!
Norii trecu ca o părere,
Vesele veți fi voi eară...!
Fi-voiu eu cu-a mea durere?

S. Bodnărescu.

CONRESPONDENȚA.

D-lui G. B. Ori ce insemnătate să aibă pentru autoru isvorul de unde pornesce inspirațiunea sa, aceasta remâne indiferința cetitorului. Incăt privescu producerea in fine ne s'a părutu a vede unu progresu, ânsĕ pre micu pentru a merita să fie publicatu. Vĕ recomendămu studiu și răbdare.

Red.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 19. — Anul IV. Iassi, 1 Decemvrie 1870.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 gabenu; pentru Svițera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Ginerele lui Hagi Petcu. Comedie in doue acte de D. *V. Alecsandri.*

Mici escursiuni de D. *S. Bodnărescu.*

GINERELE LUI HAGI PETCU.

Comedie in 2 acte prelucrată din franţuzesce.

Personagiu.

Hagi Petcu.
Prinţul Radu Movilă.
Stefan Movilă, vĕrul sĕu.
Verdulescu.
Adela.
Şloim
Icosaridis } creditori.
Unu bucătaru.
Unu vatavu.
Unu fecioru.

ACTUL I.

Unu salonu foarte elegantu. Uşa in dreapta şi in stănga; doue fereste şi o uşi in fundu care se deschidu in grădină.

Scena I.

Unu fecioru. — *Stefan Movilă* (in haine de sub-oficeru).

Feciorul (şedĕndu pe unu jilţu lăngă o masă rotundă şi cetindu o gazetă).

Ean să vedemu ce mai ḑice Monitorul... (cetesce) 20 Maiu 1863. „Moşia Sătula, fiind a se da in „arendă pe cinci ani, cu şese mii de galbeni pe „anu, doritorii se voru adresa la Dl. proprietaru, „logofătul Ghiftuiu“..... să o ieu?... să n'o ieu?... „ba mai bine să'mi cautu de treabă.

Stefan Movilă (intrăndu).

A casă e prinţul Radu Movilă?

Feciorul (sculăndu-se).

A casă... dar ăncă nu s'a sculatu.

Stefan.

Pe la 10 oare? (in parte) Se cunoasce că-i insuratu de curĕnd... (tare) A!... ean spune-mi, la căte oare face dejunu prinţul?

Feciorul.

La 11.

Stefan.

Cată să pui unu tacămu mai mult pe masă.

Feciorul.

Pentru cine?

Stefan.

Pentru mine.

Feciorul.

Pentru d-ta? ha, ha, ha... Nu-mi spui că eşti mucalitu?

Stefan.

Şi mĕ faci haz?... Nu-i aşa?

Feciorul (riḑĕndu).

Te facu, ḑeu!

Stefan.

Imi pare bine... Acum mergi de mĕ anunţă la stăpănul tĕu.

Feciorul.

Să te anunţu?... Numai decăt aşa... fără doar şi poate?.. ca pe unu prinţu?

Stefan.

Precum ḑici.

Feciorul

Şi pe cine să anunţu, mĕ rogu?

Stefan

Pe prinţul Stefan Movilă.

Feciorul (riḑĕndu şi mai tare).

Prinţul?.... (in parte) Da'i mucalitu de tot serjantul.

Scena II.

Stefan. — Radu (eşindu din stănga). *Feciorul.*

Radu.

Ce vĕdu?.. Stefan?... verul meu. (imbrăţişeadă pe Stefan).

Feciorul (in parte, spăriatu).

Eaca! eaca! am păţit'o... dor la facia băete. (ese pe furişu).

Radu.

A!... vere Stefane!.. căt imi pare de bine că te vĕdu!

Stefan.

Dapoi mie, Radule!

Radu.

Nici că puteai să sosesci mai la vreme.

Stefan.

Cum?

Radu.

Ţi-oiu spune-o acuşi.... De ce ţi sau intămplatu, verişorule, de te-ai schimbatu astfeliu?... cine ar cunoasce sub uniforma asta, pe modelul tinerimei elegante, pe celu mai de frunte răsipitoru din Principatele-Unite.

Stefan.

Celu mai de frunte... după tine, Radule.... Ce să facemu, frate!.. Vremea vremuesce cum ḑicea bunul nostru. Ne-amu lăsatu amundoi de nebunii ca să intrămu in calea cuminţiei. Tu, te-ai insuratu; eu m'am făcutu soldatu; şi ori ce-ai spune verişorule, imi place mai bine regimentul meu de ostaşi decăt regimentul tĕu de bărbaţi... insuraţi...

Radu.

Foarte-ţi mulţumescu. (se intoarce pe'mprejurul lui Stefan şi-lu esamineză).

Stefan.

Dar, dar... privesce, esamineadă căt ţi-a plăcea uniforma mea, dar nu ride căci e o haină, in care nu poate intra nici unu sentimentu uriciosu.

Radu.

Ha, ha!.... Vedu că gloria lui Stefan Vodă ţi-au aprinsu şi ţie minţele.

Stefan.

Chiar aşa să fie, nu ar fi de miratu de vreme ce portu ca şi tine numele de Movilă... dar, fără a mĕ urcà cu găndul pănă la inălţimea eroului ţerei noastre, mărturisescu că-mi e dragă cariera de oşteanu..... Singură această carieră e demnă pentru unu omu cu nume mare şi cu avere mică.. Nu sunt obligatu să mĕ supunu decăt disciplinei, şi de este ca să mĕ inchinu cuiva, incalte imi plecu capul numai dinaintea steagului patriei mele!

Radu.

Prea frumosu!.... ănsĕ opiniile tale politice.... spiritul de partidă ar trebui să'ţi mai potoale focul entusiasmului.

Stefan.

Ba nici căt de puţin.... Inainte de toate sunt Romănu!.. Asta-i politica mea!... Căt pentru spiritul de partidă ce mĕ ameţise căndu purtamu fracu negru l'am inchisu in gardirobă impreună cu fracul, şi acum nu vroescu să ascultu altu spiritu decăt acelu ce mĕ indeamnă a'mi vărsa săngele pentru Romănia!..

Radu.

Intr'unu cuvĕntu, eşti mulţemitu?. Norocu să dea Dumneḑeu!. Să te vĕdu in curĕndu generalu.... dar ean spunemi: de multu ai sositu la Iassi?

Stefan.

Astă noapte am venitu de la Bucuresci unde am fostu in garnisonă.

Radu.

Şi pe căte ḑile ţi-ai luatu congedie?

Stefan.

Pe o lună; căt ţine carnavalul...

Radu.

Ce-audu, nefericitule!. ai alergatu poate la petrecere in Iassi?

Stefan.

Negreşitu.

Radu.

Sermane!. Se vede că ai comisu vre-o mare crimă dincolo de Milcovu, şi de aceia ai venitu aice spre pocăinţă.. Dar nu scii tu că Iassul a ajunsu a fi unu schitu de pustuiu?

Stefan.

Fie! mi-oiu spala pacatele in compania ta.

Radu.

Ba chiar şi in casa mea... Auḑi? Să nu cumva să ai de găndu a te chinui la otelu.

Stefan.

Aşu priimi bucurosu... ănsĕ mĕ temu să pricinuescu suparare.. stengherială...

Radu.

Cui?

Stefan.

Soţiei tale, socrului tĕu...

Radu.

Soției mele?. Iți inchipuesci poate că prințul Radu Movilă, dacă ni-am insuratu cu fiica fostului bogasier, Hagi Petcu, m'am și ingropatu de viu intr'o boccea de marfă? Credi poate că soția mea face bibiluri și corăbiele? că această casă in care ne găsimu, e o dugheană, și eu calfă de bogasierie? Fii liniscitu, iubite.. Ambiția mea nu au mersu ăncă păn'acolo !. Eu trăescu din protivă cum imi place, ca unu prințu, aruncăndu banii pe fereastră ca mai nainte, cumperăndu cai frumoși, tablouri și dăndu mese mari căci am unu bucataru de 10 galbeni pe lună, unu adevěratu artistu... Și apropo, te-i increding tu insuși despre meritele lui nu mai tărdiu decăt măne, fiindcă i-am comendatu unu festinu de Baltadar pentru diua mea... Intr'unu cuvěntu, ce să-ți mai spunu, vere? Căsătoria nu mi-au schimbatu obiceiurile intru nimicu, ea au adusu o singură prefacere in persoana mea.

Stefan.

Care?

Radu.

M'au scapatu de creditori !. (cu tonu tragicu) așa frate !. Nu mai amu nici o lipitoare de creditoru !

Stefan.

(tragicu) Te jalescu ! (veselu) Dar bine soția ta și socrul nu dicu nimicu că cheltuesci cu măna spartă?

Radu.

Nimicu !. Adela i o copilă gingașă, delicată, care mě iubesce; și sunt siguru că decăndu s'au măritatu cu unu prințu, ea cată ades in oglindă ca să vadă dacă o prinde titlul de princesă. Căt pentru socrul meu, carele după ce se numesce Petcu, apoi e și hagiu, imi vine a crede că Dumneděu l'au trimisu de la Ierusalimu pentru ca să indeplinească dorințele mele. Visul lui cel mai dragalașu au fost tot-deauna de a avea scumpa fericire ca să fie prea supusul și pre plecatul socru alu unui prințu... și cu care am sufletu bunu i-am realisat visul.

Stefan.

Ce-mi spui, frate?. Și unde ai găsitu asemine odoru de socru?

Radu.

Se veți: După ce mi-amu ruinatu starea cu tot soiul de nebunii precum scii, și cu ajutorul camatarilor Șloim și Icosaridi, amu inceputu a adună in locul ei, unu capitalu de datorii, unu capitalu astfeliu de spăimăntătoru că me hotărisemu a scăpà de elu in timpul căsătoriei.. Tocmai atunci ăngerul meu păditoru imi scoase inainte pe Hagi Petcu.

Stefan.

Ce de treabă ăngeru !

Radu.

Pravoslavnicul aveà o sumă mare de mii de galbeni și cată să-i dea in imprumntu; eu din parte-mi cătamu o asemene sumă ca să o eu in imprumutu, prin urmare eramu meniți de soartă a ne intălni impreună.

Stefan.

Și?

Radu.

Și fiindcă nu-i damu destule garanții ca datornicu, elu mě găsi minunatu de bunu ca ginere.. M'am informatu după moralitatea lui, m'am incredințatu că averea sa preveneà din isvoare curate, și fără a perde timpul m'am bagatu ginere la děnsul.

Stefan.

(riděndu) Cu cătă leafă?

Radu.

Cu leafă de 40,000 galbeni... zestre.

Stefan.

40,000 !. frumoasă simbrie !

Radu.

Dar asta nu-i nimică... Pravoslavnicul s'au indatoritu a mě și scapa de creditori, și mi-se pare că chiar astădi are să se intămplă acestu mare evenimenta. Numai de nu s'ar cutremura păměntul !...

Stefan.

Apoi bine, frate, Hagi Petcu e bunu de arătatu cu unu fenomenu a naturei.

Radu.

Asceaptă.. Simțirile lui de părinte neertăndu'lu a se despărți de fiică-sa, Hagiul au pretinsu numai decăt ca să ședemu in casa lui, și să nu ne ingrijimu de nimică despre a le vieței: incăt fiindu hrănitu, incălditu, primblatu și slujitu de geaba, imi remăne 4000 galbeni pe anu pentru buzunăritul Adelei și al meu.

Stefan.

Bravo !

Radu.

Mai asceaptă.

Stefanu.

Da ce mai este?. Nu cum-va s'au prinsu cătră tine ca să-ți aducă și luna pe tipsie?

Radu.

După ceremonia cununiei, Hagi Petru s'au apropietu cu uimire de mine, şi şi-au cerutu ertăciune că nu are mai multu de 60 de ani...ănsĕ mi-au datu a inţelege că s'a grăbi să aibă in curăndu 80... ca să mĕ lasă clironomul intregei sale averi.. Eu nu'l silescu, sermanul, pentru că mi-ar fi cu greu se găsescu unu vatavu mai priceputu decăt dĕnsul; socrul se ţine la locul lui cu o modestie de bogasieru inţeleptu; elu se culcă odată cu găinele, se scoală odată cu cucoşii, reguleadă socotelele, poartă de grijă de toate şi.. şi nu mĕ fură ca alţi vatavi.

Stefanu.

Minunatu!. dar.. dar.. aşi vrea să te intrebu de unu lucru?

Radu.

Intreabă.

Stefanu.

Ce-au ţisu societatea despre căsătoria ta?. Au trebuitu să o critice amar.

Radu.

Ba nu prea.. căci lumea s'au mai democratisatu de o bucată de timpu... ş'apoi scii că averea'i unu talismanu puternicu care in ochii oamenilor te face frumosu căndu eşti slutu, cu spiritu căndu eşti prostu, şi chiar onorabilu căndu eşti din potrivă... Damele s'au aratatu cam aspre la inceputu, mai cu samă acele ce aveau fete de măritatu, dar in sfărşitu le-am imblănditu... şi chiar'pentru asta sunt mulţumitu tocmai acum.

Stefanu.

Pentru că ai imblănditu damele?..Ce me privesce pe mine?

Radu

Nu inţelegi, tu care mi-ai servitu tot-deauna de secondantu?

Stefanu.

Unu duelu!

Radu.

Dar, verişorule; unu duelu frumuşelu ca pe timpul cel bunu căndu eram holteiu... Ei! ce ţici, aşa e că nu m'am bogasieritu de tot, de şi mi-am alesu domiciliul căsătorescu in dugheana lui Hagi Petcu?

Stefanu.

Unu duelu!. Cu cine? pentru ce?

Radu.

Cu unu... care 'şi ţice conte de Tazleo fiindcă tatălu seu au fostu rezeşu de pe malul Tazlăului... trebue să'lu cunosci?

Stefanu.

Cum nu? unu personagiu ridicolu ce nu are altu meritu decăt acela de a fi vĕru cu Doamna Rozescu.

Radu.

Şi care şi-au pusu de găndu a se constitui, ca in poveste, Zmeul acelei dame... El pretinde ca nime să nu indrăsnească a se apropia de vara lui, şi a-i face curte...

Stefan.

Pretenţia e ridicolă ca şi dĕnsul, in adevĕru dar ce-ţi pasă ţie? nu cum-va, de abia insuratu, ai inceputu a sări garduri prin grădinele vecinilor?

Radu.

Ce se facu, vere?. dacă prin acele grădini sunt poame frumoase?. Doamna Rozescu e o vĕduvă cochetă; cu precum ştii, unu...unu..

Stefanu.

Unu berbantu... spune; nu fii modestu.

Radu.

Şi prin urmare inţelegi? trebue să mĕ batu cu Zmeul de Tazleu.

Stefanu.

Ca Fĕtu-Frumosu!. Prea bine.. Căndu au se vie secondanţii lui?

Radu.

Ii aşteptu aţi dimineaţă... Să-i primesci tu din parte-mi şi să reguleţi condiţiile duelului.

Stefanu.

Bucurosu... oiu cata să impacu treaba..

Radu.

S'o impaci?.. de căndu, me rogu ai luatu deprindere a terminà prin impacare chestiile de onoru? decăndu eşti in oaste?

Stefanu.

Tocmai; decăndu sunt militaru!. ca oşteanu cunoscu preţul săngelui, şi găsescu că, putăndu cineva să şi'l verse pentru ţara lui, e ridicolu de alu versà pentru plăcerea de a combate cu unu domnişoru de pe malul Tazlăului ce poartă unu titlu falşu.

Radu.

Fie!. te lasu in voia ta, să pui la cale cum ii găsi mai bine de cuviinţă... Dar ce s'aude? A! vine pravoslavnicul meu socru, impreună cu Dl. Verdulescu vechiul seu asociatu de bogasierie... Aţinete, vere Stefane, că ai să veţi o părechiă nedespărţită şi foarte curioasă.

Scena III.

Radu.—Stefan — Hagi Petcu — Verdulescu.

Radu.

Buna dimineaţă, domnule Verdulescu.

Verdulescu.

Plecăciune beizade.

Radu.

Iubitul meu socru, (presentându pe Stefanu) Verul meu prinţul Stefan Movilă.

Stefanu.

Sub-oficeru de cavalerie.

Petcu.

Mĕ simtu foarte cinstit, bei-mu... (se inchină lui Stefanu)

Radu.

Cinstit... precum ţiceţi şi cu atăt mai multu, iubite socrule, căci vĕrul meu au binevoitu a primi să gazduească aice..

Stefanu.

(cătră Petcu) Mĕ ertaţi, domnule Petcu, că amu priimitu această ospeţie, fără a fi cunoscutu de d-voastră.

Petcu.

Ce se potrivesce, beizade!. de vreme ce vĕrul evgeniei voastre v'au proscalisitu, nu incape nici o aporie..

Radu.

Se inţelege.. Vĕrul meu va ocupa Chioscul din grădină.. Binevoiţi a poronci ca să'lu gătească.

Petcu.

Voiu purta insumi de grijă..

Stefanu.

Da, mĕ rogu.. nu ve daţi osteneala..

Radu.

Din potrivă! Hagi Petcu va fi prea fericitu..

Petcu.

Prea fericitu!

Radu.

Veţi avea bunatate a pune asemine la dispositia vĕrului, faetonul cel albastru.

Petcu.

Cu care mĕ slujescu eu?. Bucurosu.

Stefan.

Ba foarte ve mulţemescu; nu vreu să vĕ lipsescu de caleaşca d-voastră.

Petcu.

Ce se potrivesce, bei mu!..Sunt birje alăturea cu casa.. oiu nmbla cu birja.

Verdulescu

(In parte imitându pe Petcu) Oiu umbla cu birja.. Ghidi colakiu!

Radu.

Minunatu!. Acum, vere, hai la grajdiu să'ţi arătu caii... Amu cumparatu ieri nisce telegari ungaresci care n'au păreche in Iassi.. i-amu plătitu 400 galbeni.. Hai.

Stefanu,

(cătru Petcu) Verul meu e nerĕbdătoru să'mi arăte lucsul cu care trăesce in casa d-voastră, pentru ca să mĕ convingă că sunteţi socrul celu mai bunu şi mai generosu.

Petcu.

Bunatatea panavgheniei voastre şi a d-sale.. Facu şi eu ce potu.. cum imi dă măna..

Radu.

Apropo.. sciţi iubite socrule, că măne dau o masă mare amicilor mei din Iassi.. Credu că ne'i face mulţemire să mănănci cu noi?

Petcu.

Ba..să me ertaţi, bei mu.... oiu măncá mai bine cu Verdulescu... La ilikia mea unu omu bĕtrănu...

Radu.

A! Domnule Verdulescu.. o să ne sfădimu impreună.

Verdulescu.

Pentru ce, Beizade?

Radu.

Pentru că'mi iei pe socrul meu decăte ori am mese mari.

Verdulescu.

Eu, bei mu?. Elu nu vrea să fie in senanastrofie cu musafirii evgheniei voastre.

Petcu.

La ilikia mea...

Verdulescu (strimbându-lu in parte)

La ilikia mea.

Radu.

Fie!. A revedere..vină, Stefane. (ese cu Stefanu)

Petcu.

Mĕ inchinu cu toată supunerea.

Scena IV.

Petcu. — Verdulescu.

Verdulescu, (in parte, strămbându pe Petcu)

Mĕ inchinu cu toată supunerea (tare) Ean ascultă, Petcule, găsescu că ginere-teu te ie cam peste picioru... şi că tu te supui cu prea multă umilinţă.

Petcu.

Facu cum imi place, auḑi tu?..Sciu eu doară să mĕ portu cu oamenii.

Verdulescu.

Cum nu!. Te porţi astfeliu cu ginere-teu că l'ai făcutu a avè pentru tine o bunatate deosebită decăt pentru celelalte slugi din casă.. Ce'i dreptu ii drept.

Petcu (redicându din umere.)

Ai vorbitu de te-ai pripitu.. Mai bine, cată-ţi de trebile tale şi nu te amestecă unde nu-ţi fierbe oală.

Verdulescu.

Ba m'oiu amestecă, că aice imi ferbe oala ca și ție... Suntemu amêndoi prietini și tovarăși de 30 de ani; ne-am deprinsu unul cu altul, ne semănămu in toate, pare că am fi făcuți tot pe unu calupu... incăt, măi Petcule, când te vêdu in brănci dinaintea ginere-tĕu, nu me potu ținea bine pe picioare...

Petcu.

In brănci! . Eu in brănci dinaintea lui Radu! da.. pentru ce? pentru că-i beizădea? Socoți tu, că me spariu de evghenia lui? Da eu, măi Verdulescule, am fostu totdeauna unu omu liberariu, o scii tu?... Mi-am bătutu jocu totdeauna de arhontologie? O scii tu? Auḑi? in brănci? eu, Hagi Petcu!... Măi, in ochii mei numai omul cu merite și cu ischiuzarlii la treabă are ipolipsis..

Verdulescu.

Aferimu!. apoi ginere-tĕu are, se vede, multe merite, de vreme ce'i suferi toate.

Petcu.

Da ce?. ai vrea poate să'i scotu pe nasu binele ce i-am făcutu, scăpându'lu de sărăcie?

Verdulescu.

Adică, dându'i pe Adela cu ochii inchiși?... Hei, Petcule!. de me ascultai, mai bine nimerei s'o fi măritatu cu unu bogasieru de-ai nostri.

Petcu.

Ama!. Atăta mi-ar fi trebuitu.. să-lu ascultu pe D-lui.

Verdulescu.

Și de ce nu?. Nu'su rĕu sfetnicu, când se atinge de interesele Adelii.

Petcu.

O!.. d-ta ești unu Sofologhiotatos!.. unu omu cetitu!.. ca proorocul Agatanghel.. Cum nu?.. Ai vorbe cu parimii; ecsighisesci lucrurile cu tropos; dar incăt se atinge despre dreapta judecată, despre tertipul lumei, nu me ajungi nici la călcâe.

Verdulescu.

Despre tertipu, nu!. tu ai făcutu o avere de 100,000 galbeni și eu de-abia una de 30,000.

Petcu.

Și ăncă tot prin ajutorul meu.

Verdulescu.

Tot!. o mărturisescu.. De-aceea, fiindcă astă avere am căscigat'o prin tine, tot in familia ta are se remăe, căci am să o lasu fiicei tale când te-a ruina ginere-tĕu.

Petcu.

Pe mine elu să me scoată silemetu!

Verdulescu.

Pe tine.. și asta nu târḑiu.. Peste cățiva ani.

Petcu.

Ai nebunitu!

Verdulescu.

Doi, trei ani, cel multu, judecându după cheltuelile ce face pe toată ḑioa.. Fă socoteală...

Petcu.

N'am nevoe.. Imi cunoscu eu catastihul.

Verdulescu.

Acu de te-ar calici numai pe tine... nu m'ar durea măsaoa..

Petcu.

Și pentru ce, me rogu, să nu te doară măsaoa? Vra se ḑică nu te interesedi nici decum de soarta mea.. puțin iți pasă se remănu lipitu pămêntului, eu care te-am făcutu omu cu stare?.. Vrei să'ți spunu una dacă'i așa?. Ești unu nerecunoscătoru, unu adiaforu fără ithiki. (se uimesce.)

Verdulescu.

Se poate; dar precum ți-am spusu, nu m'ar durea capul despre tine, fiindcă nu'ți sunt nănașu, nu te-am botezatu eu.

Petcu.

Da ai botezatu pe fiica mea, Enicerule!

Verdulescu.

Tocmai pentru asta n'așu vrea să'i mănânce starea barbatu-sĕu... Adela mie dragă ca ochii din capu; o iubescu ca unu părinte... și mai multu...

Petcu.

Mai multu decăt unu părinte? mai multu decăt mine vrai să ḑici?

Verdulescu.

Sciu eu ce vreu se ḑicu.

Petcu.

Și eu sciu că pretinderisescu a fi mai cu dragoste decăt mine.. ba ăncă ai și cercatu a face să creadă copila că'i așa.

Verdulescu.

Haide!. Ear ai inceputu ohtoicul ista! Dă-i inainte că nu'ți ținu isonul?

Petcu.

Să scii că i-oiu da inainte.. Tu cați se me mazilesci din inima copilei.. faci intrigi ca Domnii Greci la Țarigradu... și acum Adela se increde

mai multu cu tine decăt in tatu-sĕu, te dismeardă mai adese ori pe tine decăt pe mine.

Verdulescu.

Eu nu o spariu.

Petcu.

Da ce?. eu o spariu?. Stahie sunt? strigoiu sunt? papaluga sunt ca să o spariu.

Verdulescu.

Nu eşti papaluga.. dar nici eşti unu părinte blăndu, dismerdătoru.. Eşti prea turcomeritu.

Petcu.

Aşa; eu sunt turcomeritu şi tu?... Adică numai tu scii să te porţi cu copii?. Adică e grĕu marafetu de a se imprietini cu dĕnşii, implinindu-le toate vroinţele!.. Asta nu'i dragoste, ii egoismos.

Verdulescu.

Egoismos!.. Dar ean spune'mi, căndu a fostu vorba de căsătoria Adelei cu Radu, cine-i au apăratu interesele ei? Cine a cătatu a se improtivi vroinţei sale? Eu şi numai eu, căci tu din contra o indemnai hojma să se facă princesă... aşa e?

Petcu.

Adela iubià pe Radu.. Nu puteamu să le stricu dragostele (se pune pe unu scaunu şi cetesce jurnalul.)

Verdulescu.

Vorbă să fie!.. Tu l'ai trasu pe prinţul aice cu scopos..

Petcu, (sculăndu-se.)

Na!.. Ăncă unul scosu la oameni!.. (lovesce cu palma peste jurnalu.) Feciorul lui Kir Manoli au ajunsu Senatoru!

Verdulescu.

Şi ce-mi pasă mie?

Petcu.

Cum? ce-ţi pasă? Nu-ţi pasă de a videa unul de-ai nostri că s'au inalţatu aşa de sus?.. să fie chiematu de ocărmuire in numĕrul ipochimenilor semandicoase de statu?.. să intre in ecpaeaoa Senatorlicului!... Da bine, omule, n'ai in sufletu tĕu nici unu dramu de hambiţion? Nu eşti măndru de o epohi ca aceasta unde tot omul poate să catortosască prin vrednicia lui? Cum? eşti adiaforu căndu de aḑi pănă măni poţi chiar tu să ajungi senatoru? Bre!

Verdulescu.

Eu? să me păzească Dumneḑeu de asemenea hambiţion... şi mai cu scamă să ferească D-ḑeu teara mea de senatori ca min e!

Petcu.

Pentru ce? Feciorul lui Kir Manoli...

Verdulescu.

Feciorul lui Kir Manoli, de şi fecioru de bacalu, au fostu crescutu in străinătate unde au prinsu la procopseală. Elu e avocatu, cunoasce toate pravilele şi e in stare să lucreḑe cum se cade in Senatu, dar eu şi tu?..

Petcu.

Eu şi tu? da n'ai cetitu, măi prostule, ce spune gazeta cea din Bucuresci? Ea spune ritosu că comerciul este adevĕrata scoală ai oamenilor de Statu; prin urmare fiindu comerciantu ca unul ce am fostu bogasieru, sunt şi eu omu de statu ca ori cine, şi potu să ridicu in spinare sarcina politicalelor.

Verdulescu.

Dacă acea sarcină ar fi o boccea de cutnii, nu aşu ḑice ba, dar ţeara nu'i o dugheană de bogasierie..

Petcu.

Nu pricepu parinia... Poate să fie filosoficească, dar n'o pricepu.

Verdulescu.

Şi tu, Petcule, eşti din taraful celor cu mania de ocărmuirlii; şi tu te-ai hirotonisitu omu de stat. nitam nitam.. tronc! ca hatmanul Velişcanu? O! netoţilor! decăt a'ţi găndi să ocărmuiţi ţeara, mai bine v'aţi ocărmui casele cum se cade, şi nu v'aţi da fetele după evgheniști, tufă de parale, carii socotu că ve facu mare cinste plătindu datoriile lor cu banii vostri.

Petcu.

Pentru mine o spui asta?

Verdulescu.

Ba nu, pentru mine.

Scena V.

Petcu, Verdulescu, Adela (eşindu din dreapta.)

Adela.

Buna dimineaţă, tată; cum te afli... (sărută pe Petcu.)

Petcu.

Ca unu bujoru.

Adela.

Eaca şi nanaşul, (sărută pe Verdulescu.) Vii să faci dejun cu noi?

Verdulescu.

Dar, Adeluţă.

Adela.

Eşti căt se poate de gentilu.

Petcu.

Ii gentilu!. elu!. Apoi eu ce sunt, eu care l'am poftitu la zacuscă?

Adela.

D-ta eşti cel mai bunu din toţi părinţii.

Petcu.

Dar! Sunt cel mai bunu.. de căte ori poftescu pe Verdulescu..

Adela.

Unde-i barbatul meu?

Petcu.

Unde să fie? la grajdiu..

Verdulescu.

S'au dusu să'şi vadă caii..

Petcu.

Aşa! de n'aşu sci că-i beizade, aşu crede că-i herghelegiu.

Adela.

Unu gentilomu se cuvine să iubească caii şi armele, tată..

Petcu.

Fie; dar aşu vrea să mai iubească şi altă ceva.

Adela.

Iubesce artele, pictura, poesia, musica.

Petcu.

Arma!. fleacuri.

Verdulescu.

Ai vreà poate ca să iubească mai bine bogasieria, Petcule?

Petcu.

Frumosu, Verdulescule; ţine-i partida ei, intrigantule, ca să te iee la ochi buni.. (către Adela) Ea veḑi-lu, Adelo? Chiar acu imi ḑicea că barbatul tĕu te ruinează..

Verdulescu.

Dar! o spuneamu.. Ansĕ tu n'ai decăt se stringi baerile pungei.

Petcu.

Nu ḑicu ba;.. dar eu socotu că dacă Radu s'ar indeletnici...

Adela.

Cu ce?

Verdulescu.

Cu vĕnḑare de cutnii şi de metanii de calembec?..

Petcu.

Ba nu!.. Sciu că nu-lu ajunge capul se facă asemenea pazarlicuri..

Verdulescu.

Ei!. apoi?

Petcu.

Apoi se cate a luà o slujbă de boeru protipenda.. să iee unu ministeru..

Verdulescu.

Unu ministeru!. parcă să ieu ministerile ca o cafe turcească..

Petcu.

Căud se numesce cineva prinţul Movilă, poate să pretinderisească la toate.

Adela.

Ansĕ este obligatu a nu pretindà la nimic.

Verdulescu.

Rezon!. Ginere-tĕu are opinii care nu-lu eartă a da măna cu...

Petcu.

Aşa!.. opinii!. elu are numai una.. lenea!

Adela.

Eşti nedreptu, tată!. barbatu-meu are tradiţii de familie care-i impunu obligarea de a nu luà parte la lucrările regimului de astăḑi.

Petcu.

Nu inţelegu ce vrei să'mi spui cu regimul... Eu sciu ce sciu.. l'am spudacsitu pe Radu păn' a nu-lu luà de ginere şi ilu cunoscu mai bine de căt voi. Elu e unu sturluibatu... o vărtelniţă, care face sfărrr.. şi altă nimic. Căt pentru ţudulia lui de familiotu, dacă ar ţineà multu la dĕnsa, nu s'ar fi cununatu cu fata lui Hagi Petcu.

Verdulescu.

Prin urmare?

Petcu.

Prin urmare, trebue să-lu facemu a inţelege cu tropos subţire, că unu omu inzestratu cu unu nume vechiu ca al lui, şi cu rangu de prinţu, işi necinstesce evghenia căud se lasă pe lene.

Verdulescu.

Aşa este, Petcule; ai vorbitu ca din carte, dar cine să'i grăească?

Petcu.

Cine?. Adela!. (cătră Adela) Dacă ai vra tu să-lu aduci la prochimen.. seara.. căud iţi despletesce pĕrul.. scii?.. tertipu femeescu..

Adela.

O!. tată!..

Petcu.

Ce o!.. ce tată!.. Astfeliu m'a evglendisitu neneacă-ta căud a avutu poftă s'o ducu la teatru.. şi a doua ḑi i-am luatu numai decăt o lojie la rĕndul al 2-le.

Adela.

Nu aşu indrăzni niciodată să vorbescu lui Radu de unu lucru aşa de seriosu.

Petcu.

De ce nu? Zestrea ta iţi dă pitac la mănă ca să poţi pretindarisi ce-ţi place.

Adela.

Radu ar ridica din umeri, şi nu mi-ar respunde.

Verdulescu.

Ce audu? Elu ridică din umeri când ĕi grăesci!

Adela.

Ba nu.. dar...

Verdulescu.

Eaca, eaca.. de ce cobori ochii? Se vede că barbatu teu ii cam... nepoliticosu căte-odată.

Petcu.

Nu cumva te tratarisarisarisesce cum.. spune dreptu.

Adela.

Nu, tată.

Petcu.

Nu te iubesce cu sevas ca pe o necokera?.

Adela.

Ba...

Petcu.

Apoi dar ce?

Verdulescu.

Ascultă, Adeluță... arată-ne curatu ce ai la sufletu, dragă.. Tată-teu și eu suntemu născuți pe lume pentru ca să privighiămu asupra ta.. Spune: ai vre o supărare?.. Ai a te plânge de Radu?

Adela.

De elu?. nici de cum.. ii bunu.. ii amabilu...

Petcu.

Ei! apoi?.. ce-ți trebue mai multu?

Verdulescu.

Bunu, amabilu.. prea bine; dar nu te bagă in seamă mai multu decât pe o păpușă frumușică.. așa este?

Adela.

Chiar așa să fie.. Nu e vina lui, e a mea!.. Sunt prea timidă cu dĕnsul, nu indrăsnescu să'mi deschidu inima in ochii lui.. și sunt incredințată că me consideresză ca pe o copilă eșită abia din pansion, și prea fericită de a fi princesă.

Petcu.

Audi, dobitocul!

Verdulescu.

De ce nu te tălmăcesci cu dĕnsul?

Adela.

Am cercat'o de mai multe ori; ănsĕ tonul cu care mi-au respunsu se acoardă astfelin de puțin cu gândirea mea, că n'am avutu curagiu să urmezu... sunt oare-care confidențe care au nevoe de a fi incuragiate... Sufletul e ca o păserică ce se sparie de o umbră... Me intelegi, nănașule..?

Petcu.

Eaca! — da eu nu te intelegu poate?

Adela.

Ba și D-ta, tată... Cum se ḑicu de pildă lui Radu că ceea ce mi-au plăcutu in persoana lui, nu-i titlul seu de prințu, dar noblețа manierilor lui, veselia lui de bon ton, dispretul seu pentru micșurătățile lumei?. Cum să-i ḑicu in sfirșitu că elu este eroul visurilor mele de copilă, dacă la celu ăntĕi cuvĕntu ce rostescu elu imi tae glasul cu o glumă?

Petcu.

Na!. dacă glumesce, dovadă că-i veselu băetul.

Verdulescu.

Ba, Petcule!. dovadă că-i e uritu cu nevasta lui.

Petcu, (Adelei).

Uritu cu tine?

Adela, (oftându).

Așa mi-e teamă.

Petcu.

Fleacuri!. Uritul ii vine nu de la tine, dar din trăndăvia vieței sale. Unu barbatu nu-și iubesce multă vreme nevasta, când nu are alta de făcutu decât să o iubească..

Adela.

Așa să fie, nănașule?

Petcu.

E de prisosu ca să mai intrebi pe Verdulescu dacă ți-o spunu eu.

Verdulescu.

Are dreptate tatu teu; amorul trebue economisitu ca și averea.

Petcu.

Eaca, depildă, eu... Pentru ce am slăvitu totdeauna pe neneacă-ta?. pentru ce n'am avutu niciodată vreme să me gândescu la dĕnsa.

Verdulescu.

Barbatu teu are doue-ḑeci și patru ceasuri pe ḑi, ca să te iubească...

Petcu.

Jumĕtate mai mult decât trebue... Ean să iee unu huzmetu și ĕi vedea cum te-a iubi.

Adela.

Unu huzmetu?

Petcu.

Adecă slujbă...

Adela.

Bine, dar cum să-lu induplecămu?

Petcu.

Lăsați pe mine... chiar astăḑi... voi să me sprijiniți...

Verdulescu.

Astăḑi?. inaintea zacuscăi?

Petcu.

Ba nu, după... Am paratirisitu că bezadeaoa e mai veselu când mistuesce.

Scena VI.

Petcu, Verdulescu, Adela, Radu, Stefan.

Radu, (presentându pe Stefan).

Dragă Adelă... iți presentezu pe vĕrul meu, prințul Stefan Movilă... Nu-ți e necunoscutu.

Adela.

In adevĕru, domnul meu, Radu mi-au vorbitu atăt de desu de D-voastră că ve considere ca pe unu vechiu amicu.

Stefan.

Aveți dreptate, Doamna mea; și me simtu fericе de acestu titlu. (incetu lui Radu) Ii de tot plăcută, cumnățica.

Radu, (incetu lui Stefan).

Dar; ii gentilă. (cătră Adela) Stefan e oaspele nostru pe tot timpul congediei sale.

Adela.

Sperezu, Domnul meu, că e lungă congedia.

Stefan.

O lună, numai, Doamna mea... după care sunt silitu a merge cu regimentul pe malul Dunărei.

Petcu.

Aferim!. Vĕdu cu mulțămire, beizade, că ve place a nu ședea cu mănele sub suoară...

Radu, (in parte).

Bate șaoa socru, dar me facu că nu pricepu.

(Intră unu fecioru, aducĕndu unu tablou).

Feciorul.

Măria ta... au adusu cadrul ista de la D. Ponianu.

Radu.

A!. bine... așcază-lu cole pe scaunu, lăngă fereastră... Vină, Stefane, să-mi dai opinia ta.

Stefan, (esaminăndu tabloul).

Minunatu!... Ce frumosu efectu de asfințitul soarelui... Cum ilu găsiți Doamna mea?

Adela.

In adevĕru, minunatu!. Priviți căt de natural se strecoru rațele soarelui pintre frunțele copacilor!.. cum se joacă in linisce pe fața apei!.. și in depărtare ce pată de lumină arțĕtoare se intinde pe albastrul cerului!.. O!. e unu tablou frumosu căt se poate.

Petcu.

Ean se videmu și noi, Verdulescule... (se apropie amĕndoi).

Radu.

Cum ilu găsesci și D-ta, iubite socrule?

Petcu.

Ilu găsescu... Me rogu ce infățoșază?

Radu.

O privelisce de țară la culcatul soarelui.

Petcu.

Fleacuri!. Nu are nici o noimă... Să vedeți portretul ce am in odaea mea... Acela-i cu hazu ... iți sare in ochi căt colo...

Radu.

Și ce represintă.? vre-o mățăturbată?

Petcu.

Ba nu.. Unu eniceriu cu musteața de unu cotu și cu coșcogea sabie in mănă; ear josu de juru imprejurul lui, o mulțime de căpățini tăiate... Pricepi deodată, cum ilu veți, că le-au făcutu kies pe toate, in vremea resmeriței.. ii lucru cu noimă care te oțeresce și te...

Radu.

Așa?.. tablourile cu... noimă iți placu, socrule?. Ce nu mi-ai spusu mai degrabă?.. Am să comandezu inadinsu pentru serbătoarea D-tale unu tablou cu o noimă și mai etăritoare decăt Eniceriul D-tale.

Petcu.

Care tablou?..

Radu.

O ceapă... mică... o sermană cepușoară tăiată in patru bucăți!.. pe o masă de lemnu... cu cuțitul alături.. să nu te poți uită la ea fără ați veni lacrimi in ochi.

Verdulescu, (incetu lui Petcu).

Te ie in trei parale, Petcule.

Petcu.

Lasă-lu să me ție că nu me dau.

Stefan.

Care artistu a făcutu tabloul acesta?

Radu.

Unu tĕnĕru cu multu talentu ce au studiatu la Roma și care moare de foame la noi.

Petcu.

Și căt i-ați plătitu pe bucățica asta de pănză.

Radu.

Cinci-țeci de galbeni.

Petcu.

Cinci-țeci de galbeni!. unui zugravu care moare de foame?. Pe la vreme de masă ai fi pututu să ilu cumperi cu cinci-țeci de lei.

Adela.

O! tată!..

Petcu.

Ce o!.. ce tată!.. preţul pănḑei e unu leu cotul... Nu-i aşa Verdulescule...

Verdulescu, (incetu lui Petcu).

Ai trăntitu o gogomănie, Petcule.

Petcu.

Cum?. ce feliu?.

Feciorul, (intrăndu).

Poftiţi la masă.

Petcu, (cătră fecioru).

Spune stolnicului să scoată din pivniţă o garafă de Comandaria... de cea bună.. (cătră Stefan) Am adusu eu insumi de la Chipro... ţine optu sute de lei balerca... Nici Sultanul nu bea mai bună... (incetu lui Verdulescu). Noi nu om bea ... om lăsa garafa lor.

Radu.

Optu sute lei balerca!. N'a fi avĕndu bietu Sultan cu ce să o plătească.

Verdulescu, (incetu lui Petcu).

Ear te ie in trei parale, Petcule.

Petcu.

Se-i fie de bine!. Petcu n'asudă nici de patru parale. (Ese cu toţii prin stănga).

Scena VII.

Feciorul, Sloim, Icosaridis, (se arată la uşa din fundu in vreme ce celelalte personagiuri ese).

Icosaridis, (cătră fecioru).

Kir Logofete.. Pst..

Feciorul, (intorcĕndu-se).

Ce este?

Icosaridis.

Unde-su boerii?

Feciorul.

Se punu la zacuscă; da ce vreţi?

Icosaridis.

Avemo puţintica treaba cu Hazi Petco...

Feciorul.

Veniţi cănd s'a sculà de la masă... (ese).

Icosaridis.

Bine... Zupăne Sloim?

Şloim.

Vuăs?

Icosaridis.

Creḑi dimiata că Hazi Petco ne-a plăti astăḑi datoria lui Beizade Radu?

Şloim.

Şi de ce să nu plătească, me rogu?. Nu-i destul de cănd tot asceptămu?. Kiconaş Radu s'o insuratu cu o zestre mare... hagi Petki au capatatu unu ginere fiurst.. acum ii vreme să ceremu dreptul nostru...

Icosaridis.

Neski.. ma datoria e cam simandicosa.. Poate că hagi Petcu a vrea să mai taie ceva din ea?

Şloim.

Vuăs? Eu nu lasu nimichi..

Icosaridis.

Neski.. ma dekito se perdemo tot.. mai bine se apucamo pe zumătate.

Şloim.

Vuăs? se perdu eu cinci mii galbeni din sinetul meu?. Nu potu, ḑicu ḑeu!

Icosaridis.

Ei! catergari.. nu perḑi nici o para, ke ai incarcato la dobinḑele..

Şloim.

Vuăs?. am inkirkatu?. da d-ta kir Icosaridi, n'ai inkirkatu sută la sută? me rogu?

Icosaridis.

Ba.. marturisesco.. ke am facuto ca dimiata .. pentrucă, veḑi more Sloimo?.. kind prinzi la muna unu cuconasi, trebue se-lu zupesti de totu, ... nu de alta, ma ca se-i pui minte.

Şloim.

Boeri aruncă starile pe fereastă.. noi le culegemu... (ride).

Icosaridis.

Neski.. ne umplemo gusa... (ride).

Şloim.

Ca curcani.. ḑicu ḑeu..

Icosaridis, (atinsu).

Curcano?. De ţe ziţi curcano, more?. pentru ke sinto arvanite?

Şloim.

Arvonitu?. (cam ingrijitu).

Icosaridis.

Neski.. moş a mea a fostu vestito colocotroni.. Auḑi-tu mu? bre tirtano?

Şloim, (spărietu).

Clocroclotroni!.. Ai vei!

Icosaridis.

Si se nu mai indrasnesti se-mi ziţi curcano.. ke te puno la frigare, perţunosole!.

Şloim.

Ferească Dumneḑeu.. Nu mai ḑicu...

(se aude unu vuetu in stănga).

Icosaridis.

Taţi.. că s'a sculato boeri de la masa..

Şloim.

S'a sculatu?. Hai să nu ne găsească aice... Om veni mai pe urmă...

Icosaridis.

Neski! — Merzemo Sloimaki.. Ma se ne ţinemo dirzi cu hazi Petco.. Auditu-mu?

Sloim.

Dirzi, dirzi!..

(ese prin fundu).

Scena VIII.

Radu, Adela, Stefan, Petcu, Verdulescu, (intorcêndu-se de la masă).

Stefan.

In adevĕru, Domnule Petcu; vinul D-tale de Comandaria nu are preţu.

Petcu.

Me simtu prea cinstitu că ve place, bei mu.

Radu.

Socrul meu e omul cel mai delicatu din lume .. ori ce lucru bunu are in casă, D-lui ilu păstrează pentru mine şi pentru amicii mei, şi, ḑeu, aşu fi fericitu dacă s'ar infăţoşà vre unu prileju unde să-i probezu recunoscinţa mea.

Petcu.

Beizade...

Radu.

Ḑi-mi Radule, pe nume... că doară sunt copilul D-tale.

Petcu, (incetu lui Verdulescu).

Pare-mi-se că acu e vremea. (tare) Apoi... dragă beizade... Radule... dacă vroiţi numai decăt să-mi faceţi o mare mulţămire, e lesne...

Radu.

Cum?

Petcu.

Primindu a intra puţin in filonichie cu mine asupra unei predmetu care ve privesce..

Radu.

Filonichie asupra unui predmetu!.. Fie, iubite socrule; fie.. sunt gata să te ascultu.. D-lor.. seanţa este este deschisă.. Bine-voiţi a şedeà.. (toţi se punu pe scaune) D. orator Hagi Petcu are cuvĕntul.

Petcu.

Iubite Radule, de trei luni acum de căndv'aţi insuratu, aţi duso uua cu bencheturile, cu zaifeturile.. Ar fi vreme poate de a ve mai schimbà tabietul.

Radu.

Cum?. D-le orator.. nu ve inţelegu.

Petcu.

Me ecsighisescu...

Radu.

Ecsighisiţi-ve...

Petcu.

De pildă, ce aveţi de gănd me rogu, a face de acum inainte?

Radu.

Cănd? aḑi?

Petcu.

Şi aḑi, şi măni.. *che ta lipa*... aveţi negreşitu vre unu planu pentru viitoru?.

Radu.

Negreşitu!. planul meu este de a face aḑi ceea ce am făcutu ieri, şi măni ceea ce voiu face aḑi .. veḑi, iubite socrule, că sunt statornicu in obiceiurile mele.

Petcu.

Adecă, eşti hotăritu a nu face nimică?

Radu.

Apoi dă! aşu face ciobote dacă aşu şti ciobotăria.. dar educaţia mea a fostu necompletă din nenorocire.

Petcu.

Nu e vorbă de ciobote.

Radu.

Dar de ce e vorba?

Petcu.

De ceea ce trebue se facă unu evghenistu ca D-ta...

Radu.

Unu evghenistu ca mine, cănd se insoară, nu poate avè mai bună ocupare decăt a-şi iubì soţia şi a fi fericitu.

Adela.

In adevĕru, Radule, această ocupare este cea mai plăcută, ănsĕ nu am măndria de a crede că eu aşu fi in stare să ocupu toate oarele vieţei tale...

Radu.

Pentru ce atăta modestie, dragă Adelă?

Adela.

Pentrucă unu barbatu e chematu a jucà unu rolu demnu de numele seu in lume... ear nu numai a trăi in atmosfera vieţei casnice, ca o femee.

Radu.

Şi?

Adela.

Şi aşu dorì, căt pentru mine, ca se urmezi ecsemplul vĕrului D-tale.

Radu.

Ai vrea să intru la oaste?

Adela.

Ba nu.. dar...

Radu.

Dar?..

Verdulescu.

Am dori cu toţii ca să intraţi intr'o carieră...

Radu.

Singurile cariere ce-mi sunt permise mie, sunt cariera militară şi acea de plugaru...

Petcu.

Me ertați... mai sunt și altele, precum ministeriile, senatorlicul... deputăția...

Radu.

Nu ḑicu ba... ănsĕ nu-i pentru mine.

Petcu.

Patrida cere ca să o slujimu cu toții, și cine nu vroesce să facă parte din expaeaoa Statului, dovedesce că-i improtivitoru ocărmuirei.

Radu, (sculându-se)

Păn aice, hagi Petcule... nu vreu să cadu in politică cu D-ta, opiniile se potu discuta, ear sentimentele nu.. (cătră Stefan) iți ceru pardon, Stefane; pentru ăntĕia oară se vorbesce politică aice, și te asigurezu că va fi pentru cea mai de pe urmă oară.

¡Verdulescu, (incetu lui Petcu).

Așa-i c'ai eșitu abrașu Petcule?

Petcu, (incetu lui Verdulescu).

Nu face nimică... iurușul cel d'ăntei rare ori isbutesce... om mai trage alt iuruș la vreme. (Adela ese in dreapta).

(Unu fecioru intră).

Fecioru!.

Au venitu vr'o trei negustori care asceaptă in salonul celu micu, și ḑicu că au să grăească cu cuconul Petcu.

Petcu.

Bine; mergu indată..

Radu.

Ce negustori să fie, iubite socrule?

Petcu.

Creditorii evgheniei voastre, iubite ginere.

Radu.

Ai mei? ba ai D-tale.. eu ți-am dăruitu.

Stefan.

Ca presentu de nuntă?

Radu.

Ți-i-am dat in deplină proprietate... ca pe nisce monstruosități a naturei... buni de pușl in muzeul din castelul Ocnei... Trebue să'i cunosci, Stefane...? Șloimu și Icosaridis.

Stefan.

Ii cunoscu și'i prea cunoscu, mănca-i-ar Ocna!.. Cunoscința lor me ține destul de scumpu: 100 la 100 pe an.

Petcu.

100 la 100!.. Ce tălhăric!. și ai avutu dobitocia să le plătesci? me ertați vreu să ḑicu... neghiobia...

Stefan.

Am avutu și acea dobitocie și acea neghiobie, precum ḑici foarte frumos.

Petcu.

Și d-ta, Radule, tot așa dobănḑi te-au legatu să plătesci?

Radu.

Tot!... imi mărturisescu păcatul.

Petcu.

Bine că mi-ai spuso... Am să le dau numai cât li se cuvine după lege.

Radu.

Ba să nu faceți una ca asta, iubite socrule... Sineturile mele trebue să fie achitate fără nici o scădere.

Petcu.

Dapoi... nu ai primitu in naht nici pe jumatate din soma cuprinsă in sineturi...

Radu.

Așa este, ănsĕ datorescu acea sumă intreagă.

Petcu.

Cum?. nu pricepu.

Radu.

O datorescu nu hoților cei de cămătari, dar o datorescu semnăturei mele!. De vreme ce am recunoscutu odată acea sumă, ea represintă datoria mea deplină.

Petcu.

Să am ertăciune. Eu sunt negustoru, sunt cinstitu, și credu că numerăndu soma ce ai primitu in naht cu dobănda ei legiuită, cinstea d-tale remăne neatinsă.

Radu.

Cinstea... poate, dar onorul nu.

Petcu.

Ear nu pricepu... care vra se ḑică cinstea mea și cu onorul d-le nu suntu tot de-o mesură.

Radu.

Nu ḑicu...

Petcu.

Care vra se ḑică nasul unui bogasieru nu'i nasu ca nasul unui evghenit.

Radu.

Nu'i vorba de noi.

Petcu.

Care vra se ḑică egalitaoa e o palavră deșartă! Apoi dar, fiindcă cinstea mea este insărcinată a plăti datoriile onorului d-tale, mĕ ducu să'i hățuescu creditorii după cum sciu eu, vină cu mine, Verdulescule... Cu plecăciune... (Ese impreuna cu Verdulescu)

Scena IX.

Radu. Adela. Stefan.

Stefan.

S'au cam supăratu Dl. Petcu!

Adela (intrându.)

Radule, D-nii Leonil şi Bancescu te asceaptă in salonu.

Radu (incetu lui Stefan.)

Secondanţii Tazleului... (tare) sciu pentru ce au venitu... pentru ca să'mi vadă caii cei noi... Stefane fă bine de'i priimesce tu in locul meu... şi le spune că am eşitu. (incet) Regulează condiţiile duelului.

Adela.

De ce nu vroesci să'i priimesci, Radule?

Radu.

Pentru că preferu să remănemu impreună amëndoi.

Stefan (incet lui Radu.)

Cănd ne videmu? (cătând la ceasornicu.) Acum suntu doue ore.

Radu.

(Incet lui Stefan.) D-na Rozescu me asceaptă pe la 3 oare... să ne intălnimu pe la 4. (Stefan ese.)

Scena X.

Radu. Adela.

Radu. (Se pune pe canape, deschide unu jurnalu, cască şi apoi dice.)

Adelă, mergi deseară la teatru?

Adela.

Mergu... dacă 'i veni cu mine.

Radu.

Oiu veni... Ce rochie ai să pui?

Adela.

Care ţi-a plăcea.

Radu.

O! cät pentru mine tot una mië... vreu să dicu că toate te prinde de o potrivă.

Adela.

Radule... eşti cunoscutu in Iassi ca unu modelu de eleganţă, ca unu omu cu gustu mai deosebitu; ar trebui să më povăţuesci in alegerea tualetelor mele.

Radu.

Dragă Adelă... eu nu sunt unu jurnalu de modă... Dacă vroesci se fii elegantă, nu ai decät să imitezi pe damele cele mari din societate, de pildă pe Lanti, pe Doamna Mezianca...

Adela.

Pe Doamna Rozescu... mai cu seamă? (cu intenţie.)

Radu.

De ce mai cu samă pe Doamna Rozescu?

Adela.

Pentru că ea iţi place mai multu decät altele.

Radu.

Ce te face a crede?

Adela.

Mai alaltaseară, la operă, i-ai făcutu o visită lungă in lojă... Doamna Rozescu e frumoasă, elegantă... cochetă!... are spiritu?

Radu.

Dar! pre multu. (mică tăcere.)

Adela.

Radule, de ce nu'mi dai de scire de căte ori faci vre unu lucru care'ţi desplace?

Radu.

Pentru că păn' acum n'ai făcutu nimică care să'mi fi desplăcutu.

Adela.

O! Nu'mi facu ilusii asupra defectelor mele; sciu totu ce'mi lipsescu ca să fiu demnă de tine, dar dacă ai vroi să më dirigezi, să'mi desvoltezi spiritul, să më deprinzi cu ideile lumei in care m'ai introdusu, eu simtu că te iubescu indestul pentru ca să me metamorfoseezu indată.

Radu. (Sărutându-i mäna.)

Aşu perde multu cu asemene metamorfosă, dragă Adelă... chiar de-aşu vroi să ieu rolul de profesoru cu tine, n'aşu fi in stare să-ţi dau lecţii... studieadă lumea... in societatea cea aleasă se găsescu modelurile cele perfecte.

Adela.

Dar!.. in ea se află D-na Rozescu.. Nu-i aşa?

Radu.

Ear doamna Rozescu? Nu cumva mi-ai face onorul să fii jaluză de mine? Fi! dragă... jaluzia e unu sentimentu... bogasierescu. In lumea cea mare căsătoria nu'i unu măritişu prosaicu. Ea'i o unire de tot ce este nobilu şi elegantu in viaţă... aşa dar, cänd sunt absentu, departe de tine, Adelă, nu te ingriji de ce facu; gändesce-te numai la aceste: că imi scuturu defectele afară din casă pentru ca să më intorcu lăngă tine ca unu barbatu perfectu.

Adela.

Se poate... ănsë defectul tëu cel mai mare, in ochii mei este... absenţa ta.

Radu.

Complimentul e delicat... şi eată respunsul meu. (ii sărută mäna.) Cine vine?... A! creditorii!

Scena XI.

Radu, Adela, Şloim, Icosaridis.

Radu.

Ce cătaţi aice? jos la scară.. acolo e locul vostru.

Icosaridis.

Oriste?... la scară? zos? ohi zos, ohi zos... ma suso... che avemo drepto...

Șloimu.

Unu dreptu plătitu cu bani... scumpu... ḑicu ḑeu! Venimu să jăluimu la măria ta... că ne-ai calicitu.

Radu.

Cum... v'am calicitu eu pe voi?

Icosaridis.

Am pos?

Șloim.

In locu să ne plătesci tot ce ne eşti datoru... socrul d-tale, Hagi Petchi ne-au datu numai pe jumătate... Ai! vei!... noi amu creḑutu că avemu a face cu unu beizade detreabă... ai! vei!

Icosaridis.

Neschi! socroto, dimitale, ne-a silito se intramo la invoelă si ne-a dato numai ziumatate din soma.

Radu.

Auḑi, Adelă, ce ruşine mi-au făcut tatu-tău? (către creditori) Nu'i nimică... Mĕ indatoresc să ve plătescu eu restul.

Șloim.

Da cu ce plătesci, me rogu, că nu poţi se te atingi de ḑestrea cucoanei fără invoirea d-sale.

Icosaridis.

E scriso ritos la contracto. Numai cucoana dimitale poate să ne dispăgubească.

Adela (scriindu o obligă şi presentându-o creditorilor)

Na... eată o obligă din parte-mi... sunteţi plătiţi.

Radu (luându obliga, cetind'o, şi dând'o creditorilor.)

Na.. mai aveţi a reclama?

Șloim.

Nimichi.

Radu.

Nimic? Afară canalie... afară... (se repede spre dĕnşii).

Șloim.

Avei!... ghivalt. (fuge.)

Icosaridis.

Sărut munele. (fuge.)

Scena XII.

Radu, Adela.

Radu (luându pe Adela la braţu şi sarutând'o cu focu.)

O! Adeluţă, eşti adorabilă!

Adela

Dragul meu Radu...

Radu.

Unde dracu hagi Petcu au luatu inima astă nobilă care ţi-au dat'o? aşu jura că nu eşti fiica lui.

Adela.

O! Radule, nu'lu judecă cu asprime pe bietul tatu-meu... El e bunu şi generosu, deşi are idei cam inguste... Nu înţelege unele delicateţe carele sunt desvoltate prin educaţie, ănsĕ inima sa are calităţi adevĕrate, demne de stima tuturor.

Radu.

Fie, scumpa mea princesă!... nu vreu să te contraḑicu... (pendula sună trei ore.) Trei ore! (in parte) si doamna Rozescu me asceaptă. (zimbesce.)

Adela.

Ce gândire te face să zimbesci?

Radu.

Adelo, vrei să facemu impreună o primblare? Ḑioa e frumoasă.

Adela.

Vreu, cu cea mai mare mulţemire.

Radu.

Puneţi degrabă unu şalu pe umeri, şi haide... (in parte) Doamna Rozescu poate să astepte.

Scena XIII.

Radu, Adela, Petcu.

Petcu.

Ei! beizade, veḑutu-ţi-ai creditorii?

Radu.

I-am veḑutu, să fii d-ta sănătos. (supărat.)

Adela (incet lui Radu.)

Fii blăndu, Radule, te rogu... (işi aşeaḑă unu şalu pe umere.)

Radu (zimbindu.)

I-am veḑutu, iubite socrule... şi nu me potu opri de aţi esprimă toată admirarea ce mi-au insuflatu dibăcia d-tale... i-ai datu de-a tumba pe hoţii cei de zarafi.

Petcu.

Iţi place? me bucuru... eu credeam din potrivă că te-ai fi supăratu.

Radu.

Nici decum... fiecare se poartă după ideile lui; d-ta ai creḑutu cu dreptul de a le plăti numai pe jumătate; eu am găsitu şi mai cu dreptu de a le indeplini soma.

Petcu.

Audu?... d-ta?

Radu.

Adică Adela şi eu.

Petcu.

Cum? (către Adela) Le'ai datu iscălitura ta?

Adela.

Le'am dato.. mĕ eartă dacă am greşitu tată.

Petcu.

Brea.. da ştii tu că ai aruncatu astfeliu 10000 galb. pe fereastă?..

Radu.

Nu plânge, socrule, că cine samănă galbeni, are mănă cu oguru.. Hai Adela la plimbare.

Adela.

Hai.. Nu mĕ sărutĭ, tată?..

Petcu.

Fugi de acole.. să nu te vedu. Audĭ! 10,000 galb.

Radu. (eşindu cu Adela.)

Astfeliu e amorul, dragă socrule.. ha, ha, ha.

Scena XIV.

Hagi Petcu.

Onorul!... Să-ţi arătu eu onoru, măi badeo, dacă'i aşa povestea... Am fostu unu nătărău păn' acum de ţi-am suferit obrăsniciele şi nebuniile!... ean să mai apucu hăţurile in mănă, că pre ai luatu frăul in dinţi şi pre faci proaşcă in averea mea, onorariule... am creḑutu că aşu putea să'l aducu la prochimen şi l'am lăsatu să'şi facă de capu in casa mea, dar vĕḑu că nu'i bunu de nimică alta decăt să'mi afierosească averea cu onorul lui... Asceaptă... dacă-i aşa să'ţi arătu eu cine-i hagi Petcu!... (Sună un clopoţelu şi intră unu fecioru.)

Spune vatavului şi bucătarului să vie susu. (Feciorul ese.) A! nu vrei să intre in slujbă... Eşti prea fudul ca să urmeḑi sfaturile unui bogasieru ca mine? Prea bine... arhon beizade... prea bine... gustul filonochie nu are... iţi place să trăesci ca unu haituiu, trăesce, fătul meu... şi eu de aḑi inainte mi-oi stringe baerile pungii.

Scena XV.

Petcu, Vatavul, Bucatarul.

Vatavul.

M'ai chiematu, cucoane?

Petcu.

Dar!... Ascultă Costandine, cunosci pe doftorul Vanberg?

Vatavul.

Il cunoscu, cucoane.

Petcu.

Elu m'a intrebatu mai dăunăḑi dacă n'aşu vreà să dau in chirie jumĕtate din casa mea. Dute indată de-i spune că sunt gata să-i inchiriezu rĕndul aista de sus.

Vatavul.

Bine cucoane. (Ese.)

Petcu.

D-le bucătaru.. vină mai aproape (in parte) ĕi ḑicu domnule pentru că ţine 10 galb. pe lună.

Bucatarul.

Poroncă.

Petcu.

Amu auḑitu că pregătesci o masă mare pe mănе?

Bucatarul.

Dar, cucoane.. Măne e serbătoarea prinţului, şi credu că va remănea mulţămitu de talentul meu.

Petcu, (in parte.)

Talentu!.. şi elu are talentu ca şi zugravul cel care moare de foame. (tare) Ce bucate ţi s'au poroncitu se faci?

Bucatarul (scoate o listă şi o cetesce.)

Eată lista: O ciorbă de verḑeţuri numită printanieră şi o supă cu raci numită bricĕ.

Petcu.

In locu lor, ii face alta, numită borşu de pui.

Bucatarul.

Borşu la o masă mare?

Petcu.

Borşu... mi e poftă mie de borşu... spune inainte.

Bucatarul.

O cigă feartă in salcie de frunḑe de dafinu şi alămae.. pepturi de pui de găină in zalatină.. muşchiu de căprioară impanatu cu trufe, jambon de Vestfalia fertu cu vinu de Madera.. friptură de fazanu..

Petcu.

Prea frumosu! in locul acestor lături, vei face o ihnea cu ceapă, unu curechiu cu raţă, nisce răcituri cu usturoiu şi unu curcanu friptu.. cu varză murată.

Bucatarul.

Cucoane.. me ertaţi.. nu este obiceiul la mese mare...

Petcu.

Lasă obiceiul deoparte.. că eu ilu cunoscu mai bine decăt d-ta.. şi te apucă de lucru.

Bucatarul.

Ba.. să am pardon.. m'aşu desonora dacă...

Petcu, (in parte.)

Eaca.. şi elu imi scoate ochii cu onorul... (tare) Hai; nu mai lungi vorba şi mergi la bucătărie.

Bucatarul.

Eu să me injosescu a face bucate ţigănesci!. mai bine imi-oiu arde măna in focu. (Ese.)

Petcu.

Ardeţi măna căt ţi-a plăceà, numai cată să nu arḑi bucatele.. hai.. (frecăndu-şi mănele.) Am pusu la cale despre masă, acum nu'mi remăne decăt să trimitu ca se poftească pe măni căţiva din prietinii mei: pe Kir Kor cu nevasta lui, pe Kir Manoli Bacanul, pe Hagi Hristodulu cu care am fostu la Ierusalim.. hai.. Aţinete de-acum arhon Beizade, s'au schimbatu Hagiul, nu e cum ilu sci. (Ese prin stănga.)

(Sfirşitul actului ăstĕiu.)

V. Alecsandri.

MICI ESCURSIUNI.

I.

„Aşteptamu să vĕdu unu epure, — dar in ce se deosebesce omul de fricoasa vietate acì?“ mĕ intrebamu eară şi eară călăuzindu inapoi spre locuinţa mea de la locul, pe unde amu deprinsu fericirile şi nefericirile iubirii. Posomoritu imi erà astădată sufletul, şi acui nu s'ar posomorì, căndu in locu să privească in ochii iubitei, şi să se incănte cetindu din acea carte de neintrecută poesie cântul dragostei, prin cara inse-şi natura cea vecinicu creatoare s'a indeplinitu scriindu-lu in ea, ar privì pe omu in goliciunea adevĕrului: că este să nu fie? Greu apăsà pe inima mea o presimţire tiranà şi storceà dureri din ea! — multe, multe, incăt imi părea, că şi lumea intreagă ii prea ingustă să le cuprindă. — Căndu simţesce inima, ochiul nu mai vede, urechia nu mai aude: căndu e sufletul pătrunsu de dureri, mintea şi in ţelepciunea, aceste sprijine tari ale vieţei se resfrăngu sub greutatea lor ca o floare apăsată de brumă. — Asemene nevistnicilor copilaşi ai păserilor, ce abia că se incearcă să sboare din cuibul lor fără de ţintă şi scopu de pe inverdita creangă ear pe alta inflorită, pănă truda le aduce aminte de căsuţa uşor legănată de vĕntu, se duceà şi găndirile mele... unde? ... truda nu le prindeà, de intoarcere nu voià să-şi aducă aminte. Ce suntu mai inaltele hărnicii ale omului, căndu nnu glonţu copilu nevirstnicu al unei ţevi de pistolu este in stare să le sdrobească? Acestu găndu imi alungà fiorii iubirii, părăsitu de ei priviamu in fiinţa lumii şi deşertu şi golu de ori ce ilusiune imi părea acustu pămĕntu; imi părea că toată mişcarea şi schimbarea işi ia sfărşitu; că timpul, capilul lor, inceată cu ele. Priviamu indărăptu, priveamu inainte, dar ah! şi pe această treaptă nu puteamu să aflu nimicu, decăt earăşi slăbiea şi nevĕrstnicia cunoscinţei zidite in sufletul omenescu. Dece este ea pedepsită să presupue tot-de-auna unu inceputu şi unu sfărşitu, pe căndu insăşi nu-şi cunoasce inceputul nici sfărşitul? De ce are ea aceste margini şi nu poate străbate peste ele? — Se ţice, că omul este cea mai deplină fiinţă a creaţiunii — sermanul! Musca prinsă sub unu acoperişu rotundu de steclă bărnăe, se lovesce de părepii, ce se prevĕdu incercăndu-se să iasă, pănă ce cade obosită pe micul spaţu ingrăditu de duşmana materie; momente trecu, ear işi simte puterile reculese, ear sboară, ear recade. Astfeliu de jucărie şi-lu făcù creaţiunea pe omu, ingrădindu-i cunoscinţa prin hotarele spaciului şi ale timpului. Ea i-a pusu aceste margini şi a ziditu totodată in sufletul seu năţuinţa cea făr de astĕmpĕru — năţuinţa, ce-lu mănă neincetatu să treacă peste ele. De-i o tragedie viaţa in conflictul ei pămĕntescu, este cu atăt mai mult o comedie scrisă cu litere mari in conflictul ei cu intregul lumescu. Pururea jucămu in douĕ scene; pururea o sfărşimu pe una căndu o incepemu pe alta — atăta zestre, atăta moscenire ne-au datu creaţiunea.

Mĕ aflamu pe stradele oraşului prea bine cunoscute; mi se părea insă, că sunt unu rătăcitu prin lumile poveştilor. Şi o poveste neauţită imi şoptià nu sciu ce putere, şi o privelisce nevĕţută ăncă mi se infăţişà. Grăià glasul necunoscutu: „Erà unu craiu şi unu impĕratu, amĕndoi mari şi tari, şi avea os-

tiri multe şi ostaşii unuia erau ca şoimii de vĕnătoare, car ostaşii celuialaltu ca smeii de la gura munţilor, ce se batu capu in capu. Şi au plecatu craiul şi impĕratul la resboiu; — greu ii erà pămĕntului sub picioarele oştiriloru. Şi au ajunsu la apele riului, ce numai stau nici odată, ci batu pururea resboiu cu malurile. — Peste ele nu poate trece nimene, decăt măndrul fătu, doinaşu din flueru de auru, ce cănta aşa de frumosu, că apele se oprescu şi nu mai batu resboiu, cănd il audu. Cănd vine se facu unu valu mare, il iau pe spinarea lui şi el le cănta, şi ele il ducu, şi elu le cănta căntecul dragostei şi ele il ascultă şi legănăndu-lu uşor il trecu la celalaltu malu. De ceea parte se redică pe o stăncă inaltă palatul vestitu de diamante. In acesta locuesce zina dragostei sale. Acolo se duce măndrul fĕtu, doinaşu din flueru de auru, se opresce la picioarele stăncei şi cănta:

Fericitu ii ceriu-albastru,
Pururea cu dĕnsul eşti,
Pururea a tale visuri,
Nu sunt visuri pămĕntesci.

Fericită ai sei nouri
Vinu, ei vinu, te dispărţescu
De paměntu, de-a sale patimi,
Inima ce mi-o robescu.

Nu asculţi a mea căntare?
Nu cobori din al tĕu ceriu?
Calci pe nouri ei m'apasă....
— Nu cunosci nu scii dureri.

Şi stănca nu-i departe de apele riului, şi de căte ori cănta elu sub dĕnsa, ele il ascultă şi uită să se resboească cu malurile. — Erà că tocmai atuncea sosise craiul cu negura oştirilor sale la riu, cănd cănta măndrul fĕtu, doinaşu din flueru de auru, la picioarele stăncei; apele stăteà liniscite şi puteà să treacă multe gloate peste ele. Şi au poroncitu craiul să se intindă podu mare. Ear cănd au fostu gata, au trecutu cu negura oştirilor sale in ţara impĕratului. Aşa s'au ajunsu oştirile cele impĕrătesci cu cele crăesci şi au datu luptă, şi au biruitu cele crăesci. Luat'au apoi palatul vestitu de diamante. Multe mii de luptători au căḑutu in lovirea aceasta, şi multe morminte mari şi largi au ighiţitu trupurile lor. — Mulţi nouri au dusu prin văsduhu sufletele ucişilor inapoi spre ţara, spre casele lor. Şi plăngeà copii, cănd simţià pe obrajii nevinovaţi sărutările reci ale taţilor lor — şi miresele se tănguià, cănd videà, că le vinu miri paliḑi şi le ducu la altaru să se cunune cu ele. Cănd ii intrebà, că de ce isu aşa posomoriţi ei nu respundeà nimică; cănd ii intrebà, că de li-i bine, ei dădeà din umere şi nu inţelegeà limba lor pămĕnteană. — Eară cănd au ajunsu vestea in ţara craiului, că au bătutu oştirile crăesci pe cele impĕrătesci, s'a bucuratu lumea şi n'a gănditu lă cei ucişi..... Şi toate căte le veḑi, sunt danţuri de bucurie pe mormintele lor". — Acì incetă glasul, ce mi se părea, că-l audu, şi indeşertu m'am incercatu să aflu, ce s'a intĕmplatu cu măndrul fĕtu, doinaşu din flueru de auru, şi cu zina din palatul de diamante, şi cum au trecutu oştirile crăesci inapoi peste apele riului, ce batu pururea resboiu cu malurile.

„Şi toate căte le veḑi, sunt danţuri de bucurie pe mormintele lor, sfirşi povestea. Şi multe, multe le videamu. Casele oraşului erau impodobite cu steaguri mari, ce păreau ca nisce aripi fălfăitoare in aeru, ce semănà că voescu să le redice la danţu de veselie. Pe strade se

purtà mulţimea de oameni ca unu codru desu bătutu de suflarea vêntului; faţa fie-căruia bucacă de voioşie, glasul fie-caruia strună chiuitoare. Priviamu la toate, şi ce-mi erà viaţa? Inceputul şi decursul ei unu neastêmpăratu jocu pe morminte; sfirşitul ei, morminte proaspete pentru jocuri noue!

Tulburatu in sufletu şi fără interesu pentru cele ce se intêmplà impregiurul meu, treceamu prin mulţimea aceasta de nerodu, căud deodată mĕ treziiu lăngă mine cu unu bărbatu micu de statură, iute şi neliniştitu in toate mişcările sale. Samănà să fie unul dintre acele caractere, ce nu potu gustà cu mulţemire in sine bucuriile inimii, ci sunt şi in veselii numai atunci fericite, căud potu impărţì mişcările lor sufletesci pe deplinu cu lumea, ce le incunjură. Vĕdĕndu-me dar tăcutu şi departe de sfera simţirilor sale, se adresâ cătră mine cu unu glasu resveditu şi apăsatu:

„Ori cine ai fi, domnul meu, dă-mi voe să-ţi amintescu, că te afli aici in cursul bucuriei, şi mĕ miru, cum de amuţesci, căud entusiasmul este comunu? Sau nu afii destulă causă de veselie?“

„Sigur“, ĕi respunseiu, „cunosci şi dumneata valurile vieţei, şi cumcă fiecare işi are durerile şi bucuriile sale. Ah! şi poate adese ne silimu, să ne veselimu cu unii, pe căud inima ne plănge cu alţii. Nu aţi simţitu nici căud dureri . . .?“

„Dureri“? respunse, elu după căteva momente, „dureri?.. Căud-va. Ănsĕ s'a trecutu şi nu s'a mai intorsu. Veselia este muma fericirii,“ adăogi el ca lovitu de-o scăntee electrică şi intonăudu cu jumĕtate de glasu intr'o melodie, ce resunà puternicu in de-alungul stradei, işi intoarse privirile spre partea din care se audià căntarea. Mĕ uităiu şi eu intr'acolo vĕduiu o droae nouă de oameni, ce se apropieà de locul, unde me aflamu. Toţi căntau din toate puterile unu imnu de resboiu.

Audindu imnul incepurĕ şi alţii de pe lăngă mine, unul să cănte, altul să deà tactul pe nesciute, sau legănăndu-se cu tot corpul spre dreapta şi stănga, sau mişcăndu din degete ori dăndu din picioare, ori alţii şuerăndu p'incet numai cu jumătate de sufletu. Erà interesantu al vidè pre omu, cum il face căntarea o maşină automată, in carea se sfirşià vibrările pornite din inimă acum intr'unu picioru, in capu ori in şueritul buzilor. N'avuiu ăncă timpu de-ajunsu să le observu pe toate aceste mişcări pe deplinu, căci de o dată se audì unu duretu şi strigăte: „feriţi! feriti!“ Curĕndu se şi ivi o trăsură, in carea şedeá o damă de vărstă mijlocie. Căud ajunse trăsura indreptul grupei mai strinsă a scenei, in care imi dădù intêmplarea şi mie unu rolu atăt de pasivu, se uità lungu dama la barbatul micu şi istetu de lăngă mine. Ce legături voru fi fostu intre ea şi el nu sciu; atăta vĕduiu numai, că i se redicà pieptul din ce in ce mai tare, şi că de pe buzele ei se rupse vrĕndu nevrĕndu prin o oftare puternică şi adăncă cuvintele: Sabo! Sabo! Acesta audindu-le, se intoarse repede spre trăsură, zări dama, şi devenindu palidu se imbolţì căte-va momente la ea. Nu remase ănsĕ lungu timpu in starea aceasta; curĕndu i se urcà singele earăşi in faţă ca roşul zării de zori şi murmurăndu: „ea-i! ea-i!“ apucà in partea, de unde veni trăsura; căci după o ochire repede şi inţelese iscusitul, că pe acolo ii mulţimea mai rară şi va strebate mai curĕndu.

Cu dispărerea lui își luă scena cu totul altă decursu. „Cine să fie doamna?“ se intrebà unul pe altul in mulțime. Altul vorbeà una, altul alta, și mulți ii videai dăndu din umere, căci intrebații nu puteà respunde celor ce intrebá: Sciamu și eu de-o cunoasce cineva? O vĕḑuiu, trecĕndu pe lăngă mine, vĕḑuiu, că fața ei aduceà cu una cunoscută; mĕ resgăndiiu puține momente: samănà multu cu cea mai dragă, samănà cu o Minadorei. O săgeată rece imi trecù prin inimă și mĕ intrebamu, că de mĕ cunoasce, că de stă in vre care legături cu iubita inimei mele, și găndiri de aceste străfulgerau căte mai multe prin găndul meu. Ănsé ce puteamu să-mi respundu — nimic, decăt că nu sciu! O și nesciința este, căndu vrei să scii, și nu poți sci, tortura cea mai cumplită. Ea te face să te apuci din toate puterile poate de cea mai slabă, de cea mai grabnicu trecătoare iluzie, și căndu creḑi că ești in astfeliu sprijinitu, te trezești de odată dejà resturnatu. Să mĕ iau după trăsură, să sciu celu puțin, unde se va opri. Dară biciul plesni, caii trapotà, trăsura și dama se indepărtà de mine, dispărù in curĕndu pe altă stradă și eu remaseiu, cu o amintire nouă despre Minodora! — Voià norodulu, clocotiau simțirile in peptu-mi — Ah! visu de auru, realitatea ear imi dă pentru tine spijă inapoi!

II.

Robitu de toate intĕmplările ḑilei acestia m'am intorsu in locuința mea. Tu, iubite cetitoru, o cunosci, ĕi o odae mică și ingustă; dară astă dată mi se părea unu pustiu intinsu — intinsu ca și pustiul inimei mele. Căci ce este alta unu sufletu cuprinsu de patimi? ce o inimă robită de ele. Tictacul orarului meu a incetatu, cu sfirșitul sĕu s'a tulburatu și sbucniturile inimei mele . . . pustiu, unde să-ți dau de margini? unde? căndu omul dănțuesce pe mormintele semenilor sĕi! Unde? căndu lumea e lume căndu omul e omu și căndu lume și omu să fie, tot și toate, o palidă visiune și universul earăși nimicu, decăt morminteul lor. O căndu te-așu putè adormì simțire, orcanu turbatu din peptu-mi, in mai deplinul universu.—Minodora! dară sciu eu, ce faci? sciu eu, unde ești?

III.

Inserează; soarele se duce după munți spre leagănul de odihnă; firea ĕi șoptesce in monotonie melancolică imnul de adormire. Ăncă o rază! eat'o lucesce in vĕrful celui plopu pe argintitele frunze, eat'o dispare! Să-mi fii și tu speranță, ce m'ai dușmănitu astă ḑi lungă tot așa de trecătoare? O nu! măne se va intoarce indăraptu retundul globu, ce-a apusu, și prima sa raḑă va lovì earăși ăntĕiu in vĕrful de plopu — natura-lu crease să fie inaltu, sumețu să-lu poate păndì, căndu se duce și să-lu intimpine, căndu vine!—Găndul, ce-l găndescu, a crescutu și mai inaltu— speranță! ca doară te potu păndì, căndu te duci, ca doară te potu intimpinà căndu imi vii! Dară ah! intunericul insărării, negura nopții ilu cuprinde și pe dĕnsul, căndu te duci! inspăimăntatu stă, și multe fantome vede in noaptea din juru-i atunci, căndu l'ai părăsitu! Vin'o ear! vin'o dusă! că se apropie de mine primejdii cu gurile căscate, hăde și slute; vin'o! căci numai tu mĕ poți scăpà de ele; numai tu, și luciea ta blăndă, — ah! ca și cum s'ar fi intorsu firea indăraptu, in intunericul lipsei tale nu am repaosu! Vină și adă-mi perduta linisce. Nici tu, nici ea? Urgisitul vĕ cheamă, voi vĕ duceți și nu-lu auḑiți. Intindu măna după voiu, vreu să vĕ apucu, să vĕ ținu... inșălătoare fantome! nimica oprindu, de căte ori credu, că v'am prinsu și vĕ ținu. Duceți-ve! grăbiți părăsitorul pasu! Chiemați-mĕ ănsĕ amĕgindu acolo, unde tu speranță trebue să remăi rușinată, de unde tu liniște nu te mai poți depărtà! M'ați adusu aice in astă odae, ați dispărutu eară. Eară-mi apareți colo in cea cunoscută depărtare... așteptați-mĕ să vĕ ajungu!

S. Bodnărescu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

No. 20. — Anul IV. **Iassi, 15 Decemvrie 1870.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 și 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svițera, Belgia și Italia 15 franci; pentru Francia și Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societății Junimea și la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Despre Filosofia la Universitate, de D. *T. Maiorescu.*

Ginerele lui Hagi Petcu. Comedie in doue acte de D. *V. Alecsandri.*

Ucigașul, poesie, de D-ra *Matilda Cugler.*

Despre Filosofia la Universitate.

(O prescurtare din Arthur Schopenhauer.)

Nu e de tăgăduitu, că propunerea filosofiei la Universități ĕi este in multe privințe de folosu. Prin aceasta dobăndesce o ecsistență publică și stindardul ei este implăntatu si desfășuratu inaintea ochilor omenesci; astfeliu ea insași se rechiamă totdeauna in memorie și devine manifestă. De aci ănsĕ va resultà căștigul mai insemnatu, că dintre capetele tinere și inteligente unele voru ajunge la cunoscința ei și se voru induplecà a o studià. Cu toate aceste trebue să ingăduimu, că celu ce e destoinicu și prin urmare simte trebuința de a o studià, ar intălnì-o și pe alte căi și nu ar remănè lipsitu de cunoascerea ei. Căci ceea ce se iubesce și este născutu pentru o laltă, se intălnesce ușor: sufletele amice se salută și din departare. Vreu să ḑicu, că mai puternic și cu mai mare resultatu, va atrage pe unu asemene omu ori ce carte a unui filosofu adevĕratu care i-ar cădè in mănă, decăt prelegerea vre-unui așa numitu filosofu din cei ce se urcă ḑilnic pe catedră. Apoi in gimnasii ar trebui să se citească cu silință Platon, care este escitantul celu mai tare al spiritului filosoficu. Indeobsce ănsĕ am ajunsu cu incetul la convingerea, că pomenitul folosu al filosofiei de pe catedră se intrece de paguba ce filosofia, ca meserie o aduce filosofiei, ca cercetare liberă a adevĕrului, sau filosofia după insărcinarea guvernului, filosofiei după insărcinarea naturei și a omenirii.

Căci mai ăntĕi guvernul nu va salarià oameni, care să contraḑică direct sau numai indirect invĕțăturei ce o propunu de pe amvoane mii de preoți orănduiți tot de elu; fiindcă aceasta, in proporția in care ar avè efectu, ar paralizà lucrarea celeilalte instituții. Căci, după cum se scie, judecățile nu se anulează numai prin oposiția contradictorie, ci și prin cea contrarie: d. e. judecătei „rosa e roșie“ nu-i contraḑice numai judecata că „nu e roșie,“ ci și că „este galbena,“ care are aceeași putere de a o negà, ba ăncă mai mare. De aci principiul *improbant secus docentes.* Prin aceasta ănsĕ filosofii de la Universitate ajungu intr'o posiție foarte curioasă,

a cărei secretu publicu e bine să-lu arătămu o dată cu cuvinte lămurite. Căci in toate celelalte sciinţe profesorii lor au numai datoria de a propune, după mijloace şi putinţă, ceea ce este adevĕratu şi justu, dar la profesorii de filosofie şi numai la ei lucrul trebue inţelesu *cum grano salis*. Aici adecă numita datorie are o relaţie particulară, care provine din identitatea problemei sciinţei lor cu problema, pe care o resoalve şi religia in feliul ei, din care causă eu am numitu religia metafisica poporului. Astfeliu dar profesorii filosofiei de propusu trebue să propună şi ei ceea ce este adevĕratu şi justu, numai aceasta să fie in fundamentu si in esenţă identicu cu ceea ce propune religia ţĕrei, care şi ea este adevĕrată si justă. De aci se născù proposiţia naivă a unui profesoru de filosofie foarte reputabilu din a. 1840, citată de mine in critica filosofiei lui Kant: „dacă o filosofie neagă ideile fundamentale-ale crestinismului, atunci sau este falsă, sau, dacă şi este adevĕrată, este nepracticabilă.“ Aşa se vede, că in filosofia Universităţilor adevĕrul ocupă numai unu locu secundaru şi, dacă se cere, trebue să se scoale pentru a da locul altei calităţi. Prin aceasta dar se osebesce in universităţi filosofia de toatecelelalte sciinţe, care au acolo catedre deschise.

In urma arătatei relaţii, cătă vreme esistă biserica, va avè voie a fi propusă la Univers. numai o filosofie concepută in respectu perpetuu cu religia ţĕrii şi condusă in esenţă paralel cu aceasta, şi care totdeauna — deşi poate figurată şi schimosită cu cuvintele cele mai straniĭ şi astfeliu greu de inţelesu — nu va fi in privinţele importante nimica alta decăt o parafrasă şi apologie a religiei statului. Avĕndu dar a ţinè prelegerile cu această mărginire, profesorilor nu le remăne decăt de a căutà forme şi fraseologii noue, prin care espunu cuprinsul religiei ţerei mascatu in cuvinte abstracte şi ilu facu astfeliu nesăratu, ceea ce se chiamă apoi filosofie. Vrea totuşi unul sau altul să mai facă ceva pe deasupra, atunci sau va divagà in specialităţi vecine sau işi va luà refugiul la totu feliul de comedii inocente, bunăoară la calcule analitice grele asupra echilibrului representaţiilor in capul omenescu şi alte asemene glume. Intre aceste filosofii Universităţilor astfeliu mărginiţi remănu cu voie bună la chestie, fiindcă propria seriositate consistă in a-şi căstigà cu cinste pănea lor de toate ţilele pentru ei şi pentru nevastă şi copii, asemene intru a avè oare-care vaţă şi trecere inaintea oamenilor, pe cănd din contră inima adănc mişcată a unui adevĕratu filosofu, a cărui seriositate mare şi intreăgă e concentrată numai in aflarea cheei pentru esistenţa noastră ătăt misterioasă pe căt nefericită, se socotesce de ei intre fiinţele mitologice; de nu cumva unul ca acela, dacă s'ar intămplà să-lu intălnească, le pare posedatu de monomanie. Căci a luà filosofia cu totu dinadinsul in seriosu şi ăncă in seriosul profundu, ce i se cuvine, aceasta ĕi poate trece ori cui prin visu mai de grabă decăt unui docentu al ei, togmai precum papa este de regulă celu mai necredinciosu dintre creştini. Deaceea şi este foarte rar, ca unu adevĕratu filosofu să fi fostu totodată docentu al filosofiei, că togmai *Kant* representă o asemene escepţie, am esplicat dejà in vol. II al opului meu principalu, c. 17, p. 162, arătăndu acolo causele şi efectele acestei imprejurări. De altmintrele intămplarea cunoscută a lui *Fichte*

ne dă o dovadă pentru sus arătata esistență condițională a intregei filosofii de Universitate, deși in fondu Fichte a fostu numai unu sofistu ear nu unu filosofu adevěratu. Elu adecă in reflecțiile sale filosofice își luase indrăsneala a scapà din vedere dogmele religiei țerii; resultatul a fostu casațiunea lui și insultări din partea populației. La dënsul ánsĕ pedeapsa a prinsu bine, fiindcă mai tărdiu, după ce s'a numitu profesoru la Berlin, *Eu-l sĕu absolutu*, ca unu pre plecatu servitoru, s'a prefăcutu in bunul Dumnedeu și doctrina sa in genere a primitu o spoire foarte creștinească, despre care mărturisesce mai alesu cartea *„călăuzu pentru viața a be-ată.“* De insemnatu este ăncă la intămplarea lui, că vina principală ce i s'a imputatu, a fostu propositia, că D-dеu nu ar fi alta decăt insași ordinea morală a lumei, pe căud totuși aceasta este puțin osebită de cea cuprinsă in evangelistul Ioan: Dumnedeu este iubirea.

Este dar ușor de intelesu, că in asemene imprejurări filosofia de pe catedră nu pre poate să facă altfeliu decăt, cum dice poetul,

> Ca unu cosașu cu lungi picioare,
> Ce tot sare, și ear sare,
> Dar tot dă la carbă in vechea căntare.

Și lucrul n'ar avè nici unu inconvenientu, dacă nu ar trebui să se admită măcar posibilitatea, că ultima intelegere ce o poate dobăndì omul despre natura lucrurilor, despre ființa lumei și a sa proprie, nu se va potrivì numai decăt cu invețăturele, ce parte s'au datu odinioară poporașului Ovreilor, parte s'a produsu cu 1800 de ani inapoi in Ierusalimu. Pentru a remedià acestui inconvenientu cu o singură lovitură, profesorul de filosofie *Hegel* a inventatu espresia „religiune absolută,“ cu care ce e dreptu și-a ajunsu scopul; fiindcă își cunosceà publicul. Și apoi pentru filosofia pe catedră acea espresiune este in realitate și propriamente absolută, adecă trebue absolut și numai decăt să fie adevěrată, dacă nu — — —! Alții earăși, din acesti scrutatori ai adevěrului, contopescu filosofia și religia intr'unu centauru și-lu numescu filosofia religiunii; nu mai puțin au obiceiul a spune că proprie vorbindu religia și filosofia sunt aceleași lucruri — care propositie ănsĕ nu pare a fi adevěrată decăt in intelesul, in care și Franciscu I se spune că ar fi disu foarte conciliatoru in privința lui Carol V „Ce vrea fratele meu Carol, vreau și eu“ — adecă Milanul. Ear alții nu facu atătea frase, ei vorbescu deadreptul de o filosofie creștinească; — ceea ce vine ca și căud ai vorbì de o aritmetică creștinească, in care cinci să fie numĕru dreptu. Afară de aceasta este evident, că asemene epitete imprumutate de la credințele religionare sunt necuviincioase pentru filosofie care vrea să fie incercarea ratiunei, de a resolvì problema existenței din propriele sale mijloace și independent de ori ce autoritate. Ca sciință nu are a face cu ceea ce, poate sau e bine sau trebue să fie *credutu*, ci numai cu ceea ce se poate *sci*. Și căud aceasta s'ar vedè a fi cu totul osebitu de dogmele credinței, credința totuși nu ar fi jignită; căci de aceea este credință, ca să cuprindă ceea ce *nu* se poate sci. Căud cuprinsul ei s'ar putè sci, credința ar remănè cu totul inutilă și chiar ridiculă, precum bunăoară dacă asupra objectelor matematicei s'ar mai alcătui o credință religioasă. Dacă ănsĕ profesorii sunt incredințați, că adevěrul deplinu și intregu e cuprinsu și esprimatu in religia țerii, atunci să se țină

de aceasta şi să se lase de filosofie. Dar să nu-şi deà aerul de ceea ce nu sunt. Pretextul de cercetare imparţială a adevĕrului cu hotărirea de a luà religia ţerii ca resultatu şi chiar ca mĕsură şi controlu al lui, este insuportabilu şi o asemene filosofie, legată de religia ţerii ca unu căne de zidu, nu este decăt o caricatură revoltantă a aspirării celei mai inalte şi mai nobile in omenire. Deocamdată ănsĕ tocmai acea filosofie a religiunii, pe care mai sus am numit'o centauru şi care se resumă intr'unu feliu de gnosis, este articulul celu mai lucrativu al filosofiei de la Universitate şi titule de pe programe, precum *de philosophiae erga religionem pietate*, o inscripţie potrivită pentru asemene staule filosofice de oi, arată cu lămurire tendinţa şi motivele filosofiei de pe catedră. Uneori, ce e dreptu, acești filosofi dumesticiţi işi dau unu avĕntu care pare a fi periculosu: dar sfirşitul se poate asceptà cu linisce, bine sciindu-se, că voru ajunge tot la ţinta ce le este impusă odată pentru totdeauna. Uneori iţi vine chiar să creḑi, că cercetările lor filosofice intrucăt sunt serioase le-au terminatu inaintea virstei de 12 ani şi că dejà atunci şi-au fixatu pentru totdeauna opinia lor despre esenţa lumii şi ce se ţine de aceasta; fiindcă, după toate discuţiunile filosofice şi peregrinările periculoase sub conducerea de călăuzi indrăsneţi, ajungu totdeauna earăşi la catechismul care ni se inculcă de regulă in acea etate şi pe care ei paru a-lu luà chiar de criteriu al adevĕrului. Toate filosofemele heterodoxe, cu care au trebuitu să se ocupe după aceasta iu cursul vieţei lor, paru a existà pentru ei numai a fi combătute şi a stabili dar cu atăt mai tare doctrina catichismului. Trebue chiar să-i admirămu, cum, petrecĕndu-şi viaţa cu atăte hereşii inverşunate, au sciutu totuşi in lăuntrul lor a-şi păstrà inocenţa filosofică cu atăta curăţenie.—

Cu toate aceste echitatea cere ca să nu judecămu filosofia Univerăităţilor, precum am făcutu aci, numai din puntu de vedere al scopului ei pretextatu, ci şi din al celui adevĕratu şi realu. Acesta este de a dà viitorilor referendari, advocaţi, doftori, candidaţi şi invĕţători, chiar in intimitatea convingerilor direcţia, care este potrivită cu intenţiile statului şi a guvernului in privinţă-le.

Aci nu am nimicu de intimpinatu şi mĕ ţinu in reservă, necreḑĕndu-mĕ competentu a judecà, dacă unu asemene mijlocu de guvernare este trebuinciosu sau nu.

Aceasta o lasu in judecata celor ce au sarcina grea de a guvernà *oameni*, adecă de a susţinè lege, ordine, pace şi linisce intre multele milioane ale unui neamu nemărginitu de egoistu in marea sa majoritate, injustu, fără echitate, neonestu, plinu de invidie şi maliţiosu, şi pe lăngă aceste foarte mărginitu şi indărătnicu, şi a apără pre cei puţini la numĕru, care s'au intămplatu să aibă vre o avere, in contra celor nenumĕraţi, care nu au decăt forţa lor fisică, sarcina este aşa de grea, in căt ḑeu! eu unul nu indrăsnescu a discutà cu ei asupra mijloacelor intrebuinţate. Căci dicĕtoarea vechie: lui D-ḑeu in toate ḑilele ĕi mulţămescu, că de impărăţia Romană n'am să mĕ ingrijescu—a fostu totdeauna parola mea.

Dar altceva este raportul filosofiei Universităţilor cu statul şi altceva raportul ei cu insaşi filosofia in sine, care in această privinţă s'ar putè numì filosofie *pură* in osebire cu cea ăntei, care este *aplicată*. Cea pură nu cunoasce altu scopu decăt adevĕrul, şi in respectul lui pare

a resultà, că ori ce altul la care se tinde prin mijlocul ei, ĕi devine stricăciosu. Inalta ei misiune este satisfacerea acelei trebuinţe nobile, numită de mine trebuinţa *metafisică*, care in toate timpurile este viu simţită in interiorul omenirei, mai tare ănsĕ atunci, cănd, precum se intămplă in ḑilele noastre, autoritatea credinţei religioase devine din ḑi in ḑi mai slabă. Căci aceasta, menită pentru mulţimea cea mare a neamului omenescu şi potrivită cu ea, nu poate conţinè decăt adevĕruri *alegorice*, pe care ănsĕ vrea să le presinte ca adevĕruri *sensu proprio*. Prin aceasta ănsĕ, cu căt cunoscinţele de totu feliul, istorice, fisicale, şi chiar filosofice se lăţescu mai mult cu atăt va cresce numĕrul oamenilor, cărora religia nu le mai este de ajunsu şi care voru cautà din ce in ce mai mult adevĕru *sensu proprio*. In faţa unei asemine căutări ănsĕ ce va putè face o păpuşă de pe catedră *nervis alienis mobile?* Unde va mai ajunge cu filosofia octroiată din caeru, cu clădirile de cuvinte goale, cu fraseologia fără cuprinsu sau cu unu cuprinsu (şi dacă ar fi adevĕrul celu mai banalu şi uşor inţelesu) inecatu şi intunecatu in valuri de cuvinte, şi in deosebi unde va ajunge cu nonsensul absolutu al lui Hegel?

(Va urmà.)

T. Maiorescu

GINERELE LUI HAGI PETCU.

Comedie in 2 acte prelucrată din franţuzesce.

(Urmare.

ACTUL II.

Scena I.

Radu, Adela, (intrăndn).

Radu.

A!.. Ce minunată primblare!. Ce aeru plăcutu de primăvară.. S'ar crede cineva in luna lui Maiu.

Adela.

Nu ţi-a fostu uritu cu mine, Radule?

Radu.

Uritu!. cu tine!. Da nu scii tu Adelă că eşti cea mai dragalaşă din toate damele ce cunoscu?

Adela.

Complimenturi?..

Radu.

Ba, ḑeu, nu!. Adevĕrul in toată sinceritatea.. In căteva minute, am făcutu aḑi cele mai frumoase descoperiri.

Adela.

Care descoperiri?

Radu.

1-iu că ai unu sufletu nobilu de adevĕrată princesă; 2-le că ai unu spiritu incăntătoru... 3-le că am trăitu păn acum lăngă tine fără a te cunoasce... Am fostu ca unu ţeranu care ar fi găzduitu o regină deguizată... Deodată regina işi pune corona pe frunte şi bietul ţeranu remăne incremenitu, cu ochii holbaţi şi cu limba legată de uimire.

Adela.

Eu?. o regină?. pretenţia mea nu se inalţă aşa de sus.. Radule.. Totu ce dorescu este să-ţi placu.

Radu.

Dorinţa iţi e realisată, Adeluţă, căci te iubescu ca unu amorezu de 18 ani.

Adela.

Iubesce-me mai bine ca barbatul meu; oiu fi mult mai fericită..

Radu.

Pentru ce?

Adela.

Pentrucă imi inchipuescu că o femee poate incetà de a-şi iubì amorezul ear barbatul niciodată.

Radu.

Bravo!. imi pare bine că nu eşti ecsaltată.

Adela.

Nu!. ănsĕ am unele idei care nu-su de modă, poate, dar carele-su inrădăcinate in minte-mi ca toate impresiile din copilărie. Cănd eram mică, imi inchipuiam că tatul meu şi maică mea erau rude, şi de atunce căsătoria o considerezu ca cea mai dulce şi strinsă rudire. Amorul pentru unu altu omu, decăt barbatul meu, pentru unu străinu, imi pare unu simtimentu contra naturei.

Radu.

Eată idei de matroană romană, dragă Adelă.. Păstrează-le in totdeauna in interesul fericirei şi al onorului meu.

Adela.

Ie sama ănsĕ, Radule.. sunt totodată şi geloasă.. geloasă, dar.. cu toate că gelosia e o simţire... bogasierească precum ai ţisu... Pentru mine unu singuru omu ecsistă pe lume; acelui omu i-am datu totu sufletul meu, şi pretindu cu totu dreptul să am dragostea lui deplină. In ţioa când aşu descoperi că elu o impărţesce cu altă femee, simtu că toate legăturele intre mine şi elu s'aru desfiinţă!. Barbatul ar redeveni pe locu unu străinu in ochii mei, şi cât pentru mine.. din minutul acela, m'aşu crede că-su văduvă.

Radu, (in parte).

Hum! (tare) N'ai grijă despre asta, scumpă Adelă .. o să trăimu impreună ca doue turturele intr'unu cuibu auritu.. Şi apropo, vreu să dau unu balu strălucitu pentru tine; vreu să intuneci prin graţiile tale pe toate doamnele noastre; vreu ca toţi barbaţii să-mi pizmuească fericirea... Mergi indată de-ţi pregătesce tualetele, armele cochetăriei, ca să faci pe toţi a admirà eleganţa princesii mele.

Adela.

Me ducu, dar să vii, ca să alegemu impreună armele cele mai victorioase.

Radu.

Oiu veni, scumpa mea regină. (ei sărută mâna. Adela intră in dreapta).

Scena II.

Radu şi apoi *Petcu.*

Radu (singuru).

Orbu am fostu păn acum de n'am vĕţutu ce comoară aveam sub ochii mei!.. Adela-i de o mie de ori mai plăcută, mai gentilă decât D-na Rozescu!.. Să me iee dracu dacă nu me simtu inamoratu de dĕnsa!.. Bine a ţisu nu sciu care poetu că amorul e ca unu visu incântătoru ce te face a vedè pe... (vĕţĕndu pe Petcu) Hagi Petcu! .. Bine că te vĕdu, iubite socrule.. eram nerăbdătoru să-ţi spunu ca eşti părintele unui ăngeru..

Petcu.

Eu?

Radu.

Dar! de ai mai avè dugheană, ai putè să pui marca următoare: Hagi Petcu, fabricantu de ăngeri... pĕcatu numai că eşti măniosu pe mine.

Petcu.

Eu?. Nici de cum... D-ta, credu că te-i mănià mai degrabă când vei aflà hotărirea ce am luatu.

Radu.

Ce audu? ai luatu vr'o hotărire inspăimântătoare?. in ce privire?.. in privirea creditorilor mei?

Petcu.

Ba nu, in privirea D-tale chiar.

Radu.

Cum asta?. Sunt curiosu să o aflu.

Petcu.

Arhon.. ginere, când ţi-am datu fata cu o zestre de 40,000 galbeni am nădăjduitu că vei fi omu seriosu, şi că-i intră in ecpacoa ocărmuirei..

Radu.

Ear!

Petcu.

M'am inşelatu ca unu prostu, o inţelegu acum, de şi cam tărdiu.. şi tot ca unu prostu, te-am lăsatu să dai samă in averea mea. Fiind dar că averea mea nu-i destul de mare pentru ca să se poată acoperì cheltuelile onorului D-tale de beizade, am chititu că aşu nimerì ca unu omu cu minte făcĕndu oare-care forme neaparate in casa mea.

Radu.

Forme?.. vrei să ţici reforme?

Petcu.

Forme, reforme.. tot una-i..

Radu.

Dacă-i tot una.. bine-voesce, te rogu, a mi le incunosciinţă şi mie.

Petcu.

Bucurosu!. Cea ăntĕi...

Radu.

Formă?..

Petcu.

Formă, fie.. cea ăntĕi formă este ca să-mi faci plăcerea de a nu me mai luà peste picioru. M'am săturatu de duhurile D-tale.

Radu.

Duhuri!...

Petcu.

Sciu că me privesci ca pe unu... negustoraşu, ca pe unu prostuleţu...

Radu.

A!.. socrule...

Petcu.

Dar află, Domnișorule, că se găsesce mai multă judecată in papucul meu decăt sub pălăria D-tale; anditu-m'ai, arhon beizade?

Radu.

O!. fi!. fi!. aste-su vorbe bogasieresci..

Petcu.

Se poate.. eu nu-su beizade.. nu-su țintilom.

Radu.

Te credu, te credu. N'ai nevoe să strigi.

Petcu.

Eu isu liberariu.. și-mi batu jocu de arhontologie... o scii D-ta? Eu judecu oamenii după meritul lor, ear nu după titluri.. evghenia nu plătesce nici unu zlotu in ochii mei...

Radu.

Nu?.

Petcu.

Nu!

Radu.

Pre bine!.. care vra să dică, me găsesci pe mine cu meritu?

Petcu.

Ba nici de cum.. N'ai meritu nici de o leţcae.

Radu.

Apoi dar pentru ce mi-ai datu fata D-tale?

Petcu.

Pentru ce ți-am datu?..

Radu.

Ai avutu dar vre unu găndu ascunsu căud m'ai luatu de ginere?

Petcu, (tulburatu).

Unu găndu ascunsu?..

Radu.

Negreșitu... Adela nu me iubeă căud m'ai atrasu in casa D-tale; pe de altă parte cunosceai numĕrul datoriilor mele... și nu credu că acelu numĕru monstruosu te-a indemnatu a me gineri; fiindu dar că nu am nici unu meritu și că nesocotescu titlurile de nobleță, sunt silitu a crede că ai avutu unu găndu ascunsu in privirea mea.

Petcu.

Ei!. chiar așa fie.. Nime n'ar avè dreptate să me catigoriseascăcă am căutatu să impacu interesurile mele cu fericirea Adelei.. Scoțĕndu din pungă 40,000 galbeni, am vroitu să ieu unu ginere care să me poată despăgubi de jertfa ce făceam in favorul lui și a copilei mele.. Am gănditu la Adela mai ăntĕi, căci erà o datorie pentru mine; dar am gănditu și la mine... Ce rĕu găsesci D-ta intru aceasta?

Radu.

Nici căt de puțin rĕu, iubite socrule. Ai fostu in dreptul D-tale... De ești greșitu intru ceva. este numai că nu ai avutu destulă incredere in mine.

Petcu.

Dapoi cum erà să am incredere intr'unu omu care hojma ride și glumesce?

Radu.

Haide!.. te-ai supăratu pentru nisce glume de nimică?. Me miru din partea unui omu cu minte coaptă ca D-ta.. In adevĕru, o mărturisescu nu sunt unu ginere foarte... respectuosu; imi place a ride, a glumi, dar in lucrurile serioase sciu a fi seriosu ca ori cine, și găsescu că e cu dreptul să pretinzi de la mine totu concursul, totu ajutorul de care ai avè trebuință.

Petcu, (in parte).

Să-lu credu?. să nu-lu credu?..

Radu.

Ean să vedemu, iubite socrule, la ce te potu servì?. Spune-mi fără nici o sfială.

Petcu.

Să spunu.. ritosu?

Radu.

Fie și ritosu.

Petcu.

Dacă-i așa.. iți mărturisescu că așu dori să te vĕdu bine cu curtea.

Radu.

Dar ce-i pasă curții de mine? Nu cumva ai gustu să joci la balurile cele mari?

Petcu.

Nu-i vorba de jocu.. N'am asemene deșertăciune...

Radu.

Dar ce ai?. insfirșitu?.. Ce ai?

Petcu, (rușinosu).

Am.. hambițion!.

Radu.

Hambițion!.. Nu trebue să te roșesci pe obrazu pentru asta, hagi Petcule... Hambiționul este dorul sufletelor mărețe...

Petcu, (incurcăndu-se).

Nu-i așa?

Radu.

D-ta in vreme de 30 de ani de bogasierie ai dobănditu o ecsperiență ce-ți dă dreptul de a

pretinde la ori ce.. Comerciul este scoala oamenilor de Statu.

Petcu.

Tocmai aste cuvinte le-am cetitu intr'unu jurnalu de la Bucuresci... Le-am rostitu şi lui Verdulescu...

Radu.

Ean să vedemu, ean să vedemu ce ar putè cuveni mai bine lui Hagi Petcu?. o prefectură? pre puţin.. Hai aşa..? Unu locu la Curtea de Casaţie?.

Petcu.

Nu pre cunoscu pravilele.

Radu.

Vre-unu postu diplomaticu?.. Aghenţia de la Ţarigrad?.. Scii turcesce socrule?

Petcu.

Sciu.. ănsè aşu dorì să nu me depărtezu de lângă Adela.. şi...

Radu.

Asceaptă... (ilu lovesce poste umĕru) Ţi-am găsitu unu locu numai bunu...

Petcu.

E semandicos?.

Radu.

Judecă insuşi.. Senatoru!..

Petcu.

Senatoru!.. (in parte) ca fiul lui Kir Manoli.

Radu.

Iţi place?.

Petcu.

Cum nu?

Radu.

Ilu primesci?. spune.. ritosu..

Petcu.

Primescu...

Radu.

Da să nu-ţi intorci cuvèntul...

Petcu.

Imi dau parola mea de bogasieru.

Radu.

Ha, ha, ha, ha!. pardon.. nu me potu stăpăni.. ha, ha, ha.. Senatorul hagi Petcu!.. ha, ha, ha...

Petcu, (in parte).

M'a pusu mesa berbantul!

Scena III.

Radu, Petcu, Stefan apoi *Vatavul* şi *Bucatarul.*

Radu

Vină degrabă, Stefane, aleargă... scii tu pentru ce Aprodul Purice, in resboiul cu Ungurii, pe Siret, a fostu poreclitu Movilă de Stefan Vodă?. Scii pentru ce, Hatmanul Stefan Movilă, au muritu vitejesce luptându-se cu Turcii, la Resboeni?.. Scii pentrn ce pe tronul Moldovei au domnitu strămoşi de-ai nostri, Movilesci?. Pentruca in anul de la Hristos 1870, Hagi Petcu să devie Senatoru!.

Stefan.

Ce vrei să ţici?

Radu.

Eată secretul asaltului ce am susţinutu aţi dimineaţă din partea lui Hagi Petcu cu tot neamul lui.

Stefan.

Pentru ca să te facă a intrà in serviciu?. inţelegu cum!..

Petcu.

Scii, beizade, pentru ce am lucratu 30 de ani din viaţa mea? pentru ce am adunatu para căte para, 100,000 de galbeni, lipsindu-me de multe plăceri?.. pentru ca pan evghenia sa Beizade Radu Movilă care nici s'a luptatu cu Ungurii pe Siretu, nici au muritu la Resboeni, nici au domnitu in ţara Moldovei, să poată murì de bĕtrănеţe pe unu crivatu moale, după ce-şi va petrece viaţa in trăndăvie.

Stefan.

Bravo.. bine ai replicatu D-le Petcu.

Radu.

Are apucături de oratoru... şi se pregătesce pentru Senatu.

(Intră Vatavul).

Vatavul.

Cucoane Petcule, am fostu la Doftorul, şi m'a insărcinatu să ve spunu că ie in chirie rândul de sus a casei.

Radu.

Care rându, din care casă?

Petcu.

Chiar acesta in care ne aflămu.

Radu.

Cum? dai in chirie apartamentul meu?

Petcu.

Aşa... şi asta-i una din reformele ce-ţi spuneam mai dinioare.

Radu.

Şi eu.. unde oiu şedè?

Petcu.

De desuptu, la rândul de josu.. impreună cu mine.. Departamentul e incăpătoru.

Radu.

A fi.. ca corabia lui Noe.. unde erà totu soiul de dobitoace?

Petcu.

Precum ţici nu numai frumosu dar şi cu sciinţă de Sfinta scriptură... Asemene am de gându să inchiriezu şi grajdiul.. şura.

Radu.

Dar caii mei?. unde ai de gându să-i pui? tot in apartamentul de josu?

Petcu.

De vreme ce-i corabia lui Noe.. ar avè locu .. ănsè ĕi vei vinde mai bine ca să nu te stingherească..

Radu.

Să-i vèndu?. şi eu să umblu pe josu?.

Stefan.

Ei face mişcare, Radule, şi ţi-a merge bine.

Petcu.

Dar;. chicloforia ei bună pentru sănătate.

(intră bucatarul.)

Bucatarul.

Măria ta...

Radu.

Ce este?. Ce ai păţitu artistule?. de eşti aşa de posomoritu? Ţi s'au resturnatu tingirile pe focu?

Bucatarul.

Măria ta... ve rogu să primiţi demisia mea.

Radu.

Dimisia?.

Bucatarul.

Nu mai potu fi bucataru, fără a me desonorà, intr'o casă unde mi se comandă borşu, curechiu cu raţă, recituri...

Radu.

Cine ţi-au comendatu asemenea lături?

Petcu.

Eu.. borşul e stomahicon... curechiul cu raţă sunt bucatele favorite a lui Kir Kor... şi Hagi Hristodulu se nebunesce după recituri cu usturoiu...

Radu.

Kir Kor?. Hagi Hristodulu?.

Petcu.

Şi Kir Manoli.. prietinii mei!. i-am poftitu pe mâne la masă.

Radu.

Impreună cu amicii mei?. (către bucataru) Eşti liberu să te duci.. (bucatarul ese). Ha, ha!. vra să dică mâni o să avemu bucate cu cheltueală, Hagi Petcule?.

Petcu.

După cum imi dă mâna, arhon Beizade... (către Stefan) Nedejduescu că evghenia voastră nu s'a rusină să şadă la masă intre Kir Kor şi Kera Varvara soţia lui Kir Manoli?

Stefan.

Nici de cum?.. din protivă.. Kera Varvara poartă testemelu?

Petcu.

Poartă... cu fiongu mare pe ureche şi chiar cu fesu albu, dacă-ţi place.

Stefanu.

Minunatu!... am să-i presentezu simburi de mere pe virful cuţitului.. şi după masă omu bè vuteă?

Petcu.

De odogaciu... şi omu face o partidă de mărieşu...

Radu.

Sau o conţină?..

Stefan.

De ţece parale...

Radu.

Da bine.. o să petrecemu impărătesce.. Casa D-tale, Hagi Petcule, are să devie unu raiu... fiindu ânsă că me socotu pre eu pacate.... me voiu grăbi a părăsi raiul D-tale chiar mâne dimineaţă.

Petcu.

Mi-a părè foarte reu.. şi unde să-ţi duci evghenia?

Radu.

Nu-ţi pasă, D-tale.

Petcu.

Şi de ce ai să te apuci?.. de doftorie?.. de advocăţie?.. de geambaşlicu?... căci nu credu să-ţi poţi ţinè ifosul şi ighemoniconul cu unu venitu de 500 galbeni.

Radu.

Cum? 500 galbeni?

Petcu.

Fă-ţi socoteală.. ai priimitu 5000 galbeni când te-ai insuratu?. isu papaţi de mult!. aşa-i? am plătitu 10,000 galbeni lui Şloim şi lui Icosaridi, datorii de-a D-tale, facu 15,000; Adela le-au mai datu o obligă de alte 10,000?. facu 25,000... Mai adaogi alte 10,000 amanetaţi in moşioara ce ţi-au mai remasu, in Movilesci?. facu 35,000.. scade-i din banii zestrei 40,000?. ce remânu? 5000... care puşi la dobândă cu 10 la sută dau sorta 500 galbeni pe anu!. aşa este?. acum te intrebu cu aceste 500 galbeni ai să-ţi hrănesci prietinii cu fazanuri, cu mushi de căprioară impanate cu trufle?.. şi celelalte?.. Ascultă-me, fătul meu... şedi mai bine la mine; şi te gândesce la copii ce-i avè, dacă a dà Dumneḑeu.. când or cresce mari, ei voru fi mulţămiţi se găsească in busunarul beizadelei Radu Movilă economiile lui Hagi Petcu, bogasierul... m'ai auḑitu .. să ne videmu sănătoşi... (ese prin stânga).

Scena IV.

Radu, Stefan.

(Se uită unul la altul unu momentu. Stefan incepe a ride).

Radu.

Iţi vine a ride ţie?

Stefan.

Ha, ha, ha!. Acesta-i pravoslavnicul acelu de socru, sositu inadinsu de la Ierusalim pentru ca să realizeze toate dorinţele tale?.. Pare-mi-se din protivă că ţi-ai gă situ pe dracu, vere... ha, ha, ha..

Radu.

A!.. jupâne Petcule, te porţi cu mine ca cu o calfă din dugheană?. foarte-ţi mulţămescu de lecţia ce mi-ai datu... Oiu profita de dênsa cât mai in grabă. (işi ie pălăria).

Stefanu.

Ce vrei să faci?.

Radu.

Me ducu la Doamna Rozescu ca să me desbogasierescu, căci am inceputu a mirosi a tarabă aici.

Stefanu.

Te duci la Doamna Rozescu! dar, femeea ta, ce faci cu dênsa?

Radu.

Femeea mea?. inchipuesceţi, vere, că era cât pe ce să me acoperu de ridicolu.. inamorându-me de dênsa.. Norocu că m'au trezitu Hagi Petcu la vreme.

Stefan.

Femeea ta nu-i responsabilă de mojiciile tătâni-seu.. Ea-i dinprotivă delicată, plăcută...

Radu.

Dă-mi bună pace.. Seamănă cu tatu-seu.

Stefanu.

Adela?. Nu-i cât de puţin;. te înşeli!

Radu.

Iţi spunu eu că are unu aeru de familie bogasierească!.. Deacum înainte, nu voiu putè niciodată să o sărutu fără a gândi la Hagi Petcu. ... Adio.

Stefan.

Radule.. stăi.. nu te duce.

Radu.

Degeaba caţi să me opresci...

Stefan.

Ascultă-me, frate...

Radu.

Nu ascultu nimicu.. Adio.

Stefan.

Asceaptă măcar să-ţi grăescu doue vorbe despre duelul teu.

Radu.

A!. ilu uitasem.. Ce-ai pusu la cale?

Stefan.

Ve bateţi peste o oră, la Rediu.

Radu.

Minunatu!. Am să-i taiu urechile Comitelui de Tasleo.

Scena V.

Radu, Stefan, Adela, şi mai pe urmă *Verdulescu* şi *Petcu.*

Adela.

Eşi, Radule?

Radu.

Esu, Doamna mea... (ese).

Adela.

Radule!.. (cătră Stefan). Ce are?. Cine l'a mânietu?

Stefan.

Părintele D-tale.

Adela.

Cum?. Când?.

Stefan.

Părintele D-tale e ambiţiosu;..

Verdulescu, (intrându din stânga).

Ambiţiosu Petcu!. (in parte) A nebunitu!

Stefan.

Visul seu este de a se face senatoru prin ajutorul lui Radu şi in ciudă că ginere seu se refusă de a-i servi ambiţia, Hagi Petcu caută acum a se resbună cu nisce şicane mici carele potu să vè causeze multe supèrări chiar D-voastre, D-na mea.

Adela.

Mie?

Verdulescu.

Negreşitu, ţie Adelă.. Cu cât tatu-teu a face casa lui nesuferită, cu atât Radu a fugì din ea .. şi a cătà petreceri aiure.

Stefan.

D. Verdulescu are dreptate, Doamna mea... Numai D-voastră puteţi depărtà periculul.. ce ve ameninţă..

Adela.

Periculu!. ce periculu?. in contra cărui periculu am a me apără?

Stefan.

In contra porniréi părintelui D-tale..

Adela.

Ba nu.. să-mi spui totu.. pornirea tatului meu nu poate să depărteze pe Radu de lângă mine.. Elu face curte unei femei! mărturisesce, Domnule... am o rivală!.. şi acum Radu se află lângă dènsa... Inima mea o presimte...

Stefan.

Linisciţi-ve.. Doamna mea.. Radu ve iubesce.

Adela.

De ce dar nu a venitu să se plângă mie de purtarea tătăni-meu? De ce s'a dusu aiure? la o străină?

Stefan.

Dar.. ve înşălaţi.. me juru..

Adela.

Jură pe onorul D-tale de gentilomu că Radu nu se găsesce acum la D-na Rozescu.

Stefan.

Chiar de aşu face acestu juramèntu, elu n'ar probà nimică, căci unu galantu omu are dreptul să mintească in asemene casu...

Adela.

Vra să ḑică Radu?.. Ah!.. am perdutu intr'unu minutu toată iubirea lui.. toată fericirea mea!..

(Adela leşină şi cade pe canape).

Verdulescu.

Adelă.. Adeluţă.. (cătră Stefan) Aleargă la unu doftoru, Domnule Movilă. (Stefan ese).

(Petcu intră prin stânga).

Petcu.

Ce este?. ce este?. a leşinatu Adela?. Cum?.. din care pricină? (aleargă lângă Adela).

Verdulescu.

Din pricina ta, Petcule.. nebunule!. (o face să resufle colonie).

Petcu.

Ba din pricina hoţului cel de Radu.. (arătându pumnul spre uşa din fundu) Ghidi, berbantule! ghidi Pazvantoglu!.. (cată amundoi să desleşine pe Adela).

(Adela se deşteaptă incet).

Verdulescu.

Eaca!.. işi vine in simţiri, drăguţa moşului. (Adela desceptându-se incepe a plânge).

Adela.

Ah! nănaşule, tare-su nenorocită...

Verdulescu.

Ba nu, Adeluţă.. ba nu.. (plânge) Te înşeli.. ḑeu, te înşeli...

Petcu.

Ean audi-lu cum se scâncesce!..

Verdulescu.

Nu mai plânge, dragă Adeluţă; nu-ţi inchipui lucruri care nu sunt.

Petcu.

Dă-te deoparte, Verdulescule, că tu nu scii să o mângâi. (ie locul lui Verdulescu) Nu mai plânge Adelă dragă; nu-ţi inchipui lucruri..

Adela, (plânge.)

Oh! ce rèu am făcutu eu pe lume ca să fiu astăḑi pedepsită!... Deabia măritată de trei luni.. să me vèḑu sacrificată unei cochete! Barbatu-meu... Radu să me înşele... O! Dumne-

ḑeule!... simtu că elu a să-mi pricinuească moartea.

Petcu.

Ba ferească pronia!. Decât să mori mai bine să ne resbunămu.

Verdulescu.

Nu aţiţă focul, Petcule; nu vorbi de resbunare. Radu nu-i vinovatu..

Petcu.

Nu-i vinovatu?.. Da cine-i vinovatu?

Verdulescu.

Tu..

Petcu.

Eu!

Verdulescu.

Veḑi bine.. Ce te-ai apucatu să-i faci şicanuri pentru că elu nu vrea să devie puntea ambiţiei tale?

Petcu.

Ce punte, mă?.. Ce ambiţie?.. Ce dărdăesci din gură?

Verdulescu.

Dar, dar; sciu eu ce ḑicu... Ţi-au intratu in capu gărgăuni.. Vrei s'ajungi senatoru.. Ama!

Petcu.

Ce ama!. poate că n'aşu fi bunu de senatorlicu? (Verdulescu ridică din umeri) Ce dai din umeri?

Verdulescu.

Vrei să-ţi spunu una şi bună?. Ai strechietu la bătrâneţe..

Petcu.

Ce face?..

(Unu fecioru aduce o scrisoare)

Feciorul.

O scrisoare pentru luminarea sa prinţul.

Petcu.

O scrisoare? de unde-i?

Feciorul

A adus'o sluga d-nei Rozescu.

Adela.

De la D-na Rozescu?.. Ad'o incoace. (ie scrisoarea şi cată la dênsa cu multă curiositate, şi ḑice in parte) o scrisoare de la dênsa? indrăznesce să-i scrie chiar aice.. in casa mea.. o! (plânge.)

Petcu.

Ce este? Ce mai are, Verdulescule?

Verdulescu.

Ce să aibă?. Nu înţelegi, frate, că-i zuliară?

Petcu.

Zuliară de... scrisoarea asta?.

Verdulescu.

Ba de persoana ce-a trimis'o lui Radu.

Petcu.

Cine?.. Rozeasca?. Rozeasca să fie ibovnica lui!.. Adă răvaşul să-lu deschidu.

Adela.

Tată... nu deschide.. secretul scrisorilor trebue respectatu.

Petcu (luându scrisoara.)

Respectatu?... Eau să-i arătu eu respectu. (deschide răvaşul.)

Adela.

Nu ceti, tată, pentru numele lui Dumneḑeu!.. Ce-a ḑice Radu?.

Petcu.

Ḑică ce i-a plăcè... (cetesce) „Iubite Radule.“ Bree, ce catergar! are ibovnici! (ĕi cade scrisoarea din mână.)

Adela.

O!! (plânge cu desperare.)

Verdulescu.

Adeluţă.. Adeluţă.. nu te desperă..

Petcu, (lui Verdulescu, furiosu)

Tu eşti pricina de ceea ce se'ntâmplă.

Verdulescu.

Eu?

Petcu.

Tu!. de ce nu m'ai opritu să măritu pe Adela cu berbantul cel de Radu?

Verdulescu.

Da nu te-am sfătuitu in destul?. Ce te legi de mine?

Petcu.

Ce neghiobie am făcutu! să-mi aruncu eu bunătate de copilă crescută cu cheltueală prin pensioane... in gura lupului.. (dându-şi pumnu) Na, na.. prostule.. dobitocule! ginere evghenistu iţi trebucă?. na!

Adela (sculându-se)

Tată.. nu te desperă.. că eu.. privesce.. nu mai plângu.. mi-am luatu hotărirea... de-acum sciu ce-mi remâne de făcutu. (Ese, cu batista pe ochi.)

Petcu.

Unde te duci?.. Verdulescule nu o lăsă singură... mergi cu dênsa... me temu să nu cadă in apelpisie.

Verdulescu.

Liniscesce-te, Petcule.. nu fii copilu.. (Ese după Adela.)

Scena VI.

Petcu. — Radu.

Petcu.

Bree!. ce berbantlic!.. Imi ie fata, ĕi mănâncă zestrea şi sare garduri!... (vĕḑându pe Radu) Eată-lu.. Cauţi ceva, domnule?

Radu.

Dar, o scrisoare.

Petcu.

De la doamna Rozescu?. Nu o căuta de geaba, e in buzunaru la mine.

Radu.

Nu cumva ai deschis'o?

Petcu.

Ba, d-ta să fii sănătosu.

Radu.

Ai indrăznitu a o deschide?. Da scii d-ta că asta-i o faptă de mişelu?

Petcu.

Mişelu şi necinstitu e feciorul tătâni-tĕu. Auḑitu-m'ai? berbantu nerusinatu ce eşti? ţi-am datu eu in părte!. ţi-am aflatu eu blăstămăţiile. sciu eu in sfirşitu ce poamă eşti?

Radu.

Le-ai aflatu toate aceste, insuşindu-ţi unu dreptu pe care nu l'ai avutu.. deschiḑêndu o scrisoare străină.

Petcu.

Cum?. unu părinte nu are dreptul.. da ce-mi mai perdu eu vorba de geaba... Ne-omu tălmăci la tribunalu.

Radu.

La tribunalu!

Petcu.

Dar.. unde am să citescu scrisoarea ibovnicei d-tale in publicu.. ca să o vorbească târgul...

Radu.

Vrei să compromiți o biată femee?

Petcu.

Vreu.. dar!

Radu.

Să o desonorezi...

Petcu.

Are și ea onoru? *To procopsamen!* de-aceea v'ați ingurluitu impreună?

Radu.

Domnule Petcu.. Ea nu-i vinovată.. Eu singuru meritu toată asprimea.

Petcu.

Cât pentru d-ta.. te dispreţuescu ca pe celu de pe urmă pehlivanu din ţeara Moldovii.. Nu-ți e rușine obrazului!... să te porți cu Adela ca unu tărăe-brău!. Da ce-i lipsesce copilei de ai apucatu a călca in strâchini verdi? Găsesce-i unu cusuru măcar, cât de micu.. N'are ochi frumoși? n'are nuri? n'are inimă bună și crescere cum se cade?.. Dacă am cheltuitu și ochii din capu până când am vĕdut'o mare și spudacsită.. (induioșându-se) și d-ta, in locu să scii a prețui unu odoru ca Adeluța, iți bați jocu de dĕnsa!.. hai la tribunalu.

Radu.

Hagi Petcule, te rogu.. lasă până mâne.. Nu ascultà indemnul mâniei... Resgândesce-te.... te rogu.

Petcu.

Me rogi?. A! me rogi acum? Beizade Movilă roagă pe Hagi Petcu!.. Mare cinste pentru mine, dar nu se prinde Petcu cu tertipuri... hai... (vrea se easă.)

Radu.

Ie sama, domnule; ie sama la ceea ce vrei să faci. Nu me aduce in desperare.. inţelege că sunt responsabilu de reputaţia d-nei Rozescu.. că sunt datoru să o apăru cu ori ce chipu.... ie sama, iți ₫icu.. că pre viul Dumneₓeu!...

Petcu.

Ce face?. me omoriți in casa mea?.. (vrea să easă.)

Radu.

Nu te lasu să eși de-aice.. Dă-mi scrisoarea.. dă-mi..

Petcu, (apucându clopoţelul de pe masă.)

De-i face unu pasu mai mult, tragu clopoţelul să vie slugele, și te legu butucu ca pe unu apelpisitu.

Radu.

Aveți dreptate.. mi-am perdutu minţile.. Ascultă-me, Hagi Petcule; Nu eşti unu omu rĕu... nu te-a lăsà inima se impingi in prăpastie pe o biată femee ce-i nevinovată.... Eşti indignatu, eşti mâhnitu.. o inţelegu.. Ai toată dreptatea.. Imi recunoscu greşalele.. dar.. dacă m'aşu jurà pe ce am mai scumpu de-a nu mai vedè niciodată pe d-na Rozescu.. dacă m'aşu jurà că de aₓi inainte oiu consacrà toată viaţa pentru fericirea Adelei..

Petcu.

D-ta?. unu omu deprinsu a trăl in trăndăvie?. Cine te crede?

Radu.

In adevĕru, trăndăvia m'a perdutu... ănsĕ dacă m'aşu hotărì a intrà in vre-unu serviciu?..

Petcu.

Dacă.. Veₓi d-ta că-i unu dacă la mijlocu..

Radu.

Nu me creₓi.. Ei bine, iți dau parola mea de onoru.

Petcu.

Fleacuri!..

Radu.

Vrei o garanţie mai mare?. Păstrează scrisoarea la d-ta, ca o armă.. și când nu mi-aşu indeplinì jurămĕntul.. te-i servì de dĕnsa cum ți-a plăcè.

Petcu, (in parte.)

Ş'aşa se poate. (tare) Te juri că nu-i mai fi leneşu?..

Radu.

Me juru.

Petcu.

Și că-i intra in ecpaeoa ocărmuirei?.

Radu.

Dar.. gândesce, Hagi Petcule, că prin mine ai putè și d-ta să ajungi..

Petcu, (in parte.)

Senatoru!. helbetu! la asta chitescu.

Radu.

Te primesci?

Petcu.

Fie. cât pentru mine, aşu fi in plecare să me imblănₓescu și să-ți indeplinescu rugămintea... dar...

Radu, (cu ingrijire)

Dar?..

Petcu.

Remâne acum să dobândesci iertăciunea Adelei. Me ducu să-i facu cunoscutu hotărirea ce-ai luatu și jurămĕntul cu care te-ai legatu... și crede, beizade, că oiu cercà toate mijloacele ₫ca să o impacu.. (Ese prin dreapta ₫icĕndu in parte) Senatoru!. hait!...

Scena VI.

Radu.

In ce gradu de injosire am picatu! să atârne soarta mea din mânele unui Hagi Petcu!... și asta.. pentru o fantasie.. o intrigă de amoru.. fără amoru adevĕratu, căci nu o iubescu pe d-na Rozescu.. și ănsĕ onorul imi comandă să o apăru in contra furiei socrului meu.. să o feresc de unu scandalu spăimântătoru.. O! Radule, Radule!. ce-ai făcutu? in ce condiţii umilitoare te-ai pusu.. (cade obositu pe unu scaunu.)

Scena VIII.

Radu. — Stefan.

Stefan (intrându).

Ce ai, Radule, de eşti aşa de obositu?... ţi-a muritu socru?

Radu.

Ce am, iţi aduci aminte de pretenţia lui Hagi Petcu?

Stefan.

Ca să intre in nu sciu care ecpaea?

Radu.

Dar!. ce-ai ḑice dacă ţi-aşu spune că priimescu?

Stefan.

Aşu ḑice că nu se poate.

Radu.

Ei bine!.. Sunt silitu să plecu capul dinaintea bogasierului.

Stefan.

Tu?.

Radu.

Eu!. Socrul meu a deschisu scrisoarea d-nei Rozescu şi, in furia lui, vreu să o ducă la tribunalu ca o dovadă in contra mea... A trebuitu, pentru ca să-lu oprescu, a trebuitu să me punu la disposiţia lui.

Stefan.

Sermane Radule! in ce haosu ai picatu!

Radu.

A! dacă m'ar ucide contele de Tazleo in duelu, ce mare serviciu m'ar face! Când ne batemu?

Stefan.

Peste o jumĕtate de oară.. Dar ce ḑici tu.. să te ucidă unu conte falsu ca dĕnsul!.. ar fi unu ridiculu pentru tine.

Radu.

Fie! in cale aşu scăpă de-o viaţă amărită!

Stefan.

Viaţă amărită.. la virsta de 25 de ani!..

Radu.

Şi ce-mi folosesce tinereţa?. Privesce unde me găsescu, Stefane!.. ruinatu, sclavul unui socru despotu şi ambiţiosu, barbatul unei femei rănită in sufletu prin purtarea mea.. Tu creḑi că viaţa mai poate avè mulţămiri pentru mine!.... Dar sunt desgustatu, frate, de toate şi de mine chiar!. Nebuniile, rătăcirile mele m'au adusu in aşa stare căt toate imi lipsescu deodată, şi libertatea, şi fericirea casnică, şi stima lumei.. şi stima mea! O! Stefane, tare'su nenorocitu. (plănge in braţele lui Stefan)

Stefan.

Curagiu, frate... nu te disperă...

Radu.

O! sunt unu mişelu!. Adevĕratul gentilomu are dreptul a perde totu afară de onoru!. Sciu ce-mi remăne de făcutu.

Stefan.

Ce?

Radu.

Ceea ce-ai face tu, in locul meu.

Stefan.

Eu? nu m'aşu ucide!

Radu.

Ba te-ai ucide, de vreme ce m'ai inţelesu..

Stefan.

Radule...

Radu.

Nu cercă să-mi schimbi hotărirea.. singura avere ce-mi remăne pe lume este numele părinţilor mei, şi vreu să-lu păstrezu nepătatu.

Scena I.

Radu, — Stefan, — Adela, — Verdulescu, şi mai pe urmă *Petcu.*

Adela.

Degeabă, nănaşule, degeaba.. de aḑi inainte prinţul Movilă nu mai este decăt unu străinu pentru mine.

Verdulescu.

Da... a făgăduitu că n'a mai vedè pe d-na Rozescu.. că te-a face fericită..

Adela.

Nu mai poate esistă fericire pentru mine!... Prinţul nu m'a iubitu păn' acum..

Verdulescu.

Dar te-a iubi, Adeluţă, de-acum inainte.

Adela.

Nu-mi trebuesce iubirea cu sila.

Verdulescu.

Da.. grăesce şi d-ta, Radule.. spune-i..

Adela.

D-lui scie bine că nu l'aşu mai crede, ori-ce ar ḑice.. şi face bine că tace... Scie că ori-ce legătură dintre noi este desfiinţată.. Nu ne remăne dar decăt a ne reluà fie-care libertatea sa..

Verdulescu.

O dispărţenie!

Adela.

Dar!

Verdulescu.

Da găndesce, Adelă, la scandalul..

Adela.

Durerea mea e mai presus decăt scandalul... (către Radul) Domnul meu, purtarea d-tale către mine cere o resbunare.. Resbunarea o ţinu in măna mea.. Eat'o.. (*arată scrisoarea*)

Radu.

Scrisoarea d-nei Rozescu!

Adela.

O cunosci?.. d-na.. Rozescu n'a avutu milă de suferinţile inimei mele.. Ea, pentru o simplă fantasie de cochetărie, a stinsu fericirea şi liniscea vieţei mele.. Spune-mi ce merită o asemene faptă?

Radu.

Doamna mea.. fii generoasă..

Adela.

O aperi?. indrăznesci să o aperi in faţa mea?

Radu.

Doamnă...

Adela.

Sciu că onorul d-tale de prinţu iţi comendeazā ca să o feresci de scandalu.. Ei bine! eata cum se resbună fata lui Hagi Petcu... fii mulţămitu. (rupe scrisoarea şi o aruncă jos.)

Petcu, (*intră.*)

Ce faci Adelă? iţi dai arma din mănă?

Adela.

Datoria imi facu, tată.

Verdulescu.

Nobilu sufletu! (sărută pe Adela.)

Radu.

O! Doamna mea, cum să ve esprimu admirarea şi recunoscinţa mea.. D-ta porţi numele meu mai bine decăt mine... Eşti o adevĕrată princesă.. Ah! toată viaţa mea vei fi pentru mine de-acum..

Adela, (cu mândrie)

De-acum sunt vĕduvă, domnul meu. (vrea se easă.

Petcu.

Ce ḑice? ce ḑice?

Verdulescu, (oprind'o.)

Adelă..

Stefan.

Vĕduvă! dar ve iubesce Radu, doamna mea ve iubesce ca unu nebunu.

Radu.

Ah! taci Stefane!.. taci că nu mai vrea să me creadă.

Stefan.

Elu s'a trezitu din rătăcirea in care s'a găsitu; ochii lui s'au deschisu şi au vĕḑutu in sfirşitu căt sunteţi de superioară..

Adela.

Superioară d-nei Rozescu?. Mare triumfu pentru fata lui Hagi Petcu!

Petcu.

Ce fata lui Hagi Petcu! da tu eşti mai puţinu decăt una ca Rozescu?. pentru că tatul a fostu bogasieru şi nu te-ai coboritu cu hirzobul din ceru căud ai venitu pe lume?. Fata lui Hagi Petcu!. Trebue să fie cineva unu orbu ca d-lui.. (arată pe Radu) pentru ca să nu fi vĕḑutu din capul locului că eşti unu luceaferu in protipendḑoa Iaşului.

Radu.

Aveţi dreptate, domnule Petcu; am fostu unu orbu!. Fiica d-tale era demnă de amorul celu mai ăngerescu şi eu am luat'o numai pentru zestrea ei!.. Am fostu unu orbu pentra că am recunoscutu graţiile şi nobleţa sufletului sĕu.. Am fostu unu orbu şi unu nerecunoscătoru, căci ea mi-a scăpatu onorul de doue ori intr'o ḑi şi eu nu i-amu căḑutu la picioare ca să-i inchinu toată viaţa mea. Vedeţi că imi mărturisescu insumi greşala.. Aveţi dar toată dreptatea să me despreţuiţi, d-na mea; despreţuiţi o inimă nedemnă de d-voastră; am perdutu pănă şi dreptul de a me plănge, şi nu-mi remăne decăt să ve ḑicu adio pentru totdeauna.. Haide, Stefane.

Stefan.

Asceaptă.. Sciţi d-na mea, unde merge Radu? merge să se bată la duelu.

Toţi.

La duelu!

Radu.

Stefane..

Stefan.

De vreme ce femeea ta nu te mai iubesce, putemu să-i spunemu totu.. Dar, doamna mea, Radu merge să se bată la duelu căci vrea să moară!

Adela.

Să moară!..

Stefan.

Să moară, dar! pentru ca să remăneţi vĕduvă, precum doriţi.. Haide..

(Radu şi Stefan pleacă spre uşă.)

Adela.

Radule!..

Radu.

Adelă!..

Adela.

Radule.. (ĕi intinde mâna.)

Radu, (ĕi sărută mâna.)

Angerul meu!

Petcu, (in parte).

Auḑi pehlivanu! vroia să moară la duelu, şi imi făgăduise pe de altă parte că a intră in slujbă.. ca să ajungu senatoru.. vra se ḑică ear işi băteà joculu de mine.. Ei! lasu moţpane.. (tare) Ha, ha!" d-lui boerul e şi duelgiu!. Frumosu!.. da can intreabă-lu, Adelă, pentru ce vrea să se bată?. pentru ochii tĕi, ori pentru ochii altie?

Adela.

Ce vrei să ḑici, tată?

Petcu.

Mi-aşu pune mâna in focu că d-lui e duelgiul doamnei Rozescu.

Adela.

Adevĕratu e, Radule?.. Nu respunḑi?

Petcu.

Nu-i dă curaoa se respundă.

Radu.

Aşu putè să minţescu, Adelă... dar nu e obiceiul meu.. E adevĕratu.

Petcu.

Auḑi?.. ăncă şi are neruşinarea de a mărturisi.

Adela.

A!. domnul meu.. me căescu de slăbiciunea ce am avutu ca să credu pe vĕrul d-tale căud m'a incredinţatu că me iubesce...

Stefan.

V'am spusu adevĕrul, doamna mea.. ănsĕ fatalitatea cere ca Radu să se bată pentru doamna Rozescu, de şi nu o iubesce.

Petcu.

Dacă nu o iubesce, nu are decăt a nu se duelgi pentru dĕnsa.. Mi se pare că-i bobu numeratu.. Ceară-şi pardon de ertăciune de la protivnicul sĕu.

Radu.

Eu! să facu scuse?

Verdulescu.

E pre mare jertfa, Petcule.. unu evghenistu.. cu onoru..

Petcu.

Eaca! şi tu te-ai onorificarisitu? Ama!. Verdulescu onorificarisitu!

Radu.

Aşu face cu mulţămire sacrificiul vieţei mele pentru ca să-mi rescumpĕru greşalele, dar să-m sacrificu onorul!. Credu că nici princesa nu ar priimi-o.

Adela.

Şi dacă te-ai înşelă, domnul meu?. dacă ţi-aşu cere însumi acestu sacrificiu?

Radu.

Cum, d-na mea, aţi pretinde?

Adela.

Ce se pretindu?. ca să faci pentru mine ceea ce faci pentru d-na Rozescu?. Dar, o pretindu.. Pentru dênsa ai renunţatu la datoriile d-tale căsetoresci, şi pentru mine nu ai renunţă la unu duelu.. la unu duelu ce mă înspaimêntă? Cum vrei să credu în amoru-ţi când eiu e mai micu decât deşertăciunea d-tale?

Peteu.

Ş'apoi!. cine scie?. poţi chiar să fii rănitu.. nu-i poate.. Crede-me.. paza bună feresce primejdia rea.. frica păzesce bostănăria.

Radu.

Auḑiţi doamna mea?. Eată ce ar ḑice lumea de mine.

Adela.

Şi cine ar îndrăzni să se îndoească despre curagiul d-tale?. Nu ai datu o sută de doveḑi?

Peteu.

Şi pe de altă parte ear, ce-ţi pasă de ceea ce ar ḑice lumea.. E destul să ai ipolipsul meu şi ai prietinilor mei, a lui Kir Kor, a lui Kir Manoli..

Radu.

Vedeţi, doamna mea.. aşu ajunge de risu... şi nedemnu prin urmare de stima d-tale.

Stefan.

Nime n'a ride de tine, Radule.. Oiu duce însumi scuzele tale lui Tazleo, şi fii incredinţatu că nici n'a zimbi macar.

Peteu.

Cine? Tazleo?. Contele Tazleo!. elu e duelgiul protivnicu?.. Primejdie!..

Radu.

Cum? Stefane, şi tu me îndemni să facu scuse?....

Peteu.

Eaca!. şi de ce nu?.. Eu unul aşu face fără doar şi poate.

Verdulescu, (încet lui Peteu.)

Da bine, măi omule, vrei numai decât să-lu trimiţi să se bată?

Peteu.

Eu?. dimprotivă.. cercu toate chipurile să-lu oprescu.. Nu veḑi?

Stefan.

Hai, Radule.. împlinesce dorinţa femeei tale.. Dă-i această dovadă de iubire.

Radu.

Ah!. ba nu.. nu potu.

Adela.

Asta-i singura condiţie de împăcare între noi..

Radu.

Mai bine să moru de o mie de ori decât să me injosescu.

Peteu.

Ta, ta, ta.. Vorbe.. palavre! fanfaronade!

Adela.

Dacă te-ar rugă d-na Rozescu, te-ai supune?. Adio dar pentru totdeauna. (vrea se casă)

Radu.

Adelă!. pentru numele lui Dumneḑeu.

Adela.

A! vêḑu că nu-ai nimicu în sufletu decât o mândrie oarbă.

Stefan.

Radule.. curagiu.. iţi giuru că eu în locul tĕu aşu primi.

Radu.

Ei bine.. scuse unui ca Tazleo!... fie! cum vreţi!.. Eşti mulţămită, Adelă?

Adela.

Dar, Radule!. sunt fericită.. te ertu, te credu, te iubescu. (se apropie de Radu ce stă obositu, ĕi ie capul cu mânile, şi-lu sărută pe frunte) şi acum mergi de te bate, mergi!

Radu, (veselu.)

O!. Adelă!. ai unu sufletu nobilu ca a maicei mele!

Adela.

Am sufletul maicei mele.. Radule.

Peteu, (în parte.)

Doamne!. adică proaste mai sunt femeile, pe lumea asta!

Radu, (lui Stefan.)

Hai de grabă la Rediu.. să nu ajungemu cei de pe urmă.

Adela.

Scii să maniezi armele? Radule?

Stefan.

Nu aveţi grijă, e perfectu şi la pistolu şi la floretu.

Adela.

Şi nu-lu uciḑi pe bietul conte?

Radu.

Nu; am de gându numai să-i sgăriiu titlul celu falsu cu vîrful floretului.. Hai, Stefane..

(Unu feciorn aduce o scrisoare.)

Adela.

Ear o scrisoare?

Radu.

Deschide-o tu singură..

Adela, (deschiḑêndu scrisoarea)

E de la Contele Tazleo.

Radu.

Deu?

Adela, (cetindu.)

„Scumpul meu Prinţu.."

Radu.

E familiaru rezeşul.

Adela.

„Am datu amundoi destule probe de curagiu."

Radu.

Amundoi!. auḑi Stefane?

Adela.

„Prin urmare, imi este permisu de a face scuse unui omu care va sci să aprecţuească purtarea mea.."

Radu.

O apreţuescu dar, precum merită.

Adela.

„Şi nu me îndoescu că le veţi primi ca unu „galantu omu precum sunt incredinţatu că consi„deraţi pe al d-voastre devotatu . . . Conte de „Tazleo.."

Radu.

Ce se potrivesce!. galantu omu!. (incet lui Stefanu) ca Hagi Petcu.

Verdulescu.

Vra să ḑică, pacea-i incheetă.. (lui Radu) Credu că de-acum inainte?.

Radu.

O! de-acum inainte, intru pe calea vieţii serioase, şi pentru ca să facu unu inceputu bunu, am să me apucu de plugărie.. me retragu la moşioara mea.

Petcu.

Cum?.. cum?.. Ear te-ai lăsatu de ecpaeoa ocărmuirei?.. (in parte) să remănu ear afară din Senatorlicu?

Radu.

Domnule, mai bine să faci unu plugaru bunu decăt unu biurocratu prostu.

Petcu.

Da bine.. la ce moşie ai să te retragi.. că Movilescii s'au vĕndutu la meḑatu aḑi dimineaţă.

Radu.

S'a vĕndutu.. moşioara mea strămoşească?

Verdulescu.

Ansĕ am cumpărat'o eu ca să o dau zestre Adelei..

Adela.

O! nănaşule căt eşti de bunu!.. (ilu sărută) să vii să şeḑi cu noi..

Petcu, (in parte.)

Nănaşu-i bunu!.. intrigantul!.. să me aratu şi eu cu megaloprepie.. (tare) Foarte bine, arhon ginere.. imi place să te vĕḑu seriosu şi liberariu.. Acum mai vii de a casă.. şi ne putemu inţelege impreună.. Unu beizade să se hotărească la plugariu.. Aferimu! erai vrednicu să te nasci bogasieru.. Vină să dămu măna. şi şeḑi ca păn' acum in casa mea.

Radu.

In casa d-tale?. Hagi. socrule?. ba me cartă. mi-ar fi pre bine şi nu meritu..

Petcu.

Da ce? vrei să-mi iei copila? să me lasaţi cucu aice?.

Adela.

Oiu veni să te vĕḑu in toate ḑilele, tată.. cu nănaşul..

Petcu.

De la ţară.. şepte poşte!. cu Verdulescu!.. Pe dĕnsul ilu luaţi şi pe mine ba? Ah! Toţi copiii'sunt nerecunoscĕtori!.. bine ḑiceă tatu-meu..

Verdulescu.

Cumpără şi tu o moşie alături cu Movilescii.

Petcu.

Bine ḑici.. bună idee.

Verdulescu.

Si te fă plugaru.. in locu de Senatoru.

Petcu.

Dar.. dar.. (in parte) Me facu proprietaru.. şʼapoi membru Consiliului Judeţanu. şi de-acolo. ţopu in Senatorlicu.. ca fiiul lui Kir Manoli... Crişu eu!

(Fine) *V. Alecsandri.*

POESII.

UCIGAŞUL

Multu ai iubitu de aceea şi multu ţi s'a erta.

„Ce vĕ uitaţi la mine cu feţe spăimăntate?
De credeţi că-i minciună faptul ingrozitoru
Duceţi-ve 'n pădure pe doi găsiţi acolo
Ucişi, şi eu aice sunt ucigaşul loru.“

„Pe doi! a mea iubită ş' unu omu străinu cu dĕnsa,
Din arma mea unu glonte deodată i-a lovitu,
Elu nu murì indată, cu măna mea atuncea
De-o peatră ascuţită eu fruntea i-amu sdrobitu.

„Sbucneă ferbinte sănge, şi rănele deschise
Păreau că strigă groznic spre-unu Deu resbunătoru...
Eu nu simţeam mustrare! căci cine-mi ia a vieţei
Intreagă fericire, pe-acelu potu să-lu omoru“.

„Apoi cu ură'n sufletu mĕ intorceam spre dĕnsa....
Dar căud vedeam pe earbă cum palidă zăceă
C' unu zimbetu tristu şi dulce pe mica ei guriţă...
Nu sciu, ca şi unu nouru pe ochi-mi s'aşaḑă.“

„Nu erà vinovată! perfidu erà străinul
Cu ochii rei şi negri ca şi sufletul seu,
Ea slabă erà numai, căci slabă e femeea!
Şi nu poate să simtă amoru, cum ilu simtu eu.“

„Lung me uitam la dĕnsa, şi ḑilele trecute
In găndul meu atuncea incet ear revineau
Căud me iubeă ea încă! căud o iubeam atăta!....
Dar ḑilele trecute acum unde erau?

„Atunci adăncă jale, unu doru nespusu, ferbinte,
In peptul meu deodată selbaticu s'a trezitu
Eu o stringeam in braţe şi o chiemam pe nume....
In mintea mea nebună credeam că n'a muritu.

„Erà spre inserare, şi linisce'n pădure,
De unde-atătea şoapte deodată se trezeau?
De unde-atătea giasuri ce mĕ strigau pe mine
Şʼapoi ear „ucigaşe“ in taină murmurau?“

„Şi risete grozave.... feţe spăimăntătoare....
In fug' a mele pasuri prin codru rătăceă
Dar fie care arboru păreă că după mine
Ca braţe inamice crengele intindeă.“

„Cum am eşitu de-a-colo nu sciu, nici căte vreme
Eu am umblatu prin cămpuri de groază ameţitu
Vedeam tot răni...şi sănge...şi-o palidă femee,
Păn ca din visuri grele aice mʼam trezitu.“

„Acum luaţi-mi viaţa, luaţi-mi-o in grabă
Prin chinu cum n'a fostu altul aşa amar şi greu.
Să potu pe ceea lume să fiu ear lăngă dĕnsa
Căci ea in raiu trăesce, şi'n iadu e locul meu.“

Şi chinu grozavu şi crăncenu a fostu a lui pedeapsă.
Dar in momentul morţii faţa-i se lumină
Ca'ntr'o găndire săntă, elu murmura in tăină
„Căt amu iubitu o Doamne tu scii şi me-i ertă.“

Matilda Cugler.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea.

No. 21. — Anul IV. **Iassi, 1 Ianuarie 1871.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu; pentru Svitera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Copii de pe natură—Don Juan de la Archivă. De D. *I. Negruzzi.*

Proiectul de Dicţionaru, al Societăţii Academice, apreţiare de D. *Quintescu.*

Echo de resboiu, poesie de D. *T. Şerbănescu.*

Corespondenţă.

COPII DE PE NATURĂ.

DON JUAN DE LA ARCHIVĂ.

Denique quas tota quisquam probat urbe puellas,
Noster in has omnes ambitiosus amor.
Ovidius.

Archiva curţii este o sală lungăreaţă şi naltă cu o singură uşă de intrare. De păreţii ei sunt rezemate dulapuri mari de lemnu galbenu in care se află mii de dosare vechi şi noue. Aceste sunt pline de colbu, fiindcă nime nu are indatorirea de a le şterge şi multe sunt chiar roase de şoareci pe la capete. In mijlocul salei este o masă neagră, lungă cu unu saltaru stricatu, pe care se găsesce o calamare, o năsiperniţă, unu condeiu, căteva coli de hărtie şi patru condice. La masă, pe unu scaunu vechiu cu trei pecioare intregi şi unul ciuntitu şede stăpănul acestui locu, archivarul curţii. Elu se numesce Ghiţă Titirez şi e abie de douedeci şi optu de ani, deşi de patruspredece ani e funcţionaru publicu. După ce fusese mai multu timpu scriitoru la poliţie, l'au mutatu ajutoru la archivă şi după trei ani a fostu numitu archivaru, postu ce ocupă de atunci incoace şi sperează că va ocupà ăncă mulţi ani inainte. Ghiţă Titirez e frumuşelu baietu cu figura zimbitoare şi ochii căprii. O barbă neagră ĕi acopere intreagă bărbie, părul seu e totdeauna pomăduitu, inbrăcămintea sa e curată, şi se deosebesce prin pantalonii sei care sunt atăt de pestriţi, incăt nu le se poate recunoasce coloarea. Basmaoa ce poartă in buzunarul exterioru de la peptul surtucului, o lasă totdeauna să atărne pe jumetate afară ca să se vadă marginea ei roşă sau albastră şi să respăndească parfumul ce cuprinde.

Ghiţă Titirez cunoasce foarte bine archiva lui; elu scie numĕrul ce poartă fie care dosaru şi mai toate hărtiile care se găsescu in ele. Căud unu advocatu ori impricinatu vra să consulte vre unu asemene dosaru din archivă, nu are decăt a-i spune cu cine se judecă ori s'a judecatu odinioară şi de indată Ghiţă işi aduce aminte de numĕrul dosarului, fără a consultà condica, şi scie in ce dulapu

şi pe care poliţă ilu va găsì. Cu advocaţii cei de rândul ântêiu, Ghiţă e foarte amabilu. Cum vine vre unul in archivă, Titirez se scoală şi-i dă scaunul seu, scoate o cutie de chibrituri din saltarul celu stricatu al mesei, ĕi dă focu ca să-şi aprindă sigareta şi ilu intreabă cu ce ilu poate servì. Elu scie foarte bine că cu acestu soiu de oameni e totdeauna mai nimeritu de a fi amicu, căci aḑi sunt advocaţi, mâne deputaţi, şi poimâne vre unul se face chiar ministru. Cu advocaţii de mâna a doua, deşi amabilu, elu se pune pe unu pecioru de egalitate: le dă mâna, glumesce cu dênşii, işi face sigară din tutunul lor şi imprumută câte odată de la unul sau altul mici sume de bani, uitându ânsĕ de a le da inapoi. Cu impricinaţii ânsĕ elu e mult mai reservatu. Adesa când intră vre unul in archivă, in imbrăcăminte mai simplă, elu se face că e foarte ocupatu şi tot scrie in vre o condică, fără a bagà samă că a venitu cineva care are treabă cu dênsul.

„Domnule archivaru“—se adresează cesta către dênsul cu timiditate, vĕḑêndu că funcţionarul e atât de ocupatu. Domnul archivaru ânsĕ tot urmează a scrie, fără a ridicà ochii.

„Cucoane Ghiţă...“, incepe ear după câteva momente impricinatul cu tonu mai măgulitoru:

— Ce este? respunde Titirez aruncându-i o privire scurtă şi nepăsătoare, după care incepe ear a scrie.

„Am să vĕḑu intr'unu dosaru vechiu, unu actu de pe care mi-ar trebui o copie. Este o impărţeală in viaţă, făcută de reposatul tată a socru-meu cu fratele seu Mafteiu. Ş'apoi am nevoie fiindcă unu vĕru al doile al femeei mele pornesce pricină de la o fontână aflătoare lângă locul unde erà pe atunci gardul viei, care mai pe urmă s'a strămutatu in partea pogoanelor remase tatălui femeei mele, care prin invoceală sfirşindu gălceava. . . .

— Astăḑi n'am vreme, veniţi mâne.

„Mâne e duminică, cucoane Ghiţă, şi tare mare nevoie am.

— Atunci luni. Nu potu să-mi lasu trebile pentru toţi oamenii care oru venì. Trebue să resfoiescu toată archiva ca să-ţi găgescu dosarul dumitale.

„Tare ve rogu, cucoane Ghiţă. Nu sunt unu omu nemulţămitoru.

Cum aude cuvintele: „nu sunt unu omu nemulţămitoru“, Titirez se scoală, intreabă âncă odată de numele impricinaţilor, merge dreptu la dulapu, pune peciorul peste câteva dosare de la pământu, se acaţă de vro scăndură, se trage in sus şi luându unu pachetu de hârtii, desface sfara cu care sunt legate şi scoate dosarul cerutu. Ţiindu cu o mână pe acesta, ear cu alta scoţêndu din saltarul mesei o coală de hârtie, elu ḑice impricinatului: sciu că sunteţi vênătoru; am pusu la loterie o puşcă englizească minunată, nu luaţi vro doue, trei numere,—numai trei lei numĕrul?—Dacă impricinatul se apără sub cuvêntu că nu e vênătoru, sau că are pusci destule, Ghiţă increţesce fruntea, pune hârtia inapoi in saltaru, se uită pe dosaru şi ḑicêndu cu unu tonu secu: „Nu-i acesta dosarul Dumitale, nu-lu potu găsì acuma“, pune pachetul inapoi şi inchide dulapul. Ear dacă impricinatul subscrie câteva numere şi *plătesce*, Ghiţă ĕi dă dosarul zimbindu, ĕi aduce âncă unu scăunaşu ce este după sobă ca reservă şi urmează a fi foarte amabilu.

Loteria nu e singurul mijlocu intrebuințaţu? de Ţitirez pentru a dobândì de la impricinaţi resplata servicielor ce le face. Alte ori este o colectă pentru o vĕduvă remasă fără mijlocu de vieţuire prin moartea subită a soţului ei; ori pentru inmormĕntarea vre unui bietu bĕtrănu, bogatu odată şi mortu in miserie; ori pentru repararea mobilelor grefei prin calea iniţiativei private; ori pentru unu satu intregu inundatu, sau arsu; ori infirşitu pentru altescopuri filantropice prin care dovedesce bunătatea inimei sale.

Pentru ce ănsĕ, cănd se află singuru in archivă, Ghiţă e gănditoru şi se uită aşa de distrasu pe deasupra condicelor deschise, ori in focul sobei, ori ridică ochii visători spre podele? Pentru ce acum o zimbire ĕi sboară pe deasupra buzelor? Ce hărtiuţă scoate din buzunaru şi cetesce cu aeru de mulţămire?— Ca să pĕtrundă cineva in găndurile lui Titirez, ar trebuì să cunoască şi cealaltă parte a vieţei sale, cănd şi-a inchisu dulapurile şi părăsindu cancelaria, se amestecă in curentul celorlaltor muritori.

Lepădăndu-şi caracterul de archivaru şi redevenindu persoană privată, Ghiţă Titirez nu se mai ocupă decăt cu o singură idee— *amorul*. Amorul, sau mai bine, *amorurile* sunt viaţa lui, resplata ostenelelor din archivă. Elu nu are niciodată unu singuru amoru ce-lu preocupă, ci conduce in aceeaşi vreme păn la şese şi chiar mai multe, fără ca una din iubitele lui să scie despre celelalte. A mănà toate aceste cu ghibăcie, a mulţămì pe toate, fără a perde pe nici una, nu e treabă uşoară şi numai meşteşugurile şi vicleniile minţii sale iscoditoare sunt in stare de a duce la capĕtu manopere atăt de grele.

Ghiţă Titirez nu fusese totdeauna atăt de vicleanu. Din contra erà o vreme cănd se creduse născutu pentru o viaţă casnică liniscită. Ajunsu la virsta de douăeci de ani elu suspinà după căsătorie şi işi făceà totu soiul de visuri de fericirea ce va simţì cănd va găsì pe femeea dorită şi in asceptare ceteà mereu la versuri de doru şi de dragoste. Fata unui bĕtrănu pensionaru, cu care făcuse odată cunoscinţă, ĕi părù că are toate insuşirile ce doreà să aibă aleasa vieţei lui şi se hotărì să o iee. Căt ţinù numai amorul treaba lui mergeà de minune. Fata ĕi ţiceà că-lu iubesce; elu ĕi duceà fişicuri de bomboane, ea ĕi lucrà pungi in secretu—in sfirşitu căteva sărutări ascunse ilu incredinţarĕ că nu are decăt să facă propunerea pentru ca totul să fie isprăvitu. Cănd ănsĕ veni la viitorul seu socru, acesta se indignă de o asemene cutezare din partea unui scriitoru de poliţie (căci pe atunci ăncă nu intrase in archivă) şi—ceea ce supără mai mult pe Titirez—copila era cu totul de părerea tatălui ei. Respingerea propunerei sale umplù pe Titirez de amărăciune şi mai multe sĕptĕmăni, se simţì foarte necăjitu. După aceasta ănsĕ, fie ca să-şi resbune asupra femeilor, fie ca să-şi uite superările, elu se puse a face curte in dreapta şi in stinga şi vedù cu mirare că femeile departe de a-lu dispreţuì, ilu privescu cu ochi favorabili şi că aveà succesuri neasceptate. Deatunci incredinţăndu-se că e băetu frumosu şi cu norocu, elu s'a pusu pe amoruri. Aceasta se făcù ăntĕi unu obiceiu, apoi cu vremea o trebuinţă la care ţineà mai mult chiar decăt la postul ce ocupà. In zadar ilu mustrà maică-sa, o băbuţă bĕtrănă cu care locueà impreună in o casă din mahala şi totdeauna cănd veneà la

vreme de masă ĕi ḑiceà că are s'o păţească intr'o ḑi, căci aru fi pe lume mulţi barbaţi rĕi ce-şi temu femeile; in zadar căutà să-lu oprească serile acasă; in zadar ilu incredinţà că ar voì mai degrabă să renunţe la jumetatea salariului, pe care Ghiţă in bunătatea sa ilu impărţeà cu dĕnsa, decăt a-lu vedé urmăndu această cale, Ghiţă nu se puteà lasà de obiceiurile sale! Din contra din ḑi in ḑi dobăndeà mai multă prudenţă şi ghibăcie. Işi făcuse teorii despre modul cum trebue făcutu curte: in care casu ai nevoie de presenturi; in care altul trebui să vii cu stihuri sau cu lăutari; căud trebui să fii supusu măgulitoru, sau dărzu şi măndru. Unu mijlocu comunu aveà ănsĕ pentru toate: de a ţinè una şi bună dacă ai inceputu odată. „Partea adversă—aşa numeà elu pe femei—nu trebue cruţată. Ca să nu perḑi judecata prin părăsire sau paragrafie, trebue totdeauna să ai vr'o hărtie gata, să pui s'o inregistreze şi să cauţi ca termenul să fie căt de scurtu.

Astfeliu trăindu, Titirez ajunse a nu mai află nici o plăcere in societate de bărbaţi; cu dĕnşii nu găseà nimica de vorbitu, ĕi erau uriţi şi chiar se fereà de ei, căci devenise prudentu şi aveà de principiu că in afaceri de amoru trebue să taci şi să faci.

Acum elu aveà numai patru iubite căci din cele şese ce avusese—numĕrul legalu, cum ilu numeà Titirez—doue fusese silite a părăsì orașul si cu pornirea lor se stinsese şi amorul lui Ghiţă.

Aceste patru erau 1) femeea grefierului seu *Nataliţa*, 2) *Anastasia*, fata iconomului Procopie, protopopă: 3) *Luţica*, cusutoriţă la o modistă şi 4) *Cleopiţa*, cucoana tenerică a unui boeriu bĕtrănioru.—

Cunoscinţa Nataliţei o făcuse cu ocasiunea mergerei lui cu dosare şi cu hărtii la casa superiorului seu; pe Anastasia o cunosceà de mult, fiindcă făceà adese ori visite la părintele Procopie şi petreceà acolo chiar serele; pe Luţica o vĕḑuse intr'o sară stăndu la uşa dughenei şi uităndu-se la cei care treceau şi se oprise să-i vorbească, ear pe cucoana Cleopiţa o vĕḑuse ăntĕi la primblare intr'unu echipagiu frumosu şi după aceea la fereastră. Trecuse adese ori pe dinaintea casei sale incoace şi incolo, incăt tĕnĕra cucoană ilu luâ in samă, apoi se deprinse a-lu vedè trecĕndu; după aceea s'a intămplatu să-i şi vorbească căteva vorbe in treacătu; in sfirşitu cu vremea făcuse cu dĕnsa cunoscinţă mai intimă.

Pe toate aceste elu scià să le economisească bine. Cu Luţica se intălneà sara căud modista işi inchideà dugheana; o primblà in ḑile de serbători, ănsĕ totdeauna la locuri in care nici una din celelalte nu veneà niciodată. La Anastasia se duceà in visită şi profità de momemtele căud remăneau singuri pentru a-i spune căte-va cuvinte de amoru, a-i da o srisorică, ori a primì de la dĕnsa; o vedeà ăncă la biserică unde se duceà cu părinţii ei; căteodată la petreceri şi acum puneau la cale cum să se vadă mai nesuperaţi; pe Nataliţa o vedeà la dĕnsa a casă, căud barbatul erà dusu—despre care ilu insciinţà o oală cu flori ce apăreà totdeauna in fereastră căud se duceà barbatul şi la cucoana Cleopiţa intrà in momente oportune pe o portiţă din dosu care da in grădină. Acum visà la o a cincelea iubită, la o căpităneasă pe care o vĕḑusĕ

in grădină primblându-se la braţul barbatului ei şi care se cam uitase la dĕnsul cu coada ochiului şi de cătva timpu respundeà totdeauna la zimbetul seu.—Preferenţă lui erà totdeauna pentru cea presentă. Când erà singuru le lasà să defileze pe toate in gândul seu, zimbeà la fie care din ele şi inpărţeà inima lui in părţi egale pentru toate. Ceva, ceva pare că tot ţineà mai mult la Anastasia, cu care gândeà chiar căte odată să se insoare, idee ănsĕ ce goneà, indată ce-şi inchipueà că trebue să părăsească pe celelalte. Une ori işi ţiceà că ar putè-o luà, fără a curmà relaţiunile celelalte, dar cu toate aceste nu se puteà hotărî la unu asemene pasu. Mai puţin dragă ĕi erà grefieriţa, căci aceasta, pe lângă că aveà unu barbartu gelosu, apoi se şi inamorase din cale afară de Titirez, plângeà pre mult, slăbeà, se uità la dĕnsul ca la unu Dumneţeu, incât se cam săturase de dĕnsa.

Intr'o ţi — erà tocmai o Sămbătă, Ghiţă Titirez se aflà singuru in archiva lui şi aratà preocupatu, ţiindu in mănă vo patru hărtiuţe. Aceste erau toate scrisori de dragoste ce primise şi care-lu cam puneau in vălmăşagu. Cea ăntĕi ţiceà aşa:

„Ghiţică dragă,

Măne e tocmai duminica mea, când Madama imi dă drumul toată ţioa. Să vii desdemeneaţă să me iei ca să mergemu la vie. Sara ne-omu intoarce in târgu ş'omu merge s'ascultămu musica. Adă-mi ş'o părechie de mănuşe de la dugheana din colţu, scii, numĕrul $6^1/_2$. Să nu cumva să intărţii, c'o păţesci cu mine. Iţi sărutu ochişorii.

Luţica.

A doua scrisoare erà de la Anastasia:

Preiubitul meu!

La biserică este măne slujbă mare. Tata şi mama mergu amundoi. Eu m'amu făcutu bolnavă şi voiu rămănè a casă. Vino, preiubitul meu. Pănă măne imi pare unu anu — toată noaptea am să visezu de tine. Te sărutu de o mie de ori.

A ta iubită

Anastasia.

A treia scrisoare erà foărte scurtă:

Titirejel,

Dumnealui s'a dusu la ţară şi se intoarce poimăne. Fii măne la unul după ameaţi la locul sciutu. Doar n'ai perdutu cheia?

C....

Cea de pe urmă şi mai sentimentă erà de la grefieriţă:

Iubitul inimei mele, scumpul, dragul, drăguţul meu!

Vino măne după ameaţi. *Elu* are treabă la presidentul lui toată vremea. Vino, scumpul meu. Of! Tu nu me iubesci cum te iubescu eu. Oh! Ghiţă! Ghiţă! Nu scii căt te iubescu de mult. Numai la tine gândescu ţioa şi noaptea. Eiu imi e tot mai nesuferitu. Of Ghiţă! Iubesce-me şi tu cum te iubescu eu. Imi pare că te tot vĕdu cu ochii tei cei frumoşi şi me topescu . . . Of! iubesce-me Ghiţă şi nu fii aşa de posomoritu ca mai dăunăţi; am plânsu toată noaptea. Te sărutu de o mie de mii, de mii de ori. A ta iubitoare pentru vecii veţilor te sărutu şi ear te sărutu de o mie, de mii de ori.

Nataliţa.

Titirez cetì scrisorile de mai multe ori, apoi se scărpinâ in capu, işi făcù o sigaretă, mai gândì ceva, apoi ear cetì scrisorile şi in faţa lui se vedeà că nu scie ce să facă. Ca să mai uite, luâ condeiul şi numerotâ toate scrisorile, după obiceiu — obiceiu transportatu din archiva curţii in archiva lui privată — dar tot nu-i veneà nici o idee cum să scape din acestu impasu, mai cu samă fiindcă in Duminica aceea erà să fie paradă şi astfeliu capitanul nefiindu a casă, elu se hotărise să facă celu ântêiu pasu seriosu spre căpităneasa cea frumuşică. In sfirşitu işi făcù programul următoru: Desdemineaţă in vremea bisericei va merge la Anastasia; după aceea s'a duce la Cleopiţa să-i spuie că are treabă la grefierul seu şi totodată va scrie Nataliţei că-i cam bolnavu. In vremea aceasta sə va răpedì la căpităneasa, ş'apoi va sfirşì ḑioa cu Luţica. Aşa şi făcù. Adoa ḑi după ce se imbrăcâ frumos, neuitându pantalonii cei cu roşu, albastru şi albu, făcù o visită lungă celei mai preferite din iubitele lui, se răpedì la Cleopiţa şi discuiè portiţa din dosu, in vreme ce trimese următoarea scrisoare Nataliţei:

Drăguţă!

Tare sunt bolnavu; me doare capul şi şelele şi mama mi-a pusu unu muştaru şi nu-mi dă voie să esu din casă. Socotu că mâni imi va fi bine şi insănătoşindu-me oiu venì să te vĕdu, căci am să me ceru să me ducu de la cancelărie pentru boală ş'apoi atunci vomu fi singuri. Tare sunt mâhnitu pentru şele.

A matale iubitoru şi te sărutu cu dulce
G . . . ă T . . . . z.

P. S. Arde scrisoarea ca să nu cumva.....

Cleopiţa auḑindu că Ghiţă are treabă se necăjì ântêi de aceasta, apoi avĕndu oare care practică a acestor lucruri, ĕi venì ideea că Titirez ĕi este necredinciosu şi nu-lu oprì, mai mult. Ănsĕ intorcĕndu-se in casă işi schimbâ grabnic hainele, ḑilu urmărì de departe şi-lu vĕḑù intrându in casa căpitanului. In vreme ce ea sta la pândă după unu zaplazu, Ghiţă intrâ la căpităneasa.

„Ve rogu să me iertaţi, cuconiţă, ḑise elu, dar am auḑitu că ve mutaţi la Sf. Dimitru şi am vrutu să vĕḑu casa dacă nu ve supĕră. Eu sunt archivarul curţii: Ghiţă Titirez.

— Căpitanul nu mi-a spusu că se mută, respunse ea, dar are obiceiu de a nu me insciinţà despre nimica.

„Aşa sunt barbaţii, respunse Titirez zimbindu. Cum se insoară, apoi se facu tirani asupra femeei lor.

Căpităneasa dădù din capu şi suspinâ.

— V'am vĕḑutu de multe ori la grădină, cuconiţă, urmâ Titirez. Ântêia dată in ḑioa de Sf. Petru şi Pavel. Aveaţi o rochie cafenie care ve şedeà foarte bine.

„Dar cum de ţineţi minte aşa de bine?

Titirez suspinâ, apoi se uitâ pĕtrunḑĕtor la dĕnsa, apoi plecâ ochii la pămĕntu. Căpităneasa se inroşì.

După ce mai schimbarĕ căteva vorbe, căpităneasa ĕi propuse să-i arăte casa. Ghiţă ĕi oferi braţul şi cercâ a stringe mai tărişor pe al ei. Frumoasa căpitănească neimpotrivindu-se, ei merserĕ aşa din odaie in odaie tot vorbindu şi zimbindu, şi devenindu tot mai intimi. In odaea cea din urmă căpităneasa se oprì ḑicĕndu: „Aici este . . . n'ar trebuì . . .

— Pentru ce să nu intrămu şoptì Titirez, uitându-se drept in ochii ei.

„Apoi . . . . . şi căpităneasa se inroşeà tot mai mult.

Nu apucase a inchide bine uşa după dĕnşii, când se auḑì in coridoru unu zuruitu de sabie şi de pinteni.

— Saraca 'n de mine, căpitanul! Ce-a să gândească! strigâ ea.

„Pe fereastră, respunse Titirez.

— „In cada de sub streşină“, adăugì ea.

„Când să mai vinu, ḑise încă Titirez păşindu peste fereastră.

— Joi sara la optu, respunse căpităneasa, inchiḑĕndu fereastra in pripă şi mergĕndu zimbitoare să intâmpine pe soţul ei.

Ghiţă ajungĕndu la păměntu se tupilase in cadă. Din nenorocire in fundul cadei erà încă apă de ploaie, aşa incât bietul archivaru stătù mai multă vreme cu pecioarele in apă până la glezne şi-lu apucâ unu gutunaru tătărescu. Când observâ imprejmuirile, vèḑù alăturea unu zaplazu in dosul căruia s'ar fi pututu da unu mormentu, ş'apoi fugì.

Abè eşì din cadă şi se ascunse după zaplazu, când ilu apucâ cineva de braţu. Titirez ingălbenì, gândindu că-i ofiţerul şi-i slăbirĕ toate puterile. Erà ânsĕ Cleopiţa care-lu pândeà.

„Ha! Vĕnḑĕtorule, te-am prinsu in sfirşitu! strigâ ea, ridicându vĕlul de pe faţă. Ha! Netrebnicule şi faţarnicule!—Cum vĕḑù Titirezu că nu-i căpitanul, indată prinse la inimă işi prefăcù faţa şi ḑise zimbindu:

— Am sfirşitu treaba cu grefierul meu; bine că te-am găsitu; tocmai erà să vinu la mata, drăguţă.

„Aşa cuconaşule? Dar pe fereastră de ce ai săritu, da in cadă ce-ai căutatu, dar, de ce tot strănuţi şi-ţi sunt pecioarele ude?

— Te incredinţezu . . . să n'am parte de mătăluţă; iţi juru pe tinereţele mele, pe dragostea mea . . . , drăguţă . . .

„Pei şi să nu te mai vĕḑu in ochi, satane, că te ucidu. Ieu unu paru şi te ucidu!

Ḑicĕndu aşa Cleopiţa se depărtâ furioasă.— Titirez remase o secundă pe locu, strănutâ de căteva ori, se mai scărpinâ in capu; apoi se puse intr'o brişcă cu unu calu, ridicâ coşul şi merse a casă, făcĕndu pe drumu socotteală că tot mai are vreme să se schimbe şi să meargă la Luţica.

Care fù ânsĕ spaima lui, când, intrându a casă vĕḑù la dĕnsul in odaie o femee care şedeà pe unu scaunu şi-lu asceptà.

— Mata eşti, Nataliţă?

— Tu me inşăli şi me vinḑi, o! Ghiţă, ĕi respunse aceasta galbenă ca ceara şi cu ochii rătăciţi. Nu-ţi-e milă de mine şi de dragostea mea? Tu nu eşti bolnavu, tu nu mĕ iubesci. Of! Ghiţă ai să dai samă!

„Mai incet, pentru Dumneḑeu strigâ elu, poate să te-audă mama care-i in odaea din fundu lângă bucătărie.

— Nu-mi pasă, strigâ grefieriţă, deacum nu-mi pasă de nimica. Ce-a fi, a fi; sunt hotărită la toate!

„Dar liniscesce-te, pentru Dumneḑeu! o rugă Ghiţă. Iţi juru că am fostu bolnavu, nu veḑi cum sunt de regusitu şi de recitu. Numai pe mata te iubescu; iţi juru pe ochii din capu! Numai la mata gândescu.

— Dacă-i aşa, hai să fugimu! Pe *dĕnsul* nu-lu mai potu suferì; viaţa mi-e unu blăstemu. Hai să fugimu chiar acum, ori nu me iubesci şi me omoru.

„Saracul de mine şi de mine, strigâ Ghiţă desperatu. Să nu cumva să te omori şi să faci aşa o poznă! Dar vino-ţi in fire, scumpo; cum să fugimu, unde şi cu ce? Vrei să me dee afară de la archivă?

De nu fugi cu mine, me omoru—tot strigà grefieriţa şi ochii ĕi ardeau cumplit.

„Ei bine, vomu fugì — dar nu acum. N'am pusu nimicu la cale. Poimăni sara oiu venì să te ieu, gătesce totu.

Cum o măngăeà astfeliu, tot strănutăndu şi tuşindu de recitu ce erà, deodată se deschise uşa mare şi se răpedì in casă Luţica care nu avuse rabdare a-lu mai asceptà. Căud vĕdù o altă femee, remase incremenită, apoi deodată se resuflâ adănc şi-i aruncâ a ploae de injurii:

— Ha! Marţafoiule! de aceştia imi eşti? Prepuneam eu de mult că eşti bunu numai de stirnitu femeile, ei lasă mangositule!

Strigăndu aşa, Luţica se aruncà cu unghiile asupra lui ca să-lu sgărie şi să-i scoată ochii. Nataliţa ănsĕ devenì deodată palidă ca o moartă şi căduì leşinată pe canape.

„Aleu! Valeu! Ce-i pe capul meu, ce-i pe capul meu! se văità Titirez trăgĕndu-se de pĕru.

— Cine-i femeea asta, rĕule şi blăstematule? tot strigà Luţica amenin̦tăndu-lu cu unghiile.

Strigătul şi vuetul spărierĕ pe mama lui Titirez care erà in odaea din fundu lăngă cuptioru şi băbuţa sărì să vadă ce se petrece. Ănsĕ abie apucase a intrà in odaea unde se petreceà această scenă, căud se şi auḑi afară glasul greferului care intrebà pe femeea de la bucătărie: „A casă-i Ghiţă?

Auḑindu acestu glasu, Titirez apucâ pe Nataliţa in braţe, strigăndu cătră bĕtrănă: „Scapă-me, mamă!“ Băbuţa impinse pe Luţica in odaea de alăture după Ghiţă care duceà tot acolo pe Nataliţa.

— Sărutu măna, cucoane Pavlachi, ḑise betrăna, intămpinăndu pe grefierul ce intrà. Ghiţă e cam bolnavu şi-i culcatu — i-am pusu unu muştaru.

„Imi pare rĕu, respunse grefierul. Tocmai veneam şi eu odată să-lu vĕdu. A fostu de atătea ori la mine şi-mi tot ḑiceam că trebue să vinu şi eu odată. E dincolo in patu? Am să mergu să-lu vĕdu.

— Nu ve osteniţi, cucoane Pavlachi, eaca vine singuru. — Intrăndu Ghiţă, bĕtrăna eşi să aducă dulceţi.

„Tare eşti galbenu la faţă, Ghiţişor, ḑise grefierul cătră Titirez ce intrase şi părea că acum s'a sculatu de pe o lungoare de patruḑeci de ḑile.

— Nu mi-e bine, domnule grefieru, am să ve rogu chiar să-mi daţi unu congediu de căteva ḑile.

„Bucuros, Ghiţişor, bucuros, respunse grefierul, luăndu dulceţi. Numai veḑi de te indreaptă. Scie femeea mea o doftorie pe care am să-ţi-o dau, o doftorie care face minuni. Numai femeea mea are să te indrepte.

După ce mai vorbirĕ căteva momente, grefierul eşì şi sărută pe Titirez pe frunte, căci din toţi funcţionarii sĕi subalterni archivarul erà favoritul sĕu.

. . . . . .

Căteva ḑile, după duminica cea plină de intămplări din care scăpase cu bine ca prin minune, Ghiţă Titirez se indreptă de gutunarul, tusa şi frigurele ce-lu scuturase. Ănsĕ băbuţa, muma lui, nu vol să-lu ierte păn ce

nu se va spovădui şi impărtăşi ca să se spele mai ăntĕi de pĕcatele sale, şi păn a nu-i luà promisiunea solemnă că in viitoru va fi cu minte. Săvirşindu aceasta, Ghiţă vĕdù cu părere de rĕu că remăsese aproape fără amoruri. Perduse pe Cleopiţa, pe Luţica şi pe Nataliţa şi nu-i mai remăneà decăt Anastasia şi căpităneasa şi ăncă această din urmă mai mult ca speranţă pentru viitoru.

Deaceea, fiindu nesfirşitu indemnatu de maică-sa, avĕndu şi in memorie intămplările din duminica cea fatală, amintiri care ilu urmăreau păn̆ă in visu, elu luâ hotărirea să se insoare — se'nţelege cu Anastasia care totdeauna fusese mai preferită. Intr'o ḑi dar, elu merse pe neasceptate la dĕnsa. Ănsĕ care fu indignaţiunea lui, căud, intrăndu in casă, găsì pe unu diaconaşu frumuşelu singuru cu Anastasia, care-i tot spuneà şi o desmerdà cu măna, tocmai căud părinţii nu erau a casă. Fără a perde unu cuvĕntu, elu eşi furiosu, convinsu că femeile sunt perfide, şi că e prostu acela ce are incredere in ele, şi-şi ḑise că de acum nu va mai fi credinciosu ca inainte. De aceea alungâ din minte ideea căsătoriei, şi urmâ cu amorurile.

Pe la primblări, pe la teatru, prin adunări, la curte căutà mai multă vreme păn̆ă ce işi adunâ earăşi căteva iubite. Pe lăngă căpităneasa cu care acum erà mai intimu, mai găsise o vĕduviţă foarte frumuşică, intr'o mahala dar care umblà după căsătorie, deşi aveà doi copilaşi. Mai făcù cunoscinţă şi cu o profesoriţă de la o şcoală de fete *Polyxenia Găină*, care iubeà foarte mult poesia şi la care vedeà că fără versuri nu isbutesce. De aceea in archivă, căud erà singuru, elu impingeà adesa condicele intr'o parte şi făceà poesii, lucru ce la inceputu ĕi veneà mai greu, dar in urmă, cu ajutornl şi a căţorva calindare şi jurnale ĕi erà mai indămănă. Intr'o ḑi compuse mai multe pe care erà să i le presinte impreună c'unu bucheţelu. Cea ăntĕie o numise „*la P . . .*“

Tu eşti ca o rosă, ca unu crinu
Pe căud eu suspinu.
Ah! primesce acestu buchetu
De la unu băietu
Care atăta te iubesce
Incăt se topesce
Şi te uità la mine cu amoru
Căci altmintrele moru.

Alta erà o alusiune la o convorbire ce avuse cu dĕnsa in grădină.

Mi-ai spusu că me vei iubì
Căud vei fi incredinţată
Că după alta nu alergu
Şi că ai inima mea toată.

Apoi cum am să iubescu
Pe alta decăt pe mat à,
Căud dacă nu eşti acolo
Eu plăngu ḑioa şi noapteà.

A treia erà unu acrostichu asupra numelui ei:

G ăndesci că voiu maiu trăi
A tunci căud nu me vei iubì?
I! mai de grabă aşu murì
N imicu nu m'a putè oprì
A ceastă viaţă a sfirşì.

Asemene versuri compuneà elu pentru profesoriţa Polyxenia, in vreme ce stringeà şi mai tare relaţiunile cu căpităneasa, ce frequentà pe vĕduviţă, depărtăndu totdeauna vorba căsătoriei şi totdeodată căutà şi alte amoruri noue pentru a putè implinì cel puţin numĕrul legalu.

Iacob Negruzzi.

Proiectul de Dicționaru al Societății Academice.

In urma notiței publicate innumĕrul de la ântĕiu Octomvrie anul espiratu al „Convorbirilor Literare“ asupra lucrărilor „Societății Academice“ in sesiunea aceluiași anu, creduserĕmu cu toți, că în adevĕru activitatea ei s'a mărginitu de astă dată numai la cele espuse in arătata notiță, când aflarĕmu de la unu amicu al nostru, unul din membrii Societății, că s'a mai făcutu și unu inceputu de Dicționaru Românu, pentru lucrarea căruia, precum și a unei gramatice, reposatul *Zapa* a lăsatu cunoscutul fondu. Acestu inceputu de Dicționaru, care a apărutu numai ca proiectu deocamdată, cuprinde deja șeptedeci și noue de pagine.

Suntemu dintre aceia care nu se impacă cu direcțiunea Societății in privința ficsării ortografiei române. Cu toate acestea amu urmatu totdeauna cu atențiune lucrările ei, și de aceea amu căutatu a ne pune la dispositiune numitul proiectu. Voeamu ca, după ce vomu vedè modul cum Societatea gândesce a pune in lucrare o operă atât de necesară, să venimu cu o apreciare relativă la aceasta in foaea de față, reparându astfeliu și ceea ce s'a scapatu din vedere mai nainte. Terminându studiarea proiectului oferimu publicului ceea ee ne propusesemu, și credemu de prisosu a adăogi, că intențiunea noastră nu poate fi alta decât a esprime cu imparțialitate resultatul ecsaminării proiectului și a arătà Societății Academice, că urmămu cu unu viu interesu lucrările ei.

Se ințelege de sine ânsĕ, că, de oară ce puținul, ce s'a elaboratu până acum din Dicționaru, este sub formă provisorie, nu vomu intrà in ecsaminarea lui pasu cu pasu. Aceasta s'ar putè face când l'amu avè dinainte in intregul seu și nu in columnele unei foi periodice. Totuși vomu cercetà cu oare-care detailuri mai alesu ideea Dicționarului, spiritul in care s'a intreprinsu, căci acestea voru remânè*) cu toate modificările, ce voru putè fi introduse, apoi modul cum s'a dedusu ințelesul cuvintelor, precum și intru cât proiectul a reeșitu mai bine decât alte Lexicoane in etimologia vorbelor date.

I.

Luându proiectul in mână, spre a-lu resfoì deocamdată pe ici pe cole — cum face ori cine la incepetu, când ĕi cade o scriere in mână, cu scopu de a-și satisface in treacătu curiositatea —, intâmplarea a făcutu, ca să dămu cu ochii de cuvĕntul *amenu*. Negreșitu, ne-amu ḑisu, inainte de a citì esplicațiunea dată, aceasta este vorba *aminu* — și rugămu pe lectoru să nu creadă, că voimu a face glumă —, scrisă după modul Societății Academice, ca și *tene, bene, sene, espreme, despune*, etc., in locu de *tine, bine, sine, esprime, dispune*. Dar cât de mare ne-a fostu mirarea când, citindu mai departe, spre a găsì confirmarea presupunerei noastre, amu datu peste cu totul altu ceva, când am vĕḑutu, că inseamnă ca și lat. *amoenus „placutu vederei, formosu,“* etc. In mirarea noas-

*) La casu de a căpătà o desmințire in această privință, nu numai nu ne va părè reu, dar vomu simți o bucurie nespusă.

tră ne-amu frămĕntatu mintea, spre a vedè, dacă cumva nu esistă acestu cuvĕntu in gura poporului din Românía Munteană sau din cea Moldoveană -- fiindcă la scriitorii Muntenilor și Moldovenilor nu l'amu cititu nicăeri —, dar sforțarea minții ne-a fostu deșartă. In cea ce privesce subdialectul*) vorbitu de Românii din Ardealu și Banatu nu ne-amu incumețitu a face acelașu lucru, căci n'amu avutu ocasiune a trăì mai multu timpu printre Românii de acolo, și pe cea ce amu pututu auzì din contactul cu diferiți Români culți, de ai lor, nu ne puteamu rezimà mult, de oară ce acele persoane au pututu vorbì mai mult sau puțin literaru, și limba adevĕrată a unei țeri nu se poate invĕță decăt din contactul cu poporul ei, (singurul care represintă caracterul naționalu mai puțin influințatu), intocmai precum nu putemu bè apa cea mai limpede decăt din vinele munților. Asemene n'amu voitu a atribuì multă valoare publicațiunilor mai noue din acele provincii române; cine scie, ne-amu obiectatu noue inșine, dacă nu le-a scăpatu tocmai acestu vocabulu. Atunci, amu adăugitu, să vedemu celu puțin Lexiconul Românu apărutu la Buda, celu mai mare ce posedămu pănă acum; acesta trebue să-lu aibă. Căutarea noastră a fostu earăși nesatisfăcută, nici aci n'amu găsitu vre-o urmă de „*amenu.*“ Amu mersu și mai departe, amu vrutu să scimu, dacă vorba in cestiune nu se află in dialectul Macedo-românu, și amu consultatu pe unu profesoru, care, fiindu născutu Macedoneanu, posede mai bine decăt noi acelu dialectu. Nici de la dĕnsul n'am descoperitu pe „*amenu.*“

După acestea lectorul ne va concede de siguru, că condescendința noastră cătră autorii proiectului și-a atinsu limitele ei, căndu, neluăndu in samă toate cercetările și căutările de mai sus, și nici imprejurarea că n'amu intălnitu pe „*amenu*“ in vre-o carte mai vechie românească, căndu după toate acestea, ḑicemu, le-amu presupusu cunoascerea mai de aproape a cărților vechi, precum și a dialectului Daco-românu, ear căt despre Dicționarul de la Buda, fiindcă nu s'a consemnatu in elu totu materialul limbei române, că această espresiune a pututu lesne să scape din vederea autorilor lui.

In naivitatea noastră nu puteamu concepe, că intr'unu Dicționaru, ca și in ori care operă sciințifică, se poate prinde ceva din aeru, rezimăndu-ne in aceasta și pe consideraținnea, că ei, ca erudiți oficiali ai țerii, și ca unii ce au la dispositiune membri din toate provinciile Române, trebue să scie mai mult decăt toți care au scrisu pănă aci Lexicoane.

Ănsĕ cu toată bună voința ce aveamu de a le acordà și de aci inainte o incredere căt de mare, nu amu fi pututu face aceasta fără periculul de a călcà principiul celu mai elementaru in asemene materii, adecă de a nu se increde orbesce in nimene.

Admitĕndu dar, că nu voru mai veni in contraḑicere cu totul, și că casul precedinte va remăne isolatu, amu continuatu a resfoì proiectul earăși in treacătu. Eată peste ce feliu de cuvinte am datu: *aborire* („a nasce inainte de timpu“) *abluire*, *abiecere*, *abscin-*

*) Aceasta este cel mult denumirea, care se poate da diferinților neinsemnate și mai mult lexicografice dintre vorbirea tuturor Românilor afară de cei din Macedonia.

dere, *acclivu*, *addere*, *additare*, *adegere*, *aderare* („a estimà in monetă"), *abscedere*, *adóre*, *adoria*, *adurere*, *affundere* („a vĕrsà peste ceva,") *agere*, *aggere*, („ridicătură de pămĕntu sau de peatră"), *aggredere*, („a apucà, a atacà, a incepe vorba,") *advolvere*, *agnu*,—*gnă*, *algóre*, *allidere*, *alsiosu*, *almu*, *ambagi*, *amnu*, *abstemiu*, *acervu*, *acerbare*, *adiecere*, *alienu*, *alleviare*. Aplicăndu acestor vorbe aceeaşi operaţiune ca şi lui „*amenu*" şi vĕḑĕndu că nici acestora nu se poate dà nicăeri de căpătăiu, atunci numai s'a făcutu lumină in mintea noastră, tocmai atunci amu sciutu, ce trebue să găndimu şi despre ele şi despre „*amenu*," şi ne-amu căitu de pre marea noastră condescendinţă către autorii proiectului, chiar şi căndu aceştia sunt autorităţi.

De şi acestu resultatu erà suficentu spre a arătà modul unicu de a scrie Dicţionare, cu toate acestea credincioşi scrupulositătii noastre, inainte de a ne formà judiţiul definitivu, amu esaminatu proiectul de la prima pagină pănă la cea din urmă. Această esaminare penibilă — căci ce poate fi mai aridu decăt studiul unui Lexiconu — ne-a pusu in stare a descoperì şi alte multe vocabule*) care, fiindu de calibrul celor de mai sus, ar fi ostenitoru şi chiar de prisosu a le mai enumerà: toate luate pe dintregul din latină şi importate in limba noastră—voimu a ḑice in Dicţionarul Societăţii Academice.

Dar in cercetarea proiectului ne-a mai săritu şi altu ceva in ochi, vorbe care le avemu in adevĕru, ănsĕ date nu cu forma lor, căpătată conform spiritului limbei noastre, ci cu una, care singură pare corectă autorilor proiectului, precum vomu vedè mai la vale.

In urma unei asemene stări de lucruri lectorul va găsì că respundeamu unei necesităţi, căndu de la inceputu amu anunţatu intenţiunea de a cercetà ideea Dicţionarului.

Ce este dar unu Dicţionaru? Dicţionarul unei limbi este o operă, in care se consemnă materialul ei, intru căt acesta se află in gura poporului din toate locurile ce ocupă; in scrierile mai noue, intru căt espresiunile lor au trecutu in usul generalu; şi in cele vechi; cu alte cuvinte elu are să conţină tesaurul limbei, care se vorbesce, s'a scrisu şi se scrie. Din acestu materialu nu se potu esclude (cu aplicaţiune la limba română) decăt cuvintele străine, nu numai cele care s'au infurişatu de curĕndu, şi anume cele maimuţate din franţuzesce, ci chiar de mai multe secule, care ănsĕ n'au căpătatu dreptul de cetăţenie in ea, ca să ḑicu astfeliu, şi pentru care avemu vorbe romăne corespunḑĕtoare; nu se potu esclude decăt forme de cuvinte introduse contra spiritului limbei, afară numai dacă usul n'a făcutu ca vre una din acestea să devină cu acea formă atăt de generală şi necesară, incăt să nu o mai putemu schimbà; in fine nu se potu eliminà decăt modificările particulare supt care se mai aude unu cuvĕntu, şi in locul cărora se admite una care este in acelaşu timpu, dacă se poate, şi cea mai desu intrebuinţată şi cea mai regulată*) Amu ḑisu cea mai regulată, ear nu cea mai corectă, pentrucă şi celelalte

*) Despre termenii sciinţifici nu voimu a vorbì, de şi părerea noastră este, că ar fi trebuitu să se lase la o parte acum, spre a avè mai ăntĕi adunatu pe deplinu tesaurul propriu al limbei noastre.

*) Ca es. ne poate servì *vinu* (vinum), care se prefere lui *ghinu* sau *jinu*; *pieptu* ear nu *cheptu*, *fieru*, ear nu *chieru*, etc.

potu avè justificarea lor fonetică, numai suntemu nevoiți a consacrà pe una, spre a scapà de celelalte variațiuni ale ei. Aceasta trebue să o aibă și o au in vedere nu numai etimologiștii, ci chiar și aceia care se ḑicu fonetiști, și a cărora sistemă nu poate fi de a nu supune limba la nici o regulă, dar care admitu numai regule indespensabile in interesul unității limbei, in tocmai precum insuși legislatorul celu mai liberalu, acela care respectă mai mult dreptul firescu, este silitu a pune și elu oare-care restricțiuni drepturilor particulare, altmintrele legitime, in interesul unității Statului, binelui comunu.

Acestea trebue să se aibă in vedere la scrierea unui dicționaru (afară numai dacă nu servesce la consemnarea dialectică, ear nu generală a unei limbi), astfeliu s'a urmatu și de alte popoare, care au scrisu asemene opere, aceasta ne dictează și bunul simțu, și chiar scopul pentru care se intreprinde unu dicționaru.

Cum găsimu aplicate aceste principie la opera de care ne ocupămu, in ce s'a călcatu pănă aci vre-unul din ele? In locu de a vedè tendința esclusivă de a se adaugì materialul limbei (ceremu aceasta, se ințelege, numai in mĕsura puținului ce s'a lucratu pănă acumu) prin nouĕ vorbe romăne, care nu se află in alte dicționare, și a cărora sorginte este departe de a fi desecată cu totul, găsimu proiectul incărcatu cu cuvinte care nu numai nu se audu nicăeri, dar n'au fostu nici chiar in scrisu intrebuințate măcar o singură dată de vre unu scriitoru romănu. Care va fi dar resultatul acestei procederi? Prin grămădirea unor asemene vocabule, care esistu numai in fantasia autorilor lor, dicționarul va devenì pe de o parte foarte voluminosu, fără vre unu profitu realu, pe cănd pe de altă parte, imprejurarea, că voru ocupà in așa gradu atențiunea consemnatorilor lor, va aduce vătămare inregistrărei vorbelor romăne, care stau ăncă nedesgropate. Dară să admitemu că vor reeși completu și in puntul din urmă, ce insemnează această bizarerie? — După noi nu inseamnă alta și n'a avutu altu motivu decăt a arătà lumei căt de latină e limba noastră. Dar oare nu se poate probà aceasta și nealergăndu la asemene mijloace estravagante? Sau dacă se crede că nu, trebue să căutămu a-i dà acestu lustru cu ori ce preț? Sunt oare celelalte limbi surori curatu latine?, și chiar dacă singură limba română n'ar fi, ce desonoare i-ar aduce? In adevĕru această abatere de la totu ce este mai elementaru, probează — o spunemu cu părerea noastră de rĕu — probează, că autorii in cestiune nu sunt ăncă destul de petrunși de cea ce constitue proprie o limbă, altmintrele ar sci, că numai formele unei limbi sunt espresiunea intelectuală a poporului ce o grăesce, ear nu materialul transmisu al ei, pe care unu poporu nu-lu poate conservà de căt in mĕsura in care i permitu imprejurările, adecă națiunile cu care a trăitu sau a venitu in contactu și inriuririle la cari a fostu espusu.

La acestea ne s'ar putè objectà următoarele. Cum? n'avemu noi dreptul de a ne innavuți limba *anticipando* cu espresiuni care, tot voru trebuì să le introducemu cu timpul, nu putemu noi facilità ăncă de acuma introducerea lor?—Cea din urmă nu, pentrucă unu dicționaru n'a fostu și nu va fi niciodată

in stare a dà viață unui cuvèntu, și aceasta din simpla rațiune că nu se caută in elu decăt cuvintele care au trecutu, ca să ḑicu așa, prin curintele contactului viu, cea ăntèiu earăși nu, fiindcă o limbă nu s'a inavuțitu și nu se va inavuți niciodată cu ajutorul unui dicționaru, ci sarcina aceasta revine diferiților scriitori, după necesitățile ce voru simți in esprimerea unei idei noue sau a unei nuanțe de idei. Asemene și numai asemene termeni, impuși oarecum de golurile limbei noastre ăncă neperfecționate, voru putè fi introduși cu timpul in dicționaru, ănsè și ei numai după ce voru fi devenitu proprietate comună [1]).

Amu ḑisu, că inovațiunea unui cuvèntu trebue să se justifice prin necesitatea, ce se va simți de elu. Din această causă verbul *additare* („a adauge mai de multe ori") propusu de proiectul nostru, nu se va bucurà niciodată de unu usu generalu, cu toate sforțările ce s'ar face, opunèndu-se și imprejurarea că limba Română, ca și celelalte limbi romanice, a perdutu simțul, precum pentru multe alte forme latine, astfeliu și pentru derivarea frequentativă *itare*. Cine dar voesce, ca să se ḑică *additare* cu sensu latinu, acela face silă limbei, ĕi impune ceva, care a muritu pentru dènsa, căci, de și mai sunt in ea remășițe de vorbe compuse in astu modu d. e. *dormitare*, noi nu mai unimu nici o idee cu *itare*, ci spre redarea lui recurgemu la perifrase. Aceasta este proba cea mai invederată, că numai este in spiritul limbei a reproduce asemene formațiuni, pentru ințelegerea cărora ar trebui unu razimu in ea insăși. Din acestu casu specialu resultă regula, că in generalu unu modu de formațiune latinu nu se poate continuà in limba noastră decăt numai dacă s'au conservatu de la elu remășițe vie, earu nu moarte, precum este *itare* [2]).

După aceste observări in privința vocabulelor adoptate cel puțin intempestiv este locul a ne ocupà aci cu ceea ce s'a relevatu mai sus intr'unu modu generalu, adecă cu corectarea de cuvinte aflate in limbă. Citămu deocamdată următoarele: *abiectare, agnellu, agnella, amnellu, amnella, amnióra, altramente, aceru, albume*. *Abiectare*, s'a pusu in locu de *aieptare*, pe care-lu are și Lexiconul de la Buda, fiindcă nu le place suprimerea lui *b* și transformarea lui *c* in *p*. Pe *agnellu* l'au găsitu cel puțin la Macedoneni, dar nu și pe celelalte. Va să ḑică au preferitu a le formà din limba latină, numai ca să nu aibă a face cu trivialele (precum se complacu așa de desu, a le numi) *mielu, micà, mioară, almintre arțaru, albușu*. Ce modu de procedere este acesta? Dacă in privința vorbelor neologe mai poate incăpè oarecare discuțiune asupra formei, ce se cuvine a le dà, spre a ne lămurì, dacă trebue să ḑicemu s. e. *positiune* sau *puseciune* ori *positione* [3]), dacă mai poate fi, ḑicemu, divergință de opiniune cu privire la modul ficsării vorbelor

[1]) Credemu de prisosu a adaugì din nou, că se face abstracțiune de termenii scientifici, care nu potu fi supuși aceleiași condițiuni.

[2]) Astfeliu stă și cu *altmintre* sau *almintrele*, ori almentrele, etc. născutu din *altera mente* prin permutarea lui *r* și escluderea lui *t*. De aceea nesocotescu spiritul limbei acei care imităndu limba italiană sau francesă ḑicu: *probabilmente, absolutamente*, parcă n'amu avè noi destule moduri de a ne esprime adverbial.

[3]) Despre aceasta vomu avè ocasiune a ne pronunțà in curèndu.

noue, putemu noi să nesocotimu limba esistinti până într'atăta, incăt să o desbrăcămu de modificările efectuate de ea in cuvintele moscenite de la limba mamă după legi fonetice nestrămutabile? Să ne inchipuimu, că cinva ar cutezà a ḑice: „me inchinu cu plecaţiune“ ori „me inclinu cu plecatione“ in locu de: „mĕ inchinu cu plecăciune, şi putemu fi siguri că acela va fi luatu in risu. Totu atătu de ridicule sunt şi schimbările, de care e vorba.

Dar să mai arătămu căteva.

Intălnimu vocabule ca: *ammenitiare, ammenutu, aciariu, acetu,* in locu de: *ameninţare, amanuntu, oţelu, oţetu,* precum şi verbe cu conjugarea schimbată, s. e. *addapostare* pentru *adăpostire.* Să ne oprimu la una din aceste vorbe, la *ammenitiare* şi *ammenutu.* Cum se justifică preferirea lor? Prin următoarele cuvinte: „In pronunti'a vulgaria se aude *ammenintiare* si *ammerintiare,* inse interpolarea litterei *n* e una anomalia in acésta vorba, fiendu ca syllaba penultima in *ammenitia* e totu de una scurta sau neintonata. Trecerea lui *n* in *r* provine asemine numai d'in unu invetiu reu.“ Şi mai severu se judecă nevinovata intercalare a lui *n* supt *ammenutu*: „In pronunţi'a vulgaria se aude *ammenuntu* si *ammeruntu,* inse interpolarea litterei *n* e *una affectatione copillarésca.*“ Este adevĕrat, că in cele mai multe casuri silaba in care s'a interpusu unu *n* este accentuată, astfeliu rarunchiu (renuculus), *genunchiu* (genuculus), *manunchiu* (manuculus), *caruntu* (canutus), *măruntu* (minutus); cu toate acestea care lege fonetică ne invaţă, că nu se poate face acelaşu lucru şi intr'o silabă neintonată? şi mai mult, avemu casuri cu totul in condiţiunea celor enumerate mai sus, cărora ănsĕ le lipsesce *n. s. e. păduchiu,* nu *padunnchiu,* deşi aci chiar latina (cea media) ilu ofereà: *pedunculus.*

Causa adevărată pentru care se aleargă sau nu se aleargă la *n,* nu este intonarea sau neintonarea silabei, care constitue ceva intămplătoru, ci urechea Română, căreia in unele locuri i-a părutu intrevirirea lui *n* bine sunătoare, in altele nu. Căt despre calificarea acestui fenomenu limbisticu de: „affectatione copillarésca“ (parcă unul din agenţii ce cooperează la formarea limbilor ar fi şi „affectationea copillaresca“), acesta este resultatul ideilor bizare — termenul cela mai cruţătoru de care ne putemu servì pentru desemnarea lor — ce au autorii proiectului despre limbă, fără să se găndească, că asemene apariţiuni limbistice se intălnescu şi in alte limbi, şi chiar in acea de la care derivă a noastră; căci cănd latinul ḑice s. e. *avunculus* (de la *avus,* in locu de *avuculus*) face intocmai acelaşu lucru, ca şi Romănul.

Dar trecerea lui *n* in *r* de ce să fi provenitu numai dintr'unu invĕţu rĕu? Atunci, spre a fi consecinţi, ar trebui să se ḑică tot aşa şi despre trecerea contrarie, adecă a lui *r* in *n (serenus, seninu; corona, cunună),* asemene despre acea a lui *l* in *r,* (*malus, măru; pilus, pĕru*) precum şi despre toate celelalte, cu unu cuvĕntu ar trebuì atunci, ca să se declare de invĕţuri rele totu jocul infinitu al sunetelor, căruia datorescu limbile nascerea lor (din una primitivă) şi posibilitatea de a devenì limbi distincte cu caracterul lor particularu.

Considerăndu apoi lucrul din punctul de

vedere practicu, intrebămu: Ce scopu au asemene pretinse indreptări ? Nu cum-va credu autorii proiectului, că se aduce prin aceasta vre unu profitu realu limbei; că cultura ei face vreunu progresu? Noi care suntemu in contra nefericitei tendințe, supt jugul căreia se află unii din compatrioții nostri, de a amestecà patriotismul unde nuși are locul, amu crede, că dacă e vorba a arătà că cel puțin pe tĕrĕmul literaru suntemu conduși de unu patriotismu luminatu, aceasta ar constà tomai in respectarea modificărilor fonetice la care limba noastră a supusu cuvintele latine conservate, ca unele ce constituescu fisionomia ei proprie. Cu modul acesta s'ar implini in acelașu timpu și cerințele sciinței. Căci limbile, cari se nascu din altele, sunt că vlăstarii, ce dau din rădăcina unui arbure, și precum interesul acelui, care voesce a face unu resadu din ei, spre a putè produce arburi la rândul lor, precum interesul aceluia, ḑicemu, nu poate fi, ca, crescĕndu, să aibă unu esterioru cât se poate mai asemenea arburelui, din care au resăritu, ci numai ca să producă aceleași roade, și prin altuirea lor chiar roade mai nobile, astfeliu atențiunea noastră in cultura limbei materne nu trebue să fie indreptată asupra unor asemenea forfecături copilăresci, ci asupra inobilirii ei organice, făcĕnd'o treptatu capabilă de a esprime frumos și cu inlesnire toate ideile in sfera cărora se mișcă spiritul umanu.

(Va urma.)

N. Quintescu.

POESII.

ECOU DE RESBOIU.

Tunul tună; bomba sboară...
Colo sus intr'unu palatu,
Unde tot-deauna 'i vară
Cu grădini incungiuratu,

Regele cu a sa curte
Stă la masă fericitu:—
Orele sunt dulci, sunt scurte
Cănd e traiul liniștitu!

Tunul tună, bomba sboară
Sfărmăndu tot ce'i stă in drumu;
Moartea crudă se strecoară
Pintre flacări, pintre fumu.

Regele 'n splendida sală
Cu ai sei stă banchetăndu;
Elu se scoală... toți se scoală...
Cupele s'audu ciocnindu!

„Beu in sănătatea, ḑice
Regele invingĕtoru,
Poporului meu ferice...“
Ura! strigă toți in coru.

Tunulu tună, boamba sboară...
Bravi, cu miile disparu,
Ear colo in beata țară
Vĕduvele plăngu amaru!

T. Șĕrbănescu.

CORESPONDEȚĂ.

D-lui *Gr. Cer. Bucuresci.* Ideea pre ades intrebuințată ear forma in totul defectuoasă.

D-lu Vice-Președinte al Societății de lectură. Cernăuți. Vĕ mulțămimu. Respunsul nostru va urmà prin poștă.

D-lui Dim. M. Pesta. **Viorelele** au fostu respinse; din **Granate** ș'ar fi patutu alege și tipări câteva dacă n'aru fi remasu pre puține la numĕru. Respunsul nostru departe de a ve discurajà, ar trebui din contra să ve indemne la nouă activitate.

D-ui *I. V. Beiușu.*—Bucuros și in viitoru. *Red.*

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea

No. 22. — Anul IV. **Iassi, 15 Ianuarie 1871.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Proiectul de Dicţionaru, al Societăţii Academice, apreţiare de D. *Quintescu.*

Prosper Mérimée—notiţă, de D. *V. Alecsandri.*

Despre Filosofia la Universitate, de D. *T. Maiorescu.*

Poesii traduse din Lenau şi Heine, de D. *M. Pompiliu.*

Corespondenţă.

Proiectul de Dicţionaru al Societăţii Academice.

(Urmare.)

II.

Trecemu acum la modul cum proiectul a desvoltatu *sensul* diferitelor vocabule. Ănsĕ intre cuvintele de cercetatu subt acestu raportu nu vomu inţelege şi pe acelea despre care amu arătatu mai susu, că nu-şi au raţiunea de a figurà in dicţionaru (cel puţin cu privire la stadiul in care se găsesce limba noastră), fiindcă semnificaţiunile lor le poate estrage ori cine dintr'unu lexiconu latinu. Suntemu dar reduşi la vorbele pe care limba noastră le posede in adevĕru, şi ale căror numĕru ar fi fostu negreşitu chiar de astă dată mai mare, dacă nu se ocupà spaciul cu altă ceva.

Cu referinţă la aceste cuvinte, recunoascemu — cu toate că tărămul a fostu preparatu in cât-va prin lexiconul de la Buda*), —că proiectul şi-a datu toată silinţa, ca să le desfăşure sensurile, nu intr'unu modu accidentatu, cum facu dicţionarele cele rele, ci pornindu de la semnificaţiunea lor concretă, care este totdeauna in acelaşu timpu şi cea primitivă**) spre a ajunge logic la celelalte, care se desvoaltă şi se ramifică din ea in tocmai precum unu arbure, crescĕndu, se desparte in ramure şi acestea in crăci. Espunerea mai alesu a articulului **a** in toate detailurile lui şi cu esemple numeroase, anume ca *sunetu*, ca *articulu*, ca *părticea inseparabilă*, şi in fine ca *prepositiune*, merită toată lauda. Cu ocasiunea enumerărei inţelesurilor celor multe a le lui **a** ca *prepos ţiune*, autorii proiectului demonstră, şi noi suntemu cu totul de părerea lor, cum unii gramatici se amăgescu, cănd consideră pe **a** ca *prepositiune* in locuţiuni ca acestea: „*frundi'a verde* **a** *prunului, faci'a cea albastria* **a** *cerului, fruntea lata* **a** *boului;*“ eroare provenită de acolo, că prepositiunea **a** se ica dreptu „*espressione*

*) Suntemu convinşi ănsĕ, că şi fără ajutorul lui nu s'ar fi lucratu mai puţin bine in respectul acesta.

**) Cănd intălnimu, in ori care limbă, o espresiune care este in usu numai cu accepţiune abstractă, putemu presupune a priori că cea concretă s'a perdutu.

generale a genitivului.“ Dar atunci ce este **a** in asemenea casuri? — Neaparatu articulu sau pronume.

Renunțămu a dà ecsemple in intregul lor, spre a vedè anume cum proiectul a prelucratu materia care ne ocupă, fiindcă acestu punctu ne satisface in generalitatea lui. Dar căteva observări in ceea ce avemu de reḍisu nu voru strică.

Mai ăntĕi recomendămu că la redactarea definitivă a dicționarului să se caute ici și cole a se mijlocì și mai bine transițiunile dintre ințelesurile unui cuvĕntu, care diferu mai mult intre ele, și constituescu oare-cum ramurele sensului primitivu; căci numai astfeliu se poate face evedinte cum resultă intr'unu modu naturalu unul din altul și formează unu totu, ca verigele unei catene. Nu mai puțin recomendămu, ca proiectul să nu recurgă la ecsemple (precum face uneori) inainte de a fi enumeratu semnificările unui vocabulu; de oară ce ecsemplele servescu numai ca să ilustreze pe acestea, nu sunt de căt incorporarea lor.

In fine voimu a relevà ceva care de la prima vedere a desceptatu censurarea noastră. La inregistrarea diferitelor accepțiuni ale cuvintelor intr'unu dicționaru, care vine in urma altora, și mai virtosu intr'unul intreprinsu de o societate academică, nu ințelegemu, că, cu ocasiunea unei insemnări atribuite unui vocabulu intr'unu dicționaru, care insemnare ănsĕ almintrelea e necunoscută; sau cu ocasiunea alteia, care se află in usu intr'o singură provincie Română, nu ințelegemu ca proiectul să resoalvă lucrul, ca la „*alisiverisiu*:“ „Insemnarea de antani'a vĕndiare sau cumparatore, data in dicționariul romano-francescu alu lui Raoul, nu se connósce in Romani'a libera, unde acestu conceptu se espreme prin vorba „safteá;“ sau să se servească de o redactare, ca la *aldamasiu* *) „In dicționariulu de Bud'a acestu cuvĕntu figurédi'a si cu insemnarea de cea ce Românii din Romania numescu cu vorba turcésca: *bacsisiu.*“ In asemenea casuri nu e cestiunea a comunicà ce sensuri mai au cuvintele in alte lexicoane, ci de a controlà și cercetà — lucru pe care societatea este in posițiune de a-lu face mai lesne decăt ori cine —, dacă sunt ecsacte sau nu, și prin urmare de a le admite sau a le lăsà la o parte. In privința ințelesului *bacșișu*, cu care se intrebuințează in Transilvania cuvĕntul *aldamașu*, nu poate incăpè nici unu scrupulu, fiindcă *aldamașul* este unu feliu de daru, de bacșișu in bĕutură, ce vĕnḍĕtorul face cumpărătorului, și din care se regalează și pe sine. Dacă n'a avutu vre unu scrupulu, — și nici nu puteà să aibă, de ce n'a datu acelu sensu și ca al seu? ce trebuință mai este de a spune, că in cutare lexiconu figurează și cu cutare accepțiune? Ear la *alișverișu* nu se puteà constatà, dacă ințelesul de *safteá* datu de D. *Raoul* este ecsactu sau nu? E clar aci că D. *Raoul* a ajunsu la safteá printr'o inducțiune falsă, de oară ce cunoascerea limbei Române o datorește contactului cu Muntenii, *alișverișu* ănsĕ ca termenu identicu in ințelesu cu *safteá* nu se aude nici in România liberă nici in vre o altă localitate Română. Findcă spre a se esprime ideea, că cineva a făcutu pănă intr'unu momentu oare-care prima vĕnḍare, sau a avutu primul căștigu, nu e trebuință totdeauna de

*) Se ḍice și *adalmașu*.

vorba *safteá*, ci se poate ḑice, d. e. și: acesta este alișverișul meu, cea ce după sensu — fiindcă n'a mai făcutu altul până aci — va să ḑică: acesta este primul meu căștigu sau prima mea vĕnḑare, prin urmare *safteaoa mea:* unu modu de esprimere ca acesta sau analogu, pe care l'a pututu auḑì D. Raoul, l'a indusu foarte probabil a crede in *safteaoa alișverișului.* Esaminăndu lucrul astfeliu, proiectul intr'unu casu n'ar fi avutu nevoe de unu modu de redactare, care nu este la locul seu, car in celalaltu procederea sa ar fi fostu mai scienṭifică.

Inainte de a păși la cercetarea etimologiilor este necesar a espune in totalitatea lor diferitele elemente străine, ce distingemu in limba noastră, fără a ne ține strict numai de cea ce ne ofere proiectul. Pentru acestu scopu ne voru servì vocabulele, pe care le găsimu in proiectu nu inșirate fiá-care la locul seu, ci espuse deosebit la urmă. Să venimu dar la ele.

Acestea se potu reduce la următoarele categorii: 1) cuvinte străine; *2) ibride*; [1]) 3) *vorbe, deși cuvinte Române, dnsĕ anevoe de esplicatu in privința sufixului*; *4) de origine indoioasă* sau *incertă.*

De vocabulele străine limbei noastre se ținu mai ăntĕi cele francese, [2]) din care citămu următoarele: *azardu* (hasardu), *avanpostu* (avant-poste), *avangarda* (avant-garde), *avantagiu* (avantage), *avansare* (avancer), *attasiare* (attacher), *arangiare* (arranger), *apropó* și *apropou* (à propos), *alliantia* (alliance), *alleiu* (allée), *abordare* (aborder), *abandonare* (abandonner), *agreabile* (agréable), *antreá*[1]) (entrée).

Fiindcă in privința acestora proiectul ajunge la conclusiunea, că nu potu fi admise in limba Română, credemu că motivul pentru care s'au mai inșiratu a fostu, ca, avĕndu-le societatea in vedere, să provoace observările necesare, și să se poată pronunța uneori pentru admiterea unuia sau altuia din ele.

Conform principielor emise de noi in generalu, cu ocasiunea ideei dicționarului, fiindu și noi de opiniune că este timpul a se pune odată capătu invasiunei cuvintelor francese, consimțimu cu proiectul, ca să se escludă, ănsĕ numai intru cătu sunt de prisosu [2]) și intru cătu vre-unul din ele n'a trecutu in usul comunu. [3]) In adevĕru de cele mai multe ne putemu dispensà fără cea mai mică pagubă, sau puindu in locule vorbe cu formă Română, (d. e. intrare, inaintare, nu antreà avansare), sau eliminăndu-le cu totul și servindu-ne in locu-le cu de ale noastre corespundĕtoare după sensu. Putemu face aceasta cu atăt mai lesne cu căt mare parte din ele nu se audu decăt prin orașe și chiar și aci mai mult numai la o clase de oameni.

Dar cu atari vocabule strecurate mai alesu in cele din urmă patru decenie prin influința culturei francese, nu se deseacă elementele străine din limba noastră. O altă clasă de acestea sunt cele prin escelință străine, re-

[1]) *Ibride*, adecă bastrade, sunt vorbe de origine mixtă. Astfeliu *contrac-ciu* (in locu de contrac-giu) și *alama-giu*, conținu rădăcina Română și sufixu Turcesc; *resad-niță* are partea a doua slavona, prima Română, ș. a.

[2]) De și aceste cuvinte nu sunt toate de aceiași origine, le numimu ănsĕ astfeliu și le clasămu impreună fiindcă au fostu inprumutate de la franceji și ca atari formează o clasă in parte.

[1]) Și antreu.

[2]) Dicemu aceasta, fiindcă nu e vorba numai de cele enumerate, ci in generalu de toate.

[3]) Unu asemenea vocabulu este după noi: *deja.*

mase din epoca Fanarioților, a domniei limbei slavone in biserica noastră, precum și din contactul cu Turcii și Ungurii.

Estragemu și din ele căteva, și anume de origine turcească: *alisiverisiu, arabá, areciu* și *hareciu, amunetu* și *emanetu, acaretu* și *ecaretu, aferimu, arturisire* și *artirisire, agialicu aiaru*; de origine greacă: *alifia, anafora, anostu, aracu* și *characu* (paru), *acatistu*; ungurește: *arpacasiu, aldasiu* (bine cuvêntare, urare), *aldamasiu*; slavone: *alesiu* (pănță, curse), *alesiuire.*

Cu acestea cum avemu să urmămu? Asemene cuvinte au in sine mai multe drepturi decăt cele precedente, ca unele ce sunt in limba noastră de dată mult mai veche și cunoscute de toată lumea.*) Deși proiectul nu se pronunță in privința conservării sau excluderii lor, cu toate aceste, fiindcă este in natura lucrului ca să-și continue sistema aplicată la celelalte (precum sunt simtome ăncă de acum) și prin urmare ne tememu, ca nu cumva la elaborarea definitivă și a dicționarului să fie mai rigurosu decăt corespunde după noi interesului bine ințelesu al limbei, voimu a prevenì lucrul, și aceasta cu ată mai mult cu căt această clasă de cuvinte este foarte numeroasă și, ne procedêndu precauțios, putemu causà limbei daune in locu de a-i face servicie.

Să considerămu mai ăntêi pe cele slavone, ca elementul străinu celu mai punderosu. și mai inrădăcinatu in limba noastră.

Distingemu in ele doue strate; unele, fiindcă nu respundeau unei necesități reale, au planatu, ca să ḑicu așa, numai in atmosfera limbei noastre, și din această causă nici nu s'au pututu romanisà, nici n'au fostu in stare să inlăture pe cele române. De feliul acestoru sunt d. e. slavonele *blagoslovenie, precista, precistanie* s. a. cărora li s'au disputatu domnia de *binecuvêntare, pre curată, cuminicătură.* Tocmai pentru acesta n'a fostu trebuința decăt de căți-va ani de suflare reacționară in contra străinismului neligitimatu pe tĕrĕmul limbei, și au dispărutu cu totul din gura generațiunei noue și a celor cu oare-care cultură, așa in căt dacă vremu ca să nu le mai auḑimu nici la poporu și să se ducă in cele patru vênturi, nu este nevoe decăt de transcrierea cărților bisericesci cu litere latine și de emendarea lor in acestu sensu.

Altele din contra care au venitu ăncă de la incepuțul strecurărei lor in ajutorul limbei noastre, și au fostu in stare mai in urmă ca să-și căștige preponderanță, au și luatu formă română și au căpătatu prin aceasta unu dreptu irevocabilu de impămêntenire. Atari sunt d. e. *prietenu, rodu, iubire, pricină.* Așa dar făcêndu abstracțiune de acele care nu potu fi inlocuite și despre care nici nu poate fi vorba,*) noi nu vedemu utilitatea escluderii lor,**) din contră suntemu de părere, că trebuescu lăsate, pentru ca impreună cu cele noue, pe care ni le-amu apropriatu deja (*amicu, fructu, amoru, causă*) și cu cele

*) Când unu cuvêntu din aceste nu se intrebuințează decăt intr'o provincie Română, atunci prin „cunoscute de toată lumea" se ințelege populațiunea la care se aude, earu nu toți Românii.

*) D. e. *scumpu, dragu.* Când o limbă străină procură pănă și espresiuni de simțimêntu, capătă dreptul a fi tractată nu pe acelașu picioru cu altele.

**) Suntemu autorisați a deduce aceasta din esplicațiunea vocabulului *amică*: femina care ni voesce benele și pe care ua amămu" (nu „o iubimu)".

ce va mai aduce ăncă usul și curentul literaru, să constituească avuția limbei noastre.

Căt despre cele turcesci, grecesci și unguresci, sunetele lor mai pronunțat străine, data lor mai nouă in limbă, imprejurarea că, a nume cele grecesci, s'au introdusu iutr'unu modu silitu și pre cu gramada (lucru care nu le puteà procurà o censistință durabilă), precum și alte cause, toate acestea au făcutu, ca in timpul de căud s'a inceputu desceptarea noastră națională, cu nouele sale instituțiuni și legi, cu recurgerea la sorgintea limbei materne, și cu punerea noastră in contactu cu occidentul, au făcutu, ḑicemu, ca să fie svĕntate mai multu de cătră celelalte. *Arturisire, areciu, aga,* ș. a. au căḑutu aproape in desuetudine totală, și locul loru ilu ocupă *licitatiune, adjudecare, prefectu;* earu *evgenistu, sindrofie, spudaxitu, ipochimenu, cheramo,* ș. a. nu mai trăescu (și intr'unu numĕru restrinsu) decăt in gura bieților bătrăni, care au mai remasu din timpul ingropatu. Reacțiunea (că ori-care tendință contrarie in limbă sau in viață politică) a fostu atăt de violinte, incăt s'a atinsu și de cea ce nu puteà fi scopul ei, a supțiatu tărămulu chiar și la unele vorbe Romăne. *Dregĕtoru* (de la *dirigere*) d. e. abie se mai aude in locu de *magistratu, funcționaru.* Astfeliu unu torentu impetuosu tărasce cu sine nu numai nămolu și obiecte inutile, dar și copaci inverḑiți, smulși de pe malurile sale.

Totul ănsĕ n'a pututu și nu va putè fi ștersu. Sunt lucruri, precum d. e. *adalmașu, bacșișu,* pe care nu le putemu redà almintrele. Acestea voru trebuì să fie neapăratu inregistrate in viitorul dicționaru academicu.

A doua categorie de cuvinte stabilită mai sus o formează *ibridele.* Si aci vomu consimți cu proiectul la desibridarea lor, dar numai in casurile căud vomu avè ce pune in locul părții neromăne, căci precum ori-cine și in ori-ce lucru, asemene avemu și noi dreptul a preferì ce este al nostru lncrului străinu. De aceia vomu ḑice și noi *acariu, armurariu* (boala la vite de piciorul dinainte), *resadu,* in locu de *acarnița, armurarița, resadniță,* căci și noi voimu ca limba să-și recapete aspectul ei de mai nainte, dară in marginile posibilului, și noi voimu ca diamantul limbei noastre să fie curățitu de stratele, care-i intunecă lucirea, dar numai intru cătu n'au concrescutu irevocabil cu elu. In acestu sensu s'au și efectuatu deja căteva desibridări. Astfelu *sub-comisarul* a luatu aproape esclusiv locul *ipocomisarului*, și *sub-ofițerul* se numesce mai bucuros astfeliu decăt *unterofițeru**), ș. a.

Astfeliu fiindu ănsĕ, nu suntemu pentru eliminarea in *ibride* a acelor părți străine, care au prinsu rădăcină adăncă in limbă. Proiectul declară de neadmisibilu sufixul din vocabulul *acr-eală,* fiindcă este de origine slavă. Dar nu e vorba de derivativul *-eală* numai in acestu casu, unde din intămplare ilu putemu inlocuì prin cea in *ime: acr-ime,* ci in toate celelalte cuvinte numeroase formate in acestu modu, precum *indo-eală, răndu-eală, negreală* (cern-eală), *osten-eală, greș-eală, cocleală, țes-eală, procops-eală, cro-eală,* etc. Cum vomu putè suplinì pe *-eală* in acestea și altele? Prin derivativele *etia, itudine, oare,* cum a făcutu proiectul cu ocasiunea lui *acr-eală,*

*) Ὑπό grecu, *unter,* germ- supt.

când pe lângă *acr-ime* a adaugitu *acre-tia (Macedor.) acr-itudine, (acritudo) ac-oare (acor)?* Să luămu o vorbă din cele citate de noi și să incercămu. Fiă *greșeală*. Putemu dice *greș-ime?*— Nu. — Poate *greș-etia?* — Eară-și nu. — Dar *greș-itudine?* — Și mai puțin. — Nu cumva in fine *greș-oare?* — Dar apoi aceasta de locu și cu nici unu prețu. Va să dică cea ce propune proiectul nu merge; a nume, la silaba derivativâ eață (care in dialectul Macedoromănu ține totdeauna locul lui *-eala* al nostru) și din causă că une-ori ar produce confusiune; caci in combinațiuni cu rădăcina unei espresiuni enumerate de noi mai susu, cu adj. *negru*, se intrebuințează spre a esprime nuanța; *negr-eață*.

Prin ecsemplele noastre amu voitu a aratà la ce monstri de cuvinte amu ajunge, dacă amu admite modul de remediare al proiectului. Să vedemu acum, dacă nu 'i putemu venì noi in ajutoru. Limba Română mai dispune și de alte mijloace pentru inlocuirea lui *eală*, când acesta i-ar lipsì. Astfeliu luându infinitivele abstracte ale verbelor corespundętoare vocabulelor aduse de noi s'ar putè dice, deși cam silitu la unele: *greșire, indoire* (și *indoință*), *ostenire, croire coclire, rănduire*, imposibilu ănsă *țesire* (pentru țesclă) asemenea nici *negrire*, care insemnează numai *acțiunea de a negrì*.

Dacă dar nici prin mijloacele, de care mai dispunemu, nu putemu reeșì de a ne dispensà intr'unu modu completu de cuvintele derivate cu *eală*, ce sensu ar avè să inlăturămu pe unele și să lăsămu pe altele? Cu modul acesta n'amu scăpà de străinismul, ce voimu a evità, și ne amu lipsì limba de o derivativă, care-i face servicie reale și sună acum tot atăt de Românesce ca și cele primitiv Române.

Terminându astfeliu și esaminerea *ibridelor*, pe celelalte două categorii, care mai remănu, le vomu atinge in partea a treia a lucrării noastre cu ocasiunea cercetărilor etimologice.

(Va urmà.)

N. Quintescu.

Prosper Mérimée.

I.

Pentru cine apreciază frumusețele literaturei franceze, pentru cine înțelege calitățile stilului și finețea spiritului, moartea celebrului autoru Prosper Merimée e considerată cu unu foarte tristu evenimentu, ca o perdere importantă pentru domeniul literelor. Ear cine a cunoscutu personal pe acestu barbatu eminentu prin sciințele filologice, va regretà nu numai pe literatorul distinsu, pe filosofu amabilu, dar și pe unul din cei mai adevărați representanți ai spiritului de conversație franceză.

Bagajul seu literaru nu este mare, ănsă are mare prețu in ochii amatorilor estetici de scrieri ce potu servì de modelu, precum: *Colomba; la Venus d'Ille, l'enlèvement de la redoute, le vase étrusque, les chroniques de Charles IX*, etc. și mai multe studii asupra literaturelor slave și spanioale. Elu a fostu celu ăntêiu care a făcutu cunoscutu in Francia pe celebrul Pușkin, traducêndu diverse opere de ale acestui poetu rusu, și a scrisu unu șiru de epistole foarte interesante asupra Spaniei unde ĕi plăcea ades să călătorească.

Totu ce a eșitu de sub pana lui este ciselatu cu măestrie ca obiectele artistice a lui Benvenuto Cellini, ănsă cine poate spune talentul seu de naratoru? cine poate descrie finețea observărilor spirituoase care străluceau cu atăta profusie și atăta farmecu in conversația lui!

Eu am avutu norocirea de a-lu cunoasce in

călătoria din Spania, la anul 1853, şi a-lu intălnì in mai multe rănduri, atăt in Paris căt şi la Cannes unde işi petreceà lunile de earnă, şi găsescu de o plăcută datorie a spune compatrioţilor mei că Prosper Merimée a fostu unul din acele personagi eminente din Francia care s'au interesatu mult la soarta Romăniei.

— „Romănia, ţiceà elu, este acum ca o fetiţă de 12 ani, neformatu încă. Frumuseţa ei nu s'a desvoltatu, şi nime nu o bagă in samă. Lasă ca să mai crească, să ajungă la epoca tinereţii unde formele copilei se desemnă gracios, unde calităţile ei fisice şi intelectuale se afirmă, unde frumuseţa ie unu caracteru de splendoare regală, şi ochii lumei se voru indreptà cu admirare spre dënsa. Totu ce dorescu pentru Romănia este ca să aibă nu 12 dar 20 de ani!“

II.

După intoarcerea mea de la Maroc, intrăndu in Spania pe la Cadix, şi visităndu Sevilia, Cordova, şi Grenada, m'am dusu de am petrecutu o lună de ţile la Madrid in companiă amicului meu marchezul de Bedmar. Inceputul ernii me prinsese in acestu oraşu şi me ingrijeam in privirea dificultăţilor ducerei mele la Paris, căci pe la 1853 călătoriile in Spania se făceau cu deligenţa trase de căte 10 şi 12 catări, prin locuri lipsite de ori ce confortu. Mergëndu deci să me suiu in deligenţă, marchezul m'a presentatu lui Merimée chiar in momentul căud conductorul ne chemà pe nume pentru ca să luămu locurile in cupetu. Norocul făcuse ca să am de tovarăşu pe autorul Colombei, care se intorceà in Francia.

In noaptea aceea n'am preschimbatu mai nici o vorbă impreună, căci eram despărţiţi prin o matahală groasă ce purtá favoriţi engleji, favoriţi stacoşii care se redicau intre noi ca doi tufari ruginiţi de brumă. A doua ţi, demineaţa, plecăndu-ne pe după acei tufari, amu cercatu a ne vedè la faţă şi amu legatu cunoscinţă.

— Cum ai petrecutu noaptea? intrebâ Merimée.

— Rëu şi cald din causa vecinătăţii am respunsu arătăndu pe englezu care dormeà horăindu.

— Norocu că avemu o asemene sobă in cupetu, căci afară frigul e aspru

— Aşa este, ănsë găsescu că soba ţine pre multu locu in apurtamentul nostru.

— Ce vrei? Englitera a fostu totdeauna o putere năvălitoare; dar acestu tristu adevër nu ne poate oprì de a dejuná. Luatu-ai ceva provisii la drumu?

— Bedmar mi-a purtatu de grijă. Am cu mine unu *paté* rece şi vinu de Xeres.

— Bedmar işi cunoasce ţara şi nevoile călătorului in ţara lui.

— Cum? Spania . . .

— Spania sună din ghitară, Spania dănţuesce bolero şi *cachucha*, *(caciucia)*, Spania face pronunciamenturi, dar nu scie a se hrăni. In tot voiajul nostru pănă la frontiera Franciei nu o să găsimu decăt oue clocite şi pui oftigoşi prăjiţi cu untu de lemnu de lampă...

— Untu de lemnu de lampă! pentru ce nu untu de lemnu proaspetu?

— Pentru că aşa e gustul spaniolu. Inchipuesce-ţi că unu amicu al meu, consulul de la Alicante, neputëndu a se deprinde cu gustul naţionalu, a scrisu la Marsilia de i-a trimisu doue balerci de untu de lemnu de *Provence*, foarte limpede şi bunu; fiindu ănsë că aveà o pre mare cătime, elu a incunosciinţatu amicilor sei spanioli din oraşu că vroea să se desfacă de una din balerce. Amatorii alergarë indată din toate părţile dar se intoarserë şi mai iute inderăpt făr'a cumpăra untdelemnul pentru că-lu guătaserë şi-lu găsirë fără arom . . . adică fără izu de lampă . . . Amicul meu se consultă cu colegul seu, consulul Englezu, şi după sfătuirea acestuia, elu desfundă una din balerci şi o espuse la soare in timpu de doue septëmăni, apoi invită din nou pe amatorii indigeni ca se guste marfa „Perfect! strigarë ei cu entusiasmu şi umflarë balerca pe sus . . . Adevërul este că undelemnul nu mai erà bunu nici chiar pentru lampe dar căpătase izul locala... Asfeliu este patria lui Cid Campeador in privirea gastronomică! ănsë ca o mulţă mitoare compensare o să auţimu in totu drumul nostru sunetul castanietelor... Iţi placu castanietele?

— Imi placu când ele sunt mișcate de o frumoasă fiică a Grenadei.

— Mie-mi producu o impresie curioasă....

— Care impresie?

— Mi se pare că audu măselele Spaniolilor clănțenindu de foame.

Incepui a ride cu hohotu și trezii Englezul de alături. Matahala privì in dreapta și in stinga cu buimăceala unui omu amețitu de somnu și vĕdĕndu-ne ocupați cu dejunul, dete semnele cele mai ingrijitoare de foame. Indată elu scoase de sub picioare o torbă plină de cărnuri fripte și se puse a le introduce in gura lui cu o metodă machinală, inlesnindu aceasta operație gastronomică prin ajutorul unei mari butelci de Madeira.

Merimée ilu admirâ câteva minute; apoi me intrebâ dacă am fostu la Grenada și dacă am vĕdutu familiile de Gitanos *(Tzigani)* pe dealul din față cu Alhambra?

— I-am visitatu in bizuniile lor sapate in stinci și am observatu o mare asemenare intre dĕnșii cu Tiganii din Romănia.

— Și cu acei din Rusia, adaugì Merimée. Poetul rusu Pușkin i-a descrisu pre bine intr'unu micu poemu foarte originalu pe care l'am tradusu in limba franceză. Am admiratu mai cu deosebire in elu unu cântecu țigănescu plinu de o energie selbatică.

— Vi-lu aduceți a minte?

— Dar; eroina poemului ĝice: arde-mĕ pe cărbuni; eu voiu murì fără a spune numele iubitului meu! etc.

— Cum? observăi intrerumpendu-lu; aceste versuri au fostu compuse de Pușkin?

— Negrețitu.

— Ve inșălați, domnule Merimée. Acesta e unu cântecu poporalu de la noi. Eată versurile:

Arde-mĕ, frige-mĕ,
Pe-unu cărbune pune-mĕ!
De me-i pune pe-unu cărbune
Ibovnicul nu voiu spune.
De mei bate cu-o vărguță
Peste ochi și peste țițe,
Tot m'oiu duce la portiță
Să dau altue guriță.
De me-i bate cu gardul
Tot m'oiu iubì cu altul.
Via'n vară infloresce
Ear in toamnă cum rodesce
Vine grauri de-o ciupesce.
Eu de ieri am infloritu,
Șinu-mi ăncă n'au roditu
Și ilu arde-unu focu cumplitu!

Merimée ascultâ traducerea franceză acestei hore, apoi ĝise zimbindu:

— *Diable de Pouchkine!* l'am admirat 15 ani cu unu giuvaeru străinu la gătu.

Astfeliu conversația noastră se prelungì până la Paris sub nasul Englezului cu favoriți morcovii. Poesia poporală a Romanilor ilu interesà foarte mult, căci elu insuși in tinerețe compusese o colecție de cântice croate și montenegrine pe care le publicase sub titlul de Guzla, și găseà că in adevĕru poesia noastră cuprinde frumusețe de unu ordinu superioru.

— Grație Românilor, observâ elu adesu riĝĕndu, nu mai credu in simplicitatea proverbială a țeranilor de la Dunărea.

III.

In earna trecută, pe la Fevruariu, găsindu-me la Cannes, m'am dusu intr'o ĝi frumoasă cu soare se visitezu grădina numită *Jardin des Hésperides.* Acea grădină plantată cu portocali pe malul Mediteranei, merită deplin numele ei căci presentă unu aspectu feericu prin sutele sale de copaci acoperiți cu poame aurite. Lumina soarelui polecà verdeața frunĝelor și respăndeà pe fructe o coloare veselă care iți furà ochii. Parfumul ce ămpleà aerul caldu erà imbătătătoru și vuetul linu al mărei aveà unu ce armoniosu care incântà auĝul și indemnà sufletul la o dulce reverie, In departare se intindeà albăstrimea valurilor până sub insula Santa Margareta, și se zăreau câte-va barce lunecându cu o mișcare nesimțită. Eram in cele mai bune condiții de traiu plăcutu: soare luminosu, natură inflorită, ceru seninu, mare admirabilă, și me preumblam cu o vie mulțămire prin aleele parfumate ale grădinei. Deodată zării pe o bancă unu omu palidu, tristu, suferitoru, care se resuflà greu și priveà cu jale splendoarele naturei: erà Prosper Merimée!

Me apropiei de dĕnsul; elu me cunoscù şi-mi ḑise cu o zimbire amară.

— Ce ḑici de mine, amicul meu? Nu ţi se pare că represintu dragonul spăimăntătoru care in vechime păzeà grădina Hesperidelor? Privesce in ce stare m'a adusu boala de inimă ce me ucide de cănd nu ne-amu vĕḑutu! Am să moru in curĕndu in floarea . . . bĕtrăneţei!

— Nu crede aceasta, domnule Merimée, căci clima de la Cannes face minuni cu bolnavii.

— Aşa spunu doctorii, ănsĕ asceptu minunea de mai mulţi ani şi nu o vĕḑu venindu.

Merimée petreceà toate ernile la Cannes, intovărăşitu de doue surori Engleze care se devotaserĕ lui cu o abnegare admirabilă şi se ingrijeau de elu ca de unu copilu. Ele scieau să aline suferinţele lui şi să-i susţie moralul cănd boala ilu oboseà de totu. Adeseori am făcutu partida de whist cu acele misses şi cu iubitul lor bolnavu in serele lunei lui Fevruarie şi m'am incredinţatu că suferinţele nu stinseserĕ căt de puţin briliantul spiritului seu.

Intr'o ḑi Merimée imi aratà o sabie de Damas cu litere arabe incrustate pe lamă.

— Scii să citesci arăpesce? me intrebà elu.

— Ba nu.

— Puneţi in gănḑu că nu am găsitu ăncă pe nime care să-mi esplice aceasta inscripţie şi ănsĕ am mulţi amici care se bucură de renumele de orientalişti şi ţinu cursuri de limbi orientale la Serbona. Păţescu şi eu cu sabia mea cum a păţit'o sora regelui Ludvig Filip cu o materie de rochie ce avecà de juru imprejurul poalelor unu şiru de cuvinte turcesci cusute cu auru. Acea princesă se adresà la d-nul C. profesoru de limba sanscrită ca să aibă traducerea ecsactă a broderiei, şi elu ĕi respunse că broderia conţineà unu versetu din Coran: *La Allah illa allah, u Mhamed rasul allah*! adică: *Dumneḑeu este mare şi Mohamed e profetul seu*! — Doi ani in urmă unu altu profesoru orientatistu presentăndu-se la Tuilleries, princesa dorindu a se convinge de cunoscinţele sale, ĕi arătà rochia sa favorită, şi noul sapientu ecsaminăndu poalele, traduse pe locu cusuturile lor in modul următoru: *Nime nu-i mare ca Ali, ginerile lui Mohamed, nimicu nu-i tare ca sabia lui Ali!* Iţi inchipuesci mirarea princesii! In fine, la unu balu de la curte, ambasadorul turcescu apropiindu-se de sora regelui ca să o salute, princesa ĕi ḑise:

— D-le ambasadoru, n'aţi fostu niciodată profesoru la Sorbona?

— Nici odată, Alteţă.

— Minunat! binevoiţi dar a-mi traduce inscripţia rocheei mele.

— Ambasadorul cetì hieroglifele aurite şi respunse: aceste litere insemneazà: *Abdulah, fabricantu de materii de matasă la Brusa, alături cu geamiea lui Osman.*"

Prosper Merimée ocupà in patria lui o posiţie inaltă; elu erà inspectoru monumenturilor din Francia, erà senatoru, erà membru academiei franceze, erà in legătura amicală cu toate ilustraţiile artistice, literare şi politice, erà iubitu şi apreciatu la palatul Tuilleries pentru spiritul seu, şi cu toate dignităţile sale, erà feritu de defectul fuduliei, erà simplu şi afectuosu in maniera lui, erà serviabilu şi incurajatoru pentru tinerii literator. Elu regretà mult de a nu putè intreprinde unu voiaju in ţerile noastre, se ocupà din cănd in cănd cu studiul filologicu al limbei romăne, şi aveà de gănḑu să scrie o disertare asupra poesiilor noastre poporale.

Ănsĕ moartea l'a săceratu, ca pe mulţi alţi contempurani de ai lui, precum Lamartine, Alexandre Dumas, etc. şi elu a inchisu ochii ca să nu mai vadă cumplitele nenorociri care bănţue de şese luni iubita lui patrie! . . .

V. Alecsandri.

Despre Filosofia la Universitate.

(O prescurtare din Arthur Schopenhauer.)

(Urmare.)

Aşa se esplică, cum acela, care nu caută filosofie de a statului şi filosofie de paradă, ci cunoscinţă reală şi o cercetare a adevĕrului serioasă şi fără cruţare, nu o va găsì nicăeri mai puţin decăt la universităţi, unde sora ei, filosofiia *ad normam conventionis* conduce regimentul şi ţine gospodăria. Eu unul in-

clinu chiar din ḑi ce merge mai mult spre opinia, că pentru filosofie ar fi mai bine când ar incetà de a fi o meserie şi ne mai fiindu representată prin profesori nu ar mai figurà in viaţa civilă.

Ea este o plantă, care, ca rosa alpestră şi floarea fluen, cresce numai in aerul liberu al munţilor, ear in cultura artificială degenerează. Cei mai mulţi din acei representanţi ai ei in viaţa civilă tot nu o representă altfeliu decăt cum representă actorii pe regi. Oare sofiştii pe care Socratu ĕi combăteà asa de neobositu şi din care Platon işi face tema batjocurei sale, erau altceva decăt profesori de filosofie şi retorică? Şi oare proprie vorbindu nu este tot acelu antagonismu străvechiu, care de atunci nu a incetatu niciodată şi pe care ilu continuezu eu astăḑi! Căci ori cum s'ar intoarce, tendinţele cele mai inalte a le spiritului omenescu nu se impacă cu meseria: natura lor cea nobilă nu se poate amalgamà cu aceasta.

Şi totuşi poate filosofia universităţilor ar mai merge, dacă profesorii ei aru crede a-şi implinì misiunea, trădăndu, precum facu ceilalţi filosofi, generaţiunii june, sciinţa cătă există in timpul lor şi se crede deocamdată adevĕrată, aşa dar explicăndu auditorilor cu exactitate fidelă sistema ultimului filosofu şi făcĕndu-i să o inţeleagă: atunci, cum ḑicu, tot ar mai merge, căud şi la aceasta aru fi inzestraţi cu destulă judecată sau cel puţin cu destulu tactu, pentru a nu confundà filosofiii cu sofiştii, d. e. cu unu Fichte cu Schelling ne cum cu Hegel. Ănsĕ nu numai că le lipsescu de regulă numitele calităţi, ci ei sunt ăncă cuprinşi de nefericita închipuire, că se ţine de funcţia lor ca şi ei să joace pe filosofii şi să imbogăţească lumea cu roadele adăncei lor inţelepciuni.

Din această inchipuire se nascu producţiuni pe căt numeroase pe atăt deplorabile, in care capete de răndu, ba uneori capete, care nu sunt nici măcar de răndu, pertractează acele probleme, la a căror resolvire s'au consacratu de mii de ani incordările supreme ale capetelor celor mai rare, inzestrate cu cele mai estraordinare facultăţi, care au uitatu propria lor persoană pentru iubirea adevĕrului şi prin pasiunea aspirării lor spre lumină au fostu uneori conduşi in temniţă şi chiar pe eşafodu, capete, a căror raritate e aşa de mare, incăt istoria filosofiei care de doue mii de ani merge paralel cu istoria statelor ca basul ei fundamentalu, deabie arată unu filosofu remarcabilu la o sută de monarchi remarcabili din istoria statelor; căci numai capetele cu totul unice sunt acelea, in care natura a ajunsu la o consciinţă mai lămurită despre sine insăşi decăt in celelalte. Ănsĕ tocmai asemenea capete sunt aşa de străine, mulţimei de răndu, incăt mai toţi au aflatu deabie după moartea lor, sau cel mult la bĕtrăneţe o dreaptă recunoascere. Ce să ne mirămu de alţii, căud chiar celebritatea proprie a lui *Aristoteles*, care apoi s'a lăţitu mai departe decăt celelalte, a inceputu după toată probabilitatea numai 200 de ani după moartea lui? *Epicuros*, al cărui nume este şi astăḑi cunoscutu chiar publicului celui mare, a trăitu in Atena in obscuritate complectă pănă la moartea sa, (*Sen. ep.* 79.) *Bruno* şi *Spinoza* au ajunsu deabie in secului al doile după moartea lor la influinţă şi onoare. Chiar *David Hume*, a cărui stilu este aşa de lămuritu şi popularu, ajunsese in etatea de 50

de ani, când a inceputu a fi remarcatu, deşi scrisese de mult opurile sale. *Kant* nu a devenitu celebru decât după al 60-le anu al vieţei. Cu filosofii de catedră din ţilele noastre, se'nţelege că lucrurile mergu mai de grabă; fiindcă ei nu au timpu de perdutu: şi aşa *unu* profesoru anunţă doctrina colegului care florează la universitatea vecină, numindu-o culmea in fine ajunsă a sapienţei umane, şi de indată aceasta devine unu filosofu mare, care fără cea mai mică intărdiere işi ocupă locul in istoria filosofiei, adecă in aceea, pe care unu al treile colegu o scrie pentru bilciul librarilor de iestanu, care colegu in deplină inocenţă adaugă la numele nemuritoare ale martirilor adevĕrului din toate seculele şi scumpul nume al colegilor sĕi contimpurani şi bine invaţaţi in funcţie, propuindu-i ca pe nisce filosofi care potu intrà şi ei in ordinea istorică impreună cu ceilalţi, fiindcă au umplutu foarte multă hărtie şi au aflatu pe la toţi o considerare colegială. Şi aşa cetimu d. e. „Aristoteles şi Herbart," sau „Spinoza şi Hegel," „Plato şi Schleiermacher," şi lumea trebue să vadă cu surprindere, că filosofii, pe care natura avară odinioară nu puteà produce decât unul căte unul in decursul seculelor, s'au ivitu in deceniele din urmă pretutindinea ca ciupercele pintre Nemţii după cum se scie plini de talente. Că o asemene glorie a timpului va fi ajutată in toate chipurile, se'nţelege de la sine; deaceea, fie in jurnale savante, fie in propriele sale opuri, unu profesoru de filosofie nu va lipsì de a luà cu aeru importantu şi cu seriositate oficială psalmodiile celuilaltu in de aproape considerare, aşa incât se produce aparenţa că ar fi vorba de progresuri reale a le cunoscinţei omenesci. Spre resplată, in curĕndu abortul lui se primesce la rândul sĕu cu aceeaşi onoare, şi noi scimu că *nihil officiosius, quam cum mutuum muli scabunt.* Ănsĕ serios vorbindu atătea capete ordinare, ce se credu ex oficio obligate a representà o misiune, pentru care natura nu a avutu nici cea mai mică intenţie de a-i creà, producu unu spectaculu foarte deplorabilu, Căci a audì căntăndu pe celu răguşitu, a vedè jucăndu pe celu ologu, este penibil, dar a ascultà filosofăndu capul celu mărginitu, este insuportabil. Acum, pentru a ascunde lipsa de găndiri adevĕrate, mulţi işi facu unu aparatu imposantu de cuvinte lungi şi compusĕ, floscule intrirate, perioade fără sfirşitu, expresie noue şi neaudită, care toate impreună alcătuescu apoi unu jargonu pe căt se poate de greu, şi cu aparinţă de invĕţatu. Cu aceste toate ănsĕ ce ne spunu in realitate — nimicu: nu primesci nici o idee, nu-ţi găsesci intelegerea inmulţită şi trebue să oftezi: „Vuetul morii ilu audu, dar nu vĕdu făina." Sau carăşi veḑi pre lămurit, ce opinii sărace şi comune, ce platitudini necioplite se ascundu subt acelu bombastu ingănfatu. O! dacă s'ar putè dà acestor filosofi de paradă o idee despre seriositatea adevĕrată şi teribilă, cu care problema existenţei pĕtrunde pe gănditoru şi-i cutremură adăncul inimei! Atunci n'ar mai puteà fi filosofie de paradă, ei n'ar mai putè scoate cu nepăsare la iveală blagile lor netrebnice despre cugetarea absolută sau despre contradicerea in toate noţiunile fundamentale, şi nu s'ar mai sătură cu o suficienţă invidiabilă, de cuvinte goale, precum „lumea este existenţa infinitului in finitu," şi „spiritul este reflectul infinitului in finitu" etc.

Atunci ar fi rĕu pentru ei; căci ei vreau să fie numai decăt filosofi şi gănditori foarte originali. Ănsĕ ca unu capu ordinaru să aibă idei extraordinară este tot aşa de probabilu precum ca unu stejaru să deà caisse. Ear căt pentru ideile *ordinare*, acele le are fie-care de la sine ei nu trebue să le mai citească: prin urmare in filosofie, unde decide găndirea, nu experienţa şi faptele, capetele ordinare nu potu produce niciodată nimicu. Unii avĕndu consciinţa acestui inconvenientu, şi-au grămăditu o provisie de idei străine, cele mai multe inţelese pe jumătate şi toate interpretate in platitudine, care totuşi in capul lor sunt nencetat in periculu de a se evaporà in frase şi cuvinte goale. Pe aceste le impingu in coace şi incolo şi caută uneori a le potrivì lăngă olaltă ca petrele de domino: compară adecă ce a ḑisu acesta, şi ce a ḑisu acela, şi ce unu altul, şi ăncă unul, şi caută a pricepe ceva de acolo. In zadar ai cere de la asemene oameni o idee fundamentală asupra lucrurilor şi a lumei fixată, intemeiată pe bază intuitivă şi prin urmare pretutindinea conexă: ei nu au despre nimicu o opinie hotărită sau o judecată fixă şi determinată, ci cu ideile, opiniile şi excepţiile lor invăţate umblă pipăindu in negură. Căci nici scopul indeletnicirei lor anterioare nu a fostu decăt o sciinţă şi invăţătură suficientă pentru a propune mai departe. Aceasta se poate admite: dar atunci să nu facă pe filosofi, ci să scie a osebì grăul de neghină.

Adevĕraţii cugetători au căutatu totdeauna inţelegere, şi au căutat'o pentru ei inşii; fiindcă aveau dorinţa fierbinte de a-şi explicà pe căt voru putè lumea in care există; dar nu pentru a face prelecţii şi convorbiri. De aceea in dĕnşii creste incet şi treptat, in urma meditărilor continue, o idee fundamentală, hotărită şi conexă, despre a cărei bază este totdeauna percepţia *intituitivă* a lumei şi de la care conducu drumuri spre toate adevĕrurile speciale, ce la răndul lor reflectează earăşi lumină asupra acelei idei de fundamentu. Uşor se esplică atunci pentru ce ei au despre ori ce problemă a vieţei şi a lumei o opinie fixată, bine inţeleasă şi impreunată cu systema intreagă, şi prin urmare nu trebue să inşele pe nimeni cu frase goale, precum facu cei pomeniţi mai nainte, pe care ĕi vedemu totdeauna ocupaţi cu compararea opiniilor străine, in locu de lucrurile inşele, aşa incăt ai putè crede, că este vorba de ţări indepărtate, despre care aru trebuì să se compare şi să se critice relaţiile puţinilor călători care au ajunsu pănă acolo, ear nu de lumea reală, care este intinsă şi inaintea lor şi se infăţişează cu lămurire. Ănsĕ lor li se aplică versurile lui Voltaire:

Pour nous, messieurs, nous avons l'habitude
De rediger au long, de point en point,
Ce qu'on pensa, mais nous ne pensons point.

Ansĕ ceea ce este mai rĕu in asemene procederi, care de altmintrele pentru amatorii curioşi aru putè să se continue mai departe este interesul ce-lu au proştii, ca platitudinile şi totu ce e lipsitu de spiritu să ajungă la valoare. Aceasta ănsĕ nu se poate dacă ideile adevĕrate, mărețe, profund găndite, ce cumva se producu, s'aru recunoasce indată după dreptate. Aşa dar pentru a le inăduşì şi a da cursu liberu celor rele, se ghemuescu la unu locu, in feliul slabilor, formează clici şi partide, punu măna pe jurna-

lele literare, in care vorbescu ca şi in cărţile lor cu profundă veneraţie şi cu aeru importantu despre minunatele lor lucrări mutuale şi poartă astfeliu publicul ignorantu de nasu.

Raportul lor cu adevăraţii filosofi este aproape ca al trubadurilor cu poeţii. Pentru exemplificarea celor ḑise n'ai decăt să veḑi scripturile filosofilor de pe catedră, prefie care cum aparu la bilciu de librari, precum şi jurnalele literare care le acompaniază cu musica lor: cine se pricepe, să mai privească vicleşugul, cu care aceste, la casu de intămplare, se opintescu a injosi opurile insemnate şi tertipurile ce le intrebuinţează pentru a le ascunde atenţiei publicului. Şi apoi să meargă pe această cale şi cu asemene priviri tot mai inapoi, pănă la inceputul secolului nostru, să vadă ce au pĕcătuit Schellingianii şi mult mai rĕu ăncă Hegelianii: să se stăpănească şi să resfoieze grămada desgustătoare! (căci cetirea ei nu se poate asteptà de la nimeni) şi apoi să se găndească şi să calculeze vremea nepreţuită, pe lăngă hărtie şi banu, ce a trebuitu să peardă publicul timpu de o jumătate de seculu la asemene cărpituri! Dar ce e dreptu, răbdarea publicului este greu de inţelesu, care cetesce bavardagiul filosofastrilor fără spiritu continuatu din anu in anu, cu totu chinul uritului ce clocesce deasupră-i ca o negură groasă, togmai fiindcă cetesci şi ear cetesci fără a da vre o dată de idei, căci autorul, care insuşi nu aveà present inaintea minţei vre unu obiectu lămuritu şi hotăritu, grămădesce cuvinte peste cuvinte, frase peste frase şi tot nu spune nimicu, fiindcă nu are nimicu de spusu, nu scie nimic, nu găndesce nimic, dar tot vrea să vorbească şi deaceea işi alege cuvintele, nu după cum ĕi esprimă mai nemeritu ideile şi meditările sale, ci după cum ĕi ascundu mai bine lipsa acestora. Şi totuşi scrierile lor se imprimă, se cumpără, se cetescu, şi aşa merge treaba acum timpu de 50 de ani, fără ca lectorii să simtă, că *papanviento*, cum se ḑice in spaniolesce, adecă inghitu a golu. Intre aceste, spre a fi justu, trebue să pomenescu că pentru a susţinè umblarea moriscei se mai intrebuinţează adese o stratagemă particulară, a cărei invenţie trebue reportată la domnii Fichte şi Schelling. Vreu să vorbescu de tertipul vicleanu de a scrie obscuru, adecă neinţelesu; unde fineţa principală este de a-şi intogmì galimatiasul aşa, incăt cetitorul să creadă că e a lui vina, dacă nu-lu inţelege; pe căud scriitorul scie foarte bine, că este vina sa proprie, fiindcă nu are de spusu nimicu la inţelesu, adecă nimicu gănditu cu lămurire. Fără această statagemă a meseriei domnii Fichte şi Schelling nu şi-aru fi pututu pune pe picioare pseudogloria dumnealor. Ănsĕ de notorietate nimene nu a aplicatu această stratagemă cu atăta indrăsneală ca *Hegel*. Dacă Hegel ar fi spusu de la inceputu ideea absurdă pe care işi razimă pseudofilosofia sa, decă ideea, de a resturnà raportul adevĕratu şi naturalu al lucrurilor şi de a face din *naţiunile generale*, ce le abstragemu din intuiţia empirică, formăndu-le prin omiterea determinărilor şi care astfeliu sunt cu atăt mai goale cu căt sunt mai generale, principiul ănteiu, originaru, adevĕrat realu (lucrul in sine, in limba lui Kant,) in urma căruia să se fi produsu apoi lumea, — dacă, cum ḑicu, ar fi espusu de la inceputu, in cuvinte lămu-

rite şi inţelese, acestu ὕτερον πρότερον monstruosu, această concepţie curat nebună, impreună cu adaosul, că asemene noţiuni se gândescu şi se mişcă singure, fără participarea noastră: fie care l'ar fi luatu pe faţă in risu sau ar fi datu din umeri şi nu ar fi creḑutu comedia vrednică de băgare in samă. Şi atunce chiar corupţia şi infamia ar fi suflatu degeaba in trombiţă pentru a inşelà lumea strigându-i, că absurditatea cea mai mare ce a vĕḑut'o vreodată, este suprema inţelepciune, şi a compromite astfeliu pentru totdeauna clasa invĕţaţilor germani cu judecata lor. Din contra ănsĕ sub vestmĕntul acelui galimatias neinţelesu, enormitatea s'a pututu comite, deliramentul a avutu norocu:

Omnia enim stolidi magis admirantor amantque,
Inversis quae sub verbis latitantia cernunt.
Lucr. I, 642.

De atunci mai toţi scribenţii cei miserabili, incuragiaţi prin asemene exemple, işi dau osteneală anume de a scrie cu obscuritate pretenţioasă, pentru ca să aibă aerul, că nici unu cuvĕntu nu e in stare a le exprimà ideile lor inalte sau profunde. In locu de a căutà in ori ce modu a inlesnì inţelegerea lectorului lor, paru a-i ḑice inadinsu „Aşa-i că nu găcesci ce amu gănditu?“ Dacă atunci lectorul, in locu de a le respunde: duceţi-vĕ la naiba cu gândirile voastre, de care n'am să-mi batu capul şi de-a asvirlì cartea, se opintesce in zadar a o inţelege, elu gândesce mai la urmă, că trebue să fie ceva foarte cu minte fiindcă intrece chiar capacitatea lui, şi numesce apoi, cu sprincenele 'n sus, pe autorii sei cugetători adănci. O urmare a acestei metoade vrednice este, intre altele, că in Englitera, cănd e a se numì ceva foarte obscuru şi cu totul de neinţelesu, se ḑice *it is like german metaphysic*, cam cum s'ar ḑice in franţuzesce *c'est clair comme la bouteille à l'encre.*

Credu că este superfluu a mai menţionà aici, deşi nu se poate repetì niciodată pre desu, că din contra autorii cei buni işi dau totdeauna osteneala de a siì pe lectoru să gândească exact ceea ce au gănditu ei inşii: căci cine are de spusu ceva cum se cade, va căutà foarte să nu se peardă. Deaceea stilul celu bunu consistă mai ăntĕi şi mai alesu in a avè ceva de spusu: această singură bagatelă lipsesce celor mai mulţi autori ḑin ḑilele noastre şi lipsa ei produce dicţiunea lor aşa de rea. In deosebi ănsĕ este caracterul genericu al scrierilor filosofice din deceniul nostru scrierea intreprinsă fără a avè ceva proprie de spusu: acestu defectu le este tuturora comunu şi se poate studià tot aşa de bine in Palat ca in Hegel, in Herbart ca in Schleiermacher. Aci, după metoda homeopatică, se diluează minimul slabu al unei idei in 50 de pagini valuri de cuvinte şi apoi se bavardează aşa, incet-incet, pagină după pagină, cu o nemărginită incredere in răbdarea adevĕrat germană a cetitorului. In zadar asceaptă capul condemnatu la asemene lectură, a aflà vre o idee proprie, solidă şi substanţială: se consumă asteptăndu, că şi călătorul in pustia arabică. Dar din contra in mănă unu filosofu *adevĕratu*, ori din ce timpu, ori din ce ţară ar fi, fie Platon sau Aristotele, Cartesius sau Hume, Malebranche sau Locke, Spinoza sau Kant: totdeauna intălnesci unu spiritu frumosu şi plinu de idei, care are cunoscinţă şi produce cunoscinţă, dar mai alesu se incearcă cu tot deadinsul şi cu bună credinţă a se impărtăşi altora din care

causă resplătesce lectorului impresionabilu in fiecare linie osteneala cetirei. Ănsĕ ceea ce face scripturile filosofastrilor noştri aşa nespusu de sărace in idei şi prin urmare urite plicticoase (langeweilig) deşi in ultima instanţă este sărăcia duhului, e mai ăntĕi obiceiul ce-lu au in dicţiunea lor de a vorbì mereu in noţiuni foarte abstracte, generale şi estensive şi prin urmare de regulă in expresii nehotărite, şovăitoare şi rĕsuflate. Dar pe această cale aerobatică ei păşescu cu deasila, fiindcă trebue să se ferească de a atinge păměntul, unde lovindu-se de realitatea hotărită, individuală şi chiară, aru găsì tot stănci de care ar putè resfrânge tricatartele lor de cuvinte. Căci in locu de a-şi indreptà sensurile şi mintea fixe şi ţintite asupra lumei intuitive, care este objectul proprie presentu şi in adevĕru datu, elementul nefalsificatu şi in fine insuşi neexpusu erorii, prin a cărui pĕtrundere dar numai putemu inţelege natura lucrurilor, ei nu cunoscu decăt abstracţiile cele mai de sus, precum firea, essenţa, devenirea, absolutul şi infinitul, etc., purcedu de la aceste şi formează din ele sisteme, a căror cuprinsu se resumă la sfirşitu numai in cuvinte, care astfeliu proprie vorbindu sunt beşice de săpunu, bune pentru a se jucà cu ele cătva timpu, dar neputĕndu atinge păměntul realu fără a plesni.

Căud cu toate aceste prejudiţiul pe care cei nechiemaţi şi necapabili ilu aducu sciinţelor, ar fi numai nulitatea producţiilor lor, precum se mărginesce intr'atăta in frumoasele arte, ne-amu putè consolà uşor şi amu trece la ordinea ţilei. Dar aici aducu pagubă positivă, mai ăntĕi prin asociarea naturală ce o formează cu toţii pentru a impedecà din toate puterile lăţirea binelui şi a susţinè autoritatea rĕului. Căci să nu ne facemu ilusii: in toate timpurile, in lumea intreagă şi in toate relaţiile sociale există, urdită de natura insaşi, o conjuraţie a tuturor capetelor mediocre, rele şi stupide in contra spiritului şi a inteligenţei. In potriva acestora sunt toţi impreună asociaţi credincioşi şi numeroşi. Sau este cineva aşa de naivu de a crede, că vomu asceptà numai superioritatea pentru a o recunoasce a o regenerà şi a o propagà şi a se vedè apoi pe ei inşii reduşi la nimic?—Niciodată! Ci *tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari.* „Cărpaci şi numai cărpaci să esiste in lume, pentru ca să fimu şi noi ceva! „aceasta este parola lor, şi resistenţa in contra celor capabili le este unu instinctu tot aşa de naturalu precum ĕi este pisicei de a prinde şoareci. Să ne aducemu şi aici aminte de frumosul pasagiu din *Chamfort*, citatu in diserţaţia precedentă: *en examinant la ligue des sots contre les gens d'esprit, on croirait voir une conjuration de valets pour écarter les maîtres.* Fie dar spusu odată misterul celu publicu, arăte-se odată nomolul la lumină ori căt də hidosu s'ar presentà: totdeauna şi pretutindenea, in toate imprejurările şi relaţiile mărginirea şi stupiditatea nu uresce nimic pe lume aşa de intim si de inverşunat ca mintea, spiritul şi talentul. In toate sferele, afacerile şi posiţiile vieţei dovedesce că in aceasta remăne statornică şi fidelă opintindu-se pretutindenea a le apăsà, ba chiar a le nimicì şi a le stinge de pe faţa păměntului, pentru a remăne *singură* stăpănă. Nici o bunătate, nici o blăndeţă nu o poate impăcà cu superioritatea inteligenţei. Aşa este, nu se poate

shimbà, şi va remănè totdeauna aşa. Şi ăncă ce majoritate teribilă au in partea lor,— Aci este pedeca principală la ori ce progresu al omenirei.

Şi cum, in asemene imprejurări, se voru petrece lucrurile in acea sferă a ocupaţiei intelectuale, unde nici chiar capul celu bunu pe lăngă silinţă şi perseverare, nu este, ca in celelalte sciinţe de ajunsu ci se ceru ca lităţi inăscute cu totul particulare? Căci in adevĕru, sinceritatea cea mai neinteresată a aspirării, impulsul iresistibilu spre descifrarea existenţei, profunţimea seriositătii concentrate spre a pĕtrunde in interiorul fiinţelor, şi entusiasmul celu curatu al adevĕrului,—aceste sunt condiţiile prime şi indispensabile pentru intreprinderea indrăsneaţă, de a se infăţişa din nou inaintea sfinxului anticu cu o nouă incercare spre resolvirea enigmei lui eterne şi cu periclul de a se prăpăstuì la atăţea predecesorii in abisul celu negru al uitării. (Va urmà.)

T. Maiorescu.

POESII.

MITHUL FURTUNEI.

(d. N. Lenau.)

Pe patul ei pacinicu mută, nemişcată,
Marea cea adăncă zace resturnată,
Nici o salutare malului şoptindu;
A undelor pulsuri stau inăduşite,
Schinteile sĕrei sboară nesimţite,
Ca pe faţa tristă unui omu murindu.

O singură frunţă pe malu nu tresare,
Ca'mpetriţi copacii stau in ascultare:
Nu se mişc'o undă, ori unu vĕntu uşoru.
Soarele sfirşesce ţilnica sa cale
Acum in prejurul liniscei mortale,
Ale nopţii umbre negre se 'nfăşoru.

Când deodată 'n poala cerului s'arată
Grămadă de nouri neagră, indesată
Resuflându in spaciu surde, lungi urlări;
Se smuncescu, se 'nalţă, vinu cu răpejune
Şi 'n grozave grupe grele de furtune
Se inşiră 'n jurul adormitei mări.

Cu voce de tunetu stranie, adăncă
Ei intreabă marea: „mai trăesei tu ăncă?“
Şi sbucnescu in lacrimi cu doru nempacatu.
Cu fiori şi tremuru ei improaşcă rade
Pe culcuşu-i pacinicu şi privescu să vadă
Dacă muma-mare sufletul şi-a datu?!

Nu, ea nu e moartă! Din somnu-i tresare
L'a fiilor plăngeri şi strigări amare;
Copii cu mama in răpirea lor
Să revĕdu cu dulce şi se 'mbrăţoşează
Şi dănţându selbatic, veseli intonează
In corul furtunei unu cântecu de-amoru.

STRINGĔNDU-SE DE MĂNĂ....

(din Heine.)

Stringĕndu-se de mănă
Când doi se despărţescu,
Suspinele-i ineacă
Şi lacrimi ĕi sfirşescu

Dar noi n'amu plănsu, iubită,
Nici „ah“ nici „vai“ n'amu ţisu,
Şi plănsul şi suspinul
Pe urmă ne-a cupriusu.

DE CĂND . . . . .

(din Heine)

De când mândra m'a lăsatu,
Eu de risu m'amu desvĕţatu;
Ori-ce glumă de-ascultu eu!
Nu desceaptă risul meu.

De când ea s'a depărtatu
Şi de plănsu am incetatu,
Mari dureri sufletu-mi stringu,
Ănse eu nu potu să plăngu.

M. Pompiliu.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui S. L., in Kecskemet.—Nu se poate acordà.
Red.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea

No. 23. — Anul IV. **Iassi, 1 Fevruarie 1871.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru Romănia liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu, pentru Sviţera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Cronica Huşiler de Episcopul Melchisedec. Critică de D. *A. D. Xenopol.*

Proiectul de Dicţionaru al Societăţii Academice, apreciare de D. *Quintescu.* (Urmare.)

Despre Filosofia la Universitate, tr. in prescurtare din A. Schopenhauer de D. *T. Maiorescu.* (Urmare.)

Vĕntul cântă trist . . . poesie de D. *I. Brociner.*

Corespondenţă.

Anunciuri.

Prelecţiuni populare.

BIBLIOGRAFIE.

CRONICA HUŞILOR

de p. S. S. Episcopul Dunărei de josu Melchisedec.

Cronica Huşilor şi a episcopiei cu asemene numire după documentele episcopiei şi alte monumente ale ţerei, scrise de *Episcopul Dunărei-de-josu Melchisedec.* Bucuresci 1869 1 vol. de 636 p. Tipografia C. A. Rosetti.

Opul sus numitu al eruditului episcopu cuprinde trei părţi, afară de scurta, dar insemnata introducere ce le precede. Partea ăntĕi cuprinde istoria Huşilor pănă la anul 1592 de unde apoi „istoria tărgului Huşilor se contopesce cu istoria Episcopiei“; partea a doua, chronica Episcopiei Huşilor espusă anu cătră anu pănă la 1865; partea a treia in fine care este unu suplementu la opul insuşi cuprinde deosebite cercetări intre care cele mai insemnate sunt acele privitoare la istoria limbei romăne. Afară de aceste opul mai conţine unu planu al Huşilor scosu după unu originalu din anul 1784 lucratu de dichiul episcopiei Iorest Danu in timpul episcopului Iacov Stamati, şi portretul lui Inochentie episcopul de Huşi mortu in anul 1782.

Autorul purcede din unu puntu de vedere care dă deodată insemnătate cercetărilor sale „Lipsa de istorii speciale şi detailiate, ḑice P. S. S., din care să se vadă modurile in care s'a manifestatu activitatea şi viaţa naţională in diferitele ramuri a le arburelui naţionalu al Romănilor face o lacună foarte mare in existenţa noastră naţională şi cu căt lumina se respăndesce pe orisonul patriei, pe atăta această lipsă devine mai vĕḑută şi mai simţită“ [1]) „Religia in instituţiunile sale sale; şcoala, literatura cu opurile sale; starea socială cu organismul seu şi cu moravurile bune şi rele; administraţia, iustiţia, oastea, industria, artele, agricultura şi alte ramuri in care se manifestează viaţa unei naţiuni: unele sunt uitate de istoricii noştri cu totul, altele atinse foarte pe scurtu şi nu-

[1]) p. V, VI,

mai ca de la intămplare ici, cole“ [1]) Şi in adevĕru, de lipsa de deslușire asupra acestor lucruri, asupra „lucrurilor din lăuntru“ cum le numesce vornicul Neculcea, se poate tănguì ori cine aruncă o ochire asupra chronicilor şi mai alesu asupra prelucrărilor istorice ce le avemu.

Dar aceasta lipsă nu este absolută, căci atunci amu fi osindiţi a nu cunoasce din trecutul nostru decăt lupte, alungări şi căştigări de domnie. Ea se află numai in prelucrările materialului istoricu, prelucrări intreprinse mai alesu de oameni care nu caută in istorie decăt inşirări de domni şi de resboae şi unu cămpu pentru tănguiri şi declamări do totu soiul, apoi sunt departe de a avè răbdarea şi cunoscinţele trebuincioase pentru a studià şi a petrunde trecutul in intregul seu. Din norocire ănsĕ acestu neajunsu se poate inlăturà cu timpul şi să fimu mulţămiţi de o cam dată cu convingerea că in archivele Statului a monăstirilor, episcopiilor, in documentele particularilor şi in bibliotecele străine se află unu materialu bogatu, cu totu feliul de deslușiri asupra timpului trecutu, asupra lucrurilor din lăuntru, acelei desvoltări a vieţei intregi a intregului poporu din care se putemu inţelege pe deplinu starea in care ne aflămu astădi şi viitorul spre care tindemu.

Numai prin o cunoscinţă mai deplină a trecutului nostru ne vomu invaţà a inţelege puterea tradiţiuneì istorice, ne vomu incredinţà prin viaţa noastră insăşi că propăşirea, deşi se implinesce in lume, totuşi nu păşesce decăt cu incetul, indreptăndu, curăţindu, infrumuseţăndu moscinirea intreagă căpătată din trecutu, şi nu prin sărituri periculoase prin imprumutări a unor sisteme şi instituţiuni precum le găsimu gata la alte popoare. Trebue să lăsămu pe căt se poate formele trecutului şi să ne silimu a introduce in ele spiritul culturei moderne; pănă acuma s'a făcutu ănsĕ tocmai contrariul, introducăndu-se forme noue in care se imbracà aceleaşi spiritu vechiu. Dacă acestu spiritu adevĕratu istoricu ar fi dominatu in ţara noastră căud ideile apusene au inceputu a pĕtrunde la noi, atunci amu fi sciutu a indreptà starea noastră incetul cu incetul, legăndu inbunătăţirile de materialul lăsatu noue de trecutu, şi nu amu fi ruptu deodată firul tradiţiunei insuşi, nu amu fi aruncatu afară din mijlocul nostru toate obiceiurile, toate moravurile mai, totu organismul guvernului, intărite in timpu de secule şi moscenite din neamu in neamu, care deşi puteau să fie rele in multe privinţe, fotuşi aveau marele avantagiu de a fi elemente cunoscute tuturora, cu care totu omul erà deprinsu şi care tocmai din această causă erau in stare de a fi inbunătăţite, desvoltate şi poliite după cerinţele culturei moderne. Nu e vorba acuma de a revenì acolo de unde trebueà să fi pornitu. Organisarea statului nostru in privirea echilibrului puterilor, sistemul nostru de administrare, organisarea tribunalelor, legile care regulau relaţiunile indiviḍilor etc, etc. toate aceste au fostu smulse din rădăcină, şi in locul lor s'au adusu sisteme, legi, instituţiuni gata din alte ţeri acăroru inţelegere rea, aplicare şi mai rea au adusu viaţa noastră intreagă in o turburare periculoasă. Ce s'a făcutu ănsĕ nu se mai poate reintoarce, cel puţin nu in

[1]) p. VI.

totul şi de siguru nu in modul cum s'a făcutu. A restabili sistemul dispărutu in totul sau in parte ar fi numai a aruncà viaţa noastră intreagă in o nouă turburare, tot atăta, ba poate mai mare decăt aceea, acărei cutremuru şi astădi ne ameninţă. Organismul statului ănsĕ ca toate organismele nu sufere să fie turburatu decăt pănă la o margine, peste care trecĕndu, elu se nimicesce.

Deşi studiul trecutului nostru nu poate, din causa acestei rumperi totale cu tradiţiunea vechie, să aibă pentru noi aceeaşi *valoare practică* pe care o are studiul trecutului pentru alte ţeri, unde din acestu studiu s'a desvoltatu mai mult sau mai puţin chiar instituţiunile şi formele de viaţă a poporului intregu, totuşi elu are pentru noi o nespusă insemnătate, care uşor se poate măsurà căud găndimu la rĕul ce a căḑutu asupra noastră din causa lipsei sale. Prin acestu studiu a intregului trecutu se respăndesce in poporu unu spiritu mai seriosu, mai puţin plecatu la vecinice schimbări, modificări şi cercări de sisteme, unu rĕu care ameninţă chiar existenţa noastră. Va respăndi deci pe lăngă dorinţa de progresu, unu cumpătu şi o măsură in indeplinirea lui, ne va invăţà că de căte ori legislatorul schimbă o stare de lucruri, *fie ori căt de rea*, elu pune cuţitul in unu corpu viu asupra căruia elu operează. Pe lăngă aceasta inriurire salutară in ceea ce privesce mai mult spiritul teoreticu, nu se va esclude cu totul chiar o inriurire practică, mai mică acuma, mai insemnată in viitoru. Aceasta ne o esplicămu in modul următoru: Formele introduse la noi au remasu in multe imprejurări numai forme, deci nu s'au inrădăcinatu atăt de puternic in sufletul poporului, incătu o modificare a lor *cu incetul* să fie cu totul peste putinţă. Odată cu propăşipea credemu deci că o intoarcere la instituţiuni mai potrivite cu spiritul poporului nostru nu este ceva cu neputinţă; şi in acestu sensu susţinemu, că unu studiu al trecutului nostru poate să ne arăte in ce modu trebue schimbate formele esistenţei noastre naţionale de astădi, pentru că, de şi făcĕndu-le să propăşească, totuşi să iee unu caracteru mai amĕsuratu cu trebuinţele şi tradiţiunile noastre şi mai puţin străinu spiritului poporului nostru.

Aceste observări le amu espusu pentru a arătà care este insemnătatea mai adăncă a unei publicări ca acea a P. S. S. Episcopului Dunărei-de-josu. Această operă tinde a incepe implinirea lipsei celei mari in cunoscinţa trecutului nostru din care scimu numai luptele domnilor intre ei sau cu străinii -o foarte mică parte din istoria noastră in adevĕratul ei inţelesu.

Partea ăntei o incepe P. S. S. autorul cu arĕtarea că tărgul Huşilor sau al Huşului işi are originea cam de pe timpul lui Stefan celu Mare; numele lui se trage de la Huşu „Romănu moldovanu boeriu şi inruditu cu familiile boeresci ale ţerei", deci nu de la Husiţi care s'aru fi ocrotitu in ţara noasră fugindu de prigonirile religioase; arată apoi insemnătatea strategică a Huşilor ca a tărgului ce veneà pe drumul mare dinspre Tatari. Lungu timpu a fostu Huşii residenţă domnească, avendu şi unu castelu pentru apărare.

In capitulele următoare p. S. S. autorul espune sistemul administrativu al ţerei, apoi acelu al darilor, incheindu cu o cercetare asu-

pra monedelor de care se pomenesce in deosebitele noastre isvoare istorice. După cât se poate vedè, organismul statului erà și pe atunci foarte complicatu, numerându vro 33 de feliuri de funcționari mai mult locali fără a numerà pe cei inalți centrali nici pe cei cu totul mici si subordinați. Fie care orașu pare a fi fostu ocărmuitu de unu consiliu comunalu compusu din 6 sau 12 membri *Părgari* „de la germanul Bürger“ cetățanu in fruntea cărora *Șoltuzul* (tot de la germanul „Schultheiss, Schultze“) representà unu analogu a primarului. Pe lângă acestea ânsè mai erà și *Uriadnicul* sau *Diregètorul* a cărui rangu și insemnătate e mai mare decâtu a Șoltuzului și a Părgarilor căci e numitu totdeauna inaintea lor. Pe atunci organisația comunală deși puternică in alte privințe nu erà atât de despărțită ca astădi de organisația centrală. Uriadnicul, Șoltuzul, Părgarii esecutau ordinile guvernului, stringeau banii dărilor etc. Pe lângă acestea găsimu *Vornicul*, o persoană judecătorească după cât se vede mai mult cu competența criminală. Lângă elu *Pârcălabul* ocupatu cu certele și vinovățiile cele mici, *Vornicul de poartă* de asemene insărcinatu cu desfacerea pricinelor mici, și *Isbașul*, unu feliu de judecătoru de pace pe la sate. Aceasta o deduce P. S. S. autorul de pe insemnarea de astădi a cuventului *a ispăși* care de siguru derivă de la isbașa și inseamnă „a cercetà o pagubă cășunată.“ Apoi mulțimea funcționarilor insărcinați cu stringerea dabilelor (dărilor) de totu feliul: *Căimănari*, *Dabilari*, *Vameși*, *Desetnici* (pentru ȡeciuială de pâne, vinu etc.) *Gorștinari* (venitu pe oi, porci(*Besmenari*, *Dișugubinari* (amende pentru delicte și crime) *Giobnici și boeri zlotași* (amende de totu feliul) *Podvodari*, *Olăcari* (ambii pentru cărături și beilicuri) *Conăcari* (pentru ingrijirea de găzduirea domnului, a boerilor mai pe urmă și a Turcilor ce călătoreau prin țară) *Branișteri* (pentru stringerea fênului de care erà legatu și unu impositu pe crășme) *Cepari*, *Bourari* (pentru stringerea dărilor pe bèuturi).—După această vreme apoi dregătoriile militare: *Capitanul de ținutu*, *vel căpitanu de codru*, *Bulubașa*; dregătoriile esecutoare: *Aprodul*, *copii de casă*, *Telal-bașă* (care publică mezaturile)· In fine autoritățile turcesci pentru turcii ce petreceau in țară: *Turcagi-baș-aga*, *Bes-ceauș-aga*, *Ciohodar-aga* s. c. s. c.

Toate aceste dregètorii sunt scoase la lumină de prin hrisoave și cărți vechi domnesci impărtășite mai toate in intregul lor cuprinsu, și care dau opului p. S. S. episcopului Dunărei-de-josu unu interesu și mai mare.

S'ințelege acuma de sine că aceste figuri astfeliu abie scoase din intunecimile archivelor nu potu să fie cunoscute in toată individualitatea lor. Rolurile lor se amestecă, nu intrevedemu partea esclusică ce o aveà fiecare in organismul guvernului; funcțiunea unuia se amestecă cu a celuialtu; de multe ori nu ințelegemu pentru ce mai multe feliuri de dregètori esercitează mai totu aceeași dregètorie. Aceasta ânsè nu provine atâta din incurcala sistemului insuși cât din necunoscința noastră drespre elu. P. S. S. autorul, și pentru aceasta trebue să-i fimu pre recunoscètori, ne schițează figurile acele dispărute pentru a le recunoasce măcar intru cătu-va. Numai unu studiu seriosu și repe-

tatu ne va putè luminà asupra adevěratului caracteru a acestoru dregětori, asupra competenţii fie căruia, asupra relaţiunilor ce esistau intre ele, in unu cuvěntu asupra modului lor de armonizare care constitue figura unui guvernu. O observaţie care vine cam de la sine este ănsě următoarea: Dregětoriile amintite de P. S. S. autorul sunt culese din documente adese ori foarte indepartate in timpu unele de altele. E mai mult decăt sigur că in acestu restimpu s'au intămplatu *modificări istorice* in organismul guvernului, astfeliu că dregětoriile ce mai tărdiu ne paru sub unu nume sunt acele ce mai nainte le găsisemu sub unu altu nume. Astfeliu, de esemplu, P. S. S. autorul amintesce pe lăngă toate dregătoriile espuse, ăncă de acea a *Părcălabului de ţinutu* despre care ţice că erau doi de fie care ţinutu şi erau „cei ăntěi funcţionari domnesci in ţinutu“*) pe căud despre Părcălabii simpli spusese mai susu **) că judecau pricinele cele mai mici. E de notatu acuma că in hotarnica Plopenilor din 1673 găsimu subscrise Ion Părcălabul după Vornicul de tărgu ceea ce ne arată unu rangu mai mult a Vornicului de tărgu, pe căud in timpurile mai din urmă Părcălabii aparu ca dregětori mari, judecători ţinutali, eară dregětoria vornicului scade la rangul inferioru de vornicu de satu sau vornicu de poartă. Părcălăbia deci merge crescěndu. Causa pentru care se intămplă aceasta strămutare nu ne este cunoscută, dar de sigur acestu modu de a-şi inchipui relaţiunile acestor dregětorii este mai naturalu decăt enumerarea Părcălabului, a Părcălabului de ţinutu, a Vornicului de tărgu şi a Vornicului de poartă lăngă o altă ca funcţiuni paralele şi contimpurane. Cele spuse aice suntu ăncă numai presupuneri. Pentru a cunoasce intr'adevěru relaţiunile dregětoriilor şi modul cum s'au transformatu unele din altele, trebue o cunoscinţă foarte intinsă a tuturor documentelor existente, pentru ca din aseměnarea şi critica lor mutuală să se poată deduce adevěrul. Amu voitu numai a insemnà metoada prin care se poate ajunge la o descurcare a trecutului nostru in astă privinţă. Nu trebue să enumerămu una lăngă alta toate dregětoriile, toate dările pe care le găsimu amintite prin documente din timpurile cele mai vechi şi pănă in ţilele noastre, ci ţiněndu samă de natura pururea schimbătoare a instituţiunilor omenesci, să fimu totdeauna cu mintea aţintită la prefacerile succesive a lor una din alta.

Aceasta cercetare istorică a instituţiunilor lipsesce in opul P. S. S. Episcopului Dunărei de josu. Acesta conţine in astă privire numai unu material bogatu şi indicaţiuni preţioase după care se poate urmări descoperirea adevěrului.

In partea a doua, Chronica Episcopiei (1592—1865) sunt o mulţime de fapte interesante. Ne introducemu in viaţa trecutului, suntemu faţă la efectele ce intemplările prin care a trecutu naţiunea intreagă au avutu asupra părţilor ei celor mai mici, asupra comunelor, monăstirilor, oraşelor sale. Prin aceasta, istoria perde caracterul ei secu, abstractu şi devine insufleţită. Vedemu figuri interesante prin binele sau rěul ce au făcutu. Aşa pe unu Mitrofanu III episcopu al Huşiloru de la 1683—1696 care ie parte

*) P. 45.
**) P. 37.

la publicarea Bibliei române a Mitropolitului Dosofteiu şi lucrează mult pentru românisarea bisericei; pe unu Varlaam cu dreptul pronumitu de P. S. S. autorul cu epitetul de „rezeşofagu“. Acestu episcopu, in timpul de 20 ani căt stătù pe scaunul episcopiei, nu avù altu gându, altu cugetu decăt intinderea moşiilor monăstirei Brădicelul pe care elu o zidese şi in care după ce işi petrecù viaţa lui vrù s'o răpească episcopiei prin unu testamentu făcutu in favoarea unei rude de a le sale. Aice avemu unu tablou viu a modului cum a dispărutu proprietatea mică, rezeşiile şi moşiile, cum a dispărutu acea clasă de oameni independenţi, rezeşii din coace, moşnenii din colo de Milcov, care fusese inima şi puterea ţerilor libere române. Acestu Varlaam este acelaşu pe care Cantimir, revoltatu odată de nedreptăţile lui, ilu apostrofâ in divanu in mijlocul mulţimei: „Popo! ce nu judeci dreptu căndu iţi vinu cărţile mele? Ţi-oiu rade pletele!“ — Dar nu numai figurele episcopilor, ci şi a altor persoane se disfăşură inaintea noastră din comunicarea documentelor in conţinutul lor. Vedemu pe unu Meletie Ghica Archimandritu a unei monăstiri din Bucovina scriindu in testamentul seu făcutu la Smirna in urma fugirei lui din Bucovina ocupată de Austriaci la 1777: „Sciu toţi că fugirea mea de acolo a fostu pentru că nu am găsitu de cuviinţă să se strice obiceiurile patriei şi rănduеala bisericei resăritene. Şi am plecatu căndu unu mare impĕratu imi făgăduеà cinste şi tronu şi nu puţină plată, şi m'amu mulţămitu să trăescu săracu decăt să primescu vătămarea prea dulcei mele patrii, şi pentru că prevedeam nebăgarea in samă a stărei duhovnicesci.“ „Puteà oare să facă altfeliu, ţice P. S. S. Autorul, Arhimandritul Meletie Ghica, căndu consăngeanul seu Domnul Grigorie Glica şi-a pusu capul in periculu protestăndu contra crimei Austro-Turce care a sfăşiatu Moldova intr'unu modu aşa de revoltătoru“. *) Lăngă această nobilă figură, găsimu earăşi pe acea slabă a episcopului Inochentie care fiindu rănduitu cu deputaţiunea trimeasă cătră impărăteasa Caterina a Rusiei in timpul ocupaţiunei rusesci din 1769—1774 ĕi ţinù o cuvĕntare din cele mai linguşitoare şi intre altele ĕi spuse „că şi noi şi toată obscia ţerei noastre să ne numerămu in rândul altor robi şi supuşi ai impărăţiei tale“. P. S. S. autorul scie ănsĕ cu spiritu adevĕratu istoricu a justificà pănă la unu puntu purtarea episcopului.

Se'nţelege că din multele documente publicate in această parte a opului, se poate deduce o sumă de cunoscinţe asupra trecutului nostru. Astfeliu asupra breslelor de meseriaşi care representau mai nainte industria ţerei şi care paru a fi fostu destul de insemnate de vreme ce fie care breaslă intreţineà căte o biserică pe socoteala ei, de unde ăncă astădi a remasu numele la unele biserici precum „a Curelarilor, a Tălpălarilor“ etc. De asemene şi cu deosebire asupra bisericei şi instituţiunilor religioase, asupra raportului lor cu statul. La această imprejurare P. S. S. autorul nu lipsesce a face reflecţiuni asupra stărei noastre de astădi in astă privinţă in asemenare cu starea din trecutu. Tănguirile sale asupra stărei actuale sunt in unele puncte indreptăţite, in altele de locu.

*) P. 365.

Astfeliu cu ocasiunea unei cărţi domnesci a lui Grigorie Ghica din 1777 conţinêndu o legiuire pentru ţigani, in care se recomendă autorităţilor bisericesci *de a aduce ele la cunoscinţa clerului această legiuire*, pe când guvernul se mărginesce a o aduce la cunoscinţa numai a sferei politice, P. S. S. autorul, găsindu această orândueală bună, apasă asupra modului cum „pe acelu timpu cărmuirea politică nu se amestecà dea dreptul in sfera administraţiunei bisericesci; ci numai prin episcopii respectivi care aduceau la indeplinire cererile ocărmuirei.“ Această sistemă erà rea şi nedreaptă; pentrucă dădeà bisericei o putere cu mult mai mare decât acea ce trebue să o aibă in unu statu, puneà in facultatea ei de a aduce sau nu la implinire ordinile guvernului. Erà o amestecare a bisericei in trebile statului tot atâta de reprobabilă ca şi amestecarea guvernului in lucrurile curat bisericesci. Ce ar ḑice oare biserica când guvernul ar pretinde ca să administreze elu prin oamenii sei sfintele taine persoanelor civile? E tot atât de nesocotitu a cere aplicarea legilor civile asupra clerului prin persoanele bisericesci.

Spaţiul nu ne permite a intinde observările noastre, deşi opul P. S. S. episcopului Dunărei de josu este unu isvoru bogatu pentru aceasta prin mulţimea intrebărilor noue care se impunu din toate părţile. Vomu mai insemnà deci in câte-va cuvinte conţinutul părţii a treia, a suplementului.

Partea principală este acea care trateazà despre istoria limbei române. Àntei P. S. S. autorul respinge fabula lui Cantimir că limba slavonă s'ar fi introdusu la noi in urma incercărei soborului de la Florenţa de a unì biserica română cu cea latină, când atunci mitropolitul Teoctist ar fi sfătuitu pe Alexandru celu Bunu „ca nu numai pe oamenii cei ce aveau cugete străine la credinţa pravoslavnică, ci àncà *şi literile latine să lipsească din ţara sa*, şi să primească in locul lor pe cele slavone.“ Această fabulă o respinge P. S. S. autorul, aducêndu documente slavone de a domnilor români dinaintea anului 1440 când s'a disfiinţatu soborul de la Florenţa. Aşa unu ispisocu slavonu de la Roman Vodă din 1392, unu altul de la Alexandru celu Bunu din 1407 (acesta din colecţia P. S. S. autorului insuşi, comunicatu in totu cuprinsul seu.) P. S. S. autorul mai aduce şi alte argumente la care s'ar mai putè adàugì următorul: Cantimir pare a nu-şi fi datu samă de ceea ce spune când ḑice că in urma soborului de la Florenţa s'au scosu *literile latine* din ţară şi s'au inlocuitu cu cele slavone. Dacă s'au scosu literile numai, apoi aceasta nu inseamnă că s'a scosu şi limba şi s'a introdusu limba slavonă. Dacă s'ar pretinde că sub cuvêntul de litere Cantimir inţelege limba atunci trebue ca limba să fi fostu cea latină eară nu cea română şi nu sciu cine ar putè admite că limba oficială şi bisericească la noi a fostu inainte de Alexcndru cel Bunu acea latină. Apoi cum se poate crede că prin hotărirea unui domnu să se introducă de odată o limbă cu totul străină in biserica şi administraţiunea unui poporu? Preoţii, boerii, dregătoria trebueau să şi inveţe limba slavonă inainte ca Teoctist şi Alexandru să o introducă. Dacă sub „litere“ inţelegemu „buche“ atunci cădemu in contraḑice-

rea cealaltă; căci se puteau schimba literile fără ca să se atingă limba, dar noi scimu pre bine că nu literile ci limba slavonă a predominatu in guvernul şi biserica ţerilor române timpu de seculi intregi.—Deci introducerea limbei slavone in ţara noastră este o problemă istorică care cere deslegarea ei in altu modu de cum a dat'o Cantimir.

Că limba slavonă erà numai limba oficială a persoanelor din guvernu şi din biserică se demonstră de P. S. S. autorul in modu evidentu. Chiar in cărţile slavone domnesci vedemu cuvinte românesci presurate in toate părţile „Dacă cine-va, ḑice P. S. S. autorul, ar putè adunà ḑicerile si frasele române ce se găsescu respândite prin documentele slavone, ar putè forma unu bunu lexiconu de limba românească cum erà in gura poporului pe când cartea românească era cea slavonă“ [1]). — Monumentele scrise in limba română din timpurile mai vechi sunt foarte rere. Celu mai vechiu cunoscutu până acuma este cronica lui Huru in traducerea Spătarului Petru Clănău. Pentru antichitatea acestui documentu de unu preţu atăt de mare aduce P. S. S. autorul temeiuri noue şi puternice. Insemnămu aice unul din cele mai puternice. Petru Clănău in prefaţa traducerei sale ḑice că a scris'o in Vaslui cu Stefan celu Mare. Unu hrisovu descoperitu in arhiva episcopiei cu data din anul 1495 poartă că a fostu datu de Stefan celu Mare in Vaslui, şi intru marturii citaţi in elu se vede Petru Clănău Sărdarul. Această concordanţă cu unu documentu a cărui antenticitate nu poate fi pusă la indoeală nu poate fi ceva intămplătoru.

[1]) Suplem. p. 13, 14.

Cu căt ne apropiemu de timpurile noastre, cu atăta limba slavonă slăbesce din puterea ei; mai ăntei o vedemu in luptă cu limba română in cărţile domniei cătră dregĕtori care sunt când slavonesci căndu românesci, căci nici unu domnu nu indrăsneà să facă o novaţuine aşa de mare ca acea de a introduce odată limba română in toată administraţia. Din contra in chrisoave de cumpărături, de danii, in cărţile domnesci de mare insemnătate, in toate documentele de unu caracteru trainicu şi pomposu, domnesce slavona esclusiv până la Vasile Lupu. De asemene şi in biserică pe timpul acestuia se observă mari schimbări. Limba slavonă se compusese din ce in ce, mai alesu de când Românii se sfieau de a mai aduce dascali de slavonesce de prin Galiţia din causa intinderei propagandei Iesuiţiloru in acele părţi. Sub Vasile Vodă incepe limba română a-şi deschide calea pe de oparte in biserică prin mitropolitul Varlaam, care scrie 1643 „cartea românească“, pe de alta in uricele şi chrisoavele care până atunci fusese esclusiv reservate limbei slavone. Totuşi liturgia este parte românească parte slavonă, şi uricele sub unii domni chiar şi cărţile domnesci sunt in parte slavone. Dar limba slavonă se corupsese din ce in ce; ea devenise o caricatură jumătate românească, jumătate slavonă, adese ori lipsită de inţelesu şi mănţinută numai de rutina inţepenită a vechilor dregĕtori. Apoi remănu numai urmele ei la inceputul şi la sfirşitul cărţilor domnesci care până la 1780 incepu cu cuvintele „*Io... Voevod Bojiio Milostiio Gospodar Zemli Moldavscoi*“ şi sfirşescu cu o incheere slavonă şi dată earăşi in slavonesce. In urmă dispare cu

totul din limba oficială, de asemene și amestecurile de slavonească din liturgie și incepe reacțiunea care se urmăresce și astădi fără a-și fi găsitu încă mĕsura unde trebue să se oprească.

Toate aceste noțiuni despre istoria limbei române sunt sprijinite prin documente importante reproduse in extenso, care dau și suplementului că și opului intregu unu interesu deosebitu.

A. D. Xenopol.

Proiectul de Dicționaru al Societății Academice.

(Urmare.)

III.

Vomu implini sarcina luată asupră-ne dacă in urma celor espuse până aici vomu cercetà și resultatele la care a ajunsu proiectul in desvĕlirea originii cuvintelor.

Anume in acestu respectu proiectul constitue unu progresu, și avemu convicțiunea, că in elaborarea ulterioară a dicționarului, avĕndu mai multu materialu de prelucratu, autorii ne voru oferì ocasiunea de a constatà unul și mai mare. Etimologia vocabulelor a fostu intreprinsă deja de lexiconul de la Buda sunt acuma patrudeci și cinci de ani. Dicționarul societății academice, care tinde a implinì golurile lăsate de altele, a represintà limba noastră mai complet, nu se puteà dispensà de a continuà lucrările anterioare pe acestu tĕrĕmu, și aceasta cu atăt mai mult cu căt mai susu menționatul vocabularu, care trebue să ne servească de basă, este slabu tocmai in acestu punctu.*) Apoi derivațiunile sunt așa de indispensabile pentru intelegerea sciințifică, adecă teoria unei limbi, precum este istoria patriei pentru unu poporu care voesce a-și da sama de starea politică și socială din presentu a țĕrii sale.

Originea cuvintelor se tratează in proietul nostru in paralel cu celelalte limbi Romanice, se intelege de căte ori se află in acestea unu vocabulu corespundĕtoru celui in chestiune. Derivațiunile cele bune din dicționarul de la Buda au fostu neapărat adoptate, astfeliu, ca să dămu căteva ecsemple, *amnariu* de la *igniarium* (formatu din *ignis*); *aninu* sau *arinu* (arbure), de la *alnus*; *almariu* sau *armariu*, de la *armarium* (armoire); *agonisire*, de la *ἀγωνίζομαι*; *afurisire*, de la *ἀφωρίζω*; *armurare* sau *armurariu*, de la *armuru*, diminutivu din *armu* (armus).

Une ori se respinge etimologia dată de Lexiconu.*) Astfeliu la *alcătuire*, pe care proiectul ilu derivă cu dreptu cuvĕntu de la Ung. *alcotni*, earu nu de la *alquotare*. Aceasta se face și cu ocasiunea vocabulu-lui *alcsiu* (cursă), intrebuințatu la Românii de peste Carpați, care după Lexiconu ar venì de la ad-lacio-*allicio* (a trage in laț sau cursă), și din causa formei i se recunoasce originea slavică. In sine ideea verbului latinu s'ar apropià de sensul vorbei *alesiu*, ănsĕ nu e destul a dà, precum face Lexiconul, pentru originea unui nume rădăcina unui verbu, credĕndu, că astfeliu s'a sfirșitu lucrul. In asemene casuri trebue să se facă cunoscutu și vorba derivată sau presupusă ca derivată de la verbul latinu din care s'ar fi pututu formà direct cea in chestiune. Aceasta n'ar putè fi decăt participiul *allectus* (din sup. lui *allicio*) intrebuințatu substantival. Ănsĕ după regulele fonetice, ce predomină in limba română *ectus* s'ar fi prefăcutu in *eptu* nu in *esiu*. Din această causă consimțimu și noi la originea slavică.

La *aieptare*, pe care proiectul ilu dă sub forma de *abiectare*, se pare deocamdată că s'a corectatu Lexiconul, derivăndu-se verbul românu de la *ab-jectare*, earu nu de la *ad-jectare*. Nimicu mai corectu decăt aceasta; căci din

*) Fiindcă, cu privire la aceasta, opera in chestiune a fostu judecată tot in foaea de față (v. artic.: „*In contra direcțiunei de astădi* a culturei române, in num. de la 1 Dec. 1868) de D. T. Maiorescu intr'unu modu, care ne-a pusu in mirare încă de atunci, credemu a ne implinì o datorie, declarăndu, că punctul de vedere de la care se procede in aprețiarea operelor de sciință nu este celu luatu de numitul autoru, și că deși acelu dicționaru cuprinde multe erori, totuși nu-lu considerămu ca despoiatu de orice valoare sciințifică.

*) Prin „Lexiconu" se deseamnă de aci inainte celu de la Buda. Facemu aceasta, spre a ne scăpà de denumirea lui intreagă, fiindu trebuință a-lu menționà desu.

adjectare am avè neapăratu *adieptare*. *D* al prep. *ad* n'ar fi căḑutu aci, pentru că se află inaintea unei vocale (născute din j), va să ḑică nu erà in condițiunea lui *ad* din *ad-jungere*, s. e., al cărui *j*, remăindu consona, *d* a dispărutu. Ear forma *aieptare* n'a pututu resultà decăt din compunerea cu *ab*, al cărui *b*, deviindu mai ăntĕiu *v*,*) acesta aflăndu-se intre doue vocale (*a* si *i*) și avĕndu natură semi-consonantică, adecă de consonă slabă, a trecutu in *u*, care a dispărutu**). Căud ănsĕ pe lăngă *abiectare* dămu in proiectu și peste *adiectare* nu scimu ce să mai credemu in privința coregerii admise de noi, fiindcă găsimu și aici observatu (in parentesă) „pronunția popularia *aieptare*.“ De unde a mai eșitu și acestu al doile *aieptare?* Lexiconul nu are doue; aiurea ăncă nu ecsistă. Fără observarea parentetică amu fi luatu pe *adiectare* dreptu o inovațiune. Ănsĕ de oare ce după autorii proiectului din *adjectare* s'a născutu in poporu earăși forma *aieptare*, etimologia Lexiconului din *adjectare*, menționată de noi mai sus, nu s'a coresu, ci s'a aprobatu. Noi ănsĕ amu demonstratu imposibilitatea ei. Dar atunci celalaltu *aieptare*, adică *abiectare*, e inovatu. Lectorul vede, confusiunea e mare. Intr'o presupunere sau intr'alta esplicațiunea dată in doue locuri, că vulgaru se ḑice: *aieptare* e lucru neințelesu. De acestu cercu viținsu amu fi fostu scutiți, dacă proiectul n'ar fi căutatu a ascunde, că unul din aceste verbe este pusu din spesele sale.

Mai claru stă lucrul cu incercarea de indreptare la derivațiunea cuvĕntului *abiá*. Oricine este in cătva numai inițiatu in această sciință spinoasă a *Etimologiilor* va ințelege, că *abià* își are trunchiul in lat *vix*. Dificultatea constă dar in a esplică de unde a răsăritu *a* de la inceputu și de la fine. Pentru celu ăntĕiu Lexiconul admisese *a* (a-vix), pentru celu de alu doilea nimicu, fiindcă nu găseà de trebuință, după cum indată vomu vedè, că așa și este in adevĕru. A demonstratu proiectul nostru, că admiterea lui *a* la inceputu este fundată? — Nu. L'a admisu și elu de bunu, adăagindu (fiindcă *a* din urmă nu fusese a nume demonstratu de Lexiconu) unu nou *a* la fine. Astfeliu după elu *abia* vine de la *a vix-a*. Dar erà necesaru aceasta, căud è claru, că silaba de la fine *ea* s'a născutu prin deschiderea lui *e* (din *i*) in *ea*: *abea*, și prin schimbarea din nou a lui *e* in *i*: *abiá*, pe căud forma *abiè*, cum se mai aude cuvĕntul, s'a formatu prin diftongarea lui *e* in ié: *abié*, și deschiderea acestuia in *ieá*: *abieá?* Dacă aceasta n'ar fi de ajunsu, apoi forma acestui adverbu compusă cu prepositiunea *de*, cum se aude in Romănia mică, adică *deabí*, dă o nouă confirmare opiniunei noastre.

Cum remăne cu *a* inițialu? Deja lat. *vix* erà unu cuvĕntu foarte mica, lepădăndu-se *x*, precum se face in toate limbele Romanice cu consonantele de la fine, a devenitu și mai micu: *vi*. Cu doue sunete nu se mulțumià urechea Română. A alergatu dar la composițiune, ca să-lu facă mai plinu, și astfeliu să-și satisfacă mai bine audul: procedere care earăși caracterisează pe toate limbele surori de origine latină. Dar cu ce să-lu compună? Cu *a*? Aceasta nu puteà efectuà explețiunea, ca unul ce in latina insemnează ceva cu totul contrariu ei. Care altă părticea latină a pututu fi decăt *ad?* *Ad-vix* dar a datu nascere lui *abiá*. Erà lucru naturalu, ca cuvintele monosilabice să-și alătureze mai ăntĕiu pe *ad*, fiindcă in acestea s'a simțitu mai multă nevoe fonetică ăncă de la inceputu, și putemu admite, că deja limba latină tărḑie a preparatu in căt-va tĕrĕmul in acestu sensu limbelor, care erà să se nască din ea. Mai in urmă in virtutea analogiei (o lege tot atăt de generală in limbi, ca și atracțiunea in natură), compunerea cu *ad* s'a aplicatu și la vorbe mai lungi, luăndu-se une-ori in ajutoru ăncă o părticea d. e. *adevĕru*, **ad—de—***verum*. Cu aceasta nu voimu a susținè, că nu ecsistă vocabule adăugite cu *a*, adecă cu forma care căpătase pre-

*) Tot astfeliu *avere*, din *habere*, ș. a.

**) Așa dar proprie *u* s'a supresu intre doue vocali ear nu *b*, după cum susține proiectul (v. abiectare), căci *b* este de o consistențe destul de tare, spre a putè să resiste ca atare inecăciunii, ca să ḑicu astfeliu, din partea elementelor vocalice, de aceea de căte ori in limba română precum și in ori-care alta va fi unu golu acolo unde in latină sau in limba maternă a vre unei alte limbi se afiă unu *b*, trebue să presupunemu procesul de: *b*, *v*, *u*, căci și in limbi, ca și in natură, trecerea trebue să se facă treptatu: *etiam linguae non faciunt saltus.*

pos. latină in românesce; intre acestea ănsĕ după simțimĕntul nostru nu intră *abia*, ci d. e. *a-desea a-celu, acestu, a-rare, ori* analogii mult mai tărdie (precum probează in cătva și imprejurarea, că n'au pututu inlătură pe simplele: *desu, celu, cestu, rare ori*), adecă intr'unu timpu cănd părticeaua latină nu mai figură ca *ad* ci ca *a*.

Mai menționămu și vocabulul *alluatu*, despre care proiectul ca și Lexiconul opinează, că s'a derivatu din *elevatum*. Ansĕ in locul acestuia trebue să admitemu *allevatum*, in tocmai precum spre a ne explică forma verb: *asteptare, alegere*, trebue să alergămu la *aspectare, allegere*, ear nu *expectare, eligere*.

Nu rare-ori intălnimu și etimologii proprie*) proiectului, din care ca și la cele precedente vomu enumerà numai cătеva. Astfeliu *antcreu* sau *anteriu*, de la grec. ἀνδήριον, nu poate fi supusu la nici o indoeală. Asemenea *afirosire*, (cu toate că autorii proiectului preferu forma *afierosire*, pretindĕndu, că prima a resultatu din o rea pronunță) de la ἀφιερόω; *cestu* și *cellu* sau *acestu* și *acellu*, de la *hic iste* și *qui ille*. Derivațiunea din urmă este una din cele mai sigure, ce a adusu proiectul pănă acum, și in acelașu timpu foarte importantă, fiindcă numitele pronume și adjective demontrative și relative, avĕndu evident aceeași origine ca și cele corespundĕtoare lor in toate celelalte limbi de ginte latină, (fr. cet, quel; it. questo, quello, etc.), și nereeșindu (pe căt ne este cunoscutu noue pănă in momentul de față) nici chiar Romaniștii străini a da de originea lor cu certitudine, resultatul dobănditu la cele Române aruncă lumină și asupra tuturor celorlalte. Insuși *Diez*, fundatorulu filologiei comparative pe tĕrĕmul limbilor Romanice, nu dă altu ceva decăt: *ecce iste* și *ecce ille*: *eacă ăsta, eacă ăla*. Etimologia adusă de proiectu este și a noastră, sunt acuma cinci ani**). Proiectul ănsĕ n'a căutatu să o desvoalte măcar cu cătеva cuvinte: desvoltare necesară, cănd cineva se presintă in sciință cu ceva nou, și care cădeà ușor, avĕndu unu substratu atăt de naturalu. Ce este in adevĕru mai fundatu decăt admiterea, că s'au intrebuințatu pentru mai multă claritate doue pronume in locu de unul, *ille qui* (acela care) in locu de *qui* (care); *iste hic* (estu acesta) in locu de numai *iste* (acesta). Recurgĕndu la acestu mijlocu, limbile Romanice au făcutu ca și latina mai vechie, care ḑiceà și ea *istic* (iste hic) și *illic* (ille hic) cu deosebire numai că ele au schimbatu șirul pronumelor, adecă *hic iste, qui ille*, care cu timpul au devenitu unu singuru cuvĕntu: *hiciste, quille*. Cu modul acesta s'a satisfăcutu și tendința, relativă mai susu, ce o au limbile Romanice, de a mări volumul espresiunilor lor. Pentru o nouă confirmare, dacă ar mai fi necesaru, avemu analogii și din alte limbi. Așa Germanul procedĕndu in acelașu modul a căpătatu *der-jen-ige* din *jener der* (ille qui) și *daran, woran* (din *das an was an*), in locu *an das, an was*.

Relevămu in fine verb. *allergare* și *allungare*, care au fostu derivate foarte bine de la adj. *largu* și *lungu*, compuse cu prep. *ad*, oare cum *ad-largare*, a merge cu pași largi, adecă iuți: *a alergà*, și *ad-lungare*, a face pe cineva să fugă dealungul locului, din care voimu să easă: *a alungà*.

Mai puțin bine a reeșitu proiectul in disvĕlirea originei altor cuvinte.

Almu (almus) „*nutritoriu, sanctu, venerabile,*“ a datu nascere conform proiectului vocabul lui poeticu *dalbu*.

Așa dar cănd *Bolintineanu* ḑice in una din poesiele sale:

„Ear p'unu vĕrfu de munte stă Mihai la masă,
Și pe *dalba'i* mănă fruntea lui se lasă;“

Dal ba mănă ar insemnà; mănă nutritoare, sanctă, venerabile. Cum se demontră aceasta? In următorul modu: „In pronunți'a popularia se aude in cantece dalbu, p. e. *dalba primavéra*, in locu de *alm'a primavéra*“ Este adevĕrat, că s'ar putè dà primăverei calificațiunile cuprinse in adj. *almus*, deși (a

*) Le numimu „proprie proiectului“ numai intru căt a fostu consemnate pentru prima oară intr'unu *Lexiconu*, avĕndu astfeliu aparența noutății in fața celorlalte scrieri de acestu genu.

**) Amu avutu ocasiune a o face cunoscutu in feriile an. 1867 D. P. *Paicu* și D. G. M. *Fontaninu*, devenitu membru al Societății Academice in sesiunea an. 1870. Spre a constată oare cum intr'unu modu oficialu, că ea este și proprietatea noastră intelectuală, ne-amu grăbitu a arăta indată după procurarea proiectului manuscriptul nostru, in care se află consemnată ăncă din an. 1865, D-lui I. *Caragiani*, ca să ne servească de marturu in ochii colegilor sei.

fără de binefăcĕtoare, salutară) proprie in spiritu anticu; căci zefirii și aerul cel călduțu, care-lu aduce primăvara cu sine, nutresce pămĕntul, favorisează desvălirea germenilor lui producĕtori, reinvierea intregei firi, este prin urmare: *binefăcĕtoare*, ca atare capătă unu dreptu la recunoscința noastră, meritá respectu, devine in sfirșitu *venerabilă*, *sántă*. Dar de aci nu urmează că nu poate fi calificata și astfeliu. In respectul formei nu s'a adusu nici unu esemplu, spre a se face plausibilă metamorfosarea lui *almu* in *dalbu*; in respectul sensului ce unesce românul cu *dalbu*, earăși nu s'a argumentatu, cum se impacă cu *almu*, căci *dalbu* nu insemnează nici „*nutritoriu*“ nici „*sanctu*,“ nici „*venerabile*“ ci: *albu*, *frumosu*, cu oare care nuanțe greu de esplicatu, ca una din espresiunile raru intrebuințate, cu care nici poeții nu unescu o idee cu totul clară.

Dacă *dalbu* vine de la *almus*, pentru ce ar fi schimbatu Românul *lm* in *lb*, căci urechea lui e destul de dedată cu combinarea acestor consoane? Nouĕ nu ne este cunoscutu nici unu atare casu; nu uumai atăta, chiar unde este *rm* se aude căteodată și *lm* s. e. *armariu* și *almariu*, *urmare* și *ulmare*. Apoi nu s'a esplicatu nici *d* de la inceputul acestui cuvĕntu. Dacă dar semnificațiunea lui *dalbu* se opune aceleia a lui *almus*, numai puțin fără fundamentu este și derivarea lui din acestu din urmă.

După noi nu poate incăpè cea mai mică indoială, că *dalbu* cuprinde in sine adj. *albu*. Dificultatea constă numai in *d* inițialu. De unde a resăritu elu aici? După noi nu se poate esplică cu oare-care probabilitate de cătu admițĕndu, că *d* a resultatu din părticeaua lat, *de*, care, compuinduse cu *albu* (de albu), a datu *dalbu* prin eliderea voc. *e*. Unu casu cu totul analogu ne oferă limba provențală, care din adj. *orbus* a formatu *orb* și *dorp*, (de-orbus). Dar atunci prin ce necesitate s'a născutu din *albus*, căud *albu* căud *dalbu?* Prin acea că este in usul limbei Române de a căutà să dee aceluiași cuvĕntu o formă in căt-va diferită, ca să esprimă unu conceptu oare-care mai multu sau mai puținu nuanțatu. Tot ast-feliu *creacă* și *cracu*, *aramă* și *alamă*.

(Va urmà.)

N. Quintescu.

Despre Filosofia la Universitate.

(O prescurtare din Arthur Schopenhauer.)

(Urmare.)

Intre prejudițiele ce filosofia universităților le a adusu filosofiei adevĕrate și serioase, trebue mai alesu numerată alungarea filosofiei lui Kant și inlocuirea ei prin sofismele goale ale lui Fichte, Schelling și a le perniciosului Hegel. Și așa nu ne putemu mirà, dacă in urma acestui regresu dupà celu mai mare progresu, celu făcnse filosofia vreodată, inchipuitele meditări filosofice din timpul presentu, s'au alunecatu in procederi lipsite de ori ce critică, tntr'o ruditate incredibilă, ascunsă intre frase pompoase, și intr'unu feliu de pipăire naturalistică, mult mai rea, decăt a fostu vreodată inaintea lui Kant. Așa d. e. se vorbesce pretutindinea și fără sfială, cu aroganța, ce provine din ignorănță necioplită, despre *libertatea morală* ca despre o chestie hotărita și încă cu certitudine imediată, asemene despre *esistența și ființa lui Dumnedeu* ca despre lucruri ce se ințelegu de la sine, nu mai puținu despre „*sufletu*“, pare c'ar fi o persoană cunoscută tutaror; ba chiar și espresia „*idei inăscute*“, care de căndu cu *Locke* fusese silită ase ascunde, indrăsnesce earăși a-și scoate capnl la lumină. Aci trebue amintită și impertinența, cu care Hegelianii in toate scrierile lor vorbescu fără sfială și fără introducere in lungu și in latu despre așa numitul „spiritu“ („Geist“), incredĕndu-se, că publicul va fi cu multu pre perplexu prin galimatia lor, incăt să vie vre unul, precum s'ar cuveni și să confunde pe domnul profesoru cu intrebarea: „Spiritu? cine e tĕnĕrul? și ue unde-lu cunoasceți? Nu este cumva o hipostasă arbitrară și de comandă, pe care nici nu o definiți, necum să o deduceți sau să o demonstrați?“—Aceasta ar fi limbagiul potrivitu in contra unui asemene filosofastru.

Considerări de această natură și mai alesu privirea retrospectivă a maltratării filosofiei la Universitate de la moartea lui Kant incoace, imi intărescu tot mai mult convingerea, că, dacă e vorba să mai existe o filosofie, adecă să mai fie permisu inteliginței omenesci a-și

conservà puterile cele mai inalte şi nobile problemei fără comparare celei mai importante intre toate, aceasta se poate realizà cu succesu numai atunci, când filosofia va remânè sustrasă de la ori ce influenţă a statului, şi că prin urmare, acesta va face foarte mult pentru ea, şi ĕi va arătà destulă umanitate şi generositate, dară nu o va persecutà, ci o va lăsà in pace şi ĕi va ingăduì existenţa, ca unei arte libere, care de altmintrele trebue să-şi aibă resplată in sine insaşi. Pe de altă parte statul se poate atunci crede dispensatu de cheltueală pentru profesorii ei, fiindcă oamenii care voru să trăească *din* filosofie, voru fi foarte rar tot aceia, care trăescu *pentru* ea, ear uneori voru putè fi aceia, care pe ascunsu machinează *in contra* ei.

Catedre publice se cuvinu numai sciinţelor deja create şi existente, pe care dar trebue numai să le fi invĕţatu cineva, pentru a le putè propune altora, care astfeliu in totalitate trebuescu predate mai departe, precum arată şi cuvêntul *tradere* obicinuitu in anunţarea cursurilor pe tabla cea neagră, ceea ce nu impedecă ănsĕ oamenii de talentu de a le inavuţì, a le indreptà şi a le perfecţionà. Ansĕ o sciinţă, care nici nu există ăncă, care nu şi-a ajunsu ăncă ţinta, nici nu-şi cunoasce calea cu siguranţă şi a cării posibilitate chiar este contestată, a numì profesori pentru propunerea unei asemenea sciinţe este proprie vorbindu absurd. Urmarea naturală e, că fiecare din aceşti profesori numiţi se crede chematu a creà sciinţa care lipsesce ăncă; fără a cugetà că o asenea misie o poate dà numai natura, dar nu ministeriul instrucţiunei publice. Şi astfeliu domnii, fiindcă trăescu din filosofie, se incumetează a se numì *filosofi*, şi credu apoi, că lor li se cuvine judecata şi dictatura in chestii filosofice, aşa incât mergu pănă a a convocà adunări de filosofi *(o contradictio in adjecto*, fiindcă filosofii sunt rare ori in dualu şi mai niciodată in pluralu coexistenţi pe pămĕntu) şi apoi aleargă cu grămada pentru a se sfătuì asupra progresului filosofiei!

Mai antĕi de toate ănsĕ asemene filosofi de Universitate voru căutà a da filosofiei direcţia, care corespunde scopurilor ce şi le-au pusu sau mai bine ce li s'au impusu, şi astfeliu la casu de trebuinţă voru modulà şi voru sucì, la nevoie chiar voru falsificà doctrinele adevĕraţilor filosofi de mai nainte, numai ca să resulte ceea ce le trebue. Ansĕ fiindcă publicul este aşa de copilărosu incăt umblă numai după noutăţi, şi scrierile lor au titula filosofie, ese resultatul, că prin insipiditatea sau inepţia sau absurditatea, sau cel puţin prin uritul lor chinuitoru capetele cele bune, care simtu plecare spre filosofie, se descurageză de la ea şi astfeliu că insaşi ajunge din ce in ce mai mult in descreditare, precum s'a şi intămplatu.

Dar nu merge rĕu numai cu propriele scrieri ale acestor domni ci perioda de la Kant incoace dovedesce, că nu sunt nici măcar in stare de a primì şi de a păstrà gândirile capetelor celor mari, recunoscute in această calitate, şi incredinţate in paza lor. Oare nu au permisu, să li se escamoteze din măni filosofia lui Kant prin Fichte şi Schelling? Nu numescu şi acum pretutindenea intr'unu modu aşa de injuriosu şi scandalosu pe blagomanul *Fichte* totdeauna lângă *Kant*, pare că ar fi cam de o potrivă? Nu s'a lăţitu după ce numiţii doi filosofastri au alungatu şi anticatu doctrina lui Kant, in locul controlului aspru ce Kant ilu pusese deasupra ori cărei metafisice, fantasteria cea mai desfrĕnată?

Nu au deschisu toate aceste drumul şarlataniei filosofice celei mai scandaloase, de care a avutu lumea vreodată a se ruşinà: la manoperile lui Hegel şi a miserabililor sei compani?

Nu a desceptatu larma şi vuetul, ce filosofii universităţilor germani l'au ridicatu in admiraţia acestor trei sofişti, in fine atenţia publică şi in Englitera şi Franţa, care ănsĕ după o cercetare mai de aproape a chestiei, s'a tradusu intr'o sbucnire de risu? — Mai alesu ănsĕ se arată păzitori şi păstrători necredincioşi ale acelor adevĕruri căştigate cu greutate in decursul seculilor şi incredinţate in fine subt paza lor, care uu le vinu la indămănă, adecă nu se potrivescu cu resultatele unei teologii plate, raţionalistice, optimiste şi propriamente numai jidovesci, care este scopul hotăritu de mai nainte şi pe tăcute a intregei lor activităţi filosofice cu fra-

sele lor sublime. Aşa dar asemene doctrine, ce filosofia serioasă şi nepretextată le-a dobănditu după multe ostenele, ei voru căutà a le obliterà, a le ascunde, a le travestì, a le injosì la aceea, ce se potrivesce cu planul lor de educaţie a studenţilor şi la filosofia numită din caeru. Unu esemplu de indignatu ne poate dà teoria despre *libertatea voinţei*. După ce necesitatea strictă a tuturor actelor voinţei omenesci s'a doveditu incontestabil prin ostenelele inpreunate şi succesive ale capetelor mari, precum a fostu Hobbes, Spinoza, Vriestley şi Hume, după ce şi Kant a luatu chestia ca resolvită şi desăvirşită, ei numai veḑi că işi dau aerul pare că nu s'ar fi făcutu nimicu, se razimă pe ignoranţa publicului lor şi vorbescu in numele Domnului încă in ḑiua de astăḑi prin mai toate cărţile lor despre libertatea voinţei, ca despre unu lucru hotăritu şi încă hotăritu prin certitudine imediată. Ce nume merită asemene procedere? Dară ei ascundu sau se leapădă de o teorie intemeiată de numiţii filosofi cu cea mai mare tărie, şi in locul ei inşală pe studenţi cu incontestabila absurditate a liberului arbitriu, fiindcă este o parte constitutivă şi necesară a filosofiei lor din caeru; atunci aceşti somni nu sunt propriamente inimicii filosofiei? şi fiindcă acum (căci *conditio optima est ultima. Sen.* ep. 79.) teoria strictei necesităţi a tuturor actelor voinţei nu este nicăeri exdusă aşa de solid, chiar, conex ca in dipertaţia mea incoronată cu sinceritate de societatea sciinţelor Norwegică, deaceea conform vechei lor politice de a me intămpinà pretutindenea cu resistenţă pasivă, scrierea mea nu se găsesce pomenită nici in cărţile lor, nici in revistele sau foile lor literare: ea este secretată cu rigoare şi se considerá *comme non avenue*, ca totu ce nu se potrivesce cu manipulările lor miserabile ca etica mea in genere şi ca toate opurile mele.

Unu altu exemplu de acestu feliu ne dă *teologia speculativă*. După ce Kant ei subtrase toate demonstrările, pe care se rezimà şi astfeliu o resturnà radical, aceasta totuşi nu impedică pe Domnii mei de la filosofia lucrativă de a presentà încă după şeseḑeci de ani, teologia speculativă ca obiectul propriu şi esenţialu al filosofiei, şi de a vorbì, fiindcă tot nu indrăsnescu a primi earăşi acele demonstrări explodate, intr'una şi fără sfială despre *absolutu*, care cuvĕntu nu este alta decăt o entimemă, o conclusie fără premise arătate, in scopu de a mascà cu laşitate şi de a introduce cu viclenie demonstrarea cosmologică, care de căud cu Kant nu se mai poate infăţoşà sub figura sa proprie, şi trebue dar contrabandată in travestie.

Aici aducu încă odată aminte de teoria *mea*, că a fi necesaru nu insemnează pretutindene şi totdeauna nimicu alta decăt a urmà dintr'o causă existentă şi dată: o asemene causă este dar tocmai *condiţia* ori cărei necesităţi: prin urmare (absolutul sau) necesitatea necondiţionată este o *contradictio in adjecto*, aşa dar nu e nici o idee, ci unu cuvĕntu golu, ce e dreptu unu materialu foarte desu intrebuinţatu in clădirile filosofiei profesorale. — Altu esemplu este in fine că in contra unei doctrine fundamentale a lui Loke despre neexistenţa *ideilor înăscute* care a făcutu epocă, şi in contra tuturor progreselor făcute in filosofie de atunci şi pe baza lor, mai alesu de Kant, domnii de la *φιλοσοφία μισδοφορα* fără a se gená inşală pe studenţii lor cu „o consciinţă despre Dumnedeu." in genere cu o cunoscinţă sau percepere imediată a obiectelor metafisice prin raţiune. Degeaba Kant, cu aplicarea sagacităţii şi profunditătii celei mai rare, a doveditu că raţiunea teoretică nu este niciodată in stare a ajunge la obiecte, care trecu peste putinţa ori cărei esperienţe: Domnii nu se ingrijescu de aceasta şi spunu, fără sfială, de cinciḑeci de ani, că raţiunea are cunoscinţă imediată şi absolută, că este propriamente o facultate indreptată din capul locului spre metafisică, şi că cunoasce nemijlocitu şi inţelege cu certitudine, peste toată putinţa esperienţei, lucrurile aşa numite supra-naturale, absolutul, Dumneḑeul a totu puternicu şi cum se mai numescu asemene inchipuiri. Că ănsĕ *raţiunea* noastră ar fi o astfeliu de facultate, care să cunoască obiectele căutate ale metafisicei nu prin *mediul sylogismelor*, ci *imediatu*, este fără indoeală o fabulă sau, verde vorbindu unu neadevăru palpabilu; căci se cere numai o examinare onestă, dar altfeliu uşoară, de sine insuşi, pentru a se convinge de fal-

sitatea unei asemene opinii; pe lângă aceea, că atunci metafisica ar fi ajunsu cu mult mai departe, decât este astădi, că totuşi unu astfeliu de neadevĕru, lipsitu de ori ce fundamentu, afară de strimtorarea şi de scopurile viclene a celor ce-lu respândescu, şi radicalu striciosu pentru filosofie, a devenitu de o jumĕtate de seculu dogma statornică a catedrelor, repetită de mii de ori, şi că, in contra testemoniului cugetărilor celor mai mari, se propune încă tinerimei studioase, aceasta este unul din resultatele cele mai funeste ale filosoflei de la Universitate.

(Va urmà).

T. Maiorescu.

POESII.

VĔNTUL CÂNTĂ.

Vĕntul cântă trist afară
Cu unu melancolicu glasu,
Şi iubitei cu durere
Ei ţiceam eu „bunu rĕmasu".

„Când e earna aşa tristă
Cumu vrei tu a te porni?
Drumurile-su pustiite,
Şi tu mult vei suferi".

—„Nu mĕ temu de suferinţă
Eu cu dĕnsa sunt deprinsu,
De când ochii tei cei negri
Doru'n mine au aprinsu.

„Nu mĕ temu de earna tristă
Eu o portu in sinul meu,
De când tu cu vorba-ţi blândă
M'ai rănitu aşa de greu.

„Nu mĕ temu de-a merge-acuma
De şi calea este grea,
Doru, dureri, amărăciune
De tovarăşi voiu avea.—"

Mâna ei cea mică, albă
Cu iubire mi-a intinsu,
Şi cu adâncă fericire
Eu in braţe-o am cuprinsu,

Şi in dulce rătăcire
I-am juratu să nu o lasu;
Vĕntul cântă trist afară
Cu unu melancolicu glasu.

I. Brociner.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *A. J.* Casul contrariu de care pomeniţi s'a intâmplatu. Tăcerea va fi păzită.

D-lui *I. B.* Atăta.

D-lui *N.* — Suceava. Nu se poate nici de cum găsi.

Red.

ANUNCIURI.

La 15 Fevruarie se sfirşesce anul IV al „Convorbirilor Literare." Acei domni abonaţi care nu voescu să sufere o intrerupţiune in primirea foiei, sunt rugaţi să inoească abonamentul cât de curĕndu.

Cu incepere de la 15 Fevruarie 1871, se află de vĕndare la librăria „Junimea" in Iassi şi la librăria Soccec şi Comp. in Bucuresci, toate numerele Convorbirilor din anul IV broşate intr'unu volumn. — Preţul 1 galbenu.

Cheltuelile tiparului precum şi a portului ne silesce a ridică preţul abonamentului pentru Austria, de la cinci flor. cum a fostu pân acum, la suma de şese flo. pe anu.

ANUL AL ŞEPTELE 1871.

PRELECŢIUNI POPULARE

ASUPRA

SEMNELOR DE CULTURĂ IN POPOARE.

1.	Dumineca in	7	Fevruarie:	Introducere, teoretică: Formă şi fondu . .	D. Maiorescu.
2.	,,	,,	14 ,,	Familia	,, Pogor.
3.	,,	,,	21 ,,	Religiunea	,, Maiorescu.
4.	,,	,,	28 ,,	Forma estetică . . .	,, I. P. Florentin.
5.	,,	,,	7 Martie:	Invĕţămĕntul elementaru	,, Maiorescu.
6.	,,	,,	14 ,,	Consciinţa Juridică .	,, N. Mandrea.

Prelecţiunile sunt publice şi se ţinu de la 1—2 ore in Sala Universităţii.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societăţii Junimea

No. 24. — Anul IV. **Iassi, 15 Fevruarie 1871.**

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 şi 15 a fiecărei luni.

Abonamentul pe unu anu pentru România liberă 1 galbenu; pentru Austria 5 fl; pentru Germania de Nordu 1 galbenu, pentru Svițera, Belgia şi Italia 15 franci; pentru Francia şi Spania 20 franci.

Abonamentele se facu numai pe unu anu intregu: in Iassi la Tipografia Societăţii Junimea şi la librăria Junimea, in Bucuresci la librăria Soccec & Comp.

SUMARIU.

Copii de pe natură—Electorale de D. *I. Negruzzi.*

Proiectul de Dicţionaru al Societăţii Academice, apreciare de D. *N. Quintescu.* (Sfirşitu.)

Despre Filosofia la Universitate, tr. in prescurtare din A. Schopenhauer de D. *T. Maiorescu.* (Sfirşitu).

Poesii de D. *Th. Şerbănescu.*

Anunciuri.

COPII DE PE NATURA.

ELECTORALE.

Peace ho! Hear Antony, most noble Antony.
Shakspeare.

Spre o altă lume Febus cu-al seu caru se coborise
Ş'in locu noaptea sprincenată a sa manta asvirlise
Pe oraşul micu şi pacinicu. Stradele sunt deşertate
Căte-odată'n departare s'audu pasuri isolate
Ce se perdu in intunericu. Ici şi colo in zadar
Se incearcă raţe slabe să arunce-unu bietu fănaru,
Pe sub ziduri şi zaplasuri stându uitatu şi umilitu
Veteranu ades de ploaie, vêntu şi grindină rănitu.
Numai piaţa-i animată: oameni mulţi inspre o casă
Care'n mijlocu e zidită naintează şi se'ndeasă
Ş'in gramadă inspre scara cea ăngustă dau navală,
Vrêndu să intre fiecare căt mai grabnic sus in sală.
Lungă, jos in podu, ăngustă, cu ferestrele crăpate
Cu trei, patru bănci ciuntite de părete răzemate,
Intr'unu unghiu c'o sobă neagră care, fără de căldură,
Numai fumu in locu de pară varsă din bêtrăna-i gură,
Cu unu lustru unde-su patru luminări de spermanţetă,
De la care o lumină galbenă e'mprăscietă,
Astieliu sala; ear in capêtu pe unu locu mai inalţatu
Unde ear pe-o masă doue sfeşnice s'au aşedatu,
Stă pe jilţu unu omu cu barbă şi pêru albu şi gravă mină
Ca unu sfântu bărbosu şi ţeapênu dup'a candelei lumină.
Imprejuru e vuetu mare, toţi vorbescu şi discutează
Şi se mişcă şi se'ndeasă şi se ceartă şi fumează
Şi din toate se cunoasce că această adunare
Are scopul să decidă de a ţerei causă mare.
Căci alegêtori cu toţii, acolo s'au adunatu
Ca să vadă ori pe cine au s'aleagă deputatu.
Acum sala este plină, presidentul s'a sculatu
Şi mişcându-şi clopoţelul acestfeliu a cuvêntatu:
„Domnilor, ve rogu, tăcere, domnilor, me ascultaţi!
Noi alegêtori ai ţerei suntemu astădi adunaţi
Să ne sfătuimu pe cine deputatu trebui alesu,
Vedeţi intrunirea noastră e de mare interesu,
Ve rogu dar, păziţi tăcere! " — „Ei pe cine să alegemu?"
Strig'unu glasu din ceea parte — „Tocmai ca să ne'nţelegemu,
Ne-amu strinsu" dice presidentul şi din clopoţelu tot sună
„Cine vra să ia cuvêntul să pofteasca la tribună!"
„Eaca eu! " din dreapta strigă unul indesatu şi micu. —
„Cine ? " 'ntrebă presidentul — „Eu Pandele Andronicu
Pensionaru." —„Poftiţi! "—Elu vine şi tuşindu de multe ori
Astieliu a vorbi incepe: „Domnilor alegêtori!
Treaba noastră nu-i uşoară, noi aici ne-amu adunatu
Să ne sfătuimu pe cine o s'alegemu deputatu.
Pripa nu e nimerită, trebui să ne gândimu bine:
Deputatu in adunare nu poate fi ori şi cine
Eu socotu, şi Dumneavoastre tot ca mine veţi gândi
Că'ntre noi cu mintea coaptă trebui a ne sfătui.
Aşa dar şi prin urmare eu credu unul, domnii mei
C'ar fi bine să alegemu dintre oamenii cei *grei*
Cu durere pentru ţară, pentru târgu şi pentru noi
Să mai scadă cele biruri, să ne scape de nevoi.
Cum v'am spusu, eu credu deaceea că incet şi fără grabă
Trebui să cătămu pe unul care-a sci să facă treabă."—
„Bravo! bravo! " strigă unii „foarte bine a vorbitu„
Asta nu-i uşoară treabă, trebui mult de chibzuitu! "
— „Rêu, pre rêu i-a fostu cuvêntul, ce-a spusu elu o scimu şi noi
Că plătimu pre multe biruri şi ne-apasă mari nevoi"
Se respude'n altă parte „că in ţară nu e bine
Asta o simţimu cu toţii, poate spune ori şi cine,
Un profesoru să vorbească!" — „Unu profesoru ? Nu voimu"
Respundu alţii cu mănie „pe-unu bêtrănu vremu s'audimu,
Voi sunteţi intr'o urechie! „Partea voastră e nebună"
Strigă'n stinga glasuri multe, ănsĕ presidentul sună
Clopoţelul şi-i indeamnă toţi tăcere să păzească

Căci *părintele Smântână* acum vra să le vorbească.
„Fraților! " incepe-aceasta, mănecele suflecându
Și potcapul ce-lu apasă mai pe ceafă aședându,
„Frați iubiți, eu sciu de siguru că voi toți gândiți ca mine
Că'n iubita noastră țară n'ar fi rău să fie bine.
Pentru asta, fără ură și cu gându impăcăciosu
Cum stă scrisu in evanghelii c'a dișu chiar Domnul Christos
Să fimu toți cu infrățire și ca frați să ne'nțelegemu,
Dintre noi pe celu mai vrednicu deputatu ca să-lu alegemu.
Ănsĕ pentru a-lu cunoasce, nu voimu a cercetà
Virsta lui și meseria, ci de-și ține legea sa
Cum stă scrisu, dacă postesce și de s'a spovăduitu.
Dacă dă de paraclisuri și se'nchină umilitu
Căci trăimu ca'n vremi păgâne, oamenii nu mai sunt buni
Nu mai au credința vechie ca odată la străbuni
Preoții pre mică leafă au, bisericele toate
Chiar in ți de serbătoare remănu astăți deșartate,
Discul golu e păn in funduri..—„ai vorbitu destul, părinte"
Unul curmă din mulțime „părintescele-ți cuvinte
Sus de pe amvonu le spune, aici nu se potrivescu....."
—„Taci, chreștinu fără credință și me lasă să sfirșescu"
Strigă popa cu mănie „pe unu omu vremu a alege
Care'ntrându in Adunare va propune-o nouă lege
Dapă cara toți Românii să se'ntoarcă la credință
Cum erau odinioară cu plecare s'umilință
Ănsĕ nu cum este astădi..." — „ dă-te jos de la tribună
E destul" — mai multe glasuri — earăși presidentul sună
Clopoțelul și-i invită ca să tacă și s'asculte.
Ănsĕ dintr'o parte-a salei se ridică glasuri multe
Care strigă tot mai tare : „Jos, destul, Sfinția Ta!"
Altă parte ilu susține: „Sus, părinte, nu te dà,
Ei voescu gălceavă numai" — popa cearcă să vorbească
Ănsă vuetu-i pre mare și-i silitu să părăsească
Locul seu de la tribună; ear strigarea nu'ncetează,
Doue tabare: in stinga și in dreapta se formează,
Intrecĕndu-se in vuetu. — „Dar, să scii că nu-mi-e frică
De profesori" — țipă unul — „sunt Nastase Patlagică
Negustoru, aici nu-i școală"—„Mergi la chiupul cu masline!"
Ei respunde-unu glasu din stinga „și nu te legà de mine."
Schimbându astfeliu de cuvinte adunarea se sfădesce
Păn a face ear tăcere presidentul isbutesce.
„Domnilor, fiți buni" le dice clopoțelul seu mișcându
„De-ascultați, Domnul *Sugilă* vra să ție unu cuvĕntu."
Ear *Sugilă*, spănu la față, cu trupu gingașu și uscatu
Cu nasu mare, roșu ca focul și cu pĕru nepeptĕnatu,
La tribun' acum se urcă și cu glasul amorțitu
Ce-abie păn in fundu străbate, in acestu chipu a vorbitu:
„Domnilor, eu dicu s'alegemu unu omu foarte preceputu
Ca să'ntrebe pe miniștrii cătă treabă au făcutu
De când sunt la cărma țerei, de trei ani tot stăruescu
Să me puie intr'o slujbă și ei tot se'mpotrivescu.
Apoi oare pentru asta sunt Românu din neamu in neamu
Ca din toți nici cea mai mică lefușoară să nu am?
Cu ce oare să-mi ținu viața?" — „Tot aceasta ceru și eu"
—Altul din mulțime strigă — „și in samă nu me ieu!"
Multe risuri și aplausuri intrerupu pe oratoru
Incăt cu incuragiare elu urmează: „Domnilor,
Ce ve spunu nu este glumă, este lucru seriosu.
Au nu e pĕcatu, Românul să remăie-așa pe jos,
Slujbă'n țara lui să n'aibă? Doar nu ceru vr'unu lucru mare,
Nu voescu o prefectură, nici unu locu in adunare
Nu voescu casieria, nici vreu a fi procuroru.
Ean vr'unu postu prin cănțelerii sau vr'unu locu de profesoru
La v'o școală mai de-oparte..." — „taci omu fără de rușine —"
Strig' unu glasu atunci din stinga — „profesură, pentru tine!
Dar nu scie lumea toată că prin crășme cufundatu,
Tu ești vecinic nici de-o treabă: o ți treazu și patru batu?" —
Audindu aceste vorbe, multe glasuri cu mănie
Strigă: „Dați-lu jos!" Sugilă le respunde: „Calomnie,
Calomnii profesorale! Ănsĕ chiar de-ar fi așa,
Căți profesori nu-su in țară ce le plaee a gustà
Din cea ocă" — „Jos, Sugilă, jos!" — „Domnule președinte,
Ve rogu să chemați la ordinu pe acestu imperdininte!"
—Strigă unul din profesori — „Ce, cum dici ca să me cheme?
Taci, de limba dumitale eu in veci nu me voiu teme.
Meseria-ți este numai vorbe goale să rostesci,
Adi cunoasce toată lumea ce frumoasă poamă ești.."
„Jos, Sugilă, jos!" ĕi strigă „dați-lu de urechi afară!..."
—„Domnilor, aceasta vorbă nu a fostu parlamentară"
Ei mustrează presidentul — vorbiți, domnule, urmați!"
—„Cum ve spunu, prin cafenele dac'ați vre să cercetați
Căți profesori plini de carte...." — „spune, spune fără frică,
Eu te'ndemnu să faci aceasta, eu Nastase Patlagică" —
Dice de la locu bacalul „Ceru cuvĕntul!" de o dată
Unu glasu groznicu se aude prin mulțimea indesată.
—„Cine a cerutu cuvĕntul?" dice presidentul „Eu,
Eu *Tiberiu Lechăescu* profesoru de la liceu".
Totul tace, clopoțelul a mutitu, nu mai resună.
Lechăescu prin mulțime trece, vine la tribună,
Ochelarii își indreaptă, mâna sting' ințepenesce
Cu cea dreaptă ie paharul ce pe masă se găsesce,
Be, apoi cu glasu puternicu elu incepe-al seu discursu:
„Civi Români, jalnice lacrimi ah! din ochii mei s'au scursu
Audindu de la tribună in această adunare
Liberă, independinte, că s'arunc'o imputare
Așa crudă și nedreaptă, corpului de profesori,
Corpului celui mai liberu ce muncesce in sudori
Să ve'nveție de mici încă copilașii fără dinți
Cetățeni a fi odată, liberi și independinți.
Libertate și dreptate, patrie și Românismu
Legi egale și frăție și constituționalismu
A poporului durere, a plugarului amaru
Toate-aceste le invață la al nostru sfăntu altaru.
Și pe noi, ai școalei preoți, poate oare să'ndrăznească
Timeri cine la tribună crud să ne batjocurească,
Nedreptate fără seamĕnu!" — Dintr'o parte'nfuriată
Strigă mulți: „Să dămu afară pe Sugilă de indată!"
—„Mai incet!" Sugilă spune „mai incet, că nu-mi-e frică
De profesori" dicĕndu asta se dă după Ciobănică
Care tot intinde pumnul. Lechăescu se opresce
Și cu față mulțămită adunarea o privesce
Apoi astfeliu reincepe: „Cetățeni alegĕtori!
Sunt unu omu modestu, nu cautu inalțare și onori.

L'a poporului putere m'adresezu cu umilință
Și abie cutezu a-mi face profesiunea de credință.
Căci in cărți și manuscripte ḍi și noapte tot cetindu
La poporului durere și mărire meditându
Nesciutu de nime'n lume, ascunsu, plinu de modestie.
Cu greu imi ieu cutezarea s'aspiru la deputăție.
Se ceru calități pre multe pentr'unu postu așa de greu....“
—„Te-omu alege“ 'lu intrerupe unu colegu de la liceu,
Ce prin unghiuri se ascunde — „Dumneḍeu ne va ferì!“
—Patlagică ripostează — „asta ne-ar mai trebui!“—
Țipete respundu din stinga, ear Tiberiu Lechăescu,
Ne-ascultându pe Patlagică „Civi Români ve mulțămescu!
Fiindu dar că fără voie me siliți, atuncea eu
Am să spunu ce'n adunare a lucrà gândescu și vreu,
Căci așa respectul cere ca ori care cetățeanu
Să-și ascearnă profesiunea la poporul suveranu.
Civi Români, politici doue se urmează intr'o țară:
Politica din lăuntru și politica deafară.
Cât privesce cea din urmă am să ținu neutralitate
Cu Ruși, Unguri și cu toate neamurile'nvecinate.
Am să ținu Inalta Poartă totdeauna in onoare
Cum ne ḍice testamentul al lui Stefan Domnul mare.
Dar, de-a indrăzni v'odată unu vecinu, sau altu poporu
Să arunce-asupra noastră vr'unu cuvêntu insultătoru
Atunci!.. vai!.. atunci eu singuru, cu-acestu glasu ce ascultați
Am să ve ridicu in gloate ca Români să ve luptați
O! Atunci de Dragoș-Vodă, de Vlad Țepeș, de Rezvan
De Mihai și Radu Negru, Lăpușneanu și Bogdan
O! Am să v'aducu aminte: pĕrul vi s'a ridicà
Și pe toți ai țerei dușmani intr'o clipă'ți spulberà,
Fie dușmanul ori-care, Turcu, Americauu, păgânu
Toți au să se scalde'n sânge sub lovirea de Românu!“
—Să trăească Lechăescu!“ — toți profesorii in choru —
„Să trăească, să ridice ear al nostru bravu poporu!“
—„Să nu-lu credeți, să nu-lu credeți, e unu omu bunu de nimică
Lasă c'am să-lu dau pe față“ — intrerupe Patlagică.
—Oratorul la tribună a nu-lu auḍi se face
Și după o scurtă vreme de repaosu uude tace,
Elu urmează: „in lăuntru mai ântei voiu pregăti
Legi că toți pensionarii au pe locu a se plăti!...
—„Bravo! bravo! de minune!“ — ḍice unu alegĕtoru —
„Bravo! Votul meu ilu are, can acesta-i oratoru!“
—„Dacă-lu creḍi“ — respunde altul — „eu iți spunu că ești unu prostu
De când este țara noastră plăți la vreme n'au mai fostu.“
—Ear Tiberiu urmează: „Cu-alte legi am să oprescu
De-a mai vieți unu singuru din totu neamul jidovescu
Pe pămêntu! vostru sacru, eu de toți ve voiu scapà
Și Românul ca nainte liberu se va resuflà“...
Aici totul aplaudează — „ânsĕ cum vei isbutì?“
Ḍice unul cu'ngrijire — „asta treaba mea va fi!“
Ei respunde oratorul — „deacolo in Adunare
Am să facu o lege nouă pentru discentralizare.“
— „Ce-i aceea?“ 'lu intreabă unul cu curiositate.
„Discentralisare este libertate și dreptate:
Când nu totul e in centru, ci a statului povară
Și putere și câștiguri se 'mpartu in intreaga țară
Când puporul e ferice, când poporul este mare
In sfirșitu când totu e bine: asta-i *discentralizare.*
Apoi am să facu finanțe: imprumutu și datorie
Prin o lege ce voiu face n'oru mai fi in visterie
Numai pungi de auru pline; biruri n'o să mai plătimu
Ci din contra recompense de la statu o să primimu
Câte-o sută lei pe lună fie care cetățeanu:
Căci așa a fostu odată la poporul Atenianu.
Am să facu mai multe încă decât astăḍi ve potu spune...„
— Dar din centru unul ḍice: „toate-aceste voru fi bune,
Ânsĕ *cum* vei putè face așa lucruri insemnate?“
— „Prin o lege foarte simplă, lege despre *libertate.*
Libertatea este lucrul celu mai mândru și frumosu
Dacă este libertate, celelalte-su de prisosu.
Libertatea este populu, patrie, patriotismu,
Cameră, egalitate, legei, constituționalismu
Glorie republicană, inimă, inteligință
Vitejie, meritu, școală, biserică și credință
Viitoru, trecutu, virtute, intruniri și bogăție
Suveranitate, presă, și dreptate și frăție!“
— „Bravo! bravo! să trăească, să trăească profesorii,
Numai ei iubescu poporul“ aplaudeaz'alegĕtorii
Cei din stinga; ear Sugilă: „sunt palavre, mofturi, feste
Geaba, domnule profesoru cu cuvinte de-al de-aceste
Deacum n'o să ne mai prindeți!“ — Ear Nastase Patlagică
Inspiratu de unu gându subitu glasul seu de basu ridică
„Ceru cuvêntul!“ ḍice dĕnsul „am și eu ceva de spusu“
— „Cine?“ — 'ntreabă presidentul — „Eu Nastase“....— „Poftimu sus
La tribună!“ — Patlagică naintează cu mânie
Și incepe către publicu: „Vorba multă sărăcie
Eu nu sciu să facu cuvinte, am venitu ici la tribună
(Cum ĕi ḍiceți dumneavoastre) să vĕ spunu una și bună:
Domnul Lechaescu ḍice că prin chipurile sale
A sa facă visteria să se'ndoape cu parale.
Apoi dacă are-atâtea sumi de bani de ce n'a ḍisu
Cum va răfui condeiul care'n catastihu o scrisu
De-atâți ani și nu-mi plătesce...“ — Nu vorbesce serios“—
Strig'atuncea Lehăescu cu mânie — „dați-lu jos!“—
Urlă stinga — „jos deacolo! pe Români vra să'njosească!“
— „Lasați“ strigă cei din dreapta — „lasați omul să vorbească!“
— „Ba nu, jos de la tribună!“ — Nu strigați că nu-mi-e frică“
Le respunde oratorul „sunt Nastase Patlagică,
Omu de treabă, cu avere, cu dugheană, omu de soiu
Eară nu tărie-brăie, calcă'n strachini, precum voi.
Eu sunt omu cu greutate, toți boerii vinu la mine,
De băcălii prospețele imi sunt putinele pline.
Ânsĕ voi, cei tufă'n pungă, rĕi de plată...“—„jos, afară!“—
Strigă mulți și spre tribună mânioși voescu să sară. —
„Să vorbească! Să vorbească!“ alții spunu din ceea parte
„Jos brinzarul!“ țipă stinga „cărnețerul fără carte!“—
Lechaescu de pe-unu scaunu strigă: „Dați in mitocanu,
Nu-lu lasați, elu insultează pe poporul suveranu,
Jos! impingeți-lu de umeri, altfeliu nu e libertate!“
— „Tăceți măi, ți-omu aretà noi libertăți cu pumnu'n spate
Că suntemu și noi pe-aice, lasați omul să vorbească!“
— „Jos bacalul!“ strigă stingà „Lechăescu să trăească!“—
Ceilalți: „peară cenușerul! Patlagică e omu mare!“—

Nime nu se mai aude: pintre vuetu și strigare
Presidentul clopoțelul mișcă, spune in zadar
C'acestu chipu de discutare nu ar fi parlamentaru
Ș'amenință adunarea că ședința o ridică:
Nu s'ascult' a lui cuvinte: Lechăescu, Patlagică
Amundoi s'au prinsu de pepturi; alții vinu in ajutoru
Parte pentru Patlagică parte pentru profesoru
Pumni și ghionturi se preschimbă, se vĕdu bețe ridicate
Părți din scaune și mese sboru prin aeru aruncate,
Ear când vuetul din sală a sa culme o atinge
Unul plinu de perfidie luminările le stinge.
Intunericul se'ntinde, nu se mai cunoasce nime
Lechăescu dă'n profesori, Patlagică'n băcălime:
„Dați de totu, copii pe dĕnșii!“ — „Aleu! Valeu“ unul plânge.
„Mi-a scosu dinții!“—ânsĕ altul: „vai ș'amar imi curge singe
Mi-au spartu capul profesorii!“—„Mi-a ruptu șoldul băcălimea!“
Incleștată strigă, geme și se vaită mulțimea.
Așa'n luptă sângeroasă ajungu toți până la scară
Și impinși unii de alții se restogolescu afară.
Acum sala-i deșartată: peste locul de bătaie,
Dintr'unu noru ce-o ascunse, eșindu luna cea balaie
Ea arată pintre geamuri a sa față argintie
Luminându cu blânde rațe câmpul luptei celei vie:
Ochelari, caloși, căciule, mese, scaune sdrobite
Clopoțelu și bețe rupte zacu pe scânduri respândite.

Iacob Negruzzi.

Proiectul de Dicționaru al Societății Academice.

(Sfirșitu.)

Ca avĕndu de basă unu verbu in usu la Românii din Moldova ni se presintă in proiectu *allectare* [1]) de la *allicere*, *allectare*, cu insemnare de: *a indemnà*, *a invĕță*, *a atrage*, *a amăgi*. Din esplicațiunea următoare: „In Moldavia *c* inainte de *t* a trecutu in *n*, și vorb'a e foarte popularia“, ințelegemu, că este vorba de *alintare*, ânsĕ noi scimu, că acesta n'are ințelesu nici de „*a invità*,“ nici de: „*a indemnà*,“ nici de: „*a atrage*,“ nici in fine de: „*a amăgi*,“ ci acela de „*a mângâià*, *a desmerdà*, *a resfățà*. Nu numai atăta. Se susține, că *c* inainte de *t* a trecutu in *n*. S'a dedusu această trecere a lui *c* in *n* din modificările fonetice ale limbei Romăne față cu limba ei maternă? Pe cât se intindu cunoscințele noastre, schimbarea lui *c* inainte de *t* in subdialectul Moldovenescu este aceeași ca și in intreaga limbă Română, adică *ct* se preface in *pt*. Pentru aceasta, credemu, vomu fi dispensați de probe, de oară ce este unu fenomenu cunoscutu și de aceia cari nu sunt filologi de profesiune. Abatere de la aceasta regulă s'a făcutu cam in casurile următoare: *ritu*, de la *rictus*, in locu de *riptu*, prin asimilarea lui *c* cu *t*, precum se face de regulă in limba Italiană; in *aretare*, de la derivatul *ad-rectare*; in *dereticare*, oarecum de la *de-recticare*; in fine in *dritu* de la *di-rectum*, in locu de *dreptu*, formă particulară subdialectului Moldoveanu. Ânsĕ de modificarea lui *c* in *n* inainte de *t* *) n'avemu cea mai mică idee. Aflarea lui *alintare* in *alectare*, s'a făcutu trecĕndu peste sensul, dar mai vĕrtos peste forma lor, care, cu toată asemĕnarea, nu stă in cea mai mică legătură.

Fiindcă critica noastră, precum lectorul s'a pututu convinge. nu este numai negativă, să căutămu a pune noi altceva in locul lui *allectare*, cu alte cuvinte să incercămu a dà noi o derivațiune.

Din adj. lat. *lenis* a făcutu Românul *linu*, și din verb. *allenire*, *alinare*. Fiindcă *desmerdarea* este unu feliu de *alinare*, ânsĕ mai estensivă, adecă care se repețesce mai desu și cu cuvinte mai pronunțat in placul celuia la care se adresează, erà natural, ca limba Română să recurgă la o formațiune frequentativă din acelașu verbu. Verbul *allenitare*, formatu din supinul lui *allenire* (*allenitum*), cuprinzĕndu ideea mângăerei, desmerdărei, res-

[1]) Vocabulul acesta și celu precedentu n'a fostu tractatu mai nainte, fiindcă nu se puteà argumentà, decât in unire cu cercetarea originii lor. Intercalăndu-se dar aci, unde sunt pe jumătate numai la locul lor, amu evitatu de a reveni de doue ori asupră-le.

*) Nu cum-va autorii proiectul au fundatu aceasta pe unu part. trec. ca *frăntu*, c'ruia corespunde lat. *fractus*? In această ipotesă pretinsa schimbare e numai aparentă. Căci *frăntu* nu-și datorește pe *n* lat. *c*, și eată pentru ce. Este in firea limbei Romăne, de a nu tolerà neregularitățile, (afară de puține casuri) fie ori căt de mici, ce se află in verb. latine. Precum spre a scăpà de *m* din pres. și inf. verbului *rumpo*, *rumpere*, fiindcă nu erà și in perf. și sup. (*rupi*, *ruptum*) l'a eliminatu, dicĕndu totdeauna *rupu*, *rupere*, *rupsei*, *ruptu*, in alte casuri s. e. in *frango*, *frangere*, nu s'a aruncatu *n* din pres. și inf., ci, din aceeași tendință dea evità neregularitățile, a urmatu vice versa, adecă conservăndu-lu aci și intercalăndu-lu acolo unde lipseà in lat. De acea *fregi*, *fractum*; *frănsei*; *frăntu*. Astfeliu *n* din *frăntu* nu s'a născutu din *c* inainte de *t*, ci este *n* din rădăcina verb. Asemene *s* cuprinsu in part. trecutu *dresu*, *alesu* al verb. *dregere* (dirigere), alegere (allegere), nu s'a formItu din *ct* (*directus*, allectus), ci după analogia perf. *dresei* (*direxi*), *alesei*.

fățerei a produsu pe *allinare* prin eliderea vocalei *i* din penultima.

Adverbului *adecă* sau *adică* i se găsesce originea cu probabilitate in *id-est-quod*. Ănsĕ nu *id-est-quod* esprime in latina o idee corespundĕtoare lui *adică* al nostru, ci numai *id est*. *Quod* este dar adăogitu arbitrar, negreșitu pentru a dà de căpătăiul finalei *că*. Dacă limba latină n'ar avè vre-o espresiune, care să fi servitu de substratu adverbulni nostru, aceasta nu ne ar impedică a admite alta proprie limbei noastre și altor idiome surori. Dar u'avemu nevoe. Insuși latinul intrebuințează pentru acestu scopu, pe lăngă altele, și *dico*. *) Acum, că s'a recursu in locu-i la compusul *ad-dico*, spre a enunță și mai bine ideea adăugirei esplicative, ce conține, este o presupunere, care se ofere de sine. De unu modu analogu de esprimere se servesce și limba francesă in *c'est-à-dire*, neuitându, că a noastră mai posede și pe *va să ḑică*. Astfeliu etimologia din *ad-dico* este și in privința formală mult mai plausibilă decăt din *id est quod*.

Sciința etimologiilor, una din ramurele cele multe ale trunchiului filologicu, neputĕndu ajunge in toate casurile la resultate sigure, ba trebuindu uneori să renunțe chiar la orice incercare de a desvĕlì originea unui cuvĕntu, fiindcă n'are totdeauna date positive, pe care să se razime, și proiectul nostru a trebuitu să se mulțumească căteodată cu simple conjecture, și ici și colè să lase chiar căte unu golu. Aci își eau locul de sine vocabulele de a treia și a patra categorie menționate in a doua parte a aprețiării noastre.

In *ac-iaia* (cum propunu autorii proiectului a se ḑice in locu de *ac-ioaie*) d. e., greutatea etimologisării nu se refere la fondul, adică la rădăcina cuvĕntului, care, după cum susține cu dreptu și proiectul, stă de sigur in legătură cu *acies*, *acus*, ci la sufixul lui. Aproape așa stă și cu *agr-isia* sau *agr-esia*, precum și cu *ag-uridă*, de oarece cuprindu in ele, fără cea mai mică indoeală, rădacina adj. *acru* (acer).

La *alababura* sau *arababura* se conjecturează lat. *baburrus* „netotu, tontu, ammetitu.“ Dacă in privința părții-*babura* ar mai merge, silabele *ala* de la inceputu remănu o enigmă. Derivarea lui *accatiare* din *ad-catus* [1]) (mai alesu din causa sensului) cu greu se va putè face probabilă. La vocabulul *alama* ănsĕ nu înțelegemu esitațiunea proiectului in a-i recunoasce aceași origine ca și vorbei *aramă*, adică *aer-amen* (aes-aeris).

Intre vocaculele a căror origine a remasu in proiectu nedescifrată de locu, intălnimu d. e. *aprodu*, *alevesiu*, *alivanda* sau *alivanta*, *apestire*, *agudu*, *altitia*. Ănsĕ cele trei din urmă nu sunt in realitate cu totul obscure.

Apestire este după noi formatu din *ad* și *post*, oarecum *ad-postire*, proprie: a lăsà ca ceva să se facă după acea, altă dată, mai tărḑiu: *a intărḑià*, *a amănà*, și corespunde intocmai verbului compusu din *ad* și *mane*, oarecum *ad-manare*, proprie: a lăsà ca unu lucru să se facă pe măne, a doua ḑi, și in generalu: *a amănà*. Căt despre schimbarea lui *o* in *e* (*apestire* in locu de *apostire*) ne poate servì drept confirmare d. e. vorbele *ghemu* din *glomus*, și *chiagu* (cheagu) din *coagulum*.

Agudu despre care proiectul susține că „se chiama asia mai alessu in Moldavi'a,“ noi amu avutu ocasiune a-lu audì și in Romănia mică, ănsĕ supt forma de *iagodu*. [2]) *Dudu* desemnă acelașu arbure și este de origine persană. Să nu fiă *agudu* acelașu cuvĕntu cu acesta? In adevĕru admițĕndu trecerea ḑintalei *d* in guturala corespundĕtoare *g* (ca in *ucigașu*, *putrigaiu*, *mucigaiu*, pentru *ucidașu*, (de la ucidere), *putridaiu* (de la putredu), *mucidaiu* (de la mucedu), căpătămu: *gudu*, și cu adausul lui *a* la inceputu: *agudu*.

Pe *altitia* noi l'am dedusu [1]) din lat. *ala* cu *t* interpusu (ca in *incal-t-ea*, *săcul-t-eță*,

*) Ne mărginimu a cità pentru aceasta unu singuru locu, și anume din scrierea lui *Cicerone*: De natura Deorum, c. I, cap. 31: „Ille (Epicurus) vero deos esse putat, nec quemquam vidi, qui magis ea, quae timenda esse negaret, timeret, mortem *dico* et deos,“ cea ce insemnează: „Epicuru este in adevĕru de părere, că ecsistă ḑei, și n'am vĕḑutu pe nimine, care să se teamă mai mult de cea ce susținea, că nu trebue să se teamă cineva, *adică* de ḑei și de moarte.“

[1]) *Catus* (vorbă imprumutată de la Sabini) este, după cum pare, o altă formă a lui *acutus*.

[2]) Proprie *cagodu* cu *ca* diftongatu din *a*.

[1]) In disertațiunea noastră: De deminutivis linguae Romanicae vulgo Walachicae numinatae (Berlinu 1867), p. 28.

puțin-t-elu, in locu de *incalea*, *săculeț-u*, *puținelu)*, adăugindu-i-se diminuțiunea slavonă *iță*, ca ajutoru pentru a esprime nu umeru (unul din înțelesurile lui *ala*), ci „figure cosute pe umerii camesiei femineloru române.“ [2]) Proiectul ănsĕ n'a adoptatu această incercare a noastră și nici n'a argumentatu in contra ei. Cu toate acestea oricine are pretențiunea de a face unu pasu mai departe intr'o sciință oarecare, trebue să iee in considerare totu ce s'a scrisu asupra ei, căci numai astfeliu are mai mai multă perspectivă de reeșire in cercetările sale, și astfeliu numai a progresatu opera cea mai grandioasă a spiritului umanu, lampa a căreia lumină mărindu-se treptatu, ne permite a vedè din ce in ce mai clar in secretele lumei externe și interne: sciința in generalu.

Acum, după ce amu trecutu in revistă proiectul de dicționaru, conform scopului ce ne amu propusu și in marginile prescrise de cadrul nostru, voindu a recapitulà impresiunea lui totală, recunoascemu, că chiar și cu cele căteva inexactități de detaiu constatate de noi, și care se potu ăncă inlătură, proiectul difere favorabil de scrierile omogene apărute pănă aici; numai incărcarea lui cu latinisme imposibile, numai punctul de vedere din care se consideră particularitățile fonetice ale limbei, și ca o consecință acestuia tendința, de a le corege: numai acestea sunt cu totul greșite. Susținemu din nou, că limba nu trebue corectată in sensul proiectului, fiindcă in casurile relevate de noi nu există cea mai mică urmă de corupțiune. Incorecteță limbistică nu cunoascemu decăt 1) in *făcut-ară* d. e., și *sunt-ară*; 2) in noua formațiune a plur. femininu după ăntĕia declinațiune cu *i* in locu de *e* (afară de casurile consacrate de mult prin usu și pentru care nu se ḑice altfeliu) d. e. *carti noui*, pentru *cărți noue*; 3) in persoana a treia plur. din presentu la verbe de ăntĕia conjugare cu *u*: *paserile cântu* in locu de *paserile cântă*. Căte trele aceste categorii de abateri au eșitu din fabrica poporului Bucuresceanu, și cea din urmă s'a lățitu atăt de tare, incăt chiar poeții noștri cei mai buni au adoptat'o pe nesimțite. Acestea și alte asemene, ce se mai potu găsì, toate formate după analogie falsă,*) le respingemu și noi, pentru că tindu la denegarea formelor stabilite, adică la disoluțiunea limbei. Nu mai puțin desaprobămu intrebuințarea sing. in locu de plur. la verbe, de care earăși au făcutu usu pentru comoditatea rimei și unii din poeții, cărora le datorimu puțina literatură poetică, ce posedemu, d. e. *Bolintineanu* in versurile următoare:

„Amară è moartea, căud omul e june.
„Căud ḑiua 'i frumoasă, căud traiul è linu,
„Căud paserea căntă, căud florile spune,
„Că viața'i dulce și fără suspinu.“

N. Quintescu.

[2]) *Ala* (care insemnează și cavitatea de subt umeru) compusu cu *supter* (supter-ala) a pututu produce și *supțioară* cu mai multă probabilitate decăt cum amu incercatu a face plausibilu in opusculul nostru (p. 20).

*) „*Făcut*-**ară**, *sunt*-**ară**, *noui*, *cântu*“ au resultatu prin analogie falsă după *făc*-**ură**, *limbi*, *culegu*, *ședu*, *audu*.

Despre Filosofia la Universitate.

(O prescurtare din Arthur Schopenhauer.)

(Sfirșitu.)

Ănsĕ conform unei asemene preparări, tema principală și proprie a metafisicei la filosofii de pe catedră este espunerea relațiilor lui D-ḑeu cu lumea: cărțile lor de scoală sunt umplute cu explicarea cea mai intinsă a acestora. A lămurì această chestie, se credu mai ăntĕi de toate chemați și plătiți; și așa este foarte comic a vedè, cu cătă afectare de înțelepciune și dobă de invĕțătură vorbescu despre Absolutul sau D-ḑeu, dăndu-și unu aeru seriosu, pare că ar sci in adevĕru ceva despre dĕnsul: ceea ce ne amintesce seriositatea copiilor căud se joacă. Astfeliu apare din anu in anu, ia vremea bilciului librarilor, căte o metafisică nouă, care se compune dintr'unu raportu intinsu asupra lui Dumneḑeu sfăntul, ne esplică, cam in ce stare se află dacă-lu esaminezi bine, și prin ce im-

pulsu a fostu provocatu de a creà lumea sau a o nasce sau de a o scoate prin ori ce altu chipu, incăt pare că acei domni primescu pe fiecare semestru cele mai noue buletine asupra lui. Ănsĕ in această ocupaţie unii dau intr'unu feliu de strimtoare, a cărei efectu este din cele mai ridicule. Ei pe de o parte au să propună unu D-ḑeu cum se cade, personalu, după cum stă in Testamentul Vechiu: aceasta nu o uită. Dar pe de altă parte, de vr'o 40 de ani, intre invĕţaţi şi chiar intre cei ce sunt numai culţi domnesce pretutindenea şi este primitu ca unu articulu de modă panteismul lui Spinoza, conform căruia cuvĕntul D-ḑeu este sinonimu cu lumea: aceasta ăncă n'ar vroì să o lase cu totul la o parte, dar nu pre au voie să-şi intindă măna spre această bucată oprită. Astfeliu caută a scăpà prin mijlocul lor obicinuite, prin frase obscure, incălcite, confuse şi prin grămăḑi de cuvinte goale, dar pănă le găsescu şi căud le intrebuinţează, se intorcu şi se'nvirtescu incăt iţi vine milă: numai veḑi pe unii incredinţăndu intr'o singură resuflare, că D-ḑeu este cu totul şi infinitu altceva decăt lumea, deosebit de ea căt cerul de păměntu, chiar in inţelesul cuvĕntului căt cerul de păměntu, dar totodată cu totul impreunatu cu ea şi formăndu una, fiindu chiar cufundatu in ea păn la urechi; ceea ce-mi aduce aminte de ţĕsetorul Bottom din *Midsummer Night's Dream* a lui Shakespeare, care făgăduesce a răcnì ca unu leu teribilu, dar totodată aşa de blănd, ca unu căntecu de privighitoare.

După ce dar Kant tăiase nervul tuturor demonstrărilor posibile din teologia speculativă aşa de esact incăt de atunci nimeni n'a mai vrutu a se ocupà de ele; tendinţa filosofiei cam de vr'o 50 de ani consistă in tot feliul de incercări de a introduce teologia prin contrabandă ascunsă, şi mai toate scrierile filosofiei nu sunt decăt esperimente de resuscitare la unu cadavru inanimatu. Aşa d. e. domnii de la filosofia lucrativă au descoperitu in omu o *consciinţă de D-ḑeu*, care pănă acum scăpase lumei intregi din vedere, şi vorbescu despre aceasta in dreapta şi'n stinga cu o siguranţă arogantă, vĕḑĕndu-şi indrăsneala susţinută prin concordanţa lor mutuală şi prin nevinovăţia publicului ce-i incunjură, şi aşa au sedusu in sfirşitu chiar pe bravii Hollandeji de la Universitatea Leyden, incăt aceştia, căḑĕndu in capcană, şi luăndu fixfaxurile profesorilor de filosofie drept progresuri ale sciinţei, in 15 Fevruarie 1844 au publicatu cu toată naivitatea unu concursu de premiu la intrebarea: *quid statuendum de sensu dei, qui dicitur menti humanae indito*, etc. Aşa dar prin puterea unei asemene „consciinţe de D-deu" esistenţa unei fiinţe, pe care cu atăta greutate s'au ostenitu toţi filosofii pănă la Kant a o dovedì, ar fi unu lucru *imediat sciutu*. Dar ce capete seci trebue să fi fostu atunci toţi acei filosofi demai inainte, care s'au opintitu intreaga lor viaţă a aflà demonstrarea unui lucru, despre care avemu deadreptul certitudine internă, ceea ce vrea să ḑică, că-lu cunoascemu mai imediat ăncă decăt că de 2 ori 2 facu 4, pentrucă la aceasta tot se cere o reflecţie. A voì să demonstrezi unu asemene lucru ar fi ca cum ai vrè să demonstrezi, că vĕḑu ochii, că audu urechile şi că mirosă nasul. Şi ce vite neraţionale ar fi atunci sectatorii religiunii, care după numĕrul discipulilor ei, este cea ăntĕi pe păměntu,

adecă Buddhaişti, a căror zelu religiosu este aşa de mare, incăt in Tibet aproape al şesele omu se ţine de clasa preoţească şi a adoptatu astfeliu celibatul, dar a căror doctrină religioasă deşi cuprinde şi susţine o morală eminent de pură, sublimă, plină de caritate şi chiar strict ascetică (care nu a uitatu animalele, ca cea crestinească), totuşi nu numai că este de unu ateismu determinatu dar chiar condemnă Teismul in cuvinte esprese. Căci personalitatea este unu fenomenu, ce ne este cunoscutu numai din natura noastră animalică şi prin urmare, osebitu de aceasta, nici nu se mai poate gândi cu lămurire: a declară dar personalitatea de origine şi principiu al lumei, este o tesă, ce nu va intrà niciodată in capul fiecărui, necum să se afle inrădăcinată aci şi să trăească din capul locului. Ear căt pentru D-ţeul impersonalu, acesta este numai o blagă a profesorilor de filosofie, o *contradictio in adjecto*, unu cuventu golu menitu a inşelà pe cei lipsiţi de cugetare şi a domolì pe cei vigilanţi.

Dacă lucrurile voru remănè şi mai departe tot aşa filosofia la Univ. va devenì din ce in ce mai mult o *remora* a adevĕrului. Căci filosofia se nimicesce fără remediu, dacă, drept criteriu pentru judecare şi drept direcţie a teselor ei, se ia altceva decăt singuru adevĕrul, adevĕrul care se dobăndesce aşa de greu chiar cu deplină probitate a cercetărilor şi cu toată incordarea facultăţii intelectuale celei mai eminente: filosofia ajunge atunci a devenì *une fable convenue*, cum numesce *Fontenelle* istoria. Niciodată nu vomu face nici măcar unu pasu mai nainte in resolvirea problemelor, ce existenţa noastră aşa de enigmatică ne le opune din toate părţile, dacă meditarea filosofică se regulează după o ţintă fixată de mai nainte. Nimeni ănsĕ nu va tăgădui, că tocmai acesta este caracterul diferitelor specii a le filosofiei Universit. actuale despre care este evidentu, că colimează in toate sistemele şi tesele lor spre o singură ţintă finală. Aceasta nu este nici măcar creştinismul propriu, din Testamentul celu nou sau spiritul acestuia, care le este pre inaltu, pre etericu, prea escentricu, pre puţin din această lume, prin urmare pre pesimistu şi astfeliu cu totul nepotrivitu pentru apoteosa „*statului*;“ ci este numai jidovismul, (vechiului testam.) doctrina, că lumea işi trage originea dintr'o fiinţă personală, şi a tot perfectă, şi că prin urmare este unu lucru foarte drăgălaşu şi că sunt *πάντα καλὰ λίαν*. Aceasta le este mieḑul intregei inţelepciuni şi acolo trebue să ne ducă filosofia şi, dacă se impotrivesce, să fie dusă de noi. Natura să tacă pentru ca să vorbească jidovismul.

Pentru nici o catedră, după firea lucrurilor, nu s'ar cere aşa de neapĕrat oameni de talente superioare şi pĕtrunşi de iubirea sciinţei şi de zelul adevĕrului, precăt s'ar cere acolo unde, prin limbagiul viu, trebuescu predate floarei unei noue generaţiuni resultatele incordărilor supreme ale inteligintei omenesci in celu mai importantu objectu al meditaţiei şi, ce e mai mult, unde trebuesce desceptatu in ca spiritul investigării. Pe de altă parte ănsĕ ministeriele sunt de opinie, că nici o specialitate nu are asupra simţimintelor interne ale viitoarei clase culte, ce prin urmare este chemată a guvernà statul şi societatea, atăta influinţă ca aceasta; din care causă asemene catedre nu se potu ocupà decăt de oamenii cei mai devotaţi, care

își intocmescu doctrina cu totul după voința și după opiniile intâmplătoare ale fiecărui ministeriu. E natural, că atunci cea ântêi din aceste doue cerințe trebue să cedeze. Dar cine nu cunoasce această stare a lucrurilor, aceluia in unele timpuri ĕi poate venì a crede, că din imprejurări curioase togmai gogomanii cei mai pronunțați s'au consacratu sciinței lui Platon și Aristotele.

Drumul adevĕrului este lungu și răpede; cu o opritoare la picioru nimeni nu-lu va urcà; din contră, ne-aru trebuì aripe. De aceea așu fi de opinie, că filosofia să inceteze a fi o meserie: inălțimea aspirărilor ei nu se potrivesce cu aceasta, precum s'a recunoscutu deja de cei vechi. Și *Voltaire* ḑice cu multă justeță: *Les gens de lettres qui ont rendu le plus de services au petit nombre d'êtres pensans répandus dans le monde, sont les lettrés isolés, les vrais savans, renfermés dans leur cabinet, qui n'ont ni argumenté sur les bancs de l'université, ni dit les choses à moitié dans les académies: et ceux-là ont presque toujours été persécutés.* Totu ajutorul din afară oferitu filosofiei este, după natura ei, suspiciosu: căci interesul ei e de unu genu pre inaltu incât să se poată sincer asocià cu mișcările și simțimintele acestei lumi injosite.

Ea are din contra steaoa ei proprie, *Parerga* care o conduce, și aceasta nu apune niciodată. Fie dar lăsată in pace, fără ajutoru, dar și fără pedecă, și peregrinul celu severu, consacratu și inzestratu de natură, spre a călătorì la templul adevĕrului situatu in inălțime, să nu mai fie insoțitu de tovarășul nechematu, care caută numai unu conacu și o cină bună; pentru ca nu cumva acesta, spre a-și indreptà pașii unde-lu trage inima, să-i pună aceluia pedece in drumu.

Răzimatu pe toate cele ḑise, abstrăgĕndu, cum am spusu, de la scopurile statului și considerăndu numai ințelesul filosofiei, credu că este de doritu, ca toată invĕțătura ei la universitate să se mărginească cu rigoare la propunerea logicei, care este o sciință terminată și strict demonstrabilă, și la o istorie cu totul succinctă a filosofiei, care intr'unu singuru semestru să se absoalve intreagă de la *Thales* până la *Kant*, pentru ca prin scurtimea ei și prin ușurința de a o imbrățoșà cu o singură privire, să fie lăsatu pe căt se poate de puținu locu liberu pentru propriele opinii ale domnului profesoru. Căci cunoascerea adevĕrată a filosofilor nu se poate face decăt numai din propriele lor opuri și niciodată din relații din mâna a doua; precum am doveditu dejà in prefața la ediția a doua a opului meu fundamentalu. De aceea dar așu mărginì prelecțiile de pe catedră la scopul unei orientări generale in sfera producerilor filosofice de până acum, cu inlăturarea tuturor amplificațiilor, precum și a ori cărui pragmatismru al espunerii, care ar vol să meargă mai departe decăt până la arătarea punturilor incontestabile de contactu intre sistemele succesive cu cele anterioare; așa dar cu totul iu opositie cu aroganța istoriografilor hegeliani de filosofie, care afirmă necesitatea successiunii fiecărui sistemu și astfeliu, construindu istoria filosofiei *a priori*, ne dovidescu, că fie-care filosofu a trebuitu să gĕndească togmai aceea ce a gĕnditu și nimica alta; cu care ocasie domnul profesoru in deplină comoditate ĕi privesce pe toți din sus in jos, dacă nu cumva ride de ei. Pĕcătosul! Pare că nu au fostu toate o-

pul unor capete singulare şi unice, care au trebuitu să se chinuească cătu-va timpu in societatea cea rea a acestei lumi, pentru ca să scăpe şi să o desrobească din lanţurile barbariei şi a ignoranţei; capete care sunt pe atăt individuale, pe căt sunt rare, aşa incăt despre fiecare din ei se poate ḑice in toată puterea cuvĕntului vorba lui *Ariost natura il face, e poi ruppe lo stampo*; şi pare că, dacă ar fi muritu Kant de vărsatu, ar fi scrisu şi altul critica raţiunii pure, — poate vre unul din marfa de fabrică a naturei, cu stigma fabricei pe frunte, unul din cei cu porţiunea normală de o ocă şi jumătate de creeri groşi, cu testură ţeapănă, viriţi bine in căpăţine groase de unu palmacu, cu unghiul facialu de 70°, cu ochii turburaţi şi pănditori, cu aparatul mestecării foarte tare desvoltatu, cu dicţiunea detracată şi cu mersul greoiu şi tiritoru, care ţine tactul cu agilitatea de broască ţistoasă a ideilor lor: da, da, asteptaţi numai, aceştia au să vĕ scrie vouĕ critice ale raţiunei pure şi să vĕ facă sisteme, indată ce a sositu momentul calculatu de profesoru şi le-a venitu rĕndul şi lor—atunci, căud voru da stejarii caise. — Domnii se'nţelege că au motive bune de a atribui pe căt se poate mai mult educaţiei şi culturei, şi chiar, precum facu unii in realitate de a negà talentele inăscute şi a se fortificà in toate chipurile incontra adevĕrului, că totul atĕrnă de la modul, cum cineva a eşitu din mănele naturei, care tată l'a creatu şi care mamă l'a conceputu, ba chiar, in ce oară: din care causă nu va scrie Iliade celu ce a avutu de mamă o neghioabă şi de tată unu adormitu şi de ar fi studiatu chiar la şese universităţi.

Dar, lucrul tot nu e de shimbatu: aristocratică e natura, mai aristocratică decăt ori ce sistemu feudalu şi de caste. De aceea piramida ei incepe cu o bază foarte largă şi se termină cu unu virfu foarte ascuţitu! Şi dacă vulgul şi plebea, care nu vrea să sufere nimica deasupră-şi, va isbutì chiar a resturnà toate celelalte aristocraţii; pe aceasta tot va trebuì să o lase să subsistă, — şi nu va avè nici o mulţămire de la ea: căci ea este cea in adevĕru şi in realitate aşedată din „graţia lui D-ḑeu".

T. Maiorescu.

POESII.

DORUL.

De căud ea s'a dusu departe.
Fericirea mea s'a dusu!
Dorul, pasere de noapte,
Pe-a mea inimă s'a pusu.

Şi aice triste cănturi
Geme elu până la ḑori,
Ce se'mprăscie pe vĕnturi
Da profumele din flori.

Eu n'am somnu, eu nu am pace
Ca unu arboru mĕ usucu,
Mi-e uritu, nimicu nu-mi place
Şi-mi tot vine să mĕ ducu;

Să ștergu neagra departare
Ce-mi ascunde chipul seu
Și'ntr'o dulce sărutare
Să-i dau totu sufletul meu! —

De când ea s'a dusu departe,
Fericirea mea s'a dusu!
Dorul, pasere de noapte,
Pe-a mea inimă s'a pusu.

UNU SĂRUTATU.

Ah! te-am sărutatu odată
Cu atâtu amoru și focu,
Incât luna fărmecată,
Privindu, s'a opritu in locu.

Ear când ale noastre buze
Tremurându s'au desunitu,
Paserea cântă in frunde,
Soarele ardeà cumplitu.

Acum ânsĕ, nu sciu bine,
Dac'al nostru sărutatu
Aprinsu de simțiri divine,
Pânla ḑiuă a duratu;

Sau că, l'astă sărutare
De iubire și de focu

Luna s'a schi[illegible]oare,
Aprinḑĕndu-se[illegible].

UNU STRIGĂTU.

O durere infernală
Vai! consumă viața mea;
Suferința-mi-è mortală
Și nu-i chipu să scapu de ea.

In durerea mea păgână
D-așu putè o clipă eu
Așu luà pământu'n mână
Ș'așu svirli in Dumneḑeu!

CHINUL D'AMORU.

Ah! sufeream o jale-adâncă;
De multu acum doream să moru:
Lumea-mi păreà o aspră stâncă,
Viața unu lungu.... unu pre lungu doru!

Adesu pe câmpu aveam plăcere
Să-mi ostenescu simțirea mea,
Dar vrĕndu să fugu d-a mea durere,
Eu mĕ'ntâlneam earăși cu ea.

Căci păseri, flori și cântu, și șoapte,
Și linu zefiru, și murmuru linu
De-adâncu izvoru... și totu, și toate
Imi aminteau de al meu chinu!

Atunc[redacted]: priveam adese
Și'ngeu[redacted] eu murmuram
Rugi fără șir și nențelese..
Căci ce-mi lipsea—eu nu sciam.

Te-am ințălnitu! Cu glasu-ți dulce
Vorbe mai dulci tu mi-ai rostitu...
Ah! mult mai mult suferu deatunce
Dar ca să moru, n'am mai doritu.

T. Șerbănescu.

ANUNCIURI.

Cu numĕrul acesta se sfirșesce anul IV al „Convorbirilor Literare.“ Acei domni abonați care nu voescu să sufere o intrerupțiune in primirea foiei, sunt rugați să inoească abonamentul cât de curĕndu.

Cu incepere de la 15 Fevruarie 1871, se află de vĕndare la librăria „Junimea“ in Iassi și la librăria Soccec și Comp. in Bucuresci, toate numerile Convorbirilor din anul IV broșate intr'unu volumu. — prețul 1 galbenu.

Cheltuelile tiparului precum și a portului ne silescu a ridică prețul abonamentului pentru Austria, de la cinci flor. cum a fostu păn acum, la suma de șese flor. pe anu.

Redactoru: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Societății Junimea.

CONVORBIRI LITERARE.

ANUL XIV.

1 Aprilie 1880 — 1 Martie 1881.

Redactor: *Tacob Negruzzi.*

Toate drepturile reservate.

Iași 1881
TIPOGRAFIA NAȚIONALA STRADA ALECSANDRI.

TABLA DE MATERII.

Poesii.

		Pagina.
Ascanio	Noctu.	303
	La isvor	304
	Elegie	305
	Poveste.	306
Beldiceanu N.	Stejarul; Părĕul	39
	Fluturii	40
	Vornicul Groza.	171
Castor I. A.	Vĕnătorii	403
	Amor şi Ură.	404
Eminescu M.	O mamă!	38
	Scrisoarea intăia	405
Grigoriu V. P.	Noaptea din Octomvrie (tr. d Musset).	263
	Turturica Calvarului (tr. d. Hégésippe Moreau) . . .	323
Micle Veronica	Povestea lăcrimioarelor; Că mi-ar sdrobì.	161
	Străin imi eşti.	362
	Lac-Oglindă; In deşert. . ; Aş vra.	441
Naum A.	Hora Morţilor	89
	Ideal	206
	Riul curgea	321
Neniţescu S. I.	In revĕrsatul zorilor; Am uitat.	281
	Când am greşit. . ., Am visat. . ., Rugat-am . , . .	282
	S'a dus	283
Olănescu D. C.	Ad Galatheam (d. Horaţiu).	78
	Carmen Amoebaeum (d. Horaţiu) Trei păseri (d. F. Coppée)	123
	Ad Maecenatem; Ad Leuconoen (d. Horaţiu). . . .	352
	Glycera, Ad Amicum (d. Horaţiu).	353
Pompiliu M.	Morměntul din Busento (tr. d. Pleten).	162
	Pelegrinul din St. Just (tr. d. Platen) Părĕul (tr. d. Goethe).	163
	Casa din vale; Uitate erau...,	197
	Amorul meu; Foi de rosă.	198
	Suvenirile; Când ziua bună	279
	Un cântec.	280
	Despărţire.	322
	Un sicriu; Călĕtorul intr'un ferestrău (tr. d. Kerner) .	382
	Dinaintea uşelor (tr. d. Rückert) Viaţa ţiganilor (tr. d. Geibel).	382
	Glasuri de toamnă	478
	Chin amar	481
Pruncu N.	Setea de iubit	162
	Edelweis	323
Torccanu R.	Din tinereţe (tr. d. E. Grisebach)	482
	Cu glas duios.	483
Volenti N.	Parfumate viorele	79
	Rândunica.	124
	Ea	161
	O taină	197
	Am visat	280
	Pe cer	322
	Fericirea; Când inima-mi .	400
	Amintiri; O melodie . . .	442
	La Venus de Millo. . . .	443
	Norul	482
Xenopol N.	In poeană; Se 'ntoarce primavara	401
	Nimic; Din trecut; Din rĕsboiu	402
	Desnădejduirea.	403
V. A.	Cu-a ta mănă; Omul . . .	199
	Dor de ducă	242
	Pentru ochii tĕi răpit-ai. .	248
	Şi mĕ'ntrebi.	362
	Acrostich	363

Romanuri; Novele şi Naraţiuni.

Budulea Taichii, novelă de *I. Slavici.* 93, 136

Aliuţă, novelă de *N. Gane.* . . . 201

Copii de pe natură: (XVII) Cuconul Pantazachi de *Iacob Negruzzi* . 215

Pagina.

Amintiri din Copilărie, povestire de *I. Creangă* 365
Petre Dascalul, istorisire vênătorească de *N. Gane*. 285
Păsurile unui American in România, (partea 2-a) roman de *N. Xenopol* 33, 157, 176
Domnul Istrat Gorăuț, noveletă de *I. Slavici*. 181
Cuibul Cocoveicelor, narațiune de *A. Gr. Sufu* 62
O bună pescuire, novelă trad. după Alarcon de *T. M.* 376
Istoria lui Ciuang Sông și a soției sale Tien-și din chinezește, după trad. germană a d-lui Grisebach . . 312, 349
Curiosul Nepriceput, novelă estrasă din Don Quijote, trad din spaniolește de *S. G. Vergolici* 413, 451

Filosofie.

Aforisme 21, 60, 134, 178

Studii Literare și Științifice.

O Călătorie in Dobrogia de *T. T. Burada* 22, 110, 152
Raportul d-lui *T. Maiorescu* cătră Academie relativ la ortografia română și observările d-nului *A. Lambrior*. 65
Studie Filologice de *V. M. Burlă*. 217, 267, 353 384, 426
Literatură religioasă populară, adunată de Episcopul Melchisedek . . . 290, 344
Cântecul Cununei și Bocete populare adunate de T. T. Burada . . . 306
Câteva date statistice și istorice din Bucovina de T. V. Stefanelli . . 467

Teatru.

Fragmente din Faust, trad. in versuri de *V. Pogor*. 49

Critică Științifică și Literară.

Pagina.

Archiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna de N. Popea, dare de samă de *I. Slavici* 5
D. Petriceicu Hasdău și Cuvente den batrâni de *A. Cihac* 115, 125
Doue scrieri asupra lui Mihai Viteazul: Balcescu și Teutschländer de *A. Xenopol* 41
Despre studiele filologice a d-nului Burla de *A. Cihac* 298
Despre Colecțiunea de cântece sociale pentru studenți români 79
Despre Völkerkunde Osteuropas de Lorenz Diefenbach 85
Despre „Vocea Română“, critică de *M. P.* 164
Colecțiune de fabule române editate de G. Petrini, critică de M P 200
Abecedar pentru clasa I de Victor Dogar, critică de *M. Pompiliu* 283
Manual de gramatica limbei române de M. Străjan, critică de *M. Pompiliu* . . . 363
Științe și Arte, revistă—critică de M—r. 438
România viitoare, revistă,—critică de M—r. 439

Diverse.

Corespondența dintre V. Alecsandri și I. Ghica
I de I. Ghica (din vremea lui Grigore Ghica V.V.) 1
II id. (Ioniță Cegaiu). 55
III id. (domnia lui Caragia) . . . 81
IV de V. Alecsandri (Porojan). . . . 165
V de I Ghica (Intâile școli române in București) 209
VI id (Eteria) 325
VII id. (Partidele politice) 407
VIII id (Din viața socială de pe la 1835—36). 446
Scrisori ale lui I. Eliad Radulescu cătră Const. Negruzzi: VI și VII 155
Amintiri din Teatre de Luca
Scrisoarea I 397
Scrisoarea II. 434
Scrisori ale lui Alex Papadopol-Calimach cătră V. Alecsandri
Scrisoarea I (Ceremonia Cafelei) . . . 194
Scrisoarea II (Ciril Lucar) 252
Premiul Volney. 243
Bibliografie . 40, 79, 124, 149, 244, 284, 324, 363, 404, 443, 483.
Prelecțiuni populare . . . . . 444, 484.

Anul XIV. — No. 1. 1 Aprilie 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

București, 4 Maiu 1879.

Iubite amice,

Alaltaseară plecând de la gara ta, adormisem adânc leganat de valurile ascuțite ale railor Strusberg. Trei locuri de-o parte a vagonului erau la dispoziția capului și picioarelor mele, când pe la miezul nopții mĕ simții scuturat de o mână viguroasă. Era conductorul care intervenea in favorul dreptului bine plătit al unui călĕtor imbarcat la Mărășești; recunoscui dreptatea invocată și mĕ ghemuiam in limitele tiketului meu, căutând să apuc de picior somnul ce fugea. Deodată aud un glas care se ingăna in scuze pentru supĕrarea ce-mi adusese, și mĕ sili să respund ca om bine crescut, la asemine politeță prin cuvintele banale:

— Nu face nimică, domnule, eram deștept... sunt foarte bine... nu dormeam... ai fost in dreptul dumitale... etc.

Dar noul venit incepù o conversație:

„Știi, cucoane Iancule, că nu te mai cunoșteam? Ai albit de tot de când nu te-am mai vĕzut.

La aceste cuvinte simțindu-mĕ cam atins in amorul meu propriu, ĕi respunsei cu oare care amărăciune:

— Dar imi pare, domnule, că barba d-tale nu are nicidecum dreptul de-a invidia pe a mea, căci este, mi se pare, și mai lungă și mai albă.

„Ce are a face! imi ripostâ el. D-ta ești un copil pe lângă mine.

Străinul era un bĕtrân bine conservat, grăsuliu și rumen la obraz, căruia nu i-aș fi dat nici 60 de ani.

— Eu te-am mai sculat odată din somn; eram tĕnĕr atunci și d-ta erai copil ca de vr'o opt, nouĕ anișori. Cuconul Tache, răposatul tatăl dumitale era ispravnic la Focșani. Eu am fost trimis de am ridicat in ferĕ pe clucerul Alecu Gheorghescu tovarășul dumisale la Isprăvnicie, căci pe atunci erau căte doi ispravnici de fie care județ, unul pentru partea administrativă și celalalt pentru partea judecătorească. Amundoi in pricini grele judecau impreună, formând un fel de tribunal. . Ce vremuri erau pe atunci!.. Clucerul Alecu fă-

cuse măncătorii, abusuri sau prevaricațiuni, cum se zice astăzi...

Înțelegi, amice, că la aceste cuvinte somnul meu, dulcele meu somn a sburat in fuga mare și nici am mai gândit a-l prinde. Zeu, in loc de a inchide pleoapele am deschis gura și am dat drumul limbei. incepênd la intrebări:

— Spune-mi, te rog, cum ai ridicat in ferĕ pe acel ispravnic?...

„Eram idicliu și aveam odae in curtea domnească alături cu odaea lui Tufecșibașa, și lângă ogeacul Neferilor. La stinga, sub scară, ședea reposatul Măciucă, Dumnezeu să-l erte! Bașciohodar și mâna dreaptă a lui Vodă; cum s'ar zice astăzi: intâiul aghiotant domnesc, om drept și plin de bun simț.

„Intr'o noapte, după slujba curții, mĕ așezasem pe somn când numai ce aud ciocanul la ușă și un glas care imi striga: Te chiamă Vodă — Nu știu nici cum am sărit din pat nici când m'am imbrăcat; intr'o clipă imi trântisem cismele cele galbene, binișul, legătura la cap și hangerul la brău, și eram la ușa etacului domnesc. Baș-ciohodarul eșea tocmai din odae de la Vodă și-mi zise răpede: Hai mai iute că te așteaptă Vodă, și să te vĕd Niculae!

„Reposatul Măciucă era oltean ca și mine și puțintel cam rudă de pe mamă... Când am intrat la Vodă era șepte ciasuri, sau cum s'ar zice astăzi, o oră după miezul nopții... Vodă era cu ghigilic pe cap și cu o scurteică lungă de pambriu verde blănită cu pacea de samur, o făclie galbĕnă ardea intr'un sfeșnic de argint dinaintea icoanelor.

„Cum intru in odae, Vodă se intoarce cătră mine și-mi zice cu un glas gros și răstit:

— Tu ești Niculae Păunel?

„Eu, Măria ta.

— De mult ești la Curte?

„Numai de un an, Măria Ta.

— Măciucă mi a spus că ești harnic și cinstit. Ce slujbă ai indeplinit păn'acum?

„Nici una, Măria ta, decât că acum trei ani am intovărășit pe nenea Negreanu tufecși-basa când a prins pe Giță Țugui.

— Ia plicul de pe masă, pecetluește-l cu pecetea de pe tăvița cu călimările, și să pleci indată la Focșani, să-l dai in mâna nepotu-meu Tache, ispravnicul, fără să te simtă nici paserea măeastră. Bagă de samă că ai să-mi aduci pe clucerul Alecu Gheorghescu in ferĕ. Poimâni, pe vremea asta, să fii cu el la scara domnească... de cumva ți-o scăpa ei din mână, mai bine să te duci să te ineci decât să dai ochi cu mine.

„Grigori Vodă Ghica era un om mărunțel; barba potrivită in apărătoare și cănită mai mult roșie decât galbĕnă; mustețele roșii trase in jos și despărțite sub nas prin douĕ, trei muchi de briciu; ras pe obraz pe lângă barbă; ochiu viu, glas răstit și gros. El era un om de prea puțină invĕțătură și trecea intre boeri ca unul din cei mai neinsemnați deși fusese de mai multe ori agă, spatar și chiar Vistier și Ban Mare. El s'a suit pe scaunul Domniei la 6 Octombre 1822, trei ani după vestitul Caragea și indată după zaveră, când a fost ucis serdarul Tudor Vladimirescu... Acest Tudor se indignase de

jafurile oamenilor lui Ipsilant care din resculători incontra Turcilor se prefăcuseră in cete de hoți prădând drumurile și moșiile. El intrase in corespondență cu Silistra Valesi prin cancelarul Consulatului Nemțesc, bătrânul Udriski, arătând Turcilor că resvrătirea din Țara Românească nu era in contra lor ci in contra Fanarioților care sărăciseră pe bieții locuitori. Atunci Chehaia-Pașa ce intrase in București cu oștire turcească, a invitat pe boerii remași in țară să trimită pe câțiva dintr'ênșii la Poartă ca să arăte Sultanului păsurile țerii. Ei adunându-se, au ales pentru această treabă pe Banul Barbu Văcărescu, pe Logofătul Mihăiță Filipescu și pe Banul Grigori Ghica, carii, ajungând la Țarigrad și expunând starea țerii și nevoile ei Sultanului, Sultanul a numit Domn la noi pe Banul Grigori Ghica, ear in Moldova pe Ioniță Sturza, căci Poarta nu mai avea incredere in Fanarioți.

„Grigori Ghica a găsit țara secată cu totul in belșugul ei, inecată in datorii; boeri și negustori pribegiți in toate părțile și rescoale pretutindeni, in sate, in orașe și pe drumuri.

„Grigori Ghica care-și iubea țara a luat sarcina de a stărpì jafurile boerilor și ale ciocoilor care de la Caragea ajunseseră fără frău. Capul nu-l tăia prea mult, dar când el avea câte o pricină greu de hotărit, chiema in ajutorul seu trei sfetnici: pe Vornicul Costachi Câmpineanu, pe Clucerul Kiriac și pe Bașciohodarul Măciucă. După ce ăi asculta pe fiecare in parte, se culca, dormea un somn bun și pe la miezul nopții se scula, aprindea la candela icoanelor făclia din Vinerea Paștilor de la Epitaf, cădea in genunchi dinaintea iconostasului și se ruga lui Dumnezeu ca să-i lumineze mintea.

„Astfel a domnit el șapte ani și a făcut să tremure boerii și ciocoii. Liniștea se restatornicì in țară, pânea și carnea se eftenise; toată lumea: negustori, meseriași și țărani mâncau, beau și chiueau fără grijă El a deschis școalele românești și a gonit Egumenii greci.

„In noaptea când m'a chiemat Vodă, mi se lumina de ziuă la poștă, la Șindrilita, in căruțcioară care se schimba din poștă in poștă și ajungea totdeauna cu trei roți numai. Pe la aprinsul luminărilor, in ziua de 40 de mucenici, imbracat teptil, eram introdus ca călugăr in odaea reposatului cuconul Tache, tatăl dumitale... Par'că-l văd pe marginea patului, lângă scaunul cu două luminări de seu in doue sfeșnice de alamă, cu o pereche de mucări alături. Condicarul in picioare ăi citea jălbile intinzând din vreme condeiul de pană de găscă in călimările de la brău ca să scrie hotăririle ispravnicului... El se numea Niculae Sprâncenatul, sau Ipatescu, și a fost mai in urmă barbatul eroinei de la 48.

„Cuconul Tache se uită la mine intrebându-mă:

— De la schit ești, părințele?

„Sunt de la Poeana Mărului; am o jalbă.— Și mă apropiei de mescioara cu luminările, depunând plicul domnesc in poala boerului, cu pecetea in sus, și potrivind ca să nu o zărească condicarul. Cuconul Tache indată ce o văzù și recu-

noscù pecetea, zise: Ha!.. este de la părintele Egumenul?—și dete ordin condicarului și stegarului ce mĕ băgase in odae, să ne lase singuri —El despecetlù plicul in grabă, cetì scrisoarea domnească și i se inveselì obrazul.

— Vezi? numai așa dacă nu s'or stărpi măncătoriile și angaralele... să se învețe minte ciocoii... Pănă n'o băga cățiva in Ocna părăsită, ei tot cred că Vodă glumește... Clucerul Alecu nu este acu in oraș; s'a dus după lude in plasa Tohani, dar trebue să vie astă sară. Du-te de te odihnește că te chem eu când o fi vreme.

Cuconul Tache bătù in palme și porunclì feciorului să-mi aștearnă in odaea copiilor. M'am dus de m'am culcat in odaea d-voastre; sunt deatunci 55 de ani, cucoane Iancule... deabia mĕ furase somnul când auzii trosnete și plesnete, și doi surugii bătăioși care urla căt le ținea gura. Peste un minut auzii și glasul părintelui d-tale zicĕndu-mi: Hai, scoală c'au venit Clucerul.

„Pornirĕm amundoi pe jos spre casa Clucerului. Ceaușul ne urma cu slujitori pe care ĕi rănduì să incunjure casa. Când ajunserăm in pridvor cuconul Tache imi zise: așteaptă aice pănă te oiu chema eu. Apoi d-nialui intrâ in odae cu doi stegari.

„Din pridvor se vedea pe fereastră foarte bine in odaea Clucerului luminată cu trei părechi de sfeșnice. O gramadă de musafiri se și așezase la ghiordum, ear Clucerul in mijlocul lor sta resturnat pe sofa. Când intrâ cuconul Tache se sculară cu toții, dar d-nialui luâ pe Clucerul de mănă și l atrase in odaea dealături. După vr'o cinci minute il auzii că mĕ chiamă; mĕ luai indată după glas și intrai in etacul boerului cu pricina. Bietul clucer ținea porunca domnească in mănă și dinții ĕi clănțăneau in gură.

Cuconul Tache imi zise: indeplinește porunca lui Vodă!

„Atunci luai ferĕle din măna stegarului, mĕ plecai și le pusei Clucerului de picioare. Peste zece minute eram pe drum cu doue căruscioare de poștă, intr'una cu Clucerul in ferĕ, ear in celelalte doi arnăuți cu pistoalele incarcate, ne urmăreau de-aproape, avĕnd insărcinare să l omoare dacă el ar cerca să ne scape.

„Când eșeam din Focșani resărea luna; nici gură de surugiu, nici plesnitură de bìciu!.. Căruscioarele mele fugeau ca năluci cu umbra după ele și sara, când bătea Mehterhanaoa, mĕ dam jos și intram in odaea lui Măciucă unde am așteptat pănă s'a sculat Vodă de la masă, pănă s'au culcat Beizadelele, pănă s'au strecurat lumea din Curte și au eșit una după alta radvanele cu masalale a Spatarului, a lui Aga și a Ispravnicului de curte. Atunci intrâ la mine reposatul Măciucă și imi zise: Hai sus. Vodă sta resturnat pe Sofa cu mănile incrucișate sub cap și cu picioarele unul peste altul, ghemuit intr'un colț. El se sculâ drept in picioare și adresăndu se răstit și necăjit cătră Clucerul, ĕi zise aste cuvinte:

— Nu-ți e rușine, slugă necredincioasă și boer zacaș! — apoi intorcĕndu se cătră mine, adăogì: Te fac Divictar.

„Măciucă imi făcù semn să es, ear când trecui pe lăngă dĕnsul imi șoptì să i tri-

mit patru ciohodari. — Ce s'o fi petrecut după aceea, n'o ştiu, dar după ce m'am culcat pare că auzeam prin somn un glas care se văita strigând: Eartă mĕ, Măria ta. Cine o mai face ca mine, ca mine să paţă.

„A doua zi până 'n ziuă, Clucerul era pornit surgun la Snagov cu cămeşa pecetluită pe el, şi a remas acolo până la venirea Moscalilor.

„Când eram pe la 1829 la Craiova, l'am vĕzut de gât cu general Roth; juca cărţi cu miile de galbeni căci era asupra proviantului!

Ion Ghica.

Nota Redacţiei. D-nul V. Alecsandri au binevoit a ne promite să comunice foaei Convorbirilor o foarte interesantă corespondenţă dintre d-nul Ion Ghica şi dumnealui, corespondenţă cuprinzĕtoare de amintiri a timpului trecut. — Incepem in numĕrul de astăzi această publicare ce conţine o serie de tablouri istorice, de schiţe uşoare asupra obiceiurilor părinteşti, etc., care tind a se şterge pe fiecare zi din mintea generaţiei actuale.

Arhiepiscopul şi Metropolitul

ANDREIU BARON DE ŞAGUNA.

de Nicolae Popea.

La anul 1848, in Dumineca Tomii, catedrala metropolitană din Carlovĕţ, străbătută de mirosul tămăei şi al făcliilor de ceară, era plină de creştinii adunaţi, ca să fie de faţă la implinirea unei mari taine de credinţă. Metropolitul Raiacici, asistat de doi episcopi sufragani şi de un mare numĕr de preoţi săvirşise chirotonirea unui episcop.

Primind darul archipăstoriei, noul episcop, un om deabia treizeci şi nouă de ani, inalt, cu umerii laţi, cu peptul eşit, cu fruntea mare, cu chipul de o rară frumuseţă bărbătească şi cu toate mişcările mĕsurate, Andreiu Şaguna se arată in faţa creştinilor, ca să rostească ultimul sĕu cuvĕnt, inainte de a pleca din cercul, in care-şi petrecuse tinereţele.

„Tot omul din clipa naşterii sale, de când işi face intĕiul pas in lume, incepe a şi murì...“

Aceste au fost cuvintele, cu care Marele Archiereu şi-a inceput discursul rostit in clipa, când a păşit pe calea cea mare a vieţii.

Şi acel discurs se inchee cu următoarele cuvinte:

„Mai pe urmă earăş inaintea Ta Doamne cad şi zic: Tu Doamne ştii, că cătră scopul meu doresc să alerg; pe Românii ardeleni din adăncul lor somn să-i deştept şi cu voe cătră tot ce-i adevĕrat, plăcut şi bun să-i trag!—Tu Doamne umbreazĕ-mĕ cu puternicul Tĕu scut! Tu indulceşte-mi in ciasul morţii roadele amarelor mele osteneli. Amin!“

Câteva sĕptĕmâni in urmă, in ajunul adunării de la Blaj, fruntaşii Românilor ardeleni se adunarĕ ca să-i facă o primire la Sibiiu, eară in sara zilei de sosire i se făcù o manifestaţie cu făclii. Cu această ocasie el zise intre altele aceste:

„Manifestaţiunile de onoare, ce d-voastre, cum se vede, le aduceţi nu numai demnităţii, ci şi persoanei mele, mĕ imbucură foarte. Eu le primesc pe aceste sub condiţiunea, că d-voastre, precum până acum, aşa şi in viitor totdeauna veţi remănè credincioşi casei imperiale austriace. Nu este nici un om in lume, care să aibă o inimă mai bună decât bunul nostru părinte Ferdinand. Precum speraţi d. la Dumnezeu, ca să vĕ ajute vouĕ şi copiilor voştri, aşa să remăneţi pururea in neclintită credinţă cătră dĕnsul. In convingerea aceasta vĕ impărtăşesc binecuvĕntările mele.“

Eată in câteva trăsĕturi omul, a cărui viaţă Părintele Archimandrit şi Vicar metropolitan Nicolae Popea ne-o infăţişează in cartea sa, apărută încă in anul trecut şi premiată de sinodul archidiecesan din Ardeal.

In clipa, când se simte pregătit pentru lucrarea archipăstorească, Marele Archiereu se gândeşte la moarte. El vede mărimea insărcinării ce primeşte, vede greutăţile ce va trebuì să invingă spre a putè să aducă la indeplinire planurile sale intinse şi simte că o viaţă de om e prea puţin pentru săvirşirea unei munci atăt de grele, simte, că viaţa i se va stinge încă la inceputul lucrării ce-şi plănuise.

Tocmai pentru aceea încă de atunci se gândea la timpurile ce vor avè să urmeze după incetarea lui din viaţă: voea să căştige iubirea poporului, pe care-l păstorea, pentru ca să-i poată lăsa drept moştenire planurile sale şi să-l poată hotărì de a urma cu dragoste lucrarea incepută de dènsul; voea să căştige atăt pentru sine, căt şi pentru acest popor, un sprijin statornic in increderea şi bunăvoinţa curţii din Viena, ale cărei interese le credea in mare parte identice cu ale poporului român; voea, intr'un cuvènt, să-şi asigureze moştenirea, roadele amarelor sale osteneli.

In ziua inmormèntării lui ziarul „Herm. Ztng.“, voind să cuprinză caracterul reposatului in puţine cuvinte, zice: „La puţini oameni s'a manifestat stăruinţa de fer, intru a face ca dorinţa lor să străbată şi peste mormènt, aşa de puternic ca la Şaguna.“

Căci in capetele, pe care firea le croeşte intr'un cias bun, se plăsmuesc mai ales gândiri ce nu se pot realisa intr'o viaţă de om, mai ales dorinţe, care cu vremea trebue să miste popoare intregi.

Dorinţele lui Şaguna nu au fost acele care s'au implinit încă in viaţa lui şi pentru aceea, in cuvèntul, prin care deschide intèiul congres naţional-bisericesc, el zice:

„Eată, domnilor! — timpul incetării acelei sarcine grele, care de douezeci de ani zăcea pe umerii mei şi pe care trebuea să o port singur, după posiţiunea mea, pe care o ocup in organismul sfintei maicii noastre biserici, căci n'am putut să ne organisăm până acuma bisericeşte.

„Cum am condus eu până acum treaba cea grea şi problematică a reinfiinţării metropoliei noastre, despre aceasta judece presentul şi viitorul.“

„De astăzi in colo depun şi responsabilitatea pentru ulterioara soartă a bisericei in mănile acestui congres şi ale celor viitoare şi mè măngăi, căci cutez să zic: că nu in deşert am alergat ca şi cum n'aş fi ştiut unde alerg, nici am dat rèsboiu ca şi cum aş fi bătut vèzduhul, ci luptă bună am luptat, curgerea am plinit şi credinţa am păzit, şi că astăzi pot să mè rog lui Dumnezeu, ca acum să mè slobozească pe mine in pace, că vèzură ochii mei mântuirea, care s'a pregătit inaintea feţelor tuturor Românilor de religia gr. resăriteană din Ungaria şi Ardeal.“

El a organisat dar pe Românii risipiţi prin ţerile de sub stăpănirea Habsburgilor şi părăsiţi de veacuri fără de nici o povaţă; dar nu această organisare e inţelesul vieţii lui, nu ca a fost gândul, care l'a imbărbătat in luptele grele prin care a trebuit să treacă: i-a organisat, pentru ca printr'ènşii să inceapă lucrarea, la săvirşirea căreia èi credea chemaţi.

Şi chiar atunci, când i-a organisat, el a dat o direcţie hotărită lucrării lor viitoare şi prin intreaga lui viaţă ne-a arătat in cotro trebue să nazuească urmaşii, pentru ca acea parte din poporul român să-şi poată implinì chemarea.

Pentru aceea biografia Metropolitului Andreiu nu e descrierea vieţii unui om, ci infăţişarea unei părţi strălucite din viaţa poporului român şi in acelaş timp desfăşurarea planului de acţiune croit pentru trei milioane de Români de către cel mai luminat cap ce s'a ivit in mijlocul lor, e o parte din moştenirea de gândiri, pe care ne-a lăsat-o organisatorul unei biserici naţionale româneşti.

Şi nimeni nu era mai de-aproape chemat a ne face parte din această moştenire decăt Părintele Archimandrit Nicolae Popea, care i-a fost secretar, in urmă Vicar şi chiar iubit om de incredere, care a petrecut o viaţă intreagă in apropiarea lui şi putea să-i cunoască şi cele mai intime dorinţe.

Insă, mai nainte de a ne da samă, dacă scrierea Părintelui Popea respunde la toate aşteptările, să ne infăţişăm prin căteva trăseturi de condeiu caracterul şi vederile Metropolitului Andreiu.

Metropolitul Andreiu s'a născut la 1 Ianuarie 1809 st. n. la Miscolţ in Ungaria, departe de trupul naţiunii române. Tatăl-seu neguţitorul Naum Şaguna şi mumă-sa Anastasia erau români macedoneni, de origine din Grabova şi descendenţi ai unor

familii emigrate ăncă in veacurile trecute. Nu se ştie, dacă părinţii acestui mare Român vorbeau românește; se ştie insă, că el insuş la vĕrsta de 14 ani, când, după incetarea din viaţă a tatălui seu, se duse la Pesta la unchiul seu, ăncă nu ştiea românește.

Acest unchiu al lui, Atanasie Grabovschi, era negutitor bogat, om cu multă trecere şi cu relaţiuni foarte intinse, dar mai pre sus de toate român zelos, care numĕra intre amicii sei pe Petru Maior, pe Bojincă şi pe alţii din puţinii Români culţi care trăcau in acel timp, ba avea relaţiuni de-aproape şi cu mai multe familii boereşti din ţară, intre care şi familia Goleştilor.

In casa unchiului seu a invĕţat viitorul metropolit român limba românească şi a prins o hotărită tragere de inimă cătră poporul român pe care nu-l cunoştea, dar din care se simţea făcĕnd parte.

Este un lucru cel puţin foarte firesc, ca omul să se simtă alipit de poporul, din care face parte şi in mijlocul căruia s'a născut şi a crescut, căci de acest popor il leagă atăt tradiţiile inaintaşilor, căt şi interesele actuale, şi mai pre sus de toate, de la acest popor a invĕţat cele mai din inceput şi mai de căpetenie elemente de gândire. Ceea ce-i apropie pe oameni unii de alţii este comunitatea de tradiţiuni, de interese şi mai ales comunitatea de vederi: Românul se simte dar mai apropiat de Români decăt de alţi oameni, pentrucă găseşte in sufletul seu mai multă asemĕnare cu Românii decăt cu alţii, şi indeobşte ĕi este mai lesne de a se inţelege cu dĕnşii decăt cu alţi oameni.

La Şaguna, in deosebi, această alipire oare-cum instinctivă nu se putea stabili, căci, deşi român după origine, a fost născut şi crescut departe de trupul naţiunii. Cu toate aceste una dintre cele mai hotăritoare trăseturi in caracterul lui e susceptibilitatea naţională aproape bolnăvicioasă, şi intreaga lui viaţă ni se pare neinţeleasă căt vreme nu ne vom fi dat samă despre motivele acestei susceptibilităţi.

Oamenii ca Şaguna, meniţi de la fire de a-şi petrece viaţa in muncă necurmată pentru impuţinarea miseriilor lumeşti, aduc cu dĕnşii totdeauna un capital de iubire in lume: trebue deci să ne dăm samă, pentru ce iubirea lui Şaguna s'a revĕrsat mai ales asupra Românilor şi indeosebi asupra celei mai nenorocite părţi din poporul român. Ori unde l'ar fi aruncat intămplarea, el şi-ar fi implinit chemarea nu numai din simţimĕntul de datorie, ci şi din dorinţa-i firească pentru binele obştesc; la Români insă el nu s'a mărginit la implinirea unei chemări individuale, ci a dat deslegare unei probleme sociale, din care-şi făcuse o problemă de fericire şi care la Români era mai viu simţită decăt la alte popoare.

Eată dar ceea ce l'a impins spre poporul român, eată motivul susceptibilităţii lui naţionale

Dacă ar fi făcut parte dintr'un popor fericit, el ar fi trăit poate departe de sgomotul lumii şi s'ar fi bucurat in tăcută retragere de bogatele isvoare de fericire, pe care le avea in sufletul seu; era insă membru al unuia dintre cele mai nefericite popoare, şi ca unul ce fusese făcut pentru viaţa fericită, trebuea să fie inzecit de adănc jignit de nefericirea poporului seu.

Românii erau un popor despreţuit şi o parte din acest dispreţ cădea şi asupra lui, căci el era român. Nu ar fi avut decăt să-şi renege românitatea ori să-şi pună in evidenţă individualitatea, pentru ca să scape de acest dispreţ ori ca să fie membrul respectat al unui popor despreţuit. Şi nu e nimic mai comod decăt a despreţui dimpreună cu străinii pe poporul din care faci parte, nimic mai comod decăt a zice:

„Eată că eu nu sunt ca ceilalţi, cu toate că din mijlocul lor am eşit.“

Dar semnul oamenilor cum se cade e simţimĕntul de adăncă jignire, pe care il produce in sufletele lor dispreţul manifestat faţă cu poporul din care fac parte, mai ales atunci, căndacest dispreţ nu-i atinge şi pe dĕnşii. Şi dacă Şaguna nu s'ar fi simţit niciodată alipit de poporul român, simţimĕntul de alipire a trebuit să se deştepte in sufletul lui atunci, căndi s'a zis: „Românii sunt un popor sĕlbatic şi ticălos, ceea ce nu are să te supere, fiindcă tu nu eşti ca dĕnşii.“ Eară aceasta i se zicea tĕnĕrului şi chiar copilului Şaguna in fie care zi, aceasta i s'a zis in toată viaţa: pentru aceea simţimĕntul de alipire era atăt de puternic in sufletul lui, pentru aceea totdeauna şi in toate

imprejurările se identifica şi cerea să fie identificat cu Românii.

Şi pe când intimpina pretutindene dispreţul aruncat asupra Românilor, in casa unchiului seu avea a face cu nişte oameni, care plângeau soarta poporului român, care-şi petreceau viaţa in muncă necurmată pentru luminarea acestui popor, cu nişte oameni, care pipăeau mereu ranele unei intregi societăţi scăpătate şi căutau zi şi noapte leacul binecuvêntat: era oare cu putinţă, ca să nu prinză in sufletul tênêrului Şaguna rădăcini dorinţa neastâmpărată şi covêrşitoare de a păşi in urmele acestor oameni şi de a urma lucrarea pregătită de dênşii? era oare cu putinţă, ca el să nu-şi zică: „Şi dac'aş avè inmiit puterile ce am, inainte de toate pentru aceşti Români părăsiţi le-aş jertfi!?“

Deşi nu este o carte mare, in care să stee scrisă „data“ oamenilor şi a popoarelor, sunt oameni providenţiali, capete predestinate a resolvì cestiunile ivite in societatea, ce le incunjură: un asemine om providenţial a fost Şaguna.

Vê inchipuiţi pe tênêrul de douezeci de ani, inzestrat cu cele mai strălucite daruri trupeşti şi sufleteşti. — El şi-a terminat studiile juridice, a moştenit o stare frumoasă şi se bucură de cele mai bune relaţiuni; dar renunţă la partea cea mai plină de farmec a vieţii şi ia hotărirea de a se pregătì pentru călugărie.

In sufletul unui om ca Şaguna asemenea hotăriri nu se stabilesc din intâmplare: ele sunt resultatul unei aplecări fireşti povăţuite de un gând bine chibzuit. Acest tênêr avea conştiinţa darurilor cu care-l inzestrase firea şi simţea, că nu poate să le pună in serviciul unui singur om. Părintele Popea ne spune: „Nu odată-l auzirêm in viaţă zicênd: de m'aş naşte de o sută de ori, tot preot m'aş face!“

Da, fiindcă numai ca preot avea dreptul şi datoria de a-şi jertfì toată viaţa, toate puterile, intregul suflet pentru binele unui cerc hotărit de oameni.

Dar pentru acest cerc şi inainte de toate numai pentru acesta voea să aducă jertfa.

Âncă mai nainte da aşi fi terminat studiile de drept, străinii şi mai ales iesuiţii făcuseră toate incercările, ca să-l tragă in partea lor; in urmă patriarchul sêrbesc il luă la casa lui, şi-l alese de secretar, il numì profesor, il puse notar consistorial şi bibliotecar al bibliotecei metropolitane: dar el insuşi ne spune: „Fiind norocos a fi protosincel la metropolia noastră din Carlovêţ, şi pe lângă datorinţele, ce le-am avut ca profesor de teologie, avênd şi ciasuri slobode, le intrebuinţam cu cetirea cărţilor canonicesti. Aceasta puteam să o fac cu inlesnire, căci eram şi bibliotecar al bibliotecei metropolitane. In cărţile canonicesti aflam multe, care mê şi sileam a le descrie, căci nu aveam nădajde, că voiu putea şi eu oare când foliantele acelea să mi le cumpêr; apoi şi aceea am gândit, că cine ştie unde mê va arunca soarta de la Carlovêţ, putè-voiu avè şi acolo foliantele acelea.“

Eară părintele Popea ne spune: „Tot aici in această posiţiune favorabilă i se dêdù lui ocasiunea cea mai binevenită, pentru de a rêscolì archivul şi a rêsfoì cărţile şi foliantele din biblioteca metropolitană, descoperind actele şi documentele şi făcêndu-şi notiţele diverse, care mai pe urmă aveau să formeze basa năzuinţelor şi acţiunilor sale intru emanciparea bisericei şi restaurarea vechei metropolii române, precum şi a numeroaselor şi insemnatelor sale opuri canonice, dupăcum ne mărturisea el insuşi atât cu graiu viu, cât şi in deosebitele sale scrieri posterioare.“

Toate aceste lucrări ostenitoare el le-a săvirşit in folosul Românilor indeosebi; in toate, nu iubirea indeobşte, ci iubirea către Români l'a povăţuit. Secretarul iubit al Patriarchului sêrbesc visa la emanciparea bisericei române; profesorul sêrbesc aduna material pentru opuri ce voea să scrie in românesţe, o limbă pe care n'o scria cu lesnire, fiindcă n'avuse parte s'o inveţe atât de bine ca pe acea sêrbească, dar o limbă la care ţinea cu tot sufletul; notarul consistoriului sêrbesc aduna arme, ca să poată apăra sfintele dreptăţi ale Românilor.

La Sêrbi inaintează răpede din treaptă in treaptă şi la vêrsta de treizeci şi trei de ani ajunge Archimandrit titular şi in urmă vice-preşedinte al consistoriului din Vêrşeţ; dar şi aici el se deosebeşte de alţii prin tragerea de inimă către diecesanii români şi prin ocrotirea studenţilor români.

In sfirşit, in vêrstă de treizeci şi şapte de ani,

el fù trimis ca vicar pentru vĕduvita episcopie a Ardealului.

Eată dar unde l'a aruncat—in cele din urmă—soarta de la Carlovĕţ.

Această soartă insă nu era dată de-o intămplare norocită, ci făurită de cătră dĕnsul.

Căci intrunindu-se adunarea electorală a protopopilor ardeleni, comisarul impĕrătesc le spune alegătorilor, că astă-dată pot să aleagă de episcop şi pe unul care nu e născut in Ardeal şi apoi zice:

„Aceasta in adevĕr este o dovadă cu totul singulară a clemenţei regeşti. Deci, dacă venerabilul cler „va putè nemerì tocmai pe acel bărbat infrumuseţat“ cu arĕtatele calităţi, dupăcum „doreşte prea inaltul loc“, atunci nimeni nu se va indoì, că bunătăţile, care vor purcede din aceasta, vor fi mari şi fără numĕr.“

Acest bărbat dorit de „prea inaltul loc“ era Şaguna, căci, deşi intre cei trei candidaţi ce urmează a fi propuşi impĕratului, el intrunise cele mai puţine voturi, coroana pe el l'a numit.

Deasemenea, in discursul rostit in catedrala din Carlovĕţ, adresăndu-se la metropolitul Raiacici, Şaguna zice:

„Nu e nici unul nici dintre cei ce sunt, nici dintre cei ce nu sunt aici de faţă, care nu ar ştì, că sfinţirea mea de astăzi de episcop al Transilvaniei este urmarea ostenelelor celor multe ale Excelenţei voastre, care bine aţi voit a le pune ăncă de la inceputul vĕduviei scaunului episcopesc din Transilvania inaintea prea inaltului tron al c. reg. măriri.“

Şaguna a ajuns dar episcop al Românilor ortodocşi din Ardeal, pentrucă voea să ajungă, pentru că acesta a fost visul tinereţelor lui: norocul nu i-a eşit in cale, ci el l'a căutat şi l'a găsit, pentru că ştia să-l caute.

Fără indoeală un tĕnĕr cu darurile firesti, cu studiile, cu posiţia şi cu relaţiunile lui Şaguna, luăndu hotărirea de a se face călugăr, aspira la scaunul episeopesc; Şaguna insă indeosebi nu aspira la scaunul episcopesc, ci la posiţia ce un om ca dĕnsul işi putea crea din acest scaun in mijlocul poporului român, şi pentru aceea şi-a pus in cumpănă toată personalitatea şi toate relaţiunile, ca să ajungă episcop la Români.

Pus odată in scaunul celei mai părăsite e copii din Austria, el incepe numai decăt l pentru neatărnarea bisericei române ortodoxe pentru reinfiinţarea metropoliei române. Sunt m greutăţile ce intimpină; sunt mulţi şi puterni adversarii, ce-i stau in faţă. Intre aceşti adversari sunt mai ales doi: Patriarchul sĕrbesc, care apără supremaţia sĕrbească intemeiată de un veac şi jumĕtate, şi capul bisericei române unite cu cea catolică, ca organ vĕzut al ocultei puteri papale. In cursul acestei lupte Sĕrbii il chiamă să le fie Patriarch, eară Românii uniţi ĕi propun să fie intăiul metropolit al bisericei române unite cu cea catolică: el nu primeşte, ci remăne episcop in o diecesă săracă şi prigonită de veacuri.

Ori cine va inţelege, pentru ce el nu a primit să fie Patriarch al Sĕrbilor; vor fi insă mulţi, care se vor intreba: dacă era român in fundul inimei lui, pentru ce nu a primit să fie metropolit al Românilor uniţi cu biserica papistă?

Pentrucă, după părerea lui, această biserică era o parte ruptă şi depărtată din trupul poporului român, supusă la inriurirea unei puteri atăt de covirşitoare, incăt nu se simţea destul de tare spre a o putè face vre-odată neatărnată: nu voea să fie metropolit al Românilor uniţi, pentrucă nu voea ca Românii să mai atărne, după toate celelalte, şi de scaunul papal.

Şi că acesta e adevĕrul, dovadă sunt următoarele mărturisiri ale Metropolitului greco-catolic Şuluţ:

„Excelenţă! principiul „Gleichberechtigung aller Nationalitäten und Confessionen“ doară mai mare părtinitor şi apărător nu are ca tocmai pe mine, şi osebit in privinţa confesiunilor române, nimeni nu doreşte mai tare decăt mine, ca cuvĕntul să se prefacă odată şi in trup, şi dacă stătea din partea mea, şi până acum se vrea incarna,—da e lungă limba boului şi nu poate grăi—; acum dară eartă-mi, ca mai nainte de ce mi-aş da in merito rĕspuns, să fac o premisiune, şi observaţiune şi „la posiţiunea mea canonică şi hierarchică.“

„Escelenţa ta in tot Ardealul in diecesa Escelenţei tale eşti—aşa zicĕnd—un domn necircumscris şi independent in cele bisericeşti, nu ai de a intreba de nimenea, de un alt colegă episcop sau

[illegible]opolit sau patriarch—când ai voì a face şi a [illegible] ceva.

Şi totuş—nu e indoeală—că ţi se vor ivì şi [illegible]elenţei tale in acţiunile administraţiunii die-[illegible]ei unele momente ca acelea, care te vor im-[illegible]edeca şi sfiì, ca să nu poţi face totdeauna şi toate cele ce ai dorì.

„Insă eu mĕ aflu in circumstări mai grele, precum bine ştii—Eu—am in cărmuirea bisericei şi a credincioşilor noştri din Ardeal şi din provincia metropolitană încă vre-o căţi-va colegi episcopi, intre cari diecesa antică a Făgăraşului s'a impărţit, am un „vestitor apostolesc", am „un patriarch", ba am şi „alţi fraţi nu de o mamă", dar puternici, care mĕ controlează, şi-mi păzesc călcăiul, şi care de multe ori şi in acelea, in care ei nu ar avè drept, imi ţin nu numai voea, dar tocmai şi conştiinţa in cătuşi"

Acestea le scrie Românul adănc mâhnit, că nu poate acorda egalitate fraţilor sei de un sânge.

„Flere possem, sed iuvare non!"—a zis Şaguna după incheerea pactului dualist; dar in biserica lui şi-a intemeiat stăpânirea şi in această biserică numai Românii aveau glas hotăritor.

Şi intemeiarea unei asemenea biserici neatârnate, in care numai creştinii ce-o alcătuesc au glas hotăritor, mai de aproape, intemeerea unei biserici naţionale româneşti a fost scopul ce Şaguna se simţea menit a realisa in timpul scurt al trecerei sale prin această lume.

„Tu Doamne ştii, că către scopul meu doresc a alerga: pe Românii ardeleni din adăncul lor somn să-i deştept şi cu voe către tot ce-i *adevĕrat*, *plăcut* şi *bun* să-i trag!"

Aceasta nu este o frasă de ocasie, ci mărturisirea conştiinţei despre o misiune indelung meditată.

Şi nu din intâmplare a zis el „Românii ardeleni", căci ştia prea bine, că sunt in Ardeal şi Români, care nu vor fi păstoriţi de dĕnsul: a zis „Românii", pentrucă pe toţi Românii ĕi avea in vedere. Dacă nu ar fi fost omul chibzuit ce era, el nu ar fi zis chiar nici „Românii *ardeleni*", pentrucă nu numai aceştia erau in gândul lui: la urma urmelor el este acela, care a conceput şi realisat in parte unirea tuturor Românilor din ţerile supuse Habsburgilor in ceea ce priveşte interesele lor morale şi intelectuale.

Dar el avea inaintea sa greutăţile isvorite din intâmplările ce s'au urmat in curgerea celor două veacuri trecute.

După pacea incheiată la Carlovĕţ la finele secolului XVIII o parte a poporului român cade sub stăpânirea Habsburgilor.

Aceşti Habsburgi nu erau o familie de stăpânitori ivită ca din senin, ci o dinastie care de veacuri acum se lupta pentru organisarea Europei centrale căzute in părăginire, care avea o politică tradiţională şi care dispunea de un intreg aparat administrativ, o dinastie, pentru care arma era mai mult un scut de apărare şi care a cucerit ţeri mai ales cu legiunile de funcţionari administrativi. Era deci un lucru firesc, ca această dinastie, care de aproape doue sute de ani se lupta cu Maghiarii, să se bucure de existenţa unui element străin şi ostil Maghiarilor in ţerile nou ocupate. Deci, chiar din inceput Curtea din Viena şi-a format planul de a stringe elementele române risipite prin ţerile de la răsărit şi de a ocroti desvoltarea lor, ca cu vremea să se poată răzema pe ele intru stabilirea echilibrului social.

Realisarea acestui plan a intimpinat insă in toate timpurile mari greutăţi.

Inainte de toate, atunci, Românii nu făceau, de drept, parte din ţerile in care se aflau. Spre a introduce acest nou element in viaţa publică, Habsburgii ar fi trebuit să facă ceea ce in zadar s'a incercat popularul impĕrat Iosif II, adică să modifice constituţia acestor ţeri; nu aveau insă destulă putere, pentrucă in luptă cu puternicii zilei, nu se puteau răzema decât pe partea slabă a impĕrăţiei.

Apoi ori ce măsură luată in interesul Românilor trebuea să provoace o resistenţă firească din partea Maghiarilor, eară la anul 1848 s'a vĕzut, că această resistenţă poate să fie atât de puternică, incât curtea din Viena nici chiar cu sprijinul tuturor celorlalte popoare din impĕrăţie să nu o poată birui. O putere inţeleaptă insă totdeauna încă de departe se fereşte de a provoca asemenea resistenţă, căci, la urma urmelor mai pre sus de toate trebue să-i fie pacinica convieţuire.

Pentru aceea nu odată li s'a zis Românilor din partea Curţii din Viena: Fiţi răbdători.

Dar tot după pacea de la Carlovĕţ s'a petrecut şi migrarea Sĕrbilor sub Cernoevici şi aşezându-se ca grăniceri la hotarele orientale ale impĕrăţiei, aceşti Sĕrbi au obţinut privilegii, intre care şi dreptul de autonomie bisericească. Pentru aceste privilegii Curtea din Viena işi inchipuise un subiect ideal, pe care-l numea „*naţiune ilirică*“ şi in care cuprindea in genere pe creştinii de religia ortodoxă ce se aflau in imperiu. Pe această cale piezişă, ca membrii pretinşi ai unei presupuse naţiuni ilirice, au căştigat Românii oare care drepturi,— cel puţin in cele bisericeşti. Din nenorocire insă aceste drepturi nu le-au fost de vre-un prea mare folos, de oare-ce trebueau să se lupte cu supremaţia Sĕrbilor, partea in adevĕr privilegiată a acelei presupuse naţiuni ilirice.

Mai era insă o a doua nenorocire neasemĕnat mai mare pentru Români.

Numai decăt după incheerea păcii de la Carlovĕţ Curtea din Viena incepe a-şi face pregătirile pentru un eventual rĕsboiu de apărare contra Rusiei, rĕsboiu pe care-l credea inevitabil şi căuta să-l amăne pe un timp, căud Rusia va fi slăbită. Ăncă impĕratul Leopold I, dănd ambasadorului seu de la Constantinopol instrucţiuni, zice: In Români nu trebue să pui incredere, căci ei sunt ortodocşi şi aşa puşi la dispositiunea Rusiei. Această neincredere este motivul politic, pentru care Curtea din Viena nu credea de cuviinţă să desvolte mai mult zel intru ocrotirea Românilor şi in acelaş timp motivul, pentru care ea a cedat inriuririlor papale şi a desvoltat atăt de mult zel pentru unirea Românilor cu biserica catolică. Ce-i drept, ea nu a persecutat pe Românii ortodocşi, ba i-a asigurat totdeauna despre protecţia ei; dar i-a părăsit, a lăsat să-i persecute alţii şi a dat toată protecţia Românilor uniţi.

De la inceputul secolului XVIII pănă la venirea lui Şaguna in Ardeal, unirea cu biserica papistă era singurul mijloc, prin care Românii işi puteau, deşi cu multă anevoinţă, crea o posiţie in viaţa publică: biserica gr. catolică este aceea care a pus temeliile culturei Românilor ardeleni şi a hotărit oare-cum timbrul culturei noastre moderne. Era deci un fel de datorie pentru fie care Român bun de a stărui, ca Românii să se unească cu biserica romană, de a combate conştiinţa de unitate religioasă cu Rusia, de a accentua naţionalitatea română, de a acoperi ortodocsia prin latinitatea noastră. Şi noi care nu judecăm din punct de vedere religionar, ci avem in vedere numai desvoltarea poporului român, nu vom osindi pe Metropolitul, care a voit să-i tragă pe Români la unirea cu biserica romană, nu vom osindi pe acei bărbaţi români, care in timp de 150 ani au stăruit să asigureze desvoltarea Românilor de peste Carpaţi prin unirea lor cu biserica romană.

Dar ceea ce le era ertat acestora, nu s'ar fi putut erta lui Şaguna. Şaguna trăia intr'un timp, căud conştiinţa naţională era mai covirşitoare decăt cea religionară: el nu putea dar să pearză din vedere unitatea religionară a poporului român. Nu odată a zis el: Românii uniţi cu biserica romană nu sunt decăt partea neasemĕnat de mică a poporului român. Această parte, in stadiul de desvoltare, la care se aflau Românii pe timpul lui, era oare cum deslipită de naţiune şi supusă unei inriuriri străine, care in trecut putea să-i folosească, dar in viitor va trebui să-i jignească desvoltarea, ori s'o impingă in o direcţie mai mult ori mai puţin deosebită de cea urmată de marea majoritate a naţiunii. Deosebirea de religie a fost, este şi va fi in toate timpurile un foarte esenţial element de perturbaţie socială, şi Şaguna era omul care ştia asemenea lucruri şi se bucura, că numĕrul Românilor, care au fost siliţi a părăsi legea strămoşilor, e relativ mic, că numai puţini Români au o conştiinţă religioasă deosebită de acea a generaţiilor trecute, care este şi a marei majorităţi din generaţiile actuale. Căci in zadar sunt toate scrutările omeneşti! Veţi numĕra stelele de pe cer, veţi căntări atomele, veţi mĕsura puterile ce mişcă universul, veţi străbate adăncimile pămĕntului şi inălţimile ceriurilor, dar un rănd de lumi va perì şi altul se va pune in locul lor, fără ca să peară frica de Dumnezeu din inima omului, care se vede aruncat in o lume plină de taine infiorătoare.

Şi fiindcă aşa este, niciodată omul inţelept şi plin de iubire omenească nu va cere de la mulţime jertfirea credinţei moştenite: Şaguna se simţea

dar chemat a asigura desvoltarea Românilor din Austria fără de a-i sili să se lepede de legea strămoşilor lor.

El ştia prea bine, că are să se lupte cu vrăjmaşi puternici şi că trebue să frângă chiar o preveńie tradiţională a Curţii din Viena; dar el este acela, care in discursul rostit in catedrala din Carlovĕţ zicea:

„Cea mai mare parte a norocirii mele pururea in osteneală mi-a fost şi imi va fi, şi aşa cea mai mare bucurie mi-a fost a invinge impedecările şi aceasta şi in viitor imi va fi...“

El este gata de luptă, pentrucă se simte tare, tare prin sine insuşi şi tare prin dreptatea causei ce susţine: cu valoarea sa personală ĕi acopere pe Românii prigoniţi şi singurul lui gând este de o camdată de a face, ca increderea, de care se bucură el personal la Curtea din Viena, să se reverse asupra tuturor Românilor ortodocşi.

El cere reinfiinţarea metropoliei române ortodoxe.

Prevĕzĕnd, că mai curĕnd ori mai tărziu această cerere dreaptă a lui Şaguna se va implini, şi temĕndu-se ca nu cum-va Românii uniţi să se intoarcă ear in biserica lor strămoşească, clerul catolic stărueşte pentru infiinţarea unei metropolii gr. catolice, eară noul metropolit face un apel către naţiune, chemând pe toţi Românii la unire cu biserica catolică, ba spunĕnd, că această unire e chiar dorinţa impĕratului.

Şaguna işi desvoltă acum toată energia intru apărarea bunei inţelegeri. Inainte de toate prin circulări arhipăstoreşti şi prin broşuri de ocasie le dă Românilor să inţeleagă că unindu-se cu biserica romană, nu numai s'ar lepăda de strămoşii lor, ci s'ar despărţi totodată de fraţii lor din alte ţeri. Intr'o asemenea circulară, vorbind de nişte articole publicate in „Gazeta Transilvaniei“, el zice:

„Nu ştiţi, iubiţilor, că redacţia „Gazetei Transilvaniei“, fără ruşine şi fără de sfială turbură de mulţi ani „uniunea duhului nostru intru legătura păcii“, şi că aşa obraznică nici când n'a fost, precum e astăzi. Redacţia aceasta, care o duce Iacob Murĕşeanu, profesor la gimnasiul catolic din Braşov, este o redacţie, care „nu are gând bun“ cu noi şi nu are inţelepciunea aceea, pe care ar trebui s'o aibă“.

Aceste nu sunt cuvintele omului purtat de patimă, ci violenţa premeditată a omului, care ştie, că sunt oameni, pe care in anumite imprejurări nimic nu-i desarmează mai lesne decât cuvintele aspre. Şaguna voea să arĕte, că se simte destul de tare spre a-şi putè da pe faţă indignaţiunea.

In acelaş timp el işi face protestele la guvern. Intre altele adresază presidiului locotenenţei din Ardeal un protest, care cere să fie inaintat la Curtea din Viena. In acest protest el zice:

„Şi de nu aş face eu cu nici o vorbă amintire despre starea cea jignitoare, in care ne aduse afirmarea d-lui Arhiepiscop Şuluţ, in privinţa prea inaltei dorinţi impĕrăteşti despre uniunea cu Roma, se inţelege totuş de sine, că nici o jignire mai dureroasă nu poate fi pentru noi, cei ce, *deşi creştini de religiunea gr. orientală*, **credinţa noastră de sudiţi** până in oara aceasta ne-o păstrăm nepătată, şi tot acea ne vom sili să o păstrăm pentru toate timpurile şi in *toate imprejurările*.“

In cele din urmă el se adresază la impĕratul cu o lungă plângere, in care desfăşură toate păsurile Românilor ortodocşi, plângere, care este un indrăzneţ şi energic act de acusare contra guvernului central şi indeosebi contra ministrului de culte Thun.

In punctul IX al acestui memoriu el zice:

„Aceste, Maiestatea Ta, sunt cererile şi plânsorile, pe care trebue să le aştern la sacratul tron. Am intărziat mult timp; m'am adresat in privinţa fiecărei afaceri din cele aduse aici inainte, cu rugăminte către inaltul ministeriu; la toate aceste multe suplici sau nu mi s'a rĕspuns de loc, sau am primit rĕspuns nefavoritor. Ce-mi remăne altă de făcut, decât a-mi aduce plânsoarea inaintea prea inaltului tron şi a repeţi aici toate acele cereri de la care atărnă viitorul bisericei noastre şi pacea sufletească a mai mult ca o jumĕtate de milion de sudiţi evlavioşi şi credincioşi?

„Biserica noastră oftează in profundă intristare, pe când celelalte biserici din ţară se bucură. Catolicii privesc plini de incredere veselă la concordat, care asigură libertatea bisericei lor pe bază firmă' protestanţii de confesiunea augustană primirĕ o instrucţiune nouă pentru representanţa şi administraţiunea bisericei lor; gr. catolicii se veselesc pen-

tru infiinţarea unei metropolii şi a doue episcopii nouĕ; numai noi nu putem ridica ochii intru bucurie, de oare ce noi trebue să simţim in toate zilele, că religiunea noastră este încă numai suferită, biserica noastră inapoiată.

„Maiestate prea inaltă! Noi suferim o durere nespusă! — Biserica noastră predică principii tot aşa de curate, ca ori care din celelalte; biserica şi şcoala noastră cresc Maiestăţii tale sudiţi nu mai puţin credincioşi şi supuşi, Statului cetăţeni nu mai puţin harnici şi de omenie decât celelalte religiuni; biserica noastră şi fiii sei credincioşi au stat pe lângă causa impĕrătească cu credinţă tare; ei au susţinut proba de foc cu bărbăţie; „ei nu permit a fi intrecuţi in credinţă, ascultare şi sacrificare de nici un popor al monarchiei;—“ şi aceşti fii, jălesc, căci biserica lor se bucură de mai puţine drepturi decât ori care dintre celelalte din ţară.

„Suntem foarte mâhniţi;—dară ne incredem in Dumnezeu care ne-a condus biserica noastră până in ziua de astăzi; căutăm cu deplină incredere in sus la Maiestatea ta, prea bunul nostru părinte, şi aşteptăm in răbdare cuvĕntul cel salutar, care ne va mângâia şi fericì: pentrucă Maiestatea ta eşti drept şi biserica gr. orientală din Ardeal cere numai dreptate.“

Aceste putea să le scrie impĕratului Şaguna şi numai Şaguna, căruia la 8 Noemvrie 1850 impĕratul ĕi scrisese următoarele:

„Am hotărit, ca Ţie iubitului şi credinciosului nostru episcop diecesan al bisericei răsăritene din Ardeal Andreiu Şaguna să-ţi dăm crucea de comandor al ordinului ces. austr. leopoldin al Nostru intru prea graţioasa recunoştinţă a neclintitei tale credinţe şi alipirei sub cele mai grele imprejurări, —către Noi şi casa Noastră, şi zeloasei tale conlucrări in interesul cel adevĕrat al statului şi al „naţiunii române“ in Ardeal in deobşte.“

Întĕia oară un impĕrat ĕi numeşte pe Români „naţiune“, întĕia oară un episcop al Românilor ortodocşi primeşte dovezi despre cea mai deplină incredere a Curţii din Viena; deaceea, primind in virtutea acestei hârtii impĕrăteşti titlul de Baron, Şaguna poate indrăzni să-şi pună in blason tricolorul naţional românesc.

Acest titlu nu este un semn al deşertăciunii lumeşti, acest tricolor nu este o fanfaronadă: Şaguna voeşte să acopĕră ortodocsia Românilor prin naţionalitatea lor, voeşte să arĕte, că increderea de care se bucură el, se revarsă asupra tuturor Românilor şi că au trecut timpul, când Românii puteau să fie combătuţi cu argumentul, că sunt ortodocşi.

Singur acest resultat e destul, ca să incoroneze viaţa unui om, căci el pusese capĕt unei ferberi de o sută cincizeci de ani şi de aici inainte Românii se puteau desvolta fără de a se supune puterii papale.

Pentru Şaguna insă acest resultat nu era decât condiţia neapărată a unei lucrări binecuvĕntate. Căci in deşert ar fi fost toate opintirile lui, dacă nu ar fi putut isbuti să frĕngă prevenţia tradiţională a Curţii din Viena şi să-şi infăţişeze pe Românii ortodocşi ca pe o parte trainică şi vrednică de incredere a poporului român.

Plecând de aici, el urmăreşte scopul seu cu buna chibzuinţă a omului inţelept, care ştie să ţină samă de toate imprejurările.

Inainte de toate işi dă silinţă să intemeeze autoritatea bisericei ortodoxe: dispune, ca studenţii români de pe la institutele străine să nu mai înveţe doctrina religioasă decât de la preoţi ortodocşi; stăruieşte ca şcolile Românilor ortodocşi să nu mai fie inspectate de episcopul catolic, cum se obicinuia până atunci; ţine un parastas pentru Românii căzuţi in timpul revoluţiei şi ştie a face, ca Gubernatorul să asiste la acest parastas; ia mĕsuri ca preoţii din eparchia sa să umble in imbrăcăminte cuviincioasă, periaţi şi peptĕnaţi, punĕnd pedepse aspre pentru purtările rĕle; ştie, insfirşit, ca, după o sută cincizeci de ani, să aducă trebile acolo incât, să convoace ear un sinod al diecesei ardelene.

După toate aceste nu mai primeşte să fie numit „episcop al Românilor *neuniţi*“, eară după ce protestele, făcute contra acestei numiri, remân zadarnice, se adresază la impĕratul şi de aici nainte el este numit: „episcop al Românilor *greco-orientali*.“

In acelaş timp el organisază eparchia şi consistoriul, işi cumpĕră o reşedinţă, adună bani pentru

zidirea unei catedrale, cumpĕră o casă pentru un seminar, intemeiază o tipografie şi un ziar, infiinţază şcoli şi cere mereu subvenţii de la stat pentru biserică şi instrucţiune.

Cere, dar nu cerşetoreşte.

La venirea lui in Ardeal era la Sibiiu un fel de curs pregătitor pentru preoţi, un curs de „şase luni.“ El pune un an pentru invĕţători şi doi pentru preoţi, eară in urmă doi pentru invĕţători şi trei pentru preoţi. Dar atăt pentru acest institut, căt şi pentru consistoriu cere subvenţie de la stat. I se acordă. Insă guvernul pusese condiţiuni:

„Ca pe vicar să-l numească, eară pe asesorii consistoriali să-i intărească Maiestatea Sa. Şaguna nu se invoì nici de cum cu această restricţiune, fiindcă vătăma autonomia bisericii. După multe trăgănări guvernul se abătù de la pretenţiunea sa in privinţa asesorilor, dar nu şi a vicarului. Şaguna nici aşa nu se invoì. Insfirşit guvernul ĕi făcù şi această concesiune, dară numai până va trăì dĕnsul, zicĕnd că Maiestatea Sa transpune acest drept maiestatic cu incredere in persoana lui. El mulţămì pentru increderea prea inaltă, dar nu se invoì nici aşa, până ce mai pe urmă i se făcù in toate pe voe. „Cinci până la şase ani“ durară aceste pertractări intre dĕnsul şi guvern.“

Nu e destul atăt: el a cerut şi obţinut şi sumele ce i se cuveneau pe aceşti şase ani trecuţi.

Acest om neinduplecat e acela, care ăncă la anul 1848 cerea să se reinfiinţeze metropolia română şi de la anul 1848 o cerea mereu, dar nu o primea decăt in anumite condiţiuni. In luptă cu inriuririle papale, cu guvernul din Viena, cu Maghiarii, cu Românii uniţi, cu patriarchia sĕrbească, cu episcopul din Cernăuţi, in luptă chiar cu unii dintre fiii sei sufleteşti şi răzemat numai pe dreptatea cererilor sale şi pe increderea Curţii din Viena, el cerea, dar nu primea implinirea cererii sale decăt in condiţiile prescrise de dĕnsul.

Pentru ce?

Pentrucă nu reinfiinţarea metropoliei era visul lui, ci intemeiarea unei biserici cu desăvirşire neatărnate, care să se poată desvolta potrivit cu cererile timpului modern, potrivit cu caracterul poporului român, potrivit, putem zice, cu firea omenească şi cu condiţiunile desvoltării omeneşti.

Această biserică s'a intemeiat şi nu remăne decăt să vedem, dacă ea-şi va păstra neatărnarea şi dacă se va putè desvolta in pace. Un lucru nu mai poate să fie pus la indoeală: atunci, căud a rostit cuvintele „acum mĕ slobozeşte pre mine stăpăne,“ el insuşi, marele Archiereu, era pătruns de vitalitatea bisericei intemeiate de dĕnsul şi testamentul lui, prin care se fac fondaţiuni pentru folosul unor generaţiuni foarte depărtate, ne incredinţază, că in clipa morţii el era măngăiat de găndul: „am făcut un aşezămĕnt, care se va moşteni din neam in neam.“

S'a zis adeseori, că metropolitul Andreiu a reformat biserica orientală.

Se poate: in tot casul această reformaţiune ar fi fost săvirşită cu atăta inţelepciune, incăt ea s'a putut petrece pe nesimţite şi fără de a face să se ivească cea mai mică desbinare intre creştini.

Fără indoeală biserica orientală din Ardeal e organisată pe temeliile resultate din o deosebită concepţie a religiei creştineşti.

Una dintre marile trăseturi in caracterul lui Şaguna era respectul desăvirşit pentru tot ce e lucru stabilit; cu toate acestea el nu putea să inţeleagă sfănta scriptură şi canoanele bisericeşti altfel decăt potrivit cu vederile lui, potrivit cu trebuinţele societăţii in mijlocul căreia se afla. Adevĕrul este, că el n'a aşezat nimic nou, n'a inceput nici un obiceiu, care nu ar fi fost vre-odată ori unde-va in biserica orientală, nu a schimbat nici o dogmă de credinţă, nu s'a desfăcut de marea biserică orientală: s'a mărginit a da bisericii o organisaţie potrivită cu vederile Românilor in materie de religie. Din inceput el a simţit, că aşa cum era organisată, biserica orientală nu mai are vitalitate: trebuia dar să-i schimbe organisaţia potrivit cu cererile credincioşilor.

Intrunindu-se ăntĕiul congres naţional bisericesc, alcătuit din o parte preoţi şi doue părţi mireni, Şaguna ĕi propuse un „statut organic“, pe care congresul il primì numai cu unele modificări.

„Luaţi bine sama, domnilor,—le zise el celor ce stărueau pentru aceste modificări,—ca nu in loc să dregeţi, să stricaţi ce e bun; vĕ fac atenţi, d-lor, că opul acesta ce avui onoare a vi-l pre-

senta ca proiect, e un op de zeci de ani şi nu de o zi.“

Zicĕnd insă aceste, el primì acele modificări; căci nu voea să intemeeze o biserică pentru el insuşi, ci pentru Români şi aşa glasul Românilor trebuea să hotărască.

Eată principiul, pe care el nu l'a stabilit, ci l'a luat din invĕţăturile creştineşti şi **l'a pus in fruntea doctrinelor religioase.**

Om bun şi plin de iubire ce era, el a căutat in oameni partea cea bună şi pe aceasta a voit să intemeeze vecinica legătură intre dĕnşii. Pe cănd in viaţa publică el avea totdeauna rĕutatea oamenilor in vedere şi nu se răzema decăt pe identitatea de interese; in biserică el a pus mai pre sus de toate principiul: dacă nu este iubire intre oameni, nu mai poate să se stabilească nici o legătură intre dĕnşii.

Papa stăpăneşte lumea ca representant al unui Dumnezeu, care e gata să bată pe tot omul ce nu i se supune: Metropolitul Andreiu, murind, rosteşte cuvintele:

„Fiţi pe pace, aveţi-vĕ bine, nu vĕ sfădiţi!“

Unul ĕi ţine pe oameni de frică, pentrucă voeşte să-i stăpănească; altul ĕi indeamnă la iubire, pentrucă voeşte să-i inveţe a purta mai lesne sarcinele vieţii; unul ĕi sparie cu iadul; celalalt le zice: Nenorociţilor, iubiţi-vĕ unii pe alţii, căci dacă nu vĕ iubiţi voi intre voi, indeşert căutaţi iubire in lumea aceasta ori in cea viitoare.

Dar această concepţie a iubirii obşteşti nu putea să se ivească cu acea desăvirşită claritate, cu care s'a ivit in capul metropolitului Andreiu, decăt in mijlocul unui popor de veacuri părăsit, de veacuri huiduit, de veacuri urit de toată lumea.

El le-a venit Ardelenilor ca un om trimis de la Dumnezeu, şi Ardelenii au cunoscut, că s'a ivit un Mesia in mijlocul lor, pentrucă veacurile indelungate le-au dat invĕţătura, că dacă ei nu se vor iubì intre dĕnşii, nu vor găsì in lume decăt ură şi prigonire.

Şaguna dar nu şi-a jertfit viaţa intreagă pentru Ardeleni fiindcă ei erau Români: şi-a jertfit-o fiindcă-i vedea atăt de prigoniţi. Iubirea lui, pare a fi fost reservată mai ales pentru Români, pentrucă Românii erau cei mai apropiaţi de dĕnsul, şi din clipa naşterii omul incepĕnd se şi moară, nu are destul timp ca să treacă la mai multe popoare: trecerea urmează, dacă urmează, numai după moarte.

Pe cănd era bolnav, el insuşi zicea:

„Cănd vĕ veţi intoarce de la groapa mea, veţi cunoaşte pe cine aţi perdut!“

Mare şi grea e sarcina, pe care a primit-o Părintele Archimandrit Nicolae Popea, cănd a luat hotărirea de a scrie şi a da publicităţii biografia Metropolitului Andreiu, cu atăt mai mare şi cu atăt mai grea, cu căt abia au trecut căţiva ani de la incetarea din viaţă a omului, pe care numai de la oare care depărtare putem să-l vedem indestul de bine.

Trecĕnd prin viaţă, Metropolitul Andreiu a aşezat in cercul supus inriuririi sale temeliile unei prefaceri sociale, şi numai timpul va putè să dovedească trăinicia acestor temelii, numai timpul ne va incredinţa, dacă gănduł sădit de dĕnsul in acel mic cerc e destul de binecuvĕntat şi destul de puternic spre a-şi face cale in cercuri mai lăţite: deocamdată nu vedem decăt foloasele mai mari ori mai mici, pe care lucrarea lui le-a adus cercului in care a trăit, deocamdată remănem, unii mai mult, alţii mai puţin, uimiţi de succesele lui zilnice, pe care cea mai apropiată generaţie le va uita.

Cetind insă testamentul Metropolitului Andreiu, oare cum pe nesimţite se iveşte in noi gănduł, că omul care a scris acest testament, el insuşi, nu-i credea pe contimporanii sei capabili de a judeca despre faptele ce-a săvirşit in viaţa sa, de oare ce ştia, că dĕnşii le privesc ca pe nişte resultate, in vreme ce pentru el insuşi ele nu erau decăt o punere la cale, o pregătire, o impulsiune hotăritoare pentru nişte fapte ce urmează a fi săvirşite in viitor.

Dacă ne dăm samă despre cele ce-a făcut, a scris şi a zis Metropolitul Andreiu, trebue să remănem pe deplin convinşi, că organisarea bisericii potrivit cu concepţia lui despre religia creştinească a fost cel mai presus dintre scopurile ce el a urmărit in viaţă.

Căci el zice: „astăzi pot să mĕ rog lui Dumnezeu, ca acum să mĕ slobozească pe mine, că au

vĕzut ochii mei mântuirea", el ne spune, că şi-a implinit chemarea, că nu mai are nimic de adăugat la opera vieţii sale, că atăt a putut face şi mai mult nu.

Părintele Popea ne spune apoi:

„restaurarea metropoliei române este opul cel mai grandios al metropolitului Şaguna!"

„ideea lui de predilecţiune pe terenul bisericesc era: deplina emancipare a bisericii sale din cătuşele sclavismului, atăt celui politic căt şi celui bisericesc, şi „organisarea ei pe base tari, autonome şi independente, in sensul canoanelor" şi a instituţiunilor noastre bisericeşti."

„să nu fi fost Şaguna, biserica ortodoxă română in Ardeal s'ar fi stins..."

Da! căci nu numai in Ardeal ci in tot orientul rĕutatea omenească, miseriile veacurilor trecute şi puterea lumească au schimonosit aşezămintele sf. noastre biserici şi au făcut chiar din religie o formă deşartă şi fără de nici un folos vĕdit pentru societatea omenească: a trebuit dar să vie un om, care să restabilească aşezămintele vechi, să creeze bisericii posiţia cuvenită in statul modern şi credinciosului posiţia cuvenită in biserica sa, un om, care să arĕte, cum o biserică organisată potrivit cu adevĕratele principii creştineşti, nu este numai un asil de mângăere pentru oamenii singuratici, ci totodată şi mai ales cea mai firească garanţie a unei desvoltări sănătoase.

Acest om a fost Şaguna şi el s'a ivit in mijlocul Ardelenilor, pentrucă acolo era mai multă trebuinţă de dĕnsul; dar el insuş nu se simţea chemat a săvirşi această lucrare de restabilire numai pentru Ardeleni.

Săvirşind organisaţia bisericii din Ardeal, el adresază congresului constituant cuvintele:

„nu e nimeni in provincia noastră metropolitană oaspe sau nemernic, ci e membru indreptăţit şi activ al bisericii noastre."

„efectul lucrărilor noastre, mai departe, atĕrnă de la d-voastre. Aş dorì „să vĕ spun multe" in acest moment al despărţirii; in esenţa acestora este: „să fiţi rivnitori legii", să „daţi sufletele voastre pentru legăturile părinţilor voştri", pe care le-au făcut intru generaţiunile lor, ale căror urmaşi suntem noi şi veţi lua mărire mare şi nume etern. Amin!"

El ĕi privea deci pe Ardeleni nu numai ca membri ai bisericii nou organisate, ci totodată ca ziditori ai acestei biserici şi apostoli ai concepţiei sale despre religia creştinească. Roadele bune, ce va fi producĕnd organisaţia ce el a dat bisericii, in Ardeal, vor trebuì să dee acestei organisări o recunoaştere mai generală, eară Ardelenilor mărire mare şi nume etern.

In clipa morţii sale el nu s'a gândit dar decăt la asigurarea acestor roade; pentru aceea lasă cu limbă de moarte următoarele:

„Inmormĕntarea mea să se facă inainte de amiază-zi, fără pompă, fără musică şi „fără predică", in următorul rând:

a) după ce duhovnicul meu ieromonochul Gherman, pe carele il rânduesc, ca el singur şi solitar să mĕ ingroape, va săvirşì a casă pravila mică de ingropăciune, atunci un cleric imbrăcat in stichar negru să premeargă conductului cu crucea cea mare neagră şi „alt nimica să nu se poarte";

b) apoi să urmeze clericii şi pedagogii căte 4—5 intr'un rând, cu profesorii lor;

c) apoi poporul credincios, căte 4—5 intr'un rând;

d) apoi preoţimea noastră, căte 4—5 intr'un rând;

e) după preoţime să vină crucea de la mormĕntul meu, purtată de un cleric imbrăcat in stichar negru;

f) apoi să vină corul cântăreţilor, care „vor avè a cănta lin";

g) mai departe să vină doi clerici imbrăcaţi in stihare negre, purtând lumini;

h) apoi duhovnicul Gherman imbrăcat in sfită neagră, ca preot ingropător;

i) apoi să vină carul funebru cu cosciugul şi in fine

l) să urmeze personalul consistoriului archidiecesan plenar şi oaspeţii după categoria lor;

m) astfel conductul mĕ poate petrece pănă la casarmă, sau cel mult pănă la magazinele militare, de va fi ziuă frumoasă; „domesticul meu Simeon şi servitorul meu Vasile să remănă a casă spre a păzì acolo, ca să nu se intămple vre-o pagubă";

n) disolvăndu-se conductul, carul funebru şi du-

chovnicul meu Gherman, in careta mea, să mĕ ducă la biserica cea mare in opidul Reşinari, unde in tinda femeească să se depună coşciugul şi in următoarea zi duchovnicul *singur* să celebreze sf. liturghie şi să săvîrşească inmormĕntarea mea."

Căci el ĕi ştia pe oameni, cât de rĕi sunt, cât de fătarnici şi cât de pismătareţi, şi nu voea ca până şi inmormĕntarea lui să jignească pe alţii, nu voea ca inimile curate să se inscărbeze in vederea vaetelor fătarnice ale celor ce-l jăleau numai spre a-şi face un merit din aceea, că l'au jălit.

Dar, mai pre sus de toate, el ĕi ştia pe oameni cât de nechibzuiţi sunt şi se temea, ca nu cum-va manifestaţiunile, fie sincere, fie oficiale, ce se puteau face la inmormĕntarea lui, să arunce sămĕnţa neinţelegerilor intre Români şi să pună in joc pacinica desvoltare a bisericii abia organisate.

Scriind dar biografia, Părintele Popea trebuea să aibă mereu in vedere testamentul inţeleptului archipăstor, să se ferească de a pune in cartea sa vre-o faptă ori vre-o vorbă, care ar putè să fie pusă la indoeală, care ar putè să dee loc la neinţelegeri intre Români, ori care ar indrepta mănia vrăjmaşilor poporului român asupra bisericii sinodale din Ardeal.

Deci Preaosfinţia Sa ne dă un fel de istorie pragmatică a faptelor săvîrşite „cu concursul" lui Şaguna, şi ne infăţişează lucrurile astfel, ca ele să nu jignească pe nimeni, pe cât e cu putinţă să spui adevĕrul asupra unei a zecea părţi din meritele unui om, fără ca să jigneşti pe cei ce ar fi dorit să aibă şi ei asemenea merite.

Căci Baronul Andreiu de Şaguna a fost şi om politic.

Încă la anul 1848 dictatorul Kossuth, voind a se inţelege cu Românii, ĕi eartă pe toţi, afară de unul singur, cel mai nevinovat pentru dĕnşii: Episcopul Şaguna.

Şaguna a eşit, aşa zicĕnd, din mijlocul poporului maghiar: născut la Mişcolţ, crescut intre Maghiari, până la vĕrsta de douezeci de ani a petrecut in mijlocul lor şi de dĕnşii il legau cele mai plăcute suveniri, suvenirile tinereţelor. Intreaga lui viaţă mărturiseşte, că nu a ştiut urì; cu atât mai puţin ĕi putea urì pe Maghiari. Ba poate, ca oameni, Maghiarii şi alţi străini, in mijlocul cărora şi-a petrecut tinereţele, ĕi erau mai apropiaţi decât Românii.

El insă era pĕtruns de convingerea, că Maghiarii, ca popor, sunt nedrepţi, că ei nu sunt oameni de inţelegere.

Nu ca om politic, ci ca om luminat şi cu vederi intinse, Şaguna a inţeles, că Maghiarii nu sunt capabili de a inţelege identitatea de interese, care trebuì să-i hotărască a fi drepţi faţă cu Românii. Atât Românii, cât şi Maghiarii au interese deopotrivă de legitime, care nu se pot concilia, pentru că Maghiarilor le lipseşte abnegaţia inţeleaptă, pentrucă, in curgerea veacurilor, nedreptăţirea li s'a prefăcut in sănge şi aşa lor li se pare ca o nedreptate, cănd Românilor li se face dreptate. Pĕtruns dar de convingerea, că Maghiarii niciodată nu vor renunţa de bună voe la dreptul lor de asuprire şi că ei trebuesc să fie siliţi, fie de imprejurări, fie de o putere covirşitoare, a fi drepţi, Şaguna niciodată n'a voit să stee de vorbă cu dĕnşii, niciodată nu a crezut, că din inţelegerea directă cu Maghiarii poate să resulte vre-un folos pentru Români. El nu era vrăjmaşul Maghiarilor; era insă cel mai neinduplecat şi mai hotărit adversar al lor, omul care cu zimbetul binevoitor pe buze le spunea cele mai aspre adevĕruri şi care nu voea să primească nimic direct de la dĕnşii, ci totdeauna le zicea: Sunteţi siliţi a ne da, căci au trecut timpurile de odinioară.

Dar ca om inţelept, el totdeauna ştia, cănd trebue să stăruească pentru intreaga dreptate şi cănd marele interes al pacinicei convieţuiri impune datoria de a renunţa deocamdată la o parte din el: fiind insă, că celor mai mulţi oameni le lipseşte acest cumpĕt inţelept, Şaguna jignea cănd pe unii, cănd pe alţii, cănd pe adversari cănd pe amici.

El propune senatului imperial următoarele principii de organisare:

1) Unitatea monarchiei cu atributele ce le va hotărì Maiestatea Sa;

2) Darea constituţiilor provinciale, corespunzetoare autonomiei ţerilor de coroană;

3) Egala indreptăţire a tuturor naţiunilor creştine şi valoarea limbei lor la toate diregătoriile.

Cu alte cuvinte: Să fie un stăpăn, care cu pă-

rintească purtare de grijă le dă tuturora dreptate şi nu lasă, ca unii s -i nedreptăţească pe ceilalţi.

Monarchia se organisează pe basa unor asemenea principii, şi Românii sunt mulţămiţi; Şaguna, care stăruise pentru această organisare, e pentru dênşii un mare om de stat: Maghiarii insă nu sunt mulţămiţi.

La anul 1866 oştirile austriace sunt bătute; curtea din Viena işi perde prestigiul şi o mare parte din puterea ei: trebue dar să cedeze faţă cu Maghiarii. Impĕratul il chiamă pe Şaguna la Viena, ca să-i ceară sfatul in aceste timpuri atât de grele pentru dinastia Habsburgilor.

Şaguna trebuea să inţeleagă, că acum sunt mai tari aceia, care vor nedreptatea şi să se supună in interesul păcii, mărginindu-se a stărui pentru marticularea autonomiei bisericeşti şi pentru asigurarea drepturilor ce-şi căştigaseră Românii până atunci: acu Maghiarii stau pe gânduri, insă Românii supĕraţi, că Impĕratul nu l'a chemat decât pe Şaguna la Curte, că Şaguna a mers singur şi că el nu a zis: „Românii nu primesc nimic, inălţate impĕrate, dacă nu li se dă tot! ci, ca om inţelept, a zis: „Românii, ca popor chibzuit şi alipit cu credinţă de tronul, de la care aşteaptă toate bunătăţile in viitor, au să remână pe pace, dacă li se va da deocamdată atât şi atât; ei vor fi răbdători, aşteptând cu cele mai bune speranţe schimbarea vremilor.“

Erau insă intre Români şi oameni fără prevedere, oameni lipsiţi de buna chibzuinţă, care credeau, că Românii nu vor fi răbdători, şi aceştia incep să facă politică in socoteala lor, să declame contra lui Şaguna şi să-l infăţişeze mulţimei ca pe un maghiaron.

Eară din ziua in care s'au depărtat de Şaguna, Românii au perdut ori şi ce razĕm in lupta lor contra Maghiarilor, de oare ce Curtea din Viena nu mai putea să fie dispusă a sprijini pe nişte oameni, care urmărind scopuri potrivite cu interesele monarchiei, nu aveau nevoe de a se lepăda de povăţuitorul lor de până atunci. Poporul român a perdut increderea curţii din Viena atunci, când el s'a depărtat de omul, care ei căştigase această incredere, a perdut-o atunci, când a inceput a se increde in oamenii, care combăteau pe omul ei de incredere. Pentru aceea a zis Şaguna: „Flere possem, sed juvare non!“ El nu spera nici un ajutor povăţuit de nişte oameni, care, prin politica lipsită de ori ce razĕm ştiut, dedeau loc la bănueli grele, deşi poate că neintemeiate.

Niciodată Românii de peste Carpaţi n'au avut cuvinte de a se lupta contra Curţii din Viena, ci totdeauna s'au luptat contra Maghiarilor şi răzemaţi de Curtea din Viena. Acum dar, când ei deodată s'au depărtat de Curtea din Viena şi voeau să urmeze lupta fără de sprijinul ei, ori ce om cu minte trebuea să se intrebe, unde au aflat ei un nou razĕm şi ori ce adversar putea să caute acest razĕm in afară. Nu e dar minune, dacă se iviseră fel de fel de presupuneri, fel de fel de bănueli, fel de fel de invinovăţiri, care au inlesnit Maghiarilor lupta contra elementului român; nu e minune, in deosebi, că după rĕsboiul oriental, in care sângele român a curs pentru causa susţinută de Rusia, Maghiarii au putut impune bisericii române datoria de a propune limba maghiară in şcolile intemeiate şi susţinute de dênsa.

Prevĕzând cele ce vor trebui să urmeze din politica nechibzuită a fruntaşilor români de peste Carpaţi, bĕtrânul Metropolit luase hotărirea de a convoca un congres naţional, in care Românii de peste Carpaţi să se pronunţe faţă cu noua stare de lucruri şi să-şi formuleze dorinţele. Căci el nu era dintre acei oameni luminaţi, dar intoleranţi, care se cred in drept de a dispreţui marea mulţime a capetelor mărginite, pentrucă nu pot să inţeleagă ceea ce trece peste capacitatea lor de inţelegere, căci el ştia, că mulţimea e, cum o dispunem. Este un lucru, pe care şi cel mai mărginit om poate să-l inţeleagă: că sunt lucruri, pe care nu poate să le inţeleagă, ci trebue să le primească cu incredere oarbă. Şi dacă mulţimea nu ar avè darul de a inţelege acest lucru, ar fi peste putinţă să mai trăim pe faţa pămêntului. Sunt insă oameni, care se cred capabili de a inţelege şi ceea ce nu inţeleg şi aceştia indeobşte se pun intre capetele luminate şi mulţime, şi ţipă, şi sbiară şi fac sgomot deşert, până ce nu produc in lume zăpăceala, pe care o simt in capetele lor: Şaguna voea să-i adune pe Români in congres naţional, pentru ca să se pună intre mulţime şi oamenii de felul a-

cesta, să stringă încă odată rândurile, să limpezească încă odată capetele şi să-i infăţişeze ear pe Românii de peste Carpaţi ca pe un element inchegat şi plin de tărie.

Se inţelege, guvernul maghiar işi dădea toată silinţa spre a zădărnici acest plan; dar se vede, că coroana se pronunţase pentru realisarea dorinţei lui Şaguna, căci preşedintele consiliului de ministri, atunci Contele Lonyai, pleacă in Ardeal spre a se pune in inţelegere cu fruntaşii Românilor.

Şaguna, care ştia ce voeşte Contele Lonyai, nici n'a voit să se pună in inţelegere cu dênsul, căci scopul lui nu era de a se inţelege cu Maghiarii, ci de a pune la cale o manifestaţie energică pentru coroană şi contra regimului maghiar, de a-i sili pe Maghiari să facă noue concesiuni ori cel puţin să se ţină de cele făcute până atunci.

Alţi oameni politici din Ardeal, care treceau de vrăjmaşi neimpăcaţi ai Maghiarilor, au crezut insă, că se pot pune in inţelegere cu şeful cabinetului din Pesta, fără de a da chiar prin această incercare de inţelegere directă guvernului maghiar un puternic motiv de a susţinè, că convocarea congresului naţional e de prisos. Ei s'au intrunit dar in conferenţă, au stat de vorbă cu Excelenţa Sa ministrul preşedinte al Ungariei şi s'au intors, cum prevĕzuse Şaguna, ruşinaţi la casele lor. Astfel Lonyai dovedise, că Românii ardeleni sunt cei mai inofensivi oameni.

De aici inainte Românii din Austria sunt nişte oameni fără de nici o importanţă in viaţa politică.

La anul 1863 Şaguna obţinuse pentru Românii ardeleni dreptul de a se intruni in congres naţional şi presentând Impĕratului deputaţiunea trimisă la tron din partea acestui congres, Impĕratul ĕi respunde:

„Cu plăcere vĕ primesc ca pre representanţii „bravilor Români“ ai marelui meu Principat Transilvania, care de repeţite ori mi-au dat testimonii de neclintita lor credinţă şi alipire către mine şi casa mea. In adresa ce mi s'a propus şi in gravul cuvĕnt (inhaltsvolle Ansprache) al demnului lor preşedinte, ei au intărit din nou aceste simţiminte şi au şi recunoscut cu incredere sinceră fiiască şi cu mulţămită acele principii de stat, ce le-am proclamat prin diploma mea din 20 Oct. 1860 şi patenta mea din 26 Fevruarie 1861, şi care vor duce la o salutiferă transformare a imperiului intreg. Primind cu plăcere şi deplină indestulare asigurările d-voastre cele deplin corespunzĕtoare grelelor imprejurări actuale, vĕ imputernicesc totodată a le-o impărtăşi aceasta comitenţilor d-voastre, cărora şi de aici inainte le remăn propens cu indurare şi graţie impĕrătească.“

In onoarea acestei deputaţiuni ministrii austriaci au dat soarele, eară municipalitatea din Viena a dat un bănchet, la care a presidat mareşalul austriac Principele Colloredo alăturea cu primarul Capitalei şi la care au luat parte somităţile politice din Viena.

Eată dar importanţa ce li se dă Românilor ardeleni la 1863, pentrucă atunci ei treceau de oameni „bravi“, de un element compact şi bine povăţuit, care putea să aibă glas hotăritor in viaţa politică, un element pus la dispositiunea unui om de bună credinţă şi cu vederi intinse, de care unii aveau cuvinte de a se teme şi pe care alţii se puteau răzema: de la 1870 incoace ei nu sunt decât nişte oameni risipiţi prin ţerile de la răsărit, un element zăpăcit, de care nimeni nu se teme şi pe care nimeni nu indrăzneşte a se răzema,—sunt tot ceea ce au fost până la 1848.

După ce ideea congresului a fost dar zădărnicită, Şaguna luă hotărirea de a se adresa printr'un „apel“ către naţiune; dar el a murit mai nainte de a fi găsit timpul oportun pentru aducerea la indeplinire a acestei hotăriri părinteşti.

Mulţi s'ar fi aşteptat poate, ca cartea Părintelui Popea, să ţină locul acestui „apel.“

Aceasta nu era cu putinţă.

Deprinşi a vedè in faptele unui om mai ales ceea ce ele sunt, eară nu scopul la care ţintesc, suntem dispuşi a-l lua pe Şaguna drept un indemănatic om politic. El insă a luat parte la viaţa politică, fără ca să fi fost un om politic, de oare ce scopul urmărit de dênsul nu a fost politic, ci bisericesc. Toată, dar toată lucrarea lui politică e indreptată spre crearea condiţiunilor, in care biserica organisată de dênsul să se poată desvolta şi toate succesele lui au ca efect vĕzut intărirea acestei biserici.

Părintele Nicolae Popea, vicarul bisericii orga-

nisate de Şaguna, nu putea dar să-l infăţişeze pe înţeleptul organisator ca pe un om politic, nici ca pe un om, care a săvîrşit lucruri de mare folos pentru neamul românesc, căci ar fi spus un neadevĕr, şi ar fi pus in primejdie biserica din nou aşezată.

Vrăjmaşii poporului românesc, ba chiar şi unii dintre Români, fie cu bună credinţă, fie cu precugetare duşmănească, au susţinut adeseori că Şaguna a organisat biserica din Ardeal astfel, precum este organisată, ca să-şi creeze nişte colegii electorale pentru o eventuală acţiune politică: cu alte cuvinte,—că Şaguna a abusat de posiţia sa archipăstorească in folosul unor scopuri politice.

Apoi nu este aşa. Acela, care a organisat biserica astfel, ca ea să poată aduce foloase mari societăţii, ca societate, nu a lăsat cu limbă de moarte, ca numai creştinii români din Ardeal să păstreze această organisaţie: el a lucrat pentru binele societăţii. Această organisaţie bisericească, aducĕnd roade binecuvĕntate Românilor ortodocşi de peste Carpaţi, nu este şi nici nu poate să fie primejdioasă nici pentru statul maghiar, nici pentru biserica gr. catolică, nici pentru ori ce altă intrunire de oameni aşezată pe nişte base mai bune ori cel puţin tot atăt de bune ca şi acele, pe care este aşezată legătura intre Românii ortodocşi de peste Carpaţi. Metropolitul Şaguna nu a voit să se aducă Românilor foloase cu paguba altor popoare: pacînica convieţuire, iubirea intre oameni, mĕsura dreaptă au fost gĕndurile urmărite de dĕnsul şi aceste gĕnduri le-au lăsat drept moştenire tuturor celor ce voesc să le primească.

Părintele Popea trebuea dar să ne vorbească despre viaţa politică a lui Şaguna ca despre o parte secundară a vieţii lui şi indeobşte să se pronunţe cu destulă reservă spre a nu atinge susceptibilităţi —la urma urmelor neintemeiate.

Oamenii politici români, care s'au depărtat de Şaguna, nu trebue să se supere, căci nimeni nu se indoeşte, că numai zelul prea mare pentru binele Românilor i-a impins la paşii greşiţi ce-au făcut şi nimeni nu pune la indoeală partea de merite ce li se cuvine cât pentru timpul, in care au lucrat impreună cu Şaguna.

Maghiarii nu trebue să se supere, pentrucă ceea ce a făcut Şaguna pentru desvoltarea firească a Românilor, nu este spre paguba, ci spre folosul Ungariei şi a intregii monarchii.

Românii gr. catolici, in sfirşit, nu trebue să se supere, căci noi toţi, care judecăm cu inimă curată, ştim prea bine, că neinţelegerile intre Românii ortodocşi şi cei uniţi cu Roma nu au pornit din mijlocul nostru, ci au fost provocate in mod artificial, că pănă astăzi nu este încă nici o deosebire in conştiinţa noastră religioasă şi că despărţirea nu e decât in aparenţă. Le ştim aceste şi suntem tari in credinţa, că astăzi, când sentimentul naţional e atăt de puternic, nu ne vom depărta, ci ne vom apropia mai mult şi tot mai mult unii de alţii, căci Români suntem cu toţii şi numai impreună ne vom putè desvolta.

Nimeni nu trebue să se supere, pentrucă ori ce supĕrare s'ar descărca asupra bisericii şi ar jignì desvoltarea ei in sensul prevĕzut de Şaguna.

Părintele Popea se mărgineşte dar a lămurì pe 25 coale de tipar faptele petrecute in viaţa lui Şaguna şi ne infăţişază intreaga lui viaţă *publică*. Avĕnd insă inaintea noastră opera unui om conştiincios, care mai bucuros tace, decât să spună un lucru, pe care il ştie ori il crede, dar nu-l poate lămurì indestul, putem să aflăm noi inşine importanţa faptelor şi să tragem cuvenitele conclusiuni din ele. Abstracţie făcĕnd de la capitolul II. (pg. 6—18), pe care mulţi il vor găsì slab, Cartea Părintelui Popea cere să fie pusă in rândul intăi al micei noastre biblioteci naţionale.

Trebue numai să dăm expresie părerii de rĕu ce ne cuprinde, când vedem cât de puţine deslusiri ne-a putut da Părintele Popea asupra vieţii private şi mai ales asupra tinereţelor Metropolitului Andreiu.

Şaguna a organisat biserica română din Ardeal, a fost, aşa zicĕnd, intemeietorul literaturei noastre bisericeşti, el a lăsat in mijlocul nostru o deosebită concepţie a religiei creştineşti, şi aşa este in interesul nostru şi a urmaşilor noştri, ca viaţa lui intreagă să fie cunoscută.

Ar fi deci de dorit, ca încă acum, cătă vreme vor mai fi trăind poate unii dintre aceia, care la Mişcolţ, la Pesta şi la Carlovĕţ au petrecut d'impreună cu dĕnsul, să se adune informaţiuni despr

viaţa lui, eară cât pentru timpul Archipăstoriei sale, să i se lămurească şi viaţa privată cu o mai deosebită băgare de samă.

Publicând un premiu pentru cea mai bună biografie a Metropolitului Andreiu, Consistoriul Archidiecesan din Sibiiu şi-a căştigat un merit mare: va adăuga mult la acest merit, dacă va lua mĕsuri pentru adunarea datelor privitoare la viaţa acelui, pe care astăzi chiar creştinii ortodocşi din Ardeal il socotesc intre sfinţi.

Ioan Slavici

AFORISME.

(Compuse intr'un cerc literar din Bucureşti)*

---

*

E bine să fii singur; trist este să te simţi singur. (Anonim).

*

Nici ce doresc, nici de ce mĕ feresc, nu mi se intâmplă. (Anon.).

*

Ce bogată este omenirea in idei şi ce săracă este istoria in fapte! Adevĕrata istorie ar fi istoria lucrurilor neintĕmplate. (T. Maiorescu).

*

Viaţa este o sarcină; o porţi mai lesne, dacă o uşurezi pentru alţii. (I. Slavici).

*

Stejarul e un copac ciudat: idealiştii iau frunzele, ceilalţi fructele. (R. Roman).

*

In rĕsboiu necurmat trăim: cu inimicii in luptă, cu amicii in armistiţiu. (I. L. Caragiali).

*

Păzeşte-te a doua zi după un succes. (T. M).

*

Cel mai mare bine pe care cei rĕi il pot face, e de a remânè rĕi; numai statornicia lor asigură victoria celor buni. Vai de veacul, in care nici cei rĕi nu mai au caracter! (M. Em).

*

Niciodată mintea nu conduce: ea arată numai alternativele. Direcţiunea finală o hotăreşte inima. (T. M).

*

Omul care are prieteni entusiaşti, are şi duşmani inverşunaţi; aceleaşi insuşiri pentru care unii te iubesc produc ura celorlalţi. (Anon).

*

O mĕsură sigură a oamenilor şi a lucrurilor este propria lor umbră. (T. M).

*

Toate mulţămirile trebuesc plătite: inainte de a se căpĕta, ni se par destul de eftine, in urmă prea scumpe. (I. L. C.)

*

Cu drept cuvênt s'a zis licenţa poetică, şi nu licenţa poetului. Numai cea d'intâi este ertată. (T. M).

*

Am doi prieteni: mĕ plâng de-a rândul de unul la celalalt. (Anon).

*

Prima treaptă, pe care ne urcăm spre mărimea omenească, e un altar de sacrificiu. (T. M).

*

A erta rĕutatea altora, e o virtute; a o uita— o nerozie. (Anon).

*

Omul rĕu se perde prin partea sa cea bună; omul bun prin partea sa cea rea. (T. M).

*) Intercalăm şi unele din aforismele publicate de d. Titu Maiorescu mai nainte.

*

Virtutea este o calitate, de care se lipsesc mai toate femeile pentru a o cere de la celelalte femei. (Anon).

*

Don Quijote credea, că morile de vênt sunt uriaşi. Oamenii de rând cred, că uriaşii sunt mori de vênt. Nebunia este aceeaşi, numai in casul din urmă e mai periculoasă. (T. M).

*

Cei mai mulţi oameni se plâng, că au remas neinţeleşi, pentru a da a inţelege că au perdut ceva prin aceasta. (Anon).

*

Sălbaticii americani schimbau aurul şi mărgăritarele lor pentru frânturile de oglindă din Europa. Aşa fac şi copiii cei mici, şi mulţi din noi remân copii mici toată viaţa lor. (T. M).

*

Adevĕrul aur?—După aur aleargă toţi, de adevĕr fug toţi. (M. E).

*

Atacă o ţară lipsită de comunicări: oraş de oraş o poţi birui, căci fie care remâne isolat şi nu-şi poate primi de la celelalte un grabnic ajutor.

Tot aşa sunt de slabe cunoştinţele fără sistem. (T. M)

*

Indoeala produce in noi atâta amărăciune, incât chiar după ce ne incredinţăm că ne-am inşelat, nu mai putem redobândi liniştea trecută: in suflet a remas simţirea, că indoeala este posibilă. (Anon).

*

Când inaintea Naturei reflexive se presintă pentru prima oară sufletul omenesc, ultima-i creaţiune, cu dorinţele lui de totdeauna şi cu mulţămirea de niciodată, cu egoismul radical şi cu inteligenţa şi inima accesorii: atunci Natura se speriè de propria sa faptă, şi suflând in beşica de săpun, o osindì la moarte.

Aceasta a fost judecata cea d'intâi, care a dispensat omenirea de judecata cea din urmă. (T. M).

*

Dispreţ desăvirşit pentru părerea mulţimii şi milă adâncă pentru soarta ei—eată semnul inţeleptului. (I. L. C).

*

In faţa unui abis eşti cuprins de fiori.

Tot aşa in momentul, când simţi deosebirea adâncă, ce te desparte de aproapele tĕu. (T. M).

*

O mare durere e să iubeşti; o mare nenorocire să scapi de această durere. (I. L. C).

*

In momente de adâncă simţire se deschide in inimă abisul infinitului: aripa morţii atinge pe muritor şi-i prevesteşte soarta. (T. M.)

*

Dacă şi intre oamenii cuminţi s'ar putè stabilì inţelegere aşa de lesne ca intre nerozi, mulţimea acestora ar avè o soartă mai bună. (I. L. C).

(va urma).

O călĕtorie in Dobrogia.

Scopul călĕtoriei ce am făcut in Dobrogia, [1]) a fost mai mult a studia credinţele, datinele şi obiceiurile Românilor ce locuesc acolo, inconjuraţi de atâte elemente străine,

[1]) Dobrogia din vechime a fost stăpânită de Românii de peste Milcov. Radu-Negru Voivod intr'un hrisov din 1379 păstrat la Archiva statului se intitulează: „Stăpân al ambelor maluri a Dunării până la Marea-Neagră şi a oraşului Silistra.“ Această stăpânire a Românilor peste Dunăre se dovedeşte şi din numeroasele legende respândite la Serbi şi la Bulgari despre Domnitorii Români, precum mai ales legenda despre Dan Voivod in care se repetează necontenit:

„Dane bane, Dan-Voivodo!
(Banul Dan! Dan Voivod).

şi a aduna poesiile lor populare, singura avuţie intelectuală ce posed; inainte insă de a vorbì despre aceasta, vom da in puţine cuvinte informaţiuni despre starea actuală a acestei ţeri, care odinioară a fost stăpănită de Români, şi care astăzi a ajuns earăş in posesiunea noastră.

Călĕtorind prin interiorul Dobrogiei şi mai ales in districtul Chiustendje, am remas pătruns de jale, vĕzĕnd calamităţile şi pustierile făcute de ultimul rĕsboiu; oraşe distruse, sate intregi nimicite cu desăvirşire, incăt abia se mai cunoaşte că prin acele locuri a locuit oameni; petrele cimitirelor mai dovedesc ăncă călĕtorului că in apropierea lor a fost căndva aşezări omeneşti.

Cea mai mare parte din locuitori sunt reduşi la miseria cea mai de pe urmă, totul le lipseşte, pănă şi hrana de toate zilele.

I.

Păměntul Dobrogiei are o suprafaţă foarte neregulată, e preserat de dealuri inalte, piscuri, colnice, văi profunde şi şesuri intinse, compuse cea mai mare parte din nisip amestecat cu uscături vegetale, care constitue un strat bun şi mănos pentru sĕmănături, dar are defectul că nu ţine umezeală. In părţile insă din apropierea Mării-Negre şi-a ţermurilor Dunării, se află şesuri foarte intinse de nisip curat, unde ori ce sĕmănătură ar fi zadarnică, fiiind lipsite cu totul de putĕrea productivă.

Clima Dobrogiei este deosebită după localităţi: in interiorul ei e uscată; in părţile insă de pe malurile Mării-Negre, a Dunării şi de pe marginile pădurilor, ea e mai recoroasă şi mai umedă,—deaceea in interiorul ţerii in cele mai multe locuri, recoltele sunt expuse a se usca din causa arşiţei soarelui şi a secetei care sacă toate isvoarele.

Multe comune sufĕr foarte mult din causa lipsei de apă, atăt pentru trebuinţa casnică a locuitorilor, căt şi pentru adăpatul vitelor, care formează bogăţia lor de căpetenie, căci ei se ocupă mai mult cu păşunarea decăt cu agricultura. Puţinele făntăni care se află sunt foarte adănci, unele ajung pănă la 25 metri şi construirea lor costă foarte mult; apa se scoate cu mare greutate prin o roată invĕrtită de un cal.

Cele mai frumoase semănături sunt acele de primavară precum şi acele care sunt in apropiere de părţile păduroase, şi de văile profunde şi recoroase, fiind la adăpostul razelor soarelui, pe căud din contra cele de pe dealuri, se usucă mai toate sub arşiţa tropicală ce domneşte in acele locuri.

Primavara vine răpede, vegetaţiunea grăbeşte şi se desvoltează in scurt timp, eară cămpiile inverzind iute, produc deodată earba

---

Intr'un district al Serbiei, Craina, nu departe de oraşul Cladova, se vede şi astăzi o mică biserică numită „Manastiriţa“, pe frontespiciul căreia se citeşte inscripţiunea: Р А Д О Л Е Г, adică Domnul Radu.

Posesiunea Dobrogiei a remas a Ţerii Româneşti timp de 80 ani, pănă pe timpul lui Mircea I cel mare Basarab, care in actul din 1387 se intitulează „Domn al intregii ţeri Ungro Române, a ţerilor de peste Carpaţi şi Tătăreşti, al Almaşului şi Fagaraşului, Duce al Banatului, Severinului şi a oraşului Silistra, şi a ambelor maluri a Dunării pănă in Marea-Neagră“

Acĕst titlu il găsim in alte trei documente a aceluiaş Domn din an. 1393, 1399 şi 1406.

La 1439 unul din fiii lui Mircea Vlad Draeu se intitulează „Domn şi stăpănitor a intregii ţeri Ungro-Române pănă la Marea cea mare“, dar el nu mai zice ca tatul seu, „pe ambele maluri a Dunării“ căci litoralul Danubian al Bulgariei căzuse acuma in stăpănirea Turcilor, prin urmare Dobrogia a fost cucerită de Turci, nu de la Bulgari ci de la Români, probabil cătră sfirşitul Domniei lui Mircea.

cea mai frumoasă, din care cea mai mare parte se perde pe pământ, lipsind brațele care să o coseascâ, căci populațiunea e prea mică in raport cu intinderea pământului.

Locurile imense din Dobrogia pentru păşunat au desvoltat intr'o proporțiune colosală *agricultura păstorală*.

In alte țeri şi chiar la noi in părțile de dincoace de Dunăre, principala ocupațiune serioasă a cultivatorului este ingrijirea ce o are de a aduna de cu toamnă nutrețul trebuitor pentru ernatul vitelor; fie care gospodar se ingrijeşte ca să aibă nutreț indeajuns cel puțin pentru cinci luni de ernatic; in Dobrogia insă unde earna nu durează cele mai de multe ori decât de la 5—6 săptămâni, ingrijirea nu e aşa de mare; adeseori vitele chiar, in cursul acestor săptămâni de earnă, găsesc earba uscată cu care se nutresc.

Aceste imprejurări din cele mai favorabile au fost causa, pentru care sute de păstori Români Mocani, călătoresc in toți anii din Transilvania in Dobrogia, spre a duce la ernatic nenumărate turmi de oi. Numărul oilor şi a meilor se ridicau inainte de rĕsboiu aproape la un milion, acuma insă după nenorocirile suferite, acest număr a scăzut foarte mult.

Păstorii Mocani sunt foarte primitori şi indatoritori. In călătoria mea, mi s'a intămplat mai de multe ori a mănca pe la stăni, şi pe ori unde am fost găzduit cu cea mai mare bunăvoință; voind a-i mulțămi pentru ingrijirea şi merindele ce mi se dăduse, nicăiure n'au vrut să primească vre-o plată, spunăndu-mi-se că merindele sunt date de Dumnezeu, şi nu se cade a se lua plată de la drumeț pentru hodina şi măncarea lui. Acest obiceiu se păstrează la toți păstorii români ori in ce țară se află ei.

Mulți din acei păstori mocani, cu timpul nu se mai intorc in locul de unde au venit ci se aşază in Dobrogia pentru totdeauna, căsătorindu-se cu fetele Românilor, şi nu s'ar putè intămpla altfel, căci părinții nu consimțesc niciodată a-şi da fetele ca să meargă in țară străină; obiceiu vechiu şi nestrămutat la Români, care explică contopirea diverselor rase ce au emigrat in țerile române, cu poporul de baştină.

Cele mai principale păduri din Dobrogia sunt acele ce se află in partea acea numită Deli-Orman adică țară acoperită cu păduri; ele se află intre Măcin şi Isaccea, Baba-Dag, Cinka-Rova şi Slava, in insula Lari aproape de gura Sulinei şi pădurea Kara-Osman din insula Sfântul Gheorghe. Toți arborii din aceste păduri sunt tineri, căci acei bătrâni sunt tăeti de mult acuma, fără nici o regulă, devastându-se astfel intr'un mod vandalic această producțiune vegetală de o importanță aşa de mare pentru avuția țerii şi mai ales pentru ameliorarea climei sale, care sufere de secete neauzite după cum am arătat.

Comerțul ce se face in Dobrogia constă mai ales din grău arnăut şi ghircă, orz, ovăs, sacară, popuşoiu, fasole, rapiță, sămânță de in, etc. Din toate aceste orzul se face mai frumos, ear recolta grăului este mai totdeauna de calitate proastă; popuşoiul se cultivă puțin, şi putem zice că comerțul lui e minim, căci numai Românii il mănâncă, alte națiuni precum Turci, Tatari, Bulgari, Nemți, Țigani, Armeni, Israeliți şi puțini Arabi cu care pentru prima oară Hasan Paşa a incercat a colonisa Dobrogia, nu-l mănâncă de loc.

Mai nici intr'o comună din Dobrogia nu se află arbori roditori, deaceea nici că există vre-un comerţ cu fructele, asemine nu există nici comerţ de vin, fiindcă podgoriile sunt foarte rare, afară de căteva ce se află in imprejurimile Isaccei, Măcinului şi Ostrovului, şi aceste insă sunt rău cultivate şi vinul ce se face este de o calitate proastă şi se consumă in ţară.

Tutunul se cultivă intr'o cantitate destul de mare.

Comerţul cel mai insemnat al Dobrogiei este acel ce se face cu lână, mai ales cu cea ţigae şi cu pescuitul din imensele şi multele lacuri şi bălţi de care este preserată această ţară, nu mai puţin şi cu icrele de morun ce se pescueşte in Dunăre.

Insemnat este şi comerţul ce se face cu peile de miel, de berbec, de ied, de vulpe, care sunt foarte frumoase şi eftine; asemine şi acel cu brănzăriile de oae.

Comerţul cu piatră de construcţie şi de pavaj e destul de intins; cele mai principale petrării sunt acele de la Măcin, Igliţa, Isaccea şi Cernavoda; asemine şi acel de petre pentru facerea varului care se află atăt in interiorul Dobrogiei căt şi dealungul Dunării. [2])

Starea sanitară a Dobrogiei lasă mult de dorit, frigurile sunt intr'o stare endemică, mai ales in satele acele care sunt pe malurile Dunării şi pe terenurile lacurilor sau bălţilor. Dunărea revărsănd, umple toate şesurile, şi apoi retrăgĕndu-se cu iuţeală, apele n'au cănd să se scurgă şi formează astfel bălţi şi mlaştini, care prin căldura soarelui desvoltă miasmele paludeene, causa frigurilor. Una din causele principale care mai contribueşte ca frigurile să fie aşa de dese, este şi nutrimentul cel rĕu a locuitorilor, care nu se compune decăt din peşte proaspĕt sau sarat, cafe, ceapă şi alte legumuri, şi păne foarte proastă.

Mai cu deosebire orăşelul tătăresc Medjidie, incunjurat numai de bălţi şi mlaştini, precum şi satele din plasa Medjidie sunt expuse băntuelii frigurilor. Apa de prin făntăni contribue şi ea la aceasta, fiind foarte rea de bĕut şi mocirloasă conţinĕnd materii organice vătămătoare sănătăţii; nu mai puţin şi casele lor, care sunt construite in condiţiuni cu totul nehigienice, fiind făcute de pămĕnt; dacă ar fi clădite cel puţin cu ciamur, precum sunt acele din partea de jos a Basarabiei, adică cu pămĕnt hleios frămĕntat cu pae şi apoi uscat bine la soare, ele nu ar fi atăt de umede şi nesănătoase. Asemene mai contribue la boli şi miasmele ce se produc chiar in casele lor. Aceste case se compun mai toate, din doue incăperi, dintre care una serveşte pentru grajdiul vitelor, in care se culcă totodată şi patru sau cinci căni, găini, găşti, răţe şi alte paseri, ear cea de alăturea despărţită numai printr'o uşă serveşte de locuinţa familiei. Aerul cel infect, nereinoindu-se, intreţine boalele intr'o stare permanentă; nu mai puţin contribue la a-

[2]) Aducĕnd mai multe pietre de prin acele locuri le-am supus esaminării d-lui Grigore Cobălcescu, profesor de geologie la Universitatea din Iaşi, care cercetănd fosilele ce ele conţineau, ne-a spus că in acele din petrăriile de prin prejurul Cernavodei sunt specii din genurile *Diceras, Terebratula Arca* şi *Polypieri*, caracteristici calcarului superior *coralian* din tĕrămul jurasic. Petrele luate din centrul Dobrogiei sunt specimene de *micacist* şi *quarzit*; acele de lăngă Isaccea de *Wellenkalk* şi *Wellendolomit*, din sistema inferioară a calcarului *conchilian*, ear acele din munţii de pe lăngă Baba-Dag, *Dolomie cristalină galbenă*, tot din această sistemă a terămului *triasic*.

ceasta şi gunoaele svĕrlite in mijlocul satelor, care formează movili imense.

Căile de comunicaţie, unul din mijloacele cele mai puternice pentru a da o desvoltare producţiunii şi prin urmare avuţiei unei ţeri, putem zice că lipsesc cu totul din Dobrogia. Drumurile ce se află, nu sunt decăt numai pentru a arĕta şi percurge distanţele de la o comună la alta, ear nici de cum pentru a facilita transportul productelor la tĕrguri; bunătatea lor depinde de la căldură, de la umiditate şi de la toţi agenţii atmosferici; căud sunt ploi atunci se face un glod aşa de mare incăt drumul e impracticabil, şi cultivatorul aşteaptă timpul cel frumos, căldura şi vĕntul, pentru ca uscăndu-se pămĕntul să se poată face transportul grănelor.

Aruncănd o privire generală asupra acestei provincii care este in starea cea mai mare de decadenţă in ceea ce priveşte agricultura, comerţul şi industria, şi asupra locuitorilor ei, care sunt cea mai mare parte Tatari, Turci şi alte naţiuni, lipsiţi de cea mai mică cultură intelectuală, ne intrebăm dacă vom ajunge vre-odată să facem din această provincie o ţară curat românească? Tatarii şi Turcii care sunt elementul predominant, se vor putè ei vre-odată românisa, sau macar lega de ţara cătră care au fost alipiţi, astfel ca România să devie pentru dĕnşii o patrie iubită?

Acest popor atăt de deosebit de noi, din punctul de vedere naţional, fără nici o afinitate cu naţionalitatea noastră, avĕnd alte obiceiuri, naravuri, superstiţiuni şi alte credinţi religioase, se va contopì el vre-odată cu noi? Prin religiunea sa insaş, el este legat de a nu se schimba din ceea ce este; deci căud vom ajunge noi a-i schimba religiunea, ca după aceea să incercăm a-i romanisa? căud vom ajunge noi să facem din ei adevĕraţi soldaţi români spre a-şi apăra patria lor, ei care consideră ca o nelegiuire a-şi vĕrsa săngele pentru ghiauri?

Numeroase familii de Turci şi Tatari emigrează necontenit, deşi luănd in stăpănire Dobrogia le-am intins braţele şi le-am făcut tot felul de inlesniri; ei preferă mai bine miseria pe pămĕntul drept credincioşilor asupra cărui domneşte Sultanul şi religiunea lui Mohamed, decăt imbelşugarea sub stăpănirea creştinească.

Ceea ce credem noi că ar fi de făcut pentru a popora, inavuţì şi romanisa această provincie este de a determina pe Românii din Bulgaria şi din Serbia ca să emigreze in Dobrogia.

In părţile despre Vidin mai cu deosebire şi in toată partea Serbiei despre România, sunt mii de Români, rătăciţi prin acele părţi şi perduţi pentru patria română. Această emigrare ar fi de cel mai mare interes, atăt din punctul de vedere naţional, căt şi din acel economic, şi nu ne indoim că guvernul român va venì in sprijinirea acestei idei, incurajănd şi procurănd toate mijloacele spre a inlesnì emigrarea acelor locuitori.

II.

Partea cea mai interesantă a populaţiunii din Dobrogia, cel puţin pentru noi Românii, sunt confraţii noştri care locuesc in această

provincie, cu deosebire pe mal şi in apropierea Dunării, negăsindu-se in celelalte părţi decăt foarte puţini, strămutaţi pe acolo pentru interesele lor.

Românii din Dobrogia par a se fi strămutat acolo din Valachia sau Moldova in timpuri destul de vechi. Această părere a noastă se va adeverì din studiul următor asupra naravurilor şi obiceiurilor păstrate de dĕnşii.

Cele mai multe din obiceiurile, credinţele şi naravurile aflate la noi, sunt păstrate şi de fraţii noştri din Dobrogia; aşa vedem: plugușorul, buhaiul, colinda religioasă cu florile dalbei şi cea lumească cu Lerumi Doamne, sau şi fără aceste cuvinte, păpuşele, [3]) irozii, steaua, serbarea zilei de 1 Maiu, obiceiurile de la inmormĕntări şi de la nunţi, tăerea porcilor la Ignat, credinţa in descăntece, farmece, vrăji, in prevestirea cucuveicelor, in pocnetul icoanelor, in şerpii de casă, iele, năluci, mează-noapte, stafii, strigoi, tricolici, vărcolaci, smei, balauri, in deochi, că sfăntul Ilie goneşte dracii căud tună, şi alte multe care s'a păstrat de Români ori unde s'au aflat ei.

Afară de aceste insă, mai intălnim nişte obiceiuri, care astăzi la noi sunt uitate sau au dispărut cu totul; intre aceste găsim *pehlivăniile* (luptele). In comuna Eni-Sala districtul Tulcea, plasa Baba-Dag este obiceiul, ca in zioa de Sfănta-Treime să se adune flecăi de prin mai multe sate şi să se apuce la luptă, care se numeşte *pehlivănie*, de la cuvĕntul turcesc *pehlivan* care insamnă luptător. Luptătorii sunt desbrăcaţi in pele pănă la jumĕtatea corpului şi se luptă numai din măni, in unele comune işi ung trupul şi cu unt-de-lemn.

La Românii de dincoace de Dunăre acest obiceiu există din timpurile cele mai vechi, insă intr'o formă mult mai puţin caracteristică decăt in Dobrogia; aşa in căntecele populare se vorbeşte despre asemine lupte; in „Păunaşul codrilor“ [4]) găsim:

Ei de brăe s'apucau
Şi la luptă se luau.

Este cunoscut că Românii iubesc foarte mult şi astăzi trănta; ea se face in deosebite feluri: trănta voinicească, trănta ciobănească, trănta ursărească, trănta pe dreptate (adică fără piedecă).

Hobotul. La nunţi este obiceiul ca mireasa după ce se găteşte cu tel (peteală) să fie acoperită peste tot capul cu o pănză sau cit ce se numeşte sovon (hobot) incăt nu i se vede de loc faţa, ear la brău ţine o oglindă, şi astfel gătită este condusă de mănă pănă la biserică; inaintea ei merg doi flecăi purtănd un copac impodobit cu flori, cu hărtie poleită şi cu o maramă, pe care-l joacă necontenit pănă ajung la biserică; acolo acest copac in timpurile vechi se svĕrlea pe biserică, acum insă se lasă in ograda bisericei.

Căud se leagă mireasa la cap se zic următoarele versuri:

Taci mireasă nu mai plănge,
Inimioara nu-ţi mai frănge,
Că la maică-ta te-oiu duce

[3]) Ele se joacă numai de ţigani, şi represintă Turci şi cadine.

[4]) V. Alecsandri, poesii populare p. 25. Bucureşti 1866.

Când s'a'ntoarce gârla'ncoace
Ş'a face jugul
Mugur,
Restee
Clostee,[5])
Tănjelele
Viorele,
Stremănările[6])
Floricelele.

Copacul inmormĕntărilór. Este obiceiul ca la inmormĕntările flecăilor şi a fetelor, să se ducă inaintea mortului un copac de lemn de prun, sau şi de alt-ceva, impodobit cu ştergare, cu busuioc, cu hărtie albă, cu canură (lână) roşie; el se pune pe mormĕnt lângă cruce. La Romani acest arbore era de chiparos (cupressus) ca semn de moarte, şi era sfinţit lui Pluton, zeul infernului.

Jijeu. In mai multe comune şi mai cu samă in comunele Seimenii mari şi Seimenii mici, este obiceiul ca in cea intăi Luni a postului mare, să se bată şi să se chinuească cănii; această zi se numeşte *jijeu.*

Nu mai puţin sunt insemnate şi danţurile lor dintre care multe sunt necunoscute in România, aşa sunt: hora de brău, hora in bătae care se joacă numai de flecăi, hora ţigănească, cadăneasca, bătuta, tropanca, joenica, mărămile, un soiu de horă ce se joacă cu mărămi când se duce copacul inaintea miresei la cununie, sĕrbeasca, căzăceasca, rata, leasa, bulgăreasca, mocăncuţa, cerchezasca, grecească şi altele,[7]) ce se joacă la sunetul cimpoiului, a fluerului sau a cavalului, singurele instrumente de musică ce se află in Dobrogia.[8])

[5]) rădăcina stuhului, [6]) nuc

[7]) Mulţi bĕtrâni mi-au spus că in timpurile mai de mult s'ar fi jucat şi *călugării.*

[8]) Fluerul a dispărut cu totul de vr'o zece ani.

Mai sunt încă *Drăgaica* şi *Păpălugă* care şi la noi in Moldova au fost din vechime după cum ne spune prinţul Dimitrie Cantemir,[9]) dar care astăzi a dispărut cu totul din obiceiurile poporului.

Dragaica se face in ziua de Simzieni la 24 Iunie de patru fete, dintre care doue imbrăcate bărbăteşte apucându-se cruciş de mână cu celelalte doue, dănţuesc pe la case la cântecul unui fluerar care zice diferite arii de danţuri, apoi li se dă câte un bacşiş.

Păpăluga [10]) se face a treia joe după paşti numai de ţigance, care mergĕnd pe la case dănţuesc trigând: Păpălugă sue-te in ceriu şi deschide porţile şi ne dă ploi, ca să crească grâul, popuşoiul şi altele; stăpâna casei in timpul acela vine cu o galeată de apă şi o asvĕrle peste ele; apoi li se dă câte un bacşiş, o bucată de mălaiu, mămăligă, făină, ear cele mai de multe ori nişte haine vechi.

Mai remân multe obiceiuri afară de cele ce le-am vĕzut, acăror origine este încă de cercetat aşa:

In Sâmbăta lui Lazăr este obiceiul de se adună trei fete mici ca de 12 ani, dintre care una se impodobeşte pe cap cu tel (peteală) făcĕndu-se că este mireasă, alta se leagă la cap cu un tulpan ear cealaltă ţine un paner cu oue in mână; ele merg pe la case şi dau ouele de pomană.

Cu o zi inainte de inalţarea Domnului la Ispas, mai multe femei şi babe ieu cu ele azime calde, ceapă verde şi rachiu, şi mergĕnd prin sat le dau de pomană pentru su-

[9]) Descrierea Moldovei pag. 287 şi 288. Iaşi 1851.

[10]) In Valachia se joacă şi astăzi păpăluga asemine tot de ţigance. Acest joc după cum ne spune d. Teodorescu e de origine tracică, (Incercări critice asupra unor credinţe, datine şi naravuri ale poporului român) pag, 129 Bucureşti 1874.

fletul morţilor, zicĕnd ca să aibă pe drum, căci in acea zi ele cred că sboară morţii in ceriu.

In noaptea spre sfăntul Dimitrie se fac *saegii:* mai mulţi flecăi intrunindu-se pornesc pe la case jucănd şi cănтănd din fluere şi cavale, avĕnd cu ei şi un flecău imbrăcat in haine femeeşti de cadănă, apoi li se dă căte un bacşiş.

In ziua de lăsatul de brănză se fac *cucii*, adică s'adună 20 flecăi din care unul se imbracă ca diavolul cu coarne şi cu haine impestriţate şi se zugrăveşte cu negru pe obraz, numindu se impĕrat, apoi merg pe la case şi joacă după care apoi li se dă căte un bacşiş. Acest obiceiu a dispărut mai cu totul acuma.

In Joia din sĕptĕmăna a patra după paşti se fac *scaloenii;* in acea zi mai multe fete din sat se adună şi fac *scaloeanul:* chipul unui om mititel ca de-o palmă de lung făcut din lut, apoi il pun intr'un sicriu de papură şi il dau pe Dunăre sau pe baltă, căud atunci incep toate fetele a se face că plăng şi a se văicăra zicĕnd următoarele versuri:

Scaloeni Scaloean
Trupuşor de dician,
Scaloiţă Scaloiţă
Trupuşor de cuconiţă,
Măta că mi te-a cătat,
Te-a cătat, te-a intrebat
Prin pădurea rară
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă
Cu inima arsă.

In multe locuri scaloenii inainte de a se arunca in apă stau trei zile ingropaţi in pămĕnt. După ce scaloeanul s'a dat pe apă toate fetele se intorc a casă, pun masa, fac bucate şi plăcinte, beau, mănăncă şi fac horă, ear flecăii cănтă din fluer şi din cimpoiu.

III.

Interesant este a studia poesia populară păstrată la Românii din Dobrogia. Din poesiile ce am adunat mai ales in comunele Ostrov, Bugeac, Perjoaea, Satul nou, Oltina, Beilic, Kuzgun, Mărlean, Aliman, Vlakioi, Rasova, Cocherleni, Seimenii mari, Seimenii mici, Topala, Samova şi Niculiţel, se va vedè că cele mai multe au aceleaşi motive ca şi in poesia populară de dincoace de Dunăre, apoi chiar comparaţiile şi expresiile saměnă adese ori foarte mult. Totodată insă se va observa o lipsă de gust şi de idei poetice, o repeţire prea deasă a aceloraş cuvinte care dovedeşte o sărăcie de concepţiune şi in genere o lipsă de bun gust, şi de acel sentiment delicat estetic care caracterisează poesiile din Romănia de dincoace de Dunăre; atăt e de adevĕrat că sub apăsarea unei dominaţiuni străine se vesteţeşte pănă şi floarea cea mai aleasă a sufletului omenesc.

Eată dăm aici o colecţiune din poesiile populare ce am adunat.

PLUGUSORUL.

Se sculă ist domn bun,
Vasile jupăn,
Cu plugul cu doisprezece boi,

Boi bourei
In coadă codălbei,
Şi-a arat joile
Văile,
Vinerile
Piscurile,
Marţile
Hărtoapele,
Cât iţi luau vederile.
Brazdă neagră resturna,
Grâu in poală el lua,
Cu dreapta mi-l asvârlea
Sămăna şi isprăvea.
Pogoniciul il punea
De grapa şi măntuea.
Ia mănaţi măi!
Hăi! hăi!
A casă când el vinea
La jupăneasa-i privea,
O lună la ea şedea.
In grajd apoi mi-a intrat
Şi la cai el s'a uitat,
Scoase-un cal negru,
Negru ca corbu,
Iute ca focu,
Inşelat
Şi 'nrăfturat
Cum e bun de 'ncălecat;
Să vadă grâul a pornit
De-i copt de-i părguit,
Şi l'a găsit frumos
Ca şi faţa lui Hristos,
In paiu ca trestia,
In spic ca vrabia,
In grăunţ ca mazerea.
Ia mănaţi măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupân,
De bine ce-i părea
Pe-acasă nu dădea,
La târg se ducea
Şi 'ndată imi lua
Nouă ocă de oţel
Şi nouă ocă de fer;
Porni drept la Stan ţiganul,
Fii-ar a dracului mormanul!
Făcù nişte săcerele
Incârlicăţele
Cu dinţi de chipăreţele;
Dete la fini, finicele,
La nepoţi şi nepoţele;
Ei scoase 'n ghiaţa vêntului
In capul păméntului.
Cu toţii când ei sosirè
La secerat se povêrnirè:
Unii mănunche făceau,
Alţii snopii legau
Şi 'n clae 'l clădeau,
Din clăi in cară 'ncărcau,
La arie ei plecau,
Mai mănaţi măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupân,
Cu atât nu se lăsa,
Şi degrabă apuca
In sat la Cegai
Ş'aduse opt cai
Cu coame cănite,
Unghii potcovite,
Cu cozi biciu făcute;
Cu copite trierau
Şi cu nările grăneau,
C' urechile vênturau,
Cu coada il primeteau.
Ia mănaţi măi!
Hăi! hăi!
Ist domn bun,
Vasile jupân,
Cu-atâta nu se lăsa
Ci la turmă se ducea,
Nouè saci luâ vârgaţi
De la nouè turme fapţi;
Boii el mi-i injuga,
Sacii in carè punea,
La moară mi se ducea,
La moară la Căpătan
Unde-a fost Dumnealui an,
La moară la Văjiita
Unde-a fost baba Dumitra,
La moară la Siriclia
Unde-a fost baba Maria.
Când sosì la moară

Cu atăte carĕ
Aşa de 'ncărcat
Şi impovorat,
Moara s'a spăriat;
Puse coada pe spinare
Ş'apucâ in lunca mare.
Mai mănaţi măi!
Hăi! hăi!
Dar ist domn bun,
Vasile jupăn,
Luâ brăcinaru 'n gură,
Turul şalvarilor in mănă
Ş'o scăfiţă
Cu trei tărite
Şi alerga
Şi tot striga:
Ptr, ptr, ptr, şi nea, nea, nea!
Moara sta
Şi se uita
Păn' punea măna pe ea.
Ia mănaţi măi!
Hăi! hăi!

Făcù măna otoboc
Şi o apucâ de scoc,
Cu toporu-i dă cioc, boc,
Ş'o trăntì earăş la loc,
Apoi grău că i-a turnat
Şi indat' a măcinat
De cu Joi
Păn' mai apoi.
Ia mănaţi măi!
Hăi! hăi!

Dar cea gazdă jupănească
La obraz nu prea frumoasă
In poartă eşea,
La moară privea
Se vadă carĕle
Şi harabalele
Incărcate cum vineau,
Cum vineau şi scărţieau;
Mănicele-şi sufleca
Mănile işi arĕta,
Nişte măni negre 'mbărnite
Ca niste tănjeli părlite,
Dete 'n sită şi 'n covată
Şi cernù făina toată;

Făcù colaci mulţi
Mulţi de cei mărunţi,
Dă la fini şi finicele,
La nepoţi şi nepoţele.
Un colac a mai durat
De grău de cel mai curat,
Vrù să-l dee in camară,
Noi strigarĕm toţi de-afară:
Dă-ni-l pe uşă afară,
C'aşa-i legea de-astă sară;
Dac' a fi el de sacară
Nu-l lăsăm noi ca să peară,
Dac' a fi el şi de orz
Il dăm noi lui moş Găvoz,
Dac' a fi el de grău curat
Il ducem la noi in sat.
Mai mănaţi măi!
Hăi! hăi!

Daţi-ne doi, trei leişori
De bănişori,
Că doar nu-i marea
Cu sarea;
Daţi-ne doi, trei leişori
De bănişori
Să facem un boldişor,
Să 'nboldim cel bouşor
In trupuşor,
C'a dat plugul
Cu totul
In rădăcina de lăptucă,
Nu pot opt boi ca să-l ducă,
Şi'ntr'un os de rimă,
Tot mi se sfărimă;
Daţi-ne doi, trei leişori
De bănişori
Să ferecăm ferĕle,
Fearĕle, topoarele,
Ce noi le uitarĕm eară
Asară pe prisp' afară
Şi hoţii ni le luarĕ.
N'avem decât o ipingea
Şi nu 'ncăpem toţi sub ea.
Dă-ne şoldul porcului
Cel din fundul podului.
De urat am mai ura
Dar ni-i că om insera.

Remăi jupăn sănătos,
Sănătos şi tot voios!
Căte pae pe casă
Atăţia lei pe masă,
Căte petre la fântână
Atătea oale cu smăntână,
Căte trestii groase
Atăte vaci lăptoase,
Şi la mulţi ani!

COLINDA.

Ici Doamne in ceste curţi,
Florile dalbei!
Unde-s străini oaspeţi mulţi,
Crescutu-mi-au nouĕ peri,
Nouĕ peri şi nouĕ meri,
De tulpină depărtaţi,
De vĕrfuri amestecaţi.
Sus in vĕrf la nouĕ peri
Arde nouĕ luminări,
Din acele luminări
Pică nouĕ picături,
Din acele picături
Făptu-mi-s'a trei riuri,
Trei riuri, trei părîuri;
Unu e cu vin curat
Curat şi ne-amestecat,
Altu e cu mirul sfânt
Ce se scurge pe pămĕnt,
Altu-i cu-apă limpegioară
Ca şi cea de primavară.
In riul de vin curat
Se scaldă Domn luminat,
Scalde-se
Băiade-se,
In apă limpezească-se,
Cu mir sfânt miruească-se,
In vestmĕnt primenească-se.
De-a rândul cu Domnul bun
Se scaldă şi moş Crăciun,
Scalde-se
Băiade-se,
In apă limpezească-se,
Cu mir sfânt miruească-se,
In vestmĕnt primenească-se.
Mai in colo mi se scaldă,
Mi se scaldă mi se spală
Ioan
Sfânt Ioan,
Ilie
Sfânt Ilie;
Scalde-se
Baiade-se,
In apă limpezască-se,
Cu mir sfânt miruească-se,
In vestmĕnt primenească-se.
Mai colo sfinţii se scaldă,
Mi se scaldă mi se spală,
Scalde-se
Baiade-se,
In apă limpezească-se,
Cu mir sfânt miruească-se,
In vestmĕnt primenească-se.
Tot acolo mi se scaldă
Ist domn bun şi mi se spală.
Domnul la el privea
Şi din gur'aşa-i grăea:
Unde te gândeşti
Te nădĕjdueşti,
De te scalzi
Te băezi
De-a rândul cu noi
Şi nu mai 'napoi?
Ori mie, ori lui Crăciun
Cel bĕtrân şi cel prea bun,
Ori lui Ioan
Sfânt Ioan,
Ori lui Ilie
Sfânt Ilie,
Ori la cei sfinţi
Sfinţi părinţi.

Ist jupăn la Domn privea
Şi din gură-i respundea:
Doamne, mult eu mĕ gândesc
Şi chiar mĕ nădĕjduesc
Binelui care l'am fapt
De când eu m'am insurat,

Flămănzii săturat' am,
Săcetoşii adăpat' am,
Despoeţii imbrăcat' am,
Pe cei desculţi incălţat' am,
Friguroşii incălzit' am.
La marginea drumului,
La mijlocul cămpului,
Puţuri am făcut
Cu-apă de băut,
Care cum apa o bea
Tot mie imi mulţămea.
Dumnezeu la el privea
Şi din gură că-i grăea:
Ferice de tine
C'ai fapt bine,
In raiu măndru merge-vei,
Descuet tu găsì-l-vei,
Descuet şi luminat,
Intra-vei nejudecat
La prănz sta-vei nechemat,
Nechemat neimputat,
Pahar plin ĕi inchina,
Lumina te-a lumina.—
Sănătate 'n astă casă
Şi in cruci măndră frumoasă.

(va urma).

Th T Burada.

PĂSURILE UNUI AMERICAN

in România.

Partea a doua.

XXV.

Blackwurst din nou in Iaşi.

Master Iohnston era acum din nou in Iaşi. Elena se intorsese şi ea cu părinţii ei. Pretutindeni nu se auzea vorbă decăt de Blackwurst şi de Elena. Ba că are s'o iee, ba că n'are s'o iee; că au eşit azi impreună călare la Copou; că Americanul nu-i American; că o bunică a Elenei nici nu vra să-l vadă in ochi fiindcă-i protestant; că Elena au fost dĕunăzi la biserica protestantă şi aşa mai departe.

— Ei, cum mai merge cu optimismul dumitale in privinţa Românilor? il intrebă Tikfleet de la compania asfaltului indată ce-l intălnì.

„Eu nu sunt din aceia care judecă o ţară pe nevĕzute şi care scriu volume intregi de „Travels“ asupra unor ţĕri prin care nici n'au trecut.

— Cu caracterul dumitale ai să ajungi să nu te mai plăngi de nimic.

La d-nul Corsinescu, unde se duse pe la vre-o doue oare, era mare tărăboiu. Nişte slugi se bătuserĕ şi un amploiat de la biuroul slugilor venise să le iee la numitul biurou.

„La ce serveşte această institutiune?

— Slugile de care ne tănguim sunt duse mai intăi la poliţie unde mănăncă o bătae şi de acolo la biurou unde li se administrează altă bătae. Dealmintere biuroul nu slujeşte la nimic.

„Dar bătaea nu-i invoită in România.

— Ce are a face! Căud s'ar uita lumea la ce-i scris pe hărtie, nu ar putè face un pas fără să consulte o lege.

Blackwurst voì să vadă Penitenciarul.

„Ce resultate a adus sistemul celular in România?

— Sistemul celular? intrebă interlocutorul sĕu cu mirare. Noi n'avem nici un sistem, grămădim inchişii căte douezeci intr'o odae.

Despre aceasta se incredinţă Blackwurst curănd.

„Aceştia toţi sunt condemnaţi pe mulţi ani?

— Ba de loc, cea mai mare parte sunt preventivi.

„In ori ce caz nu aşteaptă mult şi sunt judecaţi?

— Asta se 'ntĕmplă cum are noroc hoţul; unul stă căte-o lună pănă ce-i judecat, altul aşteaptă şase luni, uneori aproape un an. Şi la sfirşit se 'ntsmplă adeseori să fie achitaţi.

„Ei bine dar cum remăne atunce cu echitatea?

— Echitatea? Ce mai trebue echitate la talhari!

Blackwurst voi să se informeze pentru ce erau inchişi aceşti oameni atăt de rĕu vĕzuţi şi află că cel puţin o treime din ei erau condemnaţi pentru furare de găini, de lemne sau de alte nimicuri. Insă doue sau trei luni de stagiu in criminal ĕi face talhari perfecţionaţi şi a doua oară căud sunt inchişi dosarul lor e plin de fapte mai grele.

„Recidiviştii formează majoritatea inchişilor, zise Blackwurst căud eşi, şi aceasta din doue cause: intăiu din corumperea tinerilor culpabili, căt timp stau in inchisoare şi al doile prin lipsa de ocupaţie la eşirrea lor.

— Ori ce vei face, tot degeaba; cu talharii o scoţi vre-odată la capĕt?

In acest timp un tĕnĕr ofiţer de pompieri se apropiă de Birmănescu şi de Blackwurst.

„Ce faci Cristescule? nici nu te cunoşteam; căud te-ai schimbat aşa?

— M'am săturat şi eu de permutări şi am trecut la pompierii din Peatră. Ne vedem desară, desigur.

„Desigur... au revoir.

— Au revoir... bonjour!

„Bravo băetul lui Cristescu! a pus măna pe bunicică slujbă, zise d-nul Birmănescu.

— Cum bunicică slujbă? are să aibă mai puţin de lucru fiindcă-i la pompieri?

„Ei! nu mĕ 'nţelegi dumneata? lucru ca lucru, dar mai făn de ici, mai căte-un cal de colea, tot are s'o scoată la capĕt mai bine decăt la infanterie.

Blackwurst deschise ochii ca un om care se miară straşnic şi zise: nu prea inţeleg. Blackwurst ajunsese acuma inapoi la d-nul Corsinescu, unde era invitat la masă.

XXVI.

Blackwurst in Basarabia

Peste căte-va zile Blackwurst află că se mai găsesc Români şi dincolo de hotarele Romăniei. Iohn insă nici nu voea să creadă de una ca aceasta.

— Da d-nule, suntem un neam numeros, descendinte din coloniştii lui Traian. Soarta ne-a pus aice ca o barieră insurmontabilă şi ca o sentinelă pururea vigilentă la gurele Dunării. De la Tisa la Marea-Neagră şi de la Nistru la Porţile de fer, resună limbagiul românesc. Dar vai! sub maghiarul apăsător zac in intuneric şi in mizerie trei milioane de Români; in Bucovina nepotul lui Traian geme sub piciorul nemţesc şi cnutul rusesc deabia ţine in astĕmpĕr populaţiunea fremisantă din Basarabia răpită şi din Basarabia furată. Afară de aceasta şi dincolo de Dunăre aquila romană şi-a lăsat urmele ei. Un milion de Români intind braţele spre Romănia li-

beră, spre liberalele sale instituţiuni. S'a constituit acum o societate macedono-română care tinde la eliberarea lor, şi cine ştie? mai curănd sau mai tărziu un tunel făcut de la Giurgiu pe sub Balcan pănă la Vlaho-Clisura va pune in contact numai decăt pe Cuţo-Vlahi cu Românii nedependenţi.

„Nobil plan! zise Blackwurst.

— Toţi aceşti Români de prin Rusia, Austria, Transilvania, care trăesc sub jug şi in miserie, vězěnd prosperitatea la care au ajuns Românii liberi, vězěnd admirabila stare a těranului din România, vězěnd instituţiunile noastre liberale şi perfecta noastră administraţiune nu aşteaptă decăt momentul favorabil pentru a se scula ca un singur om, şi scuturănd jugul străin să dee măna cu fraţii nedependenţi şi să formeze un singur stat mare şi forte. In Ungaria nobilimea, in Basarabia ţaranul, cu toţii fără deosebire de clasă vor conlucra la acest magnific scop. Aceste toate erau zise de Nae Gălușcă, profesor de peste Milcov. A doua zi Blacwurst şi plecă in Basarabia pentru a studia starea spiritelor in acea provincie; după aceea mě voiu duce şi in Austro-Ungaria, zicea el; incep insă cu Rusia pentrucă acolo fiind asuprirea mai tare, şi mişcarea trebue să fie mai energică.

Pe linia Iaşi-Ungheni, bietul Iohn era să remănă fără cap. Se ştie că pe acea linie podurile erau făcute atăt de strimte incăt ori ce călětor care ar fi scos capul la fereastră, il scotea de veci. Murind din causa aceasta mai mulţi amploiati, podurile s'au mai lărgit in timpii din urmă.

La Ungheni Blackwurst voì să viziteze stabilimentele de băi. Se primblă pentru aceasta mai mult timp pe malul Prutului dar nu zări nicăiri cea mai mică umbră de stabiliment. Din intămplare insă dădù peste nişte cucoane care se desbracaserě de tot şi se pregăteau să intre in apă. Aparițiunea lui Blackwurst şi a lui Iohn le făcù să ţipe ca nişte leoaice.

„Aşa se fereduesc cucoanele aici? intrebă Iohn.

Peste căte-va minute Blackwurst era pe teritorul rusesc; in curănd trenul il aduse in Chişinău. Aice fù intimpinat la gară de sir Mackenzie Fitzpaper către care avea recomandaţie din partea onorabilului domn Tıkfleet de la compania asfaltului. Sir Fitzpaper era un un om foarte amabil aşa incăt nu cruţă nimic pentru a da toate informaţiile şi a se pune la dispositia lui Master Iohnston. Sir Fitzpaper remase incremenit căud auzì de ideile lui Blackwurst asupra Românilor din Basarabia.

— Ce rescoală visezi dumneata domnule Blackwurst! du-te prin sate şi intreabă pe ţěran; el iţi va spune că habar n'are, că Rusu-i pravoslavnic şi că plăteşte mai puţin bir decăt dincolo de Prut.

„Dar nobilimea?

— Nobilimea s'a rusificat şi se inchină in numele impěratului.

„Cel puţin in districtele răpite de curănd agitaţiunea e mare?

— De loc; ai auzit de vre-o opţiune in masă pentru naţionalitatea română? guvernul român in loc să romaniseze prin toate mijloacele acele districte, lăsase pe Bulgari şi pe Ruşi să facă ce vor voì. Dealmintere starea materială e mai bună dincoace şi acesta este un argument iresistibil, pentru

populaţiile neculte de pe aici. Românii trebue să facă toate chipurile pentru a intrece pe vecinii lor in bogăţie, prosperitate şi legalitate pentru a forma un centru de atracţiune către care să năzuească populaţiile române de prin prejur, in loc ca să se intëmple contrarul adică Românii liberi să alerge după aceste populaţii.

Master Blackwurst voì să se incredinţeze despre aceste lucruri şi făcù o călëtorie de vre-o zece zile prin Basarabia şi anume prin căte-va sate pănă la Bender; de acolo se scoborì la Ackerman, la Ismail, la Bolgrad şi in sfirşit se intoarse pe la Galaţi inapoi la Iaşi. In Bender Master Iohnston fù arestat ca şpion; o telegramă insă de la ambasada americană din Petersburg il scăpâ de inchisoare.

Cum ajunse in Iaşi Blackwurst se apucâ să inveţe metodic limba românească. El avea o mulţime de planuri, pe de altă parte avea să se ducă şi in Transilvania, aşa incăt voea să ştie bine românește.

Tot Nae Găluşcă de peste Milcov ëi slujì de profesor.

„Limba română e limba romană precum populul român e populul roman, de vreme ce in Dacia nu a remas nece unul singul picior de Dac. Literatura română e una din cele mai bogate şi originea ei se pierde in noaptea timpurilor ca şi civilisaţia română care a intins ramurile asupra Europei. Veţi şti d-nule că revoluţia franco-gală e o urmare a celei lui Horia şi Cloşca din Transilvania şi că avëntul celei de la 1848 a plecat de la noi. Unirea României a servit drept model Unităţii mumei noastre Italia şi imperiului german. Ca să revin la limba românească veţi şti că am dat afară din limbă toate cuvintele nelatine care nu sună frumos la ureche precum: cracatiţă, prepeliţă, chefteriţă, pichiriţă, chichiriţă, veveriţă, etc. şi am introdus cuvinte romane pure.

— D-nul acesta e nebun, zise Iohn căndeşirë.

„Aşa mi se pare şi mie, respunse Blackwurst; trebue să ne căutăm alt profesor.

Elena auzind despre această hotărire a lui Master Iohnston se oferì să-l inveţe românește, ceea ce Americanul primì cu mare mulţămire.

XXVII.

Iohnston Blackwurst şi Flecarovici.

Master Iohnston Blackwurst ceruse in căsătorie pe domnişoara Corsinescu. Romanul seu insă nu ar fi fost complect dacă nu i s'ar fi intëmplat şi cumplita sa rivalitate cu d nul Arsenie Flecarovici, fost amploiat la ministeriul de finanţe. De mult d. Arsenie umbla după Elena. Părinţii ei i-ar fi dat-o poate; dar domnişoara se impotrivì cu inverşunare la ideea unei uniri cu d-nul Flecarovici. Şi in adevër slut mai era acest domn. Ce deosebire intre el şi Elena! ea „ai cărei ochi negri străpungea piepturile cele mai tari şi pe a cărei buze de rubine se ingănau zefirii tremurători.“ Domnul Flecarovici fusese dat afară din funcţiune căci făcuse oare care infidelităţi visteriei române. De atunce caracterul seu devenise uricios şi căuta pricină la toată lumea. Cănd află că Master Iohnston ceruse in căsătorie pe Elena, un vulcan isbucnì in pieptul seu.

Mai multă lume era adunată la domnul Corsinescu. Elena vorbise mai toată sara cu Blackwurst. La căteva intrebări ale lui Flecarovici ea respunse foarte rece.

— Am auzit, d-nule Blackwurst, că nu ai prea remas satisfăcut din observaţiile ce ai făcut asupra ţĕrii noastre, zise Arsenie.

„Nu prea, eu sunt sincer şi spun lucrurile verde. Ceea ce m'a intristat foarte mult este reaua stare a ţĕranilor şi corupţiunea ce domneşte in administraţie.

— Cum? administraţia noastră este coruptă?

„Se 'nţelege!

— Acest se 'nţelege a dumitale e foarte grav şi poate să aibă consecinţi şi mai grave pentru dumneata, nu este permis unui străin să ne insulte aşa ţara!

„Permiteţi cu toate aceste ca jidanii să vĕ insulte şi să vĕ batjocurească in propria dumnevoastră ţară.

— Destul d-nule! vom vorbì mai deslusit in curănd, zise d-nul Flecarovici, indepărtăndu-se la braţul capitanului Fudulici.

Elena era foarte emoţionată; cu toate aceste căuta toate chipurile să-şi ascundă turburarea şi urmâ convorbirea cu Master Iohnston.

„O căt aş voì, domnişoară, să mergeţi in America! Societatea in care trăiţi nu este pentru dumnevoastră, inteligenţa rară de care sunteţi inzestrată vĕ face să recunoaşteţi neinsemnătatea lumii ce vĕ incunjoară, şi nobilele simţimente de care aţi dat dovadă merită să strălucească in adunări care să ştie a le apreţuì.

— Nu-mi pare rĕu că sunt Romăncă, nici nu aş vra să fiu născută Americană. Ceea ce doresc este ca şi ţara mea să ajungă civilizată ca Statele-Unite, pănă atunci mĕ voiu conforma şi eu mijlocului in care trăesc!

— Dar aveţi să plecaţi cu mine!

„Niciodată! voiu remănè in ţara mea!

— Ei bine fie! mĕ voiu face şi eu român!

Oara era inaintată şi toată lumea se gătì de eşire. Căndu Master Blackwurst fù in cear-dac, d-nul Flecarovici se apropiâ de el şi-l intrebâ dacă mănţine cele ce-o spus asupra ţĕrii româneşti?

Blackwurst se uità cu despreţ la dĕnsul.

— Tăcerea dumitale e un rĕspuns pentru mine, zise Arsenie şi cu răpeziciune ĕi şterse o palmă.

Blackwurst făcù un pas inapoi.

„Mănţin ceea ce am spus, dumnevoastră care sunteţi in jurul meu imi veţi fi marturi, acest barbar imi va da cont inaintea tribunalelor.

— Cum, nu voeşti să te baţi la duel cu mine? iţi mai dau o palmă dacă-i aşa.

„Domnule Blackwurst, dumneata atăt de curajos, nu-l provoci la duel?... să fi fost eu in locul dumitale il sfărmam căndu mi-a dat palma.

— Domnule, află că eu nu intrebuinţez curajul şi forţa brutală decăt incontra animalelor sĕlbatice şi pentru a mĕ apăra de puterile naturei. De oameni mĕ apără justiţia. Ţerile in care oamenii işi fac singuri dreptate sunt pe aceeaşi treaptă cu Patagonia şi ţara Zuluşilor.

In casă la d nul Corsinescu era cea mai mare turburare. Cuconul Alecu nu ştia ce să facă. Elena era furioasă pentru laşitatea Americanului şi toate ilusiile ei sburau intr'o

clipă. Ea dădù a înțelege aceasta Americanului.

„Toată lumea vra deci să mi fac justiție singur? veți vedea dar de am curaj sau nu! duelul va fi cu revolverul și nu se va considera ca sfîrșit decăt prin moartea unuia din adversari.

A doua zi Blackwurst era la locul de intălnire intovărășit de onorabilul domn Tikfleet de la compania asfaltului și de fratele d-nului Corsinescu. Flecarovici sosise pe de altă parte cu căpitanul Fudulici și cu Mitică Havuz. Toate incercările secondanților ca să-i impace furĕ zadarnice. Blackwurst avea hotărirea nestrămutată de a se bate. Flecarovici oferea acum să-i ceară scuze in public și inscris prin ziare. Blackwurst era neinduplecat. Secondanții mĕsurarĕ distanța. Adversarii erau să inainteze cum vor voì și să tragă căud or vrea.

— Partez messieurs! strigă Nicolae Corsinescu.

Blackwurst inaintă doi pași și intinzĕnd revolverul in direcția adversarului sĕu ĕi zise: „te ert! află că sunt cel intăiu trăgător din lume, și pentru a i-o dovedì lovì in pălăria lui Iohn care se ținea nemișcat la vre-o 80 de pași. Am vrut numai să probez lumii care din noi doi e laș!

Iohn sări de doi coți in sus.

(va urma).

N. D. Xenopol.

POESII.

O MAMA...

O mamă, dulce mamă, din negură de vremi,
Pe freamĕtul de frunze la tine tu mĕ chemi;
Deasupra criptei negre, a sfăntului morměnt
Se scutură salcămii de toamnă și de vĕnt,
Se bat incet din ramuri, ingănă glasul tĕu...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormì mereu.

Căud voiu murì, iubito, la creștet să nu-mi plăngi;
Din teiul sfănt și dulce o ramură să frăngi,
La capul meu cu grijă tu ramura s'o'ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tĕi stropi;
Simți-o-voiu odată umbrind morměntul meu ..
Mereu va crește umbra-i, eu voiu dormì mereu.

Ear dacă impreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă 'n triste zidiri de țintirim,
Morměntul să ni-l sape la margine de riu,
Ne pună 'n incăperea aceluiaș sicriu;
De-apururea aproape vei fi de sinul meu. .
Mereu va plănge apa, noi vom dormì mereu.

M. Eminescu

STEJARII.

La răsăritul zilei, acolo unde vie
Lumina isvorește ca și o bucurie,
Și lasă să apară pe cerul luminos
O rază aurie de soare călduros;

Acolo pe o culme ce spre apus coboară,
Se vede o frumoasă pădure seculară,
O ceată voinicească de uriași stejari,
Ce luptă bărbătește cu vênturile mari.

Pe coaja lor bătrână, ei poartă lungi și late
Scrijelituri in formă de răni cicatrizate,
Și ramuri inverzite, ca niște brațe tari,
Intind spre apărare puternicii stejari.

Spre ziuă când se urcă la cer palida ceață,
Prin fibrele lor mișcă o sevă, o viață,
Și sara când adie poeticul zefir,
Un viu și proaspĕt aer prin frunze ei respir.

In zarea luminoasă măreți ei se arată,
Și lucia lor frunză pe margini festonată
Ne amintește par'că pe bravul militar,
Incoronat in luptă cu frunze de stejar.

Ș'atuncea ni se pare că brațele 'nverzite
Dau freamătul rĕsboinic de arme oțelite,
Și 'n trunchiul ce sub crivĕț se mișcă jălitor,
Se pare că vorbește glasul eroilor.

PARAUL.

Pe fĕnațele 'nflorite cu frumoase albăstrele,
Curge ca o bucurie părăiașul cristalin;
Și tot curge și tot smulge de la maluri floricele,
Și la vale tot le duce legănate pe-a lui sin.

Sub o salcie pletoasă valul doarme și suspină,
Crengile in jos lăsate păn' pe apă se scobor;
Cărtița sub moșinoae duce traiu făr' de lumină,
Și din earbă scoate capul șerpele șuerător.

Peste ape săgetează rândunica cea voioasă,
Pe o trestie subțire doue presuri sfătuesc;
Fac buraticii a ploae prin fĕnațele pletoase,
Și prin papura cea verde broaștele orăesc.

Țarca bate și tot sare când pe-o creangă, când pe alta,
Și pe lunca inverzită cântă cucul de noroc;
Cu aripele intinse sbor bătlanii peste baltă;
Indoind gătul pe spate cocostărcii toc din cioc.

Pe sub soare ciocărlia se alintă 'n ciripire,
Ceriul ride—apa ride,—fluturașul argintiu

Inălbește in albastru ca un fulg de fericire;
In părĕu se oglindește soarele cel auriu.

Fĕt-Frumos cel din poveste pe carare la fântână,
Bun ajuns dă Cosinzanei, apoi cofa-i ia din mănă
Și ducĕndu-o la gură, insetat cată la ea...
Fericit ese voinicul—apa dragostei el bea.

FLUTURII.

Pintre razele de soare
Sboară albe aripioare,
Fluturi, floricele vii,
Stelișoare fulgurii;

Lin se urcă, se anină,
Pe o scară de lumină
Sburătorii ceriului,
Dragalașii soarelui.

Ei nu știu ce-i bĕtrănețа,
Gingași sunt ca tinerețа;
Scurtă e viața lor,
Ca viața florilor.

Apoi toți cu alintare,
Sburătoare legănare,
In albastrul, viu eter,
Toți ca visurile per.

Ca și dĕnșii sunt in lume,
Fluturi sunt cu dulce nume...
Mititeii, cănd ei mor,
De la sinul mamei sbor.

N. Beldiceanu.

Bibliografie.

Dumbrava le Dorobantz (Episode de la guerre d'orient 1877—78) poème roumain par Auguste R Clavel. Iassy, 1880. O broșură de 38 pagine.

Despre crestăturile plu aşilor pe cherestele și alte semne doveditoare de proprietate la Români de Teodor T. Burada. Iași, 1880. O broș. de 27 de pagini.

Compendiu de Geografia Univer ală, prelucrat in usul școalelor medie și a Preparandielor. Arad 1880. Un volum de 304 pagine.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui *D. D. R* in *Buc* Toate trei respinse!

D-lui *M. G. S. I.* in *Buc.* Ne pare rĕu că nu vĕ putem face *marea plăcere.*

D-lui *a* in *Iași.* *De atunci trăesc in lume*
Fără minte, fără duh,
Desperarea mĕ repune,
Și nu știu unde s'apuc.
Ce vĕ putem face?!

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XIV. — No. 2. 1 Maiu 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

Doue scrieri istorice asupra lui Mihai Viteazul.

BALCESCU SI TEUTSCHLÄNDER.

Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul urmată de scrieri diverse de *Nicolae Bălcescu* publicate de pre decisiunea societăţii academice române şi insoţite cu o precuvêntare şi note de A. I. Odobescu. Bucureşti 1878.

Mihail der Tapfere ein Zeit und Charakterbild aus der Geschichte Rumäniens von *W. St. Teutschländer.* Wien und Bucarest 1879.

Domnul cel mai strălucit al foastei Muntenii, Mihai Vodă Viteazul a fost cercetat in mod istoric de doi autori, unul român, dintre capii mişcării din 1848, neuitatul Bălcescu şi altul străin, d-nul W. Teutschländer, pastor protestant din Bucureşti. Modul cum figura eroului român se oglindeşte in aceste doue spirite atăt de deosebite, inţelegerea caracterului şi a scopurilor sale pot desigur să dee prilej la o aseménare plină de interes. De-o parte vom vedè sufletul Românului aprins de iubirea de patrie ce mişca atăt de puternic inimele in 1848, entusiasmându-se pentru măreaţa figură supusă cercetărilor sale; de alta, vom găsì o minte rĕce, care vra deşi nu poate intotdeauna, să rămână nepărtinitoare.

Scopul lui Bălcescu, căud scrie istoria lui Mihai Viteazul, este de a „deştepta in noi simţimêntul datorinţii ce avem de a păstra şi a mări pentru viitorime această preţioasă moştenire“ (p. 26). Acel al d-lui Teutschländer de a „inţelege personalitatea lui Mihai, aşa cum ea se desvoltâ, ca un product al poporului seu şi al imprejurărilor ce au inriurit asupra sa“ (p. XII). Bălcescu avea deci pe langă espunerea istoriei lui Mihai Vodă şi altă ţintă inaintea ochilor, acea de a aprinde in sufletul cetitorului iubirea de mărire şi de glorie a naţiei române, de a deştepta in el simţimêntul patriotismului. D-nul Teutschländer este cu totul nepăsător in această privire. El se indeletniceşte numai cu istoria lui Mihai Viteazul şi expunerea sa ar putè deci să fie o icoană credincioasă a caracterului şi tendinţelor domnului român.

I.

Se 'nțelege de la sine că partea literară a ambelor lucrări nu poate prilejì nici o asemĕnare, fiind scrise in limbi deosebite și trebuind deci a fi mĕsurate cu mĕsuri deosebite. Totuș atăta putem spune că pentru noi Românii, meritul literar al scrierii Bălcescului este foarte mare, că ea este in tĕnĕra noastră literatură o floare din cele mai scumpe. Cugetările inalte și drepte care dau viață și interes la fie ce pas povestirii sale; colorile cele vii sub care infațișează intĕmplările, și care te fac să crezi că le-ai vĕzut cândva și că cetindu-le ți le aduci aminte, patriotismul infocat care incălzește istorisirea sa, o limbă curată, care pe alocurea samĕnă răpită de la vr'un vechiu cronicar; toate aceste insușiri fac din *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul* un cap de operă in limba română care mult timp va aștepta semenele sĕu. Această măeastră lucrare remase insă trunchiată prin moartea ce răpì in floarea vĕrstei pe autorul ei, un fragment asemene unui torso antic, in care frumusețа liniilor păstrate lasă a intrevedea ce trebueau să fie cele dispărute. Nu credem a fi nedrepți spunĕnd că pentru literatura germană scrierea d-lui Teutschländer nu va putè avea vre-o insemnătate, observând ce e drept că literatura germană, mai bĕtrână și mult mai insemnată decăt a noastră, pune autorilor ce voesc să strălucească in ea cerinți mult mai grele decăt acele ce le poate impune o literatură ce este abia la inceputul desvoltării sale.

In privirea planului general al lucrării, acea a lui Bălcescu se arată ca mai largă și mai deplină. D-nul Teutschländer se mărginește la expunerea faptelor lui Mihai Viteazul, luănd din istoria țerilor vecine numai ceea ce este neapărat pentru ințelegerea intămplărilor raportate. Bălcescu dimpotrivă arată pe larg imprejurările europene in mijlocul cărora se viră ca intr'un cadru figura lui Mihai Viteazul. El arată cum Austria, ingrozită de cruzimile făcute de Turci după isbucnirea rĕsboiului din 1592, incepe a propovedui, cu ajutorul papei, o nouă cruciată contra dușmanilor creștinătății, căreia ĕi făgăduesc ajutorul lor Filip II regele Spaniei, ducii de Toscana și Mantua, principele Moscoviților și Sigismund Batori principele Transilvaniei. In acest rĕsboiu Turcii, după ce incearcă oare care perderi, își incoardă din nou puterile și ieu cetățile Raab, Papa, incunjură Comornul și amenință Viena; atunci in momentul critic se ridică „un nou campion al creștinătății, care-și aruncă sabia puternică in cumpĕna rĕsboiului și chiamă biruința sub steagurile lui Christos“ (p. 47). Mihai Viteazul este, după Bălcescu, unul din elementele ci se inarmează la sfirșitul secolului al XVI contra barbariei musulmane, unul din luptătorii creștinătății improtiva ei. Istoria lui este deci arătată ca un episod in lupta cea mare a Europei contra inchinătorilor lui Mahomet, dar Bălcescu știea că acest episod intrecea in insemnătate chiar poemul cel măreț al duelului creștino turc.

D-nul Teutschländer, in loc de a urma această cale, ce pare așa de firească, in-

cepe istoria sa prin o expunere a stării administrative, militare, financiare a Munteniei ce nu stă in nici o legătură cu remăşiţa scrierii sale, căci d-sa nu tratează istoria lui Mihai Viteazul din punctul de vedere al reformelor introduse in ţară de acest domn, ci se mărgineşte la arătarea rolului seu de cuceritor. D-sa merge atăt de departe in această privire incăt uită chiar a vorbì despre un aşezămănt vestit al lui Mihai Viteazul, acela prin care consfinţeşte robia ţăranului. Faţă cu o asemene indepărtare a tot ce se raporta la lăuntrul ţerii ne intrebăm de ce folos poate să fie lunga d-sale introducere in care esplică ce erau neamurile, mazilii, breslele, scutelnicii, dorobanţii, ferentarii, puşcaşii şi alte multe amărunţimi? Introducerea la o lucrare trebue să stee in o legătură oare care cu corpul ei. Mărturisim că acea a d-lui Teutschländer ar fi putut lipsì, fără a jignì intru nimic inţelesul istoriei lui Mihai Vodă.

Cu alte cuvinte introducerea lui Bălcescu este indreptăţită fiindcă cuprinde istoria generală, fluviul cel mare in care istoria Munteniei, cu Mihai Vodă impreună, se contopeşte ca un riu ce amestecă cu dănsul cursul valurilor sale; acea a d-lui Teutschländer, statistică şi descriptivă, este ceva de prisos, intru căt nu pune in legătură istoria sa cu curentul cel mare european ce singur poate să-i dee insemnătatea cuvenită.

II.

Expunerea imprejurărilor care duseră pe Mihai in fruntea ţerilor romăne şi apoi il aruncară din această culme in cădere şi morment este mai identică in ambii autori. Amundoi arată cum Mihai Vodă suindu-se pe tronul Munteniei găsì acest tron aşa de căzut şi de ingenunchiat inaintea Turcilor şi ţara atăt de expusă pustierilor şi jafurilor oardelor turceşti şi tătăreşti, incăt el inţelese in curănd că singura măntuire a lui şi a ţerii sta in o legătură cu marea mişcare ce se ridica din Europa creştină improtiva asupritorilor sei. Modul insă cum el intră in această legătură infăţişază in ambii noştri istorici oare care deosebire. Pe căud Bălcescu arată că Mihai trimite soli la Sigismund Batori pentru ai propune conlucrarea sa la combaterea Turcilor şi anume pe fratii Buzeşti (p. 49), Teutschländer trece cu totul peste această solie şi arată participarea lui Mihai Viteazul la lupta improtiva Turcilor ca o urmare a stăruinţelor lui Batori pe lăngă Mihai.

Rescoala lui Mihai improtiva Turcilor, prădarea şi jăfuirea oraşelor turceşti de pe malul drept al Dunării, intăiele loviri ale lui Mihai cu oştirile turceşti şi tătăreşti, trimise spre a inăduşì resmeriţa, sunt arătate de Bălcescu şi de Teutschländer aproape in acelaş mod, cu deosebire numai că Bălcescu dă mai multe amărunţimi asupra acestor imprejurări. Faptele Romănilor din iarna anului 1595 sunt insă inălţate de Bălcescu mai mult decăt se cuvine unei istorii drepte şi nepărtinitoare. El spune despre dănsele: „Coprinderea Brăilei inchee intr'adevăr glorioasa campanie din iarna 1595, *fără*

seamĕn poate in istoria lumii. Niciodată simţimĕntul libertăţii nu imbărbatâ mai puternic inima unui popor; patru luni de-a rândul, nesocotind rigoarea ernii, nici numĕrul cel mare al duşmanului, pururea in cămpul bătăliei, mereu ca niște uriaşi s'au rĕsboit Românii din ambele ţeri. Intr'o vreme aşa de scurtă, ei se luptarĕ in zece bătălii insemnate, imprăştiarĕ mai multe armate duşmane, cuprinserĕ ca la 25 oraşe mari şi puternice, şi cetăţi şi prădarĕ in laturile lor *mai multe mii de sate. Constantinopolea insaş ei vĕzù pustiind prin foc şi flacări pănă la porţile sale!* Privind in totul această campanie, imaginaţia este isbită de atătea indrăsneţe intreprinderi săvirşite ca intr'un vĕrtej de vitejie, de un popor setos de libertate, tresărind sub impresia unui geniu rĕsboinic" (p. 76). Ori cine vede in aceste rânduri mai mult pe patriot decăt pe istoric şi asemene laude peste mĕsură se intălnesc mai des in cartea lui Bălcescu. Istoricul insă nu trebue să uite că, dacă patriotismul ĕi este invoit, acesta niciodată nu trebue să intunece adevĕrul.

Cu prilejul tratatului de inchinare pe care Batori il smulge de la Mihai in momentul căud acesta era amenințat de cumplita expediţie a lui Sinan Paşa, ambii noştri autori işi arată cugetările lor asupra purtării lui Mihai Viteazul in această imprejurare. Pe căud insă Teutschländer arată că Mihai deşi „nu se aştepta la o aşa umilire precum o cuprindea acest tratat, totuş fù nevoit să se supună puterii imprejurărilor şi să recunoască logica faptelor" (p. 55), Bălcescu găseşte earăş mijlocul de a pune o esclamare patriotică: „Mihai găsì in inima sa curajul rar şi foarte de lăudat de a jertfi mărimea şi neatĕrnarea sa, dragostea de sine, drepturile sale şi *chiăr ale patriei*, pentru un mare interes al omenirii şi al civilisaţiei creştine." (p. 94). Noi credem că Mihai avea inainte de toate in gănd scăparea ţerii sale de robia turcească şi că interesul creştinătăţii, dacă avea vre-un rol in mintea sa, era acel de mijloc pentru indeplinirea silinţelor sale şi nu de scop al acestora.

Insemnătatea luptei de la Călugăreni este recunoscută de amundoi istoricii. Deosebirea insă in modul lor de a privì lucrurile se vede foarte bine tocmai aice. Pe căud Bălcescu povesteşte cu toată credinţa vestita faptă de vitejie a lui Mihai, care, vĕzĕud că un moment oştile sale slăbise, se aruncă el singur in mijlocul Turcilor şi ucide mai mulţi duşmani cu primejdia vieţii sale, Teutschländer priveşte această istorisire numai ca o „anecdotă (Heldenstückchen) menită a ilustra eroismul lui Mihai" (p. 59 notă).

D-nul Teutschlander putea să treacă sub tăcere această imprejurare, dacă nu voea să o creadă, deşi este spusă de istorici unguri şi germani (Walther*). A o atinge insă cu ironie, nu era de loc potrivit pentru un istoric nepărtinitor; căci d-sa trebuea să-şi aducă aminte că scrie istoria unui viteaz, căruia insuş d-sa nu i tăgăduesţe această insuşire (p. 251); prin urmare nu trebuea să lovească tocmai in

*) Tesaur de monumente istorice pentru România de *A. Papiu Ilarian*. Bucureşti 1862 p. 28.

fapta aceea ce pune in lumină vitejia sa personală.

Cu prilejul intrării lui Mihai in Transilvania pentru a o cuceri Teutschländer își dă multă osteneală pentru a arĕta, după istoricii unguri, așa de puțin vrednici de credință in această imprejurare, toate jafurile și prădăciunile comise de armata română in Ardeal și cu deosebire in ținutul Sașilor. Cu toate aceste d sa singur inchee descrierea cu cuvintele următoare: „să și aducă cineva aminte cum se purtau trupele lui Tilly, ale lui Wallenstein și chiar acele suedeze ale lui Gustav Adolf in resboiul de 30 de ani chiar sub ochii conducĕtorilor lor, și cum deatunci s'au purtat resboaele chiar in Europa cea civilizată „și Mihai de sigur va fi judecat mai blănd de cum o fac cronicarii și istoricii Transilvani.“

Bălcescu la rĕndul seu nu lipsește a se exprima asupra Sașilor in cuvinte foarte violente cănd e vorba de a-i trage la respundere pentru așa numita trădare a lor cătră Mihai Viteazul. „Sașii n'aveau nici un temeiu a se revolta. Ei impreună cu Secuii, chemaserĕ pe Mihai in Ardeal. Acesta nu numai că-i mănțuì de tirănia lui Andreiu Batori, dar insă ei favora cu deosebire in toată vremea; dar Sașii *nemulțămitori și mișei*, căt bănuirĕ slăbiciunea făcĕtorului lor de bine și vĕzurĕ că și impĕratul e impotriva-i, nu pregetarĕ a-l părăsì și a resplătì prin o *trădare mărșavă* binele ce le făcuse Domnul Românilor.“ (p. 481) Pentru ca această *tiradă* a lui Bălcescu să fie indreptățită ar trebuì mai intăi să ne fi dovedit că Mihai ajutase pe Sași și i scosese de sub tirania lui Andreiu Batori curat numai din iubire de omenie. Aceasta desigur că insuș Bălcescu n'ar fi făcut-o intru căt este cunoscut că Mihai se slujì de Sași și de Secui pentru a pune stăpănire pe Transilvania. Deci iubirea lui Mihai pentru Sași fusese *interesată*. Ei bine acea a Sașilor pentru Mihai avea acelaș caracter. Incetănd interesul lor pentru Mihai; ba acesta chiar prin dușmănia sa cu impĕratul devenind dușmanul lor, să-i invinuim că n'au mai ținut cu dĕnsul? să numim trădare această schimbare a vĕntului politic?

III.

Deosebirea cea mai mare intre aprețuirile ambilor scriitori asupra faptelor lui Mihai Viteazul se ivește cănd e vorba de a judeca motivele ce l'au indemnat la cucerirea Transilvaniei și apoi a Moldovei, precum și politica urmată de Mihai cu prilejul acestei cuceriri.

Bălcescu susține că Mihai Viteazul n'au făcut decăt să realizeze pentru un moment o politică tradițională la Români, unirea țerilor române, că el vĕzĕnd greutățile ce intimpina din partea aliaților sei ca să facă o expedițiune puternică și serioasă improtiva Turcilor... căută care sunt elementele de putere ale patriei lui și nu-i fù cu anevoe a le găsì“ (p. 248). Nu putem impărtăși cu nici un chip părerea lui Bălcescu că ideea unirii ar fi fost in țerile noastre mai tot așa de veche ca și intemeerea principatelor. Mircea cel Mare se zice că ar fi fost Domnul cel intăiu care a vrut să o pună in lucrare. Dar despre acest domn se știe numai atăta că a venit improtiva lui Iuga Vodă al Moldovei

şi că l'a prins, inlesnind dupăcum se pare familiei Mușăteștilor (inrudită cu a Basarabilor?) suirea in scaunul Moldovei. De asemenea şi Stefan cel Mare Domnul Moldovei când cuprinde Muntenia după invingerea lui Radu Cel Frumos, in loc de a unì sub o singură coronă ambele aceste ţeri, aşază domn in Muntenia pe un prieten al seu, Laiot Basarabă. Că acelaş Stefan pune mâna pe vr'o două cetăţi din Transilvania, după invingerea regelui unguresc Mateiu Corvin, sau că Petru Rareş, fiul seu, ocupă Bistriţa in aceeaşi ţară, de la Ioan Zapolia, toate aceste nu ne indreptăţesc a stoarce ideea unirii la Români in timpuri mai vechi. Bălspune că: „naţionalitatea deşi nu avea atunci acel caracter reflectiv şi ideal ce a dobândit in zilele noastre, dar era mult mai puternică ca simţimênt“ (p. 250). Aceasta este cu totul neesact. Ideea naţională este un product al desvoltării conştiinţei naţionale, prin urmare al minţii, al cugetării şi nu este datorită instinctului ca iubirea de familie. Pentru a-mi iubì poporul trebue să ştiu că fac parte din el, trebue să am conştiinţă nu numai de legăturile morale ci şi de acele materiale ce mĕ unesc cu dênsul. Toată desvoltarea omenirii ne arată că ideea naţională se coace cu cât poporul inaintează in cultură şi civilizaţie şi că ea remâne ascunsă cât timp poporul e acufundat in barbarie.

In Italia intâlnim tendinţa unitară încă de pe timpul lui Petrarca şi apoi mai puternică încă pe timpul lui Machiavelli şi a papei Iuliu II; dar nu trebue să uităm că încă de pe acele timpuri, Italia era ajunsă la o cultură foarte inaltă şi era deci firesc lucru că poporul ce se desfăta la producerile literare şi artistice ale unui Dante, Petrarca, Bocacio, Rafael, Michel-Angelo şi Leonardo să dorească a trăì şi un traiu comun.

Dacă unirea Italiei fù impedecată până in timpurile noastre, aceasta au provenit din pricina intereselor dinastice care se improtiveau interesului naţional. Trebuì ca timpul să intărească pe unul şi să slăbească pe celelalte pentru a aduce la isbândă ideea naţională.

De asemene şi pentru Germania trebue să nu uităm că Luther traduce Biblia pe la inceputul secolului XVI şi că de atunci inainte limba germană devine ca o oglindă a naţionalităţii acestui popor până când la sfirşitul veacului trecut şi la inceputul acestui de faţă o puternică mişcare filosofică şi literară aduce tot mai aproape de isbucnire mişcarea naţională care-şi găsì, macar până la un punct, realizarea sa in timpurile noastre.

In ţerile române vedem intr'adevĕr pe la mijlocul veacului XVII un inceput de mişcarea naţională prin introducerea limbei române in locul celei slavone in biserică şi stat; dar acest inceput se pierde earăş in uitarea cea cumplită a epocei fanarioţilor şi până in veacul nostru el nu mai reinvie. Dacă este deci să vorbim de ideea unirii la Români in mod serios şi istoric şi nu numai ca o zadarnică inchipuire, trebue să ne coborim până la pragul istoriei contimpurane, la inceputul veacului in care trăim.

Mihai ca un product al timpului şi poporului seu nu putea să aibă alte gândiri in mintea sa decât acele ce umpleau capetele mulţimii. Geniul lui Mihai nu este teoretic, ci practic. Numai in ştiinţă poate un

om să schimbe până la un punct indreptarea gândirii şi să dee naştere unei idei nouĕ; pe terămul politic oamenii mari au fost in totdeauna acei ce au incorporat cugetările şi interesele secolului lor. Şi aceasta trebue să fie aşa intru cât geniul teoretic lucrează singur, ear cel practic numai pe basa poporului seu ori a omenirii.

Deaceea Teutschländer judecă mult mai drept pe Mihai spunĕnd: „nu se poate deduce din faptele de până acuma că Mihai să fi avut in gând o misiune naţională la cucerirea Transilvaniei. Dar chiar dacă el ar fi avut conştiinţă de o asemenea cugetare, nu stătea in puterea lui de a o aduce la implinire. Atât el cât şi sfetnicii lui Valahi erau lipsiţi de capacitatea organizatorie a omului de stat. Invingĕtorul este in această privire mult mai pe jos decât cel invins. Pentru a intreţinè in mişcare maşina complicată a ocărmuirii in această ţară, el se vĕzù nevoit de a se pune in legătură cu căţi-va nobili din partida imperială, imbrăcându-i in dregătorii civile şi militare şi dăruindu-i chiar cu averi confiscate de la cei căzuţi şi fugiţi. Pe lângă aceste el era faţă cu ţara un mandatar al impĕratului şi chiar din această pricină nu putea să intreprindă o schimbare radicală in starea politică a conaţionalilor şi coreligionarilor sei, dacă nu voea să se pornească improtiva sa impĕrat şi dietă şi să pună in cumpĕnă toate isbânzile sale. Pe lângă aceste, mintea sa cea sănătoasă trebuea să-i arĕte că nu putea pune temeiu pe un ajutor insemnat din partea poporului român. El s'ar fi putut slujì de dĕnsul spre a-şi mărì armata, dar nu spre a-l impărtăşì la trebile publice, pentru care nu avea nici o destoinicie, nefiind copt pentru viaţa politică. Deaceea şi găsim că poporul român din Transilvania nici nu cerù de la Mihai drepturi politice, ci singura lui dorinţă era scăparea de sarcinele, in adevĕr grele, ale şerbiri şi egalisarea sa cu cele trei naţiuni domnitoare.“ (p. 139).

Dacă scoatem din aceste vorbe temerea d-lui Teutschländer pentru lipsa de talent organisatoric a lui Mihai, pe care d-sa insuş il recunoaşte intr'un grad insemnat*) atunci ne pare că d-sa a caracterizat indestul de bine posiţia lui Mihai in Transilvania. Intr' devĕr este de observat că Bălcescu insuş invinueşte aspru pe Mihai pentru că cucerind Transilvania n'a căutat sprijinul puterii sale in poporul român. El spune intr'un loc: „Din nenorocire Mihai nu pricepù niciodată că in popor şi numai in popor era adevĕrata lui putere, adevĕratul lui sprijin. El le căutase când in nobilime, când in armată şi in oştile mercenarii, când in ocrotirea Austriei.“ (p. 468) şi aiurea: „Noi care robiserĕm pe fratii noştri ţĕrani din Ţara Românească şi păstrasem in robia Ungurilor pe cei din Ardeal, mai meritam noi oare atunci mărimea şi fericirea?“ (p. 513) Dovadă vederată şi mai pre sus de indoeală că ideea naţională era străină minţii lui Mihai Viteazul. El făcù de sigur o greşală, crezĕnd că va putea mănţinè domnia Transilvaniei cu ajutorul Ungurilor, al Saşilor şi al Austriei. Dar ar fi fost o greşală mult mai mare de a se sprijinì pe Români. Intreprinderea lui Mihai, domnul unei ţeri mici şi slabe, de a-şi intinde domnia pe socoteala a trei

*) „In timpul acestei lucrări, care pune in o frumoasă lumină patriotismul lui Mihai precum *şi talentul seu organisator*, iarna trecuse“ p. 68.

puteri mari vecine: Turcia, Austria şi Polonia, era osindită a da de greş de la inceput; deaceea ori cum s'ar fi purtat acest domnitor, el nu putea decăt greşi şi tot talentul, toate sbuciumările sale nu puturĕ indrepta o causă perdută. Aici stă adevĕrata pricină a căderii lui Mihai.

Care a fost scopul lui Mihai la cucerirea Transilvaniei este uşor de găsit. Inzestrat cu o ambiţie tot aşa de mare ca şi mintea sa, el voi să şi mărească intinderea stăpănirii sale şi cucerì Transilvania şi Moldova, *nu fiindcă erau impoporate tot cu Români, ci fiindcă că prin posiţia şi imprejurările lor politice se arĕtáu de sine ca obiectivul ambiţiei sale.* El le-ar fi cucerit de sigur şi dacă n'ar fi locuit in ele nici un singur Român.

IV.

Bălcescu era unul din revoluţionarii de la 1848. Nu trebue să uităm această imprejurare dacă voim să judecăm cu nepărtinire şi să inţelegem scrierea lui. El o alcătuea tocmai in vremea ferberii celei mai puternice a ideei naţionale care mişca la 1848 inimele Românilor, pe căud striviţi sub incălcarea rusească şi turcească, capii acelei mişcări, rătăceau prin ţerile apusului. Apăsarea la care era expus spiritul seu, nu putea să nu pună in o lumină falsă mai multe din intrebările asupra cărora el indreptase cercetările sale. Aceasta il face să slăvească gloria Românilor prin nişte cuvinte ce nu se potrivesc de loc cu modestul rol pe care l'am jucat totdeauna in omenire. El căuta să se despăgubească de lipsele timpului de faţă aruncănd fantasiile sale in sinul trecutului. Tot din această pricină el descopere in Mihai ţeluri pe care acesta nu le-au avut şi ĕi atribue ideea unirii Românilor. Deaceea insfirşit el tratează cu cuvinte aşa de aspre pe Saşii din Transilvania care nu făceau altă ceva decăt a căuta de interesul lor, mobilul suprem al faptelor politice şi mustră cu atăta amărăciune pe Mihai pentru părăsirea Românilor din Transilvania, căud Mihai nici că putea să facă altfel.

D-nul Teutschländer ne pare frămĕntat in cursul scrierii sale de doue tendinţi. Acea a inimii sale de german pornită de la sine incontra Românilor şi acea a minţii sale pătrunsă pe deplin de intăia datorie a ori cărui istoric, nepărtinirea. Celei d'inteì tendinţe ĕi atribuim noi fapte ca acele mai sus enumerate; arĕtarea că rescularea lui Mihai Viteazul incontra Turcilor a fost rezultatul stăruinţelor lui Sigismund Batori; prea via descriere a prădăciunilor armatei muntenești in Transilvania, denegarea talentului lui Mihai Viteazul şi altele de aceste. Celei de a doua, care pentru onoarea scriitorului predomneşte cu mult in lucrarea sa, datorim nişte găndiri asupra lui Mihai Viteazul care n'ar fi putut eşì mai drepte şi mai frumoase nici din pana unui Român nepărtinitor. Aşa Teutschländer sfirşeşte capitolul seu „Mihail devine vasalul impĕratului Rudolf“ prin următoarele cuvinte: „Căt de deplin se schimbase situaţiunea in un restimp aşa de scurt! Mihai, necunoscutul ban de Craiova cu şese ani mai inainte, era acuma Voevodul cel temut şi respectat din toate părţile, de impĕrat, de Sultan şi de fostul seu proteguitor şi suzeran, care ĕi ajutase a ajunge

la putere. Plin de ambiţie, frămĕntat de dorinţa de stăpănire şi de fapte mari, el intinsese acum măna spre Moldova şi starea Transilvaniei era aşa fel, incăt planurile sale de cucerire puteau fi puse in lucrare cu sprijinul impĕratului şi asupra acestei ţeri, indeplinind astfel dĕnsul rolul acela pentru acăruia realizare Sigismund Batori se arĕtase prea slab. Norocul era favorabil *Viteazului;* Steaua sa se urca!“ (p. 91). D-sa resumă apoi astfel judecata sa asupra domnului român: „Istoria şi poporul român il privesc ca pe eroul naţional şi i-au dat supranumele de „Viteazul“ şi intr'adevĕr această insuşire a caracterului nu-i va putè fi tăgăduită nici chiar de duşmanii sei. Deşi o mai mare măsură de cultură decăt o avea Mihai, precum şi o oare care nobleţă a sufletului sunt neapărate figurei unui erou, totuş in asemĕnare cu contimperanii sei, cu principii cu care soarta il aduse in atingere, el remăne un erou, un urieş intre nişte pitici. Căt de mici ne apar figurile unui Sigismund şi Andreas Batori, unui Ieremia Moghilă, a umbrei celui de rege Sigismund de Polonia, căt de mic ne pare chiar impĕratul Rudolf pe lăngă dĕnsul! Inţelegem deci pentru ce politicii români ai timpului de faţă, privind cu mândrie la Mihai, serbează in el incorporarea unei idei, inchegarea vechiului imperiu daco-roman, şi cum lumea de astăzi, entusiasmată de faptele sale, i-au ridicat un monument ca celui mai mare erou naţional.“ (p. 251).

Luată in parte fie care din aceste scrieri are meritele şi neajunsurile ei. Ele insă se intregesc, incăt, cetite amundoue, pot să ne dee o idee indestul de lămurită despre faptele şi caracterul eroului român.

A. D. Xenopol.

FAUST

(Fragment din partea intaia).

trad. din Goethe.

(urmare *)

Afară de poarta Oraşului.

(Oameni de tot felul es la primblare).

Căţiva lucrători.

Unde mergeţi pe acolo?

Alţii

Noi, la casa de vĕnat.

Cei d'intăi.

Noi ne ducem păn' la moară.

Un lucrător.

Pe la iaz e minunat.

Al doile lucrător.

Drumul cela pentru mine plăcut nu este de loc.

Amundoi

Dar tu, unde?

Al treile.

După alţii merg şi eu intr'un noroc.

Al patrule.

Hai la Burgdorf! de ve-i dorul să găsiţi frumoase fete,
Bere bună şi batae căt puteţi purta pe spete.

*) Vezi Conv. Lit. anul XIII, No. 1 din Aprilie 1879.

Al cincile.

Indrăcit mai eşti, bădiţă, tot spinarea te mănâncă,
Trei bătăi din cele sfinte nu ţi-au fost destule încă?
Acolo nu merg, eu unul mĕ feresc de acel loc.

O servitoare.

Nu! nu! lasă-mĕ mai bine in oraş să mĕ intorc.

Alta.

Il aflăm acum desigur după plopi colo in dos.

Cea de 'ntăi.

Şi chiar de-l aflăm, aceasta nu-mi aduce vr'un folos..
El pe tine te urmează, joacă cu tine mereu,
Şi din dragostile tale, prea puţin mĕ 'ncălzesc eu.

Al doile.

Astăzi, dragă, nu e singur, căci el vine insoţit
De cel tĕnĕr blond la barbă, şi cu pĕrul increţit.

Un şcolar.

Vezi cum de vrăjmaş mai calcă, cele sprintene le-
liţe;
Se grăbim, să le ajungem, să'nhăţăm câte-o fetiţă,
Bere tare, tutun iute şi o fată 'mpopoţonată
Sunt trei lucruri de minune ce fac fericirea toată.

O fată de burghez.

Nu i ruşine să vezi tineri şi aşa frumuşei bărbaţi
După slugi... bucătărese fugĕnd ca nişte turbaţi,
Pe când, in alese cercuri, lesne ar putè venì ..

Al doile şcolar (către cel d'intăi).

Să nu mergem aşa iute... frate nu te prea grăbì:
Dinapoi vin două mândre imbrăcate de minune,
Una este o vecină care foc in inimi pune.
Nu căta că-s prefăcute şi ţin pasul cumpănit:
Ele, ca să vĕ dea braţul, vor primì pân' in sfirşit.

Cel d'intăi.

Lasă frate! nu mi-e gustul multă vorbă să lungim.
Vino iute că mi-e teamă vânatul să-l prăpădim.
Mâna care-o sĕptĕmână pune mătura in joc,
La Duminici te desmeardă grabnic, bine şi cu foc.

Un burghez.

Nu! primarul ist nou mie... nici de frică, zeu,
nu-mi place.
De când este la putere, boer mare el se face.
Toate trebile stau baltă şi oraşul părăsit.
Ca să-ţi cauţi interesul te 'nchini jos şi umilit
Şi tot n'ai nici o ispravă... Darea hojma se măreşte
Pentru binele cel public nici un ban nu cheltueşte.

Un cerşitor (cântă).

Voinicei tineri, doamne frumoase,
Cu mândre haine, cu ris voios
Aruncaţi astăzi priviri miloase
Şi peste omul cel pĕcătos.

Domnul trimite haru-i cel mare
Ori cui dă milă la cerşitor.
Faceţi ca ziua cea de serbare
Să-mi fie mie zi de-ajutor.

Alt burghez.

Eu Dumineca 'n deobşte şi in zi de sĕrbătoare,
De-a vorbì despre rĕsboae aflu o plăcere mare.
Pe când colo in Turcia, intr'un loc indepărtat
Unii cu alţii se 'ncleaştă şi păn' la moarte se bat,
Tu, te razemi pe fereastră, sorbind berea'ncetişor
Priveşti sutele de luntri pogorind riul uşor,
Şi'apoi sara, către casă mergĕnd, cu drept preţuim
Pacea, şi timpul de pace, noi in care vieţuim.

Al treile burghez.

Şi eu, cuget in aceasta tot aşa, dragă vecine,
Las acolo, cât le place capul să şi-l spargă bine,
Las să se restoarne toate, pe toţi dracul las să-i iee
Numa pe la noi, a casă, toate 'n locul lor să stee.

O bĕtrână (către fetele de burghez).

Dumnezeule! ce fete mândre şi impodobite,

Ori şi care le priveşte, simte mintile smintite!
Numa nu pre fiţi fudule... mai lăsaţi un picuşor
Şi tot ce doriţi in suflet, vĕ pot implini uşor.

Fata de burghez

Să ne depărtăm, Agato... lumea n'ar zice de bine
Vĕzĕnd astă vrăjitoare, pre faţiş vorbind cu mine.
Totuş spre Sfăntul Vasile bĕtrăna a isbutit
Să-mi arĕte, in oglindă, viitorul meu dorit.

A doua fată de burghez.

Mie, pe cristal odată un soldat mi-a arĕtat,
De mai mulţi ai sei tovarăşi el părea incunjurat.
De atunci mereu il caut şi pe drumuri il păndesc,
Dar soldatul cel din vrajă, ochii mei nu intălnesc.

Soldaţi (cântă).

Ziduri fioroase,
De nalte cetăţi,
Fetiţe frumoase
Cu ochii isteţi,
Spre voi, făr de frică,
Noi ne aruncăm
Munca nu e mică,
Dar vĕ căpătăm.

Trămbiţa resună,
Noi pornim voios.
Cu inimă bună
Cade bravul jos,
Trecem ca furtuna,
Viaţa este vis:
Una căte una
Porţile-am deschis.

Vezi, cetatea mare
Stă jos la pămĕnt,
Vezi, fetiţa n'are
De zis un cuvĕnt.
Spre voi, fără frică
Noi ne-am aruncat,
Munca n'a fost mică
Dar v'am căpătat.

Faust şi Wagner.

Faust.

De povoara cea de ghiaţă valul se deslănţueşte,
Sub ochirea primăverei ia obicinuitu-i pas.
A nădejdei bucurie, jos in vale inverzeşte,
Iarna slabă şi bĕtrănă sus la munte s'a retras.
Fugĕnd ea, pe cămpul verde, mai asvĕrle căteodată
Un ochiu plin de vijelie şi suflare inghetată,
Dar albeaţa mereu scade sub un soare 'nvingĕtor,
Vietatea şi mişcarea se lăţesc incetişor.
Raza soarelui, pe toate in colori vra să le'mbrace
Şi'acolo unde bucheturi ea cu flori nu poate face,
Imprumută de la oameni a lor haine 'mpodobite.

De pe-această inălţime, spre oraş priveşte 'n dos,
Vezi mulţimea cum se'ndeasă sub porţi nalte, negrite,
De-a sorbì raza din soare fie care-i bucuros.
Invierea ta, o Doamne, pe toţi pune 'n veselie
Căci cu toţii pot a zice că chiar insuşi, azi, invie.
Mici şi mari ese din case din a stradelor strimtoare,
Din atelii şi din fabrici, de sub bolţi apăsătoare,
Din bisericile nalte şi de tainici umbre pline
Toţi se respăndesc afară prin cămpie şi gradine!
Vezi cum barcele se mişcă peste riu, in lung şi lat,
Priveşte pe cea din urmă, cum de mal s'a departat;
E atăt de incarcată incăt crezi că s'acufundă...
Nu-i carare de pe munte unde om să nu pĕtrundă,
Haina, cu mii de coloare, or ce pisc inveseleşte.
Ascult' a satului sgomot, danţul vezi cum se 'nvĕrteşte
A poporului aice este raiul păměntesc!
Mĕ simt şi eu om aice, şa trăi eu indrăznesc.

Wagner.

A umbla cu domnul doctor e onoare şi folos.
Astfel, prin aceste locuri n'aş dorì să ratacesc...
Căci sunt duşman de-ori ce 'n lume e de rand şi sgomotos.
Scărţiala cea de scripce, ţipete şi joc . uresc.
Ei sbiară par'că chiar dracul ĕi inhaţă in spinare
Şi'asta la ei se numeşte bucurie şi căntare.

Țĕrani (sub tei).

Danț și Cânt

Ciobanașul vesel la danț se gătește,
Rumeior și tĕnĕr eată-l că sosește;
Sub teiul cel mare toți se 'mping la joc!
Hupai, țupai, tot așa
Pân opinca ne-a crăpa.
Istu-i flecău mândru, faceți, faceți loc!

Eată-l in danț intră... Și pe o fetiță
O stringe de mână... vra să-i ia guriță...
— Nu te prea intrece, măi ciobane, 'ncet
Hupai, țupai, tot așa
Pân' opinca ne-a crăpa
Zice fetișoara ce s'a mâniet.

Dar pe earba verde, plin de veselie
Danțul se intoarce... pe toți el invie,
Fata stringe mâna iubitului seu
Hupai, țupai, tot așa,
Pân opinca ne-a crăpa.
Dați voinici mai tare, dați voinici mereu.

Nu te cred, ciobane: amorul cel mare
Vr'o lungă credință știu bine că n'are,
— El insă spre luncă o trage din joc.
Hupai, țupai, tot așa
Pân opinca ne-a crăpa
Așa sub tei merge danțul plin de foc.

Un țeran bĕtrân

E frumos, domnule doctor, intre noi de a veni
Și 'ntr'o zi atât de mare de-a nu ne despreți.
E frumos să vedem omul plin de-a minții avuție
In popor, cu toți grămadă, azi, amestecat să fie
Deaceea, te rog primește o ulcică mai frumoasă,
In care-am turnat, acuma, bĕutura recoroasă,
Și bĕnd-o-ți dorim cu toții, și setea să-ți potolească
Și ori care picătură mulți ani ca să-ți dăruească!

Faust.

Salutara bĕutură din tot sufletul primesc;
Fericire, sănătate, tuturora vĕ doresc!

Bĕtrânul țeran

Se cuvine domnul doctor se s'arĕte 'n timp ferice,
El care, in zile grele, călduros ne-a ajutat.
Pe câți oameni plini de viață putem azi vedè aice
Care prin al tĕu părinte de la ciumă a scăpat!
Când el singur a pus capĕt la grozava-pidemie.
Deși tĕnĕr, pe atunce, tu la molipsiți intrai,
De prin case, 'n toată zioa, se scoteau de morți o mie
Dar tu, de la ori ce bolnav totuș sănătos eșeai.
Câte valuri și ispite n'ai avut a infrunta!
Dar de sus, susține Domnul pe cel care ne-ajuta!

Toți.

Să trăiască omul vrednic, intre noi mulți ani să fie!
Și la ori care nevoe el in ajutor să vie!

Faust.

Cătră Domnul cel din ceriuri se cuvine-a vĕ pleca;
Singur el poate s'ajute, și ne 'nvață-a ajuta...
(se depărtează cu Wagner).

Wagner.

Ce plăcere, tu om mare, trebui astăzi să simțești
Când de la mulțimea 'ntreagă cinste și respect primești!
Fericit acela care, poate astfel profita
De talentul ce din ceriuri a venit in partea sa.
Tatul la fiu te arată, toți intreabă, se grăbesc
Imprejurui tĕu... și cântul .. danțurile se opresc.
Toți pe cale pleacă capul, toți iți poartă-amor ferbinte
Și 'ngenunchi mai că s'ar pune, ca 'naintea celor sfinte.

Faust.

Câți-va pași încă să facem până colo lângă stâncă
Unde să luăm repaos o minută noi putem.
Acolo, ades stam singur, cuprins de-o gândire-adâncă
Și in post și rugăciune zioa'ntreagă mĕ munceam.
Plin atunce de nădejde, tare in a mea credință
Suspinând in rugăciune pe genunchi mĕ aruncam

Şi pe Tatul cel din ceruri, rugam de-ar fi cu putiuţă,
Să obţin sfirşitul ciumei; şi in lacrimi mĕ 'necam
Auzit-ai cum mulţimea păn la ceriuri mĕ inalţă
Dar vai! lauda mi-e mie ca şi risul cel de ghiaţă.
De ai putè cetì in mine deplin ai fi luminat
Cât de puţină onoare fiu şi tat' au meritat
Tatul meu era un doctor, om obscur insă cinstit
Care de bună credinţă vrea natura să cunoască,
Şi in cartea de mistere se silea ca să citească;
Dupăcum il ducea capul, el lucra neobosit.
Intr'o cuhne inegrită, cu adepţii se 'nchidea,
Şi, conform cu lungi Recepte, el contrarii tot ferbea.
Leul Roş lucea acolo, ca amantul indrăzneţ
Clocotind in apă caldă lângă crinul fară preţ.
Ş'apoi intr'o par' arzĕndă amundoi se aruncau
Din o capsulă in alta mereu tot se resturnau
Până când, Regina Iana in sticluţă se ivea,
Şi cu mii colori diverse la privirea lor lucea.
Eată care era leacul... mii de bolnavi au murit
Nime insă nu intreabă unul de s'a lecuit!
Vai! mixtura cea din Iaduri, mii de jertfe a făcut
Şi mai sigur decât ciuma in pămĕnt le-a prefăcut.
Dealuri, văi, tot pe aice, făr de milă-am pustiit,
Astă mănă, mii de oameni cu otravă a hrănit,
Ei acum, scutiţi de grije, in morminte locuesc,
Singur eu mai sunt cu zile şi amarnic resplătesc,
Când aud lumea cea proastă inălţând până la nori
Pe părinte şi ve fiul: doi isteţi omoritori.

Wagner.

Nu 'nţeleg de toate aceşte, cum poţi a te necăji.
Or şi care om de treabă, e dator a se sili,
Când exercită o artă, a urma după ştiinţă
Aducènd ş'o minte coaptă, şi destulă sirguinţă.
Ténĕr, pe al tĕu părinte de voeşti a-l onora
Supus trebue in toate sfatul seu a asculta.
Barbat—dacă in ştiinţă ai inaintat niţel
Fiul tĕu, la rându-i poate urmări mai nobil ţel.

Faust.

Fericit cel ce-i in stare măcar a nădejdui
Că pe-o mare de minciună ar putè încă plutì:
Ce nu ştim, tocmai ne trebui; şi ce ştim nu-i de folos!
Dar cu gânduri de aceste, mi se pare de prisos
S'amărim oara presentă care-i plină de splendoare.
Vezi, din mijlocul verdeţei, lucind casele sub soare!
El incet ingălbeneşte, se tot ştorge şi dispare.
A murit pentru noi ziua—ear el colo'n depărtare
Mersul falnic işi urmează nouă viaţă provocând.
Oh! ce n'am aripi acuma! mereu după el sburând
Tot de zori imbucurată aş privì lumea trecènd,
Peste văile trecute, piscuri s'ar inflăcăra
Valul argintiu din riuri, tot in aur s'ar schimba.
Nici prăpăstii, munţi sĕlbateci nu m'opresc din sbor pe mine,
Eată marea desvĕleşte sinuri largi, de sbucium pline!
Insă Zeul mĕ intrece, pare a se depărta
Dar un nou avènt pe dĕnsul să-l ajung m'ar ajuta
Spre a bea etern lumina-i, pas cu pas l'aş urmări,
Zioa avènd inainte, inapoi noapte-aş privì,
Cerul sus! jos mândre valuri! Ce vis plin de incântare!

Dar eată din ochii noştri de tot soarele dispare:
Trupul cu aripe slabe nu poate urma uşor
Păn la ţermuri ideale pe a sufletului sbor.
Totuş ferbe 'n fie care o idee innăscută,
Care sus, şi sus departe, ne indeamnă nencetat,
Când deasupra, ciocărlia in albastru cer perdută,
Cântul seu de dimineaţă peste noi a intonat!
Când vedem, mai sus de piscuri ce-s cu brad acoperite
Plutind vulturul puternic, pe aripe neclintite!
Când privim peste cămpie, peste-a lacurilor valuri,
Pe cucoară cum se 'ndreaptă spre a patriei verzi maluri!

Wagner.

Şi la mine, ades sună oara cea de fantasie;
Dar dorinţi de ale tale niciodată n'am simţit.
Lesne săturat e omul de păduri şi de cămpie
De aceea de la păseri eu aripe n'am răvnit.
Indeletnicirea minţii dă plăcere mai stabilă
Cu ea mergi din carte'n carte, eşti mănat din filă 'n filă
Cu ea nopţile de earnă lesne poţi să indulceşti
Când căldura studioasă in tot trupul o simţeşti.

Şi de poţi să deschizi încă şi un antic pergament
Ţi se pare că tot cerul se pogoară pe moment.

Faust.

Tu de-o singură dorinţă cuprins pe lume trăeşti,
Ah! fereşte-te, in cale, vre-o alta să intâlneşti.
Doue suflete, in peptu-mi, vai mie, se vrăjmăşesc,
De-a fugì unul de altul, zi şi noapte se smuncesc;
Cu trupeşti organe unul, de păment e strins lipit,
Imbătat de-amorul vieţii şi de dor nemărginit.
Altul sboară cu putere peste ceaţa păméntească
Vrênd s'ajungă,'n sferi senine, locuinţa strămoşască!
Dacă sunt spirite 'n aer ce, domnind plutesc uşor
Intre cer şi intre lume... Ah! coboare-sĕ din nor!
Dac' ar fi a mea acuma manta cea vrăjitorească
Care 'n clipă să mĕ ducă păn' in lumi necunoscute
N'aş schimba-o, nici pe haine cu mărgăritar cusute,
Nici pe manta de porfiră ce pe regi impodobeşte!

Wagner.

Ceata bine cunoscută a chema prudent nu este
Plutind spiritele 'n aer cu vĕrtejuri furtunoase,
Din tot colţul n'intind noue mii de mreji periculoase.
Despre nord vin care muşcă cu un dinte ascuţit
Şi cu limbi săgetătoare te pĕtrund, te otrăvesc.
Cele care tot usucă pleacă de la răsărit
Cu plămânele din oameni ele numai se hrănesc.
De la sud vin care-adună foc şi pară din pustii
Şi le-aruncă, fără milă, peste capul celor vii.
Cele din apus pornite par'c'ar recorì deodată
Dar in urmă inghit omul, cămpul şi holda lui toată!
Ele vin la glasul nostru in scop de a face rĕu.
Şi se 'nduplecă pe dată spre a vĕ'nşela mereu.
Se par la 'ntâia vedere că sunt chiar trimişi cereşti
Când minţesc ele'mprumută glasuri pure, îngereşti.

Dar e timp să ne intoarcem, vezi tot cămpul e suriu
Cadă negură, şi'n spete simţi ca vêntul e mai viu
Noaptea a cărei odihnă şi mai bine preţueşti...
Dar ce stai uimit deodată şi pe cămpi tot urmăreşti?

Faust.

Vezi colo un câne negru pintre lanuri alergând?

Wagner.

L'am vĕzut de mult; el insă pare-a fi câne de rând.

Faust.

La el bine mai priveşte şi spune, drept ce-l socoţi?

Wagner.

Drept un câne care face acele ce le fac toţi:
Mirosind cu ingrijire, fuge şi cată mereu
Să simţească in ce parte a pornit stăpânul seu.

Faust.

El tot cercuri mai restrinse, inspre voi venind, descrie!
Şi picioru-i de foc urme lasă... mi se pare mie.

Wagner.

Nu zăresc decât un câne—noaptea poţi a te'nşela.

Faust.

Par'c'ar vrea cu lanţ de vraje paşii noştri a lega!

Wagner.

Eu vĕd că 'n jur se roteşte ca nemernic, supĕrat
Că 'n loc de-a-şi afla stăpânul peste doi străini a dat.

Faust.

De tot cercul se restringe!... chiar aproape eată-l vine!

Wagner.

Ei, vezi, nici urmă de spirit, alt nimic decât un câne.
Urlă... de noi se sfieşte... dă din coadă tupilat.
După usul ce toţi cânii pe la noi au adoptat.

Faust.

Vin'... acasă ne urmează!

Wagner.

Ce sburdalnică fiinţă!

Dacă taci, el in picioare face sluj cu umilință;
De-i vorbești, sare spre tine; ce-ai perdut găsește tot!
Și un băț ca să-ți aducă el in apă sare 'nnot.

Faust.

Nici un spirit nu s'ascunde sub a cănelui natură;
Și, cum zici, la dênsul toate vin de la invețătură.

Wagner.

Cănele 'nvețat e vrednic și de iubirea ta chiar,
El ce printre studenți trece drept un iscusit școlar.

(se intorc, pe poartă, in oraș).

V. Pogor.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

Ghergani, 30 Iulie, 1879.

Amice,

Aice la moșie, la Ghergani, aveam până mai deunăzi, un vecin bun cu care am petrecut multe și lungi seri de iarnă.

Polcovnicul Ioniță Cegaiu din Cloșani, bětrăn verde, rumên la față și fără sbârcituri pe obraz; ras in toate Sâmbetele regulat cu perdaf; musteața și sprincenile albe ca colibia. El era născut cam pe la anul 1789 și a trăit până acum șase luni in satul Gămănești unde petrecea cu doi copoi vestiți pentru goana epurilor. Ziua intreagă din resărit până la apus, Polcovnicul ămbla cămpii, ear toamna, când se coceau coarnele și smeura, el se ducea la munte, se urca tocmai pe Vulcan de impușca căte un urs sau căte o capră neagră.

Acum un an, era nun mare la nunta lui Vișan dorobanțul, curcan cu trei cruci la piept. El bĕuse in sănătatea insurățeilor un pahar de vin roș din dealul Răsvadului și prinsese la limbă.—După ce se uită la semnele de vitejie ale militarului și le examină una după alta, ĕi zise:

— Măi Vișane, cine ți le-a dat ție astea?

„Căpitanul, respunse Vișan, mi le-a dat din partea Domnitorului, an când ne-am intors din țara Turcească.

— Dar fost-ai tu la bătălie?. Dat-ai pept cu Turcul? Luat-ai vre-un tun, vre-o cetate?

„Ce să dai pept cu Turcul, domnule, că unde te lasă să-l vezi?. Ședeau ascunși ca vezuri sub pămênt; ș'apoi batalionul nostru s'a brodit să nu fie nici când s'a luat Grivița nici la căderea Plevnii. Eram trimiși tocmai dincolo la Rădișeni unde păndeam să nu lăsăm ca să intre convoiuri și ajutoare, nici să easă vre-un Turc din cetate. Planul Moscalului era să-i prindă pe toți robi... așa spuneau ei. . apoi după predarea lui Osman Pașa, ne-am dus de-am incunjurat Vidinul; acolo, pe când așteptam din cias in cias să easă Turcii la luptă dreaptă, ne pomenim intr'o bună dimineață, că ridică steag alb și că trimit la ghenărariul nostru să-i inchine cetatea... am intrat in Vidin cu muzica in capul regimentului, de par'că era serbătoare.

Bĕtrănul Polcovnic Ioniță, după ce ascultă povestea soldatului, oftă zicĕnd:

— Ei!.. și eu m'am bătut cu Turcul in tinerețea mea; am intrat in Plevna cu Camenski și cu Suvarof și nu mi-a dat nime nici o cruce.

Cănd am auzit de numele lui Camenschi și de bătălii din alte timpuri, m'am apropiat de Polcovnic și m'am luat la vorbă cu el:

„Cum? nene Ioniță, zici c'ai fost cu Suvarof la Plevna?.. dar știi d-ta că deatunci trebue să fie aproape 70 de ani?

— Or fi, nențo, imi respunse el, că eram deabia băețandru ca de vre-o optsprezece ani cănd m'am scris la Cazaci cu bietul Tudor al nostru... Ne aduceau ispravnicii pălcuri, pălcuri și ne dădeau pe măna ofițerilor muscali de ne mustrulueau... după șase luni, cănd invĕțasem să dau cu sabia și cu sulița, ne-au dus dincolo, in țara Turcească.—Mi-aduc aminte ca acum: era in zioa de Ignat, cănd am trecut Dunărea pe ghiață și ne-am așezat in meterezuri... Cum ne-au simțit spurcații de Turci, au inceput să dee navală asupra noastră; trimiteau tot Zeibegi de cei cu cialmalele căt o clae pe cap, și Arapi de cei negri buzați, incălecați pe niște cai de scoteau foc pe nări; veneau tot iuruș, cu iataganul in dinți și cu pistoalele intinse in amundoue mănele de ți le puneau sub nas.—Pe atunci nu erau puști d'aste lungi care bat cale de-o poștă, ci venea moartea de-ți sta inainte ciasuri intregi și o vedeai bine in față. După căte o bătălie, cănd ne numĕram, remăneam uneori numai patru, cinci sute din doue mii căți fusesem, dar peste zece zile eram earăș in per, la loc, căci se umpleau golurile cu alți panduri trimiși din țară. Așa era invoeala cu Ipsilant.

„Rĕsboiul de atunci intre Turc și Muscal se iscase mai mult din pricina lui Ipsilant și a lui Moruz, fiindcă după ce Sultanul se ivoise cu impĕratul Alecsandru să-i ție șapte ani pe unul Domn in Țara Românească și pe celalalt Domn la Moldova, s'a măniat pe dĕnșii și i-au scos după doi ani. Lui Ipsilant trimisese chiar să-i tae capul, cum făcuse lui Hangerliu la 1799. Il simțise că ținea cu Moscalii și că era ințeles cu Pansvantoglu de la Vidin și cu Cerni-Gheorgi sĕrbul care amundoi se resculaserĕ incontra Porții.

„Pe atunci Sultanul asculta de povețele lui generalul Sebastiani care umbla să-l tragă in partea lui Napoleon... Ipsilante mai norocit decăt bietul Hangerliu a scăpat de gelat ca prin urechile acului; prevestit de tatăseu din Țarigrad precum și de ambasadorul Italinschi, el a fugit la Brașov; de acolo s'a dus la Petersburg și in ziua de sfăntul Nicolae, a intrat in Iași cu Michelson, in capul oștirii rusești. Generalul moscal il adusese Domn peste amundoue țerile, insă Domnia aceea a ținut și mai puțin decăt cea de'ntăi căci peste căteva luni impĕratul a trimis pe generalul Cusnicov president cu deplină putere asupra Moldovei și pe Enghelhart vicepresident cu residența in București ca să guverne cu Metropolitul și cu căți-va boeri mari.

„S'au bătut bine, foarte bine băeții noștri de astăzi, dar să știi, domnule, că și noi n'am fost mai pe jos in vremea noastră. Ne băteam sabie cu sabie, spangă cu spangă, pept la pept, dar cine ne-a mai știut?.. că pe-atunci nu era de-al de Alecsandri ca să ne cănte vitejiile și să ne inalțe in ochii lumii!

„Știi d-ta, domnule, ce om era căpitanul nostru Tudor?.. El care nu ridea niciodată, când auzea, că vin Turcii asupra noastră ca să năpustească păgânii ca vijelia când cu gândul nu te gândeai, el de bucurie incepea să cânte și să joace ca un copil. Intra in foc, domnule, par'că mergea la nuntă.—Românii s'au bătut totdeauna; n'a fost rĕsboiu fără ca ei să nu fi sărit asupra păgânilor.

„Reposatul moșu-meu Ciauș Vergea (familia noastră a fost neam de pandur din tată in fiu) își aducea aminte de pe la 1716, când a venit intăiaș dată Mavrocordat. El spunea că pe-atunci țara avea Dorobanți, Calarași, Odivoi, Seimeni, Talpași, Lefegii și Slujitori, 40,000 de oameni inarmați pe care Grecul, când a venit la domnie, i-a desființat ca să remăe ei Fanarioții stăpâni pe țară.

„La 1807, după ce am trecut Dunărea, ne-a luat generalul Isaiov, ne-a imbrăcat căzăcește, ne-a dat masdrace, ne-a pus pistol și sabie la brău și, după ce ne-a făcut șmotru, ne-a orânduit la Tatargic, o batae de tun departe de Vidin, ca să ținem pe Kărjaliu lui Mola-Aga să nu easă din cetate. Muncă grea! pentrucă pe toată ziua eram atacați de Arabi, și noaptea cădeau peste noi Manafii ca să ne scoată din meterezuri; dar noi aveam poruncă de la Miloradovici, morți, tăiați, să nu părăsim locul.

„Asta era pe când Bosniac-Aga bătuse pe Kamenski la Rusciuc de-l prăpădise, și pe când Mola-Aga gonise pe Moscali din toate locurile de pe 'mprejurul Calafatului; arseseră Caracalu și Cernețu; pustiiserĕ toate satele până in Craiova și imprăștieserĕ toată armata rusască. Numai noi Românii, un pumn de oameni, am ținut până a venit generalul Pangratia cu oștire nouă adusă din Rusia.

„Pe toamnă murise Michelson și in locul lui se orânduise Prosorowski comandant mai mare peste toată oștirea. Atunci ne-a luat Isaiov și ne-a dus in Balcani, tocmai la Kisil-hisar, zece zile cale... Deabia ajunsesem când a inceput să se vorbească de pace și ne-a intors la Lovcea unde, după ce am șezut un an fără să ne batem, ne-a venit poruncă se luăm Plevna căci ear se deschisese rĕsboiu.

„Când am tăbărit acolo s'au așezat tunurile la bataea zidurilor. Ne am apropiet de cetate până in șanțuri, le-am umplut cu mărăcini și cu saci de pământ, apoi am sărit in cetate... Eram numai noi, Pandurii lui Tudor la asalt, căci Moscalii cam greoi au ajuns tocmai tărziu, când noi ne băteam de un cias cu Turcii. Cadânele trăgeau puști și pistoale de la ferești, de ploua glonții din toate părțile ca grindina; sburau capetele ca mingele, unele cu cialmale turcești, altele cu chivere rusești, și curgea sângele gârlă.

„Un glonț m'a nimerit atunce drept in pept, de am zăcut șese luni. M'au dus la spitalul din Craiova in casele lui Priscoveanu de mi a scos plumbul de sub coastă.—Lui Tudor i-a venit de la impĕratul un inel cu peatră scumpă și cu numele lui Alexandru sapat pe el, ear noi iștialalți, când s'a făcut pacea și s'au imprietenit impĕrații, ne-am pomenit cu o bucată bună din țerișoara noastră sterpelită. Rușii, drept resplată, neau luat Basarabia din Dnistru până in Prut și a remas bună luată până in ziua de azi. Asta e dreptatea celor mari!

„Am trăit rĕu, domnule, cu Moscalii, căci ei ne tratau ca pe căni. Ofițerii lor mojicoși fără milă de om, tot: *Durac Moldovan* ne făceau și ne dădeau ghionturi prin fălci... Mâncam numai suhariu, un fel de pesmet negru ca noroiul și tare ca peatra; trebuea să l moi o zi intreagă in apă, să l faci terciu ca să-l poți băga in gură. Vara mai bucuros mâncam buruene ferte.—Când ĕi scapam prin vitejia noastră de câte o nevoe mare, ei atunci se gudurau și ne ziceau: *Dobre Kazaki*, ear numele de Român nu-l pomeneau niciodată; par'că se temeaŭ să nu le frigă cerul gurei... Fără noi nu mai luau ei Plevna nici atunce ca și acum!“

— Vezi, Polcovnice, pe-atunci nu erau jurnale nici reporteri ca să poată lumea afla cine se bate și cum se bate, dar o să vie o vreme in care se va găsì cineva ca să scrie și despre vitejiile Românilor din timpii când erau considerați ca căzuți in ochii oamenilor și treceau de molateci și de fricoși. O să se găsească el cineva să spue Românilor cine a fost slugerul Tudor, ce voea el, ce a făcut și ce a dobândit pentru țară cu Pandurii lui, căci lui ĕi datorim scăparea noastră din ghiarĕle Fanarioților; dar can spune-mi, te rog, ce s'au făcut acei 2,000 de panduri după ce s'a incheet pacea de la 1812 și a venit Caragea Domn?

„Vre-o două sute au format poteră sub comanda lui Slugeru Tudor, ear ceilalți neam respândit in toate părțile; unii au mai perit de ciumă. Eu, după ce m'am vindecat de rana din piept, m'am tras a casă la părinți unde am remas până la zaveră, când m'a chemat Slugerul și m'a luat cu Pandurii la București; am șezut intăi la Metropolie, pe urmă la Cotroceni și de-acolo ne-a pornit spre Pitești ca să eșim inaintea Turcilor care intraserĕ pe Valea Oltului. Tăbărisem la Goleşti unde am aflat că Ipsilant prinsese cu vicleșug pe slugerul Tudor și-i tăiese capul!. Atunce ne-am hotărit se cădem asupra Grecilor lui Ipsilant ca să-i scoatem din țară ș'am pornit spre Tĕrgoviște unde se afla tabăra lor, dar era târziu căci ĕi bătuse Turcul la Drăgășani. Chehaia-Bey nu lăsase picior de Mavrofor!.. Ipsilant cu Kneazul Cantacuzin și cu Manu părlitul fugiserĕ peste hotar. Ipsilant fusese prins de Nemți și inchis in cetatea Mohaciului.

„După moartea Slugerului au remas numai vre-o sută de Panduri, acei care s'au aflat cu Căpitan Solomon la bătălia de la Drăgășani. Ei s'au inchis pe urmă in mănăstirea Cozia unde au ținut voinicește incontra lui Baș-Beșliaga până la venirea lui Grigori Ghica Domn, la 1822.—Mai pe urmă, peste vr'o doi ani, când s'a făcut unchiul dumitale Costachi Cămpineanu Caimacan la Craiova, pe mine m'a numit Polcovnic de vĕnători, ș'am fost Polcovnic de vĕnători până când s'a deschis ear rĕsboiu cu Moscalul la 1828. Ne-am dus cu Căpitan Solomon și cu Maghieru de ne-am bătut incontra Turcilor 14 luni mereu, ziua și noaptea sub comanda lui Geismar și a lui Roth; vedeam in toate ciasurile moartea cu ochii că ne puneau Moscalii tot inainte unde era primejdia mai mare.

„Geismar indată cum a trecut Oltul, a trimis pe generalul Roth inainte să cuprindă Calafatul și el s'a dus de s'a așezat la Cioroi. Când deodată, s'a pomĕnit că-l ia Pașa de la Dii cu vestitul Ciapanoglu pe la spate

cu 15,000 de Savasii și cu 30 de tunuri. Turcii, după ce bătuserĕ pe Roth lângă Maglavița de-l topiserĕ, se aruncaserĕ asupra lui Geismar, ĕi tăieserĕ drumul și spre Cioroi și spre Calafat, ĕi luaserĕ toate vitele, tot proviantul din magaziile de la Galicea și le trecuserĕ la Vidin.

„Moscalii speriați când ĕi resbise Turcii la Băilești, fugeau in toate părțile strigând cât puteau: *Nazat! Nazat! Tureski duh!*... când farmazonul nostru, bietul căpitan Ciupagea, care nu știea că pe moscălește *nazat* vra să zică: *indărăt, inapoi*, aleargă pintre șiragurile noastre și ne strigă: „Auziți, băeți?.. Ghinărarul poruncește să mergem la *sat!*“

„Alt sat nu mai era decât Băilești de unde Turcii băteau cu tunurile in Moscali. Noi am dat navală la sat, ne-am răpezit la deal ș'am pus mâna pe tunurile turcești!.. Atunce Ciapanoglu crezĕnd, se vede, că suntem putere mare și că fuga Moscalilor fusese numai un vicleșug de rĕsboiu, s'a speriat și a luat-o la fugă spre Calafat, lăsând toate provisiile și munițiile... Le-am luat in ziua aceea 24 carĕ cu earbă de pușcă și 400 de carĕ cu zaharea.

„Roth, vĕzĕnd că fug Turcii dinaintea noastră, a prins la curaj, s'a intors și s'a luat de goană după Turci... Astfel s'a câștigat cea mai vestită bătălie din toată campania!.. Lupta a ținut trei zile și trei nopți... Am alergat după păgâni până i-am băgat in Dunăre... Baș-buzucii omoreau pe Agalele care se incercau să-i oprească de a trece riul și să-i intoarcă la luptă spre Calafat...

„Să știi, domnule, că fără Ciupagea al nostru mâncau Moscalii o papară de nu o mai uitau in vecii vecilor, dar se prăpădea și biata țară, căci pe unde treceau păgânii de Turci era numai foc și pârjol... Când te uitai noaptea de pe o movilă, te lua groaza și te cuprindea jalea! Vedeai numai focuri in toate părțile, cât luai cu ochii. Ardeau porcanele și căpițele de fĕn, clăile și siredele de grâu, căci era toamna, in strinsul bucatelor.

„După ce am isprăvit cu Turcii la Islas, la Calafat, la Cioroi și la Băilești, ne-au trimis generalul Gavrilenko de am măturat câți Turci mai remăseserĕ la Cireș și la Cerneți, incât n'a remas picior de păgân in Mehedinți și in Dolj... He! domnule, mult bine s'au mai bătut Românii și in rândul acela!

„La Cireș, a doua zi după batae, am căzut de ciumă... In ordia moscălească se incinsese boala de mureau câte doue, trei sute de soldați pe zi... Am zăcut 40 de zile pe mânile cioclilor care m'au jăfuit, mi-au furat tot ce aveam in chimir: patru ciasornice de aur și 500 de mahmudiele noi, luate de la Turci.

„Când am eșit din Lazaret, se făcuse pace. Moscalul, după obiceiu, ne mai ciortise o bucată de pământ la gurele Dunărei!!. Lui Solomon și lui Magheru le venise de la impĕratul Neculai, unuia Sfânta Ana la gât și celuilalt o sabie cu cruce, ear nouĕ ne-a dat drumul pe-acasă.

„Murise mama și-mi lăsase petecul ăsta de pământ, Cega; ș'am venit de m'am așezat la Gămănești. Pe la 1830, când s'a format miliția, n'am mai vrut să mĕ scriu. A stat mult de mine căpitan Ciupagea; vroea să mĕ primească porucic, dar mĕ săturasem de traiu rĕu... Mĕ logodisem cu Bălășica

cu care am trăit zile bune şi liniştite 42 de ani... acum, când oiu murì, vreu să mĕ ingroape la biserică, alături cu dĕnsa...“

L'am pláns pe Polcovnicul Ioniţă ca pe un frate, căci era pacĭnic vecin şi bun tovarăş de vĕnătorie.

Ion Ghica.

AFORISME

(compuse intr'un cerc literar din Bucureşti).

(urmare).

*

Mijlocul este totdeauna superior scopului şi-i regulează valoarea. Prin urmare frasa Iesuiţilor e diametral opusă adevĕrului şi trebueşte formulată: mijlocul justifică scopul. (T. M.)

*

Nu supĕrăm pe amicii noştri decât prin insuşirile noastre cele bune. (T. R.)

*

Este lipsă de dreaptă cugetare, când cineva pentru a se justifica de o faptă ce i se impută, arată causa care a produs-o. Aceasta o ştie ori cine, că tot ce se intâmplă in lume are o causă. Dar dintr'o causă justă nu poate isvorì o faptă imputabilă. Prin urmare a motiva nu vra să zică a justifica. (T. M.)

*

Voeşti să cunoşti lucrurile? priveşte-le de aproape. Vrei să-ţi placă? priveşte-le de departe. (I. L. C.)

*

Balonul aerostatic il poţi lega cu funii şi ţinè jos la pămĕnt, până când gazul mai expansiv nu l'a ocupat. Dar odată plin de acest element eteric, balonul rupe funiile injositoare şi se 'nalţă iresistibil in regiunile ce i se cuvin.

Tot aşa vocaţiunea in individ, libertatea in popor. (T. M.)

*

Cine are vocaţiune? Cel ce in momentul lucrării se uită pe sine. (T. M.)

*

Care popor este liber? Cel ce recunoaşte cercul de suveranitate a individului faţă cu ori cine, fie un rege, fie o majoritate. (T. M.)

*

In cea mai inaltă formă a existenţei tale, pierzi conştiinţa că exişti. (M. K.)

*

In posiţiunea cea mai nedemnă se aruncă oamenii care au destul curaj pentru a face o faptă după impulsul conştiinţei lor, dar nu au destul pentru a-i suporta consecinţele inevitabile.

Căci ce este nedemn? Tot ce e pe jumĕtate. (T. M.)

*

Pasivul şi activul fie cărui pas al omenirii sunt totdeauna in echilibru.

Pasivul descoperirii tiparului: s'au recunoscut nerozii, s'au numĕrat şi s'au găsit a fi dĕnşii cei mai mulţi. (I. L. C.)

*

Iubeşti imensitatea mării? Atunci o iubeşti sub toate formele ei şi iţi este tot una, dacă marea e in linişte sau e mişcată de furtună, dacă străluceşte sub aurora soarelui resărind sau dacă deasupră-i ultima rază de lumină se luptă cu intunericul nopţii.

Şi in sufletul omenesc e o imensitate, şi indată ce ai simţit-o, iţi pierzi mĕsura şi eşti pentru totdeauna al ei. (T. M.)

*

Anii fac pe om mai bĕtrăn, numai suferinţa il imbĕtrăneşte. (Anon.)

*

Nu cereţi de la pĕrău esplicarea mării, nici de la movilă esplicarea muntelui. In inţelesul celor mari se cuprinde inţelesul celor mici, dar niciodată dimpotrivă. (T. M.)

*

Pentru ca să devii tolerant cu oamenii, trebue să fi simţit nedreptatea lor. (Anon).

*

Nemărginit iţi este dorul: cum vrei să se cuprindă in actualitatea mărginită! Totdeauna remăne un prisos: desperare sau ironie. (T. M.)

*

Omul este ca o vioară: numai după ce i s'a rupt cea din urmă coardă, devine o bucată de lemn. (Carmen.)

*

Arta vieţii? Reservă, discreţiune, rĕceală—in genere negaţiune şi in resumat abnegaţiune. (T. M.)

*

Mândria exclude gelosia. (Carmen.)

*

Nu despera! Soarta nu vrea extreme. Din chiar mijlocul rĕului se naşte reacţiunea spre bine şi gerul cel mai greu iţi deseamnă pe fereastră flori de primăvară. (T. M.)

*

Prostia se pune in rangul intăiu pentru a fi vĕzută; inteligenţa se ascunde pentru a vedè. (Carmen.)

*

Numai in totalitate se dovedeşte adevĕrul. (T. M)

*

De mult ce-ai trăit pe pământ, ajungi a te teme de cer ca de cea din urmă şi cea mai crudă decepţiune. (Carmen.)

*

Ai un singur bloc de marmură: dacă il intrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minervă? (T. M.)

*

Dacă ai fost prea mult lipsit de bucurie, nu o mai aştepţi, şi când iţi bate la uşă, nu-ţi vine să deschizi de teamă să nu fie o durere mascată. (Carmen.)

*

Cu nemurirea sufletului d-voastre!
Cât trăiţi, aveţi idei muritoare, trup fără suflet.
La moarte să vĕ vie nemurirea? (T. M.)

*

Cum şi-au putut inchipui cei vechi că soarele se intoarce imprejurul pământului? Geniul are sateliţi, ear nu mediocritatea. (Anon.)

*

Este o delicateță mai inaltă, care consistă in a face contrarul de ceea ce prescrie delicateța ordinară. (T. M.)

*

Dacă lumina n'ar avè căldură, ar produce ea ceva? Astfel şi spiritul fără inimă. (Anon.)

*

Precum curg riurile spre mare, aşa curge viața spre moarte, şi tot ce este individual spre intunericul naturei creatoare. (T. M.)

CUIBUL COCOVEICELOR.

Acuma a venit rândul d-tale de a ne povestì ceva, imi spuse d-nul B* deşertând paharul de vin de Santorin ce ținea la mână. Masa noastră era pe sfirşite şi după oare care protestări din parte-mi, urmând după dorințele conmesenilor mei, le povestii următoarea imprejurare din viața mea:

Eram in vara anului 185* şi profitam de timpul vacanțiilor spre a petrece căteva sĕptĕmăni la moşia unchiului meu, generalul S* când intr'una din zile primesc o scrisoare de la un prieten care mĕ poftea la masă şi imi dădea a ințelege că voiu putè avè prilejul de a vedè pe *Daveli*. Faptele de vitejie ale acestui hoț vestit erau obştește cunoscute şi privii intămplarea de a da ochi cu un om aşa de extraordinar ca un prilej norocos. Poruncii să mi se pue şaua pe cal şi peste un cias ajunsei la casa d nului D* unde găsii o adunare numeroasă; masa era pe la şase ciasuri; *Daveli* se poftise singur, după obiceiurile de pe timpul acela când hoții aveau indrăzneala de a se primbla fără frică de pedeapsă pe la casele proprietarilor de moşii; şi in asemine imprejurări el era totdeauna foarte exact. Noi toți eram çam turburați, deşi gazda işi dădea toate silințele să ne linişteascâ ca unul ce fusese de voe de nevoe in critica posițiune de a se afla față in față cu acest vestit craiu al pădurilor. Ne duserĕm in sala de cină şi aşteptarĕm. La şase ciasuri punct, uşa se deschise şi *Daveli* intrâ. El era un om tĕnĕr, de statură mijlocie, cu trăseturi foarte frumoase, şi avea o musculatură care dovedea o putere extraordinară. Dădù mâna gazdei şi abie se inchinâ la cealaltă societate. Ne puserĕm la masă. Inceputul prănzului se petrecù in tăcere; insfirşit *Daveli* se induplecă a ne povestì mai multe intămplări din viața lui rătăcitoare. Pintre fapte care dovedeau o marinimie adevĕrat cavalerească, erau şi altele care făceau să ți se ridice pĕrul in cap. Vorba lui era scurtă şi se vedea prea bine că el nu se incerca să ne placă sau să-şi atragă aprobarea noastră. Din vreme in vreme numai un fulger strălucea din ochii sei. Când tăcù, cu toții am remas muți. Se bĕu mult şi se fumâ ăncă mai mult; când ne scularĕm de la masă,

Daveli aprinse o ţigară, salută ca şi la intrarea lui şi se făcù apoi nevĕzut. Cam in tăcere şi cu incetul se retraserĕ toţi unul după altul şi remăsei singur dintre oaspeţi.

In rĕstimpul acesta vremea se stricase şi gazda mĕ poftì să petrec noaptea la dĕnsul; insă eram tĕnĕr şi nu mĕ temeam să nu fiu udat de ploae. Zisei remas bun d-lui D* care avusese prevederea de a-mi imprumuta o pĕreche de pistoale de şea şi plecai.

Afară se stĕrnise o furtună cumplită, ploua cu cofa şi adĕnca intunecime era intreruptă numai prin lungi fulgere, pe căud trăsnetele imi asurzeau urechile. Frigul mĕ pĕtrunse şi insuşi calul meu speriat nu se mai lăsa condus de mine. De la o vreme băgai de samă că rătăcisem drumul şi mĕ hotării a mĕ lăsa la ghibăcia calului. Făcusem aproape jumĕtate de cale, căud zării un foc la o oare care depărtare; atunci apucai frĕul din nou şi mĕ indreptài spre acel loc. Era o casă veche părăsită. Dusei intăi calul la grajdiu, o adevĕrată hardughie ca şi casa; luai şi pistoalele cu mine fără a-mi da samă de ceea ce făceam şi intrai in casa care de mult deja nu mai avea nici ferești nici uşe şi prin care furtuna şuera din toate părţile. Cu toate aceste un foc viu lumina o sală mare ce venea una cu pămĕntul. Deşi aceasta mĕ surprinse, mĕ pusei jos ca să-mi incălzesc trupul inghețat şi tocmai incepea a mĕ fura somnul căud mĕ trezì un vuet de paşi şi glasuri. De vreme ce nu ştieam cu cine aveam a face, aruncai ochii imprejur spre a vedè unde m'aş putè ascunde şi zării o scară pe care mĕ suii in partea de sus a casei. Abie mĕ ascunsesem intr'un colţ de unde puteam privì fără a fi vĕzut, căud deodată zării vre-o cincisprezece oameni intrănd in sala de jos unde era focul. După imbrăcămintea şi infăţişarea lor şi mai ales după prada ce adusese cu dĕnşii am inţeles indată că era o ceată de hoţi. La impărţirea lucrurilor furate se născù gălceavă intre dĕnşii. Hoţii incepurĕ a se injura, intr'un moment strălucirĕ chiar cuţitele, căud de-odată se făcù tăcere ca prin farmec. Altcineva intrase. Recunoscui pe *Daveli*.

„Mĕi ticăloşilor, răcnì el, voi vĕ certaţi fără a vĕ găndì că intre noi este cineva care ne păndeşte! Ce s'a făcut omul a căruia cal stă in grajdiu?

Hoţii nu respunserĕ; ei nu vĕzuse nimica.

„Să iasă doi oameni să caute prin prejur, adăugì el cu un ton poruncitor.

Doi oameni eşirĕ indată.

„Oare cine să fie dobitocul care se bagă aşa in vizunia leului, şoptì el cătră sine insuşi, fără a avè măcar aerul că vorbeşte cătră tovarăşii sei.

Oamenii se intoarserĕ inapoi.

— Nimene, ziserĕ ei.

„Nimene? urmă Daveli; oare aţi căutat in răndul de sus?

— Nu.

Eu tremuram in colţul meu.

La un semn al căpitanului hoţii suirĕ răpede scările cele putrede.

Asvĕrlii ochii in jurul meu şi zării un fel de balcon. Acolo imi căutai scăparea. Balconul venea deasupra unei prăpăstii; băgai insă de samă că foarte aproape de dĕnsul, ceva mai jos, venea un fel de infundătură boltită in părete. Fără a mĕ găndì mult, vĕzui in dĕnsa un mijloc de scăpare, şi incălecănd peste ostreţe, mĕ agăţai de capul

unei grinzi care eșea din părete deasupra infundăturei, astfel părăsind balconul, mĕ adăpostii cu mare greutate in acea infundătură. Deabia mĕ tupilasem acolo și auzii cum intreaga ceată inainta pe terață

Ploaea cădea mereu.

„Nu-i nimene, zise un glas, vezi bine, căpitane, că nu-i nimene aice!

Hoții, fără a cerceta mai departe se retraserĕ cu toții.

Totul căzù earăși in tăcere: eram scăpat; cel puțin așa nădĕjdueam. Insă nu mai era vreme de perdut, posițiunea in care mĕ aflam imi ințepenì trupul; făcui atuncea o ultimă silință spre a mĕ ridica earăș pe balcon, și asvĕrlii ochii in sus spre a calcula depărtarea.....

Atunce sângele imi ingheță in trup.

Daveli, răzemat pe gratiile balconului, se uita la mine ca painjenul la muscă. „Și ai crezut tu că ai să scapi? răcnì el. Iți dau doue minute ca să-ți inchei socotelele cu ceriul.

— Nu! strigai eu in desperarea mea, tu ai să mori inaintea mea, atunce il și luai la ochi cu pistolul și.....

„Și? mĕ intrerupserĕ atunce conmesenii mei acărora curiositate ajunsese la culmé.

— Și atuncea, urmai eu, de-odată un fulger infricoșat luminâ ruina afurisită unde mĕ aflam intre viață și moarte, eară hoțul recunoscĕndu-mĕ, scoase un hohot de ris și imi zise intinzĕndu mi mâna:

„Vino, și nu te mai ostenì să tragi asupra mea, căci unul ca mine nu moare de-o mână ca a ta! Fiindcă intămplarea a voit să fii astăzi tovarăș cu mine la masă, ai auzit că sunt căte-odată bun cănd mĕ aflu in chefurile mele. Du-te dară cu Dumnezeu și adu-ți aminte de *Daveli!*

Intr'o clipă sării in picioare, părăsii casa și sărind pe cal, mĕ făcui nevĕzut in adĕncimea nopții.....

După o scurtă insă adĕncă tăcere, mesenii mei uimiți de primejdia prin care trecusem și de marinimia lui *Daveli*, ridicarĕ deodată un pahar in sănătatea mea și un al doile pahar in sănătatea lui *Daveli*.

Alexandru Gr. Sutu.

Cestiunea ortografica in Academia romana.

Odată cu reintrarea d-lor Alecsandri și Maiorescu in sinul Academiei, urmată după invitarea insăși a Academiei, era natural, ca cestiunea scrierii române să fie din nou desbătută in acest Institut de cultură națională și să fie părăsită ortografia Ciparianâ, care instrăinase Academia de mișcarealiterară din Romănia liberă.

In adevĕr, in sesiunea generală din acest an (după nouele statute, sesiunile academice incep in fie care an cu 30 de zile inaintea Duminicei Paștilor și țin 25 de zile) s'a ales

Comisiunea pentru reformarea ortografiei şi —semn caracteristic pentru imprejurările schimbate—a fost ales D. Maiorescu ca raportor pentru lucrarea terminată.

Publicând aici raportul d-lui Maiorescu, constatăm, că in Comisiune s'au admis de majoritate regulele ortografice, după care este scrisă şi revista noastră, afară de scrierea lui *şt* şi a lui *ţ*.

Academia luând in cercetare proiectul abie la sfirşitul sesiunii acesteia, n'au avut timp a-şi da decisiunea ei definitivă asupra noului proiect, prin urmare nu ştim dacă va primì toate propunerile raportorului. Auzim, că eliminarea lui *u* scurt şi scrierea *ea* şi *oa* intimpină multă impotrivire din partea unor membri.

Ori cum va fi, un inceput de indreptare este făcut, şi noi suntem foarte mulţămiţi de a vedè Academia Română părăsind positiunea isolată ce o avea până acum şi apropiindu-se de mişcarea vie a micei noastre literaturi.

La sfirşit urmează observările d-nului A. Lambrior relative la căteva puncte din raport.

Red.

RAPORT

asupra noului proiect de ortografie romana

Domnilor Membri,

Academia Română in şedinţa ei din 4 Iunie anul trecut 1879, după o propunere a d nilor Hasdeu, Baritiu, Odobescu, Caragiani şi a subscrisului, a hotărit „a se pune la ordinea zilei ortografia, cu care să se publice de acum inainte toate publicaţiunile Academiei Române“ (Anale, seria II, Tom. I, pag. 25—26).

S'a numit o Comisiune pentru desbaterea unui proiect ortografic, insă lucrarea nu s'a putut termina in acea sesiune extraordinară, mai ales din causa desbaterii noulor statute, care au trebuit să fie prima ocupare a inaltului Institut Naţional sancţionat din nou prin legea promulgată la 29 Martie 1879.

In sesiunea ordinară a anului curent 1880 insă, şi anume in şedinţa din 24 Martie s'a ales o nouă comisiune pentru proiectul ortografic, compusă din d-nii Alecsandri, Baritiu, Hasdeu, Quintescu şi Maiorescu, care, constituindu-se sub presidenţa domnului G. Baritiu şi secretariatul d-nului N. Quintescu, a desbătut in mai multe şedinţe cestiunea ortografiei, şi, inţelegèndu-se asupra proiectului de propus pentru scrierea Analelor Academice, a insărcinat pe subscrisul cu presentarea acestui proiect aşa precum a resultat din desbaterile urmate.

Domnilor Membri,

Ortografia, cu care au fost scrise până acum publicările Academiei Române, se intemeiază pe o decisiune luată de Societatea Academică in anul 1869 şi formulată in aşa numitul „mod de scriere pentru publicarea Analelor şi altor lucrări ale Societăţii Academice Române“ din 13 Septemvrie 1869, al cărui alineat final zice insuşi:

Acest mod de scriere este provisoriu şi numai pentru Societate până la definitiva stabilire a ortografiei limbei române“

Modul de scriere, chiar aşa provisoriu precum era, a fost resultatul a multe şi infocate desbateri incinse in sinul Academiei in anii 1867, 1868 şi 1869.

Ori care va fi modul definitiv ce-l vor primì literaţii români pentru scrierea limbei noastre materne, ei vor trebuì să-şi aducă aminte cu recunoştinţă de acele prime incercări făcute in Societatea Academică, incercări, care dovedesc din partea autorilor lor adeseori multă erudiţiune şi totdeauna cel mai mare zel pentru indeplinirea importantei misiuni ce aveau.

Aşa intălnim, intre lucrările academice in această privintă, mai intăi „operatul“ reposatului d. G. Munteanu „asupra ortografiei“, publicat in vol. I al Analelor, pag. 37 şi urm.; vedem apoi „reportul Comisiunei ortografice“ scris de domnul I. C. Massim şi insoţit de un intreg proiect studiat in toate amenuntele lui (Anale, vol. I pag. 66 şi urm.); vedem contra-proiectul domnului I. Sbiera (vol. I, pag. 79 şi urm.); vedem pe domnul I. Heliade Rădulescu, cel d'intăi preşedinte al Societăţii noastre, care, după ce avusese o mare şi salutară influinţă asupra scrierii române in timpul transiţiunii ei de la alfabetul cirilic spre cel latin, găseşte de trebuinţă, in ultimii anii ai vieţii sale, a-şi susţinè prin publicarea unor „principie de ortographia româna“ (Anal., vol. I, p. 189 şi urm.) puntul de vedere cam isolat, ce-l ocupa acum in această mişcare literară; vedem in fine, şi dacă citäm această lucrare ca cea din urmă in ordinea inşirării, trebue să o relevăm ca cea d'intăi in valoarea ei, pe insuşi Timotei Cipariu inavuţind Analele noastre cu „sistema ortografica“ (vol. I, pag. 88 şi urm.), un elaborat plin de vastă erudiţiune şi de cercetări conştiinţioase, cunoscutele calităţi, ce disting toate lucrările venerabilului nostru coleg.

Dacă ne uităm cu luare aminte la calea, prin care a trecut cestiunea ortografică de la aceste prime proiecte pănă la formularea citatului „mod de scriere“ provisoriu din 1869, şi earăşi de la această epocă pănă astăzi, putem constata indată o diferenţă in punctul de vedere, din care diferiţii membri ai Academiei priveau toată mişcarea: unii se arĕtau mai mult ca teoretici intransigenţi, alţii se vedeau mai dispuşi a ţinè samă de imprejurările factice, in care se află literatura română, şi a primì ori ce mod de scriere raţional, care să impace numai cerinţele marei majorităţi dacă nu a unanimităţii scriitorilor români.

Rĕposatul şi regretatul nostru coleg Massim, unul din cei mai zeloşi, dar şi cei mai intransigenţi teoretici, in raportul seu d'intăi asupra acestei cestiuni, se esprimă astfel: „Comissiunea a crediut si nu se indoesce cà acestea suntu si vederile societatei intrege, cà e chiamata a da unu proiectu de ortografia, nu provisoriu si de transitiune, ci mai multu sau mai pucinu una adeverata teorie ortografica alle careia principie bine stabilite se se póta desvoltá cu rigóre in càrti scolastece de datu in mânele junimei studiose. Provisoriulu neci nu aru fi demnu de decisiunile acestei societati, neci nu ne-ar scóte d'in incurcaturele in cari ne sbatemu. D'in acestu puntu de vedere privindu lucrulu, Comissiunea a crediutu cà semnele trebuescu inlaturate d'in unu planu de te-

oria de ortografia româna.“ (Anale, Seria I, Tom. 1, pag. 69.)

Insă deja in ultima şedinţă a aceleiaşi prime sesiuni a Academiei, D. Massim se vede silit a constata, că „preste asceptarea marei majorităti a societatei, lucrulu n'a pututu merge asiá de netedu si de ràpede“, că s'au găsit „voci protestatórie“ cari „au aflatu resunetu in sinulu societatei“ şi că prin urmare Societatea a trebuit să lase „câmpu liberu desbateriloru... asupra principiului care ar trebuí se dirréga ortografi'a româna“ (vol. I, pag. 123 şi 124).

Un mod mai impăciuitor de a vedè lucrurile transpiră de acum inainte in toate desbaterile, şi după ce in al treilea an al Societăţii Academice se stabileşte un mod de scriere, acesta se numeşte insuşi provisoriu şi d. A. Treb. Laurian, in discursul d-sale de inchiderea sesiunii din 1869, zice cu prudenţă: „Cestiunea ortografiei s'a des„bătut serios intr'un mare numĕr de şedinţe, „şi ne putem felicita, că prin lămurirea idei„lor am ajuns la un resultat mulţămitor, aşa „incat, fără a prejudeca viitoarea desvoltare „a limbei, are să se ţină etimologia cuvin„telor şi printr'ènsa să se conserve legătura „de familie cu limba latină şi cu limbele „surori, care stau in fruntea civilisaţiunii „moderne, şi să nu pătimească nici fonetica „limbei noastre, unde pronunţia este secură.“

De atunci in coace, necesitatea unei transacţiuni in sensul fonetismului s'a accentuat tot mai mult. Ortografia provisorie, stabilită de Societatea Academică, nu s'a lăţit in literatura română; nu există astăzi in intreaga Românie liberă nici un singur ziar, nici o singură revistă, care să o fi primit. Chiar dincolo de Carpaţi, ea nu căştigă, ci pare a pierde din terenul ocupat. Probă pentru aceasta, intre altele, este insemnata discuţiune publicată in *Telegraful român*, No. 133—152 din 1879, in urma „concesiunilor unui ciparian.“

Chiar majoritatea membrilor actuali ai Academiei române urmează in scrierile lor o altă ortografie decăt cea obicĭnuită pănă acum in Analele Academiei.

Această stare de lucruri anormală a trebuit să preocupe cu drept cuvĕnt pe intreaga Academie. Căci dacă in cestiuni de pură ştiinţă abstractă singura normă a noastră trebue să fie cercetarea necondiţionată a adevĕrului, indiferent dacă acest adevĕr este impărtăşit de mulţi sau de puţini oameni, in cestiuni de o desvoltare organică generală şi oare-cum instinctivă, precum este limba şi impreună cu dĕnsa şi scrierea, elementul *usului* adoptat de mulţimea celor ce vorbesc şi ce scriu este totdeauna un element de cea mai mare insemnătate, pe care nu ne este iertat a-l ignora.

Sub impresiunea acestor imprejurări a inceput comisiunea d-voastră ortografică lucrarea sa, şi mulţămită spiritului de conciliare, de care au fost conduşi toti membri şi de care a dat probă indeosebi stimatul nostru Preşedinte d. Baritiu (singurul dintre noi, care luase parte şi la toate desbaterile ortografice din anii 1867, 1868 şi 1869), comisiunea d-voastră a putut ajunge la un resultat in privinţa cestiunilor parţiale, de care a avut timpul de a se ocupa. O parte din aceste cestiuni s'a putut hotărì cu unanimitatea membrilor, o altă parte s'a hotărit numai după majoritatea părerilor, totdeauna

insă discuţiunea s'a urmat cu dorinţa invederată a tuturora de a ajunge la un resultat practic—o dovadă mai mult pentru adevĕrul că timpul şi experienţa imblănzesc adeseori contrastele şi permit a găsi un teren comun de inţelegere acolo, unde mai inainte nu se vedeau decăt cămpuri separate şi inimice.

Trecĕnd acum, domnilor membri, la insaşi arĕtarea principiului sau mai bine principielor, care au predomnit in stabilirea proiectului ortografic ce avem onoare a-l supune aprobării d voastră, intĕmpin oare care greutate in caracterizarea lui prin o singură frasă.

Antagonismul obicĕnuit la noi in materie ortografică intre ceea ce se numeşte etomologism şi ceea ce se numeşte fonetism, nu-mi pare a corespunde cu esenţa punctului in discuţiune. Precum foarte bine a zis d-nul Hasdeu in una din şedinţele noastre (Anale, seria II, vol. I, pag. 30) „ceea ce este eti„mologic astăzi, era fonetic atunci, cănd s'a „aplicat un mod de scriere la o limbă oare„care. La inceput chiar ortografia franceză „şi cea engleză, ătăt de etimologice astăzi „in aparenţă, erau fonetice, se scria cum se „vorbea. Cu toate acestea, in starea lucru„rilor de astăzi nu e posibil in ortografie „un fonetism pur—căci fie care individ ar „avè atunci dreptul de a aplica pe hărtie „idiosincrasiele sale personale de pronunţare „—nici etimologism pur, de vreme ce de„rivaţiunea cuvintelor in ori ce limbă este „in cea mai mare parte necunoscută sau „controversabilă. Posibilă şi practică este „numai o ortografie eclectică, relativă, un „termen mediu intre fonetism şi etimolo„gism.“ I)

Că asemenea idei drepte s'au putut lăţi şi la noi şi ăncă intr'un timp aşa de scurt, este unul din folosele ce ni le-a adus şi nouĕ studiul comparativ al limbelor in genere. In proporţiunea, in care s'a afirmat şi s'a intins limbistica generală, s'a redus valoarea unui etimologism mărginit la un anume popor şi la o anume epocă. S'a inţeles, că ceea ce părea o formă consolidată, era in esenţă o formă fluidă, şi că dintr'un *etymon* mai primitiv fie care popor şi in lăuntrul fie cărui popor, fie care şir de generaţiuni işi face *cuvĕntarea sa proprie* prin modulările fonetice ce i le impune şi prin care-l variază. Departe de a putè admite cu d. Cipariu (elemente de limba romana pag. 83), că „toate sunetele derivate se pot infăţişa ca spurie şi corupţiuni in căt se abat de la cele primitive“ şi că „au dar a se reduce la sunetul primitiv“, vom inţelege din contra, că tocmai in această variare fonetică se arată viaţa proprie a unei limbi şi că legea eufonică este unul din semnele fundamentale şi caracteristice ale geniului limbistic intr'un popor.

Pentru cei ce sunt insă deprinşi cu antagonismul dintre etimologism şi fonetism şi ne-ar cere numai decăt o caracterizare a proiectului nostru ortografic după acea despărţire oare-cum scolastică, putem zice in scurte cuvinte: pe cănd ortografia de pănă acum a Academiei Romăne era intemeiată pe un etimologism temperat prin concesiuni fonetice, *ortografia propusă in proiectul de faţă este intemeiată pe un fonetism temperat prin necesităţi etimologice.*

Punctul nostru de plecare este dar acesta: fie-care cuvĕnt se scrie cum se pronunţă sau, precum a zis-o din vechime Quintilian *(Instit.*

orat. I. 7, 38). Ego sic scribendum quidque iudico quomodo sonat. Hic enim usus est literarum, ut custodiant voces.

Acest principiu va da limbei române o scriere simplă, uşoară, conformă atăt cu ideile limbistice moderne căt şi cu cerinţele pedagogice in şcoală.

Aplicănd astăzi acel principiu fonetic la alfabetul latin, cu care suntem datori a scrie limba noastră fiindcă este propriul nostru alfabet strămoşesc, constatăm, că pe de-o parte alfabetul latin are unele litere, cărora nu le mai corespunde in limba română nici un sunet deosebit şi care ne sunt prin urmare de prisos, şi că pe de altă parte limba română are căteva sunete noue, care trebuesc insemnate in scris, dar pentru care alfabetul latin nu are litere deosebite.

Acest fapt din urmă ne impune introducerea unor semne noue şi, in limitele strimte ale acestei noue introduceri, trebue să ţinem samă de considerări etimologice mărginite la insuşi limba română. Dealtmintrelea remăne principiul: *Acele sunete române pentru care avem litera latină corespunzătoare, se scriu totdeauna cu această literă.*

Eată cele doue regule generale, de care a fost condusă comisiunea d-voastră in stabilirea ortografiei. Vin acum a vĕ arĕta aplicarea lor la casurile speciale, de care neam apucat şi in privinţa cărora am putut fixa modul de scriere.

I. Litere şi deprinderi ortografice latine, care nu se mai potrivesc cu limba română şi trebuesc dar eliminate din scrierea noastră.

1. Literele latine *y*, *ph*, *th*, *qu* şi *k*, ne mai avĕnd in limba noastră de astăzi sonurile lor corespunzĕtoare (vezi *Critice*, de T. Maiorescu, pag. 87 şi urm.), nu se vor intrebuinţa in scrierea română. Escepţiune: pentru unele nume proprii, Quintilian, Ypsilant etc.

2. Duplicarea consonantelor se admite numai acolo, unde provine din alipirea a doue cuvinte române, din care unul se termină şi altul incepe cu aceeaşi consonantă sau cu o consonantă de acelaş organ, insă numai in lăuntrul limbei române, unde se şi aude. Vom scrie dar: *innotare*, *innăscut*, *innoire*, *etc.* Vom scrie insă *aprobare* (cu un singur *p*), *afirmare*, *colaborare*, *duplicare*, *comoditate*, etc.

Se lasă latitudine a se scrie *inmulţire* sau *immulţire*, *inmormĕntare* sau *immormĕntare*. Vom scrie insă totdeauna: *impreună*, *impilare*, *impăcare*, etc.

3. Se admite duplicarea lui *s* in puţinele cuvinte, in care poate servì pentru evitarea confusiunii intre doue inţelesuri diferite: massă *(la masse)* şi masă *(la table)*, rassă *(la race)* şi rasă *(rasée)*, cassă *(la caisse)* şi casă *(la maison)*. II)

4. Deosebirea nuanţei de pronuntare a lui *s* ca *z* in mijlocul şi la terminarea cuvintelor nu se insemnează, aflăndu-se numai in căteva cuvinte nou primite şi prin urmare nici *s* nu se duplifică in mijlocul cuvintelor acolo, unde remăne *s* după natura lui. Vom scrie dar: *rosă*, *francesa*, *sintesa*, *nasal*, *nasul*, *frumosul*, *etc.* III)

5. Consonanta dublă *x*, păstrată in alfabetul latin din vechiul alfabet campan, o putem primì şi noi ca o inlesnire grafică pentru impreunarea lui *c* şi *s* in neologisme

şi in nume proprii: xilografie, lexicon, Xenocrat, Alexandru.

Se lasă insă latitudine a se scrie *expediţiune* şi *espediţiune*, *exemplu* şi *esemplu*, după cum vrea să pronunţe scriitorul.

II. Sunete şi cerinţe ortografice ale limbei rrmâne, pentru care nu se află litere in alfabetul latin

1. Sonul ѫ se va scrie totdeauna cu *j*.

2. Sonurile ч şi ц se vor scrie cu *c* şi *g* inainte de *e* şi *i* şi cu *ci* şi *gi* inaintea celorlalte vocale. Când insă literele *c* şi *g* au să sune k şi r inaintea vocalelor *e* şi *i*, se vor scrie cu *ch* şi *gh*.

Vom scrie dar: cine, ginere, ceapă, geană, ciaslov, ciocârlie, ciută, giam, Giurgiu, cheie, unchiu, ghem, ghindă, etc.

3. Sonurile ш şi щ se vor scrie totdeauna cu ş şi ţ, adică *s* şi *t* insemnate cu sedila franceză.

Pentru sonul ʒ se admit doue scrieri. Acolo, unde flecţiunea română il arată ca provenind dintr'un *d*, se va scrie cu ḑ; asemenea acolo unde se arată *d* fie şi din cuvintele primite in limba română ca neologisme; in celelalte casuri se va scrie cu ʒ.

De exemplu: credi (cred), verḑi (verde), ḑeu (divin), ḑioa (diurnă), insă zimbesc, zălog, lucrez, botezat.

NB. Subscrisul s'a unit aici cu părerea majorităţii Comisiunii, numai pentru a nu face desbinare asupra unui punct de o importanţă mai mică, deşi crede că este o abatere de la regula generală primită pentru scriere. IV)

4. щ se scrie cu *sc* unde vre-o formă flecţionară română arată un *sc*, din care a provenit: cunosci (cunosc), pesce (pescuit), românesci (românesc); asemenea şi in cuvêntul a *sci* cu derivatele lui, sciintă, consciinţă etc. Se scrie insă Stefan, stergar, aştept. V)

Subscrisul se uneşte şi cu această mică inconsecinţă, numai pentru a nu face desbinare.

5. ъ şi ѫ se vor insemna cu semnul ◡ pus deasupra vocalei, din care in lăuntrul formelor flecţionare ale limbei române şi chiar ale neologismelor introduse, se vede că au provenit. Numai in persoana a 3-a singular a perfectului simplu de conjugarea ı se va insemna â (cu circumflex). Acolo unde nu se constată proveninţa lui ъ şi ѫ in lăuntrul limbei române, se vor insemna cu ă, afară de î la inceputul cuvintelor cu *in*, care se va insemna cu *i*.

Vom scrie dar: păscut, păstor (pasce), vĕd, vĕḑĕnd (vedere), lăudând, culegĕnd, mâna (manual), lăudâ, umblâ, până, când, fântână, in, indată, inceput, etc.

D. Alecsandri şi Quintescu au remas de părere a se introduce un semn deosebit pentru ı, şi anume i cu circumflex.

Ceea ce a condus pe majoritate a fost, pe lângă sfiala de a introduce prea multe semne noue, mai ales convingerea, că î este numai o nuanţă de pronunţare a lui ъ, că in unele dialecte române nici nu se aude, şi că din manuscriptele vechi (până pe la 1750) se vede o complectă amestecare intre ъ şi ѫ, care (afară de î incepĕtor) se deosebeau numai caligraficeşte, aşa incât ъ final se insemna mai totdeauna cu semnul lui ѫ şi ѫ mijlociu mai totdeauna cu semnul lui ъ.

La obiecţiunea, că î este o particularitate esenţială a pronunţării române, se poate respunde, că scrierea nu este chiemată a esprima toate nuanţele pronunţării, ci numai sonurile radicale şi de valoare flecţionară. Şi nasalul este o particularitate a limbei franceze, şi ъ in loc de *e* in Mutter, Vater etc. este o particularitate a limbei germane; toţi le pronunţă, dar nimeni nu le scrie.

Şi aici se cuvine a cita şi a traduce următoarele cuvinte din celebrul tractat de *órtógraphia romana sive latino-valachica* compus de Petru Maior şi publicat in fruntea Lexiconului de la Buda din 1825:

„Mai este de observat că Românii din Dacia lui Aurelian nu intrebuinţează niciodată sonul ѫ ci numai ъ, ei nu zic mîni ca Românii din Dacia vechie, ci măni; şi uşor s'ar putè desvĕţa şi Românii din Dacia vechie de acest son(?). Atăt cel puţin este sigur, că multi, deşi il pronunţă, nu-l scriu niciodată, ci intrebuinţază totdeauna litera ъ şi pentru ѫ. In manuscriptele vechi nu se vede nicăeri ѫ ci numai ъ. Imi aduc chiar aminte, că am auzit in copilăria mea vorbind oamenii bĕtrăni, din a căror gură nu se auzea niciodată î " VI)

6. *ŭ* scurt final se va elimina in toate casurile, unde nu se aude. Vom scrie dar: Om bun, vedeam, lucram, etc. Aceasta este părerea majorităţii Comisiunii.

DD. Baritiu şi Quintescu stăruesc insă a menţinè pe *u* scurt, pentru raţiuni gramaticale. După d-nialor, fără *u* scurt se pierde regula pentru deosebirea genului masculin de feminin, se pierde regula unor forme de declinare, regula articolului şi deosebirea intre singular şi plural la conjugare.

Majoritatea nu s'a putut abate prin aceste obiecţiuni de la regula generală primită pentru scriere, adică de a se scrie cum se vorbeşte. Dacă pronunţarea română a şters pe u final in cele mai multe casuri, nu poate scrierea să introducă o vocală gramaticală, pe care a lepădat-o odată vorbirea; căci nu poate exista o gramatică a scrierii incontra gramaticei vorbirii.

Adăogăm aici, că asupra acestui punct incep şi unii Cipariani de peste Carpaţi a fi transigenţi şi sunt dispuşi a face concesiune, precum resultă din importanta controversă ortografică, publicată in *Telegraful Român* din Sibiiu, (No. 134 din 15 Noembrie 1879).

7. *i* scurt se va insemna cu *i* simplu fără semnul scurtării. Regula pentru cetire este: i final simplu se pronunţă totdeauna scurt, afară numai unde este cu neputinţă. In casurile, unde este lung (in unele forme de conjugare) se arată lungimea prin accentul grav.

Vom scrie dar: oameni, copii, arbitri, a auzì, el auzì, tu auzi.

Aşa semnul scurtării va remănè in scrierea română numai pentru insemnarea umbririi vocalelor ъ şi ѫ, simplificare foarte importantă pentru invĕţarea cetirii şi scrierii in şcoale.

8. Articolul nedefinit, pronumele şi numeralul *o*, d. e. o casă, odată, am dat-o, se va scrie cu *o* şi niciodată cu *ŭă*.

9. Apostroful nu se pune inaintea articolului femenin *a;* prin urmare se va scrie: casa, masa, etc.

10. Neexistănd nici o causă paleografică pentru scrierea accentelor, remăne numai trebuinţa logică drept singura causă pentru

primirea lor. Trebuința logică însă in limba română cât pentru accentuare se mărginește la conjugațiuni. Acolo deosebirea tonului aduce deosebirea înțelesului, tonul trebue dar neapărat esprimat prin accent, și anume prin accentul ` primit și cunoscut pentru asemenea casuri. Vom scrie dar *vede* însă *a vedè*, *laudă*, însă *lăudà*, *fac* însă *făcù*.

11. Accentul ´ intrebuințat până acum peste e și o pentru a esprima diftongii ea și oa, este atât incontra regulei scrierii românești: că acele sonuri române, pentru care se știe litera latină corespunzătoare, se scriu cu această literă, cât și in contra naturei semnelor, nefiind chiemat accentul in nici un alfabet a esprima pe a.

Dar accentul ´ este chiemat a esprima vocala intonată, zic apărătorii acestei scrieri, și fiindcă *ea* și *oa* provin totdeauna din *e* și *o* intonat, trebue scrișì *é* și *ó*, așa cere principiul etimologiei române. La aceasta se poate respunde: ori de unde ar provenì ea și oa, din momentul in care vocalele *e* și *o* au primit o schimbare fonetică, pentru a cărei scriere se află o literă in alfabet, nu pot fi lipsite de această scriere pentru a li se descoperì una nouă. Dacă dar *e* și *o*, din causa intonării, și-au insoțit un son, pentru care există litera latină corespunzătoare, adică *a*, nu pot fi scrise altfel decât prin *ea* și *oa*. Altmintrelea pierdem consecința și intrăm in deplin etimologism. Ear obiecția, că nu se vede dacă *ea* și *oa* trebuesc citite ca diftongi *ea* și *oa* și nu *e-a* și *o-a*, nu ne pare intemeiată. Căci scrierea nu este silită a arĕta absolut toate nuanțele vorbirii, și așa nu este nici chiemată a arĕta diftongarea. Dacă ar fi altfel, de ce atunci s'ar mărginì exprimarea diftongilor la *ea* și *oa* și nu s'ar intinde la toți diftongii, d. e. iubesc, voios, iepure, aluat, căutat?

Dar afară de aceasta, nu este exact, că ori ce *e* și *o* intonat se preface in *ea* și *oa*. Regula exactă ne-o dă Pumnul: *e* intonat, dacă in silaba următoare se află *a*, ă și mai rar *e*, se preface in *ea*; in celelalte casuri remâne *e*, deși este intonat; d. e.: vorbesc, vorbesci, vorbească, obștescul, obștească; șeapte, șearpe alăturea cu șepte, șerpe. O intonat dacă este urmat de a, ă și *e*, se preface in oa, dar inainte de i și u remâne o, d. e.: port, porți, poartă, moarte, moartă, mortul, morții.

Așa dar semnul accentului de intonare pus deasupra lui *e* și *o* ar putè să aibă numai atunci înțelesul diftongului *ea* și *oa*, când in adevĕr ori-ce *e* și *o* intonat s'ar și preface in *ea* și *oa*. Dar fiindcă, precum am vĕzut, nu este așa, ci din contra *e* și *o*, de și intonate, in jumĕtatea casurilor nu se prefac in *ea* și *oa*, insemnarea lor cu accentul intonării pentru a le arĕta diftongarea este lipsită de logică.

Un alt argument in contra numitului accent ne pare a fi următorul: acel *a* ce și-l insoțesc uneori vocalele *e* și *o*, când sunt intonate, nu este o simplă negligență a limbei, oare cum un obiceiu fonetic, care ar putè tot așa de bine să dispară din pronunțare și căruia dar ĕi este de ajuns de a fi numai arĕtat in treacĕt prin semnul intonării; acel *a* din contra a ajuns a fi in limba noastră tot așa de important ca și sonul radical, din care provine, fiindcă uneori il consumă chiar pe acesta și remâne singur.

De ex.: din vearĕ, peană, pearĕ, veargă,

vearză, measă, afoară etc.. Românul a făcut vară, pană, pară, vargă, varză, masă, afară etc., şi adese acolo unde a păstrat diftongul ea, l'a prefăcut in ia de ex. piatră, iapă etc. (Legea fonetică este, că ea şi oa tind a se preface in a mai ales după labiale şi r, uneori şi după sibilante.) Această pierdere a lui *e* din diftongul *ea* şi prefacerea lui in simplul *a* este aşa de inrădăcinată in limbă, in cât unele cuvinte cu un *e* primitiv sunt apoi variate in declinare ca şi când ar fi avut un *a* primitiv. Pe când de ex. in pluralul din pană, pară, vargă se reinfăţişază e şi se zice pene, pere, vergi, in alte cuvinte analoage, nu se mai infăţişează nici atunci, ci *a* se schimbă in ъ ca un *a* primitiv: ţară, ţări; pradă, prăzi etc.

Caracteristic este şi exemplul unui *oa* provenit nu din *o*, ci din *a* primitiv: *foame* din lat. *fames*. Este dar cu neputinţă de a ascunde sub accent sonul *a* provenit din intonarea lui *e* şi *o*.

Această argumentare nu este insă impărtăşită de intreaga comisiune; unii membri susţin scrierea *é* şi *ó*, intre aceştia e d-nul Baritiu, care a fost totdeauna de părere, că in genere trebue luată de principiu ortografic *etimologia mărginită la formele actuale ale limbei române*. Remăne, ca in urma unei discuţiuni generale a d-voastre tuturor, să decidă majoritatea voturilor şi asupra acestei controverse.

Trebue să amintesc insă, că şi aici unii Cipariani sunt dispuşi a face concesiune, şi mă refer earăş la citatul studiu ortografic al *Telegrafului român* din Sibiu. Causa, pentru care aceşti Cipariani nu se impotrivesc la scrierea *ea* şi *oa*, este, că vĕd sunetele radicale *e* şi *o* păstrate şi in această scriere şi că, odată sunetul radical păstrat, le este etimologic indiferent, dacă glăsuirea *ea oa* se arată prin accent sau prin insuşi litera nou introdusă. Se citează şi exemple din alte limbi neolatine, relative tot la diftongarea lui *o* latin, span. *bueno* (bonus), *luegó* (locus), franc. *neuf* (novus), *feu* (focus), dar mai ales *ital.* d. e. conjugarea lui *morire: muoro, muori, muore, moriamo, morite, muorono* etc.

Se inţelege, că cercetarea noastră de mai sus s'a raportat numai la casurile, când *ea* şi *oá* proveneau in adevĕr din lungirea lui *e* şi *o* prin accent. Căci in celelalte casuri, unde *a* este din capul locului o vocală de sine stătătoare cu un inţeles propriu gramatical, chiar cei ce de altmintrelea scriu *é* cu accent, trebue să insemneze pe *a* deosebit. De ex.: face făcea, duce ducea. Aici *a* este vocală flecţionară a imperfectului şi a scrie făcé, ducé ar fi in ori-ce cas o greşală de ortografie.—Asemenea trebue să se scrie *steá* şi nu *sté*.

Domnilor Membri,

Acesta este resultatul desbaterilor urmate in sinul comisiunii, ce aţi binevoit a o alege pentru lucrarea proiectului de ortografie.

Spre a vĕ da un exemplu practic pentru infăţişarea, ce ar avè scrierea română după această ortografie, am onoare a vĕ alătura o transcriere conformă cu regulele aici stabilite. Este *Cântecul gintei latine,* ce l'am transcris, cântat de acel poet şi coleg al ñostru, căruia natura pare a-i fi dat meni-

rea de a infăţişa generaţiunilor contimpurane toată frumuseţa eufonică a limbei noastre materne.

Fără indoeală lucrarea noastră, aşa cum vi se presintă, nu desleagă şi nici nu atinge toate intrebările ce ni le pune ortografia română. Noi am crezut, că deocamdată a fost bine a se insemna prin căte-va lineamente mari forma generală a scrierii noastre, lăsănd anilor viitori sarcina de a fixa toate amănuntele ortografice, unele in parte atărnănd de la o lucrare definitivă asupra gramaticei şi asupra vocabularului limbei romăne.

Ori care va fi decisiunea d-voastre pentru astăzi, cred că toţi vom fi inspiraţi de dorinţa de a publica Analele Academiei sub o formă a scrierii lor, care să nu ne desbine de mişcarea generală a literaturei noastre in această privinţă, ci să pue Academia Română in lăuntrul şi in fruntea acestei mişcări.

T. Maiorescu.

Bucureşti, 8 Aprilie 1880.

CANTECUL GINTEI LATINE.

Latina gintă e regină
Intr'ale lumei ginte mari.
Ea poartă'n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari.
Menirea ei tot inainte
Măreţ indreaptă paşii sei:
Ea merge'n capul altor ginte,
Vărsănd lumina 'n urma ei.

Latina gintă-i o virgină
Cu farmec dulce răpitor;
Străinu 'n cale i se 'nchină
Şi pe genunchi cade cu dor.
Frumoasă, vie, zimbitoare
Sub cer senin, in aer cald,
Ea se oglindă 'n splendid soare
Se scaldă 'n mare de smarald.

Latina gintă are parte
De-ale păměntului comori
Şi mult voios ea le imparte
Cu celelalte-a ei surori.
Dar e teribilă 'n mănie,
Căud braţul seu liberător
Lovesce 'n cruda tiranie
Şi luptă pentru-al seu onor.

In ţioa cea de judecată,
Căud faţă 'n cer cu Domnul sfănt
Latina gint' a fi 'ntrebată:
Ce ai făcut pe-acest pămănt?
Ea va respunde sus şi tare:
O Doamne 'n lume căt am stat
In ochii sei plini de-admirare
Pe *Tine* te-am representat.

Observările d-lui A. Lambrior.

I) Neajunsul sistemului fonetic, aşa cum l'a arătat d. Hasdău, este netăgăduit; dar asupra chipului cum să-l inlăturăm, noi avem altă părere. Noi ne propunem a tempera fonetismul şi a inlătura din limba literară deosebitele rostiri personale şi locale prin *tradiţia literară* şi prin *formele dialec-*

tale vii, cele mai apropiete de dĕnsa, adică aşa cum s'a făcut şi cum se face chiar intr'un chip instinctiv; căci de multă vreme pronunţarea populară moldovenească rosteşte: *kicior, kiatră, kept* etc., dar totdeauna s'a scris: *picior, piatră, piept* etc. De asemenea s'a zis şi se zice popular in Moldova: *o făcut, o mers* etc., dar s'a scris *au făcut, au mers* etc. (asupra acestei forme observăm că o deprindere literară luată de cătăva vreme intrebuinţază pe *au* numai pentru plural, ear forma muntenească *a* pentru singular, şi aceste fără gânduri etimologice, ci numai din un bun simţ de estetică a limbei). Astăzi chiar poporul de jos din Moldova pronunţă in loc de *e* final o vocală foarte apropiată de *i* şi care in gura multora a ajuns chiar un *i*, căci zice: *minti, căni, păni, duci, mergi* etc. cu toate aceste Moldovenii cu cât de puţină cultură scriu *minte, căne, păne, duce, merge* etc. Pentru ce? Pentru că urmează tradiţia literară ce se perpetuează prin şcoală. Din cele două dialecte mari din România liberă, cel muntenesc şi cel moldovenesc, cel intăiu e mai arhaic şi prin urmare are de multe ori pronunţarea intocmai cu tradiţia literară, aşa de pildă Muntenii zic: *minte, căne, păne, duce, merge* etc., ei zic *vedeam, şedeam, tăceam* etc., ear nu ca Moldovenii *videm, tăcem, şidem* etc., pentru imperfect, de unde resultă o confusie cu presentul indicativului la persoana I-ia plural. De asemenea Muntenii zic:

casă	plural	case
coasă	„	coase
rază	„	raze
buză	„	buze
căruţă	„	căruţe
căsuţă	„	căsuţe
etc.		etc.

adică vocala *e* final nu s'a intunecat in *ă*, din pricina consoanei precedente, ca in pronunţarea moldovenească, care rosteşte *casăle, buzăle, căsuţăle* etc.

Când ne gândim la rolul ce a avut in Franţa dialectul vorbit la *Paris* şi in *Île de France*, nu putem decât să ne bucurăm că vorbirea muntenească, bucureşteană are calităţi din punctul nostru de vedere.

Noi am vrut aice să arătăm numai in scurt cum inţelegem a modera fonetismul; dar *Convorbirile* vor publica in curênd un indreptar bazat pe tradiţie literară şi pe formele dialectului muntenesc, cele mai apropiete de dĕnsa, menit a arĕta deocamdată cum trebue cruţată partea flecţionară de năvălirea rostirilor provinciale, locale şi personale. Căci recunoaştem că de se va urma tradiţia numai instinctiv ca până acum, va putè fi calcată, când vor fi mulţi cei ce citesc şi scriu, de aceea ea trebue invĕţată in şcoală şi teoretic şi practic. Acolo vom arĕta că limba literară (căci interesul e, ca aceasta să fie unică pentru toţi Românii şi să nu se ridice cu proclamarea fonetismului in scriere, atâtea limbi scrise, literare, câte inceputuri de dialecte avem) şi prin urmare scrierea, care o copiază, este totdeauna mai arhaică, cel puţin cu câteva generaţii decât pronunţarea populară a momentului, adevĕr filologic cunoscut de toţi cei ce se ocupă de asemenea lucruri, că nu un etimologism pedantic şi foarte nesigur de sine trebue să fie frĕul fonetismului, ci, pe lângă tradiţie şi formele dialectale apropiete de dĕnsa, estetica limbei, nu atâta ca eufonie (care cum ştim este foarte relativă), cât ca străduinţă de a nu lăsa să dispară formele cele ameninţate de peire, căci ele lipsesc limba de putinţa variaţiunii.

II) Ori ce limbă cu sintaxa desvoltată nu fuge de omonime ca masă (table) şi masă (masse) etc. căci prin modul de a le intrebuinţa se inlăturează ori ce incurcătură; dar apoi chiar admiţênd principiul că trebue să le distingem şi ortografic, ne-ar fi foarte greu, căci une ori avem câte trei sau patru vorbe cu inţelesuri deosebite, care sună in acelaş fel; aşa de pildă chiar intre vorbele date de raport pentru *rasă* avem trei inţelesuri: două pe care le-ai distinge prin rassă (la race) şi rasă (rasée), dar rasă, când inseamnă haină călugărească, cum oare se va mai scrie? Dar apoi vie (vive), vie (vigne) şi vie (qu'il vienne) cum se vor deosebì? Socotim deci că dacă s'a ingrijit limba pentru asemenea deosebire (sintaxa) şi noi nu avem pretutindenea mijloace ca să facem şi o deosebire formală, trebue să scriem rasă, masă, vie, casă etc., ori care le-ar fi inţelesul. Cei ce se ocupă in mod ştiinţific de limbă trebue să cunoască bine unde are ea nevoe de ajutorul lor şi unde nu,

căci altmintrelea pot face mai mult rĕu decăt bine.

III) Nu este numai o nuanţă de pronunţare intre *s* şi *z*, ci sunt două consoane deosebite şi deosebirea este intocmai aşa de mare ca intre *c* şi *g*; prin urmare cum le deosebeşti pe aceste două din urmă prin căte un semn particular, tot asemenea ar trebui să le deosebeşti pretutindenea şi pe celelalte. Ideea, că vorbele aceste se scriu cu *s* in limbele de unde le-am imprumutat, nu poate fi socotite cu deadinsul, căci ortografia românească nu trebue să fie pentru vorbe comune supusă fără nici o nevoe logică la toate procedimentele ortografice ale altor limbi. Prin urmare suntem de părere că pentru viitor va fi mai bine a se scrie şi aice pe *z*, pentru temeiul simplu că se aude *z* şi nu avem de făcut aice nici o moderaţiune trebuitoare principiului fonetic.

IV) Suntem şi noi de părerea d-nului raportort adică de a se scrie şi aice z.

V) Confusiunea intre sci (ski) şi sti sau ste (cu e scurt) şi preferarea lui *ste* sunt foarte vechi, căci, după cum se ştie, ele avurĕ loc, cănd ăncă *ci* se pronunţa *ki*, prin urmare inainte de veacul al VI-lea după Christos; fiindcă fisiologiceşte numai atunci s'a putut intămpla confusiunea intre *ci* (ki) şi *ti* (Iod ce urmează după *t* il palatalizază aşa de tare, incăt il apropie şi apoi il confundă chiar cu *ki*, conf. franţuzescul *amitié* pronunţat popular *amikié*). Ki din alte condiţii (vicinus-vecin etc.) s'a prefăcut pe urmă in *ci* (pronunţat à l'italienne); din cel din skio (scio), cognoskis (cognoscis) piskem (piscem) etc. fiindcă apucase a se schimba in *st'*, nu putea să se prefacă in *ci*, insă a suferit altă schimbare: dentala cea mai sensibilă (s) din grupul *ste* s'a atacat de *iod* şi a devenit şuerătoare şi aşa a eşit *şti*. Moşii şi strămoşii părinţilor noştri aşa au apucat aceastră rostire, ea nu produce nici o confusie gramaticală, nu este locală sau provincială şi face parte din firea limbei noastre. Noi vom infăţişa dar aceste sunete prin *şti*, *şte*, fiindcă nu inţelegem temeiurile academice şi nu voim să stropşim in scris firea limbei noastre, nici să desfacem cele făcute cel puţin cu 1200 de ani peste noi trecuţi.

VI) Ne plecăm spre părerea d-nilor Alecsandri şi Quintescu de a infăţişa prin căte un semn particular fie care din cele două vocale intunecate ale limbei româneşti şi nu ne-am opune păn insfirşit de a primì semnele propuse de d-nialor, după care s'ar scrie *î* ori unde se va auzì acest sunet şi *ă* de asemenea, ferindu-ne de provincialisme şi pronunţări locale, după regulele ce vom da in indreptarul făgăduit. Şi aceasta pentru următoarele temeiuri:

a) Noi nu ne temem ca majoritatea comisiunii de a introduce prea multe semne nouĕ; fiindcă pentru noi un alfabet e cu ată mai bun cu căt infăţişează mai complect sunetele esenţiale ale unei limbi. Dar ni se spune că *î* nu este un sunet esenţial al limbei româneşti, ci că e numai o nuanţă a lui *ă*, şi dovada, zice majoritatea comisiunii, este că in unele dialecte româneşti nu se aude şi că manuscriptele vechi confundă cele două sunete chirilice (ъ şi ѫ.) Asupra dialectelor româneşti nu s'a făcut nici un studiu serios, ştiinţific: persoanele ce ne vin din părţile pe unde se vorbesc asemenea dialecte aşa de deosebite de ale noastre ne spun multe şi felurite: unii pronunţă pe *î*, alţii numai pe *ă*; aşa că nu cunoaştem nici localităţile unde se pronunţă *î* şi unde se aude numai *ă*, nici ce caracter au acele dialecte. Dar apoi pe ce temeiu să zicem, că dacă intr'o localitate se aude numai *ă*, pe cănd in altele se aud şi *ă* şi *î*, numai decăt trebue să fie *î* derivat din *ă*? Decănd vorbirile locale (les patois) conţin numai archaisme? Dar să admitem că *î* este un sunet derivat din *ă* şi prin urmare e mai nou decăt acest din urmă, aceasta nu ne indreptăţeşte de loc a-l lăsa la o parte, ascunzĕndune sub principiul „că scrierea nu este chemată a exprima toate nuanţele pronunţării;“ căci acest principiu se aplică numai la sunete in stare de tranziţie, cum este de pildă acel *i* final din pronunţarea moldovenească a cuvintelor *minti*, *mergi* etc., unde nu putem ăncă zice că avem un *i* curat, dar nici un *e*. Cănd cineva ar voì să născocească un semn pentru un asemenea sunet, atunci ar avè dreptate majoritatea comisiunii să se ridice in numele principiului enunţat mai sus. Nu e aşa insă cazul pentru *ă* şi *î*, căci aice avem două sunete foarte bine distinse, cum erau distinse şi condiţiile elementului latin din care au eşit.

Remăne acum celalalt argument al majorităţii

comisiunii că cei vechi mestecau semnul ce infăţişază pe *î* cu cel ce infăţişază pe *ă*, fiindcă nu se deosebeau in pronunţare aceste două sunete. Aceasta ar fi foarte important pentru istoria limbei, deşi nu ne-ar impedeca de loc să le deosebim astăzi pe cuvênt că nu se deosebea altă dată, aşa că noi tot am remânè statornici in părerea că trebue un semn deosebit pentru *î* deşi nu l'am adoptat până acum. Dar apoi şi acest punct de istoria limbei se susţine foarte slab. Noi nu ştim care a fost rolul semnelor chirilice ъ şi ѫ când s'a aplicat alfabetul chirilic la scrierea limbei româneşti intăia dată; cei ce susţin că sunetul *î* este in limba românească de eri de alaltăeri işi vor fi făcênd fără indoeală ipotezele lor asupra acestei chestiuni, noi care credem că sunetul *î* fiinţează de mai multe sute de ani in limba românească, avem şi noi pe ale noastre, pe care se inţelege nu le putem desvolta aice. Atăta insă spunem că şi de-o parte şi de alta avem numai ipoteze, care nu impedecă de loc regularea ortografiei de astăzi, şi dintre care nu acela, care se intemeiază pe ignoranţa unor scribi (faimoasele manuscripte până la 1750) sau pe cele ce ne spune Petru Maior care se uita cu groază la sunetul *î* şi nădejduea să desveţe pe Români de dênsul, nu aceea, zicem va fi cea mai probabilă. In adevĕr n'are decât să deschidă cine-va minunata biblie tălmăcită şi tipărită in Bucureşti la 1688 şi să vadă că semnul ѫ corespunde exact sunetului pe care noi il insemnăm cu *î* şi semnul ъ celui pe care noi il insemnăm cu *ă* şi aceasta fără nici o şovăire. Dacă aceasta ar fi făcut-o tălmăcitorii bibliei numai pentru frumuseţa grafică, cum s'ar fi intêmplat să se poată potrivì cu deosebirea sunetelor de astăzi? Se inţelege de la sine că acum doue sute de ani era aceeaşi rostire a lui *î* şi *ă* care este şi astăzi, prin urmare n'a putut să audă Petru Maior nişte bĕtrăni vorbind fără *î*. Odată cu această minunată tălmăcire a bibliei făcută, cum spune cuvêntarea patriarhului de Ierusalim Dositeiu (vezi a II prefaţă a acestei biblii) pentru intreg norodul românesc („ca să lumineze celor din „casă ai bisericei noroade, Românilor, Moldoveni„lor şi Ungro-Vlahilor.") şi la care a luat parte şi un moldovan, Mitrofan episcopul de Huşi, s'a fixat din nou ortografia chirilică, căci de atunci in coace (până la introducerea alfabetului latin) ori ce carte tipărită are ortografia bibliei din Bucureşti. Inţelegem mai cu samă prin fixarea ortografiei deosebirea grafică a celor două sunete obscure ale limbei româneşti, deosebire care se părăsise prin negligenţa scribilor şi prin deprinderile locale. Din o mulţime de ortografii personale şi locale, ce mergeau după capriciile scribilor sau după datine locale (care nu erau decât capriciul unui vechiu scrib) s'a făcut, pentru limba bisericei o ortografie unică, care insamnă cu ingrijire sunetele esenţiale ale limbei şi care cu incetul a pĕtruns şi prin cancelarii, aşa că de pe la 1750 in coace mai toţi deosebesc aceste două sunete, aşa cum le deosebea biblia din 1688. Anarchia ortografică a inceput din nou cu introducerea alfabetului latin. Ar fi o greşală a se arunca toată pricina acestei confusiuni pe spetele sistemelor incercate; negligenţa de a deosebì cele două sunete obscure există şi fără sistem, ba încă totdeauna, şi tocmai cele ce se petrec astăzi ne indreptăţesc a crede acelaş lucru despre ortografiile dinainte de biblia din 1688. Adevĕrul este că chestiunile ortografice trebue regulate cu autoritate şi apoi invĕţate in şcoli, aşa cum s'a făcut pretutindenea, altmintrelea ne vom eşì niciodată din chaosul de astăzi.

b) Nu ni se pare de loc intemeiată vorba comisiunii că *î* chiar dacă ar fi sunet esenţial al limbei româneşti, încă nu trebue să-l deosebim prin un semn a parte, „căci şi nasalul este o particularitate a limbei franceze şi ъ in loc de *e* in Mutter, Vater etc. este o particularitate a limbei germane; toţi le pronunţă, dar nime nu le scrie". Aşa este, dar comisiunea uită că aceste sunt ortografii vechi, că francezul nu-şi regulează astăzi ortografia ca noi, că el când şi-a regulat ortografia a pus in serviciul acestei regulări toată ştiinţa timpului şi că de i-ar fi permis a o mai regula odată astăzi pe de intregul, desigur că ar deosebì prin un semn unic sunetul nasal. (a se vedè „principes de l'écriture phonétique par P. Jozon" unde a nasal se represintă prin *á*, nazala o prin *ó* şi a lui e prin *é*). Pentru limbile care au literatură foarte bogată schimbarea ortografiei sau punerea ei in acord cu ştiinţa timpului nu se poate face deodată, ci pe incetul cum se şi face. Noi insă nu putem fi impedecaţi de asemenea consideraţii

căci suntem la inceputul literaturei şi pe drumul de a ne regula ortografia. Deci cănd chestiunea aceasta va fi bine limpezită vom scrie pe î cu semn deosebit crezĕnd că aceasta este o vocală esenţială a limbei noastre, deosebită de toate celelalte şi fiind că nu este ertat unei ortografii, ce incepe a se regula de a neglija un sunet aşa de vechiu şi comun tuturor dialectelor româneşti in care s'a scris ceva, pe temeiu că ortografiile altor limbi din vechiu regulate neglijază unele sunete.

In toate celelalte cazuri afară de locurile pe care le-am adnotat, suntem şi noi de acord cu părerea Comisiunii in privirea scrierii.

POESII.

AD GALATHEAM.

(Horatiu, Cart. III Oda XXVII).

Aibă parte la plecare, tot de semne rele, cei
Care n'au amici, in lume, şi sfială n'au de zei!
Să le cănte vecinic cobea şi să 'ntămpine in cale,
O căţea, abia ducĕndu-şi sarcina prăsilei sale,
Ori să vadă o lupoaică roşcovană, scoborind
Dinspre coasta Lanuvină, după pradă alergănd,
Sau să dea peste o vulpe ce-a eşit din lehuzie;
Ori un şarpe să s'asvĕrle, ca şi o săgeată vie,
Să le tae drumu 'n douĕ, băgănd spaima 'n caii lor,
— Insă eu, care duc grijă, augur prevĕzĕtor,
Celor ce iubesc, voiu face ca din rĕsărit de soare
Să porneasc'un corb prielnie, după ruga-mi arzĕtoare,
Mai nainte de-a se'ntoarce, către smărcu-i somnoros,
Paserea ce ne vesteşte vijelii şi timp ploios!—
Iţi urez să fii ferice Galateo, mergi cu bine,
Unde dorul tĕu te mănă şi gănde şte-te la mine.

Şi nici cioara cea pribeagă, nici ursuzul ghionoiu
Să nu-ţi facă 'mpotrivire de-a te duce de la noi!
Orion, bagă de samă, inclinănd către culcare,
Lasă 'n urmă-i sămĕnate vijelii ingrozitoare.
Eu ştiu căt de negre valuri Adria ascunde 'n sin,
Ş'am vĕzut ce lesne 'nşală Iapyxul cel senin!
Ale duşmanilor soaţe şi copii, meniţi să fie
A cunoaşte sbuciumarea, crivĕţului in mănie
Şi marginea mării crunte, clocotind şi clătinănd
Cu talazurile-i negre, ţermurile tremurănd!
Ca şi tine Europa, şi-a fost pus fără de teamă,
Trupul ei, alb ca zăpada, pe strălucitoarea coamă
A făţarnicului Taur; dar indată ce-a zărit,
Marea furnicănd de feare şi 'mprejuru-i s'au ivit
Groznicele ei primejdii, măndra se schimbă la faţă.
Altă dată pe cămpia smălţuită cu verdeaţă,
Ea din florile culese, făcea Nimfelor cununi
Şi acuma nu mai vede la lumina albei luni,
Decăt stele strinse'n ceruri şi pe mare negre valuri.
Dar abia picioru-şi puse pe a Cretei falnici maluri,
Ce o sută de oraşe, are in puterea sa,
Că strigă: „Oh! scumpe tată, numele-ţi de fiica ta
„Fù despreţuit, ear sfănta datorie fù trădată,
„De nebuna-i rătăcire. Unde sunt? şi de-astă dată
„Unde merg? O moarte numai, pentru-al virginei pĕcat,
„Este totuş prea uşoară! Vina care m'a pătat
„Oare eu o plăng deşteaptă, sau năluca sburătoare
„Ce s'a furişat pe poarta viselor amăgitoare,
„Ăncă tot nevinovată, mĕ vrĕjeşte'n somnul meu?
„Ar fi fost mai bine oare, s'adun floricele eu,
„Ori să'nfrunt a mării valuri ce se'ntind fără mĕsură?
„Dacă mi-ar putè aduce intr'acest moment de ură
„Cineva, acum aicea, pe-acel tĕnĕr blăstemat,
„Aş găsì putere 'n mine să-l sfăşiiu cu braţ armat,
„Şi să frăng fără de milă, coarnele strălucitoare,
„Ale fiarei ce-mi aprinse in pept al iubirii soare!
—„Am lăsat făr de ruşine, sfănt căminul părintesc
„Şi făr de ruşine ăncă a trăì mai indrăznesc?
„Facă-mĕ să umblu goală, intr'a leilor cărare!
„Ah! aş vrea, ca mai nainte de a mĕ vedè slăbind
„Ş'a simţì scăzĕnd cu'ncetul chipu-mi rumen veştejind,
„Căt nu se topeşte ăncă, prada tĕnĕră, gustoasă
„Să pot fi la tigri hrană, pe căt sunt ăncă frumoasă!
„Ah! nemernică-Europă! tatăl tĕu, cel părăsit
„Strigă nencetat in urmă-ţi: ce fel ăncă n'ai murit?

„Eat' un frasin, scoateţi iute fericita'ncingĕtoare
„Ce-ai luat, şi te sugrumă singură'n spânzurătoare!
„Dacă stincele-ascuţite, cu-a lor vĕrf ucigător
„Te indeamnă, sai degrabă in vĕrtejul răpitor!
„De nu vrei cumva, mai bine, să ajungi a toarce lână,
„Tu ce eşti fiică de rege, roabă la vre o bĕtrână,
„Ce ştiindu-te iubită de-al ei soţ te-ar prigoni
„Nencetat cu a ei ură, ca protivnică ce-ai fi!“ —
— Astfel se jălea copila, sbuciumată de mânie,
Ear de-o parte, ascultând-o şi rizĕnd cu viclenie
Venerea şedea cu fiul, al cui arc destins era.
După ce şi-au ris de dĕnsa indestul, i-a zis aşa:
„Nu te mai bocì atăta şi mânia-ţi stăpâneşte
„Când pe Taurul ce-l blăstemi l'ĕi vedè că se iveşte
„Aducĕndu-ţi, ca să-ì sfărimi coarnele. Oare nu ştii
„Că lui Joe neinvinsul, tu soţie o să-i fii?
„Lasă dar in lături jalea şi sileşte-te, mai bine,
„Astă soartă strălucită s'o susţii cum se cuvine:
„Căci de-acuma inainte, pentru nemurirea ta,
„Una din părţile lumii, al teu nume va purta!“

D. C. Ollănescu.

PARFUMATE VIORELE...

Parfumate viorele
Par'c'admir când vă privesc,
Ochii dulci ai dragei mele
Stele-albastre ce lucesc;

De-ţi vedè-o, pentru mine
Nu'ntrebaţi de m'a uitat,
Ci să-i spuneţi că 'n suspine
De-al ei dor v'am sărutat!

N. Volenti

Bibliografie.

Harpa şi Caval poesii de Theochar Alexi (Stan Părjol) un volum in 8°. Braşov, 1880. Se află incă sub presă.

Les Juifs de la Roumanie, conferenţă făcută de T. G. Djuvara in Societatea Etnografică din Paris, 1 broş. de 31 pag Paris 1880.

Creditul de Ion Ionescu 1 vol. 8°. mic de 96 pag. Bucureşti 1880.

Personalstand u. Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der K. K. Franz-Iosefs-Universität zu Czernowitz im Sommer Semester 1880. Czernowitz 1880.

Cuvinte din betrâni, suplement la Tomul I de B. Petriceicu-Hăsdĕu. 1 vol in 8°. mare CX pg. Bucureşti 1880.

De Iudaeis de Christodul I. Sulioti. 1 broşură 22 pag. Brăila 1879.

Clausa Penală de Christ. I. Sulioti 1 broşură. Bucureşti.

Compendium de Psychologie de Christ. I. Salioti 1 vol. in 8°. mare 254 pag. Brăila 1876.

Homer Cartea I-a Iliada, trad. şi adnotată in limba rom. de Christ. I. Sulioti 1 v. in 8°. mare 170 pag. Brăila 1876.

Des droits des Enfants nés hors Mariage, en droit romain, en droit français et droit roumain, tesă p. doctorat de Christ. I. Sulioti 1 vol. in 8° mare 175 pag. Geneva 1876.

Meine Antwort an H. dr. M. Gaster, de A. de Cihac o broş. din Dech. 1876.

Le type homo-ille ille-bonus de A. de Cihac o broş. asemenea din Dech. 1879.

Despot Vodă, legendă dramatică, in cinci acte, in versuri de V. Alecsandri 1 vol. in 8° mare de pag. Bucureşti 1880.

Colecţiune de cântece sociale pentru studenţi români, o cărticică in 24° de Ciprian Galembiovschi-Porumbescu, Viena 1880. Sub acest titlu autorul publică 20 de cântece pentru o singură voce, cu text român. Prefaţa ne spune că toate melodiile, afară de cele populare, precum şi mai multe poesii sunt compuse de autorul cărţii. Colecţiunea incepe cu „Cântecul Gintei latine“, nu cu melodia d-lui Marchetti, nici cu celelalte cunoscute in România, ci cu una nouă a autorului, care insă este o imitare a unui cântec german. Urmează „Imnul Unirii, cântec vioiu deşi nu tocmai original. N-rul 5 este o horă veselă şi legănată, după care urmează vestitul cântec de stu-

denți „Gaudeamus Igitur“. Nr. 8 este „Lauda studenților“ foarte bine potrivită pentru a fi cântată in chor. Ear „Lelița de la Munteni“, „Tu Ileano dintre brazi“ in formă de doină și „Frunză verde de piper“ sunt duioasele și cunoscutele cântece române foarte bine puse pe note de junele compositor.—Cele mai hazlii, atât in musică cât și in text sunt doue cântece țigănești cu care se sfirșește mica publicațiune.

Recomendăm această interesantă cărticică tuturor studenților români de pe la universitățile din țară și din străinătate. Ea va contribui mult la veselele lor petreceri. Este insă de dorit ca la o nouă ediție culegerea să se complecteze și să se imbogățească cu alte cântece naționale mai vechi—d.e. „Tata Noa cel bătrân“, precum și cu altele noue, pentru a căror transcriere musicală tênĕrul autor arată un talent deosebit.

Völker kunde Ost europas de *Lorenz Diefenbach* vol. 1 Turci, Albaneji, Ilirici, Traci, Greci, Români. XXII și 318 pag. Darmstadt 1880.

Cunoscutul invĕțat d. L. Diefenbach s'a ocupat in această din urmă scriere a sa și cu cercetări asupra Românilor. Cu adăncimea ce-l caracterizează, el a infățișat un tablou destul de complect asupra poporului nostru. Deși această operă este mai mult o compilație conștiințioasă după alți scriitori, decât o lucrare proprie a autorului insuș, totuș găsim aici o incercare serioasă de a explica părerile cele mai contradictorii. Fără a manifesta vre o mare dragoste pentru Români, autorul a căutat să fie drept. Vom menționa aici numai câteva particularități care ne-au părut mai insemnate.

In ceea ce privește limba, Diefenbach citează din Cihac că in limba română numai $^1/_5$ ar fi de origine latină, insă adauge (p. 237) că afară de numĕrul și de forma cuvintelor latino-romanice trebue luată in considerație intrebuințarea lor quantitativă și qualitativă, adică insemnătatea lor. Această observare ne propusesem și noi de mult a o face. Numĕrarea rădăcinilor nu poate da o mĕsură dreaptă. Când vra cineva să numere deosebitele elemente ale limbei noastre trebue să ție samă de multele derivațiuni care la noi se formează mai ales din cuvinte romanice și să cerceteze apoi și intrebuințarea quantitativă a acestor cuvinte. Acest punct de vedere a fost adese ori nebăgat in samă.

Trecênd de la limbă la alte studii ale autorului și in special la natura fisică a Românilor, nu vom discuta cu dĕnsul dacă Românii sunt frumoși sau nu, căci aceasta atĕrnă de la păreri individuale, dar putem susținè că Românii sunt in general destul de tari, că au o statură de mijloc, coloarea feței inchisă și ochi mari asemenea inchiși, fie negri, fie albastri, dar totdeauna plini de viociune, pĕr inchis și imbelșugat, dinți frumoși și—cel puțin in popor—nasul drept.

Vorbind despre caracterul poporului român, autorul nu pomenește de toleranța noastră tradițională; de altmintere recunoaștem greșelile pe care ne le impută, in special lenea, care insă poate fi mai de grabă urmarea nepăsării decât a ușurinței—dar tolerant a fost poporul nostru totdeauna, tolerant și sobru.—Vorbind despre mâncarea Românilor, autorul traduce mămăliga prin *Reismehlbrei* (aluat de orez) in loc de *Maismehlbrei* (de păpușoi) și uită a pomeni că ea este mâncarea principală a țeranilor.—Despre jocul și musica noastră, autorul vorbește mult. Deși trece ușor peste doina noastră, el recunoaște gingășia și armonia cântecelor noastre populare. Apoi descriind răpede portul și imbrăcămintea poporului, el se ocupă de architectura noastră. Insă descrierile sale le ia după oare care autori invechiți acum, așa incât nici menționează de bisericele și monăstirile noastre mai ales de cele din țara românească cărora nu le se poate contesta insemnĕtatea. Capitulul relativ la Români se sfirșește cu o scurtă expunere istorică și cu un catalog foarte complect al cărților românești, precum și al celor care tratează de noi.

Suntem recunoscĕtori autorului de interesantele sale studii asupra poporului nostru. El a vorbit de noi cu aceeași nepărtinire cu care a studiat pe Turci, pe Albaneji, pe Ilirici, pe Thraci și pe Greci. Cu tot caracterul științific al cărții, stilul seu e plăcut și interesant. Autorul a intocmit multimea materialului așa de bine, incât forma nu e nicăiri confusă ori greoae, ci totdeaun atrăgĕtoare.

Așteptăm cu plăcere volumul al doile.

CORESPONDENȚA

D-lui N R. in B Ne pare rĕu dar nu vĕ putem incuraja.
D-lui P. in Buc. Tot mai confus

Red

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XIV. — No. 8. 1 Iunie 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

Bucureşti 24 Noemv. 1879.

Amice,

Mazilia lui Ipsilant şi a lui Moruz, unul din Domnia Valachiei şi celalalt din Scaunul Moldovii, inainte de implinirea celor şepte ani stipulaţi in tratatul de la Kuciuc-Kainargi, adăugĕndu se la alte pricini de gălceavă ce impĕratul Alexandru căuta Sultanului, a adus rĕsboiul de la 1806; şi după şese ani de luptă crăncenă in care victoriile se precumpĕneau, puterile Europei, căşunând asupra Porţii, au silit-o să inchee pace numai şi numai ca să lase Muscalului mănele slobode in lupta cu Napoleon.

După zicĕtoarea Românească: *Turcul să plătească*, Sultanul a dat lui Alexandru Basarabia şi un bun hărtău in Asia pe malul Mării-Negre, şi astfel a făcut Englezului pe plac; ear după incheerea păcii de Bucureşti, Contele Meternich, profitând de incurcătura in care se găsea Rosia pe malurile Moscovei, a impins la Domnia Tĕrii-Româneşti pe Iancu Caragea, amicul şi protegiatul cavalerului de Gentz. Dar cu toată stăruinţa Internunciului la Constantinopole, Sultanul nu a voit să-i dee Domnia pănă ce mai intăi nu l'a asigurat Caragea că-şi va da demisia după trei ani. Pe de-o parte Suzeranul căta să eludeze stipulaţiunea de Domnie pe şepte ani, şi pe de alta voea să aibă pe grec la mănă.

După mai multe străgăneli cu *inşaala*, cu *pekei* şi cu *bacalum*, pe la sfiirşitul lui Octombre Caragea a putut eşi din Constantinopol şi in ziua de sf. Spiridon al anului 1812, el şi-a făcut intrarea in Bucureşti cu alaiu domnesc, calare pe *Tablabaşa* in sunetul clopotelor, al surlelor şi tobelor. După ce a descălecat la sfăntul Spiridon cel nou din podul Beilicului (astăzi Calea Şerban-Vodă), s'a dus de s'a miruit in biserica Curtea Veche, după obiceiu

Sosirea acestui Domn in Bucureşti a fost semnalul a mari calamităţi pentru ţară! Chiar in noaptea instalării sale palatul domnesc de la Mihai-Vodădin dealul Spirei, a ars pănă in temelie şi *Curtea*

domnească a devenit *Curtea arsă* până in ziua de astăzi; ear a doua zi, la 13 Dec., s'a ivit ciuma intre oamenii Curții veniți cu Vodă de la Țarigrad.

A fost in multe rânduri ciumă in țară, dar analele Romăniei nu pomenesc de o boală mai năprasnică și mai grozavă decât *Ciuma lui Caragea!* Niciodată acest flagel n'a făcut atâte victime! A murit până la 300 de oameni pe zi, și se crede că numĕrul morților in toată țara a fost mai mare de 90,000. Contagiunea era așa de primejdioasă incât cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea intr'o familie intreagă, și violența era așa de mare incât un om lovit de ciumă era un om mort.

Spaima intrase in toate inimile și făcuse să dispară ori ce simțimĕnt de iubire și de devotament. Muma își părăsea copiii și barbatul soția pe mânile cioclilor, niște oameni fără cuget și fără frică de Dumnezeu. Toți bețivii, toți destrămații își atĕrnau un șervet roș de gât, se urcau intr'un car cu boi, și porneau pe hoție din casă in casă, din curte in curte. Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mâna pe ce găseau, luau bani, argintării, ciasornice, scule, șaluri, etc, fără ca nimeni să indrăznească a li se impotrivi. Fugea lumea de dĕnșii ca de moarte, căci ei luau pe bolnavi sau pe morți in spinare, ĕi trânteau in car, clae peste grămadă, și porneau cu carul plin spre Dudești sau spre Cioplea unde erau ordiile ciumaților. Se increțea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile și cruzimile esersate de acești talhari asupra bieților creștini căzuți in ghiarele lor.

Rare ori bolnavul ajungea cu viață la cămpul ciumaților. De multe ori o măciucă peste cap făcea intr'o clipă ceea ce era să facă boala in doue, trei zile!.. și poate că acei uciși astfel erau mai puțin de plâns, căci mult erau de jale acei aruncați vii in cămp fără așternut și fără acoperemĕnt pe pămĕntul ud și inghețat. Cale de jumĕtate de cias se auzeau țipetele și vaetele nenorociților din cămpul Dudeștilor!...

In urma mai multor scene oribile, neomenoase și bestiale petrecute la ordie, unde unul din acești miserabili fusese rupt cu dinții de un tĕnĕr care apăra cinstea soției sale lovită de ciumă chiar in ziua nunții, și in urma revoltei ciumaților care au sărit cu parul și au omorit zece ciocli, autoritatea insfirșit a luat mĕsură de a organiza un fel de serviciu sanitar. Ea inființase câțiva vătăjei insărcinați de a intovărăși pe ciocli din casă in casă, și aceștia strigau de la poartă: *Sănătoși, copii!*. Unul din ei, intr' un raport cătră șeful seu, zicea:

„Azi am adunat 15 morți, dar n'am „putut ingropa decât 14, fiindcă unul a „fugit și nu l'am putut prinde.“

Deasupra orașului se ridica un fum galbĕn și acru, fumul băligarului care ardea in curțile boerești, și orașul se resuna de urletul jalnic al cânilor remași fără stăpân.

La fie care poartă era câte o șandrama, un fel de gherită, in care se adăpostea câte un servitor pus acolo *pazarghidan* (comisionar) pentru tĕrguelile de pâne, de

carne și de zarzavaturi. Nimic nu intra in curte decăt după ce se purifica la fum și trecea prin hărdău cu apă sau prin strachină cu oțet.—Cioclii, căud treceau pe lăngă o casă bogată, nu lipseau de-a arunca sdrențe rupte de la ciumați ca să respăndească contagiunea. Ei nu se temeau de molipsirea boalei căci mai toți erau dintre acei care zăcuseră de căte două, trei ori de acea grozavă epidemie. Ciuma ca toate boalele mortale și lipicioase, ca vărsatul, ca tifosul, ca lungoarea neagră, foarte periculoase la intăia oară, devin puțin violente la acei care au mai fost loviți de ea.

Jafurile și tălhăriile oamenilor direct sau indirect prepuși la serviciul ciumaților au fost nepomenite. Multe averi și case mari s'au ridicat in București după ciuma lui Caragea din sculele și banii bieților bolnavi.

După un an, cam pe la Decembre, boala a inceput a se domoli și lumea s'a readunat incet cu incetul in oraș. Acei care se regăseau se imbrățișau, dădeau o lacrimă celor perduți pe cămpia de la Dudești și porneau cu viața inainte, uitănd suferințele și insetați de plăceri.

Totdeauna după o epidemie ca și după un rĕsboiu, omenirea caută a-și recăpăta nivelul; in aparență viața devine mai lesne, averile flecăilor și zestrele fetelor sporesc prin moșteniri și prin moartea fraților și a surorilor cu care ar fi avut să impartă averea părintească dacă ar fi trăit ei. Căud este o mortalitate mare, poporul zice că se *eftinește pănea*, și acestă credință avea pe atunci oare care temeiu căci țara fiind pe atunci lipsită de esport, grăul nu avea altă căutare decăt pentru consumația interioară. Și in asemene imprejurări căsătoriile trebuea să devie numeroase, cu atăt mai mult numeroase cu căt rĕul a săcerat mai multe ființi. Deci indată după incetarea boalei lumea s'a pornit pe nunți.

Pe atunci nunta nu vrea să zică un petec de hărtie velină, tipărit frumos la Socec sau la Weiss din partea d-lui X sau a d-nei Z, anunțănd celebrarea cununiilor fiului sau flicei lor in ziua cutare, la biserica Sarindaru sau la Domnița Balașa, ș'apoi... pe ușă afară!—Pe atunci nunta era dandana mare!

Mai intăi peținori și colăceri cu aldamaș; după ei logodnă cu archiereu, cu diaconi, cu preoți, cu căntăreți, cu lăutari și cu ziafet toată noaptea pănă la luceafĕrul de zi. Cu căteva zile inainte de nuntă, dacă mirele și mireasa erau de neam de boer, se făcea *cherofilima* (sărutare de mănă) la curte unde tinerii cu toate rudele lor erau duși cu alaiu spre a săruta măna lui Vodă și a Doamnei, cerĕndu-le binecuvĕntare.

Căud se apropia ziua nunții mahalaoa se impodobea cu brazi de la casa ginerului pănă la casa miresei. In ajunul nunții, cam după amiazi, porneau *călțunaresele,* tot cucoane alese dintre rudele cele mai frumoase ale ginerelui, tn trăsuri inhamate cu armasari de preț. Intăia călțunărească intra la mireasă purtănd o căție de argint cu flori suflate in aur, din care eșea fum de udagaciu și de curse; ea mai purta și o stropitoare din care arunca apă de tran-

dafir, semnul curățeniei, și ura miresei să fie totdeauna spalată și parfumată. O a doua călțunăreasă ducea pe tava de argint florile cu care se impodobeau cununiile. A treia călțunăreasă aducea o tava cu peteală, semnul bogăției. Veneau in urmă celelalte călțunărese cu zece, douesprezece tave incarcate cu tot felul de daruri: șaluri, juvaere, stofe scumpe, bani, cofeturi, etc.: Mulțime de fete incunjurau pe mireasă și lăutarii ziceau din vioare și din gură cântecul vechiu:

Astăzi cu fetele
Măni cu nevestele ..

După ce fetele deschideau boccelele și admirau darurile, ele tăbăreau pe tavele cu peteală și pe flori; unele impleteau cununiile: cruce intreagă pentru ginere și cruce jumătate pentru mireasă. Celelalte desfășurau jurubițele de peteală, le depănau și făceau o urzeală lungă de trei coți, podoaba miresei, un riu de aur in care se putea ascunde copila logodită din cap până 'n picioare. Din vreme in vreme fetele trăgeau cu coada ochiului și aruncau flori sau noduri de peteală in partea flecăilor; aceștia le ridicau și le aninau de fermenele, pe când fetele ca unele ce impărțeau, își făceau și ele parte, agățându-și la pept, in dreptul inimei snopuri de peteală.

După clacă se puneau cu toții la jocuri: de-a ineluș-invărteguș, de-a baba-mija, de-a gaia, de-a cărpa și aceste se incheiau printr'o horă mare. Astfel mireasa își *lua ziua bună* de la fete și surate; ear bătrânii și babele, barbații și nevestele petreceau toată noaptea pe ziafet, pe bere și pe mâncare, in sunetul necurmat al lăutarilor...

Dar a doua zi mai cu samă era ce era! Nunta incepea chiar din zori; nuntașii numai osteneau intr'una de la casa ginerelui la casa miresei. Cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei de unde apoi mireasa nu se mai intorcea la căminul părintesc. Ea impreună cu mirele se punea in trăsură cu cei care purtau gevrele, și luau la trăsură luminările aprinse, infipte intr'o pâne. Ear dacă cununia era a se face acasă la ginere, una din rudele cele mai deaproape ale acestuia, muma, sora, sau mătușa pleca de lua pe mireasă și o aducea acasă la mirele ei cu așternut, cu zestre, cu tot. Trăsura era incunjurată de toți flecăii, rude și amici ai ginerelui, care incurau caii lor aducênd știre că sosește mireasa.

Momentul despărțeniei de părinți era solemn pentru mireasă, insă ea când pășea pragul casei părintești, trebuea să tragă din picior pentru ca să se mărite și celelalte fete. Obiceiul cerea ca să o podidească plânsul in acel moment, și lăutarii cântau:

Taci, mireasă, nu mai plânge
Căci la măta mi te-i duce
Când a face plopul pere
Și răchita vișinele... etc.

După cununie, masă mare cu zaharicale de la becerul Manolachi și cu cofeturi de

la vestitul Pascu; cu vin de Dragașani, cu pelin de la Dealu-Mare și cu vutcă pe vanilie și pe curse. Lăutari și horă toată noaptea, ear in ziuă se trimiteau nunii, socrii și nuntașii pe la casele lor cu lăutari.

Acest chef, la cei de jos, ținea trei zile, ear la boeri ținea șepte zile și șepte nopți, *după legea Domnilor* și *a Impĕraților*. O nuntă se isprăvea și zece incepeau, incăt Bucureștii intr'o serbătoare o ducea. Doliul se schimbase in veselie!

Viața aceasta ĕi priea lui Caragea căci popor și boeri, cufundați in ziafeturi, nu băgau in samă jafurile domnești; ș'apoi caftanele după care alergau in urățeii il ajutau mult la sporirea pungii. Imbulzala la ranguri era atăt de mare că se umpluse din scoarță in scoarță condica pitacului domnesc, și se spune că in ziua fugii lui Caragea, Postelnicul deabia a pridedit să citească numele celor din protipendadă și cateva din starea a doua Chemat de Vodă ca să plece, el a trăntit pitacul jos, strigănd cu glas tare: *ear voi, ceilalți: pitari și serdari!*

Caragea se urcase in trăsură zicĕnd că merge să se primble la Băneasa, dar acolo il așteptau trăsurile inhamate care l'au dus la Brașov chiar in ziua căud sosea in București Capugiul ce venea să-i tae capul, fiindcă șezuse pe scaunul Domniei șese ani in loc de trei precum se legase cătră Sultanul.

Venit Domn pe puțini ani, Caragea căuta să adune căt mai curĕnd o avere cu care să poată trăi măreț in străinătate. Prin urmare el a lăsat un mare nume in felul jafurilor. Se zicea in țară pănă mai dĕunăzi că *se fură ca in vremea lui Caragea*.

In Domnia lui toate slujbele și caftanele se dau pe parale. El a suit birurile intr'un mod nepomenit de la 1,500,000 lei (115,385 galbeni) la suma de 3,700,000 lei (284,848 galbeni); afară de ocne și de vămi pe care le vindea cu un preț de zece ori mai mare decăt inainte, lăsănd pe *tacsidari* să rupă căt puteau .. apoi pecetluituri, mazilii, neamuri și căte și mai căte!...

Căud i se părea că punga nu se umplea destul de răpede, avea și alte coarde la arc: Scotea pe Aga in tĕrg cu căntarul și cu falanga; acesta *prindea cu oca mică* pe vre-un brutar, pe vre-un cărcimar, pe vre-un măcelar, ĕi trăntea căte o sută de nuele la tălpi, sau il țintuea de ureche in mijlocul pieței. Vodă era sigur că *isnaful* avea să alerge de la unul la altul ca să facă *curama*, ear pedeapsa inceta indată ce starostele venea la curte cu un *porcoiu de mahmudiele*. Un alt șurub ce găsise fântănei de aur era porunca strașnică din vreme in vreme ca toți negustorii să se răfuească intre dĕnșii ca să nu fie datori unii altora. Pe atunci se lua zeciueală de la implinirile de bani. Bieții oameni speriați de ruina ce ar fi urmat unei asemene răfueli pripite, se adunau, făceau cislă și astfel mai dobăndeau o amănare, căci suma cislei curgea in punga domnească.

Caragea avea multă imaginatie in asemene materie dar și găsise cățiva oameni sdraveni care il ajuta la desăvĕrșirea tertipurilor lui. Vorba mergea in țară că:

„Belu beleşte,
„Golescu goleşte,
„Manu jupueşte!

După şese ani de Domnie, el a dus cu dĕnsul la Pisa o avere de milioane cu care a trăit in belşug şi a ajutat Eteria şi revoluţia grecească. Era violent şi infiorător! Un poet linguşitor ĕi adresâ o odă in care il făcea să zică in limba grecească:

Εχω σπαδι και τοπουζι
σε σκοτωνω μπρε βομουζι [1])

Un boer pe care-l dojenea pentru nişte hoţii din care nu-i dăduse o parte indestulătoare ĕi respunse:

Κλεπτω, κλεπτης, κλεπτει; [2])

ear Caragea, in loc de a-l pedepsì pentru atăta indrăzneală, l'a imbrăcat cu caftan de *boer cu barbă*.

Acest Domn insă era neimpăcat cu boerii care, nevoind a fi instrumentele hrăpirii lui, ĕi făceau vre-o impotrivire sau chiar vre-o simplă observaţie. Astfel, pe Banul Const. Filipescu l'a tinut doi ani la moşie, la Bucov, cu pază de arnăuţi; pe Banul Grigore Ghica l'a ţinut doi ani inchis in casă, oprit de a vedè faţă de om; pe Vornicul Const. Bălăceanu de care se temea fiindcă acesta avè relaţiuni de familie la Viena, l'a trimis surghiun la Castoria.

Lui Caragea ĕi plăceau femeile. Intr'această privinţă purtarea lui şi a fiului seu Beizadea Costachi era un scandal de toate zilelé. Când punea ochiul pe căte o nevastă, trimitea pe barbatul ei intr'o slujbă depărtată; la trebuinţă il şi surghiunea, şi atunci lua cu dĕnsul căţiva Arnăuţi şi se introducea la femeea pacientului cu voe, fără voe.

Beizadea Costachi, tĕnĕr frumos, nu avea altă ocupaţie decăt a căta să scoată din fire pe cucoanele cele tinere şi plăcute. El se inhaitase cu căţiva feciori de boeri şi băteau mahalalele ziua şi noaptea. Odată fiind urmărit de barbatul uneia din conchistele sale cu care se primbla in trăsură, şi vĕzĕndu-se strimtorat de aproape, scoate pistolul şi trage să impuşte pe soţul trădat; glonţul insă nimereşte in unul din caii lui, calul cade din ham şi beizadeaua scapă cu chica topor. A doua zi femeea adulteră era isgonită de sub streşina conjugală şi lăutarii improvisarĕ căntecul:

„C... ai fost, c... să fii,
„La mine să nu mai vii!

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galant şi nu fie cine indrăznea a face curte. Când un tĕnĕr punea gând rĕu pe o fată, el putea să dea cu ochii de tatul, sau de fratele ei, şi atunci, nici una nici doue, popa ĕi şi căntа pe *Isaiia dănţueşte* şi căsătoria, deşi silită, era valabilă. Dacă bietul tĕnĕr avea a face cu o muere măritată, treaba devenea mai serioasă, pentrucă resplata depindea mult de breasla la care aparţinea barbatul ultragiat. Măcelarii luaserĕ obiceiul să umple pe galanţi cu ţava ca pe berbeci şi-i

[1]) Am sabie şi buzdugan.
Te omor ca pe un porc.
[2]) Fur, furi, fură.

trimiteau a casă in căruță. Croitorii se serveau de foarfecele cele mari de teșghea... Un băcan ce găsise pe un cuconaș sub scară, la nevasta lui, după ce l'a despoeat in pelea goală, l'a uns cu cătran din creștet până 'n tălpi, i-a pus o pereche de coarne pe cap, l'a legat răstignit de mâni pe un drug, i-a legat un căluș iu gură și l'a luat in șfichiul biciului pe pod de fugea lumea de dênsul ca de ucigă-l toaca, incât nici chiar slugile lui nu au voit să-l primească in casă. A doua zi l'a găsit viziteul ascuns in eslele din grajdiu. Pe un alt cuconaș bărbatul l'a uns cu miere pe piele și l'a lăsat o zi intreagă prada muștelor și a vespelor.

Unde se pomenea trotuar sau bulevard pe acel timp!... Femeile erau incunjurate de toate precauțiunile profilactice; ferestrele aveau zăbrele ca pușcăriile, porțile se deschideau greu căci erau inarmate cu broaște tari; ear când o nevastă se ducea la o rudă, la o prietenă sau la bae, ea era intovărășită de două, trei jupênese bătrâne și credincioase. Fetele erau ținute și mai aspru; deabia aveau voe să easă in grădină și grădina era incunjurată cu zid nalt sau cu uluci de scânduri de stejar. Nici macar peținorii nu le le vedeau până nu se isprăvea vorba de căsătorie, incât ginerele nu era totdeauna sigur că a vêzut bine fața logodnicei sale.

O fată de boer mare intoarsă dintr'un Cláuster de la Viena unde fusese crescută și unde dobândise un talent musical estraordinar pe clavir, a adus cu dênsa in casa barbatu-seu prețiosul instrument.—Intr'o sară boerul, zărind câțiva inși care se pitulaserê lângă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante, s'a sbârlit de gelozie, și când a doua zi tênêra femee s'a trezit, nenorocita!.. a găsit clavirul spart cu toporul in mii de bucăți. Mâhnirea ei a fost atât de mare că peste câteva sêptêmâni o duse la groapă. Ea lăsase cu limbă de moarte să-i facă coștiugul din scândurile clavirului, dar popa s'a impotrivit zicênd că fusese *vasul necuratului.*

Arta era lucru necunoscut. In tot Bucureștiul nu se aflau decât un singur piano și o harpă. Musica aparținea lăutarilor și cântăreților de la biserică. Persoană cu inspirații artistice era numai Domnița Ralu, fata cea mai mică a lui Caragea, natură aleasă, posedênd gustul frumosului in cel mai mare grad, admiratoare a musicei lui Mozart și a lui Bethoven, hrănită cu scrierile lui Schiller și Goethe. Ea găsise in câțiva tineri Greci, rude și amici din școala grecească de la Măgureanu, studenți admiratori ai tragediilor lui Euripide și Sofocle, un element pentru a pune in scenă câteva piese de teatru. Cu nițică pânză croită și cu hârtie poleită, Domnița organizase in apartamentele sale o mică scenă pe care se juca in limba elină Orest, Moartea fiilor lui Brutus și câteva idile ca Daphnis și Chloe.

Mai târziu a zidit un teatru la Cișmeaoarosie in colțul stradei Victoriei și a Fântânei, pe locul unde se vede astăzi un felinar ascuns după o perdea de fer; un teatru in toată forma cu parter, cu stale, cu scenă și cu mai multe rânduri de loje. Ruinele acelui edificiu ars la 1825, se mai vedeau până pe la 1840 când s'au mistuit in zidirile lui Ioan Carêtașul.

Domnița Ralu visa ridicarea teatrului grecesc. Pentru acest scop, ea l'a trimis pe

Aristia la Paris ca să studieze pe vestitul Talma. Ea a și adus de la Viena o trupă de artiști Nemți care representau operé și drame. Din acea trupă făcea parte vestita Dilly, cântăreață și tragediană de un mare merit, ce venise la București numai pentru o iarnă. Ear indrăgindu-se de unul dintre tinerii noștri boeri, a remas in Capitala noastră până când a murit dand naștere unuia din bătrânii noștri generali.

Avêntul dat de Domnița Ralu artei dramatice a incetat cu fuga lui Caragea, dar mai in urmă a găsit o slabă imitătoare in Smaranda Ghica din Gorgani, in casa căreia după zaveră, Aristia intrase ca institutor de copii. Acolo Iancu Văcărescu a căutat să pue limba românească pe scenă; a incercat să joace pe Britanicus și pe sgârcitul lui Molière dar surghiunele, rĕsboiul, muscalii, și câte și mai câte calamități au amânat lucrul până la 1833 când Câmpineanu a infințat *Societatea filarmonică*.

Tulburările de pe 'mprejurul țerii, precum rescularea lui Caraghiorghe și a lui Pasvantoglu, incursiunile Cărjaliilor, Eteria grecească și revoluția de la 1821 făcusĕ se sbĕrnie in tinerii români coarda vitejiei. Lor incepù să le placă armele, vênătoarea și călăria; feciorii de boer luarĕ un fel de aer de *cabadaii*, termen adoptat de dĕnșii și care avè semnificarea de voinici.

In timpul lui Grigori Vodă Ghica, pe la 1823—1824 cuconașii nu lăsau să le scape nici un prilej de-a se imbrăca cu poturi, cu mintean și cu ceapcân; a se lega la cap cu *tarabolus* și a-și incărca *sileahul* de la brâu cu pistoale și cu iatagan precum și a-și a tĕrna pală de gât. Pentru cel mai mic lucru ei se serveau cu armele incât din pacînici ce erau mai inainte, deveniserĕ arțagași și tulburători. Intre toți se deosebeau mai cu samă Iancu, feciorul lui Beizadea Costachi Caragea și al Raliței Moruzoaei, frații Barcanești, Barbucică, nepot de fată al Banului Barbu Văcărescu, și câțiva alții care se țineau de strengării și ajunseserĕ a fi spaima mahalalelor.—Ei petreceau ziua in Cișmegiu cu lăutari pe earbă verde, și cum resărea luna, plecau cu ghitare și cu flaute la serenade pe sub ferestrele fetelor și a nevestelor frumoase. Pănă 'n ziuă vueau mahalalele de cântece, de gălcevi, de bătăi și de lătrări de câni.

Intr'o noapte tĕnĕrul Palama, voind să gonească pe Don Juanul Barbucică Catargiu de la ferestrele logodnicei lui, s'a pomenit cu un cuțit in pântece. Nenorocitul plăntat iu sânge a putut deabia profera numele acelui care-l lovise; și muma lui, in desperare, a alergat la palat și a sculat pe Vodă cu țipetele sale. Grigori Ghica pornește pe Bașciohodar Măciucă care și aduce la Curte pe Barbucică, il trănțește la pămênt și din porunca Domnească ĕi trage o falangă, apoi il trimite surghiun la mănăstire. Deacolo bietul Don Juan pățit a pornit la Paris cu gând să studieze pictura, artă pentru care credea că are o mare vocațiune.

Anarchia domnea in toate, și lesn'rea de a da cu pistolul in oameni devenise la modă, astfel că ucisul fiind totdeauna presupus că s'ar fi impușcat la vênătoare, ucigașul re mânea nepedepsit.

In una din petrecerile la care luau parte mai mulți tineri, pe când se intorceau in București intr'o căruță cu patru cai, se gă-

seau trei tineri: Iancu Caragea, Dimitrachi Bărcănescu şi Iancu Creţulescu poreclit Ursu mai tărziu, pentrucă o ursoaică ĕi desmerdase obrazul cu labele ei. Cei doi d'intăi luându-se la ceartă, trag cu pistoalele unul intr'altul şi căruţa intră in curtea Moruzoaei ducĕnd pe fiul şi pe nepotul ei inecaţi in sănge. Peste trei zile doue dricuri se urmau unul după altul, ducĕnd la locaşul cel vecinic pe doi din tinerii cei mai eleganţi şi mai frumoşi ai Bucureştilor.

Stranie epocă!.. Numai venirea Muscalilor la 1828 a pus capĕt acestei vieţi svăpăete a tinerilor cuconaşi, luându-i ca comisari (mehmendari) pe lângă generalii ruşi pentru inlesnirea aprovisionării oştirilor cu proviant şi cu care. La 1831 cei mai mulţi au incins sabia, scriindu-se in miliţia naţională.

Ion Ghica.

HORA MORŢILOR.

I.

Plăngea cu glasul seu de jale,
Plăngea, plăngea neogoit;
Scaldat in lacrimile sale
Pe turnul negru, povĕrnit,
Un Muezin;
Şi glasul seu pe vĕnt sbura,
Duios echoul l'ingăna
Sub eterul senin:

„Alah! alah! ce chin cumplit,
Şi ce durere-amară!
De la Apus la Rĕsărit
Plăng sute de popoarĕ!“

II.

Era 'ntr'a murgu... noaptea departe se lăţise
Pămĕntul, ceriul, unda in umbră s'adăncise,
Ş'un neam perì 'n rĕsboae cu tristele lui soarte
Ear sceptrul seu şi tronul, triumfătoarea Moarte,
— Cum dai o jucărie,—cu recea sa privire
Le impărţea la alţii de scurtă moştenire!
Din tabiile-aprinse ce 'n spaţiu se zăreau
Grămezile de leşuri abia mai fumegau,
Şi vulturi mari şi aprigi cu prăzi ţinute 'n ghiare
Sburau cu veselie spre-a Thraciei ponoare.
De mult acum fugise, de mult peste ocean,
Pribegi şi făr de nume, copiii lui Otman,
Nu s'auzea nimica in cer nici pe pămĕnt,
Ci numai suflul morţii purtându-se pe vĕnt
Şi 'n mijlocul tăcerii ş'a liniştei adănci,
Talazurile mării lovindu-se de stinci.

III.

Numai luna, căte-odată, străbătĕnd prin păcla deasă,
Luminează locul luptei c'o lumină sfiicioasă;
Dar de crăncenul spectacol, palidă, inspăimântată
Se ascunde cu grăbire sus sub bolta inorată.

IV.

Din când in când in juru-mi sbucnesc scânteitoare,
Lungi jerbii de lumină, ca focuri clipitoare

Stringĕndu-se in aer... credeam atunci cá este
Vre un bolid ce pică pe culmile aceste;
Sau fulgerul de vară, vr'o dungă de fosfor,
O stea ce se sfăramă, pe cer un meteor;
Când aruncându-mi ochii pe-a morţilor cămpie,
In ţintirimul negru la para argintie,
Vĕd mii de mii de buhne pe arborii chirciţi
Uitându-se la mine cu ochii lor boldiţi,
Ş'o tainică mişcare, şi glasuri amorţite,
Un vuet de secrie, şi petre imbrăncite...
Dar nu vedeam o umbră, când marea necropolă
Deodată se incinge c'un cerc de aureolă;
Din fie-care groapă vĕzui inhobotate
Fantomele in giulgiu eşind pe jumĕtate:
Aveau in cap turbane de pănză resucite
Camaşe lungi şi albe ca 'n marmoră cioplite;
Ei par c'ascult cu toţii in mare venerare
Un glas atotputernic venind din depărtare;
Un glas ce-a fost odată a lumilor stăpăn,
Ear eu credeam că este a mărilor suspin.

V.

— Voi ce stăpăniţi pămĕntul, voi califii mei iubiţi,
Luaţi paloşele voastre şi in jurul meu veniţi,
Lăudând a mea mărire, gloria nemuritoare
Ca s'o afle şi s'o creadă neamurile viitoare!

Am sfărmat ori-ce credinţă, şi eresuri pe pămĕnt,
Ş'o lege-am dat mai bună!
Coroane, sceptruri am creat cu glas puternic, cu'n cuvĕnt,
Ş'am pus in loc,
Coranul, sabia de foc,
Ş'o măndră semilună!
Şi ce n'a putut Xerxe face şi Alexandru n'a putut
Cu credincioşii mei Otmani eu singur numai am făcut!

O Iatrib! cetate sfântă! o! căpitenii glorioase!
Ohod unde-am incins cu slavă hangerul meu invingĕtor!
O munte sfânt, unde un ânger din ceriurile luminoase
Pe inima-mi inflăcărată a pus Coranul nemuritor!

De căte ori Halima mea,
Frumoasa doică'mi povestea,
Pe ţermul de la Saibar:
Ca prunc fiind, când mĕ primbla,
De soare-un vultur mĕ umbrea,
Un vultur alb de pe Cedar!

Şi mai tărziu, fecior viteaz şi mare prooroc
Când de la Meca la Medina, mergĕnd din loc in loc,
Şi decăt Christ mult mai vestit,
La Semi-luna mea de aur trei lumi acum se inchinau
Ali, Otman, Omar cel tare cu daruri multe mĕ căutau
Ca magii de la Rĕsărit!

In veci nu s'a rostit in juru-mi haĭne şoapte 'n contra mea...
Ca la ghiauri... trădări de noapte, ca să-mi restoarne tronul meu.
Ca umbra celui Preainalt intreaga lume mĕ privea!...
Era un Dumnezeu in ceriuri şi eu eram profetul seu!

Din cer am smult splendidul soare
Şi l'am inchis in raiul meu,
In Alhambra strălucitoare
Alah! mĕ jur pe Dumnezeu!

O Khadjidia! comoară scumpă! o chip ceresc, o măndru sin!
Mai alb, mai alb decăt zăpada, mai parfumat decăt un crin!
De căte ori perdut de grijă, de-a lumii soartă 'mpovorat
Pe fruntea ta mângăitoare eu sufletul mi-am alinat!

Hercul la Greci—minune nouă—
Şi, cum zic ei, un semi-zeu,
A despărţit pămêntu 'n două,
Eu l'am unit sub sceptrul meu!

Pĕcat!... acuma de-ar trăi
Emirul franc Bunaberdi
L'aş face seraskier!
I-aş de urdia de spahii
Şi ieniceri cincizeci de mii
Cu paşa din Bender!
Abenserajii mei i-aş da
Şi Zegrii mei din Alhambra,
Şi tabia de la Semlin!
In sfatul meu i-aş da un loc,
Şi l'aş trimite să dea foc
La Kursk şi la Kremlin!...

O voi, poeţii mei de slavă! Voi biulbiuli din Orient
O tu, Hafiz cu glasul dulce, tu Ferdusi cel eloquent!
Oh! spuneţi voi dacă vr'odată pe-acest pămênt a mai trăit,
Cu-atăta falnică mărire un padisah mai strălucit!"

VI.

Atunci se 'ncepe danţul c'o furie ferbinte
Pe puntea simceloasă ca visurile sbor,
Alerg, sosesc pe vênturi, s'abat peste morminte.
Fantomele in braţe cu Huriile lor!

Hidoasă ironie! califi de altă dată
Purtând un sceptru falnic şi lumea cărmuind
Cu purpura pe umeri... ca trestia uscată,
Schelete acum goale şi putrede avênd!

Acea privire dulce, a feţei rumenire,
Sprinceana odaliştei şi părul ei de corb,
Şi braţu-i de zăpadă ce strînge cu iubire
Şi ochiul seu cel negru ce inimele sorb.

Sfiala şi ruşinea aice nu se 'ncape,
Căci moartea-i despoese de mândra 'nvĕlitoare,
Şi sinurile albe sunt goale ca hărzoape
Şi prevezii şi negre şi infiorătoare!

O! dacă d'intâmplare, i-ar fi vĕzut atunce
In hora lor de noapte, stând gata să s'arunce,
Pe când trăeau in lume din osmanliii vrednici
Cu-a lor caftane 'n aur, in tronul lor temeinici:
Un Al-Raschid, un Genghis, paşalele vestite,
Cu doue sau trei tuiuri, surguciuri strălucite:
Murad, Selim cel tĕnĕr, superbul Kiuprili,
Sau Ildirim sumeţul, Ali Tepelenì
In sfaturi cel mai falnic, temut păn' la Bagdat,
Al lumii musulmane om cel mai lăudat;
Mahmud cel nalt şi oacheş, tot imbrăcat in jderi
Care 'ntr'o zi ucise atăţia ieniceri
Încât plutea Stambulul in sângele şiroi
Şi Bosforul, de spaimă se trase inapoi!
Sau Mahomet năprasnic ca tunetul ce tună
Ce-a hultuit pe cruce osmana Semi-lună,
El care-a pus odată ostaşii sei să jure
Că vor robì toţi regii din ţerile ghiaure,
Şi care-a fost in jocul geridului vestit,
Calare, cel mai ager şi cel mai iscusit,
Şi căruia chiar astăzi pe locul At-Meidean
Păn la genunchi se 'nchină poporul musulman;
El care atătea tronuri, sfărmându-le, zimbea,
Şi 'n slava sa cea mare străinului zicea:

„Vezi căte stele pe cer sunt
Atătea nave am,
Şi tunuri am in Top-Hané
De bronz masif, cu ghint
Cu scrisuri de nizam,
Căte smaragduri, rubinuri are
Şiraguri de mărgărintare
Sultana Validé!"

VII.

Să-şi lepede-al seu giulgiu, tot mortul se grăbeşte,
Ei, unul după altul, le scot, le-arunc incet,
Din ele, intr'o clipă, un munte se clădeşte
In farmecele nopţii un munte de omĕt!

Ear luna pe sub ceriuri, pribeagă, năpustită,
De vĕrgolaci o droae ca dracii o alung;
Şi ca pe-o minge 'ntocma din nor in nor svĕrlită,
Ei o mănănc in spaţiu, o rod şi o alung.

Şi ca snopi uscaţi de vreascuri a lor coaste se ciocneau
Când in saltul lor bezmetic,
In vĕrtejul lor de noapte,
Ţĕrna frămĕntând frenetic,
Scoţĕnd infernale şoapte,
Incleştatele lor braţe, părăind se invĕrteau!

Ear de sub a lor călcăie, tropotind cu'nverşunare
Limbi de foc, jivini aprinse, salamandre arzĕtoare,
Ca puzderia sbucneau,
Şi 'n văpăi 'n brazde albastre, pe scheletele ciuntite
Şi prin boşterele titve, mucede şi bortelite
Sturlubatec se sueau!

„La Kaabá, la Kaabá!
Strigau veniţi, cu toţii!
Acolo se vor aduna
Părinţii şi nepoţii!“

VIII.

Dar ciasul rĕu se duce... ş'acum in depărtare...
Din culmea luminoasă, arama sunătoare,
In falnice rĕstimpuri, măngăitor resună,
La ruga dimineţii pe credincioşi adună;
Şi muntele-şi arată sprincenele şi creasta
Se 'mprăştie pe vĕnturi vedenia aceasta!

. . . . . .

Luai atunce calea ce duce spre cetate
Pintre măreţe turnuri şi ziduri sfărămate,
Nu s'auzea nimica in cer nici pe pămĕnt
Ci a păserei de noapte cănt jalnic pe mormĕnt,
Şi 'n mijlocul tăcerii ş'a liniştii adănci
Talazurile mării lovindu-se de stinci;

Şi numai vĕntul ingăna
Pe tristele ruine,
Pe ţerm echoul repeta,
Pe mările senine:

„Alah! Alah! Ce chin cumplit!
Şi ce durere-amară!
De la Apus la Rĕsărit
Plăng sute de popoarĕ!“

A. Naum.

Copou, 1880 Maiu.

BUDULEA TAICHII.

NOVELA.

I.

De-mi părea bine?

Dar se 'nțelege că-mi părea bine.

Când mi-l aduc aminte pe dĕnsul, mi se desfășură inaintea ochilor intreaga lume a tinereților, cu toate farmecele ei, acum perdute, pentru totdeauna; și nici unul dintre noi toți, care impreună am trecut prin acea lume, nu poate să gândească la tineretele sale, fără ca să-i treacă, așezat, retras și totdeauna ințelept, Budulea Taichii pe din naintea ochilor, pentrucă Budulea nu era numai al Taichii, ci și al nostru al tuturora.

Mie in deosebi mi se cuvenea oare care intâietate la impărțeala părerilor de bine, pentrucă eu il știam ăncă din copilărie și eram prieten chiar și cu Budulea cel bĕtrân.

Nea Budulea, inainte de toate avea un picior mai scurt decât celalalt și era un om scurt, gros, rotund la față și zimbea mereu, când vorbeai cu el. Fără de dĕnsul nu se putea nici un fel de veselie in sat la noi, fiindcă el cânta mai bine decât toți și din vioară, și din cimpoiu și din fluer, eară pe Huțu il ducea totdeauna cu sine, de oare ce Buduleasa fugise cu un scriitor al satului și nu putea să lese copilul singur acasă. Când Budulea cânta din vioară, Huțu ținea cimpoaele, eară când oamenii se săturau de vioară, Budulea schimba cu fecioru-seu. Fluerul il purta Budulea totdeauna in șerpar; altfel nu l'am vĕzut decând il țiu minte și nici nu-mi pot inchipuì un Budulea fĕr' de fluer in șerpar.

La praznice și la ziua numelui știeam de mai nainte, că are să ne vie Budulea cu mulți ani, cu spor in casă și cu belșug pe masă: așa m'am trezit eu; ce va fi fost mai nainte—nu știu.

Imi aduc numai aminte, că eram copil mic și că priveam când la piciorul cel scurt a lui Budulea, când la Huțu, care ședea cu cimpoaele intr'un colț al casei. Mai țin apoi minte, că i-am dat o bucată de plăcintă, că l'am bătut, fiindcă nu voea să-mi lase cimpoiul și că era băet bun, căci nu s'a supĕrat, deși era mai mare decât mine.

In urmă, la scoala din sat, mĕ bătea câte odată el pe mine, dar nici atunci nu era supĕrat, deși totdeauna eu mĕ legam de el.

Căci dascălul nostru era un om neobosit, și fiindcă Budulea peste sĕptĕmână mergea la lucru, el ĕi zicea mereu: Măi Buduleo, nu mai purta și copilul cu tine; pune-i o buçată de pâne in traistă și-l trimite la școală, ca să-mi mai bat și eu capul cu dĕnsul. Eară Budulea era om cu minte și ințelegea, că dascălul nu are altă treabă, decât să-și bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru il mai punea pe gânduri: par' că tot nu-i venea să crează, că și Huțu poate să invețe carte.

Când eu incepusem a umbla la școală, Huțu era pintre băetii de care imi era frică.

Il vĕd par'că și acum umblând cu o vergea in mână pe dinaintea băncii și privind de la inălțimea diregĕtoriei sale de „censor“ cu o strașnică neindurare asupra noastră, care

nu străbătuserĕm ăncă adăncimile tainicului „Buki-az-ba“ şi nu ştieam, că „mizlete-ijeludi-iĕr“ va să zică „milă.“

Povăţuit de măna lui am trecut aceste adănçimi pe nesimţite.

Intorcĕndu-mĕ a casă după cele d'intăi ciasuri petrecute la şcoală, sufletul imi era plin de minunăţiile ce vĕzusem. Inchipuirea mea de copil era prea slabă spre a putè aduna atăta sumedenie de copii la un loc şi toţi aceşti copii pe care ĕi vĕzusem acum in aievea, şedeau tăcuţi, nemişcaţi şi ochii ţintiţi la invĕţător: imi era ca şi căud m'aş fi intors din altă lume şi căud maica mĕ intrebâ ce-am vĕzut la şcoală, in uimirea mea, nu ştieam să-i spun altă ceva decăt c'am vĕzut pe Huţu lui Budulea primblăndu-se cu băţul in mănă, şi că acum nu-l mai chiamă Huţu, ci Mihail şi Budulea, ca pe taică seu cel cu cimpoaele.

Şi fiindcă eram nerăbdător şi doream să vĕd ear pe Huţu cu băţul, m'am dus şi după prănz la şcoală. Simt şi acum adănca desamăgire ce mĕ cuprinsese, căud vĕzui pe un alt băet cu vergeaua, căci in zadar, atăt de straşnic ca el nu mai era nici unul.

Dar peste puţin ear a venit Huţu, ne-a luat pe noi care eram mai mici, şi ne-a scos afară, eară după ce ne-a scos afară, ne-a pus in rănd şi ne-a intrebat dacă ştim să stăm intr'un picior. Eu am stat mai bine şi mai mult decăt toţi ceilalţi băeţi; pentru aceea eram foarte fericit şi, intorcĕndu-mĕ a casă, i-am arĕtat mamei, cum zice Huţu ca să stai intr'un picior şi i-am spus, că Huţu e cel mai mare in şcoală şi c'a vorbit cu mine şi c'a zis că eu stau mai bine decăt toţi ceilalţi intr'un picior.

După aceea m'am dus ear la şcoală. Mama-mi dăduse doue pere, una pentru mine, alta pentru Huţu. Eu le-am păstrat amundoue pentru dĕnsul; dar am plecat plăngĕnd de la şcoală şi plăngĕnd am sosit acasă, fiindcă el nu le ceruse de la mine, eară eu nu indrăzneam să i le dau.

Şi fiindcă prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbură să aducă pe Huţu, pentru ca să-i dau cele doue pere; eară de aici inainte, mergĕnd la şcoală, el trecea totdeauna şi mĕ lua şi pe mine.

Pus fiind astfel sub ocrotirea celui mai straşnic dintre „censorii“ din şcoală, nu mĕ mai temeam de nimeni şi de nimic.

Ştiam afară de aceasta că şi eu trebue să mĕ fac odată ca Huţu şi pentru aceea ĕi prindeam apucăturile şi inainte de toate, din copil neastămpĕrat ce eram, mĕ făcui un băet aşezat şi inţelept ca dĕnsul. Nu-i vorbă, el era tot mai aşezat şi mai inţelept decăt mine; dar căud il vedeam pe el zicĕnd „Tatăl nostru“, cănţănd irmosul ori citind apostolul in biserică, inima imi bătea mai tare, căci un glas tainic imi şoptea: „Şi tu vei fi odată ca dĕnsul.“ Mergeam dar totdeauna cu el; de el ascultam totdeauna, şi la dĕnsul căutam scăpare, căud eram năpăstuit.

Căci Huţu era puternic, pentrucă dascălul nu ţinea la nimeni mai mult decăt la dĕnsul.

Eară dascălul avea cinci copii, care toţi cinci erau fete. Nelli era cea mai mare şi avea obiceiul să sară peste bănci; Livia era căt mine şi vorbea totdeauna, pănă ce dascălul n'o punea in genunchi; Veturia şedea intre băeţi şi se cotea cu ei, eară Mili abia ştiea să umble şi nimeni n'avea voe s'o poarte in braţe afară de Huţu, pe care dascălul il

insărcinase cu purtarea de grijă pentru dĕnsa. Pentru aceea nici Nili nu voea s'o poarte altul de mănă ori s'o ţie in braţe şi plăngea, căud el se depărta de dĕnsa; căteodată numai, căud Huţu voea să se joace de-a mingea cu ceilalţi băeti, mi-o lăsa mie, eară eu vorbeam cu ea, o purtam de mănă, o ţineam in braţe şi eram foarte fericit.

Eu m'am dus apoi la şcolile mari din oraş, eară căud m'am intors, peste un an, a casă, Huţu era tot mare, dar imi părea mai puţin straşnic. Nu i vorbă, şi acum zicea „Tatăl nostru", cănta chiar in strană şi citea apostolul in biserică, şi acum purta pe Mili, ba chiar şi pe Linica cea mică in braţe: el cu toate aceste imi părea cam prost, ba căteodată chiar grozav de prost. Dar tot ţineam la el, fiindcă era băet domol şi intra totdeauna in voile mele.

Dacă insă acum Huţu imi părea mie grozav de prost, eu ĕi păream lui grozav de inţelept

Intr'o zi el insuş mi-a mărturisit-o aceasta, deşi numai aşa—cam pe departe.

Eram in pădure; adunaserĕm alune şi el mi le spărgea, luănd din căud in căud căte una şi pentru sine.

„Uită,—imi zise el nedumerit,—taica zice, că dascălul zice să mĕ duc şi eu la şcoală la oraş, ca să mĕ fac dascăl: ce crezi tu, aş putè eu să invĕţ acolo cu voi?

— Pentru ce nu?

„Vezi că nu ştiu ungureşte, respunse el, privind desnădejduit la mine.

— Ai să inveţi.

„Dar cum să invĕţ, căud dascălul vorbeşte numai ungureşte şi eu nu inţeleg nimica din cele ce zice?

— Aşa-i! respunsei, inţelegĕnd acum şi eu, că in adevĕr Huţu e cu mult mai prost decăt să poată inţelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.

Altfel, eu ştieam de mult, că e vorba ca Huţu să meargă la şcoală. Căci dascălul nostru era un om neobosit, eară Budulea ţinea foarte mult la dĕnsul.

Ănca de mult Nea Budulea era nedumerit. Il vedea pe Huţu citind din carte ori scriind fel de fel de lucruri pe hărtie şi nu-i prea venea să creadă, că toate sunt aşa, cum i se par lui. Tot mai inţelegea, ca omul să scrie şi ca să ştie ce-a scris el insuş, fiind că aceasta nu era decăt un fel de răbuş. Căud vedea insă pe Huţu citind din carte ceea ce au scris alţii, il cuprindeau indoelile şi-i zicea de obiceiu: Ba să mĕ erţi; asta o ştiu pe de rost. Huţu işi dădea silinţă să-l lămurească şi să-i arĕte şi lui cum se citeşte; insă, căud Budulea se uita la slovele incurcate, il cuprindea un fel de ameţeală, fiindcă era peste putinţă ca cineva să le descurce. Intr'o Duminică Budulea i-a zis lui Huţu: „Ia scrie numele meu pe hărtie." — Huţu a scris cu slove mari: Lĕpădat Budulea, locuitor din Cocorĕşti.

„Şi acum, dacă cineva se uită aici, ştie el, că e numele meu?

— Da, taică.

„Cum aşa?

— Apoi vezi: Vede că e „ludi" şi „iĕr" şi zice „Lă", „pocoi" şi „iăr" şi zice „pă", adică „Lăpă", „dobro-az-tfert" şi zice „dat", ceea ce face „Lăpădat."

Budulea asculta cu mare băgare de samă, deşi nu inţelegea nimic, Dar, după ce s'a vĕzut singur, el a luat plumbul şi a inceput

să învețe a și scrie numele. L'a scris odată, l'a scris de doue, de zece, de-o sută de ori, și cu cât mai mult il scriea, cu atât mai bine înțelegea, că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentrucă de câte ori suna intr'un fel, el scriea aceeași slovă. El a luat apoi caetul lui Huțu și cu mare părere de bine a vĕzut, că slovele, pe care le-a scris, sunt și in caet. Acum par'că înțelegea, că este cu putință, ca unul să citească ceea ce au scris alții, fiindcă toți cărturarii scriu intr'un fel. Dar tocmai pentru aceea ear il cuprinse amețeala. Această înțelegere intre un numĕr nesăvirșit de oameni ĕi părea un lucru mai presus de inchipuirea omenească. Era dar cu putință, ca ceea ce a scris unul acum o sută de ani, alții să citească astăzi: la asta nu s'a gândit niciodată. Era cu putință ca doi oameni, care nu se pot înțelege prin graiu viu, să se înțeleagă in scris și dacă ungurul ori neamțul nu știe românește, el nu are decât să scrie, pentru ca să înțelegi ce vra să zică.

El insă tot nu înțelegea cum e aceasta cu putință.

„Măi Huțule! ia scrie-mi tu mie pe hărtie: cimpoiu, vioară și fluer.

După ce Huțu scrise cuvintele, Budulea privì lung la ele, lung și nedumerit, pentru că cimpoile nu sămĕnau de loc a cimpoiu și vioara ĕi părea tocmai ca fluerul.

„De unde să știu eu, că aici stă cimpoiu și vioară? intrebâ el.

— Pentrucă e „cerf-ije-mislete-pocoi-on--ije.“

„Nu înțeleg. Știu, că la răbuș tragi o crestătură și asta vra să zică o zi de lucru sau o oae, tragi o cruce și asta va să zică un car de petriș sau un berbece. De unde știi tu, că tocmai așa se scrie cimpoiu?

— Așa sună slova.

„Cum sună?

— Fiindcă e cimpoiu, scriu—cerf și ije și mislete—ca să fie „cim“, eară după aceea —pocoi, on, ije—ca să fie „poi“.

Budulea par'că ear înțelegea. Dar lucrul ĕi părea grozav de greu, căci, dacă toată slova avea un sunet, atunci fiind grozav de multe sunete, trebueau să fie grozav de multe slove.

„Și tu înțelegi ori ce carte?

— Înțeleg, taică.

„Și dacă un om foarte cu minte ar fi scris ceva, tu poți cetì.

— Pociu, taică.

„Dar atunci tu ești tot atât de cu minte ca și el.

— Adică nu, taică.

„Ce știi tu! respunse Budulea. Ești încă prost și copil, dar tot atât de cu minte ca și el.

Și fiindcă Huțu era acum atât de cu minte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la școală, ci trebuea să meargă la lucru, căci popă n'avea să easă din el: destul că știea să scrie, să facă socoteală pe hărtie, să citească in toate cărțile, ba chiar și să cânte in strană. Pe el nu mai putea să-l înșele nimeni, ba putea să ajungă chiar și prețitor la casa satului și să adune birul de pe la oameni.

Mai ales decând avea copil la școală, Budulea mergea totdeauna la biserică, și chiar dac'ar fi fost singur in biserică, el avea locul lui, tocmai in fund, lângă mueri, eară când Huțu cânta sau citea apostolul, Budulea își

incopcea mănile pe piept, privea odată la dascăl şi remănea cu capul plecat.

Dară cu dascălul n'ar fi indrăznit niciodată să prinză vorbă, fiindcă se simţea prea jos spre a cuteza să supere pe un om atăt de invĕţat, cum era jupănul invĕţător Pantelemon Clăiţă, un om scurticel, iute la vorbă, cu musteaţa groasă şi cu sprincenele dese. Nici nu se cuvenea să-l supere, fiindcă dascălul Clăiţă era om neobosit, avea totdeauna de lucru şi nu putea să-şi peardă vremea cu ori şi cine.

Insă, in cele din urmă tot trebuea să meargă la el, ca să-i mulţămească pentru invĕţătura lui Huţu şi să-i spună, că eacă, Huţu a crescut mare, ştie mai mult decăt toţi băeţii din sat şi trebue să meargă la lucru.

Ĕi era greu să se hotărască şi au trecut mai multe Duminici pănă ce a putut să prinză destulă inimă, mai ales, că nu putea să meargă cu măna goală şi trebuea să aştepte pănă ce vin struguri părgavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca şi Clăiţă.

Aşa-i, zise dascălul, e băiat foarte inţelept şi trebue să meargă la lucru. Pentrucă vezi d-ta; omul trebue să inveţe a muncì, ca să poată trăì. Nu e şcoala, cum ar trebuì să fie, căci atunci ar invĕţa toţi copiii la şcoală şi n'ar trebuì să-şi mai pearză vremea pe la ţarină. Dar ce să-i faci? Am grădiniţa ce mi-a lăsat-o satul, şi i-am invĕţat să pună sĕmĕnţă, să facă altoi, să poarte grijă de stupi, să pună cartofe, fasole, morcovi şi petrinjel, să sădească varză şi tutun, să poarte grijă de viţă, ba la anul să i pun chiar şi la praşilă, pentrucă ăncă de mici să ştie, cum se căştigă pănea de toate zilele. Dacă satul mi-ar mai da o bucată de ţarină, i-aş invĕţa şi celelalte lucruri. Pentrucă să vezi d-ta: dascălul trebue să ştie tot şi, dacă nu ştie, trebue să inveţe, fiindcă sunt cărţi, in care stau toate aceste şi eu aş invĕţa copii aşa cum stă in cărţi, adică mai bine de cum se obicinueste la prostimea noastră de astăzi. Afară de aceste am casă grea, cinci fete, care cresc in fie care zi şi nici un băet, şi satul ar trebuì să se găndească şi la mine. Ba acum se găndesc să mai facă şi o a doua şcoală in sat, fiindcă ar fi prea mulţi copii la mine. Dar cine a adunat copiii la şcoală? Eu. Adicătelea in loc să mĕ plătească mai bine, fiindcă dau invĕţătură la mai mulţi copii, să pun să iee copiii adunaţi de mine şi să-i dee la altul. Pentrucă să vezi d-ta: nu ţi le spun aceste, pentru c'aş voì să mĕ plăng. Dascălul e cel mai mare lucru in sat, cel mai mare lucru in ţară, pentrucă el invaţă pe copii cum să vorbească, cum să se poarte, cum să inţeleagă lucrurile şi cum să lucreze, ca să-şi căştige pănea de toate zilele, şi dacă dascălul e prost şi nu-i invaţă bine, toate merg rĕu in ţară. Inţelegi dar, că tot omul ar voì să fie dascăl şi că eu nu mĕ plăng; insă, iţi spun eu d-tale, nu este cu putinţă să fie doi dascăli in sat, pentrucă n'au din ce să trăească amundoi şi pentrucă, inchipueşte-ţi d-ta, ce incurcătură se face in sat, căud unul ĕr invaţă pe copii intr'un fel, eară celalalt intr'alt fel.

Budulea ascultase tot timpul cu incordată luare a minte; dacă s'ar fi aprins casa in capul lui, el n'ar fi indrăznit să se mişte ori să grăească cel mai scurt cuvĕnt măcar: căud auzì insă cele din urmă cuvinte, el nu se mai putù stăpănì şi grăì, ridicăndu-se puţin de pe scaun: **Aşa este!**

Un lucru ar mai fi cu putință, urmă dascălul mulțămit. Ca să fie un dascăl mare și unul mic, adică unul intăi, altul al doile, care nu invață decăt ceea ce-i spune celalalt.

Budulea se simțea foarte ințelept, fiindcă era in stare să ințeleagă ceea ce zice Clăiță; el indrăznì dar să adaugă: Unul plătit mai bine, ear altul mai slab.

Da! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam așa?. Pentrucă să vezi d-ta: copiii din școală sunt despărțiți in mai multe căprării, cum am zice,—și eu nu le dau invățătură decăt celor mai grei la minte: ceilalți invață de la băeții mai mari, cum e Huțu. Și ințelegi d-ta, că satul ar face mai bine, dac'ar lăsa lucrurile așa cum sunt și ar pune in loc de al doile dascăl pe Huțu, fiindcă n'ar trebuì să-i plătească mult.

Budulea remase incremenit. Huțu dascăl? Nu știa, dacă visează ori Clăiță vorbește in aiurea.

„Nu se poate, zise el. Huțu e prost; il știu eu: e copilul meu.

— D-ta nu ințelegi, urmă ear dascălul. E bun Huțu. Pentru ca să vezi d-ta: spre a putè să fii dascăl, se cer trei lucruri: intăi o carte de botez, a doua un atestat, că ești absolut preparandist, a treia să cunoști cele opt glasuri și podobiile, a patra să știi tipicul: toate celelalte le inveți din carte. Lui Huțu nu-i lipsește decăt atestatul, le are toate celelalte. Ar trebuì să meargă la oraș, să stee doi ani, cum am stat și eu și să-și iee atestatul.

Budulea se ridică in picioare. Incepea să ințeleagă, că invățătura prea multă cam smintește capul omului, și par'că i era frică să mai stee cu dascălul.

Eu, urmă dascălul, sunt feciorul paraclisierului din Voideni. M'am trezit trăgènd clopotele, aprinzènd și stingènd luminările in biserică și purtănd cadelnița după popa. Am invățat apoi să căntin strană și să citesc, și cănderam de douezeci și unu de ani, m'am dus să fac preparandia. Huțu știe mai mult decăt știam eu atunci, fiindcă le-a invățat toate de la mine. Apoi nu e decăt de 15 ani și trebue să meargă să-și iee atestatul, pentrucă, iți spun eu: nu primesc alt dascăl in sat decăt pe unul care a 'nvățat de la mine.

Budulaa nu mai avea timp de perdut. Dascălul Clăiță zicea că trebue, și așa nu mai incăpea nici o vorbă. Gata dar de a lua pe Huțu să-l ducă numai decăt la oraș, el plecă spre casă.

Insă, pe drum, incepù ear a se nedumerì. Tot ěi părea peste putință ca feciorul lui să umble la școlile cele mari și să se facă chiar dascăl: fără indoeală Clăiță era smintit de invățătura cea multă, pentrucă Huțu era prost și nici n'avea din ce să trăească la oraș. Cuprins de aceste nedumeriri, Budulea își schimbă drumul. Mai era un om ințelept in sat; voea să vază ce zice acela. El venì dar la mine și-mi spuse, cum s'au petrecut lucrurile, cum a invățat să-și scrie numele, cum s'a incredințat, că Huțu in adevěr știe să citească in toate cărțile, cum s'a dus la dascălul și apoi imi insirà in deamănunt cuvintele pe care i le grăise Clăiță.

Așa este, jupănul invățător are dreptate, ěi respunsei acum, și ca să-l incredințez, ěi arětăi atestatul meu și-l cetii, in ungurește, cum era scris.

Nu se poate cetì asta in românește? mě

intrebâ el după ce privì indelung la tipăritură.

Fără indoeală, zisei şi incepui a traduce testimoniul.

Nu zic eu? strigâ el cuprins de o bucurie, pe care atunci nu puteam încă s'o inţeleg. E ca răbuşul: n'ai decât să faci crestătură, pentrucă tot omul să ştie că nu e berbece, ci oae. Dascălul are dreptate: trebue să mergem la şcoală.

In zadar ĕi spunea Huţu, că el nu poate să inveţe la şcoală, pentrucă nu ştie ungureşte; Budulea respundea:

„Tu eşti prost; nu ştii încă ce ştii şi ce nu ştii; vei vedè tu când vei fi acolo; n'ai decât să te uiţi in carte să ştii tot, afară de cele opt glasuri, de tipic şi de podobii; toate celelalte se invaţă din carte: ai să mergi la şcoala, la care umblă şi el, pentru că acolo se dă tistat intr'un an, apoi te intorci acasă şi eşti dascăl.

Ştia tot satul, că Huţu are să meargă la şcoala, in care invĕţ eu şi că are să se intoarcă dascăl, deşi eu voeam să mĕ fac popă.

Ne-am dus apoi la oraş, adică nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem câteva zile mai naînte, eară dascălul Clăiţă venise cu Budulea şi cu Huţu, in urmă, dar ne-am intâlnit in oraş.

Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu desăvirşire şi directorul de la preparandie nu voea să-l primească pe Huţu, fiindcă era o lege nouă, ca să nu primească decât pe aceia, care au făcut patru clase primare.

Budulea era, dimpotrivă, aşezat şi vesel. Ĕi părea bine, că nu l'au primit pe Huţu la preparandie: voea să-l dee la şcoala unde eram şi eu.

Huţu, insfirşit, era nenorocit. Dascălul ĕi dăduse niste pantaloni roşi, un surtuc petecit şi o pălărie purtată, pentrucă acum nu mai putea să umble in straiu ţărănesc. Nu i se potriveau de loc hainele; el insuş nu se simţea de loc bine in ele: ĕi era par'că ruşine de lume şi păşea lat şi ţiindu-şi mănile departe de trup, pentrucă nu cumva, umblând, să-şi roadă mănecile şi pantalonii. Erau hainele, in care umblase odată dascălul şi-l treceau fiorii, când se gândea, că acum el insuş le poartă şi le strică. Apoi atât il purtaserĕ pe la Ana şi Caiafa, incât se zăpăcise bietul cu desăvirşire.

Eu eram fericit. Acum atĕrnau toate de mine, fiindcă eu cunoşteam pe profesorul de a treia clasă primară şi puteam să-i duc la dĕnsul şi să-i recomând şi să-i spun că Huţu e din sat de la noi şi că e un băet prea cum se cadă.

Ia să ne mai gândim niţel, grăi dascălul Clăiţă muncit de gânduri grele. Nu se poate, ca Huţu să umble la şcoală ungurească. Invaţă ungureşte, şi un dascăl nu trebue să ştie ungureşte.

„Un dascăl trebue să ştie tot, respunse Budulea.

— Tot, afară de ungureşte. Asta-i o limbă calvinească şi păpistăşească şi indată ce-o inveţi, te zăpăceşti. Iţi spun eu: am vĕzut pe alţii. Pentrucă să vezi d-ta: noi românii trebue să ştim româneşte şi dacă invĕţăm ungureşte, ne facem unguri şi nu mai suntem români cum se cade. Asta stă chiar in gazete. Şi pentru aceea, dacă dascălul ştie

ungurește, ĕi invață și pe copii și le strică mințile.

„Eu cred, respunse Budulea scoțĕndu-și nerăbdător fluerul din șerpar, că invĕțătura e limba și cu cât mai multe limbi știe omul, cu atât mai invĕțat este. Uite, la fluerul meu sunt șase borte și cânt mai bine pe el decât pe unul, care nu ar avè decât o singură bortă: așa e și omul, câte limbi știe, de atâte ori e om.

Și Huțu voea să umble la aceeași școală cu mine, fiindcă se gândea să șază lângă mine și să mĕ intrebe totdeauna, când nu înțelege ceva. Dar el odată cu capul n'ar fi indrăznit să grăească.

Așa-i, zise dascălul, mângâindu-se cu speranța, că intr'un an Huțu tot n'are să învețe ungurește, ba că are să uite in urmă și ceea ce v'a fi 'nvĕțat.

Când era să intrăm la d-nul profesor, deterĕm de o nouă greutate. Huțu nu voea de loc să intre. In zadar ĕi spuneam, că trebue să fie și el, ba mai ales el, de față: zicea să intrăm noi și să vorbim cu profesorul, că el merge apoi la școală. Dar la urma urmelor, Huțu era băet ințelept: el își călcă pe inimă și intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel și, când intrarĕm, se vedea că-i pare bine, fiindcă ridea din toată inima. Dascălul Clăiță și Huțu remaserĕ lângă ușă, eară eu inaintai cu Budulea și i spusei d-lui Wondracek, că eacă, ăsta e Budulea cimpoerul de la noi, care are un băet, pe Huțu cel de lângă ușă, care a umblat la școală la dascălul Clăiță și acum voește să fie primit.

Da, d-nule! respunse d. Clăiță, făcĕnd un pas inainte. La noi a umblat și s'a purtat bine.

Și știe tot, adăugă Budulea. Mĕ rog, jupâne 'nvĕțător să spui ce știe Huțu, Mihail Budulea il chiamă, fiindcă mi-e copil, eară mie imi zic Lĕpădat, ĕi sunt tată. Spune te rog, ca să știe și domnul ce-a invĕțat Huțu.

Dascălul Clăiță era foarte invĕțat, dar nu era deprins a vorbì cu dascălii păpistășești și nici nu-i plăcea să stee față cu ei. Ĕi venea deci cam greu să se tălmăcească cu d-nul Wondracek, un om care nici nu știa românește, ci vorbea de-ți venea să fugi mâncând pământ. Acum era insă vorba de invĕțătura ce-i dăduse lui Huțu; el făcù dar un al doile pas inainte și grăì așezat:

„Eu cred, că domnul profesor il va intreba și-i va face un esamen. Pentrucă să vedeți dumnevoastră: eu nu știu ce se cere la școala de aici și domnul profesor, care știe, nu are decât să-l intrebe pe el, ca să vază dacă știe destul, prea mult, ori prea puțin.

El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de samă, că stă pe covorul ce era intins pe jos. Dar dascălul Clăiță, intrând odată in foc, nu-și perdea lesne sărită.

Pentrucă să vedeți d-voastră, urmă el. La noi se invață tot ceea ce trebue să știe un om, pentru ca să poată trăì cum se trăește la sat: aici se cere altă ceva. Fără indoeală mai puțin: dar altă-ceva, ce poate că noi nu știm, fiindcă nu avem nevoe să știm și nu este bine ca omul să invețe lucruri ce nu-i sunt de nici un folos, de oare ce perde vremea, in care trebue să invete lucruri folositoare. Așa se obicinuește la noi,

la românii ortodocşi, fiindcă eu sunt ortodocs şi băetul de asemenea.

D-nul Wondracek privea in tot timpul când la unul, când la altul dintre noi şi părea foarte vesel, de oare ce işi stăpânea risul.

In cele din urmă el ĕi făcù semn lui Huţu să se apropie.

Decând auzise cuvêntul esamen, Huţu uitase şi surtuc şi pantaloni şi stătea incordat la locul seu, eară acum inaintâ cu paşi hotăriţi şi băgând bine de samă, ca nu cumva să o paţă ca dascălul Clăiţă, apoi se oprì tocmai la marginea covorului, stând drept ca un par inaintea d-lui Wondracek şi aţintindu-şi ochii la buzele lui.

D-nul Wondracek privì cătva timp la el şi par'că era supĕrat, fiindcă nu-i mai venea să rizĕ.

„Ştii ungureşte?

— Nu ştiu.

„Ştie, d-nule! zise Budulea neràbdător.

In zadar spunea dascălul Clăiţă, că n'a invĕţat decăt a citì; in zadar spuneam chiar eu, că nu inţelege nimic, căci Budulea il rugâ pe d-nul Wondracek să-i dee o carte ungurească şi va vedè, că ştie.

Nu ştie să vorbească, d-nule, dar inţelege din carte.

Profesorul Wondracek ear se făcù vesel, ĕi dete lui Huţu o carte ungurească, pentru ca să vadă cum citeşte şi cum rosteşte cuvintele.

Hutu incepù să citească cu glas tare, respicat şi arĕtând deslușit fie care comă, fie care punct.

Il vĕd par'că şi acum pe Budulea incremenit, apoi se apropiè incet de d-nul Wondracek, il atinse de mănecă şi-i şoptì uimit:

„Ştie, d-nule, chiar să vorbească.

Acum d-nul Wondracek nu-şi mai stăpânì risul. Dar tot in zadar işi dete şi el silinţă să-l facă pe Budulea să inţeleagă, că Huţu nu ştie decăt să citeasaă ungureşte, căci in loc de a-l lămurì, il făcea din ce in ce mai incurcat. Şi se vede, că d-lui Wondracek ĕi plăcea incurcala lui, fiindcă nu-l mai slăbea. Mai puse căteva intrebări lui Huţu, ca să vază ce ştie din celelalte, apoi ear se legâ de Budulea cel bĕtrân, care-i plăcea mult, de oare cé era scurt, gros, şchiop de piciorul sting, rotund la faţă şi zimbea, când vorbeai cu el.

Băetul nu ştie mult, zise el insfirşit, dar il primesc, fiindcă e feciorul d tale şi dacă va fi silitor, are să treacă esamenul. E destul de mare, adăugâ el aşezat, pentru ca să inţeleagă, că i şade rĕu intre copii dacă nu invaţă bine, pentrucă atunci e ca măgarul intre oi.

Atăt imi trebuea şi mie.

Intrebaţi, dacă-mi părea bine?

Dar se 'nţelege că-mi părea bine: nici nu mai mergeam, sburam spre casă, pentrucă Huţu trebuea să locuiască cu mine, el era şi trebuea să remănà sub scutul şi povăţuirea mea. Şi cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eram fericit, dascălul Clăiţă grăbea, fiindcă era un om neobosit, Budulea cel bĕtrân şchiopăta sprinten şi pe mărunţite cu noi, fiindcă nu-şi mai găsea rostul şi ar fi voit să afle vre-un om, ca să-i spună cele petrecute şi numai Huţu venea aşezat şi cu paşii măsuraţi in urma noastră, ca şi când nici n'ar şti de ce e vorba.

„Vino măi, mai iute, ĕi zisei eu nerăbdător.

— Lasă că vĕ ajung eu, respunse el zimbind.

II.

Eram cinci inşi la precupeaţa Lenca Liuchii şi aveam doue paturi şi o masă, eară Huţu se culca pe jos, fiindcă taică-seu ĕi adusese o saltea cu pae, doue perini, o velinţă, trei rănduri de albituri, douĕ păni mari, un săcueţ de fasole, altul cu făină de mămăligă şi o bucată de slănină, ca să-i fie pe doue sĕptĕmăni. Seca Lenca avea doue fete ş'un copil, era sĕrboaică şi vindea peşte in piaţă; ea se certa totdeauna pe sĕrbeşte cănd era a casă, şi pe romăneşte in piaţă, dar altminteri era femee bună şi ţinea la noi, fiindcă eu şi Ioţa ĕi plăteam şi cu măncarea, eară ceilalţi doi, care erau preparanzi, şi Huţu ĕi plăteau pentru pat şi pentru locul saltelei, mai avĕnd ea să le fiarbă, din al lor şi de măncare, cănd aveau căte ceva. Huţu nu plătea decăt pe jumĕtate, adică şasezeci de creiţari pe lună, fiindcă el ducea in toate dimineţile coşul cu peşte verde şi pe cel cu peşte uscat, făcea foc, mătura in casă, spăla vasele, căra apă şi aducea ear coşurile acasă, cănd se insera şi atunci mĕ duceam şi eu să i ajut, pentrucă-mi plăcea să port coşul cu peşte şi peştele mirosea frumos.

Aşa se petreceau lucrurile pe vremea aceea şi vremile erau atunci minunate.

Budulea cel cu fluerul in şerpar venea in toate vinerele şi ne aducea căte ceva de-a-casă. El pleca de joi şi venea incet, dar totdeauna cu traista plină. Eară cănd intălnea vre-un drumeţ, prindea vorbă cu el şi dacă drumeţul nu-l intreba, el ĕi spunea fără să fie intrebat: „Mĕ duc şi eu la oraş, fiindcă am un fecior la şcolile cele mari. Are să easă dascăl. Eu sunt Budulea, cimpoeşul de la Cocoreşti.“ Eară Seca Lenca se bucura totdeauna, cănd joi de cu seara ne pomeneam cu el, pentrucă Budulea ştia o mulţime de minciuni şi niciodată nu venea cu măna goală. Vineri după amiazi Budulea ear se 'ntorcea acasă şi le spunea drumeţilor, c'a fost la oraş, fiindcă are un fecior la şcolile cele mari.

Dar după ce se intorcea a casă, Budulea se făcea trist. Decănd avea şi el fecior la şcolile cele mari, se găndea mereu, că oare ce poate să se fi ales din Safta: nu se putea el bucura aşa singur, cănd şi ea trebuea să se bucure cu el dimpreună. Şi cănd se găndea, cum s'ar bucura Safta, dac' ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrimi şi credea, că moartă să fie, ar scoate-o din pămĕnt.

Şi pentru aceea Budulea nu-şi mai găsea ticna de mai nainte şi era mereu dus in drumuri.

Apoi a venit peste căteva sĕptĕmăni dascălul Clăiţă şi cu Budulea şi cu nevasta lui Budulea care era mama lui Huţu şi părea acum mai bĕtrănă decăt Budulea.

Dascălul era foarte aşezat, ca şi cănd ar sta inaintea Episcopului. Budulea ridea in el, ca omul, care a făcut o poznă din cele mai bune, eară Buduleasa era nerăbdătoare, ca şi cănd ar fi stat pe spini şi jăratic.

Dar ziua aceea nu era vineri şi noi eram la şcoală.

Budulea s'a gândit dar să vie, ca să-l ia pe Huţu şi să-l ducă a casă, dar să nu-i spue nimic, pentru ca să vază ce zice.

Fiind insă, că noi eram in clasă şi profesorul ne vorbea tocmai despre cele patru părţi cardinale ale universului, Budulea a deschis uşa, a băgat capul prin deschizătură şi a strigat tare:

„Măi Budulea Taichii!

Deatunci a remas Huţu „Budulea Taichii.“

D-nul profesor Wondracek, a sărit mănios, fiindcă Huţu s'a ridicat şi a zis:

„Noi suntem, d-nule profesor! eară băeţii au inceput să rizâ. Dar când Budulea a intrat şi a zis: „Vreu să-l duc a casă, ca să vază pe maică-sa“, D-nul Wondracek nu mai era mănios şi mi-a dat şi mie voe să plec, fiindcă şi eu voeam să vĕd pe mama lui Huţu.

Huţu insă nici acum nu mergea iute.

El era băet de cinci ani, când plecase maică-sa: o ţinea bine minte şi precum a aşteptat zece ani, ca să o vază, mai putea să aştepte încă cinci minute.

Când am ajuns apoi a casă, la Seca Lenca, dascălul era mişcat, Budulea earăş ridea in el, Seca Lenca stătea cu fetele ei privind ca la o minune; eară eu nu cunoşteam pe mama lui Huţu, fiindcă n'o vĕzusem niciodată.

Huţu o cunoştea şi s'a dus să-i sărute mâna, dar ea n'a primit, ci i-a zis, că s'a făcut mare şi s'a uitat la el. Şi el s'a uitat la ea şi i-a zis, că a imbĕtrânit. Apoi n'au mai zis nimic, ci au stat faţă in faţă şi s'au uitat amundoi aşa in vĕnt.

„Nu-ţi pare bine, că vezi pe maică-ta! a grăit atunci Budulea, apropiindu-se.

— Imi pare bine, taică, au respuns Huţu şi şi-a băgat mâna in buzunarul pantalonilor.

După aceea Huţu a eşit afară şi a inceput să plângă, eară maică-sa a eşit după el, ca să plângă şi ea; am inceput să plâng şi eu, fiindcă nu mai vĕzusem pe Huţu niciodată plângĕnd. Dar Budulea ridea acum şi se uita la noi; pentru aceea am eşit şi eu afară şi când am vĕzut că Huţu plânge, ear mumă-sa il ţine in braţe şi-l sărută, m'am oprit cuprins de fiori inaintea lor.

Intrebaţi, dacă-mi părea bine?

Imi venea par'că să ţip de bucurie, dar am plecat, ca să nu-i supĕr.

Deaici inainte Budulea venea cu nevasta la oraş şi le zicea drumeţilor: mergem la oraş, fiindcă avem un fecior la şcoala cea mare. Are să easă dascăl. Eară când venea singur el le zicea: „mergem, când eu, când nevastă-mea la oraş, fiindcă avem un fecior la şcolile cele mari. Invĕţătura cere multă cheltueală şi nu putem să ne perdem ziua amundoi, adică atât eu, cât şi nevasta mea. Eu sunt Budulea, cimpoeşul de la Cocorĕşti.

III.

Eară noi umblam la şcoală, Budulea Taichii şi eu, amundoi din Cocoreşti, amundoi in gazdă la Seca Lenca.

In ziua intâi Budulea voea cu ori ce preţ să remăe stând lângă uşă şi numai după multă stăruinţă se hotărî să se aşeze pe cea

din urmă bancă. Ĕi părea că toată lumea il ştie, il cunoaşte şi se intreabă, cum adică să fie el imbrăcat in hainele dascălului Clăiţă şi să umble la şcoală tot cu domnişori. Incetul cu incetul insă el s'a deprins şi in cele din urmă a ajuns, că nici unul dintre băeţi nu putea să-l scoată din ale lui. Un obiceiu a păstrat cu toate aceste: indată ce sosea a casă, el se desbrăca, işi curăţea hainele, le indoea cu multă băgare de samă şi le punea in ladă, apoi lua cartea şi invĕţa lecţia.

Seca Lenca nu ne dădea luminare, ci trebuea să ne cumpĕrăm noi din banii noştri. Pentru ca sa nu fie nici o supĕrare, avea fiecare luminarea sa şi dacă astăzi invĕţam la luminarea mea, măine luam pe a ta şi aşa mai departe. Budulea n'avea niciodată luminare şi aşa el se silea să inveţe ziua; dar căud eu il chemam la luminarea mea, el zicea că nu poate să inveţe cu ceilalţi, fiindcă-l supĕră.

Eară căud n'avea nici unul luminare, ne culcam, noi in paturi şi Budulea pe salteaua cu pae, apoi spuneam poveşti. Fiind insă, că adeseori se intĕmpla, că unul spunea povestea şi ceilalţi adormeau, s'a hotărit ca atunci, căud povestitorul zice „ciolan", toţi ceilalţi să zică „ciorbă", pentru ca astfel să se dee pe faţă cel ce adoarme inainte de vreme şi să-şi afle cuvenita resplată in ghionturi numĕrate.

S'a intămplat dar, că d-nul profesor Wondracek ne vorbea despre cele cinci rase ale neamului omenesc şi trecĕnd la indieni, a zis că sunt nişte oameni foarte groşi la ciolan.

Atunci Budulea Taici a strigat tare: Ciorbă! eară profesorul Wondracek a sărit mănios, fiindcă băeţii au inceput să rizĕ in hohote.

„Ce-a fost asta? intrebă el aprins.

Eu mĕ temeam, că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să respund pentru el, fiindcă eu ştiam ungureşte.

Şi atunci a ris d-nul profesor Wondracek şi l'a intrebat pe Budulea, dac' a inţeles, eară Budulea a respuns că da.

Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu indoeală.

Budulea işi netezi pĕrul de pe frunte, işi potrivi hainele pe trup, eşi din bancă şi inaintă cu paşi hotăriţi la locul unde stăteau baeţii, căud işi spuneau lecţia, apoi se opri şi aşteptă să fie intrebat.

Fiindcă Budulea era cel mai mare in şcoală şi fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băeţii rideau totdeauna, căud il vedeau şi rideau mai ales acum, pentrucă Budulea vorbea foarte scălciat ungureşte. Dar el vorbea şi ştia ce vra să zică şi par'că-i părea bine, că băeţii rid; pentru aceea băeţii rideau din ce in ce mai puţin şi mai ales după ce profesorul i-a spus să zică lecţia de eri, ei nu mai rideau de loc, eară mie imi părea bine, fiindcă Huţu ştia lecţia şi o spunea frumos.

„Bine! zise d-nul profesor Wondracek. Vezi io scri la tine Kitünö, eminens! eară de aici inainte d nul profesor Wondracek ţinea la Budulea şi de căte ori vre unul dintre băeţi nu ştia lecţia, il chema pe Budulea ca să i-o spună el.

Căud a venit apoi esamenul cel mic, Budulea Taichii a fost clasificat la locul al cincile şi nouĕ băeţilor ne părea bine, fiind

că Budulea era in clasa noastră, eară celelalte clase n'aveau nici un fel de Budulea.

In urmă d-nul profesor Wondracek l'a intrebat pe Budulea din ce trăeşte. El a respuns, că are din ce trăi, fiindcă plăteşte şasezeci de crăiţari pe lună la Seca Lenca, poartă coşul cu peşte, mătură in casă, face foc şi cară apă. Cu toate aceste profesorul Wondracek l'a luat la el şi deaici inainte Budulea nu mai plătea şasezeci de crăiţari şi nu mai purta coşul cu peşte, ci curăţea ghetele şi hainele d-nului profesor, mătura şcoala şi umplea pipele d-lui Wondracek şi afară de aceste aducea doi băeţi din clasa intăi la şcoală şi i ducea ear a casă.

Nouĕ, celor de la Seca Lenca, ne părea rĕu, fiindcă acum nu mai era cine să ne spue ce zice Seca Lenca, căud se ceartă sĕrbeşte cu fetele ei, căci numai Huţu invĕţase sĕrbeşte; dar mie indeosebi tot imi părea şi bine, pentrucă Huţu era din sat de la noi şi ţinea la mine, eară cei doi băeţi il apucau unul de-o mănă şi celalalt de alta şi i ziceau: Budulya bácsi.

Budulea cel bĕtrăn venea acum tot a doua sĕptĕmănă la oraş şi le spunea drumeţilor, că are un fecior, care e dascăl pe doi copii de domn şi e măna dreaptă a dascălului de la şcolile cele mari. De oare ce insă Huţu locuea acum la şcoală şi nu mai avea ce să-i aducă, bĕtrănul venea cu căte o traistă de cireşe, de pere primării, de mere vărgate ori cu căte un coş de căpşune, pe care le impărţea intre noi. Pentru aceea, căud il vedeam, strigam cu toţii: „Eaca taica! şi ne aduuam imprejurul lui.

El zimbea şi-l intreba pe fie care de nume, ear mie imi părea bine, fiindcă Budulea era cimpoeşul de la noi şi ţinea şi el la mine.

La capĕtul anului lucrurile s'au schimbat. Eu am plecat acasă, eară Budulea Taichii a remas la d-nul profesor Wondracek.

Dascălul Clăiţă era nenorocit, fiindcă auzise, că d-nul Wondracek voeşte să-l treacă pe Huţu la şcolile latineşti. Era o curată hoţie să iee băetul, pe care l'a crescut el in şcoala lui, şi să-l nenorocească, depărtăndu-l de la dăscălie, pentru ca să-l scoaţă, te pomeneşti ce, popă, ba poate chiar advocat.

E rĕu, foarte rĕu, zicea el. Pentrucă să vezi d-ta: e adevĕrat că trebue să fie şi popi şi alt neam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul şi aşa oamenii cei mai aleşi trebue să fie dascăli.

Insă Budulea nu voea să inţeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huţu. El ştia un lucru: că fluerul lui are şase borte şi căud auzea, că Huţu are să inveţe latineşte, greceşte, ba chiar şi nemţeşte ĕi venea să sară cuc de bucurie şi mergĕud la oraş, le zicea drumeţilor: „Am un fecior la invĕţătură. Are să easă dascăl mare. Vorbeşte sĕrbeşte şi ungureşte, eară acum invaţă latineşte, greceşte şi nemţeşte: nu-i mai lipseşte nici o limbă, pentru ca să fie cele şase depline.

Căci, dupăcum ştia Budulea, nu erau atunci pe lume decăt şase limbi, fiindcă frănţuzeasca era un fel de nemţească, rusasca un fel de sĕrbească, eară turceasca un fel de limbă păgănească, pe care puteai s'o inţelegi in latineşte, căci, dupăcum spunea dascălul Clăiţă, şi latineasca era o limbă păgănească. Huţu putea dar să se inţeleagă cu toată lumea.

Drumeţii dădeau din cap şi, intorcêndu-se acasă, spuneau că este la Cocorĕşti un cimpoer, care are un fecior foarte invĕţat ce ştie toate limbile şi că l'au vĕzut chiar ei pe acel cimpoer, care e un om scurt gros, şchiop de piciorul sting, rotund la faţă şi zimbeşte totdeauna cănd vorbeşti cu el.

IV.

Eu am trecut in clasa a patra, eară Budulea Taichii s'a făcut student şi ear imi părea straşnic ca şi pe timpul, cănd eram la dascălul Clăiţă, incăt par'că nu mai indrăzneam sa vorbesc cu el şi mĕ simţeam măngăeat, cănd el vorbea cu mine. Cănd avea timp, el venea la noi, mĕ intreba ce fac şi-mi spunea ce mai face el. Apoi, cănd se ducea la primblare cu cei doi copii, venea ear pe la mine şi mergeam impreună, fiind că era toamnă, frunzele căzuserĕ şi noi căutam castanii sĕlbatece pintre frunze, ca să vedem care ştie să arunce mai departe, ceea ce copiilor le făcea multă plăcere.

După aceea a venit Crăciunul şi Budulea Taichii a căpĕtat voe să se ducă pe opt zile acasă. Era zăpadă şi el se gătì să plece pe jos cu Ioţa Vătricanu, cu Petru Popescu şi cu Nică Dărăilă, feciorul preotului din Fundureni. Cănd am auzit că ei pleacă, am zis să mĕ duc şi eu cu dĕnşii, eară Huţu, vĕzĕnd că voesc să merg, m'a luat şi pe mine şi eram foarte veseli, căci Nică era băet de tot hazul, ştia să facă o mulţime de pozne şi ne aşteptam să intălnim pe drum sania noastră, care să ne ducă pănă la Cocorĕşti. Eu eram fericit, căci acum mergeam şi eu pe jos a casă, eară Budulea Taichii mergea mai incet decăt de obiceiu, fiindcă ducea şi o legăturică, in care-şi strinsese un călindar pentru dascălul Clăiţă, o fundă făcută din panglică albastră pentru Nelli şi cinci iconiţe pentru celelalte fete ale dascălului, şi tot in acea legăturică mai avea şi pălăria cea nouă ce-şi cumpĕrase pentru Crăciun şi, afară de aceste, invĕluit bine intr'o hărtie groasă, nişte peşte uscat, fiindcă ată lui Budulea, căt şi Budulesei le plăcea peştele sărat. El ţinea dar legăturica departe de trup şi o purta cu băgare de samă, pentru ca nu cumva deosebitele lucruri dintr'ĕnsa să se strice unul pe altul.

Eu nu duceam nimic, dar sgribuream de frig şi-mi era ruşine să le-o spun, deci aş fi dorit să intălnim căt mai curănd sania.

Cănd am sosit amorţiţi de frig la Cocorĕşti, imi era frică să mĕ duc a casă; pentru aceea Huţu a venit cu mine, ca să spună, că el e de vină, că m'a luat şi pe mine, şi toate au fost bine, fiindcă mama se bucura că n'am degerat pe drum, eară tata zicea, că aşa trebue, ca voinicii să umble pe ger şi frig.

De la noi Huţu se duse a casă.

Budulea şi Budulească nu ştiau ce să i facă, unde să-l pună şi cum să-şi arĕte părerea de bine, căci acum intăia oară işi aveau feciorul a casă la dĕnşii. De mult se vorbiserĕ, că de Crăciu să meargă impreună la biserică, fiindcă Safta nu-l auzise ăncă pe Huţu cănţănd in strană şi Budulea ĕi zisese de multe ori: „Să-l auzi şi vei vedè, că nici chiar dascălul nu cănţă mai bine!

Dar cănd erau să plece, Buduleasa, muma lui Huţu, s'a oprit in pragul uşei, zicĕnd că

ea nu poate să meargă cu Huţu la biserică, pentrucă tot satul s'ar uita la el, eară, de la el, la dĕnsa. Huţu n'a rĕspuns nimic, ci s'a intors in casă, eară Budulea a grăit: Aşa-i! pentru ce să mergem noi la biserică, dacă putem să remănem toţi trei a casă?

Ei au remas dar in sfănta zi de Crăciun a casă şi Budulea se bucura acum, că nu s'a dus la biserică, ci a remas toţi trei, el şi nevasta lui şi copilul lor impreună, ca să vorbească, să fie veseli şi ca Huţu să le mai spue despre cele ce se petrec la şcoală şi la oraş. Numai Safta era tristă şi zicea mereu, că-i pare rĕu că, pentru dĕnsa, ei n'au putut merge la biserică, dar ea cu toate aceste, in fundul inimii, era fericită şi, cănd a mai eşit, ca să caute de masă, par'că-i venea să plăngă.

Fiind dar că Huţu nu s'a dus la biserică, dascălul Clăiţă era foarte nenorocit.

In tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jăratic şi privea mereu la uşile bisericei, ca doară va vedè pe Huţu intrănd, eară cănd vedea că nu vine şi nu vine, i se urca săngele in cap, fiindcă-i era ruşine de satul adunat in biserică şi de oamenii care-şi ziceau: Eacă, se vede ce om a făcut dascălul nostru din Huţu lui Budulea!

Aşteptase de mult ca Huţu să vie pe Crăciun acasă, pentru ca să-l iee la răfueală pentru purtările lui ne mai pomenite şi să-i arĕte, cum nu trebuea să meargă, după vorbele dascălului păpistăşesc, la şcolile latineşti: acum Huţu venise, era in sat şi nu voea să ştie de nimic. Cănd eşì dar din biserică, dascălul Clăiţă o luă drept spre partea satului, in care locuea Budulea, căci nu se mai putea stăpănì.

Adică te-ai făcut păgăn? strigă el ăncă din tindă. Te-ai lepădat de mine, te-ai lepădat chiar de sfănta biserică, in care ai crescut, in care te-am crescut eu, ca să fac om din tine! Pentrucă să vezi tu: dacă n'aş fi fost eu, ca să-ţi dau cele mai din inceput şi mai de căpetenie şi mai folositoare invĕţături, ai fi remas tot atăt de prost ca ceilalţi oameni, care nu ştiu nimic, fiindcă n'a fost cine să-i inveţe; şi fiindcă eu iţi voeam binele, ca să te scot cu vremea dascăl, nu mai voeşti să ştii de mine, nu mai voeşti să umbli la biserică, te crezi cine ştie ce. Dar ce vrei să te faci acum? calvin? păpistaş? popă? notăraş? Spune-mi, ce?

Huţu remăsese ca trăsnit din senin inaintea lui.

Dascăl mare, jupăne invĕţător, respunse Budulea, apropiiudu-se cu sfială, dascăl intăi, care ştie toate limbile şi spune celuilalt dascăl ce trebue să-i inveţe pe copiii oamenilor. Alt lucru nu se poate. Dar fiindcă n'a venit decăt eri acasă şi fiindcă maică-sa, nevastă-mea, nu voea să meargă la biserică, a remas şi el a casă cu noi, cu părinţii lui, cu mine, care ĕi sunt tată şi cu maică-sa, nevastă-mea, fiindcă ni-e copil şi ţine la noi ca la părinţii lui.

Prea bine, prea bine! grăi dascălul mai damol. Nu ştiam. Copii trebue să ţină la părinţii lor şi la dascălul lor, fiindcă el le este un părinte sufletesc: acesta e cel d'intăi lucru, pe care trebue să-l inveţe copii la şcoală. E foarte frumos, că Huţu ţine la părinţii lui şi-mi pare bine; dar atunci pentru ce s'a dus fără voea mea la şcolile latineşti? Ştii tu mĕi, urmă el cu asprime, că eu am de gănd să te scot dascăl in sat

și să ți dau pe fata mea Cornelia de nevastă?

Una ca asta nu se poate! strigă Budulea scos cu desăvîrșire din sărita lui.

Știu, respunse Huțu rĕce ca la esamen, precum mi-ați spus-o de mai multe ori, și i am adus o fundă de panglică albastră de Crăciun.

Atunci pentru ce te-ai dus la școlile latinești? intrebă dascălul cu totul dămol.

Aceasta era intrebarea, la care se aștepta Hnțu și la care de mult își pregătise respunsul; el făcù dar un pas inainte, își potrivì hainele pe trup, resuflă odată din greu, apoi grăì respicat și deslușit:

„Jupâne invĕțător! Profesorul, d-nul Wondracek, a zis că mĕ dă la gimnaziu și i-am spus, că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis, că trebue să mĕ duc la preparandie, ca să mĕ fac invĕțător. El a respuns, că tocmai spre a mĕ face invĕțător, trebue să invĕț mai nainte latinește. Eu atunci i-am spus, că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis, că limba latinească e o limbă păgânească. El atunci a ris și a zis că eu sunt prost, de oare-ce chiar limba românească e și ea un fel de limba latinească și că nu pot să fiu profesor dacă nu știu latinește.

— Vezi, grăì dascălul pus pe gânduri, despre aceasta am citit și prin gazete. Pentrucă să vezi tu: eu am vre-o nouĕ foi de gazete, pe care le țin, fiindcă e intr'ĕnsele pe ici pe colo căte ceva frumos și folositor și e bine, ca omul să stringă asemenea gazete. In cărțile noastre românești, cum le avem in biserică, nu stă nimic despre aceasta; dar in gazetele aste mai nouĕ se zice, că latinii erau păgâni, cum sunt bună-oară Turcii, și aveau un impĕrat Latium, care vorbea românește și deacolo ne numim noi români. Așa ceva... nu țin bine minte. Tu știi acum latinește, să fie oare ca românește?

„Tocmai pe tocmai! respunse Huțu. Latinește se zise: Hic gallus cantans, in arbore sedens, pira poma comedens, chichirichi dicens!

— Auzi vorbă! strigă Budulea incântat. Curat latinește le spune!

„Dar nu prea samĕnă a românește, adause dascălul.

— Cum nu? zise Huțu. Gallus e cocoș, cantare e cântare, arbore e arbure, pira e pară, poma e poamă, sedere e ședere, dicere e zicere.

„Da, cam aduce, cam aduce, zise dascălul pe gânduri. Nu-i vorbă, e bine să știe omul și latinește. Se zede, că e o românească stricată, bună-oară cum vorbesc ungurii. — Multe mai scornesc oamenii. Și cum ziceai că sună cocoș?

— Gallus.

„Nu aduce cu românește, dar sună frumos. Gallus, par'că vezi cocoșul.

— Frumoasă vorbă! adause Budulea.

„Și cum zice om?

— Homo.

„Auzi vorbă!

— Samĕnă. Dar muere?

„Mulier?

— Curat românește!

„Dar aceea ce e, cănd popa papistășesc zice: Dominus vobișcum?

— Domnul cu voi.

„Auzi? frumos o scoate! grăi acum dascălul cu totul imblănzit. E bine să știe un dascăl și latinește. Pentrucă să vezi tu: se

pot găsì şi in latineşte cărţi scrise despre lucruri folositoare şi atunci le poţi cetì. Dar omul trebue să fie inainte de toate creştin şi să ţină la limba lui, pentrucă nu e nici o limbă mai frumoasă la sunet şi mai deslușită la inţeles decăt cea românească. Să vii la mine să-ţi arĕt gazetele mele şi să-mi mai spui despre cele latineşti.

Sara jucam cu toţii cărţile pe nuci la dascălul Clăiţă, care stătea la o parte intre gazetele lui şi cerea mereu cuvinte latineşti de la Huţu. El avea cinci numere din „Gazeta Transilvaniei“ şi patru din „Foaea pentru minte, inimă şi literatură“ şi acuma căuta mereu locul, unde se vorbea despre Laţium. „E insfirşit bine să le ştii şi aceste, zicea el din căud in căud, fiindcă se vorbeşte căteodată despre ele şi e frumos să ştii, care din neamul nostru au fost impĕraţi şi să arĕţi negru pe alb, că nici noi nu suntem un neam prost.“

Dar Huţu nu prea băga de samă la aceste, căci el era cel mai nenorocit om pe faţa pămĕntului.

Inainte de toate se simţea ca in o lume cu desăvirşire străină. Chiar şi casa dascălului părea alta decăt aceea de care-şi aducea a minte: uşile şi ferestrele ĕi păreau grozav de mici şi tavanul foarte jos, apoi toate, chiar şi imbrăcămintea fetelor, erau sărăcăcioase. După aceea fusese primit cu prea multă rĕceală. Afară de Livia, care grăbise veselă la dĕnsul, toate celelalte fete, dimpreună cu dăscăliţa, vorbeau cu el ca şi cu un străin. Linica par'că se temea de el, Mili, care crescuse acum mare, fiindcă trecuse de şase ani, stătea sfiită la o parte şi-l privea cu ochi mari, Veturia nici nu voea să ştie de dĕnsul, ear la Cornelia nu indrăznea el să privească. Cornelia ĕi dăduse mănа, atăt ţinea minte. Apoi mai ţinea minte, că ea a zis, că e pagubă de banii, pe care i-a dat pentru funda cea de panglică albastră, fiindcă asemenea funde nu sunt decăt pentru domnişoare, dar ĕi mulţămeşte pentru ea şi o va păstra ca un semn de aducere aminte. Livia, dimpotrivă, era măhnită, că i-a adus numai o iconiţă, ca la copii, eară Linica işi rupsese peste puţin iconiţa in doue. Mili tăcea cu iconiţa in mănă: intr'un tărziu ea o privì cu sfială, apoi earăş o strinse şi urmă a se uita cu ochi mari la Huţu.

După toate aceste Huţu mai juca şi cărţi. Cănd căştiga, mănile ĕi tremurau, fiindcă se ştia in căştig, ear cănd perdea, ele ĕi tremurau, fiindcă perdea: ar fi voit ca tot alţii să pearză ori să căştige, pentru ca el să se poată mereu bucura de hazul lucrului. El se juca insă mai ales cu Cornelia; de mine, de Livia şi de Veturia nici nu ţinea samă, ear noi trei ne ţineam strinşi şi aşa ĕi băteam mereu. In cele din urmă, Huţu perdea intr'una. Mili se apropiase incetul cu incetul de el, se pusese pe scaun lăngă dĕnsul şi nu-i mai dădea pace. Ce-i drept ea nu vorbea nimic, chiar nici nu se mişca, dar stătea alipită de dĕnsul şi asta il zăpăcea. Dup'aceea Livia se apropiase din cealaltă parte şi-i şoptise la ureche, destul de tare ca să auzim cu toţii: „Aşa-i, că dacă mai vii odată mi-aduci şi mie o fundă; dar să fie roşie!“ Cornelia s'a uitat atunci la ea şi a zis: „Nu-ţi e ruşine?“ eară Huţu s'a roşit pănă la urechi şi nu mai ştia să dee cărţile.

Eară mie imi părea bine, fiindcă mi se umplea căciula de nuci şi puteam să fac

mereu parte şi Veturiei, care şedea in genunchi pe scaun şi se supĕra, cănd perdea, mai ales, dacă se nimerea că Livia să căştige şi Livia căştiga mai des decăt toţi.

Cănd ne-am dus apoi a casă, eram somnoros şi nu ţin minte decăt atăta, că după ce-am eşit, dăscăliţa a strigat in urma noastră:

„Huţule! spune maică-tii, că, mergĕnd la biserică, să treacă pe la mine, ca să mergem impreună.

Eară Cornelia mi-a zis ăncă odată noapte bună şi Mili a intrebat pe Cornelia, dacă mai vine Huţu şi măne.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

I. Slavici.

O călĕtorie in Dobrogia.

POESII POPULARE.

(urmare).

MAICA BETRANA.

Primblă mi se primblă
Pe cel mal de gărlă,
Cea maică bĕtrănă
Cu brăul de lănă,
De lănă seină,
De pĕr de cămilă;
Din drug indrugănd,
Din furcă torcĕnd,
Din gură 'ntrebănd:
— Dunăre, Dunăre,
Drum făr' de pulbere
Şi făr' de hăugaş,
Trup mult drăgălaş,
De-ai fi vorbitoare
Şi 'ndatoritoare,
Eu te-aş ruga
Şi te-aş intreba
De-un drahiu al meu,
Ce l'am perdut eu,
Tu nu l'ai vĕzut?
De valuri bătut,
De maluri izbit,
De coscai scobit;
De l'ai fi vĕzut
L'ai fi cunoscut:
Un flecău inalt,
Nalt şi sprincenat,
Feţişoara lui
Spuma laptelui,
Coala de hărtie
De la prăvălie,
Chiculiţa lui
Spicul orzului,
Cănd e revărsat
La vreme plouat,
Creşte 'n foae lat;
Mustecioara lui
Spicul grăului,
Cănd se părgueşte
Lumea 'l indrăgeşte:
Sprincenele lui
Pana corbului,
Pană neboită,
Ne sulemenită;
Ochişorii lui
Mura cămpului,
Coaptă la rezoare
Ferită de soare,
Coaptă la pămĕnt
Ferită de vĕnt.
— Dunărea privea
Şi aşa grăea:
Măicuţă bĕtrănă
Cu brăul de lănă,
De lănă seină,
De pĕr de cămilă,
Şi de l'am vĕzut
Nu l'am cunoscut.

Dar tu să te duci
In colo s'apuci,
La sora mea ceată,
Ce acum se 'nalță,
Că e mai mare
Mai inecătoare
Și 'ntunecătoare;
Poate l'a vĕzut
Și l'a cunoscut.
Cea maică bĕtrână
Cu brăul de lână,
In genunchi cădea
Și la ceriu privea,
Și mi se ruga:
De s'ar indura,
Eu m'aș bucura,
Domnul să mĕ facă
O neagră corboaică,
Din aripi să sbor
Colo să scobor.
— Domnul auzea
Corboaică-o făcea,
Dunărea trecea
Și se ducea
De intălnea
Cea ceată
Negureată.
Cum a intălnit-o
In drum a oprit-o,
Din gură-a intrebat-o:
Tu ceată
Negureată,
De-ai fi vorbitoare
Și 'ndatoritoare,
Eu te-aș intreba:
N'ai vĕzut cumva
Un drahiu de-al meu,
Mândru nalt flecău,
Munții ocolind
Din gură cântând?
De nu l'ai vĕzut
De valuri bătut,
De maluri isbit
De coscăi scobit,
Că tu ești mai mare
Și 'ntunecătoare.
— Cea ceată
Negureată,
Din gură ĕi grăea
Și așa ĕi zicea:
— Măicuță bĕtrână
Cu brăul de lână,
De lână seină
De pĕr de cămilă,
Ba eu l'am vĕzut
Și l'am cunoscut;
In fundul mării,
In marginea țerii,
La umbra de peri,
De peri și de meri,
De păgăni gonit,
De gloanțe rănit
La pămĕnt trântit.
— Ea mereu mergea
Până ajungea
In vĕrfuri de peri,
De peri și de meri.
Colo se punea
Și in jos privea,
Pe el mi-l zărea
Și mi-l cunoștea,
Și ea incepea
De mi-l cloncăea;
Dar el ce-mi făcea?
Arcul mi-l lua
Și il incorda.
— Atunci ea grăea:
Nu mĕ săgeta
Că sunt maica ta;
Nu te cloncăesc
Ci eu te jălesc.
Dar el ce-mi făcea?
Din gură grăea:
— De ești maica mea
Du-te tu in grabă
Leacuri de imi adă,
La rănile mari
Niște erburi tari,
La rănile mici
Niște erburi dulci,
Ca să mĕ vindeci.
Și ea se ducea
In grabă venea
Erburi aducea,

Erburi dulci lăsa
Erburi tari lua.
In grabă să-i treacă,
A casă să-l ducă;
Dar nu-l vindeca
Ci il omorea,
Şi ea se scărbea
Lângă el murea.

TUDOR TUDORAS.

Tudor Tudoraş
Tudor Zavalaş,
Tudor Dobrogean
Din viţă mocan,
Saegi Tudor
In luna cuptor,
Tinerel se insura
Tinerică mi-o lua
Vochiţa că o chema.
De frumoasă ce-mi era
Naiba că mi-l indemna
Crăşmăriţă de-o punea
In drumul spre Ţarigrad,
In şchele de impĕrat.
Ear Turcii când o vedea
Chiar papucii lor işi bea,
Agalele
Cialmalele,
Croitorii foarfecele,
Ienicerii hamgerele,
Lăutarii lăutele
Şi ţiganii foile.
Plugarii oticele
Şi mocanii turmele:
Remăneau cu caţele,
Umblau dulăi urlând
Ear ciobanii chiuind
Şi stăpânii toţi jălind.
Tudor tare 'mbogăţea
Herghelii de cai făcea
Şi turme de oi,
Şi girezi de boi;
Ear aenii Chiustengii
Şi boerii Dobrogii
Cu el se impismuea
Să-l sărăcească căta.
Haraci mari in ţară da
Pe Tudor mi-l sărăcea,
Da pe lună
Punga plină;
Herghelii de cai avea
Pe toate mi le dădea,
Ca să se vadă plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochiţa odihnit.
Şi geaba că le dădea
De haraci nu se plătea,
Cirezi de boi,
Turme de oi,
Avutu-le,
Datu-le,
Să se vadă el plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochiţa odihnit.
Degeaba că le dădea
De haraci nu se plătea.
Nouĕ mori pe sub pământ
Măcinând toate argint,
Nime nu le-a fost ştiind,
Avutu-le,
Datu-le,
Să se vadă el plătit
De haraci cotorosit
Cu Vochiţa odihnit.
Degeaba că le dădea
De haragi nu se platea,
Tudor tare-mi sărăcea
De garduri se sprijinea,
Cu gândurile se bătea
Şi din gură-aşa grăea:
Vochiţă, Vochiţă dragă,
Greu are să ne mai meargă!
Mătură hambarele,
Scutură coveţele
Şi-mi adună făinoară,
Şi-mi fă tu o turtişoară,
Şi mi-o pune 'n trăstioară,
Că eu am să mĕ pornesc
Prin ţară să rătăcesc,

Din sat in sat,
La cinstitul impĕrat.
— Ear Vochiţa se scula
Hambarele mătura,
Coveţele scutura
Făinoară-i aduna,
Turtişoară ĕi făcea
In trăistuţă i-o punea.
El indată şi pleca
Din vad in vad,
Din sat in sat
La cinstitul impĕrat.
De trei zile 'n curţi şedea
Şi 'mpĕratul nu-l vedea,
După ce mi l'a zărit
Din gură că i-a grăit:
— Tudor Tudoraş,
Tudor zavalaş,
Tudor Dobrogean
Din viţă mocan,
Ori pre tare-ai sărăcit
Ori pre te-ai imbogăţit
De la mine ai venit?
Prea cinstite impĕrat
Galbeni mulţi n'am adunat,
Dar tare am sărăcit
Cum nu s'a mai pomenit!
Tinerel m'am insurat,
Tinerică am luat,
Vochiţa că o chema,
De frumoasă ce-mi era.
Naiba că m'a indemnat
Să trag şi eu un pĕcat;
Crăşmăriţă o puneam
Frumos că mi-o aşezam
In drumul spre Ţarigrad,
In şchele de Impĕrat.
Ear Turcii cănd o vedea
Chiar papucii lor işi bea,
Agalele
Cialmalele,
Croitorii foarfecele,
Ienicerii hamgerele,
Lăutarii lăutele,
Şi ţiganii foile,
Plugarii oticele
Şi mocanii turmele,
De remăneau cu caţele.
Umblau dulăi urlănd
Şi stăpăni toţi jalind.
Ear ciobanii chiuind
Ear aenii Chiustengii,
Boerii Dobrogii
Haragi mari că-mi dădea
Şi de tot mĕ sărăcea!
— Da 'mpĕratul ce-mi făcea?
Carte mândră că-mi scriea:
— De-i găsi oi aeneşti
Să le scrii impĕrăteşti,
Beilicul să le ceri
Din zece una să ieu.
— Aeneşti oi cum găsea
Impĕrăteşti le scrica,
Turme de oi că-mi făcea
Păn' acasă ajungea;
Cănd de sat s'apropia
Drept a casă se ducea,
Pe Vochiţa mi-o găsea,
Fericit cu ea trăea.

MERLA SI STURZUL.

Foae ismă creaţă
Joi de dimineaţă,
Pe nouri de ceaţă
Doué păserele
Pe doue smicere,
Ceartă mi se ceartă
Una l'alta cată,
Pe nume-şi spunea
Sturzul şi Merla.
Sturzul că privea
Şi aşa-i grăea:
— Merliţă, merliţă
Pasere pestriţă,
Glas de copiliţă
Cu ochi de porumbiţă,
La guşă pleviţă,
La aripi jaloică,
La gură falnică

A mea ibovnică!
Eu te-am invĕţat
Şi te-am şi rugat,
Cuibul să nu-ţi faci
In crengi de copaci,
In margini de drum,
In tufe de-alun.
Cărucer m'oiu face
Şi pe drum oiu trece,
Cu carĕ,
Cu povoară,
Cu mărfuri aeneşti,
Aeneşti şi domneşti,
Earba că ne-a place,
Conac că ne-om face.
Boi or dijuga,
Topoarĕ-or lua,
In codri-or intrà
Şi ei or tăia
Rĕstei,
Bolfei,
Şi dalbe stremănări
Ca drepte luminări,
Peste cuib ţi-or da,
Cuibul ţi-or sfărma,
Tu te-i mănia
Sus te-i ridicà
Şi mĕ-i blăstemà.
— Merla il privea
Din gură-i grăea:
Sturze, Sturzule
Haramgiule,
Tu beşliule
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Dă-mi tu mie pace
Că eu m'oiu preface
In turtă frumoasă
In cea vatră arsă,
De tine-oiu scăpa
Nu mĕ-i mai căta.
— Sturzul c'o privea
Şi aşa-i grăea:
— Ori cum te-i preface
Tot nu ţi-oiu da pace,
Că şi eu m'oiu face
Negru vatraraş
Ca un cărbunaş,
In spuz'oiu intra
Peste tine-oiu da,
In măni te-oiu lua
Şi te-oiu scutura,
Şi te-oiu inşela
Şi te-oiu săruta.
— Merliţa se uita
Şi aşa-i grăea:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Eu de gura ta
Şi de-a maică-ta,
Unde să mĕ duc
In cotro s'apuc,
In cămpie
In pustie!
Eu mĕ voiu preface
Pulbere m'oiu face,
M'oiu amesteca
De tine-oiu scăpa.
— Sturzul se uita
Şi aşa-i grăea:
Merliţă, Merliţă
Pasere pestriţă,
Şi eu mĕ voiu face
Şi mĕ voiu preface
In vĕrtej din nor
La tine să sbor,
Peste tine-oiu da
Pulbere-oiu lua,
Sus m'oiu ridica
Şi te-oiu vĕntura,
Peste tine-oiu da
Şi te-oiu inşela
Şi te-oiu săruta.
— Merla il privea
Şi aşa-i grăea:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Peste ape line

Peste ţeri străine,
Trestie măruntă
Răchită 'nflorită,
Pe margini de lac
Eu am să mĕ fac,
De tine să scap.
— Sturzul o privea
Din gură-i grăea:
Merliţă, Merliţă
Dă-mi tu mie pace,
Că eu m'oiu preface:
Negru nouraş
Ca un ciobanaş,
Porci oiu aduna
In bălţi i-oiu băga,
Apa că ţi-or bea
Răchit' or rîma,
Trestia or paşte
Şi ea n'a mai creşte.
Fluere oiu face
Şi nu ţi-oiu da pace,
Cu ele-oiu cănta
Peste tine-oiu da
Şi te-oiu inşela,
Şi te-oiu săruta.
— Merla se uita
Şi aşa-i grăea:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Icoană m'oiu face
Şi când eu m'oiu duce
In dalba biserică
In strana cea mică,
De tine-oiu scăpa
Nu mi-i săruta.
— Sturzul o privea
Din gură-i grăea:
Merliţă, Merliţă
Pasere pestriţă,
Şi eu când m'oiu duce
La cea sfântă cruce,
In dalba biserică
In strana cea mică,
Icoanele 'n rând
Le-oiu săruta pe rând,
Peste tine-oiu da
Şi te-oiu inşela,
Şi te-oiu săruta
— Merliţa privea
Din gură-i grăea:
Sturze, Sturzule
Haramgiule
Tu beşliule,
Străin eşti pe lume
Tu ştii asta bine,
Pe cuc oiu lua
De tine-oiu scăpa,
Că el soră are
Pe Privighitoare,
Bine mi-a şedea
Sus pe rămurea.
Sturzul remănea
El că se cernea,
Se călugărea
Munţii stăpănea.

Teodor T. Burada.

D. Petriceicu Hasdĕu şi cuvente den bătruni.

Hasdĕu, Bogdan Petriceicu, *Cuvente den bătruni. Limba română vorbită intre* 1550—1600, tom. II—*Cărţile poporane ale Românilor in secolul* XVI, *in legătură cu literatura nescrisă Studiu de filologia comparatiră.* Bucureşti. Direcţiunea Archivelor Statului 1880. 8°. XLVI. p. 760 20 lei.
Hasdĕu B. P *Cuvente den bătruni. Suplement la tomul* I. Bucureşti, 1880 8°. a-u. CX. 4 lei.

Tomul I al cărţii de mai sus au fost criticat de subscrisul in Convorbirile din 1879, vol. XIII p. 81—98 şi p. 135—155. Autorul au adaus la Tomul II, pe lângă titlul

vechiu, şi cel nou. *Cărţile poporane* ale Românilor in secolul XVI.

Mai mult de două treimi ale cărţii (părţile I şi II, p. 1—496) cuprind in adevĕr numai nişte *scrieri religioase*, tălmăcite din limba *bulgară* de cătră un preot român, anume *Popa Grigorie*, din satul *Măhăciu*, ungureşte *Mohács*, in Transilvania, — care alcătueşe, după d. H., *cărţile poporane cele mai vechi ale Românilor.*

Mai toate tălmăcirile lui *Popa Grigorie* sunt insă trase din literatura *Bogomililor Bulgari*, care şi ea nu este originală, ci vine dintr'un isvor *bizantin*. Ea se compune, cum ne spune d. Jireček p. 435, in istoria sa a Bulgarilor, din nişte *apocryfuri fantastice*, *Pseudoevanghelii*, *Apocalypsuri*, *Testamenturi* şi *Poveşti*.

D. H. ne dă despre culegerea lui *Popa Grigorie* p. XLI următoarele deslusiri: „Pe la 1,600 acest *popă Grigorie*,—aşa se numea el—s'a apucat a face o colecţiune de cărţi poporane religioase in limba română, parte copiănd pe cele vechi, parte traducĕnd el insuş din slavoneşte, parte intercălănd pe de 'ntregul in volumul seu o colecţiune analogă gata, compilată de cătră un *alt popă*, *de tot anonim*, cam pe la 1550“

„Acesta este“ *Codex Sturdzanus*, „ne zice d. H., adică manuscriptul legat in lemn, imbrăcat cu pele al d-nului Dim. A. Sturdza, unde sunt cuprinse *texturile* lui *popa Grigorie*, care le numeşte d. H. parte *Texturi Măhăcene*, parte *Texturi Bogomilice* şi despre care zice p. 1: „Aproape totalitatea texturilor aparţine dară lui *popa Grigorie*. Cele mai multe sunt traduse de cătră el, sau mai bine zicĕnd prelucrate, deadreptul din *slavoneşte*.“

D. H. vrea să ne dovedească totodată prin *texturile*, aşa numite de domnia sa „*Bogomilice*“ respăndirea *Bogomilismului* şi oarecum şi a *Pavlicianismului* in Românía (v. p. 252) şi inriurirea lor asupra *literaturei poporane scrise* şi *nescrise*, cu toate *că această literatură sunt numai nişte copii a originalelor slave.*

D. H. insuş zice p XXXIV: „Dupăcum la noi o mare parte din cărţile poporane sunt de origină slavică, tot aşa la Slavi cele mai multe sunt de fabrică bizantină,“ şi pag. XLIV: „Toate bucăţile din „*Texturi Bogomilice*“, afară numai doară de o parte a N-rului IV şi unele bucăţi din „*Texturile Măhăcene*“ a fost oare când cărţi poporane religioase favorite ale Sectei *Bogomililor*“. etc. D. H. zicĕndu-ne dară p. 259: „că *popa Grigorie* din Măhăciu, totuş nu era un om prost şi nu era nici eretic căci n'ar fi copiat cu atăta ingrijire un catechism *foarte ortodox* (şi anume pe acel a lui Sf. Ciril de Alexandria şi Anastasiu de Antiochia: ἔκθεσις σύντομος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως,—după un original scris in limba tipăriturilor române din secolul XVI—adică *mai rostit* in limba *slavonă* v. p. 96)—propaga tot felul de apocryfuri eretice, numai şi numai din lipsa unei solide instrucţiuni teologice“,— aceste laude nu se potrivesc nicidecum cu faptele bunului preot,—căci cuviosul *Popa Grigorie* au trebuit să cunoască,—*ca preot român* şi ca prescriitor aşa plin de rivnă a unui catechism atăt de ortodox—mai inainte de toate *dogmele bisericei sale*, şi nu putù să fie in acelaş timp un creştin drept credincios şi totodată şi un lăţitor aşa de ferbinte a ereselor Bogomolice, fără ca să

ne dovedească prin o asemene purtare in doue feluri, că au fost un fățarnic, un om prefăcut și deci un *mare înșelător*.

Și earăș numai și numai *contrazîceri* sunt cuvintele d-lui H. p. 259: „De la 950 până la 1650, in curs de șase secoli, *bogomilismul* a putut să exercite o influință oarecare, mai mare sau mai mică, dar totdeauna directă asupra invecinaților Români. Dacă aceasta nu s'a resimțit la noi intr'un mod sgomotos, causa principală este cunoscuta toleranță a clerului român, carele se prefăcea, că nu vede abaterile cele mărunte? ear in parte și ignoranța dogmatologică a acestui cler, care nu i permitea a stabili o distincțiune precisă intre *eres* și *ortodoxie*, intre „*credendum*“ și „*non credendum*“,—după ce ne-a fost incredințat puțin mai inainte p. 252: „că așa numitele eresuri ne sunt cunoscute, in genere, numai după apreciările adversarilor lor, *căci biserica domnitoare avea totdeauna grijă de a nimici ori ce cărți eterodoxe, mai ales pe acele dogmatice!*“

Nelățirea *Bogomilismului* și a *Pavlicianismului* in *România* (nu Transilvania) vine *mai ales* din pricină că cea mai mare parte a poporului de jos neștiind nici a scrie, nici a ceti, aceste eresuri nu s'au putut respândi prin *cărți*, (d. H. zice insuș p. 389: „cată să constatăm insă, că poporul nu atăt o citește (cartea), pe căt o ține; femeile mai cu samă purtând-o la sin sau punênd-o sub perină“),—ear predicatori buni și infocați, care pretutindene au ajutat in modul cel mai puternic lățirea unei invățături, au lipsit cu totul in România.

Popa Grigorie din Măhaciu in Transilvania, despre care insuș d. H. nu știe nimica, intrebând p. 1, § 2: „Cine să fi fost acel neobosit *popă Grigorie?*“ și lămurind numai, că la 1583 el era deja preot in Măhaciu, căci a scris atunci pe 9 foi in *limba paleoslavică* o bucată liturgică, care se află in manuscript pe paginele 162–179 etc. D. H. urmează p. 2: „Eată tot ce se știe despre acest personagiu, căruia i se datorește *cea mai importantă colecțiune de texturi românești* din secolul XVI, nu numai *Texturile Măhăcene*, scrise mai toate cu mâna sa, dar și *Texturile Bogomilice*, publicate in partea II a operei de față.“

După toate ce ne-a spus d. H. despre *popa Grigorie*, părerea mea este, că el trebue să fi fost de viță *bulgară*, ear nu română, fiindcă scrierile lui *române* și traducerile lui *paleo-slavice*, dovedesc cel puțin, că el cunoștea cu mult mai bine limba slavă și chiar *vechia slavă*, pe lângă limba lui părintească *bulgară* decât limba *română*, deși d. H. găsește earăș in scrierile lui *române* și in ortografia lui *română* (amundoue cam pocite) prea destulă materie pentru cunoscutele *Notanda* ale domniei sale, in privirea interesantelor fenomene *fonetice* și *gramaticale*, ce le-a desvălit cu așa mare erudiție și in tomul I al Cuventelor, fenomene, care trebue să se iveasică negreșit in scrierile unor oameni fără cunoștințele cerute unei limbi.

Din toate cele arătate până aici, se mai dovedește încă, că șiretul *popa Grigorie* au fost insuș un *Bogomil* foarte infocat, deși nu in fața poporului sătean *român* din parohia lui, dar fără indoeală in taină, ne pu-

tĕnd să-şi dee altminterea atăta osteneală pentru lăţirea acestor eresuri *bogomilice*.

In Transilvania, poate chiar in satul Măhaciu sau cel puţin in vecinătate, trăcau pe timpul lui *popa Grigorie* un numĕr destul de mare de Bulgari, compatrioţii lui.

D. H. se incearcă a dovedi şi prin etimologie că *Românii* in secolii XII şi XIII ar fi luat o parte aproape tot aşa de mare ca *Bulgarii* la respăndirea *bogomilismului* in Europa; insă dovezile domniei sale etimologice sunt tot aşa de bine intemeiate ca şi cuvintele sale aşa zise teologice espuse mai sus. Eată ce ne zice d. H. p. 249: „Spanieleşte, incepĕnd din secolul XIV cuvĕntul *vellaco*, *vellacho*, *bellaco* insemnează „maraud, coquin, fourbe"; la Franceji acelaş termen este *blasche*, *blesche*, *blêche* „trompeur, homme de mauvaise foi". Deja bĕtrănul *Huet* recunoscuse că această vorbă nu este alt ceva decăt o formă medievală a numelui *Valaque*, ceea ce constată de asemenea Francisque Michel, mai adaugănd că in argotul francez pănă astăzi *blêche* vrea să zică „vagabond, gueux". D. H. urmează: „Dacă *bougre=Bulgarus* datează din epoca Albigenselor, de ce oare să nu fie tot de atunci *blêche=Blachus*, cu atăt mai mult, că cuvĕntul este popular numai in Franţia şi in Spania, de ambele laturi ale Provenţei." De aici ar resulta dar, după d. H. că *Românii*, in secolii XII—XIII, vor fi luat o parte aproape egală cu *Bulgarii* la respăndirea *Bogomilismului* in Europa!

Urmările trase de d. Petriceicu H. nu sunt tocmai prea măgulitoare pentru bieţii Români; domnialui ĕi impodobeşte cu insuşirile graţioase de „trompeur, homme de mauvaise foi, vagabond, gueux", numai şi numai, pentru ca să-şi potrivească etimologia domnici sale, care din fericire este *tot aşa de puţin adevĕrată* ca şi epitetele date fără cuvĕnt Românilor, căci nici francezul *blèche* etc., nici spaniolul *bellaco*, portughezul *velhaco*, ital. *vigliacco*, sunt identice cu *Blachus — Vlachus;* cel intăiu este mediolatinul *blax*, „stultus", grec. Βλαξ; şi cuvintele spaniole etc. sunt derivate, cu mult mai mare probabilitate, din latinul „*vilis*", adică *de nimică*, cu toate că alţii ca de-al de *Huet*, care i-au găsit anume d. H., le alăturează *fără temeiu* cu numele de popor „*Valachus*". D. H., ar fi putut să vadă la *Diez* Dict. I.[3], 443, II.[3], 228 etimologiile cuvintelor *blêche* şi *velhaco*, şi *Diez* este negreşit o autoritate linguistică *mult mai nouă* şi *mai insemnată*, decăt bĕtrănul *Huet* din veacul al 17-le la care au alergat d-nul H. pentru scăparea etimologiei d-sale *incontestabile*, numai ca să-şi găsească părechea la *Bougre=Bulgarus!*

Toate cele zise de d. H. in cartea d-sale, despre *Bogomolii*, *Pavlicianii* etc., le a luat, adică le-a copiat, *mai din cuvĕnt in cuvĕnt*, din renumita *Istorie a Bulgarilor a lui Iireček*, Praga 1874, care vorbeşte despre *Bogomili* la pag. 174, 184, 208, 211, 214, 244, 246, 310, 312, 396, şi 464, despre *Pavlicani* la pag. 155, 174, 208, 464, şi 472 (Pavlicianii in banatul Temeş), ear despre *literatura Bogomililor* la pag. 435 şi şi 439, despre *poveştile greco-orienlale*, despre *povestea romano-germană* şi *slavo-română Alexandria*, adică *viaţa lui Alexandru Machedon*, despre *romanul bizantin-teologic Varlaam* şi *Iosafat*, despre basmele indiane din *Pančatantra*—la pag. 439—41, incăt

privește originalele *bulgare* acestor cărți. Despre așa zisele *cărți poporane române Trepetnic* și *Gromovnic* pomenite de d. H. p. XXX, care nu sunt alt ceva decăt niște cărți de *vrăjitorie greco-rusești,—traduse in limba bulgară*, vezi Iireček pag. 439. Tot acest autor vorbește p. 444 despre *Eftimie* și școala lui (v. Hajd. p. 252) și despre călugărul *greco-rus Mihail Moxa*, și Chronica lui Const. Manasses, tradusă de *Moxa* (v. și Iireček p. 313).

Pe călugărul *Mihail Moxa*, ca și pe diaconul *Coresi* și pe alții d. H. vrea să-i facă acuma earăș *Români* (v. Suppl. n.), după ce a vorbit in tomul I (Cuventele) p. 1. despre *instrucțiuuea străină*, adică *slavică* sau *greacă* in psaltirea *Diaconului Coresi* și ibidem p. 331, in Chronica lui *Mihail Moxa*, despre *străinismul limbei lui;* ibidem p. 2. intreabă chiar, dacă cineva recunoaște in traducerea unui vers din Ausoniu in Divanul lumii, *a nemuritorului nostru Cantemir* limba *română?*

Incăt se atinge de *Notanda* d-nului H. din tomul II. trebue să repetez *in totul* aceea, ce am zis in „Convorbirile“ din 1879, p. 82 sq., in privirea observațiilor domniei sale despre ortografia etc. acestor scriitori vechi de texturi române cu litere slave.— D. H. intăreste insuș zisele mele, dacă in tomul I. p. 103, vorbește de un ŭ (ъ) parasitic pe lăngă *r*, ca de un fenomen *prea insemnător*, ce-l numește chiar *Svarabhakti* a gramaticei sanscrite, *(și D. Schuchardt incuviințează pe deplin in observațiile d-sale* pag. XV *părerea d-lui H.)*, ear acuma in tomul II. p. 489, No. 93 a Notandelor, d. H, vine și zice că tot acelaș fenomen, ъ sau ъ după *r* și *l*, ca in moarъte, poarъtă, tatъpă, alъta, etc. este *o vocală irațională*. Ne unim *numai astă dată in totul* cu această de pe urmă părere a d-lui H.

A treia parte a tomului II. intitulată:

Specimen de gramatică comparativă istorică a limbei române este o tălmăcire in limba română, cu niște adaosuri, a articolului: *Le type syntactique homo-ille—ille-bonus et sa parentèle*, ce l'au publicat d-nul H. anul trecut franțuzește in *Archivio glottologico* tom III, p. 420—441 a lui Ascoli și care a fost criticat de mine in *Romanische Studien* 1880, tom IV. p. 431—450. Titlul *Specimen a unei gramatice comparative istorice a limbei române*, se pare a fi tot așa de bine potrivit, ca și titlul unui Dicționar etimologic a limbei române“ publicat in tom. I a Cuventelor p. 258—312; (v. Convorbiri 1879).

D. H. binevoește a critica in *Notandele* sale a părții III., cam din fugă și căteva etimologii din dicționarul meu „Elemente slave, maghiare etc., publicat an și recomandă cartea in modul cel mai binevoitor p. 731, cu cuvinteele negreșit *foarte măgulitoare:* „Tomul II din dicționarul d-nului Cihac a apărut in fine, și *rața* innoată acolo intre elementele slavice. Aceasta insă este abia o imperceptibilă picătură in noianul celorlalte monstruosități contra științei, contra metodei și contra bunului simț, furnicănd pe fie care pagină din cele 800 ale nouei opere a d-lui Cihac.“

Cine găsește de cuviință de a vorbi *astfel* de o carte, este și dator, *ca om de onor*, să dovedească *pe loc adevĕrul* unor cuvinte *așa de defăimătoare*. Nefăcĕnd-o insă, sau

făcênd-o in chipul cum a făcut-o d-nul H. pentru căteva cuvinte, dupăcum se va vedè mai jos,—dovedeşte numai, *că nici nu este in stare a critica cartea;* şi că scopul d-lui H. este numai de a defăima—lucru, ce poate să-l facă insă ori care ştrengar! Ne vom ţinè dară de vechiul proverb francez, ce zice:

„*Moût remaint de ce que fols pense.*"

D. H. zice tot p. 732: „Este curios (de ce?), că dicţionarul d. Cihac ese la lumină aproape in acelaş timp cu monografia lui Miclosich „*Ueber die Wanderungen der Rumunen*, unde cel intăi slavist al secolului nostru recunoaşte, că Slavii au luăt de la Români mai toate căte d-lui Cihac i se par că Românii vor fi primit de la Slavi."

Vom cerceta acuma, intru căt aceste arătări ale d-lui H. se unesc *cu adevĕrul*,—adică *cu cuvintele d-lui Miklosich* in scrierea de mai sus?

Prof. *Miklosich* a scos in această lucrare ca 55 cuvinte (afară de 93, aflate in documente *slavice*, scrise de către hospodari moldoveni şi munteni şi care dară nu au locul lor intre acele 55 de mai sus) şi Prof. *E. Kaluźniacki* de la Cernăuţi, colaboratorul d-lui Miklosich pentru această scriere, a adus vr'o 233 cuvinte, care se găsesc in *malorusian*, in *polonul*, in *românul morav* sau *slovac*, ca imprumutate din limba română. D. Kal. au insoţit insă acest isvod cu *următoârele* observaţii, ce d. H. le trece cu tăcere, găsindu-le de prisos, cu toate că ele cuprind tocmai aceea, ce este aici de cea mai mare insemnătate: „Cuvintele ce se găsesc in insemnarea aceasta, sunt de trei feluri: 1) acele, care după părerea mea sunt imprumutate din românește; 2) acele, care cu toate că sunt *fără nici o indoeală* de un isvor *străin (turcesc, persan*, adică *oriental)* trebue să le infăţişăm insă ca române, *in privire către noi*, fiindcă le-am primit prin mijlocirea Românilor; acele, care după rădăcina lor sunt *slavice*, insă in starea, in care ele se află, trebue să le privim totuş ca imprumutate din l mba română."—Categoria asta de pe urmă este intre cuvintele arĕtate de Miklosich şi Kal. cu *mult cea mai mare*, cum fie care om *competent* se va incredinţa din dicţionarul meu. Vr'o 40 *nu sunt nicidecum româneşti*, de pildă *budź*= lapte inchegat;—*dźguta*=biciu;—*Katerva* =ceata *(latinul* caterva);—*blyteva*=lobodă *(lat.* blitum);—*bokluźki*=ceva rotund care il trage de la *buclă*=zuluf, insă *buclă* nu este un cuvĕnt *român*, ce franţ. *boucle;*—*čembor* =brău;—*firma*=sfeşnic; *tuwalnia*=prosop, ce nu vine de la românul *tăvăluc*=val, sul, (după D. Kal.), ci de la *polonul* tuwalnia, tuwalia *prosop*,=*franţuź*. touaille, *it.* tovaglia, *englezul* towel etc. asemene cuvĕntul *kasanka*=fustă nu este *român* şi vine ăncă mai puţin de la *căsan*=*casnic* de la *casă*, lat. *casa*, ci este polonul kasanka *rochie femeească*, *cechul*, *slovacul* kasanka=prestelcă, mantă femeească, brău, de la verbul *kasati* =a sufleca, a sumete, *polonul* katan, katanka *rochie scurtă*, de la *vechiul slav* kasati se *tangere* şi in legătură cu românul *casincă* basma de găt (v. Dicţ. p. 48) şi poate cu caţaveică (p 46) şi cu *catrinţă*=prestelca, fustă p. 488;—şi aşa mai departe vr'o 40 de cuvinte ce nu le cunoaştem nicidecum ca *Române;* ear cuvĕntul *huscă* adică *sare huscă* din slatină fertă,—care după d. Kal.

se chiamă şi la Poloni in ţerile răsăritene *huska—nu vine nicidecum* de la românul *uscá (usucá)*=lat. **exsuccare* ci este *čechul* houštĕk=zamă ingroşată, *hustiti* a ingroşa, de la vechiul slav gaštŭ *densus*, gašta *faex* (v. Dicţ. p. 145). Sarea *huscă* in căpăţini mici ca de 100—200 de dramuri, fiind foarte fină, se aduce chiar din Bucovina sau Galiţia in Moldova, pentru mesele celor mai bogaţi şi nici nu este dar un product din ţară, care are destulă sare *minerală—gemmă*, in ocnele sale.

Un cuvënt *slav* sau *maghiar* ce s'au primit in limba română şi carele s'au intors *in schimbarea română* la Slavii sau la Maghiarii invecinaţi, remăne totuş, după părerea mea, *slav* sau *maghiar* etc. şi nu se preface prin călëtoria lui intr'un cuvënt *român*. Cu tot dreptul zice dară Miklosich in „die Slavischen Elemente im Rumunischen p. 13: „Noi socotim ca *greşit* şi alăturarea unor cuvinte române cu cuvintele inrudite *primitive*, dacă cuvëntul nu s'au imprumutat din limba respectivă primitivă.“ D. H. va face dar bine de a lua in băgare de samă *această povăţuire* a marelui linguist, căci limba *română* n'a primit *deadreptul* din limbele *sanscrită* sau *eranice* un *singur*, *singurel* cuvënt şi incăt se atinge de cuvintele aşa zise *ante-romane*, adică *traco-dacici*, noi nu avem o ştiinţă positivă nici măcar de un *singur* cuvënt *tracic*, căci chiar numele botanice din *Dioskorides*, *care nu sunt nici decum aceiaşi in limba română*,—după părerea mai multora,—ele sunt ca *dacice*, mai mult decăt *nesigure!*

Dacă-i place dar d-nului H. p. 16, de a ride de mine şi de a se remăşi, că eu voiu pune cuvëntul *raţă* in Dicţionarul meu intre Elementele *slave* şi dacă p. 733 repetează cu prisos aceste cuvinte, lăudăndu-se că a fost profet şi că *raţa* innoată in adevër la p. 310 intre elementele *slav'ce*, imi pare foarte bine, că domnialui a găcit aşa de bine, incăt a căştigat prinsoarea—cu d-sa insuş—, căci nu-mi va trece niciodată prin minte, de a trage cuvëntul *raţă* de la un prototip *aratya—anatya*, lat. *anas—anatis*, grec. νῆσσα=natya, cum ne povăţueşte d. H. II. p. 17, ci numai şi numai din nslav *raca*, *rece*, croat. sërb *raca*, de unde noi,—*fără cea mai mică indoeală*,—l'am primit *deadreptul*, măcar că d. H. *afirmă* p. 16 *deocamdată*,—*natura romăno-albaneză a vorbei!* Miklosich a arëtat insă atăt in *Fremdwoerter im Slavischen* p. 49, căt şi in *Lex. paleoslav.* p. 812—cuvëntul german *retsch ente* (după Frisch) ca etimologie probabilă a cuvëntului slav, fără a se acăţa de un prototip *aratya-anatya* etc., ca d-nul H. (vezi mai sus).

Cu glume şi cu bătăi de joc—de un gust foarte indoelnic—d. H. va putè face vr'o lucrare numai asupra minţilor unor persoane, care nu ştiu mai mult sau poate chiar mai puţin decăt d-nialui,—dară niciodată asupra oamenilor serioşi, care ştiu a se uita mai departe decăt numai la *prorocii* şi la *zicături* de ale d-lui H.

Ne intoarcem acuma ăncă la căteva insemnări a d-lui H., in privirea unor etimologii din Dicţionarul meu, care vor arëta—in adevërata lumină—modul, in care acest domn scrie criticele sale. D. H vorbeşte la p. 732 de cuvëntul *paralîu*, nu paraleu, (v. p. 603 a Dicţ. meu) cum incredinţază dom-

nialui şi zice, că acest exemplu s'ar putè considera ca microcosm al operei intregi.

Noi zicem p. 603, *Elemente turceşti*, la cuvèntul *parà* petite monnaie turque, *fi arte rostit: paralîu* (paraleu *est faux; lu, li est suffixe turc indiquant le possesseur d'une chose)* qui a de l'argent, richard, cfr *ortoman*, El. slav. 231; p. 682, *Elemente greceşti moderne*, noi zicem la cuvèntul *para*, adv. employé seulement dâns des mots composés, pour renforcer l'acception de quelques vocables, p. e.: *leu—para-leu* lion, très-grand lion=vrai lion etc). D. H., după ce a resucit p. 732 cuvintele mele cu *dinad nsul* intr'un *ch p rĕutăc os*, vine p. 765 la *indice*, şi zice *intr'o notă* cu aceeaşi rĕutate şi cu acelaş adevĕr „Tocmai acuma observăm o altă curiositate (?) „La pag. 682 d. Cihac traduce bine pe *leu*—paraleu prin „lion, très grand lion=vrai lion etc, fără a indrepta insă, că la p. 603 nu se vorbeşte de *paraleu* ci de **paralîu**, cu toate că a fost de tot cu neputinţă, de a amesteca amundoue cuvintele: *paralîu* la Elemente turceşti, unde zic anume, că scrierea *paraleu* este greşită, şi *paraleu* la Elemente greceşti. Lăsăm să judece alţii despre *o purtare aşa de loyală* din partea d-lui Hajdĕu, şi *tot aceeaşi purtare loyală se vede in toată critica d-sale!*

Dacă cuvèntul *ortoman* qui a beaucoup d'argent, richard se trage, după d. H. pag 731—33, de la eranicul *arta* fruntaş, sau după mine, de la slavo-germanul *ort*, se va putè judeca mai bine citind articulul „ort“ la El. slave p. 230 a Dicţ. adaugănd că in Balada lui Alecsandri „Mioara“ 1, 2: *ortoman* in cuvintele: *că-i mai ortoman! ş'are oi mai multe*, are numai inţelegere de *bogat*, adică: *că-i mai bogat*, avènd oi mai multe; ear cine-i mai bogat, este şi *fruntaş* după ideile vulgare.

D. H. mai observă p. 732, nota 11, in treacăt, că d. Cihac derivă pe *hoţ* din slavicul zŭlŭ „reu“, adică *ʒ* a trecut in *h* şi *l* in *ţ;* p 766 repetează acelaş *neadevĕr.*— La cuvèntul *hoţ* (v. Dicţ. p. 141) ori şi care va putè citì, că noi nu tragem pe *hoţ deadreptul* din vslav zŭlŭ *malus*, zŭlĭ *malitia*, ci din *polonul* zlodziej *făcĕtor de rele*, zlodziejski=*hoţesc*, etc.=vslav zloděĭ *maleficus*, zloděĭskŭ *maleficorum*, de la vsl. zŭlŭ *malus*, zŭlĭ *malitia*, zlo *iniquitas* şi dějati *facere*, zlodějati *maleficum esse;* sibilantul *ʒ* a cuvèntului *polon* au trecut dară in *spirantul gutural român h;* polonul *l* muiat au căzut, şi literele finale *djiej=diej* (tiej) s'au asibilat cu apocope in finala română *ţ*. Dobrowsky Instit.² 39 zice: „Gutturales *g*, *h*, *k*, in affines *ʒ*, *s*, *c*, quando etiam in *z̆*, *s̆*, *c̆* transformantur“; avem dară pentru *hoţ* tocmai cazul intors, cu care se poate alătura vechiul grec *χ*, care trece *in vechiul slav* regulat in *ʒ z̆*. O schimbare fonetică mai analogă cu cuvèntul *hoţ* o vedem in cuvèntul român *hărb hîrb* (v. Dicţ. p 135), ce vine din *vechiul slav* črĕpŭ *testa;* vezi şi Miklosich Gram. I² p. 206 sq.

Aceste schimbări fonetice ale limbei române trebue să le urmărim dară pe pămèntul *slav* şi nu latin; aceasta se uită prea uşor pentru elementele *slave* ale acestei limbi. In multe casuri trebue să luăm in băgare de samă chiar o amestecătură de fonetică *străină* şi *latină*. Se va judeca acuma dacă *necontestabila* etimologie a d-nului H.—(etimologiile d-sale le declară domnia lui pe toate *a priori*,

pentru mai multă siguranță, ca *necontestabile)* —a cuvêntului *hoț* (v. Istor. crit. I² p. 294 sq.) vine dintr'o rădăcină onomatopoetică *hu—ho—hoț*, identică cu vechiul francez *hutz*, *hut*, *hutin*, *hust*, *hustin*, *hustineur?*

(Sfîrșitul in numĕrul viitor).

A. Cihac.

POESII.

CARMEN AMOEBAUM.

(după Horațiu C. III Od IX).

Horațiu.

Cât am fost iubit de tine și cât altu'n locul meu
Amorez mai scump, mai tĕnĕr, nu'ncinsese gâtul tĕu
Alb și gingaș, cu-a lui brațe; eu trăeam mai fericit,
Decât Regele puternic, domnitor in Rĕsărit.

Lydia.

Cât n'au ars in peptu-ți dorul, decât numai pentru mine
Și cât Chloe nu-mi luase locul cald, de lângă tine,
Lydia de sine mândră și de numele-i vestită
Decât Ilia Romana, viețuea mai fericită!

Horațiu.

Astăzi Thraciana Chloe e stăpână-asupra mea,
Chloe care cântă dulce, mângâindu-și lira sa;
Pentru dĕnsa fără teamă, gata sunt să mĕ jertfesc
Dac' ar fi pe voca soartei, viața ei s'o mântuesc!

Lydia

Calais, a lui Ornytus de la Thurium, își are
Inima cu a mea 'ncinsă, de-o iubire arzĕtoare,
Eu de mii de ori Ursitei, aș jertfi cu bucurie
Viața mea, ca să păstreze pe a lui in vecinicie!

Horațiu

Dacă insă-a noastre inimi, din nou astăzi s'ar unì
Și ca altă dată earăș, am incepe a ne iubì?
Dacă bălăioara Chloe, de la mine ar pleca
Ș'a mea ușă s'ar deschide Lydio 'naintea ta?

Lydia.

Deși dragul meu e dulce și mai mândru ca un soare
Ear tu mai ușor ca frunza, și decât cumplita mare
Mai inverșunat adesa; nu știu ce-mi șoptește'n mine
Să-mi petrec cu tine viața și să mor earăș cu tine

TREI PASERI.

(după Fr. Coppée)

Am zis șoimului să plece, peste cămpii inverziți
Și din ori și care parte,
Să-mi aducă floarea mândră ce ne face-a fi iubiți
El mi-a zis: *e prea departe!*

Am zis Aquilei măreție, ca să-mi vie'ntr'ajutor
Inălțându-se la ceruri, cu puternicul ei sbor
Să-mi răpească focul unde fericirea mea s'a dus.
Ea mi-a zis că: *e prea sus!*

Ș'atunci vulturului zis'am, făr' de milă să-mi sfașie
Din pept inima duioasă care se închină ție
Și să-mi smulgă suferința și amorul meu pustiu.
El mi-a zis: *e prea tă ziu!*

D. C Ollănescu.

RANDUNICA.

Rândunică credincioasă
Pasere cu suflet bun,
Cu aripa norocoasă
Dar cu sborul cam nebun,

Tu ce știi cărări curate
Și spre stele mergi cu dor
Sau prin ţermuri depărtate
Fugi de earnă și de nor,

Vin aice și-ți clădește
Cuibul tău la casa mea,
Lângă mine te 'ncălzește
Te-oiu iubì, te-oiu desmerda.

Cât vor fi zile cu soare,
Vorbe dulci iți voiu șoptì,
De-a naturei serbătoare
Noi ne vom inveselì,

Ear în clasul de durere
În străini când vei pleca,
Ne-având nici o mângâere
După tine-oiu lăcrima.

Și-ți voiu zice: rândunică
Vino ear la cuibul tău,
Căci pe-aripa ta cea mică,
Mi-ai luat sufletul meu!

N. Volenti.

Bibliografie.

Curs de filosofie, de *C. Leonardescu*, pentru usul Liceelor. Partea I Psichologia experimentală. 1 vol. Iași 1880.

Filosofia, față cu progresul științelor positive, de *C. Leonardescu*. 1 vol. Iași, 1880.

Nu Blestema, novelă de *Alfons de Broeiner* o mică broșură în 32°. 1879, București.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui G. I L.
Oh! te-am iubit, cu cât amor divin
Lucind în visu-mi ș'în dulcele senin (!)
Credeți că versurile pot fi scutite de sens?

D-lui D. B Cărări din cale afară bătute!

D-lui C. To. Asigurați-vĕ pe viitor contra unor asemenea „Grindini".

D-lui G. S. „De ta tige détachée"...
Dați „frunza" drept original? Aveți dreptate. O asemenea imita e e mai mult decât originală.

D-lui B. G D.
Și licărind nainte o clipă fil, fil, fil...
Apoi bine...?!

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XIV. — No. 4. 1 Iulie 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

D. Petriceicu Hasdĕu şi cuvente den bătruni.

(urmare şi sfirşit).

A doua carte, aşa zisul Suplement la tomul I. al Cuventelor den bătruni cuprinde:

I. Conspectul controverselor: Schuchardt, Baritz, Gaster, Cihac, etc.

II. Schuchardt: Ueber B. P. Hasdeu 's alt-rumaenische Texte und Glossen.

III. Baritz: Cuvente den bătruni de B. P. Hasdeu.

IV. Gaster: „Cihac, sur les études roumaines de M. Hasdeu", in Romanische studien, IV., p. 141—184, criticat de Dr. M. Gaster in: Zeitschrift für romanische Philologie III. p. 468—476.

V. Hasdeu: Addenda et Corrigenda: 1. la Schuchardt: 2. la Baritz; 3. la Gaster; 4. la Cihac etc.

VI. Indicele bibliografic şi indicele paleografic-istoric.

Observaţiile d-lui Schuchardt despre texturile române şi Glossele lui H. sunt aceleaşi, care au fost anunţate *cu aşa mare sgomot* din partea lui H. chiar pentru tomul I. al Cuventelor 1878, unde n'au eşit insă, făgăduindu-le pentru tomul II. publicat in 1880, *unde lipsesc asemenea*. Ele au fost publicate totuş mai in *acelaş* timp cu tomul II., ca un Suplement la tomul I, intr'o broşură deosebită de 110 pagini,—*pentru cause bine inţelese*. Acest Suplement nu este altă ceva decăt o mustrare a d-lor *Schuchardt*, *Baritz*, *Gaster*, *Cihac* şi *aliorum* din partea *necontestabilului* D. Hasdĕu.

D. Schuchardt va respunde desigur insuş la refutaţiunile d-lui H. şi ne va zice *mai ales*, dacă D. H. *este indrituit*, de a declara in suplementul seu p. *n*, in *numele lui Schuchardt*, că el—*Schuchardt*—a ajuns printr'un studiu obiectiv pe o cale independentă aproape *la aceeaşi* conclusiune in privirea lucrărilor mele, ca *Gaster* şi el—*Hajdĕu?* D. *Schuchardt* ne va zice ăncă, dacă observaţiile d-sale, despre texturile şi glossele lui H. a tomului I, scrise la Paşti 1878 şi publicate de d. H. tocmai *doi ani mai in urmă, la Paşti 1880*, pot privì *in vr'un chip* dicţionarul meu eşit in Septembre 1879—cum s'ar putè crede din vorbele *inadins incurcate* ale d-lui H.

Eu constat cel puţin dimpotrivă, in observaţiile lui *Schuchardt*, de o parte *o unire* cu părerile mele, expuse oare-cum *anticipando*, (fiindcă recensiunea mea a eşit *inaintea* observaţiunilor d-nului Schuchardt),— cum se va puţè constata in recensiunea mea: „D. Petriceicu Hajdĕu şi Cuvente den bătruni“ in Convorbiri Literare tomul XIII, 1879 p. 81 şi 135,—unde pe de altă parte multe păreri ale d-lui Schuchardt (care, cum se vede s'au increzut cam prea mult in *autoritatea necontestabilă* a d-lui H.)—se găsesc *impotrivite*.

La Addenda şi Corrigenda a d-nului H. despre observaţiile d-lui *Schuchardt* imi va fi ertat insă de a adaoga ăncă căteva băgări de samă.

D. H. zice p. LXXIV No. 10, că *Schuchardt* are dreptate, cănd derivă la p. XXVI pe *salbed* din *exalbidus*, mai bine decăt din *subalbidus* (după H. p. 301, No. 161), observănd că silaba *ub* n'ar fi putut să dispară cu desăvirşire, fiindcă silaba *ub*—trebuea să devină *o*, ca in *cot*=*cobitus* etc. şi din *subalbidus* vom avè dar *sólbed*, diftongit apoi prin acţiunea accentului in *soalbed*, de unde simplul *salbed*, cu *a* din *oa* ca in *afără* din *afoară*=*ad foras*.

D. H. prin urmare nu renunţă la etimologia propusă. Din *exalbidus* insă, (după d. H.), prin forma metatetică *exablidus*, ar fi putut să derive al nostru *şubred* ca *tenebricum*=*tebnericum*=*tunerec* ear *şubred* este (după d. H.) de o proveninţă *latină necontestabilă*“; (vezi Dicţ. meu p. 395)! La aceste deslusiri ale d-lui H. voiu respunde:

„Prepositia *sub*=lat. *sub* n'au putut să se prefacă in *so*, fiindcă *b* nu cade aici, ca in *cot* de la *cŭbitus*, ci numai prin mai inainte scurtare in *cŭb'tus*—*cob'tus*, (*ŭ* scurt inaintea consonantei simple=*o*) au putut să se prefacă in *cot*, unde dară *b* căzù inaintea lui *t*, cfr. *nepan.* codo, *portogh.* coto, nfranţ coude, ear *ital.* cubito, gomito etc.; — nu inţeleg insă, cum din *exalbidus*, care este (după H.) pe de-o parte=*salbed*—*sarbed*, s'ar fi putut forma prin metatesă şi *şubred*, şi mai puţin, ăncă, cum se poate alătura cu aceste născociri cuvăntul *tunerec*=*tenebricum*. La cele zise in privirea cuvăntului *tunerec*—*intunerec* (Romanische Studien IV. p. 408) aş voì să adaog, că *tunerec* pare a se fi format in chipul următor: In *tenebricum*, *b* s'au vocalisat mai inainte in *u*=*teneuricum*, de unde prin metatesă *teunericum* şi cu contracţiunea diftongului *tunericum*=*tunerec*.

Cuvintele lui *Schuchardt* p. IX a observaţiilor le găsim foarte nimerite. D-nialui zice: „La ori ce cercetare a vre-unui text mai vechiu se intreabă mai intăi: cum se potrivesc semnele, literele scrisului cu sunetele?“ etc.

Şi ibidem „In ce chip, cu ce schimbări alfabetul *slav* a fost strămutat in limba *română*, este pentru ori care vra să cerceteze fonetica limbei *romăne mai vechi*,—o intrebare de cea mai mare insemnătate şi totuş n'am putut descoperì undeva o desbatere cuviincioasă a lucrului. *Mĕ aflu dară pe o cale de tot nesigură, făcĕnd următoarele observaţii.*“ Luăm act de această mărturisire deschisă a d-lui Schuchardt!

D-nialui urmează p. XII: „că chiar fără privire la insuşirile *nehotărite* a unor litere, d-nialui nu poate găsì *nicidecum* in fie care ortografie *deosebită*—*ciudată*—o arĕtare, mă-

car şi *mijlocită*, a rostirii, etc. D. Schuch. urmează p. XVII:

„Dicţionarul lui *Cihac* cuprinde numai Elementele *latine* ale limbei române; (d-lui înţelege aici tomul I, căci tomul II nu era încă tipărit *la Paşti 1878*, pe când d. Sch. a scris observaţiunile sale)—lucrul cel mai greu a remas pentru sfirşit: de a arĕta elementele cele *anti-romane*. D. Hajdĕu s'a ocupat cel intăiu cu această lucrare şi nu i-au lipsit *indrăsneala*, care o cere tocmai această lucrare! (Noi nu vom tăgădui nici decum tocmai *această vrednicie!)*

După d. *Schuch.* p. XVIII şi XIX „Specimenul unui dicţionar etimologic al limbei române, ce d. H. l'a publicat in Cuvente den bătruni tomul I, p. 259—312 in 200 de numere, este pentru linguist partea *cea mai de preţuit.*“ Erudiţia şi agerimea minţii d-lui H. s'ar ivì aici in modul cel mai strălucitor etc. Celelalte insemnări prea interesante ale d-lui Schuch. le va putè cetì doritorul la pag. XVII, XVIII şi XIX.

D. G. Baritz din Transilvania, mădular al Academiei române, care, ca cunoscĕtor bun al limbei române, (deşi nu filolog dupăcum, bănueşte d. H.), a fost insărcinat de a face o lămurire despre Cuventele den bătruni tomul I. a d-lui Hajdĕu, in privire că autorul s'a fost pus in rândul concurenţilor la premiul *Năsturel* 1879 (vezi Analele Academiei tom. X[1]. pag. 171 şi Suplementul lui H. pag. XLVII)—D. Baritz zic—şi-a dat tot aceleaşi păreri despre ortografia in texturile şi in Glossele publicate de d. H. şi despre notandele d-lui H.—ca şi noi, ba încă intr'un mod mult mai energic, decăt am făcut-o noi in „Convorbirile“ din anul 1879.

D-lui Moses Gaster de la Breslau, ce a binevoit de a critica in Zeitschrift für romanische Philologie III. p. 468—476 recensiunea mea „Sur les études roumaines de Mr. Hajdeu“ in Romanische Studien IV p. 141—184 şi in Convorbiri XIII 1879, p. 81 şi 135,—i-am şi respuns tot in Romanische Studien IV. p. 451—476 sub titlul: „Meine Antwort an Herrn Dr. M. Gaster.“

D. H. ne zice p. X in prefaţa tomului II, că recensiunea mea a fost combătută ca *ştiinţă* şi *metodă* cu o perfectă independenţă de spirit de către d. Gaster. Lăsăm dară ca să judece alţii despre *ştiinţa* şi *metodá* d-lui Gaster, deslusite in respunsul meu, citat mai sus.

D-nul H. zice in Suplement pag. LXXX, că etimologia d-lui Cihac *lunec=lubrico* (v. Dicţ. I. 149), ori ce ar zice *Schuchardt* (p. XX.) remăne tot imposibilă! *Imposibilă numai* pentru d. H., nu pentru vr'un alt filolog. Ne unim!—După d. H. *lunec*=glisser, échapper, faire un faux pas, ar putè fi mai curĕnd in legătură cu un om care *„se luneşte“*, adică este *„lunatec“*, din *vechiul slav* lunitì se *lunatecum esse*, lunavŭ *lunaticus*. D-nialui aduce totodată şi cuvĕntul *lunatec*, de la latinul *lunaticus* şi ne povăţueşte că de la *lunatec*—la *lunec* transiţiunea logică este prin „nestatornic“=care nu stă bine=şovăitor! Sub raportul morfologic şi semasiologic, *a lunecá* a fi către *a lunì*, intocmai ca *a orbecá*, către *a orbì.*“ Sic D. H.! In acest chip ori şi care etimologie se poate rĕspica, cu oare care bunăvoinţă *lunatecă* şi totodată şi *lunecătoare!* Citaţiile ce ni le aduce earăş d. H. din Omiliarul lui *Coresi* şi din *„Invĕţătura“* Mitropolitului *Varlam*

dovedesc *in chipul cel mai neindoelnic*, că aceşti tălmăcitori au intrebuinţat cuvintele *vechi slave* luniti se *lunaticum esse* şi lunavŭ *lunaticús* numai şi numai in inţelegere de *lunatec*, ear nicidecum de *a se lunecá*, de pildă Varlam zice in Invĕţătura 1643, f. 220 retro: „*indrăciţi şi lunavi şi slăbănogi de bene.*“ şi pune dară pe *lunateci* intr'un rând cu *indrăciţii* Ce au a face aici bieţii oameni, care s'au *alunecat* peste etimologiile d-lui H, ce pot să fie de o fire cam *lunatecă* sau *indrăcită*, după sinonimul Mitropolitului *Varlam*, dară cu toate aceste *lunec* vine numai de la latinul *lubrico*=*luurico* (cu vocalisarea lui *b*), de unde *luunico*=*lunec*.

Cuvintele *slave* ale lui *Coresi* şi *Varlam* nu mai sunt cunoscute astăzi *nicidecum*,—dacă au fost cunoscute vr'odată de alţii—numai cuvĕntul latin *lunatec*—nu slavul *lundv* =*lunatec* sau luniti se=*a fi lunatec*, se intrebuinteză astăzi şi aceasta dovedeşte earăş cele zise de mine in privirea acestor tălmaci *greci* sau *slav*, care ar representa totuş astăzi—după unii şi alţii—*clasicii noştri!*

D. H. zice la pag. LXXXIII. D. Gaster are dreptate, că vechiul român *vare*=actualul *ori*, *oare*, nu poate veni din lat. *vel* (cum a pretins-o d. H.) D. Gaster intreabă insă: „Woher kommt aber *vare?*“ D. H. ĕi respunde acuma, că *vare* este albanezul *vală*, cu acelaş sens, cfr. Rossi, Vocab. epirot. p. 1311: „*val*=*ovvero.*“ Chiar Albanejii contrag pe *vală* sau *val* in *o*,“ v. ibid. p. 918, zice d. H. Etimologia astă nouă a d-nului H., ca şi citaţiile sale din Rossi sunt insă una şi altele tot aşa de *neesacte!* Rossi zice p. 1311: *val*, o, oo, ovvero, conguenzione, lo stesso che *o* şi pag. 918: „la *o*, *oo*, etc. particella separativa, che tal volta mutasi in *od;* se si usa in sentimento *d'ovvero.*“—Albanezul *val* este=lat. *vel*, românul *ver*, *vre* (v. El. lat. 320), dară alb. *o*, *oo* este lat. *aut*=românul *au* (v. El. lat. 20), ital. *o*, od, compus *ovvero*=aut verum.

Despre cuvĕntul *vare*=oare vezi cele zise de mine in Romanische Studien IV p. 472, in respunsul meu d-lui Gaster,—la care se poate adăugi: că şi Dobrowsky zice in Instit.² p. 43: „prostheticum *v* ante vocales *o* et *u* in aliis dialectis (slavicis) valde frequens est.“

D-nul H. zice pag. LXXXIV No. 59 şi XCIII No. 98, că eu n'aş fi pus cuvintele *slave arminden*, *braniste*, *plocad*, răzleţ, *strede* intre elementele *slave*, unde slavisez totuş cuvintele române cele mai neslavice! (adică după ideile d-sale şi ale altora, care au avut dibăcia de a găsi pentru *sute* de cuvinte *curat slave* un etymon *latin* foarte potrivit, d. e. *is-vor*=lat. *vorax; isbuc*=lat. *buca*, *ae*=*bucula*=*bucina; dumbrava*=*dumus; ocna*=*oculus* şi aşa mai departe. (vezi Analele Academiei tom. X² p. 45 à 152). Dacă d. H. s'ar fi uitat mai bine in Dicţionarul meu, ar fi găsit cuvintele de mai sus, afară de *arminden*, la p. 26, 60, 307, 374 (unde va găsi insă *strighe*, ear nu strede după d. H.), intre elementele *slave*.

Dacă cuvĕntul *arminden*, astăzi abia cunoscut, după Lesiconul de Buda=*intâiu Maiu*, *ramură verde*, de la lat. *alimentale?*,—vine după d. H. de la sĕrb. *jeremindan*, adică *jeremijerdan*=ziua, serbătoarea lui Ieremia, care se serbează insă la Sĕrbi, după Karadčiči in 9 şi nu la I-iu Maiu, nu vom corceta mai mult.

Pag. LXXXVII. No. 72. D. H. au zis in tomul I al Cuventelor p. 241: „că vorba *fătăciune* este ceea, ce se zice franţuzeşte *binage*, adică „*donner une seconde façon aux terres,* ideea, pe care Românul a espres-o cu mai multă energie: păméntul *a fătat*, deşi sorgintea acestui termen se află deja in latinul *ager fetus*, *regio feta.*“ etc.

Noi am respuns in Convorbiri 1879, p. 88, că nu înţelegem nicidecum legătură intre *binage*, adică prăşitul unui ogor şi intre rodnicia lui; fătăciune neavénd alt înţeles decăt *fătatul* de la *a făta*, lat. fetare.

D. H. vrea să ne dovedească acuma in Suplementul seu prin o poesie a lui Mămuleanu, că restălmăcirea d-sale este dreaptă! Mămuleanu zice:

„Turmele din fătaciune
„Pornesc sbierănd la păsciune.“

D. H. adaoge foarte nimerit: „După d. Cihac dară turmele, abia fătate aleargă deja a paşte.

Se vede, că d. H. nici nu înţelege cuvintele lui Mămuleanu, care vra să zică: turmele de la *locul fătăciunii*, sau *după fătarea mieilor*, pornesc la păsciune. Se pricepe de la sine, că oile se vor duce la păsciune şi după fătare, fiind flămănde. După d. H. insă ele *prăsesc* mai intăiu *păsciunea* lor şi apoi o pasc. Difficile est satiram non scribere, in faţa atător idei geniale ale d-lui H!

D. H. zice pag. LXXXVI. No. 75. D. Cihac Dicţ. II. p. 33 derivă *buleandră* din slav. platĭno *linum*, platŭ *pannus detritus*, decretănd că acest cuvént „n'a donc qu'un rapport d'idées avec la medio lat. *balandrana.*“ Este *neadevĕrat*, că eu am derivat pe *buleandră* din slav. platĭno *linim;* eu zic pag. 33 foarte rostit: *confrontez* čech. *planda*, *planta* blouse, souquenille de toile, adică o haină, anume *de pănză*, platno *toile*, etc. *Alăturarea* mea cu acest cuvént, nu derivarea, poate să fie neesactă, dară de aici nu resultă încă, că *buleandră* o petică, vine din ital. *palandrana*, span. *balandran*, franţ. *balandran*=manteau de campagne, de voyage, —de origine *necunoscută* (v. Diez Dicţ.[3] I. 301. Asemenea nu e sigur *nicidecum*, că čechul *planda* vine deadreptul din chiar *nesigurul* madio-lat. *hopelanda*, franţ. *houppelande*=*o mantie de preot, o manta indeobşte*, dară niciodată o haină ţărănească, anume *de pănză*, ca cuvéntul čech, cum pretinde d. H. după d. Matzenauer Cizí slově, care nu este pentru mine o autoritate *necontestabilă* ca d. Hajděu. Cuvéntul *houppelande* se află numai in limba *franceză* şi ar fi curios, să se ivească earăş numai la *ţăranii bohemi* şi etimologia sau originea cuvéntului este asemenea *necunoscută*, cu toate, că bătrănul *Huet*, autoritatea d-lui H. pentru cuvéntul *franţ.* blèche (blaische, blesche) = *Vlachus* „trompeur, homme de mauvaise foi“, *citat mai sus*, il trage de la provincia suedică *Uplandia!* Prin *buleandră* nu se înţelege *românește* niciodată *o manta* —ci numai *o ruptură*, *o petică*, insfirşit ceva *netrebnic*, *nepreţuit*, de unde vine şi înţelesul de *o femee necinstită*. Etimologia *palandrana* etc. are ori şi cum mai puţină probabilitate, decăt germanul *plunder (blunder)=lucru de nimica*, chiar cu aceeaşi înţelegere ca cuvéntul român, dacă vom putè arĕta isvorul, prin care ar fi ajuns la noi.

D. H. zice pag. XCII, No. 95, că d. Cihac deçretează că cuvêntul *ceur* este tot una cu *chior*, derivând ambele din turcul *kior* aveugle. Eu zic pag. 563 a dicţ. meu: „*chior*, *ceur* borgne, louche, du turc *keur*, *kior*, *körr* aveugle etc. Deci românul *ceúr* vine din turcul *keur* (cu schimbarea *gutúralei* in *palatala*, ca in *multe* cuvinte române, şi oricine—*de nu va fi chior*—va vedè, că turcul *keur*, *kior*, *körr*, sunt nişte cuvinte *de tot identice!*—D. H. zice pag. XCIII. No. 96: „Necunoscênd vechia formă *svineaţă* de la slav. sviničĭ *plumb*, d. Cihac in dicţ. II. p. 612 identifică actualul *sineaţă* fusil, carabine, cu *şişané* de la turcul *chechkâné*, *chichkâné* (tufenk), vulg. chechané fusil rayé etc. Vechia formă *svineaţă* nu este alta decât o formă *mai stricată* decât aceea de astăzi *sineaţă*, insă vine tot aşa de puţin de la *vechiul slav* sviničĭ (pentru sŭviničĭ) *plumb*, ear nu *puşcă*, cu toate că puşca se incarcă cu plumb, căci alminterea cuvêntul român ar putè să insemne tot aşa de bine *pistol* „*tun*, insfirşit, *ori ce se incarcă cu plumb!*

Pag. XCIII, No. 97 pentru cuvêntul *foişor* voiu respunde numai d-lui H., că *foişor* nu insemnează *nic odată* un *frunzar* sau *o colibă de foi*, după domnialui, ci *numai* un locuşor in vîrful caselor sau un locuşor inalt spre a vedè departe. In Moldova căsuţele inalte ale pompierilor pentru paza focului se chiamă *foişoare* şi sunt dară un fel de galerie, unde se primblă străjerul şi de unde se poate uita in toate părţile.

D. H. zice pag. XC şi XCI, No. 86, că cuvêntul *sorliţă* „vultur“ nu poate să fie slav, fiindcă un *s* inorganic nu se pune dinaintea unei vocale. Pentru cuvintele *latine* ale limbei române d. H. are dreptate, cu toate că şi aceasta nu este o lege *absolută* nici măcar pentru cuvintele *latine* şi mai puţin ăncă pentru acele *străine*. Deasemenea cum s'au pus inaintea mai multor cuvinte străine, incepĕtoare cu o vocală, un *h*, cfr. *hambar—ambar*, *halat—alat—olat*, *hojma*, etc. ce s'au făcut şi in limbele slave pentru mai multe cuvinte,—şi acest *h* este dară numai o intărire de formă a cuvêntului,—tot aşa de bine s'au putut pune inainte şi un *s;* insfirşit vechiul slav *orĭlica* insemnează *vultur* ca şi românul *sorliţă* şi este dar *aceeaşi* vorbă *intocmai*, afară de *s* prepositif, şi vine mai mult decât sigur de la cuvêntul *slav*, ear nu după H. (v. tom. I. pag. 316, No. 197) de la cumanul *sar* vultur, (după Klaproth).

Insă tot aceeaşi regulă, care au potrivit-o d. H. aşa de bine pentru cuvêntul *sorliţă*, o desfiinţază earăş la pag. XCIV. No. 98 pentru cuvêntul *salbă* collier ce poata să fie după d-nialui *numai latinul ex-alba* (incontestablement), insemnând tocmai *margaritata* adică: din *mărgele;* pe lângă *salba* ar trebuì, cum se vede, subinţeles şi—*din mărgele!* Prin prepositivul *s (s albă)* cuvêntul medio-latin *alba=gema*, *unio*, *margarita* (ex *albedine* et *candore)* şi medio-grecul ἄλβιξ=*unio margarita* (vrea să zică *un singur* mărgăritar) s'au prefăcut la d. H. intr'o *salbă de mărgăritari).* D. H. pune dară, cum se va băga de samă la *s-albă* inaintea vocalei *a* un *s* prepositiv (după ce ne-au zis la *s-orliţa* că nu se poate),—căci dacă etimologia d-sale ar fi dreaptă, *ce nu este insă*, *chiar in modul cel mai necontestabil*,—*s* ar

putè să fie *numai* o *proïesă*, adică neorganic,—fiindcă prepositia latină *ex* = românul *s*, care după d. H. e representată in cuvèntul *s—albă*,—se află in limba *română* numai in *composite verbale* aproape cu aceleaşi funcţiuni ca in celelalte limbi romane. *Substantive* cu această prepositie nu se *găsesc* in limba *română nicidecum* şi in celelalte limbi romane abia se află. D. H. işi nimiceşte etimologiile sale earăş cu insuşi citaţiile, ce le face din Alecsandri: *salbă* de *mărgele;* să pue la gât *mărgele; şir de mărgele; salba cu mărge'ele*, unde *mărgele* (v. dicţ. meu p. 673) insamnă totdeauna numai *mărgé*, adică după insuş inţelesul cuvèntului *mărgele de steclă* sau *smalt de felurite fete* şi mai ales de *fata roşă*, adică *corail de steclă*, ear *salbă* (v. pag. 324) inseamnă numai *collier* in deobşte, şi nu *mărgaritar* sau *mărgé. Mărgean* (corail) sau *mărgé de steclă* (rassade) este insă numai roşă, ear nu albă=lat. *alba*. Dacă, după d. H., nimic *nu* este mai latin decât *salbă* collier=lat. *exalba*, de ce *salbă moale* (mollis), care este inţe*lesul primitiv* al cuvèntului, insamnă *Rhamnus frangula, Evonymus europaeus;—salbă de galbeni* (galbinus) un collier de ducats= jaunes,—*salba dracului* adică iarba dracului= o burueană rea?—toate aceste insemnări neavènd a face nimica cu *albedine* şi *candore* a cuvèntului *alba*.—Că numele botanice şi insemnările cuvintelor polone *szalba* Verbascum, szalba, Rhagadiolus, propus de mine ca etymon, se deosebesc *in totul* de Rhamnus şi Evonymus, pentru care cuvènt am şi pus pe lângă numele lor polone un semn de intrebare, o ştiu tot aşa de bine ca şi d. H., care voind să-şi arète şi erudiţia sa in *botanică* citează şi aceasta spre dovada etimologiei d-sale. Chiar aici insă are loc intrebarea, dacă numele populare a polon. *szalba* au fost traduse *bine* in dicţionarul polon cu insemnatele nume latine? Cine s'au ocupat cu botanica ştie prea bine, ce prefaceri şi schimbări foarte ciudate s'au intâmplat şi se intâmplă încă pe fie care zi in această ştiinţă, şi mai ales pentru *nume populare*.

Pag. XCI No. 89. D. H. zice in tomul p. 308 No. 189: „D. Cihac derivă pe *usturoiu* din *ustur*, lat. *ustulo*.“ Ca analogie logică pentru *usturoiu* din ideea de „usturime“, cfr. slavicul česnĭkŭ *ail* in legătură cu česati se a *usturá* şi lat. unio čeapă=*usnió*, (rădăcina *us* ardere, de unde vechiul latin *uso=uro* cu derivatul seu *ustulo*=ustur.)“— Eu am respuns d-lui H. in Convorbiri 1879, p. 149, No. 129, că vechiul slav česati se nu insamnă *nicidecum* a ustura ci *a se despicá*, şi că česnĭkŭ usturoiu trebue alăturat cu germanul *knoblauch*, = *kloblauch* de la *klieben, klauben=a despica* şi că analogia d-lui H. cu românul *usturoiu* este dar *de tot greşită!* — d. Schuchardt au incuviinţat aceste paralele a lui H. in observaţiile d-sale pag. XXXI, cu cuvintele: „uebrigens werden ausser den eigentlichen, den wirkenden Analogien, auch ganz abgetrennte Parallelen Belehrung gewähren?, so gestehe ich, dass die Herleitung des lat. *unio* Zwiebel von *urere (*us-nio)* sich mir durch das gleichbedentende rumaen. *usturoiŭ* von *usturá. (vgl. auch altslavisch česnĭkŭ)* sehr empfehlen würde, wenn nicht die Bedeutung *Perle* uns doch auf *unus* verwiese.“ Această etimologie este şi *singura dreaptă; unio* este

ceapa *simplă*, adică fără *căţei* (caepam quam vocant *un onem* rustici; colum. 12. 10. 1) şi dară tocmai impotriva *usturoiului*, *ce se despică in căţei*. D. H. se incearcă in deşert in Suplementul seu, No. 89 de a tăgăduì acuma toate aceste interesante născociri ale d-sale de mai 'nainte—ce se găsesc chiar *intărite* prin cuvintele sus citate a d-nului Schuch.—cu *neadevĕrata* intimpinare, că d-sa (H.) *n'ar fi zis*, că vechiul slav česati se inseamnă *brûler*, ci a *usturá* avoir la démangeaison; dară *brûler* inseamnă franţuzeşte fig. şi *avoir la démangeaison*, ca şi românul *a usturá* sau a *avè măncărime;* insă şi aceasta nu este analog cu *a se despicá*. D. H. nu este mai fericit in indreptări, decăt in citaţiile d-sale; ele vin ori şi cum *toate post festum!*

D. H. zice p. XCVI No. 100: „D. Cihac trage pe moldovenescul *hojma* continuellement, sans interruption din slavicul *ĭed nakŭ* prin serbul *odmah*, deşi *ori ce incepĕtor* in slavistică ştie că *odmah* derivă prin preposiţiunea otъ din slav. *mahati* agitare, ear *ĭedinakŭ* prin sufixul *akŭ* din slavul ĭedinŭ *unus*, incăt ar urma *hemati=ĭedinŭ*, şi deşi totodată din *odmah* şi din *ĭedinakŭ* nu se poate ajunge foneticeşte la *hojma*." Aşa necontestabilul d. Hajdĕu! — Aceea ce am să respund d-sale, *incepĕtorii in slavistică*, nu o ştiu ăncă,—dar o invaţă *cu timpul* şi deci *Singurul Slavist al României* (precum se numeşte foarte modest d. Hajdĕu insuş, in Columna lui Traian, 1876, tomul VII, pag. 24, după mărturia scoasă de la un profesor de filologie, chiar de la St. Petersburg) ar trebuì s'o ştie *neapărat!* — Karadčič alăturează in lexiconul seu serbico-germ. lat. p. 215 cu cuvĕntul *jedanac*, *jednac* illico, *jednaco* aequaliter, continuo pe *odma*, *odmah* continuo, confestim şi Miclosich zice in gram. sa I², 74 sq.: „Es gibt eine nicht geringe Anzahl von Worten, in denen der Anlaut *é je* mit dem Anlaut *o* wechselt, so dass die eine Sprache *je*, die andere (die russische) *o* bietet oder so, dass in demselben Sprachkreise *e*, *je*, und *o* vorkommen" etc. Chiar in vechiul slav găsim *odŭva* pentru *jedva* (v. Mikl. Lex. pol. 4934 1150); cfr. şi ruseşte odinŭ *odna*, *odno*, *odinakŭ*, *odinakovo*, *odinako*, *odnako* etc. Nu este dară nici o indoeală, că sĕrbul *odma*, *odmah* nu poate venì de la vechiul slav *otŭ*, *mahati*, (sĕrb. odmaći *removere*). D. H. a vĕzut in Lexiconul lui Karadčič pag. 445 chiar inaintea *odmah* continus—odmaći *removere* şi au şi luat cuvĕntul *ca etymon* de *odmah!*—sĕrb. *odmak* pare să fie o formă stricată pentru *odnah*. Protesa unui *h* ca in *hojma* se află chiar in vechiul latin şi in limbele romane (vezi Diez Gr.³ I, 373, 465). In limbele slave ne-o arată Dobrowsky Instit.² 210.[1])

D. H. zice tot pag. XCVI No. 100: „că eu l'aş fi mustrat, că a indrăznit a inrudì pe *hojma* „semper" cu *ghiuj* senex=alb.

[1]) D. Jagič profesor de limba slavă la universitatea din *Berlin* in recensiunea d-sale a dicţionarului meu, in „*Archiv für slavische Philologie* 1879, IV. p. 644," se rosteşte incontra acestei etimologii a cuvĕntului *hojma* şi zice", că foneticeşte forma rusească *hodima*, in frasa *hodima hoditi*, ar fi cea mai apropiată — Dacă insă formele serbe citate de mine mai sus, sunt *drepte*, dacă sunt *drepte* acele zise de *Miclosich* in gramatica sa,—şi *despre aceasta nu putem să ne indoim*—, nu pot pricepe de ce *hojma* n'ar avè a face nimic cu serbul *odmah*, care după *fonetică* şi după *inţeles* este *tat aşa de aproape ca şi rusescul hodima*, cunoscut numai intr'un *dialect* cu inţelesul de „*necontenit*" şi dint 'un dialect *osebit* al limbei *mare-ruseşti*, limba română n'au putut imprumuta vre-un cuvĕnt!

ghiuş, şi că in Dicţionarul meu, vorba *ghiuj* nu se află, că d-nul Cihac desigur işi va fi luat de samă mai tărziu, că *ghiuj* „n'est pas et n'a jamais été.“ D. H. are dreptate *numai* in privirea lipsei cuvĕntului in dicţ. meu. La cuvĕntul *hojma* p. 140, unde vorbesc de etimologia d lui H. de mai sus, am trămis din greşală pentru vorba *ghiuj* la Elementele turceşti in loc de Elementele *albaneze*, şi intre aceste, arĕtarea cuvĕntului a scăpat din vedere. Această uitare vreu s'o indrept acum aici, ca să liniştesc pe d. H.

Ghiuj, om bĕtrăn, moşneag gărbovit de bĕtrăneţe (cuvĕnt ce se intrebuinţează insă *numai* intr'un inţeles de *oare-care despreţ)* vine *deadreptul* din albanezul *ghiiš* bunic, *ghiišĕ*, *jo˘ĕ* bunică, ear cuvĕntul albanez vine din turcescul *djoudoûd*, *edjâd* plural arab intrebuinţat ca singular) a singularului *turcesc djedd* (dede) bunic!—*dj* a trecut dară, ca schimbare fonetică normală in albanezul *gj* şi finala dentală *d* s'au prefăcut in sibilanta palatală (muiată) *˘*; alăturează şi croat. sĕrb. *djed*, vechiul slav *dĕdŭ*, rusesc. *dêdŭ* avus, *djajda* patruus, litvanul *dĕdaš* om bĕtrăn, moš, *dĕdĕ* om bĕtrăn, buniĕ, buniçă, moş şi *vechiul grec* θεῖος *moş* (v. Curtius, Etymol.[4] No. 310).

D. H. a inrudit in Columna lui Traian 1876, tom. VII, p. 1—17 cuvĕntul *ghiuj* cu *hojma* necontenit, care după d-nialui este pentru *hojoma*, din o formă mai veche *ghiujoma* şi aceasta dintr'un cuvĕnt *tracic* γύγης =*ghiuga-s* grand mère=sanscrit *svaja*, *svaga* rudă sau neam. — *Toate aceste forme* sunt insă numai şi numai *nişte născociri* de ale d-lui Hajdĕu, *fără vr'o umbră măcar de probabilitate!*

Cum se vede insă limba tracică nu mai are vr'o taină pentru d-nul Hajdĕu, şi totuş Domnul *Napoleon Caix* de la Florenţa face in „Giornale di filologia romanza tom. I, p. 55 sq. despre aceste interesante etimologii *ante-romane* adică *tracice*—descoperite anume de insuş d. H., următoarele băgări de samă şi *mai interesante.* [1]) Aruncănd acuma o ochire indărăt asupra amunduror tomurilor *Cuventelor* den bătruni ale d-lui H. vom găsi, că d-nialui n'a sporit *limba română* intru aceste 1212 pagini, nici măcar cu un *singur-singurel cuvĕnt latin* şi că *texturile*, *Glossele* şi *Glossarele* d-sale ne fac dimpotrivă intipărirea, că d. H. trebue să fi avut *anume insărcinarea*, de a ne dovedì printr'ĕnsele *inriurirea cea mare a Slavismului* asupra *Românici*, ear nu *latinitatea* limbei şi a poporului român, căci, ce vedem in *texturile*, *Glossele* şi *Glossarele* d-lui H., *mai toate de origine slavă?*

Domnia sa inlocueşte cuvinte bune *latine* ale limbei *române* prin cuvinte *slave* aflate in aceste texturi sau glossare. D-nialui preface fie-care cuvĕnt *slav* sau *tătar*, intrebuinţat undeva de vr'un scriitor necunoscut sau şi cunoscut intr'un cuvĕnt *stră-vechiu român*,—d-nialui vrea să ne arĕte in *Notandele* sale, că fie care greşală ortografică sau gramaticală scrisă cu *litere slave* de ori care scriitor prost şi fără nici o invĕţătură —este un fenomen linguistic foarte interesant, pe care d-nialui e şi gata—de a-l desluşì prin nişte băgări de samă şi mai inte-

[1]) „Ogni romanista leggerà con grande interesse le sue „dimostrazioni com'è per questa di *ghiuj* che, anche „poscindendo dall'origine *tracia*, può dirsi una dotta „ed acuta illustrazione, basata sopra dati e testimo„nianze di ceei il lessicologo dovrà in ogni modo „tener conto!“

resante! Ori şi unde vedem insfirşit numai *slavisme* scornite de d. H. dar nicăiri latinisme ce le-ar fi descoperit d-nialui. Cu toate aceste arĕtări *prea adevĕrate*, d-nul H. imi bănueşte mie, „că *eu* aş fi aşezat in dicţionarul meu *sute* de cuvinte *române* ca *slave*, care nu sunt slave ci pe care Slavii le-au imprumutat de la Români,“ fără de a dovedì insă această intimpinare tot atăta de ciudată pe căt *neadevĕrată*, măcar prin *un singur* cuvĕnt intr'un mod *ştiinţific*,—vorbe *de clacă* insă prea destule. Cititorul *competent* şi *nepărtinitor* al recensiunii mele de faţă se va incredinţa insuş că domnul Hajdeu n'a isbutit *nici intr'un chip* de a arĕta prin tăgăduirile şi prin dovezile sale *neintemeerea* etimologiilor espuse de minĕ.—Aş sfătuì *mai cu samă* pe d. H. de a se ţinè in citaţiile ce le face, totdeauna de *adevĕr*. Aşa zice d-nialui despre critica mea „Sur les études roumaines de Mr. H. in Romanische Studien t. 4, p. 141—184 şi in Convorbiri Literare 1879 No. 3 şi 4“, că d-nul *Gaston Paris* ar fi caracterizat in *România*, 1879, No. 31, p. 466, lucrarea mea ca ton (cu prea multă bunăvoinţă—după părerea d sale—) d'un ton quelque peu acerbe, fără a şi da osteneala de-a o cerceta şi in fond“, pe căndd-nul *Gaston Paris* se rosteşte *anume* loco citato *foarte lămŭrit* aşa: „*Ces observations nombreuses*, (de Mr. A. de Cihac) d'un ton quelque peu acerbe, *paraissent généralement fondées* et *doivent être prises en sérieuse considération pour le second volume du grand ouvrage, où Mr. Hasdeu a pour collaborateŭr Mr. Schuchardt.*“

Adevĕrul este dară, că d. *Gaston Paris*, ca să vorbească in aşa termene, (care le trece insă d. H. nu numai cu tăcere absolută — pentru motive prea cunoscute — ci adauge chiar o intimpinare *cu totul neadevĕrată)*— trebue să fi cercetat *negreşit* lucrarea mea! (vezi şi Romania VII. 636).

In momentul ce sfirşesc aceste linii primesc *Albina Cărpaţilor*, 1880, No. 14, unde citesc, că *Academia Română* au acordat d-lui Hajdĕu *marele premiu Heliade*, (la care au concurs d-sa) pentru opera sa „Cuvente den bătruni“, tom. II., operă de filologie şi limbistică de o insemnată valoare.

Ne mai remăne dară plăcerea de a putè felicita pe domnul Petriceicu Hajdĕu cu cuvintele lui Ovid: „*Exitus acta probat!*“

A. Cihac.

AFORISME

(compuse intr'un cerc literar din Bucureşti).

(urmare)

*

Oare părăul de la munte ar fi aşa de limpede şi de voios, dacă n'ar fi rece? (T. M.)

*

Te plăngi mereu de noroc; aceasta tocmai e causa nenorocirii tale. (A. Chibici Rĕvneanu.)

*

Căndd voim să pedepsim o fiinţă iubită, ne pedepsim pe noi inşine. (Anon.)

*

Fotografii din oraşele cele mari au o locuinţă impărţită. Jos in etajul d'intăi e casa lor privată: element teluric, gospodărie şi strigăt de copii. Sus in etajul al cincilea, lăngă acoperiş, se află salonul de steclă pentru reproducerea fotografică, transparent, la aer liber, plin de soare luminos.

Clădească-şi fie cine deasupra existenţei de toate zilele etajul al cincilea! (T. M.)

*

Ce e menit de soartă să se desvolte in umbră, in umbră să remăe, căci espus luminii prin lumină pere. (A. Ch. R.)

*

Fiecare din noi aude adese ori un glas puternic care-i spune că este superior celorlalţi oameni, şi un glas slab, care-i spune că le este inferior. (Anon.)

*

Nu după căte nu 'nţeleg, ci dupăcum le inţeleg toate, se cunosc nerozii. (A. Ch. R.)

*

A cădè in urma unei legi naturale, nu este o desonoare, dar nu remăne mai puţin o cădere. (Anon.)

*

Anul nou este un morment şi un leagăn in acelaş timp, adeseori amundouĕ goale. (Carmen).

*

O mĕsură sigură a caracterelor este sentimentul ce-ţi remăne pentru un om după ce l'ai iubit: amiciţie sau dispreţ. (Anon.)

*

Un amor care se sfirşeşte cu amiciţie nu a fost amor. (M. Emin.)

*

Nu lăsa să treacă momentul fericit. Imprejurări identice pot revenì, aceleaşi simţiri niciodată. (Anon.)

*

Fereşte-te de a da sfaturi. Problema e prea grea şi responsabilitatea mare. Causa greutăţii este, că tu dai sfatul după propria ta natură. Aceasta insă nu se potriveşte cu natura celui ce te intreabă. Altfel spui tu, altfel te'nţelege el. Sfătuind prudenţă, produci slăbiciune, şi unde voeai tărie, se aplică violenţa. Un element străin s'a introdus in sufletul celuilalt, şi mĕsura ĕi este perdută. (T.M.)

*

Pasiunile injosesc, pasiunea inalţă. (Anon.)

*

Pregătindu-se adevĕrul de plecare, neadevĕrul a şi pornit. (A. Ch. R.)

*

Dacă iubim luna, simbolul celei mai mari clarităţi — — feminine, n'ar trebuì să iubim şi noaptea in care se produce? (Anon.)

*

Ce liberal e Beethoven! Instrumentele supuse şi le tratează pe toate cu aceeaşi iubire; pe fiecare il ingădue să vorbească liber după firea sa. Deaici provine farmecul instrumentaţiunii. Ori ce instrument e intrebat să-şi dea opinia şi reproduce pe a sa respundere ideea principală. Ideea principală căştigă astfel o sumă de feţe originale, e

când sublimă, când burlescă, când tristă şi când voioasă, şi in totalitate se presintă o lume harmonică a parte, adevěratul humor al omenirii.

Să fim dar liberali! Despotismul, care supune toate vocile unei singure, nici in musică nu e bun. (T. M.)

*

Numai cine e nevrednic de moarte se teme de ea. (A. Ch. R.)

*

Lumea e cum o vezi; insă oamenii sunt cum sunt. (I. Sl.)

*

Sunt oameni cu consecinţe. A-i cunoaşte, este bine sau este reu, dar niciodată indiferent. (T.M.)

*

Lumea e frumoasă pentru cel ce ştie să o privească; lumea e darnică pentru cel ce n'aşteaptă nimic de la dĕnsa. (I. Sl.)

*

Dispreţul pentru alţii produce dispreţul de sine insuş. (Carmen).

*

Toate principiile generale sunt indiferente pentru bine şi rĕu Causa este, că principiul se ţine de sfera abstractă, ear binele şi rĕul de sfera concretă. Aplicarea se incearcă a pune in legătură aceste două sfere. Insă aplicarea este o operaţiune deosebită care nu resultă cu necesitate din principiu. (T. M.)

*

Când avem un sentiment fără speranţă, o mare speranţă ne mai remăne: că niciodată nu-l vom perde. (I. L. C.)

BUDULEA TAICHII.

NOVELA.

(urmare şi sfirşit).

V.

A doua zi de Crăciun oamenii ştiau să spună, că dascălul Clăiţă a scos o invĕţătură nouă, despre impĕratul, din care se trage neamul românesc şi că Huţu are să aducă invĕţătura aceasta in sat; ear când Huţu a venit de Paşti a casă, ei il intrebau, cum stă cu Ler impĕrat din care se trag Românii, şi fiindcă el zicea, că despre aceasta n'a invĕţat ăncă, tot satul ştia, că are să stee mult la şcoli.

Dascălul Clăiţă zicea acum, că are să stee ăncă doi ani, de oare ce mai sunt şi alte lucruri, pe care trebue să le inveţe.

Huţu era dar fericit, căci acum nici dascălul Clăiţă nu mai era supĕrat.

Insă, ori cât de bun băet ar fi fost, avea şi el pĕcatele lui.

Pe când umblase la şcoala din sat, avusese dorinţa de a se face dascăl ca şi Clăiţă; in urmă, după ce s'a dus la oraş, dorinţa lui

era să se facă profesor ca d-nul Wondracek; acum, insfirşit, umblând la şcolile latineşti, voea să se facă profesor de gimnaziu şi işi intipărise atăt de viu acest gănd, incăt se făcuse chiar mai aşezat decum fusese, ĕi plăcea să esplice toate lucrurile şi luase intru toate apucăturile profesorului seu. Fiind insă, că acest profesor era călugăr, ca toţi profesorii noştri, Budulea Taichii mai avea şi dorinţa tainică de a se face călugăr, şi cănd eram singuri, imi spunea mereu că are să ceară voie de la Clăiţă spre a se puté călugări.

Eară eu il şi vedeam, in găndul meu, pe Budulea Taichii călugăr, ca profesorii noştri de la gimnaziu.

A venit apoi toamna.

Am plecat singur a casă, căci Huţu trebuea să remănă cu băeţii.

Cornelia era acum cu totul mare şi se primbla cu dascălul din Strintea, care venea in toate Duminecile, după amiază-zi, la Cocorĕşti, in vreme ce Livia mĕ intreba mereu, cănd vine Huţu, eară Veturia şi Mili, cea mai neastĕmpĕrată dintre toate, se jucau de-a „taiu mălaiu“ cu mine şi cu ceilalţi.

De culesul viilor a venit apoi şi Huţu pe doue săptĕmăni a casă.

Se juca şi el cu noi, era sprinten şi vesel, şi par'că nu-i şedea bine.

Stăteam doi căte doi, ţinĕndu-ne de mănă. Cănd el se punea inaintea noastră şi zicea „taiu mălaiu in douĕ şi ne dă şi nouĕ“, noi trebuea să fugim unii la dreapta şi alţii la stinga, ear el trebuea să prinză pe una dintre fete şi atunci se ţinea de mănă cu dĕnsa, pentru ca să-i iee locul cel ce remănea singur. Cănd zicea „taiu mălaiu“, el privea totdeauna la Livia şi mai ales pe ea voea să o prinză, căci acum se juca şi ea cu noi, ear noi rideam, fiindcă nu putea să o prinză decăt foarte tăziu, cănd obosită de fugă, ea se lăsa moartă in braţele lui. Atunci obrajii lui se roşeau şi noi rideam cu atăt mai vĕrtos.—Pe Veturia nu putea s'o prinză niciodată, ear pe Mili o prindea pe loc, fiindcă ea nu putea să fugă de el, ci se oprea speriată inaintea lui, ştiind, că el are să o sărute.

Dascălul Clăiţă zicea, că Huţu are să stee patru ani la şcoală şi era foarte vesel, că poate să mai stee de vorbă cu dascălul din Strintea, care, deşi om tĕnĕr, ştia foarte multă carte şi spunea, că Cornelia e muma celor trei Grachi, ear Veturia muma lui Coriolan, ceea ce-i plăcea lui Clăiţă, de oare ce amundouĕ erau fetele lui şi nu ştiuse, pentru ce naşul le-a dat aceste nume.

Aşa au trecut apoi vacanţele, şi căteva săptĕmăni in urmă eram ear la şcoală.

Huţu par'că nu mai era intru toate precum fusese mai nainte; se făcuse tăcut şi vorbea mai rar cu mine, ba adeseori par'că era supĕrat, dacă prindeam vorbă cu el.

Intr'o zi ne pomenirĕm cu dascălul Clăiţă care venise la oraş cu dascălul din Strintea, cu muma acestuia, care era vĕduvă, cu Livia si cu Cornelia.

Budulea cel bĕtrăn, care venise şi el, ca să-şi vază feciorul, mĕ trase la o parte şi mĕ intrebă, dacă Huţu e amărit. Am rĕspuns, că nu, căci Huţu ear se făcuse foarte vesel, după ce vĕzuse pe Clăiţă cu Cornelia şi cu Livia. Atunci se făcu şi Budulea foarte vesel, de oare ce Cornelia era logodită cu

dascălul din Strintea şi in curênd avea să se facă şi nunta.

Am zis eu, că nu se poate, imi grăi el nedumerit. Dar, stee chiar zece ani la şcoală, el trebue să easă tocmai ca dascălul din Strintea şi atunci are să iee pe a doua fată a dascălului.—Aşa trebue să fie.

Şi zicênd aceste, Budulea ridea ca omul gata de a face o poznă din cele mai minunate.

Eu eram uimit. Inţelegeam acum, pentru ce Huţu se făcuse atăt de tăcut. El era adică in dragoste cu Livia şi avea să se insoare cu ea. Mĕ uitam la amundoi şi mi se păreau atăt de nu ştiu cum, incăt mĕ temeam să privesc lung la dĕnşii. Mai ales Huţu imi era mai straşnic decăt totdeauna. Numai acum băgai de samă, că incepe să-i crească musteaţa şi că bărbia ĕi era acoperită cu pĕr moale, ca şi cănd ar fi brumată. Ear ea, Livia, era neastĕmpĕrată, in vreme ce el tăcea şi privea mereu in ochii ei.

După ce Clăiţă s'a intors ear cu fetele şi cu Budulea cel bĕtrăn la Cocoreşti, eu mĕ găndeam mereu la Huţu şi la Livia, ĕi vedeam ţinĕndu-se neincetat de mănă, cum ĕi vĕzusem in mai multe rănduri şi-mi inchipueam, căt de grozav trebue să fie, cănd cineva e in dragoste cu cineva.

Mĕ cuprinsese un simţimĕnt dureros, o tainică amărăciune, de care nu mĕ mai puteam ferì, fiindcă inţelegeam, că Huţu nu mai poate să ţie la mine şi că toată dragostea lui se revarsă asupra Liviei. El venea tot mai rar pe la mine şi in cele din urmă nu ne mai vedeam decăt din cănd in cănd.

Primăvara, cănd dă mugurul, noi, băeţii, eşeam la morminte, ca să ne invĕţăm lecţia la aer curat, primblăndu-ne pintre vişinii infloriţi ori stănd culcaţi pe earbă fragedă şi presărată pe ici pe colo cu flori de primăvară.

Venea căte-odată şi el.

Il vedeam primblăndu-se dealungul şanţului cu cartea in mănă; dar deodată se intindea pe earbă, işi punea cartea la o parte şi remănea timp indelungat privind la cerul albastru ori la norii ce se perăndau pe deasupra lui.

Eram foarte nenorocit, fiindcă vedeam că-l munceşte ceva şi mie nu vra să-mi spue nimic, că sta mai bucuros singur cu gănduile lui.

Huţule, i-am zis intr'o zi, cănd mĕ aflam la dĕnsul, aşa-i, că tu ai să te insori cu Livia?

El a tresărit, ca şi cănd ar fi fost prins asupra unei fapte rele, a privit lung la mine, apoi s'a ridicat, s'a oprit inaintea mea şi a grăit aşezat:

„Tu nu intelegi lucrul ăsta... Da, am să ieu de nevastă pe Livia. Am să fiu bărbatul ei. Dar tu nu ştii ce vra să zică aceasta. Vezi, urmă el peste puţin mai cu inimă,— iţi vine un fel de ameţală, lumea intreagă par'că ţi se scaldă in valuri de aur şi atunci nu zici nimic, ci găndeşti numai: Am să o ieu de nevastă, eară dacă nu s'ar putè,—nu ştiu ce are să fie.

Vorbele eşeau foarte in silă şi eu vedeam din faţa şi din ochii lui, vedeam din felul, cum mi le spunea, că-ĭ pare rĕu, că mi le-a zis; doream dar să nu le fi auzit.

„Tu inţelegi, urmă el nedumerit. Am să fac la toamnă esamenul, apoi trec la preparandie, dacă nu mĕ vor primì la teologie.

Fac esamenul pentru doue clase deodată, ca să fiu cu atăt mai degrabă gata, apoi o iau pe Livia şi mĕ fac dascăl, dacă nu mĕ primesc in teologie.

Te primesc, fără indoeală, strigăi eu cuprins de bucurie, fiindcă nu e cu putinţă să nu te primească.

Bogoslovii erau tot oameni mari, cu barbă şi cu musteţe. Unii fuseserĕ dascăli şi acum venisirĕ cu nevestele şi cu copii lor la teologie, ca să se pregătească pentru preoţie; alţii terminaserĕ patru, ori mai multe clase gimnasiale, şi earăş alţii fuseserĕ chiar juristi şi acum se intorseserĕ cu găndul de a se face protopopi: Episcopul trebuea dar să-l primească numai decăt şi pe Huţu, fiindcă şi el avea barbă şi musteţe.

Eram deci ear fericit, căci acum ear ne intălneam adeseori cu Huţu; ne intălneam insă par'că era intre noi o inţelegere tainică să nu mai vorbim nici despre Livia, nici despre bogoslovie, nici despre alte lucruri, care nu-l priveau decăt pe dĕnsul.

Căud m'am intors pe vacanţe la Cocorĕşti, aş fi voit să strig tare, ca toată lumea să mĕ audă: Huţu a făcut toate esamenele. Insă nu puteam. Aş fi voit să-i şoptesc Liviei, cu totul incet şi in taină o vorbă, dar nu aveam destulă inimă şi aşa ziceam mereu: Lasă, că o să-i spună el.

Prea bine! prea bine! zise dascălul Clăiţă, căud află despre hotărirea lui Huţu. — Foarte frumos! Omul trebue să adune invĕţătură, cătă vreme e tĕnĕr, căci mai tărziu, căud are nevastă şi copii, ar mai voi să inveţe, dar nu are timp şi nu are ticnă. Trebue să muncească, pentru ca să-i poată hrăni. Căud nu are nevastă şi copii, poate să facă ce vrea. Pentrucă să vezi tu: e multă invĕţătură in lume şi e frumos, dacă poţi să ţi-o căştigi toată.

După aceea dascălul Clăiţă a inceput să se primble prin casă şi s'a primblat, şi s'a primblat pănă ce nu s'a oprit ear inaintea lui Huţu şi a zis tare: Foarte frumos!

Şi ear s'a primblat prin casă, ear căud s'a oprit din nou, a grăit:

„Aşa este! E mai bine popă decăt dascăl. Pentrucă să vezi tu: nu e lucru mai plăcut şi mai frumos decăt să vezi, cum din copilul prost se face incetul cu incetul un băet deştept, apoi un om cu minte şi cu purtări bune. Eu vĕd la noi in sat: ĕi cunoşti de departe pe cei ce-au umblat la şcoală şi-ţi ride inima, spun eu, iţi ride inima. Dar ce să faci? dascălul e plătit rĕu. Şi trebue să fie, fiindcă sunt mulţi dascăli. Apoi vezi tu: şi popa e un fel de dascăl; şi el poate să facă mult bine dacă vrea. N'ai nevoe să fii tocmai dascăl, pentru ca să faci trebile unui dascăl; insă dacă vei fi popă, eşti mai bine plătit şi ai mai multă vreme.

Şi ear s'a primblat dascălul Clăiţă şi s'a primblat şi tot s'a primblat, fiindcă-i părea bine şi nu ştia ce să mai zică.

In sfirşit el s'a oprit, dar nu a zis nimic, ci a stat şi a privit lung la Huţu, şi numai după ce a privit, l'a intrebat:

„Căţi ani mai trebue să stai tu pe la şcoli, pentru ca să inveţi tot ce se poate invĕţa?

— Mult, a respuns Huţu, opt, zece ani intregi.

„E mult, Huţule! a zis atunci dascălul Clăiţă şi a remas cuprins de gănduri grele, căci el ţinea la Huţu şi Livia ĕi era fată.

Sara a eşit din casă cu luminarea aprinsă, a pus luminarea pe masa cea mare din şcoală şi a urmat a se primbla până ce n'a ars toată luminarea, apoi s'a intors ear in casa, in care-i dormeau nevasta şi cele cinci fete, a stat, a privit imprejurul seu şi se vede că-i era greu, fiindcă şi-a ridicat amundoue mănile spre cer şi a zis:

„Doamne! tu eşti bun şi nu mĕ plăng, dar dacă mi-ai fi dat un singur băet, ţi-ar fi părut chiar ţie bine, vĕzĕnd ce om aş fi scos din el.“

După aceea dascălul Clăiţă s'a culcat şi a dormit bine, fiindcă era obosit de primblarea cea multă.

In ziua următoare, când a vĕzut pe Huţu, el l'a apucat de mănă, i-a privit lung in faţă şi a grăit:

„Huţule, nu se poate! pentrucă să vezi ţu: nu e cu putinţă! Ai inţeles? Dac' ai fi copilul meu, aş zice: omul, care a apucat odată o cale bună, trebue s'o urmeze până ce nu ajunge la capĕt. Aşa te gândeşte, ca să o duci până in capĕt şi ca odată Cocorĕşteanul să zică: Mihaiu Budulea? il ştiu de mic; din satul nostru a eşit. Ai inţeles? Tu nu eşti pentru popie. E puţină invĕţătură la noi şi legea noastră nu poate să remăe de ruşine. Iţi spun eu: nu poate. Aşa te gândeşte, că dacă vezi un Ungur, să treci peste el, dacă vezi un neamţ, să treci peste el, dacă vezi un sĕrb, care e tot de legea noastră, să treci şi peste el, fiindcă e limbă străină şi neam străin şi viţă străină.

— Da! jupăne invĕţător, a respuns Huţu şi n'a mai zis nimic, de oare ce acum ştia ce are să facă.

Ear dascălul Clăiţă a resuflat din greu, ca omul, care s'a descărcat de o sarcină grea.

Budulea cel bĕtrăn a venit insă la mine, şi era trist şi nu zimbea, când vorbeam cu el.

Voeam să ştiu ce-l pune aşa pe gănduri şi l'am intrebat.

El a respuns, că eacă nimic, numai fiind că Huţu invaţă franţuzeşte şi nu-i vine de loc la socoteală, de oare ce mai ales maică-sa e cam pusă pe gănduri, vĕzĕndu-l, că stă mereu pe carte şi vorbeşte singur, incăt nimeni nu inţelege ce zice, dar mai ales se teme, ca nu cumva invĕţătura cea multă să-i fie de oare-care greutate la minte, căci nu mai voeşte să ştie de părinţii lui, ci stă mereu singur, eară când il intrebi ceva, se uită uimit la tine şi nu ştie ce să respundă, ba nici noaptea nu are ticnă, ci bolboroseşte prin somn, ceea ce nu samănă de loc a bine.

Pe când mi le spunea aceste, Budulea era foarte trist. El suspină dar, şi urmă ăncă mai trist:

Noi avem şase capre şi un ţap. Eri sara Huţu umbla pe dinaintea casei şi privea la stele. Maică-sa, fiind pusă pe gănduri, l'a intrebat ce caută. El a respuns, că căuta cornul de capră. Atunci ea a venit speriată la mine şi mi-a spus, că Huţu căuta cornul de capră prin vĕzduh. I-am zis să nu se sparie, fiindcă este un fel de stea, care se chiamă corn de capră şi pe aceea o caută Huţu. Ştiam insă, că nu prea e bine, când omul caută, ca solomonarii, stelele pe cer, am eşit şi am zis: „Huţule, dragul taichii! ce cauţi tu?—caprele sunt legate de gard. Le legasem, ca să nu facă pagubă prin grădină, căci fără doar şi poate capra-i chipul diavolului. Huţu a tresărit, apoi a ris şi a zis, că e pe cer un corn de capră, prin care

trece pământul şi ar voi să-l afle, in care parte a cerului stă. Adicătelea, precum vezi, vorbea intr' aiurea, deşi-ţi părea om in toată firea. Am zis dar: Huţule, dragul taichii, ce vorbeşti? nu vezi tu, că lumea e mare şi că pământul stă locului?—El a venit apoi ş'a inceput să ne spună, că pământul se invĕrte ca prisnelul şi dă mereu ocoale imprejurul soarelui, că soarele e mai mare decăt lumea, că luna e mai mică decăt stelele: noi le lăsam toate pe voea lui, fiindcă vedeam, că n'avem ce să-i facem. Ne spunea, că toate aceste sunt prin cărţi; noi ziceam, că-l credem, deşi ştiam, că una ca asta nu se poate, dar ţi-e milă, cănd il vezi pe om la nevoe.

L'am lăsat pe Budulea cel bĕtrăn să vorbească, de oare ce era cu totul trist şi nu mĕ induram să-l supĕr; in urmă i-am spus apoi, că aşa este cum zice Huţu, aşa stă in cărţi, afară de cornul de capră despre care nu ştiam nimic.

Budulea s'a uitat atunci lung la mine şi se vedea, că nu ştie, să mĕ crează ori să rizĕ de mine.

Dar atunci, zise el, cum vine, că Huţu stringe toate petrele pe care le găseşte pe drum şi adună toate buruenele şi le pune in carte şi zice că-i aşa şi aşa şi mai departe?

Aşa stă in carte, că petrele şi buruenele au şi ele firea lor şi numele lor, pe care le invĕţăm ca să le ştim.

Budulea s'a uitat ear lung la mine, apoi a inceput să rizĕ şi a grăit:

„Inţeleg acum! Al dracului neamţul! Inţeleg! Băeţi nevinovaţi. Nu face nimic: e bine şi aşa. Incetul cu incetul invaţă omul să cunoască păcălitorile, şi după ce-ţi vin anii, ştii ce ai să crezi şi ce să nu crezi. E bine şi aşa! O fi vre-o carte ca Isopia, in care se zice, că dobitoacele vorbesc. Poveşti adică şi pilde, cum am zice.

Deaici inainte Budulea cel bĕtrăn ear ridea, cănd vorbeai cu el.

Insă Buduleasa tot mai era pe gănduri. Se uita la faţa lui Huţu şi vedea bine, că e ceva ce-l munceşte. Budulea ridea, zicĕnd că de! se mai găndeşte cum trece pământul prin cornul de capră, dar ea se supĕra de asemenea glume pocite şi amarul ĕi era cu atăt mai mare.

Şi, in adevĕr, ea avea toată dreptatea fiindcă Huţu se făcuse ca un săhastru. Nu-l mai vedeai intre oameni; ba chiar nici la dascăl nu mai mergea singur, ci totdeauna, cănd voea să meargă, venea pe la mine, ca să mergem impreună, fiindcă-i venea greu să meargă el singur.

Cănd eram apoi la dascăl, el nu vorbea nimic, ci zimbea mereu şi se uita la noi, la mine, la Livia şi la ceilalţi, eară cănd nu mai avea incotro, apuca de măni pe Mili, se uita in ochii ei ş'o intreba: „Ce mai faci Mili?“ Mili respundea, că nimic şi Huţu ear tăcea. Şi fiindcă tăcea Huţu, tăcea şi Livia, tăceam şi eu, ear Veturia se ducea pe ici pe colo. Atunci remăneam noi singuri şi ne uitam unii la alţii şi tăceam.

Dar odată, cănd am plecat, Livia a intins măna lui Huţu şi l'a intrebat, cănd mai vine, ear el a ţinut măna ei, i-a privit drept in ochi şi a grăit cu totul aşezat:

„Nu ştiu. Ştiu numai, că am să viu odată şi să remăn aici.

Ea atunci s'a roşit la obraji, fiindcă-i era

greu de mine, dar tot nu i-a lăsat mâna, ci a grăit dusă pe gânduri și cam cu jumătate de gură:

— Numai dacă n'ar fi prea mult până atunci.

Huțu n'a zis da și n'a zis ba, ci a plecat și fiindcă el imi părea foarte fericit, eram și eu vesel.

Pentru aceea m'am speriat, când, peste câteva luni, am aflat, că Livia se mărită după Indrea lui Buduc. Il știam bine pe acest Indrea. Umblase cu noi la școală, ear taicăseu era directorul școalei și cel mai bogat om din sat: erau in stare să facă un asemenea lucru. Am grăbit dar la Huțu, și cum mergeam, eram atât de amețit, incât imi părea că merg și casele cu mine, de nu mai pot ajunge niciodată până la el.

Totuș, când am sosit la ușa lui, m'am oprit și par'că-mi venea să zic: „Lasă, că-i va spune ea.

Huțu ședea la masă cu o carte inaintea sa și cu un plumb in mână. Se vede că invěța ceva de rost, fiindcă, tocmai când mě hotării să intru, el zicea cu glas tare:

Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo.

El se oprì și remase privind uimit la mine.

Venisem cu gândul să-l iau cam pe departe; deaceea nu-i spusei nimic, ci zisei: Am venit să-ți spun, că una dintre fetele lui Clăiță se mărită după Indrea lui Buduc.

„Cine ți-a spus? intrebâ el așezat.

— Maica.

El privì lung la mine, apoi luâ o bucată de hârtie, făcù pe ea un triunghiu, scrise la cele trei unghiuri literele A, B și C, mai scrise dedesubt AB+AC+BC, privì ear la mine, își puse cu litere mari semnătura— Mihai Budulea—și, după toate aceste grăi cu glasul inecat:

„Când?

— Peste doue sĕptĕmâni. Poimâne vin să cumpere.

El apucâ hârtia, o rupse incet in doue, apoi in patru, cocoloșì cele patru bucăți in palmă, le băgâ in buzunar, apoi se ridicâ și stete nedumerit inaintea mea.

„Tu știi, că eu am iubit pe Livia, zise el intr'un târziu.

— Am vĕzut.

„N'ai vĕzut nimic. Dar să nu crezi, că-mi pare rĕu.

— Mama zice, că ea nu voește.

„Știu. Dar trebue, fiindcă nimeni nu știe mai bine decât Clăiță, ce se poate și ce nu se poate. Așa trebueau să vină lucrurile și tu ai să vezi, peste un an, doi, că nu-i nimic, că n'a fost nimic, că e mai bine așa.

Imi părea bine, că lui Huțu nu i pare rĕu, deși eram oare-cum desamăgit, căci mĕ așteptasem la mai mult și fiindcă vedeam in fața lui un fel de tulburare, care mĕ făcea să cred, că mâne sau poimâne Huțu va vorbì cu totul altfel.

Dar zilele treceau și el remânea mereu așezat, retras și ințelept, cum fusese mai naainte.

O singură schimbare se petrecuse cu dĕnsul.

El, care umbla totdeauna curat ca scos din cutie, acum venea câte-odată cu ghetele nevăcsuite, neperiat și nepeptĕnat la școală. Apoi nu mai stătea de vorbă cu noi, ci umbla mereu cu cei de vĕrsta lui, ear când

Budulea venea la oraş, il căuta toată ziua şi adeseori tot nu-l putea găsì, de oare-ce nu mai stătea cu cei doi băeţi şi nici la şcoală nu mai venea in toate zilele.

Apoi se făcuse cam indărjit Huţu. Odată, căud Budulea cel bătrăn i s'a plăns, că de cătă-va vreme nu-l mai poate găsì, el a respuns:

„Nici nu ştiu de ce-ţi mai perzi vremea venind să mĕ cauţi; par'c'aş fi copil, ca să porţi mereu grijă de mine.

Auzind aceste, Budulea se intristă foarte şi, intorcĕndu-se la Cocorĕşti, nu mai prindea vorbă cu nici un drumeţ, ci mergea drept inainte, tăcut, singur cu găndurile lui şi intrebăndu-se mereu: Ce-o fi avĕnd oare feciorul meu de s'a făcut aşa de dărz?

Sunt pĕcatele mele, care au căzut pe capul lui zicea Buduleasa; dar atunci Budulea se mănia şi zicea, că nu-i adevĕrat, pentrucă ori ce om cu minte poate să vază, că dintr'un cimpoer nu ese deodată om cu carte şi că el ăncă din inceput simţea, că lucrul n'are să easă bine, dar dascălul Clăiţă l'a scos din minte.

Ear dascălul Clăiţă se primbla singur prin şcoală, şi ear se oprea şi ear se primbla şi nu mai ştia ce să facă.

VI.

Trecuserĕ ani la mijloc şi toţi ştiam, că Huţu are să se facă călugăr.

Ăncă la inceputul vacanţelor el plecase cu o familie din ţară, căreia ĕi fusese recomandat din partea Episcopului. Boerul, care avea doi copii, voea să treacă pe la băile din Germania, prin Sviţera, pe la Paris şi apoi să se intoarcă la Viena, ca să-şi lese copii intr'un institut. Atăt ştiam noi cei remaşi in urmă; dar şi atăt era destul, pentru ca să ne simţim cu toţii măguliţi.

Cu deosebire dascălul Clăiţă era mereu dus şi ori căud ĕi venea căte o scrisoare de la Huţu, o citea mai nainte fie-cărui sătean in parte, apoi venea cu ea la oraş, unde ştia, că sunt mulţi de aceia, care sunt gata de a se bucura cu dĕnsul. Şi căud stătea şi căud vorbea şi căud umbla pe uliţă, el se uita mereu la dreapta şi la stinga şi 'napoi, ca să vază, dacă nu se mai iveşte cineva, care să-l intrebe despre Huţu, ba-i părea că toată lumea il arată cu degetul, zicĕnd: Eată, ăsta e dascălul Clăiţă din Cocorĕşti!

Mai mică, dar tot destul de mare, era bucuria noastră, a celor ce crescuserĕm impreună cu dĕnsul.

Huţu plecase la universitate cu un mic stipendiu, la care Episcopul mai adăogase dintr'al seu un mic ajutor, pentru ca terminănd cursul de filosofie, să se intoarcă la teologie şi să intre in rĕndul călugărilor. Toate aceste ne măgueau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru preoţie, căci Budulea Taichii şi pe viitor avea să fie unul dintr'ai noştri şi unul, cu care chiar de pe acum ne făleam.

Cu toate aceste Buduleştii erau trişti şi gănditori.

Spunea Budulea, că are un fecior, care a plecat cu un boer din ţară, spunea că i s'au dat bani de la impĕrăţie, ba chiar şi de la vlădica, fiindcă aşa om cu carte nu se mai găseşte; dar nu le spunea decăt aşa, cam cu jumĕtate de gură. Căci el, inainte de toate, par'că nu mai credea, că Huţu se mai in-

toarce, după ce s'a dus atăt de departe. Apoi, par'că nici nu mai era feciorul lui: ĕi venea greu să-i zică „Huţule, dragul Taichii!“ ĕi venea greu să stee inaintea lui; nu mai ştia să vorbească cu el, ba căud se găndea, că s'ar mai intoarce odată la casa lui, il cuprindea ingrijrea, fiindcă nu ştia unde l'ar pune şi simţea, că i ar fi ruşine de casa părinţilor sei şi de părinţii sei. Pentrucă Huţu nu mai cerea nimic de la el şi el cu nevasta lui par'că nici nu mai aveau pentruce să trăească şi poate că era bine, ca ei să moară, ca să nu-i mai fie cu prostia lor de greutate.

La multă bucurie se aşteptase Budulea, şi acum ar fi dorit, ca să se fi aşteptat la mai puţină.

El nu mai cănta nici din vioară, nici din cimpoiu, nici din fluerul din şerpar, nu mai mergea la lucru, ci stătea ziua intreagă pe prispa casei şi privea din căud in căud la Safta care şedea torcĕud la celalalt capĕt.

Erau duşi amundoi, intr'o lume frumoasă dar perdută pentru dĕnşii.

Şi căud ĕi era foarte greu, Budulea se uita lung la Safta, apoi grăea:

„Să nu grăesc in cias rĕu, dară Dumnezeu să-i facă dascălului parte din partea ce el ne-a făcut nouĕ.

Căci Budulea era amărit şi trebuea să se resufle şi el căteodată.

După aceea Budulea a venit la mine şi m'a rugat să-i scriu o scrisoare lui Huţu, precum că să vie a casă.

M'am uitat la el şi am luat pănă şi hărtie, ca să scriu.

„Uite! imi zise el atunci. Să-i scrii aşa: „Hutule, dragul Taichii şi Huţule, dragul maichii, tocmai aşa să i scrii. Eu taică-tĕu şi eu maică-ta, iţi scriem să vii acasă, fiindcă n'avem alt copil şi suntem oameni bĕtrăni, şi proşti şi vrem să te vedem şi-ţi adă cărţi cu tine, ca să inveţi mai departe, ca să vedem şi noi, cum inveţi şi Dumnezeu să te poarte in căile tale. Şi să scrii apoi dedesubt: Eu Lĕpadat Budulea, taică-tĕu şi eu Safta, maică-ta, care-ţi ducem dorul.

După aceea Budulea a ris şi a zis că-i bine, eară eu am pus scrisoarea la poştă şi am trimis-o lui Huţu, care-mi fusese prieten in copilărie şi la care ţineam şi acum, fiindcă era feciorul lui Budulea cel cu fluerul in şerpar.

Eară Huţu a primit scrisoarea, a cetit-o şi s'a intors, apoi s'a dus să sărute măna episcopului, a venit să stringă măna mea şi a mers incet a casă la părinţii lui.

De aici inainte Budulea nu mai şedea pe prispă şi nu mai era gănditor, ci venea ear la oraş şi le spunea drumeţilor, că are un fecior, care a fost la şcolile impĕrăteşti şi acum e scriitor la episcopie, căci Huţu urma cu noi la cursul clerical şi era in acelaş timp archivar consistorial. Dascălul Clăiţă nu prea era mulţămit de această prefacere a lcrurilor, dar Huţu ĕi adusese din Viena un glob pentru şcoală, o hartă a Europei şi un exemplar din istoria lui Petru Maior, mai adusese şi pentru cele trei fete ăncă nemăritate căte ceva, ĕi arĕtase insfirşit, că ori unde omul poate să inveţe, dacă voeşte şi că viaţa din oraşele mari e prea plină de incercări şi nu e pentru un om hotărit a-şi petrece viaţa in cuvioasă retragere. Clăiţă se primbla dar şi zicea, că e mare cinste pentru Cocorĕşti, că tocmai unul din sat să

fi umblat prin ţeri străine, să fi stat la Viena şi să fie la episcopie.

Eu, insfirşit, eram ear prietenul şi fratele mai mic al lui Huţu. Căci deşi, intrând cu şase clase in teologie, eram un an inaintea lui, simţeam totdeauna intăitatea pe care i-o dădea vĕrsta, darurile firesti şi cunoştinţele intinse ce-şi căştigase prin o muncă serioasă şi necurmată. Pentru noi toţi el era un fel de isvor de lămurire şi de sfaturi bune, pentru toţi un prieten blând şi indatoritor.

Chiar când rideam de dĕnsul, – căci avea unele apucături, de care trebuea să rizi,— nimeni nu ridea mai din toată inima decăt dĕnsul.

Mai pre sus de toate era stingăcia lui, când se vedea faţă cu femeile.

Pĕtruns de un respect nemărginit pentru sexul frumos, cum zicea el, stătea totdeauna drept, zimbea cu multă bunăvoinţă, şi era cel mai nenorocit om, dacă, vorbind, se intămpla să nu fie mulţămit cu construcţia frasei ori cu accentuarea cuvintelor. Indeobşte vorbea rar şi respicat, dar când erau femei de faţă, se vedea, că alege şi cumpeneşte fiecare cuvĕnt Şi tot atăt de mĕsurate ĕi erau mişcările. Il trecea o roşaţă vie, când se vedea apropiat de o femee ori când vre-una ar fi scăpat ceva din măni şi altul s'ar fi arĕtat mai sprinten decăt dĕnsul.

Pe lăngă toate aceste mai era şi dedat călugăriei din creştet pănă in călcăi, ceea ce-l făcea cu atăt mai—nu ştiu cum să zic —pentru femei: le plăcea să-l necăjască şi rar se 'ntĕmpla, ca d-nul Mihai Budulea să nu şază cu totul aproape intre doue preotese, fie chiar mai bĕtrăoare, căci el se pricepea la glumă şi aşa toţi şi toate imprejurul lui se adunau, afară de douĕ: Livia, de care el remănea mereu departe, şi Milli, copila cu genele dese, care remănea totdeauna departe de dĕnsul.

VII.

Când eu mĕ chirotoniseam, Budulea cănta „vrednic este“ in rănd cu ceilalţi clerici. Peste căteva luni terminâ şi el cursul şi se găndea, că după ce va fi stat vre-o lună, doue intr'o mănăstire, să se facă diacon şi să şi iee părinţii la sine in oraş.

„Da, mergem şi noi, zicea Budulea cel bĕtrăn, ca să fim impreună.

Dar el tot nu era cu desăvirşire vesel. Nu se mai indoea, că Huţu al lui are să ajungă cu vremea vlădică; insă ce folos, când vlădica nu avea nici nevastă, nici copii, ba chiar nici o casă a lui, ci locuea la curte.

Deocamdată insă Huţu nu era decăt scriitor la consistoriu, ticluea circulări, aduna date şi făcea expuneri tabelare despre naşteri şi incetări din viaţă, despre cununii, despre copii de şcoală şi despre sufletele din deosebite parochii. Şi ĕi era mare bucuria, când putea să le facă părinţilor veniţi pe la consistoriu impărtăşire despre cele ce-a aflat.

Unul dintre puţinii, care voeau să li se facă mereu asemenea impărtăşiri, era Preacucernicia sa Părintele Aveselon Toda, om luminat şi imbrăcat in reverendă de mătasă, căptuşită cu roş. Când părintele Toda venea la şedinţe, Budulea nu scăpa de el, ci trebuea să fie la masă impreună, ca să vorbească mai despre una, mai despre alta, in vreme ce părintele Toda asculta, lăsând mai ales pe Budulea să vorbească.

Şi fiindcă era toamnă şi strugurii se copseseră şi timpul era frumos, părintele Toda a grăit zimbind:

„Trebue să vii pe căteva zile la mine. Dar bagă de samă, căci am doue fete mari, care sunt foarte şirete.

Budulea a zimbit şi a zis că nu poate, fiindcă şi fiindcă şi fiindcă, dar in cele din urmă, tot n'avù ce face şi s'a hotărit să plece.

Părintele Toda avea o trăsură cu patru cai foarte frumoşi, drumul era bun şi călĕtoria foarte plăcută. Acasă, Părintele Toda avea o casă mare, o curte largă şi plină jur imprejur de grajdiuri, şoproane şi hambare. Mai avea prin curte vaci cu lapte, viţei, porci graşi şi păseri o mulţime. In casă, in sfirşit, părintele Toda, avea o bibliotecă măricică, scaune şi canapele căptuşite aici cu mătasă, colo cu catifea, covoare pe jos şi multe alte scumpĕturi. El avea insă mai ales o protopopeasă, un fecior ca de douezeci de ani, altul ca de zece şi doue fete mari.

Budulea era cam ameţit şi-şi ziçea in taină: „Părintele Toda trebue să fie un om foarte fericit.

Simţind dar că se află intr'un cuib de fericire, el era strimtorat, umbla pe vîrful degetelor, făcea mereu greşeli in construcţia fraselor şi era foarte nenorocit. Mai ales la masă atăt era de zăpăcit, incăt nici nu mai ştia, in care mănă să ţie cuţitul şi in care furculiţa şi aceasta mai ales, fiindcă şedea intre protopopeasa şi Elena, fata mai mare a protopopului, care şi ea părea cam zăpăcită, căci nu vorbea nimic şi se uita din căud in căud sperioasă la el.

După masă el mai incepù să resufle.

Fetele se puserĕ la clavir şi Malci, cea mai tĕnĕră, care numai acum căteva luni se intorsese de la călugăriţe, incepù să cănte mai intăi o arie nemţască, apoi una romănească sosită de curĕnd de la Bucureşti.

Budulea Taichii era incăntat, căci n'auzise clavir decănd fusese cu cei doi copii de boer şi acum par'că i se improspĕtase acele timpuri. In urmă cănta dar şi el „Sub această neagră stincă," apoi „Adio la Moldova", „Sus la munte ninge, plouă", apoi un căntec pe care-l ştia de la Cocorĕşti, eară fetele şi protopopeasa ĕl rugau mereu să cănte.

Trebue să ştiţi, zise el, că taică-meu e cimpoer.

Şi afară de aceasta un om minunat, adause Părintele Toda mişcat. De căte ori il vĕd, imi aduc aminte pe fie iertat taică-meu, care şi el era aşa scurt, gros, rotund la faţă şi zimbea totdeauua ca bĕtrănul d-tale.

Huţu era foarte fericit, cănd auzea că taică-seu semĕnă cu taica protopopului, şi fiindcă era fericit, era vesel peste obiceiul sĕu şi nu se mai simţea strimtorat, ba după ce a eşit prin grădină, el insuş a cerut braţul Elenei şi a ris din toată inima, cănd Elena, mai nainte de a-i da braţul, i-a zis: Se cuvine oare unui cuvios părinte să ceară braţul unei femei nemăritate?

A ris atunci şi părintele Toda, eară protopopeasa a grăit: Nu-l lăsăm să se facă călugăr. Ţineţi-vĕ de el fetelor: trebue să-l insurăm.

Şi fetele se ţineau de el şi el era vesel şi roşea şi se simţea bine.

Cănd a plecat apoi, protopopeasa l'a intrebat cănd mai vine şi nu i-a dat drumul pănă ce n'a făgăduit că vine pe ziua de

Sfânta Maria, când era numele ei, fetele au zis, că se duc ele să-l iee şi să-l aducă pe sus, ca pe un fugar, eară părintele Toda s'a sărutat cu el, apoi l'a petrecut până la trăsură, i-a strins mâna şi ear l'a imbrăţişat.

Intorcêndu-se dar spre oraş, Budulea Taichii era foarte gânditor şi sosind la Consistoriu şi făcênd expunerile tabelare el era mereu gânditor, incât ori şi cine putea să vază, că d-nul Mihaiu Budulea, archivarul consistorial e un om dus pe gânduri.

Fiind insă, că omul care gândeşte mult, scapă şi câte o vorbă şi fiindcă Huţu ţinea la părintele Toda, el vorbea despre dênsul şi il lăuda şi spunea că şi protopopeasa e o doamnă prea cum se cade. Pentru aceea il necăjeau cu fetele protopopului şi el nu se supĕra, căci nu ştia să se supere, dar se turbura şi atunci il necăjeau cu atât mai vĕrtos. Ear când Preaosfinţia Sa Părintele Episcop auzea, că-l necăjesc pe Budulea, zimbea şi el.

Intr'o zi, eşind in grădină, Preaosfinţia Sa s'a oprit privind la Huţu, eară când Huţu s'a dus să-i sărute mâna, l'a tras niţel de mână, ca şi când ar voi să-l ducă cu sine.

Huţu a plecat dar in urma lui.

In grădină, Preaosfinţia Sa s'a aşezat pe o laiţă, apoi a inceput să-l iee pe Huţu pe departe, să l intrebe despre parochiile vacante, să-i ceară părerea despre propunerile ce ar fi să se facă viitorului sinod, ear in vremea aceasta il scruta mereu cu privirea.

Când mergi la mănăstire? intrebâ el in cele din urmă.

Când veţi porunci, Preaosfinţia Voastră.

Prea bine, fiule! respunse episcopul, apoi remase cât-va timp pe gânduri. E frumoasă hotărirea ce ai luat, dar te gândeşte, că după sfintele noastre aşezăminte, timpul ce vei petrece la mănăstire iţi este dat spre a te chibzui şi spre a-ţi da samă, dacă nu mai e nici o dorinţă lumească in inima ta şi dacă poţi să te dai cu intregul tĕu suflet vieţii cuvioase. Dumnezeu nu voeşte jertfă de silă şi mânăstirea e locaş de scăpare pentru cei ce nu mai au să caute in viaţă. Dacă voeşti dar să aduci viaţa ta jertfă intru folosul bisericei lui Christos, te gândeşte că jertfa trebue să-ţi fie curată, pentru ca ea să poată fi bine primită de cătră cel ce străbate şi cele mai ascunse taine ale inimei omeneşti.

După aceste el se ridică, intinse mâna spre sărutare şi-i sărută fruntea, grăind mişcat:

„Cugetul curat e podoaba creştinului, fiul meu!“

VIII.

Budulea Taichii se afla in mare strimtorare.

Pe când umblase la şcoala din sat, ştia lămurit, c'ar dori să ajungă şi el odată dascăl, ca şi Clăiţă. In urmă, când stătea la Domnul Wondracek, voea cu totul hotărit să se facă profesor ca Wondracek. Mai in urmă, când umbla la gimnasiu, nici nu se mai indoea, că se va face profesor de gimnasiu, ca toţi profesorii sei. Acum, insfirşit când era archivar consistorial, stătea zăpăcit, căci nu ştia: să se facă episcop ori protopop, ca Preacucernicia Sa părintele Avesalon Toda, care avea reverendă de mătasă, protopopească şi doue fete mari, dintre care una, pentru care ori ce episcop il putea pizmui.

Budulea Taichii işi inchipuea că e proto-

pop, că are copii şi nevastă, că Budulea cel bĕtrăn le face copiilor căte un flueraş şi că maică-sa, Buduleasă... Nu!. el nu-şi putea perde timpul cu asemenea inchipuiri, căci era archivar consistorial şi trebuea să lucreze.

Opt zile inainte de Sfănta Maria, Budulea Taichii, dus pe gănduri precum era, a rupt in patru o jumĕtate coală de hărtie, apoi a cocoloşit cele patru bucăţi in palmă şi, ridicăndu-se de la masă, le-a băgat in buzunar.

Nu era nici o pagubă, de oare ce el mai nainte de a fi rupt hărtia, s'a uitat bine la ea, dacă e in adevĕr maculatură scrisă pe amundoue părţile şi dacă n'a mai remas pe o parte, ori pe alta vr'un mic locuşor ce-ar mai putè să fie intrebuinţat la calcule de ocasie: vorba e insă, că această rumpere şi cocoloşire a bucăţilor de hărtie era un semn rĕu şi că in ziua următoare el a rupt in patru o jumĕtate de coală, care nu era scrisă decăt pe o parte, şi cocoloşind cele patru bucăţi, nu le a băgat in buzunar, ci le-a aruncat una căte una afară pe fereastra deschisă, ceea ce era un semn şi mai rĕu.

A treia zi insfirşit, el a rupt in patru o bucată de hărtie cu desăvirşire albă şi n'a cocoloşit decăt pe una din cele patru bucăţi, lăsănd pe celelalte trei pe masa consistorială şi plecănd acasă cu găndul de a scrie Preacucerniciei Sale părintelui Protopresbiter Aveselon Toda o scrisoare, in care ĕi doreşte prea stimabilei doamne toate fericirile şi o roagă de ertare, că nu poate venì, de oare ce Inalt Preaosfinţia Sa părintele Episcop a binevoit a-l insărcina să meargă la Cocorĕşti, ca să stăruească pentru infiinţarea unei a doua şcoli, plănuită foarte de mult şi a crezut, că trebue să aleagă serbătoarea Adormirii Maicei Domnului pentru aceasta, fiindcă satul e adunat şi aşa mai departe.

Eară după ce-a dat scrisoarea la poştă, el s'a intors ca să bage in buzunar lucata cocoloşită şi să stringă pe celelalte trei in saltarul mesei, a luat binecuvĕntarea archierească şi a plecat la Cocorĕşti, ca să stăruească in inţelesul scrisorii ce trimisese Preacucerniciei sale părintelui Protopresbiter Aveselon Toda.

Acasă toţi erau bine.

Ca cel mai intăi, dascălul Clăiţă, norocitul părinte a trei fete măritate, şedea mereu in jeţul ce-i dăruise de ziua lui ginere-seu, popa din Clădeni. De căţi-va ani stupii eşiserĕ de minune, pomii dăduserĕ rod bun şi dascălul Clăiţă era jur imprejur vestit pentru mierea şi pentru soiurile lui de poame, ear dascălul Clăiţă işi socotea vestea bună in bani gata. El işi cumpĕrase o vie şi acum se găndea să-şi mai zidească şi o casă, pentruca la vreme de bĕtrăneţe să se poată retrage in colibioara lui, cum avea el obiceiul de a-şi numì viitoare casă.

Căt pentru cele trei fete ăncă nemăritate, el işi avea planul gata. Pe Mili ar fi voit să o mărite după vre-un plugar, fiindcă Livia il incredinţase, că nu e lucru mai frumos decăt a fi plugăriţă; copila era insă prea gingaşă, prea se ţinea şi aşa trebuea să o mărite după un popă, ba, dacă se poate chiar după vr'un notar, căci era făcută să fie doamnă. Pentru aceea el ĕi făcuse şi zestre şi acum zimbea aşa in el, căud se găndea că numai el singur ştie despre aceasta. Linica trebuea să se mărite după un dascăl, pentru ca să aibă un ginere, pe care

să-l lase in locul seu la şcoala din Cocorĕşti. Cea mai mică, insfirşit trebuea să se mărite după un plugar, pe care să-l ice ginere in casă.

Şi fiindcă toate aceste erau bine şi statornic puse la cale, dascălul Clăiţă şedea in jeţ, zicea că e bine ca omul să aibă copii şi nu-şi mai bătea capul decăt cu copii oamenilor din sat, ceea ce era şi meseria lui de invĕţător. Căci aceşti copii ştiau acum mai mult decăt ştiuse odinioară dascălul, şi pentru ca să ştie, el trebuea să-i inveţe. Trecuse vremea slovelor, pe care acum le numeau potcoave. Apoi afară de biblie, şcolarii mai invĕţau şi istorie, eară globul de pe masă, hărţile şi tablele zoologice de pe părete erau tot atăte dovezi, că şi dascălul Clăiţă invĕţase mult de-o bucată de vreme. Căteodată ĕi trecea aşa prin minte găndul, că mai sunt ăncă o mulţime de lucruri, pe care ar putè să le inveţe; dar el se primbla niţel, se incredinţa pe sine insuş, că la urma urmelor un dascăl nu trebue să inveţe decăt ceea ce stă in cercurile consistoriale şi ear se punea in jeţ, fiindcă-i plăcea prea mult să şadă in jeţ.

Budulea cel bĕtrăn n'avea jeţ, dar el şedea pe prispa casei şi şedea tot aşa de bine ca şi dascălul in jeţ. Ce-i drept, el nu mai zimbea, căud vorbeai cu el, fiindcă era om trecut cu anii şi trebuea să fie totdeauna aşezat şi cuviincios.

Trecĕnd dealungul uliţei, oamenii ĕi dădeau bineţe; mergĕnd la biserică, el nu mai stătea in fund, ci dinainte, numai decăt lăngă strana din stinga. Apoi, căud mergea la oraş, toată lumea stătea de vorbă cu el, părintele Archidiacon şi părintele Protosincel ĕi stringeau măna, părintele Archimandrit il intreba ce mai face, ba odată chiar insuş Episcopul s'a oprit in loc, a vorbit cu el şi i-a dat binecuvĕntarea archierească: un om dar, căruia i se intămplă toate aceste, trebue să fie plin de bună cuviinţă şi să nu rizâ mereu, căud vorbeşte cu alţii. Afară de aceasta el avea un fecior, care incurĕnd trebuea să ajungă Archidiacon, cu brău roş şi mai mare decăt toţi protopopii, fie bărbile lor ori căt de lungi şi ori căt de albe. Era dar mulţămit Budulea cel bĕtrăn şi şedea ticnit pe prispa casei, aşteptănd ziua, căud va fi să plece cu nevasta sa la oraş, pentru ca să trăească zilele de bĕtrăneţe sub acelaş acoperemĕnt cu fiul seu.

Buduleasa, insfirşit şedea şi ea pe prispă şi torcea; era insă cu toate aceste foarte bĕtrănă. Căci găndurile imbĕtrănesc pe om şi ea avuse multe gănduri in viaţa ei. Grele insă, cu totul grele nu-i erau găndurile decăt acum, decănd Budulea se făcuse atăt de aşezat şi de cuviincios. Căci Budulea se plăngea, că feciorul seu nu vrea să se insoare, eară pe ea a pus-o pĕcatul să zică:

„Se vede, că bunul Dumnezeu aşa vrea, ca el să ispăşească pĕcatele mele.

Budulea cel bĕtrăn s'a măniat, s'a făcut roş ca racul şi a zis, că minte, că Dumnezeu n'are nici un amestec in trebile lui, a trăntit uşa şi a eşit afară, ca să se pună pe prispa casei; de atunci insă el nu se mai plănge de nimic.

Deaceea Buduleasa şede la celalalt capĕt al prispei şi, şezĕnd, ĕi vine nu ştiu cum, par'c'ar voi să fie moartă de mult.

Căteodată, căud şede aşa pe prispă, vine

Mili a dascălului, ca să vază ce mai face şi atunci vorbesc mai despre una mai despre alta, şi vorbesc şi despre Huţu, fiindcă Huţu e feciorul Budulesei şi Mili ştie, că-i pare bine Leichii Saftei, când cineva-i vorbeşte despre el şi-i spune tot lucruri bune. Atunci Buduleasa se insenineză, dar când Mili pleacă, priveşte lung, foarte lung in urma ei, par'c'ar voì să zică: „s'a dus!“ apoi zice in gândul ei:

„De ce n'a lăsat Dumnezeu să fie dascăl? apoi intra in casă, se punea intr'un unghiu şi incepea să plângă aşa singură şi fără de nici un cuvênt.

Budulea cel bĕtrân, care şedea mai departe pe prispă, ştia prea bine, că ea plânge; om fără de inimă ce era insă, nu se mişca din loc, ci stătea aşa, cel mult, pentru ca să nu stee fără de nici o treabă, işi scotea fluerul din şerpar, il privea din toate părţile, apoi, la mare nevoe, ĕi mai numĕra şi găurile şi le numĕra mereu pănă ce Safta nu eşea ear pe prispă.

Le părea dar bine tuturor, că Huţu a venit de Sfânta Maria acasă, ba dascălul Clăiţă ar fi voit să tragă clopotele, pentru ca tot satul să ştie, că „d-nul Budulea al nostru“ a venit la Cocorĕşti.

Căci acum el nu voea să-i mai zică „Huţule“, şi când Huţu il ruga să-i zică precum i-a zis totdeauna, el respundea: „Ferească Dumnezeu! Eie-cărui om ceea ce i se cuvine. Pentrucă să vezi d-ta: trebue să am şi eu bunurile mele, d-nule Budulea.

Huţu cu toate aceste se ţinea de obiceiurile lui: ĕi zicea dascălului jupâne invĕţător, ca totdeauna, săruta mâna dăscăliţei, precum era deprins din copilărie şi le zicea fetelor Linico şi Mili dragă, ca mai nainte, ceea ce era bine, fiindcă fetele nu se supĕrau şi dascălului ĕi părea bine. Ca om care ştia ce i se cuvine fie-căruia, dascălul Clăiţă nu cerea decât ca fetele să nu indrăznească a-i zice d-lui Budulea—Nene Huţule: eară Mili şi Linica, fiind niste fete bine crescute şi ascultătoare, nu mai ziceau Nenea Huţu decât atunci, când nu era de faţă nici Huţu, nici dascălul, ceea ce nu era bine, de oarece Huţu se supĕra, căci el era deprins ca fetele să-i zică Nene Huţule.

Mai era Huţu supĕrat şi pentrucă Mili tăcea mereu şi se uita la el ca şi când ar fi supĕrată, ba, când şedeau la masă, şi el povestea despre zilele petrecute la casa Preacucerniciei Sale părintelui Avesalon Toda, ea s'a ridicat fără de nici cuvênt de la masă şi nu s'a intors decât peste cât va timp.

Fiind dar că el ţinea ca Mili să nu fie supĕrată, după amiază-zi, când au eşit in grădină, ca să vază, dacă strugurii s'au copt, a căutat să fie singur cu dĕnsa şi a intrebat-o, pentru ce s'a supĕrat.

Ea a zimbit şi a zis că nu e supĕrată.

El insă vedea că e supĕrată şi a apucat-o de mâni şi s'a uitat lung şi cu dragoste in ochii cei cu genele dese şi a zis: „Eşti supĕrată.“

Ea a tăcut şi nici n'a zis, că-i pare bine, nici n'a zis, că da, e supĕrată, fiindcă ar fi trebuit să-i spue pentru ce, şi aceasta nu era cu putinţă.

Mili dragă, a zis dar Huţu, supĕrat acum şi el, tu ştii, că eu te iubesc pe tine. Pentru ce nu-mi spui dar, ca să ştiu, fiindcă n'ai de ce să te superi. Uite, dacă ţi-a spus cineva ceva, a grăit un neadevĕr, dac' am

zis chiar eu vr'o vorbă, care te-a supĕrat, nu m'ai inţeles bine. Uite, urmâ el ear şi atunci ĕi luâ capul intre amundoue mănile, ca să o poată privì cu mai multă stăruinţă, spune-mi, pentrucă tu ştii, că te iubesc şi mi-e greu, când te vĕd supĕrată.

Zeu, că nu sunt supĕrată! a grăit acum Mili şi ea spunea adevĕrul, fiindcă nu mai era supĕrată şi-i rideau pe sub genele dese amundoi ochii mărunţi.

D-nul Archivar Consistorial Mihai Budulea ar fi voit să o sărute, atât ĕi părea de bine, când o vedea rizĕnd astfel cu amundoi ochii, dar n'o sărutase de mult şi-şi perduse deprinderea; el s'a mulţămit dar a-i stringe obrajii cu căldură intre palme şi a plecat mai departe, căci acum toate erau bune şi bine puse la cale.

Nene Huţule, a zis ea mai tărziu, cam cu jumĕtate de gură. E adevĕrat că nu te mai faci călugăr?

Cine ţi-a spus că nu mĕ mai fac? intrebà el spăriet.

Nimeni, dar zic eu aşa!

Nu dragă, nu-i adevĕrat, respunse Huţu cu un fel de părere de rĕu.

Ea n'a mai zis apoi nimic; ar fi voit insă să-i apuce mâna, ca să i-o sărute, dar nu putea, fiindcă el nu era încă călugăr.

Acum erau aproape de masa cea mare din grădină, la care şedea dascălul, cu dăscăliţa şi cu Linica; Huţu par'c'ar fi voit să se intoarcă inapoi, ca să intrebe pe Mili, pentru ce l'a intrebat, dacă nu se mai face călugăr, dară nu putea şi aşa s'a mulţămit a se intreba pe sine insuş:

Pentru ce oare m'a intrebat şi pentru ce se bucura, când am respuns, că nu?

* * *

A trecut apoi toamna şi iarna, eară in primăvară, la Duminica Tomei s'a intrunit sinodul. Părintele Mihai Budulea ne era referent şcolar şi ne bucuram cu toţii, când el ne raporta despre starea invĕţămĕntului, arĕtând căţi şcolari, căţi invĕţători, căte şcoale, cum stau la noi şi cum in alte ţeri şi la alte popoare trebile, şi ne bucuram mai ales, când el işi făcea in urmă propunerile vorbind aşezat şi inţelept ca totdeauna. Era de faţă şi d-nul deputat sinodal, inspector şcolar din cercul Cocorĕştilor şi invĕţător emeritat Pantelemon Clăiţă, şi ne mai putĕndu-se stăpâni, el trase pe vecinul seu de mânecă şi-i grăi incet: „Il cunoşti, mĕ rog? A eşit din şcoală de la mine. E feciorul lui Budulea, cimpoerul de la noi. Mi-e ginere.

In urmă ni l'am ales protopop, deşi e om tĕnĕr.

Ţii minte, ĕi zisei in ziua alegerii, când eram in pădure şi-mi spărgeai alune?

Dar tu, imi respunse el, ţii minte, când imi ajutai să port coşul cu peşte.

Ear după aceea ne-am imbrăţişat şi eram fericiţi ca in copilăria noastră.

Acum, insfirşit, primesc o scrisoare: mĕ poftesţe la botez.

Un nou Budule, Budulea Bunicului!

Şi mai intrebaţi dacă-mi pare bine?

Ba nu mi pare bine, dar imi vine să cred, că visez bucuria ce simt.

Il vĕd inaintea mea pe Budulea cel bĕ-

trăn rizĕnd ca omul, care a pus la cale o glumă bună.

Il vĕd pe dascălul Clăiță stĕmpĕrat şi zicĕnd:

„Acest băet, care s'a născut acum, e nepotul meu. Pentrucă să vedeţi d-voastre: eu am avut şase fete, dintre care cea mai mare, pe care gândeam s'o mărit după ginere-meu după ce va eşit dascăl, s'a măritat după dascălul din Strintea, a doua s'a măritat după Mitrea lui Buduc, care acum e ctitor la biserică, pe a treia a luat o ginere-meu popa din Clădeni, cele doue mai mici eată-le aici, eară Mili s'a măritat după ginere-meu protopopul şi a născut pe acest copil care acum e nepotul meu.

O vĕd apoi pe maica protopopului stând intr'un colţ cu ochii plini de lacrimi şi zicĕnd incet: „Tu Doamne m'ai pedepsit cu bunătăţile tale şi eu nu sunt vrednică de bucuriile ce mi-ai dăruit!

Il vĕd insă inainte de toate pe el, stând la patul ei şi privind in tăcută uimire la mumă şi copil.

. . . . . .

Tu Doamne cu nemărginită inţelepciune ai intocmit lumea şi frumoasă ne-ai lăsat-o nouă spre locaş de vieţuire!

I. Slavici.

O călĕtorie in Dobrogia.

POESII POPULARE.

(urmare şi sfirşit).

GHITA CATANUTA.

Pe culmiţa dealului
Dealului Ardealului,
Pe sub umbra bradului,
Eată primblă mi se primblă
Ghiţă Cătănuţă
Cu soaţa sa Nuţă,
Cu doisprece catărei
Incărcaţi cu gălbenei.
Unde sara imi sosea
Hăznalele descărca
Drumul la catări imi da,
Numai pe murgul oprea
Sapa 'n mănă că-şi lua,
Mare tainiţă făcea
Hăznalele le 'ngropa.
Ghiţă din gură-mi grăea:
Nuţico, soţia mea
Astă noapte n'ai dormit
Ci numai te-ai obosit,
Nici măni n'ai să odihneşti
Numai ai să străjueşti
Focul să mi-l grămădeşti.
Să-mi croeşti un ghislucel
Să mĕ 'mbrac Nuţă cu el.
Ear Nuţa că-l asculta
Toată noaptea-mi străjuea,
Şi focul ĕi lumina,
Ghiţă ghisluc işi croea.
In loc de bumbi ĕi punea
Niste galbeni mititei
De căte cincizeci de lei,
Binişor că-i aşeza
Tot pe muche mi-i punea,

Binişor că-i rănduea
Tighele dese făcea,
Până ziua lumina
Ghislucul şi-l isprăvea.
Unde cu el se 'mbrăca
Par'că scris pe el era
Pe murgul incăleca,
Mâna pe Nuţa punea
De 'ndărăpt mi-o arunca,
Drumuri bune că lăsa,
Munţi in curmeziş tăea
Ghiţă din gură-i grăea:
— Nuţico soţia mea,
Auzit' am eu prin lume
Că tu cânţi Nuţico, bine,
Să-ţi ascult eu cântecul
Ce mi-i drag ca sufletul.
Nuţa din gură-i grăea:
— „Alei! Ghiţă dumniata,
Cu drag ţie ţi-aş cânta,
Dar am un pustiu de glas
Ce din inimă ĕi tras,
Glasu-mi este femeesc
Dară versul haiducesc,
Unde Ghiţă l'oiu lăsa
Văi adânci c'or resuna,
Munţii s'or cutremura,
Păduri chiar s'or smăcina,
Livezi verzi s'or scutura,
Ape reci s'or turbura.
Arim-Başa m'a-auzì
Şi el rĕu că s'a măhnì.
Arim-Başa, căpitanul
Care mi-a slujit la Banul.
Eu de mică l'am iubit
Şi mare l'am părăsit,
Inimioara rĕu i-am fript.
Arim-Başa de haiduci
Peste patruzeci şi cinci,
El pe mine m'a-auzì
Şi pe mine m'a răpì,
Şi pe tine te-a tăia.
Chiţă din gură-i grăea:
— Nuţico, soţia mea,
Nu-ţi mai fie de-aceia,
Că şi eu pe ei ĕi cat
Eu cu ei ca să mĕ bat.
Nuţica dacă-l vedea,
Ce făcea ce nu făcea,
Unde glasul slobozea
Văi adânci că-mi resunau,
Munţii se cutremurau,
Păduri mari se smăcinau,
Livezi verzi se scuturau,
Apele se tulburau!
Arim-Başa-mi auzea
Şi in loc el se oprea,
Tocmai pe la miez de noapte
Vărsând el sudori de moarte,
Când sufletu-i se bătea
El din gură că-mi grăea:
— „Voi cei patruzeci de inşi
Ce de somn sunteţi cuprinşi,
Eu de-asară n'am dormit,
Eu un glas mi-am auzit,
Şi e glasul femeesc
Dară versul haiducesc.
Aceea-i Nuţica mea
Care m'am iubit cu ea
Din copilăria mea;
Ea de mică m'a iubit
Şi mare m'a părăsit,
Inimioara rĕu mi-a fript.
Voi cei patruzeci de inşi
Ce de somn sunteţi cuprinşi,
Ia pas măi de vĕ sculaţi
Poticele impănaţi
Şi pe Ghiţă mi-l căutaţi;
Pe dĕnsul să mi-l prindeţi
Şi aici să-l aduceţi
Că noi vină i-om căta
Pe Nuţica i-om lua.
Ei cu toţii se sculau
Patruzeci potici umblau
Şi pe Ghiţă mi-l prindeau,
Acolo că-l aduceau.
Arim-Başa că-i grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata,
Ori eşti tu vr'un fărmecat
Ori eşti cu capul stricat,
De tu pe-aici mi-ai venit
Ghimuruc de n'ai plătit?
Ghiţă, Ghiţă Cătănuţă
Să ne dai tu pe-a ta Nuţă,

Să ne plăteşti tu vama
Să-ţi caţi apoi tu calea.
Ghiţă din gură-mi grăea:
— „Arim-Başa dumniata,
Eu pe Nuţa nu ţi-oiu da
Că mi-a dat-o maica sa,
Trupul să-mi trufesc cu ea.
Arim-Başa ear grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata,
Dă-ne tu macar pe Murgul
Şi plăteşte ghimurucul,
Şi apoi iţi cată calea!
Ghiţă din gură grăea:
— „Arim-Başa dumniata,
Eu pe murgul nu ţi-oiu da
Că mi l'a dat socrul meu
Ca să-mi poarte trupul zeu.
Arim-Başa ear grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata,
Dă-mi tu mie paloşul
Să-ţi plăteşti ghimurucul.
Ghiţă din gură grăea:
— „Arim-Başa dumniata,
Paloşul eu nu ţi-oiu da
Mi l'a dat cumnatul meu
Să-mi păzească capul, zeu!
Arim-Baş' atunci grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata,
Vrei tu moarte luminată
Ori vrei moarte 'ntunecată?
Ghiţă din gură grăea:
— „Nu vreu moarte luminată,
Nici moarte intunecată,
Ci vreu luptă, că-i mai dreaptă
De la Dumnezeu lăsată.—
Ei pe pâne şi pe sare,
Şi din ceriu pe sfântul soare,
Şi pe sfintele icoane,
Mare jurământ făceau
Şi la luptă s'apucau.
Arim-Başa se trudea
Pe Ghiţă 'n pământ trântea
Până 'n brău il ingropa.
Ghiţă din gură grăea:
— „Nuţico soţia mea
Sai de-mi leagă brăcinarul
Că mi se duce sufletul.
Nuţa din gură-mi grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata,
Voinicește vĕ luptaţi
Ear la trântă v'apucaţi,
Căci care mi-a remânea
Eu de soţ că l'oiu lua!
Unde Ghiţă-mi auzea,
El din groapă imi sărea,
De pământ se scutura,
Pe-Arim-Başa 'mbrăţişa,
Apoi Ghiţă rebunea,
Pământul mi-l resturna
Pe-Arim-Başa 'l aducea
Până 'n gât că-l ingropa,
Frumos capul ĕi tăia.
Ear cei patruzeci de inşi
Ce din somu fuse cuprinşi,
Lui Ghiţă se inchinau,
Mânile că-i sărutau,
Ghiţă mulţi galbeni le da.
Cu rachiu clondir umplea
Şi 'n desagi că mi-l punea,
Şi pe cal incăleca,
Mâna pe Nuţa punea
Din dărăpt mi-o arunca
Şi 'nainte se ducea.
La isvorul dedemult
Numai de Ghiţă ştiut.
Acolo descăleca
Drumul Murgului ĕi da,
Cu rachiu clondir scotea
Paharul că şi-l umplea
Şi la Nuţa 'l intindea.
Ia ţine Nuţo de bea
Ia de bea din mâna mea.
Nuţa sama că-şi lua
Şi din gur' aşa grăea:
— „Alei! Ghiţă dumniata,
Eu oiu bea, ba n'oiu mai bea!
Toate sama nu băga,
Că muerea multe face
Bărbatul vede şi tace.
Da şi Ghiţă ce-mi făcea?
Mâna pe Nuţa punea
Din gură mi-o pedepsea,
Din paloş o ciocărtea
Frumos capu-i răteza,

Cozile i le tăia
In sin el că le băga
Şi pe Murgu 'ncăleca,
Şi la soacră-sa pleca.
Soacră-sa dacă-l vedea
Tare bine că-i părea,
Bune bucate-i gătea,
Şi din gär' aşa-i grăea:
— Alei! Ghiţă dumniata
Ce-ai făcut pe Nuţica?
Că de-ar fi Nuţa cu tine
Ţi-ar şedè Ghiţă mai bine!
Ghiţă din gură-i grăea:
— „Alei! maică dumniata,
Păn' bucatele-i gătì
Şi Nuţica mi-a sosì.
Măsa unde auzea
Bune bucate gătea,
Pe masă le rănduea.
Da şi Ghiţă ce-mi făcea?
Măna 'n sin el că băga
Cozile Nuţei scotea
Şi pe masă le punea:
— Alei maică dumniata,
Păn' bucate mi-ai gătit,
Şi Nuţica mi-a sosit.
— „Cozile când ea privea
Indată le cunoştea
Şi ea moartă imi cădea.

Teodor T Burada

Scrisori ale lui Eliade Rădulescu cătră Costachi Negruzzi.

VI.

Domnul meu!

N'am putut să-ţi respund in grabă la scrisoarea d-v. din urmă. Cu prilejul acesta publicănd şi trimiţènd versurile ce mi le-ai trimis, iţi dau de ştire mai intăi, că, după voea ce mi-ai dat am schimbat sau mai bine ţi-am stricat căte-va versuri. Iţi zic *că am stricat* pentrucă in zilele aceste numai poet nu sunt şi cănd mĕ apuc de astfel de lucruri mai nu ştiu ce fel de zamă neagră scoate pe nas o biată pană de găscă făcută de a sbura şi inghesuită intre trei degete convulsive ale unui om ce-şi blastĕmă soarta că e născut Român şi a invĕţat trei buchi ca să se apuce să scrie, ear nu s'apuca să invețe meşteşugul potcovăriei. Am auzit odată, domnul meu, nişte ţigani boereşti injurănd şi necăjindu-se pe soarta lor că au ajuns mai rĕu decăt romănii, şi pare că ei n'ar avea stăpăni, aşa sunt de batjocoriţi! Apoi n'ar fi mai bine să se nască cineva şi ţigan decăt să se nască român? Pentrucă se naşte ca să fie rob şi să trăească ca dobitoc; n'are să dee nici un respuns inaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor, ci acela care l'au pus şi il zic in treapta aceasta. Ce bine oare ar face cineva ţărinei ce o calcă in picioare, cănd ar avea puterea să-i dea viaţă ca să simţă, şi apoi să o calce şi in loc de a sbura in vènt... să o facă să săngere sub talpele sale? Ei! rĕu sunt măhnit pe soarta ce-şi bate joc de romăni!

Fă complimentele şi inchinăciunile unui om adăpat cu fiere doamnei Negruzzi, şi spune-i mĕ rog că sunt mult mai sincere decăt ale celui fericit; adaugă-i din parte-mi versurile d'intăi ale dumitale ca din partea unui ce vĕ doreşte fericirea la amundoi:

„Copilă tinerică, frumoasă ca plăcerea,
„Tu singură poţi face consoţul fericit.

„Să'nfrunte goana soartei, să nu ştie durerea
„Ci viețe s'aibă doue, plăcerile 'nmiit.

I. Eliade.

Bucureşti, 1839 Aug 29.

VII.

Domnul meu!

Am primit mult aşteptata d tale scrisoare din 14 Decemvrie. M'a mângăiat mult. Aş fi voit insă să fie mare, mare, să o citesc şi ear să o citesc şi să-mi trec căteva ciasuri cu Negruzzi. Ai şi d-ta trebi, necazuri poate, supĕrări, mâhniri, amărăciuni. De va fi astfel, Dumnezeu să-ţi dea putere şi să te mângăe.

Aştept cu nerăbdare să vĕd pe d-nul Cogălniceanu.

Articolul Sĕulescului l'am vĕzut cu o sĕptĕmână inainte până să mi-l trimiţi d ta. Făcusem o adresă hotărită pentru Curierul de ambe sexe, indreptată cătră Moldavi in pricina aceasta; dar am tras-o inapoi şi vĕ trimit cu numerul acesta alte articole. Primind insă asară scrisoarea d-tale, am hotărit să o pun in No. 21.

Nu respunz nimic la ocările Seulescului; ĕi va respunde alt cineva de se va afla; ĕi va respunde viitorimea, istoria ce va judeca provocaţia mea şi cugetul ce am avut; atăta vĕ zic că Seulescul v'a făcut ocară, şi acea ocară mĕ atinge mai mult decăt a mea in parte.

Spune mi rogu-te de ai primit numĕrul Curierului românesc şi al celui de ambe sexe in care se coprind căteva cugetări asupra educaţiei publice ca respuns la articolul pentru educaţiune; scrie-mi ceva asupra celor ce ai cugetat despre acest articol.

Scrie-mi ceva şi asupra relaţiei mele din urmă; păstreaz-o bine, sau de nu-ţi va trebui arunc-o in foc; iţi voiu trimite dinpreună cu Apologia mea in sfatul administrativ in pricina censorului şi un articul despre opinie.

Pricina mea stă ăncă baltă. Sfatul a hotărit să dojenească pe Picolo. Dar M. S. nu e mulţămit; cere negreşit să ne scoaţă din slujbă. Cu prilejul supĕrărilor mele am hotărit să vĕnz Tipografia. Guvernul voeşte să o cumpere; suntem in vorbă; eu cer 8,000 galb. şi vistieria imi dă 6,000 galb. De va mai da şi voiu mai lăsa se săvirşeşte treaba. Până atunci insă sufĕr. Sănătatea imi merge mai bine decând am dat o mişcare cugetărilor mele. Prefer mai bine să sufĕr, să fiu mâhnit, să mĕ simt nenorocit, să mĕ necăjesc; dar să pot cugeta, să pot simţi, să-mi fie gândurile unul după altul, fie căt de triste, căt de rĕle.

Mai scrie-mi, aşa să trăeşti, o scrisoare; găseşte vreme şi fă-o mai mare; desluşeşte-ţi ideile că nu ştii căt mĕ mângăe. Aş vrea prea mult să se afle un Moldovan a respunde Seulescului, că nu ştii cum latră ai noştri asupra inapoerii Moldovenilor, care mĕ supĕră prea mult. Eu i-am iubit, i-am cinstit şi mĕ doare in suflet să-i vĕz defăimaţi din pricina unui pedan (sic) fanatic ce nu ştie să inţeleagă. Aş vrea de e cu putinţă, să-i respundă vre-unul din elevii Academiei.

Fii fericit iubitul meu; iţi urez cele mai

vesele şi plăcute sĕrbători in sinul drăgălaşei d-tale familii. Anul nou să-l petreci cu sănătate şi fericire, şi să-ţi dee Dumnezeu intr'ĕnsul şi in cei viitori toate căte iţi doreşte sufletul meu. Sărută măna din parte-mi d-nei Negruzzi şi iubeşte-mĕ cu acea dragoste cu care mĕ fălesc a hrăni in peptul meu pentru d-ta.

Al tĕu

Eliade.

Bucureşti, 1839 Decem. 21.

PĂSURILE UNUI AMERICAN

in Romănia.

(urmare).

XXVIII.

Ingroparea unui rabin şi „Neue Freie Presse".

Master Blackwurst devenise acuma un fel de zeu pentru familia Corsinescu, şi mai toate fetele din Capitala Moldovei invidiau soarta Elenei. Pentru bărbaţi, Blackwurst era un erou; toată lumea voea să facă cunoştinţă cu dĕnsul. In scurt, zece ani de purtare bună şi de fapte meritorii nu puteau să-l ridice mai mult in opinia publică decăt duelul fericit ce-l avuse cu Arsenie Flecarovici.

Blackwurst se duse peste căteva zile să inapoeze visita onorabilului domn Tikfleet de la compania asfaltului şi totodată să-i mulţămească pentru bunele sale servicii. Pe drum, drept sfănta Vinĕre, era o imbulzală de oameni ne mai pomenită. Ar fi zis cineva o serbare naţională sau un meeting monstruos.

— Ce să insemne aceasta, intrebă Iohn, uite toţi sunt Evrei.

După cătva timp ei aflarĕ că se ingroapă un rabin şi că toată jidănimea din Iaşi se adunase pentru a-l intovărăşi pănă la morminţ.

„De-ar face toţi ca rabinul, nu mi-ar părea de loc rĕu, observă Iohn.

— Nu ştii ce spui!... Evreii nu sunt şi ei oameni?

Jidanii mergeau tot inainte.

„Dar numai bărbaţi, nu vĕd nici o femee in răndurile lor.

— Aşa cere legea lor. Nu numai atăt. Nu este permis unei femei măcar să privească la ingroparea rabinului. De-ar intălnì vr'una in calea lor ar fi in stare să o ucidă.

„O ştiu, jidanii sunt poporul cel mai superstiţios şi mai intolerant din lume.

Ceva mai departe ei auzirĕ o gălăgie foarte mare. Se auzea chiar nişte ţipete de femei. Ce se intămplase? O preoteasă şi cu sluga ei priveau la un gard trecerea rabinului. Căţi-va jidani habotnici sărise pe dĕnsele şi incepurĕ să le bată. Vr'o doi din ei, cei mai inverşunaţi dădeau cu atăta furie in bietele femei incăt puteau foarte lesne să le ucidă.

Şi imprejurul lor nime! nici un român, nici un representat al autorităţii.

La vederea acestei scene Blackwurst nu mai putù răbda şi se răpezì in ajutorul femeilor. Iohn il urmă şi cu puterea sa herculeană imprăştià intr'o clipà pe Evrei. Doi dintr'ènşii căzurĕ la pămènt loviţi in pept de pumnii lui Iohn.

Ceilalţi Evrei fugirĕ şi'ntr'un tărziu venì un epistat care făcù constatare la faţa locului despre cele petrecute. Femeile furĕ duse la spital ear americanii la comisie. Un altul decăt d-nul Blackwurst ar fi fost imediat inchis. Un om insă ca dènsul, care mai deunăzi avuse un duel şi care cunoştea atăta lume, fù liberat şi nu se mai găsì nime care să indrăznească a atenta la libertatea sa sau a credinciosului seu servitor Iohn.

Pe căud Blackwurst şi cu Iohn dormeau liniştiţi, capii jidanilor din Iaşi, doctori, bancheri şi licenţiaţi, preparau articole pentru jurnalele din străinătate şi mai cu samă din Austria, in care batjocoreau naţiunea română, prefăceau adevĕrul in minciună, denaturau faptele şi se arĕtau pe dènşii ca cei persecutaţi şi fără dreptate. Ziarele din străinătate ascultau asemenea poveşti, chiar cele favorabile Românilor le produceau şi nimĕrui nu-i venea curajul să-i apere la auzirea cumplitelor atrocităţi comise incontra Evreilor.

Eată ce eşì peste trei zile in „Neue Freie Presse:

Bucureşti. O nouă persecuţie in contra Evreilor: La o ingropare a unui rabin, care avea loc in Iaşi, mai mulţi Români se răpezirĕ asupra pacinicilor Evrei ce asistau la inmormĕntare şi-i maltratarĕ in modul cel mai cumplit. Vr'o trei dintr'ènşii sunt astăzi la spital şi in pericol de a perde viaţa. Autorii acestor masacre neauzite nu au primit pănă acuma nici o pedeapsă şi se primblă pe uliţe in aplausul unei populaţii sĕlbatice. Căud oare Europa va lua definitiv in mănă cauza nenorociţilor Evrei din România? Popoarele occidentale insuflate de focul libertăţii şi al umanităţii, mult ma¡ suferì-vor ăncă ca Românii să-şi bată joc de ele şi de decisiunile lor respunzènd la binevoitoarele lor sfaturi şi sprijine prin masacre şi noue persecuţiuni? In ajunul unei noue ere de libertate şi de prosperitate ce are să-şi iee avèntul peste Orient, România singură turbură liniştea prin intunecatul ei fanatism şi nenumĕratele sale persecuţiuni. Tractatul de Berlin nu a făcut din România un cuib de desordine şi puterile semnatare trebue să iee in grabă mĕsuri pentru recunoaşterea complectei egalităţi şi darea drepturilor civile şi politice tuturor Evreilor din România.“

Acest articol fù reprodus de jurnalele franceze, germane şi engleze. Mai toate făceau reflecţie foarte puţin binevoitoare României.

Master Blackwurst cetì numitul arţicol in „Times“.

Căud sfirşì de citit rupse jurnalul bucăţi şi sărind ca un leu strigă:

„Iohn! răpede hărtie de scris... am aflat secretul chestiunii israelite in România! De nu voiu convinge eu opinia publică despre adevĕrata stare de lucruri, voiu desespera in adevĕr de civilisaţia occidentală.

— Insfirşit, inţelegi şi dumniata ura mea incontra Evreilor, strigă Iohn cu bucurie.

XXIX.

Jockey-Club.

Pe când cea mai mare turburare domnea in Iaşi; pe când scrisorile şi depeşele se schimbau intre guvern şi prefecţi pe de-o parte, intre consuli şi străinătate pe de alta, Master Iohnston trimise următoarea scrisoare către Times:

Domnule Editor,

„Subsemnatul, supus american, autorul aşa numitelor masacre comise de Români asupra Evreilor, vin a vĕ expune următoarele observări relative la chestiunea Evreilor din România“ etc.

Articolul seu in intregime apărù in No. 263 din „Times“ şi reprodus de toată presa engleză şi americană incepĕnd de la „New-York-Herald“ până la „Omaha's Intercenor“. Cea mai mare parte din ziarele de pe continent il reproduserĕ şi ele. Tăria argumentelor din articolul lui Blackwurst, curioasele revelaţiuni ce dădea făcù pe multă lume să se intrebe: oare aşa numita chestiune israelită cum e presentată Europei, nu este ea o mistificare?

Nu trecurĕ multe zile şi Master Iohnston făcù cunoştinţă cu un tĕnĕr şi bogat evreu din Iaşi d-nul Leon (Leibu) *Iţicovescu*, supus austriac, dar care voea să figureze pe listele guvernului ca român jidan (sau jidan român). Domnia-sa voind să figureze totodată şi in lista acelora care au produs „opuri literare şi ştiinţifice“, tradusese de curĕnd pe Hamlet din englezeşte. Un critic reuvoitor insă susţinea că traduceréa ar fi fost făcută din nemţeşte, după Schlegel, şi in tot cazul ca vai de ea. Astfel Hamlet zice intr'un loc: „Nu poţi să cănţi din flaut şi vrai să cănţi din *eu?*

După ce vorbirĕ despre cald şi frig, d-nul Iţicovescu il intrebâ de ce el, Blackwurst, e atăt de duşman Evreilor. Consulul american din Bucureşti, din contra, ne sprijină, zise tĕnĕrul evreu.

— Se poate; naţiunea americană insă nu vĕ iubeşte; nu e mult decănd o mulţime de evrei au fost alungaţi de la Coney-Island. Mĕ tem că aceeaşi soartă vĕ aşteaptă şi in România.

„O de aceasta nu ne temem; noi avem spijinul puterilor, avem alianţa israelită şi avem... bani.

— Şi voiţi să vĕ introduceţi cu deasila in sinul naţiunii romăne?

„De vreme ce avem puterea pentru noi

— Atunci şi Românii ar trebuì să vĕ facă Români cu deasila; ar trebuì ca in templele dumnevoastră să predicaţi in româneşte; să nu aveţi şcoli particulare; evreii afiliaţi la alianţa israelită să-şi peardă cetăţenia română etc.

„Şi in calitate de cetăţean american, imi spuneţi aceste lucruri?

— Nu; vorbesc ca un filosof; am călĕtorit mult şi ştiu ce trebue fiecărei ţeri. Noi americanii suntem tari, bogaţi şi energici; deaceea nu ne temem de nime.

In acest moment intrâ Iohn şi aduse o scrisoare care cerea un respuns imediat.

D-nul Iţicovescu se retrase, promiţĕnd lui Blackwurst că va venì altă dată pentru a-i destăinuì ceva foarte insemnat.

Scrisoarea era de la Elena, care-l ruga să treacă numai decăt desară pe la dĕnsa, pentru a-i da oare-care sfaturi şi a revedea pentru cea din urmă dată adresa ce era să trimată la Cameră.

„Ce ne mai remăne de făcut pe astăzi Iohn? intrebâ Master Iohnston Blackwurst.

— De cascat, zise Iohn punĕnd măna la gură. In ţara aceasta iţi intră lenea pe urechi.

„M'aş duce să vizitez ezuurile oraşului...

— Nu aveţi ce vizita, de vreme ce nu există.

„Atunci aş merge la Clubul proprietarilor pentru a lua informaţii statistice, asupra agriculturei românești. Clubul trebue să aibă o bibliotecă foarte bună şi inzestrată cu documente originale asupra productelor acestei ţeri. Ţi-aduci aminte de clubul din Cincinnati?

— Porcopolis?

„In adevĕr aşa s'a poreclit bietul oraş; haidem dar la Clubul proprietarilor...

— Clubul proprietarilor? zise onorabilul domn Tikfleet, intrănd. N'ai ce căuta. Dacă vrai poţi să mergi desară la balul de la acel club unde ai să intălneşti tot soiul de oameni, numai proprietari nu. Poţi să joci şi cărţile căt voeşti. Informaţii statistice nu căuta, căci au să te ridă. Căt despre bibliotecă, ai să găseşti numai „le parfait cuisinier“ la bucătărie. Ce e drept, bucătarul francez e foarte bun.

„Bine. Atunci voiu merge la Jockey-Club; vrau să vĕd ce s'a făcut cu rasa cailor moldoveneşti, atăt de vestită in veacurile trecute dupăcum imi spunea un profesor român mai deunăzi. Au adus desigur armasari arabi, au instituit premii pentru caii de lucru?

— Jockey-Club se ocupă de toate numai de cai nu. Poimăne e bal şi acolo; bucătăria de asemene...

„Bucătarul e francez, are „le parfait cuisinier“, ştiu dinainte ce ai să-mi spui, zise Blackwurst rizĕnd. Prea iţi baţi joc de lume, onorabile domn Tikfleet.

— Ferească Dumnezeu! Te vei incredinţa insuţi.

„Atunci ce mĕ sfătueşti să fac?

— Poţi să mergi la Universitate.

„Bine zici. Care e cel mai celebru dintre profesori? Acela acărui nume e cunoscut de lumea intreagă?

— Intreabă pe portar, căci eu nu ştiu.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

N. D. Xenopol.

POESII.

POVESTEA LACRIMIOARELOR.

Floricele mult smerite
Pe sub tufe tăinuite
S'au ascuns de ochii lumii
Şi de cursele minciunii

Ele 'n liniştea lor mare
Au privit din depărtare
Rĕle 'n lume căte sunt,
Chinuri căte-s pe pămĕnt.

Şi când timpul de 'nflorire
Le sosì,—fără de ştire
O durere le-a cuprins,
Şi din sinul lor aprins,

Şir de lacrimi, lăcrimioare,
Au curs lin rĕcoritoare;—
Ear din lacrimi până 'n zori
S'au făcut gingaşe flori.

CA MI-AR SDROBI...

Că mi-ar sdrobì suspinul şi sufletul in mine,
Şi că de lacrimi ochii simţì-voiu că se sting,
Nu mi-ar păsa nimica, ci tot gândind la tine
Intreaga mea viaţă eu aş voì să plâng.

Dar mĕ cuprinde jalea când cuget, că odată
De chiar aceste lacrimi ce plâng azi urma ta,
Imaginea-ţi iubită in sufletu-mi păstrată,
Din suflet va fi ştearsă,—şi eu te voiu uita!

Veronica Micle.

EA.

Lumea cu a ei podoabe, flori şi raze 'nvietoare,
Cânturi dulci ce uşurează, vorbe ce sunt mângăeri,
Indoeală şi speranţă, chinurile trecĕtoare,
Toate sunt cuprinse 'n tine—tu eşti *azi* şi tu eşti *eri*.

Infinitul, mare-adâncă fără fund şi fără maluri
Ce ascunde lumea 'n sinu-i ca pe un mărgăritar,
Este dragostea mea sfântă—ideal din idealuri,
Ce pe tine te ascunde ca pe-odorul cel mai rar.

N. Volenti.

SETEA DE IUBIT.

Din mica-mi copilărie
Simţii setea de iubit,
Şi cu anii din junie
Setea mea s'a înăsprit.

Multe mândre-aici sub soare
Eu la pept cu drag am strins,
Însă setea-mi arzătoare
Vai! nici una nu mi-a stins!

Eu ceream marea profundă
Ca să-mi stempăr focul crud,
Ele-abia-mi dădeau o undă
Să pot buzele să-mi ud.

Ah! natura neghibace
Când imi puse setea 'n sin,
A uitat pe semne-a face
Şi isvorul s'o alin.

N. Pruncu.

MORMENTUL DIN BUSENTO.

(tr. d Platen).

Pe Busento la Cosenza noaptea gem cânturi profunde,
Din vertejuri echo sună, glas din apă le respunde.

Cetele de Goţi resboinici trec pe riu la deal la vale,
Pe un mort fără de samăn, pe-Alarich il plâng cu jale.

De-a sa ţar'aici departe i s'a stins zarea vieţii,
Când ei flutura pe umeri blondul păr al tinereţii.

Pe'ntrecute lângă ţermuri se string toţi pentru'n-gropare,
Spre-a muta riul din locu-i, ei ei sap'o nouă cale.

In noeanul scurs de apă ei pământul destupară,
Şi pe mort armat, călare, in adânc il aşezară;

Peste el ş'a lui comoară apoi lutul năruesc,
Ca să crească erburi nalte din morméntul vitejesc.

Atunci unda fù intoarsă earăş la vechea ei cale;
Straşnic spumegând Busento in albia-i se prăvale.

Şi in chor bărbaţii cântă: Dormi in slava-ţi viteje-scă!
Lacomul Roman vr'odată groapa să nu-ţi pustiească.

Au cântat... De-aceste cânturi oastea gotă se resună.
Busento, din mare'n mare, du-le cu tine'mpreună!

PELEGRINUL DIN ST. JUST.

(tr. d. Platen).

E noapte-afară văjiu furtunile vrăjmaş,
Părinţi, deschideţi uşa acestui sfânt locaş!

Să odihnesc aice pân' clopotul resună,
Al cărui glas in templu la rugăciuni v'adună.

Ce-aveţi in casa voastră să-mi pregătiţi voi mie,
Un sarcofag şi haina cea de călugărie.

O chilioară daţi-mi, pe loc să fiu sfinţit!
Mai mult de jumătate eu lumea-am stăpânit.

Pe capul ce la foarfeci se pleac' acum smerit
Coroane măestoase odat' au strălucit,

Şi umerii sub rasă de-acuma gărboviţi,
Cu 'mpărăteşti veşminte au fost impodobiţi.

Mai nainte de moarte cu morţi m'asemuesc,
Ca vechea 'mpărăţie eu cad, mă risipesc.

PAREUL.

(tr. din Goethe).

Frumos şi limpede părău,
Etern grăbeşti in drumul tău;
Stau şi gândesc privind cum mergi:
De unde vii şi unde-alergi?

„Din sin de stinci eu mă pornesc,
Pe drum de flori călătoresc,
Ceriul iubit pe valu-mi lin
Cu drag resfaţă chipu-i senin.

Deaceea vesel e traiul meu,
Făr' a şti unde, mă duc mereu;
Cel ce din peatră mi-a zis să ies
Mă va conduce in al meu mers.

M. Pompiliu.

„Vocea Romana“

Acesta este titlul unui nou jurnal, apărut zilele aceste in Craiova. In articolul de fond intitulat „Advertimentu preliminariu“ se dă samă despre tendinţele jurnalului şi motivele care i-au dat naştere. In acest specimen de pedantism literar, principalii autori d-nii G. M. Fontaninu şi I. Cl. Raymond ne spun că in Craiova s'a formatu un „*Glubu professorale*, asociatiune a Professoriloru si invetiatoriloru de veri-ce gradu“, că nişte conferinţe ţinute de membrii *Glubului* „au avutu de resultatu principale, co s'au potutu stabili intre membrii corpului didacticu unu torrente communicativu de ideie, offerindu spiritului unu pretiosu alimentu...“ că in fine Glubulu au ajuns să infiinţeze un jurnal care să represinte direcţiunea limbistică in Craiova. Această direcţie este caracterisată „pre de ua parte ca *Progressu retrospectivu spre classicitate* si romanismu, pe de alt'a ca *Eclecticismu rationale* de totu ce este bunu si genuinu...“ Aceste cuvinte bombastice şi pedante se esplică mai la vale astfel: directiunea traditionale si prin escellentia nationale fiendu astadi contrabalanciata de ua noua directiune, care purcediendu den Iassi dejà culminedia in Bucuresci si care se poate caracterisa ca *Conservatismu modernisatu multicoloru*, manifestandu-se in scriptura ca *Fonetismu irreservatu* ... redactorii „Vocii Romane“ crediura... se se audia si vocea câtu de debile si modesta, ce resuna den betrana Craiova...“

Dar cu stilul din această programă nici pe departe nu se pot compara nişte monstruosităţi de versuri, pe care d. Fontaninu le intitulează „mostre de versificatiune in limba eclectică“ şi le numeşte „modeste si intemplatorie tentative.“

Eată versuri *mostre* din „Remasu bunu“ „ballata populare Transilvana in versuri trochaice rimmate de 15 syllabe“:

— Ah! dorite, dulce Petre, i respunde mundra sea,
Cumu se mai viuediu de tine-in departare me afflandu
Si purtandu castiga negra pentru cliaru viueti'a tea;

Unu momentu domnì tacere—Petru Flórea-si imbraciâ,
Unu sarutu intensu, ardente sigillâ cestu legamentu;

O a doua mostră „Essordiulu si invocatiunea unui proectatu „Traianu“, fragmentu epicu in versuri iambice nerimmate de 14 şi 13 sylabe“ sună:

O genie potente allu Romei veclie-eterne!
Inspira versulu temidu allu seui stranepotu;
Se pota demnu narrare vertutea strabuneasca,
Romaniloru de-essemplu, altòru-a de temutu.

Nu mai puţin nostime in toate privinţele sunt şi celelalte bucăţi: *Oare-candu*, fragmentu de elegia in versuri iambice nerimate, *Appelu la arme*, oda bellica... şi Oda dedicata Domnului Georgiu Mariniu Fantaninu, de un şcolar intern din clasa V.

Toate aceste monstre sunt urmate de „note esplicative“, fără păreche in felul lor. Astfel *feurosu* formă corectă in loc de fioros, *inteneuricu* in loc de intuneric, *mundra* in sens de frumoasă „probabile den lat. *mundula*, *nostrui* maced. rom. in loc de „allui nostru“, *imbraciare* mai corect decât imbrăţişare, *discetare* formă primitivă, din care s'a modificat deşteptare, *colpire*—lovire etc.

De bună samă nu va fi nici un oraş in ţară, care să invidieze spiritul literar din Craiova, insă ori ce om cu bun simţ nu poate să nu regreteze, că tinerimea şcolară din liceul Craiovei este impinsă pe această cale falşă a studiului limbei romăneşti.

M. P.

ERATĂ.

Pag. 116 col. II. l. 14 in loc de „numai doară de o parte“ ceteşte „numai doară o parte.“

Pag. 117 col. I. l. 38 in loc de „Popa Grigorie din Mahaciu in Transilvania despre care insuş D. Hasdeu nu ştie nimic“ ceteşte „Despre popa Grigorie din Mahaciu in Transilvania insuş D. Hasdeu nu ştie nimic.“

P. 119 c. I l. 16 in loc de instrucţiunea c. construcţiunea
„ „ „ II „ 32 „ furnicând c. furmicând
„ 120 „ „ „ 6 „ acele, care c. 3) acele care
„ 121 „ I „ 1 „ in ţerile c. in părţile
„ „ „ „ „ 34 „ aceiaşi ceteşte aceleaşi
„ 122 „ „ „ 10 „ dâns „ dans
„ „ „ II „ 18 „ djiej „ dziej.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui M. M. in B. Strofele 1 şi 2 zic tot aceeaş, strofa 3 nu zice nimic.

D-lui O. Dl. Lucrarea d-v. nu merge de loc. Nici gradaţiune, nici imaginaţie, nici interes; ar mai putè ţinè aşa încă zece coli.—Cât despre dramă fie cât de *revoluţionară*, numai *bună* să fie.

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XIV. — No. 5. 1 August 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

Mircești, 1880.

Amice,

Am perdut in zilele trecute un tovarăș de copilărie care purta un nume mai mult de șatră decăt de salon, căci se numea Porojan! El a fost unul din robii noștri, țigan lingurar de soiul lui, insă pitar de meserie.

Mărturisesc că m'am simțit cuprins de-o adăncă măhnire cănd am aflat că el s'a mutat cu șatra pe ceea lume, ca mulți din contimpuranii mei, boeri, țĕrani și țigani, cu care m'am incălzit la soarele Moldovei timp de jumĕtate de secol și mai bine! — Am perdut in Vasile Porojan pe cel de pe urmă martur al inceputului vieții mele, rivalul meu in jocul de arșici și in asvĕrlitura de petre pe deasupra bisericei Sfăntului Ilie din Iași, vecină cu casa părintească.

Valurile lumii și treptele sociale ne-au despărțit de mult unul de altul; eu inălțăndu-mĕ pe scară mai pănă in vĕrful ei, și el remănĕnd jos fără a putè pune piciorul nici măcar pe ăntĕia treaptă; insă acum 50 de ani eram amundoi egali dinaintea soarelui fiind deopotrivă părliți de dĕnsul, și formam o păreche nedespărțită decum resărea lumina zilei pănă ce apunea. — Poamele din grădină nu apucau niciodată a se coace din causa noastră, căci amundoi știam a ne acăța ca veveritele pe vĕrfurile cele mai nalte ale copacilor roditori. Evreii nu mai indrăzneau a trece pe strada casei noastre din causa sburutăirilor de petre cu care ĕi improșcam.

Meșteri in arta de a fura merele și perele de pe crengi; indrăznĕți la asaltul stogurilor de fĕn, din vĕrful cărora ne plăcea a ne da de-a rostogol; neobosiți la „Puea-Gaea", la „Poarca", la „Țirca" și chiar iscoditori de nouĕ jocuri, eram măndri unul de altul!.. Singura deosebire ce exista intre noi doi consista intr'aceea că pentru făr'delegile noastre copilărești, numai Porojan era pedepsit de cătră jupăneasa din casă, mama Gahița! Căte bătăi a măncat el sĕrmanul! pe socoteala mea!.... De-abia scăpat din mănile jupănesei cu chica topor și cu o-

brajii bujorați de palme, el alerga la mine și, uitând usturimea, mĕ indemna să ne jucăm in puf. Eu il măngăeam dăndu-i căteva parale turcești ca să cumpere halviță și simit, douĕ *friandize* cum zic francezii, douĕ *delicatessen* cum zic nemții, pentru care Porojan era in stare să-și vĕnză căciula dacă ar fi avut-o, și eu in stare să-mi dau papucii din picioare.

Ce talent avea el pentru confecționarea arcelor de nuele cu săgeți de șindilă! Cum știa de bine să inalțe smei de hărtie poleită pănă sub nori și să le trimeată ravașe pe șfară!... Acei smei cu cozi lungi erau fabricați de dascălul bisericei și purtau pe fața lor următoarele cuvinte scrise cu slove cirilice:

„Afurisit să fie cu tot neamul lui, și să „ardă in jăratecul iadului acel care ar găsi „acest smeu căzut și nu l'ar aduce in ograda „Sfăntului Ilie.“

Smeul sforăind purta acest blăstem pe deasupra orașului, fiind pănditde toți băeții mahalalelor, și cănd i se intămpla să cadă din vĕzduh devenea prada lor; blăstemul nu producea nici un efect, din causă că hoții nu știau carte; insă Vasile Porojan pleca indată ca să-și găsească paguba, sărea peste zaplazĕ, péste garduri, pănă ce da de hoți, incepea ceartă cu ei, și căteodată isbutea a se intoarce cu o bucățică din coada smeului in mănă, ear mai adeseori el venea cu pĕrul vĕlvoiu și cu cămeșa ruptă.

Atunci fața lui se posomorea și ochii lui se aprindeau de dorul resbunării. Cu o iscusință de sĕlbatic, el își pregătea armele, adică o peatră rotundă legată de capĕtul unui pac de șfară, și cănd vedea pe deasupra capului inalțăndu-se vre-un smeu străin deodată asvĕrlea peatra in vĕzduh și o asvĕrlea cu atăta măestrie incăt peatra sbura totdeauna pe deasupra șferii smeului și cădea ear lăngă el.

„Al nostru-i, cuconașule!.. striga Porojan cu glas triumfător; și in adevĕr, trăgĕnd șfara lui incălcită de acea a smeului, acesta incurĕnd cădea in mănile noastre.

Ce bucurie!.. Nici o comoară nu putea plăti acea isbăndă.

Tovarășul meu, pe lăngă aceste dispositii de știință strategică, mai poseda și aplecări artistice; el suna din drămbă cu un talent la care nu am putut ajunge niciodată și pe care il admiram mai mult decăt am admirat mai tărziu talentul lui Liszt... știa să imiteze șuerul șerpilor și să-i cheme astfel la el, cănd ne rătăceam impreună prin fĕnațele inflorite din lunca de la Mircești... și insă toate aceste aptitudini ale lui fiind nesocotite, el a fost destinat a devenì pitar.

Intr'o bună dimineață Porojan a fost dat pe măna unui brutar pentru ca să invețe a plămădì păni, ciurecuri, colaci, cozonaci etc., și eu am fost trimis la pansionul d-nului Victor Cuenim ca să invĕț tot ce se invĕța pe atunce: un pic de franțuzească, un pic de nemțească, un pic de grecească și ceva istorie, și ceva geografie pe deasupra.

Adio nepăsare a copilăriei! adio libertate! adio fericire!

Ce-a fi pățit tovarășul meu sub lopata brutarului, nu știu, dar căt pentru mine imi aduc aminte că, lipsit de Porojan, imi părea că eram o ființă fără umbră.

Acea viață nouă de școlar inchis in sală de studiu, ghemuit pe un pupitru și con-

demnat a invĕța pe de rost verburi franceze, germane și grecești; a) obligația de a ne trezì dimineața in sunetul unui lighean de alamă lovit ca un tamtam chinezesc de doamna Cuenim; sila la care elevii erau supuși de a mănca bucate cu care nu erau deprinși; o mie de mici miserii ce sunt legate de bietul copil eșit din casa părintească, foamea, frigul, neodihna, și esamenele zilnice a profesorilor, mĕ adusese la o desperare amară... Deși luam parte la jocurile camarazilor mei cănd suna oara de recreație, insă cea mai scumpă petrecere a mea consista intru a mĕ sul pe capra unei trăsuri vechi și părăsită sub o șură deschisă din toate părțile. De-acolo priveam cu melancolie dealurile Socolei, mișcarea nourilor pe intinderea cerului, trecerea cărdurilor de cucoare prin aer, drumul vestit a Bordii ce ducea in țara de jos și mai ales orizonul albastru, orizonul necunoscut și plin de-o atragere misterioasă... Dorul de călĕtorii se deșteptase in mine decănd intr'o noapte, doi școlari, frații Cuciuc, ne povestiserĕ nenorocirile lui Robinson Cruzoe, și de-atunci mintea mea devenise un muzeu de tablouri ce representau corăbii sfărmate de stinci, valuri de mare umflate căt munții, cete de sĕlbatici care frigeau oameni pentru ospĕțul lor, etc.

Mare inriurire au exercitat asupra imaginației mele de copil intămplările lui Robinson povestite de frații Cuciuc! Acești elevi aveau o memorie extraordinară și aptitudine la invĕțătură, douĕ calități care erau de natură a-i duce departe... dacă nu i-ar fi dus in spănzurătoarea de pe cămpul Frumoasei, ca paricizi, indemnați la crimă de insaș mama lor.....

Un rege alungat din țara lui și-a fi aducĕnd adeseori aminte de tronul seu aurit. Astfel imi aduc aminte eu de capra trăsurei de sub șopron. In momentele ce stam urcat pe ea, imagina lui Porojan trecea pe dinaintea ochilor mei țintiți, insă nu neagră și veselă, ci pudruită cu făină și umilită de această albeață nefirească. După dĕnsa veneau figurile celorlalți robi servitori din casa părintească și anume: Stoica, viziteul tătănimeu care avea mania de a fura tingirile cu bucate din curțile boerești pe unde părintele meu se ducea in visită, și le ascundea in lădița trăsurei, fără a se găndì că va fi tradat de mirosul bucatelor și de zinghenitul tingirilor urducate pe pavea. Ana, femeea lui, pe care el cerea să o lese sub cuvĕnt că: *i s'a invechit țiganca.*—Costachi bucătarul, care nimerea foarte bine sarmalele, ihnelele, ostropĕțurile, etc., dar se incurca in blanmangele, căci le da un miros de sopon... *inde*, era obligat să le mănănce intregi. Casandra, Maria și Zamfira, trei fete frumoase pe care mama Gahița le luase cu deasila din Țigănimea de la Mircești pentru ca să le crească in casă, să le deprindă a coasĕ la gherghef, etc. — Casandra, albă ca o fată de boer, se inamorase de Postolachi cobzarul de la țară, și dorea să se mărite cu el, insă jupăneasa o căsătorì făr' de voe cu Costachi bucătarul, obligănd pe Postolachi să-i cănte la nuntă! — Zamfira mai norocită, isbutì a fugì cu Didică scripcarul de la care am adunat mai multe cănțece poporale, și a duce o viață nomadă cu iu-

bitul ei până a murit, nu se ştie cum şi unde.

Cât pentru Porojan, el devenì un pitar de frunte sub ciomagul profesorului seu şi fù ridicat la rangul de ciurecar a căsei. Cariera lui fù astfel desemnată pe gura cuptiorului cu litere neşterse de cărbune!... Domnii ţĕrii puteau să se mazilească; datinele puteau să se schimbe in Moldova, faţa lumii putea să se prefacă in ori ce mod; eu, tovarăşul lui de odinioară, puteam să devin din simplu Comis ce eram, Postelnic mare, Ministru, Domn chiar!.. Postolachi avea să remăe pitar şi numai pitar până la sfirşitul vieţii sale!... Stranie nedreptate a soartei!

Din ziua tristă a despărţirii noastre, numai Duminecele ne mai intălneam in curte, când ne intorceam de la *pansioanele* noastre, şi atunci recăştigam tot timpul perdut cu studiul... Ambiţia noastră era de a chitì şi a sburutăì cu petricele late şi rotunde pe palamarul bisericei Sfăntului Ilie, când el, suit in clopotniţă, bătea toaca, esecutând variaţii fantastice cu ciocanul de lemn pe scăndura spănzurată alături cu clopotele. Intr'o zi avuiu satisfacerea de a-l lovì peste mănă tocmai când obţinea un admirabil efect de toacă. Auzirăm un răcnet in naltul cerului şi pe urmă o grindină de ameninţări care cădeau de sus pe capul nostru. Fiind insă că distanţa ce ne despărţea de palamarul virtuoz era mare, i am respuns prin o nouă bombardare şi, ca Parţii, am rupt-o de fugă voinicește. Victima noastră se plănse la dascăl, dascălul la diacon, diaconul la preot, preotul la jupăneasa Gahiţa. Resultatul acestor plăngeri succesive a fost că indată furĕm prinşi pe 'mprejurul bisericei şi duşi dinaintea maicei mele care mĕ dojenì puţin cu blăndeţe şi apoi mĕ şterse de sudoare pe obraz... Ear Porojan plătì gloaba pentru amundoi... Sĕrmanul! Mult l'a costat onorul de a fi tovarăşul de nebunii a cuconaşului.

Asemenea o păţì şi inainte de a fi daţi la invĕţătură.

Pe la 1827 aveam de profesor pe călugărul Gherman, acel care a vĕndut lui Gr. Ghica-Vodă manuscriptul lui Şincai. El şedea la noi, şi afară de mine, avea şi alţi elevi externi, dintre care pe M. Cogălniceanu. Acesta venea in toate zilele, imbrăcat in antereu de cutnie şi purtând un işlic rotund de pele de miel sură... Vai de nenorocitul işlic! el devenise o minge in mănile noastre şi ne atrăgea ocări aspre din partea părintelui Gherman, ba uneori chiar şi palme. Cum să ne resbunăm?.. Vasile Porojan găsì modul de resbunare!... Dascălul nostru avea obiceiu să doarmă după amiazi şi să horăească de se resuna ograda. El atunci se afla intr'un soiu de letargie din care nu l'ar fi trezit nici tunul. Profitând deci de această imprejurare, ne-am apucat de am zugrăvit cu cerneală vişinie sprincenele, barba şi musteţele călugărului. Efectul produs a fost de minune!... Părintele Gherman nu mai indrăznì să easă in lume vr'o două luni de zile pentru ca să scape de glumele oamenilor, ear bietul Porojan făcù pentru prima oară cunoştinţă cu sfăntul Neculai din cuiu.

Sunt dator insă a mărturisì că amicul meu ştia să rabde suferinţele cu un stoicism

antic. Nici ţipa, nici vărsa lacrimi, dar plăngeam eu pentru dĕnsul.

Insfirşit sună ora unei despărţiri com plecte!... In vara anului 1834, d-nul Cuenim dusese elevii sei pe malul Prutului pentru petrecerea vacanţiilor. Eram in gazdă pe la casele ţărăneşti din satul... X, şi ne găseam la largul nostru; veseli, nebuni, sburdalnici ca rĕndunelele. Intre sat şi riu se ridica un buchet de copaci rari şi pletoşi, care devenise arena jucăriilor noastre. Adăpostiţi la umbra lor, priveam Cazacii de pe cela mal, inarmaţi cu suliţi lungi şi cănd ne scăldam strigam la ei: *ʒdrasti cĕolovec*, ca şi cănd am fi salutat pe Cesar.

Şedeam intr'o amiazi culcat la tulpina unei răchiţi, crezĕndu-mĕ că-s Robinson Cruzoe, şi aşteptănd să apară de după copaci o ceată de sĕlbatici, cănd zării deodată figura lui Porojan!

— Vasile!... am strigat cu bucurie... Vasile!...

„Eu, cuconaşule, respunse Porojan. Am adus o scrisoare a boerului lui domnul Cuenim.

— Şi te-a trimis pe tine?

„Ba nu; dar m'am luat pe urma slujitorului de la Visterie care a fost insărcinat cu scrisoarea. Imi era dor să te mai vĕd odată, cuconaşule, păn' a nu te duce la Paris.

— La Paris? eu?...

„Aşa... am auzit vorbind fetele de sus, că boerul a hotărit să te trimeată la carte, tocmai in fundul lumii... şi am venit să te rog ca să mĕ iei cu d-ta.

— Lasă pe mine, Vasile;... făr' de tine nu mĕ duc,—am respuns cu siguranţă.

Insă peste vr'o zece zile mi-am luat adio de la maica mea care plăngea, de la tatul meu care se stăpănea ca să nu plăngă, de la frate, de la soră, de la mama Gahiţa, de la servitori, şi am plecat, lăsănd in urma mea pe bietul Vasile Porojan... Ochii lui se umpluserĕ de lacrimi pentru ăntĕia oară decănd il cunoşteam. Am plecat odată cu Alecsandru Cuza căruia norocul ĕi reserva tronul Romăniei, cu vĕrul seu N. Docan şi cu pictorul Negulici care a murit la Constantinopole in urma evenementelor de la 1848. Conducătorul şi guvernatorul nostru era insuş secretarul vestitului Coraï, d-nul Filip Furnasaki.

Cinci ani intregi am stat in Paris, cercănd, după dorinţa părintelui meu, să mĕ pregătesc pentru studiul medicinei, apoi pentru studiul dreptului... Cercare zadarnică! fiind contrară imaginaţiei mele vagabonde şi aplecării mele pentru literatură.

La intoarcerea mea in ţară, pe la sfirşitul anului 1839, după o plăcută călĕtorie prin Italia, am găsit casa părintească complectă ...Porojan singur lipsea, căci fugise a doua zi după plecarea mea la Paris şi nu se mai intorsese la stăpăni, de frica sgardei cu coarne de fer, şi mai cu samă de groaza poliţaiului Urzică prin mănile căruia era obiceiu ca să treacă toţi ţiganii leneşi, talhari sau prea iubitori de libertate... Nu trecù insă mult timp şi el apărù in curte, căci auzise de intoarcerea mea. Dorul de mine il făcù să infrunte asprimea pedepsei ce meritase... dar am avut nespusă mulţămire de a-l scăpa şi de a-l reintegra earăş in postul seu de pitar al casei.

După moartea părinţilor mei, am eliberat

toţi robii noştri, voind astfel să recunosc amicia lui Porojan pentru mine. Frumoasă zi a fost aceea când din balconul casei de la Mircești, am declarat ţiganilor adunaţi că sunt liberi! Că nu li se vor mai lua copiii pentru a fi crescuţi şi deprinşi ca servitori in casa boerească, şi că pot să meargă unde le place fără impedecare din partea nimĕrui.

Surprinderea lor s'a manifestat prin o esclamare sĕlbatică, şi bucuria lor prin o mie de sărituri deşanţate ca oameni muşcaţi de tarantelă. Vr'o trei bĕtrâni insă au inceput a plânge şi a-mi zice:

„Stăpâne, stăpâne, ce ţi-am greşit ca să „ne urgiseşti astfel, pĕcătoşii de noi!.. Ne „faci slobozi?... Cine o să ne poarte de „grijă de azi inainte?... Cine o să ne hră„nească, cine să ne imbrace, cine să ne cu„nune, cine să ne ingroape?.. Stăpâne, nu „te indura de noi şi nu ne depărta de mila „Măriei tale!“

Vorbe deşarte pentru mulţimea ce intrase in parocsismul beţiei!... Toţi, părăsindu-şi bordeele, plecarĕ adouazi cu tot avutul lor ca să meargă?... Unde?... Nu o ştiau nici ei, dar se pornirĕ ca să calce peste orizon şi să afirme dreptul lor de oameni liberi... Laea se oprì la cea intâi crâşmă pentru ca să celebreze noua lor posiţie socială, apoi se oprì la a doua crâşmă pentru ca să cinstească in sănătatea cuconaşului, apoi se oprì la a treia pentru ca să boteze cu vin *libertuşca*, apoi la a patra pentru ca să guste dacă, rachiul *liber* e mai bun decât celalalt etc., etc., şi astfel au dus-o intr'una pănă ce, bĕndu-şi pănă şi căciulele, şi apucându-se de furturi, au ajuns in inchisorile de la Roman, de la Peatra şi de la Bacău.

Peste şese luni, s'au intors cu toţii la Mircești, goi, bolnavi, morţi de foame, inghetaţi de ger şi au căzut in genunchi cu rugăminte ca să-i primesc ear robi *ca in vremile cele bune*, dupăcum spuneau ei... Această reintoarcere de bună voe la sclăvie, m'au făcut a cugeta mult asupra modului de a libera popoarele ce sunt sclave din născare, şi m'am convins că precât e de neomenos faptul de a lipsì pe un om de libertate, pe atât e de necumpĕtat faptul de a libera deodată pe un sclav fără a-l pregătì la fericirea ce-l aşteaptă şi a-l ferì de neajunsurile unei libertăţi pripite.

Porojan insă nu impărtăşì soarta celorlalţi ţigani. Devenit liber, el se duse să exerciteze in ţinuturi meseria lui de pitar şi insfirşit se stabilì la Peatră. Astfel ne perdurĕm din vedere ani indelungaţi... Mi se spusese chiar că ar fi murit!...

Intr'o zi, pe când şedeam la masă in umbra copacilor din grădina de la Mircești, zăresc un străin cu surtuc de Nankin şi cu picioarele goale... Figura lui nu-mi părea necunoscută... o privesc cu luare-aminte ... Ce să vĕd?... Porojan!.. Cine poate spune bucuria mea!... Tovarăşul meu de copilărie! trăeşte!.. eată-l!.. eată-l plângĕnd şi sărutându-mi mănile!.. Nu ştiam ce să-i dau ca să-i fac mulţămire... imi venea să-l poftesc la masă; să-i propun o partidă de arşici.

După cele intâi momente de uimire, el imi povestì Odisea lui, un lung şir de miserii omeneşti, apoi se rugâ să-l primesc a fi pitar la Mircești, zicĕnd că voeşte să

moară unde s'a născut. Am primit cu recunoştinţă, l'am imbrăcat din cap pănă 'n picioare, i-am hotărit o leafă bună şi i-am gătit o odae deosebită in ogradă. El s'a instalat şi după două zile s'a făcut nevăzut impreună cu un cal a vatavului!

Deatunci l'am mai intălnit odată la Peatră, slăbănogit, plin de reumatisme, plecat spre pămănt de aspra mănă a bătrăneţei şi desgustat de lume. Sărmanul! a părăsit-o in sfirşit, luănd cu el partea acea din tabloul social care ne arată familiile boereşti incunjurate de servitori ţigani, precum erau casele Patricianilor Romani pline de sclavi aduşi din lumea intreagă.

V. Alecsandri.

---

a) Obiceiul era la pansion de a invăţa lecţiile pe derost. Elevii cei mari, studiind istoria, ajunseră la secolul al XVII şi recitau in gura mare pasajuri din istoria Germaniei. Sala resuna de cuvintele: *paix de Westphalie... paix de Westphalie* care mi se tipărise in creeri, fără ca să ştiu ce insemnează, dar ele mai tărziu mi-au fost de mare ajutor intr'un moment foarte critic. La 1836, trecănd esamenul de Bacalaureat in Paris, profesorul de istorie mă intreabă cum se numeşte pacea care au pus capăt răsboiului cunoscut sub numele de răsboiul de 30 de ani? N'aveam nici o cunoştinţă de istoria evului mediu şi remăsei mut dinaintea profesorului. Moment grozav căci de la respunsul meu atărna soarta esamenului!... Deodată incepù să-mi resune capul de cuvintele: *paix de Westphalie* auzite cu patru ani mai inainte, şi in nedumerirea ce mă cuprinsese, am rostit cu glasul uimit: *Paix de Westphalie!*

— Très bien! mon ami... au replicat profesorul şi mi-a dat o bilă albă!

Mult am binecuvăntat pansionul d-nului V. Cuenim, căud am aflat că am fost primit bachelier ès lettres!

VORNICUL GROZA.

Poem istoric.

I.

In ţara cea frumoasă şi darnică şi bună,
Unde Ceahlăul falnic cu cerul se 'mpreună,
Şi unde cresc stejarii căt nişte urieşi,
Ear urşii vin in luptă cu sdravenii plăeşi,—
Acolo vitejia pe munţii păduratici
Domneşte 'n libertate, ear vulturii carpatici,
Aprozii de la Baia stănd rănduri la hotar
Adese ieu in fugă pe Turc şi pe Maghiar,
Căci sunt crescuţi voinicii in dragostea de ţară,
Ce 'n lupte se aprinde şi arde viu cu pară,
Şi cine vra să intre pe sfăntul lor păment,
In el găseşte lesne, adănc şi larg morment; —
Străinul din Moldova e hăituit ca fiara,
Şi ţara este măndră şi fericită-i ţara
Că are la domnie pe nobilul păscar,
Ce stă in apărare cu peptul la hotar,
Şi 'n cetele duşmane căud Rareş se isbeşte,
Turbata lor potae sub busdugan turteşte; —
Odraslă a lui Stefan, el este respectat,
Mulţi suverani cu dănsul tractate-au incheiat: —
Zapolia văzăndu-şi domnia disputată,

Şi prin Perèni, Törec, de Ferdinand luată,
Lui Rareş Voevodul cerut' au ajutor;—
Atuncea al Moldovei viteaz cărmuitor,
Cu vornicul cel mare trămite lui oştire,
Zicĕnd: „Vornice Groază! porneşte cu grăbire,
„Te du in ţara Bărsei, şi fratelui Ioan
„De ajutor să-i fie cumplitu-ţi buzdugan!
„Să-i faci tu nişte cupe din scăfărlii nemţite,
„Ciolanele de Unguri mănunche de cuţite,
„Ear dinţii lui Perèni in salbă inşiraţi,
„Austriei viclene la găt să-i atărnaţi!

II.

E noapte, — pe albastrul adănc şi nesfirşit
Steluţele voioase din haos au eşit;
Păduri, cămpii şi sate par toate adormite
In taina cea adăncă a nopţii liniştite.
Din cănd in cănd prin frunze alină uşurel
O tĕnĕră suflare de cald primăvărel,
Ear tainicul luceafĕr in zarea albăstrie,
Suride ca o blăndă şi dulce bucurie,
Ş'o ploae luminoasă de raze aurii,
Revarsă peste lume ai ceriului ochi vii.
In neagra depărtare sub deal un roş clipeşte:
E focul unei taberi ce'n luncă se 'ndoseşte;
Sunt fiii lui Atila, sunt aprigii Maghiari,
Cu spenţere 'nfirate, mintene de husari;
Ei regelui Zapolia jurat' au neagră ură,
Şi moartea şi blăstemul rinjeşte a lor gură.
Un sgomot lung se urcă din tabără la cer,
Şi fie care cearcă cum tae al seu fer,
Căci prins'au ei de limbă şi au sigură ştire
Că vine din Moldova asupra lor oştire.
Haiducii groşi in spete, la braţ tari şi vĕnoşi,
Secuii faţă smadă, husarii mustecioşi,
Stau pălcuri prin poene,—ei poartă pe-a lor frunte
Dungi vinete de paloş,—privirile lor crunte
Cat lacome a pradă;—ca lupii flămănziţi
De carne şi de sănge, ei urlă răguşiţi.
Perèni vĕnzĕtorul e 'n fruntea astor fearĕ,
Perèni care dat-au corona ş'a lui ţară
Şi sfănta neatărnare lui Ferdinand pe bani,
Şi care astăzi fraţii ĕi schimbă in duşmani.
Alăturea cu dĕnsul se vede un alt Iudă:
E fiul lui satana, e Törec fiară crudă,
Oştean a lui Zapolia cu pept cu braţe tari,
Atlet care la Tisa sdrobit-au pe Bulgari;
De Ferdinand acuma ei sunt trămişi să prindă
Pe ţară stăpănire, Ardealul să-l cuprindă,
Pe cănd Zapolia craiul de ţară părăsit,
Să părăsească ţara se vede nevoit.

III.

In liniştea naturei, in miezul nopţii mute,
Un sgomot se aude pe văile tăcute,
Şi dincolo de Bărsa ce curge şopotind,
Un tropot de copite in peatră ropotind.
Şi vuetul tot creşte, şi lumea clocoteşte
De glasuri şi de pasuri, şi eată se zăreşte
In noapte umbra neagră de oameni şi de cai
Ce curg mereu in vale de pe intinsul plaiu.
Sunt sgripţorii Moldovei, sunt vulturii carpatici,
Ce sbor in miezul nopţii ca umbrele lunatici,
Şi prin pădurea deasă apar ei fioroşi,
Resbunătorii aprigi cu ochii săngeroşi.
Ei vin pe cai sĕlbatici, cu frăele svĕrlite,
Cu paloşe, cu arce, cu ghioage ţintuite,
Şi toţi dispar ca demoni in umbra stincilor,
Lăsănd in a lor cale cutremur şi fior.

Sdravan de la Farcaşa, un sdravăn brad de munte,
Cu braţe oţelite, cu reci priviri şi crunte,
Aduce după dĕnsul o sută de plăeşi,
Voinici crescuţi cu urşii pe munţii nalţi şi pleşi.
Härjab din Crucea-Dornei, ce pune la cap cruce
Acelui ce in luptă ursita i-l aduce,
Voios vine alături cu frate-seu Arcan,
Ce prinde cu arcanul in lupte pe duşman;
Şi Toaipă de la Neagra, şi Corbu din Sabasa,
Ce hăcuind pe duşmani la corbi aşterne masa;
Vin răpede la vale cum vine un şioi,
Suflat de uragane, crescut, umflat de ploi.
Lupan de la Zevoae ce-i din copilărie

Cu zimbrul de pe Brana strins in prietenie:
Ce beu din Brana apă şi apă din Siret,
Jurat-au ca să meargă in faţa morţii drept;
Ei au unul de soră o suliţă ce muşcă,
Şi altul are frate condacul de la puşcă;
Şi lupul din zevoae şi zimbrul din bulhac,
Gândindu-se la luptă, cer tulbure să fac.
Ca sburătorul nopţii un voinicel pe culme,
Uşor, sprinten, aleargă pe un fugar in spume;
El e frumos, sub gene tufoase, castanii,
Ascunde doi luceferi voioşi de ochi căprii;
La pept voinicul are un platoş de oţel,
La gât poartă mărgele şi 'n degete inel,
Incât ori cine-l vede la el uimit priveşte,
Şi dor de sărutare in inimă simţeşte.
O Doamne! lucru mare e dragostea pe lume!
Ea calcă ori ce pedeci, ea sue ori ce culme.
Leoaică e femeea când e se hotăreşte
Să apere viaţa acelui ce-l iubeşte.
Crescută pe Halânca sub bradul urieş,
Stănica cea vitează e fată de plăeş;
Copila are soră o ţăvie de puşcă,
Ear frate toporaşul ce 'n carne adânc muşcă,
Şi s'a jurat pe cruce, şi s'a jurat pe soare,
Căţi lefţi la gât atâţea husari ea să omoare,
Şi peptul ei ferbinte, scut alb, ocrotitor,
Să apere pe Corbu de ploaea gloanţelor.
Pe-un cal pletos ca leul apare bărbăţia,
E vornicul cel mare, e Groza, e urgia
Cu braţele de schijă, cu peptul de oţel,
Şi mulţi voinici ca dênsul aleargă după el.
Om aspru Groza este un trăsnet in rĕsboae,
Sub pumnul seu năprasnic chiar ferul se indoae,
Ca suliţa in carne, el intră prin păgâni,
Şi mânile lui doue ucid cât patru mâni.
In faţa oştii eată-l deodată se opreşte
Şi glasul seu puternic ostaşilor vorbeşte:

„Voinici aleşi de luptă, vedeţi colo un foc,
„E tabăra maghiară; acolo la un loc
„S'au adunat potaea,—pe dênşii cu urgie
„Ca trăsnetul să cadă a voastră vitejie;
„Cu paloşul să frângeţi pe Ungurii nemţiţi,
„E r lui Perèni capul sub ghioagă să-l turtiţi;
„Mâni vulturii şi corbii să aibă serbătoare,
„Din carnea husărească le faceţi prasnic mare,
„Să ingrăşaţi Ardealul cu sânge de păgâni,
„Pe regele Zapoli să-l rĕsbunaţi Romăni!"
Ura! strigă mulţimea, deschid văile gura
Şi stincile departe repetă ura, ura!

IV.

Precum un nour vara lumina coperind,
Roş negru se arată şi vine clocotind,
Ş'asupra lui alt nour viind plin de mânie,
Aduce peste lume sĕlbatică urgie;
Ca valurile mării ce rânduri lungi pornind,
Se 'nalţă, cresc, se umflă, sălbatice mugind,
Când vênturile suflă, când note de jălire
Aleargă peste ape cu aspră văjiire:
Astfel oştile noastre cu furie pornesc,
Şi 'n luptă ucigaşă se 'ncleaştă, se lovesc.
Panţirii, lefegiii, potop, potop cu toţii
S'amestecă, se 'ndeasă in vălmăşala morţii,
Şi trâmbiţele trâmbiţă pe falnicele stinci,
Şi tobele tot răpată pe văile adânci,
Şi 'n lunga depărtare s'aud cumplite sgomote,
Şi chiote şi vaete şi pocnete şi clocote.
In cercul de bătae, pe câmpul de omor,
Tot luptătorul cată un luptător cu zor,
Şi moartea năvăleşte şi furia tot creşte,
Şi sabia cu ură pe sabie loveşte.
Călării cei puternici cu furce inarmaţi,
Dau proaşca 'n husărime ca nişte lei turbaţi.
Bardarii, Darabanii cu ghioagele cioplite,
Cu bardele tăioase, loviri dau nimerite,
Sub ghioaga nemiloasă, sub sdravĕnul topor,
Ca albele mărgele din gură dinţii sbor,
Şi cangea de la furcă şi glontele din puşcă
Din carnea ungurească cu lăcomie muşcă.
Greu gloatele se 'ngloată, se 'ncheagă in omor.
Rănitul cade, moare pe trupul morţilor,
Şi sângele ce curge ca riul se lăţeşte,
Şi carnea peste carne movilă se clădeşte.
Priveliştе cumplită! prin trup iţi trec fiori...
Nimic nu se aude, cumpliţii luptători
Cu moartea se frământă, toţi urlă, turbă, muşcă...
Colo in intuneric ies glonţii roşi din puşcă,

Şi trec pe la ureche cu aspre văjiiri,
Ai crede că e ciasul unei obşteşti peiri!

Sdravan de la Farcaşa, flămând ca un şacal,
La Törec se răpede, il smulge de pe cal,
Cu braţe tari il prinde, il stringe ca'ntr'un cleşte,
A Ungurului oase ca vreascuri le sdrobeşte,
Şi ca pe o plămadă apoi lăsându-l jos,
Ĕi zice: „Dormi in pace voinice mustecios!“
Arcan svĕrlind arcanul, ca pe o vită prinde
Un nemeş gros şi sdravăn, apoi calu-şi intinde
La fugă in cămpie, şi bietul ceafă-lată
Umflat ca o balercă din loc in loc tot saltă;
Arcan fugĕnd ĕi zice: „Hai iute ceafă groasă,
„Căci măni am prasnic mare in ţara mea frumoasă,
„De carne ungurească sunt vulturii doriţi!“
Haiducii ca zăvozii cei aprigi şi cumpliţi,
Incunjură pe Toaipă, voinicul fără teamă
In dreapta şi in stinga cu arma-i sfarmă, darmă,
Duşmanii imprejuru-i cu răni in pept adănci,
Zac rupţi, străpunşi de lance, ca nişte căni pe brănci.
Un Ungur nalt şi sdravăn, la Corbu se răpede
Cu sabia tăioasă, dar Corbu cum il vede,
Sineaţa işi indreaptă, pe Ungur ia la ochi,
Un glonte-i pune 'n frunte şi-l scapă de diochi.
Un ucigaş, un paloş, un fulger de oţel,
Roşiş atuncea vine, pe Corbu cade el,
Şi scăfărlia sboară, şi creerul ţişneşte
D n titva lui, ear gura incetinel rosteşte
O taină de iubire, un nume drăgălaş,
Stingher, deacuma vĕduv, oftărilor părtaş.
Stănica cea viteză la pept pe Corbu stringe,
Şi-l strigă şi-l sărută, şi astfel tot il plănge:
„Pe cănd trăeai dorite, pe ceriuri era soare
„Şi soare pe-a mea faţă, dar vai! o despe are!
„Te-ai dus iubite mire! eu azi singură sunt,
„E intuneric mare şi 'n cer şi pe pămĕnt!“
Apoi Romănca saltă, nebună de durere
La Ungur se răpede şi strigă cu putere:
„Dă-mi zilele lui Corbu! de nu, pe dată eu
„Iţi smulg din pept plămăii şi săngele iţi beu!“
Dar vorbele sĕrmana abia le isprăveşte,
Şi orb, fatal, un glonte in inim'o loveşte,
Alături lăngă Corbu ea cade fără graiu,
Şi intr'o altă lume incepe un alt traiu.
Fiinţe fericite, dorm somnul veciniciei,
Şi patul cel de moarte e patul cununiei.
O Doamne! fă ca'n ciasul cănd de pe lume sboară
Doi care simt iubire, alăturea să moară!

V.

Colo in intuneric pe stinca vulturească,
Ce-ameninţă sub dĕnsa pămĕntul să-l turteascâ,
In dreptul lunei, eată, se vĕd doue figuri
De umbre urieşe ca brazii din păduri.
Privind acele umbre de spaimă, de urgie,
Ai crede că satana in neagra lui măndrie
Voind a se intrece cu-a lumii ucigaşi,
Trimes' au de la iaduri viclenii sei luptaşi.
Ca doue pete negre sus umbrele se vĕd,
Apoi una la alta deodată se răped,
Ele se prind in strinse imbrăţişeri de ură,
Şi ori ce 'mbrăţişare şi ori ce lovitură,
E dată cu mănie, cu furie, cu foc...
Ca un vĕrtej pe stincă ei se 'nvĕrtesc in loc,
Se scutură, se 'ndoae, şi furia lor creşte,
Şi ochiul se aprinde, şi ferul fer loveşte.
Deodată se ridică un negru, lung muchiat:
E buzduganul care pe duşmanul turbat,
Se lasă greu ca peatra, ca moartea greu se lasă,
Ear spectrul se indoae in noaptea 'ntunecoasă,
Precum un gros balaur el cade resturnat,
Şi 'n sănge se lungeşte cu braţul sfărămat.
Aceste 'nfricoşate figuri ce 'nsuflă groază:
Sunt doi duşmani de moarte, Perèni sunt şi Groază.

Ca plumbul dintr'o puşcă a mers ştirea cea re,
Toţi ştiu cumcă Peréni de moarte ränit e.
Cu spaimă haiducimea la ştirea cea cumplită,
Ia fuga, precum turma de tigri urmărită,
Ear Moldovenii aprigi, cumpliţi, resbunători,

Cu ochii de jăratic, cu dinţii crişnitori,
De-aproape grămădindu-i nemilostiv ĕi tae.
Şi 'mprăştie in noapte cumplita lor potae.
Prin văi, prin lunci, prin sihle, prin codrii cei tăcuţi,
Se duc, se duc Maghiarii, se fac toţi nevĕzuţi,
Şi 'n urma lor poeana remăne tristă, mută.

In noapte şi mistere pădurea e perdută;
Nimic nu se mai vede pe cămpul de omor,
Aici acum se 'ntinde domnia morţilor.
Pe ceriuri luna albă ca vĕduvă cernită,
In crep de nouri negri apare 'mbrobodită,
Şi trece rece glasul de vĕnt nemăngăet,
Prin frunzele uscate cu sunet de schelet.
In negrul intuneric, in jalnica tăcere,
Din căud in căud resună un vaet de durere,
Sunt cei răniţi in luptă, de moarte vai! cuprinşi,
Ei horcotesc in sănge.—Unul cu ochii stinşi
Rosteşte cuvĕnt dulce, cuvĕntul mamă...mamă...
In letargie altul la el soţia chiamă;
Altul sărută par'că copilul scump odor,
Şi toţi in intuneric sĕrmanii mor cu dor.

VI.

La răsărit, departe in zarea albăstrie,
Apare cu incetul o dungă argintie;
Ai crede că pămĕntul e 'n ziua cea d'intăi
Căud au eşit din haos cămpii, dealuri şi văi,
Atăt e de frumoasă şi plină de viaţă
Şi tĕnĕră şi dulce, balaea dimineaţă.
Un crater de lumină in zarea muntelui,
Deodată se deschide ca gura iadului;
O rază pleacă, sboară, alăturea cu lumea,
O roată 'nflăcărată incoronează culmea:
E regele luminei, e soarele voios,
Ce pe albastrul zilei apare glorios.
La stincele bĕtrăne de sgripţor locuite,
Cu brazi inalţi şi oacheşi frumos impodobite,
Biruitoarea oaste de vulturi moldoveni,
Apare cu măndrie pe munţii ardeleni.
Deasupra steagul ţerii cu zimbrul se arată,
Şi zimbrul de pe pănza in aer fluturată,
Mişcănd a sale coarne la boarea vĕntului,
Se pare c'amenińţă duşmanii ţerii lui.

In haine strălucite ca la o serbătoare,
Zapolia s'arată pe-un armasar călare,
Incunjurat el este de credincioşii sei,
Mari sfetnici a coronei incălecaţi pe smei.
Invingĕtorul Groza ĕi ese inainte,
Respectuos se 'nchină şi-i dă aşa cuvinte:
„Mărire! bunătăţii lui Dumnezeu mărire!
„Duşmanii ce-ţi jurase Zapolio peire,
„Perit-au ca sătana la semnul sfintei cruci;
„In ţintirimul luptei hidoasele năluci,
„Au căştigat resplata ce merită trădarea:
„Ruşinea, moartea, vermii, blăstemul şi uitarea...
„Deacuma inainte pe munte şi pe plaiu
„Tu poţi domnì in pace Ioane, mare Craiu!“
La vorbele acestea Zapolia ferice
Intinde a sa mănă lui Groza şi ĕi zice:
„Tu ai voinice mintea şi braţele de fer,
„Ş'a umilì pe Unguri trimis ai fost de cer;
„Prin tine azi recapĕt eu ţara mea iubită,
„Deacum a ta moşie de toţi va fi slăvită,
„Deacum despre Moldova hotar nu va mai fi,
„La noi ca 'n ţara noastră deacum puteţi venì;
„Spre semn de amicie lui Rareş vor fi date,
„Şi Balta şi Ciceiul ş'a Bistriţei cetate;
„Ear tu voinice măndru primeşte acest laur,
„Şi spada mea cumpĕtă cu dinţii de balaur.“
Vivat! ura! trăească Zapolia şi Groaza!
Respund voinicii măndri; ear glasul lor vibrează
In lunga depărtare, şi codrii se trezesc,
Şi stincele şi munţii de „ura“ clocotesc.

Zapolia lui Groza pe cap ĕi pune laur,
Ear soarele ĕi pune coron sa de aur;
Măreţ, frumos spectacol şi rar in felul seu!

Eroul falnic pare, ca stinca din Ceahlău!
El peste munți și ape ca farul luminează:
La numele de „Groza“ fug dușmanii cu groază.

N. Beldiceanu.

Note. Intr'acelaș an (1529), după ce au prădat Petru-Vodă țara secuiască, trimise Ianoș craiul unguresc soli la Petru-Vodă, de l'au poftit să-i fie intr'ajutor improtiva a o samă de domni ungurești, care nu voesu să i se plece, și-i giurui orașul Bistrița cu tot ținutul dintr' acea țară și altele ei făgăduea că-i va da, numai de-i va supune sub ascultarea lui; vĕzĕnd Petru-Vodă pohta lui Ianoș craiul, una pentru giuruință, alta pentru prieteșugul ce-l aveau impreună, indată au gătit oaste, și au trimis pe Groza vornicul cel mare, și pe Barbovski hatmanul care erau mai credincioși din boerii sei, și a invĕțat o samă de oaste să treacă pe drumul Brașovului, ear o samă de oaste pe drumul Sucevei, să intre mai sus in țara ungurească. Eară Ungurii, degrabă deșteptându-se ca din somn, simțind că-i impresoară vrăjmașii, de sĕrg s'a gătit de rĕsboiu; și nu așa de oastea din sus se ingrijeau ca de cea din jos, auzind că vin asupra lor, și sculându-se mulți domni din Ardeal și alții care erau gata să moară pentru moșiile sale, și multe puști și arme luând cu sine, s'au apropiat din sus de Brașov oaste de oaste, și inherbantați, ascuțind unul spre altul armele, și se arĕtau vrăjmașilor sei, bulucindu-se cineși la ai sei, și gătindu-se Secuii de rĕsboiu, eară Moldovenii știind ajutor numai de la Dumnezeu, așa s'au lovit cu dĕnșii; și dând rĕsboiu vitejește multă moarte s'au făcut de ambele părți. Mai apoi vĕzĕnd Ungurii atăta peire, au perdut rĕsboiul, lăsat-au toate armele și puștile, cu cea ce aveau nădejde să-și mistuească capetele au dat dos a fugire, și mulți din domni au picat la apa Bărsei (Letopesițul lui Grigori Ureche).

Curĕnd după alegerea lui Petru, trimise Ferdinand la dĕnsul pe Georgiu Reihersdorf spre a se ințelege asupra Ungariei, insă fără resultat. Sigismund, regele Poloniei, încă cercă să-și așeze trebile cu Domnul Moldaviei spre a nu pĕți ca nepotul seu Ludovic regele Ungariei; și incheiă cu Petru un tractat pe picior egal pentru apărare comună incontra tuturor inimicilor. Cu inceputul anului acestuia (1527), un aventurar anume Ioan Negru adună la Tisa oaste de Bulgari, Sĕrbi și Români, și incepù a se bate in contra Turcilor și in contra Ungurilor. Petru Perèni purcese asupra lui, insă remase bătut la Segedin; dar Emeric Cibac, episcopul Urbei-mari și comitele Temișoarei, il frănse, Balenton Turcu (Töröc) il prinse și-l ucise. Ferdinand luă Buda in 20 August, căpitanii lui Zapolia perdurĕ două bătălii, la Tocai și la Agria, din luna lui Septembre pănă in luna lui Noembre Perèni trecù in partea lui Ferdinand și-i trădede corona. Ferdinand trimise pe Perèni și pe Valentin (Töröc) cu oaste in Transilvania; Zapolia fugì. (Istoria Românilor de A. T. Laurian).

PĂSURILE UNUI AMERICAN

în România.

(urmare și sfîrșit).

XXXIII.

Petițiunea femeilor române.

Master Iohnston căuta acum toate chipurile să intemeeze in Iași o societate care să aibă de scop proteguirea meseriașilor și

a comercianţilor români. Foarte multe persoane ĕi făgăduirĕ sprijin; cănd fù vorba insă de plata unei contribuţii lunare Blackwurst nu mai intimpina in jurul seu decăt rĕceală. Vĕzĕnd că nu isbuteşte pe acest teren, el se adresă la femeile romăne care intotdeauna s'au arĕtat mult mai insuflate de patriotism decăt bărbaţii şi reuşì a le convinge că trebue să rupă tăcerea ce au ţinut-o pănă acuma şi să se arunce şi ele in viaţa publică. Astfel, zicea Blacwurst, elemente noue de viaţă vor intărì statul român. Elena, pornită de dĕnsul, era capul acestei mişcări, care luase deja trup intr'o societate foarte numeroasă. Scopul şi năzuinţele acestei societăţi se pot vedè foarte bine in următoarea petiţiune adresată Camerelor de cătră membrele Comitetului.

Domnilor Deputaţi,

Gravele imprejurări prin care trece acuma scumpa noastră patrie, ne-au deşteptat din somnul in care eram cufundate. Patriotismul ce ne insufleţeşte a fost al nostru călăuz şi ne-a arĕtat, că şi noi femeile romăne avem un rol de jucat in această ţară.

Guvernul este in ajunul de a modifica articolul 7 din pactul nostru fundamental şi de a admite pe Evrei la exerciţiul drepturilor civile şi politice. Curĕnd tractatul de Berlin va fi poate esecutat şi toată lumea se găndeşte la mĕsurile ce trebuesc luate pentru combaterea inriuririi jidoveşti.

Noi am găsit una din aceste mĕsuri şi venim respectuos a vĕ expune cele ce urmează:

Deşi femeile alcătuesc jumĕtate din neamul omenesc, deşi populaţia femenină se ridică in Romănia la 2,550.000 suflete, totuşi fiindcă legile au fost făcute de bărbaţi, am fost excluse pănă acuma de la exerciţiul drepturilor civile şi politice şi puse pe aceeaşi treaptă cu Evreii.

Ni s'a dat o educaţie inferioară acelei ce se dă bărbaţilor incăt cele mai frumoase din aptitudinele noastre au remas ascunse. Am fost escluse de la posturile, funcţiunile şi onorurile statului ca şi cum o femee ar fi mai puţin capabilă decăt un bărbat, a fi telegrafistă, casieră, comptabilă sau scriitoare. Drepturi politice nu am avut, ca şi cum sutele de pensionari şi de linguşitori ai guvernului ar fi mult mai in stare decăt noi a alege pe acela care să represinte interesele ţerii. Inlăturate astfel de la viaţa publiçă, inlănţuite in cercul intunecat şi mărginit al casei, am perdut ori ce interes pentru afacerile ţerii şi ori ce inriurire asupra bărbaţilor noştri. Femeile, domnilor, nu ne sfiim de a o spune, sunt mai nobile, mai oneste şi mai marinimoase decăt bărbaţii; cănd ar avè drepturi egale cu bărbaţii, şi caracterul acestora s'ar schimba şi noi am avè o posiţiune mai demnă şi mai respectată faţă cu dĕnşii. Timpul in care femeile romăne nu se ocupau decăt de toalete, de nimicuri şi duceau o viaţă de trăndăvie va fi dispărut atuncea pentru totdeauna

Dar, domnilor deputaţi, cănd vĕ cerem să ne daţi drepturi egale cu acele ale bărbaţilor, nu avem numai deşarta ambiţiune de a ne sustrage de la tutela lor. O ambiţie mai nobilă ne mişcă sufletele. In adevĕr

ne intrebăm: cum guvernul şi camerele voesc să dee drepturi la cei 500000 Evrei din Romănia pe căndnoi 2,500,000 de femei romăne să remănem fără drepturi? Noi nu suntem sprijinite de nici un articol din tractatul de Berlin şi nime nu s'a găndit la noi, dar ori ce patriot ar trebuì să socotească ce căştig va avè ţara din participarea noastră la trebile ei.

Noi nu cerem drepturi nici după categorii nici după liste ci numai in mod individual şi in numĕr egal cu acel al Evreilor. Prin aceasta vom precumpĕnì inriurirea acestora, ear pe de altă parte prin concurenţa ce vom face bărbaţilor la căpĕtarea posturilor, ĕi vom silì pe aceştia să se dedee mai mult la meserii şi la ocupaţii mai productive.

De veţi urma cererea noastră, numĕrul cetăţenilor romăni se va inmulţì ear nu va urma scăzĕnd ca pănă acuma sub cotropirea evreească.

Urmează semnăturile membrelor Comitetului.

Comitete se formase in toată ţara şi in Bucureşti eşì chiar un ziar „Apărătorul femeilor“, care susţinea egalitatea absolută de drepturi intre femei şi bărbaţi. Un alt ziar din capitală susţinea ca să li se dea drepturi după liste şi listele să se formeze odată cu acele ale Evreilor. Pentru ca numĕrul lor să fie egal de-o parte şi de alta urma ca să se scrie pe listă căte un numĕr determinat de judani şi in faţa lor acelaş numĕr de femei.

In Iaşi, Elena ţinuse un discurs foarte frumos şi fusese rănduită de Comitet să ducă corespondenţă cu Comitetul Alianţei femeilor din Londra şi cu Uniunea femeilor din Chicago. Scrisorile ce veneau de acolo erau tălmăcite in franţuzeşte de Master Iohnston Blackwurst.

N. D. Xenópol.

AFORISME.

Căndsunt mai mulţi adunaţi la un loc, de eşti inalt poţi vedè peste capetele altora; insă ca să fii vĕzut aşază-ţi un piedestal!

(P. Missir).

* * *

Norocul este un oaspe atăt de gingaş şi de discret, incăt, cele mai multe ori, nu-ţi dai samă de trecerea lui prin casa ta, decăt abia in momentul căndă părăsit-o.

(A. Suţu).

* * *

Cătă vreme mai eşti susceptibil de o bucurie, te poţi aştepta încă la cea mai mare durere.

(V. Micle.)

* * *

Femeea este aprigă in ură şi crudă in resbunare, pentrucă ştie mai bine a iubì.

(V. P.)

* * *

Studiul istoriei slujeşte mai mult la critica presentului decăt la cunoaşterea viitorului.

(N. Volenti.)

* * *

Norocul de eri iţi pare un vechiu prieten, nenorocirea vechie iţi pare un duşman nou.

(A. S.)

* * *

Se pare că partea cea mai adevărată din adevărurile morale este tocmai greutatea cunoaşterii lor.

(M. P.)

* * *

Ilusii perdute din causa realităţii vieţii?

Dar de ce cu un plan de situaţie in mănă cutrieri uliţele ori cărui oraş mare ce vezi pentru intăia oară ca şi cum ai fi localnic?

(P. M.)

* * *

Norocirea: toţi ne inţelegem asupra cuvăntului, mai nimeni asupra lucrului.

(A. S.)

* * *

Ideile teoretice sunt ca nişte mărgăritare ascunse; practica este firul de aţă pe care trebue să le inşirăm spre a le putè arăta:

(N. V.)

* * *

Perzănd cerul fericirii tale, cu anevoe mai poţi găsì pămăntul de unde ai plecat.

(V. M.)

* * *

Inţelepciunea vieţii constă intru a fi iubit in relaţiile private şi stimat in viaţa publică.

(P. M.)

* * *

Portul in care intră corabia bătută de vênturi nu este totdeauna portul mântuirii.

(N. V.)

* * *

Fericirea și nenorocirea au afinități contrare cu doi magneți: aici semenele se atrag și contrarele se resping.

(A. S.)

* * *

Oare care invețați spun că starea de cultură a unui popor se mèsoară după numèrul de oameni ce intrebuințază săpun și poartă ciasornice. Dacă s'ar putè prețuì cantitatea de urit ce sufèr oamenii in oarele lor libere, aceasta ar fi criteriul cel mai sigur.

(P. M.)

* * *

A nu înțelege de unde vine durerea este mai amar decăt a o simțì.

(N. V.)

* * *

S'ar părè că mai multă civilisațiune ar trebuì să ducă la mai multă fericire; contrarul este mai adevèrat.

(A. S.)

* * *

Un cadru mic poate cuprinde un tablou nemărginit de mare.

(N. V.)

* * *

Artele frumoase sunt de intàia necesitate pentru existența modernă. Acei care nu le admit fiindcă nu le pricep, ar putè tot astfel să impedece pe om a-și ridica ochii spre cer fiindcă nu-l pot pipăì.

(A. S.)

* * *

Lumina ce vezi in zarea nopții, ori este un foc la care te vei incălzì, sau un putregaiu care scănteează.

(N. V.)

* * *

Când iți scrii cea mai frumoasă pagină in cartea vieții tale, soarta cu vecinica ei ironie varsă cerneală peste foile care urmează.

(V. M.)

DOMNUL ISTRAT GORĂUȚ.

NOVELETA.

I.

Era om al dragostelor domnul Istrat Gorăuț: ĕi plăcea să privească drept și indrăzneț in ochii cei frumoși ai fetelor și nevestelor; avea păreri lămurite despre deosebitele soiuri de frumusețĕ femeească; știa pe de rost, cum anume trebue să te apropii de o femee, cum să o privești și ce să-i vorbești, pentru ca să-i iei neapărat mințile; era, insfirșit, băet curățel și așa de stăruitor, incăt, dacă nu-i dădea măna să sară gardul, era gata să stee pe vreme de iarnă ciasuri intregi sub fereastra unei frumusețĭ nou descoperite.

Pănă la vĕrsta de douezeci și trei de ani d-nul Gorăuț își petrecù ciasurile de repaos in neadormită purtare de grijă pentru barba sa. Era o barbă neagră, deasă și moale, pe care chiar și cel mai sec om ar fi putut să o netezească cu mulțămire. In anul acesta insă d-nul Gorăuț era scriitor la notarul din Poroșeni, eară notarul avea doue fetițe, una de cinci și alta de opt ani, și aceste fete, chiar in ziua sosirii sale in Poroșeni se speriaseră de barba cea neagră și deasă, ba nu se sfiiră a zice, că d-nul Gorăuț cu barba sa, e mai slut decăt un ariciu.

La vĕrsta de douezeci și trei de ani d-nul Gorăuț a inceput dar să-și radă barba pe fie care sĕptĕmănă de căte trei ori, adică Marța, Joia și Dumineca.

Musteața plină și timpul petrecut cu raderea bărbii nu erau insă destulă despăgubire pentru perderea unei bărbi atăt de frumoase, precum fusese barba ce d-nul Gorăuț purtase pănă la vĕrsta de 23 de ani; trebuea să-și mai găsească dar și altă despăgubire. De obiceiu d-nul Gorăuț avea patru legători de găt, trei părechi de pantaloni, două părechi de ghete și o părechе de botfori, ale căror turetci lungi se lipeau frumos de pulpele pline și rotunde.

In timpul oarelor de cancelarie domnul Gorăuț punea pantalonii pestriți și legătoarea cea neagră.

La ocasiuni solemne punea pantalonii negri și legătoarea albă.

Căud eșea la vĕnătoare, punea botforii și legătoarea pestriță.

In oarele libere, insfirșit, punea pantalonii deschiși și legătoarea albastră.

Această legătoare albastră era lată și lungă, incăt putea să facă din ea o fundă cu șic; și prin urmare de legătoarea albastră se țineau și ghetele subțiri, care aveau și ele fie care căte o fundă de mărime potrivită.

In oarele sale liberé d-nul Gorăuț purta deci trei funde: una mare la găt și doue mai mici la ghete.

Numai vara, căud căldurile erau mari, puteau să lipsească aceste funde: atunci dl. Gorăuț purta ghete de brunel, pantaloni albi și legătoare pestriță, pe care n'o lega in fundă cu șic, ci o inoda ușurel peste că-

maşa desbumbată, ca să se vază gătul; căci gătul d-nului Gorăuț era tot atăt de frumos ca barba, pe care la vĕrsta de 23 de ani incepuse a ş'o rade pe fie care sĕptĕmănă de căte trei ori.

La vĕrsta de treizeci şi unu de ani d-nul Gorăuț fù ales notar in Grohotești: de aici inainte el avea şi căte o păreche de ghete de lac, şi incepù a-şi tunde musteaţa căteodată pe sĕptĕmănă răzĕndu-şi barba din doue zile in doue zile.

Dacă timpul era frumos, domnul notar Istrat Gorăuț punea in oarele sale libere la funda albastră ghetele de lac.

Ca dovadă despre silinţa neobosită ce-şi dădea noul notar să cunoască pe căt se poate de bine satul seu, e destul să fie ştiut, că in cele d'intĕi patru luni ale petrecerii sale la Grohotești d-nul Gorăuț stricase trei părechi de ghete de lac.

La inceput nu umbla singur, fiindcă se temea de căniі satului; peste doue, trei sĕptĕmăni insă el se imprietenise cu toți căniі din sat şi nu se mai simţea nevoit a lua cu sine oameni de mărturie in primblările ce făcea mai ales in amurgul serii, căud fetele şi nevestele ieşau in calea vacilor ce se intorceau cu ugerul plin de la cămp.

In aceste primblări făcute cu găndul de a-şi căştiga cunoştinţe lămurite despre satul seu, d-nul Istrat Gorăuț, ca om prietenos, prindea vorbă chiar şi cu copii; deaceea sătenii ziceau, că noul notar e un om bun şi prietenos. După ce au trecut insă cele doue sĕptĕmăni, de care d-nul Gorăuț avuse nevoe spre a se pune in bună inţelegere cu căniі din sat, oamenii incepurĕ să dee cu socoteală, că prietenia noului notar nu se imparte deopotrivă intre toți sătenii, ba fetele şi mai ales nevestele mai curăţele işi făceau, se inţelege fie care in deosebi şi tăinuit, mărturisirea, că ochii nu prea stau bine in capul d-nului notar.

Dar in vreme ce-şi stricase trei părechi de ghete de lac, d-nul Gorăuț işi păstrase pantalonii cei deschişi intregi şi neatinşi, şi aşa numai gurile rĕle puteau să-i scoată vorba, că noul notar pare a fi un fel de sare-garduri.

Nu-i vorbă, d-nul Gorăuț incepuse a-şi tunde musteaţa şi a se rade din doue zile in doue zile şi aşa nu mai era băet fără de pricepere. Numai el ştia căte inimi fragede au fost rănite şi aprinse de privirile lui măestre.

Căteva luni de zile după ce fusese ales notar, el s'a dus cu nişte hărtii in oraş.

Trecĕnd cu hărtiile subsuoară dealungul unei uliţi pline de lume, ochiul lui deprins şi ager zări la depărtare de căteva sute de paşi inainte, o femee cu pasul sprinten şi uşor, cu trupul inalt şi mlădios, insfirşit, una din acele femei, care tremură in mersul lor ca foile trandafirului rourat in aburirea vĕntului. Domnul Gorăuț işi iuţì dar pasul, şi cu toate că nu-şi pusese decăt pantalonii negri şi legătoarea albă, işi potrivì hainele pe trup, işi incordă toate vinele şi trecù indrăzneţ inainte, aruncănd in trecerea sa, o privire binechibzuită drept in ochii frumuseţei celei inalte şi mlădioase.

Simţimĕntul d-nului Gorăuț, ca totdeauna, era drept: era grozav de frumoasă, grozav de gingaşă, grozav de fragedă copila şi, pe lăngă toate aceste, ochii ei se ascunserĕ cu

sfială sub gene, când el ĕi atinse cu privirea sa indrăzneață.

Incântat dar de această nouă descoperire, d-nul Gorăuț merse ca la o sută de pași inaintea copilei, ca să-și arĕte talia și grația pasului, apoi se oprì și o lăsâ să treacă pe dinaintea sa, insoțind acum privirea ce-i aruncă din nou, cu un zimbet de dulce dor și visătorie.

Copila își stăpănì risul, și atăta era destul pentru ca d-nul Gorăuț să se simță ca și ajuns la implinirea dorințelor sale vii, deși încă nehotărite. Căci femeea, neavĕnd altă chemare, decăt ca să fie frumoasă, ride totdeauna de bucurie, când își vede puterea frumuseței, și dacă ridea copila, ea trebuea să se bucure, vĕzĕnd că un bărbat se află sub stăpănirea frumusețelor ei. Aceasta o știa d-nul Gorăuț și așa, ca să arĕte, căt de mult se simte stăpănit de aceste frumusețe, plecâ mai departe in urma copilei.

Numai acum băgâ de samă, că ea nu e singură.

O altă copilă mai mică, de patru, cel mult de cinci ani, se ținea mereu de dĕnsa, privind foarte adeseori inapoi și spunĕnd, precum se vedea, că domnul ăla tot mai vine.

Copila cea adevĕrată insă își urma calea fără să mai privească inapoi, fără indoeală pentrucă nu era singură și se temea, ca nu cumva cealaltă copilă, mai nepricepută, să destăinuească aplecările ei.

Dar atunci ce mai căuta nenorocitul Gorăuț? Căci astă dată, cel puțin, nu putea să-i vorbească.

Ca om statornic in dragostele sale, el voea să meargă mai departe in urma ei, numai ca să-și arĕte statornicia.

Astfel, ținĕndu-se mereu după dĕnsa, cotì in altă uliță, apoi ear intr'alta, apoi in o a treia, mai departe și tot mai departe; dar el mergea cu pas hotărit și din ce in ce mai indrăzneț, căci prin acest mers al seu ĕi spunea: „Te iubesc copilă, și sunt gata să mĕ duc ori și unde vei dorì să mĕ duci!

Intr'un tărziu ea incepù să ridă cu neastĕmpĕr și să privească din când in când ca o șopărlă resfățată inapoi spre dĕnsul.

Inima d-nului Gorăuț incepù să bată mai tare și tot mai tare; el se făcù indrăzneț și tot mai indrăzneț; când intrarĕ in cele din urmă, in o ulicioară mai strimtă, el se apropiè pănă la trei pași de dĕnsa.

Oamenii de prin casele de la dreapta și de la stinga puteau să vază prea bine, că el se ține după dĕnsa și zimbeau in mirare; dar ce-i păsa lui, când el insuș vedea, că copila plină de farmec voea ca el să se țină, numai că nu-i zicea: „vino—vino după mine!“

Deodată copila incepù să ridă cu hohot și, iuțindu-și pasul, grăbì sprintenă spre o casă de la dreapta, intrâ și se perdù din vederea lui.

D-nul notar Istrat Gorăuț își urmâ calea mai departe, așezat și nepăsător, ca și când n'ar ști nimic despre cele ce s'au petrecut, ci ar fi umblănd in cele mai serioase trebi prin această ulicioară plină de cotituri.—Ĕi era destul să știe, că aici e locașul ei.

Insă, el trecù o casă, trecù doue, trecù și a treia și apoi se oprì cam zăpăcit, cam turburat—cam desnădĕjduit s'ar putè zice, dacă n'ar fi vorba de d-nul Gorăuț.

Aici ulicioara se infunda.

D-nul Gorăuț își pusese pantalonii cei negri și legătoarea cea albă; cu toate aceste, neputênd sbura prin aer, ar fi dorit să poată intra ca și cărtița prin pământ, căci să se intoarcă pe unde a venit, aceasta era cu desăvîrșire peste putință.

„M'am infundat“, zise el cam cu jumătate de gură, ca și când ar vol să se mai țină la indoeală asupra unui adevĕr atât de nesuferit.

Adică acea copilă fragedă, cu toate frumusețele ei, il băgase in infundătură, ca să-l facă de risul lumii.

Nu-i vorbă, această rĕutate copilărească era dovadă despre deosebitele aplecări, pe care privirea și zimbetul d-nului Gorăuț le deșteptaserĕ intr'o inimă proaspĕtă; insă el ar fi fost mulțămit dacă i-ar fi fost dat să deștepte mai puține aplecări intr'o ulicioară mai puțin infundată.

Era ziua in amiază mare, și par'că se vedea intorcându-se car printre vecinii care il vĕzuserĕ ținêndu-se cu oare care obrăznicie după copilă, par'că auzea risetele și vorbele lor batjocoritoare, apoi, cine putea să-i spună, dacă nu mai e cumva pe aici prin partea locului și vre-un tată ce-și ține totdeauna parul la indemână, vre-un frate cu pumnul indesat, ori vre-un amant turbat, cum sunt cei mai mulți.

D-nul notar Istrat Gorăuț, cu toate că-și pusese legătoarea păstrată pentru ocasiuni solemne, se simțea foarte strimtorat; insă el nu mai era băet nepriceput și-i era destulă o singură incordare pentru ca să scape din strimtorarea sa.

După ce stete cât-va zăpăcit in mijlocul infundăturii, el își indreptă pasul spre una dintre case, hotărit să intre, ca și când ar avè să caute pe cineva, apoi să mai stee de vorbă și intorcêndu-se, să-și ascunză hărtiile pe care le adusese subsuoară, ca vecinii, ce-l vĕzuserĕ ținêndu-se după copilă, să crează, că el tot n'a intrat in infundătură decât fiindcă avea să ducă acele hărtii la vre-una dintre casele din cel mai infundat fund al infundăturii.

Astfel ĕi vin omului deștept gândurile bune tocmai când are nevoe de ele.

Se vede insă, că ziua era nenorocită pentru d-nul Gorăuț.

Tocmai când era să intre, una dintre ferestre se deschise și se ivì o cucoană cam bĕtrioară in ea.

„Pe cine cauți, domnule? intrebă ea cam răstit.

D-nul Gorăuț tresărì ca omul prins fără de veste asupra unei fapte rĕle.

— Ertați, vĕ rog, respunse el turburat, Domnul advocat Trutuescu nu locuește in această casă sau pe aici prin apropiere?

„Trutuescu! grăì cucoana. Auzi nume? Nu se găsește in tot orașul. Ce uliță crezi d-ta, că e asta?

D-nul Gorăuț dete din umeri, de oare ce nu știa să respundă.

„Nu-i d-nule, zise atunci cucoana. Așa nume nu se găsește in ulița noastră, ba nici chiar in tot orașul; dacă nu vei fi căutând altă ceva, poți să te intorci pe unde ai venit, mai adause ea cu rĕutatea obicinuită a femeilor bĕtrioare.

D-nul Gorăuț trebuì dar să se intoarcă, de oare ce tot omul care se infundă, face calea mănzului și trebue să meargă ear de

unde a venit; trebuea să se intoarcă chiar fără de a fi stătut de vorbă și fără de a fi putut să-și ascundă hărtiile de subsuoară.

El mergea dar cum merge omul, care nu mai are in cotro, jignit și cuprins de adâncă rușine, ca nu cumva vre-unul dintre cei ce stăteau pe la ferestre și pe la portițe, ba poate chiar vre-una, să-l cunoască ori să afle vre-odată, că nenorocitul infundat e chiar notarul din Grohotești.

Dar el mergea tot cu capul sus, tot nepăsător, tot ca unul care nici nu știa de ce lumea ride in pumni la cele două părți ale uliței; numai din când in când mai arunca câte o privire furișată imprejurul seu, ca să vază din care parte se ivește fratele cu pumnul prevĕzut, spre a-l putè primì cum se cuvine unui notar.

Insă, in loc de frate, se ivì la portița, pe care intrase copila, o cucoană tot bĕtrioară, insă mai puțin dărză decât cea de la fereastră și, privind hotărit la d-nul Gorăuț, grăì tare, ca cei mai apropiați dintre vecini să poată auzì:

„Dacă nu mĕ inșel, căutați pe doamna Litescu. Eu sunt, vĕ rog să intrați.—Poftiți, vĕ rog,—adaose ea, cu atâta asprime, incât Gorăuț nu se mai putù stăpânì, ci trebuì să-și zică:

— Acum e acum!

Ce putea să facă?

Inapoi știa infundătura, inaintea sa era lumea batjocoritoare: cucoana ĕi părea deci ca un fel de ânger de scăpare. Căci, deși se simțea că e bun de bătut, d-nul Gorăuț știa, că această cucoană are să-l iee de scurt și să-l ocărească, ca nici din gunoiu să nu-l iei, insă nici ochii n'are să-i scoată, nici oasele să i le frângă.

El intrâ dar cam amețit, oare cum fără de știrea sa, ca și când l'ar fi luat pe sus și numai după ce se vĕzù intrat, își făcù intrebarea, dacă nu cumva fratele se află in vre-un ungher și se oprì, ca și când ar vol să zică:

„Ia stăi să mai chibzuim.

— Poftim, domnule, poftim numai, zise cucoana,—și d-nul Gorăuț, tresărind din nou, inaintâ cu pas mai indrăzneț, căci simțea, că e vrednic de toate cele ce i se pot intâmpla in această casă.

— Bine, domnule,—e cu putință să ne faceți d-voastră rușinea aceasta? incepù cucoana. Cu cine am onoarea?

„Eu sunt Domnul Istrat Gorăuț, notarul din Grohotești.

De obiceiu, d-nul Gorăuț rostea aceste cuvinte cu oare-care mândrie; acum insă ar fi dorit să spună un neadevĕr și așa nu le rostea decât in silă și cu oare-care părere de rĕu.

— Adică d-niata, urmâ cucoana, domnul Gorăuț, notar, om cu posiție, om, precum vĕd, trecut peste anii copilăriei, după toată infățișarea om serios, d-ta nu te sfiești să urmărești o copilă tĕnĕră până la casa părinților ei? D-ta, până la vĕrsta la care ai ajuns, n'ai putut căștiga destulă experiență, pentru ca, vĕzĕnd pe Emilia copila mea, să simți, că nu ai a face cu una ce dorește să fie urmărită?

Domnul Gorăuț era hotărit să sufĕră tot; insă aceste din urmă cuvinte il scoaserĕ din răbdare.

„Mĕ ertați, doamnă, respunse el. Nu știu

ce voiți să înțelegeți, când imi vorbiți de femei ce doresc să fie urmărite. Eu am vĕzut pe d-șoara, și fiindcă eram incântat de frumusețele ei, nu mi-am putut stăpâni dorința de a o vedè încă odată și așa o am urmărit până acasă. O iubesc, doamnă, chiar din clipa, in care o am vĕzut și iubirea e o destulă desvinovățire pentru ori ce pas greșit.

Era meșter domnul Gorăuț in potrivirea vorbelor, mare meșter; se vede insă că d-ei, cucoana, nu prea se precepe la vorbele frumoase, căci ea urmâ și mai aspru:

— Un om cum se cade nu-și ia indrăzneala de a face asemenea vorbe. Dacă in adevĕr ĕi place o copilă, se informează despre dĕnsa, se introduce in familia ei și, după ce-i face cunoștința, ĕi cere mâna.

„Sunt gata să cer mâna d-șoarei! respunse d-nul notar Istrat Gorăuț.

Doamna Litescu era vĕduvă și avea patru fete, dintre care doue mai mari deçât Emilia; d-na Litescu avea doi băeți care umblau la școală și stricau pe fie care lună căte doue părechi de ghete; d-na Litescu adeseori nopți intregi nu putea să doarmă, căci era muncită de gândul, cum va putè să-și crească băeții și mai ales—cum să-și mărite fetele: cu toate aceste ea ar fi dorit să deschidă ușa și să aibă un fecior, cu care să-l dee afară pe d-nul notar Istrat Gorăuț.

Neavĕnd insă nici fecior, nici destulă tărie spre a-i deschide ușa, ea se mulțămi a-l privì de jos până sus apoi grăì:

— Scopul, cu care te-am poftit să intri, nu a fost ca să ascult mărturisirile d-tale. Precum ai vĕzut, intreaga uliță știe, că d-ta ai urmărit pe fiica mea și mâni, nu mai departe, in tot orașul se poate vorbì despre aceasta. Te rog să lași aici hârtiile ce ai la d-ta, pentru ca lumea să crează că m'ai căutat pe mine ca să mi le lași, și să-mi spui unde să-ți trimit hârtiile, adause ea, după ce d-nul Gorăuț puse cu un adânc suspin de recunoștință hârtiile pe masă.

„Eu sunt la Pomul verde, No. 7, grăì d-nul Gorăuț mai desghețat. Dar vĕ rog, nu vĕ osteniți: viu eu să le iau.

— Ba să mĕ ertați, d-nule! Puteți pleca.

Domnul Gorăuț ear n'avea incotro: el făcù dar căteva plecăciuni și se retrase cam ploat pe ușa abia de jumĕtate deschisă, car când se vĕzù afară, privì ingrijat imprejurul seu, apoi se depărtâ cu pas iute, ca nu cumva să-l vadă copila.

— Emilio! strigâ doamna Litescu, indată ce remase singură.

Copila se ivì chiar mai tĕnĕră și mai fragedă in toată ființa ei decât o vĕzuse d-nul Gorăuț, stete cătva timp cu ochii la pământ și nemișcată, apoi zise:

„Să mĕ erți mamă; imi părea insă atât de poznaș incât nu m'am putut stăpâni. Dar să nu crezi, că e dintre acei oameni obraznici, de care nu mai poți scăpa. Numai eu sunt de vină; el nu s'a apropiat decât după ce am inceput să privesc inapoi.

— Fără indoeală că numai tu erai de vină, grăì muma cu asprime. Se cuvine unei fete bine crescute să privească inapoi, când se știe urmărită de cineva?

„Zeu, nu priveam, dacă era altul; și-ți făgăduesc, că niciodată n'am să o mai fac. Crezi, că mie nu-mi pare rĕu de nebunia ce-am făcut?

Și drept avea copila; de vină nu erau decăt tinerețele!

II.

A doua zi după aceste era ziua, in care d-nul Gorăuț trebuea să se radă; ziua a trecut insă și el nu s'a ras. Sara apoi, când și-a adus aminte, că peste zi ar fi trebuit să se radă, a stat cătva timp pe gânduri și după oare care chibzuire a hotărit să nu se mai radă.

Avea doue cuvinte puternice in sprijinirea acestei hotăriri: intăi, că raderea ei părea un lucru prea ostenitor; al doilea, că lăsându-și barbă, cei ce-l vĕzuserĕ in infundătură nu puteau să-l cunoască așa de lesne, dacă s'ar intămpla să-l mai vază vre-odată in viața lor.

Acest al doilea cuvĕnt era cel hotăritor. D-nul Gorăuț ar fi dorit să-și poată schimba nu numai barba, ci și nasul, ochii, urechile, insfirșit toate, ca nici chiar el insuși să nu se mai poată recunoaște.

Dar aceasta nu era decăt cea mai mică dintre schimbările, prin care avea să treacă d-nul Gorăuț.

Punĕndu-și legătoarea cea albastră, el se oprì și privì cam sperios in oglindă, apoi fără de a se mai gândì mult, inlocuì funda cea mare cu legătoarea cea neagră.

Avea alte doue cuvinte pentru aceasta: intăi, că-și inchipuea cum Emilia și-ar stăpâni risul și ar privì ca o șopărlă resfățată la funda cea albastră; al doilea, că simțea, cum doamna Litescu ar zice, că numai un om fliușturat poate să poarte asemenea legători.

Acest al doile cuvĕnt era cel hotăritor.

Ca om pățit, d-nul Gorăuț știa, că e cu mult mai greu a te pune la cale cu femeile mai bĕtrăoare, decăt cu cele tinere. Afară de aceasta, de Emilia, pe lăngă toate celelalte, il mai lega și simțimĕntul unei mari vinovății comune: el și ea, amundoi, deși nu impreună, trebuea să se căească de acelaș păcat. De d-na Litescu nu-l lega insă nimic, ci il despărțeau o mulțime de lucruri; deaceea ori ce se punea să facă, mai nainte de a săvirși fapta, d-nul Gorăuț se intreba: Ce-ar zice oare doamna Litescu, dacă m'ar vedè făcĕnd acest lucru, așa precum am de gând să-l fac?

Lăsându-și barba și lepădând legătoarea cea albastră, d-nul Gorăuț mai luă dar și obiceiul de a nu mai face o mulțime de lucruri, pe care le făcea mai nainte chiar cu oare care plăcere.

Sătenii ziceau, că d-nul Gorăuț trebue să fi pățit ceva, de oare ce le părea cam ursuz.

Ei n'aveau dreptate.

Domnul Gorăuț nu era ursuz, ci trist și gânditor, mai pre sus de toate dulciu, ca și când ar trăì mereu sub ochii doamnei Litescu.

Numai căte-odată d-nul Gorăuț se făcea in adevĕr ursuz.

Omul, in nenorocire, își face fel de fel de inchipuiri.

Așa domnul Gorăuț, ca om nenorocit, își inchipuea, că, avĕnd o mumă atăt de aspră ca doamna Litescu, Emilia trebue să sufĕră foarte mult pentru gluma nevinovată, de care la adică numai el era vinovat și că,

prin urmare, ea trebuè să se simță foarte nenorocită in casa părintească.

Afară de aceasta, mai ales sara, după ce stingea luminarea, d-nul Gorăuț își inchipuea, că Emilia il privește pe el—ceea ce-l făcea foarte fericit. Insă, fiindcă fericirea nu e decăt ceva trecător in viața omenească, peste puțin el își inchipuea, că tot acea Emilie privește cu tot acei ochi pe vre-un alt muritor.

Stăpănit de asemenea gănduri, d-nul Gorăuț punea caii la brișcă și pleca la oraș.

Și ca dovadă, că asemenea gănduri il stăpăneau mai adeseori, e destul să fie știut, că d-nul Gorăuț strica pe fie care lună căte un cerc de pe roatele trăsurei sale.

Sosind in oraș, el trăgea la Pomul verde, intra in odaea No. 7, se intindea pe divan și-și inchipuea, cum pleacă el acum să caute omul, care să-l introducă in familie, cum face cunoștința Emiliei, cum ĕi cere măna și căt este de fericit, avĕnd, chiar acasă la Grohotești, o soacră ca d-na Litescu.

După ce toate erau astfel puse la cale, el se ridica desnădĕjduit.

Nu putea să trimită pe nimeni, fără de a-i face impărtășire despre cele petrecute, eară aceasta nu era cu putință.

Apoi, după cele petrecute, nici nu mai era in stare să mai stee inaintea d-nei Litescu.

Apoi, la urma urmelor, cine știe, dacă nu cumva Emilia ridea de dĕnsul.

Domnul Istrat Gorăuț punea dar căt mai neintărziat caii la brișcă, eară căud caii erau puși, ĕi zicea viziteului să mai aștepte un minut, nu mai mult, căci mai are să pună o mică treabă la cale, apoi pleca in oraș.

Viziteul, ca om pățit scotea ear caii din hamuri și-i ducéa in grajd, apoi se culca să doarmă, ceea ce și putea să facă pănă desară in toată ticna.

In timpul acestui somn ticnit, d-nul Gorăuț își căuta cunoscuții ori se primbla singur pe ulițe, hotărit de a o rupe la fugă indată ce va fi zărit pe Emilia unde-va.

Doamna Litescu, avĕnd trei fete mari, își ținea casa deschisă pentru toți tinerii cum se cade. De la acești tineri d-nul Gorăuț putea să afle, că Emilia e copilă veselă, de și cam năzuroasă, eară d-na Litescu o cocoană prea binevoitoare. Aceste il turburau, căci el ar fi dorit, ca Emilia să nu fie decăt năzuroasă, eară doamna Litescu să se poarte cu toată lumea, cum se purtase cu dĕnsul.

Căt pentru tinerii cum se cade, domnul Gorăuț ar fi dorit să le scoată toți perii din barbă și să-i slutească, incăt să-ți fie milă de a mai privi la dĕnșii.

Unul singur era scutit de această mănie: d-nul Irimie Cocoleac, un candidat de preoție, care nu aștepta decăt parochia, pentru ca să ducă la altar pe d-șoara Maria, una dintre surorile Emiliei.

Pe acest om d-nul Gorăuț il iubea ca pe un frate mai mic și-l purta mereu cu sine, căud venea la oraș.

Și fiindcă d-nul Gorăuț părea a se interesa de familia Litescu, d-nul Cocoleac i-a spus, că a doua dintre fetele doamnei Litescu n'a voit să primească măna advoca-

tului Romulus Popescu, eară a treia are unul, cu care o necăjesc din când in când celelalte surori, fără indoeală vre-un tĕnĕr ce nu și-a terminat ănecă studiile.

Domnul Gorăuț, auzind aceste din urmă, simțea in sine pornirea de a pleca in lume, ca să-l caute pe acel unul și să-l sfărâme, nu altfel decăt ca pe un puiu de vrabie.

Omul insă crede mai bucuros ceea ce-i pare grozav; așa și d-nul Gorăuț, ințelegĕnd că e foarte greu să-l afle pe acela unul, când nu știe unde să-l caute, a gândit, că tot nu poate să fie altul decăt el insuș și a zis cam rușinos:

„Și eu aș vrea să mĕ duc odată la d-na Litescu.

Domnul Cocoleac l'a poftit numai decăt; insă el s'a turburat atunci și a zis, că mâne la oara obicĭnuită, fiindcă asemenea lucruri se fac mai lesne mâne decăt astăzi.

Mâne dar, mâne, insfirșit, avea să sune și oara lui.

Se vede insă, că omul fără de noroc e odată perdut in lumea aceasta.

In vreme ce domnul Gorăuț, cuprins de ferbinți precum era, eși din oraș, ca să se primble pe lună dealungul țĕrmurilor lacului, ce se intindea din jos de oraș, D-nul Cocoleac se duse la Maria; și, spunĕnd c'a fost cu d-nul Gorăuț, un prieten al seu, intrebâ, dacă domnișoarele nu-l cunosc pe domnul Gorăuț, Istrat Gorăuț, notarul din Grohotești.

Emilia se făcù roșie ca mĕrul copt, eară d-na Litescu grăi așezată:

— Il cunosc eu: este un om fliușturat și netrebnic.

Grăind aceste, doamna Litescu esprimâ o convingere ce se intărea cu trecerea fiecărei sĕptĕmâni, și atăt ar fi fost destul, pentru ca domnul Cocoleac să tacă. El insă, ca prieten, ba chiar ca om iubitor de dreptate, nu se hotărì să tacă decăt după ce Maria ĕi făcù un semn din cele mai stăruitoare.

Mâne dar era pentru nenorocitul Gorăuț tot mâne, de oare-ce la oara obicĭnuită nu avea cu cine să meargă, eară singur fusese odată și-i era destul din această una și singură dată.

El așteptâ un cias, apoi se duse să caute pe domnul Cocoleac, apoi incepù să cutriere ulițele, apoi, inspre sară, se oprì incremenit la colțul unei uliți cam apropiate de infundătură.

Ochii lui vedeau pe d-na Litescu eșind din oraș, dimpreună cu doue dintre fete.

Era departe, insă, așa ĕi părea lui, că nici una nu e copila cu pasul ușor, cu trupul ce tremură in mersul lui, nici una ca insași. Emilia trebuea să fi remas dar acasă, trebuea, cu atăt mai vĕrtos, cu căt lui astfel ĕi venea la socoteală.

Era hotărit domnul Gorăuț să le aștepte pănă ce se vor depărta, apoi să intre in infundătură.

Insă, el stete mult timp la colț.

Inainte de toate aștepta, ca ele să se depărteze de tot, ca să aibă nevoe de mult timp pănă ce se vor intoarce.

Apoi tot se mai intreba, dacă nu cumva una dintre fete era Emilia.

Insfirșit, când ajunse la colțul infundăturii se oprì nehotărit, căci un glas tainic il intreba cu stăruință:

„Doamna Litescu . . . nu-ți dai tu samă,

ce ar zice doamna Litescu, când te-ar vedè aici?

Acest glas supĕrător il făcù să iee o hotărire bărbătească, el plecà cu paşi iuți inapoi şi nici nu se mai oprì decăt la colțul, unde stătuse mai inainte.

Când se oprì ear la colț şi privì inapoi, simți că pămĕntul incepe să i ardă sub picioare.

Emilia venea singură singurică in urma lui şi era aproape, cu totul aproape, la depărtare de abia căteva sute de paşi.

Şi precum ea venea indrăzneață şi cu pasul iute, ca şi când nu s'ar intămpla nimic, el tremura ca frunza de mesteacăn, căci, pe lăngă toate celelalte, ea mai avea in mănă şi o scrisoare, fără indoeală un răvăşel făcut in taină, pe care-l ducea acum, tot in taină, la poştă, ca să-l trimiță acelui unu.

„Aa! zise el purtat de patimă. Deaceea ai remas tu singură! Tu umbli cu scrisori, pe când eu mĕ ard in foc nepotolit: lasă, că vreau să te vĕd, să-ți privesc in ochi, să-ți arĕt jertfa ce-ai făcut.

Şi aşa domnul Gorăuț a remas nemişcat in colț, eară când ea a trecut pe dinaintea lui, a privit la dĕnsa cu indrăzneală.

Emilia, descoperind aşa fără de veste in dosul acelei bărbi desnădĕjduite chipul nenorocitului infundat, scoase un țipet inecat şi grăbì mai departe cu pasul nesigur şi cu ochii la pămĕnt.

Acum era cu totul greu pentru domnul Gorăuț; situația era cu desăvirşire incordată.

Copila suferise şi ea mult, căci avea inimă simțitoare.

Mumă-sa, neindurată precum era, o mustra mereu, eară surorile sale, pizmătarețe ca toate surorile mai mari, o necăjau neincetat, şi de căte ori se mişca portița in țițini, ziceau, că vine „ursitul“ ei. Prigonită astfel de toată lumea, ce mai putea sermana copilă? Nu-i remănea decăt să le respunză surorilor prigonitoare, că da, e ursitul ei, că e un om prea cum se cade, pe care-l iubeşte şi-l aşteaptă. Ca fată inimoasă, ce era, trebuea să-l apere pe omul năpăstuit, numai şi numai fiindcă ea il trăsese cu priviri adimenitoare in infundătură. Il apăra dar, se găndea zi şi noapte la dĕnsul şi suferea cu indelungă răbdare. Eri insă, când Cocoleac, acest domn Cocoleac, care tremură sub privirile unei femei şi n'are indrăzneala bărbătească de a-şi apăra amicul năpăstuit, eri, când Cocoleac il vĕnduse pe Gorăuț, nenorocirea ei ajunse la culme. Numai acum simțea, cum o glumă nesocotită poate să strice viața intreagă a unui om. Il vedea părăsit de toată lumea, singur şi prigonit, ca dĕnsa, şi când doamna Litescu il numea „fliuşturat şi netrebnic“, nu se afla nimeni in lume ca să-l apere. Aceasta era prea mult pentru o inimă simțitoare! Emilia ar fi fost deopotrivă cu Cocoleac, dacă nu l'ar fi vestit pe Gorăuț despre cele petrecute, dacă nu i-ar fi zis:

„Domnule! bagă bine de samă, că te inşeli, când crezi că domnul Cocoleac iți este amic sincer: nu te increde in el, nu te bizui pe el, nu i te destăinui, fiindcă acest domn Cocoleac este un om pizmaş şi slab de ănger şi aşa mai departe. Fiindcă Emilia nu putea să le spună aceste cu graiu viu, le-a pus, dimpreună cu alte deosebite măr-

turisiri, pe hărtie și prin urmare ori cine-și poate inchipui, cât de adânc a trebuit să o sguduească descoperirea făcută in dosul bărbii desnădějduite.

Ea mergea iute și tot mai incet. D-nul Gorăuț nu era mai puțin sguduit. In atâte și atâte rânduri luase hotărirea nestrămutată de a o rupe la fugă indată ce va zări pe Emilia; cu toate acestea acum stătea in colț și simțea in el, că nu putea să fugă. O vězuse cutremurându-se in tot trupul, či auzise țipetul inecat și nu putea să-i scape din vedere, că ea merge tot mai incet.

„Săracul de mine! zise el punêndu-și mânile in cap. Ce să fac eu acum! Sfinte Doamne, ce să fac!

In cele din urmă Emilia se oprì și aruncă o privire imprejur, apoi trecù, ce-i drept, cam in silă, spre colțul unei alte uliți, care ducea prin pădure spre lac.

La colț ea se oprì din nou. Nu prea era lume prin partea locului, numai așa, pe ici pe colo câte o cocoană pe la câte o fereastră deschisă. Dar ce-i pasă de toate aceste unei inimi simțitoare?

Domnul Gorăuț se simțea in timpul acesta ca și când ar fi mergênd in urma ei, urmărit de d-na Litescu care-i zicea mereu:

— Domnule, se cuvine unui om cum se cade să facă asemenea lucruri? Domnule, ești un miserabil, precum ai fost totdeauna! Domnule, te dau afară din oraș!

„Știu doamnă, respundea el, nu mi pasă doamnă, și mergea dus in calea sa.

Când Emilia a ajuns apoi la malul lacului și s'a oprit, fiindcă nu putea să meargă mai departe, s'a oprit și d-nul Gorăuț, la depărtare potrivită.

Insă, când omul pornește odată pe calea păcătuirii, el lunecă mai departe ca prin vis: și domnul Gorăuț luneca dar inainte, ce-i drept, acum la inceput cu inima incleștată și cu capul cam amețit.

— Domnule! de ce m'ai adus d-niata pe mine aici? zise ea inecată de lacrimi.

„D-voastră, domnișoară, m'ați adus pe mine! respunse el cu oare care indărătnicie.

— Domnule, eu am toată increderea in d-ta! zise ear d-șoara Emilia Litescu.

„Și eu am toată increderea in d-voastră, respunse d-nul Istrat Gorăuț.

— Nu știți, cât a trebuit să plâng pentru nebunia ce-am făcut, zise tot d-ra Emilia.

„Hm! respunse d-nul Gorăuț.

Domnul Gorăuț era mare meșter in potrivirea vorbelor: acum insă razele lunei pline cădeau peste fața copilei și el nu mai avea timp să se gândească la alegere de vorbe. Mai era oare nevoe de vorbe acum, când el se afla singur cu dênsa, aici in pădure, pe malul lacului, in amurgul serii, față cu luna plină ce vêrsa peste unde raze din ce in ce mai bogate?

— D-niata nu mai ești supĕrat? zise copila.

„Nu, n'am fost niciodată, respunse el.

Apoi ear mai steterĕ impreună, așa cu inimele incleștate.

După aceea Emilia zise, că trebue să plece, fiindcă se teme, ca nu cumva să se intoarcă doamna Litescu mai nainte de dênsa; eară d-nul Gorăuț tresări, ca trezit din vis și zise, că „da, trebue să grăbească“, apoi intrebâ:

„Când ne mai vedem?

— Nu știu, respunse ea. Aceasta nu a-

tărnă decăt de la d-ta. Mama e foarte supĕrată. Am voit să-ți trimit o scrisoare.

„O scrisoare? — Mie? strigă d-nul Gorăuț turburat. Dă-mi-o.

— Nu pot, zise ea depărtăndu-se de dĕnsul. Am scris o mulțime de nebunii in ea. Mi-ar fi rușine dacă ai citì-o.

El o apucă cu amundoue brațele, ca să-și iee scrisoarea.

„Vezi, de ce mĕ scoți din minți! grăì apoi inăbușit. Uite, acum nu te mai pot lăsa din brațe: dă-mi scrisoarea.

— Nu e nimic in ea.—Iți ceream numai ertare, fiindcă ți-am făcut atăte supĕrări cu nebunia mea.

„Nebunie! zise el. Nebun am fost eu, care credeam, că toate sunt numai jucării copilărești in viața omenească și m'am lăsat să fiu purtat de o pornire, pe care o credeam tot atăt de ușoară și de trecĕtoare, cum fuseră altele mai inainte. Du-te dragă, urmă el sărutăndu-i fruntea și pĕrul și ochii, să mergem, să ne intoarcem, vino cu mine... adică nu! du-te tu singură.

— Și-apoi căud ne mai vedem? șopti ea.

Domnul Gorăuț simți un fel de amețală la cap și la inimă și in tot trupul.

Acest căud atăt de sec ĕi suna oare-cum a niciodată. El o ținù dar aproape de sine, ĕi privì cu stăruință in ochi, apoi intrebă:

„Ziceai, că ai toată increderea in mine?

— Da, respunse ea. In d-niata mĕ incred orbește.

„Nu-mi zice d-niata, zi-mi tu.

— Nu pot, respunse ea turburată și voind a se desface din brațele lui.

„Dacă ai incredere in mine, nu te duce, remăi aici, zise el. Tot ai venit odată: nu e oare tot una, dacă stai mai puțin ori mai mult? Remăi! Cine știe, dacă vom mai găsì vre-odată in viața noastră un cias ca și acesta, această noapte recoroasă, acest cer senin, aceste umbre negre ale pădurii, această lună pănditoare. Emilio, copilă, privește și vezi undele lacului: nu te temi, că perzĕnd ciasul acesta, nu vei mai găsì altul, in care să plutești pe ele cu inima ta de acum? Nu mai sunt băet fliușturatic, ci om, care poate indrăznì, căci știe să respunză de soarta femeii ce se aruncă cu incredere in brațele lui: aici inaintea lui Dumnezeu mi te jur de soție, și din clipa ce vei atinge barca cu piciorul, nu mai ești fiica doamnei Litescu, ci soția mea, eu respund de soarta ta, de numele tĕu, eu respund de liniștea ta sufletească. Haide copilă, căci clipele trec și se duc.

— Uite, respunse copila, ia-mĕ tu și mĕ pune in barcă, apoi, dacă vrei, căud vom fi in mijlocul lacului, restoarnă barca.

III.

Dar vai! bucurii și fericiri nu sunt in această viață, decăt niște visuri deșerte.

Domnul Gorăuț își puse sarcina scumpă in barcă, puse măna pe lopată și vĕslì odată, de doue, vĕslì de trei ori, apoi remase incremenit.

Pe mal, tocmai acolo de unde-și luase sarcina, stătea tot atăt de incremenită d-na Litescu in aievea, insoțită de Cocoleac, acest domn Cocoleac atăt de bine știut.

Cătva timp ea stete așa, incăt d-nul Go-

răuţ putea să înţeleagă, că acum ea trebue să fie chiar mai supĕrată decăt in rândul trecut.

„Emilio! vino 'ncoa, zise ea cu glasul unei mume desnădĕjduite.

— Nu pot, mamă, respunse copila cam inecată şi trăgĕnd pe domnul Gorăuţ de mănecă. E mare apa.

„Domnule, adă barca la mal, strigă d-na Litescu.

Domnul Gorăuţ lăsă vĕsla din mănă, işi netezì barba şi musteaţa, işi potrivì legătoarea la găt, işi imbumbă surtucul, apoi aşteptă să mai zică şi Cocoleac ceva.

Cocoleac, domnul Cocoleac e insă cunoscut ca om, care tace tocmai atunci, căud ar trebuì să vorbească.

— Sărut mănile, respunse dar domnul Gorăuţ foarte hotărit. Nu se poate.

„Dar bine, domnule! urmă d-na Litescu, pe jumĕtate plăngĕnd.

— Nu se poate, respunse ear Gorăuţ.

Doamna Litescu stătea dar pe malul lacului, cum stă cloşca ce a crescut pui de raţă pe marginea bălţii; dacă apa nu ar fi fost aşa de mare, s'ar fi răpezit să restoarne barca.

Eară d-nul Cocoleac tăcea ca totdeauna.

„Domnule, zise insfirşit doamna Litescu, după ce vĕzù, că nu-i remăne altă scăpare. Ce aveţi de găud să faceţi? Dă-ţi samă despre nenorocirea ce pregăteşti pentru o familie intreagă; găndeşte-te, că am nu mai puţin decăt patru fete încă nemăritate. Nu-mi omorì familia!

— Aşa este, doamnă, respunse domnul Gorăuţ. Insă eu am jurat inaintea lui Dumnezeu, că din clipa, in care va atinge barca cu piciorul, Emilia, domnişoara Emilia, fiica d-voastre, e soţia mea. I-am cerut măna de la d-voastră şi nu m'aţi socotit destul de vrednic să vĕ fiu ginere: acum remănem dar aici.

„Da, mamă, adause Emilia mai indrăzneaţă, şi dacă nu se poate altfel, mergem pănă la mijlocul lacului şi resturnăm barca

Doamna Litescu, ca mumă a patru fete încă nemăritate şi a doi băeţi ştrengari, ar fi voit să respunză:

— Dacă e vorba aşa, apoi iţi ţine nevasta şi-ţi mulţămesc, că m'ai făcut mumă numai a trei fete nemăritate.—Ea insă era femee şi de aceea a respuns cu totul d'impotrivă:

„Niciodată nu vei lua pe fiica mea de soţie fără de invoirea mea.

— O am şi luat, respunse Gorăuţ.

„Emilio, roagă pe domnul să scoaţă barca la mal şi să te insoţească pănă a casă, zise acum doamna Litescu.

Domnul Cocoleac grăì acum şi domnia-sa:

— Vĕ rog, domnul Gorăuţ e un om prea cum se cade.

„Prea puţin imi pasă, respunse viitoarea soacră şi pornì spre oraş inapoi.

— Se duce, zise Emilia nedumerită.

„Cu atăt mai bine, respunse Gorăuţ ridicănd lopata.

— Te rog, spune-i să remăe! te rog, scoate barca la mal! urmă copila cu glas tremurător. Vreu să mĕ duc acasă.

Lui Gorăut ĕi venea să restoarne barca.

„Bine, dar primblarea noastră pe apă? zise el.

— Nu vreu! strigă copila cu hotărire.

Domnul Gorăuţ dete mănios cu vĕsla in

apă și eși la mal. O dorință avuse și el in viața lui și nici aceea nu se implini.

Apoi ei plecară in urma doamnei Litescu, tăcuți și supĕrați amundoi, cu pas iute, și apoi cu căt mai mult se apropiau de infundătură, tot mai incet și mai nehotărit. Căud ajunseră la colțul unde stătuse Gorăuț, se oprirĕ, privirĕ ingrijați unul la altul, apoi se luară de braț și inaintară mai departe pănă la colțul infundăturii.

Aici ear se oprirĕ.

— Vii și d ta cu mine? intrebă copila.

„Dar intrați și d-voastră deodată cu mine, respunse domnul Gorăuț.

Era ne mai pomenită istoria aceasta! Să intre ei amundoi așa in plin, față cu cele doue surori și față cu domnul Cocolesc...

Nu!

La portiță se oprirĕ din nou, la ușă in sfirșit remaserĕ in hotărirea de a nu intra.

— Poftiți numai, poftiți, strigă deodată d-na Litescu, deschizĕnd ușa inaintea lor.

Ei intrarĕ, apoi se oprirĕ undeva, singuri nu știau unde, Emilia rizĕnd, eară domnul Istrat Gorăuț adănc măhnit, ca omul căruia i s'a făcut o mare nedreptate.

Domnul Gorăuț era mare meșter in potrivirea vorbelor; el insă n'a venit aici de bună voe și așa n'avea nimic de zis, nu vedea pe nimeni, n'auzea nimic, simțea numai, că nu se primbla pe apă, dar ține pe Emilia de braț.

„Dacă n'ar fi fata mea, grăi doamna Litescu intinzĕndu-i măna, zeu că nu ți-aș da-o.

Ioan Slavici.

Scrisoarea lui Al. Papadopul-Calimah

catra V. Alecsandri

București, 17 Iunie 1880.

Scumpe amice și coleg,

Bĕtrănii aveau de obiceiu a insemna pe cărți, și mai ales pe cărțile lor de rugăciune, intĕmplările și datele cele mai de căpetenie ale vieții lor: data căsătoriei, nașterii de copii, inaintări in slujbe sau boerii, și alte evenimente atingĕtoare de țară, de pildă cutremure, schimbări de domnie, intr'un cuvĕnt tot ce li se părea mai important din cele petrecute in zilele lor, spre ținere de minte a celor de față și a celor viitori.

Acest obiceiu bĕtrănesc mi-a dat in zilele trecute ocasiunea, de a indeplini cu un document contimpuran viața unui din cei mai cuviosi și din cei mai vestiți Arhipăstori ai țerii, viața lui Iacob Stamati Mitropolitul Moldaviei.

Biografia lui *Iacob II* (Stamati), Episcop de Huși de la 1784 pănă la 1793, și apoi Mitropolit Moldovei și Sucevei de la 1793 pănă la 1803 căud a incetat din viață, a scris-o mai ales Cogălniceanu, și a scris-o cum scrie Cogălniceanu. Ea s'a tipărit parte in *România Literară* la 1855 *) și parte

*) No. 5. pag 58 sq.

in *Atheneul Român* la 1861 *) ambele publicate in Iaşi.

Zilele trecute aflăndu-mĕ la Galaţi şi cercetănd colectiunea de imprimate şi de manuscrise vechi ale Colonelului (Alexandru) Pencovici, care se indeletniceşte cu o stăruinţă vrednică de laudă cu adunarea de documente vechi, şi care a scris multe opuscule inedite foarte interesante, am găsit intre aceste mărturii a zilelor bĕtrăne o filă in 8°, scoasă dintr'o carte de rugăciune ce a fost proprietate a fostului Domn al Moldovei Ioan (Ioniţă) Sturza. Această filă cuprinde următoarea insemnare scrisă şi subscrisă de *Ioan Sturza* in ziua de 16 Martie 1796 cănd era Postelnic mare sub Domnia lui Alexandru Calimah Voevod. Eată această insemnare pe care am copiat-o intocmai:

„1796 Martie 16 zioa dumineca ca pi „la 5 ceasuri di dimineaţa mergĕnd Mitro„politul Iacob la Curte după obiceiu ca să „fie la ţeremonia cafelei, şi suindu-se pe „scara Curţei, acolo la scară un calic anume „Toader Kiribău au dat cu cuţitu şi au in„junghiat la stinghi din dreapta pe Preao„sfinţia sa, insă nu l'au omorit.

„S'au intămplat primejdia aceasta in zilele „Preluminatului Domn Măriei Sale Alexan„dru Ioan Calimah. Şi am insemnat eu ca „un lucru ce pără acum nu s'au intĕmplat „in pămĕntul Moldaviei."

„Ioan Sturza postelnic."

Cănd se zice in această insemnare *ca pe la 5 ceasuri di dimineaţa*, trebue să ne amintim că pe atunci ciasurile (oarele) se calculau *turceşte*, adică după chipul vechilor astronomi care incepeau a numĕra oarele de la răsăritul soarelui, numind astfel *oara intăi*, oara răsăritului acestei planete de zi, cănd astronomii moderni numeră oarele incepĕnd de la amiazi. Aşa dar *ca pi la 5 ceasuri di dimineaţa*, vra să zică astăzi: intre 9 şi 10 oare inainte de amiazi.

Despre *ţeremonia cafelei*, eată ce ne spune *Condica obiceiurilor vechi şi noue a Domnilor Moldovei*, scrisă de Georgaki al doile logofĕt, in Iaşi la 1762. *)

„După luarea anaforii, vrănd Domnul ca „se iasă din Biserică se meargă in Spătărie, „ies intăi Episcopii inainte şi după dĕnşii „Mitropolitul, şi stau in rănd cam spre uşa „Bisericii, ear Boerii stau jos din stranele „lor toţi in rănd şi ii cu semnile a mănă, „şi Domnul coborindu-se din strană şi fă„cĕndu-şi cruce, face oare ce schimă de sme„renie către boeri şi către Mitropolitul, cănd „ajunge drept dĕnsul, şi iesă din Biserică şi „merge in Spătărie (insă la cele patru praz„nice Impĕrăteşti, cănd iesă Domnul din Bi„serică in Divanul cel mic, este obiceiu Că„pitanul de vĕnători şi cu căţi-va vĕnători, „stau in rănd cu vĕnatul lor pus de-a rănd„jos; vĕnatul este: cerbi, ciute, capre, ri„mător sălbatic, epuri şi paseri ce pot vĕna). „După ce intră Domnul in Spătărie, se sue „in Domnescul Scaun, şi lăngă scaunul Dom„nului aproape stă vel Postelnic, vel Spa„tar, vel Visternic, vel Cămăraş, al doile

*) pag. 81—94 sq.

*) Cogălniceanu, Letopisiţile Moldovei, tom III, pag. 300, 301, 313. Iaşi 1846.

„Cămăraş şi alţi boeri şi boerenaşi, şi toţi „boerii zapcii şi zapciii Curţii stau in rând „cu steagurile lor şi dvoresc. După eşirea „Domnului din Biserică, iesă Mitropolitul cu „Episcopii, cu alţi Archierei şi cu toţi bo„erii, şi mergĕnd in Divan, şed toţi in rău„dueala lor şi cii cu boerii şi cii mazili „Apoi *din poronca Domnului*, iesă din Spă„tărie Postelnicul, şi *poftĕşte* pe Mitropolitul, „pe Archiereii, pe Veliţii boeri, cum şi pe „cii mazili *la cafe*, şi intrând in Spătărie „fac plecare cătră Domn, fiind toţi cu sem„nile in mănă, şi Domnul rădicând şlicul „seu, le zice tuturor *se şadă* fieşte carele la „locul seu, şi după boeria sa, cum cii cu „boerii aşa şi cii fără boerii. Ear in ziua „Invierei Domnului Christos eşind Domnul „din Biserică merge la Spătărie, şi şade in „Domnescul Scaun, mai pre urmă vine şi „Mitropolitul cu Archiereii, cu Egumenii şi „cu toţi boerii; şi după ce intră in Spătărie „şi fac plecarea cea obicĭnuită, *şĕd toţi* pe „rândueală, dănduli-se vutcă, confeturi şi „cafea. După aceia earăş cu toţii merg şi „la Doamna şi la Beizadelele, şi acolo ănc㠄li se dă cafea.“

Ceremonia cafelei era urmarea obiceiului străvechiu, că in zile de Dumineci şi sĕrbători, ţara mergea la Domnul ei, fie care *şedea* alături cu Domnul ţerii, boer in activitate sau fost boer, căci toţi au fost svetnicii sei; toţi aveau scaunul lor şi cuvĕntul lor in faţa Domnului. In aceste intălniri, de multe ori s'au pus la cale trebi grele şi nevoi grele ale ţerii; ele era incă adunări de prietenie intre Domn şi ţară, căci dacă Domnul este mai mare, mai pre sus de toţi, aceasta nu poate, nu trebue să oprească relaţiunile de prietenie respectuoasă ale supuşilor cătră El. Mitropolitul Ungro-Vlachiei Grigorie zicea la 1695 lui Stefan Mihai Racoviţă Voevod: „Nu socoteşte Inălţimea Ta „cumcă atunci Te vei lăuda de om mare şi „minunat, cănd cu a nevoe şi rare ori te „vor intălnì oamenii, ci mai vĕrtos atunc㠄socoteşte că vei avea acest nume, cănd de „obşte la toţi cii ce au trebuinţă vei arĕta „dragoste şi iubire de oameni...“ *)

Dar pe atunci nu era sistemele şi *usurile* constituţionale, sisteme de fixiuni, de abstracţiuni, isvor de isolare... Astăzi ministrii, unii după alţii, se cred in drept a indica Domnilor nu numai persoanele cu care pot be cafè, dar chiar şi felul cafelei ce pot be, cu lapte sau fără, cu posmagi de Braşov, cu chifle nemţeşti sau cu biscoturi franţuzeşti... Dar la revedere! Eu voiu venì curĕnd la Mircești, să bem cafè cu colac de ţară, din ţara doinelor şi a lăcrimioarelor.

Alex. Papadopul Calimah.

---

*) Epistola cătră Domn, in Simeon Thessalonicului, prefaţa. Bucureşti 1695.

POESII.

O TAINA.

Când lunca este verde şi valea 'nsufleţită,
Când păserile cântă, la viaţă indemnând,
Tu fire omenească, ades eşti amărită,
Verşi lacrimi—lumea'ntreagă ai vrea s'o vezi perind.

Când vêntul suflă aspru şi cămpul vestejeşte,
Şi soarele s'ascunde sub nouri duşmăneşti,
Adese veselia in tine infloreşte,
Iţi place omenirea şi vrei să tot trăeşti!

Aşa e taina vieţii—aşa-i a ta menire,
Cu gândurile tale tu lumea să-ţi clădeşti,
Ear chin şi bucurie să aib' a lor pornire
Din sufletul tĕu numai, ear nu din ce priveşti.

N. Volenti.

CASA DIN VALE.

Colo 'n valea ce 'nverzeşte
Casă albă se zăreşte.—
Casă dragă, dragă mie,
Mult mi-i inima pustie!

Astă earnă pe carare
Nesfirşit omĕt era,
Vêntul aspru cu turbare
Troenele spulbera;
Dar spre casa cea din vale
Imi făceam pe vicol cale.

Acum cerul blând zimbeşte,
Aerul e mângăios;
Cămpul, codrul inverzeşte,
Florile resar frumos.
Dar eu nu mai fac vre-o cale
Cătră casa cea din vale.

Casă dragă, dragă mie,
Ce-a fost soarta să ne fie!
Vênt a pustiu bate 'n tine
Şi durerea geme 'n mine.

UITATE ERAU...

Uitate erau toate, abia din când in când
Al tĕu chip ca o umbră trecea prin al meu gând.

Furtuna cea grozavă se potolise-acum,
Lumea de tine plină se prefăcuse 'n scrum.

Ah crudo! ce vrei eară?—Fugit-am, m'am ascuns;
Dar lacoma ta ură ş'aice m'au ajuns.

Căci ură-i şi urgie, când ear imi scrii de-amor
Şi-mi pomeneşti trecutul de care mĕ 'nfior.

Iţi place să vezi robul scapat din lanţuri grele
Că earăşi se intoarce la locul de durere?

Ce vrei cu mine crudo? Dă-mi chin ingrozitor,
Otravă dă-mi cumplită, dar nu-mi vorbì de-amor!

AMORUL MEU.

Ănger frumos, eu nu ţ'am spus,
Dar te-am iubit c'un foc nespus.
Să-ţi spue riul şi cel deal,
Să-ţi spue plopii de pe mal!
Numele tĕu il cântă valul,
Prin echo dulce-l ingână dealul;
Numele tĕu pe plopi e scris,
Frunza-l şopteşte noaptea prin vis.

Eu te-am iubit, ănger ceresc,
Ş'acum, ş'acum eu te iubesc;
Dar ah, a-ţi spune tot nu'ndrăznesc!

FOI DE ROŻA.

Pintre file de mult scrise,
File scumpe de scrisori,
Ochii mei pe foi de roză
Se opresc adeseori.

Triste foi, acum uscate,
Cu ce jale vĕ privesc!
Dulci scrisori de-odinioară,
Ah! la ce vĕ mai citesc?

Creanga voastră, flori de roză,
Rupt' a fi acum de vĕnt,
Cine-a scris aceste rânduri
Nu mai este pe pămĕnt.

M. Pompiliu.

DORUL.

Imi arde inima de dor
Şi plăng cumplitu-mi chin,
Ah n'am aripi!—aş vrea să sbor
La dulcele tĕu sin.

Căci simt că mor in ăst pustiu
Urit şi 'ngrozitor,
Unde nimic n'aud, nu ştiu
De tine, scump odor.

De multe ori noaptea'n tăcere
Pătruns de chinuri grele,
Mĕ uit in sus, cer mângăere
La lună şi la stele;

Dar ele tac şi sbor uşor
Pe cămpul azuriu,
Ear eu suspin şi plâng de dor
In tristul meu pustiu.

CU-A TA MANA...

Cu-a ta mână, ânger dulce,
Când eram mâhnit, străin,
Şters'ai ochii mei de lacrimi,
Stins'ai greul meu suspin.

Să ai parte 'n veci de bine,
Tu l'al cărei dulce sin
Am uitat amara-mi soartă,
Am uitat că sunt străin.

OMUL.

Mânat de soartă pe-a vieţii valuri,
Se duce omul fără 'ncetare,
Şi 'mpins de vênturi, lovit de maluri
Aci s'afundă, aci apare.
Pătruns de chinuri sĕrmanul plânge,
Şi mai nainte de-al seu morment
El moare 'n lampa care se stinge,
El moare 'n creanga ruptă de vênt,
El moare 'n steaua care apune;
Şi tot ce cade şi tot ce tace
Moartea-i arată, de moarte-i spune,
Pân' se cufundă barca-i in pace.

A. V.

Bibliografie.

O călĕtorie in Dobrogia, de Teodor T. Burada. Iaşi 1880. Un vol. de 277 pag.

In Solitudine, Carmina. Messina 1880. Un vol. de 488 pag.

Reportul general al Societăţii de lectură „Petru Maior“ pe anul şcolar 1879—80. Buda-Pesta, 1880; o broşură de 12 pag.

Gramatica Românească de Petru M. Cămpeanu, ediţiunea a doua, prelucrată din nou cu un adaus la gramatica generală. Iaşi, 1880. Un vol. de XXXVIII şi 204 pag.

Şcoala bărbaţilor, comedie in trei acte de Molière, traducere din limba franceză de S. N. Bucureşti 1880. Conţine 66 pag.

Colecţiune de fabule române, editate de G. S. Petrini. Ediţia II. Iaşi 1880. Un vol. de 217 pagini.

Cu vr'o cătiva ani in urmă d. Petrini era cunoscut ca unul dintre cei mai zeloşi prelucrători şi editori de cărţi pe sama invĕţămĕntului primar. O carte a d-sale, ni se pare, Lectura morală şi istorică, era foarte respăndită şi se socotea de unii dintre institutori drept o comoară de inţelepciune şi de citire plăcută. Insă acea carte ca toate celelalte publicate de d Petrini, avea insuşirea de-a fi tradusă intr'o limbă dintre cele mai vicioase şi mai stricate. Resunau părelii şcoalelor de terminii greoi şi străini; şcolarul citea şi recita uimit frazele cele neinţelese, şi nu arareori insuşi invĕţătorul nu ştia să-şi dee samă despre ideea ce esprima noul cuvĕnt. Acest rĕu ajunsese aşa de mare, incăt pedantismul cel mai de ris luase locul bunului simţ. Astfel, lucru de necrezut, intălneai institutori cari ajunsese a privi cuvintele vechi drept termini eşiţi din uz şi neinţeleşi, ear cuvintele nouĕ pompoase, drept expresii pe deplin inrădăcinate in limbă şi inţelese pănă şi de copii. Am avut ocazie să auzim pe un institutor de teapa aceasta făcĕnd analisa logică a unei poesii, şi pentru inţelegerea cuprinsului traducĕnd cuvintele populare prin neologisme. Era cuvĕntul *miros*, nechipzuitul dascăl striga de la masă: *miros*, adică *parfum*; era cuvĕntul *mărire*, dascălul cel infumurat lămurea ideea zicĕnd *glorie*. Bieţii copii! Nu aveau dinaintea lor un om priceput şi inţelept care să-i inveţe, ci un pedant care le sucea şi le intuneca minţile.

De cătiva ani insă acest rĕu a scăzut intr'un mod simţitor. Manuale compuse intr'o limbă potrivită cu invĕţămĕntul primar, ca de exemplu „Invĕţătorul Copiilor“, s'au introdus in toate părţile, şi astăzi invĕţător şi şcolar sunt pe calea cea bună a unei impreună inţelegeri.

Deci nu cu puţină mirare vedem pe d. Petrini revenind din nou la ocupaţia sa de mai nainte, dăndu-ne astădată ediţia 2-a din colecţia sa de fabule române şi anunţând la sfirţitul cărţii mai multe volume prelucrate şi editate de d-sa. Publicarea unei colecţii de fabule pe sama tinerimii şcolare, nu tăgăduim, este o intreprindere de laudă. Intrebarea este numai: trebuesc adunate la intămplare toate fabulele pe căte le intălneşti prin jurnale, sau trebuesc luate numai acele care se disting atăt prin idei căt şi prin formă? D. Petrini nu ş'a pus această intrebare, şi la dreptul vorbind nici nu ş'o putea pune. Dovadă este prefaţa „Colecţiei“, din care estragem următorul pasaj drept model de stilul cel corect al d-lui Petrini:

„Eu cred că numai prin fabule *se poate atrage pe copii*, introducĕnd intre ei gustul de citire, şi numai fabula este care-i indeamnă şi-i face a fi cu luare aminte, deprinzĕndu-i cu gluma *la a judeca* aceea ce fabula cuprinde in sine, *şi astfel a se lumina şi descoperì aceea ce este invĕlit sub altă formă* adică *adevĕrul şi dreptatea.*“

Cine este in stare a vorbì publiculuì intr'o limbă atăt de greşită, de bună samă nu va sta la indoeală a aduna din dreapta şi din stinga, numai să easă o broşură voluminoasă. O compositiune oarecare s'a publicat sub nume şi sub aparenţe de fabulă, este bine primită. Aşa din colecţia de faţă aflăm, că afară de Donici, Alexandrescu şi Bălăcescu, noi mai avem mulţi autori distinşi de fabule, cum sunt G. Asachi, G. Tĕutu, G. V. Carp, T. Stamate, D. Gusti, V. Alex. Ureche, G. Sĕulescu, etc. Mare nedreptate a făcut insă d. Petrini celui mai productiv dintre numeroşii fabulişti români, d-nului Sion. Autor a 101 fabule, şi să nu figureze intr'o asemine colecţie! Dar la o a treia ediţie se poate repara această nedreptate, spre nespusul avantaj al literaturii şi al impărţirii premielor pe la şcoalele noastre publice.

M. P.

Redactor: *Iacob Negruzzi*. Tipografia Naţională.

Anul XIV. — No. 6. 1 Septembre 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

ALIUȚA.

NOVELA.

Dedicata D-soarei A. R.

I.

Intr'o sară de iarnă noi toți frații și surorile ședeam dinaintea focului și ascultam pe tata care ne spunea o istorie a lui din copilărie.—Tata era bătrân și văzuse multe care acum nu mai sunt de văzut.

— Hei! dragii mei!... zicea el. Era un timp pe când codrii Orheiului se uneau cu codrii Bîcului, și aceștia cu codrii Carpaților; ear plugul brăzda numai prin poeni și prin șesurile apelor curgătoare. Pe atunci nu erau nici șosele, nici drumuri bătute, ci oamenii mergeau călări de la sat la sat, de la târg la târg, și când aveau vre-un drum mai lung de făcut se inarmau cu pistoale la oblânc și se intovărășeau mulți la un loc neindrăznind să treacă altfel prin poticele pădurilor, care resunau necontenit de cântecele haiducești. Eu insumi am apucat acele timpuri, bune de altfel, căci erau toate cu indestulare și nu se cunoșteau nevoile zilnice ale traiului, dar veneau câte odată și grele cumpene in viață ca de-al de-acele ce mi s'a intêmplat mie in copilărie.

„Ce ți s'a intêmplat? il intrebarêm noi nerăbdători.

— Apoi de pe când vĕ povestesc eu, nu erau trebile intocmite ca acuma; fie-care trebuea să-și apere singur avutul, nefiind in țară altă oștire decât o ceată de arnăuți, cu simbrie, aduși de peste Dunăre, care slujeau pentru paza lui Vodă, ear pentru paza țerii era numai bunul Dumnezeu.

Imi aduc aminte că pe vremea aceea se oploșise la casa noastră un turc cu numele Ali, remas din oștirile turcești ce ne cutrierase țara, și fiind că-i era indêmână la noi unde găsise masă bună și gazdă primitoare, el nu s'a indurat să se mai ducă. El a invĕțat limba noastră și s'a imprietenit atât de mult cu casa și cu toți din casă, incât noi il desmierdam cu numele de *Aliuță*.

Ce-i drept, când am văzut intâi și 'ntâi pe Aliuță făcênd temenele turcești, imbrăcat

in hainele lui ciudate, cu cialmaua pe cap, cu iartaganul la brău și cu barba lui cea tufoasă și incăruntită care-i acoperea peptul, noi copiii ne cam feream de dĕnsul părĕndu-ne foarte fioros, dar incet incet ne-am deprins cu el, căci era bun și știa să ne facă feliurite petreceri. Ne istorisea povești din o mie și una de nopți, ne spunea intămplări de-a lui din resboaele in care fusese, ne făcea căpcăni de prins vrăbii și stigleți, ne ajuta să ridicăm smei, ne lua cu el la vĕnat, la pescuit; dar de la o vreme Aliuță nu mai putea merge nesprijinit pe bĕț și toate primblările lui se mărgineau numai prin curte și grădină. Cincisprezece ani in șir el stătuse la casa noastră, și ne vĕzuse pe toți frații și surorile crescĕnd, și ne iubea pe toți deopotrivă, ear noi necontenit il incunjuram, ĕi săream pe genunchi, ne jucam cu barba lui albă sau cu cealmaua cea mare care-i ședea ca o plăcintă pe cap, și cănd ne zicea el nouă:

„Bre pui de ghiauri, voi dragi la mine!

Noi rideam așa de tare că-l asurzeam pe bietul Aliuța.

Numai dimineața cănd se inchina, nimene din noi nu indrăznea să-l supere, intru atăta părea de serios și adăncit in rugăciunea lui. In genunchi, smerit, cu brațele incrucișate pe pept, el spunea cănd mai tare cănd mai incet versuri din coran, își pleca fruntea pănă la pămĕnt, apoi tăcut și nemișcat stătea căte o oară intreagă cu ochii ațintați spre răsărit sorbind depărtările, călătorind cu găndul prin țerile calde ale copilăriei lui, și fața lui atunci se'nveselea, se lumina ca și cănd primblarea i-ar fi fost aevea.

— Așa-i că n'ai să te mai duci de la noi Aliuță? ĕi ziceam eu netezindu-i barba.

„Cum va fi scris! respundea el.

Pentru Aliuță tot era *scris*. De s'a născut, de-a mers prin bătălii, de-a căpătat răni, de-a venit la noi, a fost *scris*. De va mai trăi mult sau puțin, de se va intoarce sau nu in țara lui, asemine era *scris* de mai nainte; deaceea el avea totdeauna fața senină și liniștea sufletească a omului ce nu'și poartă grija vieții.

Intr'una din zile vĕzui in curtea noastră o mare și neobicĭnuită mișcare. Tata era ingrijeat și slugile speriate. O mulțime de țĕrani inarmați cu ciomege și topoarĕ se așezau de pază la poartă și in jurul casei; era o nerănduеală cum nu fusese niciodată.

— Ce este? intrebai eu pe Aliuță.

„Nimic, respunse el, Bujor a trimis o scrisoare prin care ne dă de veste că măni la amiazi are să ne calce casa.

— Și ce are să fie, Aliuță?

„Ce-a fi scris! adause el cu fața liniștită.

II.

Speriați ca și cănd această scrisoare ar fi venit in momentul cănd tata ne povestea, noi ne ingrămădeam unul in altul dinaintea focului, și plini de neastămpĕr, cu ochii mari deschiși așteptam sfirșitul istoriei.

— Bujor, urmă el, a fost dintre cei mai vestiți hoți din țară. Babele și acum vorbesc despre el la șezĕtoare, și lăutarii ĕi cănță cănțecul:

Frunză verde de năgară,
A eșit Bujor in țară,
Bate, pradă, nu omoară,
Pe ciocoi ĕi bagă 'n boală.

De cum i-a răsărit musteața el s'a simțit cuprins de dorul voiniciei, și maică-sa n'a mai putut să-l stăpânească. In zadar a plâns ea și a făcut rugăciuni pe la biserici ca să-l intoarcă de la plecările lui, intr'o zi de primavară el își puse pușca pe umĕr, căciula pe-o ureche și își luă ziua bună de la maică-sa zicĕndu-i:

— Maică nu mai plânge; eu merg să fac dreptate in țară; să ieu de la cei bogați, să dau la cei săraci și se stric legile cele rĕle făcute de Domnie.

Apoi chiuind și hăulind el apucă calea codrului care-l chiema la viață fără stăpân, și nu mult după aceea se și auzì prin țară de numele lui Bujor.

Doisprezece tovarăși, frați de cruce fugiți de la coarnele plugului, se adunarĕ in jurul lui, și incrucișind ferul cuțitelor, ĕi jurarĕ credință și ascultare fără margine cu drept de viață și de moarte asupra lor. De-atunci fost-au mulți călĕtori opriți in drum, multe case boerești călcate, multe poteri imprăștiate, și earăș multe pungi cu bani impărțite la săraci, și multe vaci cu vițel dăruite la vĕduve și orfani, așa că unii il blăstemau și alții il bine-cuvĕntau, ear Bujor domnea nesupĕrat peste moșii, drumuri și păduri, și vestea despre dĕnsul merse departe până 'n țerile vecine.

Era in luna lui August, pe la strinsul pănii, când tata primì scrisoarea de la Bujor. Se ținù mare sfat la curte de trebue să ne supunem sau să ne impotrivim. In toată casa nu era decât douĕ puști cu cremene: una a tată-meu și cealaltă a lui Aliuță, o susanea lungă pe care turcul o răzema pe crăcană când se coborea la iaz să impuște rățe. In sat asemenea nu era decât un singur pușcaș, care niciodată in viața lui nu se luptase decât cu vĕnatul din pădure; prin urmare nu era mare speranță in puterile noastre de impotrivire. Cu toate aceste părerea lui Aliuță de a ne opune cu arma la năvălirile hoților, impărtășită și de noi copii neștiutori de primejdiile ce ne amerințau, precumpĕnì asupra ideei de supunere susținută fără osebire de toate slugile din casă. Imi aduc aminte și acuma, adause tata surizĕnd, cu ce incredere in voinicia mea inșfăcai teaca iartaganului lui Aliuță și o invĕrtii in dreapta și in stinga imprejurul meu, doborind cu gândul toți hoții la pămĕnt.

— O! numai să vie Bujor, ziceam in mintea mea, și va vedea el!

Apoi după planul lui Aliuță, un om fù așezat in clopotnița bisericei ce era aproape de poarta curții, cu poruncă ca indată ce va zări hoții in depărtare să tragă clopotele pentru a ne da de veste. Douezeci de oameni inarmați cu ciomege, cu coase și topoare furĕ rînduiți la poartă sub comanda vĕnătorului din sat, și câte alți douezeci la fie-care ușă de intrare a caselor boerești, in totul ca la 60 oameni care deși rĕu inarmați și nedeprinși cu luptele, dar erau destul de numeroși pentru a pune stavilă hoților, mai ales când aceștia aveau să vie ziua mare, cu peptul deschis, in urma unei scrisori prevestitoare.

Căte un pahar de rachiu fù impărţit la fie-care străjer, şi mulţămită imbărbătărilor necontenite a lui Aliuţă, ei se ţineau bine la posturile lor.

Două oare stăturĕm aşa in aşteptare.... cănd deodată omul din clopotniţă prinse să sune. El zărise un colb pe muchea dealului invecinat, şi puţin după aceea numĕră treisprezece inşi călări care se ivirĕ pe muche unul căte unul, şi se scoborau acum pe drumul ce duce la curte. Un fior trecù prin inimele tuturor.

„Copii ţineţi-vĕ bine, strigâ Aliuţă străjerilor ce se frămĕntau de neastămpĕr, Alah e cu noi!

Muţi erau acum toţi şi cu ochii aţintiţi asupra dealului invecinat de unde venea primejdia, ear după căte-va minute puturĕm vedea şi noi, cei din ogradă, cum se scoborau haiducii la pas liniştit cănтănd par'că veneau la masă mare. Ei se oprirĕ un moment dinaintea crăşmei unde Bujor ĕi cinstì căte cu un pahar de vin, apoi pornirĕ din nou spre curte. Acum se trecuse de şagă; aveam să dăm pept la pept cu hoţii; să impuşcăm intr'ĕnşii; să fim impuşcaţi de dĕnşii; şi căţi din noi aveau să moară?... şi căţi să scape?... eată intrebarea ce şi-o punea fiecare, intrebare groznică ce o vedeam zugrăvită cu colorile spaimei in faţa tuturor. Ear eu care cu o oară mai nainte făcusem atăta ispravă cu teaca iartaganului lui Aliuţă, simţii acum că mi se tae picioarele şi fără voe mĕ apropiei de tata. Tata era galbĕn ca ceara, tăcut şi in aşteptare, ai fi zis că-şi numĕra bătăile inimei; străjerilor deasemine nu le era indĕmănă. Ceea ce-i tulbura cu deosebire, era neinchipuita linişte cu care veneau hoţii asupra lor par'că nici le păsa că sunt 60 de oameni gata să-i primească cu coase şi topoarĕ. In acelaş timp clopotul suna mereu a restrişte, şi cu atăt mai mult suna, cu căt haiducii se apropiau. Parcă vestea ceasurile morţii.

— Ah! Eată-i... eată-i... sosesc!

Ajuns dinaintea bisericei, Bujor deodată se opreşte, ia la ochi pe clopotari, şi... O! Doamne ce vĕzui!... In momentul in care trăsni arma, vĕzui pe nenorocitul clopotar căzĕnd de-a roata in aer din inălţimea turnului, cum ar cădea o ţarcă din vĕrful unui plop. In acelaş moment spaima resbătù cu iuţala fulgerului in inimile tuturor, o spaimă straşnică, neinvinsă, spaima morţii care intunecă mintea şi inghiaţă săngele in vine, şi intr'o clipă toţi străjerii atăt cei de la poartă, cum şi cei d'imprejurul casei aruncarĕ la pămĕnt ciomegele, coasele, topoarele, şi care'n cotro prinserĕ să fugă ca nişte nebuni, ne voind să mai ştie de glasul tatălui meu şi a lui Aliuţă care căutau să-i stăpănească. Ear cănd cei doisprezece haiduci călări impestriţaţi cu găitane şi cu puştile pe umĕr, se arĕtarĕ in dreptul porţii, nici o suflare de om nu mai era in curte afară de noi şi Aliuţă.

Atunci..... părăsiţi de toţi, intrarĕm in casă ca in ultimul loc de scăpare, ear Aliuţă inchise uşa cu zăvorul. Momentele erau infricoşate. Auzeam imprejurul nostru glasul haiducilor, zingănitul armelor, sforăitul cailor, ear peste toate glasurile şi toate sunetele, domnea glasul lui Bujor care făcea rănduială intre haiduci.

— Spargeţi uşa! strigâ el.

Deodată auzii lovitura unui topor ce se

infipse in ușă, apoi auzii a doua și a treia lovitură, urmată de mai multe altele care respundeau deadreptul in inimile noastre. Dar in acelaș timp auzii aceleași lovituri și la ușa din dos, incât eram acum cuprinși din două părți și fără nici un mijloc de scăpare.

De ce insă primejdia se făcea mai mare, de ce Aliuță se imbărbăta mai mult. Cu iartaganul in mănă el sta la crepăturile ușii, gata să răteze capul celui intăi ghiaur ce s'ar ivì; dar nici unul nu se ivì, numai topoarele curgeau ca ploaea pănă când ușa țănduriță căzù cu totul din țițini... Atunci Bujor se intălnì față in față cu Ali. Il recunoscui dintre toți fiind că el era cel mai nalt, mai chipos și mai fioros.

— In lături ghiujule! strigă hoțul.

„In lături tu căne! respunse Ali răpezind iartaganul asupra capului lui Bujor, insă ferul turcului intălnì ferul hoțului și ambele scăpărară de iuțeala loviturii. Ei stătură apoi o minută și se privirè in ochi. Hoțul avea fața crudă dar desprețuitoare a unui om ce nu-i vine să se pue la luptă c'un protivnic atăt de bătrăn, ear acesta nu mai era Aliuță cel bun pe genunchii căruia săream noi ca niște veverițe. Era zis in legea lui să apere cu peptul casa ce-l adăpostise, și toate puterile din tinerețe, toată sălbătăcia enicerească ĕi revenise ca prin farmec. Drept sta el acum ca luminarea, hotărit, amerințător, cu fruntea increțită, cu dinții incleștați, și se uita și chibzuea unde să lovească din nou.

— Așa te vreu, turcule, zise Bujor; deacum cu mine la luptă dreaptă! Ear voi, adause el tovarășilor sei, stați și priviți cum căpitanul vostru știe să pedepsască obrăznicia unui turc.

„Aici in pragul ușii am să-ți săp groapa, respunse Ali; și lupta earăș se incăerâ. Bujor își păstra cumpătul și lovea cu măsură pândind toate apucăturile protivnicului seu, ear mănia turcului mergea tot crescènd, și mișcările lui din ce in ce se iuțeau, par'că puteri nouĕ curgeau necontenit in vinele lui. De la o vreme insă ferèle lor nu se mai ciocneau, nu mai scăpărau, ci lipite, incolătăcite alergau impreună când in dreptul peptului, când in dreptul ochilor, când deasupra capului, intocmai ca doi fulgeri ingèmănați.

Hoții care intrase acum in casă priveau lupta cu brațele incrucișate, siguri fiind de mai nainte de isbănda căpitanului, ear noi galbeni, inmărmuriți așteptam cu tremur minuta hotăritoare, fiind siguri de mai nainte că ori cum se va sfirși lupta, tot rĕu va fi pentru noi..... Când deodată turcul desprinzèndu-și arma de arma dușmanului seu, făcù un pas indărăpt, deschise niște ochi sălbateci, mari peste măsură, strigă: „Alah!“ și ca un tigru insetat de sănge se aruncă asupra lui Bujor.

Un freamĕt trecù prin rândurile hoților. ... Atunci... O! spaimă!... O! urgie!.... Atunci fără veste trăsnì o pușcă indărăptul meu de care toate giamurile se cutremurarè, și prin fumul ce năvălì in odae vĕzui pe Aliuță, pe bătrănul și viteazul Aliuță ingenunchind Lovit in spate de unul dintre tovarășii lui Bujor, el scăpâ arma și căzù la pămènt scăldat in sănge. In fața acestui neașteptat sfirșit Bujor el insuși remase un moment uimit cu hamgerul in mănă nedu-

merindu-se ce să facă; apoi deodată își încruntă privirile, ca omul ce și-a luat o groznică hotărire, se îndreptă cu pași sunători spre noi care stam fără resuflare grămădiți unul în altul, trecù alături de mine atingĕndu-mĕ cu haina, și se oprì dinaintea hoțului ce omorise pe Ali.

— Cine nu cinstește lupta dreaptă și ucide pe la spate, ucis trebue să fie!... zise el despicând în aceeași clipă capul ucigașului în două; apoi cu fața și mai încruntată în care era scrisă osinda noastră de moarte, el se întoarse earăși spre noi ațintindu-ne de astă-dată drept în ochi, par'c'ar fi voit inadins să ne prelungească agonia; merse până la locul unde zăcea Aliuță la pămĕnt, il privì un moment în tăcere, tăcere infricoșată din care nimene nu știa ce are să iasă, căci noapte se făcuse sub genele lui... când eată minune mare... fața lui deodată se insenină ca și când o rază de sus i-ar fi străbătut prin creeri, și îndreptăndu-se cătră tovarășii sei, le zise:

„Copii, acest bĕtrăn ucis mișelește a apărat o casă de *creștin* și el era *turc*. Dumnezeu nu ne va ajuta dacă pe lângă păcatul morții lui vom adăugì și alt păcat.... Să mergem de aice!...

Ascultători de glasul căpitanului hoții își făcurĕ semnul crucii, încălecarĕ și se duserĕ în lume, numai haiducul cel ucis remase lungit la locul lui, și nu departe de dĕnsul sĕrmanul Aliuță ședea și el fără mișcare cu fața acum îndulcită de suflarea morții, și cu ochii deschiși și ațintiți așa cum ĕi avea el în rugăciunile de dimineață când rătăcea cu sufletul în țerile cele calde ale copilăriei lui.

A doua zi un sicriu frumos, impodobit cu ținte de argint, cu semnul Semi-lunei pe capac și purtat pe umerele noastre, fù așezat sub cea mai pletoasă salcie din grădină, cu capul îndreptat spre răsărit. Nici preoți, nici rude nu erau în jurul sicriului, dar eram noi, prieteni de altă lege, agonisiți de el la bĕtrănețe, care stam îngenunchiați și plăngeam din inimă pe bunul și scumpul Aliuță.

Pe morminte lui stă astăzi o marmură albă în care sunt săpate cu litere de aur cuvintele lui Bujor:

„Acest bĕtrăn ucis mișelește a apărat o casă de *creștin* și el era *turc*.

Aici tata sfîrșì de povestit; ear noi am remas tăcuți și cu lacrimile în ochi și multă vreme după aceea, figura bună a lui Aliuță nu înceta de a se amesteca noaptea în visurile noastre copilărești.

N. Gane.

POESII.

IDEAL.

Ideal ascuns în ceriuri! culme adumbrită'n stele!
Rug ce-ai ars în al meu suflet ca tămâea pe altar!
Flacără nemistuită! visul lacrimilor mele!
Pintre veacurile stinse eu te caut cu amar!

Te-am zărit pe înălțimea crestelor învăpăete,
Pintre sferele aprinse ce in spațiu se rotesc,
Meteor purtat de vênturi peste lumi neapropiete,
Unde sboară și domnește geniul dumnezeesc!

Ca un vultur ce infruntă marea soarelui lumină,
Tu, de pământeasca vale te ascunzi, te depărtezi,
După raza ta perdută plânge omul și suspină;
De atingerea profană vecinic te inlăturezi.

Rare-ori, silit de mâna nevăzută, generoasă
A creațiunii sfinte, din locașul tău de foc,
Heruvim cu ochi de fulger, spargi tăriile lucioase,
Pe-a ei temelii planeta se cutremură din loc.

Atunci salt, tresar in spațiu și spre tine se avêntă
Visurile omenirii cu speranțe ce-au avut:
Imnul nașterii resună, universu 'ntreg il cântă;
Valea plângerilor noastre intr'un raiu s'a prefăcut.

Atunci Binele, Frumosul, ies din pulberea antică,
Adevărul, Infrățirea se arată pe pământ;
Artele, cerești fecioare, mândre fruntea lor ridică,
Ieu cununa Nemuririi și sărbătoresc vestmênt!

Atunci pe'nverzite țărmuri dulce freamăt se aude,
Harpele eoliane pintre sălcii se ingân;
Un poet se naște 'n lume, martor vitejiei crude,
Căruia și până astăzi toți poeții se inchin.

Atunci dantul de naïade la fântâni și la isvoare,
Șoaptele de veselie murmură prin crengi duios;
Luna duce chorul tainic la a Cipridei altare,
Ear prin peșterele negre cântă faunii voios.

Atunci templurile sacre ies la Delphi, la Atena,
Propileele se 'nalță cu o daltă de oțel,
Ear pe unde legănată vine Anadyomena,
Splendidă o ieu din spume Phidias și Praxitel.

Apoi fugi,... dispari prin cruguri... ca fantasmele ușoare,
Ear Tăcerea și Uritul pe pământ se 'nțelenesc;
Plânge, văduvă de tine, omenirea 'n așteptare;
Secoli mulți fără de nume, in noian se adâncesc.

Când... deodată... o lumină falnică, neperitoare
Pe-ale Italiei țermuri națiile a orbit;
Ca pe Pnyx resun aice Rostrele cuvêntătoare,
Pân la ceriuri Capitolul pe pământ a strălucit.

Legioanele se mișcă, fără număr, neinvinse,
De a lebedei accente Mantua a resunat;
Fălfăe biruitoare Aquila pe vênt intinsă,
Pe-a lor tronuri depărtate regii s'au cutremurat!

De trei ori pe-aceste ţermuri intreita-ţi maiestate,
Cu-a ei focuri luminează fericitul orizon,
Tibrul, Guavalquivirul, Galiile 'mbelşugate,
Mândră te arăţi, superbă, in superba Albion.

Pe ale Rhinului unde, ape line şi albastre,
Se 'nalţ stincele 'mpletite, monumente colosale;
Şi pe-a ăngerilor aripi aspiraţiile noastre
Sbor spre ceriuri cu speranta de pe'nalte catedrale.

Din pădurile antice, inţeleapta cugetare,
Şi omericele glasuri şi divine simfonii,
Cu a creaţiunii vuet intr'o mândră frăméntare,
Duce omeneasca minte pintr'a lumii armonii.

A Filosofiei geniu, frunte pacinică, adâncă,
Cu gândirea neinvinsă, mare-a spiritului seu,
Prăbuşeşte Tirănia din puternica sa stincă,
Ea pe Joe 'nlănţueşte deslegând pe Prometeu.

Un om cu 'ntreite zale şi cu peptul de aramă,
Şi de cât Neptun mai mare cu măreţul seu trident,
Spintecă Oceanul falnic ce la luntrea sa se'nhamă,
Şi din fundurile lumii ne arunc' un continent!

Fii aleşi ai cugetării! oaspeţi generoşi pe lume!
Ei popoarele 'nvrăjbite intr'un gând le intrunesc;
La a Gloriei altare inscriind măreţe nume,
Veacurile totdeauna ăi salută şi-i iubesc.

Ear noi... ce hrănim in taină timidele aspiraţii,
Ideal măreţ şi falnic lăcrimând in calea ta!
Noi... veniţii de pe urmă pintre tinerele naţii,
La ospĕţul Nemuririi când ne vei incorona?

Când .. din focul tĕu cel sacru, din făclia măestoasă,
Demnă de a tale daruri, demnă de a ta iubire,
Pintre-a ei surori măreţe, fiica Romei sfiicioasă,
Va primì pe a sa frunte raza ta de strălucire?

Ideal ascuns in ceriuri! din mănunchiul tĕu de aur
Las' o jerbie să pice pe al patriei altar!
Nu lăsa făr' de cunună, făr' de ramura de laur,
Generaţiile noastre să te cate in zădar!

A. Naum.

Copou, 1880 Maiu

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

București, 1880.

Iubite amice,

Pe când in școala de la Măgureanu vestiții Eliniști Lambru, Comita, Vardalah și Neofit, emulii lui Corai predau tinerilor greci și feciorilor noștri de boer, Memorabiliile lui Socrat,[1]) Phedon[2]) și Metafisica lui Aristot; pe când Banul Brăncoveanu discuta cu puristul Duca in limba lui Tuchidid Apophtegmele lui Hypocrat și Ariometria lui Archimed și se munceau să isgonească din limba greacă toate cuvintele căte nu erau curat Doriane, precum unii din invețații noștri caută să curețe limba română de tot ce nu se termină in *ciune*,—la biserică la Udricani, la sfântul Gheorghe și la Colțea se auzea glasul ascuțit a cătorva copii care strigau in gălăgie pe

on, mislete, ucu: omu
pocoiu, on, mislete, ucu; pomu.

Băeții mai inaintați la invețătură, când voeau să-și zică ceva care să nu fie ințeles de profani, comunicau intre dênșii astfel:

az, iotă, lude, az, pocoiu, Riță, ucu, naș, est,[3])

și celalalt ei respundea:

naș, est, buche, az, ferdo, est, pocoiu, on, pocoiu, az.[4])

Cei de la bucoavnă rivneau la dênșii cum vorbeau păsărește.

Dascălul Chiosea, bătrân cu antereu de Calemcheriu, la cap cu cauc de taclit vêrgat cu cearșaf alb, se primbla pe dinaintea băeților inarmat c'o vargă lungă, arzând când pe unul când pe altul, după cum i se părea; se oprea dinaintea fie căruia; la unii le asculta lecția, la alții le mai adăoga căte un *ucu scurt* pe ici pe colea, sau căte o aruncătură două pe deasupra ca să fie slova mai ciocoească. Apoi să fi dus sfântul pe vreunul să nu-și știe lecția, că dacă nu-l ajungea cu nueaua apoi scotea imineu din picior și-l asvêrlea după dênsul cu un:

„Firai al dracului cu tat'to și cu măta că n'ai invețat matima.“

Dascălul Chiosea nu era om rău, dar se necăjea pentrucă-l durea inima când vedea că nu se silesc copiii la invețătură. El nu era civilisat ca să nu-i pese dacă elevii invață sau nu. Pentru el, școala nu era o chiverniseală, nu se gândea la: treci zi, treci noapte, apropie-te leafă. Nu sta cu ciasornicul deschis pe catedră ca nu cumva minutarul să treacă peste semn.

La Chiosea, ca la Chiriță, ca la Stan, lucrurile mergeau altfel; viața lor era cu co-

[1]) Ξενοφοντος Απομνημονεύματα Σωκράτους.
[2]) Φαίδων Πλατονος.

[3]) si la prune.
[4]) ne bate popa.

piii din școală, nu știau nici șosea, nici cafe-șantan, nici deputăție. Dimineața buchile, oftoicu și psaltirea, după prânz psaltichia. Chiosea avea un

pa, vu, ga, di,

care-i eșea pe nas cale de-o poștă.

De pe la de-al de Chiosea eșeau dieci de Visterie și Calemgii; la de-al de el au invețat să scrie românește Logofetul Greceanu, Văcărești, Anton Pan, Nanescu, Paris Momuleanu etc.

Acei bieți dăscălași care au fost depositari limbei și națiunalității noastre, duceau o viață sdruncinată, plină de privațiuni și de coate sparte, fără bene merenti și fără recompense naționale, fără pensii și parapensii, plătiți ca vai de ei cu un codru de pâne; trăeau și mureau necunoscuți, fără să bănuească măcar că erau patrioți, impinși numai de un instinct bun și generos, își făceau cu sfințenie datoria fără să aibă conștiință de binele ce făceau țerii lor.

Ei se delectau mai mult cu citirea intâmplărilor lui Alexandru Makedon, care s'a bătut cu furnicele și cu păserile cu cioc de fer, decât cu citirea mâniei fiului lui Peleu. Oile, cânii și fluerul păstorului intristat al lui Văcărescu ei erau mai dragi decât Afrodita și Bacusul lui Anacreon. Se pomenise de la tată și de la mamă Români neaoși din moși-strămoși. Limba și urechea le spunea că nu erau nici Tătari, nici Greci, nici Slavi; purtau nobleța neamului in inima și in spiritul lor, fără să se preocupe de arborele genealogic, nici de fârtalele de nobleță. Scriau românește fără filologie și fără morfologie, fără să știe dacă sunt etimologiști, fonetiști sau eclectici; dar scriau cum vorbeau și scrisul il numeau icoană, crezând că el trebue să fie reproducțiunea esactă a vorbei; puneau cât mai puține buchi, ba pe unele le mai aruncau și pe deasupra ca să facă economie de timp și de hârtie. Unde să le dea lor prin gând că avem doue limbi: una in gură și alta pe hârtie, și că trebue să vorbim intr'un fel și să scrim intr'altfel; vorbeau toți aceeași limbă. Acum lumea s'a subțiat, fie-care vorbește și scrie limba sa proprie și știe că suntem strănepoți ai lui Traian. Dar mulți cred că de la venirea acestui impĕrat in țară până la sosirea lor in viață, nu s'a mai petrecut nimica pe pământul românesc; nu incep insă a compta toți tot de la aceeași epocă. Unii numĕră existența țerii de la Regulamentul organic la care cred că au colaborat, fiindcă au fost chemați de l'au iscălit; alții morți-tăeți nu vor să convie ca să fi mai fost ceva pe lumea asta inainte de patruzeci și opt; spun și scriu intr'una că s'au primblat pe ulițele Bucureștiului cu steaguri și cu masalale strigând pe: *„trăiască guvernul provizoriu,“* și că erau cei mai de dimineață pe câmpul Filaretului. Pentru alții ear călindarul Românilor incepe de la indoita alegere a Colonelului Cuza, sau din noaptea lui 11 Fevruarie; își inchipuesc că ei au suit pe Alexandru Ioan I, că ei l'au dat jos, și că tot ei au adus pe Carol I. Cei mai infocați astăzi nu recunosc de adevĕrați patrioți de cât pe acei care au strigat: *moarte Turcului!* și cred că deși n'au fost la bătălie, dar că

fără vitejia lor cea civică țara românească era perdută, umilită, batjocorită, tăiată de Turci, și că Muscalii ei ștergea o bucată de pământ și mai mare.

Pentru mulți politica este intrigă și minciună, nu cred in sinceritate și in adevĕr, despreţuesc cunoștința lucrurilor petrecute și cercetarea evenementelor ce se pregătesc. Nu lasă nimica trecutului, cred că ei au făcut cerul și pământul românesc, că ei sunt inceputul și sfirșitul, alfa și omega. Dar apoi creatori străini! unul se compară cu Lafayette deși nu făcuse pentru Romănia nimica care să semene cu ceea ce făcuse generalul frances pentru America; altul care vĕnduse participuri pe patru galbeni ora și inregistrase zece ani de-a rĕndul colorile și garniturele cocoanelor la baluri, așezĕndule in ziarul seu după ordinul colorei de la putere și după importanța subvenţiunii, crede că el a scos pe Romăni la lumină; altul crede că a inventat limba și Istoria Românilor dăndu-se de un fel de Columb fiindcă critică și batjocorește gloriile noastre naționale. Acești *fructe seci* din țerile străine, se cred genii, luceferi luminători, indată ce găsesc un adăpost sub cerul Romăniei, și ei, sĕrmanii, nu vĕd zimbirea ce inspiră Românilor care in limbagiul lor sarcastic i-a poreclit: *Locuste oloage.*

Dar să ne intoarcem la școala noastră de la Udricani, școală sub albastrul cerului, pe prispa bisericei unde căud ploua copiii se ghemueau in odaea tircovnicului jos pe cărămizi, sau in clopotniță; citeau și scriau pe genunchi și pe brănci.

Prin prejurul bisericei in mahala pintre livezile de meri, de peri și de duzi se zăreau vre-o zece cincisprezece invĕlișuri cu streșina eșită ca o umbrelă, sub care locuia căți-va cavafi, croitori, ișlicari și cojocari; aceștia căud plecau la prăvălie își trimiteau copiii la dascălul Chiosea ca să nu strengărească pe uliță și ca să invețe să cananarchisească, să ție isonu căntăreților din strană, să citească apostolul, să zică tatăl nostru și crezul și să meargă de-a 'ndărătele cu sfeșnicul intr'o mănă și cu cădelnița in cealaltă dinaintea preotului, căud eșea cu sfintele daruri. Le plătea ce pe apă nu curge; dascălul Stan de exemplu cel mai bine plătit din toți, avea căte douezeci de parale[1]) de copil pe lună, și mai avea și de la biserică tain de mălaiu, de fasole și de lemne.

Din acele școli își recrutau bisericele preoți și căntăreți, acolo boerii căutau băeți pe care ei luau in casă pe pricopseală, de-acolo a eșit Chiru de la biserica Enii, Dumitrache Bondoliu tata reposatului Vlădică Calistrat, Unghiurliu de la Sărindar, Costache Știrbu de la Sf. Ioan de lăngă pușcărie și Petru Efesiu care mai in urmă a ajuns căntăreț in strana din dreapta la Patriarchiă. Acolo au fost dați la invĕțătură Anton Pan, Petrache Nănescu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu etc.

Pe Nicolae Alexandrescu cum l'a auzit Grigore Ghica l'a luat in casă; il primbla cu dĕnsul noaptea in butcă dinainte de-i căntа căntece de lume. Căud Grigore Ghica s'a făcut Domn, Nicolae Alexandrescu a ajuns cafegi-başa.

Pe Marin Serghiescu l'a luat Alecache Vilara căntăreț la biserica Negustorilor, l'a primblat cu dĕnsul pe la Petersburg cu re-

[1]) 40 bani sau 4 lei, 80 bani pe an.

gulamentul, dar mai pe urmă molipsindu-se de boala patriotismului a fost arestat cu Mitică Filipescu, cu Nicolae Bălcescu și cu Telegescu, trimis la Ocnă, unde și-a spășit păcatele șapte ani până când a venit de l'a scos revoluția din patruzeci și opt ca să-i procure dulcile fericiri ale unei proscripțiuni de zece ani. El a fost cunoscut mai mult sub numele de *Marin Naționalu*. Vodă-Cuza il iubea, il avea adesa la masă și-l mângâea cu numele de Moșu Marin.

Când a venit in București dascălul Lazăr, băeții de la Udricani, de la Sfântu Gheorghe, de la Colțea și de la toate bisericele au golit acele școli și au alergat la Sfântu Sava cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simion Marcovici, cu Pandeli, cu Costache Moroiu și cu mulți alți tineri din școala grecească; mai in urmă unii au fost trimiși in străinătate la Piza, la Viena, la Paris și s'au ilustrat ca profesori și ca inalți funcționari, alții s'au făcut cântăreți; Anton Pan a devenit Anton Pan și cei mai mulți s'au adăpostit prin curțile boerești ca grămătici, vatafi de curte, stolnici, trăind pe bere și pe mâncare fără grijă de ziua de mâne; când puneau mâna pe câte o para o bătea la tălpi pe must, pe cărnați cu lăutari la Filaret. Ziua aveau n'aveau de lucru, dar sara când era lună resuna mahalalele de serenade; invețau fetele să cânte din chitară marșul lui Napoleon și din gură pe Șeine-Minca.

Anton Pan, Nănescu și Chiosea fiul, erau veselia grădinilor lui Deșliu, lui Pană Breslea și lui Giafer; Iancu al Raliții Muruzoaei, Bârbucică al Tiții Văcăreaschii, frații Bârcănești, Costache Faca și alți tineri din lumea mare nu puteau fără dênșii.

Nănescu crescut de Ghiculești a fost vătav de curte, vătav de spătărie, judecător de tribunal și a murit ingrijitor la Spitalul Brâncovenesc. Cânta bine din vioară, elev a lui Dimitrache, el compunea cântecele lăutarilor din Scaune.

Lui ĕi datorim pe:

Ah! iubito! cale bună,
Dar te rog nu mĕ uita.

Rața ici, rața colea,
Rața paște papura.

Inima mea multe are
Culese după 'ntêmplare.

Pom eram eu pom.

Ardă-ți rochița pe tine
Cum arde inima 'n mine.

Jupâne povarnagiu.

Ah! amor amoraş,
Vede-te-aş călugăraş.

Fă-te om de lumea nouă
Să furi cloşca de pe ouĕ.

Peatră de-ai fi te-ai desface
Şi la mine te-ai intoarce.

Frunză verde ş'o lalea,
N'am cuţit că m'aş junghea.

Cine la amor nu crede
N'ar mai călca earbă verde.

Când coconiţele incepuse să indruge franţoseşte cu

Bonju [1])
Chesche vu parle franse munsiu[2])
Bonsua [3]) şi
A livoa. [4])

Nănescu in colaboraţiune cu Costache Faca şi cu Costache Bălăcescu au făcut satira:

Ah ma şer să-mi vezi mantela
Mai sublim mai lucru fen
C'o dublură 'nfricoşată
Şi faţa amur san fen.

Unghiurliu şi Chiosea fiul au fost cei mai mari cântăreţi ai bisericelor din Bucureşti. Venirea unei trupe de operă i-a făcut să vază in arta musicală orizonuri despre care nu aveau nici o idee păn' aci; impresiunea produsă asupra lor de operele lui Mozart şi lui Rossini a fost atăt de mare incăt n'au mai putut să cănte nici cheruvic nici chinonic fără să o dea pe

La ci darem la mano din Don Juan şi
Una voce pocofa din Barbierul.

[1]) Bon jour [2]) Est-ce que vous parlez français munsieur [3]) bon soir [4]) à revoir.

Intr'o Duminecă la liturghie scandal mare la Sărindar. Epitropul om evlavios recunoscuse in:

Domnul Domn Savaoth
aria *Voyez sur cette roche!* din Fradiavolo.

Pe lângă grupul Anton Pan, Nănescu, Chiosea și Unghiurliu, unul și nedespărțit, se lipise un copilandru, nalt, rumen, sprintenel, cu pletele de țircovnic; se introdusese in societatea celor diletanți făcându-le tot felul de misiuni; știa unde se găsea pelinul cel mai bun și unde se frigea trandafirii cei mai gustoși; il făceau haz fiindcă era plin de originalitate, de duh și de veselie. Acela era tănărul Philimon care deși aspirant la preoție dar știa pe Arghir pe de rost din scoarță până 'n scoarță. Indată ce Iancu Văcărescu, Eliad, Alexandrescu sau Anton Pan făceau o poesie, a doua zi el o știa pe din afară; cănta din memorie, și foarte bine, toate ariile operelor italiane jucate in Sala Slătineanu. Intr'o vreme a isbutit chiar să fie admis corist in trupa Madamei Carl; mai in urmă l'am găsit flautist in orchestră și când Papa Nicola, după nobilul obiceiu al impresarilor incetase plățile artiștilor și-i lăsase muritori de foame pe strade, Philimon a trebuit să-și caute esistența intr'un alt isvor, și-a pus altă coardă la arc, a părăsit flautul, și a apucat condeiul, s'a făcut foiletonist la ziarul *Naționalul*. In colecțiunea acelui jurnal in numerele 2, 3, 4 și 5 din din anul 1858, in numerele 8, 14, 16, 30, 74 și 91 din 1859, și in numerele 11, 14, 79, 82, 85, 89, 90, 94, 96, 97, 98, din 1860, găsești o serie de articole teatrale care dovedesc un spirit cultivat, analitic și serios și o cunoștință adâncă de știință musicală.

Critica lui era plină de dreaptă judecată și de benevolență; el critica fără patimă, fără interes și fără venin; critica ca să indrepteze ear nu pentru ca să descurajeze; articolii lui erau plini de invățătură și de povețe bune și folositoare, scopul lui era să indemne pe artiști și să formeze gustul publicului.

In acelaș ziar poți citi in anul 1859 in numerele 77, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, și de la 1860 in numerele 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22 și 23 seria interesantelor foiletoane intitulate: *Trei luni in strainătate* o descriere de călătorie plină de spirit și de impresiuni juste, in numerele 43, 46, 52, 80, 81 și 84 din acelaș an, se găsesc de dănsul mai multe nuvele foarte bine alese; dar el a imbogățit literatura română cu doue scrieri de un adevărat merit: *Slujnicarii și Ciocoii.*

Aceste doue opere ale lui Philimon nu sunt niște romanțuri in care să se desfășure peripețiile unei intrigi; ele sunt mai mult o colecțiune de tablouri adevărate și vii a obiceiurilor și moravurilor noastre din epoca de transițiune.

Prologul cu care incepe cartea intitulată *Ciocoi* este un studiu psichologic, și scrierea in totalitatea ei o phisiologie de care s'ar mândri un Labruyère și un Theophile Gauthier.

Philimon ne spune că s'a primblat mult timp cu această din urmă a lui scriere in buzunar căutând un Mecena să i-o dedice; s'a uitat la boer şi nu l'a găsit demn, a trecut pe lângă negustorul cămătar şi nu l'a băgat in samă; dar când s'a lovit pept in pept cu ciocoiul, a strigat fără voea lui: *Eată omul!* şi-l salută astfel:

„Acestor luceferi ai viciului care au mâncat „starea stăpânului şi s'au ridicat pe ruinele „acelora care nu i-au lăsat să moară de mi„serie, acelora care sunt putregaiul şi mu„cegaiul ce sapă temelia casei, care au furat „cu sfanţul din funcţiunile cele mici şi cu „miile de galbeni din cele mari, care acum „ş'au cumpĕrat moşii şi palaturi, şi stropesc „cu noroiu pe făcĕtorii lor de bine, dedic „scrierea mea.

Philimon, care a cunoscut toate celebrităţile curţilor boereşti: pe Tudor Ciolănescu, vătaful de curte al banului Grigore Băleanu, pe Gheorghiţă maţe goale de la Filipescu Buzatu, pe Neagu Chioftea al banului Constantin Bălăceanu, pe Stănică Gavan din curte de la Modroganu, pe Zamfir Ploscă de la Isac Ralet, pe Gheorghiţă de la Armaşu Manu, pe Ilie Sgabercea de la Vulpea şi pe Stolnicul Nadă de la Brănveanu; el care a studiat şi a urmat desvoltarea ciocoiului şi a cercetat sub toate fasele această clasă cu scalpelul spiritului seu investigator, ne zice că: „Nimic nu este mai „periculos pentru un stat decât de a da fră„nele guvernului in mânele acestor parveniţi, „care din etatea de douezeci de ani ştiu cum „să fure cloşca de pe ouĕ fără ca ea să „cărăe.“

Şi mai la vale: „Ciocoiul işi creşte copiii „cu slugile până ĕi aduce in gradul cel mai „inalt de corupţiune şi atunci ĕi trimite in „Franţia. Ciocoiul şi puiul de Ciocoiu nu „se pronunţă definitiv pentru nici o doc„trină politică ca să poată esploata toate „doctrinele. Patriotismul, libertatea, egali„tatea, devotamentul şi toate virtuţile cetă„ţeneşti sunt vorbele care-i servă de trepte „ale scării pe care se sue.“

Dar scopul acestei epistole nu este de a face analisa insemnatelor scrieri ce ne-a lăsat Philimon, nici de-a esplica pe eroii sei. Cine voeşte să-i cunoască n'are decât să citească vol. II şi vol. III al Revistei române şi să se uite la călăreţii cei mândri şi la coconii resturnaţi in droşti şi in caleşti la soşea, şi va recunoaşte şi pe Vătafu Dinu Păturică şi pe Postelnicu Tuzluc, şi pe Costea Chioru cu toate progeniturile lor. Căt pentru cocoana Duduca de-o şi fi mai trăind, dar n'o mai cunoşti. Alifia vĕnătă cu care se ungea sara, albuşul de ou, abusul de cărămidă arsă stropită cu apă de salcăm şi apă de pelin cu care-şi intindea peliţa, buretele muiat in apă de castraveţi cu care-şi scotea petele, dresul, sulimanul şi rumeneala cu care se văpsea, gogoşile de ristic şi plasturi negri cu care-şi imbina sprincenele şi-şi punea murse şi sbenghiuri, au tras largi şi adânci brazde pe obrajii ei; sbârciturile cad una peste alta ca valurile unei mări turburate, şi pleoapele vinete care-i incădrează ochii cei roşii n'ar mai face pe bietul Iordache Calemgiu, fiul căpitanului Gheorghe Basma de la Dorobănţie, să cânte pe:

ῥίψον... φώσμου βλέμα ἱλαρὸυ

ba cred că de-ar mai trăi i-ar striga:

Retro Satana!

Lui Philimon ĕi plăcea traiul bun; amicii sei il poreclise *mălaiu mare* fiindcă mănca bine. Cănd vorbea de bucate, i se umplea gura și defectul ce avea la vorbă dispărea cănd pronunța:

Icre proaspete cu lămăe de Mesina,
Măsline dulci de Tesalia,
Icre de chefal,
Mărinată de Stacoji,

ĕi plăcea cu deosebire ciorba de știucă feartă in zamă de varză acră cu hrean, iacniile și plachiile, crap umplut cu strafide, curcan cu varză umplut cu castane și purcel fript dacă era intreg.

Cănd era la căte un ziafet își sufleca mănecele și eată cum frigea mielul: il injunghea, il spinteca, ĕi scotea păntecele, il cosea la loc și-l acoperea cu pelea, după aceea il băga intr'o groapă plină de jăratec cu curpeni de viță sĕlbatecă, unde-l lăsa pănă cănd pocnea ca un tun, atunci il scotea, il invĕlea intr'o pănză și-l ungea c'un fel de salță inventată de dĕnsul, făcută cu vin amestecat cu usturoiu pisat și cu băcănii, cu lămăe și cu sare, și te poftea la masă fără cuțit și fără furculiță ș'apoi să nu-și fi lins degetele. Nici repausatul Homer bucătarul bucătarilor nu știa să dea o friptură mai bună.

Philimon avea un caracter blănd, vesel, plăcut și nepăsător; intristarea nu s'a lipit de dĕnsul decăt o singură dată, atunci cănd ș'a inchipuit că bunul și scumpul seu amic Millo a voit să-l parodieze in rolul Paraclisierului din Florica lui Alexandru.

Intr'o zi il intălnesc pe stradă; din vorbă in vorbă imi spune că sufere de pept; eu avĕnd dinaintea mea un om căt un munte nalt, gros și rumen la față, mi-a venit să riz și l'am tratat de ipocondru; dar peste trei săptămăni ne mai vĕzĕndu-l pe la mine, trimit să-l intrebe de sănătate și mi se respunde că era greu bolnav in așternut; m'am dus să-l vĕd, dar cănd am intrat in camera unde zăcea nu l'am mai cunoscut, atăt era de schimbat. Peste trei zile aveam durerea a-i intovărăși remășițele la ultimul locaș.

Acei care l'au cunoscut perdeau un amic sincer, leal, indatoritor, totdeauna vesel și voios, totdeauna mulțămit cu puținul ce căștiga prin munca și talentul seu; caracter independent, nu s'a căciulit niciodată la nimeni; urea și desprețuea lipsa de demnitate și lingușirea; modest pănă a roși, cănd auzea laude pentru scrierile lui; n'a bănuit niciodată că era un scriitor de mare merit.

Literatura a perdut in el pe unul din luceferii sei.

Al tĕu amic

Ion Ghica.

STUDIE FILOLOGICE.*)

Sub acest titlu imi propun a publica in formă de articule un numĕr oare-care de cercetări filologice asupra unor cestiuni importante privitoare parte la studiul limbilor clasice, parte la studiul limbii române şi al istoriei ei.

In aceste cercetări, in care voiu trebuì să intru in feliurite deducţiuni etimologice, mĕ voiu servì pretutindene de acele douĕ regule filologice, care compun, aşa zicĕnd, firul Ariadnei in labirintul limbii: de observarea identităţii sau cel puţin a afinităţii insemnării cuvintelor puse in comparaţiune, şi de legile fonologice proprie limbilor respective. Şi aceste douĕ regule voiu căuta a le aplica cu atăt mai conştiincios, cu căt filologii noştri in majoritatea lor işi dau toată silinţa, de a le ignora sau de a le inlocuì prin autoritatea lor ştiinţifică, o autoritate, care, basată fiind numai pe păreri subiective, n'are nici o valoare in filologia modernă.

Să se ştie din capul locului, că scopul acestor cercetări este ştiinţific şi numai ştiinţific, şi că prin urmare imi voiu da toată silinţa de a fi căt se va putè de obiectiv. Totodată promit, că ori ce obiecţiuni, ce s'ar face in contra acestor studie, vie ele din ori-ce parte, le voiu primì cu bucurie, dacă le voiu găsì intemeiate pe deplin in mod obiectiv; le voiu respinge insă fără cruţare, dacă se vor presenta numai ca păreri individuale subiective.

Căt despre necesitatea acéstor studie, aflu de prisos de a insista asupra justificării ei, intru căt se ştie, că noi românii, precum in multe alte ramure ale ştiinţei, aşa şi in filologie am produs pănă acuma prea puţin, şi că ceea ce am produs, abia se poate numì un inceput, şi acesta ăncă plin de erori şi de prejudeţe, după cum de ordinar este aproape fie care inceput.

*) Aceste studie se publică din cause tipografice cu ortografia „Convorbirilor" şi nu cu acea a autorului. *Red.*

1. Originea cuvĕntului român „raţă".

Incercările, de a da de originea acestui cuvĕnt, sunt foarte numĕroase, şi cu toate acestea nime ăncă nu se poate fălì, de a fi lămurit originea lui. Aceste incercări, in şirul lor cronologic, sunt următoarele.

Cel de 'ntăiu, dacă nu mĕ inşel, care in anul 1853 a propus, deşi indirect, o etimologie pentru cuvĕntul *raţă*, este A. Boller. Acest invĕţat, pe atunci profesor de filologia comparativă la universitatea din Viena, susţine intr'un articul intitulat „Analisă comparativă a verbului maghiar", că cuvĕntul maghiar *„récze"* (citeşte *réţe)* (raţă) este identic cu votĭacicul *„vaci"* (raţă). [1]) De oare ce rom. *raţă* (plur. *reţe*) nu poate fi, după cum vom vede şi mai la vale, un cuvĕnt diferit de maghiar. *„récze"*, de aceea am trebuì după Boller, să identificăm şi cuvĕntul român cu votĭac. *„vaci"*, şi să-i atribuim o origine finică-tatarică.

[1]) A. Boller, *Vergleichende Analyse des magyarischen Verbums"* in *Sitzungsberichte der kaiserl. Akad. d Wissenschaft. in Wien. X. Wien 1853*, pag. 302. „Récze „Ente". Wotjakisch vaci, c'oz „Ente".

In anul 1861, renumitul linguist italian G. I. Ascoli, intr'o recensiune foarte importantă asupra „studielor linguistice“ ale lui B. Biondelli, compară intre altele şi cuvĕntul *„ratzĕ“* din dialectul român-istrian cu cuvĕntul *„ratzĕ“* din limba daco-română, şi arată, că acest cuvĕnt se află şi in limba friulană din Elveţia sub forma *„razze“* (citeşte *raţţe)* precum şi in limba slovenică şi sĕrbească sub forma *„ratza“*.[2]) Apoi adauge: „faptul, că acest cuvĕnt se găseşte la naţiuni slavice in contact cu viţe latine (serbii prefer *patka;* boemii zic *kachna*, polonii *kaczka*, ruşii *utka)*, nu ne sileşte de feliu de a renunţa a-l crede roman. S'ar putè poate pune in legătură cu italianul *razza*, sp. *raza*, fr. *race* (de origine obscură)“.[3])

Tot in anul acesta, Fr. Miklosich, primul slavist al secolului nostru, in tractatul seu despre „Elementele slavice in limba română“, trece cuvĕntul român *raţă* intre elementele slavice, reducĕndu-l la un cuvĕnt slovenic vechiu ipotetic рѣца. Tot aici arată, că acest cuvĕnt se află şi in limba slovenică nouă sub forma *„reca“* (citeşte *reţa)*, in cea sĕrbească sub forma раца, in limba maghiară sub forma *„rétze“* şi in cea albanesă sub forma *„rosъ“* (raţă), *„rosak“* (răţoiu).[4]) In „Dicţionarul slovenic vechiu“ insă Miklosich ne spune, ceea ce este foarte important in acest studiu, că „рѣца f. raţă nu se găsesc in isvoare slovenice vechi“, şi apoi arată, că in limba slovenică nouă pe lăngă forma *„reca“* se găseşte şi forma *„raca“* ca in limba sĕrbească; asemene mai adauge ca element nou de comparaţiune şi cuvĕntul german *„retschente*[5]), compus din *retsch* (raţă) şi *ente* (raţă).

In anul 1862, invĕţatul german G. Stier, tractănd despre „Numele albanese ale animalelor“, compară numele albanes al *reţei*, adică „ῥόσσα, masc. ῥοσσάκου“ cu magh. *„ruca“* (citeşte *ruţa)* sau *„réce“* (citeşte *réţe)*, ţigăn. *„retze“* masc. *„rétshori“* (citeşte *rečori)*, rom. *„racë“* (citeşte *raţă)* masc. *„rëcoiu“* (citeşte *răţoiu)*. In privinţa originii acestor cuvinte insă nu ne dă nici o desluşire, decăt numai relativ la cel albanes, crezĕndu-l luat de albanesi din altă limbă străină, pune intrebarea: „de unde deci se trage oare?“ fără ca să ne dee un respuns oare-care.[6])

In anul 1867 Miklosich susţine in scrierea sa despre „Cuvintele străine in limbile slavice“, că *„reca, raca“* din limba slavonică nouă şi *„raca“* din limba sĕrbească sunt cuvinte străine in limbile slavice; ca elemente de comparaţiune inşiră aici numai rom. *„racъ“* (citeşte *raţă)*, maghiar. *„récze“* şi germ. nou *retschente“*, eară cuvintele albanese *„rosъ“* şi *„rosak“* le trece cu ve-

[2]) G. I. Ascoli, *Studj critici*. I. Milano 1861, pag. 57.

[3]) Id., op. cit. pag. 57, not. 3 către sfirşit: „il trovarsi tal vocabolo appo nazioni slave in contatto con stirpi latine (i serbi preteriscono *patka;* i boemi dicon *kachna*, i polachi *kaczka*, i russi *utka)*, non fa certamente rinunziare a crederlo romano. Forse è da porsi in relazione coll' italiano *razza*, sp *raza*, fr. *race* (di oscura etimologia)“.

[4]) Fr Miklosich, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*. Wien, 1861, pag. 43: „рѣца: nsl. *reca* serb. раца; magy *rétze;* alb. *rosъ rosak* anas. rom. рацъ, рѣцою m. id.“

[5]) Id., *Dictionarium palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae 1862—1865, pag. 812: „рѣца f. anas in fontt. pls. non legitur nsl *reca, raca; racman* prip. 2711 serb. *raca* magy *rétze* rom. рацъ alb. *rosъ* cf. germ *retschente* frisch.“

[6]) G. Stier, *Die albanischen thiernamen* in Kuhn, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*. Tom. XI, Berlin 1862, pag. 231: „Ente ῥόσσα, m. ῥοσσακου. Magyar. *ruca* oder *réce*, zig. *retze, rétshori;* walach. *racë*, masc. *rëcoin* (de sigur greşală de tipar in loc de *rëcoiu)*. Woher also eigentlich?“

derea in acest tractat. [7]) Cu trei ani mai tărziu, adică in anul 1870, in scrierea sa despre „Elementele slavice in limba albanesă“, Miklosich numeră cuvĕntul *rosă* sau *rossă* din limba albanesă intre elementele slavice, şi crede, că albanesii l-ar fi luat direct de la serbi. Tot aici aflăm din literatura cuvĕntului albanes, că macedo-românii numesc *raţa: rossă* ca albanesii, de unde pluralul articulat „*róssi le*“=alb. „*rosa t*“. La sfirşitul articulului zice Miklosich, că serb. „*raca*“, alb. „*rosă*“ sau „*rossă*“, rom. *raţă* etc. este „un cuvĕnt obscur“ in privinţa originii sale. [8])

In anul următor 1871 tot acest mare slavist sustine in tractatul seu despre „Elementele slavice in limba maghiară“, că şi cuvĕntul maghiar „*récze*“ sau „*rucza*“ este un element slavic in limba finică-tatarică a maghiarilor. [9])

Tot in anul acesta istoricul R. Roesler, cunoscut românilor prin scrierile sale foarte importante asupra istoriei şi limbii române, declară in tractatul seu despre „Elementele maghiare in limba română“, că cuvĕntul rom. *raţă* este maghiarul „*rétze*“, care, după ce românii l-au luat de la maghiari, a trecut in limba română mai ăntăiu in *reaţă* şi apoi in *raţă*. [10])

In anii 1872—1876, Miklosich publică un şir de tractate foarte importante „Despre idiomele şi emigraţiunile ţiganilor din Europa.“ In tractatul I, care cuprinde „Elementele slavice in idiomele ţiganilor“, autorul ne spune, că şi feliuritele variante ale numelui *retei* din diferitele idiome ţigăneşti din toată Europa sunt luate din limba slovenică vechie. [11]) Aceste feliurite variante ţigăneşti, care intr'un studiu comparativ işi au valoarea lor, impărţite după dialecte, sunt mai cu samă: „*raca*“ (citeşte *raţa)* la ţiganii din Romănia, Basarabia, Bucovina şi Rusia; „*reca*“ (citeşte *reţa)* la ţiganii din Ungaria; „*retza*“ şi „*retschka*“ la ţiganii din Germania; „*retsy*“ sau „*retzi*“ la ţiganii englesi şi scoţiani; „*erratça*“ (citeşte *erraţa)* la ţiganii bascici. [12]) In opul despre ţigani al lui Pott se găseşte intre altele şi forma „*retscha*“ [13]), care corespunde cu „*retsch-ka*“ din limba ţiganilor germani.

In anul 1872, renumitul romanist H. Schuchardt, in recensiunea sa asupra „Cercetărilor albanese“ ale lui Miklosich, compară un numĕr de cuvinte comune limbii albanese, limbilor slavice de la sud şi limbii române, şi, ajungĕnd la cuvĕntul albanes *rossă*, zice: „cu *rossë* raţă *(rossak* răţoiu)“ corespunde

[7]) **Fr. Miklosich**, *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen* in *Denkschriften der kaiserl. Akadem. der* Wissenschatten. Philos-histor. Cl. Tom. XV. Wien 1867, pag. 121: „*reca, raca* f. nsl. *racman* Enterich, serb. *raca* rum. *race* magy. *récze*.—Vgl. nhd. *retschente*“.

[8]) Id., *Albanische Forschungen. I. Die slavischen Elemente im Albanischen.* Wien 1870, pag. 31: „*raca* anas serb. *rosă-a, rossă-a* Ente; *rossak-u* Enterich. Hahn. Cam. 2. 176. *rosa t* plur. Tetragl. *rose-a* a-nitra. Rossi. *rosa* anas Blanchus. *ros-e, riike-a.* Rossi. Conf. 37. mrom. *róssi le* plur. Tetragl. 6. Ein dunkles Wort.“

[9]) Id., *Die slavischen Elemente im Magyarischen.* Wien 1871, pag. 51: „*réca*: *reca, raca* nsl; *raca* serb. *récze, rucza* neben *góca* u. *kacsa* rum. *race* Alb. *róşë*.“

[10]) **Rob Roesler**, *Das Magyarische im Romänischen* in *Romanische Studien.* Leipzig 1871, pag. 351: „*raţă*“ subst. Ente, aus *reaţă* v. magy. *rétze* id.“

[11]) **Fr Miklosich**, *Über die Mundarten und Wanderungen der Zigeuner Europa's.* Wien 1872—1876. Tract I: *Die slavischen Elemente in den Mundarten der Zigeuner*, pag. 35.

[12]) Id, op cit. tract. II, pag. 25, b. 31, a. 35, a. 55, a. III, pag 27. 38. 41. V, pag. 51.

[13]) **A F. Pott**, Die Zigeuner in Europa und Asien. Halle 1844—1845. Tom. II, pag. 271.

sĕrb. „*raca*“, maghiar. „*réce, ruca*“, rom. „*racĕ*“, friul. „*ratze*“, şi apoi adauge: „Aici trebue de luat in considerare, că multe cuvinte, pe care limba albanesă le are comune cu dialectele romanice de la sud-ost şi cu dialectele slavice de la sud, au trebuit să fi aparţinut insaşi limbei albanese vechi sau unei limbe oare care moarte din vecinătatea ei.“ [14])

Acest adaus al lui Schuchardt pare a fi causa, care l'a făcut pe d. B. Petriceicu-Hasdeu, ca in anul 1876 să susţie, că cuvĕntul rom. *raţă* ar fi de origine tracică. Căci in Ianuariu din acest an d. Hasdeu, după ce a respuns in foaea sa la un articul al lui A. de Cihac, publicat in „Convorbirile literare“ din 1. Decembre 1875 in contra etimologiilor sale tracice, ne asigură la sfirşitul respunsului seu, că „mai este un numĕr destul de însemnat de acele“ cuvinte tracice păstrate in limba română, „ce vor forma pentru“ dĕnsul „obiectul ulteriórelor cercetări, precum *mo!*, *raţă*, *azugă*, *cujbă*, *vatră* etc.“ [15])

In anul 1878, P. Hunfalvy, membru al academiei maghiare de ştiinţe din Budapesta, reclamă, ca şi Roesler, maghiarismul cuvĕntului rom. *raţă*, numĕrându-l intre elementele maghiare ale limbii române.[16])

In primăvara acestui an, intălnindu-mĕ in Iaşi cu d. Hasdeu, i-am obiectat oral, că cuvĕntul român *raţă* nu poate fi de origine tracică, fiindcă işi are etimologia sa sigură in limba latină. Totodată i-am arĕtat şi fasele, prin care a trecut acest cuvĕnt in cursul istoriei sale conform cu legile fonologice şi morfologice ale limbii române: *raţă*—**araţă*[17])—**anaţă*—**anatia*—**anatea* (substantiv adiectival format de la lat. *anas*—*anat-is* „raţă“. In urmă am observat, că *n* a trebuit să treacă in *r*, pe cănd *a* iniţial ăncă nu suferise aferesă; fiindcă altfeliu ar fi remas forma **naţă*. La această observare d. Hasdeu m'a asigurat, că in limba ţĕranilor de la Slănic [18]) se zice *naţă* cu *n* şi pănă in ziua de astăzi. „Atunci“, zisei eu, „etimologia latină este şi mai sigură!“

In anul trecut apărù in fine şi tomul II din „Dicţionarul etimologic al limbii române“ de d. A. de Cihac, in care autorul numĕră, ca şi Miklosich, cuvĕntul rom. *raţă* intre elementele slavice ale limbii române. Totodată d. Cihac ne arată, că şi croaţii numesc raţa ca serbii, adică; „*raca*“ (citeşte *raţa*). [19])

In anul curent eşì la lumină şi tomul II din „Cuventele den bătrăni“ ale d-lui Hasdeu. Intre observările, ce face autorul la

[14]) **H. Schuchardt**, *Albanisches und romanisches. Zu Miklosich's albanischen forschungen* in Kuhn, *Zeitschrift f. vgl. Spr.* Tom. XX. Berlin 1872, pag. 244—245: „zu *rossé*, ente *rossák*, enterich)—serb. *raca*, magyar. *réce, ruca*; rum. *racĕ*, friaul *ratze* dass. Hierbei ist zu bedenken, dass manches wort, welches das albanische mit den nordöstlichsten romanischen und den südslawischen mundarten theilt, dem altalbanischen selbst oder irgend einer ausgestorbenen sprache ihrer nachbarschaft angehört haben mag“.

[15]) **B. P. Hasdeu**, *Columna lui Traian*. An. VII. Bucureşti 1876, pag. 32.

[16]) **P. Hunfalvy**, *A rumun nyelv*. Budapest 1878, p. 118: „*raca* cane; récze; *racoiu* canard; *récse*, vad kacsa“.

[17]) Steluţa * inaintea unui cuvĕnt arată forma ipotetică acelui cuvĕnt.

[18]) Acesta este de sigur Slănicul din ţara românească; căci la Slănicul din Moldova, după cum m'a informat in vara anului 1878 medicul curant de la feredeele de aici, d. Dr. Aronovici, nu se aude in gura poporului forma *naţă* indicată de d. Hasdeu.

[19]) **A. de Cihac**, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyars, turcs* etc. Francfort s/M. 1879, pag. 310: „*Raţă*, s., canard (femelle), cane;—*răţoiu*, s, canard mâle; . . . nsl. *reca, raca* cane, *racak, racjac, racman* canard (mâle), cr. serb. *raca* cane, *racman* canard (mâle); magy. *réce, ruca*, alb. *rosĕ, rossĕ, şotĕ* (roşotĕ?) cane, *rossák* canard.“

„texturile măhăcene“, se găsește și un articul lung și lat despre „trecerea lui *n* intre vocale in *r*“, și in acest articul cuvêntul „*rață* se urcă de la sine-și la prototipul“ tracic „*aratya=anatya.*“ Eată ce scrie d. Hasdeu in privința naturei și originii acestui cuvênt: „Trecerea luĭ *n* între vocale în *r* este un rhotacism specific româno-albanes, de care s'ar găsi, póte, nisce slabe urme numaĭ dóră pe icĭ-colea în grupul linguistic eranic, judecând după casul afgan citat maĭ sus în §-ful 13.“

„Un cuvînt româno-albanes, remarcabil într'un grad extrem, respândit departe pe la vecinĭ și 'n care—de sigur dintr'o epocă de tot veche—a ocurs acest fenomen fonetic, este *rață* albanesce *rossă*, de unde apoĭ serbul рача, slovenul *reca*, maghiarul *rétže*, ba și în dialectul friulén *rázze.*“

„Ascoli se întreba, negreșit într'un mod fórte ipotetic, dacă nu cum-va *rață* ar fi în vre-o legătură cu italianul *razza*, sp. *raza*, fr. *race* „ném“. Miklosich îl pune între cuvintele străine, furișate de pe aĭurĭ în limbile slavice, ceĭa-ce nu va împedeca pe d. Cihac—ne remășim maĭ de'nainte—a crede în ruptul capuluĭ că noĭ l'am luat dela Slavĭ. O etimologie decisivă, saŭ cel puțin plausibilă, nu s'a propus încă.[20]) Tot ce s'ar fi putut afirma de o cam dată, este natura româno-albanesă a vorbei: ea nu se află de cât numaĭ pe peninsula balcanică și 'n regiunile immediat limitrofe.“

„La noĭ, în graĭul dela Slănic, nu se ḑice *rață*, ci *nață*. Tulpina numeluĭ acesteĭ păserĭ în limbile ariane din Europa este *anati-*, de unde latinul *anas-anatis*, vechĭul german *anut*, anglo-saxonul *ened*, ĭar cu aferesă grecul νῆσσα=*nâtyâ*. *Rață* se urcă dară dela sine-și la prototipul *aratya=anatya*, cu perderea inițialuluĭ *a-* ca în greacă; o perdere însă, întâmplată deja după trecerea luĭ *n* în *r*, de vreme ce condițiunea esențială a uneĭ asemenĭ treceri este positiunea între doă vocale.“

„Formele cu medialul *-e-*: pluralul român *reḑe*, slovenul *reca* și maghĭarul *rétže*, pot fi tot atât de vechĭ, ca și cele cu *a:* singularul român *rață*, serb. *raca*, friulanul *razze*. Latina avea de asemenea în acelaș timp formele *anata* și *aneta*, germaniĭ *anut* și *anit*, cu carĭ se alătură și italianul *anitra*, vechĭu *aneter*“.

„Elementul comun Românilor și Albanesilor—întru cât nu este nicĭ latin, nicĭ slavic, nicĭ grec—represintă substratul tracic“.[21]) La cele zise despre d. Cihac d. Hasdeu mai adauge in „Addenda et corrigenda“ de la finea opului seu următoarele: „Am fost profetĭ![22]) Tomul II din Dicționarul d-luĭ Cihac a apărut în fine, și—*rața* înnótă acolo intre elementele slavice. Acésta este abia o imperceptibilă picătură în noĭanul celor-l'alte monstruosităț contra științeĭ,

[20]) Cuvintele dela: „O etimologie“ și până la: „nu s'a propus încă“ scrindu-le ca respuns indirect la etimologia latină propusă de mine, d-nul Hasdeu cel din „Cuventele den bĕtrâni“ uită pe de altă parte de d Hasdeu cel din „Columna lui Traian“, care in anul 1876 ne spunea lămurit, că *rață* este un cuvênt de origine tracică. Așa dară nici tracismul cuvêntului *rață* nu este „decisiv saŭ cel puțin plausibil“?

[21]) B. P. Hasdeu, *Cuvente den bĕtrâni. Cărțile poporane ale Românilor în secutul XVI.* etc. București 1880, p. 16–17.

[22]) Față cu darul profeției a d-lui Hasdeu nu trebue de scăpat din vedere, că opul d-lui Cihac a apărut in anul 1879, carĕ „Cuventele den bĕtrâni“ ale d-nului Hasdeu in anul 1880, așa dară cu un an mai târziu.

contra metódeĭ şi contra bunuluĭ simţ...“[23])

Cuvintele din urmă ale d-lui Hasdeu n'au remas fără de efect. D. Cihac publică in „Convorbirile literare“ din 1. Ianuariu a. c. o dare de samă asupra „Cuventelor den bĕtrăni“ in termeni foarte vehemenţi, şi in această dare de samă nu trece cu vederea nici cestiunea cuvĕntului *raţă*. Eată ce scrie in urma urmelor d. Cihac despre originea acestui cuvĕnt: „Dacă-i place dar d-nului H. p, 16, de a ride de mine şi de a se remăsì, că eu voiu pune cuvĕntul *raţă* in dicţionarul meu intre elementele slave şi dacă p. 733 [recte 731] repetează cu prisos aceste cuvinte, lăudându-se că a fost profet şi că *raţă* inoată in adevĕr la p. 310 intre elementele slavice, imi pare foarte bine, că dumnialui a găcit aşa de bine, incăt a căştigat prinsoarea—cu d-sa insuş—, căci nu-mi va trece niciodată prin minte, de a trage cuvĕntul *raţă* de la un prototip *aratya* =*anatya*, lat. *anas-anatis*, grec. νῆσσα=*natya*, cum ne povĕţueşte d. H. II. p. 17, ci numai şi numai din nslav. [recte nslov.] *raca, recĕ* [recte *reca*], croat. serb. *raca*, de unde noi—fără cea mai mică indoeală—l'am primit deadreptul, măcar că d. H. afirmă pag. 16 deocamdată—natura româno-albanesă a vorbei! Miklosich a arĕtat insă atăt in Fremdwoerter im Slavischen p. 49, căt şi in Lex. palaeoslav. [recte palaeoslov.] p. 812—cuvĕntul german *retsch ente* (după Frisch) ca etimologie probabilă a cuvĕntului slav, fără a se acăţa de un prototip *aratya*=*anatya* etc., ca d-nul H.“[24])

[23]) Id., op. cit., pag. 731.

[24]) Vezi „*Convorbirile literare* Anul XIV. Nr. 3. 1. Iuniu 1880, pag. 121.

Aceasta este, aşa zicĕnd, literatura scrisă şi nescrisă a cuvĕntului *raţă*, şi acestea sunt incercările, de a da de originea lui.

Intru căt priveşte respăndirea acestui cuvĕnt in diferitele limbi din peninsula balcanică şi din ţerile vecine, precum şi emigrarea lui in alte părţi ale Europei, am vĕzut, că cuvĕntul *raţă* se află:

a) in limba daco-română sub forma *raţă* şi *naţă*;

b) in limba română din Istria sub forma *ratzĕ* (=*raţă*);

c) in limba friulană din Elveţia sub forma „*razze*“ (=*ratte*);

d) in limba sĕrbească sub forma „*raca*“ (=*raţa*);

e) in limba croată sub forma „*raca*“ (=*raţa*);

f) in limba slavonică nouă sub formele „*raca*“ (=*raţa*) şi „*reca*“ (=*reţa*);

g) in limba maghiară sub formele „*récze*“, „*rétze*“, „*réce*“ (=*réţe*) şi „*ruca*“, „*rucza*“ (=*ruţa*);

h) in limba ţigănească din toată Europa sub formele „*raca*“ (=*raţa*), „*retza*“ (=*reţa*) „*retscha*“, „*retschka*“, (=*reča, rečka*), „*retze*“ (=*reţe*), „*retsy*“, „*retzi*“ (=*reţi*) şi „*erratça*“ (=*erraţa*);

i) in limba germană nouă sub forma „*retsch-*“ (=*reč-*);

j) in limba albanesă sub formele „ῥόσσα“ articulat din ῥόσσο, „rossë“ (=*rossă*), „*rosa*“, (=*rosă*);

k) in limba macedo-română sub forma *rossă*, de unde pluralul articulat „róssi le“.

In privinţa cestiunii, dacă acest cuvĕnt a trecut intr'adevĕr mai ăntăiu de la români la slavi, albanesi, maghiari, germani şi ţigani,

după cum ar resulta din etimologia romanică a lui Ascoli; sau de la slavi la români, albanesi, maghiari, germani şi ţigani, după cum presupune Miklosich; sau de la maghiari la români, slavi, albanesi, germani şi ţigani, după cum ar trebui să resulte din filologia lui Roesler şi a lui Hunfalvy; sau de la germani la slavi şi de la slavi la români, albanesi, maghiari şi ţigani, după cum pretinde d. Cihac; sau de la tracii cei vechi la tracii cei noi, adică la români şi albanesi, şi de la tracii cei noi la slavi, maghiari, germani şi ţigani, după cum am trebui să conchidem din deducţiunile d-lui Hasdeu, şi aşa mai departe, nu se poate zice, cred eu, nimic sigur, până când nu se va constata odată pentru totdeauna originea adevĕrată a cuvĕntului *raţă*. Şi tocmai de a cerceta şi constata, intru cât va fi posibil, etimologia adevĕrată a acestui cuvĕnt, este scopul principal al articulului present.

Inainte insă de a espune etimologia latină propusă de mine, se cere ori şi cum de a supune mai intâi unui esamen mai mult sau mai puţin minuţios celelalte păreri esprimate asupra originii cuvĕntului *raţă*.

Dacă incepem cu etimologia susţinută de marele linguist italian Ascoli, lăsând, ca etimologia tatarică a cuvĕntului maghiar, pretinsă de Boller, să fie esaminată mai in urmă impreună cu părerea lui Roesler şi a lui Hunfalvy, trebue să ne opunem la identificarea cuvĕntului rom. *raţă* cu ital. *razza*, sp. *raza*, fr. *race*, „neam“. Causa este insemnarea cuvintelor. Căci deşi din punct de vedere fonologic forma cuvĕntului *raţă* este aproape identică cu forma cuvĕntului ital. *razza*, sp. *raza*, fr. *race*, totuşi insemnarea cuvintelor din urmă nu se potriveşte de feliu cu insemnarea cuvĕntului rom. *raţă*, serb. *raca*, ş. c. l.

Miklosich, după cum am vĕzut din scrierile sale, n'a propus nicăire nici direct nici indirect o etimologie oare-care a cuvĕntului *raţă*, fie in limbile slavice sau in alte limbe; şi ori cât de mult d. Cihac s'ar incerca să ne asigure, că „Miklosich a arĕtat atât in Fremdwoerter im Slavischen pag. 49, cât şi in Lex. palaeoslov. pag. 812—cuvĕntul german *retsch ente* (după Frisch) ca etimologie probabilă a cuvĕntului slav“, incercarea sa se află in contrazicere complectă cu sensul adevĕrat al scrierilor lui Miklosich. Dacă marele slavist adauge in „Dicţionariul slovenic vechiu“ la finea articulului despre ipoteticul ρѣца cuvintele: „cf. germ. *retschente* frisch“ şi in „Cuvintele străine in limbile slavice“ la finea articulului despre *reca* cuvintele: „vgl nhd. *retschente*“ fără „frisch“, de aici nu urmează de feliu, că „Miklosich a arĕtat... cuvĕntul german *retsch ente* (după Frisch) ca etimologie probabilă a cuvĕntului slav.“ Din contra prin cuvintele „cf.“ (=confer) şi „vgl.“ (=vergleiche), care insamnă „compară“, Miklosich a arĕtat mai degrabă indoeala sa, dacă *retsch-* din cuvĕntul german nou *retschente* poate să-l pue in rând cu rom. *raţă* şi maghiar. *récze*, două isvoare sigure, de unde slavii au putut să iee numirea respectivă a reţei, sau să-l indepărteze din această combinaţiune ca un cuvĕnt, care insuşi poate fi mai lesne bănuit de un element slavic in limba germană. Şi intr'adevĕr *retsch-*, care formează

cu cuvêntul original germ. *ente* cuvêntul hibrid *retschente*, nici nu este un element original german, ci un cuvênt străin (comp. „*retscha*“ şi „*retschka*“ din limba ţigănească). Un esemplu de un cuvênt hibrid, in care unul dintre elementele sale este străin, găsim şi in limba română. Astfel *cucostârc* in loc de **cucor-stârc* este compus din cuvêntul original rom. *cucor*, fem. *cucoară*=lat. *ciconia*, şi din cuvêntul slavic *stârc*=slov. v. стрькъ, rus. стерхъ, etc. De aici Miklosich nici nu putea să zică, că cuvêntul slavic este de origine germană, de vreme ce şi germanii nu cunosc ca cuvênt original german pentru *raţă* decât numai *ente*, un cuvênt, care se află şi in limba lor vechie; eară *retsch-* nu se găseşte decât numai in compositiune cu *ente*, ca şi *-stârc* din limba română numai compus cu *cucor*. S'ar părè la ântâia privire, că Miklosich, când zice pe de o parte, că românii, maghiarii, albanesii şi ţiganii au luat numirea *reţei* de la slavi, eară pe de altă parte susţine, că slovenicul vechiu *рѣца dimpreună cu serb croat. *râca* şi slav. n. *reca*, *raca* constitue un element străin in limbile slavice, se pune cu sine insuşi in contrazicere. Această contrazicere insă dispare, când Miklosich insuşi vine şi declară lămurit in postcuvêntarea sa la „Cuvintele străine in limbile slavice“, că „deşi in multe casuri identificarea cuvintelor“ din diferitele limbi „nu sufere nici o indoeală intemeiată, totuşi se poate discuta asupra intrebării, din care dintre diferitele limbi, care toate posed un cuvênt, s'a imprumutat acel cuvênt.“ [25])

[25]) Op. cit, pag. 146: „In vielen Fällen unterliegt zwar die Zusammengehörigkeit der worte keinem gegründeten Bedenken, doch kann darüber gestritten werden, aus welcher von mehreren Sprachen, die alle das wort haben, dasselbe entlehnt sei“.

Aşa dară, când Miklosich zice, că noi am luat cuvêntul *raţă* de la slavi, admite totodată şi posibilitatea unei imprumutări contrare. Contrazicerea deci esistă in cuvintele d-lui Cihac, când susţine in privinţa originii cuvêntului *raţă* din limba română, că „noi —fără cea mai mică indoeală—l'am primit deadreptul de la slavi“. In fine că Miklosich n'a crezut niciodată, că cuvêntul slavic este de origine germană, resultă clar şi din ultimele cuvinte citate din „Elementele slavice in limba albanesă“, care sunt scrise in urma „Dicţionariului slovenic vechiu“ şi a „Cuvintelor străine in limbile slavice“, şi in care autorul zice direct, că *raţă* este „un cuvênt obscur“. Meritul lui Miklosich in această cestiune este prin urmare cu totul altul, şi anume acela, de a fi adunat şi clasificat cel de'ntâiu tot materialul lingual necesar pentru comparaţiune şi de a fi pregătit astfeliu calea pentru o deslegare viitoare a originii acestui „cuvênt obscur“, cu toată etimologia propusă de Ascoli.

Stier n'are nici o insemnătate in cestiunea cuvêntului *raţă*, decât doară numai aceea, că trage la indoeală albanesitatea cuvêntului *rossă*, crezênd, că albanesii l-au imprumutat dintr'o limbă străină. O probă pentru părerea sa lipseşte in articulul seu.

Lipsită insă de ori ce valoare ştiinţifică este părerea lui Roesler şi a lui Hunfalvy, care reclamă in mod autoritar originea maghiară a cuvêntului rom. *raţă*, fără ca să aducă nici cea mai mică dovadă pentru această pretensiune. De la maghiari se cere, când susţin originea maghiară a unui cuvênt oare-care dintr'o limbă vecină, nu numai să arete simplu, că acel cuvênt se află in limba

lor de astăzi, care este plină de tot feliul de elemente străine, ci şi să probeze, că cuvêntul respectiv se află şi in limbile finicetatarice sau mongolice din Asia, inrudite cu limba lor. Sau crezut-au intr'adevĕr acești invĕțați cu Boller in frunte, că maghiar. *récze* este identic cu votĭacicul *vaci?* Atunci ar fi trebuit mai ăntăiu să constateze, că trecerea unui *v* din limba mongolică primitivă in *r* a devenit in limba maghiară o lege sigură, şi să ne arete, că *récze*, in care ar fi avut loc acest fenomen fonologic, se găsește şi in limba maghiară din timpurile strămoșești, şi că o altă etimologie mai probabilă nu este posibilă in celelalte limbi de la sud-ostul Europei. Aceste dovezi lipsesc cu desevĕrșire, şi prin urmare maghiarismul cuvêntului *rață* esistă numai in inchipuirea lui Roesler şi a lui Hunfalvy.

Părerea lui Schuchardt, intru cât acest invĕțat susține numai in mod cu totul general, că „multe cuvinte“ (manches wort), pe cari limba albanesă le are comune cu dialectele romanice de la sud-ost şi cu dialectele slavice de la sud, au trebuit să fi aparținut inseşi limbii albanese vechi sau unei limbi oare-care moarte din vecinătatea ei“, fără ca să spue anume, dacă şi cuvêntul *rață* intră in numĕrul acestor „multe cuvinte“, sau remâne cu totul afară, nu incurcă şi nici nu descurcă intru nimic cestiunea despre originea cuvêntului *rață*. Cel mult s'ar putè poate zice, că Schuchardt prin cuvintele sale citate a contribuit intru cătva a determina pe d. Hasdeu, să aşeze şi cuvêntul *rață* intre elementele aşa numite „daco-tracice“ ale limbii române.

Din cele espuse până acuma asupra părerilor lui Ascoli, Miklosich, Cihac etc. resultă destul de lămurit imprejurarea, că cuvêntul *rață* in privința originii sale este ăncă „un cuvĕnt obscur“, după cum il numește marele Miklosich, şi că etimologia lui trebue ăncă de căutat.

Să zacă oare ascunsă această etimologie intr'un colțişor oare-care din limba „dacotracică“, după cum susține d-nul Hasdeu, sau trebue urmărită in limba latină, după cum este presupunerea mea?

Să vedem.

D. Hasdeu susține, după cum am vĕzut mai sus in literatura acestui cuvênt, că „elementul comun Românilor şi Albanesilor—întru cât nu este nicĭ latin, nicĭ slavic, nicĭ grec—represintă substratul tracic“ [26]) al limbii române; că „trecerea luĭ *n* între vocale în *r* este un rhotacism specific româno-albanes“; că „un cuvînt româno-albanes, remarcabil într'un grad extrem, respândit departe pe la vecinĭ şi'n care—de sigur dintr'o epocă de tot veche – a ocurs acest fenomen fonetic, este *rață*, albanesce *rossă*“; că, „tot ce s'ar fi putut afirma d'o cam dată, este natura româno-albanesă a vorbeĭ“; că „la noĭ, în graĭul dela Slănic, nu se zice *rață*, ci *nață*“; că „tulpina numeluĭ acesteĭ păseri în limbile ariane din Europa este *anati-*, de unde latinul *anas-anatis*, vechĭul german *anut*, anglo-saxonul *encd*, ĭar cu aferesă gr. νῆσσα=*nâtyâ*“, şi că „*rață* se urcă dară dela sine-şĭ la prototipul *araty*=*anatya*, cu perderea iniţialuluĭ *a-*, ca în gréce; o perdere însă, întâmplată după trecerea luĭ *n* în *r*, de vreme ce condițiunea esențială a uneĭ

[26]) Da cuvintele maghiare şi turcești din limba română, când din întêmplare se află şi in limba albaneză, „represintă“ şi ele „substratul tracic“?

asemenĭ treceri este posițiunea între două vocale". Așa dară motivul filologic al d-lui Hasdeu in constatarea etimologiei tracice a cuvêntului din cestiune este—firește „d'o cam dată"—acesta: fiindcă „rhoticismul" lui *n* este un fenomen „specific româno-albanes", fiindcă „elementul comun Românilor și Albanesilor—întru cât nu este nicĭ latin, nicĭ slavic, nicĭ grec—represintă substratul tracic" al limbei române, și fiindcă rhotificarea lui *n* „a ocurs—de sigur dintr'o epocă de tot veche—" și in cuvêntul „*rață*, albanesce *rossă*", de-aceea acest cuvênt este de origine tracică și „se urcă dela sine-șĭ la prototipul *aratya=anatya*".

Mie mi se pare, că tocmai rhotificarea lui *n*, înțelegênd-o bine, este acel fenomen fonologic, care se opune la ori-ce prototipuri tracice al cuvêntului *rață*.

Sub rhotacism se înțelege in filologie prefacerea unei consonante oare-care in *r*. Consonantele, care sufĕr această prefacere, sunt mai cu samă *s*, *l* și *n*. Casul special insă, care ne interesează in cestiunea de față, este rhotificarea lui *n*. In limba română, după cum a arĕtat și d. Hasdeu in articulul seu despre „trecerea luĭ *n* între vocale în *r*", citat mai sus in literatura cuvêntului *rață*, intimpinăm acest fenomen, adică prefacerea lui *n* in *r*, mai mult sau mai puțin in toate dialectele sale: in dialectul macedo-român, istriano-român, dacoromân și in dialectul moravo-român, care insă acuma este deja slavisat cu desevêrșire. Aici voiu să inșir numai câteva esemple din dialectul daco-român, și anume:

mĕrunt și mĕnunt format din *menut=lat. minutus;

cărunt in loc de *cănunt format din *canut=lat. canutus;

rĕrunchĭŭ in loc de *rĕnunchĭŭ format din *renuchiu=lat. *renuculus[27]), reniculus;

niměruĭ și niměnuĭ gen. sg. de la nime sau nimene=lat. neminem;

părinc in loc de *pănine format din *panic=lat. panicum;

amerința și ameninția format din *amenață=lat. *adminaciare[28]);

fereastă și fereastră format din *feneastră=lat. fenestra;

cucoară format din *cucoria, *cuconia=lat. ciconia;

sângera in loc de *sângena=lat. sanguinare; ș. a.

Din esemplele de față cât și din toate celelalte casuri ale rhotificării lui *n* din tot cuprinsul limbii române trebue de constatat trei particularități fonologice foarte importante. Ântăiu se observă, că la unele esemple se găsește in us pe lângă forma derivată cu *r* și cea originală cu *n*. Astfeliu pe lângă *mĕrunt*, *niměrui*, *amerința* se zice și *mĕnunt*, *niměnui*, *ameninția*. A doua particularitate este aceea, că pretutindene, unde consonantele *n* și *r* variază intre dênsele in același cuvênt, consonanta *r* se arată a fi formată

[27]) Comp. rom *păduchie* cu lat. clas. *pediculus* lat. pop. *peduculus* (Schuchardt, *Vokalismus des Vulgärlateins*. Leipzig 1866—1868. Tom. II, pag 230, b. sq).

[28]) Despre nasalisarea cuvintelor rom. mĕrunt, cărunt, rĕrunchĭŭ, amerința, vezi Schuchardt in Kuhn, *Zeitschrift f. vgl. Spr.* Tom. XX. Berlin 1872, p. 474. Pentru rom. amerința presupune Schuchardt, loc. cit., o formă lat. **adminaciare* din causa sp. amenazar S'ar puté foarte bine presupune și forma *adminantiare (dela lat. *adminantis, substantiv verbal de la adminor), insă nici de cum forma *adminitare, după cum face d. Cihac, Dictionn. d'étymol. daco-rom. I, pag. 166, in care t ar rĕmânè neschimbat: *amerinta.

din *n*, şi nici intr'un singur esemplu nu se constatează, ca *n* să se reducă la *r*. In urmă vedem, că trecerea lui *n* in *r*, când apare, apare numai, când *n* se află intre două vocale, o regulă, care in limba română nu sufere nici o escepţiune.

Dacă aplicăm acuma regula rhotificării lui *n* cu toate particularităţile sale la cuvêntul *raţă*, observăm inainte de toate, că pe lângă forma ordinară *raţă* cu *r* se găseşte şi forma sporadică *naţă* cu *n*. Dintre aceste două forme trebue să admitem, in conformitate cu cele zise mai sus despre originea lui *r*, forma *naţă* ca formă originală, din care s'a derivat forma *raţă*. De oare ce insă condiţiunea esenţială a rhotificării lui *n* este posiţiunea sa intre două vocale, de aceea suntem constrinşi de a presupune, că in formele *raţă* şi *naţă* inainte de *r* şi *n* s'a perdut o vocală. Vocalele, care in limba română sufer aferesă, sunt mai cu samă *a* şi *e*. Vocala cea de'ntâiu se pierde in ori-ce feliu de cuvinte, *e* insă mai numai in cuvinte de origine latină compuse cu preposiţiunile *ex* şi *extra* şi cu adverbul de loc *ecce*. Esemple pentru casul de'ntâiu sunt:

migdală in loc de *amigdală=grec. ἀμυγδάλη, lat. amygdala;

sparangă in loc de *asparagă=grec. ἀσπάραγος, lat. asparagus şi sparagus;

nafură in loc de *anafură=gr. ἀναφορά;

lăutariu in loc de *alăutariu derivat de la alăută;

noaten in loc de *anoaten=lat. annotinus;

prier in loc de *aprier=lat. aprilis;[29])

miel in loc de mniel, *amniel=lat. agnellus[30]); ş. a.

Din acestea trebue să presupunem, că vocala pierdută de la inceputul formelor *raţă* şi *naţă*, nu poate fi *e*, ci *a*: **araţă* **anaţă*.

Până aici vedem, că rhotificarea lui *n* este o fiinţă cu totul nevinovată faţă cu etimologia tracică a d-nului Hasdeu. Ea ne-a esplicat tot aşa de bine trecerea lui *n* in *r* şi perderea vocalei iniţiale *a* din cuvêntul *raţă*=**anaţă*, ca şi trecerea lui *n* in *r* din cuvintele latine *minutus*, *canutus* etc., şi perderea initialului *a* din gr. ἀμυγδάλη lat. *amygdala* etc., fără ca cineva să poată zice pe baza rhotacismului, că rom. *mĕrunt* sau *mĕnunt* nu este identic cu lat. *minutus*, ci trebue de redus la un prototip tracic „*merunt=menunt*“. Dacă privim, pe lângă esemplele de sus aduse din limba latină pentru rhotificarea lui *n*, şi celelalte esemple, ca „вереръ „vineri“=istr. *vireri;* домерекъ „duminică“=istr. dumirecă; мѫрѫ, articulat мѫра „mână“=istr. *mâră*“ etc., culese de d. Hasdeu din diferite isvoare literare româ-

[29]) Prefacerea unui *i* lung latin (=ī) in *ie* din limba română se constatează şi in *mier*=lat. *mîror*.

[30]) Din lat. *agnellus* s'a format mai ântâiu **amnellu* (ca şi *lemn* din lat. *lignum*, *pumn* din lat *pugnus*, *cumnat* din lat. *cognatus*, *semn* din lat. *signum* ş. a.), apoi **amniel*, *mniel* (ca şi *fier* din lat. *ferrum*, *merlă* din lat *merula*, *piele* din lat. *pellis*, *căţel* in loc de **catiel* din lat *catellus* ş. a), şi in urmă *miel* (ca şi *gutôie* in loc de **gutônia*=lat. v. *cotonia*, *vie* in loc de **vinia*=lat. *vinea*, *ântâiu* in loc de **antaniu*=lat. *antaneus* ş. a.). De aici derivaţiunea lui *miel* de la gr. μῆλον (Diez, *Grammatik der Romanischen Sprachen* I. Dritte Anfl. Bonn, 1870, p. 140) nu poate fi decât greşită. D. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*. II, pag 15, pretinde, că „ţicêndu-se pentru „agnellus“ *mĭel* şi *nĭel* tot-o-dată, s'a născut alături prin confusiune şi s'a propagat apoi a treia formă *mniel*“. Eu cred, că confusiunea arĕtată de d-nul Hasdeu nu esistă in forma *mnĭel*, fiindcă consonantele *mn*, după cum am vĕzut, sunt identice cu *mn* din *pumn*, *lemn* ş. c. l., in care de sigur nime nu va incerca de a esplica aceste consonante prin confusiunea: *pum*, *pun* =*pumn*.

ne[31]), observăm indată particularitatea bătătoare la ochi, că cuvintele române, in care a avut loc acest fenomen fonologic, sunt toate de origine latină, şi că nici un singur cuvënt de origine străină—afară doară numai de moravicul *putyra*=rom. *putină*—nu se află intre esemplele cunoscute până acuma, care să fi suferit rhotificarea lui *n*. De aici oare n'am avè noi dreptul filologic destul de intemeiat, de a conchide, că fenomenul rhotacismului este o particularitate curat latină a limbii române, şi că prin urmare originea cuvëntului *raţă* trebue căutată in limba latină? D. Hasdeu ne dă un respuns cu totul negativ, fiindcă „trecerea luĭ *n* între vocale în *r* este un rhotacism specific româno-albanes, de care s'ar găsi, póte, nesce slabe urme numaĭ dóră pe icĭ-colea în grupul linguistic eranic".

Şi oare să fie intocmai aşa, după cum ne asigură d. Hasdeu, să fie rhotacismul lui *n* intr'adevër un fenomen „specific româno-albanes" şi prin urmare un „substrat tracic"?

Inainte de a căuta respunsul, ce trebue de dat la această intrebare, nu putem ca să nu insistăm puţin mai ăntăiu asupra doctrinei filologice a d-lui Hasdeu despre pretinsul dacism al limbii române, o doctrină, care stă in legătură strinsă cu ori-ce „intreprindere" a sa pentru „a limpeţi elementul dacic al limbiĭ române" şi „a împlè o veche lacună, de care se isbĭaŭ pe rând toţĭ aceĭ ce voiaŭ să înţelégă începuturile naţionalităţiĭ române".[32])

Pe cănd cu căteva decenie in urmă limba română se considera de invĕţaţii de atunci de ori-ce altă limbă, numai nu de limbă romanică; acuma insă, după ce a apărut gramatica comparativă a limbilor romanice a nemuritoriului Diez, se consideră de „o rătăcire uriaşă" (ein gewaltiger Irrthum), după cum se esprimă marele slavist Miklosich[33]), de a nu clasa limba română intre limbile romanice sau neo-latine. Şi această clasare este deja acceptată de toţi invĕţaţii de astăzi. Numai d-nul B. Petriceicu-Hasdeu, ignorănd resultatele cercetărilor filologice ale lui Diez, află cu cale de a numĕra limba română impreună cu cea albanesă intre „limbile neotracice", cănd zice de esemplu in „Columna luĭ Traĭan" din Ianuariu 1876, pag. 1: „Istoria cuvîntului *ghĭuj* se póte urmări... în limbile neo-tracice, dintre carĭ îl conservă cea română şi cea albanesă". Şi oare care să fie motivele filologice ale d-lui Hasdeu pentru tracismul limbii române, motive atăt de puternice, incăt să rĕstoarne pănă şi probele positive aduse de Diez pentru caracterul romanic al limbii noastre? Sunt parte—acele căteva cuvinte române, ale cărora origine ăncă nu este cunoscută, şi care se presupun, că ar fi trecut din limba tracică vechie in limba română; parte—unele particularităţi gramaticale fonologice şi morfologice ale limbii române, care nu se esplică din limba latină sau din altă limbă modernă, şi care se cred a fi moştenite de românĭ dela tracii cei vechi.

Intru căt priveşte elementele lesicale străine dintr'o limbă oare-care, trebue să amintesc acel adevër cunoscut şi recunoscut deja de mult in filologia comparativă, că aceste

[31]) B P. Hasdeu, *Cuvente den bătrănĭ*, pag 12 sq.
[32]) Id., *„Columna luĭ Traĭan"*. An. VII, pag 17.
[33]) Vezi *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, p. 13.

elemente străine, dacă se supun legilor gramaticale ale limbii, in care au intrat, nu constituesc nici o probă pentru clasarea acestei limbi. Astfeliu să ştie, că dicţionariul limbii engleze conţine mult mai multe cuvinte de origine romanică decăt cuvinte de origine germanică; şi cu toată majoritatea elementelor lesicale romanice limba englesă nu se numĕră intre limbile romanice, ci intre cele germanice, din simpla causă, fiindcă gramatica ei este curat germanică. Şi cu căt mai greşită ar fi clasificaţiunea limbii englese, căud i-ar trece cuiva prin minte, voind a fi original şi mai priceput decăt alţii, să o numere impreună cu limba irlandesă intre „limbile neo-celtice“ sub cuvĕnt, că in limba englesă se află şi căteva cuvinte celtice. Aşa dară cuvintele tracice, dacă intr'adevĕr in graiul poporului nostru se află şi astfeliu de cuvinte, nu dau niměruia, nici d-lui Hasdeu, dreptul, de a scoate limba română din cercul limbilor romanice, şi de a o clasa intre „limbile neo tracice“, pănă căud nu se va proba, că şi legile, care compun organismul gramatical al limbii române, sunt —cel puţin in majoritatea lor—de origine tracică şi nu romanică. Aici de sigur d-nul Hasdeu imi va pune inainte acele „particularităţi“ gramaticale fonologice şi morfologice, care sunt „comune limbilor albanesă şi română“ şi care „nu se esplică prin elemente latine, slavice saŭ altele“, şi mĕ va intreba, dacă nu „aparţin sorginteĭ tracice, din care Albanesiĭ s'aŭ adăpat prin dialectul traco-epirotic, ér Românii prin dialectul traco-dacic“[34]), şi dacă aparţin, atunci de ce uu-i dau dreptul de a trece limba română intre „limbile neo-tracice“. Mai ăntăiu aceste căteva particularităţi nu compun de feliu majoritatea legilor gramaticale ale limbii române, incăt ori-ce clasificare, ce se face pe basa acestor particularităţi presupuse tracice, nu poate fi decăt greşită. Apoi trebue să constatez fără teamă de contrazicere, că nime ăncă n'a urmărit cu deamĕruntul toate firele şi firuţele, care leagă limba română de cea latină şi de celelalte limbi ale diferitelor popoare, cu care poporul nostru a venit căndva in contact, incăt să poată zice cu siguranţă absolută, că cutare sau cutare cuvĕnt şi cutare sau cutare fenomen fonologic sau morfologic din limba română nu se poate esplica nici prin limba latină, nici prin limbile slavice şi nici prin altă limbă oare-care modernă, decăt numai şi numai prin influenta limbii tracice vechi. Afară de acestea nu trebue de trecut cu vederea, după cum fac mai toţi filologii mai noi, căud este vorba de limba română, că particularităţile fonologice şi morfologice ale unei limbi in majoritatea casurilor nu sunt alta decăt producte interne dictate de spiritul limbii, reproducţiuni dialectice; şi cel ce aleargă pururea la cause esterne pentru a esplica acele particularităţi, se pune de ordinariu in contrazicere cu istoria limbii.

Intorcĕndu-ne acuma după această digresiune inapoi la cuvĕntul *raţă*, se cere, ca să esaminăm, dacă originea lui se poate urmări in Tracia cea vechie.

Inainte de toate istoria romanică a limbii române ne opreşte de a admite, că „trecerea luĭ *n* între vocale în *r*“ ar fi „un rhotacism

[34]) Vezi *Columna lui Traian*. An. VII, pag. 4.

specific româno-albanes“ sau tracic, şi că din acest fenomen fonologic, „care a ocurs“ in cuvĕntul *raţă*, ar resulta „natura româno-albanesă a vorbeĭ“.

Să ştie şi nime nu poate tăgăduì, că tendinţa rhotificării unei consonante intre vocale işi are inceputul seu in limba latină vechie. Astfeliu este constatat, că un *s* latin original, cănd s'a aflat intre douĕ vocale, a trecut mai pretutindine in *r*, precum:

L a r e s=vechiu L a s e s (Fest. pag. 264. Quintil. I, 4, 13. ş. a.);

a r a=vechiu a s a (Ter. Scaur. pag. 2252. P.; comp. umbric *asa*, oscic *aasai*, volscic *asif*, sabelic *asum*);

e r a m in loc de **esam* (comp. tema verbală *es-* din *es-t*, *es-tis*);

g e r o in loc de *g e s o (comp. supinul *ges-tum*); ş. a.[35])

Această rhotificare s'a păstrat in toate limbile romanice fără escepţiune, precum:

n a r e s in loc de *n a s e s (comp. *nasus*): rom. it. *nare*, span. *nares*, prov. *nar*;

h e r i in loc de *h e s i (comp. *hes-ternus*): rom. *ieri*, it. *jeri*, sic. *a-jeri*, span. *a-yer*, prov. *her*, *hier*, fr. *hier*;

q u a e r e r e in loc de *q u a e s e s e (comp. vechiul *quaeso* şi sufisul *-se* din *pos-se*): rom. *cerere*, span. port. *querer*, prov. *querer*, *querir*, fr. *querir*; ş. a.

Un germene pentru rhotificarea consonantei *l* intre vocale apare tot in limba latină cultă in cuvintele:

P a r i l i a pe lăngă P a l i l i a de la P a l e s (Fest. p. 222—245);

c a e r u l e u s de la c a e l u m (comp. Enn. Ann. v. 50. V: *caeli caerula templa*. Ovid. Metam. XIV, 814: *caerula caeli*);

c a n t h e r i u s=gr. κανθήλιος.

Romanistul H. Schuchardt ne adună in opul seu preţios despre „Vocalismul limbii latine vulgare“ din diferite inscripţiuni şi manuscripte latine un numĕr insemnat de esemple pentru rhotificarea lui *l* in limba latină poporală. Ast-fel de esemple sunt:

c e r e b e r r i m o (Mus. Ver. P. 107) in loc de *celeberrimo*;

p a r a m (cod. palatin al evangeliilor editat de Tischendorf, 443, b, 8) in loc de *palam*;

H e r e n a e (cod. palatin al lui Virgil. Aen. I, 650) in loc de *Helenae*;

v e r u m (cod. mediceu al lui Virgil. Aen. I, 103) in loc de *velum*;

O r y m p o (cod. mediceu al lui Virgil. Aen. VIII, 208) in loc de *Olympo*;

i n f u r i i s (cod. vindobonens al lui Liviu in ediţiunea lui Hertz, XLV, XXVI, 3) in loc de *infulis*;

a b o r e n t u r (cod. claromontan al epistolelor lui Paul, editat de Tischendorf, 199, 3) in loc de *abolentur*;

d i a b o r o (Renier, Inscr. d'Alg. 2632) in loc de *diabólo*; ş. a.[36])

Această rhotificare, constatată mai cu samă in limba latină poporală, a devenit in limba română pentru cuvintele de origine

[35]) Vezi W. Corssen, *Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung der latein. Sprache*. I. Zweite Ausg. Leipzig 1868, pag. 229 sq

[36]) H. Schuchardt, *Der Vokalismus des Vulgärlateins*. Leipzig 1866—1868. Tom. I, p. 138 sq. şi III, p. 71.

latină o lege fără escepţiune, incăt fie-care *l* latin intre două vocale a trecut in limba română totdeauna in *r*. Astfeliu de esemple sunt:

gelu rom.	*ger*,	salio rom.	*sar*,
filum	*fir*,	saluto	*sărut*,
pilus	*păr*,	agilis	*ager*[37]),
palus	*par*,	*caula	*gaură*[37]),
qualis	*care*,	tela	*teară*[38])
salem	*sare*	solem	*soare*,

ş. c. l.

De aici greşala, care o face Schuchardt, cănd zice, că dintre limbile romanice „mai cu samă in limba română *l* s'a inlocuit adese ori prin *r*“, este aceea, că după „*l*“ trebuia să adaugă cuvintele: „intre două vocale“, şi in loc de „adese ori“ să zică „tot-de-a-una“.[39])

Dintre celelalte limbi romanice ne presintă esemple sigure de trecerea lui *l* intre vocale in *r*: dialectul milanes in *scara*=rom. *scară* lat. *scala*, *gora*=rom. *gură* lat. *gula*, *dorè*=rom. *durè* lat. *dolere*, *pures*=rom. *purece* lat. *pulicem*; limba spaniolă in *lirio* lat. *lilium*, *mespero* lat. *mespilum*, *coronel* fr. *colonel*; limba provensală in *caramida* lat. *calamus*, *volateria* lat. *volatilia*; ş. a.[40])

Al treile cas de rhotificare latină a unei consonante este chiar „trecerea luĭ *n* între vocale în *r*“. Această rhotificare, ce e drept, nu se constatează in limba latină clasică. Cu toate acestea insă originea ei latină se probează pănă la evidenţă prin limba latină poporală, isvorul principal, din care s'au adăpat limbile romanice. Precum pentru rhotificarea lui *l*, tot aşa ne-a adunat Schuchardt din aceleaşi monumente literare latine esemple destul de numeroase şi „pentru trecerea luĭ *n* între vocale în *r*“. Aceste esemple sunt:

vere merenti (Mommsen, Inscr. regn. Neap. 6902) in loc de **vene* (=*bene*) *merenti*;

vicirus (cod. vindobonens al lui Liviu in ediţiunea lui Hertz, XLII, LII, 16) in loc de *vicinus*;

---

[37]) D. Cihac, *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* I, pag. 3, derivă cuvĕntul rom. *ager* de la lat. *acer*, ceea ce după legile fonologice române este absolut imposibil. De la forma latină postclasică şi poporală *acer-acra -acrum* (Pallad. 9, 5, 3; Veget. veter. 2, 7, 1; ş. a) avem deja cuvĕntul rom. *acru-acră*; eară din forma latină clasică *acer-acris-acre* românii ar fi făcut ori **acre* sau **agre* (=lat *acrem*) ori **ace* sau **age* (= lat. *acer*), insă niciodată *ager*. Causa fonologică este aceea, că limba română a suprimat pretutindine un *r* latin final, pr. rom. *soră* vech. *sor* sau *soru* (astăzi ăncă *soru-sa*=lat. *soror sua*)=lat. popor. *soro* (Schuchardt, op. cit. pag. 390) clas. *soror*, rom. *împĕrat* lat. *imperator*, ş. a. Derivaţiunea lui *ager* de la *agilis* nu intimpină nici o greutate fonologică, cănd considerăm, că pe lăngă *agilis* se presupune cu siguranţă şi o formă **agilus* (Fr. Bopp, *Vergleichende Grammatik des Sanskrit* etc. Berlin 1868–1871, III, § 939. H. Schweizer-Sidler in Kuhn *Zeitschrift f vgl. Spr.* III, pag. 381) şi că un *ĭ* latin a trecut in limba română in *e*, o lege aproape tot aşa de esactă, ca şi trecerea lui *l* intre vocale in *r*. Afară de acestea şi insemnarea lat. *acer* se potriveşte mai bine cu aceea a rom. *acru*, şi insemnarea lui *agilis* cu aceea a lui *ager*.

[38]) Tot aşa greşeşte d Cihac şi in privinţa etimologiei cuvintelor române *gaură* şi *teară* (*Dict. d'étym. daco-rom.* II, pag. 118 şi 620), cănd declară pe cel de 'ntăiu de slavic, identificăndu-l cu polonesul *gara*, eară pe al doilea de turcesc, aseměnăndu-l cu *târ* din limba turcească. Cănd insă vedem, că in limba latină se află cuvintele *caulae* (gaure), un plural de la **caula*, şi *tela* (ţesetură) cu insemnare parte identică parte aproape identică, şi cănd cunoaştem pe lăngă regula constatată a rhotificării lui *l* şi imprejurarea, că dintre consonantele latine vĕrtoase este *c*, care in limba română a trecut in mai multe cuvinte in *g* (comp. lat. *vinco* cu rom. *în-ving*, lat. v. *cotonia* cu rom. *gutôie* in loc de **gutônie*, lat. *scabies* sau mai bine **scabia* cu rom. *sgaibă* in loc de **sgabiă*, ş. a.), nu putem, ca să nu derivăm rom. *gaură* de la lat. **caula* (plur. *caulae*) şi rom. *teară* de la lat. *tela*. Trecerea lui *e* din lat. *tela* in *ea* din rom. *teară* este cu totul regulată. Apoi cum a putut d. *Cihac* să admită schimbarea lui *a* din silaba ăntăia a pol. *gara* in rom. *au* şi a lui *â* (=rom. *ĭ*) din turc. *târ* in rom. *ea*, este o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române.

[39]) Vezi *Vokalismus d. Vulgärl.* I, p. 186.

[40]) Vezi Fr. Diez, *Grammatik d. Rom. Spr.* I, p. 208. H. Schuchardt, op. cit. III, pag. 70.

seratus (cod. vindobonens al lui Liviu in ediţ. lui Hertz, XLIV, XVIII, 5) in loc de *senatus;*

persoris (cod. vatican sau tilian al codecelui theodosian in ediţ. lui Hänel, XI, XX, 6 § 4) in loc de *personis;*

torare (cod. mediceu al lui Virgil. Aen. VIII, 529) in loc de *tonare;*

Osirius (cod. roman al lui Virgil. in ediţiunea lui Ribbeck, X, 655) in loc de *Osinius;*

gerere (cod. florentin al digestelor in ediţiunea lui Gebaur şi Spangenberg, 274. 11 Mo.) in loc de *genere;*

gerera (Bern. Cledon. 22, 18) in loc de *genera.*[41])

Esemple romăne pentru rhotificarea lui *n* am cunoscut deja mai sus cu ocasiunea reducerii formei rom. *răţă* la **anaţă.*

„Din" celelalte „dialecte neo-latine", ne spune d. Hasdeu, „abia se citézĕ vre-un specimen portuges, ca *sarar=sanare*, unde este efectul asimilaţiunii regresive; vre-un specimen catalan, ca *verema=venenun*, unde este efectul disimilaţiunii regresive; vre un specimen languedocian, ca în *caral=canalis*, şi alte câte unul de pe aĭurĭ de aceĭaşĭ natură ultra-excepţională".[42]) Aici d-nul Hasdeu in zelul seu prea mare de a arĕta rolul prea mic, ce joacă rhotificarea lui *n* in limbile romanice, pare a fi scăpat din vedere limba provensală, in care se află ceva mai multe esemple decăt numai „câte unul" de o „natură ultra-excepţională". Dacă d-sa ar fi citit in gramatica lui Diez, de unde pare a fi luat intre altele şi esemplul portuges „*sarar=sanare*", dela acest cuvĕnt mai departe, dădea imediat de patru esemple provensale pentru rhotificarea lui *n*, de „*casser*, (*quercinus), *fraisser* (fraxinus), *Rozer* (Rhodanus), *veré* (ven.)"[43]), care nu pot fi bănuite de raritătĭ „ultra-excepţionale". La aceste esemple provensale se pot adauge şi căteva alte casuri sigure din limba italiană. Astfeliu „pers. 3". plurală de la conjunctivul imperfectului, zice Diez, „se termină in *-ssero*, degenerat din vechiul *-ssino*".[44]) In dialectul neapolitan se zice *fortura*=lat. *fortuna*, *reverzo* in loc de **ureverzo*=lat. *universum*[45]). Afară de aceasta nici părerea, că trecerea lui *n* in *r* din port. „*sarar=sanare*" ar fi „efectul asimilatiunii regresive", nu poate fi esactă; căci dacă licida cea de 'ntăiu din *sarar* este o asimilaţiune din causa lui *r* din terminaţiunea infinitivului *-ar*, atunci il intrebăm pe d-nul Hasdeu, ce fenomen este *r* in loc de *n* din formele indicativului, conjunctivului, participiului etc., unde in silaba următoare nu se află nici un *r*, care să asimileze pe *n* din silaba precedentă? Asemene nici in cuvĕntul catalan *verema*, chiar dacă ar fi =lat. *venenum*, după cum crede d. Hasdeu, nu putem admite, că *r* din silaba *re* in loc de *ne* ar fi „efectul disimilaţiunii regresive". Causa este, fiindcă in silaba următoare se află *m* nu *n* şi in forma catalană vechie *venema*, in care nu esistă două consonante egale, adică *n-n*, care ar intrunì condiţiunea disimilaţiunii, ci *n-m*, care n'au nevoe de acest fenomen fonetic. Dară in acest cuvĕnt d. Hasdeu nu confundă numai disimilaţiunea

[41]) H. Schuchardt, *Vokalismus* etc. I, p. 140 sq. şi III, pag. 72 294.

[41]) Vezi *Cuvente den bătrănĭ*, II, pag. 10.

[42]) Fr. Diez, *Grammatik. d. Rom. Spr.* I, pag. 218.

[43]) id., op. cit. II. Ediţiunea a doua. Bonn 1858, p 135.

[45]) Vezi S. Wentrup, *Beiträge zur Kenntniss der neapolitanischen Mundart.* Wittenberg 1855, p. 16.

cu rhotacismul, ci comite, mi se pare, o greşală şi mai pocită. In limba latină clasică „culesul viei“ se numeşte *vindemia*. Schuchardt arată in opul seu citat, că forma poporală latină a cuvĕntului clasic era *vendemia*, pe care o compară cu „it. *vendemmia*, span. *vendimia*, port. *vendima* (pe lângă *vindima*), prov. *vendemia*, *vendanha* (cat. *venema*, *verema*), fr. *vendange*, churv. *vendemia*, bret. *bendem*“. La acestea adauge apoi: „Catalanului *verema* in loc de mai vechiu *venema* (ca *veri* = *venenum*) corespunde langued. şi gasc. *beregna*, *bereigna*, *bregna*“.[46]) Ce face d. Hasdeu faţă cu această comparaţiune a lui Schuchardt? D-sa ia cuvĕntul cat. *verema* (vechiu *venema* in loc de **vendema* = lat. pop. *vendémia*, clas. *vindemia*) drept *veri* = *venenum*, şi se incearcă apoi a ne proba, că limbile romanice sunt lipsite de rhotacism, şi că acolo, unde s'ar părè, că apare acest fenomen, nu este decât „disimilaţiune“ etc.

De ce oare d-nul Hasdeu nu şi-a dat tot o-dată osteneala să frunzărească prin opul lui Schuchardt şi după esemplele de rhotacismul lui *n* in limba latină poporală, şi s'a mărginit numai să caute şi să găsească cu ori-ce preţ esemple, cu care să combată o particularitate, după cum se vede, curat latina a limbii române? Pentru ca să poată mai lesne „limpedi elementul dacic al limbiĭ române“ şi să facă, ca să „înţelegem“ mai uşor „începuturile“ dacice ale „naţionalităţiĭ române“.

Dară cum stă acuma cu rhotacismul lui *n* din limba albanesă, care este identic cu rhotacismul lui *n* din limba română, şi la care d. Hasdeu ţine atât de mult? Şi această intrebare işi are respunsul ei.

Poporul albanes se imparte, după cum se ştie, in două ramure principale, in tosci şi gegi, şi fie-care ramură vorbeşte un dialect deosebit, toscii dialectul toscic şi gegii dialectul gegic. Toscii locuesc la sud de riul Şcumb, gegii la nord de acest riu. In evul mediu elementul român din Macedonia şi Tesalia era de sigur mai numĕros, decât este el astăzi, un fapt, care se esplică intre altele şi din numirea μεγάλη Βλαχία (România mare), ce purta pe atunci provincia din urmă.[47]) De aici se vede, că vecinii imediaţi ai toscilor au fost şi sunt şi până in ziua de astăzi românii din Tesalia şi Macedonia; ba in unele locuri se găsesc locuind români amestecaţi cu tosci. Vecinii gegilor sunt cu deosebire montenegrenii, serbii şi bulgarii. Dacă esaminăm limba albanesă, aflăm, că rhotificarea lui *n* nu este un fenomen fonologic comun ambelor dialecte ale acestei limbi, ci se mărgineşte numai in dialectul toscic, vecin cu dialectul macedo-român. Astfeliu gegii intrebuinţează cu o consecinţă rară *n*, unde toscii l-au schimbat in *r*, precum:

tosc. arezĕ	geg. anĕzĕ (vespe),
ghĭărĕ	ghĭanĕ (lat),
daşurim	daşunim (iubire),
darĕ	danĕ (cleşte),
gărşarĕ	gărşanĕ (foarfece),
femĕrĕ	femĕnĕ = lat. *femina*,
verg̃ĕri	virg̃ini = lat. *virginem*,
frĕr-i	fren-i = lat. *frenum*,
fraşĕr-i	fraşĕn-i = lat. *fraxinus*,
grur-i	grun-i = lat. *granum*,

ş. a.[48])

[46]) Vezi *Vokalismus* etc. II, pag. 54 şi III, pag. 184.

[47]) Vezi Rob. Roesler, *Românische Studien*, p. 105.

[48]) Comp J. G. von Hahn, *Albanesische Studien* Jena 1854, II, pag 18. Fr. Miklosich, *Albanische For-*

Din imprejurarea, că dialectul gegic nu cunoaşte trecerea lui *n* intre vocale in *r* ca o particularitate a sa caracteristică, ci numai dialectul toscilor[49]), resultă cu necesitate, că rhotacismul toscic nu este un fenomen fonologic vechiu al limbii albanese, moştenit de la tracii cei vechi, după cum crede d. Hasdeu, ci o particularitate specifică toscică, a căriia origine trebue de căutat afară de limba albanesă. Tot din această imprejurare suntem siliţi a conchide, că nici cuvĕntul alb. *rossă* sau *rosă*, care se află in ambele dialecte, nu este şi nu poate fi un cuvĕnt propriu al limbii albanese, moştenit de albenesi dela traci, străbunii lor, ci un element străin introdus dintr'o limbă oarecare vecină. Căci dacă acest cuvĕnt, in care a ocurs fenomenul rhotificării lui *n*, ar fi o proprietate strămoşască a albanesilor, atunci dialectul gegic ne-ar presenta forma **nossă* sau **nosă* cu *n*, şi nu forma toscică *rossă* sau *rosă* cu *r*.

Aşa dară calea d-lui Hasdeu către inchipuitul prototip tracic „*aratya anatya*", basată pe „rhotacismul specific româno-albanes" a cuvĕntului „*raţă*, albanesce *rossă*", şi pe „natura româno-albanesă a vorbeĭ", este cu desevĕrşire intreruptă prin inundaţiunea caracterului specific romanic al rhotificării unei consonante intre douĕ vocale.

Cu desevĕrşire intreruptă? Ba de feliu nu! D. Hasdeu ne „indică in fugă căte-va licăririĭ" de rhotacism, „care caracteriséză intr'un mod atăt de idiosincrasic pe Românĭ şi pe Albanesĭ", chiar „în puţinele resturĭ ale diferitelor graĭurĭ tracice, în numĭ proprie" şi „în cele căte-va glosse" ale lui Dioscoride şi Hesychiu. Da ăncă cănd d-sa ne-ar indica astfeliu de esemple in pas liniştit, căte „licăririĭ în acéstă privinţă" nu ar eşì la ivală! Eată ce scrie d. Hasdeu cu privire la esistenţa rhotacismului in „diferitele graĭurĭ tracice":

„Când preţiosul glosar al luĭ Hesychius ne dâ ca numele dialectic grec al „auruluĭ" χλουνός, şi ne dâ tot-o-dată ca nume frigian al aceluĭa-şĭ metal γλουρός, simpla trecere a luĭ *n* între vocale în *r* lămuresce diferinţa ambelor cuvinte".

„Când Dioscoride, în glossele sale botanice, pune ca nume dacic al planteĭ „quinquefolium" *propedula*, ĭar ca nume celtic *pompedula*, forma dacică se póte explica numaĭ printr'un tip intermediar *ponopedula*, trecut în *poropedula*".

„Acelaşĭ oraş în Mesia este numit *Laedenata* în „Notitia Dignitatum" şi *Laederata* pe Tabla Peutingeriană; o altă localitate tot de acolo se chĭamă *Dinogetia* în Ptolemeŭ şi *Dirigothia* în „Notitia Dignitatum...."[50])

Că d. Hasdeu mai are la indămănă cel puţin vr'o duzină de „licăriri" tracice foarte vechi de trecerea lui *n* intre vocale in *r*, ne arată pe lăngă cuvintele „în fugă" de mai sus şi cele patru puncte de la sfirşitul acestui citat.

Să vedem intru căt d. Hasdeu este mai fericit cu aceste esemple tracice pentru susţinerea originii daco-tracice a rhotacismului român, decăt a fost cu esemplele de asimi-

schungen. II, pag 86.—Singurele escepţiuni dela această regulă par a fi geg *vĕnĕr* (fiere) in loc de **vĕnĕn*=lat *venenum* (veniu) şi *şăruem* in loc de **şănuem*=lat *sanare* (a însănĕtoşa).

[49]) De către Hahn, op. cit. p. 232 sq., se susţine chiar, că *toscii* de astăzi ar fi identici cu *tuscii* cei vechi din Italia.

[50]) Vezi *Cuvente den bĕtrânĭ* II. pag. 17—18.

laţiune şi disimilaţiune regresivă cunoscute mai sus pentru combaterea caracterului neolatin al acestui fenomen din limba română.

Dacă i-am pune in mănă ori-cărui linguist modern de doamne-ajută cuţitul filologic de disecarea cuvintelor in elementele lor constitutive, am obţine ca resultat al disecţiunii „numeluĭ dialectic grec al „aurului“ χλουνός“, şi al „numeluĭ frigian al aceluĭa-şĭ metal γλουρός“, că numele cel de 'ntăiu conţine ca radicală χλου-, eară al doilea γλου-, şi ca sufis cel de'ntăiu -νος, eară cel din urmă -ρος. Că sufisele derivative -νο-ς şi -ρο-ς (primitive *-na-s* şi *-ra-s* şi fără sufisul casual *-s*: *-na* şi *-ra)* nu decid intru nemic caracterul rhotificătoriu al limbii tracice, ne arată foarte lămurit chiar d. Hasdeu insuşi, când scrie: „După Benfey şi Donaldson, sufixul primar *-ra* s'ar fi născut din sufixul primar *-na*. Casurĭ ca sanscritul *ûdhar-* lingă *ûdhan-*, *ahar-* lingă *ahan-* saŭ *yajvarî* lingă *yajvanî*, latinul *femur* lingă arcaicul *femen*, grecul κυδρός lingă κυδνός saŭ pindaricul μάρη lingă lat. *manus* şi altele, ar părè a întări acéstă derivaţiune, care ar indica un germene de *n=r* în epoca cea maĭ primordială a familieĭ linguistice ario-europee; orĭ-cum însă, un germene oprit în crescere“.[51]) Aşa dară ρ din sufisul -ρο-ς (=-ρο-ς din κυδρός), dacă într'adevĕr este rhotificarea lui *ν* din sufisul -νο-ς (=-νο-ς din κυδνός), „ar indica un germene de *r=n* în epoca cea maĭ primordială a familieĭ linguistice ario-europee“, şi nici de cum un rhotacism traciç. Afară de acestea cum „sufixul primar *-rá* s'ar fi născut din sufixul primar *-na*“, fără ca să devie prin această naştere un sufis secundar, nu se poate esplica altfeliu, decât doară numai prin admiterea unei naşteri filologice foarte miraculoase, la care fiul se face tot aşa de vrĕstnic ca şi tatăl. Iscusiţi linguişti mai sunt Benfey şi Donaldson! Insă nici d-nul Hasdeu nu remăne mai pe jos. D-sa vorbeşte de „sufixe“, după cum vedem, chiar „în epoca cea maĭ primordială a familieĭ linguistice ario-europee“[52]), pe când cuvintele erau încă monosilabice, şi pe când sufisele formau încă cuvinte deosebite.

Glossa lui Dioscoride despre planta dacică amintită de d-nul Hasdeu este următoare: „Πεντάφυλλον. Ρωμαῖοι κινκεφόλιονμ, Γάλλοι πεμπέδουλα, Δάκοι προπέδουλα“; eară in compilaţiunea lui Appuleiu Madaurense din Dioscoride şi Pliniu această glosă variază astfeliu: „Pentaphyllon, pentadactylon, Galli pompedula, Daci propedula, alii drocila, Itali quinquefolium“.[53]) D. Hasdeu, când este vorba de limbile romanice, ne spune, că precepe foarte bine, cum „trecerea luĭ *n* în *r*“ a putut avè loc „la Francesĭ şi la Spaniolĭ, atunci când *n* urmézá după o altă consónă... precum sp. *sangre* din *sangne=sanguinem*, *hombre* din *hombne=hominem*, fr. *diacre* din *diacne=diaconus*, *ordre* din *ordne=ordinem*, *pampre* din *pampne=pampinus*, *timbre* din *timbne=tympanum* etc“.[54]) Indată ce însă ajunge la traci, ne declară, că acelaşi fenomen, aceştia

[51]) Vezi *Cuventele den bĕtrâni*. II, pag. 10.

[52]) Numirea „ario-europee“ a acestei „familie linguistice“ mi se pare a fi greşită, fiindcă limba basciică, limba maghiară, limba turcească din Europa şi limbile finice-tatarice din Rusia europeană nu se numĕră în familia „ario-europee“. De ce oare să nu acceptăm numirea „arică“, propusă de Max Müller, care este cea mai nimerită?

[53]) Comp. Rob Roesler, *Dacier und Romänen. Eine geschichtiche Studie* in *Sitzungsberichte der kaiserl. Akad. d. Wiss zu Wien*. Philos.-histor. Cl. LIII. Wien 1867, pag 84 sq.

[54]) Vezi *Cuvente den bĕtrâni*. II, pag. 10.

„trecerea lui *n* în *r*“, nu-l precepe la daci, „atunci când *n* urmézá după o altă consónă“, şi că prin urmare „forma dacică“ din *propedula* „se póte explica numaĭ printr'un tip intermediar *ponopedula*, trecut în *poropedula*“. De unde ştie d-sa aşa de bine, că dac. *propedula* nu „se póte explica“ din forma **pnopedula*=celt. *pompedula*, ca fr. *pampre* din *pampne*=lat. *pampinus?* De ce n'a susţinut şi pentru limba francesă, că forma francesă se poate explica numai printr'un tip intermediar *pampene*, trecut în *pampere* şi apoi in *pampre?* Pentru că *pampre* ĕi de origine romanică, eară *pompedula* de origine tracică? Robert Roesler ne esplică acest cuvĕnt, fără tipuri intermediare, in modul următoriu: „Un razim de esplicare dintre toate cuvintele dacice din glosele lui Dioscoride „pare a ne oferi numai *propedula*, in care *prope* se poate cunóşte ca *cinci* şi *dula* ca *frunză*. În loc de *prope*, care trebue să fie o eroare de scriere sau citire, presupun eu *pnope*. Această formă, provenită prin metatesă din *ponpe*, corespunde dintre limbile europene mai mult cu limba celtică, valesic *pomp*, armor. *pemp*...“[55]) Aşa dară *r* din *propedula* nu poate fi, după Roesler, decât numai „o eroare de scriere sau citire“. Aici d. Hasdeu de sigur imi va obiecta, că Roesler poate fi un bun istoric, dar niciodată un filolog important. Ei bine, să admitem una ca aceasta. Dar atunci nu va putè nega nime, că in *prope-* din *prope-dula*=gr. πεντά-φυλλον, *penta dactylon*, lat. *quinque folium*, celt. πεμπέ-δουλὰ, *pompe-dulon* avem de a face cu numĕrul *cinci* din limba dacică. Acest *prope-* este identic cu sanscr. *pančan*, zend. *pancan*, lat. *quinque*, grec. πέντε (eol. πέμπε), got. *fimf*, germ. v. *fimf*, lit. *penkì*, vales. *pomp*, armor. *pemp*. cymr. *pimp*, etc. Toate aceste diferite forme se reduc după Schleicher la forma originală aricâ **kankan*[56]), eară după Curtius la forma *pankan*[57]). Oricare va fi forma originală adevĕrată, un lucru insă resultă din comparaţiunea acestor forme, care nu poate fi tras la indoeală. Este imprejurarea, că *n* (respec. *m*) din silaba de'ntâiu a acestei numerale n'a esistat niciodată intre două vocale, după cum pretinde d. Hasdeu prin *ponope-* din „tipul intermediar“ inchipuit „*ponope-dula*, trecut în *poropope-dula*“, ci totdeauna intre o vocală şi o consonantă. Aşa dară cuvĕntul dacic se poate esplica numai prin formă **pnopedula* =*propedula* ca şi fr. **pampne*=*pampre*, o formă, care n'are de a face nimică cu rhotacismul tracic din cestiune.

D. Hasdeu ne spune, că „acelaşi oraş în Mesia este numit *Laedenata* în „Notitia Dignitatum“ şi *Laederata* pe Tabla Peutingeriană“. Mai ântâiu trebue să constatez, că Laedenata nu este un oraş, ci o citadelă (castellum, πύργος)[58]) şi că pe Tabla Peutingeriană nu se află forma *Laederata* cu *ae*, ci *Lederata* cu *e*.[59]) Dară aceste scăpări din vedere ale d nului Hasdeu n'au aici nici o importanţă. Cestiunea este, dacă in *Lederata* avem de-a face cu un rhotacism sau cu un fenomen fonologic contrariu. Justinian, Novell.

[55]) R Roesler, op. cit, pag. 85 sq.

[56]) Vezi *Compendium der vergl. Grammatik der indogermanischen Sprachen* Zweite Anfl. Weimar 1866, pag. 292.

[57]) Vezi *Grundzüge der griechischen Etymologie.* Vierte Anfl. Leipzig 1873, pag 458.

[58]) Vezi Eduardus Böcking, *Notitia Dignitatum et administrationum* etc. Bonnae 1839—1853. I, p 480.

[59]) Fr Chr de Scheyb, *Tabula itineraria Peutingeriana* etc. Lipsiae MDCCCXXXV. Segment. VI, c.

IX, numeşte această citadelă *Literata*, o formă produsă prin o etimologie latină populară, care se răzima de *Lederata* cu *r*, şi nu de *Laedenata* cu *n*. Eară la Procopiu, Aed. IV, 6, citim următoarele: „În faţa Noviilor insă pe malul opus era aşezată o citadelă negligiată din vechime cu desevĕrşire, cu numele *Literata*, pre care oamenii cei vechi o numiau *Lederata*“ [60]). Din aceste cuvinte vedem lămurit, că *Lederata* cu *r* este forma cea vechie originală a cuvĕntului, eară *Laedenata* cu *n* forma tărzie secundară. Prin urmare in acest cuvĕnt avem o trecere a lui *r* in *n* şi nu a lui *n* in *r*, un fenomen, care n'are ce căuta in cestiunea rhotacismului.

Ultimul esemplu este numele de oraş *Dirigothia*, pe care d. Hasdeu il aşază in Mesia şi-l identifică cu *Dinogetia* (=Δινογέτεια) din Ptolemeu Dacă ambele aceste oraşe sunt identice, nu s'a constatat ăncă cu siguranţă. Ptolemeu, III, 8, pune Δινογέτεια la gura riului Hieras, astăzi Prut, aşa dară la nord de Dunăre şi nu in Mesia la sud de acest fluviu. Notitia Dignitatum nu ne arată de feliu posiţiunea oraşuluia *Dirigothia*, decăt numai ne spune, că „sub dispositione viri spectabilis ducis Scythiae“ (sub comanda guvernatoriului Scitiei, un bărbat insemnat) se află „auxiliares“ (ca trupe de ajutoriu) intre alţii şi „milites Scythici Dirigothia“ (soldaţi scitici din Dirigothia).[61]) Că aici avem de a face cu Scitia şi nu cu Mesia, şi că *Dirigothia* nu poate fi un oraş tracic, ci un oraş scitic, locuit de sciţi, resultă destul de clar din cuvintele latine. Astfeliu este imposibil de preceput, cum un cuvĕnt scitic poate proba caracterul tracic al rhotificării lui *n*.

Eată deci care este valoarea adevĕrată a „licăririlor“ tracice, citate de d-nul Hasdeu pentru a proba, că rhotacismul „românoalbanes“ ar fi o continuare ne 'ntreruptă a limbii tracice celei vechi, şi că prin urmare cuvĕntul *raţă*, „remarcabil într'un grad extrem“ prin „natura“ sa „româno-albanesă“ ar fi de origine tracică.

Dară să-i admitem d-lui Hasdeu, că cuvintele române, in care a avut loc trecerea lui *n* in *r*, sunt toate de origine străină, şi anume tracică; că rhotacismul este un fenomen cu totul necunoscut atăt in limba latină clasică căt şi in cea vulgară; că toate limbile romanice, afară de cea română, nu cunosc nici un singur esemplu de rhotificare; că trecerea lui *n* in *r* este o particularitate pronunţată şi a dialectului gegic; că prin „licăririle“ tracice s'a probat până la evidenţă esistenţa rhotacismului şi in limba tracică vechie, etc., numai dacă cuvĕntul rom. *raţă* nu intimpină şi alte greutăţi in „urcarea“ sa „la prototipul“ tracic presupus.

D. Hasdeu ne spune, că „tulpina numeluĭ acesteĭ păserĭ în limbile ariane din Europa este *anati-*, de unde latinul *anas-anatis*, vechĭul german *anut*, anglo-saxonul *ened*, ĭar cu afereză grecul νῆσσα=*nâtyâ*. *Raţă* se urcă dară dela sine-şĭ la prototipul *aratya*=*anatya*, cu perderea iniţialuluĭ *a* ca în greacă.“ Mai ăntăiu mi se pare greşită părerea, că *anati-* ar fi „tulpina numeluĭ acesteĭ păserĭ în limbile ariane din Europa“. Nu mai departe nu-

[60]) Eată şi cuvintele greceşti: Νοβῶν δὲ καταντικρὺ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ πύργος ἐκ παλαιοῦ ἀπημελημένος εἵστήκει, ὄνομα Λετερατά, ὅνπερ οἱ πάλαι ἄνθρωποι Λεδεράτα ἐκάλουν.

[61]) Comp. Ed. Böcking, op. cit. I, pag. 448.

mele lituan al reţei *anti-s* ne presintă tema *anti-* şi nu *anati-*[62].) Afară de aceasta nici nu este constatat cu siguranţă, că „grecul νῆσσα=*nâtyâ*“—de ce nu *nâtyă* cu *a* final scurt?—s'ar reduce la tema **anati-*. Causa principală este tocmai nesiguranţa aferesei lui *α*.[63]) Limba greacă cunoaşte foarte multe esemple de protesa unui *α*, pr. ἀ-στήρ in loc de *στήρ=sanscr. *star-as* (plur.), zend. *çtar-e*, got. *staír-nô*, germ. v. *stër-ro*, cymr. *stir-enn*, lat. *stel-la* in loc de **ster-ula*, ş. a.; dar ĕi lipseşte ori-ce esemplu sigur de aferesa acestei vocale. De aici linguistul Pott şi derivă gr. „νῆσσα... mai bine dela νήχω... cu toate *anates*“, decăt dela tema *anati-*.[64]) Etimologia lui Pott se recomandă şi prin imprejurarea, că *η* din νῆσσα este format dintr'un *α* lung (comp. doric νᾶσσα), pe căud *a* din silaba a doua a temei *anati-* este scurt (comp. lat. *anăs* gen. *anăt-is*). Aşa dară νῆσσα ar fi mai degrabă=νηχ-ια, derivat dela verbul νήχ-ω (eu inot), decăt =*nâtyà*, derivat dela tema **anati-*. Să presupunem insă, că şi νῆσσα ar fi format din *ἀνῆσσα, cu aferesa lui *α* ca in *raţă*, şi derivat dela tema **anati-*; atunci ne remăne alt fenomen neesplicat. D. Hasdeu zice, că „tot ce s'ar fi putut afirma *d'o cam dată*, este natura romăno-albanesă a vorbeĭ“, şi apoi citează, căud vorbeşte de numele albanes al *reţei*, numai forma cu doi *s*: *rossă*.

Dacă luăm acuma in băgare de samă şi acea imprejurare, că limba tracică vechie se consideră astăzi ca inrudită aproape cu limba greacă[65]), in care cuvĕntul νῆσσα conţine de asemenea doi *σ*, nu trebue să ne batem mult capul spre a găci, că al doilea motiv pentru susţinerea etimologiei tracice a cuvĕntului *raţă* sunt acei doi *ss*: alb. *rossă*=gr. νῆσσα. In limba greacă insă se ştie, că trecerea silabei τι inainte de vocale mai ăntăiu in *tj* (sau *ty*) apoi in τσ şi in urmă prin asimilaţiune regresivă in σσ[66]) a avut loc inainte de Homer, incăt in căntecele epice ale lui Homer această schimbare apare deja ca un fenomen vechiu, sevĕrşit de mult. Astfeliu de esemplu cuvĕntul μέλισσα (albină), format din *μελιτ-ja şi derivat dela tema μελιτ (nom. μέλι gen. μέλιτ-ος, miere), se găseşte in Iliada şi Odysea fără nici o variantă. De aici trebue să presupunem că acest fenomen fonologic a avut loc tot aşa de timpuriu şi in limba tracică ca inrudită mai de-aproape cu cea greacă. Dacă alb. *rossă* este identic cu gr. νῆσσα, atunci cei doi *ss* din forma albanesă trebue să fie tot aşa de vechi ca şi cei doi σσ din cuvĕntul grecesc. Ce facem acuma cu forma rom. *raţă*, in care *ţ* nu este alta nemică decăt *ts*?[67]) După etimologia d-lui Hasdeu am trebui să admitem, că in aceeaşi limbă şi in acelaşi cuvĕnt un *t* a fost silit cel puţin cu trei mii de ani in urmă pe de o parte să se asimileze lui *s*, cu care nu se impăca, cară pe de altă parte să se opue acestei asimilaţiuni pănă in ziua de astăzi.

[62]) Vezi şi Ang. Fick, *Die chemalige Spracheinheit der Indogermanen Europas*. Göttingen 1873, pag. 297. E. Windisch, *Ueber Ficks vergleichendes wörterbuch der indogerm. sprachen* in Kuhn, *Zeitschrift f. vgl. Spr.* XX¹, pag 423, susţine pentru limbile arice din Europa chiar trei teme diferite: *anat-*, *ant-* şi *nat-*, dintre care nici una nu se potriveşte cu tulpina *anati-* a d-nului Hasdeu.

[63]) Comp. G. Curtius, *Grundzüge d. griech. Etym.* p. 317.

[64]) Aug. Fr. Pott, *Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der Indo-Germanischen Sprachen*. Zweite Aufl. II, 1. Lemgo et Detmold 1861, pag. 739.

[65]) Vezi Th. Befey, *Geschichte der Sprachwissenschaft* etc. München 1869, pag. 643. Aug. Schleicher, op. cit, pag. 6.

[66]) Comp. G. Curtius, op. cit., pag. 653 sq.

[67]) Vezi H, Schuchardt, *Vokalismus* etc. I, p. 155 sq.

Pentru a pricepe acest fenomen fonologic, care resultă cu necesitate din etimologia susţinută de d. Hasdeu, ar trebuì cineva să fie inzestrat dela natură cu o inchipuire mai mult decăt fantastică.

Astfeliu deci stă cu probele aduse de d Hasdeu pantru originea tracică a cuvĕntului român *raţă*.

Să esaminăm acuma, dacă şi calea cătră originea romanică a cuvĕntului rom. *raţă* este tot aşa de sgrunzuroasă.

După ce am constatat mai sus, că *raţă* şi *naţă* se reduc la forma **araţă* şi **anaţă*, şi că forma din urmă este mai vechie decăt cea de'ntăiu, se cere acuma, ca să urmărim şi fasele, prin care a trecut silaba ultimă a cuvĕntului.

Să ştie deja destul de bine din istoria limbii noastre, că sibilanta română *ţ* este formată de ordinariu din silaba *ti*, cănd *i* este urmat de-o vocală. Esemple pentru această formaţiune sunt:

n e g u ţ a in loc de **negutĭa*=lat. *negotiari*,
p u t i n ţ ă in loc de **putintia*=lat. *potentia*,
o s p ĕ ţ in loc de **ospetiu*=lat. *hospitium*,
p r e ţ in loc de **pretiu*=lat. *pretium*, ş. a.

Tot aşa este constatat, că vocala latină *a* din mijlocul sau dela finea cuvĕntului, cănd nu este accentuată şi dacă după dĕnsa nu urmează imediat *n*, *mb* sau *mp*, a trecut in limba română totdeauna in vocala intunecată *ă*, precum:

b a r b a	rom.	*barbă*,
a r m a t a		*armată*,
p l a c e n t a		*plăcintă*,
l i g a t u r a		*legătură*, ş. c. l.

Din aceste douĕ regule resultă, că forma **anaţă* trebue redusă la forma **anatia*. Vocala *i* din silaba *ti* insă, privind-o din punct de vedere istoric al limbii române, poate fi ori primitivă ori formată dintr'un *e*, fiindcă ori-ce *e* latin, cănd este neaccentuat şi după dĕnsul urmează imediat altă vocală, trece in limba română totdeauna in *i*, şi apoi acest *i* ori remăne neschimbat, ori se preface dimpreună cu *d*, *s* şi *t*, cănd este preces de aceste consonante, in *ḑ*, *ş* şi *ţ*. Esemple pentru această schimbare sunt:

a r e a rom. *arie* format din **ariă*[68]),
h o r d e u m rom. *orḑ* format din **ordiu*,
c a s e u s rom. *caş* format din **casiu*,
p u t e u s rom. *puţ* format din **putiu*,
b a l t e a t u s rom. *bălţat* format din **baltiat*, ş. a.[69])

Această indoeală fonologică se lămureşte prin un fenomen morfologic foarte cunoscut in istoria tuturor limbilor. Se ştie adică, că adiectivele, fie simple sau derivate, primesc adese ori funcţiunea de substantive, fără de a-şi schimba căt de puţin forma lor adiectivală. Astfeliu substantivul latin *vinea* (rom. *vie* in loc de **vinie)* nu este alta decăt forma feminină a adiectivului *vineus*, *-a*, *-um* (privitoriu la vin), derivat dela *vinum* (vin); sau numele propriu *Augustus* nu poate fi decăt forma masculină a adiectivului *aŭg-us-tus*, *-a*, *-um* (măreţ, sacru), ş. a.[70]) Dacă

[68]) Vocala intunecată română *ă*, cănd este precesă de vocala *i*, trece in *e*, deşi unii scriu ăncă *-iă*, insă fără nici un motiv fonologic.

[69]) Fenomenul trecerii unui *e* atonic inainte de altă vocală in *i* se găseşte in abundenţă şi in limba latină poporală, pr. *aria* in loc de *area*, *baltius* in loc de *balteus* (de unde *balteatus*), *casiaria* in loc de *casearia* (derivat dela *caseus*), *hordiaria* in loc de *hordearia* (derivat dela *hordeum*), ş. a. (vezi H. S c h u c h a r d t, *Vokalismus* etc. I, p 424 sq. W. C o r s s e n, *Ueber Aussprache* etc. II, p. 344 sq.).

[70]) Comp. Fr. Diez, *Grammatik d. Rom. Spr.* II. Zweite Ausg. Bonn 1853, p. 267 sq.

luăm acuma la mănă dicţionariul limbii române, găsim intre altele un numĕr destul de insemnat de substantive formate cu sufisul adiectival latin *-eus*, *-ea*, *-eum*, şi anume:

puiu format din **puliu*=lat. **pulleus* (adiect.) in loc de *pullus*,

cereş format din **ceresiu*=lat. **ceraseus* (adiect.) in loc de *cerasus*,

frunḑă format din **frundia*=lat. *frondea* sau **frundea* (adiect.) in loc de *frondem* vech. *frundem* (Plaut.),

viţă format din **vitia*=lat. *vitea* (adiect.) in loc de *vitem*, ş. a.[71])

De aici forma **anatia* se reduce in urma urmelor la o formă latină **anatea* (sc. *avis*), un substantiv adiectival format dela tema nominală a substantivului latin *anas* (in loc de **anat-s*, gen. *anat-is)* cu sufisul adiectival feminin *-ea*.

Aceasta deci, după cum mi se pare, este originea adevĕrată a cuvĕntului român *raţă*, o origine, la care am ajuns pe o cale inductivă de tot netedă, scutită de ori-ce obstacule fonologice şi morfologice ale limbii române.

O singură indoeală esistă numai in privinţa vocalei *a* din silaba antepenultimă a formei latine **anatea*. Căci pe cănd forma română dela Slănic se reduce la forma lat. **anatea* cu *a*, forma ordinară *raţă* presupune o formă latină cu *e*: **anetea*. Aceasta se poate lesne cunoaşte din imprejurarea următoare. Un *e* din limba română vechie, cănd a fost accentuat şi in silaba următoare s'a aflat un *ă* sau *e*, a trecut regulat in diftongul *ea*, din care apoi *e* s'a suprimat, cănd inaintea lui s'a găsit imediat o consonantă labială *(b, p, m, v, f)* sau o sibilantă *(s, ş, ḑ, ţ)*. Această regulă a remas neschimbată şi pănă astăzi, intru căt priveşte casul, cănd in silaba următoare se află *ă;* eară cănd in această silabă se găseşte *e*, diftongul *ea* şi *a* din silaba precedentă s'a redus in limba moldovenilor şi bucovinenilor la un *e* deschis, eară la munteni şi transilvaneni parte s'a păstrat ca in limba română vechie, parte a suferit reducerea la acel *e* deschis. Astfeliu din *negru* s'a făcut *neagră*, care a remas neschimbat la toţi românii, pe cănd din **şepte* s'a format *şapte*, care s'a păstrat la munteni şi transilvăneni, eară la moldoveni şi bucovineni s'a redus inapoi la *şepte*. De aici resultă că vocala *a* din *naţă* nu poate fi decăt originală şi prin urmare identică cu *a* din lat. **anatea*; căci din forma lat. **anetea* ar fi făcut slănicenii **neaţă* şi nu *naţă*. In foarte multe esemple se constatează, că vocala accentuată *e*, cănd a urmat imediat după licida *r*, şi in silaba următoere s'a aflat un *ă* sau *e*, a trecut de asemenea in diftongul *ea* cu suprimarea vocalei *e*, o regulă, care in Muntenia şi Transilvania s'a păstrat neschimbată, eară in Molddva şi Bucovina a suferit reducerea lui *a* inapoi la *e* deschis in casul prevĕzut mai sus. Astfeliu se zice pretutindine: el *pradă* (lat. pop. **predat*, clas. *praedatur)*, insă să *prade* la munteni şi transilvăneni, şi să *prede* (lat. pop. **predet*, clas. *praedetur)* la moldoveni şi bucovineni, ş. a.

[71]) D. Cihac, *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* I, p. 56. 102. 219. 318, reduce numai substantivul rom. *cereş* la forma adiectivală **ceraseus*, eară *puiu*, *frunḑă* şi *viţă* le derivă direct din substantivele lat. *pullus*, *frons* şi *vitis*, o greşală, care o comite şi in multe alte cuvinte de felul acesta. Din *pullus*, *frons*, şi *vitis* n'am putè ave decăt numai **pul*, **frunde* şi **vite*. Mutarea licedelor *ll* şi trecerea dentalelor *d* şi *t* in *ḑ* şi *ţ* se pot esplica numai prin influinţa unui *i* provenit din *e*. In **ceraseus* s'a asimilat *a* celor doi *e* din silabele vecine.

Acest fenomen se observă intocmai şi la cuvĕntul *raţă;* căci cănd reposatul I. Maiorescu ne spune, că „*raţă*“ din dialectul istriano-român formează „plur. *raţe*, ca la noi“[72]), eară d. Hasdeu pe de altă parte vorbeşte de pluralul român *reţe*“, cel de'ntăiu ca transilvănean are in vedere forma munteano-transilvanică, eară al doile ca „român de pe valea Prutuluĭ“ forma moldovano-bucovineană a cuvĕntului. De aici *raţă* este format din **reţă* prin diftongirea lui *e* in *ea* şi suprimarea vocalei *e* din acest diftong[73]), şi se reduce la un tip latin **anetea*. Tot din această regulă se vede, că d. Hasdeu, cănd susţine, că „formele cu medialul *-e-*: pluralul român *reţe*, slovenul *reca* şi maghĭarul *rétze*, pot fi tot atăt de vechĭ, ca şi cele cu *a:* singularul român *raţă*, serbul рaца, friulanul *razze*“, confundă vocala eufonică *a* din limba română cu *a* organic din forma latină *anas*, de vreme ce vocala eufonică *a* este formată in cursul istoriei limbii române din vocala derivată *e* prin intermediul diftongului *ea*, şi vocala derivată *e* din vocala organică primitivă *a* prin asimilaţiune vocalică regresivă: **anat-ea*=**anet-ea* (comp. lat. pop. *Arcedes, hebenas, apperet* cu lat. clas. *Arcades, habenas, apparet* ş. a.)[74]). Că noi trebue să presupunem pentru forma română *raţă* o formă latină poporală cu *e* in silaba antepenultimă, resultă şi din toate celelalte cuvinte latine vulgare, derivate dela tema substantivului latin *anas*, căte s'au păstrat pănă astăzi. Astfeliu Corssen, unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai fonologiei limbii latine, ne arată, că vocala originală latină *a* din *anas* s'a schimbat in *e* in derivaţiunile *anet-inus* (privitoriu la raţă), *anet-icula* (răţuşcă) prin influinţa asimilatoare a lui *i* din sufisele *-inus* şi *-icula.*[75]) Formele derivate *anet-arius (răţoiu, răţariu)* şi *anet-arium* (ou de raţă)[76]) probează mai departe, că, după ce vocala *a* a apucat a trece odată in *e* prin asimilaţiune vocalică, s'a păstrat această schimbare şi atunci, cănd in silaba următoare lipsea causa asimilaţiunii. Ba Corssen ne spune, că limba latină poporală a introdus slăbirea lui *a* in *e* şi in forma simplă *anas*, şi că apoi acest *e* şi a schimbat pe *a* din silaba iniţială in *e: enes*[77]), o formă, care se găseşte la Flaviu Caper, un gramatic de pe timpul lui Traian. Din această imprejurare ne vine a conchide, că o formă latină poporală **anát-ea*, dela care am trebui să derivăm forma română *naţă*, nici n'a esistat in limba poporului latin, şi că forma slăniceană *naţă*, descoperită de d-nul Hasdeu, nu poate să nu aibă un cusur oare-care.

Ori cum insă va sta cu această formă sporadică, un lucru remăne sigur, că originea latină a cuvĕntului *raţă* nu este espusă nici unei indoeli şi fără forma *naţă*, fiindcă toate celelalte diferite momente din istoria cuvĕntului acopĕr pe deplin lipsa formei române cu *n*. Astfeliu putem susţine cu toată siguranţa:

a) că cuvĕntul român *raţă* este format din **reaţă* şi acesta din **reţă*, ca şi *pradă*

[72]) Vezi *Itinerar in Istria şi vocabular istriano-român.* Iassi 1874, pag. 112.

[73]) Că *raţă* este format „din reaţă“, a presupus chiar Rob. Roesler in citatul seu dela inceputul acestui articul.

[74]) Vezi **H. Schuchardt,** *Vokalismus* etc. I, p. 189 sq.

[75]) Vezi *Ueber Aussprache* etc. II, pag 367 sq.

[76]) **Lor. Diefenbach,** *Glossarium latino-germanicum mediae et infimae aetatis.* Francofurti ad Moenum 1857, pag. 34. Comp. **Du Cange,** *Glossarium mediae et infimae latinitatis.* Parisiis 1840—1850. I, p. 252.

[77]) Vezi *Ueber Aussprache* etc. II, pag. 367 şi 86 .

din **preadă-*predă* (=lat. pop. **predat*, clas. *praedatur*), *arată* din **areată - *aretă* (=lat. pop. **arrectat*)[78]), *părască* din **părească - *păr-escă* (comp. *-esc* format din *-iscu* cu *-isco* din lat. *ingem-isco*, ş. a.);

b) că forma **reţă* se reduce la forma **areţă*, ca şi *miel* la **amiel* (=lat. *agnellŭs*), *prier* la **aprier* (=lat. *aprilis*), *lăutariu* la **alăutariu* (derivat dela *alăută*), *noaten* la **anoaten* (=lat. *annotinus*), ş. a.;

c) că **areţă* este rhotificat din **aneţă*, ca şi *cărunt* din *cănunt* (=lat. *canutus*), *rĕrŭnchiu* din **rĕnunchiu* (=lat. *reniculus*), *părinc* din **păninc* (=lat. *panicum*), *cucoară* in loc de **cucoriă* din **cuconiă* (=lat, *ciconia*), ş. a.;

d) că **aneţă* s'a format din **anetiă*, ca şi *putinţă* din **putintiă* (=lat. *potentia*), *preţ* din **pretiu* (=lat. *pretium*), *ospĕţ* din **ospetiu* (=lat. *hospitium*), *neguţa* din **negutia* (=lat. *negotiari*), ş. a.;

e) că **anetiă* s'a născut din **anetia*, ca şi *barbă* din **barba* (=lat *barba*), *spumă* din **spuma* (=lat. *spuma*), *plăcintă* din **placinta* (=lat. *placenta*), *legătură* din **legatura*, (=lat. *ligatura*), ş. a.;

f) că **anetia* se reduce la o formă latină **anetea*, ca şi *arie* la **areă* (=lat. *arca*), *căprioră* la **căpreoară* (=lat. *capreola*), *cuiu* in loc de **cuniu* la **cuneu* (=lat. *cuneus*), ş. a.;

g) că **anet-ea* este format din **anat-ea*, ca şi lat. pop. *anet-inus* din **anat-inus*, **anet-icula* din **anat-icula*, *anet-arius* din **anat-arius*, ş. a.; şi in urmă:

h) că **anat-ea* este derivat dela tema substantivului *anas* cu sufisul adiectival *-ea*, ca şi **pulleus* (=rom. *puiu*), **ceraseŭs* (=rom. *cereş*), *frondea* (=rom. *frunză*), *vitea* (=rom. *viţă*) dela temele substantivelor *pullus*, *cerasus*, *frons*, *vitis* cu sufisul adiectival *-eus*, *-ea*, ş. a.

Din toate aceste putem vedè, pare-mi-se, destul de lămurit, căt de mult lipseşte încă, ca „limpedirea elementuluĭ dacic al limbiĭ române“ să fie limpede, şi ca „aceĭa ce voĭesc să înţelégă începuturile“ tracice ale „naţionalităţiĭ române“, să nu „se isbéscă pe rând“ de toate „lacunele“ filologiei comparative ale d-lui Hasdeu.

(Va urma).

V. M. Burlă.

[78]) Dela acest verb ipotetic s'a păstrat in latinitatea din evul mediu numai participiul perfectului pasiv: *arrectatus* (v. Du Cange, *Glossarium* etc. I, pag. 411).

POESII.

DOR DE DUCA.

De când ştie lumea 'ntreagă
Că-mi eşti dragă,
Tu tot plângi şi plângi mereu,
Ş'al tĕu plâns să plec imi zice,
Şi ferice
Să te duc unde ştiu eu.

Să te duc acolo, unde
Nu pătrunde
Nici un glas de pe pământ,

Să trăim in fericire
Şi 'n iubire
Dulce traiu sub cerul sfânt.

Haide, — tu vei fi Ileana
Cosinzeana
Mândra zină din poveşti,
Şi eu Fĕt-Frumos. — Fecioară,
Haide — sboară, —
Haide, dacă mĕ iubeşti.

PENTRU OCHII TEI RAPIT-AI...

Pentru ochii tĕi răpit-ai
Foc din stele şi din soare,
Pentru buza ta furat-ai
De la ros' a ei coloare.

Gingăşia, frăgezimea
Ce se joacă pe-al tĕu sin,
E plăcută, dar furată, —
Ai furat-o de pe crin.

Risul, nevinovăţia,
De la ăngeri le-ai furat.
Ai răpit tot ce-a fost farmec
Din seninul nepătat.

Glasul de privighitoare,
Glasul mierlei mult plăcut,
L'ai răpit şi cânţi cu dĕnsul,
Şa remas codrul tăcut.

. . . . . .

Inţeleg.—Astea-s podoabe;
Dar din inimioara mea
Ce podoabă-ţi poţi tu face,
De-ai răpit-o şi pe ea?

A. V.

Premiul Volney.

D. de Volney vestit invĕţat şi limbist, membru al Academiei franceze, a instituit la moartea sa, urmată in anul 1820, un premiu de limbistică numit „premiul Volney“, pe care Institul Franciei sau Academia franceză ĕl distribue pe fie care an autorului care a presentat la concurs cea mai bună operă de limbistică. In anul acesta comisiunea, compusă din cei mai insemnaţi invĕţaţi (domnii Littré, Renan, Dufaure, X. Marmier, Mézières, Regnier, Edwarts), după examinarea tuturor operelor presentate la concurs a dat premiul Volney *cunoscutului filològ român d-lui A. Cihac*, pentru volumul II din dicţionarul sĕu de etimologie daco-română (Dictionaire d'étymologie daco-romane, éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais. Francfort d. Mein 1879.—Apariţia

acestei scrieri insemnate o anunțasem in n-rul din 1 Noemvrie 1879).

Această ştire imbucurătoare ne-a venit indirect, prin jurnale străine, deaceea o insemnăm abia acum, deşi hotărirea comisiunii s'a luat la sfirşitul lunei Iulie st. n. Este o mare glorie pentru D. A. Cihac, de a fi dobăndit un premiu aşa de insemnat prin valoarea sa morală, fiind distribuit de un corp atăt de strălucit cum este Academia francesă, şi este totodată şi o mare măgulire pentru noi Românii.

Red.

BIBLIOGRAEIE.

Völkerkunde Osteuropas, insbesondere der Haemoshalbinsel und der unteren Donaugebiete, von Lorenz Diefenbach, vol II. Darmstadt, 1880, de XI. şi 193 pag.

Maximele Dreptului Roman cu aplicațiune la Codicele nostru civil; cu o prefață asupra studiului Dreptului Roman de *George Mărzescu*. Partea I, 1 vol. 8° mare XXI şi 180 pag. Iaşi 1880.

Proscrisul Roman, dramă originală națională in V acte şi V tablouri, de V. Maniu 84 pag. Bucureşti 1880.

Un amor curios, trad. din fr. de I. C. Panaitescu, o mică broş. Bucureşti 1880.

Regulile ortografice ale Limbii Române de Christodul I. Suliotis, o broş. Brăila-Constanța 1880.

Coloane române, quadrille p. piano compus de C. G. Porumbescu. Oraviţa. 1880.

Resbelul Orientale, ilustrat, un vol. 8°. mare de XV şi 724 pag. de Dr. A. P. Alessi şi M. Pop. Graz, edit. lui Paul Cieslar 1879.

Fostul Consiliu Judeţan şi Democraţia Naţională de Miltiade Tzony, o broş., Iaşi 1880.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui C M. in Iaşi. Chestiuni sociale in versuri? Aţi ales un povĕrniş prea alunecos!

„Oo chantez vos plaisirs, ou quittez vos chanson"
(Voltaire).

D-lui R. Z. N. in Cămp.-Buc. Prea Neinsemnat!

ERATĂ.

In articulul d-lui Cihac publicat in foaea noastră din Iunie şi Iulie a. c. s'au strecurat următoarele erori:

Pag.	126	lin.	1	col.	II	in loc de:	ci numai, cit. *ce numai*
„	126	„	5	„	„	„	nepan, „ *nspan.*
„	126	„	14	„	„	„	pare a se fi, „ *se pare a se fi*
„	127	„	26	„	„	„	lunatecum „ *lunaticum*
„	128	„	28	„	I	„	de conguenzione „ *congiunzione*
„	128	„	35	„	II	„	jeremijerdan „ *jeremijevdan*
„	128	„	38	„	„	„	corceta „ *cerceta*
„	129	„	2	„	„	„	linim „ *linum*
„	129	„	14	„	„	„	madio „ *medio*
„	129	„	18	„	„	„	Cizí slovă „ *Cizé slova*
„	131	„	10	„	I	„	insuşi citaţille „ *inseşi citaţiile*
„	131	„	15	„	I	„	mărge „ *mărgé*
„	131	„	11	„	II	„	tomul „ *tomul I.*
„	132	„	10	„	I	„	de indreptări „ *indreptările*
„	132	„	26	„	I	„	de hemati „ *mohati*
„	132	„	1	„	II	„	de jedanac jednac cit. *jedanak, jednak.*
„	132	„	2	„	„	„	de jednaco cit. *jednako*
„	132	„	18	„	„	„	continus „ *continuo*
„	132	„	20	„	„	„	odmak „ *odmah*
„	132	„	21	„	„	„	odnah „ *odnak*
„	132	„	note	lin.	8	„	Miclosich „ *Miklosich*
„	132	„	„	„	14	„	tat „ *tot*
„	132	„	„	„	14	„	hodima „ *hodima*
„	133	lin.	10	c.	II	„	tomurilor „ *tomuri*
„	133	„	note	lin.	3	„	poscindendo „ *prescindendo*
„	133	„	„	„	5	„	de caci „ *di cui.*

Redactor: *Iacob Negruzzi.* **Tipografia Naţională.**

Anul XIV. — No. 7. 1 Octombre 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

COPII DE PE NATURA.

CUCONUL PANTAZACHI.

Indupedita suis fatalibus omnia vinclis.
Lucretius.

Căsuţa lui Pantazachi Breazu era aşezată pe valea Bahluiului şi avea dealungul ei un cerdac de lemn, boit cu galbĕn şi despărţit la mijloc prin o portiţă. Din cerdac te coboreai intr'o mică grădină bine ingrită tot aşa de curată şi de veselă ca şi casa. Proprietarul, „Cuconul Pantazachi“, cum ĕl numea toată mahalaua, n'avea nici femee, nici copii, ci singur aici cu Mef, un prepelicar mare şi frumos, el trăea o viaţă foarte liniştită. De cum se disprimăvăra pănă toamna tărziu, Pantazachi petrecea toată ziua in cerdac sau in grădină, căutănd de pomi şi de flori sau jucăndu-se cu cănele sĕu de vĕnat. Mef era prietenul sĕu cel mai bun şi, in această calitate, avea o mulţime de drepturi: El putea prănzi impreună cu stăpănul sĕu, îşi punea cănd voea capul pe genunchii lui, ba căteodată se intindea chiar pe divanuri. Dar şi ce căne deştept! Ştiind că stăpănul seu avea obiceiul să se scoale la şese ciasuri dimineaţa, nici o minută mai de vreme sau mai tărziu, cum auzea bătĕnd oara, el se ducea la patul unde dormea Pantazachi şi-i lingea incet măna păn ĕl deştepta. In grădină, cănd stăpănul sfirşea de fumat, Mef lua ciubucul in dinţi şi-l ţinea sau ĕl ducea in casă, după deosebite sĕmne ce-i făcea Pantazachi. Cănd vedea de departe pe vre un cunoscut viind in visită, Mef alerga iute la stăpănul sĕu şi-l inştiinţa lătrănd de trei ori. Ear cănd Pantazachi se gătea să meargă la vĕnat, nu era fiinţă mai fericită pe lume decăt Mef care se gudura, sărea, hămăea, alerga de la trăsurica la care se inhama calul in casă, şi din casă la trăsură pănă ce stăpănul sĕu era gata de plecare.

Afară de Mef, Pantazachi mai avea un răndaş care totodată era şi grădinar şi vezeteu, o bucătăriţă bĕtrănă şi pe Mărinca. Pe cănd cei doi intăi aveau insărcinări bine hotărite, Mărinca juca un rol cam indoios. Frumuşică, totdeauna curăţel imbrăcată cu două cozi lungi lăsate pe spate, ea ţinea cheile de la camară şi de la pivniţă, ingrijea de gospodărie, căuta chiar de flori. Deşi

tĕnĕră, Mărinca era oare cum jupăneasa casei. Insă prea vorbea poroncitor cu celelalte doue slugi, prea vorbea Pantazachi blănd cu dĕnsa şi prea o respecta Mef, incăt vecinii cam cărteau.

Casa de pe Bahlui nu era singura proprietate a Cuconului Pantazachi; el mai avea şi o vie la Nebuna unde şedea iarna şi vara muma lui, Cucoana Păuna, o băbuţă bĕtrănă şi sbircită. Pe aceasta Pantazachi o iubea foarte mult, mergea regulat să o vadă cel puţin odată pe sĕptĕmănă şi ingrijea să nu-i lipsească nimic. La culesul viilor, Pantazachi se ducea in fie care zi de petrecea cu dĕnsa, dar nici baba nu venea in oraş vre odată, nici pe Mărinca n'o trimitea la vie, incăt aceste douĕ femei nu se vĕzuse una pe alta, ci se ştieau numai din auz.

Cine nu cunoştea pe Cuconul Pantazachi! Toţi vĕnătorii ĕi fusese tovarăşi şi petrecuse cu dĕnsul. O mulţime de funcţionăraşi care sunt mulţămiţi să aibă un prieten la a cărui masă să vie nepoftiţi, preţueau mult pe Pantazachi. Dar nici era om de un caracter mai plăcut, decăt dĕnsul. Totdeauna bine dispus, cu un zimbet liniştit pe buze, el eşea inaintea ori cărui cunoscut, ĕi stringea amundoue mănile, ĕi mulţămea că vine să-i ţie tovărăşie la masă, ĕl ducea prin grădină, ĕi arĕta fie care copăcel, fie care floare, insfirşit făcea ori ce putea mulţămì pe prietenul sĕu. In zile de serbători, cănd se intămpla să vie mai mulţi, Pantazachi făcea un semn Mărincăi să scoată vin de cel mai vechiu şi dacă la masă veselia lua o intindere mai mare, el trimitea in taină după lăutari care se aşezau la portiţa cerdacului şi se puneau să cănte. După masă incepeau să se distupe butelci de vutcă făcută de Cucoana Păuna şi astfeliu se mărea şi mai mult mulţămirea generală. In asemenea imprejurări Pantazachi eşea din liniştea sa obicinuită şi se punea chiar in fruntea veseliei. Adesa se aşeza turceşte pe divan, cu ciubucul in mănă, işi tuflea fesul pe cap şi striga cu glas tare: „Acum, haideţi fraţilor să trăim bine!“ Căteodată dădea povăţuire lăutarilor: „Măi baragladină, să-mi cănţaţi cum şi-a pierdut ciobanul oaea!“ Atunci lăutarii incepeau un cănţec trăgănat şi jalnic pe care Pantazachi ĕl asculta căteva minute, trăgĕnd incet fumul din ciubuc, apoi deodată intrerumpĕndu-i „Destul, striga el, cănţaţi cum şi-a găsit ciobanul oaea!“ şi lăutarii treceau la un alegro pe care Pantazachi ĕl asculta cu mănele in şolduri, cu fesul pe o urechie şi cu tot trupul in mişcare. Ba ades, cănd cheful era mare el punea pe lăutari să cănte jocuri naţionale şi incepea să joace singur prin casă. Papucii şi fesul ĕi săreau in toate părţile şi el se sbuciuma păn cădea obosit pe divan in mijlocul risului sgomotos al tovarăşilor. Cu toate acestea Pantazachi nu bea niciodată aşa de mult incăt să se ameţească cu totul şi nici lăsa pe alţii să bee din cale afară. Indată ce unul din meseni incepea a-şi pierde minţile păn a se arĕta prea desmierdător cu Mărinca, Pantazachi făcea un semn ascuns şi, la moment, dispăreau şi Mărinca şi butelcile şi păhăruţele de vutcă.

Păn la aceste petreceri mergea insă amabilitatea lui Pantazachi, mai departe nu. De căte ori cunoscuţi de-ai lui ĕl rugase să le imprumute bani la vre o nevoe, să-i cunune, să dee chizăşie, să boteze vre un copil,

ori să primească a fi epitrop vre unui orfan, Pantazachi refusa totdeauna. Negreşit politicos, căci pentru nimic in lume Pantazachi n'ar fi zis un cuvënt neplăcut cuiva, dar refuza. „Ba că tocmai acum sfirşise banii, ba că nu are măna fericită şi copiii botezaţi de dënsul mor cu toţii, ba că tatăl său i-a lăsat cu limbă de moarte să nu fie in veci chizăş sau epitrop, insfirşit totdeauna găsea un pretext. Cu chipul acesta avea prieteni numeroşi dar nu prea intimi şi nici un singur duşman, stare pe care o credea cea mai fericită pe lume.

Ceea ce caracteriza mai mult pe Cuconul Pantazachi era lenea şi o nepasare nemărginită pentru intreaga lume ce nu era in raport cu dënsul. A căuta să lucreze ca să căştige şi să-şi măreascâ modesta lui stare, a lua o carte in mână sau măcar o gazetă ca să ştie ce se mai petrece in lume, a alerga după vre o funcţie, toate aceste erau lucruri foarte neplăcute pentru dënsul. Deaceea şi Cuconul Todiraş, un boer bogat şi influent de a cărui casă fusese tatăl lui Pantazachi, care ël botezase, ël crescuse şi ël iubea, era foarte supërat pe dënsul. Căteodată ël chema şi ël dojănea: „Bine, Pantazachi dragă, deaceea te-am invëţat carte ca să te ingropi in bordeiul tëu ca un prost? Am să stăruesc cu dinadinsul să intri intr'o slujbă şi dacă te-i purta bine vei merge inainte. Vremile in care numai boerii de neam ajungeau la ranguri mari trec vëzënd cu ochii. Fii harnic şi vei fi şi tu om!“ Aceste povăţuiri repetăndu-se şi Cucoana Păuna stăruind şi ea cu lacrimile in ochi, Pantazachi primì o slujbă la postelnicie care i se dădù după stăruinţele naşului sëu. Amar ëi mai venea să meargă la cănţelerie şi să stee infipt la o masă o bună parte a zilei. Cu căt trecea timpul şi el, inaintănd in grad, vedea mai bine cele ce se petreceau in jurul sëu, cu atăta neplăcerea sa era mai adăncă. Odată onestitatea sa avù o mare incercare. Prin mănile sale trecënd decretele de boerii, un boer bogat cu rangul de *spatar* care ardea de ambiţia să fie *agă*, ëi propuse să vire pintre celelalte decrete unul mai mult pentru dënsul şi să-l infăţoşeze la iscălitura ministrului care de sigur nici n'ar lua sama. După multe stăruinţe din partea spatarului şi refusări din partea şefului de masă, la urmă principiele sale slăbirë şi Pantazachi indeplini cererea stăruitorului. Hărtia trecù pe dinaintea directorului care crezù că este un ordin al ministrului; ministrul iscăli fără să bage sama; de la ministru şi hărtia aceasta trecù pierdută intr'un teanc de acte la iscălitura domnească şi treaba se făcù fără ca cineva să ştie secretul acestei inaintări. A doua zi după publicarea decretelor, Pantazachi, intorcëndu-se a casă, vëzù la dënsul pe masă o cutie mare de catifea, pe care un necunoscut o adusese fără alt respuns. Deschizënd-o, Pantazachi găsì un ciasornic de aur frumos, cu un lanţ gros tot de aur, ear dedesubt era o hărtiuţă cu cuvintele: „Din partea unui recunoscëtor.“ Pantazachi luâ ciasornicul şi lanţul şi se uità la ele multă vreme, apoi puse ciasornicul in buzunarul jiletcei in locul celui vechiu de argint al sëu. El simţea insă o mare nelinişte pe care nu şi-o putea tălmăci. Fiind primavară el eşì in grădină, urmat de Mef, cu gănd să caute de flori, dar era aşa de distras, incăt toate le făcea

pe dos: uda drumurile şi mergea pe iarbă şi pe straturi; tăea crenguţe verzi şi lăsa pe cele uscate; plivea firii de iarbă in loc de buruenĕ. Insfirşit vezĕnd că timpul trece cerù bucate, deşi nu-i era foame, sperănd că schimbarea ocupaţiei ĕi va schimba şi găndurile. In vreme ce Mărinca punea masa el o intrebâ de mai multe ori dacă astăzi n'a venit nimeni şi respunzĕnd aceasta că nu s'a arĕtat nici un musafir, era foarte supĕrat să mănănce singur in ziua aceea. Căud, aşteptănd să-i aducă bucate, vĕzù pe Mef cum se pusese in faţa lui şi se uita ţintă la dĕnsnl, el se intrebâ in sine nelinişţit: „Ce dracu se tot uită cănele ista aşa de ciudat la mine?“ şi cercetănd ce lucru atrage băgarea de samă a lui Mef dădù cu ochii de lanţul ciasornicului şi tresărì. Sara, cănd se desbracâ să se culce, Pantazachi puse ciasornicul la locul sĕu obicinuit, pe o măsuţă, dar se tăvălì in pat in toate părţile, neputĕnd să adoarmă. Nu era in casă liniştea obicinuită şi nu-şi dădea samă ce putea să fie. Aprinzĕnd luminarea, el vĕzù pe Mef treaz la picioarele lui cu ochii aţintiţi asupra sa ca şi peste zi. „Cănele mĕ supĕră“ gănditì el şi, pentru intăia oară dădù pe Mef afară din odae. Dar somnul tot nu voea să vie şi acum Pantazachi işi dădù samă că tic-tacul ciasornicului ĕi turbură liniştea nopţii. El se sculâ dar, incuiè ciasornicul intr'un saltar şi astfel după multă sbuciumare adormì insfirşit intr'un tărziu. A doua zi la cănţelerie era aşa de palid şi de distras, incăt colegii lui ĕl intrebau intr'una ce are şi dacă nu-i bolnav? A treia zi işi dădù dimisia in mănile ministrului, apoi alergănd răpede a casă, puse ciasornicul şi lanţul in cutia lor şi o aruncâ in fundul unei lăzi, ear in loc scoase din nou vechiul sĕu ciasornic de argint.

Aflănd de dimisia lui Pantazachi, Cuconul Todiraş se supĕră aşa de tare, incăt ĕi trimise respuns că nu vra să mai vadă in veci un leneş ca dĕnsul şi că-l va da afară dacă va mai indrăznì să-i calce in casă. Dar ce-i păsa lui Pantazachi?

El nu voea să se mai ocupe de nimic şi işi redobăndise liniştea pierdută. Vĕnatul, mesele, căutarea grădinei urmau ca inainte. Odată insă, căzĕnd greu bolnav, ideea morţii i se infăţişâ pentru intăia oară. La inceput se infiorâ de dĕnsa şi işi făgăduì de-a nu mai ucide epuri, prepeliţe şi alt vĕnat, căci ar fi pĕcat de a ridica viaţa unor fiinţe ce au dreptul la dĕnsa ca şi oamenii. După ce se indreptâ, e drept că nu se ţinù de cuvĕnt, ci urmâ vĕnătorile sale, dar ideea morţii i se presenta adeseori, aşa că se deprinsese cu dĕnsa; nu mai simţea nici o groază, ci numai o melancolie liniştită, mai ales căud găndea că nu va lăsa pe nimeni in urma lui.

Astfel treceau anii şi Pantazachi vedea inmulţindu-se perii albi in musteţi şi pe cap. Cucoana Păuna care simţea că slăbeşte tot mai tare, era desperată că fiul sĕu are să remăe burlac şi-l ruga in fie care zi să se insoare căt ar mai fi vreme, dar Pantazachi nu se putea hotărì.

Intr'o zi, după o masă mare ce dăduse prietenilor sĕi, petrecere la care Mărinca glumise neobicinuit de mult cu unul din meseni, un tĕnĕr advocat, Pantazachi umblâ cu găndul să se despartă de dĕnsa, fără insă a avè curajul să facă o aşa de mare schim-

bare in chipul seu de vieţuire. Treaba insă se făcù de la sine căci, nu mult după aceea, intorcëndu-se de la vie, el o căutâ in zadar in toată casa. Slugile ĕi spuserĕ că Mărinca işi făcuse bucceluţa şi plecase, ba bucătăriţa, care se dusese să pandească, adause că a vĕzut cu ochii ei cum la colţul hudiţei Mărinca se suise intr'o trăsură in care se găsea un cuconaş, chiar acel ce mâncase dĕunăzi aici la masă, când fusese mulţi musafiri. Ea mai adause cu rĕutate că ar trebuì cuconul Pantazachi să cerceteze dacă nu lipseşte nimic din casă. Pantazachi sbircì fruntea şi aruncâ o privire in jurul sĕu. Toate părеau a fi in rănduealâ, o singură ladă in care se găseau lucruri vechi nu era la locul ei. Pantazachi deschise capacul şi cercetâ; din ladă nu lipsea nimic decât ciasornicul şi lanţul de aur. Un zimbet trecù pe buzele sale: „Toate sunt in regulă, zise el bucătăriţei, poţi să te duci!“

Ĕi părea bine lui Pantazachi, ĕi părea rĕu? Poate că-i părea bine, căci de mult timp cucoana Păuna ĕl tot mustra că nu şede frumos să aibă o fată tĕnără in casă, el care trebuea să se insoare. Cu toate aceste el se primblâ ciasuri intregi prin grădină adâncit in gânduri şi nu desmierdâ de loc pe credinciosul Mef. La masă abia gustâ din bucate şi inspre sară se intinse pe divanul din cerdac, işi răzimâ capul pe brat şi se uitâ lung la apusul soarelui.

Din ziua aceea prietenii lui băgarĕ de samă că Pantazachi se făcuse mai tăcut, că lăutarii nu-i mai călcau pragul casei şi că vorbele sale erau mult mai serioase. El aducea vorba adese ori despre singurătate, despre căsătorie, despre viaţă şi moarte. In adevĕr Pantazachi se simţea foarte isolat. El nu cunoştea decât societatea bărbaţilor, pintre femei era timid şi stângaciu şi se tot intreba dacă trebue să se insoare sau nu; dacă mulţămirea de-a avè o nevastă este destul de mare in comparaţie cu osteneala ce trebue să-ţi dai ca s'o cauţi şi cu neplăcerea de a-ţi schimba obiceiurile şi de a-ţi immulţì grijile.

Intâmplarea insă este ciudată! Abie acum, când ĕl munceau aceste gânduri, el băgâ de samă că tot in mahalaua lui, o vĕduviţă pe care o vĕzuse numai in treacĕt, uitându-se la dĕnsa fără interes, este foarte frumuşică şi că ea are obiceiul de a se pune la fereastră când trecea el pe acolo. Cunoştinţa intre vecini se face răpede şi „Duduca Sevastiţa“, tĕnără vĕduvă care era foarte veselă şi vioae şi avea şi avere bunişoară, ĕl primì cu bucurie in casa ei. Mulţi se adunau la dĕnsa! Toţ tineri eleganţi şi galanţi, mai de prin mahala mai şi din oraş şi duduca Sevastiţa era amabilă cu toţi. Negreşit cei cu privirea mai petrunzĕtoare băgau samă că unul era totdeauna preferitul, dar aceasta nu impiedeca prietenia, căci după cătăva vreme favoritul cel vechiu făcea loc altuia nou, aşa incât toţi erau in drept de a avè speranţă. Numai Cuconul Pantazachi, nedeprins cu lumea, nu vedea, nu auzea nimic, deşi mergea s'o vadă pe toată ziua. El se ţinea prin colţuri tăcut şi admira de departe pe Duduca Sevastiţa, o admira intru atât, incât pedepsea pe Mef pentru antipatia ce inspira cănelui frumoasa vĕduvă, căci Mef nu voea de loc să intre in casa Duducăi Savastiţei. Şi ciudat! Tocmai cu Pantazachi vĕduviţa era mai plăcută: ea ţinea par'că

anume să se vadă că din toţi pe dĕnsul ĕl deosebeşte.

Lucrurile merserĕ aşa cătva timp şi Cuconul Pantazachi simţea pentru intăia oară in viaţa lui că şi femeile au insemnătatea lor. Ca bun vecin el trimitea vĕduviţei, cănd o balercă de vin vechiu, cănd o farfurie cu brănză şi smăntănă sau cu unt proăspĕt, ba căte-va butelci de vutcă, ba buchete de flori şi fructe frumoase din grădina şi via lui; ear Duduca Sevastiţa părea tot mai incăntată de amabilul ei vecin—cănd era faţă. In lipsa lui obicinuiţii casei şopteau intre dĕnşii că vĕduviţa ride mult de bĕtránul amorezat şi de purtările sale. De la o vreme Pantazachi descrise Cucoanei Păunei care imbĕtrănise şi slăbise de tot, cu colori foarte frumoase pe tĕnĕra vĕduvă şi o intrebă de sfatul ei. Auzindu-l bĕtrăna plănse de bucurie şi, fără a mai sta pe gănduri, ĕl rugă să se cunune căt mai curĕnd ca să aibă fericirea de a-l vedè insurat păn a nu murì. In urma acestei convorbiri el merse la Duduca Sevastiţa să-i vorbească. Incepĕnd de departe cu multe ocoliri şi alusii, pe care vĕduva cu nici un chip nu voea să le inţeleagă, el ajunse insfirşit a scoate cuvĕntul şi a-i propune căsătoria. Duduca Sevastiţa plecă ochii ruşinată şi o zimbire tainică de mulţămire sbură pe buzele sale. Ea nu respunse nici că primeşte, nici că refusă, ci lăsă treaba nehotărită căci „acesta ar fi un pas foarte serios pentru o femee tĕnĕră ca dĕnsa şi ar trebuì să se mai găndească.“ Luni intregi vĕduva ĕl duse cu vorba, povestind prietenilor sĕi cu mult haz stăngăciile lui Pantazachi, oftările şi amarurile sale. Timpul trecea, cucoana Păuna tot intreba pe Pantazachi cănd se insoară şi el suspina mereu, vĕzĕnd că nu face nici un pas inainte. Insfirşit intr'o zi, pierzĕnd răbdarea işi luă o inimă şi-i cerù respunsul hotăritor. Ear duduca Sevastiţa, după mai multe incercări de a mai trăgăna treaba, silită fiind să sé rostească, schimbă deodată tonul şi-i respunse scurt şi rece că nu-l vra. „Nebună ar fi ea, abie scăpată de un bărbat bĕtrăn să-şi vire capul sub un alt jug?“

Auzind acest respuns neaşteptat Pantazachi remase impietrit. I se făcù negru dinaintea ochilor şi se sprijinì de o masă. Apoi, fără a zice un cuvĕnt eşì din casa Duducăi Sevastiţei, se puse earăş pe divanul lui din cerdac şi remase nemişcat toată ziua, cu mănile incrucişate pe piept, in vreme ce Mef, ascuns sub masă, nu dislipea de pe stăpănul sĕu ochii sĕi induioşaţi.

Inspre sară vierul care intr'o fugă venise de la vie, ĕi spuse că a lăsat pe Cucoana Păuna foarte bolnavă şi că trebue să vie in grabă dacă vra s'o găsească in viaţă. Pantazachi tresărì, ridică capul sĕu palid şi, fără a mai cere lămuriri, alergă la grajdiu ca să ajute a scoate calul şi a-l inhăma la brişcă. In curĕnd totul era gata şi el se găsea pe drum spre Nebuna, dar ori căt mănă calul de răpede, el nu mai putù sosì la vreme. Bĕtrăna murise căteva minute inainte. Pantazachi săruţă măna moartei cu respect, apoi eşì afară, se puse pe prispă, ascunse capul in măni şi pentru intăia oară din copilăria lui, prinse a plănge cu amar. Aşa petrecù toată noaptea păn in zori.

Din ziua aceea Pantazachi se făcù alt om. Pĕrul sĕu albì de tot, faţa lui slăbì şi plecarea sa firească spre melancolie se făcù tot

mai mare. Puținii prieteni ce veneau încă să-l vadă nu mai găseau plăcere in societatea lui, așa incât unul câte unul se retrăgea până, peste puțin timp, Pantazachi remase singur de tot in casa lui. El părea mulțămit de aceasta căci, chiar in oraș, când intâlnea pe vre unul din vechii sêi cunoscuți, sau apuca pe o uliță laterală, sau, când era prea târziu, pleca ochii la pământ făcêndu-se că nu-l vede. Mef remase singurul sêu tovarăș, dar bêtrân acum și el, nici mai cerca sà inveselească pe stăpânul sêu cu sărîturile și glumele sale, ci urma liniștit pașii lui prin grădină.

In ziua când se implini anul de la moartea Cucoanei Păunei, puse să citească rugăciuni pentru sufletul ei. Apoi, după ce plăti preotul, își luâ pușca din cuiu, cercetâ dacă este in bună stare și o așezâ pe divan. După aceea făcù o primblare in jurul casei sale, merse in grajdiu, in șură ca să vadă dacă totul este in regulă și se uità cu deamêruntul la grădinuța lui. Reintrând in casă, deschise saltarul, luâ toți banii ce ținea acolo, ĕi puse in pungă, chemâ pe Mef, ĕl desmierdâ, ĕl sărutâ și ĕl incuiè in etac. Apoi luâ pălăriâ, o șterse de praf și o așezâ pe cap. Pușca o aninâ de umĕr, incuiè casa lăsând cheia in broască și plecâ. Un moment ĕi tresări inima, căci trecênd sub ferestrele etacului, auzise pe Mef urlând jalnic; dar numai un moment, căci fața lui redevenì liniștita indată ce trecù dincolo de pragul porții.

El apucâ deadreptul peste câmpie și deacolo peste dealuri. După câteva ciasuri, simțindu-se obosit, el se așezâ pe o piatră lângă drum, unde venise să se odihnească și doi țĕrani care se intorceau de la lucru. Auzindu-i cum se plângeau unul câtră altul de greutățile vremilor, de puținul câștig ce-l aduce munca, el își deșertâ punga, rugându-i să primească banii ca un dar de la dênsul. Țĕranii nu indrăznirĕ intâi să iee banii, dar după multă stăruință, primirĕ insfirșit, uitându-se insă la dênsul cu ochi mari și nevrênd să creadă că a dat peste dênșii așa un noroc. El insă nu ascultâ mulțămirile lor, ci se depărtâ in grabă spre o pădure invecinată. Țĕranii ĕl urmărirĕ cu ochii până se pierdù in pădure, apoi clătinând din cap, se indreptarĕ spre satul lor.

Trei zile după aceea se povestea in casa Duducăi Sevastiței cum Pantazachi s'a găsit mort intr'o pădure din apropiere. Povestitorul știea să arĕte cu amănuntul cum Pantazachi nu s'a putut ucide altfel, decât puind stratul puștei in pământ, apropiind pieptul de vêrful țeviei și apăsând cu varga puștei asupra cucoșului, apoi cum un câne al sêu de vênat, scăpând pe fereastră din casa unde fusese incuiat, ĕi găsise urmele și era culcat lângă trupul stăpânului sêu, nevroind a-l părăsì. In vremea istorisirii Duduca Sevastita era serioasă și pe gânduri. Ear apoi, trecând convorbirea la altele, veselia și glumele reincepurĕ ca de obiceiu și nimeni nu-și mai aduse a minte că fusese odată un vecin blând și plăcut, pe care mahalaua ĕl numea „Cuconul Pantazachi“ și in casa căruia mulți prieteni petrecuse cu bine ani indelungați.

Iacob Negruzzi.

Scrisoarea lui A. Papadopul-Calimah

catra V. Alecsandri.

Geneva 20 Iulie 1880

Scumpe amice şi coleg,

Nu-ţi poţi inchipui cu cătă mulţămire vizitez bibliotecele şi muzeurile Sviterei, şi cu cătă fericire găsesc, in răpedea mea trecere, amintiri despre ţara noastră. Imi propun să-ţi povestesc in căteva scrisori, tot ce am putut găsì pe aice in scurtul timp al călătoriei mele.

In biblioteca Genevei, in sala ce se numeşte *Salle A. Lullin*, după *Ami Lullin* sindic la 1814 şi unul din bărbaţii de stat genevezi care au pus o mănă puternică la aşezarea Republicei Genevei (mort la 1816), al cărui portret se află aice (No. 57) in această sală care conţine incunabule de mult preţ, portrete, manuscripte autografe, şi obiecte de ale Ducelui de Brunswik, mi-au atras luarea a minte portretul Patriarchului Ecumenic *Cyril Lucar* (No. 140), zugrăvit in oleu, bust de mărime naturală. Patriarchul e imbrăcat in veştminte sacerdotale şi poartă mitra in cap cu aquila Bizantină. Acest portret l'au dăruit bibliotecei Genevei, la 1708, ministrul refugiat *Fraissinet*. In dreapta se citeşte inscripţiunea: *Cyrillus patriarchus Constantinopolitanus aetatis 60. —Anno 1632;* ear la stinga: *Cirille Lucar.*

Patriarchul Ecumenic Cyril Lucar are o pagină insemnată in istoria Moldovei şi in istoria Genevei in acelaş timp. Toată Europa a resunat la inceputul secolului al XVII de faptele, de erudiţiunea, de bărbăţia şi de martirul acestui om.

Imi pare rĕu că timpul nu mĕ iartă să caut tot ce aş putè găsì aice despre el: *Pintelei Călĕtor* se apropie... Lucar va fi, cadrul acestei scrisori ce-ţi trimit astăzi cu dorul meu de pe ţermurile frumoase ale Elveţiei.

Cyril Lucar, care mai inainte de a se călugărì se numea *Constantin Lucar*, au fost născut la Creta, la 1572, din părinţi notabili ai acestei insule eroice. El işi făcù studiile cu strălucire intăi la Veneţia şi apoi la Universitatea de Padua; dorind insă să-şi immulţească cunoştinţele, călĕtorì mulţi ani in Englitera, Belgia şi Germania, şi se legâ in prietenie cu cei mai invĕţaţi şi insemnaţi bărbaţi ai acelor ţeri. Unchiul lui Lucar, eruditul Meletie Piga, protosinghel al Patriarchiei de Alexandria, ĕl tot indemna să se intoarcă din străinătate şi indată după intoarcere, l'a chirotonisit Ieromonah şi apoi Arhimandrit. După ce Piga se suì pe tronul patriarchal al Alexandriei, Lucar deşi tĕnĕr ăncă, a fost insărcinat de Patriarchul Ecumenic Neofit cu o misiune importantă: să meargă in Lithuania şi să lucreze ca să impedece unirea Luteranilor de acolo cu Catolicii. Lucar era duşman neimpăcat al catolicismului, din causa Iesuiţilor, şi verva sa controversistă a fost atăt de puternică, incăt el isbutì in misiunea sa. De aice datează ura pănă la moarte şi calomniile Iesuiţilor contra lui Lucar. Iesuiţii erau pe atunci Partidul cel mai puternic la Constantinopol. Ei au părît pe Lucar cătră po-

por că este partisan al protestantismului, că este *Calvinist* [1]). Lucar, in misiunea sa, purta indoitul titlu de Exarc al Scaunului ecumenic şi al Scaunului din Alexandria; adică era trimis şi din partea Patriarchului Meletie Piga [2]). La 1595 Lucar ia parte la *Sinodul de la Brest*, in Polonia, ca representant al Patriarchului de Alexandria [3]).

La 1603 Lucar se afla la Constantinopol, intors din Lithuania. In acest an, unchiul său Meletie Piga, incetând din viaţă, Lucar se alege Patriarch al Alexandriei.

La 1612 Patriarchul Ecumenic Neofit fiind esilat de Sultan Ahmed, Lucar se alege locoţiitor de Patriarch Ecumenic. Numai el a primit să lupte cu atâtea vijelii şi primejdii care băntueau pe atunci. La 1614 se alege patriarch Ecumenic, Timoteiu mitropolitul de Patras. Lucar se intoarce la Alexandria şi peste puţin pleacă la Moldova şi la Valachia, unde petrecù mulţi ani. In Moldova domnea atunci Stefan Tomşa Voevod, ear in Valachia Radul Mihnea. La 1621 Cyril Lucar se afla ăncă in Moldova. In acest an Patriarchul Ecumenic Timotei moare otrăvit, fără a se putè şti vreodată de cine. Leon Allatius, (Leone Allacci) scriitor catolic, mare amic al Iesuiţilor şi bibliotecar al Vaticanului, a scris că Patriarchul Timotei ar fi fost otrăvit de Lucar; dar aceasta este o născocire, o calomnie a Iesuiţilor, pe care numai Allacci a primit s'o producă [4]).

Archiercii căţi se aflau la Constantinopol, se adună in Sinod cu preoţii şi cu toţi demnitarii bisericei ecumenice, la 1621, şi aleg Patriarch Ecumenic pe Patriarchul Alexandriei Cyril Lucar petrecător in Moldova. O deputaţiune de archierei şi de notabili pleacă la Iaşi după Patriarchul Lucar, şi in ziua de 8 Noembre 1621 Cyril se urcă pe tronul ecumenic, după ce a stat 19 ani Patriarch al Alexandriei [5]).

Grigorie Episcopul Amasiei, vrăjmăşind şi pismuind pe Lucar pentru erudiţiunea şi superioritatea sa, se face instrument al Iesuiţilor şi sfătuindu-se cu doi Archierei cateresiţi, anume Mitrofan Ahridón şi Ioasaph Serón, păreşte pe Patriarchul Cyril Lucar, la marele Vizir şi la Sultan, că sta *in corespondenţa secretă cu Principii germani, cu francii Germaniei şi ai Engliterei.* Tot odată Lucar este descris in ochii poporului şi ai clerului grec, că este *calvinist* [6]). Calomniile avură resultatul dorit de autorii lor. In ziua de 12 Aprilie 1623 Lucar se dă jos din ordinul Sultanului Murat sau Amurat al IV, şi se isgoneşte la Rhodos. Pe tronul patriarchal se urcă in ziua de 17 Maiu, calomniatorul Grigorie Amasias, despre care istoria ne spune că s'au urcat *tâlhăreşte* imbrăcat fiind cu mantia patriarchală de Hussein-paşa, locoţiitor de vizir, cu asistenţa celor doi Archierei cateresiţi Mitrophan proin Ahridón şi Ioasaph proin Serón [7]). Abia insă trecură trei luni, şi la 17 August sara, acest Patriarch Grigorie se pune in

[1]) A. R. Rangabé, Histoire littéraire de la Grèce moderne, II, 56–57.

[2]) Neophyt. Pelopon. in prefaţa la scrierea lui Piga Ὀρθόδοξος ὁμολογία, edit. Bucureşti 1769.

[3]) Innokentiu, Hacertanie Ţerkovnoi Istoria, tom II, p. 445, 498, edit. Moskva 1888. – Karamzină Istoria Sosidarstva Rossiiskaro, tom X, p. 162–166.

[4]) Apud Athanas Comnen Ypsilanti, τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, p. 180, edit. Constantinopol 1870 — Despre Allatius vezi Vapereau, Dictionnaire Universel des littératures, pag 58.

[5]) Innokentiu, op. laud. II. 497—498.

[6]) C Mathas, in Vit Patriarch. — Rangabé, op laud. pag. 57.

[7]) Ypsilanti, op. laud. pag. 181.

fiere şi se dă legat pe mâna unui sbir, Mehmet-Aga, care ĕl duce *surgun*, la Rhodos. Pe scaunul ecumenic se sue prin alegere fostul Patriarch Anthim, ear Grigorie se caterisește şi se supune anatemei archiereilor Sinodului.

Dar Anthim, după 50 de zile de patriarchie, simţindu-se obosit se demisionează de bună voe, şi se retrage pentru restul vieţei sale, la muntele Athos, in Lavra Sf. Atanasie (9 Octombre 1623).

După stăruinţele Ambasadorului englez, Cyril Lucar se rechiamă earăş la tronul sĕu, cu mare cinste şi entusiasm (1624); astfel merge treaba in ţerile netocmite şi nechibzuite: de la Capitol la stinca Torpeană, şi de aice inapoi la Capitol nu este decât un pas. — Patriarchul Lucar, nu se opreşte in lucrul sĕu de regenerare. El cel intâiu infiinţează o tipografie in Patriarchie, cumpĕră şi aduce tipar de la Londra la *1612*, intrebuinţând la această misiune pe eruditul ieromonach Nicodim Metaxa, pe care ĕl şi insărcinează cu tipărirea mai multor cărţi de de teologie şi bisericeşti. Acest Nicodim Metaxa era din Cephalonia, născut din părinţi care purtau titlu de *Comite* cu care-i cinstise pentru vitejie, Republica Veneţiei. După ce Nicodim işi sfirşì studiile colegiale in Cephalonia, se duse la Padua unde urmâ cu mult succes Universitatea. Aice el făcù cunoştinţă cu Constantin (mai in urmă Cyril) Lucar. Intorcĕndu-se in Cephalonia, Nicodim se făcù ieromonach; ear după ce amicul sĕu devenì Patriarch Ecumenic, el se duse la Ţarigrad, unde ĕl găsim acum director tipografiei patriarchale.

Această intreprindere aruncă pe Iesuiţi la culmea mâniei. Iesuiţii n'au lăsat niciodată ca luminele să fie respândite in lume; preceptele sfinte: *Cercetaţi scripturile* şi *nu ascundeţi lumina sub oboroc*, au fost pentru dĕnşii blăsteme... Bieţii tipografi stăteau cu zilele in mână in ţerile catolice; insuş Regii Franţiei n'aveau putere să apere pe un tipograf in mijlocul Parisului. Pedepsele pentru tipografi erau *peine de la hart, peine d'estre pendus et etranglez*...[8]) lucruri nu prea plăcute, cum poţi să-ţi inchipueşti. *Theologi Parisienses ad ignes usque persequuntur*, zice tremurând bietul Robert Estienne, şi tipografii fugeau din toate ţerile catolice la Geneva, la Bâle, la Neuschatel, in Elveţia care de veacuri intregi a servit de adăpost libertăţii, cugetării şi tuturor capacităţilor prigonite.[9])

Iesuiţii din Constantinopole se pun dar, din toate puterile lor, să urzească curse spre a pierde pe Patriarchul Lucar. Ei găsirĕ o carte alcătuită şi tipărită de Lucar la Londra latineşte şi englizeşte in timpul petrecerii sale in Englitera, in care el critica legea lui Mahomet. Atât au trebuit! Această carte fù dusă Sultanului, spuindu-se că eşise chiar atunci din tipografia lui Lucar de la patriarchie, şi că inscripţiuuea de pe frontispiciu şi data că ar fi tipărită mai de mult la Londra, sunt false. Sultanul se face foc; indată o ceată de arapi calcă din ordinul Padişahului şi preface in praf şi in pulbere tipografia. Atunci a perit o mulţime de manuscripte vechi, de autori profani şi eclesi-

[8]) Renouard, annales de l'imprimerie des Estienne, pag 289—295

[9]) Robert Etienne, Les Censures des théologiens de Paris, edit Genève 1552.—L. Vulliemin, Histoire de la Confédération Suisse, tom. II, p. 102 sp. 358 sq.

astici, mai ales scrieri de polemică dogmatică şi de predicaţiune care nu puteau găsì cruţare la censura Veneţiei, singurul oraş ce pe atunci avea mijloace indestule pentru a tipărì cărţi greceşti. Toate aceste, tipărite sau netipărite sunt distruse şi aruncate in mare impreună cu sfărmăturile tipografiei şi cu frumoasele litere aduse de Lucar de la Londra. Tipograful Metaxa, abia scăpă viu, cu fuga; gădele cu un detaşament de sbiri năvăleşte apoi să puie măna pe Lucar, dar Patriarchul prinde de veste şi scapă la Aggas, ambasadorul Belgiei. Acesta intervine, dovedeşte Seraskerului că toate sunt scornituri ale Iesuiţilor, şi astfel Cyril Lucar remăne nesupĕrat pe tronul seu, ear Sultanul Murat vroind să facă dreptate, isgoneşte pe Iesuiţi cu ocară din Constantinopole, la 1625. Ca să isbutească să distrugă tipografia, imprimatele şi manuscriptele de la Patriarchie, Iesuiţii de la Stavrodrom au cheltuit mulţime de bani, şi au dat daruri turcilor. [10])

Scăpând din mănă şi astă-dată pe Lucar, ba ăncă pătind şi ruşinea isgonirii, Iesuiţii capĕtă ertare de la Turci, dănd bani, conform obiceiului, şi intorcĕndu-se la Constantinopole, se pun pe lucru voinicește, chemănd in ajutor pe Iesuiţii din toate părţile. Ei respăndesc vestea intre cler şi intre popor, că Lucar este *calvinist*, ba chiar că a fost *turcit* şi apoi se făcù eară creştin ca să capete Patriarchia, şi că acum, in taină, e protestant!... [11]) Aceste calomnii, Iesuiţii le respăndesc prin toate ţerile unde erau creştini ortodoxi.

[10]) Ipsilanti, op. cit. pag. 133–137.

[11]) Dominicus Bernini, Histoire des héréties, tom. IV, pag. 611.

Pe atunci, adică la 1630, cuviosul şi eruditul Teofan, Patriarch al Ierusalimului, se afla in Iaşi, capitala Moldovei, in zilele lui Moisi Movilă Voevod, fiul lui Simeon Movilă. La 1619, căud domnea in Moldova Gaspar Voevod, acest Patriarch mai trecuse prin Iaşi şi prin Moldova indreptăndu-se spre Moskva, in zilele Ţarului Mihail Teodorovici. Motivul acestei călĕtorii era, precum scrie eruditul Filaret, archiereul Petersburgului, că biserica Rusiei se afla in mare neorănduealĕ; nici Rusia nordică nici cea meridională nu aveau păstori. Patriarchii Rĕsăritului, auzind despre netocmala impĕrăţiei ruseşti de o lege cu ei, şi despre prigonirile Catolicilor contra Pravoslaviei, se intrunirĕ spre a se sfatuì, la morminţul lui Christos, şi au trimis pe cuviosul sĕu păzitor, ca să puie la cale biserica Rusiei. Patriarchul Constantinopolitan i-a dat deplină putere să-l represinte şi a trimis cu el pe al sĕu exarch, archimandritul Arsenie. Teofan trece deci prin Moldova şi merge in Rusia. El vizitează mai intăi Capitala, pune de indreptează cărţile bisericeşti slavoneşti, după anticele manuscripte greceşti, şi după un an de lucru, Teofan impreună cu Ţarul, roagă pe Mitropolitul Filaret să primească a fi Patriarch al Moskvei şi a toată Rusia. Acest Mitropolit Filaret, era tatăl Ţarului Mihail Teodorovici. Patriarchul Ierusalimului consacrează insuş pe Filaret, şi astfel tatăl şi fiul, tatăl Patriarch şi fiul Ţar, remăn cu pace cărmuitorii Rusiei. La 1620 Teofan intorcĕndu-se de la Moskva, vizitează Rusia meridională, şi sta la Kiev. Regele Sigismund al Poloniei, ĕl primeşte cu cinste vĕzĕnd in el un Patriarch al bisericei. Teo-

fan consacrează aice de Mitropolit al Kievului şi al Galiţiei pe Petru Movilă, şi face trei Episcopi; apoi el se intoarce la Ierusalim, peste puţin merge ear la Moskva, şi acum intorcĕndu-se, se afla in Iaşi, la 1630.[12])

Rusia trimite acum o deputaţiune la Iaşi, cătră Patriarchul Teofan, să-l intrebe dacă sunt adevĕrate cĕte se aud despre Patriarchul Ecumenic Lucar. Teofan respunde inscris prin scrisori patriarchale că Patriarchul Lucar nu este vinovat de calvinism, că el este un adevĕrat archiereu, urmaş credincios al Părinţilor Bisericei ortodoxe a Rĕsăritului.

Scrisorile lui Teofan liniştirĕ spiritele ingrijite in Rusia; insă Iesuiţii sperănd că vor desbina de biserica Rĕsăritului, pe ortodoxii din Ucraina, Lituania, Podolia şi Polonia, nu inceta de a tot respăndi vorbe că Patriarchul Ecumenic s'a făcut Calvinist, şi astfel ei se opinteau să-i facă să se unească cu dogmele Papei. Totodată ei trimit credincioşi de ai lor la Geneva, şi tipăresc la 1832 şi 1833 greceşte şi latineşte, o carte in XVIII capitule şi XXX intrebări, plină de invĕţătură calvinească. sub titlul: *Cyril Patriarch al Constantinopolei cătră cei care intreabă şi cercetează pentru legea şi credinţa Grecilor.* Această carte care purta numele Patriarchului Lucar de autor, se imprăştie deodată prin Constantinopole, prin Rusia şi prin toate ţerile unde se aflau ortodoxi. Iesuiţii isbutirĕ a face să crează mulţi că Lucar este apostat, că Patriarchul şi chiar biserica de la Constantinopole urmează doctrinei dascălului de la Geneva. S'a pretins că manuscriptul după care se tipărì această carte, ar esista la Geneva, şi că ar fi scris cu chiar măna lui Lucar; dar căţi au pretins aceasta, sunt protestanţi, nime nu ne spune unde anume se păstrează manuscriptul, nici ne spune că l'ar fi vĕzut. In tot catalogul de autografe de la Geneva, n'am putut găsì o vorbă măcar despre esistenţa vre unui manuscript al lui Lucar.

Trebue să ştii că in Elveţia, la Geneva, tipografia s'a introdus la 1478. Cea intăi carte care s'a tipărit la Geneva este *Le livre des saints Anges, par Fr. Eximenez ou Ximenez*, la 22 Martie 1478, pe care am vĕzut-o aice, păstrată sub sticlă, cum se păstrează toate incunabulele şi manuscriptele, fie care in deosebi, sub cheie, putĕndu-se vedè sub sticlă. In epoca despre care vorbim, tipografia era foarte respăndită prin Elveţia, şi o mulţime de tipografi din Franţia şi Germania, din Italia scăpau aice cu viaţă de prigonirile Sorboniştilor şi ale Iesuiţilor. Dintr'ătăţi tipografi unii nu prea erau conştiincioşi, şi s'au vĕzut multe cărţi tipărite sub numi de autori, care nu ştieau nimic despre scrierile ce li se atribueau. Oameni de tot feliul, intriganţi politici, sau fanatici se foloseau cătеodată de credulitatea unor tipografi, şi le aduceau manuscripte de tipărit din partea unor autori care in realitate nu ştieau nimic de scrierile ce li se atribueau, şi care remăneau incremeniţi cănd se vedeau in mănile publicului. Aşa de pildă, la 1534 Fevruarie in 22, ambasadorul Franţiei *Daugerant Seigneur de Bois-Rigaut*, protestează din ordinul Regelui Francisc I la Consiliul de Stat de Geneva, despre o carte tot *calvinistă* tipărită in limba franceză la Neuchatel, sub titlul: *Confession de foi*

[12]) Istoria Possipskoi Ţerkva, pag. 223–237. edit. St. Petersburg 1838. Conf. Dositei Patriarch Ierusal. in prefaţa Ὀρθόδοξος ὁμολογία, edit. Snagov, 1699.

de maître Noël Beda, că este falsă, şi că Noël Beda, doctor in teologie din Paris, nu este calvinist. Eată textul acestei note diplomatice:

„Magnifiques Seigneurs, le Roy mon maître a été averti comme il a été imprimé à Neufchastel plusieurs livres lesquels ont été composés par aucun de la nation de France et dont est pareillement l'imprimeur. Les susdits livres sont intitulés: *la Confession de maître Noël Beda*. Je vous avise, Mes seigneurs, pour certain que jamais le dit livre n'a été fait par le dit Beda, qui est un homme de bien, savant, de bonne vie et de considération.

Et pour ce que j'ai été adverty qu'en votre ville (Genève) il y a beaucoup de ces dits livres, je vous en avise aussi, afin que vous les regardiez comme abusifs et scandaleux. Et si ceux qui les ont faits et composés se trouvent en votre ville, qu'il vous plaise les vouloir faire arrêter, afin qu'ils répondent en justice pour y attendre le droit et la pugnition. En cela faisant, vous ferez grand plaisir au Roy qui le recognoîtra envers vous.

Le Roy est adverty aussi de quelque défiance que vous avez entre vous pour la foy dont lui déplaît très-fort, et vous recommande de vous garder de nouveautés dangereuses et nuésibles.“

Mai jos, in registrul Consiliului de Stat al Genevei se citeşte tot sub anul 1534: „On lui répond qu nous ne connaissons pas l'imprimeur.“ [13])

Cartea tipărită la Geneva, sub numele Patriarchului Lucar, ridică o vijelie grozavă. In Rusia s'a crezut astă-dată că Lucar e fără indoeală calvinist. Petru Moghilă Mitropolitul Kievului, Moldovan de naştere şi fiu de Domn Moldovei, alcătuise de la inceputul acestor sgomote, după insărcinarea Sinodului Rusiei, *Mărturisirea ortodoxă a credinţei Bisericei Sobornicesti şi Apostoleşti a Răsăritului*. El o scrise elineşte şi latineşte şi acum o publică [14]). Atunci şi Meletie Syrigu protosinghel bisericei ecumenice a scris o intimpinare contra scrierei atribuite lui Lucar, sub titlul Ὀρθόδοξος ἀντίῤῥησις, care s'au tipărit intăi in Moldova, la Iaşi, la 1639 [15]), ear la Bucureşti la 1690, cu un opuscul al lui Dositei Patriarchul Ierusalimului, contra Calvinilor [16]). Tot atunci şi eruditul Matei Cariofili, de religiune greco-latină unită, a tipărit (Romae. Typis de Propaganda Fide. 1632 in 4°) o condemnare a scrierii calviniste atribuite lui Cyril Lucar. [17])

La Constantinopole se făcù atăta sgomot din causa cărţii tipărite la Geneva sub numele lui Lucar [18]), că inimicii sĕi profită şi isbutesc ca Patriarchul să fie destituit eară şi esilat la Tenedos, după ce a cărmuit opt ani biserica ecumenică; ear inlocul sĕu se numeşte Patriarch prin ajutorul Iesuiţilor Cyril Verias la 6 Octombre 1632; insă peste căteva zile, adică la 11 Octombre, Lucar se suie pentru a treia oară la scaunul sĕu pa-

[13]) E. H. Gaullieur, Etudes sur la typographie Genevoise du XV au XIX Siècle, pag. 90–93.

[14]) Innokentiu, op. laud. pag. 500.—Papadopulo-Vretos, Νεοέλληνικη φιλολογία, tm. I, pag. 34, No. 101.

[15]) Innokentiu, op. laud. II, 500.—Fabricius Biblioth. Graec. tom. XI, pag. 474.—Papadopulo-Vretos, op. cit. I, pag. 26, No. 76.

[16]) Dosith. Historia de patriarch. Ierusal. libr XI, Cap. 10, pag. 1171, edit. Bucureşti 1... Papadopulo-Vretos, op. cit. I, pag. 41, No. 119.

[17]) Papadopulo-Vretos, op. laud. I, 21, No. 63.

[18]) Această carte s'a tipărit la Geneva de trei ori: La 1632 şi 1633 in 4°, ear la 1645 in 8° Ierusal. in prefaţa Ὀρθόδοξος ὁμολογία, edit. Snagov 1690).

triarchal, cu ajutorul ambasadorului Fiamengo. Cyril Verias se isgoneşte la Tenedos.

Iesuiţii nu perd răbdarea. Se aşază pe intrigi, dau bani Turcilor, ajutaţi de Atanasie Patelarie Mitropolit Tesalonicei, şi la 6 Martie 1634 Patriarchul Lucar se restoarnă din nou şi se surguneşte la Tenedos, după un an şi şase luni de patriarchie; in locul său se numeşte patriarch Atanasie Patelarie. Dar abia trec 40 de zile şi Patelarie se isgoneşte de către archierei la Tesalonica, ear Patriarchul Lucar se intoarce la legitimul seu tron, pentru a patra oară. Patelarie fuge la Ancona şi scrie Papei Urban al VIII cerĕnd ajutor ca să fie restatornicit la scaunul Constantinopolitan. Papa ĕi respunde că de va subscrie şi primì confesiunea bisericei Romane, ĕi va da titlul de al *şaptezeci şi treile Cardinal.* Patelarie supĕrat, fuge la Moldova; dar la Martie 1635, se intoarce pe neaşteptate din Iaşi la Constantinopole şi Patriarchul Lucar se depărtează ear şi se esilează la Rhodos, după un an şi doue luni de patriarchie. Patelarie stă pe tron un an, după care se destitue şi in locu-i vine Patriarch Cyril Verias, *instrumentul Iesuiţilor din Constantinopole*[19]) prin ajutorul lui Ibrahim-paşa Caimacam al Vizirului Bairam-paşa care se afla atunci (1636) cu Sultanul Murat la espediţiunea de la Bagdat. Cyril Verias, după ce a stat Patriarch 16 luni se destitue pentru nemărginita sa rapacitate, şi se esilează la Rhodos; in locul său vine, in Iunie 1638, Patriarch Ecumenic, cuviosul Neofit fost episcop al Eracliei şi *elev al lui Lucar.*[20]) Neofit rechiamă pe Lucar din esil. La 24 Septembre se adună Sinod la Constantinopole şi se pronunţă anatema contra cărţii tipărite la Geneva sub numele lui Cyril Lucar, şi *contra lui Cyril Lucar sau contra lui Pseudo-Cyril care a scris-o.* Neofit ne mai voind apoi să mai stea la Patriarchie, din causa respectului ce avea pentru Lucar, se demisionează de bună voea sa, şi se retrage la monăstirea de la insula Chios, după zece luni de cărmuire a bisericei. La 18 Martie 1639, Cyril Lucar se urcă pentru a cincea şi ultima oară la tronul ecumenic. Acum Iesuiţii vin la esasperare, şi se pornesc ca lei contra lui Lucar. Ei intartă pe *Sultan Murat beţivul companionul lui Becr-Mustafa*[21]) şi la 19 Iunie 1639 Lucar se destitue eară şi se dă pe mĕna unui calău anume Ahmet-Aga care ĕl inchide in cetatea *Lemocopia*, (Rúmeli-hhisarí) aproape de Constantinopole, şi aice ĕl sugrumă din ordinul Vizirului Mussa-paşa, ear trupul său se aruncă in mare.

Pe tronul patriarchal se ridică pentru a treia oară Cyril Verias *omul Iesuiţilor.* Lucar a fost asasinat după urzirile Iezuiţilor şi ale acestui Cyril Verias, care a numĕrat Vizirului 20 de pungi pentru a obţinè moartea lui Lucar. Tot el a pus la cale de s'au aruncat in mare trupul lui Lucar. Creştinii din Constantinopole simţind că Lucar este ucis, căci vedeau că hainele sale se vindeau in tĕrg, se adună la Patriarchie şi chiemănd cu dispreţ pe Cyril Verias, ĕi zise: *Pilate! dăne pe cel ucis, ca să-l ingropăm!*"[22]) Căţiva locuitori de la Region (Ρήγιον) au prins pe

[19]) Innokentiu, op. cit. II, 491.
[20]) Innokentiu, II, pag. 523.
[21]) Cantemir Istor. Imper. Ottom. tom. I, pag. 876.
[22]) Philippi Cypri, Chronicon Eccles. Graecae, pag. 456.

apă trupul mortului, şi l'au ingropat acolo cu modestie.[23])

Patriarchul-Asasin convoacă un Sinod şi reinoeşte blăstemul care se pronunţase in zilele cuviosului Neofit, contra cărţii tipărite la Geneva şi contra lui Lucar.[24])

Astfel se sfirşì Patriarchul Ecumenic Cyril Lucar!

Nu s'au bucurat insă mult ucigaşul Cyril Verias de crima sa. La 20 Iunie 1639 el se urcă vesel la Patriarchie; dar la 16 Iulie 1640, dovedindu-se complicitatea sa cu Iesuiţii el se surguneşte la Cartagena şi acolo se sugrumâ la rândul sĕu, spre a se liniştì amicii lui Lucar. Aşa se făcù dreptate.

In ziua de 17 Iulie, 1640 Duminică, pe tronul patriarchal se ridica Patriarchul *Partenie cel bĕtrân*, după alegerea unanimă a Sinodului. Acest cuvios archipăstor, aduce indată moaştele lui Cyril Lucar la Patriarchie, şi după indeplinirea sfintelor slujbe şi rugăciuni le duce la insula Chalkis şi le immormĕnteză cu respect, in biserica monăstirii Panaghia.

Cyril Lucar a fost un bărbat luminat şi cu mare invĕţătură. El cunoştea in perfecţiune limbile elină, latină, franceză, italiană, turcească şi arabă. Când Lucar scriea sau vorbea in aceste limbi, nu era permis nimĕrui să gândească că le cunoaşte mai bine. Măreţ şi elegant la chip, inteligent şi plin de spirit, eloquent şi orator, Lucar mai avea încă o memorie imensă; el era cunoscĕtor in ştiinţe, literator şi teolog adânc. Stilul seu era indrăzneţ, neindurător, scurt. Se vede o epistolă a sa scrisă din Alexandria la Constantinopole la 1612 cătră Ioan Witt Bogard: „Sunt unii (ĕi scrie Lucar) care ne tot vorbesc despre ignoranţa Bisericei Orientului, şi-i aruncă in faţă că invĕţătura şi filosofia s'au mutat de la ea in alte ţeri. Eu respund, că ar putè s'o socotească cineva fericită in ignoranţa ei, căci nu poate auzì cestiunile estravagante şi luptele religioase până la moarte, cu care se spurcă auzul oamenilor in vremea de acum...“[25])

După ce Petru Moghilă a scris *Mărturisirea Bisericei Ortodoxe*, vĕzènd că Iezuiţii tot imprăştie prin lume ştirea că Biserica Constantinopolitană este Calvinistă, el se intoarcè cu rugăminte cătră Domnul Moldovei Vasile Lupu Voevod, care avea cea mai mare trecere atăt la Sultan şi la Ţarigrad căt şi la Regele Poloniei, ca să convoace un Sinod. Domnul Moldovei primeşte; scrie lui Partenie Patriarchul Ecumenic să trimită archierei la Iaşi din partea sa la sobor. Asemene scrie şi Impĕratului Rusiei, ear Regelui Poloniei ĕi scrie să dee voe archiereilor ortodoxi să vie la Iaşi. Patriarchul au trimis mai mulţi archierei şi pe dascălul Meletie Syrigu. Impĕratul Rusiei pe Mitropolitul Kievului şi a toată Rusia Petru Moghilă cu alţi Episcopi, pe care-i voiu numì mai jos. Toţi aceştia se adună la Iaşi, la 1642, in Biserica Trii-Sfetitele cu Varlaam Mitropolitul Sucevei şi a toată Moldova şi Exarch al Plaiurilor, Evlogie Episcop Romanului, Anastasie Episcop Rădăuţului, Gheorghie Episcop Huşului şi Sofronie ieromonah şi Egumen a monăstirii Trei-Sfetitele din Iaşii Moldovei.[26]) Sinodul da anatemei cartea ti-

[23]) Ipsilanti, op laud. pag. 143.
[24]) Dosith. Patriarch. op. cit. libr. XI, cap. 10.
[25]) Apud Ipsilanti, op. laud. pag. 120.
[26]) Philippus Cyprius in Chronico Ecclesiae Graecae, pag. 478.—Michael Lequien in Oriente Christiano,

părită la Geneva la 1632 și *pe cel ce a scris-o*, apoi cercetând și imbunătățind *Mărturisirea Credinței* alcătuită și scrisă cu mâna lui Petru Moghilă grecește și latinește, o adiverește și o intărește, să fie in veci mărturisirea credinței Bisericei Sobornicești și Apostolești a Răsăritului.[27]) Partenie bătrânul invită apoi acest sinod la Constantinopole, ca să dovedească și mai bine că Biserica Țarigradului n'are nimic comun cu Calvinii și cu doctrinele lor, despre care a fost *calomniat* Cyril Lucar. Către dênsul se adună și alți archierei. Lucrarea soborului de la Iași o subscriu tus-patru Patriarchii și toti membrii sinodului, ear din partea Rusiei tot *Petru Moghilă*, care se intitulează Mitropolit al Kievului, al Galiției și a toată Rusia, exarch scaunului Constantinopolitan și Arhimandrit Lavrei Kievo-pecerska, *Atanasie Puzina* Episcop Ostrogiei, *Arsenie* Episcop Lvovului, Galiției și a Cameniței-Podoliei, *Silvestru* Episcop Peremislului și a Samborului, și *Silvestru Kosov* Episcop Mstislaviei, al Moghilăului și al Orșanului. Lucrările și ședințele ambelor aceste Soboare *de la Iași* și *de la Constantinopole* se tipăresc apoi in Moldova, la Iași tot in acel an 1642. Eruditul istoric bisericesc al Rusiei, archiereul Innokentie al Moskvei, au avut sub ochi un esemplar pe care él analizează [28]), asemenea și invățatul filolog Economos.[29])

Mărturisirea Credinței scrisă de Petru Moghilă și consfințită de Soboarele din Iași și din Constantinopole la 1642, s'a tipărit in Belgia la 1668 de Panaiot marele dragoman al Porței in puține esemplare care s'au trimis la Constantinopole și s'au impărțit. La 1699 Anthim Ivireanul, publică in Valachia, in tipografia de la monăstirea Snagov, o nouă ediție in folio, *din porunca* și *cu cheltueala* Domnului Valachiei Constantin Basarab Brâncoveanul:

> Brâncoveanul Constantin,
> Boer vechiu și Domn Chreștin...

cu o prefață istorică din partea Patriarchului de Ierusalim Dosithei, trimisă de la Adrianopole in luna lui Ianuarie 1699.

Cyril Lucar este privit ca unul din bărbații cei mai eruditi și cei mai distinși ai secolului al XVI. Philipp Cypriotul protonatar Bisericei ecumenice, continuator al lui Malaxa de la 1550 până la 1639, enumeră multe din scrierile sale, reproducând totodată cuvintele eruditului orientalist și teolog de la Zurich *I. H. Hottinger*, despre Lucar.[30]) Scrierile lui Cyril Lucar le mai enumeră Fabriciu și literatul francez I. Aymon protonotar Apostolic, lepădat de Catolicism la Geneva. Acesta ne-au lăsat o traducere franceză a cărții tipărită la Geneva la 1632 sub numele lui Lucar, publicând-o impreună cu textul grecesc. [31])

tom. I, p. 1246—1256, edit. Paris 1740. Apud Șincai Chronic. Român. tom. III, pag 87 și Melhissedek, Chronic. Episcopiei de Roman, I, p 259. și Chronic. Episcopiei Hușilor, I, pag. 115.

[27]) Dosith. Patriarch. Ierusal. in prefața citată, edit. Snagov 1699.—Ipsilanti op. laudat p. 144 Geanoglu-Lesviodax, Istoria Bisericească, 307—302 Οἰκονόμος, περὶ τῶν Ὁ Ἐμμυστῶν, tom. IV, p. 131. Atenae 1849.

[28]) Innokentio, Hacermanie Țerkovnoi Istoria, tom II, pag. 517 et nota a

[29]) Οἰκονόμος Oper. laudat. tom. IV, pag. 133.

[30]) Additament. ad Philippi Cypri Chronicon Ecclesiae Graecae, pag. 458. traduct. latină de N. Blancard, edit Leyde 1679 in folio.

[31]) I. Aymon, Monuments authentiques de la religion Grecque, pag. 261 sq. edit. Hagae 1708

Catolicii şi protestanţii, mai ales Elveţianii consideră pe Patriarchul Lucar de calvinist şi cartea tipărită la Geneva la 1632 şi 1633 de adevĕrată a sa. Afară de fransul *I. Aimon* devenit protestant, aceasta o susţine şi francezul catolic, orientalistul *Eusèbe Renaudot* membru Academiei franceze şi al Academiei de inscripţiuni.[32]) Scrisorile Genevei ne spun: Lucar, Cyrille, patriarche Grec, né dans l'île de Candie en 1572, *entretint des rapports avec les réformés, en vue d'opérer un rapprochement* entre l'Eglise Greque et l'Eglise prptestante."[33]) *Biographie Universelle* ne spune: Cyrille Lucar patriarche de Constantinople, voyagea en Allemagne *et se lia avec les protestants*, dont il chercha à introduire les doctrines dans l'Eglise Greque, ce qui après plusieurs persécutions le fit étrangler.[34])

Insă tot aşa erudiţii apuseni consideră de calvinist pe *Noël Beda* şi cartea *Confession de foi de maître Beda* de dreaptă a sa, cu toate protestaţiunile regelui Franţiei Francisc I şi ale ambasadorului sĕu din 1534.[35])

Cyril Lucar personifică starea vremilor din acea epocă. El a fost un bărbat luminat şi credincios bisericei sale totodată. Fanaticii şi ignoranţii dintre compatrioţii sĕi, din turma sa il priveau rĕu *pentrucă cutrierase toată Europa, invĕţase prin academiile ei şi era amic şi in legătură cu principi şi profesori franci şi engleji;* unii din aceşti fanatici erau chiar de bună credinţă in ura lor cătră Lucar. Iesuiţii de la Galata şi de la Stavrodrom, ĕl prigoneau şi-l ureau, pentrucă el se opunea la intrigile lor, biciuea faptele lor inquisitoriale, estremul lor esclusivism şi estrema netoleranţă, pentru că-i stigmatizase la Sinodul de la Brest. Protestanţii stărueau să-l aducă la doctrinele lor folosindu-se de zilele rele ce-i făceau Iesuiţii; ear Turcii luau bani şi foloase din zilnicele schimbări, resturnări şi reinălţări. Philip Cipriotul ne-a descris cu o pană tristă dar de maestru, starea acelei biserici ecumenice asuprită de Turci şi de Iesuiţi.[36])

Cyril Lucar venise in mijlocul acestor perturbaţiuni, şi venise cu hotărire să regenereze Naţiunea şi Biserica sa.

Este necontestat că Lucar au avut relaţiuni intinse cu protestanţii, partid care avea in Europa un mare viitor. Dar resultă oare din aceasta că Lucar era calvinist? Eu nu cred, deşi chiar distinsul filolog grec A. R. Rangabé, ne spune că: „*Le Patriarche Lucaris étais calviniste au fond de l'âme...*[37]) Lucar era om cu simţ politic, om de stat. Prigonirile şi netoleranţa catolicilor prin Iesuiţi şi instrumentele lor, contra a tot ce nu era catolic, devenise nesuferite. Iesuiţii de la Galata şi Stavrodrom isbutise a avè in partea lor sabia turcească. Să privim dar in relaţiunile lui Lucar cu protestanţii şi in preferinţa ce le-au arĕtat totdeauna, nu o apostasie, ci o mărginire la rĕutatea Iesuiţilor. Când Rusia intreba la Iaşi, la 1630, pe Teofan Patriarchul Ierusalimului, dacă este adevĕrat că Lucar, că biserica Constantinopolitană au devenit Calvinişti, Teofan ĕi

[32]) Eus. Renaudot, Perpetuité de la foi de l'Eglise Catholique, tom. V, livre VIII, Chap. 7, pag. 513 sq. Paris 1713.—Conf. Fabricius, biblioth. Graec. tom. XI, pag 599.

[33]) Portraits et Manuscrits, pag. 34.

[34]) Lalaune, Biographie Universelle, pag. 428.

[35]) Gaullieur, op. laud. pag. 93—94.

[36]) Philippi Cyprii Chronic. pag. 391—395. 456.

[37]) Histoire littéraire de la Grèce moderne, tom. I, p. 43.

respunde: „Nici Patriarchul Lucar, nici altul dintre Greci nu are credinţă comună cu luteranii sau cu calvinii, *deşi noi ne purtăm cu prietenie cu solii lor de pe aice ca şi cu mulţi alţii, pentrucă aşa cer imprejurările*... χρώμεθα φίλοις, τοῦ καιροῦ οὕτως ἀπαιτοῦντος...[38]) Când Sinodul de la Iaşi (1642) sub Vasile Vodă, dădù anathemei cartea tipărită la Geneva şi pe autorul ei, numele lui Cyril Lucar n'a fost pronunţat, căci, zice un istoric, niciodată n'a auzit nime pe Lucar vorbind sau scriind contra legii ortodoxe.[39])

Că luteranii au fost in corespondenţă activă cu Biserica de la Constantinopole, şi că ei au cercat şi au indemnat de la inceput să o aducă la reformaţiune, este lucru cunoscut. Discipulii lui Luter au trimis de cu vreme confesiunea lor, *Confessiunea Ausburgeză* (Augustana Confessio) subscrisă de electorii şi de principii germani, Patriarchului Mitrofan şi mai multor Mitropoliţi, spre aderare.[40]) Biserica de la Constantinopol se afla pe atunci in mare năpaste: Turcii o asupreau, o speculau şi spoliau; trebuea să tot dea la bani spre a nu se inchide sfintele altare, sub fel de fel de pretexte[41]); Iesuiţii o prigoneau de moarte, necruţând nici un mijloc: *la fin justifie les moyens* este uu precept propriu al lor, proprietatea lor netăgăduită[42]); Luteranii o indemnau ca să se reformeze. Unii din Greci au fost de părere să prelungească speranţele protestanţilor, crezènd să scape de robie prin protestantism. Dar Patriarchul Ieremia a trebuit să respunză insfirşit, că nu se poate unì cu confesiunea lor şi că nici va mai replica la intrebările lor.[43]) *Pănza Penelopei* nu putea ţinea căt lumea, şi Ulysse nu mai vinea!... Mai tărziu protestanţii n'au putut să nu-şi indrepte cugetările spre Lucar a cărui erudiţiune era vestită, care era cunoscut din călătoriile şi relaţiunile sale prin Englitera şi prin Germania. Acum soborul de la Tridenta se ţinuse şi se stropise cu sănge, rĕsboiul religios de 30 de ani (1618—1648) ajungea la sfirşit, Luteranii căpătau deplină libertate de religinea lor, puterea Luteranilor devenea mare, preponderentă, şi scăpănd de sub jugul inquisitorial al Papei, ei aveau drept drapel libertatea conştiinţei.[44]) Lucar de bună samă a stat in vorbă cu ei, mai ales că pintre ei, el avea prieteni, camarazi de şcoală. Poate că Lucar a crezut că ar fi bine să ia din nou la ţesut *pănza Penelopei*, poate că nu era inţeles de ai sĕi, poate că nu putea să spue cugetările şi gândul sĕu... insă eată toate ce s'ar putè crede despre Lucar. Oare nu frica de Turci după biruinţele lor in Ungaria, a făcut altădată pe Impĕratul Germaniei Carol V (care numai Luteran nu era) se obtempereze cu Protestanţii, să lase ca luteranismul să se respăndească prin Germania, Suedia, Dania, Sviţera, Gallia, Anglia şi Scoţia, să asculte confesiunea augsburgiană şi apologia lui Melanchton, amănănd cercetarea lor la un viitor sinod, pentru a profita de timp şi a se putè folosì de imprejurări?[45])

[38]) Dosith. Ierusal. in prefaţa la Ὀρθόδοξος ὁμολογία, edit. Snagov 1699.
[39]) Ipsilanti, op laud. pag. 144.
[40]) Philippi Cyprii Chronic. pag. 425.
[41]) Philip Chronic. ad an. 1536 pag. 894—895.—David Chytraeus Saxon. libr. XXVII.
[42]) Innokentiu, op. laud. II, 511—512.
[43]) Chron. Philip. Cypr. pag. 422.
[44]) Chilterus, de pace religiosa.—Alb. Fabritius, Centifolio Lutherano.—Fleury, Histoir. Eccles. tom. VIII. —Duruy, Histoire de France, pag. 240.
[45]) Innokentiu, tom. II, pag. 471—472.

Cyril Lucar avea amici intimi pe ambasadorul Belgiei Corniliu Aggas şi pe ambasadorul Engleterei. Ei l'au apărat şi l'au ajutat din toate puterile la nevoile şi la primejdiile sale. [46])

Această epocă a sinodului de la Iaşi, din 1642, cu causele şi cu peripeţiile ei, mi-a deşteptat-o portretul Patriarchului Lucar din biblioteca de aice.

In turnul lui Baudet *(Tour de Baudet)* zidit aice la inceputul secolului al XV, se păstrează arhivele Genevei. Aice sunt *registrele deliberaţiunilor consiliilor* Republicei, adică ale *consiliului de stat* şi ale *marelui consiliu*, incepĕnd de la 1400, in trei sute de volume in folio. In aceste izvoade de veacuri, se găsesc de sigur urme dese de relaţiunile Elveţiei cu Românii. Sper că odată voiu avè timp să le cercetez.

Acum, scumpe amice, după ce te-am purtat prin atătea năzdrăvănii ale trecutului, ĕţi doresc *sănătate şi voe bună*, şi să ne vedem cu bine căt de curĕnd in ţară.

Alexandru Papadopul-Calimah.

[46]) Scarlat. Byzantius, Η' Κωνσταντινούπολις, tom. II, pag. 533.

NOAPTEA DIN OCTOMBRE.*)

(Alfred de Musset).

Poetul.

S'au stins ca un vis chinul ce-am pătimit in viaţă,
Perduta-i amintire n'o pot aseměna
Decăt cu a Aurorei misterioasă ceaţă,
Ce-apoi cu roua blândă dispare 'n umbra sa.

Musa.

Ce-aveai atuncea, spune-mi poete,
Care-s acele dureri secrete
Ce de-al meu suflet te-au deslipit?
A ta uitare, vai! o simt ăncă;
Care e chinul ce te mănâncă
Şi pentru care am plâns cumplit?

Poetul.

Un chin de rănd şi vecinic ştiut de omenire;
Dar cănd desgustul roade a inimei simţire,
Sĕrmani nebuni, noi credem in trista noastră minte
Că nime nu simţeşte durerea mai nainte.

Musa

De rănd măhnire nu este 'n lume
Decăt al unui suflet de rănd.
Jalnica-ţi tainä, amice spune,
Fă ca să iasă din al tĕu gănd.

*) O altă traducere a acestei poesii de d. S. Vărgolici s'a publicat tot in Convorbiri Literare Vol. VII p. 123

Fără sfială, haide, vorbeşte,
Zeul tăcerii se infrăţeşte
Şi vieţueşte cu moartea chiar;
Când te plângi, afli o mângăere,
Ş'ades o vorbă spusă 'n durere
Ne alinează un gând amar.

Poetul.

De trebui să spun astăzi amara-mi suferinţă,
Eu singur nu ştiu bine ce nume-ar mai purta,
Amor, deşărtăciune, a lumei cunoştinţă
Sau dacă din ea 'n lume vr'un om ar căştiga.
Eu totuş ĕţi voiu spune istoria-i duioasă,
Căci eată suntem singuri, la gura sobei stând.
Ia lira, te apropie, şi amintirea-mi lasă
In dulcele-ţi acorduri să se trezească blând.

Musa

Dar inainte de a mi-o spune,
De ea, poete, vindecat eşti?
Fără iubire ş'amărăciune
Tu trebui astăzi ca să-mi vorbeşti.
Viaţa nea este, gândeşte bine,
Al mângăerii simbol iubit,
Şi dar partaşă nu fă din mine
La patimi care crud te-au sdrobit.

Poetul

M'am vindecat atăta de-această boală mare,
Incăt mĕ 'ndoesc singur când vĕd al meu trecut;
Şi când gândesc pe unde am plâns in desperare,
Eu cred că vĕd in locu-mi un om necunoscut.
La suflul ce te 'nspiră, o, nu aibi teamă, musă,
Putem fără primejdii noi să ne tăinuim;
Şi plânsul şi zimbirea sunt dulci pe-a noastre buze
Când de dureri uitate duios ne amintim.

Muza.

Precum o mamă neobosită
Pe fiu păzeşte in al sĕu vis,
Tremurând, astfel, eu stau lipită
Pe acest suflet ce-mi era 'nchis.
Spune amice; in deşteptare
Lira-mi cu note dulci, plângĕtoare
Urmeaz' accentul glasului tĕu,
Şi intr'o rază mult luminoasă
Ca o viziune misterioasă
Din trecut umbre apar mereu.

Poetul.

Zile de muncă! zile de viaţă mult ferice!
Singurătate scumpă! o cer, fii lăudat!
Că eată-mĕ-s acuma din nou venit aice,
In al meu vechiu şi dulce locaş de studiat!
Sĕrman locaş! voi ziduri adesa părăsite,
Tu lampă credincioasă, fotoliuri colbăite,
O! tu mica mea lume, palatul meu cel mare,
Şi tu frumoasă Musă, june, nemuritoare...
Fii lăudat o Doamne! noi earăş vom cânta!
O! da, eu voiu aprinde a inimei scântee,
Veţi şti deacuma totul şi vĕ voiu arĕta
Amarul care poate s'arunce o femee;
O da, este-o femee, (amici, voi ştiţi aceste,
Căci vai! ades cu lacrimi durerea mea v'am spus!)
E o femee cărei am fost supus, cum este
Ori care rob in lanţuri stăpânului supus.
Jug blăstemat! prin tine inima-mi fu sdrobită,
Şi-a prăpădit puterea şi tinereţa sa;
Cu toate-aceste insă, eu lăng' a mea iubită
Intrevĕzusem visul şi fericirea mea.
Când lângă riu adesa, noi ne primblam, femee,
Şi pintre earbă roua la raze strălucea,
Când inaintea noastră a plopilor alee
Din depărtare drumul voios ne arĕta;
Vĕd încă sub a lunei misterioasă rază
Acel frumos trup tĕnĕr pe braţul meu plecat....
Destul!... inima-mi oarbă ah! nu putea să vază
Acolo unde astăzi norocu-mi a 'ncetat.

De sigur, atunci numai a zeilor mănie
Avut-au trebuință ca eu să fiu jertfit;
Căci au vĕrsat asupră-mi cumplita lor urgie,
Fiindcă incercasem să pot fi fericit.

Musa.

Icoana unei amintiri blănde
A tale gănduri vine-a muncì.
De ce pe-a sale urme plăpănde
Te mai temi încă de-a revenì?
Când uiți norocul de-odinioară
Spune poete, drept povestești?
Dac' a ta soartă a fost barbară;
Făcĕnd ca dĕnsa, tu să zimbești
Primelor tale simțiri cerești.

Poetul.

O, nu! vreu s'arunc astăzi durerii o zimbire.
Ți-am spus-o, Musă, fără de patimă voesc
Ați povestì necazuri și visuri și uimire,
Prilejul, vremea, ciasul și tot ce mai simțesc.
Era, mi-aduc aminte, in toamnă, și o noapte
Intunecoasă, rece, cu-aceasta săměna;
A vĕntului batae cu-a lui lugubre șoapte,
In mintea mea trudită un negru chin trezea.
Stam colo la fereastră, cu găndul la iubită,
Și ascultănd in sinul acestei negre seri,
Simții deodată 'n suflet acea jale cumplită,
Ce naște 'n gănd ideea celei mai mari trădări.
Era pustie strada și mult intunecată;
Ici, colo treceau umbre in mănă cu 'n fănar,
Când vĕntul sufla tare prin ușa mea crăpată
Părea c'aud departe ca un oftat amar.
Eu nu știu, nu știu bine ce crudă presimțire
In mintea mea muncită atunci s'a strecurat;
Zadarnic chemam încă puțină 'mpotrivire,
Căci tot simții că tremur, când ciasul a sunat
Ea tot nu venea. Singur, cu fruntea trist plecată
La ziduri și la stradă priveam c'un dor nestins,
Căci nu ți-am spus eu încă... ce flacără turbată
Femeea trădătoare in peptu-mi au aprins;
Pe dĕnsa iubeam numai, s'o zi de ea departe
Destinu-mi părea mie mai jalnic decăt moarte.
Ah! știu că 'n acea noapte de crude suferinți,
Să rup a mele lanțuri, făcut-am lungi silinți.
Și o strigam tot una vicleană, fără lege,
Și toate-a mele chinuri le numĕram mereu;
Dar căte chinuri, lacrimi, căinți nu se pot șterge
Când apărea in minte-mi frumosul chipul sĕu!
Vai! ziua eată vine, și 'n așteptarea-mi crudă,
Trist pe balcon mĕ razĕm, amar, amar muncit;
Apoi spre auroră deschid pleoapa-mi udă,
Și las să sboare liber al meu ochiu rătăcit.
Deodată 'n colțul unei mici strade 'ndepărtare
O vĕd, e dĕnsa, intră...—O, Doamne-ai indurare!—
De unde vii și noapte pe unde-ai fost? cu cine?
Ce vrei și ce dor încă te-aduce-acum spre mine?
Ah! unde, unde oare frumosu-ți trup s'a'ntins?
Când stam in balcon singur, de plăns și dor cuprins
In care pat? la cine zimbeai atunci? la cine?
Vicleană! indrăzneață! e cu putință oare
Spre gura mea și astăzi sărutul tĕu să pleci?
Dar ce mai vrai? prin care dorință 'njositoare
Incerci să m'atragi încă pe-a tale brațe seci?
O, fugi, te du, tu umbra iubitei de-altă dată!
Reintră in morměntul ce-ți stă încă deschis;
Și lasă-mi tinerețea deacum in veci uitată,
Și de-oiu găndì la tine să cred c'a fost un vis!

Musa.

Te jur, fii pacinic, te liniștește;
Plăngerea-ți tristă mĕ infioară.
Căci dragă, rana ce te muncește,
S'ar mai deschide a doua oară.
Vai! prea adăncă și nepĕtrunsă
Sunt ala lumii dureri ascunse,
Care se șterge incet și greu!
Uită, gonește din peptu-ți june
Acea femee și al ei nume
Ce-mi face groază să restesc eu.

Poetul

Blăstĕm pe tine, intăia care
Mĕ invĕţase ce e tradare,
Care de scărbă şi de mănie
M'au impins păoă la nebunie!
Femee crudă, ruşine ţie
Ce prin amoru-ţi de viclenie
In morment vecinic mi-ai prăbuşit
Vis, primăvară, tot ce-am iubit!
E a ta voace, a ta zimbire,
E răpitoarea-ţi dulce privire
Ce mĕ 'nvĕţase a blăstĕma
Chiar şi pe insaşi ursita mea;
A ta juneţă fărmĕcătoare
M'au adus astăzi in desperare,
Şi dacă 'n lacrimi n'am crezĕment
E că vĕzusem ochiu-ţi plăngĕnd.
Blăstĕm şi ură cadă pe tine,
Căci eram ăncă copil şi 'n mine
Ca floarea 'n soare inima mea,
L'a ta iubire se deschidea.
Sigur, ea junĕ, neapărată
A putut lesne fi inşelată;
Dar s'o laşi fără al tĕu amor
Iţi era ăncă mult mai uşor.
Blăstĕm pe tine, tu mama crudă
Primelor mele dureri, căinţi,
Tu, ah! făcu.-ai din pleoapa-mi u dă
Isvor de lacrimi şi suferinţi!
Isvorul curge, s'o ştii vicleană,
Nimic in lume nu-l va seca;
Căci naşte dintr'o grozavă rană,
Ce vindecare nu va afla;
Dar in isvorul de pătimire,
De chinuri poate mĕ voiu spăla,
Şi 'n el lăsa-voiu o amintire
Urită despre dragostea ta!

Musa.

Destul!... lăngă femeea cea fără de credinţă
Ilusia-ţi chiar dacă o zi n'ar fi trăit,
N'o blăstĕma căt ăncă vorbeşti d'acea fiinţă,
Amorul tĕu respectă de vrei să fii iubit
De-i mult pentru noi oameni incinşi, grei de pĕcate
Ca să ertăm cănd alţii ne fac vr'o rĕutate,
Fereşte-ţi macar ura ş'al patimei venin,
Şi de nu erţi, aruncă uit rea pe-al tĕu chin.
Cum morţii dorm in pacea păminţului, sub ţernă,
Astfel trebui să doarmă simţiri ce'n noi s'a stins.
A inimii reliquii au pulberea eternă,
Ş'a lor remăşiţi sacre nu trebui de atins.
De ce 'n a tale plăngeri de vie suferinţă,
Tu nu vezi decăt visuri ş'un amăgit amor?
Fără de scop urmează a zeului voinţă?
Şi dacă te sdrobeşte, ĕl crezi nesimţitor?
Această lovitură-i o mănă protectoare,
Copile, prin ea peptu-ţi deacum s'a desvĕlit,
Căci omul este sluga durerei domnitoare,
Şi nime nu se ştie păn' ce n'a suferit.
Exist-o lege aspră, dar lege mult stăpănă,
Aşa ca suferinţa şi lumea de bĕtrănă,
Ca numai din durere botezul să primim,
Şi cu-acest preţ in lume noi totul să găsim.
Sĕmĕnţa pentru-a creşte de rouă e udată,
Simţirea omenească de tainice plănsori,
Simbolul veseliei o plantă sfărămată
Stănd umedă de ploae şi invĕlită 'n flori.
Nu te ziceai tu singur scăpat de nebunie?
Tu nu eşti tĕnĕr, măndru, ori unde 'mbrăţişat?
Ale vieţii scumpe plăceri şi veselie
De nu plăngeai, cum oare din ele-ai fi gustat?
Căud la apusul zilei, pe earbă, la cămpie
Cu'n bun şi vechiu prieten tu bei in veselie,
Cu inima ta toată ai bea atunci, vorbeşte,
Căud ăncă veselia n'ai şti căt preţueşte?
Cum ai iubì tu oare flori, codri şi verdeaţă,
Sonete de Petrarca, cănt de privighetori,
Shakespeare şi Michel-Angel, natura cea măreaţă,
Căud n'ai afla in toate dulci urme de plănsori?
Ai inţelege oare divina armonie,
A nopţilor tăcere, a valurilor plăns,
Căud frigul şi nesomnul colo nu te-ar fi strins,
Şi nu făcea să cugeţi la pacea din vecie?
Ce plăngi? nu ai şi astăzi iubită 'ncăntătoare?
Căud o adormi pe braţe, nu simţi in al tĕu sin
Din trista tinereţă o amintire, care
Preschimbă mult mai dulce surisul ei divin?
Nu vĕ primblaţi, ş'al vostru pas lin nu se mai perd e

Prin verzi păduri și riuri cu valuri argintii?
Și inoptând, cararea, in acest palat verde,
Nu v'o arată încă copacul din pustii?
Și nu mai simți și astăzi, când luna luminează,
Pe ale tale brațe, plecat un corp frumos?
Și de-ai vedea norocul chiar, sub a serei rază,
Cântând pe a lui urme, n'ai merge bucuros?
De ce dar te plângi încă? Nădejdea cea mai mare
Sub mâna suferinței in tine s'a căldat.
Experienței tale ce porți inversunare,
Și blăstemi rĕul care in bine te-a schimbat?
Copile, plângi femeea cea fără de credință,
Pe-aceea pentru care tu lacrimi ai vĕrsat;
S'o plângi, căci ea-i femee, și tu prin suferință
Să afli fericirea prin ea, ai fost creat
Ea tot te iubea poate in cruda-i suferință;
Destinul vrù să sfarme tot ea inima ta.
Ai căpătat prin dĕnsa a lumii cunoștință;
Și'o alta azi ia fructul durerii de la ea.
S'o plângi! căci ca și visul s'a stins amoru-i, care
Deschise a ta rană, dar nu o lecuì.
In lacrima sa, crede, n'a fost numai trădare,
Și de-ar fi fost aceasta, s'o plângi! tu știi iubì.

Poetul

Adevĕr!... ura e fioroasă
Și simțim groaza cea mai hidoasă
Când acest șerpe plecat, ascuns
Inima noastră crud a pĕtruns.
Zeiță! astăzi dă-mi ascultare
Când jurămĕntu-mi mărturisesc:
Pe-a dragei mele dulce cătare
Și pe albastrul azur ceresc;
Pe raza dulce, strălucitoare,
Care de „Venus“ numire are,
A cărei raze sclipesc, dispar
Ca și un tainic mărgăritar,
Jur pe-a naturei mărire toată
Pe-atot puternicul creator,
Pe raza care cade curată
Din steaua scumpă la călĕtor,
Jur pe-a cămpiei dulce verdeață,
Pe munți, pe codri bătuți de vĕnt,
Jur pe puterea cea de viață
Jur pe adăncul suc din pămĕnt,
Că vĕ șterg astăzi din amintire
Remășiți triste de-amor smintit,
Tainică, neagră, o! povestire,
Ce in trecutu-mi au adormit!
Ear tu ce-odată-mi purtai in lume
A amiciei față și nume,
Momentu 'n care eu te-am uitat
E-acela 'n care te-am și iertat!
Să ertăm!... astăzi rup lanțul care
Ne lega 'n fața lui Dumnezeu,
Prin cea din urmă lacrim' amară
Vecinic adio ĕți rostesc eu;
Și dar deacuma blonda mea musă
Deacuma numai plăceri, amor
Voiu s'aud cânturi dulci pe-a ta buză
Ca 'n vremea bună de visuri, dor;
Mirosul luncei eată vestește
A dimineței senine zori
Pe-a mea iubită vin de trezește
Și să culegem tinere flori;
Vin de vezi firea nemuritoare
Eșind din vĕlul și pacea sa
Și sub intăia rază de soare
Noi să renaștem din nou cu ea!

P. V. Grigoriu.

STUDIE FILOLOGICE.

(Urmare).

Intru cât privește in urmă intrebarea, care dintre diferitele limbi dela sud-ostul Europei se poate considera ca posesoara primitivă a cuvĕntului *rață*, de la care acest

cuvĕnt a trecut in celelalte limbi vecine şi apoi a emigrat pănă in Scoţia şi in munţii Pirinei, resultă dela sineşi din originea latină a cuvĕntului, că această limbă nu poate fi alta decăt limba română.

Noi am constatat mai sus, că forma *raţă* se reduce la forma **reaţă* şi aceasta la **reţă*, şi că pluralul acestui cuvĕnt este *raţe* şi *reţe*. Toate aceste forme, dintre care **reaţă* şi **reţă* aparţin limbii române vechi, le intimpinăm de nou in diferitele limbi, in care a trecut cuvĕntul român. Astfeliu forma română **reţă* se găseşte in *reca* din limba slovenică nouă şi in *reca* sau *retza* din limba ţiganilor din Ungaria şi Germania; forma *raţă* in *raca* din limba sĕrbească şi croată şi in *raca* din limba ţiganilor din Romănia, Basarabia, Bucovina şi Rusia; forma *reţe* in *récze*, *rétze* sau *réce* din limba maghiară şi in *retsy* sau *retzi* din limba ţiganilor englesi şi scoţieni; forma *raţe* in *razze* din limba friulană; şi forma **reaţă* in ipoteticul *рѣка[79]) din limba slovenică vechie. Dintre celelalte forme ţigăneşti *retze*, *retscha* şi *erratça* se reduc la formele române *reţe*, **reţă* şi *raţă*; ĕară forma *retschka* din limba ţiganilor germani dimpreună cu forma germană *retsch-* din *retschente* se pot identifica ori cu forma română *reţe* ori cu **reţă*. Vocala iniţială *e* din forma ţigănească *erratça* se esplică prin limba bascică. Miklosich in tractatul seu „Despre idiomele şi imagraţiunile ţiganilor din Europa“ a probat intr'un mod foarte evident, că toţi ţiganii europeni in emigraţiunea lor din Asia au trecut prin Asia mică, Bulgaria şi Romănia, de unde apoi s'au revărsat in celelalte părţi ale Europei. Luănd in trecerea lor prin Romănia intre altele şi cuvĕntul rom. *raţă* şi ajungĕnd cu dĕnsul pănă in munţii Pirinei, i-au adaus la inceput un *e* eufonic prin influinţa limbii bascice de aici, care pune inainte fiecărui cuvĕnt incepĕtoriu cu *r* un *e* neorganic.[80]) Cu privire la sufisul deminutiv slavic *-ka* din forma ţigănească *retsch-ka* se poate zice cu siguranţă, că acei ţigani germani, in limba cărora s'a constatat această formă, au trebuit după trecerea lor prin Romănia să fi petrecut mai intăiu intre slavi, inainte de ce au emigrat in Germania. Asemenea se poate susţinè cu certitudine din forma cuvintelor ţigăneşti *retscha* şi *retschka*, că cuvĕntul german *rètsch-* a ajuns din limba română in cea germană prin intermediul ţiganilor, şi nu prin mijlocirea maghiarilor sau a slovenilor. Din feliuritele relaţiuni, ce intreţin de secule friulanii cu diferitele populaţiuni din Istria[81]), se esplică foarte lesne şi emigrarea formei române plurale *raţe* in limba friulană din dialectul istriano-român.

Pentru trei forme numai, şi anume pentru forma maghiară *rucza* sau *ruca* cu *u* şi pentru formele albanese *rossă* şi *rosă* cu *o*, *ss* şi *s*, nu ne presintă limba română forme cu totul analoage, incăt trebue să admitem, că vocalele *u* şi *o* in loc de *a* sau *e*, şi consonantele *ss* şi *s* in loc de *t* din limba română cad pe sama fonologiei limbii maghiare şi albanese. Astfeliu vocala română *a*

[79]) In această formă ѣ se citeşte ca *ea* sau *ia*; comp. **Fr. Miklosich,** *Vergleichende Grammatik der slavischen Spr.* Zweite Ausg. I. Wien 1879, p. 46 sq.

[80]) Comp. **Fr. Miklosich,** *Über die Mundarten und Wander. d. Zig Europ.* III, p. 38. **W. J. van Eys,** *Dictionnaire basque-français.* Paris 1878, p. XXXIX.

[81]) Vezi la **H. J. Bidermann,** *Die Romanen und ihre Verbreitung in Österreich.* Graz 1877, tractatul despre românii istrieni.

din *raţă* pare a fi trecut in vocala *u* din forma maghiară *ruca* prin intermediul vocalei maghiare *a* (citeşte un *o* deschis). Faţă cu formele albanese trebue să constatăm, că albanesii au schimbat adese ori in cuvintele străine introduse in limba lor din limbile vecine vocalele originale *a* şi *e* in *o*, precum:

kopsă lat. ev. med. *capsa*, germ. v. *kafsa;*
kăsolă it. *casale*, span. *casal;*
găzof lat. *gausapa*, gr. γαυσάπης;
salată şi solată it. *salata;*
groşă serb. *graşa*, bulg. *grah;*
molă lat. *malum*, vulg. *melum;*
ksomplă lat. *exemplum*, gr. n. ξόμπλι;
ohtikă lat. *hectica*, gr. n. ὄχτικας;
nevojă şi novojă serb. *nevolja;*
livore lat. *liber*, ş. a.

Asemene se găsesc in limba albanesă cuvinte străine destul de numëroase, in care ţ (=*ts*, ital. *z*, serb. ц, slov. n. *c)* din limba originală a trecut in gura albanesilor in *ss* (asimilat din *ts*) şi apoi in *s* (simplificat din *ss)*. Astfeliu de esemple sunt:

pjessă şi pjesă it. *pezzo;*
marss şi mars it. *marzo;*
puss şi pus rom. *puţ*, it. *pozzo;*
arsye in loc de **rasye* lat. *ratio;*
tass şi tas it. *tazza*, ş. a.

Din aceste douë feliuri de schimbări resultă neapërat, că formele albanese *rossă* şi *rosă* se reduc la forma **roţă* şi aceasta la forma *raţă* sau **reţă*. Tot din aceste schimbări proprie limbii albanese se constatează mai departe, că cuvëntul macedo-român *rossă* [82]) nu poate fi un cuvënt vechiu al limbii macedo-romăne, ci un element străin imprumutat mai tărziu din limba albanesă.

Aici se naşte intrebarea, dacă albanesii au imprumutat cuvëntul român de-adreptul din limba română, ori l-au primit din această limbă prin intermediul limbilor slavice. Din tractatul lui Miklosich despre „Elementele slavice in limba albanesă", in care autorul susţine, că imprumutarea cuvëntului albanes s'a făcut din limba sërbească, ar resulta casul al doilea, care devine probabil prin aplicarea sufisului slavic *-ak* pentru numirea albanesă a *reţei* masculine: *ross-ak* (comp. slov. nou *rac-ak*). In limba română *raţa* de partea bărbătească se zice *răţ-oiu*, in care sufisul *-oiu* (format din *-oniu)* este identic cu sufisul latin *-onius.* [83])

Din imprejurarea constatată mai sus, că toate formele feliurite din diferitele limbi străine, in care se găseşte cuvëntul *raţă*, se reduc la formele române **reţă*, **reaţă*, *raţă*, *raţe* şi *reţe*, ni se presintă o probă mai mult, că cuvëntul *raţă* este un cuvënt propriu român, şi nicidecum un element străin introdus in limba română dintr'o limbă oarecare vecină.

Acest cuvënt român—firesţe susţinut fiind şi de alte esemple—poate avè o importanţă mare şi in privinţa deslegării unor cestiuni foarte insemnate din istoria poporului român. Aşa bună oară este constatat, că originea numelor de localităţi lămureşte adese ori cestiunea, dacă locuitorii din acele regiuni sunt cel puţin tot atăt de vechi, ca şi numele locului, unde se găsesc, sau trebue consideraţi ca o pătură de popor,

[82]) Vezi Δανιὴλ (Μιχάλη Ἀβάμη Χατζῆ), Εἰσαγωγὴ διδασκαλία περιέχουσα λεξικὸν τετράγλωσσον etc, p. 6.

[83]) Comp. Fr. Diez, *Gramm. d. Rom. Spr.* II. Zweite Ausg. Bonn. 1858, pag. 319.

care a năvălit mai tărziu in acel loc şi a acoperit pătura poporală originală. De la cuvĕntul român *raţă* şi-au primit numele mai multe sate române, precum:

Răţeni sat in judeţul Bacău,
Răţoaie sat in judeţul Dămboviţa,
Răţoiu locuinţă isolată in judeţul Ilfov,
Răţuleşti sat in judeţul Vălcea, ş. a.[84])

Toate aceste nume probează, că intemeietorii acestor sate au trebuit să fi fost români. Dacă luăm in considerare şi imprejurarea, că citatele saté se găsesc şi astăzi locuite de români, trebue să admitem, că de la intemeierea lor şi pănă in zilele noastre poporul român n'a lipsit din aceste locuri.

Cu totul alte conclusiuni istorice am trebuì să tragem, cănd cuvĕntul român *raţă* ar fi de altă origine, decăt cea probată in acest articul.

De aici vedem, căt de necesar este studiul originii cuvintelor române nu numai pentru a cunoaşte istoria limbii noastre, ci şi pentru a lămurì cestiuni foarte importante din istoria poporului român.

Inchieiănd astfeliu tractatul present despre originea cuvĕntului român *raţă* cu numele satelor indicate mai sus, nu putem termina acest articul, ca să nu punem d-lui Cihac o intrebare in privinţa numelor române de localităţi. Am observat cu mirare, că d-sa in partea I a dicţionarului său etimologic, care cuprinde elementele latine ale limbii române, şi a dat toată silinţa posibilă, ca să treacă cu vederea ori-ce nume de localitate derivat de la cuvintele române de origine latină; eară in partea II, care conţine elementele străine ale limbii noastre, s'a sărguit cu o scrupulositate rară, ca să noteze toate numele de localităţi, riuri, păduri etc., care i s'au părut, că se derivă de la cuvintele române de origine străină (slavică, maghiară etc.), şi intre care numĕră şi numele derivate de la cuvĕntul *raţă* ale comunelor citate mai sus.[85])

Deci rugăm pe d-nul Cihac, ca să ne spue, care este causa, că d-sa a trecut cu vederea pe unele nume de localităţi, eară pe altele le-a notat atăt de conştiincios. Crezut-au poate, că nici un nume de localitate nu se poate reduce la un cuvĕnt român de origine latină, sau a simţit o dorinţă individuală cu totul nevinovată, ca tomul II al dicţionarului său, care cuprinde elementele străine ale limbii române, să arete ceva mai păntecos?

---

2. Originea cuvintelor române „abĭa“, „umilesc“, „apuc“, „glie“, „băjocurese“ şi „şcoală“.

In acest articul voiu să arĕt, că in cercetări etimologicé factorii principali, care lămuresc şi decid originea unui cuvĕnt, sunt legile fonologice şi insemnarea cuvintelor, eară nu aseměnarea sonurilor. Ca probă pentru acest adevĕr filologic ne vor servì cuvintele române *abia*, *umilesc*, *apuc*, *glie*, *băjocuresc* şi *şcoală*.

Să incepem cu cele doue cuvinte de'ntăiu.

Lesiconul românesc de la Buda derivă ad-

[84]) Vezi D. Frunţescu, *Dictionaru topograficu şi statisticu alu Romaniei*. Bucureşti 1872, pag. 359.

[85]) Vezi *Dictionnaire d'étymol daco-rom.* Partea II, pag. 310.

verbul român *abia* „de la lat. *a* şi *vix*“, eară verbul român *umilesc* ĕl identifică cu verbul lat. *humilio*. [1])

Fr. Miklosich, opunĕndu-se filologiei dicţionarului budens, declară in tractatul sĕu despre „Elementele slavice in limba română“ amundouĕ cuvintele române de elemente slavice prin aceea, că reduce adverbul *abia* la slov. vech. *abia* şi verbul *umili* la slov. vech. *umiliti*. Cu privire la derivaţiunea latină a cuvĕutului de 'ntăiu de la adverbul latin zice anume, că „esplicarea“ cuvĕntului *abia* „prin *vix*, precum şi identificarea lui cu acest cuvĕnt latin sau cu grec. βίᾳ este o greşală.“ [2])

Lor. Diefenbach, unul dintre cei mai insemnaţi romanişti de astăzi, reclamă in recensiunea sa asupra tractatului citat al lui Miklosich originea latină a verbului rom. *umilesc*, zicĕnd, că „rom. *umilire* este fără indoeală lat. *humilire*, precum intre altele *umĕr* lat. *humerus*, deşi primitivul *humilis* pare a fi pierdut in limba română.“ Despre adverbul *abia* nu vorbeşte nemică, lăsăndu-l astfeliu pe sama limbii slovenice vechi. [3])

D. A. de Cihac caută in dicţionarul etimologic al limbii române, să nu se strice nici cu Miklosich, admiţĕnd originea slavică a adverbului rom. *abia*, şi să-l impace şi pe Diefenbach, trecĕnd verbul *umilesc* in numĕrul elementelor latine ale limbii române. [4])

Reposatul I. C. Massimu şi d. A. T. Laurianu urmează dicţionarului de la Buda cu acel adaus, că trec verbul român *umili* de la conjugaţiunea IV la I, ca astfeliu ambele verbe să fie identice şi in privinţa conjugaţiunii. [5])

Şi intr'adevĕr nimic nu poate fi mai ademenitor pentru un filolog, care n'a pĕtruns ăncă in secretele fonologice ale limbii române, decăt identificarea adverbului român *abia* sau *abie* cu slov. vech. *abiže*, rus. *abie* şi a verbului român *umilire* cu lat. *humilire*. Şi cu toată aseměnarea sonurilor, ce există intre aceste cuvinte, originea cuvĕntului român *abia* este tot atăt de puţin slavică, ca şi originea cuvĕntului român *umilesc* latină.

Dacă esaminăm mai ăntăiu cuvĕntul rom. *abia*, observăm din capul locului, că insemnarea lui se deosebeşte cu totul lui tot de insemnarea cuvĕntului slov. vech. *abiže* (indată), astfeliu că intre „abia“ şi „indată“ nu există nici măcar posibilitatea unei mijlociri de insemnare prin diferite alte insemnări intermediare. Afară de aceasta chiar in privinţa formei esterioare există o mare deosebire intre rom. *abia* sau *abie* şi slov. vech. *abiže*, rus. *abie*, cu toată aseměnarea frapantă de sonuri, ce pare a esista intre ambele cuvinte. Mai ăntăiu litera *i* din cuvĕntul român nu ne presintă o vocală, ci o consonantă, şi anume consonanta palatală *i* =germ. *j*, span. *y* ş. a.; pe căud litera sloven. vech. *i*, rus. *i*, ne infăţişează vocala *i*. Apoi forma română *abie* cu *e* final, care se aude mai cu samă in Moldova şi Bucovina, se reduce la forma *abia* cu *a* final,

[1]) Vezi *Lesicon românescu-latinescu-ungurescu-nemţescu*. Buda 1825, pag. 2 şi 732.

[2]) Vezi *Die slavischen Elemente im Rumunischen*. Wien 1861, pag. 14 şi 50.

[3]) Vezi Kuhn, *Zeitschrift f. vergl. Sprachf.* XI. Berlin 1862, pag. 290 sq.

[4]) Vezi *Dictionnaire d'étymol. daco-rom.* I, pag. 298 şi II, pag. 1.

[5]) Vezi A. T. Laurianu şi I. C. Massimu, *Dictionariulu limbei romane*. Bucureşti 1871, pag. 9 şi 524

care este forma obicinuită a muntenilor şi transilvănenilor, şi nu vice-versa. Căci pe când un *i*, fie vocalic sau consonantic, din limba moldovenilor schimbă prin influinţa sa asimilatoare un *a* original următoriu in *e*, pr. moldov. *muiet* in loc de munten. *muiat* ş. a.; lipseşte pe de altă parte pentru reducerea formei *abia* la forma *abie* ori-ce esemplu analog in limba romană. De aici forma română *abia* este mai vechie decăt *abie* şi că forma din urmă se reduce la *abia* cu *a* final, o formă, care lipseşte in limbile slavice. Dacă românii ar fi luat acest cuvënt de la slavi, atunci de sigur ar fi păstrat forma lui de trei silabe neschimbată: *a-bi-e* (=slov. vech. *abiĕ;* comp. *veseli-e, mândri-e, avuţi-e* ş. a.), şi nu l-ar fi contras in două silabe: *a-bie;* eară prefacerea lui *e* final in *a* intr'un cas ca acesta n'ar fi putut avè loc nici sub o condiţiune. Aşa dară din lipsa totală a unuia dintre factorii principali, care decid originea unui cuvënt, precum şi din imprejurarea dificultăţilor, ce esistă in privinţa esplicării formale, suntem constrinşi a trage la indoeală ori-ce inrudire etimologică a adverbului român *abia* cu cel slov. vech. *abiĕ*, rus. *abie.*

Cu totul alt resultat obţinem, când urmărim originea adverbului român in limba latină, aplicând pe de o parte cu toată rigurositatea legile fonologice şi morfologice ale limbii române, eară pe de alta ţinënd cont şi de insemnarea cuvëntului.

Că consonanta labială *v* din limba latină a trecut foarte des in limbile romanice in consonanta afină *b*, este un fapt, care se constatează prin esemple numëroase din toate limbile neo-latine.[6]) Esemple române pentru această schimbare sunt:

cerbice lat. *cervicem*,
corb lat. *corvus*,
cerb lat. *cervus*,
fierbinte lat. *ferventem*,
selbatec lat. *silvaticus*,
pulbere lat. *pulverem*[7]),
berbece lat. *vervecem*,
beşică lat. *vesica*,
bĕtrân lat. *veteranus*,
bată (plur. *bete)* lat. *vitta*,
biet lat. *vietus*, ş. a.

O lege foarte importantă fonologică, constatată din istoria limbii române, ne arată mai departe, că ori-ce consonantă sau grupe de consonante de la finea cuvintelor latine s'a pierdut aproape pretutindine in gura poporului român, o pierdere insă, care a avut loc mai mult sau mai puţin in toate celelalte limbi romanice. Astfeliu de esemple din limba română sunt:

du lat. *duc*,
ce lat. *quid*,
şepte lat. *septem*,
nume lat. *nomen*,
impĕrat lat. *imperator*,
secetă lat. *siccitas*,

[6]) Vezi Fr. Diez, *Grammatik der Rom. Spr.* I. Dritte Aufl. Bonn 1870, pag. 287 sq.

[7]) D. Cihac numĕră in partea I a dicţionarului etimologic, pag. 220, cuvëntul român *pulbere* intre elementele latine ale limbii române, identificându-l cu lat. *pulvere-m.* In partea II insă, revenind asupra acestei etimologii, declară la pag. 722, că cuvëntul *pulbere* vine direct din cuvëntul grec din evul mediu πούλβερι (citeşte *pulveri*), trecëndu-l astfeliu intre elementele greceşti ale limbii române. Ce motive filologice l-au condus pe d. Cihac la această schimbare de etimologie, este pentru acela, care a studiat cătuşi de puţin legile fonologice ale limbii române, o intrebare fără respuns.

cap lat. *caput*,
e lat. *est*,
şerpe lat. *serpens*,
laudă lat. *laudant*,
jude lat. *judex* ş. a.

In urmă se mai constatează cu toată siguranţa, că un numĕr insemnat de cuvinte române, şi mai cu samă pronume şi particule adverbiale, sunt compuse la inceput cu un *a-* provenit din prepoşiţiunea latină *ad* cu suprimarea lui *d* după legea fonologică arĕtată mai sus, sau cu un *a-* curat prostetic; earĕ la sfirşit cu un *-a* demonstrativ, care pare a fi un rest din adverbul demonstrativ latin *illâc* (comp. articulul feminin *-a* cu lat. *illă* sau *illăm)*. Compoşiţiunea cea de'ntăiu se găseşte intocmai şi in celelalte limbi romanice. Astfeliu s'au format cuvintele române:

acela din *acel* şi acesta din *cel* lat *eccillum* (Plaut.),

acesta din *acest* şi acesta din *cest* lat. *eccistum* (Plaut.),

acuma din *acum* şi acesta din **cum* lat. *eccum modo*[8]),

aicia din *aici* sau *a'ce* şi acesta din *ici* sau *ice* lat. *hice*[9]),

atuncia din *atunci* şi acesta din **tunci* istr. *tunce* lat. *tunc* in loc de **tunce* (compus din **tum-ce*),

atâta din *atât* şi acesta din **tât*, *tânt* lat. *tantus*,

aşa din *şa*[10]) şi acesta din **si*[11]) lat. *sic*, ş.a.

Pe basa acestor diferite fenomene fonologice şi morfologice, care compun o parte insemnată din caracterul individual al limbii române, putem susţine cu toată siguranţa:

a) că adverbul român *abia* este derivat din *abi*[12]) şi acesta din **bi*, ca şi *aicia* din *aici* şi acesta din *ici* sau *ice* (lat. *hice)*, ş. a.;

b) că **bi* se reduce la forma **bix*, ca şi *jude* la lat. *judex* ş. a.; şi in urmă:

c) că **bix* este format din lat. *vix*, ca şi *biet* din lat. *vietus* ş. a.

Că rom. *abia* se reduce la lat. *vix*, se constatează in urmă şi din identitatea insemnării ambelor cuvinte, incât aproape orice *vix* din limba latină se poate traduce corect in limba română prin adverbul *abia*. Astfeliu frasa din Cesare, de bello Gallico, VIII, 12: „(Remi) se receperunt omisso

[8]) In cuvintele *acela* şi *acesta* trebue să admitem, după cum ne arata foarte lămurit formele simple *cel* şi *cest*, perderea vocalei iniţiale din formele corespunzĕtoare latine, şi apoi adăugirea vocalei prostetice *a-*, earĕ nicidecum prefacerea lui *e* in *a*, o prefacere, care nu se poate justifica nici prin o singură analogie constatată in limba română. Tot aşa stă şi cu adverbul *acuma*.

[9]) D. Cihac, *Diction. d'étymol. daco-rom.* I, pag. 6, derivă adverbul român *aici* „de la lat. *ecce hic* (eccic)". Această derivaţiune ar avè trecere numai atunci, cănd d. Cihac ar proba prin esemple analoage sigure, că, după ce *ecce hic* s'a contras in **eccic* şi *c* final s'a pierdut, vocala iniţială *e* din restul **ecci* s'a prefăcut in *a* şi guturala *c* din silaba cea de'ntăiu s'a vocalisat in *i*, ceea ce este absolut imposibil. De la cuvinte latine *ecce hic* se derivă numai forma muntenească *aci*, in care *a-* nu poate fi decăt un element prostetic (ca *a-* din *aşa* in loc de *şa* ş. a.), earĕ **ci* se reduce la forma **ecci* (ca şi *cel* la **eccel* =lat. *eccillum)* şi aceasta la forma **eccic*=lat. *ecce hic* Şi tocmai forma muntenilor *aci* lipseşte in dicţionarul d-nului Cihac. Muntenii zic pe lăngă *aci* şi *acile*, o formă, in care silaba *-le* trebue să fie un rest din adverbul latin *illic* cu suprimarea iniţialului *i* şi a finalului *c* şi cu prefacerea vocalei *i* din silaba ultimă in *e* (comp *e* din rom. *vecin* cu *i* din lat. *vicinus)*.— O formă latină **hici* se găseşte in *hici-ne*. Despre formele latine *hice* şi *hic* vezi **W. Corssen,** *Über Aussprache, Vokal. u. Beton. d. lat. Sprach.* Zweite Ausg. II, pag 603. 844.

[10]) Forma *şa*, care se intrebuinţează in limba romană in espresiunea: „şa şi şa", lipseşte in dicţionarul d-lui Cihac.

[11]) Că *si* inainte de o vocală trece in limba română in sibilanta *ş*, este prea cunoscut.

[12]) Aflu de la o persoană deamnă de toată increderea, că această formă fără demonstrativul *-a* trăeşte ăncă in gura poporului român din judeţul Mehedinţi.

Vertisco, principe civitatis, praefecto equitum, qui.. vix equo propter aetatem posset uti", se traduce românește: „(Remii) se retraseră, după ce pierdură pe Vertisc, principele statului lor, comandantul călărimii, care... abia se putea ținè pe cal din causa vrăstii sale".

De la *abia* trecem acuma la verbul *umilesc*, pe care Diefenbach și d. Cihac ĕl identifică din causa asemĕnării sonurilor cu verbul latin *humilio*, atribuindu-i astfeliu o origine latină. O singură deosebire formală, și anume esistența spirantei *h* in cuvĕntul latin și absența ei in cel român, pare a-l fi pus pe gănduri pe renumitul recensent al tractatului lui Miklosich in această identificare. Insă această piedecă se inlătură in urmă prin comparațiunea cuvĕntului rom. *umĕr* cu lat. *humerus*, și „rom. *umilire*" devenì „fără indoeală lat. *humilire*". Tot din causa acestei identități formale bătătoare la ochi se vĕzù silit și d-nul Cihac să-l treacă inire elementele latine ale limbii române. Eu sunt aproape convins, că, dacă acest verb român ar fi avut altă formă esterioară, bună-oară **umerire*, Diefenbach ar fi fost scutit de a i reclama o origine latină, eară d. Cihac ĕi găsia de sigur o etimelogie destul de probabilă prin forma sa in una din diferitele limbi străine, care au inavuțit dicționarul limbii române.

Pentru a ne putè convinge, dacă verbul român este identic cu cel latin, sau dacă trebue să-i căutăm altă origine, se cere, ca să ne amintim două legi fonologice române de cea mai mare importanță in studie etimologice in limba noastră.

In articulul precedent am arĕtat cu ocasiunea esaminării rhotacismului, cumcă fiecare *l* simplu intre două vocale din cuvintele limbii latine a trecut in limba română fără escepțiune in licida *r*. Pentru constatarea acestei legi ne stau la dispositiune ca dovadă toate elementele limbii latine, pe care limba română le-a moștenit direct din limba maternă. Aici voiu să mai citez pe lângă esemplele deja cunoscute in primul articul ăncă căteva casuri de rhotificarea lui *l*, și anume:

felicem	rom.	*ferice*,
scandula		*scândură*,
mola		*moară*,
spinalis		*spinare*,
secale		*săcară*,
subtilis		*subțire*,
angelus		*ânger*,
lingula		*lingură*,
singulus		*singur*,
masculus		*mascur*[13]), ș. c. l.

A doua lege, care este aproape tot așa de riguroasă in aplicarea ei, ca și trecerea lui *l* in *r*, și despre care a fost de asemene vorba intr'o notă din articulul precedent, este aceasta: fie-care *i* scurt din limba latină s'a prefăcut in limba română in *e*, precum:

collĭgo	rom.	*culeg*,
cogĭto		*cuget*,
pulicem		*purece*,

[13]) Aceste trei esemple din urmă probează destul de lămărit, că din terminațiunile latine *-culus, -cula* și *-gulus, -gula* n'au eșit totdeauna formele române *-chiu, -chie* și *-ghiu, -ghie*, după cum crede d. Hasdeu, când scrie in „*Cuventele den bĕtrâni*" II, pag. 727: „Pentru „iad" sau „infern" se pune cuvĕntul *păcură*, pe care d. Cihac ĕl trăgea inainte din lat. *pix* prin deminutivul *picula*, de unde ar fi eșit la Românĭ *peche*, ca ureche din *auricula*, niciodată *păcură*".

lĭgatura	*legătură*,
sonĭtus	*sunet*,
sĭtis	*sete*,
siccĭtas	*secetă*,
sĭcĭlis	*secere*,
dĭgĭtus	*deget*,
nĭtĭdus	*neted*, ş. c. l.

In cuvĕntul latin *humĭlire* vedem un *l* simplu intre douĕ vocale şi inaintea lui un *i* scurt. Dacă considerăm cele douĕ legi fonologice arĕtate mai sus, putem zice cu toată siguranţa posibilă, că limba română, dacă ar fi moştenit cuvĕntul latin *humilire*, ar fi făcut dintr'ĕnsul **ŭmerire* cu prefacerea lui *i* scurt in *e* şi cu rhotificarea lui *l*, şi nicidecum *umilire*. De aici limba latină refusă cu desăvĕrşire ori ce maternitate in afacerea etimologică a acestui cuvĕnt, şi ne indeamnă a accepta etimologia propusă de Miklosich prin identificarea lui cu verbul slovenic vechiu *umili-ti* (commovere, consolari, pati) [14]).

Să esaminăm acuma cuvintele *apuc* şi *glie*.

Lesiconul de la Buda este cel de 'ntăiu, care a identificat verbul român *apuc* cu „verbul latin *occŭpo* prin metatesa“ sau strămutarea consonantelor *c* şi *p* şi prin schimbarea vocalei *o* in *a*, şi substantivul român *glie* cu substantivul latin *gleba*.[15]) Această etimologie s'a acceptat apoi atăt de d-nul Cihac [16]), căt şi de reposatul I. C. Massimu şi d. A. T. Laurianu. Aceşti din urmă susţin ăncă cu privire la verbul *apuc*, că „compositionea verbului acestui-a s'a facutu de poporu dupo analogi'a verbului *occupare*, *accupare* (di'n *ad* şi *capere*), şi apoi prin metathese *appucare*“; eară in privinţa substantivului *glie* ne arată pănă şi diferitele fase, prin care a trecut acest cuvĕnt, şi anume: „*gleba, gleua, gliua, glia*“.[17])

Mai ăntăiu verbul rom. *apuc* nu se poate reduce la verbul lat. *occupo* din causa formei sale. In toate cuvintele române de origine latină esistă, după căt am constatat pănă acuma din cernerea tuturor elementelor latine, numai douĕ esemple sigure, in care un *ó* latin a trecut in limba română in *a*, şi aceste esemple sunt: *corastă* in loc de **corastră*=lat. *colóstra* şi *afară*=lat. *ad foras*. Se ştie insă, că vocala română *o*, căndeste accentuată şi in silaba următoare se află un *e* sau *ă*, trece in diftongul *oa*, pr. *tot:* fem. *toată*, plur. *toate*, ş. a. Celebrul profesor de filologia romanică de la universitatea din Viena, A. Mussafia, a esplicat vocala română *a* in loc de *o* prin diftongirea lui *o* după regula arĕtată in *óa* şi prin suprimarea lui *o* inainte de *a: *aforă -*afoară, -afară*.[18]) In forma latină *occŭpo*, ori căt vei sucĭ-o şi vei invĕrtĭ-o, nu poţi esplica trecerea lui *o* in *a* nici prin diftongire nici prin alt fenomen oare-care. Asemene nu se poate accepta nici esplicarea dicţionarului bucureştean prin „*occupare, áccupare* (din *ad* şi *capere*)“ din simpla causă, fiindcă din aceste elemente se află deja format verbul *accipere*, care nu-i **accupare*. Afară de aceasta nici insemnarea verbului rom. *apuc* nu se prea potriveşte cu insemnarea verbului lat. *occupo* (cuprind). In verbul român zace totdeauna

[14]) Comp. **Fr. Miklosich**, *Dictionarium palaeoslovenico-graeco-latinum*, p. 1051, şi *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, pag. 50.
[15]) Vezi *Lesicon romanescu* etc. pag. 27 şi 239.
[16]) Vezi *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* I, 14 şi 110.
[17]) Vezi *Dictionariulu limbei romane*, pag. 79 şi 1294.
[18]) **A. Mussafia**, *Zur rumänischen Vocalisation*. Wien 1868, pag. 126.

înţelesul de o mişcare, repede, pe când in cel latin lipseşte această nuanţă de insemnare; şi când d-nul Cihac traduce in dicţionarul său propositiunea latină: „pavor occupat animas“ (Liv. 5, 35), cu: „spaima apucă inimile“, n'a făcut alta, decât a inlocuit verbul „cuprinde“ cu „apucă“, fără ca să poată da acelaşi înţeles ambelor verbe. Singură metatesa consonantelor *c* şi *p* remâne probabilă, fiind susţinută şi de alte esemple sigure. Astfel se aude in gura poporului zicându-se *rugúma* şi *rumega*=lat. *rumigare* (milan. *rumegà*, it. *rugumare*); tot aşa s'a format şi cuvêntul rom. *aştept* din **ascept* (comp. *ştiu* cu lat. *scio* ş. a.) şi acesta din **áspect*=lat. *aspecto*, ş. a.

Ca să dăm de adevărata etimologie a acestui cuvênt, se cere numai, ca să constatăm, că diftongul latin *au* a pierdut adese ori in limba latină poporală vocala *u*, şi că acest fenomen a trecut in unele cuvinte şi in limbile romanice. H. Schuchardt a adunat un numĕr foarte insemnat de esemple pentru trecerea diftongului *au* in *a* in limba poporală latină, pr. *actus*, *adire*, *agere*, *agurium*, *ascultare*, *fostum* in loc de *auctus*, *audire*, *augere*, *augurium*, *auscultare*, *faustum*, ş. a. [19]) Românul zice *cat* şi *caut*, un verb intensiv format de la participiul perfectului pasiv lat. *cautŭs* şi acesta de la lat. *caveo*, ca şi *ajut*=lat. *adjuto* de la *adjutus* şi acesta de la *adjuvo*[20]); tot aşa s'a format din lat. *auscultare* şi rom. *asculta*= lat. pop. *ascultare*, it. *ascoltare*, fr. vech. *ascolter*, ş. a.

De aici nu putem, ca să nu reducem verbul rom. *apuc* la forma **aupuc* (ca şi *ascult* la **auscult*=lat *ausculto*) şi aceasta la **aucup* (ca şi *aştept* in loc de **ascept* la **aspect*=lat. *adspecto*), şi să nu-l identificăm in urmă cu verbul latin *aucupo*. Acest verb este derivat de la substantivul *auceps* gen. *aucup-is* (prinzătoriu de păse) şi compus din *avis* (pasere) şi *capio* (eu prind).[21]) Din această compositiune se esplică foarte lesne, cum de la insemnarea primitivă „prind păseri, prind ceva in sbor“ s'a format in limba latină insémnarea ordinare „apuc“, care n'are de a face nemică cu insemnarea lui *occŭpo* (cuprind). Aşa dară reducerea cuvêntului rom. *apuc* la lat. *aucupo* se versifică pe deplin şi prin identitatea insemnării, ce esistă intre ambele cuvinte.

La reducerea substantivului român *glie* la lat. *gleba* se opune mai cu samă o regulă fonologică română fără escepţiune in aplicarea ei. Se constatează adică din istoria limbii române, că fie-care latin, când a urmat imediat după guturalele *c* şi *g*, a trecut pretutindine in *lĭ* şi apoi *l* din *lĭ* s'a muiat *l* cu desevêrşire, remânênd numai consonanta palatală *ĭ* (=germ. *j*, span. *y*, etc.), precum:

chiem	lat.	*clamo*,
chiee		*clavis*,
ochiu		**óclus* din *oculus*,

[19]) Vezi *Der Vokalismus des Vulgärlateins*. II, pag. 306 sq.

[20]) Lesiconul românesc de la Buda, pag. 108, stă la îndoeală, dacă verbul rom. *cauţ* trebue să-l derive „de la *capto* sau *cautus*“. **Fr. Diez**, *Grammatik d. Rom. Spr.* I, pag. 476, şi d. **Cihac**, *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* I, pag. 48, s'au hotărit pentru *capto*. Că această etimologie nu poate fi justă, resultă din imprejurarea, că un *p* latin nu s'a vocalisat nicăire in limba română in *u*.

[21]) Despre prefacerea unui *a* inlăuntrul limbii latine in *u*, compară *salsus* (sărat) cu *insulsus* (nesărat) ş. a.

urechie **auricla* din *auricula*,
ghiaţă **glacia*, *glacies*,
ghiindă **glanda*, *glandem*,
ghiindură *glandula*,
ghiem **glemus*, *glomus*,
junghia **juglare*, *jugulare*,
preveghia **perviglare*, *pervigilare*,
unghie **ungla*, *ungula*, ş. c. l.

Afară de această regulă nu trebue de pierdut din vedere nici fenomenul amintit in articulul precedent, că un *e* latin inainte de altă vocală s'a prefăcut in limba română in *i* numai atunci, când *e* a fost neaccentuat; eară un *e* latin accentuat ori a trecut in diftongul *ie*, ori s'a păstrat neschimbat, precum:

mieu in loc de **meu* lat. *meus*,
ḑĕu in loc de **deú* *deus*,
rĕu in loc de **reu* *reus*,
sĕu in loc de **seú* **seum*, *sevum*, ş.a.

După aceste două regule, dintre care cea de'ntâiu este fără escepţiune, cuvêntul latin *gleba*, dacă poporul român l-ar fi moştenit din limba latină, s'ar fi prefăcut in **ghiee*, şi nicidecum in *glie*.

De aici cuvêntul rom. *glie* n'are de a face nemică cu lat. *gleba*, şi prin urmare originea lui trebue căutată afară de limba latină.

Acuma dacă *glie* se reduce la cuvêntul rusesc *glyba* (glie) cu pierderea lui *b*, sau la cuvêntul *glina* (argilă, lut) din limba slovenică vechie, rusească şi polonesă prin o formă intermediară **glinia* (comp. pol. *gliniany*, lut) cu muierea lui *n*, sau la un alt cuvênt oare-care, este o cestiune, care nu ne interesează in studiul de faţă. Scopul meu a fost numai, ca să probez, că legile fonologice ale limbii române se opun la identificarea acestui cuvênt cu cuvêntul latin *gleba*.

Să trecem in urmă la cuvintele *şcoală* şi *băjocuresc*.

D. Cihac a trecut in partea I a dicţionarului etimologic al limbii române, după zisa d-sale, ori-ce cuvênt român de origine latină fără deosebire, dacă acel cuvênt este o moştenire directă din limba latină sau un element latin intrat in limba română prin mijlocirea unei limbi străine. In partea a II insă d-sa ĕşi schimbă această hotărire, şi trece cu droaea din tomul I in tomul al II, care cuprinde elementele străine ale limbii române, toate acele elemente latine, care au ajuns indirect in limba română prin intermediul unei limbi vecine.[22]) Mie mi se pare, că in această strămutare de cuvinte dintr'un tom in altul d. Cihac a scăpat din vedere cuvêntul *şcoală*.[23]) Semnul infalibil, că acest cuvênt nu este şi nu poate fi un element primitiv al limbii române, moştenit direct din limba latină şi păstrat fără intrerumpere până in ziua de astăzi, este conservarea intactă a licidei *l* intre două vocale, fără ca această consonantă să fi suferit rhotificarea cunoscută mai sus. De aici cuvêntul român *şcoală* conform cu hotărirea din urmă a d-lui Cihac n'are ce căuta intre elementele latine ale limbii române, ci trebue strămutat intre cele străine. Remâne numai de resolvit intrebarea, intre care elemente se poate plasa cu siguranţă. Şi această intrebare se lămureşte prin legile fonologice. Se observă din istoria limbii române, că un *s* latin din grupa *sc* nu s'a schimbat in limba română niciodată in *ş*, dacă n'a urmat imediat după *c* vocala *i* sau *e* precum:

[22]) Vezi *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* II. pag. XVII.
[23]) Vezi op. cit. I, pag. 272.

scandula rom.	*scândură*,
scala	*scară*,
scamnum	*scaun*,
scribo	*scriu*,
scrofa	*scroafă*,
scutum	*scut*, ş. c. l.

De aici sibilanta ş din cuvêntul român *şcoală* nu poate fi decât un fenomen fonologic străin. Acest cuvênt, dacă ar fi trecut din limba latină in cea română, ar fi trebuit, in conformitate cu legile fonologice române, pe de-o parte să păstreze intactă sibilanta latină *s* din grupa *sc*, eară pe de altă parte să schimbe licida *l* intre două vocale in *r*, şi astfeliu să primească forma **scoară* (comp. *scară* cu lat. *scala* ş. a.) şi nicidecum *şcoală*.

Dacă urmărim acuma in limbile vecine fenomenul schimbării sibilantei latine *s* in ş, aflăm, că şcoala la albanesi se zice skoli la maghiari i-skola, la sloveni şi serbi şkola şi şkula, la ruşi şkola, la ruteni şkoła, la poloni szkoła (citeşte *sz* ca ş) şi la cehi şkola. Oare mai incape aici indoeala, de la cine a luat românul cuvêntul latin *schola* (citeşte *scola*)?!

In limba germană vechie *şcoala* se numeşte *scuola*, in cea din evul mediu *schuele* şi in cea modernă *schule* (citeşte *sch* ca ş). Aşa dară cuvêntul grecesc σχολή a trecut de la greci la romani, de la romani la germani, de la germani la slavi şi de laslavi la români.

Cuvêntul *bătjocuresc* este in ori-ce cas un verb derivat de la substantivul *bătjocură*. Lesiconul de la Buda ne spune, că substantivul *bătjocură* este „compus din *batu* şi *jocu*“[24]), de unde urmează, că şi verbul *bătjocuresc* trebue să conţie elementele *bat* (= lat. *batuo*) şi *joc* (=lat. *jocus*).

D. Cihac, nemulţămindu-se cu compositiunea verbului român din elemente latine, ne propune in dicţionarul etimologic al limbii române o altă etimologie cu totul nouă, o etimologie, care ĕşi bate joc de ori-ce lege fonologică a limbii române. D-sa ne declară adică, că verbul rom. *bătjocuresc* nu este nici mai mult nici mai puţin decât verbul grecesc modern „βαγυρίζω, insulter, outrager, offenser par des paroles“.[25]) Ce legi fonologice au putut să-l conducă pe d-nul Cihac la identificarea acestor două cuvinte, este un secret nepătruns încă de filologia modernă. In scrierile metropolitului Dosotheiu se găseşte pretutindine in loc de *bătjocuresc* numai forma „batğocuresc“ sau „ğocbaturez“, eară in loc de *bătjocură* numai forma „batğocură“ sau „batğoc“.[26]) Că forma *batjocuresc* cu *t* i-a fost cunoscută şi d-lui Cihac, se vede chiar din frasa citată de d-sa din „*Legile impĕrăteşti*,“ 110: „cel ce prin sîlă va batjocuri fecioara“. Pentru a putè identifica verbul român cu cel grec, am trebuì după legile fonologice secrete aplicate de d. Cihac, să admitem, că românii au zis odată cândva **batjocuriz-esc* şi **jocbaturiz-ez*, eară grecii moderni *βατγυκουρίζ-ω şi *γυκβατουρίζ-ω, şi că românii in cursul veacurilor au prefăcut consonanta labială greacă β (=*v*) in *b* şi silaba greacă γυ in *jo*, eară grecii au pierdut consonantele κ şi τ şi diftongul ου.

Mare a trebuit să fi fost dorul d-nului Cihac, de a sporì cu ori-ce preţ volumino-

[24]) Vezi *Lesicon românescu* etc. pag. 49.

[25]) Vezi *Dictionn. d'étymol. daco-rom.* II, pag. 638.

[26]) Vezi *Viaţa sfinţilor*, luna Septembre, 5; Martie, 117; Septembre, 75, etc.

sitate a părţii II a dicţionarului etimologic al limbii române, când a identificat cuvêntul român *băjocuresc* (vechiu *bătjocuresc*, compus din *bat*=lat. *batuo* şi *joc*=lat. *jocus*) cu cuvêntul grecesc βαγυρίζω, şi la această identificare a aplicat legi fonologice, care ar putè deriva cu multă uşurinţă până şi numele lui *Traian* de la numele *Ivan!*

Inchieând astfeliu articulul al doile din studiele filologice, putem repeta cu drept cuvênt in vederea celor cuprinse in acest articul, că „in cercetări etimologice factorii principali, care lămuresc şi decid originea unui cuvênt, sunt legile fonologice şi insemnarea cuvintelor, eară nu aseměnarea sonurilor“.

(Va urma).

V. M. Burlă.

POESII.

SUVENIRILE.

Cuprins de-al desperării
Chin greu, nemărginit,
A tale suvenire
Le-am stins, le-am risipit.

Acele file pline
De-amorul tău cel sfânt,
Azi sboară 'mprăştiete
Pe aripe de vênt.

Portretul tău, poetic
Cu roze 'mpodobit
Plutește-acum pe valuri,
Uitat şi rătăcit

Ş'acele vițe scumpe
Din părul tău ceresc,
Ş'acel inel, dar magic,
In foc se mistuesc.

Ah! numai suvenirul
Ce ochii-ţi au lasat
Adânc in al meu suflet,—
Cu greu e de sfărmat.

CAND ZIUA BUNA....

Când ziua bună mi-am luat
Amice, de la tine,
Tu vesel şi cu drag glumind
Ai petrecut cu mine,

Şi 'n clipa ce ne-am despărţit
La pept cu foc m'ai strins;
„Mĕ'ntorc... mĕ'ntorc cât mai curĕnd“,
Eu am şoptit cu plâns.

Acum la 'ntors, nerăbdător,
Iubite-alerg la tine,
Dar vai! ai tĕi in cale-mi ies
Cu lacrimi şi suspine.

In jurul meu uimit privesc...
Amice, tu te-ai dus;
Te-ai dus şi când te vei intoarce
Ah! niměru n'ai spus.

UN CANTEC.

Un cântec tu m'ai invĕţat,
Romanţă de iubire,
Şi când ne-am despărţit mi-ai zis:
„Să-l ai spre amintire!

O, suvenir de farmec plin!
Prin ţerile străine
Cu-amor adânc ĕl cânt mereu
Gândindu-mĕ la tine.

Insă de-un timp, un gând sinistru
Adesa mĕ uimeşte;
O draga mea, frumosul cânt
Aşa de trist sfirşeşte!

M. Pompiliu.

AM VISAT

Am visat că lângă tine mă aflam in fericire,
Şi-ţi şopteam de-a mele doruri, de-a mea tainică iubire,
Tu-mi zimbeai cu veselie, te uitai cu drag la mine
Şi-mi spuneai că-s a ta umbră, păşind vecinic după tine.

Insă visul fu ca visul trecĕtor intr'o clipală,
Când te vĕd azi, eşti străină, mĕ cutremur de sfială
Numai inima mea ştie chinurile-mi omeneşti,
Când pe cer insă apare in splendoarea-i argintie
Luna, martur al tăcerii, cu o sfântă bucurie
Aştept ciasul când imi *pare*, când *visez* că mĕ iubeşti.

N. Volenti.

IN REVARSATUL ZORILOR.

Când soarele alungă noaptea păşind incet şi somnoros,
Şi cu privirea sa cea dulce văpseşte cerul măngăios;
Când l'a lui caldă sărutare tresare floarea de pe vale
Atunci, Romănca tinerică eşind in pragul casei sale,

Incepe drăgălaş să strige: „Pui-pui-pui-pui! veniţi la mama“
Şi darnică svĕrlind grăunţe copila nicidecum ia sama,
Cum soarele şiret se'nalţă să vază sinu-i tinerel
Şi cum pe sin şi pe picioare el o sărută uşurel.

La glasul ei ce 'n dimineaţă ca un ceresc căntec resună
De prin copaci şi din poeată cocoşi, găini şi pui s'adună,
Cei mai fricoşi stau pe departe, cei indrăzneţi aproape vin
Ear puiii mici, insă obraznici ĕi sar pe umĕr şi pe sin.

Cocoşii iau grăunţe 'n gură; „Tic-tic-tic-tic“ gingaş fac ei
Chemănd găinile la dĕnşii, chemănd pe puiii sprintenei,
Ear ei şi ele vin in fugă ĕi inconjoară şi din gură
Unii grăunţe iau cu voe ear alţii răpede le fură.

Atuncea doi cocoşi la luptă s'apucă aprig şi'nfocaţi.
„Huş“ Romăncuţa le răcneşte nevrĕnd să-i vază sângeraţi,
Svĕrlind grăunţe ĕi goneşte uşoară şi cu veselie
Căci, ea nu vrea rĕsboiu şi sănge in pacînica-i impĕrăţie.

AM UITAT...

Am uitat să dorm iubită
Decănd tu m'ai inşelat,
Ş'a mea buză vestejită
Să zimbească a uitat.

Cum pe mări infuriate
De văslaş barca lipsită
Greu de val şi stinci se sbate —
Astfel inima-mi sdrobită

E bătută de suspine
Şi liman sunt ochii tĕi!
Tu o ştii aceasta bine,
Tu o ştii—insă n'o vrei.

CAND AM GRESIT?

Drăguța sufletului meu,
Tu stea pe-un cer in noapte,
Tu zimbet drag in chinul greu,
Tu raiu cu sfinte șoapte;

Greșit-am eu când te-am iubit
Atăt de-adănc și sfănt?
Greșii c'am ascultat uimit
Al tĕu ceresc cuvĕnt?

Greșesc dacă și-azi pribeag
Pe urme-ți umblu mut?
Ori am greșit—o, ănger drag
Atunci când te-am crezut?

AM VISAT...

Am visat că ĕți cântasem o frumoasă poesie
Și resplată pentru dĕnsa tu mi-ai dat un sărutat;
Că, erai cam îmbătată de-o cerească bucurie,
Că, spre-a-ți spune fericirea-mi numai lacrimi am aflat.

Dar când m'am trezit iubito, depărtat eram de tine
Și a sărutării urmă pe-a mea gură n'am simțit...
Nici frumoasa poesie nu era, nici dulci suspine;
Ear pe căpătâiu-mi lacrimi multe .. multe am găsit.

RUGAT-AM...

Rugat-am vĕntul dimineței
Ca să usuce plânsul meu,
Să-mi ușureze greul vieței—
Dar el grăbit s'a dus mereu.

Rugat-am blânda rândunică
Să 'mpărtășească jalea mea,
Dar ea sburat-a ușurică
Cântându-și fericirea sa.

Rugat-am floarea cea frumoasă
A mea durere să asculte,
Dar ea s'a strins biata, sfioasă,
Șoptind: „Destul...și eu rabd multe!“

Și incotro îndreptam glasul
Mi-a dat respuns tot al meu glas,

Şi incotro indreptam pasul
Nemăngăet am tot remas.

Ah! dacă tu a mea iubită,
Tu soare drag, tu Dumnezeu,
Ai ris de inima-mi sdrobită...
De la străini cer milă eu?

S'A DUS...

S'au dus floricelele
S'au uscat vălcelele,
Şi cu florile frumoase
S'au dus zilele voioase.
Şi zilele care vin
Pe-amintiri toarnă venin.
După ele ochiu-mi plănge
Dar inima nu se frănge,
Să mai ţie ĕi e dat
Căci mai are de răbdat.

Ioan S. Neniţescu.

BIBLIOGRAFIE.

Abecedar pentru clasa I de la şcoalele urbane şi rurale, de Victor Dogar. Iaşi, 1880. O carte de 108 pagine.

Ca toate abecedarele mai nouĕ, şi acest abecedar are patru părţi, anume: linii cu posiţii şi direcţii felurite care servesc de pregătire pentru formarea literelor, invĕţarea citirii şi a scrierii, bucăţi de lectură, şi in fine elemente de calcul pe care autorul ĕl numeşte *comput*.

Lăsănd de-o parte liniile şi calculul, lucrurile cele mai uşoare pentru un autor de asemene cărţi, ne propunem a cerceta in scurt, intru căt corespund celelalte două părti cu ideea ce avem despre un abecedar bun.

Citirea impreunată cu scrierea este intocmită in următorul chip:

Inceputul se face cu vocalele curate şi căţiva diftongi, apoi urmează una căte una consonantele care se combină cu fie care vocală, alcătuindu-se silabe. După aceste combinaţiuni se inşiră cuvinte şi propositiuni cu litere cunoscute, drept exerciţii. Succesiunea literelor are de temeiu gradul de uşurinţă al rostirii lor. Deaceea liquidele *n*, *m*, *l* le vedem inaintea tuturor celorlalte consonante. Litera *c*, fiind un semn pentru două sunete deosebite, se studiează mai ăntăi ca semn al sunetului *k* şi pe urmă, după multe alte litere, ca semn al sunetului ч. Tot aşa cu litera *g*. Pentru vocalele inchise ъ, ѫ neexistănd căte un semn unic, se dau dintru'ntăi semnele cele mai obicinuite, adică *ă î*, şi earăşi mai la urmă celelalte semne *ĕ ê â û*.

In multe privinţe această parte a abecedarului ne pare a fi conformă cu cerintele pedagogiei de azi. Ne-au plăcut mai cu samă două lucruri: modul cum se face citirea impreună cu scrierea şi inşirarea silabelor. Aceleşi cuvinte şi ziceri se găsesc pe pagina stingă cu litere de scris ear pe pagina dreaptă cu litere de tipar; silabele nu sunt despărţite prin linioară, ci printr'un spaţiu potrivit. O impresiune plăcută ĕţi fac şi literele cele rotunde şi espresive.

Are insă acest abecedar şi scăderi destul de insemnate. Astfel chiar la inceput intre combinaţiunile vocalelor simple se pun şi diftongii *ea*, *oa*, *io*, *ie*. Aceste combinaţiuni, fiind insă mult mai

grele la rostit decăt diftongii proprii, trebueau lăsate mai la urmă. Apoi limba noastră fiind foarte bogată in diftongi, un abecedar trebuea să insiste asupra lor. Dar in abecedarul de faţă tractarea lor se mântue in lecţia cea de 'ntăi. Mai departe autorul pare a fi avut in vedere numai şi numai cunoaşterea literelor şi citirea cuvintelor cu silabe uşoare la rostit, de oare-ce cuvinte cu mai multe consonante consecutive se găsesc puţine. Un abecedar de astăzi trebue să ţie samă de toate particularităţile limbii.

Trecĕnd acum la partea a 3, adică la bucăţile alese pentru citire curentă, cu toată asigurarea autorului de-a fi ales bucăţi uşoare şi căt se poate de potrivite, cată să mărturisim, că cele mai multe nu-s pentru un abecedar, şi la dreptul vorbind nici pentru altă carte de şcoală. Sunt scrise intr'o limbă greoae, aspră şi de multe ori neromănească. D. Dogar in loc să se mulţămească cu bucăţi recunoscute de prin alte manuale pentru invĕţămĕntul primar, a vrut să fie original şi a tradus mai toate bucăţile sale dintr'un abecedar german din Austria de Dr. G. Ulrich, I. Vogl şi Fr. Branky. Dacă insă a compune ceva original, fie chiar şi pentru copii, este un lucru greu, nu este tocmai uşor nici a traduce. Dovadă frazele următoare:

„Am doi ochi limpezi şi curaţi, care se intorc in toate părţile.“ In original această cugetare este esprimată in mod natural, romăneşte ea pare foarte ciudată.

„Am doi ochi cari vĕd toate
Căte in lume sunt create.
Vĕzul i'a dat Dumnezeu,
Şi ce vĕd e lucrul sĕu.

Cu a mea gură pot vorbi
Spun ce 'n mine pot gândi.

Am inimă cu simţire,
Cu viaţă şi iubire;
Ştiţi cine mi-a pus-o in pept?
Dumnezeu cel inţelept.

Eată versuri frumoase din „Micul şcolar“:

Indată ce sună al şcoalei clopoţel
Cartea şi tăbliţa le pun in ghiosdănel.
In şcoală cănd intru cu multă tăcere
Merg de m'aşez la locu-mi de şedere,
Şi ca să invĕţ multe profesor' ascult,
De aceea şi el mĕ iubeşte mult.

Aceste rănduri nu ne probează altă decăt că d. Dogar se incearcă a face versuri pe socoteala „micului şcolar“.

Pănă unde merge mania autorului de-a se arĕta original, ne arată faptul următor: Abecedarul din Austria se inchee cu imnul popular austriecesc „Gott erhalte...“ Trebuia ca şi un abecedar din Romănia să aibă o incheere de felul acesta, deci se tipăreşte „Ginta latină“. Adevĕrat, un cântec de valoarea şi insemnătatea „Gintei latine“ este bine să fie respăndit, insă la copii de 6, 7 ani? Nu inţelegem prin ce metodă magică am putè face pe asemine şcolari fragezi să pătrunză ideile din poesia aceasta?

In timpul mai nou, cu introducerea invĕţămĕntului intuitiv şi aplicarea feliuritelor metode renumite in lumea pedagogică germană, mulţi dintre profesorii şi autorii noştri se inspiră din cărţi germane. Ar trebui insă să fim cu mare pază, ca să nu alterăm earăş originalitatea cugetării şi limbii noastre, dupăcum ni s'a intĕmplat cu influenţa franceză. Căt rĕu poate aduce o imitare oarbă, fără chibzuinţă, avem un exemplu pipăit in Romănii transilvăneni, care scriu intr'un stil greoiu şi neromănesc numai din causă că instrucţia din şcoalele lor este supusă intr'un mod fatal nespusei inriuriri a spiritului german.

M. Pompiliu

Novele de *N. Gane* Volumul I. Un vol. de 317 pag. Iaşi 1880. Volumul II are să apară in curĕnd.

Raport relativ la ridicarea planului geologic al Băilor Slănicului şi a imprejurimii lor. O broşură Iaşi, 1880.

Discursul d-lui I. C. Stoicescu, procuror la Curtea apel de Bucur. ţinut la 16 Aug. a cur şi **Respunsul d-lui Ad. Kantacuzino** pr. preşed. 1 broşură Bucureşti 1880.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui D. M. Foarte slab.
D-lui A. I. Ş. in B. Absolut imposibil. Lung şi confus!
D-lui M. G. „Nu ca cănd eu am venit...“
Ce cacofonie!
D-lui I Ol. Iaşi Traducerea nu e bună.

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* **Tipografia Naţională.**

Anul XIV. — No. 8. 1 Noembre 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

PETREA DASCALUL.

Istorisire venatorească.

Au trecut douĕzeci şi cinci de ani de cănd au avut loc această intămplare. Erau frumoase vremi pe atunci, nu doar că mi se păreau mie, fiindcă eram tĕnĕr, dar intr'adevĕr aşa erau, căci un soare vesel se ridica la rĕsărit asupra noastră, incărcat cu bunuri la care cei mai mari Domni ai ţerii abie de au cutezat să viseze; şi idei nouĕ prinseră atunci să incolţească in inimi şi viaţă nouă să curgă prin vine. S'ar fi zis că Dumnezeu ĕşi intorsese faţa spre noi. N'aş fi rĕscolit de sub vĕlul trecutului aceste amintiri ale unor vremi ce nu mai sunt, dacă intămplarea de faţă n'ar avè oare care legătură cu mişcarea de renaştere ce a frămĕntat atunci pămĕntul nostru.

Se isprăvise rĕsboiul Crimeei, trupele austriace se retrăsese din ţară şi pacea de la Paris ne promitea unirea Principatelor, mărirea teritorului cu o parte din Basarabia, neatĕrnarea politică şi multe altele care ne inflăcărau minţile.

In timpul acela dar, de frumoasă amintire, doi lorzi engleji care luase parte la comanda superioară a oştirilor aliate din Crimea, auzind că Moldova e o ţară ăncă primitivă, cu obiceiuri patriarcale şi cu munţi plini de urşi, veniră anume din Sevastopol in Galaţi cu hotărire de a se desfăta la un vĕnat de urşi, ceea ce de mult timp locuitorii Angliei nu mai pot face in insulele lor. Ei erau bogaţi căci livrele sterling sunau in buzunarele lor, erau serioşi căci mai nu vorbiau unul cu altul, erau fudui căci se ţineau totdeauna cu găturile ţapene şi abie de scoborau ochii pe vre un obraz omenesc. Nalţi şi subţiri, şi totdeauna bine imbrăcaţi şi peptĕnaţi ei priviau lumea cu gravitate prin geamul ochelarilor, vroind par'că inadins să pue oare care distanţă intre ei şi lume.

Ei plecară intr'o trăsură cu opt cai de poştă pregătită de părcalabul de Galaţi, şi apucară drumul spre munte la o moşie către proprietarul căreia aveau anume scrisori de recomendaţie. Cine nu-şi aduce aminte cum erau pe atunci drumurile la noi! Cu toate aceste surugiii căi ora nu le păsa nici de drum nici de cai, dar care mirosise bacşişul gras,

mănau de olac de scăpărau copitele cailor, trăsniau din biciu, chiuiau cât le lua gura, incât bieţii engleji, hurducaţi in trăsura ce se legăna ca o barcă bătută de valuri, nu-şi mai simţiau nici frizura netedă, nici ochelarii drepţi pe nas. „*How original!*“ zise intr'un tărziu unul din lorzi către celalalt. „*How original!*“ respunse acesta ca un eco, apoi ambii tăcură luându-şi fie care aerul serios obicinuit.

Au mers astfel o zi intreagă pe drumuri nebătute, trecênd prin vaduri de riuri, peste şanţuri, peste podeţe ale căror scânduri jucau sub roatele trăsurei, până când inspre sară ajunseră la moşia dorită. Proprietarul care era prevestit de mai nainte de părcălabie ĕi primì cu mare alaiu ca pe nişte oaspeţi aleşi. Dulceţile, cafelele negre cu caimac, ciubucele cu imamele de chihlimbar se infăţişară pe dată dinaintea lor după obiceiul păméntesc, apoi nu trecù mult şi proprietarul ĕi introduse in sufragerie unde ĕi aştepta o masă bogată pe acărei pănză albă figurau cu cinste brănzurile de munte, păstrăvii afumaţi, bujeniţă de căprioară, cataifurile, vinurile de Odobeşti şi Cotnari şi câte şi mai câte alte producte alese ale ţerei.

Ear lorzilor toate li se păreau ciudate: şi mâncările şi obiceiurile şi forma caselor noastre de la ţară cu balcoanele lungi şi acoperemêntul ţuguet, şi gardurile cu spini, şi cumpenele de la fântână şi mai cu samă poştele despre a căror ciudăţie se resimţiau încă, dar nu dădeau nici un semn de mirare căci ar fi fost incontra demnităţii lor. Numai câte un: „*How original!*“ ziceau din vreme in vreme, insă şi acesta cu multă cumpătare.

După masă proprietarul chemă pe vênătorul său Petrea Dascalul şi-i porunci ca adouazi să ducă numai decât pe lorzii engleji la urşi.

— Ascult! respunse Petrea Dascalul cu un aer de supunere ce insemna că porunca stăpânească va fi negreşit indeplinită.

Petrea Dascalul mergea la urşi ca la un vênat fără nici o insemnătate. El ucisese atâţia in viaţa sa, incât, ne mai avênd destule degete la mâni şi la picioare ca să-i numere, le perduse, cum am zice, răbuşul; numai stăpânul său care-şi făcuse feliurite şubi şi aşternuturi de picioare din blănile lor, ţinea anume socoteală de dênşii.

In lunga lui indeletnicire vênătorească, el ajunsese să ştie anume fie care urs sau ursoaică de câţi ani este, câţi pui are, in ce bârlog şede, la ce părĕu s'adapă; şi când stăpânul său ĕi zicea: „Măi Petrea, să-mi aduci mâni un urs“ el se ducea totdeauna la sigur. Şi doar nu era vre un om arĕtos sau mai deosebit Petrea Dascalul; din contra era mic de stat, avea chipul blajin şi oare care stingăcie in mişcări. Faţă cu stăpânul său abie de indrăznia să ridice ochii din pământ. El fusese crescut de tată-său ca să fie dascal de biserică. Insă toate le făcea pe dos in slujba bisericească. In loc să curăţe luminările de mucuri cu cleştele cele lungi, el le stingea, şi cadelniţa o arunca cu atâta neghibăcie incât imprăştia cărbunii pe jos. Numai la impărţeala colivei cerea totdeauna o parte nepotrivită cu meritele lui dăscăleşti. Intr'o zi, mergênd de şagă cu un hleab de puşcă imprumutat, la un vênat de urşi ce dăduse stăpânul său in munte, se nimerì că tocmai el impuşcă ursul, şi deatunci prin-

zĕnd gust la astfel de dihănii, imbrăţişâ meşteşugul vĕnătoriei in locul breslei dăscăliei, păstrăndu-şi de la această din urmă numai numele.

Englejii căndu ĕl vĕzură prin stecla ochelarilor lor aşa mic şi nechipos, imbrăcat cu suman şi cu opinci, invĕrtindu-şi căciula dinaintea stăpănului sĕu ca un nemernic ce nu ştie cum să-şi poarte mănile, se arĕtară foarte necrezĕtori.

„Dar insfirşit cine ştie? işi ziserĕ ei intre dĕnşii, aice toate sunt ciudate!“

A doua zi in zori de ziuă pe căndu lorzii dormiau mai bine, visănd poate despre ciudăţia obiceiurilor şi a poştelor noastre, Petrea Dascalul bătù la uşa lor indemnăndu-i să plece. Ei insă, cu toată nerăbdarea ce aveau de a da pept cu urşii, nu deschiseră uşa pănă mai intăi nu-şi raseră barba, nu-şi peptĕnară pĕrul cu ingrijirea obicinuită, astfel ca nici un fir de pĕr să nu fie smintit de la locul seu, şi gătiţi fie care de la ghetre pănă la pălărie căte cu un costum nou vĕnătoresc, anume cumpĕrat din Londra, plecară impreună cu Petrea Dascalul pe cărarea muntelui in sus, avĕnd in urma lor alţi patru puşcaşi din sat.

Vremea era frumoasă, aerul viu şi recoros, şi in spre partea şesului la rĕsărit, soarele se inalţa vesel pe un cer cuprins de foc.

Tăcuţi urcau englejii la deal, cu pas regulat şi cu aerul serios a unor oameni ce merg intr'o gravă intreprindere, numai Petrea Dascalul blajin cum era el şi cam slobod la gură, mai schimba din căndu in căndu căte o şagă cu tovarăşii sĕi din sat. Trei ciasuri intregi ei suiră mereu in sudoarea frunţii şi nu odată englejii se impedecară de bolovanii de pe drumul strimt şi petros al muntelui, nu odată pălăriile lor impodobite cu pene de struţ se aninară de crengile brazilor, nu odată se vĕzură siliti să dee măna lui Petrea Dascalul prin locurile unde prăpastia se prea apropia de cărare, dar aceasta nu era lucru de mirare, nefiind marii lorzi deprinşi să umble prin locuri aşa *tari* cum zic ţĕranii noştri.

Pe la amiază zi Petrea Dascalul ĕi oprì intr'o desime mare unde era o mulţime de bolovani şi cioate rĕsturnate, care păreau a fi aduse de puhoiu.

— Aice e ursul! zise Petrea Dascalul.

Atunci figurile lungi şi solemne ale lorzilor se făcură şi mai lungi şi mai solemne, căci dorul lor era acum aproape să fie implinit: aveau insfirşit să dee ochi cu sahastrul Carpaţilor şi să aibă ce istorisì despre lupta cu dĕnsul căndu se vor intoarce in ţara lor. Ei ĕşi inarmară puştile nu fără oare care bătae de inimă deşi de altfel erau despreţuitori de primejdii, şi stătură cătva timp in aşteptare; dar ursul nu se arĕta. Atunci ei aruncară o privire intrebătoare asupra lui Petrea Dascalul, ear acesta, inţelegĕnd găndul lor, le arĕta pintre cioate şi bolovani o gaură deschisă prin care abie ar fi putut intra un om in brănci.

— Aici e ursul, adause Petrea Dascalul, arĕtănd gura visuniei. Apoi el şi ceilalţi puşcaşi, luănd căte o cioată in măni, prinseră să facă larmă imprejur.

— „Sai Catarină!... Nu te da Gavrile!... Diha Martine!... strigau ei necontenit, insă cu toată gălăgia ce făceau, ursul nu vroia să easă intru intimpinarea musafirilor sĕi.

— Doarme ca boerii după masă, băgă de

samă Petrea Dascălul; să-l afumăm puţin, să-i treacă mahmuria. Atunci Petrea, căutând cu luare aminte imprejurul visuniei, găsì o a doua gaură tăinuită sub cioate şi frunzari, pe care urşii totdeauna şi-o păstrează pentru retragere in caz de primejdie. El o curăţì bine şi făcù chiar lăngă dënsa un foc de uscături pentru ca fumul să intre inlăuntru şi să silească pe urs să easă pe cealaltă parte. Dar nici cu acest mijloc nu isbutì, căci fiind vënt, fumul in loc să intre in visunie se imprăştia in toate părţile.

In vremea aceasta flegmaticii englezi incepură să dee semne de nerăbdare, crezënd că Petrea Dascalul in care de la inceput nu pre avusese incredere, era cu adevërat un şiret ce-i purta cu vorba.

— E trăndav ursul, zise Petrea cam necăjit, nu-l scoţi cu una cu douë de la tabietul lui... Dar eu i's popa!

Apoi el băgâ măna in torbă, scoase o luminărică de ceară albă, o lipì la buza puştii deasupra ţelului, o aprinse zicënd că la prohod trebue şi luminare, se puse pe brănci şi cu puşca intinsă şi inarmată intrâ voinicește in visunie. Lordul cel mai nalt şi mai necrezëtor, care nu se aştepta la una ca aceasta, se uita acum nemişcat şi cu ochii holbaţi cum Petrea Dascalul se tărăia incet, incet in visunie, cum ëşi introduse mai intăi capul, pe urmă umerii, apoi picioarele, ear după ce nu mai vëzù nimic, strigâ: „*How original!*“ insă cu un glas schimbat cum nu i se intămplase din ziua asaltului turnului Malacof. Ear celalalt lord, cuviincios ca totdeauna, ëşi ştergea cu batista sudoarea de pe frunte provenită negreşit din căldura soarelui, insă nu repetă de astă dată cuvintele tovarăşului sëu ca de obiceiu.

După căteva minute de o aşteptare groznică in care numai inimile ëşi păstrase mişcarea, se auzì deodată un trăsnet de puşcă urmat de un muget sëlbatic, infricoşat, cu atăt mai infricoşat cu căt venea din intunericul de sub pămënt unde era ştiut că numai moartea putea să hotărească intre om şi fiară. Apoi se făcù earăş linişte adăncă, linişte de mormënt in timp de mai multe minute lungi ca seculele, in care lorzii abie de 'şi mai puteau păstra cumpătul. *Acu-i acu!...* găndia fie care in sine. Dar lucru infiorător, liniştea ţinea mereu; nici un semn nu venia de sub pămënt... Ce se petrecea oare acolo?... Negreşit nu era bine de vreme ce Petrea Dascalul după impuşcătura lui nu mai eşia la lumină, căci dacă ar fi fost el invingëtorul ce ar mai fi stat in lăuntru? ...Căud eată... se auzì la gura visuniei un foşnit curios, mai mare decăt l'ar fi putut face un om, şi cioatele şi petrele incepură să se mişte. Momentul era suprem; lorzii inţepeniţi, cu ochii indreptaţi spre visunie, cu puştile la ochi şi degetele pe trăgëtori stăteau gata să aprindă in dihania ce se vestia, şi tămplele lor se băteau atăt de puternic incăt ochelarii le jucau pe nas. Dar spre marea şi nemărginita lor mirare, in loc de dihanie se vëzură deodată picioarele lui Petrea Dascalul, apoi umerii, apoi capul şi după ce Petrea eşì de tot, ţinënd intr'o mănă puşca şi in cealaltă o frănghie, aruncâ răpede capëtul ei celorlalţi patru puşcaşi strigănd: „Trageţi băeţi vërtos!...“ Atunci căteşi cinci prinseră să tragă din rësputeri şi eată că o cogemite ursoaică moartă, lovită drept in

frunte şi legată cu frănghia de gât eşì de sub pământ.

Uimirea englejilor fù atât de mare vĕzĕnd isbânda lui Petrea Dascalul incât de astă dată uitându-şi demnitatea, şi distanţa socială ce-i despărţia de dĕnsul, incepură să-l stringă de mână cu o căldură neobicinuită cumpătatului temperament englezesc.

Ear Petrea Dascalul care atunci pentru prima oară avù fericirea să facă cunoştintă cu livrele sterling ale Marei Britaniei se uita nedumerit când la strălucitoarea monedă ce curgea gărlă in palma sa, când la lorzii cei cu figurile de un cot, avĕnd aerul a le zicé: „Banii, nu-i vorbă ĕi primesc eu, dar voi ce dracul de vĕ miraţi aşa de mine, că doar nu mi-i intăia oară să mĕ bag in bărlogul ursului?“

Apoi după ce fiara fu aşezată la o parte de gura visuniei, Petrea se scărpinâ in cap zicĕnd cu glasul sĕu blajin:

— Socoteala nu-i incheetă; mai am un muştereu in bărlog: cinstita faţă a unei beizadele.

Şi earăş aprinse o luminare de ceară albă, pe care o lipì de buza puştei, earăş intrâ pe brănci in visunie, earăş se auzì o o impuşcătură ş'apoi un mornăit inăduşit, şi după vr'o căteva minute, de astă dată mai puţin lungi, mai puţin infricoşate decât acele de'ntăi, eşì Petrea Dascalul cu beizadeaua legată de gât şi o aşezâ lângă mumă-sa Domniţa Catarina.

— I-am blagoslovit pe amundoi, zise el aşezându-se spre odihnă pe un trunchiu de de copac, şi era drept să se odihnească căci muncise din greu şi cu sporiu.

Ear lorzii care trecuse peste atătea mări şi ţĕri pentru a venì la noi să impuşte urşi, avură nenorocul să-i vază impuşcaţi gata de mâna altuia, şi se intoarseră fără măcar să fi dat un foc, ducĕnd cu dĕnşii numai amintirea culeasă in mijlocul fiorilor de spaimă despre mijlocul ciudat cu care se ucid urşii in ţara noastră patriarcală.

Cu o parte din livrele sterling Petrea Dascalul şi-a măritat o fată, cea din urmă ce-i remăsese in casă, ear cu cealaltă parte şi-a făcut sie-şi o mică zestrişoară pentru zilele bĕtrâneţelor. Nu tărziu după aceea, proprietarul moşiei primì din Londra o scrisoare cu rugăminte să inmâneze lui Petrea Dascalul, ca semn de neuitare din partea lorzilor, portretele fotografice ale lor insoţite de douĕ puşti foarte scumpe eşite din cea mai renumită fabrică a Engliterei, cum şi un numĕr a ziarului *The Illustrated London News* in care era desemnată cu mult adevĕr fioroasa scenă a intrării lui Petrea Dascalul in visunia ursului.

Dar urmarea cea mai de căpetenie ce au avut această mică intâmplare, a fost că amundoi lorzii iubitori de vĕnat, au apărat călduros in camera de sus a Angliei drepturile ciudatelor ţĕri dunărene cu surugii nebuni şi vĕnători ce se bagă in visunia ursului, şi nu puţin contribuì puternica lor voace intru a fi recunoscută *Unirea* mult dorită a Principatelor române şi alegerea indoită a *Colonelului Cuza*. Mici lucruri au căte odată mari urmări, căci nime nu ştie unde pot rĕspunde capetele firelor care leagă una de alta faptele omeneşti.

N. Gane.

LITERATURĂ RELIGIOASĂ POPULARĂ

adunată de Episcopul Melchisedek.

IMN CATICHETIC.

O Diece pre 'nvĕţate, [1])
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce e unul?
— Unul e Dumnezeu bunul,
Care 'n ceriuri locueşte
Şi pe noi ne stăpăneşte.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune-ne acuma nouĕ:
Ce sunt cele douĕ?
— Douĕ firi in Christos a mărturisì,[2])
Şi douĕ table ale lui Moisi.[3])

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt trei
Şi tot unul intru ei?
— Trei feţe sunt
In unul cel sfănt,
Care 'n ceriuri locueşte
Şi pre noi ne stăpăneşte.
Mai sunt ăncă trei,
Care 's deosebiţi intre ei:
Trei Patriarchi ai vechimii, [4])
Cinstiţi şi la noi chreştinii.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune, ce sunt patru,
Că apoi intreb pe altul?
— Patru sfinţi evanghelişti, [5])
Ai lui Christos ucenici.
Patru sfinţi Prooroci mari,
In credinţă foarte tari.[6])
Sunt patru şi poruncile pentru Dumnezeu
Pe care trebue să le ştiu şi eu.[7])

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt cinci,
Căci ai ştiut păn' aici?
— Cinci sunt ranele Domnului,[8])
Pentru păcatele omului

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt şese?
— Sunt invĕţuri prea alese:
Şese porunci pentru aproapele,[9])
Spre a-l iubì ca pe fratele.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,

[1]) *Diac.* In vechime se numea omul cărturar, care ştia a scrie. Dieci se numeau logofeţii ce scriau prin canţelariile statului
[2]) Firea dumnezeească şi cea omenească.
[3]) Pe una era poruncile pentru dragostea către Dumnezeu, pe alta cele pentru aproapele.
[4]) Avraam, Isaac şi Iacov.
[5]) Matheiu, Marcu, Luca şi Ioan
[6]) Isaia, Ieremia, Esechiil, Daniil.
[7]) 1. Că unul este Dumnezeu cel adevĕrat; 2. a nu se inchina la Idoli; 3. a nu lua numele Domnului in deşert; 4. a păzì ziua Sămbetei.
[8]) Doue la mănі, douĕ la picioare, una in coastă.
[9]) 1. A asculta şi a iubì pe părinţi; 2. a nu ucide; 3. a nu curvì; 4. a nu fura; 5. a nu mărturisì strimb; 6. a nu poftì cele ce sunt a altuia.

Spune, spune: ce sunt şepte,
Ori vrei altul să te 'ndrepte?
— Şepte taine creştineşti,[10])
Ş'atătea daruri Dumnezeeşti.[11])
Şepte mile trupeşti,
Şi tot pe atătea sufleteşti.[12])
Mai sunt şepte păcate de moarte,[13])
De care să ne ferim cât se poate.
Şepte soboară mari s'a adunat,
Care credinţa au apărat.[14])

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt opt,
A aştepta mult nu pot?
— Opt glasuri bisericeşti,
Pentru cântări duhovniceşti.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt nouĕ,
Şi ce folos ne dau nouĕ?
— Sunt nouĕ cete îngereşti,[15])
Ce fac poruncile Dumnezeeşti.

Mai sunt nouĕ porunci bisericeşti[16])
Ce trebue ca să le păzeşti,
Ca sufletul să-ţi mântueşti
Încă nouă roduri ale Duhului sfânt,
Ce semne ale desăvĕrşirii sunt.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune, spune: ce sunt zece,
Până ce rândul nu-ţi trece?
— Sunt zece porunci dumnezeeşti,
Temelia legii creştineşti:
Mai sunt încă zece goane păgâneşti
Asupra bisericei creştineşti.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune: ce sunt unsprezece,
Şi numĕrul lor mai mult nu merge?
— Unsprezece stihiri ale invierii,
Ce se cântă la sfirşitul lăudării.
Mai sunt unsprezece soboară locale,
Ce merg cu cele mari tot pe-o cale.

O Diece pre 'nvĕţate,
Care 'nveţi la şcoală carte,
Spune: ce sunt doisprezece?
— Lor lumea să li se plece;
Că sunt Apostolii Domnului
Ce dau învĕţătură omului.
Mai sunt doisprezece prooroci mici
Ai legii vechi dascăli şi ucenici.

[10]) 1. Botezul; 2. mir-ungerea; 3. impărtăşirea; 4. preoţia; 5. pocăinţa; 6. nunta; 7. eleosănţirea sau maslu.

[11]) 1. Înţelepciunea; 2. înţelegerea; 3. sfatul; 4. tăria; 5. conştiinţa; 6. evsevia sau buna cinstire; 7. Frica de Dumnezeu.

[12]) Faptele milei trupeşti: 1. a hrăni pe flămând; 2. a adăpa pe însetat; 3. a îmbrăca pe gol; 4. a cerceta pe închişi; 5. a cerceta pe bolnavi; 6. a da ospitalitate străinilor; 7. a îngropa pe morţi.—Faptele milei sufleteşti: 1. a abate de la păcat; 2. a învĕţa pe neştiutori; 3. a da sfat celui ce cere; 4. a ne ruga pentru aproapele; 5. a mângâia pe scărbiţi; 6. a răbda asupririle; 7. a erta greşalele altora.

[13]) Păcatele de moarte: *mândria, iubirea de argint, curvia, zavistia, lăcomia, ţinerea aminte de rĕu, lenevirea.*

[14]) 1. De la Nichea; 2 de la Constantinopol; 3. Efes; 4. Chalchidon; 5. Constantinopol 2-le; 6. Constantinopol 8-le; 7. Nichea 2-le.

[15]) 1. Scaunele; 2. cheruvimii; 3. serafimii; 4. stăpâniile; 5 domniile; 6. puterile; 7. îngerii; 8. archanghelii; 9. puterile.

[16]) 1. a ne ruga lui Dumnezeu şi a merge la biserică; 2. a păzi patru posturi; 3. a respecta persoanele bisericeşti; 4. a ne mărturisi păcatele şi a ne impărtăşi; 5. a nu ceti cărţi ereticeşti; 6) a ne ruga pentru cei mai mari; 7. a păzi posturile şi rugăciunile ce s'ar orândui de episcopi la timpuri de nevoe; 8. a nu răpi lucrurile afierosite bisericei; 9) a nu face nunţile în zilele oprite, şi a nu merge la privelişti neertate.

Douesprezece incheeturi ale credinţei
creştineşti
Fără ele nu poţi să te mântuesti.
Pe care trebue să le prăznuesti.

COLACARIE.
sau Discursuri populare la Nuntă.

Când vine nunta ca să iee mireasa, atunci intră in casa miresei colăcarul, cu doi voinici, şi urează aşa:

Buna ziua! buna ziua! nuntă frumoasă,
In casa Dumilor voastre!
Nu vĕ vom intreba de viaţă,
Că ştim că este cu dulceaţă,
Nici de traiu, că este frumos,
Din mila Domnului Christos.
Dar Dumnevoastră să ne intrebaţi:
Ce umblaţi, ce căutaţi?
Noi, ce umblăm, ce căutăm?
Sama bine să ne dăm.
De vreme că a-ţi stătut a ne intreba,
Noi sama pre bine vom da.
Şi dumnevoastră să nu socotiţi
Că suntem nişte oameni pribegiţi.
Că impĕratul nostru de cu sară,
Au dat veste in ţară,
Şi multe oşti se adunarĕ
Şi au purces la vĕnare.
Şi au umblat codrii infrunziţi,
Cămpii cei infloriţi,
Munţi şi dealuri rĕci,
Şi văile cu isvoarĕ şi sălci,
Şi al nostru puternic impĕrat
Peste nici o urmă de fiară n'a dat.
Şi strinse sfetnici şi Filosofi,
Archierei şi Bogoslovi.
Şi toţi l'au sfătuit şi l'au indemnat,
Să meargă in cămpul Rusalimului [1]) la vĕnat.
Pămĕntul au incunjurat,
Şi peste urmă de fiarĕ au dat.
Impĕratul nostru ear strinse Filosofii,
Archiereii şi Bogoslovii;
Cu ei se sfătuea şi grăea,
Care, cum capul ĕi ajungea.
Eară dintre toţi s'a ales unul mai mic de stat, [2])
Dar mai vrednic la rĕspuns şi sfat.
In picioare el că s'a sculat
Şi din gur' aşa au cuvĕntat:
„Bucură-te impĕrate! Că aceasta este urmă de zină, [3])
Ca să fie cu impĕratul impreună.
Bucură-te impĕrate! Că aceasta este floare de Raiu,
Ca să fie impĕrăţiei tale de bun traiu.“
Şi atunci tĕnĕrul impĕrat
In scări de argint s'a inălţat,
Şi peste toată oastea a căutat,
Şi m'au ales pe mine, cu aceşti doi voinici,
Ca pe nişte slugi ai lui mai mici,
Din cei mai buni bărbaţi
Şi la graiuri invĕţaţi.
Şi ne-au trimis pe semnele pămĕntului,
Pe crăngurile ceriului,
Pe lumina stelelor,
Pe curgerea apelor.
Când la această cinstită casă,
O stea din ceriu jos ni se lasă,
Rĕspunsul acum in grabă să ne easă.
Conacul deci să ne gătiţi,
Ca pe impĕratul să primiţi.

Buţi cu vin,
Şuri de fĕn,
Ialoviţă grasă,
Copila cea frumoasă,
Să şadă cu impĕratul la masă

Că impăratul nostru nu vine cu vr'o mănie,
Nu cu arme, sau cu vr'o tărie,

---

[1]) Ierusalimul, ca un loc sfânt, se pomeneşte aici numai spre a inălţa valoarea locului de unde se ia mireasa, şi spre a curteni pe părinţi.

[2]) Turnura aceasta se găseşte foarte adeseori in poveştile românului; adică minte mare la persoane, care la vedere s'ar părè mai jos decât alţii.

[3]) *Zina, zinele*, sunt zei de partea femeească. Idee şi numire remasă din idolatrie. Ea esprimă o fiinţă superioară, cu calităţi divine

Nici cu sabie franţuzească, [4])
Ca pe dumnevoastră să vĕ 'ngrozească.
Ci au venit,
Căci au auzit,
Că aici este o floare de 'nfloreşte,
Şi a rodì nu rodeşte.
Şi a venit să o ia şi să o ducă peste munţi cărunţi
Până la ale Dumnisale curţi.
Şi acolo, de inflorit va inflorì,
Dar şi roadă va rodì,
Şi mai bine ĕi va fi,
Şi nouĕ să ne dea doi colăcei
Impletiţi şi frumuşei,
C'o mănă să-i luăm şi cu alta să-i dăm.
Ca nu cumva să ne inşelăm. [5])
Şi douĕ năfrămi de in,
Cusute tot cu fir,
Să lege la frĕele cailor, [6])
Ca mulţămită colăcarilor.
Când caii din cap vor ridica,
Năfrămile ăncă vor sălta.
Şi mult s'a bucura al nostru impĕrat,
Că ne-am făcut slujba adevĕrat.
Amin.

Colăcărie se numesc toate discursurile ce ţine colăcarul la nuntă. Cel d'intâi este acesta, al doile acel de ertăciune, şi al treilea acel pentru păhar.

[4]) Cred că mai din vechime va fi fost sabie turcească; căci acele erau vestite. Sabia franţuzească mai târziu au ajuns la ştiinţa ţĕranului român; şi anume de pe când se lăţise în toată lumea bravura franceză sub Napoleon cel mare.

[5]) Prin aceasta se curteneşte mireasa, dând a înţelege, că este aşa de meşteră şi aleasă, încât chiar uitându-se mult la lucrul ei, un holtĕiu poate a-şi perde cumpătul, şi a devenì din colăcar chiar pe tot pe sama sa.

[6]) Este obicein, ca mireasa singură să lege la frĕele cailor colăcarilor câte o năframă.

CUVENT DE ERTACIUNE.

Ce se rosteşte către părinţii ce-şi insoară fii, inainte de a merge ei la cununie, şi prin care se cere ertare şi binecuvĕntarea părităească noilor insoţiţi.

Acest cuvĕnt se rosteşte obicinuit de către colacar sau conacar.

Dumnevoastră cinstiţi şi blagosloviţi părinţi, ascultaţi puţintel cuvĕnt. Zis'a proorocul Moisi, că prea vecinicul Dumnezeu intâi făcù cerul şi pămĕntul; şi pe cer făcù Dumnezeu soarele, luna şi stele, şi păserile in vĕzduh; marea şi peştii in mare. Şi după ce impodobì Dumnezeu cerul, socotì Sfinţia sa de impodobì şi pămĕntul cu izvor de apă rĕce şi dulce, şi cu pomi de tot feliul, şi cu multe feliuri de gadine sĕlbatice, care de noi de oameni sunt ştiute, eară mai multe pot fi şi neştiute. Deci după acele după toate, zidit'au Dumnezeu pe omul cel d'intâi, adică pe strămoşul nostru pe Adam, şi-l făcù din opt părţi; trupul din pămĕnt şi oasele din peatră, cu sângele din rouă, cu frumuseţele din soare, cu ochii din mare, cu sufletul din duhul sfânt, cu gândul din iuţimea ângerilor, cu putere de la sfânta Troiţă, şi-l făcù om deplin.

Şi eară-i dădù somn de adormì, şi zise Dumnezeu, că nu este bine să fie omul fără de ajutor, şi scoase o coastă din coasta lui Adam şi o zidì de-i face femee ajutor, adică pe strămoaşa noastră pe Eva. Şi dacă se deşteptă Adam din somn, şi o vĕzù, zise aşa: „Mulţămesc Doamne Sfinţiei Tale, că vĕzui că aceasta este os din oasele mele, şi trup din trupul meu; şi aceasta se va chema femee; şi petru aceasta ĕşi va lăsa omul părinţii şi fraţii, şi se va lipì către al seu soţ, de se va impreuna şi vor fi amundoi un trup. Atunci Dumnezeu a zis şi i-a blagoslovit: să creşteţi, şi să vĕ immulţiţi ca stele ceriului, ca năsipul mării, şi să umpleţi tot pămĕntul peste toată lumea; blagosloviţi să fiţi pămĕntului, şi pe dĕnsul să moşteniţi Şi dintr'acest cuvĕnt dumnezeesc curse isvor de

neam in neam, şi om din om curs'au. Şi venit'au vreme până la fiii dumilorvoastre (cutare); ales'au şi d-nialui mirele cu voea lui Dumnezeu vĕrstnică, ca să-i fie soţ dumisale. Deci se roagă Dumilorvoastre, ca să-i ertaţi şi să-i blagosloviţi, să meargă pe cale albă, la cinstită şi de Dumnezeu dăruită casa Dumilorsale, care-i de Dumnezeu dată, şi de oamenii cei buni aflată. Deci se roagă dumilorvoastre şi cu al doile cuvĕnt, ca să-i ertaţi şi să-i blagosloviţi, cum a blagoslovit Avraam pe Isaac, şi Isaac pe Iacov, şi Iacov pe cei doisprezece fecioi; căci blagoslovenia părinţilor intăreşte casa fiilor. Deci se roagă dumilorvoastre şi cu al treile cuvĕnt, ca să-i ertaţi şi să-i blagosloviţi, să meargă pe cale albă la cinstită şi de Dumnezeu dăruită casa dumilorsale, casă bună, casă de bucurie, cu viaţă, cu pat, cu norocită linişte până la adănci bĕtrăneţe. Ca să fie dumilorvoastre bucurie, care bucurie a fost la Aaron prorocul, cănd au infrunzit toiagul in mănă, şi a inflorit fiind uscat de doisprezece ani. Acel dar şi blagoslovenie să-i invrednicească Domnul Dumnezeu şi pe aceşti coconi iubiţi ai dumilorvoastre, astăzi cerĕndu-şi ertăciune, cu multă plecăciune de la Christos, să fiţi şi dumnevoastră sănătoşi!

Tot aceea, după o altă versiune, insă in versuri.

Ascultaţi, ascultaţi, dumnevoastră cinstiţi părinţi şi imprejuraşi,
Şi dumnevoastră, precum şi noi, cinstiţi nuntaşi!
Acestor părinţi ne vom ruga,
Şi de rost vom cuvĕnta.
Eară dumnevoastră, cinstiţi părinţi,
Care de la Dumnezeu sunteţi osindiţi,
Să căutaţi spre fiii dumilorvoastre cei smeriţi,
Cu duhul blăndeţelor să-i ertaţi şi să-i blagosloviţi.
Că nu este fiu pe pămĕnt să trăească,
Şi părinţilor să nu greşească,
Măcar căt şi părinţii se silesc,
Şi de toate cele rĕle či feresc.

Dumnezeu a făcut cerul şi pămĕntul,
Numai cu cuvĕntul,
Marea şi toate cele din trĕnsa,
Numai cu zisa.
Şi ăncă după toate aceste a mai zidit,
Tot pe pămĕnt Raiu la resărit;
Şi in raiu a zidit pe strămoşul nostru Adam,
Din care ne tragem şi noi astăzi din neam in neam.
Cu ochii din mare,
Cu lumină din soare,
Cu toate stihiile trupului,
Osebit de ale sufletului.
Şi a suflat Dumnezeu cu duhul,
Şi a inviat trupul.
Şi a vĕzut Dumnezeu, că nu este bine, omul singur să trăească,
Pămĕntul să-l stăpănească.
Şi a dat un somn dulce lui Adam,
Şi a adormit foarte greu Adam.
Şi a scos din stinga lui o coastă,
Şi a zidit pe Eva, strămoaşa noastră.
Adam, sculăndu-se, a proorocit zicĕnd: Doamne Doamne, ce-mi este mie?",
Ear Dumnezeu i-a zis: Adame, Adame, nu te teme, este a ta soţie;
Os din oasele tale şi trup din trupul tĕu;
Pentru aceea va lăsa fiul pe tatăl sĕu,
Şi pe muma sa
Şi se va lipì de femeea sa
Şi vor fi amundoi un trup,
Că aşa Dumnezeu a vrut.
Şi de atunci ne tragem noi din om in om
Şi din rod in rod,
Şi din viţă in viţă,
Până la aceste două tinere mlădiţe,
Ce stau inaintea dumilorvoastre măhniţi şi smeriţi
Şi cu lacrimi vĕ roagă, să-i ertaţi şi să-i blagosloviţi.
Pentrucă blagosloveniile părinţilor
Intăresc casele fiilor;
Eară blăstĕmele părinţilor
Risipesc casele fiilor.
De ar fi curte durată pe temelie de peatră,
Ea de sărg se răsipeşte toată.

Şi ziceţi, boeri, amin; că eu nu voiu zice amin,
Pănă ce nu mi-ţi da o năframă de in,
Cusută imprejur cu fir,
Ca să-mi şterg guriţa de vin.
Şi de năframă tot v'aş mai erta,
Dar de pahar ba!
Şi 'l voiu duce la guriţa mea,
Că ea ştie, cum a bea.
Amin.

NB. Intoarcerea hazlie de la urmă are scopul de a aduce la veselie pe părinţi, rudenii, şi tinerii logodnici, care plăng, vĕzĕnd sosit momentul despărţirii lor; aducĕndu-şi aminte de trecut şi representăndu-şi viitorul cel nesigur.

URMAREA COLACARIEI.[1])

După oraţia de ertăciune, ce s'a reprodus, vornicelul[2]) spre recunoştinţă, dă din partea mirelui şi a miresei, conăcarului un păhar cu vin; eară acesta inainte de a bea, urează in următorul mod:

Mulţămim dumitale cucoane mire,
Şi dumitale cucoană[3]) mireasă.
Cum m'aţi vĕzut dumneavoastră cu acest păhar,
Milostivul Dumnezeu să vĕ vază din ceriu cu dar.
Cu darul sĕu să vĕ dăruească,
Numele să vĕ mărească,
Anii să vĕ sporească,
Zilele să vĕ 'mulţească.
Să vĕ trămită din ceriuri
Ale sale patru daruri:
Stema impĕrătească
Corona crăească,
Scaun domnesc,
Toiag stăpănesc.
Milostivul Dumnezeu să vĕ povĕţuească cu sfatul,
Ca să vĕ bucuraţi unul de altul,
Cum s'a bucurat Aron proorocul,
Căud i-a odrăslit in mănă toiagul.
Neudat, nerourat,
De doisprezece ani uscat,
Şi Dumnezeu căud l'a blagoslovit,
Indată a odrăslit şi a infrunzit.
Să vĕ mai bucuraţi cu acea bucurie nespusă,
Căud fericita Elena au aflat cinstita cruce.
Şi earăş, să vĕ invrednicească Dumnezeu sfăntul,
Să vĕ bucuraţi unul de altul,
Cum s'a bucurat cinstitul Noe poroc,
Căud s'a isbăvit de potop,
Şi a sărit din corabie pe uscat,
Şi din poame a gustat şi s'a săturat,
Şi a bĕut şi vin,
De a făcut chef deplin;
Şi de atunci s'a făcut vin,
Cu care şi eu la feţele dumilorvoastre inchin.
Această cale a dumilorvoastre şi impreunare,
Să fie cu ştirea Sfinţiei sale;
Să vĕ indrepteze spre loc
Cu mare noroc,
Spre viaţă
Cu dulceaţă,
Spre lauda părinţilor şi a fraţilor
Şi spre pomană săracilor.
Şi earăş milostivul Dumnezeu să vĕ miluească,
Şi ăncă să vĕ mai dăruească
Multă avuţie

[1]) *Colocăria, colocariu.* Aceste ziceri se derivă de la latinul *colloquium*-convorbire, conversare. Prin urmare drept româneşte trebue a se pronunţa şi scrie: *colocărie, colocariu;* căci colocarie, nu este alt ceva de căt, conversaţie oratorică, cu care *colocarul* (in ţara muntenească *colocarii* se numesc *coloceri*. Vezi Coliud. Istor. şi liter. 1859. Bucur. pag. 151.) intreţine, la ştiute timpuri conversaţiile cele mai insemnate din partea mirelui şi a miresei, cătră părinţi şi ceilalţi nuntaşi Colăcarul dar nu este altă ceva, decăt oratorul nunţii. A degenerat in conăcărie şi conăcariu, prin asemĕnarea ce este intre sunetele zicerilor turceşti: *conac* şi de aici *conăcariu*, introduse in limbă mai in urmă, care insamnă *gazdă, găzduire*. Cel ce se trimitea a pregăti gazdă sau conac, se numea conăcariu. Vederat e dar, că ideile ce conţin *colăcăria* şi *colăcariu*, nicidecum nu se potrivesc cu *conacul* şi *conăcarul* sau *conacciul* turcesc. Cea de'ntăi este convorsaţia şi conversatorul; a doua esecutorul ce se trămite a pregăti primirea unei persoane mari.

[2]) Vornicelul la nuntă este tĕnĕrul ce represintă pe mire şi esecută din partea lui tot ce se cere spre a se da nunţei splendoarea cuvenită. Din partea miresei de asemene este un vornicel. Ei se deosebesc prin un baston cu năframă.

[3]) *Cucon* şi *cucoană*, in limba veche română insamnă *june, tinerel.*

Şi intreaga bogăţie:
Turme de oi,
Pluguri de boi,
Herghelii de cai şi pungi de bani
Ca la boerii cei mari.
Şi ăncă să vĕ miluească,
Şi să vĕ mai dăruească.
Mult cu mult
Ca apa din Prut;
Măcar şi ca Siretiu,
Că aşa este adetiu.[4])
Mulţămesc şi dumitale jupăne vornicele!
Trupuşor de viorele
Face-te-ar fetele mănunchele,
Să te bage 'n sin la pele!
Mulţămesc dumitale de acest păhar cu zahar.
Ca şi sfăntului duh pentru dar.
Pentru acest păhar mândrişor şi gălbior
Ca din suc de păltior.
Darul sfinţiei sale
Să fie in casa dumitale.
Precum ai ajuns vornicel de această gloată[5])
Să dea Dumnezeu să ajungi şi vornic de poartă[6])

[4]) *Adetiu*, este vorbă veche românească, de la *debitum*, silaba *bi* de la mijloc se suprimă după datina şi a altor cuvinte ce conţin asemine silabă: d. e. *sibillo*, şuer, etc. Zicerea *adetiu* se introbuinţează in gura poporului, când voeşte a exprima datoria ce are a plăti proprietăţii pentru dritul usufructului, d. e *a plăti adetiul moşiei*; aceea ce limba modernă esprimă prin *căştiu*. Prin urmare ea esprimă o *datorie*, o trebuinţă de satisfăcut. In locul deci al colăcăriei in chestie, zicerile: *că aşa este adetiul* nu insamnă, de căt: că aşa trebue, aşa se cuvine.

[5]) Zicerea *gloată*, şi de aici a se *ingloti*, insamnă mulţime, popor şi se derivă de la scrierea greacă γλωσσα. limbă, care in limbagiul biblic se ia şi in inţeles de *neam*, popor de altă limbă.

[6]) *Vornicul de poartă*. Era o boerie la curtea domnească. Cantemir ne spune, că eran la curte patru vornici de poartă, că ei şedeau din afară de curte, şi deslăceau acolo pricinile cele mai mici, ce veneau la domnie; pedepseau pe femei cu purtări rele şi pe acele care se silniceau, ori se făceau ţiitoare, le impreuna cu canunie cu persoanele de care erau ataşate, dacă erau de starea de jos, eară când era dintre boeri, incunoştinţa pe Domn. Şi când şedea Domnul in scaunul cel de judecată, ei sta la o parte şi ţinea poporul in bună orănduealâ. Insemna in condica lor pe cel ce nu se infăţişa la termenul de judecată, prin care acela se făcea vinovat in nesocotirea de Domn, şi perdea procesul. Ei pentru plata serviciului primeau adetiul din tĕrgul Romanul (Deser. Mold. 1851, Iaşi, f. 168.)

Şi pe noi să ne bagi in samă măcar căte un păhar de vin,
Că noi toţi iţi mulţămim.
După toate aceste ca un voitor de bine
Sfăntul Dumnezeu să nu mĕ uite nici pe mine.
Să-mi dăruească o copilă tinerică,
Frumuşică, ocheşică,
Măcar ca cea de colea,
Dacă şi ea o vrea,
Să fie soţioara mea.
Eară dacă n'a vrea
Elele[7]) să o ia,
Să facă cimpoiu din ea,
Să cănte şi la nunta mea.[8])
Că ou oiu face pe ici pe colea,
Ş'oiu găsi pe care m'a vrea.
De a fi mai mare,
Va merge mai tare;
De a fi mai mică,
N'oiu zice nimică;
Eară de-a fi mai frumuşea,
Mai mult imi va plăcea,
Şi se va chiema că este a mea,
Şi voiu ţinè casă cu ea.
Inchin şi la guriţa mea,
Că ea ştie cum a bea.
Şi voiu face buzele leicuţă,
Şi păntecele balercuţă,
Şi n'a curge nici o lecuţă.

[7]) *Elele* in imaginaţia poporului sunt nişte spirite femeeşti, făcătoare de rĕu, care se numesc rusalii. Sunt aşa de periculoase, incăt nu este bine nici pe nume a le chema, pentru aceea obicinuit ele se esprimă numai prin pronumele *ele* şi *dĕnsele*. Intre alte rĕle ce produc aceste spirite acelui urit de dĕnsele, este şi boala reumatismului, pe care românul o numeşte *dĕnsele*, adică o boală cu care cel bolnav se crede atăcat de *ele*, şi se zice, că bolnavul pătimeşte *de dĕnsele*. Se mai aude in popor imprecaţia: *lua-te-ar elele!* Femeile cu numele Ruxandra, chiar şi prăznuesc rusaliile in Mercurea injumĕtăţiri, după Paşti.

[8]) Aici nu trebue a lua imprecaţia aceasta ca ceva rĕutăcios din partea junelui către fata ce o iubeşte, ci mai ales ca o manieră, de a o apropia de dĕnsul mai mult, pe de-o parte deşteptând in ea frica superstiţioasă, de a nu cădè in mănile elelor, dacă ar refusa a merge după dĕnsul, căci femeile mai cu samă sunt foarte superstiţioase şi cu frică de spirite rĕle; eară pe de alta prin gelozia ce voeşte a deştepta in ea cu descrierea altei fete ce el o ar găsi lui de soţie in locul ei.

Ear tu guriță nu te bucura,
Că de acest păhar te vei sătura;
Că nu te vei sătura nici cu altul,
Cum nu se satură iadul.
De boeri de divan,[9])
De vornic și vătăman[10])
Și beu acest păhar de băutură
Pentru multă voe bună;
Pentru mare mila dreptăților
Pentru bunătatea bunătăților;
Pentru irul irului[11]),
Ca isvorul vinului;
Pentru roada cămpului,
Care, când înflorește,
Toată lumea se veselește;
Unul cu altul, când ne vom întâlnì,
Să nu avem a ne ferì.
Când ne vom întîmpina,
Să avem a ne săruta;
Când ne vom întâlnì,
Să avem a ne cinstì,
Cu cuvinte bune,
Cu pahare pline[12]);
Ear când ne vom înfățișa,
Să avem a ne îmbrățișa.
Pace între frați,
Și între împărați.
Boerii cei mari
Să remăe jitari;[13])
Boerii cei mai mici
Să remăe calici.
Eară noi țeranii,
Să 'nflorim ca șofranii.
Eară mazilii[14])
Să-i tragă cănii,
Încă și mățele
Să le roază opincile.
Și eu zic Dumilorvoastre: amin
Și beu acest păhar de vin,
Și il beu tot,
Ca să trăiți cu noroc.
Și eu aș mai lăsa,
Dar mĕ tem că nu mi-ți mai da.
Aș mai da și pe la fete,
Dar mĕ tem să nu se 'mbete.
Și mamele nu le vor găsì lor vină,
Ci-mi vor căta mie pricină,
Și mĕ vor face pe mine vinovat,
Și vor zice, că eu le-am îmbătat.[15])

(va urma).

[9]) Domnul Cantemir ne spune că din vechime boerii se împărțea în două categorii: *boeri de sfat*, sau sfetnici și *boeri de divan*. Cei d'întâi erau sfetnicii Domnului în trebile cele mari ale țerii, și în politică, și erau șepte: Logofĕtul cel mare, Vornicul de țara de sus, cel de țara de jos, Hatmanul, Postelnicul cel mare, Spătarul cel mare, Păharnicul cel mare. Boerii de divan se despărțeau în trei părți: starea întâi se numeau *boerii cei mari*; cei de starea a doua și a treia: *boeri mici*. Boerii cei mari făceau slujbele lor la curtea Domnească, și când se duceau pe la locurile unde aveau așezare, aveau drit a judeca pe supușii lor și a le hotărì pricinile. Boerii de starea a doua și e treia erau ajutători în slujbele celor mari. Tustrele stările trebuea să fie de neam boeresc. După aceștia erau și alții, ce se numeau *boerenași*, care pot fi de ori ce stare, și fac și ei serviciurile lor la curte, ca niște slugi de casă ai Domnului. (Descr Mold. Cap. VI f 154—174).

[10]) *Vornic* sau *vornicel* și *vătăman*. Aceștia erau servitori domnești pe la sate, spre a aduce întru împlinire poruncile cârmuirii, și a strînge dările. Vornicul era întâia persoană în sat din partea cârmuirii. Vătămanul era ajutorul lui, pe care el îl comanda, când avea de esecutat vr'un ordin

[11]) *Irul Irului*. Ir în limba poporului însamnă *mirodenie*. Până astăzi poporul numește *iruri* o doftorie casnică pentru răni; ea este o unsoare compusă din mai multe materii mirositoare, precum: rășină, tămâe, sacâz, ceară albă, unt-de-lemn, său de oae. Ir nu este decât o zicere sricată din μυρον-unsoare. Colăcarul deci prin cuvintele: *Irul Irului*, dorește ca lucrurile mirositoare și grase, să nu se sfîrșească niciodată, ca isvorul vinului.

[12]) *Cinstea* în sensul țărănesc însamnă: a vorbì cuiva cu cuvinte măgulitoare și plăcute, și a-l trata cu pahar cu băutură.

[13]) *Jitariu* se derivă de la zicerea slavonă *jumo*-secară. Zicere împrumutată de la slavoni, care în țĕrinele lor sămăna mai mult secară, *juto*; de aici păzitorul țerinilor se numea *jitariu*, literal-secarariu.

[14]) *Mazili* din vechime se numeau boerii eșiți din serviciu. După ce s'au înmulțit tare boerile, numirea de mazili se da răzășilor, care și aceștia se trăgeau din viță boerească. Acești mazili sau răzăși se comandau pe la sate cu feliurite ordine de esecuție din partea Ispravnicilor și a Ocolașilor (sub-prefecții), care negreșit erau foarte nemilostivi cătră țĕrani.

[15]) Holteiul colăcar nu poate sfîrșì orația sa, fără a nu atinge cu vorba și de fetele ce stau de față, spre a le face să rumenească puțin, și a le da ocasie să se ocupe de el și să aibă materie de vorbă pentru dĕnsul. Acesta nu este v'un atac pentru fete; căci toți știu că fetele nu beau, vin nici rachiu, ci este numai o glumă, prin care el totodată deșteaptă hazul asistenților.

Despre studiile filolegice a d-lui V. M. Burlă.

D. Burlă publică sub titlul de mai sus in numĕrul din Septembre a. c. al Convorbirilor, oare care cercatări filologice asupra unor cestiuni importante privitoare, parte la studiul limbilor clasice, parte la studiul limbii romăne şi al istoriei ei, cum ne zice, şi introduce aceste ştudii cu următoarele cuvinte pline de presumţiune şi de despreţuire pentru tot ce au făcut alţii inaintea d-sale.

D. Burlă zice: „Să se ştie din capul locului că scopul acestor cercetări este ştiinţific şi numai ştiinţific, şi că prin urmare imi voiu da toată silinţa de a fi cât se va putè de obiectiv. Totodată promit, că ori ce obiecţiuni, ce s'ar face in contra acestor studie, vie ele din ori-ce parte, le voiu primì cu bucurie, dacă le voiu găsì intemeiate pe deplin in mod obiectiv; le voiu respinge insă *fără cruţare*, dacă se vor presenta numai ca păreri individuale subiective.“

„Se ştie, că noi românii, precum in multe alte ramure ale ştiinţei, aşa şi in filologie am produs pănă acuma prea puţin, şi că ceea ce am produs, abia se poate numì un inceput, şi acesta ăncă plin de erori şi de prejudeţe după cum de ordinar este aproape fie care inceput.“

M-me de Staël zice: „La présomption a tant de hauteur et si peu de base, qu'elle este bien facile à renverser.“

Această sentinţă se va adeverì şi acuma la studiile d-lui Burlă.

D-sa incepe cercetările sale cu originea cuvĕntului român „*raţă*“ şi ne zice că „de a cercetà şi constata, *intru cât va fi posibil*, etimologia adevĕrată a acestui cuvĕnt, este scopul principal al articulului present.“

Cuvĕntul *raţă* se află in următoarele limbi: nsl. *reca*, *raca*, cr. serb. *raca*, magy. *réce*, *ruca*, alb. *rósĕ*, *rósse* şi d-nul Miklosich n'a stat la indoeală de a raporta cuvĕntul *român*, *magy.* şi *alb.* la elementele slave, cu toate că originea cuvĕntului slav este obscur, precum şi originea celui *latin*, *grec*, *german*, şi *litvan* nu este ăncă cunoscut, v. Curtius[1] No. 438, p. 317.

Cuvĕntul român *raţă* este dar din literă in literă de tot identic cu nsl. sĕrb. cr. *raca* şi faţă cu atăte imprumutări, ce am făcut din limbile slave, şi noi l'am primit, *fără cea mai mică indoeală*,—o repetez—din aceste limbi.

D. Burlă pretinde insă, că Slavii l'au imprumutat de la Românì, fiindcă originea *latină* a cuvĕntului *raţă* nu este espusă nici unei indoeli (după d-lui) şi vine din forma *-anetă*, *-anetia*, *-aneţiă*, *-aneţea*, *-anaţea* — rhotificat in *areţa-araţa-raţa*, de la *anas* cu sufixul adiectival *-ea* etc.

Pentru naşterea cuvĕntului *latin* a d-lui Burlă a fost dară nevoe de cele mai mari silinţe de facere—aferesa lui *a*, schimbarea lui *n* in *r*—sau rhotificarea lui *n* (cuvĕnt nou, foarte posnaş, iscodit de insuş d-nul Burlă din cuvĕntul grec ρωταχισμός.)

D-nul Miklosich va fi foarte recunoscĕtor pentru această etimologie a cuvintelor slave, descoperită de d. Burlă, dar sunt bine incredinţat, că o va lua numai ca un „canard“, adică ca o glumă a invĕţatului d. Burlă,

fiind numai o părere individuală prea subiectivă a d-sale!

Cu toate că cercetările d-lui Burlă se indreptează mai mult in contra d-lui Hajdeu, d-nialui n'a vrut să scăpe prilejul de a se ocupa şi de subscrisul, imputându-i in dreapta şi in stinga mai multe greşeli in dicţionarele sale t. I § II.

1) D. Burlă zice p. 228, nota 28: „că cuvĕntul *amerinţa* nu vine de la forma latină **adminitare*, ci de la o formă *adminantiare, de la substantivul verbal *adminanţia.

2) p. 281 nota 37 d. Burlă urmează: „D. Cihac, Dictionn. d'étymol. daco-rom. I, pag. 3, derivă cuvĕntul rom. *ager* de la lat. *acer*, ceea ce după legile fonologice române este absolut imposibil!

„De la forma latină postclasică şi populară *acer-acra-acrum* avem deja cuvĕntul rom. *acru-acra*, eară din forma latină clasică *acer-acris-acre*, românii ar fi făcut or **acre* sau **agre* (=lat. acrem) ori **ace* sau **age* (=lat. acer), insă niciodată *ager*.

„Causa fonologică este aceea, că limba română a suprimat pretutindine un *r* latin *final*, precum rom. *sorĕ*, vech. sor sau soru (astăzi ăncă soru-sa=lat. soror sua)=lat. popor. soro, clas. soror, rom. impĕrat, lat. imperator, ş. a. Derivaţiunea lui *ager* de la *agilis* nu intimpină nici o greutate fonologică, cănd considerăm, că pe lăngă *agilis* se presupune cu siguranţă şi o formă **agilus* şi că un *i* latin a trecut in limba română in *e*, o lege aproape tot aşa de esactă ca şi trecerea lui *l* intre vocale in *r*. Afară de acestea şi insemnarea lat. *acer* se potriveşte mai bine cu aceea a rom. *acru*, şi insemnarea lui *agilis* cu aceea a lui *ager*.

3) „Tot aşa greşeşte d. Cihac şi in privinţa etimologiei cuvintelor române *gaură* şi *teară* (Dict. d'étym. daco-rom. II, pag. 118 şi 620), cănd declară pe cel de 'ntăi de slavic, identificăndu-l cu polonesul *gara*, eară pe al doile de turcesc, aseměnăndu-l cu târ din limba turcească. Cănd insă vedem, că in limba latină se află cuvintele *caulae* (gaure), un plural de la **caula*, şi *tela* (ţesetură), cu insemnare parte identică, parte aproape identică şi cănd cunoaştem pe lăngă regula constatată a rhotificării lui *l*, imprejurarea, că dintre consonantele latine vĕrtoase este *c*, care in limba română a trecut in mai multe cuvinte in *g*. (comp. lat. vinco cu rom. în-ving, lat. v. *cotonia* cu rom. *gutôie*, in loc de *gutônie, lat. scabies sau mai bine **scabia* cu rom. *sgaibă* in loc de **sgabiă*, ş. a.), nu putem, ca să nu derivăm rom. *gaură* de la lat. **caula*, (plur. *caulae)* şi rom. *teară* de la lat. *tela*. Trecerea lui *e* din lat. *tela* in *ea* din rom. *teară* este cu totul regulată.

Apoi cum a putut d-nul Cihac să admită schimbarea lui *a* din silaba intăia a pol. *gara* in rom. *au* şi a lui â (=rom. î) din turc. târ in rom. ea, este o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române.“

„D. Cihac, Dictionn. d'étymol. daco-rom. I, p. 56. 102. 219. 318, reduce numai substantivul rom. *cĕreş* la forma adiectivală **ceraseŭs*, eară *puiu*, *frunză* şi *viţă* le derivă direct din substantivele lat. *pullus*, *frons* şi *vitis*, o greşală care o comite şi in multe alte cuvinte de feliul acesta. Din *pullus*,

frons şi *vitis*, n'am putè avè decăt numai **pul*, *frunde*, şi **vite*. Muiarea licidelor *ll* şi trecerea dentalelor *d* şi *t* in *ḑ* şi *ţ* se pot esplica numai prin influinţa unui *i* provenit din *e*. In **ceraseus* s'a asimilat a celor doi *e* din silabele vecine."

Noi respundem d-nului Burlă:

ad. 1.) Inaintea unui *i* palatal sau unui *e* neaccentuat şi chiar inaintea unui *i* accentuat, după care urmează in aceiaşi silabă o a doua vocală, *t* se schimbă in *ţ*=*ts*, dar şi fără o a doua vocală assibilaţia are loc, cfr. *ţară*, *ţeastă*, *ţerm*, *ţin*, *ţie*, *inţeles* (v. Diez Gr. ^{3}2. 229.)

Forma latină **adminitare* arătată de mine pentru rom. *amerinţa* este dar foarte corectă, deşi o formă *adminitiare* nu este escluză.

ad. 2.): Această notă a d-lui Burlă cuprinde tot atăte neadevăruri căt cuvinte. Forma neclasică *acer* (acrus), *a*, *um*, a dat rom. *acru*, it. *acro*, *agro* etc., forma clasică *acer*,-*acris*,-*acre* sau *acris*-*acre* a dat rom. ager. Limba română n'a suprimat nicidecum pretutindine un *r* latin final; oare *r* final nu remăne in: *sor*, *arcer*, *arţar*, *faur*, *fir*, *fur*, *ger*, *insor*, *mădular*, *par*, *păr*, *pĕr*, *tînĕr*? etc. [in *fir*, *ger*, *par*, *pĕr*, *l* latin s'a schimbat chiar in *r*].

Terminaţia *ĭlis* in lat. *ăgĭlis*, care după d. Burlă ar fi=rom. *ager*, nu se află nicidecum in limba rom.; şi terminaţia *ilis* numai in adj. *subţire*; din *agilis* s'ar fi făcut agere, ear nu *ager*. Afară de aceste, insemnările lat. *acer*, se potrivesc intocmai cu acele a rom. *acru* şi ager, ear *nicidecum* cu insemnarea lui *agilis*; in citaţiile: *minte agerĕ*=*acris* mens; *videre agerĕ*=*visus acer*; *un om foarte ager* vir acerrimus; v. Dict. I p. 3.) cuvăntul *acer* nu se poate inlocui niciodată prin cuvăntul *agilis*, d-nule Burlă!

ad. 3.): d. Burlă pretinde, că rom. *gaură* vine de la lat. *caulae* şi rom. *teară*=*urzeală* de la *tela*=*pănză*. Noi am alăturat *gaura* cu pol. *gara*, fiindcă insemnarea cuvăntului *pol.* este *de tot identică* cu rom. *gaura*, adică o gaură sau o bortă, (cum zice Moldovanul), făcută cu un instrument oare care, (cfr. gaură de nastur), ear nu un *loc gol*, *deşert*, *o peşteră*, ca lat. *caulae*, ce este identic cu caulis, *cauliculus* (rom. curechiu), caelum (rom. *cier*), şi cu grec. (κοῖλος). Am *alăturat* numai, zic, cuvăntul *gaură* cu pol. *gara*, tocmai cum d. Miklosich a alăturat slavul *raca* cu germ. *retsch-ente*, negăsind pe lat. caulae *nicidecum potrivit*. Căt pentru schimbarea lui *a* diu silaba ăntăia a pol. *gara* in diftongul *au*, adică epenteza lui *u*, care este pentru d. Burlă o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române, ĕl intreb, dacă epenteza unui *i* in *defăim*=lat. *diffamare*, nu este pentru d-lui asemenea o enigmă fonologică ne mai pomenită?

Cuvăntul *teara* sau *tara* (un cuvănt special de meşteşug, cuvăntul obştesc fiind latinul *urzeală*, din ordiri—nu pănză; urzeala putănd să fie de ori care materie, de pildă chiar din *papură*, din care se fac rogojini, nu poate venì niciodată din lat. *tela*, (pănză, =fr. *toile*), căci lat. *tela* ar fi dat *ţeară* sau *ţeală* ear nu *teară* sau *tară*. Cuvăntul latin *tela* s'a inlocuit in limba română prin *pansa* de la *pandere* adică un lucru intins.

Pe lăngă aceste, de unde a luat d. Burlă, că turc. *a* lung (â sau ă) este=rom. *t*; pănă

acum am ştiut, că numai turc. *i* lung in sufixele—*lîc*, *lîŭ* etc. este=rom. *î*.

Espunerea d-lui Burlă, că turc. *â* este=rom. *î* ar fi negreşit o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române, pe care a deslegat-o insă d-nialui.

Teară=urzeală este şi va remănè dară un cuvènt de origine *turcească*, ear nu latină!

Tendinţele aceste de hyper-latinism din partea unor patrioţi prea zeloşi care socot, că vor scăpa patria prin născocirea de etimologii *inchipuite* latine, le-am prevĕzut in precuvĕntarea mea t. II p. VIII. Oamenii *competenţi* vor judeca şi etimologiile d-lui Burlă.

Aşa de pildă d. *A. Lambrior* ne spune in Romania 1880, t. IX, No. 33 p. 101, intre altele, la care vom revenì in deosebi mai tărziu, „că rom. *ceaun*, *ceun* vine de la lat. *cibanus*, de la *cibus* măncare, cu toate că o formă *cibanus* nici nu există, că sufixul lat. *anus* nu se potriveşte pentru asemene formaţiuni, cu toate că *ceaunul* nu slujeşte numai de făcut mămăligă, ci este un nume obştesc pentru o asemene unealtă.

ib. p. 107. că *cîrlan* vine de la un tip *caballanus* de la *caballus-cal*, prin transformaţiunile minunate: *caullan-collan-cărlan -cîrlan!*

ib. p. 107. că svîrli (jeter) vine de la un tip *exvellere* (evellere)-*exvellire-svellire!*

ib. p. 107. că *mîrli* vine de la un tip *agnellire*, (de la *agnellus*=miel) *gnellire*-mellire-*mirlire!*

ib. t. IX, No. 35 p. 370: ne spune că *bale* şi *balegă* vin de la o formă română *baua-bauă-ba-* a căreia plural ar fi *bale*, de unde s'ar fi format *balegă*, prin sufixul *că*, schimbat in *gă*.

Nu cunoaştem in limba română un *singular* **ba**, ci numai un *plural bale*, de la sĕrbul-croatul *bala*, *bale plural*, şi *balega* sing. Asemene nu cunoaştem un sufix latin *ca* sau *gă*, ci numai *icus*, *ĭcus*. Cum se face insă, că sufixul *că gă* s'a unit numai cu pluralul *bale* şi nu cu *singularul* d-lui Lambrior *ba*, formănd un alt singular *bale-gă* (bali-gă)? Cunoaştem insă sufixele *slave egъ*, *êgъ*, *igъ* (v. Miklos. Gr. II. 282.)

D. Lambrior ne mai spune că românul *ba* (singular) vine de la ital. *bava*, de la un tip-latin popular *bâva*.

Limba română insă n'a primit nici un cuvènt (afară de neologisme) de-a dreptul de la *Italiani*, cu care n'au fost niciodată in contact *direct*, ci numai prin mijlocirea, sau a Grecilor sau a Serbilor-Croaţilor; o formă latină populară *bava* n'a putut exista vr'o dată, fiindcă italianul *bava*, fr. *bave* nu vine de la un cuvènt latin, ci este, cum se vede, o onomatopoe.

Cu această metodă a d-lui Lambrior s'ar putè găsì o etimologie *latină* şi—cu bunavoinţă—chiar *chineză*, pentru ori care cuvènt român.

ad. 4.): *L* latin *indoit (ll.)* nu se moaie in limba română nici intr'un caz, el se reduce sau la *l simplu* sau se sincopează, de pildă in: *aiŭ*=allium; *găină*=gallina; *puiŭ* =pullus; *alună*=avellana; *cal*=caballus; *caţel*=catellus; *foale*=follis; *inel*=anellus; *miel* =agnellus; *moale*=mollis; *piele*=pellis; *purcel*=porcellus; *vale*=vallis; *viţel*=vitellus, etc.

Formele diminutive feminine in *-ella* fac dară *căţé*=catella; *purcé*=porcella; *sté*=stella

viţé=vitella; ear nu căţea, purcea, stea, viţea, cum pretind unii, fiindcă terminaţia *-ea* ar fi o formă cu articulul *determinat* in loc de *-eă* care (forma nedeterminată) se scurtează in *e acceutuat* (é).

L indoit *(ll)* a pluralului masculin sau feminin in *i*, se sincopează earăş: cal-*cai*=caballi; căţel-*caţei*=catelli; foale-*foi*=folles; moale-*moi*=molles; puiŭ-*pui*=*pulli;* (sing. s'a format după analogia pluralului; cfr. *foaie* =pl. folia; *foi*, pl.=*folii* in loc de *folia.*

L indoit (ll) a pluralului feminin in *e*, se face *simplu:* caţé-caţele=*catellae;* sté-stele =*stellae.*

Aceste esemple dovedesc in chipul cel mai *netăgăduit*, 1) că *geminarea* consonantelor in limba română, n'are loc, afară in vorbe compuse cu propos. *in.* 2) că limba romană nu cunoaşte genul *neutru*, care-l inlocueşte prin femininul.

L simplu (l) remăne sau intact: *alamă*=lamina; *nalbă*=malva; *pulpă*=pulpa; sau se sincopează: muiere=*mulier;* fiu=*filius;* sau cade la inceputul cuvintelor, muĭndu-se precum se vede, inaintea afarezei lui, de pildă in: *iepure*=leporem; *iert*=libertare; *ieu*=levo; *in*=linum; *iţ*=licium, etc.

Pentru *d*, care se schimbă in *z*=*ds*, vezi Diez Gr. ^{3}II $^{233}/_{34}$ şi acele zise de mine ad. 1. pentru t=*ts*.

Frunză=frondem şi *viţă*=vitem vin dară de-a dreptul de la *frondem* şi *vitem*, ear nu de la adj. frondea şi vitea, după d-nul Burlă.

Eată ce am avut de intimpinat incăt se atinge de greşelele ce mie le-a imputat d. Burlă cu prea mare dărnicie.

Se ştie, că nici un muritor nu este negreşelnic, că ori ce lucrare omenească este mai puţin sau mai mult imperfectă dar această imperfecţie omenească este obştească, şi nu indrituieşte nici pe d. Hajdeu, nici pe d. Burlă, de a despreţuì şi a defăima chiar cu cuvintele cele mai bajocuritoare—inălţăndu-se pe sineşi—lucrările altuia, nici căud ar fi dat d-nialor dovezi, recunoscute obşteşte, că ştiu a lucra mai bine, ceea ce n'au făcut insă!

Oamenii *cei mai competenţi—toţi străini* —s'au rostit, atăt pentru tomul I căt şi pentru tomul II a Dicţionarului meu, intr'un mod numai favorabil, sau prin scrisori, ce mie le-au adresat, sau prin criticile publicate. Institutul Franţiei a premiat chiar tomul II, cu premiul intăiu de limbistică Volney.

Căţi-va *români* insă au găsit cu cale, de a mĕ insulta in munca mea de 20 de ani, in rodul patriotismului celui mai curat, a unui patriotism neplătit de nimene.

Criticile d-nilor Hajdeu şi Burlă, care nu argumentează, care nu refutează, care nu probează nimica şi care se mulţămesc de a injuria numai, se insemnează foarte potrivit prin sentinţa unui om foarte cunoscut care a zis: „La critique est un fruit de l'envie, ou l'effet d'une ridicule présomption!“

A. Cihac.

POESII.

NOCTU.

Doamnei Zoe Sturdza.

I.

—Stau uimit in miez de noapte!—Nopţile rĕsăritene
Sunt ca ochii cei albastri tăinuiţi sub negre gene!
Luna trece despletită, pe-o cărare de cristal
Resfirănd perii sĕi galbeni peste stinci şi peste mal,
Mantie strălucitoare pe-a ei umeri de regină!
La cerescu-i corn de aur tot Islamul se inchină
De cănd pentru biruinţă urmănd sfatul din Coran
Şi-a svĕrlit hamgeru'ntrĕnsul mult rĕsboinicul Otman!
Liniştit Bosforul doarme intr'un leagăn de lumină
Şi viseză.... dar din visu-i el tresare şi suspină
Ş'atunci valul se frămĕntă, in albastrul luminiş,
Ca un pept de fată mare sărutată pe furiş.
Din trus patru părţi a lumii vĕnturile adunate,
Stau in umbră rezleţite sau prin pănze furişate;
Ear pe vĕrfuri de catarguri scripeţii cei poleiţi
Samĕnă 'n bătaea lunei cu găndacii smălţuiţi.
Minarelele-ascuţite şi palaturile albe
Ascunzĕnd după zăbrele frumuseţele lor dalbe
Şi geamiile rotunde cu-a lor bolte aurii,
Tremură pe faţa apei oglindite ca de vii.
Farurile verzi şi roşii, cu-a lor focuri credincioase,
Ce rĕsar din umbra nopţii ca fantasme luminoase,
Par a fi ochi de balaur, de mănie refecaţi,
Privind luna şi Bosforul cu iubire 'mbrăţişaţi.
In tăcerea cea adăncă căud şi cănd din depărtare
Se ridică, plin de groază, gemetul cel surd din mare,
Ca şi cum ar da de ştire călĕtorului uimit
Că veghiază ea, cănd doarme impĕratul sĕu iubit!

II.

Privind lung in depărtare printre ceaţa străvezie,
Vĕd incet cum se desprinde, ca o umbră argintie,
O vedenie măeastră, năsdrăvană, de la mal
Şi spre mine 'naintează lunecănd uşor pe val.
Ca prin vrajă zarea nopţii se incinge de odată
Cu un brău de foc din stele şi in faţă-mi se arată
Alb, acoperit cu aur un strălucitor palat
Purtănd ca surguciu in frunte, un luceafĕr minunat.
—De cănd este Rĕsăritul, măndră taină uimitoare
Cu ochi negri plin de doruri şi cu diadem de soare
N'a mai stat pe lume ăncă fără samĕn, fără preţ,
O mai falnică podoabă decăt ist palat măreţ.
Eu, ca printr'un vis feeric vĕd femei albe, frumoase
Cu piciorul mic şi rumĕn, cu privirile focoase
Stănd culcate pe covoare şi din cupe de zafir
Recorindu-şi, pintre visuri, buzele de trandafir.
Ele cănta de iubire şi susurul cel de noapte,
Ia in sboru-i către ceruri desmerdatele lor şoapte;
Ele joacă şi 'n vĕrtejul danţului fărmĕcător,
Sufletul mi se avĕntă imbătat de-un tainic dor.
—Nici o vrajă nu-i in stare inima să-ţi rătăcească
Cum e taina nesfirşită din privirea femeească;
Căud cu braţele intinse şi obrajii ce roşesc
Suspinănd se pleacă blăndă şi 'ţi ingănă... te iubesc!
. . . . . .
Ah! fugiţi visuri nebune... sunteţi tot amăgitoare!
. . . . . .
Prinse două căte două, ele saltă pe covoare,
Se resfaţă, se sărută, pepturile lor tresar...
Şi din pĕr li se desprinde şiruri de mărgăritar.
Resturnat pe-un tron de aur, sub o boltă de lumină,
Stă Sultanul măndru, tĕnĕr, inaintea lui se'nchină,
Mlădioasele copile, desprinzĕndu-se din joc,
Surizĕnd el le priveşte cu ochi plini de-un dulce foc
Răud pe perini de mătasă, in purpură imbrăcate
Baiadere africane, sclave stănd ingenunchiate,
Caută cu lăcomie ca să poată prinde 'n sbor,
Vre un semn sau o privire de la Padişahul lor;
Eară el răpit de gănduri şi de-a vitejiei soartă,
De la rĕsăritul falnic, la apus domnirea-şi poartă,
Mĕsurănd cu biruinţă nesfirşitul sĕu avĕnt;
Vede măna lui stăpănă cum se 'ntinde pe pămĕnt
Şi cum roabă la picioare-i, lumea'ntreagă stă sdrobită!
. . . . . .

III.

Fără veste, o săgeată dintr'un fulger răpezită
Se desprinde, ca un trăsnet, din seninul luminos

Şi străbate fioroasă, in Saraiul cel frumos.
Temeliile se surpă, bolţile se sparg, deodată,
Prăbuşindu-se, cu urlet, in vâltoarea 'ntunecată
Care 'nghite cu nesaţiu in vârteju-i frământat,
Pe Sultanul, pe cadine şi fantasticul palat!

. . . . . .

Un mormânt vecinic in viaţă!

. . . . . .

Steaua cea strălucitoare,
Lăsând urme săngeroase, a sburat ear lângă soare;
Ear din clocotirea apei, către cerul cel senin,
Se ridică 'n taina nopţii un adânc şi greu suspin!

. . . . . .

IV.

Un suspin?... Tot Răsăritul e o jalnică oftare,
Din frumoşii lui ochi negri curg mereu lacrimi amare,
Decând, de pe fruntea-i mândră, vântul soartei cel turbat,
I-a smuls steaua nemuririi şi surguciul de'mpărat!

V.

Somn adânc Bosforul doarme! lumea 'ntreagă-i adormită!
Luna tainica mireasă se strecoară, imbrobodită
Cu o pânză aburie, luminând plaiul ceresc.
Stelele sclipind a lene somnoroase-o urmăresc.
Pe intinderea senină trăgând brazde lucitoare,
Sprinten un caic aleargă, cu lopeţile-i uşoare,
Umbra lung la dânsul cată, el sburând ei lasă 'n dar
Largi inele aurite, boabe de mărgăritar
Şi cântări de mângâere, de duioasă fericire,
Pentru doruri infocate, pentru tainică inbire!...

. . . . . .

Ear la Candilli in crânguri s'aud doine româneşti!

. . . . . .

Ah! e o privighitoare ce-a sburat de la Mircesti!

LA ISVOR.

Lui Nicolae G. Pruncu.

Isvorul cântă dulce in leagănul său verde
Şi'a lui cântare dusă din val in val, se perde
In lungă depărtare prin răcorosul crâng.
Albastre floricele şi sălcii care plâng,
Impodobindu-i coama, cu drag spre el se pleacă
Şi'a lor tăcute doruri in undele-i se 'neacă;
Ear vântul cel sburdalnic, prin frunze călător
Se leagănă a lene dormind pe sinul lor.

. . . . . .

Copila cea bălae, cu earbă 'ncununată,
Incet din umbră vine in alb inveşmântată,
Ea florilor din poală, ce 'n cale-i a cules
Uşor le tot şopteşte un cânt neinţeles;
Ear fluturilor sprinteni, ce sboară după soare
Cu degetele-i albe le dă o sărutare
Şi-i chiamă lângă dânsa, sub sălcii la părău.
— Săgeţi de aur calde se joacă 'n jurul său
Prin fruoze, ear copila in zugrăveală vie
Se prinde, oglindită pe faţa argintie
A undei, ce-i sărută piciorul tremurând
Şi'a incetat să cânte, la glasu-i ascultând.
Uitându-se in valuri, ea ride, se resfaţă,
Işi netezeşte părul, se mângâe pe faţă;
Ear ochii ei ca cerul mai vii par' că lucesc
Sub viţele de aur ce 'n frunte-i se 'mpletesc.
Acum privirea-i blândă s'a pironit deodată,
Pe-o floare-albastră, mică in earbă furişată.
Ea singură lipseşte din dragii sei mănunchi.
Cântând şi desmerdând-o se pune in genunchi,
Apucă-o creangă'n mână, se pleacă către floare...

. . . . . .

Oh! creangă mlădioasă, eşti creangă 'nşelătoare!
O mână de copilă te 'ntinde şi te-ai frânt!
Căţi intr'această lume cu tine semeni sunt!

. . . . . .

Copila sprăvălită in unda turburată
Zimbeşte şi tot cântă şi tot la floare cată.
Cu haina ei albastră şi părul ei bălaiu,
Plutind, se pare-un ânger ducându-se la raiu!

Incet, incet şi apa in ochiuri mari rotită,
Spre fund mereu apasă, copila mult uimită;
Ca cum ar vra s'o culce pe moalele sĕu pat,
Cântându-i ca s'adoarmă, un cântec fărmecat.
Din val in val ducĕnd-o isvorul tot la vale,
Abia se mai aude ecoul vocii sale.
. . . . . .
Cu mănele intinse, cu pĕrul desfăcut,
Cu capul sĕu cel gingaş pe umeru-i căzut,
Acum copila moartă pluteşte lin pe valuri!
Nici florile albastre ce rid mereu pe maluri,
Nici fluturii de aur ce sboară uşurei,
Făcĕnd cunună vie, deasupra frunţii ei;
Nici cântecele Firii, nici razele din soare
Nu te-or aduce 'n viaţă, fiinţă 'ncântătoare,
Plăpândă intrupare a unui gând iubit,
Vis dulce şi poetic, al unui fericit;
Te-ai stins! de-acu 'nainte ah! cine-o să mai vie,
In urmă-ţi să culeagă, cea floare albăstrie,
A cărei amintire de taine şi de dor,
Cu viaţa ta ai scris-o in tristul viitor!

ELEGIE.

. . . . . .
De mult acum odaea, se află părăsită!
Perdelele sunt rupte, fereastra-i desvĕlită,
Pe vinetele geamuri căldura lui Cuptor
In viţe lungi ţesut-au al ploilor fuior;
Ear când, in miez de noapte, le-ating vĕnturi nebune,
De-o şoaptă plângĕtoare le face să resune.
— Ce tristă-i colivia când paserea-a sburat! —
O haină de femee svĕrlită e pe pat.
Molateca mătasă şi horbota subţire,
Păstrează încă vie, o tainică-amintire
In cutele-i rotunde, de la stăpâna lor
Ear doi pantofi albastri, in umbră pe covor
Se pare că aşteaptă, din nou să incălzească,
Piciorul alb şi rumĕn ce-i face să trăiască.
In mijlocul odăei un scaun rĕsturnat,
Cutiile 's deschise, dulapu-i deşertat,
Cordele, flori şi pene in colţ stau ghemuite
Oglinda, scump tovarăş din zile fericite,
Stă astăzi şi jăleşte, cătând in ochii mei,
Cumplitul gol ce lasă femeea 'n urma ei!
Pe jeţul larg şi moale şezĕnd par'c'o vĕd încă,
Cum pironea in vatră privirea ei adâncă,
In care focul dulce frăngĕndu-se cu drag
Ĕşi resfaţa lumina pe a ochilor ei prag.
Acuma jeţul singur stă lângă vatra rece
Şi plină de cenuşă, ear vremea care trece
Pe urma ei lăsat-a, cu grabă alergând
O pulbere surie, din aripi fluturând.
— Ce jalnică-i odaea deşartă, părăsită! —
Intr'un păhar, pe masă, o rosă vestejită
Cu foile căzute, cu creştetul cernit,
Jăleşte pe aceea la care s'a jertfit.
Tăcerea şi tristeţa sunt infiorătoare!
Acum de teamă, par'că, nici razele de soare
Prin negrele perdele, de mult nu mai pĕtrund.
Singurătatea cruntă şi noaptea doar s'ascund,
In umedele ziduri, inchise, mucezite.
Painjinii prin colţuri ţes pânze măestrite;
Ear pe cămin pendula ce intr'acest pustiu
Mai dovedea că încă remas'a ceva viu,
A incetat d-a bate, tot aşteptând cu jale,
Pe cel carui să spună durerea tainei sale.
. . . . . .
Ah! mi se umple ochii de lacrimi, când gândasc,
Ce taină fără margini ca densa'n pept hrănesc?
Taci inimă nebună, taci inimă pustie,
Ca şi odaea 'n care ea nu o să mai vie!

POVESTE.

Luna gingaşă zeiţă, in isvor curat se scaldă,
Şi in umbră se ascunde nu cum-va o rază caldă,
S'o zărească printre frunze şi să-i fure-un sărutat;
Căci de-a codrilor crăeasă soarele e'namorat.

Ziua umblă după dênsa, beat de doruri arzătoare,
Insă sprintena Diană, decând face vênătoare
Numai noaptea'n cer se'ntoarce la lumină de făclii,
Când Apolon e departe pribegind pintre pustii!

Ursitoarea i-a dat vrajă pentru draga lui bălae,
Tainic inima-şi preface in săgeţi lungi de văpae,
Vênător, el trage arcul şi le 'mprăştie in vênt...
. . . . . .
De-atunci razele de soare se coboară pe pământ!

Ascanio

Cântecul Cununei şi Bocete populare

adunate de Th. T. Burada.

Pintre remăşiţele cele mai interesante ale antichităţii păstrate ca nişte mărgăritare in scoicele lor, de către poporul român, se insamnă mai ales serbătorile privitoare la agricultură. Până acum la noi se cunoştea mai cu samă *colinda cu pluguşorul*, in care se descrie cu colori foarte vii, fericirile agricultorului.

In călătoria ce am făcut in anul acesta in Transilvania, am descoperit, pe cât cred, o nouă remăsiţă a datinelor vechi păstrate, despre serbătorile zeiţei Ceres, şi anume in *cântecul cununei.*

Zeiţa Ceres, *Demeter* a Grecilor, era una din zinele cele mai populare ale Romanilor, şi era celebrată in mai multe serbători, din care cele mai insemnate erau doue. Cele de'ntâi, cădeau in luna lui Aprilie, şi se numeau *Cerealia* sau *Ludi Cereales*. Ideea lor fundamentală era, intemeerea agriculturei cu mitul grecesc a răpirii Proserpinei de către Pluton; ele se celebrau cu cântări şi danţuri. A doua serbătoare a Cererii, care era celebrată mai ales de femei, cădea in luna lui August; aceasta amintea regăsirea Proserpinei de către Ceres, in care femeile imbrăcate in alb şi impodobite cu cununi de spice coapte, aduceau zeiţei, care de asemene era impodobită cu cununi de spice, jertfele celor intâi roade ale pământului.

Mai târziu se intemeia la Roma o altă serbătoare a Cererii, in luna lui Octombre, numită *Ieiunium Cereris*, care corespundea cu serbătoarea *Tesmoforiilor* la Greci. La sfirşitul acestei serbări, se obicinuea a se face nişte libatiuni cu apă, aruncându-se de aceasta, către rĕsărit şi către apus.*)

La strinsul grânelor in unele părţi a Transilvaniei, mai ales in imprejurimile Sibiului şi a oraşului Alba-Julia, se obicinuesc nişte

*) Vezi L. Preller. Römische Mythologie. Berlin, 1858 pag. 432 şi următ, şi F. Lübker. Reallexikon des classischen Alterthumus. Leipzig. 1874, pag. 303.

petreceri populare, in care, după cum cred, ori cine va regăsì urme despre vechile serbări ale zeiţei Ceres.

Aşa, indată ce se string de pe cămp grănele, şi se aşază in clăi, toţi secerătorii bărbaţi, femei şi copii, impletesc din cei mai frumoşi snopi de grău o cunună mare, pe care o duc la stăpănul lor, in mare veselie cu danţuri şi cântări. Stăpănul le deschide porţile, ĕi primeşte cu mare bucurie şi le dă de mâncat şi de bĕut, şi apoi svĕrle cu apă in fete. Cununa o ia apoi stăpănul şi o păstrează până la anul viitor, când atunci ĕşi saměnă pe ogor grău din spicele din care e făcută cununa.

Cântecul cununei putem zice că e acelaş pretutindene pe unde este obiceiul a se face cununa, variante mai nu are, afară de câteva cuvinte schimbate pe ici pe cole.

Noi dăm aici acel cântec aşa după cum l'am auzit cântat de mai multe femei, fete şi flecăi, in comuna Rĕşinari lângă Sibiu.

Stăpâne, stăpâne,
Gata-mi-te bine,
De vin şi de pâne
Că cununa-ţi vine.
Şi nu te 'ntristare
Că 's holdele rare,
Da la spic ĕs mare.
Şi domnu-ţi va dare,
Stogul cât casa,
Snopul ferdela[1])
Claia găleata,
Pita cât masa,
Mânunchiul copul,[2])
Ca earb' ovĕsul.
Stăpâneaoa noastră
Tĕnĕră frumoasă,
Pune cina 'n masă
Şi roagă pe taica,
Roagă şi pe maica
Ca să nu mĕ dare,
După ăl din din deal,
Că-i cu grăul rar;
Cu earba podbeal.[3])
Ci ca să mĕ dare,
Ne rugăm noi tare,
După ăl din şes,
Că-i cu grăul des.
Tu soare rotund,
Treci dealul curĕnd,
Şi nu te-or blăstemare,
Şi nu te-or chemare,
Robii cămpilor,
Iobagii domnilor.
De cătră Cergău,
Vine-un nour greu;
Dar nu-i nour greu,
Ci-i bădiţul meu,
Pe lângă cel riu,
Cu secerea 'n brău.
Grău a secerat,
In clăi l'a cărat.
Stăpâne, stăpâne,
Mulţămimu-ţi bine,
De vin şi de pâne.
Să fii sănătos,
Ne rugăm frumos!

[1]) Raniţa.
[2]) O măsură, aproape o litră.

BOCETE POPULARE.

BOCET.

Bucură-te mănăstire,
Că ce puişor ĕţi vine,

[3]) Earbă deasă.

Da nu vine să 'nflorească,
Ci vine să vestejească.
Garofiţă drăgălaşă,
Aoleu cea mai frumoasă,
Când umblaşi să înfloreşti,
Te pornişi să putrezeşti;
A dat vênt şi te-a pălit
Şi moartea te-a amăgit.
Veniţi fraţi, veniţi surori,
Tot cu mănunche de flori,
Cu făclii şi luminări,
Şi mĕ plângeţi cu sudori.
Vĕ uitaţi şi peste groapă,
Vedeţi moartea 'ntunecată.
Roagă-te neică de popă
Clopotul tot să ţi-l tragă,
Să resune văile,
Să s'adune rudele,
Că tu astăzi te porneşti,
Şi pe toţi ne părăseşti;
Pe o cale 'ndelungată,
Unde nu-i mamă nici tată,
Ci cântări dumnezeeşti,
Şi cu cete îngereşti.
Nu-i nici val şi nici durere,
Ci iubită mângăere!

Comuna Breaza (jud. Prahova).

BOCET.

Bucură-te mănăstire,
Că ce voinicel ĕţi vine,
Da nu vine să 'nflorească,
Ci vine să putrezească,
Pe drumul cel de foc,
Şi cel făr de noroc,
Pe drumul
Cu scrumul,
Pe calea
Cu jalea!
Multe-am tras eu pentru tine,
Bătui calea vai de mine,
Moarte-acum mi te-a pus bine,
Să nu mai trăesc cu tine.
Es afară
Dau de scară,
Destulă inimă-amară.
Intru 'n casă
Dau de masă,
Destulă inimă arsă.
Aoleu bărbatul meu,
Amărită remân eu!

Comuna Comarnic (Prahova).

BOCET.

Bucură-te mănăstire,
Că ce garofiţă-ţi vine,
Da nu vine să 'nflorească,
Ci vine să putrezească!
Tineric'-ai fost in lume,
Cum mĕ urişi vai de mine,
Şi cum de te înduraşi,
Acuma tu de lăsaşi
Fraţii şi surorile,
Grădina cu florile.
Spune la cei pocânzei,
Să vie, vadă şi ei.
Of, of, inimioara mea,
Multă jale are ea,
Cum se arde şi se frige
N'are pe cine să strige;
Că pe cine a avut
L'a mâncat negrul pământ!
De străini ai prins tu dor,
Dar nu te 'ncrede uşor,
Căci dorul de la străini,
Ca gardul cu mărăcini.

Comuna Ruda (Argeş).

BOCET. [1])

Ce stai cu faţa 'n ceri,
Şi cu spinarea 'n mări.
Zorile s'au revărsat,
Tu la noi n'ai mai cătat.
Stelele toate-au perit,
Soarele a rĕsărit,
Tu nimica n'ai grăit!
Noi la tine ne uităm
Şi ţie noi ne rugăm,
Să scoţi o vorbiţă
Din a ta guriţă.
Ori eşti tu mănios,
Ori eşti tare fălos,
Că cu noi nu vorbeşti,
Şi nici nu ne priveşti?
Păn şi floarea soarelui
Ce-i podoaba raiului,
Către soare se intoarce,
Ş'apoi după el se duce.
Soare, soare mĕ rog ţie,
Mie să-mi stai mărturie,
C'am să-i slobod apele [2]),
Şi să-i dau luminile,
Să-i plătesc şi vămile.

Comuna Picinişca (Banat).

BOCET.

Harangu[3]) mereu trăgea
Şi nimene nu ştiea,
C'un voinic acum murea!
Toată lumea se mira
Şi cu toţi la el cura.[1])
Doamne ce rĕu ţi-a făcut
Tu de-aici de l'ai răpit!
In coparşiu[2]) el stă pus,
Şi de la noi ni s'a dus.
Cu toţii la el căta,
Ş'apoi cu jale 'l cănta: [3])
Doamne ţie ne rugăm
Şi la tine 'ngenunchiem,
Să nu grăbeşti
Să-l putrezeşti.
Du-l in poarta raiului
Şi-i că slava ceriului!
Din a lui guriţă,
Va creşte-o vioriţă,
Din doi ochişori,
De tot mândre flori,
Şi din perişor,
Mândru pomuşor.
Din doi umerei,
Doi luceferei,
Din a lui trupiţă,[4])
Floare de lupiţă[5]),
Şi din picioruţe,
Doue lăstăruţe;
Din a lui mănuţe
Doue pelinuţe!
Plângeţi uşi, plângeţi fereşti,
Că de-acum lor le lipseşti!

Comuna Picinişca (Banat).

BOCET.

Ie sama bĕtrâne bine,
Tu când te vei pornì mâne,

[1]) Se cântă în zori de ziuă de bocitoare, în casa mortului strigându-i la ureche.
[2]) Are să-i dee apă de pomană.
[3]) Clopot.

[1]) Alerga. [2]) Sicriu. [3]) Borea. [4]) Trupuşor. [5]) O floare mohorită care creşte în pădure.

Că pe-o cale 'ndelungată,
Şi 'napoi neinturnată,
Este-o lină de fântână,
Şi un ceaun de hodină.
Acolo mi te opreşte,
Acolo te hodineşte,
Şi cu Sanda voroveşte,
Şi de fiică-i povesteşte,
Cum ea doamne! rĕu trăeşte
Pe pământ se chinueşte.
Singur'-a remas săracă
Fără maică, fără taică!
De nu vii ziua să şezi
Vin barim noaptea s'o vezi.
De când bĕtrâne te-ai dus,
Faţa la pământ a pus,
S'a negrit şi s'a uscat,
Gălbeneal' a căpĕtat.
Cum ea Doamne s'a cânta,
Tot din glasul cucului,
Cum ea Doamne s'a purta,
Tot din portul corbului.
Plângi tu masa, plângi tu casa,
Ca bună gazdă vĕ lasă,
Plângeţi voi patru păreţi
Că singurei remâneţi.

Comuna Micalaca (Banat).

BOCET.

Draga mea lumină-aprinsă,
Cum bătù vĕntul ş'o stinse,
Scoală maică, nu dormì,
Ci mĕ 'nvaţă a gândì.
Cui ne laşi pe astă lume,
Singurele fără nime,
Nu ţi-i maică ţie jale,
Că laşi fiicuţele tale,
Pe brânca străinilor?
Fără mila maicelor.
Fetele fără măicuţă,
Toate sunt fără miluţă.
Şi n'au cine le 'ntreba
Mâncat-aţi ceva, au ba?
Vină maică la luna,
Să-mi vezi mie ţineala.
Că de când tu m'ai lăsat,
M'am negrit şi m'am uscat
Şi milă n'am căpătat!

Comuna Micalacu (Banat).

BOCET.

Bucură-te mănăstire,
Că ce garofiţă-ţi vine,
Da nu vine să'nflorească
Ci vine să putrezească.
Fost-ai şi tu floricică,
Tĕnĕră şi frumuşică,
Dar acum ne-ai părăsit,
Şi rĕu ne-ai mai amărit,
Moartea mi te-a amăgit.
Ai lăsat câmpul cu flori
Şi ceriul fără de nori,
Tu meri[1]) acum in cea lume,
Unde tu nu ai pe nime.
Uite Doamne pe pământ,
Uite şi la cel mormânt,
Şi vezi moartea ce-a făcut!
Mai priveşte cele flori,
Roagă-te la 'ngropători,
Ca să-ţi lese trei fereşti,
Tu prin ele să priveşti,
Şi pe una ca să-ţi vie
Mirosul de la tămâe,
Pe-alta glas de măiculiţă,
Care-a fost a ta drăguţă.

[1]) Mergi.

Pe-alta raza soarelui,
De pe bolta ceriului,
Ca să mi te incălzească,
Faţa să nu-ţi vestejească;
Spune ăngeraşule,
Unde-ţi este mirele?
In loc de vornicei
Ţi-aducem prăpurei,
In loc de lăutari,
Plătit-am clopotari!
De val şi de pĕcat,
Pe-astă lume ai scăpat!

Comuna Zărneşti (Transilvania).

BOCET.

Bucură-te progadie,
Mintenaş[1]) are să-ţi vie,
Intr'un sufleţel,
Mândru voinicel!
Turtureaoa sĕrmana,
Când şi-a perdut soţia[2])
Ea pe altul nu mai ia.
Unde-i apa limpede,
Ea o tulbură ş'o be,
Unde vede apă rece
Ea o tulbură şi trece;
Unde e pădurea verde,
Niciodată nu o vede,
Ciunga[3]) verde ocoleşte,
Pe uscată hodineşte.
Când aude cuc cântând,
Ea tună[4]) 'n codri gemĕnd,
Tună şi se jăluieşte
Că ea 'n lume nu mai este.

[1]) Indată
[2]) In loc de soţ, espresiune sinonimă in multe părţi a Transilvaniei.
[3]) Creangă. [4]) Intră.

Unde-aude vĕnător
Mere şi plănge de dor,
Unde-aude păserea
Şi-amăreşte inima.

Comuna Siliştе (Transilvania).

BOCET.

A intrat moartea'n grădină,
Sub un pom de sulumină,
Sulumina s'a uscat,
Moartea 'n casă a intrat,
Şi pe frate mi-a luat.
Căte neamuri mi-a măncat
Şi tot nu s'a săturat!
Frăţiorul meu,
Drăguşorul meu,
Ţi-ai făcut casă de brad
Să trăeşti in ea cu drag!
Noi ne-am făcut de grădele[1])
Să trăim in ea cu jele.
Frăţiorul meu,
Drăguşorul meu,
Nu te da pămĕntului,
Tocma 'n vremea lucrului!
Unde dragă te-ai gătat
Aşa frumos şi ciudat?
Cu haine mândre de vară,
Tu te duci in altă ţară!
Acea ţară e 'ncueată,
Cu o lăcată de peatră,
Să nu mai vii niciodată!

Comuna Reşinari (Transilvania).

---

[1]) Nuele.

BOCET.

Floricică inflorită,
In progadie rĕsădită,
Din inimuţa me ruptă!
Scoală-te fiicuţa me
Că păměntul nu te ie!
Albele haine leapădă,
Aşa nime să te vadă.
Că nu-ţi şede bine-aşa
Şi nici le-a venit vremea,
Păn' or venì paştile,
Ş'or inflorì florile.
Minteni[1]) fetele spoesc[2])
Nu ca tine se gătesc.
Scoală-te fiicuţa me,
Ţie bine ţi-a şedè,
Cu tatăl tĕu lângă tine,
Că aşa e mult mai bine.
De ce de-aici ai plecat,
Pe lume nu te-a lăsat?
Tu acuma ai crescut,
Fată mare te-ai făcut,
Acum pagubă de tine,
Să te duci fiică din lume,
Să te dai păměntului,
Când ai timpul lucrului!

Comuna Siliştе (Transilvania).

BOCET.

Da ardă-l focul de gruiu[3])
N'am picioare să mĕ suiu,
Clopotul trage in vale,
Audă vecinii cu jale!
In ţară străin' ai plecat,
Pe noi pe toţi ne-ai lăsat.
Da gluga nu ţi-ai luat,
N'ai nădejde de 'nturnat.
Pe căţi moarte-a apucat,
Nici pe unul n'a lăsat.
De pe păměnt i-a ţipat[1])
In cea lume i-a căraţ!
M'aş ruga eu de vamaşi,
Chizeşie să mĕ laşi,
Să-ţi plătesc eu vămile,
Pe-unde merg măicuţele.

Comuna Siliştе (Transilvania).

[1]) Indată [2]) Vărnesc.
[3]) Deal.

Istoria lui Ciuang-söng şi a soţiei sale Tien-şi.

(Din chinezeşte, după trad. germană a d-lui E. Grisebach.)

Bogăţiile şi cinstea sunt ca un vis plăcut,
Slava şi vaza ca un nour trecĕtor.
Chiar carnea şi sângele dinaintea ochilor tĕi sunt amăgire,
Şi iubirea şi recunoştinţa se prefac in ură şi duşmănie.
Nu-ţi pune gătul intr'un jug de aur
Şi nu-ţi lăsa pe trup un lanţ de juvaeruri.
Deosebirea lămurită de deşertăciuni şi pompe este:
Cu o inimă curată, lipsită de pofte, a arunca tot ce este păměntesc.

Aceste cuvinte din stihurile *Luna pe riul de la apus* sunt sfătuiri pentru bĕtrăneţe, care vor să aducă pe om de a-şi indrepta viaţa şi a scoate din rădĕcină toate gându-

[1]) Aruncat.

rile uşoare; celui desfrênat ĕi strigă să se oprească in calea sa. Căci tata şi mama fiind un cer prin inrudire*) şi fraţii fiind mănele şi picioarele, stau unii cătră alţii ca rădĕcina şi ramurile, care trebuesc să fie scurtate cu foarfecele grădinarului, dar nu trebuesc să fie cu totul tăiate. Cele trei credinţe ale lui Cong-fu-ţe, Tau şi Buddha, deşi sunt deosebite, totuş tustrele impreună se trudesc a intipări smerenia copiilor şi iubirea fraţilor. Ear intru cât se atinge de nepoţi, aceştia stau cu un grad mai jos. Proverbul zice cu drept cuvênt:

Nepoţii copiilor vor avè soarta nepoţilor,
Nu te teme că copii şi nepoţii vor devenì cai sau vaci...

Dar in ceea ce priveşte bărbatul şi nevasta, se poate zice—ce e drept—că firul cel roş le incinge trupul şi aţa cea stacojie le leagă picioarele, insă vorbind la adevĕr ce este aceasta mai mult decât „o sgărietură la piele şi clei peste unsoare“? Fie că se despărţesc, fie că remăn impreună şi aici ţinteşte zicătoarea:

Bărbatul şi nevasta sunt chiar păseri din acelaş crâng,
Care aşteaptă amurgul zilei, şi apoi fie care sboară in drumul sĕu.

Cât de goale şi lipsite de iubire sunt simţirile veacului de astăzi! Tată şi mamă, fraţi mai mari şi mai mici, sunt priviţi cu nepăsare ca nişte oameni străini, şi cu toate că poate să se mai găsească vre-o simţire binevoitoare pentru copii şi nepoţi, dar despre iubirea dintre bărbat şi femee nu se poate zice acelaş lucru. Bărbaţii sunt căzuţi in viaţa iatacului, şi acolo nu aud decât sfaturi femeeşti. Căţi, inşelaţi de femei, nu au făcut fapte neomenoase impotriva părinţilor şi a fraţilor!

Vreau să povestesc istoria lui Ciuang-söng, care cânta din fluerul de lut, dar nu o povestesc pentru a isca neinţelegere intre bărbat şi nevastă, ci pentru a invĕţa oamenii să facă deosebire intre inţelepciune şi neinţelepciune, să pĕtrundă adânc şi să despartă adevĕrul de greşală, şi, la cea d'intâi iveală a unei inşelătorii, să se gândească a plânta „cele şase rădĕcini“ in apa cea curată, căci o gândire curată şi liniştită poartă biruinţă peste viaţa cea nămoloasă. Unul din bĕtrâni, când vĕzù pe un ţĕran sădind orez, citâ patru versuri:

Indată ce rădĕcinile sunt curate şi fără prihană, au să se facă orez;
Mergĕnd inainte şi inapoi, tot merge inainte
Dacă implântă cu mâna sa firul cel verde in câmp;
Plecându-şi capul, vede cerul oglindit in apă.

După cum spune tradiţia, in anii din urmă ai impărăţiei lui Cian vieţuea un mare cărturar; acesta se chiema Ciuang-söng, cu porecla de cinste Tsze-hsiu-ti, de naştere din Sung-cuo-Mung. El slujise impĕratului ca păzitor al grădinilor cu lac de lustrueală.

Invĕţătorul lui a fost un sfânt mare, intemeietorul sectei Tau, numit Li-örr, ear cu porecla de cinste Pi-yang, care fusese născut

*) Traducerea germană e greu de inţeles; poate textul chinezesc vrea să zică; un trup.

cu pĕrul alb şi deaceea se chiema Lau-tsze, copilul cel bĕtrân.

Ciuang-söng se vedea mereu in visurile sale deştepte, prefăcut in flutur şi sburând peste florile şi pomii din grădină. Inchipuirea aceasta ĕi revenea adeseori, şi la deşteptare simţea chiar, cum umerii şi coatele i se mişcau in sbor ca o păreche de aripe. De aceasta era foarte mirat in inima sa şi intr'o zi, nu multă vreme după acest vis, vorbind cu Lau-tsze, povestì invĕţătorului sĕu visul. Fiindcă acesta era un sfânt desăvĕrşit şi destoinic a pricepe ccle trei stări ale vieţii—trecutul, presentul şi viitorul—, ĕi tălcuì lui Ciuang söng pricinile fiinţei celei minunate şi cum Ciuang-söng in vremile d'intâi ale Chaosului fusese in flutur alb. Cea d'intâi naştere a cerului este apa, a doua naştere sunt copacii; slava apei sunt erburile şi florile. Acel flutur alb, culegĕnd firea florilor şi primind părticelele cele mai subţiri din soare şi din lună, după ce a bĕut suflarea lor, trăeşte in vecinică nemurire, desfăcĕndu-şi aripele ca roatele unui car. Mai tărziu a sburat până la heleşteul raiului şi căutând hrana pe ascuns şi vărindu-se in floarea şi in colbul Persicei celei străine, fù inghiţit de Phenixul cel verde, care păzeşte florile sub tronul mumei craiului. Sufletul fluturului nu a fost nimicit, ci ursita lui a fost de a se infăţişa earăş in lume şi a se face Ciuang-söng. Aceasta fù pricina, pentru care mintea lui era mai aleasă şi inima lui tare in Tau, pentru a slujì lui Lau-tsze, a invĕţa legea curăţiei şi a face din Nimic indeletnicirea sa.

Primind Ciuang-söng de la Lau-tsze aceste destăinuiri asupra schimbărilor vieţii sale de mai nainte, inţelese, ca unul ce se deşteaptă dintr'un vis, că vĕntul care făcea să i se mişte coastele, era simbolul fluturului. El ingropâ in inima sa toate gândurile lumeşti despre slavă şi necinste, privindu-le ca pe un nour trecĕtor sau un riu curgĕtor, nici cea mai mică părticică a lor nu voea să o aibă intru ale sale. Când vĕzù Lau-tsze, că inima lui se deşteptase, luâ testamentul tainic al celor cinci mii de caractere ale Tauti-kingului, ale cărţii clasice despre calea virtuţii, ĕl scoase din invĕlişul lui şi-l dete lui Ciuang-söng ca să-l inveţe pe de rost, să-l spue şi să-l păzească in fapte, pentrucă, după ce va fi dobândit cel mai inalt grad al indreptării, să căştige puterea de a deosebì lumina şi umbra trupului, de a creşte firea sa dumnezeească şi de a fi schimbat.

Ciuang-söng părăsì postul seu de ministru al copacilor cu lac de lustrueală, ĕşi luâ ziua bună de la Lau-tsze şi pornì intru căutarea Ta-ului.

Deşi Ciuang-söng se ţinea de invĕţătura lui Lau-Kinn, totuş nu ridicase inrudirea intre bărbat şi femee, şi luase una după alta trei neveste. Cea d'intâi se bolnăvise şi murise inaintea vremii; de a doua se despărţise din pricina unei greşele; aceea insă, despre care vreau să povestesc aici, se numea Tiän şi era o fiică din familia de acest nume in rigatul Tse. Pe când Ciuang-söng călĕtorea in ţara Tse, Tiän-tsung ĕi dase această fiică a sa in căsătorie din stimă deosebită pentru cunoştinţele lui. Ea intrecea cu mult pe cele d'intâi doue neveste in frumuseţa ei, faţa ei era ca omĕtul sau ca un ţurţure de ghiaţă şi deştepta iubirea intocmai ca un ânger. Deşi Ciuang-söng se desfăcuse de

poftele trupeşti, remase totuş cufundat de frumuseţa ei şi se desfăta cu ea ca peştele cu apa.

We-i-wang, stăpănitorul ţĕrii Tsu, care auzise de insuşirile cele frumoase ale lui Ciuang-söng, ĕi trimise un sol cu o sută de drugi de aur, o mie de bucăţi de mătasă fină şi o trăsură uşoară cu patru cai, pentru a-l indupleca să vie la el ca intăiul ministru. Căud taurul de jertfă, zise Ciuang-söng cu un suspin, impodobit cu mătasă cusută, rumegând paie şi burueni, vede bivolul la plug obosit şi copleşit, atunci taurul se fericeşte pentru cinstea ce i se face; dar căud intră in templul cel mare şi are inaintea ochilor cuţitul şi securea, atunci doreşte să tragă plugul, insă in zadar! Şi el refusă darurile şi se duse cu nevastă-sa in ţara Sung şi trăi in partea dealurilor Nan-chua la miazăzi de Tau-Cion.

Intr'una din zile Ciuang-söng, preumblăndu-se la poalele dealurilor, vĕzù un numĕr de gropi pustiite, zăcĕnd grămadă unele lăngă altele, şi strigâ cu un suspin: bĕtrăni şi tineri, inţelepţi şi nebuni, aici se intorc toţi impreună! Dacă omul s'a coborit in groapă, cum mai poate ajunge a fi earăş om?

După ce a oftat o vreme, făcù căţiva paşi inainte şi vĕzù deodată o groapă proaspĕtă, al cărei pămĕnt nu era ăncă uscat, ear o femee tĕnĕră, imbrăcată fără nici o podoabă, de la cap pănă la picioare, şedea lăngă ea şi mişca incet deasupra ei o apărătoare neimpodobită. Vĕzĕnd că urmează această indeletnicire fără intrerupere, Ciuang-söng o intrebâ plin de mirare: cine era ingropat acolo şi pentru ce svĕnta groapa cu apărătoarea? Femeea nu se sculâ, ci urmâ să mişte apărătoarea ca mai nainte şi respunse căteva cuvinte rizĕnd inghesuit. Dacă nu ştii, care era inţelesul cuvintelor ei, el era acesta:

In momentul, căud fură auzite, gurele oamenilor se deschiseră rizĕnd,
Dar căud se cumpănirĕ cuvintele, erau ruşinoase peste măsură.

— Cel ce zace in această groapă, zise nevasta, este bietul bărbatu-meu sĕrmanul. A avut nenorocirea să moară şi şi-a culcat oasele aici. Fiindcă in viaţă a fost prea amorezat de nevastă-sa, nu a putut-o lăsa nici la moarte şi m'a rugat prin voinţa sa din urmă, că, dacă aş vrea să mĕ mărit de a doua oară, să aştept pănă se va sfirşì inmormĕntarea şi se va usca pămĕntul deasupra gropii lui. Acum eu aş vrea să mĕ mărit. Dar fiindcă pămĕntul este aruncat proaspĕt, cum să se poată usca aşa de curĕnd? Aceasta este pricina, pentru care ĕi viu in ajutor cu apărătoarea.

Această femee, găndì Ciuang-söng in sine oprindu-şi surisul, este de fire cam pripită. Mĕ mir să aud de la ea că in vremea căsătoriei a trăit aşa de bine cu bărbatu-seu; căud n'ar fi fost aşa, s'ar inţelege mai uşor purtarea ei de acum. Şi apoi ĕi respunse:

— Daca incălzeşti şi vrei să usuci pămĕntul acesta, va fi uşor: insă mănile şi incheetorile ĕţi sunt slabe şi nu au destulă putere pentru a-l usca cu apărătoarea. Eu insumi vreu să vĕ fac această treabă.

— Să-ţi fie de noroc, zise femeea sculăndu-se şi inchinăndu-se, ĕţi sunt foarte recunoscĕtoare.

Atunsi apucă apărătoarea cea albă şi neimpodobită cu amundouĕ mănile şi o dete ui Ciuang-söng. Acesta ĕşi intinse mănile după prescrierea invĕţăturii lui Tau, făcù cătăva vreme vĕnt cu apărătoarea la capul morminţului, şi apa se prefăcù in abur şi pămĕntul se uscă indată. Femeea rise pănă cănd faţa i se făcù aşa de mică incăt ai fi putut-o cuprinde cu o mănă.

— V'am făcut osteneală, d-nule, zise ea, de v'aţi intrebuinţat puterea farmecului—şi cu măna ei gingaşă ĕşi scoase din pĕr un ac de argint şi-l dete lui Ciuang-söng impreună cu apărătoarea şi-i mulţămì pe căt putù mai bine. El nu primì acul cel de argint, insă primì apărătoarea, şi pe cănd dama se duse plină de veselie, el se intoarse acasă cu inima cam ingreueată, şi şezĕnd in şala lui acoperită cu pae, se uită la apărătoare şi oftă stanţele aceste:

Nu este o casă de sfadă, nici se poate numì o împreună-locuire;
In case de sfadă impreuna-locuire nu ţine mult.
Curĕnd se inţelege după moarte, că nu era nici o simţire de simpatie:
Legătura iubirii impreuneză in timpul vieţii.

Tiän-şi sta la spatele lui, şi auzind pe Ciuang söng cum vorbea şi ofta, inaintă şi cercetă, ce insemna aceasta.

— Maiestrul meu, zise Tiän-şi (căci ca un doctor in secta lui Tau i se cuvinea vorba de „maiestru"), ce are maiestrul meu de oftează şi de unde vine această apărătoare?

Ciuang-söng ĕi povestì tot ce se intămplase cu femeea, care dase cu apărătoarea peste morminţ ca să usuce pămĕntul şi să se mărite earăş.

— Această apărătoare, zise el, este aceea pe care a intrebuinţat-o, şi fiindcă eu am ajutat-o pe căt am putut, mi-a dăruit o.

Auzind Tiän-şi aceste, se făcù roşie de mănie; ea zise, că acea femee este lipsită de inimă, şi incepù să arunce o mulţime de cuvinte de ocară asupra ei, ear la sfirşitul lor spuse lui Ciuang-söng: Puţine sunt in lume care să semene cu acea femee fără inimă!

Ciuang-söng grăì din nou patru rănduri in versuri:

In timpul vieţii toată femeea vorbeşte cu cea mai plecată închinare.
După moarte toate au dorinţa de a usca groapa cu apărătoarea:
Poţi zugrăvì un tigru sau un smeu, dar nu poţi zugrăvì alcătuirea lor dinlăuntru.
Cunoaşterea feţelor omeneşti nu este cunoaşterea inimilor lor.

Cănd auzì Tiän-şi aceste, se supĕrâ foarte. Din vechime s'a fost zis: „Cărtirea impuţinează iubirea şi mănia uită omenia", şi aşa Tiän-şi, in vorbirea ei pătimaşă, nu mai avù privire la nimeni, ci isbucnì in aprindere şi strigâ: bărbaţii sunt toţi de o potrivă şi nu este deosebire intre un inţelept şi un nebun! Cum poţi vorbì tu cu atăta uşurinţă şi cum poţi privì cu injosire asupra femeilor, ca şi cănd ar avè toate acelaş rost al vieţii. Vezi, pentru una fără rost şi fără insuşiri de moralitate se găsesc totdeauna mai multe pline de vrednicie. Ĕţi recunoşti greşala şi rătăcirea?

Ciuang-söng respunse: Nu vreau să vorbesc in vĕnt nici să măcăesc ca raţele. Dăca

aş avè nenorocirea să mor, ai aştepta tu, a cărei frumuseţă samănă cu o floare sau cu o peatră scumpă, trei sau cinci ani pănă a nu te mărita de a doua oară?

— Un ministru credincios, respunse Tiän-şi, nu slujeşte la doi prinţi şi o femee de cinste nu se măritä niciodată pentru a doua oară.—Unde s'a mai vězut o femee virtuoasă bënd ciaiul ei in doue case sau dormind in paturile a doue familii? Dacă prin vre-o nenorocită intëmplare aş ajunge in acea stare tristă, nu vorbì de doi sau trei ani, căci eu voiu remănè vëduvă toată viaţa; chiar in visurile mele voiu gändì la tine.

— E cu neputinţă, intimpinâ Ciuang-söng, e cu neputinţă!

— Tu gändeşti, ël luâ Tiän-şi in ris, că noi femeile suntem ca voi bărbaţii, fără virtute şi fără dreptate; dacă o femee v'a murit, vě uitaţi după alta; de aceasta vě despărţiţi şi luaţi ear pé alta;—singurul lucru, ce se poate zice pentru desvinovăţirea voastră, este că una este tot aşa de bună ca cealaltă. Dar să ştii, că noi femeile suntem de părere că o şea este bună numai pentru un singur cal; capul şi picioarele voastre sunt tari—cum am respunde dar la vorbele voastre goale şi am deştepta despreţul şi risul veacurilor viitoare! Insă pentru moment nu eşti mort, ci ai vorbit numai pentru intămplarea cänd ai ajunge să fii un om reposat.

Cu aceasta se apropia Tiän-şi de Ciuang-söng şi prinzëndu-i apărătoarea din mănă, i-o rupse in bucăţi.

— Nu era nevoe să te aprinzi, zise Ciuang-söng. Aş dorì numai să fii aşa de sinceră pe căt eşti de aprinsă.

Nu zise nimic mai mult, insă după căteva zile se imbolnăvì făr' de veste. Boala crescù din zi in zi şi se făcù primejdioasă. Tiän-şi plängea şi ofta la capul patului lui.

— Fiindcă suferinţa mea au ajuns la aşa grad, zise Ciuang-söng, trebue să-mi iau ziua-bună pentru totdeauna. In curënd are să-ţi pară rëu că ai rupt apărătoarea: dacă ai mai avè-o, ai putè-o intrebuinţa prea bine pentru a-mi usca morměntul.

— O, măiestre, respunse Tiän-şi, te rog, nu te ingrijì de aceasta. Am invěţat obiceiurile şi le cunosc: *unui* bărbat să-i urmezi şi mai mult nu. Jur că nu am alte gänduri, şi dacă nu mě crezi, vreau să mor inaintea ochilor tëi, pentru a-ţi arëta lămurit simţirile inimii mele.

— Este prea de ajuns, zise Ciuang-söng, pentru a cunoaşte gändurile şi simţirile tale. Eu mor, ochii mi se 'ntunecă.

După ce a sfirşit de a vorbì, i se oprì resuflarea. Tiän-şi atinse trupul cu mäna şi incepù a se bocì tare, deabia fù in stare de a se duce pe la vecini şi a-i ruga să pregătească giulgiul şi să o insoţească la immormëntare.

Tiän şi, care se imbrăcase in haine cernite, petrecù mai multe dimineţi in adevărată durere; toate noptile plängea şi se gändea mereu la dragostea şi bunătatea lui Ciuang-söng in vremea vieţii lui. Somnul şi pofta de măncare o părăsirě impreună şi ea sămëna cu o fiinţă bolnavă sau otrăvită.

Cänd se lăţì vestea, că Ciuang-söng fusese un invěţat retras, care ascunsese lumii numele sëu, venirě locuitorii dealurilor spre a-şi arëta prin visită compătimirea şi inchinarea lor, şi locuinţa lui Ciuang-söng se umplù de lume ca un bălciu.

In ziua a şeptea sosì pe neaşteptate un invĕţăcel tĕnĕr şi gingaş, cu faţa ca o icoană şi cu buze par'c'ar fi fost văpsite cu chinovar ; elegant mai pe sus de toate, un june din lumea cea mai aleasă, imbrăcat in haine de nanching de multe feţe, cu un baret negru, cu brăul cusut şi cu papuci stacojii. Cu sine aduse un servitor bĕtrăn şi se arĕtâ a fi un Wang-sun din impĕrăţia Tsu. După cum zicea, făcuse in anul trecut cunoştinţa lui Ciuang-söng şi avusese dorinţa de a fi invĕţat de el şi astăzi venea tocmai pentru a-i face visită şi a intreba cum se află ; insă fiindcă ĕl găseşte mort, nu poate decăt să-şi arĕte durerea şi să desbrace deindată hainele cele cu feţe. Prinţul porunci atunci slugei sale celei bĕtrăne să scoată hainele de jale din geamandan şi apoi, după ce s'a inchinat de patru ori cu faţa spre mort, zise : O, Ciuang-söng, rĕu mi-a voit soarta de nu te-am mai vĕzut din faţă in faţă şi nu am primit invĕţătura de la tine ! O sută de zile am să port jale pentru maiestrul meu spre a impăca prieteşugul inimei mele. Se inchină earăş de patru ori la pămĕnt, vĕrsă căteva lacrimi şi apoi ridicăndu-se, arĕtâ dorinţa de a vedè pe Tiän-şi. Aceasta la inceput nu nu voì să-l primească, insă Wang-sunul ĕi trimise vorbă, că după obiceiurile din vremea vechie nevestele şi ţiitorile nu se ascund dinaintea prietenilor deaproape ai bărbaţilor lor. Eu şi cu Ciuang-söng am fost inrudiţi ca maiestru şi şcolar.

Deabia acum Tiän-şi eşì din sala, in care zăcea mortul, pentru a primì inchinarea prinţului. După ce se preschimbarĕ inchinăciunile, ea se uită cu coada ochiului la prinţ, şi fiindcă prinţul avea o infăţişare foarte gingaşă, se deşteptâ dragostea in inima ei, şi-i părea numai rĕu că nu avea o slugă tĕnĕră pentru a o da să-l slujească.

— Deşi maiestrul meu ne-a părăsit, zise prinţul, nu pot inceta de a mĕ găndì la bunătatea lui şi aş dorì să pot şedè puţină vreme in locuinţa lui, spre a mĕ oprì aici o sută de zile, intăi pentru a ingrijì de immormĕntarea maiestrului meu şi al doilea pentru a vedè, dacă nu a lăsat ceva scrieri. Scolarul lui se roagă să fie ingăduit a arunca o privire in ele pentru a se impărtăşì de cea din urmă invĕţătură a lui.

— Unde oare tovărăşia unui prieten de aproape, respunse Tiän-şi, nu ar fi bine primită pentru cătăva vreme ?

Apoi porunci de se aduse de măncare şi amundoi ĕşi contopirĕ oftările lor impreună.

După masă Tiän-şi scoase Nan-chua-kingul şi cele cinci mii caractere ale Tau-ti-kingului de Lau-kiun-tsze, ce le lăsase Ciuang-söng ; cu dărnicie le predete Wang-sunului. El ĕi mulţămì de mai multe ori şi apoi se puse să caute un loc pentru tabla de aduccre aminte a rĕposatului. In tăcere se inchină in partea stingă a patului cu mortul. In fie care zi Tiän-şi venea şi ea acolo şi, sub cuvĕnt că trebue să bocească pe rĕposatul, trecea in partea stingă a patului pentru a sta de vorbă cu Wang-sunul. Pe zi ce merge dragostea ei se făcea mai mare, privirile ei porneau şi se 'ntorceau şi insfirşit nu-şi mai putù stăpănì simţirea. Wang-sunul, ce e drept, era numai pe jumĕtate, ea insă era cu totul fărmecată. Dacă in această singurătate cădea in vre-o greşală, nu avea să se teamă de nici o vorbă rea despre vremea cea scurtă de căud deabia murise Ciuang-

söng; insă dacă o femee vrea să prindă inimă unui bărbat, nu este in stare să-i vorbească nici un cuvënt despre aceasta.

După ce se infrënase căteva zile—nu trecuse nici măcar o jumëtate de lună,—acea femee, care totuş nu era tocmai tënără, ca o maimuţă nu-şi mai putù stăpăni inima şi ca un cal nu-şi mai putù oprì gàndul. Pe ascuns chemâ pe sluga cea bëtrănă in odaea ei, ëi dete vin bun de bëut, ël induplecâ prin vorbe dulci şi insfirşit intrebâ plină de curtenie:

— E insurat stăpănul dumitale sau nu?

— Stăpănul meu e neinsurat pănă acum, respunse sluga cea bëtrănă.

— A ales stăpănul dumitale pe vre-una ca să o ia de nevastă? intrebâ Tiän-şi mai departe.

Sluga cea bëtrănă, care bëuse prea mult, respunse:

— Stăpănul meu a zis, că dacă ar putè să afle o frumuseţă aşa de vestită, precum este a dumitale, cinstită doamnă, atunci dorinţa inimii lui ar fi indeplinită.

— A zis in adevër aşa, strigâ vëduva, sau imi spui minciuni?

— Un chinez bëträn ca mine, zise sluga, care a ajuns la vërstă aşa de inaintată, cum ar indrăznì să se facă vinovat de-o minciună?

— Aş vrè să te iau de mijlocitor, zise femeea, pentru a propune impreunarea, şi, dacă nimic nu se impotriveşte, dorinţa mea este de a më mărita cu stăpănul tëu.

— Stăpănul meu, zise sluga cea bëtrănă, a vorbit despre un asemenea lucru cu mine şi această căsătorie i-a părut minunat de bună, dar sta pe gănduri pentru legătura de inrudire dintre măiestru şi scolar şi se temea de vorbele lumii.

— Dar stăpănul tëu nici n'a stat in vre-o legătură cu fostul meu bărbat, nici n'a ascultat faţă in faţă invëţăturile lui, cum se poate pune pe gănduri pentru inrudirea dintre maiestru şi scolar? Dealtmintrelea dealul este foarte indepărtat, casa e in singurătate, celelalte case sunt in depărtare. Cine ar fi să facă vorbe? Tu trebue să treci peste greutăţile astea. Deocamdată te rog să te mai inveseleşti cu vinul.

Sluga nu aşteptâ să-l poftească de douë şi apoi se sculâ ca să se ducă. Ea insă ël chemâ inapoi şi-i zise cu tot dinadinsul:

— Dacă stăpănul tëu se hotăreşte, vino indată in odaea mea şi-mi dă de ştire, fie ziua, fie chiar noaptea. Te aştept cu nerăbdare.

După ce plecâ sluga cea bëtrănă, ea incercâ de mai multe ori să se culce, insă plină de grijă că nu va isbutì de a lega cu aţa roşie piciorul cel frumos al gingaşului june, nu putù adormì şi aşteptâ aşa singură singurică pănă in amurgul sërii, chinuită de cea mai crudă nelinişte.

Cănd se făcù noapte, se duse in odaea mortului; indată ce intrâ acolo, auzì din partea stingă a cosciugului o resuflare de om, căreia ëi respundea un resunet din partea capului de la tronul, pe care se afla mortul. Tresărind de spaimă, strigâ: este duhul reposatului care se iveşte earăş. Apoi alergâ in odaea ei şi se intoarse cu o lampă, ca să vadă ce e. Dar atunci vëzù, că era sluga cea bëtrănă, care, biruită de beţie, adormise pe divan lăngă mortul din cosciug.

Ea nu indrăsnì să-l mustre sau să-l deş-

tepte, ci se intoarse inapoi in odaea ei şi petrecù noaptea aceea numerănd privegherile de noapte şi secundele.

A doua zi de dimineaţă vĕzù pe sluga cea bĕtrănă primblăndu-se pe afară, dar, nevenind la dĕnsa cu respunsul la prepunerile ei, ea, plină de nerăbdare incăt nu mai putea, ĕl chemă in odae pentru a-l intreba.

— Nu se poate, nu se poate, respunse sluga cea bĕtrănă.

— De ce nu, intrebă ea, n'a fost destul de limpede ce ţi-am spus a sară?

— I-am spus şi eu toate, intimpină sluga, insă respunsul stăpănă-meu a fost foarte drept. El zice, că frumuseţa şi purtarea dumitale este fără de prihană, şi fiindcă nu apucase ăncă a primì invĕţătura lui Ciuang-söng ca din partea unui maiestru, vrea să lase la o parte greutatea cu scolăria. Dar sunt alte trei piedeci, de care trebue să vĕ inştiinţez.

— Care sunt aceste trei piedeci? zise ea.

— Stăpănul meu, respunse sluga cea bĕtrănă, mi-a zis aşa: „intăi am ajuns aici in mijlocul ceremoniilor de jale şi dacă aş pregătì o nuntă, nu ar putè avè faţă veselă şi nu ar aduce noroc. Al doile Ciuang-söng şi cu dumneata aţi trăit impreună ca bărbat şi nevastă. Şi Ciuang-söng a fost un cărturar vestit al sectei Tau, ear invĕţătura mea de sigur nu se apropie de a lui, mi-e teamă de a fi despreţuit de dumneaei. Al treilea calabalicul meu a remas in drum şi nu se poate aduce in curĕnd, cu ce să fac cheltuelile pentru darurile logodnei si serbarea nunţii? Nu cunosc pe nimeni aici de la care să mĕ pot imprumuta cu bani—aceste sunt cele trei pricini, pentru care insoţirea nu se poate face.“

— Pentru aceste trei lucruri, zise Tiän-şi, nu trebue să şi facă grijă.

Un trup mort nu este isvor de viaţă: in dosul casei este un loc mic şi neintrebuinţat, pot să pun căţiva oameni să-l strămute acolo —şi astfel s'ar inlătura una din piedeci.

Al doilea, rĕposatul meu bărbat poate să fi fost un mare cărturar al sectei Tau: dar de moravuri curate nu a fost, fiindcă avusese găndul sa se despartă de nevastă-sa. Lumea poate să laude virtutea lui cea goală şi craiul din Tsu să răvnească numele lui cel sec! A şi vrut să-l ademenească prin daruri scumpe să-i fie ministru, insă fostul meu bărbat, ştiindu-şi slăbiciunea puterilor şi a talentului, s'a retras in acest colţ indepărtat. Sunt acum căteva luni, căud se primbla odată singur la poalele dealurilor, s'a intălnit cu o vĕduvă, care da cu o apărătoare peste un morment şi aştepta să se usuce pentru a se putè mărita de a doua oară. Nebunul se puse să vorbească şi să glumească cu dĕnsa, ĕi luă apărătoarea şi uscă păměntul in locul ei. Apoi se intoarse cu apărătoarea a casă, unde i-o luai eu şi i o rupsei in bucăţi. Pentru aceasta după căteva zile, căud zăcea chiar pe patul de moarte, mi-a aruncat mulţime de vorbe de ocară. Unde era dragostea lui? Nu se poate mĕsura cu tinereţa şi cu invĕţătura cea prea aleasă a stăpănului tĕu, care mai are şi rangul unui neam crăesc, pe căud eu sunt fata lui Tiän-tsung. Suntem de aceeaşi stare. Că a sosit tocmai acum aici, este o intămplare pe care a pus-o cerul la cale, fiindcă voeşte impreunarea noastră.

In ceea ce priveşte al treilea, cheltuelile pentru darurile de logodnă şi serbarea nunţii, eu sunt stăpăna casei şi nu este nimeni altul care ar putè pretinde un dar. Şi mai puţin este vorba de cheltuelile pentru nuntă: eu am să le fac. In iatacul meu sunt vr'o 20 unţe de argint, le voiu da stăpănului tĕu ca să-şi facă un nou rănd de haine. Du-te earăş la dĕnsul şi-i spune, că acum este vremea cea priincioasă, dacă vrea să inchee: de sară e ciasul cel fericit pentru a face căsătoria.

Sluga cea bĕtrănă luă cele 20 unţe de argint şi se intoarse la prinţul, căruia nu-i mai remase acum decăt a primì propunerea.

Căud auzì Tiän-şi respunsul Prinţului din gura slugei, săměna cu slava cerului şi cu fericirea păměntului. Ea desbrăcâ hainele cele de jale, se imbrăcâ cu altele noue şi se făcù earăş cu faţa veselă şi cu buzele roşie ca trandafirul.

Apoi rugâ pe sluga cea bĕtrănă să cheme căţiva ţĕrani, care locueau in apropierea dealului pentru a duce trupul lui Ciuang-söng intr'un şopron stricat din dosul casei, pentru a curăţì sala acoperită cu paie şi a pregătì serbarea nunţii.

O stanţă poetică zice:

Frumoasa vĕduvă şi junele au p'ăceri deosebite.
Dacă prinţul are minte, ea are farmec.
Cine vorbeşte de o şea pentru un singur cal?
Sara gănduriile ei aprinse se invĕrtesc in giurul mirelui poftit.

De noapte Tiän-şi făcù odaea de mireasă şi puse luminările şi făcliile in sală.

Prinţul şi-a pus nasturele, şi s'a imbrăcat cu pantaloni şi cu incingĕtoare; Tiän-şi s'a imbrăcat cu o tunică cusută şi cu pantaloni.

Astfel sta părechea in mijlocul făcliilor lor impodobite cu flori, ca un giuvaer poleit in scaun de aur, frumuseţa lor nu se poate descrie.

După ce se sfirşirĕ ceremoniile cu toate semnele de dragoste, ĕşi deterĕ unul altuia măna şi intrarĕ in odaea miresei, şi după ce bĕurĕ cel din urmă păhar, se pregătirĕ de odihnă.

(Va urma).

POESII.

RIUL CURGEA...

Riul curgea incet, lin murmurănd la soare,
De-alungul sĕu un şir de sălcii plăngĕtoare
Prin zefirii sburdalnici plecau păn' la păment
Tufoasele lor ramuri cu frunze de argint;
Ear colo, colo sus, sub bolta albăstrie,
Pe vĕnturi legănată, voioasa ciocărlie
In calea aurorei ce munţii poleia,
Mişca a sale aripi şi vesel ciripea.
Se ineca tot cămpul in roua lucitoare
Pe fire verzi de iarbă, curat mărgărintare,
Nu s'auzea in spaţiu un echo neplăcut;
Se fericea tot omul că 'n lume s'a născut:
Părea c'atunci eşise măreaţă, zimbitoare
Natura drăgălaşă din măna creatoare!
Căud aruncăndu-mi ochii pe valea inverzită
In fund spre mănăstirea de arbori indosită

Vĕd o mulţime tristă cu crucea inainte
Cu capul gol, in lacrimi păşind pintre morminte
Ş'a clopotului dangăt, şi rugi la Dumnezeu,
Un bocet de durere lovesc auzul meu.

A. Naum.

DESPARTIRE.

Arbori verzi, ce 'n umbra voastră
Cu dragoste m'aţi primit,
Şi in focul desperării
Fruntea mea aţi recorit,
In minutul ce pornesc
Lăcrămănd vĕ mulţămesc.

Drag părău cu limpezi valuri,
Călĕtor pe căi de flori,
Dulce-ţi mulţămesc şi ţie,
Căci la tine-adese ori
Ca la un amic m'am plăns
De-al iubirii foc nestins.

Păsĕri cu frumoase glasuri,
Şi vouĕ vĕ mulţămesc;
Unde soarta mĕ va duce
Vecinic am să-mi amintesc
Cântul vostru-armonios,
Sborul vostru cel voios.

Mulţămindu-vĕ, la toate
Eu vĕ zic un bun remas,
Numai ţie, suflet aprig
Nesfirşit blăstĕm ĕţi las!

M. Pompiliu.

PE CER.

Pe cer stelele au raze aurite, lucitoare,
Ca făclii vecinic aprinse, nopţile, in loc de soare,
Dar sunt prea de tot departe, deabia pot să le privesc
Nu ştiu calea păn la ele, ş'aşa nici nu le doresc.

Pe cămpii sunt flori in haine albe, roşii sau albastre,
La fereastră-mi lăcrimioare, trandafiri ce stau in glastre,
Insă ori cât de frumoase şi ori cât de parfumate,
Ele 's mute, de-a lor farmec a mea inimă nu bate.

Riul limpede vueşte, şi'n mişcarea-i sgomotoasă,
Scoate-un glas—ce spune insă? Găcitoare ne'nţeleasă;
Adierea şi ea cântă, dar ce cântă, cine ştie?
E a cămpului de vară invechită melodie.

Numai tu, a mea iubită, ai priviri ce dau viaţă,
Căci tu eşti de mine-aproape, strălucind in calea mea,

Şi 's flori dulci cuvêntătoare florile de pe-a ta faţă,
Ş'a mea inimă 'nţelege cântul tĕu şi vorba ta!

N. Volenti.

EDELWEISS.

(Scrisă pe un album sub o floare cu acest nume).

In culmea Alpilor măreţi,
Neincălziţi de soare,
Pe aspre stinci, sub rĕci omeţi
Născui eu, biată floare;

Deşi trăind sus, in azur,
De *om* păream ferită;
Totuş şi eu urma să 'ndur
A florilor ursită.

Deci aşteptam crudul picior...
Când, o! destin ferice!
O mână, cu gând priitor
M'a smuls, ş'adus aice.

Cu ăngerul cel drăgălaş
Ce, a servì, am parte,
Acum de-al naşterii locaş
Eu uit că sunt departe:

Căci de doresc rumene zori,
Omĕt plin de albeaţă,
Luceferi vii, strălucitori...
Eu cat in dalba-i faţă,

Şi semenele-mi de doresc,
Mândrele-odoare-a Firii,
Intr' ĕnsa ăncă regăsesc
O floare-a omenirii!

N. Pruncu.

TURTURICA CALVARULUI.

(trad d. Hégésippe Moreau)

Ah! nu voiu să merg in casa pustiită de durere
Ca prin paşii mei să tulbur pe-acest om din plân-
sul seu;
Pe pămĕnt, vedeţi, sunt multe doliuri fără mângere,
Unde amicia trebui să se roage in tăcere.
Nu, nu mĕ voiu duce eu!

Când in suferinţi amarĕ al Mariei fiu se stinse,
Ş'au inveselit Sionul şi Samaria intinsă,
Pe Pilad şi pe Herode, ş'al infernului rĕu-duh,
Agonia lui pĕtrunse de o milă fără nume
Pe toţi ăngerii din ceriuri, pe femeile din lume
Şi pe păseri din vĕzduh.

Spre Golgota inegrită de-un norod fără credinţă
Vulturii in mare sgomot de aripi sbor cu dorinţă,
Mirosind a moarte, cărduri, se tot invĕrtesc pe sus.
Eşind dintr'un codru verde, jos la jalnica colină
Turturica peregrină
S'a oprit pe fruntea tristă, să mângăe pe Isus.

Cuibul sĕu iubit pe creangă ĕl uitase pentru cruce,
Şi zadarnic sare, cântă, plânge şi suspină dulce;

Pliscul ei pios tot muşcă, muşcă, vai! din albul spin,
Roş de sângele divin!
Şi ironica cunună
Pe-a murindului grea frunte mult mai dureros cădea,
Şi'n zimbirea lui măreaţă Isus c'o cătare bună,
„De ce?“... păserei zicea.

„De ce să te-atingi cu sânge din aceste răni divine?
„Şi de cuiul crucii sfinte pentru ce să te loveşti?
„Ah! sunt spini şi multe rèle, păserică să ştii bine,
„Ce din inimă şi frunte in veci nu le mai goneşti!

„Vezi in juru-mi cea furtună
„Care-asvĕrle'n vĕnt departe cântul tĕu şi pana ta;
„Şi zadarnica-ţi silinţă peste greaua mea cunună,
„Fără s'o atingă, pune un mai mare greu pe ea.“

Turturica inţelese şi 'ntinzĕnd aripa-i jună,
Pe cununa cea spinoasă, ruptă, spulberată'n vĕnt,
Sboară, inspre cuibu-i dulce legănat de creangamumă,
Să-şi immormĕnteze jalnic lacrima şi al sĕu cânt!

Oh! nu voiu să merg in casa pustiită de durere
Ca prin paşii mei să tulbur pe-acest om din plânsul sĕu;
Pe pămĕnt, vedeţi, sunt multe doliuri fără mângâere,
Unde amicia trebui să se roage in tăcere.
Nu, nu mĕ voiu duce eu!

P. V. Grigoriu.

BIBLIOGRAFIE.

Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxie Hurmuzachi, publicate sub auspiciile Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunii publice. Volumul III 1576—1599 cu portretul lui Mihaiu Vodă-Viteazul şi un „Apendice“ cuprinzĕnd documentele descoperite de D. C. Esarco in archivele din Italia. Un mare şi frumos volum in IV°. XXX şi 600 pag. Bucureşti 1880.

Păn' acum apăruse volumele VII şi VI, acesta este al treile din cele publicate şi cuprinde documente de cel mai mare interes pentru istoria Românilor.

Aphorismes sur la sagesse dans la vie, par Arthur Schopenhauer, traduit en français pour la première fois par I. A. Cantacuzène 1 v. 8°. mare şi 305 pag. Paris 1880.

Introduction à la Métaphysique par B. Conta, professeur à l'université de Iassy. 1 vol. in 8°. de 196 de pag. Bruxelles-Paris, 1880. Acest studiu este traducerea scrierii d-lui Conta, intitulată „Incercări de Metafisică—Introducere istorică“ publicate in Convorbiri Literare anul XIII (1 Apr. 1 Aug., 1 Sept., 1 Oct. 1879.)

Sistemul Nou şi Sistemul vechiu al Gramaticei Române de B. Ionescu, profesor, un mic volum 8°. de 48 pg. Iaşi 1880.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui I. C. P. in V. Aceasta nu-i poesie, ba nici chiar proză.

D-lui I. S. Tr. in B. Fiindcă ai avut norocul de a găsi un editor „dincolo de Milcov“ ţine-ţi-l bine să nu-l scăpaţi, căci un al doile cu greu se va mai afla.

D-lui N. C. B. in B. Dacă aceasta vĕ este intăia incercare, vĕ sfătuim in interesul dv. să nu mai faceţi a doua.

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XIV. — No. 9. 1 Decembre 1880.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

VI.

Ghergani 27 Sept. 1880.

Iubite amice,

„De ce-mi scrii așa de rar? „imi ziceai mai deunăzi, vorbă foarte măgulitoare când imi vine de la tine; dar știi tu de câte ori lepăd condeiul din mână până ce nimeresc ceea ce trebue să zic asupra unui eveniment despre care am auzit sau la care am asistat; despre un om pe care l'am cunoscut, de care s'a vorbit sau pe care l'am găsit in drumul vieții mele, fie intr'o direcțiune fie intr'alta; de câte ori rup foi intregi fiindcă nu găsesc in memoria mea, sau in insemnările mele, științele ce-mi trebuesc pentru elucidarea faptelor ce voesc să-ți povestesc? Mie nu-mi este ertat să scriu decât numai atunci când pot spune un adevĕr; și a cunoaște adevĕrul și a-l spune nu e lucru lesne, mai ales când in chestie se amestecă și puțină politică. Lordul Ponsomby zicea pe patul morții:

„Ce anevoe este a spune adevĕrul! Chiar „intr'acest moment când am să mĕ infățișez „inaintea inaltului judecător mi-e greu să „spun tot adevĕrul!“

La noi cum să te luminezi asupra celor petrecute pe la inceputul secolului? Bĕtrânii care știau au dispărut și dispar unul câte unul; cei tineri nu știu, sau dacă știu, știu rĕu; scrieri contimporane avem foarte puține sau nicidecum. Inainte vreme tot se mai găsea din timp in timp câte un boer, câte un logofĕt, un Costin, un Ureche, un Neculcea, un Greceanu, uricari, letopiseți și cronicari istoriografi, care inregistrau zi cu zi, oră cu oră cele ce se petreceau in timpurile lui Grigore Ghica, lui Cantemir, lui Brâncoveanu etc„ vezi că pe-atunci nu erau cluburi, presă, bulevard și grădini cu cântări și incântări, mai scrieau oamenii și de urit; deatunci pas de mai găsește ceva până mai acum douezeci de ani, de când avem monitorul pentru fapte și ziarele pentru aprecieri; dar și monitorul nu le inregistrează toate nici nu le scrie cum sunt, ear ziarele, unele sunt

albe şi altele roşe; unele injură ceea ce celelalte laudă, şi vice-versa. Tot ce este bun, frumos, patriotic şi sublim pentru unele, este rĕu, ruşinos şi infernal pentru celelalte. Spune-mi dacă atunci cănd le-ai citit pe toate mai ştii ce să crezi despre oamenii care i-ai vĕzut sau despre evenimentele la care ai asistat? După unele, omul sau faptul despre care vorbeşte este un om de geniu, un patriot model, un cetăţean mare, o virtute, faptele lui sublime; după altele nu e decăt un prost, un trădător, un miserabil.

N'ai admirat adesa inlesnirea cu care vorbesc şi scriu unii oameni, şi nu te-ai intrebat: de unde lor aceasta, căud ĕi ştii cine sunt şi ce sunt? Ei, ştii care e secretul talentului lor? Este că pot spune şi scrie tot ce le vine la gură şi sub condeiu, şi verzi şi uscate; vorbesc şi scriu fără să se găndească, nu cred ceea ce spun, nici ceea ce scriu; singura lor preocupare este de a face efect asupra galeriei, sau de a-şi indeplini indatorirea ce au luat cătră patronii lor; inţelegi că poate scrie cineva mult şi bine căud cugetul ĕi permite să imbrace oamenii cum ĕi place şi cum ĕi vine mai bine la socoteală, că poate lesne să-i arĕte pe unii frumoşi, chipoşi şi plăcuţi şi pe alţii ticăloşi şi miserabili.—Eu dac'aş face aşa, tot mi s'ar părea că-mi sună la urechi: ca un *Mane Tekel Fares* cuvintele:

„Eată cum se scrie Istoria"

Ce vrei, sunt sfiicios şi mi-ar crăpa obrazul de ruşine căud lăudănd sau criticănd pe un om sau un fapt s'ar putè scula cineva să-mi zică:

„Nu este adevĕrat"

Mai zilele trecute vĕd numele meu tipărit intr'o foae; am curiositatea să o citesc ca să aflu şi eu ce-i greşisem, de mĕ batjocorea; era vorba de o epistolă ce-ţi adresasem şi mărturisesc că eram emoţionat; credeam, cine ştie ce, că eram căzut in vre-o eroare, că-ţi relatasem vre-un neadevĕr, dar m'am liniştit căud am vĕzut că fiind vorba de ceea ce-ţi spuneam despre bătălia de la Calafat din anul 1828, unde Românii au luat Turcilor 400 de care incărcate cu *ţaharea*, redactorul mĕ trata de minciunos, nimic mai puţin, pentrucă era, zicea el, cu neputinţă ca Turcii să fi avut acolo atăta *ţahar*. In neştiinţa sa de limbă, măreţul şi rĕsboinicul redactor confunda *ţaharea* cuvĕnt turcesc, dar adoptat in limba noastră, de căud Turcii; precum de la Petru şi de la Catarina, de căud cu Muscalii, s'a adoptat şi echivalentul sĕu *proviant*, cuvinte care amundoue insemnează *provisiune de hranä*. Precum vezi confunda *şahareaua* adică făină, pesmeţ, pastramă, unt, sare, orz etc, cu *ţăharul* dulcea substanţă ce punem in cafea sau in ciaiu, cuvĕnt luat de la Greci, care şi ei poate ĕl luase din alte limbi de unde şi Arabii au luat pe *ţakair* al lor.

Ţin mult, dar foarte mult a nu-ţi spune decăt ceea ce a fost şi aşa cum a fost. Mai bine trec cu tăcere sau imi frăng pana de căt să laud vitejiile şi virtuţile unui om care n'a fost decăt o sĕcătură sau să inegresc pe cineva pentrucă nu mi-a plăcut ochii sĕi, sau pentrucă ai mei nu au avut norocirea să-i placă lui.

Este şi păcat a pune pe lume să citească ceea ce n'a fost. Un turist care a petrecut căteva sĕptĕmăni in Bucureşti, se deşteaptă peste căteva zecimi de ani şi vrea să-şi plă-

tească datoria de recunoştinţă pentru ospitalitatea ce primise, apucă condeiul de coadă şi spune coloane intregi că d-nul X... era un om de spirit, invĕţat, plin de talent, model de devotament şi de patriotism; că moştenise toate virtuţile cereşti şi pămĕnteşti de la moşii şi strămoşii lui, pe cănd sĕrmanul om nu era decăt un prost, născut şi crescut in pĕcate, ciocoiu ca toţi ciocoii, slugă plecată generalilor, paşilor şi domnilor, ingămfat cu numele unei familii respectabile cu care unul dintr'ai sĕi fusese odinioară aliat prin căsătorie. Tată-seu, moşu-seu, buni şi străbuni, toţi ciocoi zacăşi şi rĕi, slugi plecate a tuturor puternicilor şi a tuturor fanarioţilor.

Ce vrei, trăim intr'o epocă de camaraderie.

„Nul n'aura de l'esprit que nous et nos amis.“ Ce ar zice Molière dac'ar trăi să vază cum oamenii de gaşcă se tămăe şi se canonizează intre dĕnşii pentru cea mai mare glorie a istoriei? Ce vrei? Progres!

Dar să lăsăm şi să venim la corespondenţa noastră.

Fii sigur amice c'or putè găsì epistolele mele proaste, nesărate, lipsite de aprecieri adănci, lipsite de simţ politic, fără idei inalte şi patriotice, prosă şi stil a nevoe de inghiţit, dar niciodată nu le vor putè găsì alături cu adevĕrul.

Să-ţi povestesc astăzi ceva din vremea zaverii şi de cănd cu Grigore Vodă Ghica şi cu Ioniţă Sturza Vodă, istorii pe care cele mai multe le-am auzit de la Episcopul Ilarion, un amic al reposatului tată-meu şi un confident al cugetărilor lui Tudor Vladimirescu. Să nu te aştepţi insă la o istorie sau la o biografie a acestor oameni; de voiu pomenì une ori de dĕnşii ca unii care au jucat un rol mare in destinele Romăniei, o voiu face-o numai intr'un mod incidental. Dar cum să fac ca să fiu clar şi scurt?... Armează-te dar cu răbdare! Căci tu eşti de vină că mi-ai zis să-ţi scriu.

Pe la anul 1818 Caragea fugise in Austria, precedat de multe milioane luate din ţară şi Calimah era mazilit pentru multele esacţiuni şi prevaricaţiuni care intr'atăt adusese poporul la desperare incăt răbdătorii Tătărăşeni strigau cu neincetare:

„Jos Calimah!“

Pe-atunci in mahalalele Iaşului nu se pomenea picior de ovreiu.

Aşa amundouĕ tronurile Romăniei erau vacante şi Poarta avea să numească duoi Domni deodată.

Numirea de Bogdan Beg şi de Iflah Beg era dandana mare la Ţarigrad, căci toţi solii cu toţi dragomanii şi cu toţi secretarii lor se puneau in mişcare zi şi noapte, pe apă şi pe uscat, alergănd şi intrigănd, care mai de care, să susţie pe favoritul sĕu. Lupta era totdeauna crăncenă. De astă dată ambasada rusească era stăpănă pe situaţiune; de astă dată Rusia nu avea pe nimeni să i se impotrivească; căci impĕratul Alexandru era eroul timpului, era iubit şi măgulit de toţi suveranii şi de toate guvernele, pentru concursul sĕu incontra lui Napoleon; era temut pentru numeroasele sale oştiri din Europa şi din Asia. Monarchii ĕl considerau toţi ca pe stălpul cel mai puternic al edificiului politic şi al ordinei sociale şi popoarele ĕl aveau ca pe cel mai liberal dintre potentaţi, pe cănd Turcii erau puşi la indice ca barbari şi ca apăsători cruzi ai creştinătăţii.

Deşi boerii din Valachia ceruse printr'un Arz-mahzar*) să li se dea Domn păměntean şi chiar recomandase pe bětrănul Priscoveanu din Craiova, dar Poarta cedănd cerinţelor Baronului Strogonof, a trimis pe Alexandru Suţu Domn in Ţara Românească şi pe Mihaiu Suţu, fiul lui Beizadea Grigore şi al Catincăi Dudescu Domn in Moldova.

Familia Suţeştilor fusese mai inainte vreme considerată ca devotată Franciei, dar de la decapitarea lui Beizadea Alecu**) pentru relaţiunile sale cu generalul Sebastian trecuse cu totul in partidul rusesc, singurul puternic atunci in Constantinopol.

Grecii erau poporul cel mai luminat din tot Orientul, aveau oameni invěţaţi, erau singura naţionalitate din Imperiul Otoman cunoscută in Europa, aveau şcoli in toate oraşele şi in toate insulele; acele de la Chio, de la Kidonia şi din Bucureşti dobăndise o adevěrată celebritate; clerul ortodox din toată Turcia era compus numai de preoţi şi de călugări greci; averile mănăstireşti din Principate erau toate pe mănele lor; aveau comercianţi şi bancheri mari şi bogaţi in toate porturile; marina lor de comerciu rivaliza cu marina italiană şi cu marina franceza. Corai, Comita, Vardalac şi mulţi alţi elenişti se pusese in relaţiune cu toţi invěţaţii Europei. Prin lucrările lor literare asupra vechilor autori clasici căştigase causei greceşti toate spiritele universităţilor şi academiilor, ěi căştigase inimile tuturor invěţaţilor şi ale intregei tinerimi scolare. Grecilor li se putea vorbì de naţionalitate, lor li se putea zice să se scoale pentru naţie şi libertate, pe

*) Petiţiune către Poartă.

**) Tata Doamnei Mavru şi a lui Costachi Suţu (Suţicu)

căud celorlalte populaţiuni ale Turciei, cufundate in cea mai adăncă ignoranţă, care nu aveau nici o noţiune despre originea şi naţionalitatea lor, Bulgarilor, Bosniacilor, Arnăuţilor, etc,, care se credeau şi se ziceau toţi Greci fiindcă erau de ritul ortodox, zis grec, nu li se putea vorbì decăt de biserică şi de persecuţiunile Turcilor, lor li se zicea să se scoale pentru religie, pentru credinţă, *(za-vera)*.

Poetul Riga fost secretar al lui Alexandru Vodă Ipsilant in unire cu Scufa un neguţitor Epirot din Odesa*) cu profesorul Santo farmasonul şi cu archimandritul Diceu infiinţase o Societate secretă cu numele de *Eterie* (tovărăşie), nume modest, care nu bătea la auz şi nu putea să dea bănueli Turcilor căci erau obicinuiţi cu cuvěntul eterie in porturi şi in insule unde Grecii aveau mulţime de asociaţiuni de comerciu.

Imprejurările erau favorabile pentru desrobirea Greciei căci puteau să se serve la luptă de toate naţionalităţile Imperiului Otoman.

Eteria era formată după tipul vechilor frăţii (αδελφοποίκοις şi αδελφοποιτοί) (fraţi făcuţi) (turceşte cardaşlic) usitate in tot orientul şi mai ales in Albania. La noi bărbaţii se ziceau *fraţi de cruce* şi femeile *surate*.

Acei care se prindeau fraţi de cruce mergeau in biserică imbrăcaţi in haine de sărbătoare, şi acolo la uşa altarului se inţepau fie care cu un ac la braţ, pănă scotea o picătură de sănge, pe care celalalt o lua cu limba, schimbau armele unul cu altul şi pronunţau cuvintele:

*) Rudă de aproape cu Doamna Petrovici Armis născută Scufa.

„Viața ta a mea și sufletul tĕu al meu.“

Jurămĕntul Eteriștilor era a sacrifica familie, avere și viață pentru libertatea patriei și supunere oarbă ordinelor comitetului.

Lozinca sau parola de recunoaștere intre soți era cuvĕntul τσαρούχι (opincă) la care celalalt respundea παλούκι (par) și comitetul central se numea ἀρχή (cap). Dar cine era acea archi, acel cap? Nimeni nu o știea, și poate că nici nu exista. Se lăsa insă să se creadă că era Capo d'Istria favoritul impĕratului Alexandru I al Rusiei și chiar insuș impĕratul.

După moartea lui Riga, esecutat de Turci la Belgrad la 1815, propaganda eteriei a mers inainte, dar nu și-a luat adevĕrata ei desvoltara decăt pe la 1818 in urma numirii lui Alecsandru și Mihail Suțu la tronul Principatelor.

Eată imprejurarea care a dat un mare credit acestei societăți in Principate: unul din apostolii ei, anume Galatis trimis să facă prozeliți pintre Grecii din Rusia, deabia ajuns la Odesa a fost arestat de poliție, dar peste căteva zile s'a eliberat, dăndu-i-se 20 de galbeni cu indemnul de a trece peste hotar. Ajuns la Iași fu chemat la consulatul rusesc; se credea perdut, căud in marea sa mirare Consulul ĕi pune in mănă 5000 de lei zicĕndu-i că acei bani erau din partea impĕratului. Această imprejurare adevĕrată sau inventată de Galatis alăturea cu atitudinea lui Domnando și a nepotului lui Capo d'Istria Gheorghe Leventi, amundoi impiegați ai Consulatului rusesc, a dat o mare crezare șoaptelor că impĕratul eracapult Eeriei (ἡ ἀρχὴ) și dintr'acest moment n'a mai remas in spirite indoeală că Rusia proteja Eteria și că voea rescularea incontra Turcilor. Deatunci propaganda a inceput a face proseliți fără sfială in Principate. Apostolii cei mai activi erau in Iași Teodor Negris secretarul fostului Domn Calimah, Anagnostopolu și Lasanis ear in București Căminarul Sava, Căpitanul Ghiordache Olimpie și Gheorghe Leventi.

Niculai Ipsilant fiul lui Constantin Vodă și nepotul lui Alecsandru Vodă, unul din afiliați, căutase să tragă și pe frate-sĕu Alecsandru, general in armata rusească și adiutant impĕrătesc, dar acesta nu primise arĕtănd pericolele unei asemenea intreprinderi fără un ajutor puternic din afară. Mai in urmă insă găsind prilej să vorbească cu Alecsandru I despre starea miserabilă a Grecilor și de ajutorul ce ei așteptau de la Rusia impĕratul i-ar fi zis:

„Facă se o resculare in Grecia și cazacii mei se vor duce s'o ajute.“

Se crede că numai in urma acestor cuvinte Alecsandru Ipsilant s'a hotărit la 1819 să intre in Eterie și să devie șeful ei militar.

Alături cu Eteria mai lucra și o altă societate care acoperea oare cum in ochii Turcilor pe cea secretă, aceasta era societatea culturei (ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἑταιρία) a cărei scop era inființarea de școli alilodidactice sau Lancasteriane in țĕrile grecești. Invĕțătorii pentru aceste scoli se luau numai dintre eteriști și misiunea lor principală era de-a propaga rescularea incontra Turcilor. Astfel formată, această societate ajunsese la 1820 să numere 200,000 de tovarăși.

O fi fost sau n'o fi fost cu știrea guvernului rusesc sau a impĕratului Alecsandru, adevĕrul insă este că era foarte incurajată

la Iași și la București de consulatul rusesc prin secretarul său Domnando și prin dragomanul Leventi amundoi tineri greci din Insulile Ionice eleganți, amabili, cu spirit și capabili de a invĕrtì deodată intrigile politice și intrigile amoroase.

Alecsandru Suțu, Domnul Valachiei mai prudent decăt confratele său din Moldova, vĕzĕnd că valul revoluționar se suea necontenit, și mai răpede decăt ar fi voit, căuta să-l impedece sau cel puțin să-i amăe isbucnirea, prin oare care mĕsuri de politie incontra vĕnzării armelor și a prafului de pușcă; dar incunjurat cum era din toate părțile de eteriști, ordinele lui remăneau fără efect și comitetele lucrau fără sfială, in Moldova mai ales, unde Mihail Vodă Suțu era chiar el eterist. In București inscrierea arnăuților zavergii se făcea ziua in amiaza mare in casa lui Constantin Samurcaș de sub Metropolie unde este astăzi casarma sergenților de oraș și cuvintele *țaruchi paluchi* era in gura tuturor.

Sub denumirea de *arnăut* se ințelegea ori ce sĕrb, arvat, arnăut, bosniac, muntenegrean, bulgar sau grec dacă se lega cu un brău roș sau cu un tarabolus, cealma la cap, fustanelă sau poturi, mintean și iminii roși. Ĕși trăntea la brău un tileah cu un iatagan și doue pistoale, și intra in serviciul curții domnești, al hatmăniei, spătăriei sau agiei, sau se suea cu ciubucul in mănă dindărătul calestei vre-unui boer.

La anul 1820 Eteria se simțea in putere și incepuse a se găndì la acțiune. Deși se fixase de la inceput ziua de 25 Martie a anului 1825 pentru resculare, epocă la care după zisa lui Ipsilant Rusia era să declare rĕsboiu Turcilor, dar după mai multe conferințe ținute la Kișnov și la Sculeni de comitetul eterist cu generalul Ipsilant, cu Mihaiu Suțu Domnul Moldovei și cu cneazul Gheorghe Cantacuzino colonel in armata rusească, cumnat cu principele Gorciacof actualul cancelar al imperiului, s'au hotărit să se devanseze epoca isbucnirii și să inceapă cu primavara anului 1821. Comitetul a fost silit la această precipitare de indiscrețiunile și de imprudențele unora din eteriștii care deșteptase bănuelile Turcilor și ĕi făcuse să ia mĕsuri crude in contra propagandiștilor atăt in provincii căt și in Constantinopol.

In București și in Iași mulți din boeri și din cei mai considerabili făceau parte din Eterie, dar din toți cel mai important era Slugerul Tudor de la Vladimirești din Gorj, om de arme indrăzneț și patriot care dădese dovezi de o mare vitejie comandănd pandurii in toate bătăliile in contra Turcilor de la anul 1806 pănă la 1812, dobăndise grad de ofițer in armata rusească și fusese decorat cu crucea sfăntului Vladimir. La 1814 refugit la Viena de urgia lui Caragea, care căuta să-l prindă ca să-l predea Turcilor, fusese presentat de Capo d'Istria și de Strogonof impĕratului Alecsandru. In urmă, intorcĕndu-se in țară cu recomandații de la ambasadorul rusesc, Caragea l'a numit vătav de plaiu la Cloșani și l'a avut foarte de aproape.

Slugerul Tudor vrăjmaș aprig al abusurilor și al prevaricațiunilor, al ciocoilor și al Domnilor fanarioți credea in ajutorul Rusiei; intrase in Eterie crezĕnd o patronată de impĕratul Alexandru; fusese inițiat de Sava și de Olimpie, dăndu-și jurămĕntul in

biserica sfintului Sava, care era in locul din bulevard unde este astăzi statua lui Mihaiu Viteazul, primise pe Ipsilant de șef pe cuvêntul că Grecii, după ce se vor organiza in Principate, vor trece Dunărea ca să se bată cu Turcii in țerile grecești, ear el, Tudor să remăe cu pandurii lui in țară ca să se lupte pentru redobândirea drepturilor strămoșești și pentru stêrpirea abusurilor. El aducea in Eterie pe toți tovarășii lui de arme cu care făcuse rĕsboiul de șese ani contra Turcilor, aducea ceva și mai mult, aducea numele sĕu și influența de care se bucura pintre pandurii Olteniei.

La 3 Decembre 1820 Alexandru Vodă Suțu cade bolnav și la 19 Ghenarie 1821 moare, Domnul știe cum.

Slugerul Tudor chemat din vreme in București din ordinul amicului și protectorului sĕu Sămurcaș pornește in ziua de 22 Ghenarie cu 40 de arnăuți eteriști trece Oltul ajunge in munții Gorjului și Mehedințului și incepe a scula pandurimea. In zadar caimacămia ĕl tratează de hoț de codru și trimite in contra lui pe Prodan, pe Hagi Stoian și pe Solomon cu plăeși ca să-l prinză mort sau viu, poterile in loc de a se bate in contra lui Tudor trec toate in tabăra lui și in căteva sĕptĕmăni ĕl găsim in capul a 8000 de panduri și 500 de arnăuți, bulgari cei mai mulți, acești din urmă comandați de Macedonski și de Hagi Prodan cu care pornește spre București și in ziua de 16 Martie tabărește la Cotroceni. Se zicea că vine să taie pe ciocoi. La București convoacă pe mitropolit și pe boeri și-i pune să iscălească o adresă cătră consulul general Pini prin care se cerea intervențiunea oștirilor rusești ca să oprească pe Turci de-a intra in țară. Așa făcuse și boerii moldoveni la Iași după cererea lui Ipsilant.

Tot intr'o vreme inainta și Ipsilant spre București și numele lui era in gurele tuturor; se zicea că vine cu Muscalii cum venise și tatăl sĕu la 1806, deși Poarta se grăbise să numească ăncă de la 7 Fevruarie Domn pe Scarlat Calimah.

Nici Ipsilant nu venea cu Muscalii, nici Tudor nu avea gând să taie pe boeri; adevĕrul adevĕrat este că unul cugeta să-și desrobească țara de sub jugul Musulmanilor și celalalt voea să o scape de fanarioți și de ciocoi; și unul și altul credeau in ajutorul și in protecțiunea Rusiei. Imprejurările politice din afară pe o parte, necapacitatea și ingămfarea lui Ipsilant pe de alta, au făcut ca lucrurile să ia un alt drum și acești doi căpitani să devie vrăjmași de moarte.

Prădăciunile și jafurile oamenilor cu care veneau și Tudor și Ipsilant spre București speriase intr'atăt pe bieții locuitori incăt fugeau toți in toate părțile, dinaintea zavergiilor și a pandurilor ca dinaintea unor inimici cruzi și barbari; familiile avute treceau in Transilvania, in Bucovina și in Basarabia, ear săracii se ascundeau cum puteau la apropierea lor, și așteptau pe Turci ca pe niște salvatori. Starea țerei era de jale, mĕsurile aspre și chiar crude luate de Tudor in contra jăfuitorilor nu puteau să aducă nici un remediu căci pandurii lui aveau dinaintea lor exemplele desfrĕnate ale zavergiilor. Tudor aștepta să vază pe Ipsilant trecĕnd Dunărea, ear Sava și Olimpie șefii arnăuțimii eteriste și zavergii ĕl chemau in București făgăduindu-i unul Giurgiu și celalalt Ada-

Cale și Mitropolitul de la Filipopol ĕl asigura că-i dă 15,000 de Bulgari. Ipsilant după toate aceste făgădueli credea să găsească de-a gata o armată organizată și disciplinată, pe care nu avea decăt s'o comande pe cămpul de bătae. Astfel legănat pe visuri frumoase esă pe furiș din Kișnov intovărășit de căți-va amici, trece Prutul in noaptea de 22 Fevruarie 1821, trage in Iași la casa cneazului Gheorghe Cantacuzino, aleargă la Iacovaki Rizu unde intălnește pe Mihail Vodă Suțu, pune pe boeri să iscălească o petițiune cătră impĕratul Alexandru cerĕndu-i protecțiunea Rusiei pentru țara Moldovei și espedueşte pe cneazul Gheorghe Cantacuzino s'o ducă la Laibach.

In ziua de 26 Fevruarie Eteriștii și zavergii adunați in mănăstirea Galata din deal de lăngă Iași pornește in procesiune cu steagul alb pe care erau inscripțiunile

Εν τούτῳ νικα *) și
Εκ τὺς κώνεως ριου ἀναγενωμαι**)

Cu crucea și cu fenixul eșind din flacări fac rugăciune in biserica Trestetitele și pornesc spre București. Pe strade se citește proclamațiunea lui Ipsilant prin care face cunoscut că s'a sculat pentru liberarea Greciei și că trece in Turcia ca să combată pe inimic. Lasă pentru paza Iașului și a Domnului pe Duce și pe Pendeduca și el pornește cu 7500 de oameni incontra Turcilor.

Din nenorocire rescularea Grecilor incepe cu jăfuirea a 600,000 lei de la bancherul Pavel Andreiu și cu măcelul a 80 de Turci care urmăriți de Arnăuți se refugise in biserica de la Golia.

Moldova era pusă la discreținea Eteriei, căci Mihaiu Suțu numise din vreme pe tĕnĕrul Niculache Rosnovanu visternic mare. Slujbă care pe-atunci se da boerilor celor mai maturi și mai esperimentați, se dăduse acestui tĕnĕr, fiindcă el fusese inițiat in Eterie, ăncă la Paris fiind, de grecul Minas Minaid bibliotecar la Istitutul franciei.

Marșul lui Ipsilant spre București a fost un devĕrat marș triumfal, pretutindeni ĕi ies inainte corpuri armate care i se inchină și se pun sub comanda lui; la Focșani este intimpinat de 340 de tineri greci cei mai mulți studenți din școala de la București floarea tinerimei cu care formează legiunea sacră (ἱερὸν λόχος).

La Ploești insă ĕl ajung știrile rĕle: impĕratul nu voise să primească in audiență pe Cneazul Cantacuzino la Laibach, ordonase că atăt generalul Ipsilant precum și colonelul Cantacuzino să fie șterși din controalele armatei rusești și trimisese lui Strogonof la Constantinopol instrucțiuni strașnice in contra eteriștilor și asigurări de amicie Sultanului, declarănd că nu susține nici pe eteriști, nici rescularea Grecilor pe care o desaproba. Tot acolo afla că Mitropolitul de la Nicopol care ĕi promitea 15,000 de Bulgari fusese spănzurat de Turci și că Vladimirescu se pusese in relație cu guvernorii fortărețelor Dunării.

Positiunea lui Ipsilant devenea critică și el incepe a se găndì să treacă Dunărea ca să ajungă in Grecia urmănd linia munților Bulgariei, dar Sava, Olimpie, Farmache se impotrivesc la acest proiect așa că el se

*) Cu acest semn vei birui.
**) Renasc din cenușa mea.

hotăreşte să remăe in Principate ş'a primì lupta cu Turcii luănd drept basă de operaţiune Ploeştii, Tĕrgovişteа şi Piteştii; dar discurajarea a pĕtruns in inimile zavergiilor prin ştirile de la Laibach şi resculareа Grecilor ĕşi perduse toate simpatiile şi tot prestigiul prin purtarea lor vătămătoare şi spăimăntătoare. Arnăuţii deşertau lagărul şi se formau in bande de tălhari. Ipsilant crede că va ridica moralul soldaţilor sĕi aducĕndu-i spre Bucureşti şi vine de'şi pune ordia la Colintina. La 25 Martie 1821 intră triumfal in Bucureşti trage la casa Belului, foasta locuinţă a Văcăreştilor; face o rugăciune in capela din fundul curţii şi după un discurs infocat al tĕnĕrului Dumitrache Suţu Chiabap, fratele poetului Alexandru Suţu, oştirea face o primblare pe stradele principale cănтănd Marselieza lui Riga:

Φιλοιμου συμπατριῶται
Δούλιος νάμεθα ὡς πότε
Των ἀχριων Μουσουλμανων
Της Ελλάδος των τυράνων?

se intorc la casa Belu şi infig steagul in poartă strigănd:

„Aşa şi la porţile Bizanţului!

A doua zi Mitropolitul Dionisie Lupu se presentă cu boerii la acest generalisim arĕtăndu-i suferinţele ţĕrii din causa jafurilor şi esceselor zavergiilor şi-l roagă să pue capĕt unei asemenea stări de lucruri. Ipsilant ĕi asigură că va lua toate mĕsurile şi le anunţă că porneşte spre Tĕrgovişte zicĕndu-le şi lor să se retragă la Cămpu-Lung.

Ştirea desaprobării impĕratului Alexandru comunicată Domnului Tudor şi boerilor de cancelarul consulatului austriac Udrischi ĕi face să trimită la Silistra-Valesi, begler-beg Rumeliei să-l asigure că Românii erau supuşi credincioşi ai Sultanului şi că ţara se resculase, nu incontra Porţii ci in contra fanarioţilor şi incontra asupririlor ciocoilor şi grecilor.

Pe la inceputul lui Aprilie amundouĕ corpurile şi al Grecilor şi al Românilor se aflau in Bucureşti cu şefii lor; anarchia era la culme; şefii se ureau şi se pismueau intre dĕnşii amundoi şi Tudor şi Ipsilant porunceau, orăndueau in slujbe şi ridicau dări; jaf in vistierie, jaf in casele particularilor. Zavergiii şi pandurii vindeau ziua in amiaza mare pe strade şaluri, scule şi argintării furate şi jăfuite de pe la boeri şi neguţitori. Mĕsurile aspre luate de Tudor nu aveau alt efect decăt să irite şi să nemulţămească pe unii din comandanţi incontra lui, făcĕndu-i să rivnească la libertatea de pleaşcă de care se bucurau in present căpitanii din oştirea lui Ipsilant.

Decepţiunea lui Tudor era mare: in loc de a-şi vedea ţara liberată de fanarioţi şi de ciocoi, o vedea prada tălharilor şi jafurilor zavergiilor. In esplicările ce are cu Ipsilant ĕi cere indeplinirea angajamentelor sale, sfătuindu-l să treacă Dunărea. Ipsilant temĕndu-se de Turcii care se găteau să intre in ţară, precum şi de Tudor pe care-l bănuea de a fi inţeles cu Paşa de la Silistra, işi imparte oştirea in patru corpuri şi le porneşte să ocupe Ploeştii, Tĕrgovişteа şi Piteştii, lăsănd pe Sava la paza şi apărarea

Bucureștiului dar mai cu deosebire ca să supravegheze mișcările și faptele lui Tudor.

După pornirea lui Ipsilant sosesc in București trei comisari Turci trimiși să se asigure de veracitatea arĕtărilor lui Tudor. Ei se intorc la Silistra, incântați de cele ce vĕzuse și de primirea ce li se făcuse de popor, dar cer de la comandantul trupelor românești să curĕțe țara de zavergii și de eteriști.

In părțile grecești rescularea lua un caracter din ce in ce mai grav: Epirul, Tesalia, Peloponesul și insulele Archipelagul u se ridicau la arme unele după altele și luptau vitejește pe mare și pe uscat. Insă ceea ce preocupa mai mult pe guvernul otoman era cele ce se petreceau la noi in țară. Căci deși impĕratul Alecsandru dăduse suveranilor adunați la Laibach cele mai solemne asigurări despre dorința sa de a mănținè pacea; deși se pronunțase intr'un mod categoric incontra Grecilor revoluționari de pretutindeni, deși ambasadorul rusesc esprima pe toată ziua sentimente de amicie și de simpatie din partea impĕratului pentru Sultan, cu toate acestea cabinetul St. Petersburgului se se impotrivea la ori ce mĕsuri armate ce voea Poarta să ia pentru a înăbuși rĕscularea lui Ipsilant, sau cerea, cel puțin, că ocupațiunea Principatelor să se facă intr'un mod simultan, cum s'a făcut bună-oară la 1848 când Romănia a fost ocupată totodată de corpul lui Omer-pașa și al generalului Lüders. Astfel ordinele date oștirilor turcești să intre in Principate erau revocate a doua zi, după cererea și stăruința baronului Strogonof. Și Ipsilant putea inainta in ticnă, precum am vĕzut, nesupĕrat de nimeni așa cum a inaintat și generalul Cernaief la 1876 in Serbia.

Pe la Maiu insă ambasadorul rusesc, rupĕnd relațiunile sale cu Poarta și părăsind Constantinopolul din causa decapitării patriarchului ecumenic și a cruzimilor esersate incontra Grecilor n'a mai avut cine să se opue la ocupațiunea Principatelor; atunci s'au dat ordine lui Silistra-Valesi, belerbegul Rumeliei Selim-pașa să trimită oștire ca să potolească cât mai in grabă rĕscoală din Valachia și Moldova. Acest guvernor-general pornește pe Cara-mustafa kehaiaoa sa cu un corp de 10,000 de Turci, Cazaci, Zaporojeni, Tătari și Manafi să ocupe Bucureștii, pe Iusuf-pașa l'a trimis la Galați cu 6,000 de oameni să se suie in sus pe Prut spre Iași și pe Hagi Ahmet Aga l'a pornit cu 5,000 de Turci de la Widin să apuce pe valea Oltului.

Indată ce sosește Kehaja Beg cu oștirea sa la Afumați, Sava părăsește Bucureștii și pornește spre Tĕrgoviște unde se afla Ipsilant.

Numai atunci a înțeles Tudor perfidia Grecilor, atunci a vĕzut că scopul lor era să-l lase singur incontra Turcilor, atunci a părăsit și el capitala pornind pe la Bolintin spre Pitești.

Pănă intr'atăt s'a demascat Ipsilant, incăt căpitanul Iordache i-a trimis rĕspuns că de va merge mai departe ĕl va găsì in cale gata al combate. Dar Tudor nesocotește amenințările și-și urmează drumul.

Din nenorocire armata pandurilor numai era ceea ce fusese la inceput, ea se desmoralizase in contactul de două luni cu zavergii. Nesupunerea pusese pe comandantul lor in trista posițiune de a ordona mai multe esecuțiuni capitale chiar asupra unora din

căpitani, intre care și căpitanul Urdăreanu, strășnicie care foarte mult a indispus incontra lui mai cu deosebire pe Macedonski și pe Prodan.

Ajungĕnd la Goleşti lăngă Pitești, Tudor găsește pe Iordache și pe Farmache instalați acolo cu arnăuțimea lor, dar in loc de a i se impotrivì cum se lăudase, ĕl primește cu amicie și cu onorurile cuvenite, ĕși inchină steagurile unii altora, se ospĕtează impreună și eteriștii cedează locul Romanilor, retrăgĕndu-se la Pitești.

Dar zilele lui Tudor erau numĕrate, numai planul se schimbase: fusese franc și voinicesc și acum devenise mișelesc.

Iusuf-paşa din Brăila trecuse la Galați, gonise pe arnăuți din oraș și inainta cu 4500 de Turci spre Iași urmănd malul drept al Prutului, impingĕnd tot in sus pe cneazul Gheorghe Cantacuzino pănă la Sculeni, unde-l silesc să primească lupta; după o mică și slabă impotrivire, oamenii comandați de cneaz sunt siliți să treacă Prutul și să fugă in Basarabia. Pendedeca urmează esemplul cneazului fără a face cea mai mică impotrivire, numai Atanasie Maurotalasitul cu 500 de arnăuți se luptă voinicește cu toată armata turcească pănă la cel din urmă om.

Iusuf-paşa victorios ocupă Iașul, de unde Mihaiu-Vodă Suțu fugise cu douĕ zile mai nainte și trecuse Prutul.

Cele ce se petreceau in Valachia erau mult mai grave. Acolo Kehaja Beg, după ce ocupase Bucureștii porni cu oștirea lui spre Tĕrgoviștea. Ipsilant credea pe Tudor ințeles cu Turcii și căuta să-i rĕpuie viața. In perfidul sĕu proiect avea chiar pe unii din căpitanii pandurilor. Eată planul adoptat pentru perpetrarea crimei.

In ziua de sf. Constantin, Olimpie sosește la Goleşti cu o mică escortă de arnăuți, zicĕnd că era chemat la Tĕrgoviște ca să se ințeleagă cu Ipsilant despre planul de campanie ce trebuea să adopte. Se așază ca amici in chiosc, vorbesc mult și prietenește pănă ce Olimpie isbutește a convinge pe Tudor să meargă să asiste și el la acel consiliu de rĕsboiu, făgăduind intervențiunea sa și a tuturor amicilor ca să facă să dispară bănuelile și animositățile dintre dĕnsul și Ipsilant. Unii din căpitanii lui Tudor susțin cu căldură propunerea lui Olimpie, și lealul român, cu toate cuvintele ce avea de-a fi in cea mai mare reservă cu eteriștii, se lasă să se induplece și pornește cu Olimpie spre Tĕrgoviște, fără a lua cea mai mică pază cu dĕnsul.

Abia eșiți din ochii pandurilor, cănd ajunge in dreptul văilor de la Leurdeni, le ese inainte Orfano cu trei sute de arnăuți care stau ascunși, le taie drumul ĕi incunjoară, se năpustesc asupra lui Tudor, ĕi pun in fiare mănile și piciorele și-l duc in tabăra lui Ipsilant unde-l aștepta Caravia, Cavaleropolo și Granowski ca să-l judece. In căteva minute i se hotărește osinda și e luat de doi tălhari care-l duc la iazul morii de lăngă grădina lui Giardoglu din Tĕrgoviște. Acolo a fost asasinat mișelește eroul revoluției romăne de la 1821. Aceasta a fost in ziua de 27 Maiu 1821.

Dacă știrea morții lui Tudor a putut mulțămì pe Greci și pe doi sau trei căpitani de panduri, Romănii s'au simțit loviți in afecțiunile, in speranțele și in demnitatea

lor. Pandurii adorau pe șeful lor și Românii toți ĕl numeau Domnul Tudor și-l considerau ca pe adevĕratul Domn al Țerii Românești.

Dispariținea șefului a fost semnalul desfacerii oștirii românești; soldații n'au mai voit să urmeze nici pe Prodan, nici pe Macedonski și afară de pandurii din ceata lui Solomon care se luptau voinicește cu Turcii in Mehedinți, și afară de douĕ sau trei sute, care atrași de jafuri și de hoții s'au dus la zavergii, toți cei care compuneau lagărul de la Golești s'au retras pe la casele lor.

Kehaja Beg pornise din București cu 8000 de Turci, in douĕ coloane pe valea Dămboviței și pe valea Colintinii. Ajunși aproape de Nucet se găsesc față 'n față cu trupa lui Colocotroni așezată in ordin de bătae. Ipsilant trimisese acolo pe Duca și pe Orfano ca să susție pe Colocotroni cu ordin ca unul să atace pe Turci in coastă și celalalt pe la spate. Ear Ipsilant sosind in timpul luptei să cază asupra centrului și să distrugă armata turcească. Planul insă nu isbutește din cauză că Duca neputĕnd resista atacului cavaleriei lui Tahir-aga se pune pe fugă, sparie pe celelalte trupe grecești ale lui Orfano și Colocotroni care se retrag și ajung in desordine la Văcărești unde era Ipsilant cu trupele lui.

Astfel infrântă, armata grecească pornește spre Slatina ca să ție valea Oltului incontra lui Hagi Ahmet-aga venit cu oștire din Widin. Caravia care comanda avan-garda compusă de arnăuți, intălnind din jos de Drăgașani o coloană de Turci care inainta spre oraș are nesocotința s'o atace; dar indată ce se incordează lupta, Turcii care se aflau in Drăgășani, in numĕr de 2000, dau foc orașului, aleargă incontra lui Caravia și-l incunjoară. Ipsilant inștiințat in Slatina de positiunea critică in care se află avan-garda sa, pornește pe fratele sĕu Nicolae și pe Olimpie cu 5000 de infanterie, 2500 cavalerie și 5 tunuri, Caravia cum vede că-i vine ajutor, ia curaj, atacă pe Carafefzi cu 800 de zavergii călări. Turcii resistă atacului și se năpustesc asupra unei coloane după deal, o rostogolesc și o distrug cu desăvirșire: erau eroicii și nenorociții Ierolochiți in numĕr de de 350.

Intr'acea luptă crăncenă au căzut glorios tinerii greci cei mai distinși, Dimitrie Suțu fratele poetului Alecsandru Kiabapi, Draculi, Andronic și Luca, cei patru căpitani ai legiunii sacre, acolo a căzut M. Suțu fratele lui Costache Suțu (Suțicu) și al Doamnei Mavru, acolo au căzut intr'un cuvĕnt toți ofițerii și toți soldații acelei nemuritoare legiuni.

In timpul luptei Ipsilant a stat neclintit in Slatina cu 2000 de oameni călări oprit—se zice—de ploae și de drum rĕu.

In urma catastrofei de la Drăgășani n'a mai remas din armata grecească decăt cete isolate, fără nici o coesiune intre dĕnsele, rătăcind prin văi și prin munți, care in cotro putea, urmărite cu sulița in coastă de călărimea turcească.

Ipsilant aflând că Sava și Ghencea impreună cu Michali, cu Kiuciuc Ciolac și cu toată trupa lor se inchinase lui Tahir-aga și că fusese trimiși cu Sericoglu in goana zavergiilor, perde ori ce speranță, se indreptează spre Turnu-roș și trece in Transilvania.

Din vama Sibiiului datează el faimosul ordin de zi pe armată, o adevĕrată imprecaţiune incontra zavergiilor şi o laudă meritată pentru vitejia şi patriotismul nenorociţilor Ierolochiţi. Ipsilant spera să meargă la Hamburg ca să se imbarce să se ducă in Grecia, să ia parte la luptă. Dar arestat la Mohaci de Austriaci, după trei ani de detenţiune şi de boală l'a ajuns moartea la Theresienstadt.

Farmache scăpat din incunjurarea lui Bimbaşa Sava isbutise a-şi forma un corp de 800 de arnăuţi şi apucase in munţi, dar urmărit de aproape 1500 de Turci, s'a refugit in mănăstirea Secu, unde a ţinut incontra unei trupe de 2000 de vrăjmaşi pănă la mijlocul lui Septembre, cănd inşelat de făgăduelile Turcilor s'a predat. Acolo a fost prins Olimpie şi amundoi au fost esecutaţi fără milă.

Cu căderea acestor doi bravi căpitani a dispărut ori ce urmă de luptă in Principate.

Deşi Sava şi Ghencea, care acum făcea parte din armata turcească, erau cei mai zeloşi in goana eteriştilor, tăiănd şi spănzurănd fără cruţare, dar tot Kehaja Beg nu avea incredere intr'ĕşii.

Intr'o zi de paradă la curtea generalismului turc, Bimbaşa Sava voind să intre in odae la Kehaja Beg, Turcii trag cu pistoale asupra lui ş'a lui Ghencea, le sboară capepetele şi le primblă pe strade infipte in sulite. Turcii alergau in toate părţile in goana zavergiilor, la tot pasul erau capete infipte şi trupuri puse in ţapă. Multă lume nevinovată a perit pănă ce un oltean turcit amic al lui Tahir aga a găsit o formulă prin care să distingă pe Români. Omului bănuit i se propunea să zică:

„Reteveiu de teiu pe mirişte de meiu"

Se zice că zavergii, cei mai mulţi Slavi, pronunţau:

„Retevela tela pe miriştela mela"

ear Grecii:

„Reθevea ða θea pa mirişti ða mea"

Cănd olteanul zicea Kes, capul şi sbura.*)

Pe strade Turcii dădeau desghinuri cu caii, aruncănd giritul in capete infipte pe la porţile curţilor.

Pentru mănţinerea ordinei Kehaja Beg in Valachia şi Iusuf-paşa in Moldova orănduise in fie care plasă căte un beşliu cu 10 neferi, in oraşele principale căte un Beşli-aga cu 50 de neferi şi la Iaşi şi Bucureşti căte un Baş Beşli-Aga cu căte 200 neferi; poliţia

*) In Iaşi asemenea o anecdotă respăndită spune că toţi cei suspecţi de a fi Greci erau chemaţi pe cămpia de la Frumoasa şi că trebueau să rostească frasa: *Ciriteiu de teiu pe mirişte de meiu*. Cel care zicea *ţiritela tela pe miristela mela* era executat la moment. De la o vreme vĕzĕndu-se că Grecii, după multe incercări isbutesc a rosti binişor frasa de mai sus, semnul de recunoaştere se schimbă. Grecii trebueau să zică: *Capră neagră in peatră calcă; peatra crapă in patru; crape capul căprei negre, precum peatra crapă in patru*. Cei intăi Greci care fusese chemaţi să rostească această frasă nouă, ziceau insă ămănţaţi: *„Ma ţe piatra, capra, eu stiu ţiriteiu de teiu . . ."*

Not. Red.

toată era in mâna acestor Turci, cât pentru administrațiune Turcii au trimis la Brașov și la Sibiiu să invite pe boerii refugiți ca să vie in țară.

Această stare de lucruri a durat până in primăvara anului 1822 când au fost inștiințați boerii că Poarta dorind să cunoască păsurile țării, cerea să se trimită la Constantinopol o deputațiune cu care guvernul Otoman să se poată înțelege. In deputațiunile trimise de la Iași și de la București era și Ioniță Sandulache Sturza, un coboritor al lui Vlad Țepeș și Grigore Dimitrie Ghica, nepot de frate decapitatului Domn Grigore Alex. Ghica al Moldovei.

După mai multe conferințe cu Vizirul și cu Reis Efendi, conferințe care au durat mai bine de două luni, pe la Iulie susmenționații doi boeri au fost anunțați că s'au numit Domn Grigore Ghica al Valachiei și Ioniță Sturza al Moldovei, și pe la Septembre ei luau in mână cârma țărilor respective, prin singura voința a Porții, de astă dată, fără ca Rusia să fi participat la alegerea făcută de Sultan.

La suirea lor pe tron, Ghica și Sturza, au găsit țările sguduite până in temelie, jăfuite și sărăcite de bandele de zavergii, de baș-buzuci, de zaporojeni și de sute de bande de tâlhari respândiți peste toată țara. Pe de altă parte boerii remași in Sibiiu și in Brașov fie de invidie, fie mișcate de indemnări străine urzeau necontenit intrigi și conspirațiuni incontra Domnilor; cei mai indrăzneți erau cei din Sibiiu, unde se afla și consulul rusesc din București, Pini.

Deși Gavanosoglu care urmase lui Kehaja Beg nu permitea oștirilor de sub comanda sa cea mai mică abatere, dar presența șefilor militari Turci alături cu Domnii țării aducea cea mai mare vătămare autorității domnești, așa de esemplu, pe o simplă denunțare făcută lui Silistra-Valesi incontra boerului Alecache Vilara, a cărui femee era chiar rudă de aproape, nepoată de soră lui Grigore Vodă Ghica, acest boer fusese arestat de Baș-Beșli-Aga, pus in fiere și trimis la Eski-zara unde a fost deținut mai mult de doi ani. La Iași boerul Hasanache care făcea parte din casa militară a lui Ioniță Sturza a fost arestat de Kiuciuk-Ahmet-Aga și pus in spânzurătoare fără măcar a preveni pe Domn, sub cuvênt că acel Hasanache după ce creștin fiind, se turcise, s'ar fi intors ear la religia creștinească ca să scape de pedeapsa de care era amenințat pentru un omor ce săvirșise asupra unui turc.

Pini conta pe intrigile boerilor oposanți refugiți in Transilvania, sperând o turburare incontra lui Grigore Ghica mai ales, care să dea un pretest de intervențiune Rusiei. Oștirile stau pe malul Prutului gata a trece in Moldova.

Această purtare a lui Pini care lucra pe față la o rescoală in țară neliniștea foarte mult, mai cu deosebire pe Inglitera și pe Austria, care căutau cu ori ce preț să impace pe Rusia și să facă să dispară neințelegerile și nemulțămirile ei contra Porții.

Expediținea lui Buluc-baș Simion, om al Brâncoveanului fusese nimicită de Magheru care-l silise să se intoarcă rușinat in Sibiu de unde fusese trimis. Se crede că ar fi fost arestat și inchis la Alba-Iulia după cererea lui Vodă Ghica prin Fleișac Akenan consulul austriac din București; alții cred

că ar fi trecut in Serbia amestecându-se cu Cărjalii.

Dar din toate incercările boerilor cea mai serioasă a fost a lui Ghiță Cuțuiu cu Toma Brăteanu și cu Serdarul Christu care adunase 600 de străini voluntari la pasul Vulcan cu care credeau să ridice pandurii cum făcuse Vladimirescu, dar ei n'au ținut nici două zile incontra lui Magheru. La cele d'intăi detunături de pușcă au fost părăsiți de oamenii cu care ajunsese aproape de Cozia. Toma Brătianu și cu Christea au fugit la Petroșani, ear nenorocitul Cuțuiu a căzut cu 20 de tovarăși in puterea lui Magheru care i-a dus dinaintea Domnului la București. Dați in judecata divanului au fost condemnați ca culpabili de inaltă trădare, și Ghiță Cuțuiu cu duoi tovarăși au fost spânzurați in Tărgulde afară, singura esecutare capitală in tot timpul Domniei lui Grigore Vodă.

După această incercare care se zice că ar fi costat pe boeri 500,000 de lei, imprumutați de consulul Pini, acesta ne mai putênd pune temeiu pe vorbele boerilor, vêzênd influența lor scăzênd pe toată ziua și increderea țărilor in Domni crescênd din ce in ce mai mult, lucrurile luând o cale regulată, a părăsit Sibiiul oropsit chiar de guvernul sĕu.

Contele Neselrode a luat altă cale ca să ajungă la realizarea scopurilor sale; s'a hotărit să primească bunele oficii ale Ingliterii și ale Austriei, sperând să pună incetul cu incetul să cază toată vina asupra Porții și să dobândească, dacă nu aprobarea Europei, dar să-și asigure cel puțin neutralitatea ei in rĕsboiul ce proiecta. La Maiu 1823 consimte insfirșit să transmită ambasadorului inglez la Constantinopol, lordului Strangford o notă in care enumera nemulțămirile ei contra Porții.

Deși după instalarea Domnilor partea cea mare a armatei turcești, adusă in țară contra zavergiilor, se retrăsese in cetățile Dunării și se lăsase numai ca la 4000 de neferi cu beșlii lor sub comanda a duoi Baș-Beșli-agi, unul in București și altul in Iași, această ocupațiune deși puțin numeroasă, tot nu putea fi suferită de țară și Rusia se servea de această nemulțămire. In nota dar transmisă lordului Strangford figura in intăiul rând al namulțămirilor Rusiei incontra Porții ocupațiunea armată; in al doile rând figura numirea Domnilor fără participarea Rusiei la alegerea făcută in persoanele numite.

Lordul Strangford credea in buna credință a guvernului rusesc și era convins că toate manoperele lui Pini erau fără știrea cabinetului din St. Petersburg și contrar intențiunilor impĕratului.

La intrevederea ambasadorului inglez cu Reis Efendi, acesta-i respunde, că numirea Domnilor dintre boerii pămênteni nu aducea nici o schimbare in sistemul de administrațiune a țĕrilor, căci nu se calca nici un tratat, nici o stipulațiune, căci nicăeri nu era zis că Domnii să se ia dintre familiile grecești; căt pentru notificare, zicea că această neimplinire de formalitate provenise numai din lipsa ambasadorului rusesc de la Constantinopol.

In privința beșliilor Reis-Efendi respundea că numĕrul lor nu era cu mult mai mare decăt fusese inainte de 1821.

Din partea sa internunțiul, Baronul Ottenfeld, care avea instrucțiuni să ajute din toate

puterile acțiunea lordului Strangford stăruea pe lângă Poartă să facă concesiunile necesare și isbutise a indupleca pe ministrul Turc să făgăduească că va reduce numĕrul beșliilor la 850 și că chiar aceștia să fie puși sub autoritatea directă a Domnilor cum fusese mai nainte de 1821 și că va notifica intr'un mod oficial numirea lui Grigore Ghica și lui Ioniță Sturza indată ce va veni ambasador rusesc la Constantinopol și se vor restabili relațiunile diplomatice.

In privința Grecilor nota contelui Neselrod nu făcea nici cea mai mică mențiune, dar ceva și mai mult, la intrevederea celor duoi impĕrați la Cernăuți in Septembre 1823, Alecsandru esprimă un adevĕrat desgust pentru Greci din causa intrigilor și neințelegerilor dintre dĕnșii, declară că nu va cere nimic pentru ei și protestă sus și tare incontra intențiunilor ce i se atribuea că ar voi să aducă turburări și perturbațiuni.

Ca și la Laibach el zicea că voește pacea, se arĕta furios incontra agentului sĕu Pini pentru incurajările ce da boerilor emigrați, făgăduind că-l va destitui. Faptul urmează cuvintelor, și indată intors la Petersburg impĕratul ordonă rechiemarea lui Pini și inlocuirea lui cu ghibachiul Minciaki.

Față cu Lordul Strangford, adresăndu-se cătră contele Neselrod ĕl intreabă dacă noul numit era rus și respunzĕndu-i-se că era italian din statele papale:

„Atăt mai bine, ĕi zice impĕratul, imi pare „că acest om este bun pentru postul ce-i in„credințez. De mĕ voiu fi inșelat ĕl voiu „destitui și pe dĕnsul cum am destituit pe „Pini. Nu voiu ca agenții mei să se ames„tece in afacerile Principatelor".

După asemenea cuvinte și fapte, mari erau speranțele pentru mănținerea păcii, încă și mai mare increderea in sinceritatea impĕratului Alecsandru, deși ținea oștiri grămădite pe malul Prutului.

Noul consul general Minciaki era insărcinat să meargă mai intăi la Constantinopol să reguleze niște afaceri comerciale cu Poarta ș'apoi să treacă la postul sĕu la București.

Ajungĕnd la Țarigrad, Minciaki incepe tratările cu Poarta prin nota din 24 Fevruarie 1824 in care pe lângă cererea de deșertare a Principatelor de trupe turcești, pe lângă notificarea formală a numirii Domnilor și a restabilirii stării de lucruri, așa cum erau inainte de rescularea Grecilor, mai cerea ca Poarta sau să lase liberă navigațiunea Mării-Negre pentru corăbiile Siciliane, Napolitane, Sarde și Spaniole, sau să le permită a lua ca mai nainte bandiera rusească; și terminâ cerĕnd, in treacăt, ca Poarta să impace pe Greci acordăndu-le respectul religiunii și stabilirea unei stări de lucruri juste și durabile.

Pentru intăia dată Rusia punea cestiunea grecească pe tapet, deși nici vorbă nu fusese despre aceasta in tratativele anterioare cu Lordul Strangford; dar Rusia ințelegea că deși guvernele atăt al Franciei, căt și al Ingliterii nu aveau nici o simpatie pentru rescularea Grecilor, dar că dinaintea deșteptării opiniunii publice care din zi in zi se manifesta mai mult in favoarea descendenților lui Pericles și lui Leonidas, guvernele Europei nu vor putè să nu susție o cerere in favoarea Grecilor. Și in adevĕr nu se inșală, căci departe de a se opune acestei cereri neașteptate a lui Minciaki au trebuit să

o susţie şi pe dĕnsa ca şi pe celelalte, sfătuind pe Poartă să formeze trei Principate sub numirile de Grecia orientală cu Tesalia Beoţia şi Atica; Grecia occidentală cu Epirul şi Acarnania; Grecia meridională cu Morea şi Candia.

Această soluţiune deşi era un inceput de desmembrare a Imperiului Otoman, dar cel puţin avea avantajul, de a fi in aparenţă o disoluţiune in favoarea naţionalităţilor, care compuneau acest imperiu. Dar cum in urmă au ajuns cele trei puteri Francia, Inglitera şi Rusia a consilia darea Moreii lui Mehemet-Ali, paşei de Egipet? Aici se amestecă vederi personale şi interesate. Aşa de esemplu Francia lui Carol al X-le voea incetarea revoluţinii greceşti cu ori ce pret, pentrucă o considera ca o reproducţiune a revoluţiunii celei mari franceze; era speriată de numele de Carmanioţi ce-şi dau in insulă oamenii partidului cel mai neimpăcat Turcilor; aşa restauraţiunea ajută pe Rusia in ideile de desmembrare a imperiului Otoman şi sfătueşte darea Moreii lui Mehemet-Ali cu speranţă să poată pune mĕna pe Egipet, cănd Mehemet-Ali ar fi avut toate puterile sale in Morea.

Inglitera, şi ea, prin sonsideraţiuni de o altă natură ajungea tot la soluţiunea de a se da Morea lui Mehemet-Ali, inţelegĕnd gĕndirile Franciei şi temĕndu-se ca nu cumva printr'o inţelegere cu Rusia, afară de cooperaţiunea ei, să nu-şi peardă preponderanţa ce dobăndise in Turcia. Astfel susţine ideea Franciei şi a Rusiei, pe cănd pe de altă parte ajută pe Greci cu bani ca să poată resista lui Mehemet-Ali şi astfel să slăbească şi să ruineze pe acest puternic paşă incăt să nu se mai poată găndi la independenţa Egipetului.

„Aveţi duoi inimici, zicea lordul Strang„ford lui Pertef-paşa, pe Mehemet Ali şi pe „Grecii revoltaţi, unul ascuns ăncă dar care „in curĕnd va ridica şi el masca, celalalt „care luptă cu succes; puneţi pe unul in„contra altuia şi se vor slăbi şi se vor dis„truge unul prin altul.“

Căt pentru Rusia ori ce soluţiune ĕi era bună, destul să se rupă căt mai mult din imperiul Sultanului.

Astfel pe căi deosebite căteşi trele puterile dau Porţii un sfat identic şi care nu putea să nu placă unui guvern de rĕsbunare incontra Grecilor. Poarta, urmănd acestor sfaturi, trimite lui Mehemet-Ali un firman, prin care i conferă paşalicul Moreii, insărcinăndu-l să trimită oştire ca să potolească cu ori ce preţ revolta acelei provinţii şi punĕndu-i flota la dispositiune pentru transport de trupe.

In ceea ce priveşte cestiunea Principatelor, Poarta nici nu ia vre-o mĕsură, nici nu respunde, incăt din zi in zi relaţiunile cu Minciachi devin mai acute. Miniştrii Porţii, intrebaţi de represintanţii puterilor despre starea in care se află acele tratative, respund cu indiferenţă că Poarta era hotărită să depărteze pe beşlii.

Ibrahim, teribilulul Ibrahim fiul lui Mehemet-Ali, luase comanda trupelor egiptene, debarcase trupe in Morea şi incepuse operaţiunile sale, cu o cruzime care revolta pretutindeni in Europa simţul public. Grecii se luptau vitejeşte. Condurioti, preşedintele guvernului Moreii isbutise prin trimişii sĕi Orlando şi Lusioti să ridice 280,000 lire din

imprumutul de 800,000 făcut la Londra; subscripţiuni ĕi veneau din toate părţile şi Byron pregătea expediţiunea incontra Lepantului.

Numai remăsese nici o speranţă pentru menţinerea păcii; trupele ruseşti stau gata să intre in Principate, de nu pentru a declara rĕsboiu turcilor, dar cel puţin pentru a ocupa ţĕrile Dunărene ca o garanţie.

Aceasta era starea lucrurilor cănd la 3 Decembre 1825 soseşte la Constantinopole ştirea morţii impĕratului Alecsandru, patru zile inainte de a inceta din viaţă, căci acest monarch a murit la 7 Decembre.

Fratele sĕu Nicolae ĕi succedează, dar turburările care au intovărăşit moartea impĕratului Alecsandru şi spiritul de revoltă şi de conspiraţiune care s'a ivit in armata rusească, inlătura pentru moment temerile unui rĕsboiu.

Austria şi Inglitera profitănd de acest răgaz atăt Labzaltern, ambasadorul Austriei la Petersburg, precum şi internunţiul Ottenfeld cu lordul Strangford la Constantinopol lucrează cu stăruinţă şi in Iunie 1826 dobăndesc de la Poartă retragerea beşliilor şi reducerea lor la numĕrul de 850, puşi sub ordinele directe ale Domnilor, liberarea lui Vilara din inchisoarea de la Eski-zara şi trimiterea de plenipotenţi (murahaşi) la Akerman ca să trateze şi să determine restabilirea de statu-quo dinainte de 1821 in Principate. Impăratul Nicolae insă voeşte ca mai nainte de intrunirea plenipotenţilor să esiste o inţelegere prealabilă asupra teritorielor in litigiu din Asia, conformăndu-se tratatului de Bucureşti din 1812. Turcii cereau să li se remită Anapa pe care o deţineau Ruşii sub cuvĕnt că ei posedau acest punct ăncă cu 20 de ani inainte de a face parte din teritorul Mingriliei şi marei Abazii, pe cănd aparţinea Georgiei a cărei principe o cedase Rusiei pănă nu recunoscuse ăncă suveranitatea Porţii; pe de altă parte Turcii nu voiau să remită Rusiei Kemhelu, Redul-kale şi Sukum-kale, stipulate in tratatul de la 1812 pănă ce nu li se vor da Anapa. Inţelegerea s'a făcut la Constantinopol prin stăruinta ambasadorilor şi generalul Worontrof cu Ribaupierre au fost trimişi la Akerman să trateze cu Murahaşi Turci.

In convenţiunea incheetă s'a dat deplină satisfacţiune cererilor Rusiei; intre altele s'a stipulat să se dea Principatelor o organisaţiune regulată, articul care a fost isvorul din care a eşit regulamentele organice ce ne-au guvernat pănă la 1848 şi la 1857. Nu s'a zis insă nici un cuvĕnt in privinţa Grecilor, şi Ribaupierre a fost trimis indată după incheerea convenţiei de la Akerman ca ambasador la Constantinopol şi Minciachi dus la postul sĕu la Bucureşti. Acum pacea părea asigurată mai mult decăt ori cănd şi ori ce bănueală de ostilitate dispăruse, cănd lordul Strangford este rechemat şi inlocuit cu un felow (tovarăş) al universităţii de Cambridge cu Stratfort Canning, vĕrul vestitului liberal George Canning. Noul ambasador al Angliei debutase in cariera diplomatică in anul 1807 ca secretar de ambasadă la Constantinopol, pe cănd deabia era de 21 de ani, de unde apoi fusese trimis la Washington; era un entusiast al causei Grecilor plin de suvenirile nemuritoare ale clasicităţii şi antichităţilor Elene. Tĕnĕrul ambasador aducea cu dĕnsul convenţia in-

cheetă la Londra intre Francia, Rusia și Inglitera privitoare la Grecia.

Deși puterile se înțelesese la Laibach și declarase că afacerea greacă era o cestiune cu totul de administrațiune interioară in care nimeni nu avea dreptul să se amestece, acum insă voeau să intervie și să intervie cu forța, căci se stipulase in convenția de la Londra că flotele combinate vor merge in apele Greciei să oprească cruzimile ce se comiteau de trupele egiptene. Poarta, refusând de-a da satisfacțiune cererilor ambasadorilor celor trei puteri contractante, Stratford Canning părăsește Constantinopolul, se retrage la Poros unde-l urmează mai in urmă ambasadorul Latour-Maubourg și Ribaupierre. Guvernul revoluționar grecesc se transportase la Nauplea, flotele sunt chemate, și consecința acestei acțiuni a fost oprirea debarcării de noue trupe egiptene și distrugerea flotei turcești la Navarin. Cine se poate oprì de-a nu găsì și aici o asemănare cu cele ce se petrec și cu cele ce se pregătesc astăzi in Orient.

Deși intenționea Ingliterii n'a fost de-a face din refusul Porții o stare de rĕsboiu și de ostilități, dar nu era tot astfel și pentru Rusia căreia ĕi plăcea să considere Navarinul ca un inceput de ostilități. Intr'o esplicațiune cu Pertef-pașa care arĕta lui Uszar, insărcinatului rus, obstaculele ce esistă in Coran de a da cestiunii grecești soluțiunea cerută de puteri, acesta-i zicea cu un ton puțin curtean că este o *incongruitate* de-a tot pune inainte legea sfântă a Coranului, cuvinte la care Pertef-pașa respunde:

„O cred și eu, căci dacă creștinii ar ști „să aprecieze valoarea acestor argumente și „a legii noastre sfinte s'ar fi făcut de mult „musulmani.“

De la Petersburg lordul Dudley scria că, deși lupta de la Navarin și incetarea relațiunilor diplomatice cu Poarta, da drept Rusiei să se considere in stare de rĕsboiu cu Turcia, dar că impĕratul Nicolae ĕl asigurase pe cuvĕntul sĕu de onoare că nu avea de gănd să bage trupele sale in Principate; vine insă in urmă circulara Porții din Fevruarie 1828 trimisă tuturor guvernorilor de provincii in care Rusia este tratată de inamică a Islamului și de instigătoarea insurecțiunii grecești, in urma căreia impĕratul Nicolae trimite pe Leven la Londra cu o notă in care face cunoscut guvernului inglez că impĕratul se vede provocat prin nouĕ injurii din partea guvernului Porții și chiar prin acte de ostilitate precum erau incurajările date Persiei de-a nu respecta armisticiul incheiat cu Rusia și obstacolele aduse necontenit navigațiunii in Marea-Neagră și declară că Rusia se consideră de aici inainte in stare de rĕsboiu cu Turcia și că va impinge operațiunile militare pănă ce va dobăndì satisfacțiune pentru ofensele ce i s'au făcut; desăvirșita aplicare a articolelor tratatelor de la Akerman; garanții indestulătoare incontra obstacolelor navigațiunii rușești in Bosfor și indemnisări de rĕsboiu.

Mai adauge nota adusă de Leven că Rusia se credea obligată prin tratatul de la Londra să dea o soluțiune satisfăcĕtoare cestiunii grecești.

Guvernul Porții prin sistemul seu nenorocit de temporizare și prin imgămfarea sa, prin esitațiunile și imprudențele sale dăduse Rusiei o aparență de dreptate de a-i declara

rĕsboiu şi aceasta intr'un moment, cănd toată opiniunea in Europa era incontra ei, cănd se afla cu totul isolată şi abandonată la discreţiunea inamicului sĕu.

Acestea erau posiţiunile respective, cănd in ziua de 7 Maiu 1828 oştirile ruseşti sub comanda principelui Witkenstein trec Prutul la Sculeni şi la Reni, ocupă Iaşul, inaintează spre Bucureşti, incunjoară fortăreţele de pe malul Dunării şi pune măna pe guvernul Principatelor, numind pe contele Palen President plenipotent al Divanurilor ţĕrii.

Ion Ghica.

LITERATURĂ RELIGIOASĂ POPULARĂ

adunată de Episcopul Melchisedek.

(Urmare).

URARE POPULARA DE ANUL NOU.

Ca complinire la piesele de literatură populară, religioasă se adauge poesia, cu care ţĕranii români se urează de anul nou, sara spre sfăntul Vasilie. Ea cuprinde in sine ideile şi dorinţele românului de traiu bun, gusturile şi superstiţiile lui. Aici vorbeşte de Tătari ca inamici norocirii lui, cărora el le doreşte perdere desăvirşită; de ţiganul meşter, fără de care românul nu poate, dar care totodată ĕi este un obiect de ris; de baba vrăjitoare, care face românului trebi mari dar pe care totodată o urĕşte şi o priveşte ca unealtă a Diavolului, de ideile lui de nemurire şi viaţa viitoare. Aici insfirşit se cuprind descripţii naive despre bogăţie şi sărăcie; despre raiu şi iad.

Buna vremea, buna vremea!
Cinstiţi boeri şi Domni staţi,
Ascultaţi şi bine sama luaţi,
Că afară au inseninat,
Păměntul s'au disgheţat,
Cum ĕi bine de arat.
Şi pornim plugurile joile
Şi arăm toate văile;
Şi pornim plugurile mercurile
Şi arăm toate şesurile.
Şi am prins plugul intr'un os de rimă
Şi l'am făcut mii şi fărimă.
Mănaţi măi!*)

Ear d-. ialui jupănul gazda purcese plugul cu 12 boi bourei,
In coadă codălbei, la pĕr porumbei,
Să-i facă Dumnezeu parte de ei!
Se duse la cămp durat**), la mĕr rotat,
Brazdă neagr' au resturnat,
Mult grău au sĕmĕnat.
Au tras plugul la părete
Şi boii la earbă verde,
Cornarii se duc acasă
Plugarii cu toţi se lasă.
Mănaţi măi!

S'a dus jupănul gazda, la luna,
Apoi la sĕptĕmăna,
Să vază grăul de copt,
Grăul era aproape de copt.

*) Plugarii strigă: hăi! ca cum ar măna boii.
**) *durat*-vĕrtos.

De departe inverzea,
De aproape 'ngălbenea;
Cu spicul revărsat,
Cum ĕi mai bun de secerat,
In paiu ca trestia,
In spic ca vrabia,
In grăunţe ca mazerea
Mănaţi măi!

S'a dus apoi de sĕrg
Jupănul gazda la tĕrg,
Au cumpĕrat nouĕzeci ocă de oţel,
Ca să facă seceri din el.
Şi l'au dat la feciorul Coţofenii,*)
Din fundul mării:
Cu giubele
De nuele,
Cu papuci de coji de nuci
Potcoviţi cu dinţi de ştiuci;
C'o izmană trasă,
Cu alta sumeasă;
Cu vinele rĕsucite
Cu maţele sbărcite.
Şi făcù nouezeci de secerele cărligăţele,
Cu mănunchile de floricele,
Pentru nepoţei şi nepoţele,
Ca să le fie drag a trage cu ele.
Mănaţi măi!

Şi merserĕ in capul pămĕntului**)
In isbeliştea vĕntului
Unde i-e drag voinicului.
Alţii secera, nu prea secera,
Care după cât putea.

Dar o babă bocărnă [1])
Cu secerea 'n mănă,
Cu dreapta trăgea, nu prea trăgea,
Dar cu stinga polog făcea,
Din polog
Făcea snop,
Din snop-clae,
Din clae-odobae,
La dalbă faţă de arie, [2])
Mănaţi măi!

Şi făcù arie in capul pămĕntului,
In isbeliştea vĕntului,
Unde ĕi drag voinicului
Se duse jupănul gazda cu voinici tari,
Şi scoaserĕ doisprezece telegari,
Negri ca corbul,
Iuţi ca focul,
Cu picioarele ămblătea,
Cu nările vĕnt trăgea
Cu cozile felezuia,
Cu urechile 'n sac punea,
Căuş nu-i mai trebuia. [3])
Mănaţi măi!

Se duse jupănul gazda şi gătì douesprezece carĕ mocăneşti,

*) Prin coţofană, se face alusie la faţa neagră a ţiganului, ca a coţofenii, sau ciorii; eară prin fundul mării, se face alusie la originea ţiganului. Românul crede, că ţiganii sunt Egipteni, pogoritori de ai lui Faraon, care s'au înecat cu oastea în marea roşie, când alungau pe Israilteni.

**) Adică a ogorului.

[1]) *Bocărnă. Boca* însamnă *gură* De aici se deriva zicerile: *bucată, îmbucare, îmbucătură*; *oaie bucălae*: oae cu gura neagră. Aşa dar *bocărnă* însamnă: *cu gura strîmbă*, fiindcă *cărn, cărnă* de la *a cărni*, însamnă: cărnit din loc, adică *strîmb*.

[2]) Baba bocărna, era vrăjitoare. La ea toate sunt anapoda: gura-i este strîmbă; ea nu lucrează cu mâna dreaptă ca şi alţi oameni; puterea cea mare ĕi este în mâna stîngă Ea odată face toate trebile, pe care alţi oameni le fac pe rând şi cu încetul. Baba bocărnă totodată secera, făcea snopi, clăi, şi apoi le căra la arie şi le clădea în odobăi. Acest fel de babe vrăjitoare, joacă un mare rol în poveştile române. Baba este unealtă a dracului de la care ea împrumută putere şi ştiinţă extraordinară. Cu cât baba este mai slută, cu atâta este mai înbită dracului; şi prin urmare mai mare vrăjitoare.

[3]) Caii erau năsdrăvani. Acest fel de cai încă sunt renumiţi în poveştile româneşti. Ei ştiu gândul stăpânului; ĕl scot din primejdie la nevoe etc.

Şi merse la moară la Ivăneşti.
Dar curva de moară,
Vĕzĕnd atăta povoară,
Cum şedea distinsă,
De păştea la costişă,
Puse coada pe spinare,
Ş'apucâ lunca la vale.
El o tot striga:
Na, na, na! şi na, na, na!
Moara sta şi se uita,
Şi ear la fugă pleca, [4])
Dar morarul meşter mare,
Cum vĕzù aceasta, sare,
Incins cu brăul de lănă,
Şi cu ciocanul in mănă;
Şi făcù cioc, boc,
Intr'un fund de poloboc,
Şi dădù moara la loc.[5])
Tătarii toţi cu ochii pe foc,
Tătarcele cu brăncele,
Copiii cu păntecele.
Să-i mănănce cănii
Pe şesul Tighinii;
Să le remăe scăfărliile,
Să facă cuib ciocărliile.
Mănaţi măi!

Au turnat in coş
Grău foarte frumos.
Dar să vezi minune!
Din piscoae nu curgea făină,
Ci curgea aur şi mărgăritariu,
Ca 'n curţile boerilor celor mari.

Când au adus de la moară,
Jupăneasa eşì afară,
Şi se umplù de mirare,
Vĕzĕnd aşa povoară mare.
Şi alergâ indată
La sită şi covată.
Şi făcurĕ un colac frumos,
Ca faţa lui Christos;
Nici prea mare, nici prea mic,
Dintr'o merţă ş'un mertic.
Il puse intr'un cuiu din jos,
Ca să fie nouĕ plugarilor de folos.
Făcù şi o pită de sacară,
Şi dete fetelor din cămară,
Şi le-au tras de plete afară,
Că nu măncase de-alaltă sară.[6])
Mănaţi măi!

Dar jupănul gazda, la luna,
La sĕptĕmăna,
Grajdiu de peatră descuia,
Şi de acolo că scotea
Un cal graur
Cu şeaua de aur,
Cu scările de argint,
Cum n'am vĕzut de când sunt,
Cu potcoavele groase
Tot din sirmă trase,
Unde călca,
Scăntei lăsa.
Puse piciorul in scară
Şi se urcâ călare;
Chiemâ şoimii şi ogarii,
Şi plecâ la vĕnare;
Făcù vĕnătoare
Păn' la a dumisale ogoare.
Mănaţi măi!

Când la stogul dumisale,
Se 'nădise un cărd mare

[4]) Sub figura Morei, care şedea degeabă, şi fugea de măcinat, se represintă lenea, care face pe leneş a şedè fără treabă, a mănca degeaba şi a fugì deacolo unde-l pun să lucreze. Aşa urmează el până ce dă peste un năsdrăvan, care ştie a-i infunda minciunile şi a-l da la treabă.

[5]) Ori ce meşter bun, ca şi morarul acesta, trebue să fie *năzdrăvan*. Năzdrăvăniile din poveştile românului, nu sunt alta, decât agerimea spiritului şi inteligenţa, ce are omul in purtarea unei trebi de care se ocupă. Năzdrăvanul nu poate să nu o scoată in capĕt bine. Prin urmare literar, zicerea *năsdrăvan* a românului ar insemna o superioritate, prin care obiectul năsdrăvan, este mai pre sus de altele de feliul lui.

[6]) Acesta-i un fel de curte ţărănească fetelor din casă; ea totodată face alusie la obiceiul vechiu, după care fetele stăteau ascunse in cămară şi rare ori se puteau vedè; măncau puţin şi nu la iveală.

De porumbei cu penele verzii,
Şi la soare aurii.
Ce să facă, ce să dreagă,
Pe nimene nu 'ntreabă.
De părere de bine,
Nici pe-acasă nu mai vine,
Ci dede biciu calului
Şi se duse 'n tĕrgul Bĕrladului,
Cumpĕrarĕ nouĕ ocă de fer
Şi nouĕ ocă de oţel;
Şi venì la Nanu ţiganu,
Care bate bine cu ciocanul.
Nane, Nane, acasă eşti?
Mult să nu mĕ zăboveşti!
Nanu cum ĕl auzì,
Afară 'ndată că eşì:
Cu foile intre picioare,
Cu barosul de-a spinare,
Cu ciocanul in mănă,
Cu liuleaua in gură,
Cu ilăul după cap
Negru ca un drac;
Cu dinţii rănjiţi,
Cu ochii stecliţi,
Cu capul de pe muşinoiu,
Cu ochii sgăiţi la foi;
Căud te uitai la dĕnsul
Te umfla risul.

Mănaţi măi!

Şi făcurĕ nouĕ săgeţi de fer,
Şi nouĕ de oţel.
Ia arcul şi săgeţile,
Şi se întoarse unde era păserile.
Dete 'n vĕnt, nu se duse;
Dete 'n pămĕnt, nu se prinse;
Dete 'n apă, nu se stinse,
Că era de meşter aprinse;
Dete 'n cărdul de porumbei,
Şi săgetă doisprezece din ei.[7])

Mănaţi măi!

Apucă apoi pe-o cărăruşă,
Cum ĕi spuse o mătuşă;
Cărăruşa ducea la raiu;
Aici ce vĕzù, mĕ bucurai:
Tot mese 'ntinse,
Făclii aprinse,
Păhare tot pline:
Ferice de cel ce face bine!
Fântăni cu apă,
Ce niciodată nu seacă;
Toţi la ele se 'ndeasă.
Cine pod au făcut,
Uşor acolo au trecut.

Mănaţi măi!

Apucă apoi altă cărăruşă, ca să vie la sat;
Dar cărăruşa mergea la iad.
Căud la iad, ce vĕzù!
De tot se 'ngrozì:
Femeile cele rumenite,
Cu dracul ĕs potrivite;
Copii cei nebotezaţi,
Cu arămuri imbrăcaţi;
Copii cei perduţi, legaţi
Şi de coate spănzuraţi.
Copii neascultători
Se ard in cuptioriu;
Pe cei fără-de-lege
Nu poate nime să-i dislege;
Pe baba vrăjitoare
Merge dracul călare;
Bogaţii nemilostivi
Şed legaţi de limbi;
Femeile ce-şi farmecă bărbatul
Le sbihue dracul,

Mănaţi măi!

Am mai ura, boeri, am mai ura;
Dar ne temem c'om insera;

[7]) Săgeţile erau *potcite* de meşterul Nanu, meşter *năsdrăvan*, ca să nu se sloboadă in altă ceva decăt numai in porumbi. El ştia găndul şi voinţa gazdei, deşi acela nu-i spusese de porumbi. Deacea el la cea d'intăi strigare a eşit afară cu toate cele trebuitoare. Săgeţile pe lăngă aceea erau călite de Nanu şi infocate aşa fel, că focul din ele nu au perit pănă ce nu au săgetat porumbii. Aşa de năsdrăvan meşter era Nanu!

Şi ne mai ducem şi pe la alte case;
Nu că ar fi fete mai frumoase;
Dar le sunt casele măturate,
Şi blidele sunt spălate.
Când măturà casele şi scot gunoiul afară,
Nu fac din el o căpiţă de vară.[8])
Am mai ura, boeri, am mai ura,
Dar ni-i frică c'om insera;
Că nu suntem de ici de colè,
Căt ai mĕsura c'o nuè;
Ci suntem de la Buda veche,
Unde măţa streche,
Şi motocu
Nu-şi află locu.
Mai suntem de la Cămpul lung
Unde trag cănii in plug,
Şi măţele la rănciog,[9])
Ear motanii nu-s de loc.
Şi le mănă nu o fată frumoasă,
Cu o biciuşcă de mătasă;
Ci o babă bocărnă
Cu puha de lănă;
Când le plesnea, inima li se rupea:
Aşa de tare trăgea.[10])

Mănaţi măi!

Daţi, boeri, daţi la urători,
Ce umbă noaptea păn' la cântători.
Că nu daţi in pămĕnt să putrezească
Ci la nişte plugari, să vĕ pomenească;
Nici in foc ca să ardă,
Şi pomana să nu se vadă.
Daţi-ne şoldul porcului
Din fundul podului,
Şi la anul, când vom venì,
Dorim a vĕ găsì:
Infloriţi ca merii
La mijlocul primăverii,
Şi rodiţi ca perii
La mijlocul verii;
Ca toamna cea bogată
De toate indestulată;
Sporiţi ca viţa viei
In postul Săntă-Măriei.
Căte pae pe casă,
Atăţia galbeni pe masă;
Căţi cărbuni in cuptoriu,
Atăţia copii pe cuptoriu;
Căte petricele 'n fântână,
Atăte oale cu smăntână.
Stoguri groase,
Oile lănoase;
Boi injugători,
Cai inhămători.
Cu vaci cu viţei,
Cu scroafe cu purcei
Şi să aveţi parte de ei.

Aò! Aò! Aò!*)

[8]) După gustul românului, frumuseţa nu este cea d'intâi calitate a unei fete; ci mai mult decât toate se preţueşte curăţia şi hărnicia unei fete.

[9]) Rănciogul este protapul de la cotiuga plugului.

[10]) *Buda*, literal insamnă *odae in pădure*. Dar sunt şi multe numiri de localităţi cu acest nume. Cămpulung este in Bucovina la hotarul despre ţara leşască şi cea ungurească. Aceste localităţi se represintă ca niste locuri sărăcăcioase. Dacă aici este adevĕr istoric, eară nu numai intorseturi de ritme, putem presupune, că sărăcia cămpulungenilor vinea de la posiţia lor geografică in munţi, şi de la prădăciunile megieşilor, cărora negreşit le plătea şi ei cu aceeaş mĕsură. Plugarii, descriind miseria locurilor de unde sunt ei; o fac aceasta spre a dispune pe gazdă să le dea bacşiş bun

*) Semnul cu care se opresc boii.

Istoria lui Ciuang-söng şi a soţiei sale Tiän-şi.

(urmare şi sfîrşit).

In acest moment sprăncenele Prinţului se sburlirĕ deodată cu perii in sus; nu fù in stare să se mai mişte un pas, incercând să se ridice, cădea eară la pămînt, amundouĕ mănele şi le incleştâ in pept. Tot ce putea vorbì, era, că simte un junghiu grozav la inimă. Tiän-şi, iubind Prinţul in adevĕr şi fiind foarte mişcată, că in acest chip căsătoria lor să remănă nefăcută, se duse la el, ĕl imbrăţişâ şi-l frecâ cu mănele, intrebăndu-l de pricina acestei intĕmplări.

De prea mare durere nu fù in stare să respundă, scuipatul ĕi spumega din gură şi deodată ĕşi perdù simţirile. In acelaş moment intrâ sluga cea bĕtrănă in odae.

— A avut şi mai nainte asemenea atacuri? zise Tiän-şi.

— Da, zise sluga cea bĕtrănă, poate la doi sau trei ani odată—nici un fel de doftorie nu e in stare să le oprească; un singur lucru in lume ĕl poate insănătoşa.

— Ce-ţi trebue? spune! cercetă ea cu cea mai mare stăruinţă.

— Mĕduva din creerii unui om trebue scoasă şi feartă in vin. Dacă o inghite pe aceasta, rĕul incetează. Căud a fost pentru ăntăia oară isbit de această boală, Prinţul tatăl sĕu s'a rugat de craiul din Tsu ca să-i predea un făcĕtor de rĕle osăndit din închisoare pentru ca să-l omoare şi să-i scoată creerii. Dar aici pintre dealuri cum ar putè să fie tămăduit in acest chip? Va trebui să moară.

— De la un om viu nu-i pot găsì creeri, zise Tiän-şi, dar oare de la un om mort nu-i vor face aceeaş slujbă?

— Doftorul a spus, intîmpină sluga cea bĕtrănă, că dacă nu a trecut 49 de zile şi creerii nu sunt ăncă uscaţi şi putreziţi, tot se mai pot intrebuinţa.

— Fostul meu bărbat, respunse ea, e deabia de 20 de zile mort; nu am putè sparge cosciugul şi lua creerii lui?

— Mi-e numai teamă, zise sluga cea bĕtrănă, că nu veţi face una ca aceasta.

— Eu şi cu Prinţul, urmâ ea, ne-am făcut bărbat şi nevastă. O femee slujeşte bărbatului sĕu cu trupul şi dacă intru aceasta nu cruţă nici chiar viaţa sa, ce ar oprì-o de a crĕpa un os mort?

Apoi porunci slugei celei bĕtrăne de a sta lăngă Prinţul, şi ea se duse să caute o secure. Cu securea in măna dreaptă, cu lampa in cea stingă, intrâ in şopronul cel de lemn din dărătul casei. Acolo puse lampa dincolo de cosciug la pămînt, ĕşi suflecâ mănecele şi apucâ securea cu amundoue mănile, cu ochii ţintiţi la capul cosciugului, cu dinţii incleştaţi şi stringĕndu-şi toată tăria, lovì puternic cu ferul.

Dar cum puterea slabă a unui braţ, fără alt ajutor, să fie in stare a sparge un cosciug? Eată cum: Ciuang-söng ĕi poruncise in viaţă fiind, ca să nu-i facă decăt un cosciug eftin. Aşa după lovitura a 31-a se despicase o bucată din capacul cosciugului şi

după alte căteva lovituri intreg cosciugul fù spart şi deschis.

Pe cănd sta ăncă resuflănd din resputeri, vede că Ciuang-söng din cosciug scoate un oftat, dă capacul la o parte şi-şi scoală trupul pe jumătate.

Deşi ea avea o inimă hotărită, totuşi o apucă frica femeească, genunchii ĕi tremurau, muşchii i se inmuiară, inima i se făcù cănepă şi zăpăcită o rupse de fugă, lăsănd securea să cază la pămănt.

Ciuang-söng strigă după dĕnsa: ajută-mi să mĕ scol, nevastă!—Nu putù altfel decăt să-i ajute să se coboare din cosciug, şi el purtă lumina, ear ea ĕl urmă şi amundoi impreună intrarĕ in iatacul ei.

Dar fiindcă ea ştia că acolo era Prinţul cu sluga, o podidiră sudorile cele rĕci şi pentru un pas ce-l făcea inainte, făcea doi indărăt.

Insă cănd intrarĕ in iatac, găsirĕ acolo numai podoabele serbătoreşti, cum erau de mai nainte, ear Prinţul şi sluga lui se făcuseră nevĕzuţi. Deşi Tiän-şi se mira in sine, depărtă acum totuş frica de la sine şi, ca o şireată ce era, impletind o mreajă de minciuni, zise lui Ciuang-söng:

— Şezĕnd după moartea ta adăncită in gănduri lăngă cosciug, am auzit un sunet, care avea respuns din cosciug, şi-mi adusei aminte de intĕmplările din vremea veche cu sufletele care s'au intors la stăpănul lor, şi fiindcă mĕ aşteptam ca să te intorci şi tu in viaţă, am apucat o secure ca să-ţi deschid cosciugul. Mulţămită ceriului şi pămĕntului, că in adevĕr te-ai deşteptat spre viaţă şi spre mai marea mea fericire!

— Foarte mulţămesc, nevastă, ĕi respunse bărbatul, pentru găndurile tale cele adănci, dar de ceva mĕ mir foarte: cum de porţi tu aceşti pantaloni şi aceste mănece cusute cu flori, cănd eşti in jale?

— In momentul deschiderii cosciugului, zise Tiän-şi desvinovăţindu-se, fiindcă eram să-mi vĕd fericirea cu ochii, n'am indrăznit să păstrez haine cernite a coabe rea, ci m'am imbracat cu haine cusute şi impodobite de semn bun.

— Prea bine, zise Ciuang-söng, dar mai este ceva: cum se face de cosciugul meu nu se află in iatac, ci este aruncat intr'o şură dărămată? Este aceasta de semn bun?

Tiän-şi nu ştiù să găsească nici un cuvĕnt de respuns.

Ciuang-söng ĕşi aruncă privirea şi asupra paharelor şi a vinului, ce se afla pe masă, dar nu o mai intrebă. O rugă numai să-i incălzească puţin vin de bĕut.

Destupă o sticlă mare şi bĕù mai multe pahare, pe cănd nevasta nu era ăncă de tot liniştită despre starea lucrurilor, insă tot trăgea nădejde că bĕtrănul Ciuang-söng o va lua earăş de nevastă.

Cu stăruinţă ĕi turna vinul şi intrebuinţa toate meşteşugurile şirete cu cuvinte dulci şi vorbe de desmerdare pentru a-l ameţi ca să se culce.

Dar Ciuang-söng, care se imbătase foarte tare, scrise aceste patru versuri pe o foae de hărtie albă:

De la inceput era lipsă de dragoste ca intr'o casă duşmană
Tu nu mĕ iubeai in vremea cănd eu te iubeam.
Dacă ar mai fi să trăim impreună ca bărbat şi nevastă,
Mi-ar fi teamă de securea ta cea grea să nu-mi spargă ca-
pacul sufletului meu ceresc!

Când vĕzù femeea aceste patru rânduri, faţa i se acoperì de roşeaţa ruşinii, vorba i se inecâ in gât şi ea remase mută.

El mai scrise aceste patru versuri:

Ce dragoste au bărbatul şi femeea după sute de nopţi?
Indată ce vĕd obraz nou, uită pe cel vechiu
Şi pot sparge cu securea capacul cosciugului.
Cum să aştepte până ce se usucă morméntul cu apărătoarea?

— Am să-ţi arĕt pe cei doi, zise Ciuang-söng, şi-şi intinse degetul.

Nevastă-sa ĕşi intoarse capul şi vĕzù pe Prinţul din Tsu şi pe sluga cea bĕtrână apropiindu-se şi in momentul de a intra in odae. Resuflarea i se tăiâ de spaimă şi ea se intoarse spre Ciuang-söng, acesta insă se făcuse nevĕzut. Intorcĕndu-se in cealaltă parte, periseră şi Prinţul cu sluga cea bĕtrână. Cum se putuse una ca aceasta? Prinţul şi sluga cea bĕtrână erau eşiţi din Ciuang-söng, care se impărţise pe sine in doue, intrebuinţând legea despre impărţirea in umbră şi fiinţă.

Atunci cunoscù femeea, că nu mai avea altă scăpare, şi, perdută de infricoşare, descinse brâul cel cusut care-i prindea mijlocul, ĕl legâ de o bărnă şi se spânzurâ.

Indată ĕşi şi dete sufletul. Aceasta era o moarte adevĕrată, şi Ciuang-söng vĕzĕnd că este moartă, o tăiè de brău şi o aruncâ in cosciugul cel spart.

Apoi, răzĕmat de cosciug, cântâ astfel, insoţindu-şi cântarea cu fluerul cel de lut:

Marele *ceva* nu are inimă: el a născut-o pe ea şi pe mine.
Dacă n'aş fi fost eu bărbatul ei, cum s'ar putè să fi fost ea nevasta mea?
Din simplă intămplare ne-am intâlnit, soarta impreună-vieţuirii a incetat,
Nu este meritul oamenilor, de a fi impreunaţi sau despărţiţi.
Când simţirile se pun in mişcare prin viaţă sau prin moarte, atunci se arată adevĕrata simţire.
Cum ar fi putut să moară ea, dacă nu ar fi fost născută?
Când mĕ intorsesem in *deşert*, m'a jelit ridicând secure lată deasupra mea.
Eu o jelesc, imblânzindu-o cu un cântec.
Când a inceput resunetul securei, eu m'am intors in viaţă
Când se va sfirşi cântecul, ea o va simţi.
Vai, vai! Eu sparg acest fluer, căci nu voiu mai cânta cu el.
Ce este ea? Cine sunt eu?

După ce s'a sfirşit cântecul de mai sus, el cântâ din nou aceste patru versuri:

După ce ai murit tu, am trebuit să te ingrop.
Când murisem eu, tu ai trebuit să pleşti.
Dacă aş fi fost in adevĕr mort,
S'ar fi iscat mare ris.

Ciuang-söng incepù să ridă, sparse fluerul cel de lut, luâ foc din sala cea acoperită cu paie, dădù foc casei şi arse cosciugul. Toate se prefăcură in cenuşă.

Singurele lucruri, care au scăpat de ardere, au fost manuscriptele Tau-ti king şi Nan-chua-king. Căţiva oameni de la dealuri le păstrarĕ şi le lăsarĕ urmaşilor.

Ciuang-söng plecâ spre apusul soarelui şi nu se mai insurâ.

Se spune, că s'a intâlnit cu Lau-tsze la Hang-ku-kuan şi că s'a strămutat din această viaţă ca urmaşul lui, după ce a dobândit marele Tau şi a ajuns a fi un duh curat.

Poetul zice:

Wu-ki, care şi-a omorit nevasta, a fost un nebun nelegiuit
Şi nevasta din această poveste, care a supĕrat Dumnezeii, a fost asemenea de despreţuit
Priveşte la Ciuang-söng! Cântând cu fluerul de lut
Şi pribegind de bună voe, el să-ţi fie de pildă!

(Din al 20-lea Kiuan al colecţiunii Kin-ku-ki-Kuan).

POESII.

AD MAECENATEM.

Mecenate iubite, din regi coboritor,
Tu dulcea mea podoabă ş'al meu sprijinitor;
Sunt oameni ce cu rivnă se'ntrec şi au de fală,
Ca pulberea Olympă în goană triumfală
Cu carul s'o ridice, şi dacă au noroc
De nu lovesc in strajă*) cu roţile de foc
Şi iau după isbândă a gloriei cunună,
Se cred de o potrivă cu Zeii d'impreună
Stăpâni pe lumea 'ntreagă! Un altu-i fericit
Când gloatele Quirite să-l urce s'au grăbit
La cea inaltă treaptă; ear celalalt nu are
Mai preţioasă grijă, decât dacă 'n hambare
A adunat tot grâul din Libya cules,
Acel ce fericirea la ţară şi-a ales
Şi singur ĕşi lucrează moşia părintească,
Să-i dai ori ce comoară nu-l faci să-şi părăsească
Ogorul, ca să plece de spaimă grea cuprins
Cu vasul să mĕsoare al mărilor intins.
Când negustorul vede furtuna răpezită
Din Africa in luptă cu marea rĕscolită,
Atunci pĕtruns de teamă, el laudă mereu
Odihna şi câmpia de lângă satul sĕu;
Dar vêntul se alină şi marea-i stâmpĕrată,
El grabnic ear ĕşi drege corabia stricată
Şi pleacă, sărăciei nevrĕnd a se 'nchina.
Din cupe cu vechiu Massic, căţi earăş n'ar gusta
Şi bucuroşi la umbră intinşi pe earba verde
Lângă isvorul sacru şi dulce, nu şi-ar perde,
Lipsiţi de ori ce grijă, o parte dintr'o zi?
La mu ţi le place oastea, le-i drag a auzì
A trimbiţelor glasuri, fanfarele sunate
Şi cruntele rĕsboae de mame blăstemate.
De tĕnĕra-i soţie uitând cel vĕnător,
Sub ceriul cel de ghiaţă stă vecinic pânditor,
Să treacă-o căprioară, de cânii sĕi vĕzută
Ori un mistreţ ce scapă din mreaja-i desfăcută.
— Cu edera pe frunte, odorul inchinat
Poeţilor, cu Zeii la cer m'am ridicat! —
De gloate mĕ desparte cântările uşoare
Dintre Satyri şi Nymphe in crângul cu rĕcoare,
Atât cât Euterpe din fluer va cânta
Şi lira-i Lesbiană Polymnia-mi va da.
Pintre poeţii lirici, fă-mi loc dacă voeşti,
Să mĕ ating cu capul de stelele cereşti.

Oraţiu, Cartea I. Oda I.

*) Prin *strajă* se înţelege aici bariera de lemn, pusă ca să arĕte, până unde se putea face alergarea. Latineşte=*meta*.

AD LEUCONOEN.

Nu căta Leuconoe, căci nu-i bine să se ştie,
Cât de lungă viaţă, Zeii, ne-au lăsat ţie ori mie;
Nici te incerca, zadarnic, ciasul morţii să-ţi găcească,
Rĕscolind cu nerăbdare socoteli babilonĕşti.
E cu mult mai bine, omul intâmplării să se plece!
Dăruească-ţi Joe încă multe erni a mai petrece,
Ori, din ele, cea din urmă pe aceasta, de ţi-a dat,
Care 'n stincele peptoase sfărimă neincetat
Marea cea Tyrrheniană, tu n'aibi grijă, fii cu minte,
Limpezeşte-ţi vinu'n pace şi-ţi mĕsoară mai nainte
A speranţelor lungime cu al vieţii scurt cuprins.
Noi vorbim acum şi timpul fuge, par'că intr'adins.
Să ne veselim dar astăzi, ear credinţa să ne fie,
In ziua de mâni, mai mică. Mâne! mâne?... cine ştie!

Oraţiu Cart I Oda XI.

GLYCERA.

Crunta mamă a plăcerii, totdeauna ne 'mblânzită,
Zeul Bachus şi'ndrăzneaţa poftă din somn iar trezită,
Imi pun sângele'n mişcare şi mĕ'ndeamnă să iubesc,
Tocmai când mĕ liniştisem, vrĕnd in pace să trăesc.
Insă simt că-mi arde peptul, când Glycera se arată,
Decât marmura de Paros, mai frumoasă, mai curată,
Ş'a ei vorbe drăgălaşe şi privirile-i de foc
Intr'atâta mĕ 'nferbântă, incât nu pot sta pe loc.
Venerea fugind din Cypru, mi-a cuprins fiinţa 'n-
treagă;
Şi in loc să cânte Scythii, seminţia cea pribeagă,
Ori pe Parthul cel rĕsboinic, ce se bate alergând,—
Lyra mea se pomeneşte tot de dragoste cântând.
Luaţi brazde inverzite, iute faceţi-mi altare,
Robi, aduceţi flori şi smirnă şi-mi turnaţi o cupă
mare
De vin de doi ani; că doară Venerea s'o'ndupleca
Dându-i o victimă jertfă şi pe mine m'o erta.

Oraţiu, Cartea I, Oda XIX.

AD AMICUM.

Nu e vreme să pui jugul după gâtul juncei tale,
Nici s'o 'nhami la plug cu alta, nici tărie n'are 'n
şale
Ca să ţie greutatea unui taur iubitor.
Gândul ei o mână încă, nestatornic călĕtor,
Cătră câmpii cu verdeaţă, ori spre dulcele isvoare
Ce-i alină ferbinţeala cu-a lor tainică recoare;
Sau sub umedele sălcii, unde alergând la joc
Ĕşi petrece ziua 'ntreagă cu viţeii la un loc.
Strugurul e încă acru, pofta dar ĕţi stăpâneşte,
Până când veni-va toamna, ş'atunci ea care văpseşte
Poamele'ntr'atâtea feluri, pĕrgui-va'n sborul sĕu
Cu văpseaua purpurie negru strugurele tĕu.
— Lalage curĕnd ea insăşi o să umble după tine;
Căci mândria feciorească ca şi vĕrsta, fug de tine,
Ş'atunci ea purta-va anii ce din spate ţi-a luat.
In curĕnd, mai indrăzneaţă, ea va cere un bărbat
Şi va fi iubită astfel, cum in veci n'or fi vre-odată
Pholoe cea schimbătoare, Chloris cea de nuri bogată,
Al cui umĕr alb luceşte, ca şi discul argintiu
Ce se scaldă'n miez de noapte intr'al mărilor pustiu;
Şi nici Gygès Chnidianul, cel cu trăseturi gingaşe,
Cu pĕr lung sburând in juru-i, care printre dră-
gălaşe
Fete, dacă i-ai da drumul, lesne ar putè 'nşela
Pe cel mai cu prevedere, când drept fată l'ar lua.

Oraţiu, Cartea II, Oda V.

Ascanio.

STUDIE FILOLOGICE.

3. D. A. de Cihac şi Stud ele mele filologice.

D-nul A. de Cihac a aflat de cuviinţă de a respunde la studiele mele filologice, publicate in „Convorbirile Literare“ din 1. Septembre şi 1. Octombre a. c., prin un articul intitulat „despre studiile filologice a d-lui V. M. Burlă“ şi publicat tot in „Convorbirile Literare“ din 1. Noembre a. c.

In acest respuns avem de a face cu două serii de argumente, cu care d. A. de Cihac intimpină studiele mele filologice, cu argumente subiective şi argumente obiective. Valoarea ştiinţifică, cuprinsă in ambele serii de argumente, este aproape egală.

Argumentele subiective se compun dintr'un şir lung de tănguiri şi acusări, prin care autorul voeşte să arete, că eu in studiele mele m'aş fi silit a-mi bate joc atăt de munca d-sale literară, căt şi de persoana d-sale; că eu n'aş fi tocmai sincer in aceste studie; că eu n'aş avè meritele literare ale d-sale, ş. a. Astfeliu d. Cihac susţine intre altele:

că eu aş fi „introduş studiile“ mele filologice cu „cuvinte pline de presumţiune şi de despreţuire pentru tot ce au făcut alţii inaintea mea“;

că eu aş nutrì „tendinţe de hyper-latinism“ şi m'aş numĕra intre acei „patrioţi prea zeloşi care socot, că vor scăpa patria prin născocirea de etimologii *inchipuite* latine“;

că „imperfecţia omenească este obştească, şi nu intriteşte nici pe d. Hajdeu, nici pe d. Burlă, de a despreţuì şi a defăima chiar cu cuvintele cele mai bajocuritoare—inălţăndu-se pe sineşi—lucrările altuia, nici căndar fi dat dovezi, recunoscute obşteşte, că ştiu a lucra mai bine, ceea ce n'au făcut insă“;

că „căţi-va *români* au găsit cu cale“, de a-l „insulta in munca“ d-sale „de 20 de ani, in rodul patriotismului celui mai curat, a unui patriotism neplătit de nimene“;

că „criticele d-nilor Hajdeu şi Burlă, care nu argumentează, care nu refutează, care nu probează nemica şi care se mulţămesc de a injura numai, se insemnează foarte potrivit prin sentinţa unui om foarte cunoscut care a zis: „La critique est un fruit de l'envie, ou l'effet d'une ridicule présomption!“ ş. a.

In studiele mele am criticat intre altele cu aceeaşi imparţialitate ştiinţifică şi cu acelaşi ton serios atăt identificarea cuvĕntului român *raţă* cu ital. *razza*, span. *raza*, fr. *race* (neam), propusă de I. G. Ascoli, cel mai celebru linguist italian din zilele noastre, căt şi convincţiunea d-lui Cihac, că noi am fi imprumutat acest cuvĕnt de-adreptul din limbile slavice, rectificănd totodată şi căteva etimologii din dicţionarul d-sale, care mi s'au părut greşite; insă pe cănd marele Ascoli imi anunţă „con vive congratulazioni e vive grazie“ impresiunea, ce i-a făcut critica mea, d. Cihac vine şi mĕ acusă, că eu prin aceeaşi critică l-aş fi despreţuit, defăimat, băjocurit, insultat, injurat etc., fără ca să poată cita din criticele mele nici măcar un singur cuvĕnt de injurie, insultă, băjocură etc. in contra persoanei sau a „muncii“ d-sale „de 20 de ani“.

De oare-ce insă in studiele mele filologice, dupăcum am anunţat din capul locului, miam propus numai de a lămurì „unele cestiuni privitoare parte la studiul limbilor clasice, parte la studiul limbii române şi al istoriei ei“, eară nu de a comenta cestiuni subiective; de aceea voiu să trec cu totul cu vederea acusările personale, ce-mi face d. Cihac in respunsul d-sale, afară numai de una, prin care mi-se impută „tendinţe de hyper-latinism“ şi „născocire de etimologii *inchipuite* latine“ cu scop „de a scăpa patria“ latină.

Drept este, că eu in articulele precedenţe am susţinut originea latină a cuvintelor române: *raţă*, *gaură*, *teară*, *pulbere*, *abia* şi *băjocuresc*, dintre care *raţă*, *gaură* şi *abia* se găsesc in dicţionarul d-nului Cihac puse intre elementele slavice, *pulbere* şi *băjocuresc* intre cele greceşti, şi *teară* intre elementele turceşti. Insă in acelaşi timp am

constatat totodată, că cuvintele *şcoală*, *glie* şi *umileec*, pe care d. Cihac le consideră de elemente latine, moştenite direct din limba latină, sunt cuvinte străine, intrate in limba română din limbile slavice sau din alte limbi prin canalul limbilor slavice. Cine are curajul de a susţinè, că cuvèntul *şcoală*, care este, aşa zicènd, cuvèntul cel mai principal din tot dicţionarul limbii române, care stă in cea mai strinsă legătură cu toată mişcarea intelectuală a poporului român, şi care a fost privit totdeauna până şi de antagoniştii latinităţii limbii noastre de un element latin, trebue de considerat de un element străin in limba română, importat in această limbă prin intermediul limbilor slavice; acela, pare-mi-se, merită mai degrabă de a fi restignit pe cruce de către „hyper-latiniştii“ limbii române, decât de a i-se imputa „tendinţe de hyper-latinism“ şi că face parte din acei „patrioţi prea zeloşi care socot, că vor scăpa patria prin născocirea de etimologii *inchipuite* latine.“ Eu am arètat destul de clar in articulul cel de'ntâiu, că clasificaţiunea limbilor nu se mai face astăzi după originea elementelor lesicale, ci după sistemul organic al gramaticei, care este, aşa zicènd, sângele şi sufletul limbii. Nemuritorul Diez a probat până la evidenţă, că gramatica limbii române este romanică şi nemic decât romanică, de unde resultă cu necesitate, că şi limba română nu poate fi decât romanică. Dacă limba română este o limbă romanică, atunci acela ar trebui să fie o fiinţă de pe ceea lume, care ar putè zice, că poporul român, care vorbeşte o limbă romanică, este slav, tatar sau hotentot. Prin urmare mântuirea sau peirea „patriei“ nu zace in originea cuvintelor, ci in sistemul gramatical al limbii; şi dacă cutare sau cutare cuvènt este de origine slavică sau latină, aceasta este o imprejurare, care nu preface nici ochii cei negri in ochi albastri, nici ochii cei albastri in ochi negri. De aici n'am avut şi nici nu voiu avè vre-odată trebuinţă de „născocirea de etimologii *inchipuite* latine“ pentru a scăpa ambiţiuni naţionale de periculul etimologiilor slavone, greceşti etc. Ceea ce voiu să „scap“ in aceste studie, este adevèrul in filologia română şi nemic decât adevèrul.

Să trecem acuma la esaminarea intimpinărilor obiective, cuprinse in respunsul d-lui Cihac.

Cea de 'ntâiu obiecţiune din acest respuns este indreptată in contra etimologiei latine a cuvèntului *raţă*, o etimalogie, pe care am constatat-o prin aplicarea cea mai riguroasă a legilor fonologice şi morfologice ale limbii române. De oare-ce fie-care etimologie a unui cuvènt stă sau cade, dupăcum sunt şi legile aplicate la constatarea ei juste sau false, deaceea m'am aşteptat cu drept cuvènt, că acela, care se va opune acestei etimologii, se va incerca să probeze, că legile aplicate de mine sunt false. Dacă esaminăm intimpinările d-lui Cihac, găsim intr'ènsele ori-ce vrei, numai de probe filologice nu dăm.

Eată ce scrie d-sa relativ la etimologia cuvèntului *raţă*:

„Cuvèntul *raţă* se află in următoarele limbi: nsl. *reca*, *raca*, cr. serb. *raca*, magy. *réce*, *ruca*, alb. *rosè*, *rossè* şi d-nul Miklosich n'a stat la indoeală de a raporta cuvèntul *român*, *magy.* şi *alb.* la elementele slave, cu toate că originea cuvèntului slav este

obscur [de ce nu *obscură?*], precum şi originea celui *latin*, *grec*, *german* şi *litvan* nu este încă cunoscut [de ce nu *cunoscută?*], v. Curtius[1] No. 438, p. 317".

„Cuvêntul român *raţă* este dar din literă in literă de tot identic cu cel nsl. sêrb. cr. *raca*, şi faţă cu atâte imprumutări, ce am făcut din limbile slave, şi noi l'am primit, *fără cea mai mică indoeală*,—o repetez—din aceste limbi".

Găsit-au cineva in aceste cuvinte ale d-lui Cihac măcar o umbră de probe filologice, că legile fonologice şi morfologice aplicate de mine pentru stabilirea etimologiei latine a cuvêntului *raţă* sunt false?

Eu i-am arêtat d-lui Cihac in articulul meu, că Miklosich, de şi in anul 1861 a trecut cuvêntul român *raţă* intre elementele slavice, totuşi in anul 1867, revinind asupra acestui cuvênt, l-a declarat de un element străin in limbile slavice şi a admis posibilitate unei imprumutări din partea slavilor ori din limba maghiară ori din cea română. Prin urmare d. Cihac in zădar invoacă necontenit autoritatea marelui slavist Miklosich, care in cestiunea de faţă nu probează nemică in favoarea ci mai mult in defavoarea d-sale. Dacă „originea celui *latin*, *grec*, *german* şi *litvan*, nu este încă cunoscută", aceasta nu impiedecă intru nemică etimologia latină a cuvêntului *raţă*. Eu n'am pretins şi nu pretind alta, decât că acest cuvênt este derivat direct din cuvêntul latin *anas* şi moştenit de limba română din limba latină. Dacă acuma limba latină a adus cuvêntul ei *anas* din Asia sau l-a imprumutat de la locuitorii europeni aborigini sau din alt loc oare-care, aceasta n'are de-a face nemică cu soartea acestui cuvênt de la romani incoace.

Afară de aceasta mi-se par greşite şi cuvintele d-lui Cihac, când zice, că „faţă cu atâte imprumutări, ce am făcut din limbile slave, şi noi l'am primit, *fără cea mai mică indoeală*—o repetez—din aceste limbi". Să ştie, că două limbi, când vin in contact una cu alta, imprumută fie-care mai mult sau mai puţin in mod reciproc cuvinte din ceealaltă. Dacă noi am imprumutat cuvinte din limbile slavice, atunci nu incape nici o indoeală, că şi slavii au imprumutat cuvinte din limba română, şi prin urmare *raţa* a putut sbura tot aşa de uşor de la slavi la români, ca şi de la români la slavi. Care direcţiune dintre acestre sboruri este cea adevărată, decide fonologia cuvêntului, şi eu am probat, fără ca cineva să-mi poată aduce dovezi filologice contrare, că in acest cuvênt ocurg legi fonologice române şi nu slavice.

D. Cihac scrie mai departe tot in cestiunea *reţei* următoarele:

„D. Burlă pretinde insă, că Slavii l'au imprumutat de la Români, fiindcă originea *latină* a cuvêntului *raţă* nu este espusă nici unei indoeli (după d-lui) şi vine din forma *-anetă*, *-anetia*, *-aneţiă*, *-aneţea*, *-anaţea*—rhotificat in *areţa-araţa-raţa*, de la *anas* cu sufixul adiectival *-ea* etc.".

„Pentru naşterea cuvêntului *latin* a d-lui Burlă a fost dară nevoe de cele mai mari silinţe de facere—aferesa lui *a*, schimbarea lui *n* in *r*—sau rhotificarea lui *n* (cuvênt nou, foarte posnaş, iscodit de insuş d-nul Burlă din cuvêntul grec ρωταχισμός)".

Mai întâiu de toate trebue să-l rog pe

d. Cihac, ca să binevoească, când reproduce ceva din scrierile mele, să nu reproducă fals. Eu n'am arĕtat necăire in articulul meu istoria cuvĕntului *rață* prin formele intermediare: *-anetă -anetia -aneție -aneța -anața -areța -arața -ra'a*, schimosite anume in bajocură de d. Cihac, ci prin formele: *anatea-anetea -anetia-anetiă -aneță -areță -reță -reață -rață*.

Toate aceste forme intermediare, incepĕnd de la lat. *anas* până la forma actuală *rață*, le-am constatat după legile fonologice și morfologice ale limbii române, eară nu răzimăndu-mĕ orbește pe autorități. In etimologie, ca și in matematică, nu esistă autorități, ci legi! Incercatu-s'au d. Cihac, ca să-mi probeze prin legile limbii române măcar o singură formă intermediară falsă? Nu! d-sa s'a mărginit numai de a face glume seci in lipsa de argumente științifice zicĕnd, că „pentru nașterea cuvĕntului *latin* a d-lui Burlă a fost dară nevoe de cele mai mari silințe de facere—aferesa lui *a*, schimbarea lui *n* in *r*—sau rhotificarea lui *n*“. Dacă „aferesa lui *a*“ și „rhotificarea lui *n*“ causează in constatarea etimologiei unui cuvĕnt „cele mai mari silințe de facere“, atunci ĕl intreb pre d. Cihac, prin ce alt feliu de „silințe de facere“ derivă d-sa in dicționarul etimologic al limbii române cuvintele române: *miel*, *prier*, *noaten*, *sparangă*, *cărunt*, *fereastă*, *sângera*, *părinc* etc de la cuvintele latine: *agnellus* (ital. *agnello* etc.), *aprilis* (span. *abril* etc.), *annotinus* (fr. *antenois* etc.), *asparagus* (gr. vech. ἀσπάραγος, ital. *asparago* și *sparago* etc.), **canutus* (ital. *canuto* etc.), *fenestra* (prov. *fenestra* etc.), *sanguinare* (ital. *sanguinare* etc.), *panicum* (ital. *panico* etc.) ș. a., dacă nu prin „aferesa lui *a*“ și „rhotificarea lui *n*“? Resultă oare din aceste două fenomene fonologice, proprie limbii române, că cuvintele citate române sunt de origine slavică? Eu aș dorì, ca d-nul Cihac să-mi esplice, intru cât pierderea lui *a* inițial și schimbarea lui *n* intre vocale in *r* causează pentru „nașterea“ cuvintelor române: *miel*, *prier*, *noaten*, *sparangă*, *cărunt*, *fereastă*, *sângera*, *părinc* ș. c. l. din cuvintele respective latine mai mici „silințe de facere“, decât pentru „nașterea“ cuvĕntului român *rață* din **anetea*. Sau poate se teme d. Cihac, că limba română la „nașterea“ cuvĕntului *rață* n'a fi avut moașă și, ca să scape de „cele mai mari silințe de facere“, a preferat să lase ca să se necăjască mai bine limbile slavice cu plodirea lui? Ori poate stă d-sa la indoeală, dacă o limbă in cursul istoriei sale poate să producă, avĕnd chiar și moașă, cuvinte cu atâtea forme intermediare, causate de atâtea fenomene fonologice și morfologice, sau dacă toate aceste forme de'mpreună cu fenomenele lor sunt numai niște ficțiuni filologice? Aici gluma incetează și cestiunea devine serioasă, incât merită un respuns serios. Mie mi-se pare, că și această intrebare, față cu resultatele cele grandioase ale filologiei comparative moderne nu mai este astăzi la locul ei. Când vedem, că filologul comparativ a putut străbate până in epoca cea mai primordială a esistenței limbilor indo-europene sau arice tocmai prin constatare de forme intermediare, reconstruite prin aplicarea legilor fonologice și morfologice ale limbii, ori-ce indoeală in admiterea de fase intermediare in istoria unui cuvĕnt dispare, dacă aceste

fase sunt resultatul esact al legilor amintite.

Dacă remănem in cercul limbilor romanice şi urmărim de esemplu soartea cuvĕntului latin poporal **vitello-m* (=clas. *vitellu-m*), ce a suferit in diferitele epoce ale limbii francese, putem constata in istoria lui cu toată siguranţa un şir de forme intermediare cel puţin tot atăt de lung, ca şi seria faselor din istrria cuvĕntului român *raţă*. Astfeliu trebue să admitem prin analogie cu toate celelalte cuvinte din limba francesă, că din **vitello-m* s'a produs in epoca cea de 'ntăiu a acestei limbi forma **vitello* (=ital. *vitello*), cu pierderea sufisului casual *-m*. Din **vitello*, slăbindu-se mai tărziu vocala finală *o* in *e*, s'a format **vitelle* (compară formele *Karlo* şi *Karle* din formula jurămĕntului intre Ludovic Germanul şi armata lui Carol Pleşugul din anul 842). Vocala *i* din silaba penultimă, fiind scurtă, a trecut in *e*, de unde apoi a resultat o formă **vetelle* (ca şi *cendre* din lat. *cĭnere-m* ş. a.). De a preface o consonantă vĕrtoasă latină din mijlocul cuvĕntului in consonanta moale corespunzĕtoare, este unul din semnele caracteristice ale limbilor romanice de la vestul Europei. De aici **vetelle* a trebuit in altă epocă a limbii să dee forma **vedelle* (ca şi lat. *patre-m* forma fr. vech. *pedre* ş. a.). Mai tărziu, amuţind *e* de la finea cuvĕntului şi simplificăndu-se consonantele *ll* in *l*, s'au produs succesiv formele **vedell*=catal. *vedell* (ca şi *char* din vech. *carre*=prov. *char*, *car* şi *carre*, ital. *carro*, lat. pop. **carro-m* ş. a.) şi *vedel*=prov. *vedel* (ca şi *val* din **vall*=catal. *vall*, prov. *val* şi *vall*, ital. *valle*, lat. *valle-m* ş. a.). Pierderea unui *d* din mijlocul cuvĕntului se numĕră la caracterele individuale cele mai remarcabile ale limbii francese, ceea ce ne dă forma *véel* (ca şi vech. *pedre* forma ordinare *père* ş.a.). Vocala *e* din silaba ultimă s'a prefăcut mai tărziu in *a* (ca şi *par*, *lucarne* din lat. *per*, *lucerna* ş.a.), de unde resultă o formă **veal*. Că un *l* s'a vocalisat foarte des in *u*, este o particularitate destul de cunoscută a limbii francese. Astfeliu din **veal* se naşte forma *veau* (ca şi *aube* din **albe*=lat. *alba* ş. a.). Aici insă s'ar putè admite intre formele *véel* şi *veau* in loc de **veal* o formă **vel*, contrasă din *véel*, in care *el* a trecut in *eau* (ca şi *bel* in *beau*, ş.a.). Nu trebue de uitat, că in secului XVI, căud s'a scris pentru prima oară *veau*, s'a şi citit astfeliu, şi că numai mai tărziu pronunţarea lui *veau* s'a schimbat, eară scrierea a remas tot cea vechie. Astăzi acest cuvĕnt se pronunţă simplu *vo*, ceea ce probează, că intre *veaú* şi *vo* a esistat ăncă o formă **veo*. De aici intreaga serie de fase, prin care a trecut cuvĕntul latin in cursul istoriei limbii francese, este următoare: **vitello-m*, **vitello*, **vitelle*, **vetelle*, **vedelle*, **vedell*, *védel*, *véel*, **veal* sau **vel*, *veau* **veo* **vo*. Deşi din toate aceste forme nu se află păstrate in literatura francesă din toate epocele sale decăt numai *védel* (Histoire litter. de la France. XIII, trad. des livr. des rois, fol. 8), *véel* (Roman du Renart, éd. *M. D. M Méon*. Paris 1826. I, pag. 213) şi forma ordinare *veau*, totuşi nu se va găsì in toată Francia nici un singur filolog frances, care ar admite, că din **vitello-m* s'a putut forma deadreptul *védel* şi din *véel* imediat *veau* (=*vo*) din pronunţarea de astăzi. Causa este, că limba in istoria sa nu cunoaşte sărituri fonologice, ci numai con-

tinuitate de forme intermediare organice.

Urmează oare din acest şir lung de forme din diferitele epoce ale limbii francese, că fr. *vo* din pronunţarea de astăzi nu este lat. pop. **vitello-m* (=clas. *vitellu-m*), şi că originea lui trebue de căutat afară de limba latină? Eu cred, că nici d. Cihac nu va cuteza a susţinè o eroare filologică ca aceasta.

Dacă franc. *veau* (=*vo*) este lat. **vitello-m*, cu toate formele intermediare constatate mai sus, atunci nu precep, de ce criticul meu se sparie de formele intermediare ale cuvĕntului român *raţă*, forme, care nu sunt nici mai numĕroase, nici mai vĕrgate, nici mai bălţate decăt formele intermediare ale cuvĕntului frances, şi susţine morţiş fără probe filologice originea slavică a cuvĕntului român. Pentru mine această pornire a d-lui Cihac este o enigmă.

Eu am constatat cu ocasiunea stabilirii istoriei cuvĕntului român, că un *e* acentuat din limba română vechie a trecut intr'un numĕr insemnat de cuvinte in *ea* şi apoi in *a*, căud inaintea lui se afla licida *r* şi in silaba următoare se găsia un *e* sau *ă*, şi că această regulă s'a păstrat intactă la munteni şi transilvăneni pănă in ziua de astăzi; eară la moldoveni şi bucovineni s'a modificat intru atăta, că *a* inainte de *e* din silaba următoare s'a schimbat inapoi in *e*. Esemple pentru această regulă sunt:

rebdă*, **reabdă*, *rabdă* (comun)—rebde*, **reabde*, *rabde* (munt. şi trans.), *rebde* (mold. şi buc.)=lat. *reobdurat(?), reobduret(?);*

predă*, **preadă*, *pradă* (comun)—prede*, **preade*, *prade* (munt. şi trans.), *prede* (mold. şi buc.)=lat. pop. **predat* şi **predet;*

crepă*, **creapă*, *crapă* (comun)—crepe*, **creape*, *crape* (munt. şi trans.), *crepe* (mold. şi buc.)=lat. *crepat* şi *crepet;*

aretă*, **areată*, *arată* (comun)—arete*, **areate*, *arate* (munt. şi trans), *arete* (mold. şi buc.)=lat. pop. **arrectat* şi **arrectet*; ş. a.

Tot această lege ocurge intocmai şi in cuvĕntul *raţă*, şi anume:

reţă*, **reaţă*, *raţă* (comun)—reţe*, **reaţe*, *raţe* (munt. şi trans.), *reţe* (mold. şi buc.).

Abstragĕnd de la etimologia latină, singură această lege, care este caracteristică limbii române, şi care lipseşte in toate limbile vecine, ne poate convinge, că *raţă* este un cuvĕnt propriu român şi că toate celelalte limbi străine l-au imprumutat din limba română. Căci dacă „cuvĕntul român *raţă*“ ar fi „din literă in literă nsl. sĕrb. cr. *raca*“ (citeşte *raţa*), dupăcum pretinde d. Cihac, atunci limba română din toate provinciele n'ar avè decăt numai sing. *raţă* şi plur. *raţe;* eară forma plurală *reţe* precum şi formele originale **reţă* şi **reţe* de'mpreună cu formele intermediare **reaţă* şi **reaţe* ar trebui să lipsească cu desevĕrşire din limba română, o lipsă, care ar putè fi admisă doară numai de acela, care in studiele sale filologice se mişcă afară din cercul legilor fonologice şi morfologice ale limbii. Tot cu ocasiunea citată am constatat mai departe, că formele române **reţă*, **reaţă*, *raţă*, *raţe* şi *reţe* le intimpinăm respăndite mai mult sau mai puţin in toate limbile vecine, in care se găseşte cuvăntul *raţă*. Astfeliu am vĕzut, că:

a) forma originală *reţă* se găseşte in *reca* din limba slavonică nouă şi in *reca* sau *retza* din limba ţiganilor maghiari şi germani;

b) forma intermediară **reaţă* in ipoteticul *рѣца din limba slovenică vechie;

c) forma singulară *rață* in *raca* din limba sĕrbească, croată şi slovenică nouă, in *raca* din limba ţiganilor din România, Basarabia, Bucovina şi Rusia, şi in *er-ratça* din limba ţiganilor bascici;

d) forma plurală munteano-transilvană *rațe* in *ratze* din limba friulană;

e) forma plurală moldovano-bucovineană *reţe* in *récze*, *rétze* sau *réce* din limba maghiară, şi in *retsy* sau *retzi* din limba ţiganilor scoţieni.

Dacă cuvĕntul român *rață* ar fi „nsl. sĕrb. cr. *raca*“, atunci ar remănè cu desevĕrşire neesplicate formele române **reță*, **reață*, **reațe* şi *rețe;* sau am trebuì să lărgim cercul limbilor imprumutătoare şi să pretindem:

a) că pe cănd forma *rață* am imprumutat-o din limba slovenică nouă, sĕrbească şi croată, forma intermediară **reața* ne-a venit din limba slovenică vechie, deşi un atare cuvĕnt „in fontibus palaeoslovenicis non legitur“, dupăcum ne asigură insuşi Miklosich;

b) că forma originală **reță* am luat-o de la sloveni şi ţigani;

c) că forma plurală *rețe* am căpătat-o de la maghiari şi ţigani; eară

d) forma intermediară **reațe* ne-a căzut chiar din lună;

Afară de aceasta i-am pune şi pe bieţii friulani, sloveni, maghiari şi ţigani intr'o posiţiune filologică foarte critică. Căci cănd noi românii, care ne putem esplica foarte bine toate formele acestui cuvĕnt după legile fonologice şi morfologice ale limbii române, suntem siliţi, după filologia d-nului Cihac, de a ne urca pănă şi pe lună pentru a precepe istoria limbii noastre; ce vor face friulanii cu forma *ratze*, slovenii cu forma *reca*, maghiarii cu forma *récze*, *rétze* sau *réce*, şi ţiganii cu formele *reca* şi *retsy* sau *retzi* faţă cu „nsl. sĕrb. cr. *raca*“, care nu-i nici *ratze*, nici *reca*, nici *récze*, *rétze* sau *réce* nici *retsy* sau *retzi?*

Eu cred, fără teamă de contrazicere, că un cuvĕnt din limba română, care ne presintă diferite forme şi care se găseşte respăndit cu toate formele sale in limbile vecine cu limba română, nu poate fi un element străin al limbii noastre, cănd toate formele sale se pot esplica numai după legile fonologice şi morfologice ale limbii române.

Ori-ce altă conclusiune ar proba o lipsă de judecată filologică destul de simţitoare.

Afară de aceasta nu trebue de scăpat din vedere la constatarea etimologiei acestui cuvĕnt nici imprejurarea relevată de Ascoli, că slavii pentru numirea *reţei* au deja mai multe cuvinte curat slavice. Astfeliu serbii preferă numirea *patka*, ruşii zic *utka*, boemii *kachna*, polonii *kaczka* etc., pe cănd românii de la nordul Dunării nu cunosc decăt numai numirea *rață*.

Ori din ce punt de vedere vom privì şi vom esamina originea acestui cuvĕnt, resultatul final esĕ in favoarea şi numai in favoarea etimologiei latine constatate de mine. Pentru această etimologie vorbesc destul de clar imprejurările următoare:

a) că in monumentele literare ale limbii slovenice vechi acest cuvĕnt lipseşte cu desevĕrşire;

b) că slavii posed deja cuvinte curat slavice pentru numirea acestei păseri;

c) că cuvĕntul *rață* se găseşte numai la serbi, croaţi şi sloveni, care au venit mai des in contact cu românii, pe cănd la po-

loni, ruşi, boemi etc. lipseşte cu desevĕrşire;

d) că originea acestui cuvĕnt in limbile slavice este obscură;

e) că formele diferite ale acestui cuvĕnt, ce se găsesc in limbile vecine, se esplică toate numai prin legile fonologice ale limbii noastre;

f) că reducerea lui la substantivul adiectivăl latin **anat-ea* prin forme intermediare nu intimpină nici o piedecă fonologică sau morfologică din partea limbii romăne; şi in urmă,

g) că insemnarea cuvĕntului român *raţă* este identică cu insemnarea cuvĕntului latin **anat-ea*.

De a susţinè morţiş faţă cu aceste diferite probe obiective, care, privite in totalitatea lor, ne procură o convincţiune perfectă despre originea latină a cuvĕntului român *raţă*, că „noi *fără cea mai mică in doeală* l'am primit“ acest cuvĕnt din limbile slavice, fără de a aduce nici măcar o umbră de dovadă obiectivă pentru originea lui slavică, este o pornire filologică greşită din toate puntele de vedere.

In fine dacă cuvĕntul „rhotificare“ este intr'adevĕr un „cuvĕnt nou, foarte posnaş, iscodit“ de mine insumi „din cuvĕntul grec ρωταχισμός“, sau o espresiune, care respinge de la sine toate atributele date de d. Cihac, este o intrebare, care in cestiunea originii cuvĕntului *raţa* se potriveşte ca Ponţiu Pilat in simbolul credinţei. Aici voiu numai să-l intreb pe d. Cihac, dacă cuvintele: *glorificare*, *petrificare* *modificare* sau chiar *gunificare*, *vridhificare* etc. sunt cuvinte „foarte posnaşe“ sau ba?

D. Cihac termină intimpinările d-sale incontra etimologiei latine a cuvĕntului *raţă* prin cuvintele următoare:

„D nul Miklosich va fi foarte recunoscĕtor pentru această etimologie a cuvintelor slave, descoperită de d. Burlă, dar sunt bine incredinţat, că o va lua numai ca un „canard“, adică, ca o glumă a invĕţatului d. Burlă, fiind numai o părere individuală prea subiectivă a d-sale!“

In introducere la studiele mele filologice am promis, că in acele „cercetări, in care voiu trebui să intru in feliurite deducţiuni etimologice, mĕ voiu servì pretutindine de acele două regule filologice, care compun, aşa zicĕnd, firul Ariadnei in labirintul limbii: de observarea identităţii sau cel puţin a afinităţii insemnării cuvintelor puse in comparaţiune, şi de legile fonologice proprie limbilor respective“. Această promisiune am implinit-o cu toată sfinţenia ştiinţifică atăt in celelalte cercetări filologice, căt şi in studiul despre originea cuvĕntului *raţă*. Cu toate acestea d. Cihac, care in toată intimpinarea d-sale n'a adus nici un singur argument filologic obiectiv incontra etimologiei mele, decăt numai autoritatea rĕu inţeleasă a lui Miklosich, vine şi susţine, că etimologia latină constatată de mine este „numai o părere individuală prea subiectivă“ a mea. Las la apreţiarea celor competenţi, să judece intre subiectivitatea mea şi obiectivitatea d-lui Cihac.

La prorocia d-sale insă: că „d-nul Miklosich va fi foarte recunoscĕtor pentru această etimologie a cuvintelor slave, descoperită de d. Burlă“ şi „că o va lua numai ca un „canard“, adică, ca o glumă a invĕţatului d. Burlă“, n'am de observat alta, decăt nu-

mai aceea, că eu l-am considerat pe Miklosich totdeauna de un bărbat de o erudiţiune aproape ne mai pomenită şi de un spirit resonabil până la admiraţiune, eară niciodată de un om *nătăng*.

(Sfirşitul in numĕrul viitor).

V. M. Burlă.

POESII.

STRAIN IMI ESTI ACUMA...

Străin imi eşti acuma mie!
Şi nici nu vreu ca să mai ştiu
De 'n lume ai vre-o bucurie,
Dac' ai murit ori de eşti viu.

Suspinuri grele şi amărĕ
Ce peptul meu au sfărămat,
Şi care viaţa mi-o doboară,
Din sufletu-mi te-au alungat.

Ş'a mele lacrimi de durere
Ce-am plâns de când eu te-am perdut,
Zilnic au şters, spre mângăere,
Chinul ş'amorul din trecut.

Şi azi cu pace privesc cerul...
Dar un pustiu pare că vĕd!
Şi nu ştiu care-i adevĕrul:
Pustiu ori pacea 'n care cred?

Veronica Micle.

SI ME 'NTREBI...

Şi mĕ 'ntrebi de te-am iubit?
Spună-ţi cât mi-ai fost de dragă bolţile cereşti şi sfinte,
Martori desmerdării noastre.—Plâng când imi aduc aminte
Cât am fost de fericit.

Şi mĕ 'ntrebi de ce-am fugit?
Spună-ţi cât ai fost de crudă bolţile cereşti şi sfinte,
Martori infamiei tale.—Plâng când imi aduc aminte
Că odată te-am iubit!

ACROSTICH.

eag pe-o lume obscură şi pustie.
m,—când tu, cerească şi vecinică făclie
mea cale, opritu-m'ai din mers,
mi, ca o mamă, de lacrime i-ai şters.
in,—şi ţie ţi-a fost milă de mine.
vii şi unde te duci? m'ai intrebat.
teaua desprinsă din boltele senine
ea sĕrmana ce drum a apucat?—
ai zis: iubeşte, străin nu vei mai fi.
ınt de-atuncea.—In veci te voiu iubì.

A V.

BIBLIOGRAFIE.

Evangeliilor, studiu biblic de *Simeon* [illegible] vol. 8° de 108 pag. Sibiiu 1880.

Manual de Gramatica limbei române, intocmit pentru gimnasie şi licee de *M. Strâjan.* Bucureşti, 1881. Un volum de 239 pag.

Acest manual, după cum spune insuşi autorul, este compus după studiile filologice ale d-nilor Hasdĕu şi A. T. Laurian, după gramatica comparată a limbelor romanice de Diez şi in prima linie după gramatica şi celelalte opere filologice ale d-lui Cipariu; ear tractarea ortografiei s'a făcut după principiile celui din urmă proiect de ortografie al Academiei române, datorit, cu puţine escepţii d-lui T. Maiorescu. Autorul dar n'a căutat să vie cu nouĕ teorii, cu esplicări originale asupra formelor limbii, ci s'a mulţămit a alege din toate părţile ce i s'a părut mai bun şi mai de folos pentru tinerimea din şcoalele secundare. Intr'adevĕr aceasta este adevĕrata cale pentru a ajunge la alcătuirea de manuale didactice bune. Căci este mare deosebire intre a se ocupa cu ştiinţa pură şi intre a respândì resultatele cercetărilor ştiinţifice prin instrucţie. Omul ştiinţei pure se adresează la un cerc mai mult sau mai puţin restrins de cetitori; deci stilul, metoda, impărţirea materialului se fac intr'un spirit puţin accesibil publicului mare şi in special tinerimii şcolare. Este treaba persoanelor care se ocupă din adins cu instructia, de-a desface principiile şi legile simple din tractatele ştiinţifice, de-a le formula in regule uşoare şi de-a le ilustra cu exemple şi exerciţii alese.

Peste tot se poate zice, că d. Strâjan a reuşit in lucrarea sa. Gramatica sa este fără comparare mai bună decât toate celelalte manuale, ce avem până azi relativ la studiul gramatical al limbii noastre. Ea cuprinde material in de ajuns pentru trei patru clase, din fonetică adică din ortoepie şi ortografie, din flecţiunea şi formarea cuvintelor.

Avem de făcut insă două observări de căpetenie. Mai intâi o carte pentru şcolar trebue să corespundă intru toate cerinţelor juste ale pedagogiei. Una dintre aceste cerinţe este şi următoarea: regulele trebuesc formulate in fraze scurte cu limbă şi construcţie uşoară, ear nu in desvoltări lungi şi obositoare, inşirându-se şi grămădindu-se teorii peste teorii. Mare parte insă din paragrafele acestui manual samănă cu părţile unui tractat ştiinţific. Mai departe regula fără exemple şi exerciţii n'are trainicie şi folos mare pentru mintea şcolariului Căte paragrafe şi regule insă nu se găsesc singure fără exerciţii corespunzĕtoare!

Catechism pentru invĕţămĕntul religiunei drept-credincioase rĕsăritene in şcoalele primare de M. Toma, prelucrat de S Popescu. Sibiiu 1880, o cărticică de 72 pag.

Dupăcum arată jurnalele de peste Carpaţi şi in deosebi dupăcum constată un articol „*Studiul religiunei in şcoalele noastre*, publicat in „*Telegraful român*“ din Sibiiu*), nici Românii din Transilvania şi Ungaria nu se pot lăuda cu religiositatea poporului şi c'un distins invĕţămĕnt religios in şcoalele lor. Decadenţa spiritului religios şi prin urmare a moralităţii in clasele mai de jos, pomenitul articol le atribue lipsei de invĕţători destoinici şi de cărţi didactice potrivite. Spre intĕmpinarea şi inlăturarea rĕului din urmă, d-nul profesor de Teologie S Popescu a prelucrat un

*) N-rii 118, 119, 120 anul acesta.

catechism, destinat școlarilor din cei de pe urmă doi ani ai școalelor primare.

Acest catechism cuprinde trei părți care tratează despre credință, nădejde și iubire; fie-care parte se alcătuește din mai multe secțiuni; la urmă vin rugăciunile cele mai de căpetenie și mai de trebuință. Metodul intrebuințat este cel catechetic: fie-care punct este formulat in intrebări și respunsuri corespunzătoare; aceste din urmă ades sunt insoțite de pasaje luate din sfânta scriptură. Se 'nțelege de la sine, că invețăturile din catechism fiind de natura lor idei abstracte, nu se pot da școlariului drept lecțiune, până ce nu se vor fi esplicat și lămurit pe deplin de către invețător.

In comparație cu manualele de invețământ religios ce se intrebuințează la noi, catechismul din Sibiiu ĕl credem superior. Este lucrat cu multă ingrijire, este ferit de acel raționalism sarbed și fără efect, prin care unii țintesc a intări credința șovăitoare sau a redeștepta spiritul adormit; dar mai pe sus de toate se distinge prin silința ce și-a dat autorul de-a intrebuința o limbă bună și înțeleasă.

Cu toate aceste privindu-l independent de cărțile noastre didactice, care gem de cuvinte și fraze incurcate, de neologisme din cele mai deșanțate,— găsim că ici și colè frazele s'ar mai putè simplifica și unele espresii s'ar putè inlocui prin altele mai corecte și mai obicinuite.

Fraze ca cea următoare ni se par pre grele pentru școlari din cursul primar: „Omul cel ce „nu ascultă de Dumnezeu, nu poate afla fericirea, „care urmează din mulțămirea cu sine insuși, pen„trucă cel ce calcă legea lui Dumnezeu, de ar fi „incărcat de toate avuțiile și de ar fi imbrăcat cu „cea mai bogată mărire lumească, simte o mus„trare neincetată in inima sa; sufletul lui, neavênd „indemn a se simți fericit in bogățiile și mărirea „lumească, se intristează vêzêndu-se lipsit de bo„găția faptelor celor bune.“ (pag. 42.).

Cugetarea esprimată prin zicerea: „Rugăciunea „este chipul sub care omul descopere lui Dumne„zeu aceea ce simte in inima sa“, ne aducem aminte că in alte catechisme se arată mult mai bine prin cuvintele: „Rugăciunea este inalțarea minții „(inimii?) noastre la Dumnezeu.“

Mai eată căteva exemple de ziceri și cuvinte care jignesc limpezimea și corecteța stilului:

„Ce *datorințe* avem *față cu sănătatea?*

„Datorințele noastre față cu sănătatea *se cuprind intru aceea, ca* să o ingrijim și să o *susținem* in „cât atârnă de la noi *in intregitate*, să nu o *vătămăm* prin desfrânare (pag, 55.)

„Imbrăcămintea noastră trebue să fie *corespun„zetoare* trebuințelor; să nu se lase omul in *goldtate* și *sdrențos* (pag. 55).

„*Lucrarea* face pe om *vioiu* și ușor, ii *adauge puterile*, il intărește *in suportarea sarcinelor* vieții. (pag. 57).

„Iubirea către noi inșine *se cuprinde in indemnul „acela al inimei, care ne indatorește a indeplini* „trebuințele noastre (pag. 51).

„*Insemnătatea* trebuințelor celor sufletești ale „omului *este aceea, că* printr'ênsele ajunge omul la „*intregitatea firească*, la care ne-a chemat Mântui„torul Christos... (pag. 52).

M. Pompiliu.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui N. M. in V. Vis de *dulce* nemurire; idol *căzut din* ceriuri; amorul ce se 'nchină vêntului care suflă tot de amor etc. etc. V'ați intrebat dacă aceste au sens sau nu?

D-lui M. G. in I. Causa respingerii nu e numai cacofonia știută. Nimic nu-i bun, nici un singur cuvênt!

Silvie P. Subiectul lipsit de interes. Exagerări de sentimente patriotice care dovedesc că ați sudiat puțin natura omenească.

D-lui C C P. Fără modificare nu se admite nimic.

D-lui G. S. P. Halandala!

D-lui S. L. B. Cuvintele-s românești, dar versificația foarte necorectă, prin urmare...

D-lui A. I. Cast. in S Mulțămim pentru No. 1 și 4.

Red

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XIV. — No. 10. 1 Ianuarie 1881.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

AMINTIRI DIN COPILARIE.

Dedicaţie d-şoarei L. M.

Stau căte-odată şi-mi aduc aminte ce vremi şi ce oameni mai erau in părţile noastre, pe cănd incepusem şi eu dragă-liţă-Doamne a mĕ ridica băeţaş la casa părinţilor mei, in satul Humuleştii, din tĕrg drept peste apa Neamţului; sat mare şi vesel, impărţit in trei părţi, care se ţin tot de una: Vatra satului, Delenii şi Bejenii. Ş'apoi Humuleştii şi pe vremea aceea nu erau numai aşa un sat de oameni fără căpătĕiu, ci sat vechiu, răzăşesc, intemeet in toată puterea cuvĕntului; cu gospodari tot unul şi unul; cu flecăi voinici şi fete măndre, care pe lăngă horă ştieau a invĕrti şi suveica, de vuea satul de vatale in toate părţile; cu biserică frumoasă şi nişte preoţi şi dascali ca aceia, de făceau mare cinste satului. Şi părintele Ioan de sub deal, Doamne, ce om vrednic şi cu bunătate mai era! Prin indemnul seu ce mai de pomi s'au pus in ţinterim, care era ingrădit cu zaplaz de bărne strejinit cu şindilă, şi ce chilie durată s'a făcut la poarta bisericei pentru şcoală; ş'apoi să fi vĕzut pe neobositul părinte cum umbla prin sat din casă in casă, impreună cu bădiţa Vasile a Ilioaei, dascalul bisericei, un holteiu sdravĕn, frumos şi voinic şi sfătuea pe oameni să-şi dee copiii la invĕţătură. Şi unde nu s'au adunat o mulţime de băeţi şi fete la şcoală, intre care eram şi eu, un băet prizărit, ruşinos şi fricos şi de umbra mea. Cea de 'ntĕi şcolăriţă a fost insuşi Smărăndiţa popei, o sgătie de copilă ageră la minte şi aşa de silitoare, de intrecea mai pe toţi băeţii şi din carte dar şi din nebunii. Părintele mai in toată ziua da pe la şcoală şi vedea ce se petrece. . . Intru una din zile ne pomenim că părintele vine la şcoală şi ne aduce un scaun nou şi lung, şi după ce-a intrebat de dascăl care cum ne purtăm, a stat puţin pe gănduri, apoi a pus nume scaunului „Calul Balan“ şi l'a lăsat in şcoală. In altă zi ne trezim că ear vine părintele la şcoală cu Moş Fotea, cojocarul satului, care ne aduce dar de şcoală nouă un drăguţ de biciuşor de curele impletit frumos, şi părintele ĕi pune nume „Sfăntul Nicolai“ dupăcum este şi hramul bisericei din Humuleşti. Apoi pof-

teşte pe moş Fotea că dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă aşa din când in când câte unul şi ceva mai grosuţ dacă se poate... Bădiţa Vasile a zimbit atunci, eară noi şcolarii am remas cu ochii holbaţi unii la alţii. Şi a pus părintele pravilă şi a zis: că in toată Sâmbăta să se procitească băeţii şi fetele, adică să asculte dascalul pe fie-care de tot ce a invĕţat peste sĕptĕmână, şi câte greşele va face să i le insemne cu cărbune pe ceva, ear la urma urmelor de fie-care greşală să-i ardă şcolarului câte un sfânt Nicolai... Atunci copila părintelui, cum era sprinţară şi plină de incuri, a bufnit de ris. Pĕcatul ei, sĕrmana!—Ia poftim de incalecă pe Balan, jupăneasă, zise părintele de tot posomorit, să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cuiu.—Şi cu toată stăruinţa lui moş Fotea şi a lui bădiţa Vasile, Smărăndiţa a mâncat papara şi pe urmă şedea cu mânile la ochi şi plângea ca o mireasă, de sărea cămeşa de pe dĕnsa. Noi când am vĕzut asta, am remas inlemniţi. Ear părintele, ba azi ba mâne, aducĕnd pitaci şi colaci din biserică a impărţit la fie-care, de ne-a imblânzit şi treaba mergea strună; băeţii schimbau tabla in toate zilele şi Sâmbăta procitanie.

Nu i vorbă că noi tot ne făceam felul aşa câte-odată; căci din băţul in care era aşezată fila cu cruce-ajută şi buchile scrise de bădiţa Vasile pentru fie-care, am ajuns la trătaji; de la trataji la ciaslov, ş'apoi dă Doamne bine! in lipsa părintelui şi a dascălului intram in ţinterim, ţineam ceaslovul deschis, şi cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele şi când clămpăneam ciaslovul, câte zece douĕzeci de suflete prăpădeam deodată; potop era pe capul muştelor! Intru una din zile ce-i vine părintelui, ne caută ciasloavele şi când le vede aşa săngerate, cum erau, ĕşi pune mânile in cap de necaz. Şi cum află pricina, incepe a ne poftì pe fie-care la Balan şi a ne mângâia cu Sfântul Ierarch Nicolai pentru durerile cuvioaselor muşte şi ale cuvioşilor bondari, care din pricina noastră au pătimit. Nu trece mult după asta, şi 'ntr'o zi prin luna lui Maiu, aproape de Moşi, indeamnă pĕcatul pe bădiţa Vasile tontul, că mai bine nu i-oiu zice, să pue pe unul Nic' a lui Costache să mĕ procitească. Nică, băet mai mare şi inaintat in invĕţătură până la genunchiul broaştei, era sfădit cu mine din pricina Smărăndiţei popei, căreia cu toată părerea mea de rĕu, i-am tras intr'o zi o bleandă, pentrucă nu-mi da pace să prind muşte... Nică incepe să mĕ asculte; şi mĕ ascultă el şi mĕ ascultă şi unde nu s'apucă de insemnat la greşele cu ghiotura pe o draniţă: una, douĕ, trei, până la douezeci şi nouĕ. Măi!!! s'a trecut de şagă, zic eu in gândul meu; încă nu m'a gătit de ascultat şi câte au să mai fie! Şi unde n'a inceput a mi se face negru pe dinaintea ochilor şi a tremura de mânios... Ei, ei! acu-i acù. Ce-i de făcut măi Nică, imi zic eu in mine? Şi mĕ uitam pe furiş la uşa mântuirii şi tot scăpăram din picioare, aşteptând cu neastâmpĕr să vie un lainic de şcolar de afară, căci era poruncă să nu eşim câte doi deodată; şi-mi crăpa mâseaua 'n gură, când vedeam că nu mai vine să mĕ scutesc de călăria lui Balan şi de blagoslovenia lui Nicolai făcĕtorul de vĕnătăi. Dar adevĕratul Sfânt Nicolai se vede că a ştiut de ştirea mea, că numai eaca ce intră afurisitul de

băet in şcoală. Atunci eu cu voe fără voe plec spre uşă, es răpede şi nu mĕ mai incurc prin prejurul şcoalei, ci o ieu la sănătoasa spre casă. Şi cănd mĕ uit inapoi, doi hojmalăi se şi luase după mine; şi unde nu incep a fugì de-mi scapărau picioarele; şi trec pe lăngă casa noastră şi nu intru in casă, ci cotigesc in stinga şi intru in ograda unui megieş al nostru şi din ogradă in ocol şi din ocol in grădina cu păpuşoi, care erau chiar atunci prăşiţi de-al doilea, şi băeţii după mine; şi pănă să mĕ ajungă, eu de frică, cine ştie cum am isbutit de m'am ingropat in ţĕrnă la rădăcina unui păpuşoiu. Şi Nic' a lui Costache duşmanul meu şi cu Toader a Catincăi, alt hojmalău, au trecut pe lăngă mine vorbind cu mare ciudă; se vede că i-a orbit Dumnezeu, de nu m'au putut găbuì. De la o vreme ne mai auzind nici o foşnitură de păpuşoi, nici o scurmătură de găină, am ţişnit odată cu ţĕrna 'n cap şi tiva la mama a casă şi am inceput a-i spune cu lacrimi, că nu mĕ mai duc la şcoală, măcar să ştiu bine că m'or omorì. A doua zi insă a venit părintele pe la noi, s'a inţeles cu tata, m'au luat ei cu binişorul şi m'au dus ear la şcoală.—Că dĕ, e pĕcat să remăi fără leac de invĕţătură, zicea părintele; doar ai trecut de bucheludeazla şi bucheriţazdra; eşti acum la ciaslov şi măne poimăne ai să treci la psaltire, care este cheea tuturor invĕţăturilor şi mai ştii cum vine vremea, poate să te faci şi popă aici la biserica Sfăntului Nicolai, că eu pentru voi mĕ strădănuesc. Am o singură fată ş'oiu vedè eu pe cine mi-oiu alege de ginere.

Hei, hei! cănd aud eu de popă şi de Smărăndiţa popei, las muştele in pace şi-mi ieu alte gănduri, alte mĕsuri: incep a mĕ da şi la scris şi la făcut cadelniţa in biserică şi la ţinut isonul, de par'că eram băet. Şi părintele mĕ ie la dragoste şi Smărăndiţa incepe din cănd in cănd a mĕ fura cu ochiul şi bădiţa Vasile mĕ pune să ascult pe alţii şi altă făină se măcina acum la moară. Nic' a lui Costache cel răguşit, balcăz şi rĕutăcios, nu mai avea stăpănire asupra mea.— Dar nu-i cum găndeşte omul ci-i cum vre Domnul. Intru una din zile, şi chiar in ziua de Sfăntul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul. Se zicea că are să treacă Vodă pe acolo spre mănăstiri. Şi bădiţa Vasile n'are ce lucra? Hai şi noi măi băeţi să dăm ajutor la drum, să nu zică Vodă cănd a trece pe aici, că satul nostru e mai leneş decăt alte sate. Şi ne luăm noi de la şcoală şi ne ducem cu toţii. Şi care săpau cu casmalele, care cărau cu tărăboanţele, care cu căruţele, care cu covăţile, insfirşit lucrau oamenii cu tragere de inimă. Ear vornicul Nic' a Petricăi, cu pasnicul, vătămanul şi căţiva nespălaţi de mazili se purtau pintre oameni de colo pănă colo, şi cănd deodată numai eaca vedem in prund căţiva oameni clae peste grămadă şi unul din ei mugind puternic. Ce să fie acolo, ziceau oamenii alergănd care de care din toate părţile?

Pe bădiţa Vasile ĕl prinsese la oaste cu arcanul, ĕl cetlueau acum sdravĕn şi-l puneau in cătuşi, să-l trimită la Peatră... Eaca pentru ce scosese atunci vornicul oamenii la clacă. Aşa cu amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste... Afurisită privelişte mai fu şi asta! Flăcăii ceilalţi pe dată s'au făcut nevĕzuţi, eară noi copiii ne-

am intors plăngĕnd pe la casele noastre.— Afurisit să fie cănerul de Vornic, şi cum au ars el inima unei mame, aşa să-i ardă inima Sfăntul Foca de astăzi, lui şi tuturor părtaşilor sei, blăstĕmau femeile din sat cu lacrimi de foc in toate părţile. Ear mama lui bădiţa Vasile ĕşi petrecea băetul la Peatră bocindu-l ca pe un mort! Las' mamă, că lumea asta nu-i numai căt se vede cu ochii, zicea bădiţa Vasile măngăind-o; şi in oaste trăeşte omul bine, dacă este vrednic. Oştean a fost şi Sfăntul Gheorghe şi Sfăntul Dimitrie şi alţi sfinţi mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos, măcar de am fi şi noi ca dĕnşii!

Ei, ei! pe bădiţa Vasile l'am perdut; s'a dus unde i-a fost scris. Şi părintele Ioan umbla acum cu pletele in vĕnt să găsească alt dascăl, dar n'a mai găsit un bădiţa Vasile, cu minte, harnic şi ruşinos ca o fată mare. Era in sat şi dascălul Iordache fărnăitul de la strana mare, dar ce ţi-i bun? Ştiea şi el glasurile pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpănea de bĕtrăn ş'apoi mai avea şi darul suptului... Aşa dar şcoala a remas pustie pentru o bucată de vreme şi căţiva dintre noi care ne ţineam de părintele Ioan, calea valea; biserica deschide pe om. Duminicile băziiam la strană şi hărşti! căte-un colac. Căud veneau cele două ajunuri, căte treizeci-patruzeci de băeţi fugeam inaintea popei de rupeam omĕtul de la o casă la alta, şi la Crăciun nechezam ca mănzii, ear la Bobotează strigam chiraleïsa, de clocotea satul. Şi căud ajungea popa, noi ne aşezam in două rĕnduri şi-i deschideam calea, eară el ĕşi trăgea barba şi zicea cu mândrie cătră gazdă:

„Aiştia-s mănzii popei, fiiule. Nişte zile mari ca aceste le aşteaptă şi ei cu mare bucurie tot anul. Gătitu-le-aţi ceva bob fert, găluşte şi vărzare?

— Gătit, cinstite părinte; poftim de ne blagosloviţi casa şi masa, şi poftim de mai şedeţi, să ne şadă peţitorii.

Căud auzeam noi de masă, tăbăram pe dĕnsa ş'apoi aţine-te gură. Vorba ceea:

„De plăcinte ride gura; de vărzare şi mai tare.“

Ce să faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul. Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit aşa de tare şi am resturnat masa omului cu bucate cu tot in mijlocul casei, de i-am dogorit obrazul părintelui de ruşine. Dar el tot cu bunătate:

— De unde nu-i, de-acolo nu se varsă, fiilor; insă mai multă băgare de samă nu strică.

Apoi la hramul bisericei se ţinea praznicul căte-o săptămănă incheetă şi numai să fi avut păntece, unde să pui coliva şi bucatele, atăt de multe erau. Şi dascăli şi popi şi vlădici şi de tot soiul de oameni din toate părţile se adunau la hramul bisericei din Humuleşti, şi toţi eşeau mulţămiţi. Ba şi pe la casele oamenilor se ospătau o mulţime de străini. Şi mama, Dumnezeu s'o erte, straşnic se mai bucura, căud se intămpla oaspeţi la casa noastră şi avea prilej să-şi impartă pănea cu dĕnşii.

„Ori mi-or da feciorii după moarte de pomană ori ba, mai bine să-mi dau eu cu măna mea. Că ori cum ar fi, tot ĕs mai aproape dinţii decăt părinţii.“

S'au vĕzut de acestea!

Şi căud invĕţam eu la şcoală, mama in-

vĕţa cu mine a casă şi citea acum la ciaslov, la psaltire şi Alecsandria mai bine decăt mine şi se bucura grozav căud vedea că mĕ trag la carte.

Din partea tatei, care ades imi zicea in bătae de joc:

— Logofete brănză 'n cuiu, lapte acru 'n călămări, chiu şi vai prin buzunări, puteam să remăn, cum era mai bine: „Nic' a lui Ştefan a Petrei", om de treabă şi gospodar in Humuleşti. Vorba ceea:

„Decăt codaş in oraş,
Mai bine in satul tĕu fruntaş."

Mama insă era in stare să toarcă'n furcă şi să invĕţ mai departe. Şi tot cihăia mama pe tata să mĕ mai dee undeva la şcoală; căci auzise ea spuind la biserică in Parimei, că omul invĕţat inţelept va fi şi pe cel neinvĕţat slugă-l va avea. Şi afară de acessta, babele care trag pe fundul sitei in 41 de bobi, toţi zodierii şi cărturăresele pe la care căutase pentru mine şi femeile bisericoase din sat ĕi băgase mamei o mulţime de bazaconii in cap care de care mai ciudate: ba că am să petrec intre oameni mari; ba că-s plin de noroc, ca broasca de pĕr, ba că am glas de ănger şi multe alte minunăţii, incăt mama in slăbăciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că am să es un al doile Cucuzel, podoaba creştinătăţii, care scotea lacrimi din ori ce inimă impetrită, aduna lumea de pe lume in pustiul codrilor şi veselia intreaga făptură cu versul sĕu.

— Doamne măi femee, Doamne, multă minte-ţi mai trebue, zicea tata, vĕzĕnd-o aşa de ahotnică pentru mine. Dac' ar fi să easă toţi invĕţaţi dupăcum socoţi tu, n'ar mai avè cine să ne tragă ciubotele. N'ai auzit că unul cică s'a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, şi a venit vacă. Oare Grigore a lui Petre Lucăi de la noi din sat pe la ce şcoli a invĕţat, de ştie a spune atătea bongoase şi conăcăria pe la nunţi? Nu vezi tu că dacă nu-i glagore 'n cap, nu-i şi pace bună.

„Aşa a fi, n'a fi aşa, zise mama, vreu să-mi fac băetul popă, ce ai tu?

— Numai decăt popă, zise tata. Auzi, măi! Nu-l vezi că i o tigoare de băet cobăit şi leneş, de n'are păreche. Dimineaţa pănă-l scoli, ĕţi stupeşti sufletul. Cum ĕl scoli, cere demăncare. Căt ĕi mic prinde muşte cu ciaslovul şi toată ziulica bate prundurile după scăldat, in loc să pască cei cărlani şi să-mi dee ajutor la trebi, după căt ĕl ajută puterea. Earna pe gheaţă şi la săniuş. Tu cu şcoala ta l'ai deprins cu nărav. Căud s'a face mai mărişor, are să inceapă a-i mirosi a catrinţă şi cu astă rĕnduealĕ n'am să am folos de el niciodată.

Şi dupăcum am cinste a vĕ spune, multă vorbă s'a făcut intre tata şi mama pentru mine, pănă ce a venit in vara aceea pe la August şi cinstita holeră de la 48 şi a inceput a secera prin Humuleşti in dreapta şi in stinga, de se auzea numai chiu şi vai in toate părţile. Şi eu neastămpĕrat cum eram, ba eşiam la părlaz căud trecea cu mortul pe la poarta noastră, şi-l boscorodeam cu cimilitura:

Chiţigal, gae ce ai in tigae?
Papa puilor duci in valea socilor;
Ferice de gangur, că şede intr'un vĕrf de soc
Şi se roagă rugului şi se 'nchină cucului:
Nici pentru mine, nici pentru tine;
Ci pentru budihacea de la groapă
Să-i dai vacă de vacă şi doi boi să tacă;

ba ĕl petreceam pănă la biserică şi apoi veneam a casă cu sinul incărcat de covrigi, mere, turture, nuci poleite, roşcove şi smochine din pomul mortului, de se incrucea tata şi mama, cănd mĕ vedeau cu dĕnsele. Şi ca să mĕ scape de belea, m'au trimis la stănă in dumbrava Agapiei, lăngă podul Cără-Giţei, unde erau şi oile noastre să şed acolo pănă s'a mai potolì bolištea; insă peste noapte a şi dat holera peste mine şi m'a frămĕntat şi m'a sgărcit cărcel; şi-mi ardea sufletul in mine de sete şi ciobanii şi baciul habar n'aveau de asta: numai se intorceau pe ceea parte in ţipetele mele şi horăiau mereu. Eară eu mĕ tărieam cum puteam pănă la fántănă in dosul stănei şi pe nimică pe cias beam căte-un cofăel intreg de apă; pot zice că in noaptea aceea la fántană mi-a fost masul şi n'am inchis ochii nici căt ai scăpăra din amănar. Abia despre ziuă s'a indurat Vasile Bordeianu, strungarul nostru, de s'a dus in Humuleşti, cale de douĕ ciasuri cu piciorul, şi a inştiinţat pe tata, de a venit cu căruţa şi m'a luat acasă. Şi pe drum necontenit ceream apă, ear tata mĕ amăna cu momele de la o fántănă la alta pănă a dat Dumnezeu de am ajuns in Humuleşti. Şi cănd colo doftorii satului: moş Vasile Ţandură şi altul, nu-mi aduc aminte, erau la noi a casă şi prăjeau pe foc intr'un ceaun mare nişte hoştine cu său; şi după ce mi-au tras o frecătură bună cu oţet de leuştean, mi-aduc aminte ca acum, au intins hoştinele ferbincioare pe o pănzătură şi m'au infăşat cu ele peste tot, ca pe un copil; şi nu pot şti căt a fi trecut la mijloc, pănă ce am adormit mort şi deabia a doua zi pe la toacă m'am trezit sănătos, ca toţi sănătoşii; Dumnezeu să odihnească pe moş Ţandură şi pe tovarăşul sĕu. Şi vorba ceea:

„Lucrul rĕu nu piere cu una cu douĕ.“

Pănă'n seară am şi colindat mai tot satul; ba şi pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac a lui Goean, un lainic şi un pierde vară ca şi mine. Dar tata nu mi-a mai zis atunci nimică; m'a lăsat in voea mea pentru o bucată de vreme.

Peste earnă mama ear s'a pus pe capul tatei să mĕ dee undeva la şcoală. Dar tata spunea că nu mai are bani de dat pentru mine.

— Lui dascălul Vasile a Vasilcăi plăteam numai căte un sorocovĕţ pe lună. Ear postoronca de dascălul Simeon Fosa din Ţuţueni, numai pentrucă vorbeşte mai in tălcuri decăt alţii şi sfărcăeşte toată ziua la tabac cere căte trei husăşi pe lună; auzi vorbă? Nu face băetul ista atăţia husăşi cu strae cu tot, căţi am dat eu pentru dĕnsul pănă acum.

Cănd a mai auzit mama şi asta, s'a făcut foc.

„Sĕrmane omule, dacă nu ştii boabă de carte, cum ai să mĕ inţelegi? Cănd tragi sorocoveţii la musteaţă, de ce nu te olicăeşti atăta? Petre Todosiicăi crăşmarul nostru aşă-i că ţi-a măncat nouĕ sute de lei; Vasile Roibu din Bejeni mai pe-atăţia şi alţii căţi? Ruştei lui Valică şi Măriucăi lui Onofreiu, găseşti

să le dai şi să le rĕsdai? Ştiu eu; să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci, să dormi! Şi pentru băet n'ai de unde da? Măi omule, măi! Ai să te duci in fundul iadului şi n'are să aibă cine te scoate, dacă nu te-i silì să-ţi faci un băet popă. De spovădanie fugi, ca dracul de tămăe. La biserică mergi din Paşti in Paşti. Aşa cauţi tu de suflet?

— Ia-n taci, măi femee, că biserica-i in inima omului; şi dacă voiu murì, tot la biserică am să şed, zise tata; nu mai face şi tu atăta vorbă, ca fariseul cel făţarnic.—Bate-te mai bine cu măna peste gură, şi zi ca Vameşul: Doamne, milostiv fii mie păcătoasei, care-mi tot imbălorez gura pe bărbat degeaba.

Insfirşit căt s'a bălăbănit mamá cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a remas; căci intr'o Duminică, prin cărneleaga, a venit tatul mamei, bunicu meu David Creangă din Pipirig la noi şi vĕzĕnd cearta iscată intre tata şi mama din pricina mea, a zis:

— Las măi Ştefane şi Smărănducă nu vĕ mai ingrijiţi atăta; că azi e Duminică, măne Luni şi zi de tĕrg, dar Marţi de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine şi am să-l duc la Broşteni cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu, de la şcoala lui Baloş, şi-ţi vedè voi ce-a scoate el din băet; că de ceilalţi băeţi ai mei, Vasile şi Gheorghe am remas tare mulţămit, căt au invĕţat acolo. De douĕzeci şi mai bine de ani, de căndport vornicia in Pipirig, am dus-o cam anevoe numai cu răbuşul. Ce folos că citesc ori-ce carte bisericească; dacă nu ştii a insemna măcar cătuş de căt, e greu. Insă de căndmi-au venit băeţii de la şcoală, imi ţin socoteala ban cu ban şi huzuresc de bine; acum zic şi eu că poţi duce vornicia pe viaţă fără să te simţi. Zeu, mare pomană şi-a mai făcut Alecu Baloş cu şcoala ceea a lui, cine vrea să inţeleagă; şi Doamne, peste ce profesor inţelept şi iscusit a dat. Aşa vorbeşte de blănd şi primeşte cu bunătate pe fie-care de ţi-i mai mare dragul să te duci la el. Ferice de părinţii care l'au născut, că bun suflet de om este, n'am ce zice. Şi mai ales pentru noi ţĕranii munteni este o mare facere de bine! Căndam venit eu cu tata şi cu fraţii mei Petrea şi Vasile şi Nică din Ardeal in Pipirig, acum şasezeci de ani trecuţi, unde se pomeneau şcoli ca a lui Baloş in Moldova? Doar la Iaşi să fi fost aşa ceva şi la Mănăstirea Neamţului, pe vremea Mitropolitului Iacob, care era oleacă de cimotie cu noi; de pe Ciubuc clopotarul de la Mănăstirea Neamţului, bunicul măne-ta, Smărandă, al cărui nume stă scris şi astăzi pe clopotul bisericei din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal ştiea puţină carte ca şi mine; şi apoi a prebegit de-acolo ca şi noi; s'a tras cu bucatele incoace ca şi moş Dediu din Vĕnători şi alţi mocani, din pricina papistaşiei mai mult, pe căt ştiu eu; şi atăt era de cuprins, de s'au umplut munţii: Hălăuca, Peatra lui Epure, Bornariul, Cotnărelul şi Boampele pănă dincolo peste Petru-Vodă, de turmele şi tamazlăcurile lui. Şi se pomeneşte că Ciubuc era om de omenie; fie care oaspe ce trăgea la odaea lui era primit cu dragă inimă şi ospĕtat cu indestulare. Şi se dusese vestea in toate părţile despre bunătatea şi bogăţia sa. Pănă şi Vodă cic'ar fi tras odată in gazdă la Ciubuc, şi intrebăndu-l cu cine mai ţine

atăta amar de bucate, el ar fi respuns: „cu cei slabi de minte şi tari de virtute, Măria Ta.“ Atunci Vodă nu s'a putut stăpăni de mirare, spuind: „Ia aista-i om, zic şi eu; de-ar fi mulţi ca dĕnsul in domnia mea, puţină lipsă ar duce ţara la nevoi!“ Şi l'a bătut Vodă cu măna pe umĕr, zicĕndu-i:

„Moşule, să ştii că de azi inainte eşti omul meu, şi la Domnie ţi-i deschisă uşa ori şi cănd.

— Şi de atunci i a mers lui Ciubuc numele de **omu** lui Vodă; incăt şi pănă astăzi un deal in partea despre Plotunul, unde era mai mult aşezarea lui Ciubuc, se cheamă Dealul Omului. Pe acest deal Smărandă, am fugit in vremea zaverei cu măta, cu tine şi cu frate-tĕu Ioan, de frica unei cete de Turci, care se bătusĕ chiar atunci cu Volintirii la Secu şi apoi se indreptarĕ spre Pipirig după jăfuit. Ear pe soră-ta Măriuca, de grăbiţi ce am fost, o uitasem a casă pe prispă in albiuţă. Şi măta cănd a dat de copilă că nu-i, a inceput a-şi smulge pĕrul din cap şi a o bocì inăduşit, zicĕnd:

„Vai de mine şi de mine, copila mea a străpuns-o Turcii!

— Eu insă, m'am suit in vĕrful unui brad şi cum am vĕzut că apucă Turcii spre Plotunul, m'am asvĕrlit fără sine pe pĕrul unui cal, am alĕrgat a casă, şi cănd colo am găsit copila teafără; insă resturnată cu albiuţa de niste porci, care grohăeau imprejurul ei, căt pe ce să o rupă. Ear pe la capĕtul albiuţei am găsit căteva rubele puse de Turci, se vede, la capul copilei. Atunci am luat copila şi de bucurie nici nu ştiu cănd am ajuns cu dĕnsa, la măta in Dealul Omului. Şi după ce mi-am venit puţin in sine, am zis şi eu in amărăciune, ca mulţi inainte de mine: cei care n'au copii, nu ştiu ce-i necazul. Bună minte mai au unia in felul acesta, de nu se insoară. Şi unul dintr'aceştia a fost şi Ciubuc mocanul, care neavĕnd femee nici copii, ce i-a venit mai tărziu, de evlavia cea multă ce avea sau din alte imprejurări, a inchinat toată averea sa Mănăstirii Neamţului şi el s'a călugărit mai cu toţi haidăii lui, făcĕnd multe pomeniri căt a fost in viaţă; ear astăzi petrece in liniste lăngă zidurile mănăstirii, Dumnezeu să-l erte şi să-l odihnească intru impĕrăţia cerească! Căci şi noi ca măne avem a ne duce acolo! Aşa-i că voi habar n'aveţi de toate aceste, de nu v'aş fi spus eu, zise bunicul oftănd.

— Nu-i rĕu, măi Ştefane, să ştie şi băetul tĕu oleacă de carte; nu numai decăt pentru popie, cum chiteşte Smaranda; că şi popia are multe năcazăle, e greu de purtat. Şi decăt n'a fi cum se cade, mai bine să nu fie. Dar cartea ĕţi aduce şi oare-care măngăere. Eu să nu fi ştiut a cetì, de mult aş fi inebunit, căte am avut pe capul meu. Insă deschid viţile sfinţilor şi vĕd atătea şi atătea şi zic: Doamne! multă răbdare ai dat alesilor tĕi. Ale noastre sunt flori la ureche, pe lăngă cele ce spune in cărţi. Ş'apoi să fie cineva de tot bou, ăncă nu este bine. Din cărţi culegi multă inţelepciune; şi la dreptul vorbind, nu eşti numai aşa o vacă de muls pentru fie care. Băetul vĕd că are ţiere de minte; şi numai după căt a invĕţat, cănţă şi citeşte căt se poate de bine.

De aceste şi altele ca aceste a vorbit bunicul David cu mama şi cu tata mai toată noaptea Duminică spre Luni, şi Luni spre

Marți; căci la noi mănea, când venea din Pipirig la târg să și cumpere cele trebuitoare.

Ear Marți des-dimineață puse tornițile și desagii pe cai, legându-i frumușel cu căpăstru, pe cel de al doilea de coada celui ântâiu, pe cel de al treile de coada celui al doile, pe cel de-al patrule de coada celui al treile, cum ĕi leagă muntenii apoi zise:

— Ei măi Ștefane și Smărănducă, mai remăneți cu sănătate, că eu m'am dusu-m'am; hai, nepoate, gata ești?

„Gata, bunicule, haidem, zisei necăjindumĕ cu niște costițe de porc afumate și cu niște cărnați fripți, ce mi-i pusese mama dinainte. Și luându-mi remas bun de la părinți, am purces cu bunicul spre Pipirig. Și era un puiu de ger in dimineața aceea, de crăpau lemnele. Și din sus de Vĕnători, cum treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul in urmă cu caii de căpăstru și eu inainte, mi-au lunecat ciubotele și am căzut in ozană, căt mi ți-i băetul! Noroc de bunicul. Și scroambele este a voastre ĕs pocite, zise el, scoțindu-mĕ răpede murat până la pele și inghețat hăt bine, căci năboise apa in toate părțile. Și iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse bocnă. Opinca-i bună, săraca! Iți șede piciorul hodinit și la ger huzurești cu dĕnsa. Și până a vorbit aceste, eram și invĕlit intr'o sarică ghițoasă de Cașina, băgat intr'o desagă pe cal, purces pe drum și hai la Pipirig. Și când m'a vĕzut bunica in ce hal mĕ aflam, ghemuit in desagi, ca un puiu de bodaproste, căt pe ce să se prăpădească plângĕnd. Ancă n'am vĕzut așa femee să plângă de toate cele; era miloasă din cale-afară. Carne de vită nu mănca in viață, tot din astă pricină; și când se ducea sĕrbătoarea la biserică, bocea toți morții din ținterim, fie rudă, fie străin, fără deosebire. Bunicul insă era așezat la mintea lui; ĕși căuta de trebi cum știea el și lăsa pe bunica int'ale sale, ca un cap de femee ce se găsea.

— Oiu Doamne, Davide, cum nu te mai astĕmperi; de ce-ai scos băetul din casă pe vremea asta?

„Ca să te mieri tu, Nastasie, zise bunicul, scoțind o pele de porc sĕlbatic din cămară și croind căte-o pĕreche de opinci pentru Dumitru și pentru mine; apoi le-a ingruzit frumos și a petrecut căte-o pĕreche de ață neagră de pĕr de cal prin cele nojițe. Și a treia zi după asta, dându-ne schimburi și căte două pĕrechi de obiele de suman alb, ne-am incălțat cu opincile binișor și sărutând mâna bunicăi, am luat-o prin Boboești ear cu bunicul și cu Dumitru fratele mamei cel mai mic și suind pe la fundul Halăucii, am ajuns după un târziu in Fărcașa, unde ne-a fost și masul, impreună cu părintele Dumitru de la Părĕul Cărjei, care avea o gușă la gât căt o ploscă de cele mari și gărăea dintr'ĕnsa ca dintr'un cimpoiu, de n'am putut inchide ochii de rĕul sĕu, mai toată noaptea. Nu era vinovat bietul preot; și dupăcum spunea și el, e mai rĕu de cei ce au gușa in cap, decât cei ce o poartă pe dinafară.

A doua zi am purces din Fărcașa pe la Borca spre Părĕul Cărjei și Cotărgaș, până ce am ajuns și la Broșteni. După ce ne-a așezat bunicul in gazdă, cu toată cheltueala lui, la una Irinuca, apoi ne-a dus pe la profesor și pe la biserică, de ne-a inchinat pe la icoane și pe urmă ne-a lăsat cu sănătate

şi s'a intors a casă, trimiţĕndu-ne din cănd in cănd cele trebuitoare.

Satul Broştenii fiind imprăştiat mai ca toate satele de la munte, nu se ruşina lupul şi ursul a se arĕta ziua meaza mare prin el; o casă ici sub tihăraea asta, alta dincolo de Bistriţă sub altă tihărae, mĕ rog, unde i-a venit omului indĕmănă să şi-o facă. Şi Irinuca avea o cocioabă veche de bărne, cu ferestrele căt palma, acoperită cu scănduri, ingrădită cu rĕslogi de brad şi aşezată chiar sub munte pe malul sting al Bistriţei, aproape de pod. Irinuca era o femee nici tĕnĕră nici tocmai bĕtrănă; avea bărbat şi o fată balcăză şi lălăe, de ţi era fricĕ să inoptezi cu dĕnsa in casă. Noroc numai că de Luni dimineaţa şi pănă Sămbătă seara n'o mai vedeai; se ducea cu tată-sĕu in munte la făcut ferestrea şi lucra toată sĕptĕmăna ca un bărbat, pentru nimica toată: doi oameni cu doi boi, la vreme de earnă, abia ĕşi puteau scoate mămăliga. Ba la mulţi se intămpla de veneau Sămbătă noaptea căte cu un picior frănt sau cu boii stălciţi, şi aceasta le era căştig pe deasupra.

Cocioaba de pe malul sting al Bistriţei, bărbatul, fata şi boii din pădure, un ţap şi două capre slabe şi răioase ce dormeau pururea in tindă, era toată averea Irinucăi. Dar şi asta-i o avere, cănd e omul sănătos. Insă ce mĕ priveşte? Mai bine să ne căutăm de ale noastre.

Noi, cum a plecat bunicul, a doua zi neam dus la şcoală; şi vĕzĕnd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre şcolari să ne tundă. Cănd am auzit noi una ca asta, am inceput a plănge cu zece rănduri de lacrimi şi a ne ruga de toţi Dumnezeii să nu ne sluţească. Dar ţ'ai găsit; profesorul a stat lăngă noi, pănă ce ne-a tuns chilug. Apoi ne-a pus in rănd cu ceilalţi şcolari şi ne-a dat de invĕţat după puterea noastră; intre una-alta şi „Ăngerul a strigat“ pe dinafară. Am dus-o noi aşa pănă pe la Mezii-Păresii. Şi unde nu ne trezim intr'o bună dimineaţă plini ciucur de răe căprească, de la caprele Irinucăi. Ei, ei! ce-i de făcut?— Dascălul nu ne mai primea in şcoală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicu n'avè cine-l inştiinţa, merindele erau pe sfirşit, rĕu de noi!—Nu ştiu cum se intămplă, că aproape de Buna Vestire unde nu dă o căldură ca aceea, şi se topeşte omĕtul şi curg părăele şi se umflă Bistriţa din mal in mal, de căt pe ce să iee casa Irinucăi. Şi noi pe căldurile cele ne ungeam cu leşie tulbure, şedeam afară la soare cu pelea goală, pănă se usca cenuşa pe noi şi apoi ne băgam in Bistriţa de ne scăldam. Aşa ne invĕţase o babă să facem, ca să ne treacă de răe.—Vĕ puteţi inchipui ce vra să zică a te scălda in Bistriţa, la Broşteni, de două ori pe zi, tocmai in postul mare. Şi nici tu junghiu, nici tu friguri, nici altă boală nu s'a lipit de noi, dar nici de răe n'am scăpat. Vorba ceea: „Se ţine ca răea de om“. Intr'o zi fiind Irinuca dusă in sat şi avĕnd obiceiu a şedè uitată ca fata vătămanului, noi n'avem ce lucra? Ne suim pe munte la deal de casa ei căte c'o bucată de rĕslog in mănă şi cum curgeau părăele grozav, mai ales unul alb cum ĕi laptele, ne pune dracul de urnim o stincă din locul ei care era numai inţinată, şi unde nu porneşte stinca la vale săltănd tot mai sus de un stat de om; şi trece prin gardul şi prin tinda Irinucăi pe la ca-

pre şi se duce drept in Bistriţă, de clocotoa apa. Asta era in Sămbăta lui Lazăr pe la amiazi. Ei, ei! ce-i de făcut? Gardul şi casa femeii dărămate la pămĕnt, o capră ruptă in bucăţi, nu i lucru de şagă. Uitasem acum şi răe şi tot de spaimă.

— Stringe răpede ce mai ai, pănă cănd nu vine baba şi hai să fugim cu pluta ceea la frate-meu Vasile in Borca, zise Dumitru; căci plutele incepuse a umbla. Inşfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută şi plutaşii de cuvĕnt şi pornesc. Ce a fi zis Irinuca in urma noastră, ce n'a fi zis, nu ştiu; dar ştiu atăta, că eram cu gheaţa 'n spate de frică, păn' am ajuns la Borca, unde ne-a fost şi masul. Ear a doua zi, in Duminica de Florii des-dimineaţă am plecat din Borca, pe Plaiul-Bĕtrăn, impreună cu doi plăeşi călări, spre Pipirig. Era o zi frumoasă in Duminica aceea şi plăeşii spuneau că n'au mai apucat aşa primăvară devreme de cănd ĕs ei. Eu cu Dumitru insă, o duceam intr'un cănteс, stringĕnd viorele şi toporaşi de pe lăngă plaiu şi mergeam tot sburdănd şi hărjonindu-ne, de par'că nu eram noi răioşii din Broşteni, care făcusem atăta bucurie la casa Irinucăi. Şi mergĕnd noi tot aşa, cam pe la amiază deodată s'a schimbat vremea cea frumoasă intr'o vijelie cumplită, să restoarne brazii la pămĕnt nu altă ceva. Pesemne baba Dochia nu-şi lepădase toate cojoacele. Incepe a bura, apoi o intoarce in lapoviţă, pe urmă o dă in frig şi ninsoare cum se cade, şi intr'un buc ne astupă drumul, de nu ştieai incotro să mergi. Şi tot ninsoare şi păclă pănă in pămĕnt, de nu se vedea om pe om alături fiind.

„Aşă-i că s'a diochet vremea, zise unul dintre plăeşi oftănd. Mĕ mieram eu să fi măncat lupul earna asta aşa de impripă. De pe la Inţercători, am prăpădit drumul. Deacum s'o luăm de-a chioara şi unde ne-a fi scris, acolo vom eşi.

— I'auziţi glasul unui cucoş, zise celalalt plăeş. Haideţi să apucăm intr'acolo şi poate să eşim in sat undeva.

Şi ne coborim noi şi ne tot coborim cu mare greutate pe nişte povĕrnişuri primejdioase, şi ne incurcăm pintre ciritei de brad, şi caii lunecau şi se duceau de-a rĕstăgolul, şi eu cu Dumitru mergeam sgribuliţi şi plăngeam in pumni de frig; şi plăeşii numa icneau şi şi muşcau buzele de necaz, şi omĕtul se pusese pe une-locuri pănă la brău şi incepuse a inopta cănd am ajuns intr'o infundătură de munţi, unde se auzea resunănd glasul unui părăuaş, ce venea ca şi noi din deal in vale, prăvălindu-se şi isbindu-se de cele stinci fără voinţa sa... Numai atăta, că el a trecut mai departe in drumul sĕu, ear noi am stat pe loc şi am pus-o de mămăligă, fără apă.

„Ei, măi băeţi, ia amù trageţi la aghioase, zise un plăeş, scăpărănd şi dănd foc unui brad.

— Ce ţi-i scris, in frunte ţi-i pus; chef şi voe bună, zise celalalt scoţind o hrincă inghеţată din desagi, părpălind-o pe jăratic şi dăndu-ne şi nouĕ căte-o harchină. Şi aşa luneca hrinca aceea de uşor pe găt, par'că era unsă cu unt! După ce ne-am pus bine rĕu gura la cale, ne-am covrigit imprejurul focului; şi deasupra ninsoare, dedesubt udeală; pe-o parte inghеţai, pe una te frigeai, ca la vremea şi locul acela.

Şi tot chinuindu-ne aşa, era să ne pască

alt pĕcat: căt pe ce să ne toropească bradul aprins, de nu băga de samă unul dintre plăeşi. Pesemne blăstĕmul Irinucăi ne ajunsese. Insfirşit, se face şi ziuă, şi noi pornim cu plăeşii la deal pe unde ne coborisem. Ninsoarea mai incetase, şi după multă trudă am găsit drumul, şi hai, hai! hai, hai! cătră sară am ajuns la bunicul David in Pipirig. Şi cănd ne-a vĕzut bunica, de bucurie a şi tras un bocit.

„David al meu are de gănd să mĕ bage de vie in mormĕnt cu apucăturile lui, cum vĕd eu. Inca ce rană-i pe dĕnşii, sĕrmanii băeţi! Cum i-a măncat răea prin străini, mititeii!

Şi după ce ne-a căinat şi ne a plăns bunica după obiceiul ei, după ce ne-a dat demăncare ce avea mai bun şi ne-a indopat bine, degrabă s'a dus in cămară, a scos un ulcior cu dohot de mesteacăn, ne-a uns peste tot trupul din creştet pănă in tălpi şi apoi ne-a culcat pe cuptior la căldură. Şi tot aşa ne-a uns de căte două trei ori pe zi cu noapte, pănă ce in Vinerea Sacă ne-am trezit vindecaţi taftă. Dar pănă atunci a venit şi veste de la Broşteni despre stricăciunea ce făcusem, şi bunicul, fără vorbă, a mulţămit pe Irinuca cu patru galbeni. Apoi in Sămbăta Paştilor m'a trimis la părinţi a casă in Humuleşti. Şi in ziua de Paşti am tras un „Ăngerul a strigat“ la biserică, de au rĕmas toţi oamenii cu gurile căscate la mine.— Mamei ĕi venea să mĕ inghită de bucurie. Părintele Ioan m'a pus la masă cu dĕnsul şi Smărăndiţa a ciocnit o mulţime de ouĕ roşi cu mine. Bucurie peste bucurie venea pe capul meu.

Ear la invierea a doua, nu mi-a mai mers aşa de bine; căci toate fetele din sat viind la biserică şi unele din ele fiind mai drăcoase, cum au dat cu ochii de mine, le-a şi bufnit risul şi au inceput a-mi zice:

— Tunsul, felegunsul, tunsul felegunsul, cănii după dĕnsul.

Ion Creangă.

Bucureşti, 1880 Septembre.

O BUNA PESCUIRE.

*Novelă spaniolă de Pedro Antonio de Alarcon.**)

Acoperit de glorie şi de răni din rĕsboiul de succesiune, şi fără un ban in pungă, ca mai toţi eroii acelor timpuri, nobilul Cavaler de Mequinenza se reintoarse intr'o zi in castelul seu cel ruinat pentru a se odihni de

*) Alarcon, un poet al Spaniei moderne, e născut la Guadix in 1833. Destinat mai ăntĕi la teologie, scăpat din Seminar pentru a se face jurnalist, in curĕnd revoluţionar, apoi militar curajos in rĕsboiul cu Marocco, in sfirşit deputat şi consiliar de stat, Alarcon e mai ăntăi de toate scriitor, poet, novelist. Poesiile sale serioase şi umoristice, descrierea *„de Madrid à Napoles,“* cu deosebire novelele *el escandalo, el sombrero de tres picos* şi altele, sunt astăzi in gura intregei Spanii literare. — Traducerea română ce urmează este lipsită de ori ce valoare literară. Traducĕtorul a tradus după o altă traducere din limba germană Scopul lui nu este dar altul decăt de a atrage luarea aminte a cetitorilor acestei reviste asupra unui autor eminent şi la noi necunoscut, şi a le impărtăşi şi lor, dacă se poate, o parte din admirarea sa pentru această mică novelă, a cărei compunere măestrită dovedeşte pentru ţara unde s'a produs o cultură literară foarte veche şi oare-cum rafinată.

Nota traducĕtorului

greaua şi ostenitoarea viaţă a taberei şi a trăi din slabele venituri ale baroniei sale.

Cavalerul Don Jaime de Mequinenza fusese căpitan şi se luptase pentru causa lui Ludovic XIV; pe vremea aceea era de 35 de ani, inalt la statură, frumos, cam aspru, viteaz, indrăzneţ, puţin ştiutor, dar cu atăt mai vorbareţ şi foarte bine dispus pentru fetele cele frumuşele de ţĕran. Mai adăugaţi, că era orfan, singurul copil şi holteiu, şi vĕ veţi putè face o idee deplină despre nobilul nostru Aragonez.

Căt pentru castelul sĕu—acesta era intocmai după chipul şi aseměnarea lui; ce e drept: nu-i sămĕna in tărie, dar ĕi sămĕna in singurătate, in sărăcie şi in măndrie. Castelul trebue să vi-l inchipuiţi (şi zic: să vi-l inchipuiţi, fiindcă astăzi a dispărut din realitate) jumĕtate zidit şi tăiat intr'o stincă, care de-o parte este scăldată de undele riului Ebro, ear cu cealaltă se lipeşte de un munte, ce de acolo inainte se inalţă pănă la nouri.

La poalele acestei stinci se aflau vr'o zece case şi colibe locuite de supuşii Cavalerului sau de ţĕranii de pe cele patru petece de pămĕnt, ce alcătuiau stăpănirea lui. Din sat spre castel te suiai peste 15 terase care duceau pănă la un şanţ adănc cu un pod de lanţuri deasupra. Apa acestui şanţ venea printr'un văgaş din Ebro, căteva mii de paşi spre miază-noapte de la castel, şi, prefăcută mai la vale intr'un părĕu vĕjiitor, se vĕrsa in cascadă in riul cel puternic.

Asemenea lipită de o ripă neapropiată a muntelui, despărţită de castel prin acea cascadă şi planănd ca şi castelul deasupra lui Ebro, era o altă stăncă mai mică, incoronată de o colibioară şi o grădinuţă, atĕrnate colo sus, ca grădinele Semiramidei, de măna indrăzneaţă a omului Un trunchiu lat de nuc slujea de punte intre castel şi colibă, aşa incăt, dacă era cu neputinţă de a venì la castel, căud podul cel cu lanţuri era ridicat, era şi mai cu neputinţă de a ajunge la colibă, dacă se lua bărna cea de nuc.

Am spus de la inceput, că pe stinca stăpănului trăea Don Jaime de Mequinenza; trebue să mai spui acum, că pe stinca supusului locuea un pescuitor de ţipari, care ĕşi găsise căştigul sĕu mulţămită găndului cutezător de a-şi face coliba tocmai in acel vĕrf singuratic şi primejdios.

Damian, aşa se numea pescarul, avusese ideea de a atĕrna de bărna punţii o mrejă mare şi adăncă, pintre ale cărei ochiuri intinse se prăvălea cascada. Prin acest meşteşug toţi ţiparii, care răpiţi de şipot trebuea să sară in jos spre a se intoarce in Ebro, leagănul lor, se prindeau in mreja lui Damian, care-i vindea in satele invecinate pe un preţ tot aşa de mic precum fusese şi osteneala lui.

V'am spus că Damian, cu pescuitul sĕu cel cutezător, dase de căştig; dar am uitat să vĕ spun, că Damian nu avea niciodată un ban. Pricina era, că Damian, ca mulţi alţi bărbaţi, făcuse nebunia de a se insura cu o fată foarte frumuşică, foarte drăgălaşă şi foarte cheltuitoare, mai pe scurt: cu o cochetă din naştere.

Carmela (desmierdare din Carmen Car-),

melita—precum o numea el—era o ţărancă din acelaş sat, care nu ştia să citească şi nici că dorea să ştie să citească, dar care ar fi dus şi pe Sfántul Antonie in ispită, dacă mila lui Dumnezeu nu ar fi venit in ajutorul acestui schimnic. Căci ea avea toţi nurii diavoleşti.

De fel era bălae, cum sunt mai toate in asemenea casuri, sprintenă, deşi cam durdulie, şi mlădioasă ca o nuea. De la cingătoare in sus era ca o legătură de flori. Ce sin, ce umeri, ce gât! Şi ce şolduri, ce umblet, ce legănat al capului! Albă ca zăpada, strălucitoare in faţă ca o sară de Maiu, sănătoasă ca aerul de pe acele inălţimi, cu dor de iubire ca un pitpălac in colivie, cu un colţ de buze şi o plecare de ochi, şi cu o mănă, şi cu un braţ rotunjor, şi cu o fustă şi cu un pieptar, şi cu o cosiţă aurie şi cu un picioruş, ca cel despre care zice poetul din Granada, „de aici la cer!“

Ah Carmen, Carmela, Carmelita! Ce putea să facă bietul Damian alta decăt să se inchine la tine şi să te ascundă pe vĕrful unei stinci, unde o cetăţue intreagă te păzea de lume, unde nimeni nu putea să vie ziua la tine fără ca să-l vadă tot satul, toată valea, tot ţinutul, nici putea noaptea să-ţi incunjure coliba, decăt numai o sută de stănjeni pe dedesubt?

Dar fiindcă fetele de felul Carmelei se iubesc pe ele insele, dacă n'au cine să le iubească (şi chiar dacă au cine); s'a intĕmplat, că ea, deşi trăea singură şi nu o vedea nimeni afară de bărbatu-seu, risipea toţi banii adunaţi de pe toţi ţiparii din Ebro pentru pieptare, pentru fuste, pentru cercei şi pentru inele, şi pentru altele de asemenea. Era tocmai ca o cocoană mare!

Pĕtrunsă poate de menirea ei in lume, Carmela se impodobea in toate zilele ca de bal şi se aşeza pe pragul dinaintea colibei. Acolo o vedeau păserile, erburile şi cerul... Altul nimeni. Ea insă aştepta in linişte ciasul ursitei. Castelul, singura vecinătate a colibei ei, era nelocuit—vorbesc de starea lucrurilor inainte de intoarcerea lui Don Jamai de Mequinenza—şi din vale pescăreasa se zărea numai ca o floare mare şi colorată deasupra ripei. Prin vĕzduh dar trebuea să vie iubitul, pe care ĕl aştepta Carmelita cu atăta podoabă, presupuind că in adevĕr Carmela aştepta vre un iubit.

Va să zică Carmelita nu-şi iubea bărbatul, mĕ veţi intreba? Ştiu şi eu! Atăt vĕ pot spune, că era foarte frumuşică şi că trăea foarte singură, fiindcă Damian ĕşi petrecea mai toată vremea cu vĕnzarea ţiparilor prin satele d'imprejur. Şi apoi Damian o oprise de a se coborì in sat in lipsa lui, şi ea asculta orbeşte de bărbat, fiindcă aşa era porunca lui Dumnezeu, şi fiindcă unei femei aşa de gingaşe nu-i plăceau ţĕranii cei necioplţi. Dar imi veţi zice, că şi Damian era un ţĕran necioplit, de unde ar urma, că nici el nu putea să placă Carmelitei... Ei bine, nu i plăcea!

Cum ar fi şi putut să-i placă un om murdar şi rĕu imbrăcat, cu mănile invĕrtoşate şi crepate, ars de soare, bătut de ploae şi mirosind de departe a peşte,—ei, care era aşa de frumoasă, aşa de elegantă şi aşa de inchipuită ca o Madrilenă?

Ce e drept, dacă bietul pescar era puţin impodobit, pricina era podoaba cea mare a

frumoasei pescăriţe; dacă bărbatul ar fi muncit mai puţin pentru a-şi cruţa mănele, nevasta sa ar fi trebuit să lucreze mai mult şi să-şi ostenească pe ale ei; şi cu acei peşti, care miroseau aşa de rĕu, se plăteau săpunirile care miroseau aşa de bine. Dar cine poate face pe o femee să cugete, şi mai ales pe o femee de 19 ani, aşa de plăcută, aşa de uşoară şi aşa de nurlie ca cele şepte feţe ale curcubeului?

Ah, recunoştinţa este o simţire prea serioasă pentru o nevestioară tĕnĕră, şi dreptatea o gândire prea supĕrătoare pentru o inchipuire veselă. Virtutea se intăreşte in durerea grijilor şi Carmelita era foarte fericită.

Toate aceste vreau să vĕ spun, că frumoasa pescăriţă se amorezâ de Don Jaime de Mequinenza, indată ce se respândì ştirea prin sat că se intoarse Cavalerul plin de isbănde in castelul sĕu. Don Jaime se intoarse in adevĕr, şi fiiudcă nobilul nostru erou o iubea deja, pentru a intrebuinţa o vorbă invĕţată; ca specie, n'avea decăt să vadă pe Carmelita ca individ pentru a se inamora de ea nebuneşte.

Intre aceste Damian pescuia ţipari. Insă de cănd cu intoarcerea Cavalerului de Mequinenza in Castel, se deşteptase o nelinişte in inima temĕtorului, şi deşi in sufletul lui şi al intregului sĕu neam supunerea la stăpăni era adănc inrădăcinată, nu putea totuş să uite, că Don Jaime era foarte iubitor şi că nevastă-sa era foarte frumoasă, şi că depărtarea de la Castel la Colibă nu era aşa de mare ca de la colibă la sat, mai ales cu privire la puntea cea de lemn de nuc.

Astfel Damian, sub cuvĕnt de durere la incheeturi, ĕşi luase un băiat care să-i vĕndă ţiparii prin satele d'imprejur, şi nu-şi mai părăsea coliba decăt rare ori şi pentru puţină vreme. Şi, dacă e să spunem drept, Damian nu se prea inşela in temerile sale. Don Jaime şi Carmelita se săturaseră de aş-i tot telegrafia, cum se zice astăzi, şi erau inamoraţi de moarte unul de altul, precum se intĕmplă totdeauna cu o pĕreche, care se tot priveşte, dar nu-şi vorbeşte. Amorul platonic ajunsese a le fi nesuferit, depărtarea le era prea nesfirşit de mare, puntea ĕi putea apropia: şi dar aşteptau cu nerăbdare o lipsire a lui Damian de acasă pentru a se intălnì.

Toate aceste şi le spuseseră prin semne.

* * *

Era intr'o după-amiază din luna lui Maiu; o zi incăntătoare. Cei doi soţi şedeau la soare dinaintea uşei colibei lor. Soarele, care apunea pe atunci, adică inainte cu un veac şi jumĕtate, este acelaş soare, pe care ĕl cunoaşteţi cu toţii; de aceea nu vi-l mai descriu. Vreau numai să vĕ spun, că in acea seară apunea indărătul munţilor aşa de incet şi cu atăta maiestate, ca şi căud nu ar fi avut de gănd să mai resară vre-odată.

Era unul din acele momente măreţe, in care timpul pare a se oprì in loc. Una din acele sĕrbători ale naturei, care nu trec in povestirea Istoriei; una din acele zile falnice şi strălucitoare, in care ĕţi vine a crede, că lumea a ajuns pentru ăntĕia oară la culmea frumuseţei şi tot timpul de mai nainte nu a fost decăt o vĕrstă de copilărie şi tot

timpul de mai pe urmă nu va fi decăt o scoborire, o scădere, o imbătrănire firească ce se va sfirşì cu moartea. Era acea oră de melancolie, in care sufletul priveşte uimit la tragedia zilei murinde, ca la o privelişte nouă şi care nu se va mai infăţişa; acea oră, in care, dacă se intămplă să ne găndim la fiinţele ce le-am cunoscut şi care au murit, ne sfiim a mai remănè intr'o viaţă ce ele au părăsit-o.

Carmela şi Damian se uitau cu incăntare, cum cele din urmă raze ale soarelui colorau orizontul cu un fel de lumină profetică, care earăş se resfrăngea in inima lor neliniştită. Căt erau ei de simpli şi neinvăţaţi, simţeau totuş in acest minut, poate in urma mişcării sufletului lor, că de astă dată apusul soarelui nu le putea fi cu nepăsare, ca in celelalte zile, că acest cias le era un cias de mai nainte hotărit, un cias al tainicei ursite. Şi poate tocmai fiindcă mintea lor cea mărginită nu-i ingăduea a-şi da samă de ceea ce simţeau, nici a-şi lămurì chipurile incurcate despre viaţă şi moarte, despre fericirile trecute şi durerile viitoare, ce li se păreau a venì din răsărit cu căt soarele apunea mai mult la apus: turburarea şi incordarea celor doi vinovaţi era cu atăt mai mare şi ei tăceau, temăndu-se a nu-şi da pe faţă găndurile ascunse, şi nici nu se uitau unul la altul, nici nu se mirau de această sfială a unuia de celalalt.

Căci sunt momente, in care se deşteaptă in noi o a treia fiinţă, mai uşor inţeleasă decăt sufletul; şi această fiinţă, neapropiată de sensuri şi chiar de voinţă, stabilise deja intre soţia care se găndea la necredinţă, şi soţul care se găndea la omor, firul de inţelegere, un fel de inchipuire indoită, care am putè-o numì aerul faptelor răle şi care le era drept o tainică invoeală, drept o impreună-vinovăţie neprecugetată, pentru ca nici unul nici altul să nu se mire de o tăcere aşa de lungă şi aşa de nefirească.

Căud soarele apuse de tot, amundoi resuflarè din greu, ca după o muncă de mai multe ciasuri. Invoeala era iscălită. Hotărirea amundora era luată şi sta tot aşa de neclintită ca şi moarţea zilei care tocmai apusese.

Şi acum se şi uitarè unul la altul fără teamă şi fără sfială. Damian ăşi ridică ochii spre Castel fără nici o silă şi salută pe Don Jaime de Mequinenza, care ăşi ţintise pe ai săi spre Carmelita. Şi ea ăl salută asemenea fără cea mai mică sfială.

Damian o văzù şi, intinzăndu-şi piciorul cel cu durerea la incheeturi, zise cu un suris indreptat spre nevastă-sa: „De-acum mă simt bine de tot. Am să mă duc pănă in sat. Noaptea am să măiu acolo, doar voiu lua căteva parale ce-mi sunt datori ţăranii. Măine mă 'ntorc să scot peştii ce s'au prins peste noapte. Să auzim de bine, Carmelito.

— Drum bun, Damian, respunse Carmelita ca din vis.

Niciodată soţii nu se despărţiseră aşa; insă nici unul nu se mira. Damian ăşi luă pălăria şi ciomagul, trecù peste puntea cea de nuc şi păşì inainte spre şanţurile Castelului. Soarele tot mai poleia ăncă cu raze de aur vărful unui munte indepărtat.

* * *

Opt oare după aceasta soarele se intorsese şi sta deasupra uşei colibei. Toată tristeţa şi toată maiestatea, cu care apusese aseară, fusese numai o glumă. Eată-l venit earăş inapoi, mai vesel decăt totdeauna, urcăndu-se pe scara ceriului neindemănatec par'că şi-ar face drumul pentru ăntĕia oară, aducĕnd viaţa şi bucuria ori pe unde ĕi pĕtrund razele. Apa strălucea, cocoşii căntau, aburii Ebrului se desfăceau ca un vĕl de borangic, păsĕrile sburau mai sburdalnice decăt totdeauna, şi jos in văile din depărtare se trezeau turmele şi păstorii.

Era in adevĕr acelaş soare, care in aceste opt ore de lipsire trecuse peste ocean, făcuse amiaza in America, slujise idololatrilor Oceanului Pacific de Dumnezeire, strălucise la căteva nunţi din China, incălzise mirodeniile din Hindostan, sărutase pietrele Sfăntului Mormĕnt, şi acum venea plin de dorinţa de a vedè ce se făcuse acea pĕreche de pescari din Aragonia Muntoasă, pe care o lăsase de cu seară la uşa colibei.

Incăt pentru Damian, putem zice, că şi el era astă dimineaţă mai voios decăt in seara trecută, dacă judecăm după veselia sprintenă, cu care se urca pe terasele Castelului, urmat de alţi pescari din sat şi căntănd impreună hora cea mai desfrĕnată din ţară.

Ei venirĕ la podul cu lanţuri, trecurĕ prin Castelul, care era ăncă cufundat in tăcere, şi ajunseră la locul deschis dintre Castel şi coliba lui Damian.

„Cu ce veselie cade apa, zise un pescar.

— Dar puntea? intrebă Damian. Aţi mai vĕzut una ca asta? Este ruptă de amundouĕ părţile; s'a cufundat.

„Cum se poate? O bărnă aşa de groasă şi de lată!

— Trebue să cumpĕr alta, respunse Damian, dănd din umeri. Sus, băeţi, ajutaţi-mi să ridic cele douĕ mreji, pănă mai e vreme!

Şi urmăndu-şi căntecul intrerupt, incepù să tragă mrejile.

„A dracului e de grea, strigă un pescar. Ţi s'a brodit bine de astă dată.

— Peste douĕ măji, zise altul, bună pescuire!

„Ba bine că nu, respunse al treilea, o fi prins puntea in mreje.

Damian suridea.

— Căt zici, că ţine mreja ceea? intrebă un alt pescar, care trăgea la mreja a doua. Aceasta e tot aşa de grea; trage ca la douĕ măji şi jumĕtate.

Damian se oprì, intunecat, tremurănd, acoperit de sudoare.

„Aşa dar o mrejă este tot aşa de grea ca cealaltă! murmură el incet, nu se poate.

Şi cu paşi domoli se indreptă spre colibă. Intre aceste se scoase la iveală mreja d'intăi. In ea se afla in adevĕr bărna punţii, dar nu intreagă, ci numai o jumĕtate. Nu mai remănea indoeală, că peste noapte fusese tăiată cu ferestrĕul. Pescarii nu se liniştiseră ăncă din mirarea lor, cănd se dădurĕ inapoi cu un strigăt de spaimă.

La strigătul lor respunse ca un resunet din colibă o răcnire groaznică ca din mormĕnt. Damian se arĕtă in uşă, cu pĕrul sburlit, cu ochii inţepeniţi, rizĕnd ca o furie din iad.

Pescarii vĕzuseră in fundul mrejei d'intăi cadavrul lui Don Jaime. Damian ĕşi aflase coliba părăsită şi patul Carmelitei neatins.

Carmelita zăcea in mreja a doua cu cealaltă jumětate a punții de bărnă.

— Și ea! La atăta nu m'am așteptat! Și ea! O bună pescuire! strigâ Damian. Apoi fugì și se incuiâ in colibă.

Când venì justiția ca să-l prindă, ěl găsì tăiându-și mâna dreaptă cu un ferestrěu și strigând cu un ris ingrozitor:

„O bună pescuire!“

Ěl apucase furia nebuniei.

T. M.

POESII.

UN SICRIU.

Norii cei negri s'au depărtat,
Aspra furtună au incetat.

Suspinuri, plânsuri au amuțit,
Lumea iubirii s'a risipit.

In mine-acuma-i pustiu nespus,
A mele visuri toate s'au dus;
Ș'adânc in pieptu-mi de chin secat
Un sicriu zace inmormêntat,

Sicriu ce-apasă ingrozitor....
Intr'ênsul doarme al meu amor.

CALETORUL INTR'UN FERASTRAU.

(trad. d. I. Kerner).

In ferăstrău, de vale, m'am pus să odihnesc,
Și mě uitam la valuri cum roata invěrtesc.

Priviam cum ferăstrăul—ca 'n vis mi se părea—
Cum intr'un brad de-alungul lungi drumuri deschidea.

Mi se părea că bradul ca viu se sbuciuma,
Și 'n vers de jale-adâncă așa-fel cuvênta:

„O călětor, aice la timp tu ai sosit,
„Căci pentru tine sinu-mi de răni e scrijelit.

„Ist lemn, puțin a trece, al tău sicriu va fi,
„In care lung repaus sub țěrnă vei găsì.“

Căzurě patru scânduri, fiori rěci am simțit,
Am vrut să 'ngăn o vorbă, și roata s'a oprit.

DINAINTEA USILOR.

(tr. d. Fr. Rükert)

La casa bogăţiei smerit am aşteptat,
Şi pe fereastr' afară un ban mi-au aruncat.

Bătut-am l'al iubirii locaş desfătător,
Şi încă cinsprezece se 'ndesuiau cu zor.

Incet bătui la poarta castelului slăvit;
„Aice cavalerul pe cal numa-i primit!“

Bietul cămin al muncii apoi am cercetat,
Dar din lăuntru vaet şi ah a resunat.

Bătut-am şi la casa cu traiul mulţămit,
Dar nimene pe lume la mine n'a privit.

Mai ştiu eu o căsuţă, la dênsa a remas
In cele de pe urmă să bat pentru popas.

In astă locuinţă deşi oaspeţi mai sunt,
Dar pentru mulţi e încă de-ajuns loc in morment.

VIATA TIGANILOR.

(Trad. d. Em. Geibel.)

In umbră adâncă de codru frunzos,
S'aud şoapte, foşnet şi glas sgomotos.
Pe frunze, pe pietre, pe feţe bizare
Fantastic se joacă a focului zare.

E lae pribeagă, e roiu de ţigani,
Cu plete undoase, cu ochi de vultani;
Crescuţi lângă Nilul cu ţermii sfinţiţi,
De-al Spaniei soare ferbinte, părliţi.

In sin de verdeaţă, la foc scânteios
Sălbatici şi mândri bărbaţii stau jos;
Femeile colo gătesc in ceaun
Mâncarea, şi umplu ulciorul străbun.

Pe rând ĕşi spun cânturi şi basme frumoase
C'a Spaniei dalbe grădine făimoase;
Şi vorbe de vrajă la vremi grele bune
Acelor ce-ascultă o babă le spune.

La joc sar copile cu negri ochi vii;
Scântei roşi se 'mprăştiu sărind din făcliі,
Ghitəra-i răpeşte cu cobza'mpreună,
Şi toţi se 'ntorc vajnic in horă nebună.

Pe urmă se culcă de danţ obosiţi,
De-al crengilor freamĕt la somn indulciţi;

Şi ei ce prin lume pierduţi rătăcesc,
Slăvita lor ţară in vis o zăresc.

Dar cele 'ntăi raze din zi când apar,
A nopţii frumoase privelişti dispar;
Catărul s'aude bătênd in pământ,
Şi fár' a şti unde ei pleacă cântând.

M. Pompiliu.

STUDIE FILOLOGICE.

3. D. A. de Cihac şi studiele mele filologice.

(urmare şi sfirşit)

Să esaminăm acum şi celelalte intimpinări ale d-lui Cihac privitoare la unele note sublinniare din articulul de'ntăiu al studielor mele, in care noate am rectificat prin treacăt şi căteva alte erori fonologice şi etimologice din dicţionarul d-sale. Aceste rectificări se repoartă la derivaţiunile greşite ale cuvintelor române: *amerinţa*, *ager*, *gaură*, *teara*, *puiu*, *frundă* şi *viţă*.

In critica acestor rectificări, ce e drept, d. Cihac ese din cercul viţios al fraselor şi se incearcă intr'adevĕr a susţinè derivaţiunile pretinse de d-sa prin oare-care regule sau legi fonologice ale limbii române. Aici, precum se vede, avem ocasiunea bine-venită de a ne intălnì cu criticul pe terenul adevĕrat filologic, pe un teren, unde frasele şi ori ce alte păreri subiective dispar, şi unde singurele probe fonologice şi morfologice obiective justifică istoria şi originea cuvintelor. Prin urmare replica mea va avè aici de deslegat cestiunea, dacă legile fonologice, pe care d. Cihac se razimă intru susţinerea derivaţiunilor presupuse de d-sa, sunt juste şi aplicabile sau greşite şi demne de respins.

Vom incepe cu cuvĕntul *amerinţa*.

In articulul citat am zis in nota 28 intre altele următoarele: „Pentru rom. *amerinţa* presupune Schuchardt in Kuhn, *Zeitschrift f. vgl. Spr.* Tom. XX. Berlin 1872, pag. 474, o formă lat. **adminaciare* din causa span. *amenazar*. S'ar putè foarte bine presupune şi forma **adminantiare* (de la lat. **adminantia*, substantiv verbal de la *adminor*), insă nicidecum forma **adminitare*, după cum face d. Cihac, *Dictionn. d'étymol. dacorom.* I, pag. 166, in care *t* ar remănè neschimbat: **amerinta*".

Dacă luăm forma latină **admĭnĭtare*, propusă de d. Cihac, şi ne incercăm a deriva de la dĕnsa cuvĕntul român *amerinţa*, nu putem admite in calea cătră forma română, de cât numai formele intermediare: **amĭnĭtare* (comp. *ajung*, *acopĕr*, *aştern* cu lat. *adjungo*, *adcooperio*, *adsterno*, ş.a.), **amenetare* (comp. *cuget*, *neted*, *deget* cu *cogĭto*, *nĭtĭdu-m*, *dĭgĭtu-m* ş.a.), **amenentare* (comp. *sparangă*, *pecingine*, *junghiu* cu lat. *sparagu-s*, *petigine-m*, *jugulu-m* ş.a.), **amenintare* (comp. vech. *mente*, *dumenecă*, *inemă* cu mod. *minte*,

duminecă, *inimă* ş.a.), **amerintare* (comp. *cărunt*, *mĕrunt*, *fereastă* cu lat. **canutu-m*, *mĕnutu-m*, *fenestra* ş.a.) şi **amerinta* (comp. *lauda*, *înfla*, *purta* cu lat. *laudare*, *inflare*, *portare* ş.a.). O trecere a formei din urmă **amerinta* in forma actuală română *amerinţa* este oprită cu desevĕrşire de legea, că un *t* din limba română nu trece şi nici n'a trecut vre odată in *ţ*=*ts* inainte de *a* sau inainte de altă vocală, afară de *i*. Această lege, care constitue un abis fonologic intre ambele forme, m'a determinat de a respinge forma ipotetică latină **adminitare* ca formă originală pentru cuvĕntul român *ameninţa* sau *amerinţa*. Cu toate acestea d-nul Cihac in respunsul d sale se incearcă a sări cu multă uşurinţă peste acest abis fonologic. Eată ce scrie d-sa in această privinţă: „Noi respundem d-lui Burlă: Inaintea unui *i* palatal sau unui *e* neaccentuat şi chiar inaintea unui *i* accentuat, după care urmează in aceiaşi silabă o a doua vocală, *t* se schimbă in *ţ*=*ts*, dar şi fără o a doua vocală assibilaţia are loc, cfr. *ţară*, *ţeastă*, *ţerm*, *ţin*, *ţie*, *inţeles* (v. Diez Gr. ^{3}2. 229)".

Aceste cuvinte sunt numai un resumat nu tocmai clar dintr'un paragraf din gramatica comparativă a lui Diez, care paragraf insă nu se află in tomul al 2, dupăcum ne spune d. Cihac, ci in tomul 1, pag. 229—230.

Eu am arĕtat in articulul de'ntăiu, că silaba *ti* din cuvintele latine a trecut in limba română totdeauna in sibilanta *ţ*=*ts*, cănd după *i* urma imediat o altă vocală, şi ca esemple am adus: *neguţa* format din **negutia*=lat. *negotiare*, *putinţă* format din **putintiă*=lat. *potentia* ş.a. Tot in acel articul am probat, că un *e* latin neaccentuat, cănd se afla inainte de altă vocală, s'a prefăcut in limba română totdeauna in *i* şi că acest *i* impreună cu un *t* precedent a trecut pe aceeaşi urmă, ca şi silaba originală *ti*, in sibilanta *ţ*=*ts*. Ca esemple pentru acest fenomen am adus: *puţ* format din **putiu* şi acesta din **puteu*=lat. *puteu-m*, *bălţat* format din **băltiat* şi acesta din **balteat*=lat. *balteatu-m* ş. a. Aceste două legi sunt cuprinse in partea ăntăia a respunsului d-lui Cihac. De oare ce insă forma **adminitare*, admisă de criticul meu, nu conţine intre *t* şi *a* nici *i* nici *e*, care să influinţeze asupra lui *t* pentru a-l preface in *ţ*, de aceea această parte a criticei d-nului Cihac este chiar o probă evidentă pentru părerea mea şi in contra părerii d sale.

Tot aşa schiopătează şi partea a doua din această critică. Căci dacă „assibilaţia" lui *t* inaintea unui *i* palatal sau unui *e* neaccentuat „are loc şi fără" ca in aceeaşi silabă să armeze „o a doua vocală", atunci este prea evident, că *t* se schimbă in *ţ* „inaintea unui *i* palatal sau unui *e* neaccentuat", eară nu inaintea lui *a*, şi prin urmare dentala *t* din forma **adminitare* remăne tot *t* ca şi mai inainte.

Cu privire la cuvintele „*ţară*, *ţeastă*, *ţerm*, *ţin*, *ţie*, *inţeles*", pe care d. Cihac le citează ca probe pentru susţinerea părerii d-sale, trebue să relevez, că toate aceste esemple sunt din contra dovezi positive pentru cele constatate de mine. Şi eată cum. Se observă, că aproape fiecare *e* scurt din limba latină, cănd a fost accentuat, a trecut in limba română in diftongul *ie*, un fenomen, care apare şi in celelalte limbi romanice. Ca esemple putem inşira aici următoarele cuvinte:

lat. *fĕl* rom. *fiere*, it. *fiele*, *fr. fiel*;
mĕl *miere*, it. *miele*, sp. *miel*;
fĕrrum *fier*, sp. *hierro*, friul. *fier*;
mĕdium *mieḑ*, prov. *mietz*;
mĕus *mieu*, prov. *mieu*;
pĕdica *piedecă* it. *piédica*;
pĕlle-m *piele*, friul. sp. *piel*;
hĕri *ieri*, it. *ieri*, ş. c. l.

Când insă inainte de *ie*, format din *e*, se află consonantele *d*, *s* şi *t*, atunci *di* trece in *ḑ*, *si* in *ş* şi *ti* in *ţ*. Astfeliu de esemple sunt:

lat. *dĕcem* rom. **diece*=*ḑece*, it. *dieci*;
dĕu-m **dieu*=*ḑeu*, fr. *dieu*;
sĕdet **siede*=*şede*, it. *siede*;
sĕrpens **sierpe*=*şerpe*, sp. *sierpe*;
catĕllum **cătiel*=*căţel*. sp. *cadiello*;
vitĕllum **vitiel*=*viţel*, friul. *vidiel*, ş. c. l.

Dacă esaminăm acuma esemplele aduse de d. Cihac pentru a proba cu dĕnsele trecerea lui *t* inainte de *a* in *ţ*, observăm in toate, afară numai de *ţie*, fenomenele constatate mai sus, şi anume:

lat. *tĕrmen* rom. **tierm*=*ţerm*;
lat. *tĕsta* rom. **tiestă*=**ţestă*=*ţeastă*;
lat. *intĕlligo* rom. **întieleg*=*înţeleg*, de unde part. *înţeles*;
lat. *tĕrra* rom. **tieră*=**ţeră*= **ţeară*=*ţară*, friul. *tiara*, sp. *tierra*;
lat. *tĕnet* rom. **tiene*=**ţene*=*ţêne* sau *ţine*, it. *tiene* sp. *tiene*, fr. *tient*.

In esemplul *ţie*=lat. *tibi* poate vede fiecare, că *t* a trecut in *ţ* din causa lui *i*, după care urmează vocala *e*.

Din cele espuse de mine precum şi din toată intimpinarea d-lui Cihac resultă legea neclintită, că un *t* se schimbă in limba română in *ţ* numai prin influinţa unui *i* următoriu, eară inainte de toate celelalte vocale se păstrează pretutindine intact. Astfeliu fiind, obiecţiunea mea, că din forma ipotetică **adminitare* in urma urmelor nu poate eşi decât cel mult forma **amerinta* cu *t*, eară nicidecum forma *amerinţa* cu *ţ*, remâne probată chiar de d. Cihac insuşi.

Imprejurarea aflării imediate a lui *t* inainte de *a* pare a-l gena şi pe criticul meu, când scrie inchieând intimpinarea d-sale: „Forma latină **adminitare*, arĕtată de mine (d. Cihac) pentru rom. *ameninţa* este dar foarte corectă, deşi o formă *adminitiare* nu este escluză“.

La aceste cuvinte aş avè numai puţin de zis. Un cuvènt dintr'o limbă modernă se poate reduce numai la o singură formă originală. Acest adevĕr filologic, cred, că nu-l va nega nimene. Dacă forma **adminitare* arĕtată de d. Cihac pentru rom. *amerinţa* este „foarte corectă“, atunci urmează de la sine, că forma **adminitiare* nu poate fi admisă; sau dacă „forma **adminitiare* nu este escluză“, atunci forma **adminitare* nu poate fi de feliu „corectă“. Latinul a format de la verbul *clamare* un alt verb *clamitare*; astfeliu deci pe lĕngă verbul *adminari (eu amerinţ) a putut foarte bine să fi esistat in limba latină şi un verb **adminitare*. Pentru forma nouă **adminitiare* insă lipseşte in toată limba latină ori-ce analogie, incât *i* dintre *t* şi *a* nu poate fi de cât o vocală scoasă din buzunariul filologic al criticului meu, şi intercalată in forma ipotetică vechie **adminitare*.

Remâne acuma de esaminat celelalte două forme amintite in nota citată mai sus din studiele mele, forma **adminacia-re* propusă

de Schuchardt, şi forma **adminantia-re* admisă de mine. Despre pierderea lui *d* inainte de *m*, prefacerea lui *i* scurt din silaba *mi* in *e* şi suprimarea silabei ultime *-re*, am vorbit deja mai sus. De la forma **adminacia-re* ajungem deci la forma **amenacia* şi cu nasalisare la forma **amenancia*, eară de la **adminantia-re* la forma **amenantia*. Că silaba *ti* inainte de o vocală trece in limba română in *ţ*, am vĕzut deja mai sus; insă acest fenomen se petrece aproape intocmai şi cu silaba *ci*, astfeliu că *ci* din limba latină s'a prefăcut totdeauna in limba română in *ţ*, căud s'a aflat inainte de o vocală, precum:

lat. *acia* rom. *aţă*,
socium *soţ*,
licium *iţ*,
glaciem *ghiaţă*,
faciem *faţă*, ş.c.l.

De aici atăt forma **amenancia* căt şi forma **amenantia* se confundă in forma comună **amenanţa*. Dacă considerăm, că un *a* latin inainte de *n*, *mb* şi *mp* a trecut aproape totdeauna in limba română in *â*, trebue să admitem o formă mai tărzie **amenânţa* (comp. rom. *pâne*, *câne*, *ângust* cu lat. *pane-m*, *cane-m*, *angustu-m* ş. a.). In fine avem in limba română esemple destul de numĕroase, in care un *â* a trecut mai tărziu in *i* prin influinţa asimilatoare a unui alt *i* sau a unui *e* din corpul cuvĕntului. Astfeliu cuvintele *demineaţă*, *inimă*, *grindină*, *spintec* sunt formate din **demâneaţă*=lat. **de-manitia*, **ânimă*=lat. *anima*, **grândină*=lat. *grandine-m*, **spântec*=lat. **expantico* ş.a. De aici ajungem in urmă de la **amenânţa* la formele actuale *ameninţa* şi prin rhotificare *amerinţa*, fără să fi intimpinat in toată percurgerea istoriei acestui cuvĕnt nici cea mai mică piedecă fonologică.

Aşa dară cearta filologică despre cuvĕntul original latin, la care trebue să reducem cuvĕntul român *amerinţa* sau *ameninţa*, remăne numai intre cuvintele **adminantiare* şi **adminaciare* sau intre mine şi Schuchardt, eară formele ipotetice ale d-lui Cihac sunt scoase cu desevĕrşire din această cestiune.

De aici trecem la etimologia cuvĕntului român *ager*.

Această etimologie am justificat-o in nota 37 din articulul ăntăiu. Cele ce am susţinut despre originea acestui cuvĕnt faţă cu etimologia propusă de d. Cihac, sunt următoarele: „D. Cihac, *Dictionn.* d'étymol. dacorom. I, pag. 3, derivă cuvĕntul rom. *ager* de la lat. *acer*, ceea ce după legile fonologice române este absolut imposibil. De la forma latină postclasică şi poporală *acĕr—acra—acrum* (Pallad. 9, 5, 3; Veget. veter. 2, 7, 1; ş. a.) avem deja cuvĕntul român *acru-acră*; eară din forma latină clasică *acer-acris-acre* românii ar fi făcut ori **acre* sau **agre* (=lat. *acrem)* ori **ace* sau **age* (=lat. *acer)*, insă niciodată *ager*. Causa fonologică este aceea, că limba română a suprimat pretutindine un *r* latin final, pr. rom. *soră* vech. *sor* sau *soru* (astăzi ăncă *soru-sa*=lat. *soror sua*)=lat. popor. *soro* (Schuchardt, op. cit. pag. 390), clas. *soror*, rom. *împĕrat*=lat. *imperator* ş. a. Derivaţiunea lui *ager* de la *agilis* nu intimpină nici o greutate fonologică, căud considerăm, că pe lĕngă *agilis* se presupune cu siguranţă şi o formă **agilus* (Fr. Bopp, *Vergleichende Grammatik des Sanskrit* etc. Berlin 1868—1871. III, § 939.

Schweitzer-Sidler in Kuhn, *Zeitschrift f. vgl. Spr.* III, pag. 381), şi că un *ŕ* latin a trecut in limba română in *e*, o lege aproape tot aşa de esactă, ca şi trecerea lui *l* intre vocale in *r*. Afară de acestea şi insemnarea lui *acer* se potriveşte mai bine cu aceea a rom. *acru*, şi insemnarea lui *agilis* cu aceea a lui *ager*".

Faţă cu această rectificare criticul meu se arată şi mai sever. Indată la inceputul intimpinării d-sale declară sus şi tare, că „această notă a d-lui Burlă cuprinde tot atăte neadevĕruri căt [de ce nu *căte?*] cuvinte". Şi oare care sunt probele filologice ale d-lui Cihac pentru a putè esprima această sentinţă de moarte incontra notei mele nenorocite? D-sa zice mai departe: „Forma neclasică *acer* (acrus), *a, um*, a dat rom. *acru*, it. *acro*, *agro* etc., forma clasică *acer,-acris, -acre* sau *acris-acre* a dat rom. *ager*. Limba română n'a suprimat nicidecum pretutindine un *r* latin final; oare *r* final nu remăne in: *sor*, *arcer*, *arţar*, *faur*, *fir*, *fur*, *ger*, *insor*, *mădular*, *par*, *păr*, *pĕr*, *tînĕr?* etc. [in *fir*, *ger*, *par*, *pĕr*, *l* latin s'a schimbat chiar in *r*]". In frasa cea de'ntăiu poate vedè ori şi cine, că, afară de o afirmaţiune subiectivă a criticului meu, nu esistă nici o probă obiectivă. In partea a doua insă se cuprinde numai o restălmăcire a argumentului fonetic, ce am adus contra derivaţiunii *ager* de la lat. *acer*. Căud d. Cihac crede, că „forma clasică *acer,-acris,-acre* sau *acris-acre* a dat rom. *ager*", această formă latină nu poate fi decăt numai *acer*, prefăcĕnd pe *c* in *g*; de la celelalte forme latine am fi obţinut cu totul alte forme române. Eu am zis in nota citată, că derivaţiunea susţinută de d. Cihac, „după legile fonologice române este absolut imposibilă", fiindcă „limba română a suprimat pretutindine un *r* latin final". Tot aici am arĕtat, că românii in conformitate cu această lege ar fi făcut din forma latină clasică *acer* ori **ace* ori **age*. Legea despre pierderea lui *r* latin final este numai o mică parte dintr'o lege fonologică generală. Această lege generală, despre care am vorbit in articulul al doile, este următoare: ori-ce consonantă sau grupă de consonante de la finea cuvintelor latine s'a pierdut aproape pretutindene in limba romană. Ca esemple pentru această lege foarte importantă in studiul istoriei limbii române, voiu să mai adaug aici pe lăngă cele citate in articulul amintit ăncă căteva esemple nouĕ:

fă, ḑi lat. *fac*, *dic*;
a, că lat. *ad*, *quod*;
nouĕ, parte lat. *novem*, *partem*;
nu, lume lat. *non*, *lumen*;
pe, nasc lat. *per*, *nascor*;
piept, timp lat. *pectus*, *tempus*;
ride, dă lat. *ridet*, *dat*;
rece, judecă lat. *recens*, *judicant*, ş.c.l.

Escepţiuni de la această regulă n'am putut constata pănă acuma decăt numai in privinţa lui *n* şi *b* din prepoşiţiunile *în*= lat. *en* şi *sub* (=*sup*, *supt*, lat. **suptus?*) =lat. *sub* şi a lui *n* din interjecţiunea *ean* =lat. *en*. Tot aici trebue să constatez, că un *r* latin final, căud a trecut prin metatesă de la sfirşit inlăuntrul cuvĕntului, s'a păstrat intact şi in limba română. Astfeliu se esplică rom. *între* in loc de lat. *inter*, rom. *despre* in loc de **desupre*=lat. *de super* ş. a. Din prepoşiţiunea latină *per* a format românul *pe* prin suprimarea lui *r* final, şi

pre, prin strămutarea lui *r* inainte de *e*. In ori-ce cas insă fie-care *r* latin final a trebuit in limba română să dispară de la sfirşitul cuvêntului.

Această lege fonologică de o consecinţă rară in aplicarea ei, care in nota citată m'a silit să resping derivaţiunea lui *ager* de la lat. *acer*, d-nul Cihac o interpelează in respunsul d-sale, dupăcum vedem, intr'un mod cu totul pervers. Eu am zis in această notă, că limba română a suprimat pretutindine „un *r* latin final“, eară nu „un *r* român final“; şi cănd d. Cihac susţine, că „limba română n'a suprimat nicidecum pretutindine un *r* latin final“, şi apoi mĕ intreabă, dacă „*r* final nu remăne in: *sor*, *arcer*, *arţar*, *faur* etc.“, nu face alta, decăt se incearcă a incurca in ochii altora regula constatată de mine, confundănd un „*r* latin final“ cu un „*r* român final“, ceea ce nu este tot una. Fie-care *r* de la finea cuvintelor române a fost in limba latină pretutindine sau un *l* sau un *r* intern. Astfeliu am arĕtat destul de evident, că cuvêntul român *sorĕ* se reduce la o formă vechie *sór* sau *soru* (astăzi ăncă: *soru-sa*=lat. *soror sua*) şi aceasta la o formă mai vechie **soró*, şi in fine că **soro* s'a format din lat. *soror* prin suprimarea lui *r* final. De aici poate vedè pănă şi un orb, că *r* final din cuvêntul român *sor* nu este şi nu poate fi decăt *r* din mijlocul cuvêntului lat. *soror*, şi că *r* de la finea cuvêntului din urmă nu mai esistă astăzi in limba română, fiind suprimat. Tot aşa de pocit stă şi cu toate celelalte esemple. Cuvêntul *arcer* [de ce nu *arceriu*?] ĕl derivă d-nul Cihac, *Dict. d'étym. daco-rom.* I, pag. 15, de la lat. *acies*, in care nu esistă nici urmă de *r*, pe căud in cuvêntul român se găsesc chiar doi. Acest cuvênt ar proba după d. Cihac, că limba românĕ a păstrat „un *r* latin final“ chiar acolo unde limba latină nici in vis n'a avut o atare consonantă! Frumos esemplu! Al treile esemplu este *arţar* [de ce nu *arţariu*?], pe care d. Cihac, loc. cit. pag. 17, ĕl identifică cu lat. *acer* cu ajutorul intercalării unui *r* eufonic intre *a* şi *c*, al prefacerii lui *c* inainte de *e* in *ţ*, al schimbării lui *e* in *a*, al păstrării lui *r* final şi in urmă al adăugirii vocalelor *iu* la finea cuvêntului. Dintre toate aceste fenomene s'ar putè incătva admite prin analogie cu span. *arce* (in loc de **acĕ*=lat. *acer*?), numai intercalarea eufonică a lui *r*, dacă nu cumva avem şi aici de a face cu o metatesă a lui *r* final intre *a* şi *c*; pentru *ţ* in loc de *c*, pentru *a* in loc de *e* etc. lipsesc in limba română ori-ce analogii. Dacă este numai decăt, ca să-l punem in legătură cu lat. *acer*, atunci am trebui să admitem ca basă forma **arce* (=span. *arce*), şi apoi să o insoţim de sufisul *-arium*: **arcearium*. Că un *e* neaccentuat trece in limba română inainte de altă vocală in *i*, şi că *ci* inainte de o vocală se schimbă in *ţ*, ne este deja cuuoscut. De aici forma latină **arcearium* ne presintă la sfirşit un *m*, care se suprimă: *arţariu*, şi nu un *r*. Al patrule esemplu este *faur*, pe care d. Cihac ĕl derivă de la nominativul latin *faber*, ceea ce nu poate fi just. Astăzi este deja probat şi rĕsprobat de romanişti, că nominativul din limbile romanice se reduce, cu puţine escepţiuni, la acusativul latin. Esemple române avem in abundenţă. Aici voiu să inşir numai căteva, precum: lat. *pars*: acc. *p rte-m* rom. *parte*,

lat.	*mons:*	acc. *monte-m*	rom.	*munte,*
	mors:	acc. *morte-m*		*moarte,*
	caput:	acc. *caput*		*cap,*
	pectus:	acc. *pectus*		*piept*
	gener:	acc. **genere-m*		*ginere,*
	mulier:	acc. *muliere-m*		*muiere,*
	lex:	acc. *lege-m*		*lege,*
	niger:	acc. *nigru-m*		*negru,*
	noster:	acc. *nostru-m*		*nostru,*
	asper:	acc. *aspru-m*		*aspru,*
	socer:	acc. **socru-m*		*socru,*ş.a.

Astfeliu trebue să purcedem şi cu lat. *faber:* acc. *fabru-m*=rom. **fabru* şi cu vocalisarea lui *b* în *u:* **fauru*=*faur*. De la forma nominativului *faber* am avè **fabe* sau **fae*, şi nu *faur*. Tot aşa stă şi cu esemplul *tênĕr*, lat. *tener:* acc. *teneru-m*=rom. **teneru*=**tênĕru*=*tênĕr* (articulat încă *tênĕru-l*). Că acest cuvènt este un accusativ latin, ne probează şi it. *tenero*, port. *tenro* (sincopat din **tenero*), span. *tierno* (format din **terno*, sincopat din **tereno* şi strămutat din **tenero*)=lat. popor. **tenero-m*, clas. *teneru-m*. Asemene şi *fur*, articulat *furu-l*, se reduce la o formă **furu* şi aceasta la o formă mai vechie **furo*=it. *furo*, span. (arag.) *furo*, lat. popor. **furo-m*. Aşa dară din regula, că nominativul român este accusativul latin, resultă, că esemplele *faur*, *fur* şi *tênĕr* se reduc in limba latină la forme terminate in *m*, care s'a suprimat, şi nu la forme terminate in *r*. Celelalte esemple: *fir, ger, insor, mădular, par, pĕr* sunt cuvintele latine: *filu-m, gelu, *uxoro, palu-m, pilu-m,* dintre care nu se termină nici unul in *r,* ci in *m, u* şi *o*. Cuvèntul *pĕr* cu *ĕ* nu-mi este cunoscut.

Din toate acestea regula, că „limba română a suprimat pretutindine un *r* latin final“, remâne neatăcată, şi prin urmare din lat. *acer* ar fi format românul **ace* sau **age*, eară nicidecum *ager*.

Afară de aceasta nu trebue scăpat din vedere nici imprejurarea, că reducerea unui nominativ român la un nominativ latin, este, dupăcum am constatet mai sus, numai o escepţiune foarte rară de la legea generală, care ne spune, că un nominativ român trebue căutat in accusativul latin. De aici forma regulată, care ne-ar fi dat-o cuvèntul latin clasic *acer-acris-acre*, ar trebuì să fie **acre* sau **agre*, formată dela accusativul lat. *acre m*, cu suprimarea lui *m* final şi păstrarea lui *c* sau schimbarea lui in *g*.

Cu privire la etimologia propusă de mine pentru cuvèntul *ager* d. Cihac scrie următoarele: Terminaţia *ĭlis* in lat. *agĭlis*, care după d. Burlă ar fi=lat. *ager*, nu se află nicidecum in limba română; şi terminaţia *ĭlis* numai in adj. *subţire;* din *agĭlis* s'ar fi făcut *agere*, ear nu *ager*. Afară de aceste, insemnările lui *acer*, se potrivesc intocmai cu acele a rom. *acru* şi *ager*, ear *nicidecum* cu insemnarea lat. *agilis*; in citaţiile: *minte agerĕ*=*ăcris mens*; *videre agerĕ*=*visus acer*; *un om foarte ager*=*vir acerrimus*, (v. Dict. I p. 3.) cuvèntul *acer* nu se poate inlocuì niciodată prin cuvèntul *agilis*, d-nule Burlă!“

Mai ăntâiu cuvintele: „Terminaţia *ĭlis* din lat. *agĭlis*, care după d. Burlă ar fi=rom. *ager*, nu se află nicidecum in limba rom.; şi terminaţia *ĭlis* numai in adj. *subţire*“, au tot atăta valoare filologică şi chiar logică, ca şi când am zice: „Teminaţia *ĭlis* din lat. *subtĭlis*, care după d. Cihac ar fi=rom. *sub-*

ţire, nu se află nicidecum in limba română; şi terminaţia *ĭlis* numai in adj. *ager*“. Se vede, că d. Cihac sau nu vede ceea ce scrie, sau scrie cu ochii inchişi.

D. Cihac se inşală, când crede, că „din *agĭlis* s'ar fi făcut *agere*, ear nu *ager*“. Eu am arĕtat in nota citată, că Franz Bopp, unul dintre cei mai insemnaţi intemeietori ai filologiei comparative, şi filologul Schweitzer-Sidler presupun cu siguranţă, fără ca să cunoască cuvĕntul român *ager*, pe lângă *agilis* şi forma **agilus*, din care nu poate resulta, decât numai *ager*. Pe lângă acestă imprejurare şi limba latină ne presintă o mulţime de adiective terminate când in *-us*, *-a*, *-um* când in *-is*, *-e*, precum:

hilarus, *a*, *um* şi *hilaris*, *e*;
imbecillus, *a*, *um* şi *imbecillis*, *e*;
semiermus, *a*, *um*, şi *semiermis*, *e*;
exanimus, *a*, *um* şi *exanimis*, *e*;
bijugus, *a*, *um* şi *bijugis*, *e*;
imberbus, *a*, *um* şi *imberbis*, *e*;
acclivus, *a*, *um* şi *acclivis*, *e*, ş.a.

Afară de acestea chiar dacă limba latină n'ar balanţa intre formele *-us*, *-a*, *um* şi *-is*, *-e*, şi dacă *agilis* ar fi singura formă latină, totuş ne remăne limba română, care ne oferă destule esemple de perderea unui *e* român final, precum:

lat. *vervece-m* rom. *berbece* şi *berbec*,
pulice-m *purece* şi *purec*,
soricĕ-m *şoarece* şi *şoarec*,
pectine-m *pieptene* şi *piepten*,
pavone-m numai *păun*,
verre-m numai *vier*,
nepote-m numai *nepot*,
lat. *die-m* rom. numai *ḑi*,
grave-m numai *greu*,
triste-m numai *trist*, ş. a.

Deci când limba română a făcut din lat. *grave-m*, *triste-m*, *pedestre-m* formele *greŭ*, *trist*, *pedestrŭ* ş. a., a putut face tot aşa de bine şi din lat. *agile-m* forma *ager*. Că un *i* scurt latin a trecut regulat in *e*, şi că un *l* latin intre două vocale a devenit in limba română totdeauna *r*, ne este deja destul de cunoscut.

Tot aşa se inşală d. Cihac şi in privinţa insemnării cuvĕntului *agilis*. Acest adiectiv esprimă o calitate, ce se lasă lesne măna sau pune in activitate, sau ce se pune de la sine uşor in mişcare şi activitate, şi de aici: uşor de condus, uşor de mişcat, iute, repede, ager, ş.a. De aici insemnarea lui *agilis* din espresiunile: *sensus agiliores* (Senec., ep. 74)=*sensuri mai agere*; *animus agilis* (Senec., tranq. 2)=*suflet* sau *minte agerĕ*; *argumentatio agilior* (Quinct. 11, 3, 164) *argumentare mai agerĕ* şi altele in abundenţă, este nu numai sinonimă ci chiar identică cu insemnarea lui *acer* din espresiunile: *acris mens*=*minte agerĕ*, *visus acer*=*vedere agerĕ*, *vir acerrimus*=*un om foarte ager*. Unica nuanţă foarte mică, ce s'ar putè constata intre ambele insemnări, este aceea, că *acer* (derivat de la *acus*, ac) inclină mai mult cătră ideea de ascuţit, eară *agilis* (derivat de la *ago*, eu fac) cătră aceea de activ. Cu toate acestea ceea ce Seneca numeşte *sensus agilior*=*sens mai ager*, Quinctilian, inst. 11, 2, 34, o esprimă prin *sensus acrior*=*sens mai ager*, fără ca să se impue pe de-o parte ideea de activ, eară de altă

parte aceea de ascuţit. De aici cuvêntul *acer* se poate foarte bine inlocui prin cuvêntul *agilis*, d-nule Cihac! Insă această inlocuire nici nu este absolut necesară. In cestiuni etimologice nu se cere numai decât identitate de insemnare intre două cuvinte; este destul, când există o afinitate de înţeles sau posibilitatea unei mijlociri de insemnare prin diferite alte înţelesuri intermediare. Astfeliu cuvêntul român *săruta* este format din verbul latin *salutare*, deşi *a săruta* se zice latineşte *osculari*, eară *salutare* se traduce românește prin *a dorì sănătate*. Urmează oare din această imprejurare, că rom. *săruta* nu poate fi lat. *salutare*, fiindcă *osculari* nu se poate inlocui prin *salutare*?

Las acuma, să judece cei competenţi, dacă nota mea „cuprinde“ intr'adevêr „atâte neadevêruri câte cuvinte“, şi dacă criticul meu poate deriva in conformitate cu legile fonologice şi morfologice ale limbii române, cuvêntul rom. *ager* de la lat. *acer*.

In nota subliniară 38 din articulul citat am susţinut următoarele: „Tot aşa greşeşte d. Cihac şi in privinţa etimologiei cuvintelor române *gaură* şi *teară* (*Dict. d'étym. daco-rom.* II, pag. 118 şi 620), când declară pe cel de'ntâiu de slavic, identificându-l cu polonesul *gara*, eară pe al doile de turcesc, aseměnându-l cu *târ* din limba turcească. Când insă vedem, că in limba latină se află cuvintele *caulae* (gaure), un plural de la **caula*, şi *tela* (ţesetură) cu insemnare parte identică parte aproape identică, şi când cunoaştem pe lângă regula constatată a rhotificării lui *l* şi imprejurarea, că dintre consonantele latine vêrtoase este *c*, care in limba română a trecut in mai multe cuvinte in *g* (comp. lat. *vinco* cu rom. *învìng*, lat. v. *cotonia* cu rom *gutôie* in loc de **gutônie*, lat. *scabies* sau mai bine **scabia* cu rom. *sgabă* in loc de **sgabiă*, ş.a.), nu putem să nu derivăm rom. *gaură* de la lat. **caula* (plur. *caulae*) şi rom. *teară* de la lat. *tela*. Trecerea lui *e* din lat. *tela* in *ea* din rom. *teară* este cu totul regulată. Apoi cum a putut d. Cihac să admită schimbarea lui *a* din silaba ântâia a pol. *gara* in rom. *au* şi a lui *â* (=rom. *î*) din turc. *târ* in rom. *ea*, este o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române“.

Faţă cu cele zise de mine despre derivaţiunea cuvêntului rom. *gaură* de la lat. **caula*, d-nul Cihac tace ca piticul in privinţa formei lui, admiţênd astfeliu ca justificate trecerea lui *c* in *g* şi schimbarea lui *l* intre vocale in *r*; găseşte insă o piedecă oarecare in privinţa insemnării. „Noi am alăturat *gaura* cu pol. *gara*“, zice d-sa, „fiindcă insemnarea cuvêntului pol. este *de tot identică* cu rom. *gaură*, adică o gaură sau o bortă, (cum zice Moldovanul), făcută cu un instrument oare care, (cf. gaură de nastur), ear nu un *loc gol, deşert, o peşteră*, ca lat. *caulae*, ce este identic cu caulis, *caulìculus* (rom. curechiu), caelum (rom. *cier*), şi cu grec. (κοῖλος). Am *alăturat* numai, zic, cuvêntul *gaură* cu pol. *gara*, tocmai cum d. Miklosich a alăturat slavul *raca* cu germ. *retsch-ente* negăsind pe lat. caulae *nicidecum potrivit*“. Mai ântâiu trebue să constatăm, că **caula* inseamnă şi boltă, şi că gaura sau borta este tot aşa de bine „un loc gol, deşert“, ca şi peştera şi bolta; deosebirea constă numai in cantitate, nu insă şi in calitate. Ba, ce este încă şi mai mult,

insemnările de peşteră, boltă, gaură au bortă se găsesc cuprinse chiar in acelaş cuvënt. Să ştie, că atăt cuvëntul **caula* (format din **cav-la* ca şi *cautum* de la *cav-eo* ş.a.) căt şi cuvintele *caulis* (din **cav-lis*), *cauliculus* (din **cav-liculus*), *caelum* (din **cav-ilum*), *cavo*, *cavum*, *caverna* etc. sunt derivate de la radicala *cav-*. Dacă luăm de esemplu cele trei cuvinte din urmă, care conţin aceeaşi radicală ca şi **caula*, găsim in fie-care atăt insemnarea de peşteră sau boltă, căt şi aceea de gaură sau bortă, precum: *rupes cavata* (Virg. Aen. 3, 229) =*stâncă boltită* (sau *peşteră*), şi *gutta cavat lapidem* (Ov. Pont. 4, 10, 5)=*picătura borteşte* sau *găureşte piatra*; *cava saxorum* (Plin. 8, 39) *peşterele stâncelor*, *mures cava faciant* (Cato r.r. 128) = *şoarecii vor face gaure* sau *borţi*; *caverna caeli* (Cic. Arat. 252) = *bolta ceriului* şi *utraque caverna* (sc. mulieris. Auson. epigr. 71)=*fiecare gaură* sau *bortă*. Unele derivaţiuni de la radicaia *cav-* au chiar numai insemnarea de gaură sau bortă, precum: *cavernatim*=*prin borţi*; *cavernosus* =*bortos*, ş.a. De aici vedem, că radicala *cav-* a avut toate insemnările arëtate mai sus, şi că **caula*, in care se găseşte radicala *cav-*, au trebuit să aibă atăt insemnarea de peşteră sau boltă căt şi aceea de gaură sau bortă. Să admitem insă, că cuvëntul latin ar fi avut numai insemnarea de peşteră şi că aceea de gaură sau bortă ar fi lipsit cu desevërşire; totuşi nu ne este permis a refusa cu atăta stăruinţă o etimologie, căud insemnările sunt sinonime şi căud derivaţiunea fonologică nu intimpină nici o piedecă. Dacă am cere pretutindine, ca insemnările să fie „de tot identice“, după cum face d. Cihac in casul de faţă, atunci am trebui să respingem fără cruţare cel puţin trei părţi din etimologiile cuprinse in dicţionariul criticului meu numai din causa insemnării, negăsindu-se „nicidecum potrivite“. Astfeliu d. Cihac derivă rom. *lume*, care in limba latină inseamnă mundus, de la lat. *lumen*, care in limba română trebue tradus cu lumină. Urmează oare din această deosebire de insemnare intre lume şi lumină, care este cu mult mai mare, decăt deosebirea intre peşteră şi gaură, că rom. *lume* nu-i lat. *lumen*? Eu cred că nu, fiindcă mijlocirea intre ambele insemnări este posibilă. A cănţări deci cu dramul in cas de controversă, şi a arunca căt colo cumpëna din mănă, căud nu zice nime nemică, este o manieră ştiinţifică nu tocmai justă.

Imprejurarea, dacă cuvëntul *gaură* este o bortă naturală sau „făcută cu un instrument oare care“, nu probează nemică in cestiunea derivaţiunii lui.

La identificarea acestui cuvënt cu polonesul *gara* m'am opus dintr'o causă foarte justă, zicënd că trecerea unui *a* in diftongul *au* ar fi o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române, fiindcă nu se constatează nicăire in această limbă vre-un cas analog. Cu privire la această probă fonologică d. Cihac imi respunde prin o intrebare, care nu stă in nici o legătură logică cu cestiunea diftongării amintite. Această intrebare este: „Căt pentru schimbarea lui *a* din silaba ăntëia a pol. *gara* in diftongul *au*, adică epenteza lui *u*, care este pentru d. Burlă o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române,

ĕl intreb, dacă epenteza unui *i* in *defăima* =lat. *diffamare*, nu este pentru d-lui asemene o enigmă fonologică ne mai pomenită?" La această intrebare trebue să respund, că *i* din *defăima* nu este de feliu o „epenteză", adică o intercalare eufonică, ci o vocală organică. Nime nu poate nega, că cuvintele române *sgaibă*, *cuib*, *roib*, *aibă* sunt formate din **sgabiă*, **cubiu*, **robiu*, *abiă* prin metatesa lui *i* in silaba precedentă, căud le comparăm cu cuvintele latine *scabie-m* (sau mai hine **scabia-m*). **cubiu-m* (=*con-cubium*), **robiu-m* (=*rubeu m*), **habiat* (=*h·beat*) ş.a. Acest fenomen al strămutării lui *i* in silaba precedentă a avut loc intocmai şi in cuvĕntul *defăima* format din **defamia*, care inseamnă a n i m i c i r e p u t a ţ i u n e a b u n ă a c u i v a, şi care nu este alta decăt un verb derivat de la substantivul lat. *diffamia* (Augustin. c. d 3, 31)=n i m i c i r e a u n e i r e p u t a ţ i u n i b u n e. De aici forma rom. *defăima*=lat. **diffamiare* pentru acela, care a studiat şi cunoaşte legile fonologice ale limbii române, astfeliu dupăcum le a creat spiritul limbii, nu este nici o „epenteză" şi nici o „enigmă fonologică". O enigmă fonologică insă ne mai pomenită in istoria limbii noastre, o repetez, este şi va remănè epentesa lui *u* pretinsă de criticul meu in cuvĕntul *gaură*, pentru a-l putè deriva cu ori-ce preţ de la un cuvĕnt slavic.

Ăncă ceva.

D. Cihac pune in dicţionarul d-sale, ca cuvinte derivate de la substantivul *gaură*, adiectivele *găuros* şi *găunos*. Drept este, că un *r* a trecut in limba română in *n*; insă această trecere ş'a intĕmplat numai prin influinţa asimilatoare a unui *n* din corpul cuvĕntului. Astfeliu s'au format *cununa*, *incununa*, *minune*, *senin* din **curună*, **incuruna*, **mirune*, **serin*=lat. *corona*, *incorònare*, **mirone-m* (comp. *miror*), *serenus* ş.a. Ambele forme se aud ăncă in *anin-arin* (format din **alin*=lat. *alnus* in loc de **alinus*) şi in *fănină fărină* (=lat. *farina*). De aici adiectivul *găunos* nu poate fi format din *găuros*, fiindcă in corpul acestui cuvĕnt lipseşte *n*. Noi observăm in istoria limbii române, că un *r* latin este une ori supus pierderii, căud se află in contact imediat cu o altă consonantă. Astfeliu verbul *muşca* se reduce la forma **murşca* şi aceasta la **mursica*=lat. *morsicare*; tot aşa şi verbul *întuneca* este format din **întunerca* şi acesta din **întunereca* şi derivat din adiectivul *în-tunerec*=lat. *tenebricus*, ş.a. Asemene se constatează, că un *v*, fie original sau format din *b*, trece adeseori in vocala afină *u*, precum: *bou* in loc de **bov*=lat. *bove-m*, *nou* in loc de **nov* lat. =*novus*, *faur* in loc de *favru*=lat. *fabrum*, ş.a. De aici *găunos* se reduce prin formele intermediare **căunos* (comp. **în-ving* cu lat. *vinco*), **caunos* (comp. *lăudat* cu lat. *laudatus*), **caurnos*, **cavrnos* şi **cavernos* (comp. *bĕtrân* cu lat. *veteranus*) la adiectivul latin *cavernosus*. Acest adiectiv la rĕndul seu se reduce de'mpreună cu substantivul lat. **caula* la radicala *cav-*, despre care am vorbit mai sus.

Din toate aceste resultă cu necesitate, că cuvintele rom. *gaură*, *găuros*, *găunos*, *găuresc* etc. sunt cuvinte române de origine latină, şi n'au de a impărţi nemică cu limbile slavice.

Asemene se opune şi filologul frances A.

Boucherie intr'o recensiune a dicţionarului d-lui Cihac, publicată in „Revue des Langues Romanes“, tom. III, pag. 127, la etimologia slavică a cuvĕntului *gaură*, şi intreabă, de ce să nu derivăm acest cuvĕnt de la lat. *cavare*, **cavulare:* „Pourquoi pas de *cavare*, **cavulare?*“ Aşa dară vedem, căt de puţin a lipsit, ca Boucherie să dee de cuvĕntul latin **caula* (=rom. *gaură*), inrudit cu *cavare* prin radicala comună *cav-*.

Cu privire la cele zise de mine incontra originii turceşti a cuvĕntului *teară*, d. Cihac respunde următoarele: „Cuvĕntul *teara* sau *tara* (un cuvĕnt special de meşteşug, cuvĕntul obştesc fiind latinul *urzeală*, din *ordiri*—nu pănză; urzeala putĕnd să fie de ori care materie, de pildă chiar din *papură*, din care se fac rogojini), nu poate veni niciodată din lat. *tela*, (pănză,=fr. *toile*), căci lat. *tela* ar fi dat *ţeară* sau *ţeală* nu *teară* sau *tară*. Cuvĕntul latin *tela* s'a inlocuit in limba romană prin *pansa* de la *pandere* adică un lucru intins“.

Aici trebue să respund d-nului Cihac, că rom. *teară* nu este „obştescul *urzală*“. Urzeala se invăleşte pe sulul de'napoi al statevelor, eară *teara* pe cel de'nainte, pe care se invăleşte numai *pănza;* şi căud ţĕranca română zice: „Eu am ţesut astăzi patru *tere*“, inţelege părţile succesive deja ţesute ale urzelei, care se intinde de la vatale pănă la sulul de 'nainte, eară nu „patru *urzele*“, fiindcă pe sulul intreg de'napoi nu se invăleşte decăt numai o singură urzeală. Prin urmare sub *teară* nu se inţelege urzeală, ci ţesetură sau chiar *pănză*, şi rogojinile d-lui Cihac remăn tot rogojini, care n'au ce căuta in *teara* romăncelor noastre. Tot aşa nu se poate admite, că „lat. *tela* ar fi dat *ţeară* sau *ţară* nu *teară* sau *tară*“. Trecerea lui *t* in *ţ* poate fi causată numai prin influinţa unui *i*. Noi am cunoscut mai sus, că numai un *e* latin scurt, fiind accentuat, trece in *ie* şi apoi *i* impreună cu *t* precedent se schimbă in *ţ*. De la lat. *tĕxo*, in care *e* este scurt, limba română a format **ties* şi apoi *ţes;* in *têla* insă, deşi acest cuvĕnt este derivat de la *tĕxo*, *e* a devenit lung drept compensare pentru perderea lui *x* inainte de *l*: **tĕx-la=têla*[1]), şi un *e* lung a remas şi in limba română tot *e*, precum:

lat.	*lêgem*	rom.	*lege*,
	mênsae[2])		*mese*,
	nêque		*nici* vech. *neci;*
	crêdo		*cred*,
	crêsco		*cresc*,
	dênsu-m		*des*,
	mênte-m		*minte* vech. *mentĕ*,
	fêtae		*fete*, ş. c. l.

De aici *t* inainte de *ê* din *têla* n'a putut trece in *ţ*, şi prin urmare formele cu *ţ* ale d-nului Cihac trebuesc respinse. Asemene trebue să respingem şi forma *ţeală* cu *l*, fiindcă limba română, dupăcum am arĕtat mai sus in mai multe locuri, a schimbat pretutindine un *l* latin simplu intre două vocale in *r*, fără ca să se poată constata nici măcar o singură escepţiune. Dacă mai considerăm acuma şi imprejurarea, că trecerea unui *e* accentuat in diftongul *ea*, căud in silaba următoare se află un *ă*, este una dintre particularităţile cele mai caracteristice ale limbii române, ne convingem, că din lat. *tela* a

[1]) W. Corssen, *Uber Aussprache, Vokalismus und Betonung der lat. Spr.* Edit. 2. Tom. I, pag. 642—643.

[2]) Id. loc. cit. pag. 481.

trebuit să resulte cu necesitate forma actuală *teáră*. Dară cum stă cu forma *tară* cu *a*, citată de d. Cihac? Respunsul este de tot uşor.

In dicţionarul criticului meu esistă numai forma *teáră* cu diftongul *ea*, dupăcum esistă şi in gura poporului român. De oare-ce insă cuvêntul turcesc *târ* conţine vocala simplă *â* (adică un *a* lung), şi fiindcă eu in nota citată am numĕrat pe lângă trecerea lui *a* din pol. *gara* in diftongul *au* şi schimbarea vocalei *â* din turc. *târ* in diftongul rom. *ea* la „enigmele fonologice ne mai pomenite in istoria limbii române“, deaceea d. Cihac ĕşi aduce deodată aminte, că pe lângă forma *teară* cu *ea* mai esistă şi forma *tară* cu *a*. Se vede că d. Cihac posede o aducere aminte, care lipseşte cu desevĕrşire la toţi ceilalţi români, şi eu sunt sigur, că, dacă aş numĕra intre enigmele fonologice ale limbii române şi aninarea unui *ă* eufonic la finea cuvêntului turc. *târ*, memoria d-nului Cihac ar fi in stare să scoată la ivală şi o formă rom. *tar*, numai pentru ca să ne probeze, că femeile române au invĕţat a ţese de la turci.

Semnul ^ deasupra unei vocale române arată, că acea vocală se citeşte intunecat ca ѫ din ortografia cirilică. Ştiind totodată, că şi turcii posed acest sunet intunecat, şi că d. Cihac inseamnă o vocală lungă prin o liniuţă orizontală deasupra vocalei, am crezut, că *â* din cuvêntul turc. *târ*, citat in dicţionarul d-lui Cihac, trebue citit ca rom. *î*, şi deaceea am scris: „*â* (=rom. *î*)“. Eată ce gălăgie grozavă face criticul meu faţă cu această scăpare din vedere a mea: „Pe lângă aceste, de unde a luat d. Burlă, că turc. *a* lung (*â* sau *ă*)[3]) este=rom. *î*; până acum am ştiut, că numai turc. *i* lung in —*lîc*, *lîă* etc. este=rom. *î*. Espunerea d-lui Burlă, că turc. *â* este rom *î* ar fi negreşit o enigmă fonologică ne mai pomenită in istoria limbii române, pe care a deslegat o insă d-nialui“. Deşi greşala comisă de mine a fost causată de d-nul Cihac prin transcrierea lui *a* lung prin *â* in loc de $\bar{a}$, totuş mĕ simt prea fericit de a-i putè da dreptate criticului meu măcar in casul lui „*â* (=rom. *î*)“.

In urmă d-nul Cihac zice: „Teară=urzeală este şi va remânè dară un cuvênt de origine *turcească* ear nu latină!“ Da, aşa ar fi, dacă ne-ar fi permis pe de-oparte de a schingiuì legile fonologice alelimbii române după placul nostru subiectiv, eară pe de altă parte de a restălmăcì insemnările cuvintelor şi de a inventa prin un hocus-pocus filologic forme de cuvinte române ne mai pomenite, ca *tară*, numai pentru a putè mijlocì trecerea fonologică de la turc. *târ* la rom. *teară*.

(Sfirşitul in n-rul viitor).*)

V. M. Burlă.

---

[3]) De sigur greşală de tipariu in loc de $\bar{a}$ cu semnul lungimii.

*) Din eroare s'au pus la articulul d-lui Burlă sfirşit in numerul acesta, căci sfirşitul va urma in numĕrul viitor. Red.

Amintiri din Teatru.

(Scrisoarea intâ'a)

Iubite prietene,

Ţi-am tot făgăduit să-ţi insemnez odată pe hârtie, aşa cum le ştiu că s'a petrecut, anecdotele din viaţa actorilor şi teatrului nostru. Dar cum sunt eu, la făgăduială risipitor şi la 'mplinire sgârcit,— ba că astă seară să 'ncep negreşit să le scriu, ba că azi e marţi şi nu-i bine să incepi marţi seara, ba a doa zi este operă, ba toată săptămâna mi-e lene, — nu ţi le-am scris până acu. Insfirşit acuma m'am hotărit — pe semne deaceea se strică vremea; am să ţi le povestesc, dar ştii, aşa fără multă bătae de cap, — adică vreau să zic despre partea literară, — să le cioplesc ori să le mai pieptăn. Am să ţi le inşir care cum mi-o venì in gând, şi pe urmă tu, dacă vrei, să zici că te interesezi de comicăriile astea, aranjază-le cum ţi-o plăcea.

Să 'ncep? — Eaca.

— Seara când are să joace, işi aduce fiecare actriţă slujnica cu ea, ca să o aibă de ajutor la imbrăcat, — mai coase ici, mai prinde-mĕ dincoace mai trage-mi fusta, mai du-te de-mi adă un ciaiu, ori cere la cineva o ţigară de tutun pentru mine — ĕi trebue slujnică. — Stavreasca (Raluca) băgase de câteva zile o slujnică frumuşică şi nostimă, tĕnără şi plină de haz de ardeau in foc toţi actorii, toţi maşinistii, lampiştii, dulgherii, şi pompierii mai grozav ca toţi; că este şi aici ca 'n toată istoria universală un fel de ironie a soartii: nimeni nu s'aprinde mai grozav ca pompierii. Când ĕi trebuea Stavreaschii „madmoazela", madmoazela şedea la taifas printre culise. Intr'o seară, Stavreasca juca pe regina, — zeu nu mai mi-aduc aminte ce piesă era, — da ştiu că era regină. Pin actul al patrulea, era intr'o scenă revoluţie la poarta palatului. Stavreasca trebuia să intre repede, să zică câteva vorbe, să easă apoi in balcon ca să vază ce e jos, şi pe urmă să se intoarcă in scenă palidă şi desfigurată de groază, pentrucă a vĕzut cum ĕi sfăşie poporul pe fiu-seu. Şi aşa ca să facă mai mare efect, işi pregătise pudră fără roş ca să-şi dea pe obraz când o eşì in balcon. Vine actul al patrulea, se apropie replica, dă cutia cu pudră slujnicii in mână, şi cum declamă ea: „Madmoazelo, zice să nu care cumva să te deslipeşti de aicea, să faci bunătate să vii după mine, — ai inţeles? — dacă nu vrei să te scarmĕn!" Ĕi era frică, vezi bine, să nu se pomenească, tocmai când i-o trebuì pudra, că madmoazela e ear cine-ştie-unde. La replică, intră madam' Stavrescu in scenă. Cum intră, pocneşte in tot teatrul un ris ca de cine-ştie-ce comedie. Madam' Stavrescu se 'ncruntă, pune mâinile la piept cruciş, ridică ochii la cer, dramatică grozav, păşeşte rar spre rampă şi declamă foarte convinsă. Aşi! publicul dă nainte, ride cu hohot, incepe s'aplaude, ear ride şi ear ride şi ear aplaudă,... da ce chef! se sguduea policandrul. Madam' Raluca işi pierde cumpĕtul, — intâi nu ştia ce să crează — ĕi vine să cază de-a'n-picioarele şi-i trece ca fulgerul prin gând că i-a jucat-o Costandineasca (Blonda), cu care era certată, — a pus pe cineva să-i toarne o cabală. — Insfirşit cheful publicului mergea nainte; nu era chip să mai joace: face la dreapta'mprejur, prăpădită, cu nouĕ cuţite 'n inimă, ca să easă, şi când se 'ntoarce dă cu ochii, in scenă, de cine?... de madmoazela... Madmoazela era la spate, cu cutia cu pudră intr'o mână şi cu puful intr'alta, gata să-l aplice: intrase de la inceput după urma cocoanii Raluchii. Acuma inchipueşte-ţi ce grozăvenie de risete a fost in teatru când a vĕzut lumea că Stavreasca descopere taina nenorocirii ei. „Ce cauţi aici, mizerabilo?" ţipă Stavreasca desperată. — Publicul simte că-i explicaţie la mijloc şi tace deodată in perfectă unanimitate, par'că tot un pumn astupase toate gurile 'ntr'o clipă. — „Apoi nu mi-ai poruncit să viu după dumneata că mĕ scarmeni?" — Alt potop de risete şi de aplauze. Insfirşit Gatineau regisorul prinde de veste 'ntr'un târziu, ca totdeauna, şi strigă lui Petrache maşinistul să dea jos cortina. Peste zece minute s'a inceput ear actul, — da dramă a mai fost aceea? Trecea cât trecea, se stăpânea lumea câte nitel, şi ear pufnea ori unul din galerie, ori chiar un actor, şi să te mai ţii apoi toată lumea, adică toată lumea afară de Stavreasca firească, care era in adevĕr a mai dezolată regină. — După ce a scărmănat-o pe Liza, că Liza o chema

pe madmoazela, i-a dat drumul a doa zi, şi s'a 'mpăcat şi cu Blonda; că la repetiţia de dimineaţă neapărat s'a vorbit tot de comedia de cu seara, şi din vorbă 'n vorbă, Blonda (ea nu fusese seara la Teatru) a zis către Dragulici: „Biata Raluca, auzi biata fată ce nenorocire, să-i strice scena unde joacă ea aşa de bine!“ Raluca a auzit-o, a uitat că sunt certate şi a luat-o gura pe dinainte: „Inchipueşte-ţi, dragă, tocmai scena pe care contam!“ Aşa, s'a rupt ghiaţa, şi s'au făcut ear prietene bune ca şi mai nainte. — Asta era intr'o luni dimineaţa; pe vineri sau sămbătă seara s'au certat ear pentru că Raluca a pretins dela direcţie să-i dea intr'o piesă nouă un rol pe care-l „crease“ Blonda.

— Intr'un an cădea Crăciunul sămbătă — norocul lui Franchetti, era zioa Operii. Se dedea „Trovatore“. De pe la şase ciasuri gemea galeria de mitocănime, — chefuiţi ca la orice praznic. Pe atunci, cântau Patierno, Bianchi şi baritonul nu mai ţiu minte cum il chema—un nume italienesc strașnic — Crampampolini, cam aşa ceva, — dar cânta bine. Teatrul era plin. Patierno era bine dispus, Bianchi era după masă, aprinsă la faţă şi apilpisită, şi *signor* Crampampolini mâncase *in compania dell i Bianchi*. A mers terzetul final din actul intaiu admirabil, un *brio* rar. Tot teatrul aplauda nebuneşte, galeria era entusiasmată: „Bis! bis!“ Terzetul merge a doa oară şi mai bine; toată lumea chiamă de doĕ ori, de trei ori pe cântăreţi; apoi incep unii a patra oară, sala toată se ia după ei; după aceea câţiva mai cearcă să cheme încă odată, dar nu isbutesc; se mai aud aşa sporadic ici şi colo câteva bătăi in palme ostenite şi fără resunet — şi insfirşit un glas mitocănesc din galerie porneşte *risolutto fortissimo*: „Bravo! *Pascali! Matilda! Dimitriade!*“ — Inchipueşte-ţi....

— A doa seară, duminică, mitocănimea era ear in pĕr la teatru. Se juca „Amicii falsi“ — „Nos Intimes“ a lui Sardou. — Se făcuse pe semne abuz la casă, se vĕnduserĕ mai multe bilete decât prescrie regulamentul, că erau in galerie, pe neminţite, aproape trei mii de mitocani: vorbeau, rideau, se certau, se loveau, şedea unul peste altul, ţipa unul strivit, făcea chef ĕilalţi — era ceva nespus. Când să se ridice perdeaua, unul din loja din dreapta a galeriei incepe să strige vesel către altul din loja din faţă: „Niţă al Zamfirii! Niţă al Zamfirii vĕduvii!“... Dar Niţă, „Uite mă! zice către altul de lângă el, vezi tu, nene, mitocanii din Tirchileşti şi de pela Bonaparte, a inceput şi ei să vie la Teatru... oleu!“ Şi apoi se'ntoarce către cel de-l chemase: „Mă părlitule, ai luat peatră 'n gură când ai intrat inăuntru!“ Niţă era umblat pe la Teatru, om din Duşumea; pe semne că cel din Tirchileşti atunci venea intăia oară. — A inceput lumea să rză, — dar a trecut asta şi s'a ridicat perdeaua. Sgomotul din galerie nu contenea, aşa că nu se mai auzea nimica dela actori. Tudoriţa Pĕtraşcu juca pe băiatul lui Marécat. Când să se isprăvească actul intăiu, Niţă al Zamfirii arată aplecat peste galerie pe Tudoriţa şi zice tovarăşului de lângă el: „Vezi tu, vere, băiatul ĕla e fată mare, zĕu!“ Se porneşte lumea pe un ris... Am plecat rizĕnd din sală să trag intre acte o ţigară cu actorii. Când am intrat pe scenă am dat cu ochii intăi de Dragulici. „Ce-a zis de Tudoriţa mitocanul? — Explica, zic, la altul că e fată mare — Auzi dumneata, zice Dragulici, auzi ce ruşine pe biata Tudoriţa după atăţia ani de carieră!“ — Adevĕrul e că Tudoriţa plângea de ruşine.

— Solomonescu era şi cântăreţ la „Biserica-dintr'o-Zi“ şi artist dramatic. Dimineaţa, după biserică, se punea la zacuscă, se stropea bine şi se scula tocmai seara ca să meargă la Teatru. După Teatru mânca scumbrii şi bea, la Vasile Băcanul, „la Garibaldi“, cu Dragulici până să toace popa Petrache. Solomonescu işi cam confunda, cu programa asta de viaţă, dimineţele cu serile şi serile cu dimineţele; la biserică işi dedea in petecul declamaţiei şi la Teatru in petecul isonului. In „Roza magică“ („Pied de mouton“) Solomonescu juca pe Alguazilul. Intr'o scenă vine alguazilul, la ordinile lui don Nigodinos, să aresteze pe logodnica fugară cu altul. In scenă era don Nigodinos, (ĕl făcea Dragulici) Lăzărilă (Caragiale Iorgu) Solomonescu şi părechea amorezaţilor. Dragulici zice: „Ha! ha! eaca porumbiţa! fă-'ţi datoria om al legii.“ Da Solomonescu incepe ca la ohtoic: „Seniorina, te somez să te intorci la casa părintească. — Din inimă vorbeşte poliţaiul ĕsta, stăpâne.“ zice Caragiale. „Da (rĕspunde, afară din text şi serios, Dragulici) din inimă, din inimă, numai cam pe nas!“

— Solomonescu mai avea pĕcatul că nu putea pronunţa niciodată curat numele străine şi neologismele, trebuea neapărat să le pocească. Stefan Mihaileanu se supĕra grozav de incapacitatea lui Solomonescu. — Odată juca nenea Stefan pe Cromwell in „Muschetarii“ de Dumas, şi Solomonescu pe un ofiţer de gardă in tabĕră. Ofiţerul intră in cortul lui Cromwell şi strigă: „Generale! generale! a sosit *bastamentul!*“ Publicul incepe să riză; da nenea Stefan indignat se ridică de pe scaun pripit ca să dea o lecţie colegului: „Mizerabile! vorbeşte frumos! uiţi că te afli in faţa generalului *Croncovel!*“ Publicul a aplaudat frenetic. Pănă acuma nenea Stefan, cănd imi povesteşte intămplarea, care o ştiu eu destul de bine, că eram in teatru atuncea seara, imi zice: „Dacă nu-mi venea mie inspiraţie să improvizez vorbele alea, imi strica dobitocul toată scena!“

— Millo juca la Bĕrlad; avea in trupă şi pe Mincu; — nici nu pleacă Millo fără „Ţaţa Miţa“, aşa-i zic toţi lui Mincu. Intr'o seară se dedea „Millo-Director“; „Ţaţa Miţa“ juca pe Nastasache, dară era afumat rĕu. Cănd vine cu fişicul de cofeturi zice: „Domnule Director, mĕ rog, nu poftiţi un *bubon?*—Mulţumesc, dragul meu, zice Millo, mănăncă-l dumneata mai bine.“

— In Bĕrlad le mergea treaba rĕu de tot: datori la han, la birt, la chelneri, la toată lumea. Desperaţi, afişează pe „Jianul, căpitanul de Haiduci“ pentru reprezentaţia „de adio“, cu gănd că doar or umplè sala, să plătească ceva din datorii şi să plece in altă parte. Seara, teatrul gol. Millo juca pe Cărc-Serdar şi Mincu pe Ghincu, — ca de obiceiu. E o scenă unde Jianul scapă, şi Cărc-Serdar intreabă pe Ghincu: „Ce ne facem, măi Ghincule?“ şi Ghincu rĕspunde „Ştiu şi eu, Cărc-Serdare!“... Millo se uita p'in lojile şi scaunele goale trist. Vine scena: „Ce ne facem, măi *Mincule?*“ intreabă Millo distras. — „De! ştiu şi eu, *Musiu Millo!*“ rĕspunde Ţaţa Miţa.

— Odată ear, Dragulici juca, intr'o farsă din franţuzeşte, pe un burghez bogat, zăpăcit de amor, care urmăreşte din oraş in oraş, din han in han, pe amoreaza lui trădătoare. Dragulici se făcuse gras şi burtos; işi pusese pe păntece vre-o trei perne mari se 'ncinsese peste ele şi se 'mbrăcase pe deasupra. In piesă vine la un loc o scenă, unde aleargă de colo pănă colo burghezul prin odăile dintr'un otel, ese pe uşe, intră pe fereastră, dă pin sobă, crezĕnd c'a dat aci-aci de urma femeei. In infierbinţeala alergăturii, ĕi plesneşte lui Dragulici brăcinarul şi incepe să-i cază pernele. Se porneşte publicul pe ris, dar Dragulici nu se lasă pănă ce n'ajunge iar la cea din urma expresie. Tocmai trebuea să se lase cortina. In actul următor, vine Dragulici ear să-şi caute amoreaza, şi dă de unul fioros, un colonel de dragoni, cu care e in rol că trebue să se apuce la ceartă. „Ce cauţi aicea, domnule?“ se rĕ teşte la el militarul. „Lasă-mĕ, domnule, zice Dragulici; imi caut burta!“

— Dela Dragulici să sar la Iorgu Caragiale, cel mai apropiat confrate al lui, prieteni şi amundoi tovarăşi atăta vreme. Acu trei ani, pe vară, lui Caragiale i-a venit iar furia să joace, — că acuma este comisar comunal la hala din piaţa mică — Despre ocupaţia lui de astăzi şi cădere din gloria artistică trecută — aşa zice el — a făcut Iorgu, intr'un moment de inspiraţie, un cuatren liric, cam aşa:

„Dup' atăţi ani de fală,
De artă, poesie,
Mĕ vĕz vătaf la hală
Peste măcelărie.“

...Dar să nu'mi uit vorba. Acu trei ani, pe vară, ia cu chirie grădina de pe podul Mogoşoaei, peste drum de casele lui Nicolescu, unde a fost clubul militar, şi o botează grădina „Basarabiei“, — era tocmai in toiul retrocedării; — işi organizează o trupă cu vreo patru actori şi vreo doĕ actriţe de provincie şi incepe reprezentaţiile. Intr'o sămbătă seara, era şi sĕrbătoare, juca „Adam şi Eva“. Grădina era plină, mai ales de ovrei. Iorgu n'avea rol, se primbla prin grădină ca să se bucure de succes. Grădina, cum e aşezată, nu e tocmai loc potrivit de teatru; cu sgomotul trăsurilor de pe podul Mogoşoaii, nu poate publicul auzì nimica de pe scenă. — Era tocmai monologul Satanei. Satana, se vedea că dă din măini, din picioare, din buze, dar graiu de loc. — Un ovreiu dela locul din urmă,

tocmai de lângă zidul care dă'n pod, il vede trecênd pe Iorgu şi-l chiamă: „Domnule Caragiale, ... domnule Caragiale! eu n'avuz nimica, dracul ala vorbeşte prea incet. — Strigă-i să vorbească mai tare," zice Iorgu ovreiului şi pleacă. „Mai tare! mai tare!" strigă ovreiul. Degeaba. Ear: „Domnule Caragiale,... domnule Caragiale! — Ce pofteşti, nene? — Nu m'avude! — Apoi dacă nu te-*avude* dracul pe dumneata, cum vrei să-l *avuzi* dumneata pe el?" — A remas ovreiul deodată strivit de logica lui nenea Iorgu, dar pe urmă s'a desmeticit şi nu s'a lăsat. „Domnule Caragiale,... domnule Caragiale! Apoi nu mi-o plătit el sa m'avudă, eu am plătit să-l avuz pe el." Iorgu vĕzĕnd că n'o scoate la capĕtăiu cu ovreiul, ĕi zice: „Lasă nene, nu vezi dumneata ce sgomot e afară; mai aibi şi dumneata răbdare până la Sfântul Dumitru păn' ne-om muta de aici." — Era pela Sfântul Ilie

Dar căte încă n'am să-ţi mai spun despre Caragiale şi Dragulici. Viaţa lor e un dosar colosal de anecdote. — Da acu mĕ opresc aici, că mi-a cam obosit memoria Peste vreo căteva zile, când oiu avea iar vreme, — nu-ţi făgăduesc când, pentru ca să mĕ pot ţinè de cuvĕnt — ţi-oiu povestì mai departe. Al tĕu

Luca.

POESII.

FERICIREA.

Stăteai cole lângă mine
Cu cântări mĕ desmerdai,
In extas priveam la tine,
O vedenie-mi păreai.

Tu, ştiind ce-mi vrea gândirea,
Mi-ai zis vorbele cereşti:
„Când găsì-vei fericirea
„Mie să mi-o dăruesti".

Trecù mult deatunci iubită,
Tu te-ai dus, eu cat mereu
Fericirea negăsită,
Nu ştiu unde-i plaiul seu.

Dar in lunga-mi cercetare
Mi-amintii de-al tĕu suris,
De-ai tĕi ochi, de-a ta cântare,
De-al iubirii noastre vis;

Şi-am oprit din sbor gândirea
Şi-am venit să te vestesc,
Că ştiu unde-i fericirea,
Dar nu pot s'o dăruesc!

CAND INIMA-MI TRESARE...

Când inima-mi tresare de-un cânt de fericire,
Şi când de tine-aproape imi dai din viaţa ta,
Când intreg universul e 'n vesela-ţi privire,
Şi nesfirşitul tainic e in dragostea mea;

Când ard de dor, ş'aş spune gândirea-mi fericită,
Şi multe, multe visuri aş vrea să-ţi povestesc,

Atunci un vĕl se pune pe mintea mea uimită,
Şi 'n loc de mii cuvinte zic numai: *te iubesc!*

N. Volenti.

IN POEANA.

Se 'ntinde in pădure poeana tăinuită
Cu earba smălţuită de mii mărgăritari,
Şi depărtat de a lumii necazuri şi ispită
Mă 'ncunjură largi ziduri de brazi şi de stejari.

Deasupra mii de stele pe ceruri se adună,
Prin urieşii arbori un brad a apărut
Cu fruntea 'nfiăcărată de-o magică cunună:
A lunei chip de aur prin crengi a străbătut.

Poeana străluceşte de-o tainică lumină,
In mrejele de raze ce 'n sinu-i se cobor
Un vĕnt uşor adie şi printre frunzi suspină,
Prin crengile-aurite trecĕnd incetişor

Şi arborii vibrează şi vĕntul se măreşte,
Un freamĕt fără samĕn pădurea a incins,
Şi bradul par'că geme, stejarul se jăleşte
Şi tufele umbroase de-un tremur s'au cuprins.

Şi şoapte ne-auzite şi sunete divine
Din inima pădurii pornindu-se tot cresc,
Şi se ridic cu vuet spre sferile senine
Umplĕnd intreg vĕzduhul de-un cănt dumnezeesc.

Poeana par'că simte şi 'ncet par'că invie
Stejarii ca şi brazii ieu chipuri de balaur,
Ş'alunecă din umbre o umbră argintie
Cu faţa ei cerească, prin razele de aur.

SE 'NTOARCE PRIMAVARA.

Se 'ntoarce primavara cu vechea-i strălucire,
Pe ape, văi şi codri, pe munţi in nesfirşire
S'aude vechiul cănteс ce prin vĕzduh resună,
Cănd raze inmiite păměntul incunună.

Pădurea cea bĕtrănă, ca in trecut apare
Cu-a paserilor cuiburi ş'a umbrelor comoare,
Ear munţii cei fantastici, o clipă inălbiţi
In haina lor străveche, se 'ntind nemărginiţi.

Şi ziua e ferbinte şi noaptea-i earăş caldă,
Şi arborii in frunze in umbre ear se scaldă,
Şi riul ear şopteşte bĕtrănele poveşti
Sorbind in a lui valuri luminile cereşti.

Şi 'n tainica poeană, din nou luna bălae
Revarsă printre frunze cerească ei văpae;
Şi vechea ei zimbire şi vechile luciri
Imi amintesc cu jale trecutele iubiri!

NIMIC EU NU-TI VOIU ZICE.

Când imbătat de jalea unei iubiri nebune
Spre tine, cu 'nfocare privirea mea ridic,
Când lunga suferință, când dorul mĕ repune:
Nimic eu nu-ți voiu zice, tu nu vei ști nimic!

Când plâng a mea junie, și prins de nălucire
Sărut urma ce lasă piciorul tĕu cel mic,
Aprins de-a mea durere, in desnădĕjduire:
Nimic eu nu-ți voiu zice, tu nu vei ști nimic!

Și când sosì-va timpul, ca'n ciasul de pe urmă
Să-ți spun a mele chinuri și 'ngenunchind să-ți zic:
O viață pentru tine, privește cum se curmă:
Nimic eu nu-ți voiu zice, tu nu vei ști nimic!

Și trupu-ți alb ca neaua și cald și plin de viață
Și chipul de statue și sinul tĕu plăcut,
Și toate-a tale grații și toat' a lor dulceață,
Pămĕntul le va stringe in brațele-i de lut.

Apropie-a ta buză cu dulcele-i surise
Și pĕrul ca o mantă aruncă-l imprejur,
Deplina fericire in brațele-ți deschise
La sinul tĕu de zină, eu voiu găsì, iți jur!

Să nu avem nădejde in lumi ce au să vie!
Din clipele iubirii un raiu noi am urzit,
Mai dulce decât pacea din lunga vecinicie
Cu recea-i nesimțire și somnu-i adăncit!

Și dac' a morții mănă s'ar arĕta in zare,
Când ultimul adio la peptu-ți voiu lua,
Prea mare va fi dorul, iubire-a fi prea mare,
Ca 'n ciasul de pe urmă s'avem ce mai spera.

DIN TRECUT.

Și ochii tĕi de pară ș'a lor priviri senine
S'or stinge ca lumina când noaptea s'a intins;
Și dulcile comoare din buzele-ți divine
Perì-vor ca și roza ce vĕntul a surprins.

Și pĕrul tĕu cel mândru și negru ca o noapte,
Ca noaptea spre sfirșite, in tainĕ va albì,
Și glasul tĕu de ânger și-a tale blânde șoapte
In murmurul naturei, de veci s'or prăpădì.

DIN RESBOIU.

S'au dus iluzii blânde, visări inșelătoare,
Ca dalbele fantasme ce 'n noapte se ivesc
Și te lovesc o clipă cu-a lor aripi ușoare,
Ș'apoi se mistuesc,

Și cum in nopți de aur, nemărginita fire
S'afundă 'n intunerec când luna a plecat:
Astfel și al meu suflet la cruda-i despărțire
Adânc s'a'ntunecat.

Şi cum a ei podoabe natura işi preface,
Când hobotul de noapte o a invĕluit,
Şi 'n mreji posomorite intunecată zace
In somnu-i adăncit.

Astfel cu-a ei plecare, a inimii comoare
Aprinse de scânteia cereştilor iubiri,
Au fost inăduşite de chinuri, griji amare
Şi desnădĕjduiri.

Dar calcă in picioare pasiunile nebune!
N'auzi? intreg vĕzduhul de arme-a resunat,
Oştirile române ca'n vremile străbune
Stau gata de luptat.

Te scoală! mergi la luptă, cu fală te 'ncununĕ
Şi'nvinge-a tale doruri, isvoare de căinţi,
Şi'ncepe-o nouă viaţă, purtând dalba cunună
A două biruinţi.

Sau nu! mai bine moartea răpede-te de cată,
Căci ĕţi aduce pacea pe mănile ei reci,
Şi 'ncepe-o nouă viaţă, mai dulce, mai bogată
In viaţa cea de veci!

DESNADEJDUIRE.

Când pe sub bolţi de frunze imi juri cu glas ferbinte
Credinţă fără margini şi vecinice iubiri,
Priveşte 'n jur de tine: te 'ncunjură morminte
Şi-ţi spun de trăinicia lumeştii fericiri.

Când ochiul tĕu s'aprinde şi-mi juri cu infocare
O vecinic 'amintire ca vecinicul amor,
Priveşte: ici şi cole de-abia căte o floare
Mai creşte pe locaşul acelor care mor.

Şi când imi zici: sperează in lumi ce au să vie,
Şi imi arĕţi in taină locaşul ăngeresc,
Nu vezi cum mii de stele pe bolta albăstrie,
Zimbind de-a ta speranţă, mereu se risipesc?

N. Xenopol.

VENATORII.

(Poveste).

Colo'n valea inverzită
Şi cu flori impodobită
O copilă odihnea,
Şi din dalbe floricele,
Ghiocei şi viorele,
O cunună impletea.

Din pădurea 'nvecinată
Vĕnătorul se arată,
Alergând după vĕnat;
El s'apropie ş'o vede,
Ochilor mai că nu crede,
Şi s'opreşte fărmecat...

Dintre arbori de odată
Il isbeşte o săgeată

Pe sĕrmanul vĕnător.
Ear colo in depărtare,
Epuri, vulpi şi căprioare
Stau şi hohotesc in cor...

.....

Spun, c'atunci din intămplare
Cu arcul la vĕnătoare
Micul Amor a eşit,
Şi mai spun, că o săgeată
De măna lui indreptată
Niciodată n'a greşit.

AMOR SI URA.

Ah, mult amor in ochii tĕi
Odată am citit!
Şi i-am crezut, şi i-am iubit,—
Dar ochi-ţi au mințit.

Dar dacă tu in ochii mei
Acuma ai privi,
Intr'ĕnşii ură ai citi,—
Şi ochi-mi n'ar minți

A. I. Castor.

BIBLIOGRAFIE.

Lecţiune de deschidere a cursului de Zoologie şi Botanică de la Universitatea din Iaşi de Victor Pompilian, profesor suplinitor la Facultatea de Ştiinţe din Iaşi. Iaşi 1880. O broşură de 19 pg

Manual de Istorie Universală eclesiastică de George Aramă. Partea I Istoria veche. Iaşi 1880. Un volum de 90 pg.

Aritmetică. Exerciţii practice, pentru anii din urmă ai şcoalei primare de Ioan Dariu. Braşov, 1881. Un volum de 88 pg.

Statistiea urbei Ploeşti cu o descriere a Ploeştilor şi in scurt a Judeţului Prahova de I. C. Gărleanu. Ploeşti 1880. O broş. de 39 pg.

Expunerea Situaţiunii plasei Sulina jud. Tulcea de Stefan Sturza administr. o broşură de 55 pg. Tulcea 1880.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui I. Ol. in I. In urma respunsului nefavorabil la traducerea d-v. aţi crezut in sfirşit că nu-i bună. Cu părere de rĕu trebue să vĕ recomendăm şi in privinţa poesiilor originale tot o asemine credinţă.

D-lui I. Pr. Pr. in P.-St. Puteţi să fiţi *un individ care tinde spre adevĕr*, dar de *enunciaciuni* ca *Strevaiul* apĕră-ne şi ne ferească părinte!

D-lui Gh. Ar. in H. Subiectul ăncă neisprăvit, nu se poate publica, deci puteţi să ne multămiţi, că v'am scutit de osteneala de-a-l continua.

D-lui M. H. in Berh. „Poftesc..." Ciudate pofte mai aveţi d-voastră!

D-lui E, N. U. Cu tot *spiritul inteligent*, s'a respins.

Red

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Naţională.

Anul XIV. — No. 11. 1 Fevruarie 1881.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

SCRISOAREA INTAIA.

Când cu gene ostenite sara suflu 'n luminare,
Doar ciasornicul urmează lung'a timpului cărare
Căci perdelele'ntr'o parte când le dai, şi in odae
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpae,
Ea din noaptea amintirii o vecie'ntreagă scoate
De dureri, pe care insă le simţim ca'n vis pe toate.

Lună tu, stăpân' a mării, pe a lumii boltă lunecì
Şi gândirilor dând viaţă, suferinţele intuneci.
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Şi căţi codri-ascund in umbră strălucire de isvoară,
Peste căte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate!
Căte ţermuri inflorite, ce palate şi cetăţi,
Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi!
Şi in căte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Căte frunţi pline de gânduri, gânditoare le priveşti!
Vezi pe-un rege ce 'mpănzeşte globu 'n planuri pe un veac,
Când la ziua cea de mâne abia cuget'un sărac...
Deşi trepte osebite le-au eşit din urna sorţii
Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii;
La acelaş şir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!

Unul caută 'n oglindă, de 'şi buclează al său păr;
Altul caută in lume şi in vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le insamnă pe răboj;
Eară altu 'mparte lumea de pe scândura tărâbii
Socotind căt aur marea poartă 'n negrele-i corâbii;
Ear colo bătrânul dascăl cu-a lui haină roasă 'n coate
Intr'un calcul fără capăt tot socoate şi socoate
Şi de frig la piept şi 'nchee tremurând halatul vechiu
Işi infundă gâtu 'n guler şi bumbacul in urechi,
Uscăţiv aşa cum este, gârbovit şi de nimic,
Universul fără margini e in degetul lui mic;
Căci sub frunte-i viitorul şi trecutul se incheagă
Noaptea-adânc'a veciniciei el in şiruri o desleagă;
Precum Atlas in vechime sprijinea ceriul pe umăr
Aşa el sprijină lumea şi vecia intr'un număr.

Pe când luna străluceşte peste-a tomurilor bracuri
Intr'o clipă-l poartă gândul indărăt cu mii de veacuri,
La 'nceput pe când fiinţă nu era nici nefiinţă,
Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă,
Când nu s'ascundea nimica, deşi tot era ascuns...
Când pătruns de sine insuş odihnea cel nepătruns.
Fù prăpastie? genune? Fù noian intins de apă?
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă,
Căci era un intunerec ca o mare făr' o rază,
Dar nici de văzut nu fuse şi nici ochiu care s'o vază.
Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface
Şi in sine impăcată stăpânea eterna pace!..
Dar deodat'un punct se mişcă... cel intăiu şi singur;
Eată-l
Cum din chaos face mumă, eară el devine Tatăl...

Punctu-acela de mişcare mult mai slab ca boaba spumii
E stăpânul fără margini peste marginile lumii...
Deatunci negura eternă se desface in fâşii
De atunci resare lumea, lună, soare şi stihii...
De atunci şi până astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Şi in roiuri luminoase isvorind din infinit,
Sunt atrase in viaţă de un dor nemărginit.
Ear in lumea asta mare, noi copii ai lumii mici,
Facem pe pământul nostru muşunoae de furnici;
Microscopice popoare, regi, oşteni şi invăţaţi
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.
Mulţi de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul
In acea nemărginire ne'nvărtim uitând cu totul
Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
Că 'ndărătu-i şi 'nainte-i intuneric se arată.
Precum pulberea se joacă in imperiul unei raze,
Mii de fire viorie ce cu raza incetează,
Astfel, intr'a veciniciei noapte pururea adâncă,
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă...
Cum s'o stinge, totul piere; ca o umbră 'n intuneric
Căci e vis al nefiinţii universul cel chimeric...

In present cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte,
Ci 'ntr'o clipă gându 'l duce mii de veacuri inainte,
Soarele ce azi e mândru el él vede trist şi roş
Cum se 'nchide ca o rană printre nori intunecoşi,
Cum planeţii toţi ingheaţă şi s'asvărl rebeli in spaţiu
Ei, din frânele luminii şi ai soarelui scăpaţi
Ear catapeteasma lumii in adânc s'au inegrit
Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au perit.
Timpul mort şi 'ntinde trupul şi devine vecinicie
Căci nimic nu se intâmplă in intinderea pustie
Şi in noaptea nefiinţii totul cade, totul tace,
Căci in sine impăcată reincep' eterna pace...
. . . . . .

Incepând la talpa insaşi a mulţimii omeneşti
Şi suind in susul scării pân' la frunţile crăeşti,
De a vieţii *lor* enigmă ei vedem pe toţi munciţi
Făr' a şti să spunem care ar fi mai nenorociţi...
Unul e in toţi, tot astfel precum *una* e in toate;
De asupra tuturora se ridică cine poate,
Pe când alţii stând in umbră şi cu inima smerită
Neştiuţi se pierd in taină ca şi spuma nezărită
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor *ei* sau ce gândesc...?
Ca şi vântu'n valuri trece peste traiul omenesc.

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?
Nemurire se va zice. Este drept că viaţa 'ntreagă,
Ca şi edera de-un arbor, de-o idee i se leagă
„De-oiu murì—işi zice'n sine—al meu nume o să-l poarte
„Secolii din gură'n gură şi l'or duce mai departe
„De a pururi, pretutindeni in ungherul unor creeri
„Şi-or găsì, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!
O sermane! ţii tu minte câte'n lume-ai auzit,
Ce-ţi trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puţin. De ici, de colo de imagine-o fâşie
Vre o umbră de gândire, ori un petec de hârtie,
Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s'o pătrunză cum a fost?
Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Pintre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac,
Aticismul limbii tale o să-l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ţi l'o sufla din ochelari,
Şi te-o stringe'n două şiruri, aşezându-te la coadă,
In vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poţi zidì o lume 'ntreagă, poţi s'o sfărimi... ori ce-ai spune,
Peste toate o lopată de ţărină se depune.
Mâna care-au dorit sceptrul universului şi gânduri
Ce-au cuprins tot universul incap bine 'n patru scânduri...
Or să vie pe-a ta urmă in convoiu de'nmormântare,
Splendind ca o ironie, cu priviri nepăsătoare...
Ear deasupra tuturora va vorbì vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el.

Sub a numelui tĕu umbră. Eată tot ce te aşteaptă,
Ba să vezi... posteritatea este încă şi mai dreaptă.

Neputĕnd să te ajungă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplauda de sigur biografia subţire,
Care s'o'ncerca s'arĕte că n'ai fost vr'un lucru mare,
C'ai fost om cum sunt şi dĕnşii... Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dĕnsul. Şi prostatecele nări
Şi le umflă ori şi cine in savante adunări
Cănd de bine se vorbeşte. S'a'nţeles de mai nainte
C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte.
Astfel incăput pe măna a ori cărui te va drege
Rĕle-or zice că sunt toate căte nu vor inţelege...
Dar afară de acestea, vor căta vieţii tale
Să-i găsească pete multe, rĕutăţi şi mici scandale,
Astea toate te apropie de dĕnşii... Nu lumina
Ce in lume-ai revĕrsat-o, ci pĕcatele şi vina,
Oboseala, slabiciunea, toate rĕlele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mănă de pămĕnt,
Toate micele mizerii unui suflet chinuit
Mult mai mult či va atrage decăt tot ce ai găndit.
. . . . . .

Intre ziduri, pintre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare,
Şi din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate;
Amorţită li-i durerea, le simţim ca'n vis pe toate,
Căci in propria-ne lume ea deschide poarta'ntrării
Şi ridică mii de umbre după stinsul luminării...
Mii pustiuri scănteiază sub lumina ta fecioară
Şi căţi codri-ascund in umbră strălucire de isvoare!
Peste căte mii de valuri stăpănirea ta străbate
Cănd pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate,
Şi pe toţi ce'n astă lume sunt supuşi puterii sorţii,
Deopotrivă-i stăpăneşte raza ta şi geniul morţii!

M. Eminescu.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

VII.

Iubite amice,

Tu ştii ca şi mine că a fost un timp cănd trebuea mare indrăzneală şi abnegaţiune unui român ca să cugete naţionalitate şi libertate; pentru aceasta ĕi trebuea mai intăi să renunţe la ori ce favoare, la ori ce solicitudine, la ori ce dreptate chiar din partea guvernului, să inchee pact cu persecuţiunile, cu exilul şi cu proscripţiunea; să lase ori ce speranţă;—fericit acela care-şi putea conserva afecţiunile familiei, căci pănă acolo mergea goana incontra acelor care indrăzneau să easă din rănduri. Acei care se hotăreau să vorbească sau să scrie despre drepturile românilor, despre viitorul şi despre speranţele lor, să pomenească măcar de desfiinţarea robiei, de improprietărirea clăcaşilor, de incetarea protectoratului, de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valachia, să critice nedreptăţile şi prevaricaţiunile in justiţie şi in administraţie, trebueau să se ducă peste ţeri şi peste mări, să se ascundă şi să-şi schimbe numele, căci altfel să espuneau a fi trimişi să-şi spăsească sentimentele şi indrăzneala in vre-o temniţă sau cel puţin in vre-o mănăstire. Noi am apucat timpuri grele, pe cănd Cămpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu, se pocăeau la Plumbuita,

la Snagov, la Mărgineni și in oenile de la Telega, topindu-și sănătatea și averea.

Acum lucrurile s'au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condeiu *patrie*, *libertate*, *egalitate*, *independență;* a incrimina și a batjocori pe acei care nu trec peste marginile moderațiunii, a bunei cuviinți și a modestiei, a acuza de trădători pe oamenii cei mai devotați binelui țerei, a-i trata in mod ireverențios, a-i lovì și a-i insulta, nu numai că nu este periculos, dar este glorios și chiar bănos. Apoi când invățăerea patriotică trece peste fruntarii, peste Carpați sau peste Hem, ea dă drepturi netăgăduite la sinecuri bine plătite, la misiuni cunoscute sau necunoscute in buget.

Ceea ce era pagubă odinioară a devenit speculă și profit și numĕrul infocaților crește in proporțiune cu incurajarea ce găsesc și de la public și de la guvern Lac să fie, broaște multe! zice proverbul; persecutările și invectivele au remas partea acelora care nu se sue pe streșină ca să strige la patriotism sau care nu se asociază cu acei care practică calomnia și injuria in favoarea vreunui partid colorat și asupra acelor care s'ar mulțămì cu mai puțină ostentațiune, cu mai puțină fanfaronadă și cu ceva mai multă incurajare dată literelor științii și artelor, ceea ce ne ar face să aducem și noi contingentul nostru la opera cea mare a civilisațiunii și ne-ar da drept la recunoștința națiunilor celor mari mai mult poate decăt vitejia soldaților noștri și sporiri de teritoriu.

Peste douĕzeci, cincizeci, o sută de ani poate că s'or găsì publiciști și istorici care să arĕte generațiilor viitoare in ce parte a fost mai multă și mai adevĕrată iubire de țară și să le indice drumul cel adevĕrat ce trebue să urmeze; pănă atunci insă meritul și gloria vor fi partea sbierătorilor și dibacilor și primejdia este mare.

Patrioții infocați nu asteaptă judecata istoriei, tari de sprijinul ce găsesc in opinia publică cea amețită și rătăcită și in partisanii ce-și fac prin fel de fel de mijloace, își apropriază toate faptele cele mari și frumoase ale națiunii, se proclamă oameni mari, își pun lauri pe frunte și cer să fie adorați.

„Revoluția bărbată-mio!“

zicea o cocoană când vorbea de revoluția din 1848. Eroul cu mantaua albă nu voea să recunoască că acea resculare, acel strigăt de durere și de indignare al națiunii era opera unei lucrări stăruitoare de mai multe generațiuni; in ingămfarea lui credea că inainte de dĕnsul nimic nu fusese și data Romănia și Romănismul numai de la venirea sa pe pămĕnt. Inainte de dĕnsul nici limbă, nici națiune nu esista int'acest colț al lumii, el lumina și patriotismul; afară de el numai intuneric și trădare! Își atribuea și-și apropria toate evenimentele politice in general, și revoluția de 1848 in special, dar in elasticitatea sa de convicțiuni trata acel mare și generos act al Romănilor de uneltire diavolească ori de căte ori trebile nu-i mergeau bine și pe unii din articulii programei națiunii ĕi atribuea unei negre tradări și unei țeseturi infernale in care incurca și incrimina pe Romănii cei mai ageri, pe acei a

căror viață fusese un șir neintrerupt de sacrificii și de devotament.

Astăzi partidele strigă in gura mare și fără rușine.

„Noi și numai noi ne iubim țara!“

„Noi și numai noi i-am dat libertate, ega„litate, unire, principe străin și posițiune po„litică și independentă!“

„Noi și numai noi am salvat-o de cei răi „și de cei vicleni!“

„Acei care nu cred ca noi și nu sunt cu „noi, sunt inimici ai Românilor și ai Româ„nismului, trădători, vânduți turcului, ungu„rului și englezului!“

„Când guvernul nu este in mâna noastră „toate merg rău, indată insă ce norocul ne „dă pe mână frânele statului, atunci intr'o „clipă, ca printr' un farmec lucrurile se „schimbă!“

„Increderea in viitor renaște, spiritele se „liniștesc!“

„Securitatea și justiția domnesc pretu„tindeni!“

„Tot Românul trăește bine la țară și in „oraș nesupărat și nebântuit, petrece cu por„țile și cu ușile deschise ziua și noaptea, „fără zăvoare la uși și la ferestre, fără pușcă, „fără pistol, fără temere de foc la clăi, la „magazii și la case!“

„Cai și boi nu se mai imbolnăvesc, nu „se mai fură din coșare nici de pe câmp; „epizotia intră in gaură de șarpe, lăcustele „fug peste Dunărea sau sboară pe deasupra „Carpaților, spicul grâului crește lung de-o „palmă și des ca pădurea, proștilor și beți„vilor le crește mintea de poți să-i faci și „ministri dacă vrei, copiilor le cresc con„deele ca să ne cânte nouă osanele și celor „care nu vin in numele nostru să asvârle „imprecațiuni și injurii!“

„Românii se inarmează, datoria flotantă „se stinge, financele prosperă și mai pre sus „de toate demnitatea țerii și drapelul na„țional se ridică din umilința in care au fost „târite de toți acei care nu erau noi. Lu„mea se liniștește indată ce Agenția Havas „și reporteri anunță Europei că ne-am suit „ear noi la putere.

„Iscălituri de oameni de toată vârsta cu „sutele și cu miile mărturisesc prin poște și „prin telegraf aceste fericiri, dând grație „cerului că ear i-a invrednicit Dumnezeu să „vază la putere pe oamenii de geniu și pe „patrioții cei mari care realizează aspirațiu„nile națiuniii.

„Tot ce s'a făcut mare și patriotic s'a „făcut de mine și prin mine, zicea mai de„unăzi o individualitate dibace, tot ce s'a „făcut fără de mine s'a făcut rău și trebue „stricat!“

Fatuitatea factioșilor și a demagogilor, a albilor și a roșilor este atât de mare și-i orbește și pe unii și pe alții până intr'atâta incât își atribue lor și numai lor evenimentele care au resultat din cause mari și complese la care ei au fost cu totul străini.

Publicul crezător și uimit se inchină când unora când altora; răii și trădătorii de eri devin geniuri bune și patrioți devotați de a doua zi până ce ear se intoarce sfera de es ceilalți deasupra, incât Românul ne mai

ştiind la ce Sfânt să se inchine ĕşi dă numele tuturor admiraţiunilor şi recunoştinţelor telegrafice.

Dorinţa ce are fiecare de a face să se crează despre sine că el şi numai el a făcut tot ce este bine, tot ce este mare, trage după dĕnsa necesitatea de a defăima pe ceilalţi de a inegrì in ochii naţiunii tot ce nu este el, şi a se pune ca singurul capabil curat şi bun. De-aici s'a născut şcoala calomniei şi a injuriei care a adus zizania, ura şi desbinarea, o şcoală a cărei adepţi pentru a populariza neadevĕrul şi eroarea nu-şi cruţă nici un sacrificiu, espresiunile cele mai batjocoritoare curg ca din isvor.

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderaţiunea şi modestia, de a pomenì de economii in finance, de a zice că progresul şi civilisaţiunea nu stă in instituţiuni care nu au alt scop şi alt resultat decăt de a satisface vanitatea, dacă denunţă vre-o abatere, sau nu aprobă persecuţiuni nedrepte, conspiraţii inventate, presupuneri şi acusaţiuni infamante, indată o sută de condee şi mii de limbi tabăresc pe dĕnsul, ĕl denunţă opiniunii ca vĕndut străinului, ca om cu inimă neagră, inimic al măririi şi al gloriei nationale; dacă zice cuiva că s'a abătut de la principiile cele adevĕrate, de la principiile acele pe care le susţinea eri cu tărie şi cu talent şi că apăra reteveiul lui P. T., lui K. şi lui I. G. de unde ĕl combătea cănd era in măna archiereului N. S. şi lui T. D., că astăzi aprobă influenţa morală in alegeri, influenţă incontra căreia a tunat şi a fulgerat cănd era practicată de alţii, indată i se respunde că e paraponisit, nebun, că vĕnează minister, că voeşte resturnarea stării de lucruri esistentă, i se atribue gratuit infamii şi fapte nedemne şi graţie bogăţiei de oameni de toate specialităţile se găsesc indestui care să ateste prin graiu şi prin scris că au auzit şi au vĕzut ceea ce n'a esistat.

Eu din parte-mi convins că in tot ce s'a făcut bun şi bine in ţară, fiecare la rĕndul seu nu a fost decăt un instrument zelos şi devotat voinţii naţionale, şi că propriul libertăţii este de a nu se inchina la presumpţiunile nedrepte, nici a urma orbeşte rătăcirilor opiniunii, nu am putut fi admiratorul dibacilor şi şarlatanilor, uu m'am putut alipì de acei zeificaţi şi de acei care se pun dinaintea poporului ca eroi, pentrucă nu am putut da stima şi afecţiunea mea decăt acelor care o meritä; condeele cele agere consacrate partidelor şi facţiunilor au fost şi sunt totdeauna dispuse a mĕ lovì, scriitorii de asemene fel abusă de libertatea de care se bucură presa; ceea ce ei afecţionează mai mult in polemica lor este de a zice acelor pe care-i atacă că au trădat şi că au furat; educaţiunea şi retorica lor se invoeşte foarte bine cu asemenea acusaţiuni, căci ele convin politicei şi aspiraţiunilor de care sunt conduşi, insă glorie luminilor secolului nu mai suntem in timpul lui Basilio pe cănd calomnia putea omorì, ea nu mai are acea putere; astăzi un om invĕlit in onorabilitatea sa poate foarte bine nesocotì acele loviri; de multe ori ele cad pe capul acelora care se servesc de dĕnsele.

Starea noastră morală e de ingrijit, dar eu ăncă tot cred că mai sunt oameni care

cugetă și care nu sunt molipsiți de suflarea ciumoasă a corupțiunii și a invidiei; că ei vor ajunge cu timpul la o comunitate de idei politice basate pe principii adevĕrat salutare; am credința că Românii nu pot intărzia de a se grupa unul căte unul in jurul principiilor libertății și al constituționalismului sincer aplicate; cred in triumful luminii și adevĕrului. Vine o zi cănd simțul moral se revoltă vĕzĕnd capacitatea, știința și probitatea insultate, principiile moralei și justiției nesocotite și călcate in picioare; vine o zi cănd se indemnează vĕzĕnd pe guvern că face din administrație și din justiție un instrument al patimilor și al luptelor politice, pe favoriții miniștrilor impunĕnd increderea in guvern cu reteveiul, aci in numele libertății și al democrației, aci in numele autorității și al bunei ordine.

Credința mea este că va venì curĕnd timpul cănd Românii vor ințelege că nici libertatea nu este anarchie, nici legalitatea nu este despotism și că autoritatea cu căt este indispensabilă societăților cu atăt ea trebue să fie mai intărită făcĕnd-o să derive de la lege a cărei suveranitate este singurul principiu care poate conduce societățile moderne; și că libertatea cu căt este mai necesară cu atăt trebue să fie subordinată rațiunii și științii. Simțul moral nu poate răbda mult timp a vedè pe acei care trebue să fie ausiliarii cei mai puternici ai civilisațiunii pe preot, pe invĕțător și pe invĕțător, pe judecător și pe soldat intrebuințați ca instrumente politice, ca agenți electorali și de corupțiune; nu poate răbda mult timp să vadă urmăndu-se in afară o politică reprobată de națiune prin mai multe acte solemne și să vadă că sub cuvĕntul de a ținè sus drapelul național să aleagă jocul periculos al intămplărilor, să ne ducem să compromitem demnitatea noastră, espunĕndu-ne la umilințe și să dăm pe toată ziua ocasiune străinilor de a se amesteca in afacerile noastre din lăuntru și astfel să se inaugureze o eră de ingerență a străinului.

Intr'o societate bine echilibrată deosebitele ramuri ale trebuințelor naționale trebue să meargă mănă in mănă, trebue ca nici politica să nu fie sacrificată comerciului și industriei, nici literatura și artele să nu fie sacrificate ambițiunii politice și vitejiei. A sacrifica toate interesele politicei și vitejiei nu poate fi, nici măcar in condițiunile cele mai norocite, decăt un succes trecĕtor de care peste cățiva ani deabia își mai aduce aminte o inscripțiune săpată in peatră.

Eată o profesiune de credință; aud strigăndu-se: Dar de ce să nu-mi fie și mie permis a avè ambițiunea să contribuesc cu slabele mele mijloace la ceea ce se poate face bun și frumos in țară, nu vĕd pentru ce m'aș apăra de o pretențiune care nu ar avè nimic de reprehensibil, dar cu toate aceste liniștească-se temerile deindată. Dacă o asemenea ambițiune nu se lipește astăzi de mine, causa este că eu știu că pentru a guverna așa cum cred eu că ar trebuì guvernată România, pentru a urma cu succes politica pe care o cred eu salutară pentru țară, ar trebuì să pot găsì o putere pe care să mĕ pot răzema. Nu sunt nici destul de naiv, nici atăt de presumptios ca la vĕrsta la care am ajuns și cu esperiența ce-am putut dobăndì să-mi permit a-mi face ilu-

siuni. Nu mi-ar fi ertat a crede că un om care nu se bucură de buna-voința acelor care dispun de increderea publică și incontra căruia s'au coalizat totdeauna albii cu roșii, poate fi chemat la trebile statului sau că, chemat fiind, ar putè să se ție indestul ca să vadă fructul cugetărilor și ostenelelor sale realizate.

A fi ministru fără a putè face ceea ce trebue făcut ar fi numai satisfacțiunea unei vanități copilărești care nu poate sătura ambițiunea mea.

Partidele care conduc opinia știu bine că eu nu pot nici linguși patimile și hrăni urile, nici incuraja eresurile și prejudețele mulțimii, fiindcă știu că ori de căte ori am avut puterea, nu m'am servit de dënsa ca de-un instrument de favoare sau de persecuțiune și că nu am căutat a mări acțiunea vre-unui partid, ci am lăsat opiniunile să se formeze și să se manifesteze intr'un mod liber sub acțiunea rațiunii. Știu că eu nu mi-am făcut din guvernare un ideal strimt și tiranic pe care să-l impun in profitul vre-unei secte sau vre-unei coterii, nu am promis nici acordat favoruri vre-unei coterii, nici n'am persecutat pe vre-un partid. Tendințele și aspirațiunile mele au fost totdeauna de a vedè pe oamenii capabili uniți sub drapelul constituțiunii, bine hotăriți a practica și a apăra principiile de politică, de ordine, de libertate și de justiție. Doresc din toate puterile inimii și spiritului meu ca oamenii onești și invețați să se grupeze in jurul ideilor celor bune și raționale, să le susție cu tărie și să le propage prin cuvënt, prin scrieri și prin fapte, căci numai astfel s'ar putè forma conștiința poporului, singurul frëu ce poate oprì pe guvernanți de a se abate de la prescripțiunile adevëratelor principii și a nu lăsa loc la credințe greșite și stricate prin ură și prin patimi. Dorința mea a fost totdeauna de a vedè pe acei care-și iubesc țara legați intre dënșii printr'o comunitate de idei și de principii, ear nu prin interese de partid, prin cabale care nu pot avè alt resultat decăt a face pe Români să păsească din decepțiune in decepțiune și a-i arunca intr'un scepticism politic care poate avea cele mai fatale consecințe.

Condus de aceste dorințe cred că fac bine adresăndu-ți această epistolă urmată de căteva altele in care imi propun a trata căteva din principiile care ar trebuì să conducă societatea noastră. Le voiu trata astfel precum ele sunt ințelese de publiciștii cei mai eminenți ai Europei și asupra cărora astăzi nu mai există intre oameni de știință politică mai multe feliuri de a vedea.

Al tëu amic

Ion Ghica.

CURIOSUL NEPRICEPUT.

Traducere dupa spanioleste.

Episod din Don Quijot de Cervantes (Partea I Cap. XXXIII, XXXIV şi XXXV).

In Florenţa, oraş bogat şi vestit al Italiei, in provincia ce se numeşte Toscana, trăeau doi tineri bogaţi şi de familie, Anselmo şi Lotario, atăt de prieteni unul cu altul, incăt toţi cei ce i cunoşteau ĕi numeau *cei doi prieteni.* Ei erau holtei, de aceeaşi vĕrstă şi de aceleaşi deprinderi; toate aceste erau indeajuns pentru ca amundoi să aibă prietenie unul pentru altul. Este adevĕrat că Anselmo era ceva mai plecat spre petrecerile amoroase decăt Lotario, pe care-l atrăgea mai mult vĕnătoarea; dar căud se infăţişa prilejul, Anselmo lăsa la o parte plăcerile sale spre a urma pe acele ale lui Lotario, şi Lotario lăsa pe ale sale spre a alerga la acele ale lui Anselmo, şi in modul acesta voinţele lor mergeau astfel una după alta, incăt nu putea fi ciasornic care să meargă aşa. Anselmo era pierdut de iubire pentru o copilă de familie şi frumoasă din acelaş oraş, fiică unor părinţi atăt de buni, şi ea insaşi atăt de bună, incăt, cu invoirea prietenului sĕu Lotario, fără de care nu făcea nimic, se hotărî s'o ceară de soţie de la părinţii ei. Hotărirea o şi puse in lucrare, şi Lotario fu acel pe care-l insărcină cu peţirea. El sfirşì această treabă intr'un mod atăt de plăcut prietenului seu, incăt in scurt timp acesta se vĕzù pus in stăpănirea doritä, şi Camila, voioasă că a dobăndit pe Anselmo de bărbat, nu inceta de a muţămì ceriului şi lui Lotario, care-i procurase o aşa de mare fericire.

In zilele d'intăi, căud toţi nuntaşii obicinuesc a fi veseli, Lotario, urmă ca şi inainte a venì in casa prietenului sĕu Anselmo, silindu-se a-l onora, a l serbătorì şi a-l invoioşa cu tot ce-i era prin putinţă. Dar odată ce nunta a fost sfirşită, şi desele visite şi urări s'au liniştit, Lotario incepù a nu se mai ingrijì să se ducă la Anselmo, părĕndui-se lui, cum e drept să pară la toţi cei ce sunt cuminte, că nu i bine de a visita şi de a se duce des la prietenii insuraţi, tot aşa ca şi căud erau holtei; pentrucă, deşi prietenia bună şi adevĕrată nu poate, nici nu trebue, să fie intru nimica prepuelnică, cu toate aceste onoarea unui om insurat este lucru atăt de gingaş, incăt pare că nu se poate vătăma chiar nici de către fraţi, cu atăt mai mult de prieteni. Anselmo observă schimbarea lui Lotario, şi formă mari plăngeri incontra lui, spunĕndu-i că dacă el ar fi ştiut că insurătoarea era să fie causa de a nu se vedè cu dĕnsul ca şi mai inainte, niciodată nu s'ar fi insurat, şi că dacă buna armonie ce domnea intre dĕnşii, in timp ce el era holteiu, le dobăndise numele atăt de dulce de a fi numiţi *cei doi prieteni,* să nu ingădue, din prea multă chibzuinţă, fără nici un motiv, a se pierde un nume atăt de vestit şi de plăcut; şi că prin urmare ĕl roagă, dacă asemenea vorbă trebuea intrebuinţată intre dĕnşii, să fie earăş stăpăn in casa lui, să intre şi să easă dintr'ĕnsa ca şi inainte, incredinţăndu-l că soţia sa Camila nu are altă plăcere şi voinţă decăt aceea pe care el voea s'o aibă, că ea ştiind căt de mult ei

se iubeau, este confusă, vĕzĕnd intr'ĕnsul atăta rĕceală.

La toate aceste şi multe alte temeiuri pe care Anselmo le spuse lui Lotario spre a-l indupleca să vină ca şi mai nainte in casa lui, Lotario respunse cu atăta chibzuinţă şi inţelepciune, incăt Anselmo remase mulţămit de buna intenţie a prietenului sĕu, şi se invoirĕ ca douĕ zile pe sĕptĕmănă şi serbătorile Lotario să vină la masă la el; şi cu toate că lucrul remase astfel inţeles intre dĕnşii, Lotario propuse să nu facă decăt aceea ce ar vedè că convine mai mult la onoarea prietenului sĕu, la care el ţinea mai cu deosebire decăt la a sa proprie. Zicea el, şi zicea bine, că omul insurat căruia ceriul i a dat o femee frumoasă, trebue să aibă tot atăta grijă spre a vedè ce prieteni lasă să-i intre in casă, ca şi spre a vedè cu ce prietene stă in relaţie femeea sa, pentrucă ceea ce nu se face şi nu se intocmeşte in pieţe, nici in biserici, nici la serbările publice, nici in locurile de rugăciune (lucruri pe care nu totdeauna bărbaţii le pot refuza femeilor lor), se intocmeşte şi se inlesneşte in casa prietenei sau a rudei de care ai mai multă mulţămire.

Lotario zicea deasemenea că cei insuraţi au nevoe să aibă fiecare căte un prieten care să-i incunoştinţeze despre abaterile purtării sale, pentrucă se intămplă obicinuit că din multa dragoste pe care bărbatul o are către femeea sa, sau nu o sfătueşte sau nu-i spune, spre a nu o supĕra, să facă sau să nu facă cutare lucru, pe care făcĕndu-l sau nefăcĕndu-l, i-ar fi spre onoare sau spre batjocură. Dar prietenul incunoştinţăndu-l despre aceasta, el ar putè uşor să indrepte toate.

Dar unde se va găsì prieten atăt de cuminte şi atăt de detreabă cum aice ĕl cere Lotario? Eu de sigur n'o ştiu. Numai Lotario era acela care cu atăta ingrijire şi chibzuinţă se uita la onoarea prietenului sĕu, şi se silea să micşureze, să tae, să scurteze zilele in care se invoise să meargă la prietenul sĕu, pentru ca nu cumva intrarea unui holteiu bogat, nobil, de bună naştere şi inzestrat cu insuşirile pe care el ştia că le are, in casa unei femei atăt de frumoase cum era Camila, să fie luată in rĕu de oamenii fără treabă şi de ochii neastĕmpĕraţi şi rĕutăcioşi; că deşi bunătatea şi meritul ei puteau pune frĕu ori cărei limbi bărfitoare, el nu voea totuş să pună in indoeală nici onoarea ei, nici pe acea a prietenului sĕu, şi deaceea cele mai multe din zilele invoite le ocupa şi petrecea in alte locuri, care el dădea a inţelege că sunt neapărate. Astfel in tănguiri din partea unuia şi indreptăţiri din partea celuilalt se treceau multe momente şi părţi ale zilei. Se intămplă deci că intr'o zi, cănd amundoi se primblau printr'o ţarină, afară din oraş, Anselmo vorbì următoarele către Lotario:

— Vei crede, prietene Lotario, că la milostivirile ce Dumnezeu au avut cu mine, făcĕndu-mĕ fiu unor părinţi astfel cum sunt ai mei, şi dăndu-mi nu cu o mănă sgărcită bunurile, atăt acele ce se numesc ale naturei căt şi acele ale soartei, nu pot eu respunde cu o recunoştinţă care să se apropie de binele ce am primit, mai cu samă la acela de a-mi da un prieten ca tine şi o soţie cum este Camila, douĕ lucruri preţioase pe care

le stimez, dacă nu in gradul ce trebue cel puţin in acel ce pot. Ei bine, cu toate aceste foloase, care alcătuesc tot ceea ce obicinuit poate face mulţămirea oamenilor in viaţă, eu trăesc ca cel mai nenorocit şi mai amărit om din lumea intreagă; pentrucă nu ştiu de ce de căteva zile incoace mĕ obosĕşte şi mĕ turbură o dorinţă atăt de ciudată şi atăt de contrară cu deprinderea comună a altora, incăt mĕ minunez de mine insumi, şi mĕ invinuesc şi mĕ mustru singur şi mĕ silesc s'o ascund şi s'o tăinuesc chiar găndirilor mele, şi numai astfel mi-a fost cu putinţă să păstrez acest secret fiind hotărit a-l spune la toată lumea; şi fiindcă in adevĕr el are să fie descoperit, prefer să fie depus in archiva tainei tale, fiind incredinţat că cu sirguinţa ce tu vei pune, ca un amic adevĕrat, spre a mĕ lecui, eu mĕ voiu vedè incurĕnd scăpat de neliniştea ce-mi pricinueşte, şi că bucuria mea va ajunge, prin ingrijirea ta, la gradul la care, prin nebunia mea, a ajuns nemulţămirea mea.

Vorbele lui Anselmo ţineau fără suflet pe Lotario, care nu ştia la ce avea să ajungă o introducere sau preambul atăt de lung; şi cu toate că-şi muncea inchipuirea să afle ce dorinţă putea să fie aceea care chinuea pe prietenul sĕu, totdeauna a fost foarte departe de curatul adevĕr; şi pentru a eşì curĕnd din neliniştea ce-i pricinuea acea indoeală ĕi zise că foarte mult jigneşte marea lor prietenie, căutănd incunjur pentrn a-i spune cugetările lui cele mai ascunse, căci era sigur că poate aştepta de la dĕnsul sau sfaturi spre a le incuraja sau mijloace spre a le indeplinì. Astfel este adevĕrul, respunse Anselmo, şi cu această incredere, te incunoştinţez, prietene Lotario, că dorinţa ce mĕ munceşte este găndul de a şti dacă soţia mea Camila este atăt de bună şi atăt de desăvĕrşită cum eu o cred, şi nu mĕ pot incredinţa de acest adevĕr decăt incercăndu-l astfel, incăt incercarea să arĕte insuşirile bunătăţii ei precum focul arată pe acele ale aurului: pentrucă eu, o prietene, socot că o femee este sau nu este bună, dupăcum este sau nu este căutată, şi că numai aceea singură este tare care nu se pleacă la făgăduinţi, la daruri, la lacrimi şi la necontenitele stăruinţi supĕrăcioase ale amanţilor neobosiţi: pentrucă de ce să mulţămeşti unei femei că este bună dacă nime nu-i zice să fie rea? Ce mirare ca să fie cumpătată şi sfiicioasă o femee căreia nu i se dă prilej să-şi easă din datorie, şi aceea ce ştie că are bărbat, care prinzĕnd-o in cea intăi greşală ĕi va lua viaţa? Astfel pe o femee bună de fricĕ sau pentrucă i-a lipsit prilejul, nu voiu s'o am in aceeaşi stimă ca pe cea căutată şi urmărită care ese totuş cu corona biruinţii. Aşa dar pentru aceste temeiuri şi pentru altele multe ce aş putè spune spre a acredita şi a intări părerea ce am, doresc ca soţia mea Camila să treacă prin aceste greutăţi, şi să se purifice in focul de a se vedè căutată şi urmărită, şi de un om care să aibă meritul spre a-şi indrepta spre dĕnsa dorinţele sale, şi dacă ea va eşì, cum cred că va eşì, biruitoare din bătae, mĕ voiu crede fericit fără seamĕn; atunci voiu putè spune că este umplut golul dorinţelor mele. Şi cănd lucrul s'ar intămpla incontra aşteptării mele, plăcerea de a vedè că am isbutit in părerea mea, mĕ va face să sufĕr fără greutate durerea ce cu drept cuvĕnt

imi va putè pricinuì o esperienţă atăt de costisitoare. Şi fiindcă nimic din căte vei spune incontra dorinţei mele nu va fi de vr'un folos spre a mĕ lăsa s'o pun in lucrare, voesc, o prietene Lotario, să te găteşti a fi tu instrumentul care să indeplinească opera plăcerii mele; eu iţi voiu da prilej să o faci, fără a-ţi lipsì tot ceea ce voiu vedè că este neapărat pentru a ademenì o femee cinstită, respectată, modestă şi neinteresată; şi ceea ce, intre alte lucruri, mĕ indeamnă de a-ţi incredinţa ţie această grea intreprindere, este de a vedè că dacă va fi invinsă de tine Camila, invingerea nu va merge pănă la cea de pe urmă primejdie şi asprime, decăt numai a lua ca indeplinit aceea ce era cu putinţă de a face. In modul acesta eu nu voiu fi vătămat mai mult decăt cu dorinţa, şi batjocura mea va remănè ascunsă in virtutea tăcerii tale, care ştiu bine că in ceea ce mĕ priveşte pe mine, va fi vecinică ca şi tăcerea morţii. Astfel dacă vrei ca eu să duc o viaţă care să se poată zice că este viaţă, vei intra deindată in această bătae amoroasă, nu cu rĕceală şi lene, ci cu sirguinţa şi focul ce reclamă dorinţa mea, şi cu increderea de care mĕ asigură prietenia noastră.

Aceste furĕ temeiurile pe care Anselmo le spuse lui Lotario, şi el la toate fù atăt de băgător de samă incăt nu descleştà buzele pănă căndu n'a sfirşit. Deci vĕzĕnd că el nu zicea nimic, după ce-l privì multişor timp, ca şi cum ar fi privit un lucru pe care nu l'ar fi vĕzut niciodată, şi care i-ar pricinuì mirare şi farmec, ĕi zise: nu mĕ pot incredinţa, o prietene Anselmo, că nu sunt glume lucrurile ce mi ai spus, căci deaş fi crezut că le spuneai intradins, nu te-aş fi lăsat să mergi atăt de departe; neascultăndu-te aş fi curmat lungul tĕu cuvĕnt. Fără indoeală imi inchipuesc sau că nu mĕ cunoşti, sau că eu nu te cunosc; dar nu, căci ştiu bine că tu eşti Anselmo, şi tu ştii că eu sunt Lotario. Nenorocirea este că eu cred că nu eşti acel Anselmo de altă dată, şi tu trebue să fi găndit că nici eu nu sunt acel Lotario care trebuea să fiu; pentrucă lucrurile ce mi-ai spus nici nu sunt ale acelui Anselmo, prietenul meu, nici acele ce mi le ceri, nu se cer de la acel Lotario pe care tu-l cunoşti, pentrucă prietenii cei buni trebue să incerce pe prietenii lor şi să se slujească cu dĕnşii, cum zice un poet, *usque ad aras*, ceea ce insamnă că nu trebue să se slujească cu prietenia lor in lucruri care ar fi improtiva lui Dumnezeu. Căci dacă un păgăn a găndit astfel despre prietenie, cu căt mai vĕrtos trebue s'o găndească un creştin, care ştie că pentru nici o prietenie omenească nu trebue să peardă pe cea dumnezeească? Şi căndu prietenul duce lucrul atăt de departe incăt uită respectul datorit ceriului, pentru a alerga la acel datorit prietenului, nu trebue să fie pentru lucruri uşoare şi de puţină insemnătate, ci numai pentru acele in care să fie vorba de onoarea şi de viaţa prietenului sĕu. Ei bine, spune-mi tu acum, Anselmo, care din aceste douĕ lucruri le ai in primejdie, pentru ca eu să mĕ espun a ţi face plăcerea şi a făptuì un lucru atăt de ingrozitor ca acel pe care mi l ceri? Nici unul de sigur; dimprotivă tu-mi ceri, dupăcum inţeleg eu, ca să mĕ incerc şi să mĕ silesc a-ţi ridica onoarea şi viaţa, şi a mi-o ridica şi mie totodată; pentrucă dacă

eu mĕ voiu incerca a-ţi ridica onoarea, este lămurit că-ţi ridic viaţa, căci omul fără de onoare este mai rĕu decăt un mort, şi fiind eu instrumentul, precum tu voeşti să fiu, unei atăt de mari nenorociri pentru tine, remăn şi eu desonorat, şi prin urmare fără viaţă. Ascultă, prietene Anselmo, şi aibi răbdare a nu-mi respunde pănă căud nu voiu sfirşi de a ţi spune ceea ce-mi va venì in minte, cu privire la ceea ce ţi-a cerut dorinţa ta, căci iţi va remănè timp pentru ca tu să mi respunzi şi eu să te ascult.—Asta-mi place, zise Anselmo, spune ce vei voì. Şi Lotario urmă zicĕnd: Mi se pare, o Anselmo, că tu ai acuma mintea ce o au totdeauna Maurii, pe care nu-i poate cineva face să inţeleagă rătăcirea sectei lor cu citaţii din sfănta scriptură, nici cu temeiuri bazate pe judecată sau pe articule de credinţă; ci trebue să le aduci esemple pipăite, uşoare, inţelese, doveditoare, neindoelnice, cu demonstrări matematice care nu se pot tăgădui, precum căud zice cineva: dacă din două părţi deopotrivă scoatem părţi deopotrivă, cele ce remăn sunt asemene deopotrivă; şi căud ei nu inţeleg cu vorba, cum in adevĕr nu inţeleg, trebue să le arĕţi lucrurile cu mănile şi să le pui sub ochii lor, şi cu toate aceste nime nu e in stare a-i convinge de adevĕrurile sfintei noastre religii. Tocmai acest mijloc şi această cale va trebui să intrebuinţez şi eu cu tine, pentru că dorinţa care s'a născut in tine este atăt de rătăcită şi lipsită de cea mai mică umbră de judecată, incăt mi se pare că ar fi timp pierdut in zadar să mĕ incerc a te face să inţelegi simplicitatea ta, căreia pentru moment nu voesc să-i dau alt nume. Şi chiar sunt hotărit a te lăsa in nebunia ta, ca pedeapsă pentru dorinţa ta cea rea, dar nu mĕ lasă să intrebuinţez accastă asprime prietenia ce am cătră tine, şi care nu mĕ eartă să te las intr'un pericul atăt de vădit de a te pierde. Şi pentru ca tu să vezi lucrul deslusit, spune mi, Anselmo, nu mi-ai zis tu că am să ademenesc o femee retrasă? Să induplec o femee cinstită? Să dau daruri unei femei neinteresate? Să curtenesc o femee cuminte? Negreşit mi-ai spus-o. Ei bine, dacă tu ştii că ai o femee retrasă, cinstită, neinteresată şi cuminte, ce mai cauţi? Şi dacă tu crezi că din toate atacurile mele ea are să easă biruitoare, cum va eşì fără indoeală, ce titluri mai bune găndeşti să i dai după aceea decăt cele ce are acum? Sau ce va fi după aceea mai mult decăt aceea ce este acum? Sau tu nu crezi că este cum o zici, sau nu ştii ceea ce ceri: dacă nu crezi că este cum o zici, de ce voeşti s'o incerci, mai bine decăt ca pe o rea, să o tratezi cum iţi va fi gustul. Insă dacă esta aşa de bună, cum tu o crezi, va fi lucru nechibzuit de a face esperienţa adevĕrului insuş, pentrucă după ce vei fi făcut-o, ea va avè in ochii tĕi acelaş preţ ca şi inainte. Astfel buna judecată spune că pentru a incerca lucruri din care poate resulta pagubă mai degrabă decăt folos, este fapta unei minţi năuce şi cutezătoare, şi mai cu samă căud voim a le incerca fără ca să fim siliţi nici impinşi, şi căud de foarte departe se arată că incercarea lor este o curată nebunie. Lucrurile grele se incearcă pentru Dumnezeu sau pentru lume, sau pentru amundouĕ deodată; acele ce se intreprind pentru Dumnezeu sunt acele ce le intreprinserĕ sfinţii, care sileau

să ducă o viaţă de ăngeri in corpuri omeneşti; acele ce se intreprind pentru respectul lumii sunt lucrurile acelora care trec peste o intindere nemărginită de apă, prin multe şi feliurite clime, prin tot feliul de neamuri ciudate spre a dobăndì ceea ce se numeşte bunurile norocului; şi acele ce se incearcă pentru Dumnezeu şi pentru lume totodată, sunt ale vitejilor soldaţi, care deabia vĕd zidul duşmănesc deschis atăta numai căt poate trece un glonte rotund de artilerie, şi indată lăsănd la o parte ori ce temere, fără a face vorbă, nici a se uita la primejdia văditä ce-i ameninţă, luaţi in sbor pe aripele dorinţei de a lupta pentru credinţa, pentru naţia şi pentru regele lor, se aruncă cu curaj in mijlocul a o mie de morţi ce le stau inainte şi-i aşteaptă. Eată lucrurile ce se intreprind obicinuit, şi este onoare, glorie şi folos a le intreprinde, cu toate că sunt pline de neajunsuri şi de primejdii. Dar ceea ce tu zici că vrei să intreprinzi şi să pui in lucrare, n'are să-ţi aducă glorie de la Dumnezeu, bunuri de la noroc, nici nume de la oameni. In adevĕr, să presupunem că-ţi vei implinì dorinţa, n'ai să fii prin aceasta nici mai mulţămit, nici mai bogat, nici mai onorat decăt eşti acum; şi dacă nu ţi-o implineşti, ai să te vezi in cea mai mare nefericire ce se poate inchipuì, pentrucă n'are să-ţi fie atunci de nici un folos să găndeşti că nu ştie nime nenorocirea ce ţi s'a intămplat, pentrucă spre a te intrista şi amărì va fi deajuns ca so ştii tu singur, şi pentru ca să te increding̃ezi de acest adevĕr vreu să-ţi spun o strofă făcută de vestitul poet Luis Tansilo, la sfirşitul părţii intăi a poemei sale: *Lacrimile sfăntului Petru*, care zice astfel:

> Creşte durerea şi creşte ruşinea in Petru, căud s'a arĕtat ziua, şi deşi nu vede pe nime acolo, se ruşinează de sine insuş vĕzĕnd că a greşit; căci o inimă măreaţă nu se ruşinează numai căud este vĕzută de alţii; ea se ruşinează de sine insaşi căud greşeşte, chiar de nu o vede decăt numai ceriul şi păměntul.

Astfel secretul nu va micşura durerea ta, dincontra vei plănge necontenit, şi nu lacrimi din ochi, ci lacrimi de sănge din inimă, precum le plăngea acel simplu doctor despre care ne vesteşte poetul nostru că făcù incercarea vasului, pe care cu mai multă minte refuză s'o facă inţeleptul Reinaldos; căci deşi aceasta este o inchipuire poetică, cuprinde totuş in sine taine morale vrednice de a fi sfătuite, inţelese şi urmate; cu atăt mai mult că, cu ceea ce acum am de gănd să-ţi spun, vei cunoaşte insfirşit tu insuţi marea greşală ce vrei să faci.

Spune-mi, Anselmo, dacă cerul sau bunul tĕu noroc te-ar fi făcut stăpăn peste un diamant foarte fin, de acăruia bunătate şi perfecţiune să fie mulţămiţi toţi giuvaergii căţi l'ar vedè, incăt toţi intr'un glas şi c'o singură părere să zică că ajunge la calitatea, bunătatea şi fineţa pănă la care poate ajungĕ natura unei astfel de petre, şi tu insuţi ai crede aceasta, fără a şti nimica improtivă, ar fi oare drept să-ţi vină dorinţa de a lua acel diamant şi a-l pune intre un ilău şi un ciocan, şi bătĕndu-l acolo, cu toată puterea

braţelor, spre a cerca dacă este atăt de tare şi atăt de fin cum se zice? Mai mult încă, dacă ai pune in lucrare dorinţa ta, presupunĕnd cazul că peatra ar resista la o incercare atăt de nebunească, i s'ar adăugì prin aceasta mai mult preţ şi mai mare nume? Şi dacă s'ar sfarma, lucru ce s'ar putè intămpla, nu ai pierde totul? Da, fără nici o indoeală, lăsănd pe stăpănul lui să treacă in ochii tuturor drept un om simplu. Ei bine socoteşte, prietene Anselmo, că soţia ta Camila este un diamant foarte fin, atăt in ochii tĕi căt şi in ochii altora, şi că nu este drept să o pui in riscul de a se sfarma, căci chiar de-ar remănè neatinsă, nu poate să se sue la un preţ mai mare decăt acel ce-l are acum. Şi dacă te-ar da de sminteală şi n'ar resista, de pe acum găndeşte cum are să remănă, şi cu cătă dreptate te ai putè plănge de tine insuţi pentrucă ai fost causa perderii ei şi a tale. Priveşte că nu e juvaer pe lume care să preţuească atăta căt preţueşte o femee castă şi onestă, şi că toată onoarea femeilor stă in buna opinie ce avem de dĕnsele, şi fiindcă acea a soţiei tale este astfel incăt ajunge cel de pe urmă grad de bunătate, de ce voeşti să pui in indoeală acest adevĕr? Uită-te, prietene, femeea este un animal imperfect, şi nu trebue să i se pună piedeci in care să se incurce şi să cadă, ci să i se ridice şi să i se curĕţe drumul de ori ce neajuns, pentru ca fără greutate să meargă sprintenă spre perfecţiunea care-i lipseşte, şi care consistă in a fi virtuoasă. Naturaliştii povestesc că ermina este un animal ce are o piele foarte albă, şi căndvĕnătorii voesc s'o prindă intrebuinţează acest meşteşug: ştiind locurile pe unde obicinueşte a trece şi a umbla, ĕi inchid drumul cu glod, şi apoi stărnind-o, o indreaptă spre acele locuri, şi ea indată ce ajunge la glod, se opreşte şi se lasă a fi prinsă şi inchisă, numai să nu treacă prin glod şi să nu-şi mănjească pielea ei cea albă, pe care o preţueşte mai mult decăt libertatea şi viaţa. Femeea onestă şi castă este o ermină, şi este mai albă şi mai curată decăt zapada virtutea onestităţii, şi cel ce voeşte să n'o peardă, ci dincontra s'o păzească şi s'o păstreze, trebue să se slujească cu alt mijloc decăt acel ce se intrebuinţează cu ermina, căci nu trebue să-i pue inainte glodul darurilor şi a serviciilor din partea amanţilor stăruitori, pentrucă poate, şi chiar fără poate, nu are virtute şi putere naturală spre a inlătură acele piedeci sau a trece peste dĕnsele. Este dar neapărat de a i le lua din cale şi a-i pune dinainte curăţia virtuţii, şi frumuseţa ce cuprinde in sine numele cel bun. Femeea bună este intocmai ca oglinda de cristal strălucitoare, şi netedă, dar supusă a se umbrì şi a se intuneca căndo atinge cea mai mică suflare. Cu femeea onestă trebue să facem ca şi cu moaştele: să ne inchinăm la ele, dar să nu le atingem. Femeea bună trebue păstrată şi preţuită cum se păstrează şi se preţueşte o grădină frumoasă, ce-i plină de flori şi de roze, a căreia stăpăn nu dă voe nimĕrui să se primble şi să pue măna pe ele: este deajuns ca de departe şi numai printre zăbrelele de fer, să se bucure de plăcutul lor miros şi frumuseţă. Insfirşit, vreu să-ţi spun nişte versuri ce mi-au venit in minte, pe care le-am auzit intr'o comedie modernă şi care mi se pare că se potrivesc foarte bine cu subiectul de care ne ocupăm

Sfătuea un bětrăn cuminte pe un altul, tată unei tinere fete, s'o ţină retrasă, s'o păzească şi s'o inchidă; şi intre alte temeiuri ĕi zise şi aceste:

Femeca este de sticlă
Dar nu trebue să incerci
Dacă se poate, ori nu, sfărma,
Căci toate s'ar putè intămpla.
Şi fiindcă sfărmarea este mai uşoară,
Este o nebunie de a espune la rumpere aceea ce nu se poate lipì. — Toţi trebue să fie de această părere, intemeiată pe judecată; căci dacă sunt Danae in lume, sunt de asemine şi ploi de aur.

Ceea ce ţi-am spus pănă acum, o Anselmo, a fost in ceea ce te priveşte pe tine, şi acum e bine să asculţi ceva şi in ceea ce mĕ priveşte pe mine; şi dacă voiu fi lung, mĕ eartă, căci aceasta o reclamă labirintul in care tu ai intrat, şi de unde vrei ca eu să te scot. Tu mĕ iei drept prieten, şi totuş voeşti să-mi ridici onoarea, lucru care este incontra ori cărei prietenii; şi nu numai că pretinzi aceasta, dar te sileşti ca eu să ţi-o ridic şi ţie. — Că vrei să mi-o ridici mie, este lucru vădit, căci cănd Camila va vedè că eu caut s'o ademenesc cum tu ceri, este sigur că are să mĕ iee drept un om fără onoare şi rĕu vĕzut, de vreme ce incerc să fac un lucru atăt de departe de aceea ce sunt eu, şi de ceea ce mĕ sileşte prietenia ta. — Că voeşti ca eu să-ţi ridic ţie onoarea, nu remăne nici o indoeală, pentrucă vĕzĕnd Camila că eu caut s'o ademenesc, va trebuì să găndească că eu am vĕzut la dĕnsa vre-o uşurinţă care-mi dădù indrăzneala să-i descopĕr reaua mea dorinţă, şi crezĕndu-se ca desonorată, desonoarea ei te priveşte pe tine, care eşti al ei. Şi de aici naşte ceea ce se zice obicinuit că bărbatul unei femei adultere, chiar cănd n'are ştiinţă de aceasta, şi nici n'a dat prilej ca femeea să nu fie ceea ce trebue, nici n'a stat in măna lui, fie prin puţina lui chibzuinţă, să impedece nenorocirea lui, este cu toate aceste numit cu nume de injositor şi de batjocură, şi cei ce cunosc rĕutatea femeei lui ĕl privesc oare cum cu un ochiu de despreţ, in loc de-al privì cu un ochiu de milă, vĕzĕnd că nu prin greşala sa, ci prin capriciul rĕlei sale tovarăşe, se găseşte in acea nenorocire. Dar vreu să-ţi spun causa pentru care cu drept cuvĕnt este desonorat bărbatul femeei rĕle, chiar de nu ştie el că ea este rea, nici nu e vinovat, nici n'a fost părtaş, nici n'a dat prilej ca ea să fie astfel. Să nu te oboseşti a mĕ asculta, căci totul are să se intoarcă in folosul tĕu.

„Cănd Dumnezeu făcù pe cel intăi părinte al nostru in raiul păměntesc, zice sfănta scriptură că Dumnezeu cufundă in somn pe Adam, şi că pe cănd el dormea ĕi scoase o coastă din partea stingă, din care formă pe muma noastră Eva, şi astfel cănd Adam se deşteptă şi o vĕzù zise: aceasta este carne din carnea mea şi os din oasele mele. Şi Dumnezeu zise: Pentru dĕnsa va lăsa omul pe tatăl şi pe muma sa, şi vor fi amundoi un trup. Atunci s'a infiinţat dumnezeeasca taină a căsătoriei, cu astfel de legături incăt numai moartea le poate desface. Şi are atăta putere şi virtute această minunată taină, incăt face ca douĕ persoane

deosebite să fie una şi aceeaşi carne; şi încă face mai mult la căsătoriţii cei buni, că deşi au două suflete n'au mai mult decât o singură voinţă. Şi de aice vine că, fiindcă este una şi aceeaşi carnea femeei cu acea a bărbatului, petele ce se fac pe dênsa sau metehnele in care ea cade, se resfrăng asupra cărnii bărbatului, cu toate că el n'a dat, dupăcum ám zis, prilej pentru această nenorocire; pentrucă dupăcum durerea piciorului sau a ori cărui alt membru a corpului cménesc o simte tot corpul, fiind tot de una şi aceeaşi carne, şi capul simte lovitura făcută la glezne, fără ca s'o fi dat el, deasemine şi bărbatul impărtăşeşte desonoarea femeei, fiind cu dênsa unul şi acelaş lucru; şi fiindcă onorile şi desonorile lumii sunt şi se nasc toate din carne şi din sânge, şi acele ale femeei sunt de acest soiu, este neapărat ca şi bărbatului să-i vină o parte din ele şi să fie privit ca desonorat fără ca el s'o ştie. Ia sama deci, o Anselmo, la primejdia in care te pui, voind a tulbura liniştea in care trăeşte buna ta soţie; gândeşte prin ce deşartă şi nechibzuită curiositate voeşti să deştepţi pasiunile care acum stau adormite in pieptul castei tale soţii. Socoteşte că ceea ce te espui a căştiga e puţin, şi că ceea ce vei pierde va fi atât de mult, incât voiu lăsa-o la o parte, lipsindu-mi cuvintele spre a o espune. Insă dacă toate câte ţi-am spus nu sunt deajuns spre a te face să-ţi schimbi reaua ta hotărire, poţi de sigur căuta un alt instrument pentru desonoarea şi nenorocirea ta, căci eu nu gândesc să fiu, chiar dacă prin aceasta aş pierde prietenia ta, şi această perdere este cea mai mare cé-mi pot inchipui.“

Virtuosul şi inţeleptul Lotario tăcù zicênd aceste, şi Anselmo remase atât de confus şi de gânditor, incât cătva timp nu putù zice nici o vorbă; dar insfirşit ĕi zise:

— Am ascultat, prietene Lotario, cu atenţia ce ai vĕzut, toate câte ai voit să-mi spui, şi in temeiurile, esemplele şi comparaţiunile tale, am vĕzut multa inţelepciune ce ai şi adevĕrata prietenie impinsă până la estremitate. Totodată vĕd şi mărturisesc că, dacă nu urmez părerea ta şi mĕ dau după a mea, fug de bine şi alerg după rĕu. Admiţênd aceasta, tu trebue să gândeşti că eu sufĕr acum de boala de care obicinuesc a suferì unele femei, care poftesc să mănânce pământ, ipsos, cărbune şi alte lucruri mai rĕle, chiar desgustătoare la vĕzut, cu atât mai mult la mâncat. Astfel este neapărat a intrebuinţa vre-un meşteşug pentru ca să mĕ lecuesc, şi aceasta s'ar putè face cu uşurinţă, numai să incepi, chiar cu nepăsare şi prefacere, a ademenì pe Camila, care n'are să fie atât de supusă la ispită, incât de la cele intâi incercări să arunce in baltă onestitatea sa. Cu acest singur inceput eu voiu remânè mulţămit şi tu vei fi implinit ceea ce datoreşti prieteniei noastre, nu numai dându-mi viaţa, dar convingêndu-mĕ că nu mĕ voiu vĕdè fără onoare. Tu eşti silit să faci aceasta pentru un singur cuvênt, şi anume, că aflându-mĕ eu in starea in care mĕ aflu, hotărit de a pune in faptă această incercare, n'ai să consimţi tu ca eu să dau socoteală de nebunia mea altei persoane şi să pun astfel in risc onoarea pe care tu te sileşti ca să n'o pierd. Şi chiar când onoarea ta ar fi compromisă in ochii Camilei, in timpul cât te vei sili s'o ademeneşti, de a-

ceasta ne pasă puţin sau nimic, căci in scurt timp, vĕzĕnd la dĕnsa statornicia la care ne aşteptăm, ĕi vei putè spune tot adevĕrul vicleşugului nostru şi astfel vei dobândì in ochii ei stima de mai nainte. Deci fiindcă te espui atăt de puţin şi espunĕndu-te mĕ poţi face atăt de mulţămit, nu mĕ refuza, cu toate multele neajunsuri ce-ţi pui inainte, căci, dupăcum am zis deja, numai dacă vei incepe, voiu privì lucrul ca şi terminat.

Vĕzĕnd Lotario voinţa neschimbată a lui Anselmo, şi neştiind ce esemple să-i mai aducă inainte, nici ce temeiuri să-i mai arĕte, pentru ca să n'o urmeze; vĕzĕnd că-l ameninţa că are să descopere altuia vinovata sa dorinţă, spre a inlătura un rĕu mai mare, se hotărì să-l mulţămească şi să facă ceea ce cerea el, cu scopul şi intenţia de a conduce această treabă astfel incăt, fără să schimbe gândurile Camilii, Anselmo să remăe satisfăcut. Deci ĕi respunse să nu impărtăşească cu nime gândul seu, căci el ia asupra sa acea intreprindere, care va incepe când i se va părè lui mai cu cale. Anselmo ĕl imbrăţişâ cu frăgezime şi dragoste, şi-i mulţămì de făgăduinţa sa, ca şi cum i-ar fi făcut o mare binefacere. Amundoi se invoirĕ ca lucrarea să inceapă chiar de a doua zi, că el ĕi va inlesnì prilej şi timp pentru ca să poată vorbì in taină cu Camila, şi totodată ĕi va da bani şi juvaeruri ca să-i ofere şi să-i presenteze. Il sfătuì să-i facă serenade, să scrie versuri in lauda ei, şi când n'ar voì să se ostenească făcĕndu-le, le va face el insuş. Lotario se prinse la toate, deşi cu intenţie deosebită deaceea ce gândea Anselmo. După această invoeală, ei se intoarserĕ acasă la Anselmo, unde aflarĕ pe Camila cu nelinişte şi ingrijire, aşteptând pe soţul ei, pentrucă in acea zi intărzia să vină acasă, mai mult decăt obicinuit. Lotario se duse la casa lui şi Anselmo remase intr'a sa tot atăt de mulţămit pe căt Lotario era gănditor, neştiind ce cale să apuce spre a eşì bine din acea mare incurcătură. In acea noapte se gândì la mijlocul ce va intrebuinţa spre a inşela pe Anselmo, fără a jignì pe Camila. A doua zi venì să mănănce cu prietenul sĕu, şi fù bine primit de Camila, care inţelegĕnd buna prietenie ce avea pentru dĕnsul bărbatul ei, ĕl primea şi-i arĕta multă bunătate. După ce se sfirşì masa şi se ridicarĕ tacămurile, Anselmo zise lui Lotario ca să remăe acolo cu Camila, pănă când el se va duce la o treabă grabnică şi se va intoarce peste un cias şi jumĕtate. Camila ĕl rugâ să nu se ducă şi Lotario se oferì să-l intovărăşească; dar nu eşì la capĕt cu Anselmo, care dincontra stărui pe lăngă Lotario ca să remănă şi să aştepte, pentrucă are cu dĕnsul o treabă de mare insemnătate. Deasemenea zise Camilei să nu lase pe Lotario singur pănă când se va intoarce el. In adevĕr, el ştiù atăt de bine de a preface trebuinţa sau prostia absenţei sale, incăt nime n'ar fi putut inţelege că era prefăcută.

Anselmo se duse şi Camila remase singură cu Lotario la masă, pentrucă ceilalţi oameni ai casei se duseserĕ să mănănce. Lotario se vĕzù pus in posiţia ce dorea prietenul sĕu, şi in faţă cu duşmanul care cu singura-i frumuseţă ar fi putut invinge un escadron de cavaleri inarmaţi. Gândiţi dacă era drept ca Lotario să se teamă. Dar ceea ce făcù a fost să pună cotul pe braţul scaunului, şi măna deschisă la obraz, şi cerĕnd

ertare Camilei de nepoliteţa lui, zise că voea să odihnească puţin până când se va intoarce Anselmo. Camila ĕi respunse că mai bine ar dormì pe canapea decât pe scaun, şi astfel ĕl rugâ să intre in odaea de primire ca să doarmă. Nu voì Lotario, şi remase acolo adormit până se intoarse Anselmo, care găsind pe Camila in odaea sa şi pe Lotario dormind, crezù că fiindcă el intărziase atât de mult, ei vor fi avut timp să vorbească amundoi şi chiar sa doarmă, şi aşteptâ cu nerăbdare ciasul in care să se deştepte Lotario, spre a eşì cu el şi a-l intreba de intămplarea lui. Totul se intămplâ cum voì el. Lotario se deşteptâ şi indată eşirĕ amundoi din casă, şi astfel ĕl intrebâ ceea ce dorea, şi Lotario ĕi respunse că nu găsise cu cale ca la cea intăi dată să se descopere in totul, şi că astfel nu făcuse alt ceva decât să laude pe Camila că e frumoasă, spunĕndu-i că in tot orașul nu se vorbea decât de frumuseţa şi de cuminţia ei, şi că aceasta i-a părut un bun inceput spre a intra in materie căştigând bună-voinţa ei şi pregătind-o ca altă dată să-l asculte cu plăcere, intrebuinţând in aceasta vicleşugul pe care demonul ĕl intrebuinţează când vrea să inşele pe cineva care se păzeşte bine. El se preface in ănger de lumină, el care e ănger de intuneric, punĕndu-i inainte aparenţe frumoase, apoi in urmă se descopere cine este, şi-şi ajunge scopul, dacă la inceput inşelăciunea lui nu este descoperită. Toate aceste ĕl mulţămirĕ mult pe Anselmo şi zise că in fiecare zi va da el insuş prilej, chiar neeşind de-acasă, fiindcă se va indeletnicì cu deosebite trebi, fără ca să poată inţelege Camila viclenia lui.

Se intămplâ deci că trecurĕ multe zile in timpul cărora Lotario, fără a spune o vorbă Camilei, respundea lui Anselmo că-i vorbea şi niciodată nu putea scoate de la dĕnsa nici cel mai mic semn că ar voì să facă vre-un lucru rĕu, sau măcar să i dea umbra unei speranţe: dincontra zicea că-l ameninţa să spună soţului ei, dacă nu va părăsì acel rĕu gănd. Lucrul stă bine, zise Anselmo, până acum Camila s'a improtivit vorbelor; trebue să vedem cum se impotriveşte faptelor. Măni iţi voiu da douĕ mii de scude de aur, pentru ca să i le oferi şi chiar să i le dai şi alte douĕ mii cu care să-i cumperi juvaeruri cu care s'o ademeneşti, căci femeile obicinuesc, mai ales dacă sunt frumoase, ori cât de caste ar fi, să fie pasionate a se gătì şi a umbla galante. Şi dacă ea resistă la această ispită, eu voiu remănè mulţămit şi nu te voiu necăjì mai mult. Lotario respunse că de vreme ce incepuse, va duce până la sfirşit acea intreprindere, cu toate că era sigur de a eşì dintr'ĕnsa obosit şi invins. A doua zi primì cele patru mii de scude şi cu dĕnsele patru mii de confusiuni, pentrucă nu ştia ce să mai zică spre a minţì din nou. Dar totuş hotărì să-i spună că şi la daruri şi la făgăduinţi, ca şi la vorbe, Camila era tot atât de neinduplecată şi că prin urmare era de prisos de a se obosì mai mult, căci tot timpul se perdea in deşert.

Dar soarta, care conducea lucrurile astfel, regulă că Anselmo, lăsând singuri pe Lotario şi pe Camila, cum obicinuia altădată, se inchise intr'o odae şi uitându-se prin borta cheei ascultâ ceea ce se petrecea intre amundoi şi vĕzù că mai mult de jumĕtate de cias Lotario nu vorbì o singură vorbă cu Camila, şi că nu i va vorbì, chiar de-ar sta

acolo un secul. El înțelese că toate câte i le spusese prietenul său despre respunsurile Camilei era o inchipuire și minciună, și pentru a vedè dacă lucrul era așa, eșì din odae și chiemând pe Lotario la o parte ël intrebâ ce e nou și de ce apucături era Camila. Lotario respunse că n'are de gând să meargă mai departe cu această treabă, pentrucă-i respundea Camila cu atâta asprime și posomorire, incât el nu va mai avè curaj să-i mai spună ceva. Ah! zise Anselmo, Lotario, Lotario, cât de rău respunzi la ceea ce-mi datorești și la increderea cea mare ce am pus eu in tine! Acum te-am privit prin locul ce inlesnește intoarcerea acestei chei, și am vĕzut că n'ai zis un cuvênt Camilei, de unde înțeleg că chiar cele intâi cuvinte ai să i le zici deacum inainte. Dacă lucrul este astfel, cum fără indoeală este, de ce mĕ înșeli, sau pentru ce vrei, prin vicleșugul tĕu să-mi răpești mijloacele ce eu aș putè găsì pentru a-mi ajunge dorința? Anselmo nu vorbì mai mult; dar ceea ce zise fù deajuns spre a lăsa rușinat și confuz pe Lotario, care luând oarecum ca o jignire a onoarei sale faptul de a fi fost dat de minciună, jurâ lui Anselmo, că din acel moment se insărcinează atât de mult spre a l mulțămì și a nu-i spune minciuni, incât el singur o va vedè dacă-l va spiona cu curiositate: cu atât mai mult că nu-i va fi nevoe să intrebuințeze nici o sirguință, căci aceea ce va intrebuința o el ël va scutì de ori ce bănueală. Anselmo ël crezù și pentru a-i da o inlesnire mai sigură și mai puțin ingrijitoare, hotărì să lipsească de-acasă pentru opt zile, ducêndu-se la un prieten al sĕu ce trăea la un sat nu departe de oraș. El se înțelesese cu acest prieten ca să-l cheme intradins pentru a da Camilei un motiv pentru plecarea sa. Nenorocitule și rĕu chibzuitule Anselmo, ce faci tu? Ce ți pregătești? Ce-ți regulezi? Ia sama la ceea ce faci contra ta insuți, pregătindu-ți singur desonoarea și regulând pierderea ta. Bună este soția ta Camila, liniștită și o posedezi in pace, nime nu turbură plăcerea ta, gândurile ei nu es dintre pereții casei tale, tu ești ceriul ei pe pământ, ținta dorințelor sale, implinirea plăcerilor sale și mĕsura cu care ea mĕsură voința sa, potrivind-o in totul după a ta și după acea a ceriului. Căci dacă mina onoarei, a frumuseței, a onestității și a virtuții sale, ĕți procură fără nici o muncă toată bogăția ce are și pe care tu o poți dorì, pentru ce voești să scormolești pământul și să cauți vinele unei comori nouă și ne mai vĕzute nici odată, punêndu-te in primejdia ca toată să se cufunde in jos, pentrucă insfirșit se sprijine numai pe slabul razĕm a slabei sale naturi? Gândește că cel ce caută lucruri cu neputință, este drept să n'aibă nici pe cele cu putință, cum a spus mai bine un poet zicênd:

Caut in moarte viața,
Sănătate in boală,
In temniță libertate,
In inchisoare o eșire,
In trădător lealitate.
Dar soarta mea, de la care
Niciodată nu aștept vre-un bine,
A hotărit, impreună cu ceriul:
Că fiindcă cer ceea ce e cu neputință,
Să nu mi se dee nici chiar ceea ce e cu putință.

A doua zi Anselmo se duse la țară, zi-

cênd Camilei că timpul cât el va lipsì, Lotario va venì să iee sama de casă şi să mănânce cu dênsa şi că ea să aibă grijă de a-l trata ca pe dênsul insuş. Camila, ca o femee cuminte şi onestă, se intristă de ordinul ce-i dădea bărbatu-sĕu, şi-i zise să gândească că nu e bine ca cineva, in lipsa lui, să-i ocupe scaunul la masă; că dacă face aceasta, pentrucă n'are incredere, ea va şti să dirigueascâ casa lui, s'o incerce pentru acea dată şi va vedè prin esperienţă cum ea poate fi destoinică de mai mari ingrijiri. Anselmo ĕi respunse că astfel era plăcerea lui, şi că ea n'are alta de făcut decât să plece capul şi să se supună. Camila zise că aşa va face, deşi incontra voinţei sale. Anselmo plecâ şi a doua zi venì la dênsul Lotario, unde avù din partea Camilei o primire iubitoare şi onestă. Dar intocmì astfel lucrurile ca niciodată să nu remăe singură cu Lotario, căci totdeauna umbla insoţită de servitorii şi servitoarele sale, mai cu samă de o cameristă a sa ce se numea Leonela, pe care ea o iubea mult, căci de copile amundouĕ crescuseră impreună in casa părinţilor Camilii şi când se mărità cu Anselmo, o luâ cu sine. In cele trei zile d'intâi, Lotario nu i-a zis nici macar o singură vorbă, cu toate că ar fi putut când se ridicau tacămurile şi slugile se duceau să mănânce cu multă grabă, căci astfel le poruncise Camila. Şi Leonela chiar avea poruncă să mănânce inaintea Camilei şi să nu se deslipească de lângă dênsa. Dar ea care-şi avè gândurile la lucruri ce-i plăceau mai mult şi avea trebuinţă de acele ciasuri şi de acel timp spre a le intrebuinţa la mulţămirile sale, nu implinea in totdeauna porunca stăpânei sale; dincontra ĕi lăsa singuri, ca şi cum aşa i-ar fi poruncit. Dar presenţa onestă a Camilei, seriositatea feţei sale, modestia persoanei sale era atât de mare, incât punea frĕu limbii lui Lotario. Insă folosul dobândit de multele virtuţi ale Camilii, impunênd tăcere limbii lui Lotario, se intoarse mai mult in paguba amunduror, pentrucă dacă limba tăcea, gândul lucra şi avea timp să privească una câte una toată nemărginita bunătate şi frumuseţă ce avea Camila, capabile de-a ademenì o statue de marmură, nu o inimă de carne. Lotario o privea in timpul in care ar fi putut să-i vorbească şi gândea cât era de vrednică de a fi iubită şi această gândire incepù puţin câte puţin a ataca respectul ce avea cătră Anselmo şi de-o mie de ori voì să se absenteze din oraş şi să se ducă unde niciodată Anselmo să nu-la vadă nici el să nu vadă pe Camila. Insă acum ĕl impedeca şi-l oprea plăcerea ce găsea de-a o vedè. Işi făcea silă şi se lupta cu sine insuş spre a respinge şi a nu simţì mulţămirea ce-l indemna să privească pe Camila. Se invinuea singur de nebunia sa, se numea rĕu prieten şi rĕu creştin; făcea reflecţiuni şi asemĕnări intre el şi Anselmo şi toate contribueau a-i spune că mai mare fusese nebunia şi increderea lui Anselmo decât lipsa fidelităţii lui şi că dacă ar avè aceeaşi desvinovăţire faţă cu Dumnezeu pe care o are faţă cu oamenii despre ceea ce gândea să facă, n'ar avè teamă de nici o pedeapsă pentru greşala sa. In adevĕr frumuseţa şi bunătatea Camilii, unite cu prilejul pe care nepriceputul bărbat i-l pusese in mâni, invinserĕ lealitatea lui Lotario. Fără a se uita la altceva decât la ceea ce-i şoptea plăcerea sa, după trei zile

de la absența lui Anselmo, in care fusese intr'o luptă necontenită spre a se impotrivì dorințelor sale, începù a curtenì pe Camila cu atăta aprindere și cu vorbe atăt de iubitoare, incăt Camila remase incremenită și nu făcù altceva decăt se sculă de unde sta și intră in odaea ei fără a-i respunde un singur cuvènt. Dar această receală nu sdrobì in Lotario speranța, care totdeauna se naște odată cu amorul; dincontra el ținù mai mult la Camila, care vèzènd din partea lui Lotario ceea ce niciodată n'ar fi găndit, nu știa ce să facă. Socotind că nu este nici sigur nici bine de a-i da prilej nici timp ca să i vorbească a doua oară, hotărì să trimită chiar in acea noapte, cum o și făcù, pe o slugă a ei cu un bilet la Anselmo, scriindu-i ceea ce urmează.

(Va urma).

S. G. Vĕrgolici.

STUDIE FILOLOGICE.

3. D. A. de Cihac și studiele mele filologice.

(Urmare și sfirșit).

Ne mai remăne acuma de esaminat ăncă partea ultimă din respunsul d-nului Cihac privitor la cuvintele romăne *puiu*, *frunță* și *viță*.

Eu am arĕtat in articulul citat, că tustrele aceste cuvinte sunt substantive adiectivale formate din adiectivele latine **pulleus*, *frondea* și *vitea*, adăugènd apoi in nota subliniară 71 observațiunile următoare: „D. Cihac, *Dict onn. d'étymol. daco-rom.* I, p. 56. 102. 219. 318, reduce numai substantivul rom. *cereș* la forma adiectivală **ceraseus*, eară *puiu*, *frunță* și *viță* le derivă direct din substantivele lat. *pullus*, *frondea* și *vitis*, o greșală, care o comite și in multe alte cuvinte de feliul acesta. Din *pullus*, *frons* și *vitis* n'am putè avè decăt numai **pul*, **frunde* și **vite*. Muiarea licidelor *ll* și trecerea dentalelor *d* și *t* in *ḍ* și *ṭ* se pot esplica numai prin influința unui *i* provenit din *e*. In **ceraseus* s'a asimilat *a* celor doi *e* din silabele vecine“.

Pentru a susținè, că rom. *puiŭ* este format direct din lat. *pullus*, d. Cihac inșiră o mulțime de regule și esemple, din care insă nu resultă nimic alta decăt numai și numai fenomenul fonologic arĕtat de mine, că „muiarea licidelor *ll*... se poate esplica numai prin ifluința unui *i* provenit din *e*“, și că *puiu* se reduce la forma **pulliu* și aceasta la un adiectiv lat. **pulleus*.

Ăntăia regulă, ce-mi opune d. Cihac, este următoarea: „*L* latin *indoit* (*ll*) nu se moaie in limba romănă nici intr'un caz, el se reduce sau la *l simplu* sau se sincopează, de pildă in: *aiŭ*=alium; *găină*=gallina; *puiŭ*=pullus; *alună*=avellana; *cal*=caballus; *cățel*=catellus; *foale*=follis; *inel*=anellus; *miel*=agnellus; *moale*=mollis; *piele*=pellis; *purcel*=porcellus; *vale*=vallis; *vițel*=vitellus, etc.“

Dacă aplicăm și la aceste esemple, afară

de *puiŭ*, regulele amintite mai sus, că nominativele române se reduc la accusative latine şi că ori-ce consonantă finală latină s'a pierdut in limba română, obţinem formele următoare:

lat. *allium:* acc. *alliu-m* rom. **alliu*, *aiu*,
gallina: acc. *gallina-m* **găllină*, *găină*
avellana: acc. *avellana-m* **avlână*, *alună*,
caballus: acc. *caballu-m* **callu*, *cal*,
catellus: acc. *catellu-m* **cățellu*, *cățel*,
follis: acc. *folle-m* **folle*, *foale*,
anellŭs: acc. *anellu-m* **ânellu*, *inel*,
agnellus: acc. *agnellu-m* **amnielu*, *miel*,
mŏllis: acc. *molle-m* **molle*, *móale*,
pellis: acc. *pelle-m* **piellé*, *piele*,
porcellus acc. *pŏrcellu-m* **purcellu*, *purcel*
vallis: acc. *valle-m* **valle*, *vale*,
vitellus: acc. *vitellu-m* **viţellu*, *viţel*.

In *alliu-m* şi *gallina-m* vede veri-cine, că după *ll* urmează un *i*, care muiând licidele *ll*, ne-a dat formele române *aiŭ* şi *găină*. In toate celelalte esemple *ll*, nefiind urmate de *i*, s'au păstrat pretutindine intacte şi in limba română, reducêndu-se numai la un *l* simplu. De aici ar trebuì cineva să fie de tot orb, ca să nu vadă, că din lat. *pullus:* acc. *pullu-m*, suprimând *m* final şi simplificând licidele *ll*, ar fi format românul **pŭl* nu *puiu*, ca şi din lat. *vitellu-m* rom. *viţel* nu **viţeiu*, din lat. *valle-m* rom. *vale* nu **vaie*, din lat. *porcellu-m* rom. *purcel* nu **purceiu*, ş. c. l.

Cu totul străin de cestiunea derivaţiunii cuvêntului *puiu* este pasagiul, ce urmează imediat după regula citată mai sus din critica d-lui Cihac. D-sa zice: „Formele deminutive feminine in *-ella* fac dară *cățé*=catella; *purcé*=porcella; *sté*=stella; *viţé*=vitella; ear nu *cățea*, *purcea*, *stea*, *viţea*, cum pretind unii, fiindcă terminaţia *-ea* ar fi formă cu articulul *determinat* in loc de *-eă* care (forma nedeterminată) se scurtează in *e accentuat* (é)“.

Eu cred, că intrebarea, dacă terminaţiunea „deminutivă feminină *-ella*“ din limba latină a trecut in limba română in „*e accentuat* (*é*)“ sau in diftongul *-ea*, probează tot atât de puţin, că rom. *puiu* este *pullus* şi nu **pulleus*, ca şi când ar susţinè cineva, că afară ninge sau plouă, fiindcă românii nu cunosc încă legile fonologice ale limbii lor. Dacă am voì să arêtăm neesactităţile fonologice, ce resultă din cuvintele citate ale d-lui Cihac in privinţa istoriei terminaţiunii latine *-ella* in limba română, am trebuì să ne abatem prea departe dela cestiunea cuvêntului *puiu*, ceea ce nu o putem face in acest articul. Aici voiu releva numai pe scurt faptul, că in limba română vechie nu se zicea *cățé*, *sté* etc. cu „*e* accentuat“, ci *cățea* sau *căția*, *stea* sau *stia* etc. cu diftongul *ea* sau *ia*, o formă care trăeşte încă şi astăzi in gura poporului din Muntenia, şi că forma articulată a acestor cuvinte, dupăcum o pronunţă toată românimea dela Tisa până la Marea-Neagră, este *cățeaua*, *steaua* etc. nu *cățea*, *stea* etc., dupăcum ne invaţă d. Cihac.

In altă regulă, ce urmează imediat după cele citate mai sus, d. Cihac simţeşte, că cu „*puiŭ*=pullus“ nu o poate scoate la capêt din causa vocalei *i* din cuvêntul român, care vocală lipseşte cu desăvêrşire in cel latin; şi ca să scape din această incurcătură fonologică, se aruncă in altă incurcătură morfologică şi mai pocită. Eată ce citim mai departe in respunsul d-sale: „*L* indoit (*ll*) a

pluralului masculin sau feminin in *i*, se sincopează earăş: cal-*cai*=caballi; căţel-*căţei*=catelli; foale-*foi*=folles; moale-*moi*=molles; puiŭ-*pui*=pulli (sing. s'a format după analogia pluralului; cfr. *foaie*=pl. *folia; foi*, pl. =*folii* in loc de *folia*)".

Aici *puiŭ*, nu mai este=lat. *pullus*, după cum se pretinde in regula cea de'ntăiu, ci „puiŭ-*pui*=*pulli*", un singular „format după analogia pluralului", ceea ce se esplică astfeliu: Românul a format, după d. Cihac, din singularul lat. *pullus* mai ăntăiu pluralul lat. *pulli* şi apoi, „sincopând *l* indoit (*ll*)" inainte de terminaţiunea plurală *i* şi adăugĕnd la forma plurală *pui*, sincopată din *púlli*, terminaţiunea sigulară *ŭ*, a produs forma singularo-plurală sau pluralo-singulară *puiŭ*. Această formă hermafroditĕ, in care *i* esprimă pluralul eară *ŭ* singularul, este o dihanie morfologică fără păreche in toată istoria limbii romăne; căci esemplul: „*foaie*=pl. *folia*" şi „*foi*, pl.=*folii* in loc de *folia*", prin care d. Cihac voeşte să stabilească o analogie de formaţiune pentru *puiŭ*, şchiopĕtează cu desevĕrşire in raportul seu morfologic cu acest cuvĕnt. In limba greacă clasică pluralitatea unui obiect de genul neutru se consideră ca o masă colectivă in singular, ceea ce se esplică din imprejurarea sintactică, că verbul predicativ căt şi cel copulativ se pun in această limbă aproape totdeauna in singular, căndsubiectul propositiunii este un neutru plural, precum: ταῦτα τὰ δῶρά ἐστι καλά (=aceste daruri este [=sunt] frumoase). Că neutrul plural are inţelesul unei colectivităţi singulare, ne probează mai departe şi limba germană, căndtraduce bună oară neutrul plural din propositiunea latină: *omnia humena caduca sunt*, prin neutrul singular: *Alles Menschliche ist hingfällig*. Afară de acestea găsim chiar in limba latină o mulţime de substantive neutre intrebuinţate căndin singular căndin plural cu inţelesul totdeauna in singular, precum:

rastrum, i şi *rástra, orum* (sapă),
frenum, i şi *frena, orum* (frĕu),
altare, is şi *altaria, ium* (altariu),
claustrum, i şi *claustra, orum* (incuetoare), ş. a.

Dacă considerăm acuma pe lĕngă cele zise despre inţelesul singular al neutrelor plurale şi imprejurarea fonologică, că neutrele latine se termină la nominativul, accusativul şi vocativul plural in *a* scurt, intocmai ca nominativul singular dela declinaţiunea I, nu trebue să ne surprindă, căndvedem o mulţime de substantive neutre latine de declinaţiunea II trecĕnd in substantive feminine de declinaţiunea I. Aici mĕ mărginesc a cita numai căteva esemple, şi anume:

mendum, i şi *menda, ae;*
delicium, i şi *delicia, ae* sau *deliciae, arum;*
epulum, i şi *apula, ae;*
exta, orum şi *exta, ae* sau *extae, arum;*
cingŭlum, i sau *cingula, orum* şi *cingula, ae;*
alimonium, i sau *alimonia, orum* şi *alimonia, ae;*
essedum, i sau *esseda, orum* şi *esseda, ae;*
balneum, i sau *balnea, orum* şi *balnea, ae;*
caementum, i sau *caementa, orum* şi *caementa, ae;*
armentum, i sau *arménta, orum* şi *arménta, ae;*
ostreum, i sau *ostrea, orum* şi *ostrea, ae*, etc.

In ce report care stau limbile romanice cu acest fenomen morfologic din limba latină? Respunsul ni-l dau inseşi limbile romanice, când le comparăm cu limba latină.

In limba latină numele fructelor se termină regulat in *-um* şi sunt de genul neutru; in limbile romanice insă le găsim mai pretutindine terminate in *a* şi sunt de genul feminin, precum:

pirum rom. *pară* (format din **pera*), it. cat. span. port. *pera*, fr. *poire* (format din **pera*);

prunum rom. *prună* (format din **pruna*), it. cat. span. vech. prov. *pruna*, fr. *prune* (format din **pruna*);

morum rom. *mură* (format din **mora*), it. cat. span. prov. *mora*, port. a-*mora*, fr. *mûre* vech. *more* (format din **mora*), ş. a.

Toate aceste forme romanice se reduc, dupăcum se vede, la formele comune **pera*[4]), **pruna* şi **mora*, care nu pot fi decât forme latine poporale, şi care stau in privinţa vocalei finale *a* in acelaş report cu formele latine clasice *pirum*, *prunum* şi *morum*, in care stau şi formele latine arătate mai sus: *ostreum*, *i* sau *ostrea*, *orum* cu *ostrea*, *ae*; *armentum*, *i* sau *armenta*, *orum* cu *armenta*, *ae*, ş. c. l. Când vedem mai departe, că toate limbile romanice ne presintă in aceste cuvinte substantive singulare feminine de declinaţiunea I, trebue să conchidem, că formele **pera*, **pruna* şi **mora* au trebuit să fi fost şi in limba latină poporală substantive singulare feminine de declinaţiunea I, şi aceasta cu atăta mai mult, cu cât intimpinăm acelaş fenomen morfologic chiar in limba latină clasică. Dacă ne intoarcem acuma la cuvêntul *foaie*, dat de d. Cihac ca esemplu pentru a susţinè natura singularo-plurală a cuvêntului *puiu*, trebue să respingem ori-ce analogie de formaţiune intre ambele cuvinte. Mai ântâiu este greşită părerea criticului meu, când ne spune, că rom. *foaie* este=pluralul lat. *folia*. Nu neg, că pluralul latin clasic dela *folium* (foaie) este *folia*; insă când avem in vedere, că *folia* este un neutru plural, că neutrele plurale se consideră de singularităţi cu inţeles colectiv, că terminaţiunea *a* dela neutrul plural se confundă cu treminaţiunea nominativului singular *a* dela declinaţiunea I, suntem siliţi a conchide, că *folia*, inainte de a trece in limbile neo-latine, a primit mai ântâiu in limba latină poporală, mama directă a limbilor romanice, funcţiunea unui substantiv feminin de declinaţiunea I cu flesiune complectă la singular şi plural. La aceeaş conclusiune suntem impinşi şi de limbile romanice; căci diferitele forme: rom. *foaie* (format din **folia*), ital. *foglia* (format din **folia* ca *figlia* din **filia*=lat. *filia* etc.), catal. *fulla* (format din *folia* ca *filla* din **filia*=lat. *filia* etc.), span. *hoja* vech. *foja* (format din *folia* ca *hija* vech. *fija* din **filia* =lat. *filia* etc.), port. *folha* (format din *folia* ca *filha* din **filia*=lat. *filia* etc.), prov. *folha*, *foilla*, *fuella* (formate din **folia* ca *filha*, *filla*, din **filia*=lat. *filia* etc.) şi fr. *feuille* (format din **folia* ca *fille* din **filia*=lat. *filia* etc.), nefiind decât feminine singulare de declinaţiunea I, urmează ca şi forma comună, la care se reduc şi din care s'au format, să intrunească aceste trei calităţi. Insfirşit ca in cestiunea acestui cuvênt să nu remăie nici cea mai mică

[4]) Astăzi nu mai este indoeală, că un *i* scurt din limba latină clasică a inceput a trece in *e* ântâ in limba latină poporală. v. H. Schuchardt, *Vokalismus d. Vulgärlat.* II, p. 1–91.

umbră de indoeală, vine şi limba latină postclasică, care adese nu este decăt o influinţă foarte pronunţată a limbii latine poporale, şi ne arată direct, in glosele sangallense şi in Isidor, Origin. edit. Lindemann, pag. 450 [5]), că in graiul poporal latin, isvorul comun din care s'au adăpat limbile romanice, *folia* se intrebuinţa ca un substantiv feminin singular de declinaţiunea I.

Tot aşa de greşită este mai departe şi părerea criticului meu, că pluralul roman *foi* ar fi „*folii* in loc de *folia*“. Cum limba română ar fi putut produce din aceeaş formă originală după aceleaşi legi fonologice două forme diferite, este un ce imposibil de priceput. Din istoria limbii noastre ştim, că vocala neaccentuată *a* din mijlocul sau dela finea unui cuvënt latin, căud după dënsa n'a urmat *n*, *mb* sau *mp*, a trecut in limba română fără escepţiune in *ă*, şi apoi acest *ă*, căud inaintea lui s'a aflat un *i*, a trecut intr'o epocă foarte recentă in *e;* tot aşa se constatează prin esemple nenumërate, că un *l* latin inainte de un *i* se moaie şi apoi dispare cu totul, şi că un *o* accentuat, căud in silaba următoare se află *ă* sau *e*, trece in diftongul *oa*. După aceste legi fonologice forma latină *folia* sau mai bine *folia-m*, după pierderea lui *m* final, a trecut mai ăntăiu in **foliă*, apoi in **foiă*, mai tărziu in **foaiă* şi in urmă in *foaie*. Pentru a putè esplica trecerea lui *e* final in *i*, dupăcum am trebuì să procedem faţă cu părerea d-nului Cihac, ne lipsesc cu desevërşire legi fonologice in limba română. Căud insă recurgem la un nominativ plural de declinaţiunea I terminat in *ae*, şi luăm in considerare, că in limba latină poporală diftongul *ae*, reducëndu-se la o vocală simplă, se pronunţa căud *e* căud *i*, esplicaţiunea nominativului plural *foi* (contras din **foii* şi format din **folii*, comp. pluralul *bătăi* contras din **bătăii* şi format din **batalii* cu singularul *bătaie* format din **bătalie* şi acesta din **bataliă* =lat. pop. *batalia* etc.) devine cu totul evidentă. Esemple latine din graiul poporal pentru *ae=i* avem: *pristetisse* (Marini, *I papiri diplomat.* LXV, 13—de pe la anul 657 d. C.) in loc de *praestitisse; Cicilia* (Mobillon, Mus. Ital. I, II, pag. 281, a. 19 —din sec. 7. d. C.) in loc de *Caecilia; basileci* (Marini, op. cit. LXV, 5—de pe la anul 657 d. C.) = rom. *besereci* in loc de *basilicae*, etc.[6])

Din aceste toate resultă cu toată siguranţa, că forma română singulară *foaie* este accusativul latin singular de genul fem. *folia-m* şi nu nominativul latin plural de genul neutru *folia*, şi forma română plurală *foi* contrasă din **foii* şi formată din **folii* este nominativul plural de genul feminin *foliae* pronunţat **folii* şi nu nominativul latin plural de genul neutru *folia*.

Aşa dară in cuvëntul român *foaie* ni se presintă o formaţiune de tot ordinară, in care forma singulară română se reduce la o formă singulară latină, şi forma plurală română la o formă plurală latină, ceea ce este cu totul contrariu fenomenului morfologic pretins de d. Cihac pentru esplicarea formei

[5]) Vezi Fr. Diez, *Gramm. d. Rom. Spr.* tom. II, edit. 2, pag. 21.

[6]) Comp. H. Schuchardt, op. cit. I, pag. 474 sq; Aug. Friedr. Pott, *Plattlateinisch und Romanisch* in Kuhn, *Zeitschr. f. vergl. Sprachf.* I, pag. 338 sq.; Id *Roman. Elemente in d. lang. Gesetzen* in *Kuhn*, op. cit. XI[1], pag. 188; ş. a.

cuvêntului rom. *puiŭ*, in care *i* ar fi o terminaţiune plurală eară *ŭ* final o terminaţiune singulară. Prin urmare forma morfologică singularo-plurală sau pluralo-singulară a acestui cuvênt remâne fără păreche in limba romană, şi eu él pot asigura pe criticul meu, că o păreche potrivită după chipul şi asemênarea ei nu-i va găsì nici in limba hotentoţilor.

Aici s'ar inşela grozav cel ce ar crede, că argumentele filologice ale criticului meu, că *puiŭ* nu este=**pulleus*, ci „*puiŭ=pullus*“ sau după a doua variantă „puiŭ—*pui=pulli*“, s'au epuisat cu desevêrşire; din contră noi trebue âncă să ne luptăm şi cu alte probe. D-sa scrie mai departe: „*L* indoit (*ll*) a pluralului feminin in *e* se face *simplu:* căţé—căţele=*catellae;* sté—stele=*stellae*“.

Acest „plural feminin in *e*“ probează in cestiunea de faţă intocmai aceea ce au probat mai sus „deminutivele feminine in *-ella*“.

Ca conclusiune la toate regulele şi esemplele esaminate până aici citim in critica d-nului Cihac cuvintele următoare: „Aceste esemple dovedesc in chipul cel mai *netăgăduit*, 1) că *geminarea* consonantelor in limba romană, n'are loc, afară in vorbe compuse cu prepos. *in;* 2) că limba romană nu cunoaşte genul *neutrú*, care-l inlocueşte prin femininul“.

Prin urmare *puiŭ* nu este=**pulleus*, ci puiŭ=pullus“ sau „puiŭ—*pui=pulli*“!

Ultima regulă adusă de d. Cihac incontra derivaţiunii cuvêntului *puiŭ* dela forma **pulleus* este aceasta: „*L simplu* (*l*) remâne sau intact: *alamă*=lamina; *nalbă*=malva; *pulpă*=pulpa; sau se sincopează: muiere=*mulier; fiu=filius;* sau cade la inceputul cuvintelor, muindu-se precum se vede, inaintea aferesei lui, de pildă in: *iepure*=leporem; *iert*=libertare [de ce nu **liberto?*]; *ieu*=levo; *in*=linum; *iţ*=licium, etc.“

Licida simplă *l* din cuvintele latine *lămina*, *malva* şi *pulpa* a „remas intactă“ şi in limba română, fiindcă după dênsa nu urmează un *i*; cuvintele *mulier* [mai bine *muliere-m*], *filius* [mai bine *filiu-m*], **liberto*, *linum* şi *licium* insă ne probează intr'un mod evident, că un *l* latin dispare totdeauna in limba română, când după dênsul urmează vocala *i*, un fenomen, care constatează tocmai ceea ce am susţinut eu, că lat. *pullus* ar fi dat o formă română **pul*, pe când cuvêntul român *puiŭ* se reduce la forma **pullium* şi aceasta la **pulleu-m* (ca şi *maiu* la **malliu-m* şi aceasta la *malleu-m* ş. a.). Aici criticul meu poate mĕ va intreba, că de ce licida *l* din cuvintele *lepore-m* şi *levo* s'a pierdut, fără ca să urmeze după dênsa vocala *i*. Respunsul ni-l dă o regulă constatată mai sus, care ne spune, că un *e* scurt din limba latină, fiind accentuat, a trecut regulat in limba română in diftongul *ie*. Prin urmare cuvintele *lĕpore-m* şi *lĕvo*, in care *e* din silaba *le* este scurt şi accentuat, ne-au dat mai ântâiu formele **liepure* (=span. *liebre*, fr. *lièvre*, alban. *lĕpur*) şi **lieu* (cat. span. *llevo*, citeşte *lĕvo*)[7]) şi apoi din causa lui *i: iepure* şi *ieu*.

Că *puiu* n'are de a face cu lat. *pullus*, ci cu o formă **pullium* (in loc de **pulleum*), a cunoscut şi Boucherie (op. cit. pag. 127), când zice: „De même le roumain *puiu*, poussin, vient non de *pullus*, mais de **pullius*,

[7]) Chiar d. Cihac, *Dict. d'étym. daco-rom.* I, p. 147, pune „*ieu* pour *lieu*“.

comme le fr. *pouillard*, petit de perdrix qui ne vole pas encore".

Cât despre *frunḑă* şi *viţă*, pe care eu in conformitate cu legea schimbării unui *e* latin neaccentuat inainte de o vocală in *i* şi a prefacerii silabelor *di* şi *ti* in *ḑ* şi *ţ*, le-am redus la formele latine *frondea* (pop. **frundea*) şi *vitea*, d. Cihac in intimpinarea d-sale este cât se poate de scurt. D-sa zice: „Pentru *d*, care se schimbă in *ʒ*=*ds*, vezi Diez Gr. ^{3}II $^{233}/_{34}$ şi acele zise de mine ad. l. pentru *t*=*ts*. *Frunʒă*=frondem şi *viţă*=vitem vin dară de-a dreptul dela *frondem* şi *vitem*, ear nu dela adj. frondea şi vitea, după d-nul Burlă".

Că un *t* latin a devenit in limba română *ţ* (=*ts* cu *s* vĕrtos) numai prin influinţa unui *i* am arĕtat deja mai sus cu ocasiunea esaminării originii cuvĕntului *amerinţa*. Faţă cu această regulă fără escepţiune am susţinut şi susţin, că din lat. *vite-m* românul ar fi făcut *vite* şi nu *viţă*, dupăcum a făcut din lat. *parte-m*, *fronte-m*, *dente-m*, **site-m*: *parte* nu *parţă*, *frunte* nu *frunţă*, *dente* nu *dinţă*, *sete* nu *seţă* etc.

Pentru a proba trecerea lui *d* din lat. *fronde-m* in *ḑ* (=*ds* cu *s* moale), d. Cihac ne trimete la un pasagiu din gramatica comparativă a lui Diez. In acest pasagiu, care insă nu se află in tomul II, ci in tomul I, edit. 3, pag. 233—234, se găseşte intr'adevĕr „*frunʒe* (frondem)"; insă această derivaţiune, aflându se in contrazicere complectă cu legile fonologice române, trebueşte inlăturată, chiar in conformitate cu regula ce desvoltă Diez in acest pasagiu. Celebrul romanist scrie următoarele: „Precum *t* inainte de palatalul *i* trece in *ʒ*=*ts*, tot aşa trece şi *d* in *ʒ*=*ds* (*s* moale). Ivirea acestei sibilante produse din *di* se constatează deja in latinitatea din epoca decadenţei, in care gr. δια διαι se pronunţa ca *ʒa ʒe*, *diabolus* ca *ʒabolus*, *diaconus* ca *ʒaconus*, *diametrus* ca *ʒametrus*, *diaeta* ca *ʒeta*, comp. eol. καρζά in loc de καρδία. După Serviu această pronunţare s'ar fi aplicat mai degrabă la cuvinte latine de cât la cuvinte greceşti; el observă adică, că la numele de ţară *Media*: *di* sine sibilo proferenda est, graecum enim nomen est (Schneider I, 387), prin urmare sibilanta se atribuia cuvĕntului latin *media*. Acestei sibilante corespunde intr'un document italic din a. 793 *mecia* in loc de *media* (Historiae patriae monum., chart. tom. I, n. 14); ital. *mezza* cu suprimarea lui *i*. Alte esemple latine sunt *ʒebus* in loc de *debus* (Muratori, Thes. inscript. 1571, 1); gauʒiosso in loc de *gaudioso* intr'un document din Bergamo (Marini, Pap. dimlom. pag. 169); un glosar din sec. 7—8 traduce germ. *speicha* cu *rozus*, it. *razzo*. Această desvoltare fonologică insă ne aminteşte totodată şi oscicul *ʒicolo* corespunzĕtor cu lat. *dieculus* (Kirchhoff, Stadtrecht v. Bantia). Pe timpul lui Isidor italienii pronunţau deja *oʒie* in loc de *hodie* (churw. *oʒ*), totodată derivă el *moʒica* dela *modicus*: *moʒica* quasi *modica*... ʒ pro *d*, sicut solent Itali dicere *oʒie* pro *hodie* (20, 9)". Ca esemple din limbile romanice moderne citează Diez următoarele: „Ital. *orzo* (hordeum), *mezzo* (medius), *mozzo* (modius), *pranzo* (prandium), *razzo* (radius), *rozzo* (rudius in loc de rudis) *schizzo* (σχέδιος), *berza* (viridia); in dialectul veneţian şi la inceput: *zago* (diaconus), *zò* (deorsum) *zorno* (diurnum). Român. *orʒ*, *mieʒ*, *prânʒ*, *raʒă*, *spuʒ*

(spodium)[8]). Span. *bazo* (badius), *mezana mesana* (mediana), *orzuelo* (hordeum), *vergüenza* (verecundia). Esemple prov. şi franc. lipsesc; fr. *esquisse* este format din ital. *schizzo*".

Până aici tractatul despre trecerea lui *d* inainte de *i* in *z*=*ds* (cu *s* moale) este foarte corect. De aici inainte însă esaminând Diez o specie nouă de sibilarea lui *d*, citează câteva esemple române, care nu se prea impacă cu regula propusă. Eată ce citim mai departe pe pagina 234: „Cu toate aceste sibilanta a cuprins loc şi aici, ca şi la *t*, fără ajutorul unui *i* palatal, precum in *mozica* amintit mai sus; ea se găseşte cu deosebire in limba română şi cea provensală. Român. *zece* (decem), *zieu* (deus) *zi* (dies), *zic* (dico), *frunze* (frondem), *prězi* (preadae); mai cu samă in conjugaţiune: *crez*, *crezênd*, *crezut*. Prov. *azesmar* (*adaestimare), *azorar* (adorare), *azulteri*..."

In cuvintele latine *dies* şi *d co* vede vericine, că după *d* urmează vocala *i*, şi dacă esaminăm istoria intreagă a limbii române, aflăm, că *d* trece in *ḑ*, ca şi *t* in *ţ*, numai prin influinţa unui *i* următoriu. De aici cuvêntul latin *d es* ne-a dat *ḑi* sau *zi* şi *dico ḑic* sau *zic*. Din lat. *credis* a format rom. *creḑi* sau *crezi*, fiindcă după *d* urmează un *i*. Noi am vězut mai sus, că diftongul latin clasic *ae* in limba latină poporală se pronunţa când *e* când *i;* de aici rom. *prěḑi* sau *prězi* se reduc la o formă latină poporală **predi* (clas. *praedae*). Cuvintele latine *decem* şi *deus*, fiindcă conţin după *d* un *e* scurt şi accentuat, ne au dat mai ântâiu in conformitate cu o regulă constatată mai sus, formele **diece* (it. *dece*, *dieci*, span. *diez*) şi *dieu* (prov. *dieus*) şi in urmă prin influinţa lui *i* palatal formele *ḑece* sau *zece* şi *ḑeu* sau *zeu* (forma *zicu*, dupăcum o scrie Diez, nu este corectă). Cât despre *ḑ* sau *z* din formele *creḑênd* sau *crezênd* şi *creḑut* sau *crezut*, d. H. Tiktin a probat pe cale morfologică, că şi această asibilare a lui *d* este influinţa unui *i*, arětându-ne intr'un mod destul de evident, că sibilanta *ḑ* sau *z* dela persoana 1. singulară din forma vechie *creḑ* sau *crez* (in loc de *cred*) s'a păstrat şi la gerundiu şi supin[9]). Această formă vechie, care astăzi se mai aude încă in graiul poporal din Muntenia, s'a produs prin analogie cu formele *věḑ* sau *věz* şi *věd* (=lat. *video*), *auḑ* sau *auz* şi *aud* (=lat. *audio*) ş. a. Atât din esemplele esaminate aici cât şi din cele citate mai sus precum şi din toate celelalte esemple române se adevereşte, că asibilarea lui *d* in limba română este totdeauna efectul unui *i* următoriu, fie acest *i* de natură vocalică sau semivocalică; şi Diez comite o eroare filologică nu tocmai mică, când věră sub aceeaşi căciulă fonologică cuvintele române *zece* (=*diece*=lat. *decem*), *zeu* (=**dieu* =lat. *deus*), *zic* (=lat. *d co*) etc. cu cuvintele provensale *azesmar* (lat. **adaestimare*), *azorar* (lat. *adorare*) etc. Această eroare fonologică se repetă şi faţă cu derivaţiunea cuvêntului rom. *frunḑă* sau *frunză;* căci dacă esaminăm acest cuvênt, pe care bětrânul Diez in urma indentificării lui cu cuvêntul latin *fronde m* él scrie cu *e* in loc de *ă*, trebue să admitem in conformitate cu legile

[8]) Greşit in loc de „*spuză (spodia)*"; comp. cele zise mai sus despre derivaţiunea cuvêntului rom. *foaie*

[9]) Vezi articulul: *Un fenomen morfologic in limba română*, publicat in „Convorbirile Literare" din anul XI, pag. 342 sq.

fonologice române despre asibilarea lui *d*, că sibilanta *ḑ* sau *z* nu se poate reduce de cât numai la silaba *di* cu *i*, o vocală, care lipseşte cu desevĕrşire in cuvĕntul latin, şi care nu se poate esplica nici prin diftongirea vocalei latine *e* din silaba *de* in *ie*, nefiind accentuată, nici prin alt fenomen fonologic, decăt numai prin admiterea formei *frondea* (lat. pop. **frundea*). Că un *e* neaccentuat, urmat fiind de o vocală, trece in limba română in *i* şi că *di* se schimbă in *ḑ* sau *z*, ne este deja destul de cunoscut. Această derivaţiune este in fine susţinută şi de filologul francez A. Boucherie căud zice cu privire la etimologia dată de d nul Cihac: „De même *falṣ*, mal à propos attribué au slave, qui aussi latin que *frunḑă*=**frondia* et non *frons*, *dis*, se dérive non de *falsus*, mais de **falsius*“ [10]).

Din toate aceste vedem, că d-nul Cihac a făcut foarte rĕu, că s'a luat in constatarea derivaţiunii acestui cuvĕnt după o regulă gramaticală greşită a lui Diez, şi nu după legile fonologice adevĕrate ale limbii române. Meritul nemuritor al lui Diez este acela, că el cel de'ntăiu a stabilit metoda comparativă la cercetarea istoriei limbilor romanice, eară nu acela de a fi descoperit şi lămurit toate secretele fonologice ale acestor limbi, şi mai cu samă ale limbii române.

Ajungĕnd astfeliu la sfirşitul articulului present, cred că-mi va fi permis, pe basa celor constatate in această replică, de a repeta cuvintele susţinute in introducere la studiele mele filologice, „că noi românii, precum in multe alte ramure ale ştiinţei, aşa şi in filologie am produs pănă acuma prea puţin, şi că aceea ce am produs, abia se poate numì un inceput, şi acesta încă plin de erori şi de prejudeţe, dupăcum de ordinariu este aproape fiecare inceput“.

Acestea deci sunt observaţiunile mele, ce am aflat cu cale de a face la respunsul d-nului A. de Cihac.

V. M. Burlă.

[10]) Vezi op. cit. pag. 127.

AMINTIRI DIN TEATRE.

(Scrisoarea a doua).

Uite şi a doua scrisoare; mĕ ţiu de cuvĕnt: miră-te şi tu, că eu nu mai ştiu ce să crez. De mi-ar fi numai de-a-bună! Să nu fi intrat in anul morţii! De-aia, căud ĕi vedea că după asta nu-ţi mai scriu multă vreme, să nu-ţi inchipueşti că m'a inmuiat lenea; să ştii că m'am oprit... de frică să nu mi se 'ntămple ceva dacă mi-aş prea eşi din fel. Deocamdată ascultă.

— Dragulici era om de spirit, dar făcea de multe ori jocuri de cuvinte colosale. Odată repeta cu Mincu o scenă, intr'o melodramă plină de infamii, unde jucau pe doi „bravi“ de Venezia. După ce şi-au luat plata dela intrigant pentrucă i-au pus bine pe un rival, vin acuma să vază cum ar face chef cu banii căştigaţi. In piesă unul dintre ei zice că se'nchină la Venus, şi celălalt: „Ba eu la Bac-

chus.“ Repetau cu rolele ’n mână. După ce descifrează Dragulici partea lui, zice lui Mincu: „Auzi tu, ţaţă Miţo, că eu mĕ’nchin la Vinus.“—Firește, zice Mincu, tu eşti cum spune latinul: „*In vinus beritas!*“ Şi pe urmă citeşte pe rol: „Şi eu mĕ ’nchin la zeul Bacchus.—Nu-i Bacchus, bre! zice Dragulici; e *Babacus*; nu ştii că era tata beţivilor?“ —Pentru că ţineau amândoi la jocurile lor de cuvinte, au făcut la reprezentaţie aceleaşi extemporaţii; dar le ziceau aşa de comic, încât totdeauna aveau aplauze; căteodată, când jucau cu mult chef, publicul le bisă partea cu *Babacus*.

— Altădată vine Dragulici la repetiţie cu o pereche de galoşi noui; zice: „Ori galoşii mei, ori ţaţa Miţa, tot una. Nu intră ’n ei, cu jurămĕnt, măcar o picătură de apă.“

— Farsele sunt foarte obicinuite intre culise. Christescu cât e de liniştit, şi tot face şi el câte una din când in când. Găseşte odată pe Machauer, frizerul, dormind in cabină; ia foarfecele şi-l tunde ridiche toată jumĕtatea capului pe care nu era culcat. Se scoală Machauer mai târziu, işi pune căciula somnoros, işi ia banii dela casă şi pleacă. Acasă, madama, când ĕl vede: „Du, um Gottes willen, wos is denn dos?“ N’a avut bietul neamţ ce să facă, şi-a tuns şi jumĕtatea cealaltă. Adouazi vine la repetiţie necăjit, cercetează şi află cine i-a jucat-o: „A tragului tu, umferşemter, pendru ci a duns la mine, ai?—Tu mĕ tunzi pe mine, neamţule, in toate sămbetele, zice Christescu rar, şi nu mai fac vorbă; eu te-am tuns odată, şi încă numai pe jumĕtate, şi mai tragi pretenţie? Nu ţi-e ruşine?“ Machauer e un om foarte de spirit: a ris şi el şi s’a ’mpăcat.

— Da farsele de i le juca Dragulici lui Mincu! Ţaţa Miţa se credea tenor cu vocaţia greşită. „Nu-i vorbă, zicea, pe *do-diez* nu-l apuc uşor, da pe *si-bemol* când poftesti ţi-l scoţ cu măinile’n şolduri.“ —Se pregătise „Jianul“ pe vremea direcţiei lui Millo; a doua zi trebuia să se dea, dar nu se hotărise încă cine să cânte doina ’ntre culise. Alexandrescu (Ghiţă) cânta minunat, dar nu se putea să se audă glasul lui, fiindcă el juca pe Jianul. Cine? cine să cânte? Mincu sare el: „Eu“. Bine. Face repetiţie, pune pe Flechtenmacher să-i transpuie muzica pentru tenor, toată ziua nu bea nimica şi seara mănâncă numai lucruri dulci. Adouazi inghite mereu la ouĕ proaspete şi la cafele reci, şi seara vine la teatru legat la gât cu o basma mare; inghite un ou, soarbe din cafea şi face gama chromatică, odată, încă odată şi iar. Insfirşit, ese intre culise la vreme să-şi aştepte replica şi acordul orchestrii. Emoţie n’avea deloc, pentrucă conta pe *si-bemol* şi aria mergea numai până la *la*. Replica a venit, Flechtenmacher dă acordul şi Mincu porneşte. Rulada introductivă merge, intră ’n mĕsură, o bătae, douĕ, trei; la a patra, Dragulici, care-l pândea la spate, ĕl gădilă fără veste cu degetul; Ţaţa Miţa se ’nneacă: *cuac!*... Fă-ţi idee ce ris a fost in tot teatru.

— Nu trece mult după „Jianul“ şi se dă „Şamil, sau Vulturul Caucazului“. La un loc, după o bătălie, ia la goană Cerchejii pe Muscali; trebue după aia să remăe scena goală şi pe un vĕrf de munte să se lupte in duel un georgian cu un rus, să-i ia giorgianul steagul şi rusul să cază ucis in prăpastie. Mincu zice: „Fac eu pe muscalul, să v’arĕt o căzĕtură de tragedie cum nu s’a mai vĕzut in Bucureşti.“ Seara-şi aduce o saltea de-acasă, ş’o pune intre culise la picioarele practicabilului dela spatele muntelui. Vine scena şi se face duelul; Mincu, rănit, scapă din mână steagul, se loveşte la piept, se’nvĕrteşte’ntr’un picior şi şovăe. Dragulici şedea pe vine jos intre culise cu măinile pe căpătăiele saltelii. Când vede că porneşte muscalul de sus, ĕi trage salteaoa. Erau cam vreo doi stănjeni de unde pornise Ţaţa Miţa; dar n’a suferit tare decât numai la părţile moi.

— Farsor vestit era şi Iorgu Caragiali. Invĕţa la şcoala militară de cadeţi, cum era pe vremea aia. In şcoală era dascăl de muzica vocală un popă de regiment muscal, reu şi ursuz, fugit de mult din Rusia. Scoate odată popa pe Iorgu Caragiali la lecţie şi-l intreabă in câte feluri se duce o notă ţinută. Iorgu se gândeşte, se scarpină ’n cap şi spune: „*Crescendo, descrescendo* şi *ris*... şi *rĕs*... şi *ris*... şi *rĕs*..“ şi nu mai ştie. „Şi *ris*... şi *rĕs* ce?“ intreabă popa rĕstit şi dă să-l apuce de ureche. Iorgu se smuceşte şi respunde şi el necăjit...

„Şi *rĕs*-popă!“ — Apoi i-a dat popa şi *crescendo* şi *descrescendo* şi *risforzando*.

— Peste căteva zile a eşit Iorgu din şcoală, — adică jumĕtate ɛ eşit el şi jumĕtate l-a dat popa afară — ş'a intrat in teatru; era direcţia lui frateseu Costache in tovărăşie cu Costache Mihaileanu. In teatru avea loc de farse. Intr'o seară juca Mihaileanu pe un nobil cavaler rătăcitor. După ce-l omoară vrăjmaşii, ĕl aduc fraţii de arme, ĕl intind pe un catafalc, şi vine amanta de-l plănge. Catafalcul era aşezat lăngă fundal, tocmai unde venea gaura tabloului, — toate tablourile au căte o gaură mică, pentru ca să poată regisorul păzi intrările şi eşirile. Ce-l impinge demonul pe Iorgu? Pune un ac in vĕrful unei nuele, vĕră nuiaoa p'in gaură şi'ncepe să'mboldească p'intre perdelele catafalcului pe reposatul căud ĕl jelea toată lumea. Mihaileanu şopteşte: „Ce-i asta, bre? cine-i acolo?“... Iorgu dă 'nainte... Mihaileanu: „Eşti nebun, ori vrei să mĕ scol?“... Iorgu dă mereu... Mihaileanu, desperat, scrişneşte din dinţi: „Cine-i ala? cine-i, că-l omor căud m'oiu scula? Astĕmpĕră-te! mişelule, ticălosule!“ Aşi! l-a chinuit pănă s'a lăsat perdeaoa. Se scoală Mihaileanu turbat ca un leu, aleargă pe scenă, află că Iorgu era mişelul şi-i arde cu sete căteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. După aia mai vine şi Costache Caragiali şi-i trage altele de-i pune la loc ce'i scrintise nenea Costache ĕlălalt. Bine! Iorgu le mănăncă şi tace. — Peste cătva, vine să se joace „Don Ranudo de Colibrados“, o farsă de Kotzebue, prea copilărească, dar foarte comică. Don Ranudo e un „grande d'Espana“, ruinat, sărac lipit pămĕntului, dar tot fudul, tot cu ifos şi „morgă“. Odată se plimbă cu nobila „dona de Colibrados“, ligniţi amăndoi de foame, p'in satul vasalilor lui, şi intălneşte pe unul stănd pe cămp la gustare. Il intreabă: „Mă, ţĕrănoiule, ce faci tu acolo?“ Ţĕranul se scoală şi se 'nchină pănă la pămĕnt: „Gustam şi eu ceva, stăpăne. — Ce gustai, mă? — Nişte brănză, Măria ta — Ce fel de brănză? ia să vĕz şi eu ce fel de brănză .. Ştii, nobila mea consoartă (zice cătră dona) ştii că măncările mojicilor ĕstora au căteodată gust bun, mai ales după plimbare. ... Ia să-ţi vĕz brănza, mocofane.“ Ţĕranul le dă o bucată din desagă şi nobilii trebue să i-o smucească repede şi s'o mănănce cu poftă. — Costache Mihaileanu era foarte greţos, i se apleca dintr'o nimica toată. Pe don Ranudo ĕl juca el. Nenea Costache uitase istoria cu acul. Iorgu zice: „Nene Costache, dă-mi mie să joc pe ţĕranul. — Bine, ia-l.“ . . . La reprezentaţie, Iorgu, in loc să-i dea brănză lui don Ranudo, ii dă un cocoloş de luminare de seu cu fitil cu tot şi amestecată cu răzĕtură de săpun.

— Millo nu are să dea nimica numai la cine nu l-a imprumutat. Odată remăne la Brăila dator unui hangiu grec 150 de galbeni, chiria şi intreţinerea trupei douĕ săptĕmăni şi bani imprumutaţi din mănă ca să poată pleca. Fusese vorba că cum s'o intoarce in Bucureşti ş'o incepe teatrul să-i trimeaţă inapoi banii. Aşteaptă grecul un an, doi, trei... scrie zece, cinsprezece, o sută de scrisori. Nimic. In vremea asta se ruinează negustorul, ajunge mofluz şi vine din Brăila cu vreo douĕzeci de galbeni, căt i mai remăseseră totul cu totul. Il intălnesc pe podul Mogoşoaii intr'o dimineaţă; mĕ ia la o parte desperat: „Unde sede domno Millo?“ şi uite şi uite, imi spune toată nenorocirea. „Sinti ruinato; am veniti se me da bani domno Millo, ori lu'm puscu.“ Şi-mi arată un pistol turcesc incărcat. I-am spus fireşte că nu ştiu unde, şi l-am lăsat să-l caute. Seara, mergĕnd spre Fialcovski, mĕ găndeam că de ce n'am mers să-i spun lui Millo să se păzească, or să dea de veste la poliţie, căud mĕ 'ntălnesc iar cu grecul. Era liniştit de tot; zice: „Stii, am gasit-o pe domno Millo, saracul! — Ei, zic, ţi-a dat? — Asi frate, o kaimenos, ţe se me dai; daca nu imprumutam eu cu zeţe galbeni, n'ave ţe munca astazi!“

Intr'o vară juca pe piaţa lui Costantin-Vodă circul lui Hüttemann. In toate serile era plin; p'atunci nu se pomenea ăncă la Bucuresti de *café-chantant*; altă petrecere de vară nu era decăt Circul, Ruşca şi panorama. Luceafĕrul circului era domnişoara Henriette, fata directorului. Frumoasă de te apuca ameţeala căud te uitai la ea lung; inaltă, subţire şi mlădioasă ca o nuea de richită; talia nu-i trecea printr'un inel, ce-i drept, dar o cuprindeai intr'un covrig cu susam; trăsurile fine; peliţa trandafirie; părul negru inchis şi creţ;

ochii verzi deschişi şi tot lăcrĕmoşi; gura ca o cireaşă coaptă, dinţii mĕrunţi, ĕi de sus cu strungăreaţă la mijloc. „Alte signalmente n'are“... ba da: in barbă o gropiţă, şi cănd ridea alte douĕ in obraji. — Socoteşte acu ce de cofeturi, ce de buchete, şi căte bătăi in fiecare seară! Dar încă stai să-ţi mai spuiu. Fata avea un armăsar al ei favorit, de trei patru ani, alb tot ca spuma laptelui, pĕrul lucios ca sideful, coama şi coada ca nişte fuioare de borangic in unde, urechile străvezii şi rumene, nările roşatice, ochii aprinşi ca doi cărbuni... „Alte signalmente nu“... ba da: era pintenog la trei picioare cu căte-o pată neagră. — Cum era fata şi „Bombon“ — aşa-l chema. — După toate jocurile, gimnastică, sărituri p'in cercuri de hărtie şi p'in focuri de artificie, paiaţării, ieşea şi M-lle Henriette călare pe „Bombon“. Era imbrăcată in costum de amazoană de catifea verde ca smarandul, incheiată dinainte de sus până jos şi la măneci cu bumbi auriţi mat căt o alună turcească; in cap, o togă tot ca rochia cu o psnă albă mare, cu mănuşi şi biciuşcă tot albe. „Bombon“ avea toată coama impletită in codiţe prinse cu panglici, căpĕstrul şi frĕul de şnur de mătase, cu un ciucure mare de ibrişim pe frunte, toate astea verzi ca rochia domnişoarii, şi la fiecare inodătură, petrecută căte o mărgea de aur mat. — După ce făcea toate pasurile de şcoală inaltă, salturi şi complimente, descăleca domnişoara in mijlocul arenii, atirna frĕul de oblĕnc, scotea din „aumônière“ cofeturi şi le dedea lui „Bombon“. Apoi făcea gropiţele 'n obraji şi striga cu glasul ei gingaş: „Bombon, embrasse-moi!“ Ştrengarul sforăia şi fugea făcĕnd o sumă de cochetării. Domnişoara se supĕra: „Qu'est-ce que c'est que cette manière? Embrasse-moi tout de suite!“ El iar făcea nebunii şi nu vrea. Domnişoara scotea batista, o punea la ochi, şi'ncepea să ofteze şi să plângă. Atunci „Bombon“ se oprea din sărituri, se uita lung la ea, se apropia incet-incet şi incepea s'o mângăe cu fruntea pe umĕr. Ea se'ntorcea şi el i dedea numaidecăt o guriţă. „Ah! merci!“... şi Bombon pierea din arenă ca din praştie. — Inchipueşte-ţi acuma căte inimi nenorocise domnişoara Henriette. Cum se arĕta in arenă, intrau fiorii morţii in sute de suflete, par'că le lucra o baterie electrică,—şi se'nţelege că dacă mergea vorba pe aia, ĕi mai susceptibili erau telegrafiştii: strajnic pătimeau toţi; dar dintre toţi ĕl mai prăpădit era T..., aprins căt se poate. De-aia şi zicea el: „Nu vĕ daţi cu chibrituri pe lângă mine, că ia foc!“ — Intr'o seară mergem căţiva inşi cu T... la circ. Telegrafistul se afla in culmea electricităţii, — cam se trecuse şi din bĕut, — nu-i vorbă, şi până nu era domnişoara Henriette, se cam trecea el; dar acuma era cu căteva grade mai-mai. Avea numai un sfanţ; ĕl păstrase ca să-şi cumpere un bilet de amfiteatru. Ce şi-a făcut el socoteală? Să intre in circ pe mofturi şi să remăie cu sfanţul pentru tutun şi pentru alune prăjite, ca să le arunce la paiaţe, — erau douĕ paiaţe mici foarte comice. Aşa, pleacă fără veste de lângă noi, dă vreo douĕ tĕrcoale baracii şi vede in partea grajdului o spărtură in uluci, cam de vreun stănjen dela pămĕnt, pe unde aruncau rĕndaşii gunoiul. Se sue pe gunoiu, se vĕră p'in spărtură şi sare inăuntru: caii se sperie, aleargă rĕndaşii, pun mâna pe nenea T... şi trage'i, de-i scăpăra electricitatea. El, tăvălit, cum se cam trecuse din ţoiu, nu apreţiă evenimentul la justa valoare şi striga: „Nu daţi, mă! că v'aprindeţi! nu daţi, gogomanilor, că fac explozie!“ Da rĕndaşii nu ştiau fizica: l-au lucrat frumos până au obosit şi l-au aruncat p'in spărtură afară. Tot intr'un timp, noi ĕl căutam pe după circ, cănd, ce să-l vedem pe telegrafistul? Stetea pe gunoiu şi reflecta matur: „Adică să nu vĕz eu pe individa mea astă seară?“ Până să-l intrebăm ce e, se scoală in picioare, şi dispare iar p'in spărtură inăuntru. Am auzit tăvăleală strajnică 'n grajd şi glasul lui T...: „Acu v'a luat dracul, nemţilor, v'aţi aprins!“ Şi ne-am pomenit cu el mototol inapoi... L-am ridicat numai decăt; zice: „Ce se socotesc adică nemţii? c'o să mĕ prinză ş'a treia oară? Par'că eu sunt prost!“ Şi ne-a povestit toată istoria. Am mers apoi de şi-a cumpĕrat şi el bilet şi am intrat cu toţii... Om fără noroc! domnişoara nu juca: „Bombon“ era indispus. I dedeseră să bea apă rece obosit, şi-l apucase junghiul in plămâni. A trecut o sĕptĕmână — şi „Bombon“ a murit; peste vreo căteva zile apoi a plecat şi circul. — Aveam intr'o fotografie mare pe domnişoara şi pe „Bombon“ sărutându-se. Se tot ţinea telegrafistul de mine să i-o dau, şi nu vream. Intr'o seară, după multă vreme, venind vorba despre circul lui Hütteman, a inceput T... să plângă — era iar cam trecut — şi să se roage de mine

să-i dau fotografia. N'am avut ce-i face, i-am dat-o. Imi pare rĕu că n'o mai am, să ţi-o trimet; mi-ai da şi tu dreptate pentru ce eu singur dintre toţi eram mai inamorat de „Bombon“ decăt de domnişoara Henriette.

Ţi-aş spune, ca'n poezie, că lampa mi se'nchină cu plecăciune, că *oleul* este pe sfirşite şi flacăra-i pălpăie ca un suflet in agonie; dar lampa mea e cu gaz, nu cu oleu, şi n'a ars decăt pe jumĕtate. Ţi-aş spune că hărtia mi s'a ispravit; dar asta mi se pare că s'a mai spus odată. Iţi spun mai bine drept: m'a apucat lenea şi nu-ţi mai pot povesti inainte. Sunt trei după miezul nopţii. Mĕ culc. Nu mi-ar părea rĕu să visez pe „Bombon“ şi pe domnişoara Henriette: asta m'ar intinerì pentru căteva momente cu paisprezece ani. Dar cine visează cănd vrea ce-i place?... De una, mai bine: e rĕu să visezi cal alb...

Al tĕu

Luca.

SCIINTIE si ARTE

revista. Apare de doue ori pe luna. Bucuresti

No. 1. 15 Ianuarie.

Prospectul cu care se presintă această revistă, ne spune, că se simte o mare necesitate in societatea noastră de influinţa binefăcĕtoare a ştiinţii, şi că ar fi un semn de egoism din partea tinerimii de astăzi, dacă ar sta indiferentă „in faţa rĕului crescĕtor“.

Şi noi zicem, că tinerimea nu trebue să stea indiferentă faţă cu lipsa influinţei binefăcĕtoare a ştiinţii in societatea noastră. Avem dreptul insă a cere de la acea tinerime, să caute a şi dobăndì mai intăi sie şi cunoştinţele, pe care vrea să le imprăştie in societate. Rĕul pe care-l va combate atunci, cănd va ajunge la maturitate, va fi acel al diletantismului şi cu aceasta va folosì indeajuns societăţii, pe care vrea să o lumineze. Pănă atunci insă, dacă tinerimea cutează a eşì la lumină cu astfel de „Reviste“ sub firma de „Ştiinţe şi arte“, apoi judecătorii sinceri la care fac apel, trebue să le spună, că dacă este adevĕrat, că nu se poate cere perfecţie de la o literatură, care incepe, de aci nu urmează de loc ca toate composiţiile mediocre gustate de tinerimea studioasă in oarele de repaos, să formeze acea literatură incepĕtoare şi să-şi ridice indrăzneala pănă in publicitate.

Ca să nu se creadă că dacă această revistă nu ar fi apărut, s'ar fi inăduşit vre-un talent, vom cita esemple din cele intăi rĕnduri ale celui ăntăi articul, care după arĕtarea sumarului ar fi o critică asupra „florilor Bosforului“ de Bolintineanu

> Pe la 1852, timpul in care „fl. Bosf.“ sunt scrise, in literatura română se numĕrau căteva opere bune, mai vĕrtos de poesie. Aceasta artă s'a cultivat si complectat mai inainte de cele l-alte genuri literare prin conlucrarea unei pleiade din care mulţi poeţi de geniu...

Cine vrea să lumineze pe altul, cel puţin trebue să spună ceva. Dar cine scrie, că pe la 1852 era deja „căteva opere bune“ de poesie şi că in acea pleiadă erau mulţi poeţi de geniu, şi nu indică anume nici o operă

şi nu numeşte nici pe unul dintre acei poeţi, nu instrueşte cu nimic pe cetitor cu o asemene apreciaţie vagă.

Ş'apoi eram deprinşi a auzì espresiuni ca „opere bune de poesie“ „un gen literar complectat“ „poeţi de geniu“, grămădite una după alta numai ca reclamă in limba librarilor.

Dar autorul continuă, că pe aceşti poeţi

> ... studiul modelelor streine... 'i ajutase a redicá caracterul original *si cam vulgar* al poesiei prin o cunoaştere mai inaltă a artei.

Aceasta este earăş aşa de puţin precis, incât nu se inţelege de loc, care este acea poesie originală „şi cam vulgară“ acărei caracter l'au ridicat poeţii de geniu: poesia scrisă sau acea populară. Dacă este aceasta din urmă, la care se referă autorul, atunci pe lângă confusiunea gândirii, el ignorează importanţa singurului nostru produs de artă naţională, când crede că poesia scrisă de acea pleiadă a ridicat caracterul „cam vulgar“ al poesiei populare române, care este admirată de toţi străinii, ce o cunosc. In acest caz autorul nu cunoaşte nici chiar cartea publicată pentru promoţiunea d-lui Crăciunescu.

Ori cum ar fi insă, cetitorul acestor rânduri nu se foloseşte cu nici o cunoştinţă precisă. Pentru ce? Pentrucă insuş autorul are încă nevoe să inveţe cum se face expunerea ştiinţifică a unei materii.

ROMANIA VIITOARE,

revistă mensuală. Bucureşti. No 1 Decembre, cu colaboraţiunea d-nilor:

Elisée Réclus (Geograf). — **Elie Réclus** (Statistic). — **Cesar de Paepe** (Doctor in medicină şi in drept din Belgia). — **Ferdinand F. Gambon.** — **Rodolph Kahn.** — **Lefrançais** (Autorul cărţei *Étude sur le mouvement comunaliste en France*). — **Xavier de Ricard** (Redactor al ziarelor *Le petit Languedocien, La Commune libre, L'alliance Latine*; autorul cărţilor: *La fédération, Les Nationalités*, etc.). — **M. Dragomanoff** (Ex-profesor de la Universitatea din Chiev, autorul a numeroase cărţi istorice). — **Sergiu Podolinski** (Doctor in drept şi medicină) — **Culicofski** (Filolog) — **Emilio Covelli** (Doctor in drept, redactor al ziarului *Il Martello*). — **Francesco Merlino.** — **Parlie**, etc.

„Grupul care este editorul şi redactorul „*Revistei „Rom viit.*“ are de scop de a atrage „atenţiunea poporului român asupra unei serii „de idei noi, asupra unei părţi principale ale „vieţii sale economice şi sociale...

„...in baza studiilor noastre se află aşezată „o teorie, care cu toate că nouă şi răzemându-se pe ştiinţă derivă din instinctele omului „vechi ca şi umanitatea ea insuşi. Această „teorie poartă numele de: *socialism*...

„...bazându-ne pe ştiinţă... noi vom remâne totdeauna credincioşi devisei noastre: „*totul prin ştiinţă şi numai pentru ţeranul „român*....

„...creând revista „Rom. viit.“ n'avem de „scop a agita poporul român ci numai a propaga nişte idei noi, care sunt resultanta „concepţiunilor curat ştiinţifice...“

Autorii acestui program publicat in fruntea revistei, se tăngue că ideile lor intimpină

atăta indoeală şi neincredere basată pe o deprindere orbească cu trecutul şi mai cu samă pe rea credinţă, şi reclamă pentru dĕnşii o combatere condusă de tendinţa cătră adevĕr şi o discuţiune pe terenul positivist. In ipotesa, că ideile propagate de d-nialor ar fi adevĕruri ştiinţifice, fie-ne permis, a-i intimpina cu următoarele observaţiuni:

Pentru ori ce realisare a unei reforme sociale pe calea evoluţiunii este absolută necesitate de conlucrarea a doi factori. Este nevoe mai intăi de elementul ce pĕtrunde adevĕrul ştiinţific, ş'apoi trebue să existe o pătură socială puternică, care să fie destul de matură spre a putè cel puţin să simţească şi să creadă, dacă nu şi să inţeleagă necesitatea unei asemene reforme. Acest din urmă element mai mult decăt cel intăi este resultatul unei lucrări indelungate de cultură, ce nu se poate dobĕndì decăt numai prin concursul imprejurărilor intr'o perioadă lungă de timp. Propagatorii reformelor religioase şi politice au existat cu mult mai inainte, de ce au apărut mediile sociale puternice, in care s'au putut efectua acele reforme.

In ceea ce priveşte socialismul, mulţimea societăţii de astăzi se uită numai la consecinţele lui practice şi numai oamenii competenţi de ştiinţă cercetează insuşi principiile lui teoretice. Aceşti din urmă insă nu prin lectura unei reviste periodice vor ajunge la principiile „Rom. viit.“, dacă ei nu şi le-au dobăndit atunci căud şi-au format opinia asupra chestiunii sociale.

In fine chiar dacă o influinţă oarecare ar fi cu putinţă in această privire, „Rom. viit.“ ar trebuì să ştie, că in România actuală, chiar in oraşe—pentru a nu mai vorbì de sate—majoritatea populaţiei este fără ştiinţă de carte, şi că dacă starea noastră economică este rea, causa immediată nu trebue căutată in asuprirea „ţĕranului român“ şi a clasei muncitoare in genere, ci tocmai in lipsa unei munci economice inteligente. Aşa fiind, „Rom. viit.“ nu va găsì in ţară la noi acea pătură socială de jos, acea clasă muncitoare, care printr'o viaţă de cultură indelungată, să simţească clar sarcina nedreptăţii ce o sufere.

Astăzi prin urmare, *ori ce propagandă de felul acesta in ţara noastră este un timp pierdut şi pe lăngă aceasta mai are şi efectul positiv rĕu de a incurca spiritele slabe cu visuri de pe altă lume şi de a servì ca pretext speculanţilor neoneşti ai vieţii publice.*

Redactorii anonimi români ai „Rom. viit.“ deocamdată se pot duce să visiteze in occidentul Europei, pe numeroşii colaboratori ce au ştiut să-şi dobăndească acolo şi —să-i incredinţeze despre cele de mai sus.

M—r.

POESII.

LAC OGLINDA.*)

Yozemiti, Yozemiti, vale tainică şi dulce,
Pe-al tĕu sin ca de matasă nemişcat şi pacinic luce
Lac-oglindă cu-a sa faţă netedă ca un cristal,
Vecinic limpezi a lui ape, vecinic făr' de nici un val.

Călĕtorii spun că lacu-i o minune nestimată,
Resfrăngĕnd natura-aeve in oglinda sa curată,
Fără ca măcar de veacuri cineva să-i fi zărit
Apa tulbure vre-odată, al seu luciu increţit.

Lac-oglindă 'n nepăsare şi 'n eternă liniştire!
Cred că tu ai vĕzut multe şi-ai remas in neclintire,
Dar o clipă de-ai resfrănge starea sufletului meu,
Te vei tulbura indată şi-ai fi tulbure mereu!

IN DESERT...

In deşert mai sper, in lume
Vre odată să 'ntălnesc
Un alt suflet, un alt nume
Ca pe-al tĕu să-l mai iubesc.

In deşert, căci simt in mine
Ţie sufletu-mi robit,
Şi pustie-i făr' de tine
Lumea 'n care te-am iubit.

In durerea mea adăncă
Nu mai uit fiinţa ta;
Te iubesc; te-a iubì ăncă
După moarte umbra mea!

AS VRA...

Aş vra să vin la tine,
Dar urma ţ'am pierdut
Şi nu mai am de cine
Să 'ntreb ce te-ai făcut.

Şi ah! macar odată
Aş vra să-ţi mai şoptesc
Cu inima sfărmată,
Că ăncă te iubesc.

Dar ştiu c'a mea dorinţă
In veci nu s'a'mplinì,
Că 'n tristă suferinţă
Cu doru-mi voiu murì.

Şi totuş de la tine
Ne'ntors e al meu gănd,

*) In valea Yozemiti din California.

Deşi tu pentru mine
Pierdut eşti pe pămĕnt.

Veronica Micle

AMINTIRI.

Le souvenir n'est doux que dans
un coeur qui t'aime

Ţi-aduci aminte, dragă, de zilele acele,
Cănd noi copii, pe cămpuri prin flori ne rătăceam,
Cănd ca şi două paseri ce nu ştiu vremuri rele,
Nepăsători cântam!

Cănd deseori la umbră pe braţul meu mai tare
Puneai capul tĕu gingaş şi 'ndată adormeai,
Şi 'n somnul tĕu de ănger, prin vis surizĕtoare
Al meu nume 'l şopteai!

Sau cănd privind pe ceriuri eternele lumine,
Voind până la una pe toate-a numĕra,
Ziceai: steaua de colo ursită-i pentru tine,
Dincolo-i steaua mea!

S'au dus, s'au dus in cale acele vremi de bine,
Azi nu mai eşti copilă, azi ne'ncetat roşeşti;
Ear eu, de ce fiorul adănc străbate 'n mine,
Cănd, dragă mĕ priveşti?

O MELODIE.

Era a nopţii umbră de-o dulce liniştire,
Un farmec fără saměn in mine luneca,
Simţeam un dor in suflet, o sete de iubire,
Visam visuri frumoase şi inima-mi bătea.

Ear tu cântai iubită un vers de alinare,
Cerească melodie ce luna asculta,
Căci se oprise 'n cale cuprinsă de-admirare,
Şi cu lumina-i albă măreţ te 'mpodobea.

Spuneai a ta gândire prin note vorbitoare,
Şi-a inimii poveste aşa destăinuiai,
De lumi mai fericite ziceai cu inspirare,
O rugăciune par' că spre ceriuri inălţai.

Sau prin accente triste spuneai ce-i fericirea,
Cum ori-ce dor apune şi chinu-i nesfirşit,
Sau prin acorduri line schimbănd voios gândirea,
Şopteai de visuri sfinte ce s'au indeplinit.

Şi'atăt de radioasă erai atunci, fecioară,
Şi'atăta mângăere in mine-ai revărsat,
Incăt o undă caldă de lacrimă uşoară,
Venind pe nesimţite, din ochi-mi a plecat.

Am plăns atunci la cântu-ţi, căci dragostea curată
Şi'a melodiei valuri, in mine le 'necam,
Ear timpul fugea iute cu-aripa-i ne'mpăcată,
Şi nu ştiu cum in minte-mi de-un cias rĕu mĕ temeam!

LA VENUS DE MILLO.

Rĕmăşiță genială dintr'un veac de poesie,
Zeitate-a frumuseței, gând sublim inmărmurit,
Model falnic, printre veacuri te-arĕți astăzi cu mândrie,
Omenirea tot te-admiră, al tĕu cult n'a'mbĕtrănit.

Venus, de-ai avè privire ş'ai vedè cum ți se'nchină
In genunchi, tot ce e tĕnĕr, ca l'a soarelui lumină,
N'ai mai şti c'ai fost ascunsă de-a uitării greu amar.
Ce femee'n astă lume n'ar dorì să se'mpetrească,
Numai s'aibă a ta față şi cât tine să trăească,
Căci vai astăzi frumuseța, e odorul cel mai rar!

N. Volenti.

BIBLIOGRAFIE.

Vasile Alecsandri. Opere complete (Vol. IX). Poesii (Vol. III). Legende noue. Ostaşii noştri. Ultimul volum din scrierile apărute in editura Socec et Comp. 157 pag. Bucureşti 1880. Cele mai multe din poesiile ce compun acest volum au apărut in Convorb. Literare vol X, XI, XII şi XIII.

Flori de Primavară, poesii de I. S. Neniţescu 1 vol. 8° mare 106 pag. Berlin 1880. Un mare numĕr din aceste poesii au fost publicate in Convorbiri Literare.

Originea Românilor, Conferință publică din 1871, de Ion al lui G. Sbiera. 1 broş. in 4° de 30 pag. Cernăuți 1878.

Conceputul „Națiune“ şi Insemnătatea Graiului Național, discurs citit in $^4/_{16}$ Noembre in Adunarea generală a Societății pentru Cultura şi Literatura română in Bucovina de Ion al lui G. Sbiera. 1 broş. in 4° de 19 pag. Cernăuți 1880.

Memoriu asupra proiectului de lege pentru modificarea art. 409 din Cod. Pr. Civ. o mică broşură de A. I. Urbanu. Galați 1881.

In curĕnd va apărè in editura Löw, Gerula et Comp. Braşov un volum intitulat „Rumänische Kunstdichtungen“ übersetzt von Theochar Alexi. Autorul este cunoscut de publicul nostru şi de publicul german care se interesează pentru literatura română, atât prin frumoasele sale traduceri in versuri, cât şi prin un numĕr de poesii germane originale.

CORESPONDENȚĂ.

D-lui D. in Bucur. *Şi pe-aripa sa*
El in lina lui sburare
Imi aduce sărutare
De la draga mea
vezi Convorbiri Literare vol. I (1867) pag. 87;
De-ar fi vĕntul cu 'ndurare,
Pe aripa sa
Mi-ar aduce-o sărutare
De la draga mea.
Strofa a doua tratează acolo de pasere ca la d-v. strofa I. Aşa-i uşor de făcut poesii.

D-lui C. R. *Când* spus de opt ori adică la inceputul a 8 versuri consecutive?! Mai aveți răbdare şi mai ocupați-vĕ, pe urmă vĕ gândiți la publicitate!

D-lui A. Br. in V. Poesiile respinse!

D-lui Fot. in I. Incercările reposatului d-v. amic nu se pot publica.

D-lui I. Ol. in I. Vĕ admirăm stăruința, dar vĕ respingem şi poesia din urmă.

Red.

SOCIETATEA JUNIMEA.

PRELECȚIUNI POPULARE

ANUL AL XVII.

1	Patriotismul	Duminică	22	Febr.	*A. D. Xenopol*
2	Caracter și Individualitate	„	1	Mart	*C. Dimitrescu*
3	Caractere și Situații in dramă	„	8	„	*G Panu*
4	Limba literară	„	15	„	*A. Lambrior*
5	Dreptatea	„	22	„	*P. Misir*
6	Mobilul acțiunilor omenești	„	29	„	*Ursianu Valerian*
7	Poesia descriptivă	„	5	April	*N. Volenti*

(Prelecțiunile se vor ține in sala Universității de la 2—3.)

Redactor: *Iacob Negruzzi.* Tipografia Națională.

Anul XIV. — No. 12. 1 Martie 1881.

CONVORBIRI LITERARE.

Apare la 1 a fie cărei luni.

CORESPONDENȚA

dintre d-nii Vasile Alecsandri si Ion Ghica.

VIII.

Ghergani, 6 Ghenarie 1881.

Iubite amice,

Iți aduci aminte de intăia noastră intălnire, sunt acum vre-o 45 de ani, la Paris; cam pe la anul 1835? Cinci sau șese Români Munteni din Valachia, cum se zicea pe-atunci, locuiam in *rue St. Hyacinthe* cu Niculae Cantacuzino Pașcano și cu Iancu Filipescu Vulpache.—Voi alți atăția Români Moldoveni, intre care și fostul Domn Alecu Cuza, locuiați cu un profesor anume Furnarachi in *rue notre dame des de Champs.*

Intr'o Duminică micele noastre cărduri se intălniră pe Quai Voltaire, și noi și voi mergeam tot spre Champs Elysées; Mentorii noștri se opriră un minut la vorbă.—Nu știu cum, nici ce fel, dar ne-am pomenit deodată amestecați și braț la braț un muntean c'un moldovean; vorbeam fiecare limbagiul provinciei noastre și ne ințelegeam par'c'am fi vorbit aceeași limbă.—Ce revelațiune! dintr'acel moment nu am mai fost nici munteni nici moldoveni. Eram toți Români!

Mie mi-a căzut parte la braț un tănăr mărunțel, cam de talia mea, muchelef la haine: venghercă de postav negru cu brandebururi și cu chiostecuri, pantaloni nohutii largi de se vedea numai vărful botinei de lac; jiletcă de catifea vișinie cu găitan de fir de jur imprejur și mai multe lanțuri de aur la ciasornic. Mi-a spus indată că era bogat, foarte bogat, și că era conte; observăndu-i eu că la noi nu esistau asemenea titluri de nobilime, el mi-a esplicat că se afla intr'un cas cu totul și cu totul escepțional, că M. S. Vodă ĕl imbrăcase cu caftan dăndu-i rangul de Comis căud era ăncă in leagăn, și că de căud invăța carte se convinsesĕ că rangul de Comis este latinescul *Comes, comitis...* Și ca să mi dovedească și mai bine dreptul sĕu la acest titlu, mi a dat carta sa de visită pe care era scris in litere majuscule;

MONSIEUR LE COMTE DE....

Lipsea insă armoriile; această lacună pro-

venia numai dintr'un quiproquo, fiindcă scriind a casă să i se trimiță armoriile familiei, se crezuse că cerea pușca de vĕnătoare a bĕtrănului sĕu tată. Esplicăndu-se insă mai bine in urmă, glumețul sĕu frate i-a trimis un desemn representănd doi morcovi degeraţi și intrulocaţi sub o coronă de patlagele.

Tot mergĕnd spre arcul de triumf și discutănd cu camaradul meu de braţ, căci nu ne prea inţelegeam in istorie, mai ales asupra dimensiunilor zidurilor Babilonului, camaradul pretindea că erau destul de largi ca să poată trece in rănd cinci carĕ in fuga mare, eu ţineam la trei; ajunsesem dinaintea palatului după Quai d'Orsay, foasta casă a Consiliului de stat din timpul lui Napoleon III, devenită prin ajutorul petrolului un trist suvenir al Domniei Comunei din 1871. Acea zidire infășurată ăncă in feșele șchelelor pe care lucrau meșteri petrari, părea și mai mare dominănd toată mahalaua ca o namilă. Camaradul vĕzĕndu-mĕ in uimire, cu ochii in sus și cu gura cascată dinaintea acestei zidiri ătăt de măreţe, imi zise rizĕnd:

— Ce? n'ai mai vĕzut astfel de case? Cum? voi n'aveţi in Bucureşti zidiri aşa de mari?

„Dar cred că nici voi nu aveţi astfel de palate la Iași, replicai eu.

— Aşa! să vezi tu casa tată-meu; e mult mai mare!

Această ilusiune a camaradului m'a costat mai tărziu doi sorocoveţi și o oară de rătăcire pe stradele capitalei Moldovei, căci voind să-i fac visită, m'am suit intr'o birjă zicĕnd birjarului să mĕ ducă la Comitele de....

„Dar unde șede? mĕ intrebă birjarul.

— Casa cea mai mare din Iași, ĕi respund.

„Las' că știu; la visternicu Rosnovanu, imi zice birjarul.

— Nu! o casă mare, mare, mult mai mare.

La aceste cuvinte birjarul își intoarce capul uităndu se la mine cu un fel de milă.

„Dar unde ai mai pomenit mata casă mai mare decăt a conului Niculachi Rosnovanu?—

Știu că tată-tĕu voea să te faci medic și tu te puseseși pe chimie; ne intălneam adeseori sub castanii Luxemburgului și vorbeam oxigen și hydrogen, dar observasem că de căte ori iţi vorbeam de plăntele marine din care se scoate iodul sau de oasele cele mai bogate in fosfor, căscai din toată puterea fălcilor; mai observasem că vorbindu-ţi intr'o zi de poesiile lui Văcărescu, și recităndu-ţi una din poesiile iubitului nostru amic Gr. Alexandrescu:

„Culcat p'aste ruine sub care adăncită
„E slava strămoșească... etc.

ai deschis ochi mari și m'ai intrebat dacă mai știu și altele. Din ziua aceea mi-am zis că n'o să te faci medic.

Căte lucruri s'au petrecut de-atunci pe lume și mai ales intr'acest colţișor de pămĕnt care poartă astăzi numele de Romănia, pe care pe-atunci nimeni nu-l cunoștea in străinătate nici de nume macar! Puteam să strigăm căt ne-ar fi luat gura că suntem Romani, strănepoţi de-ai lui Traian, că nimeni nu ne credea, nu ne asculta, nu ne inţelegea; surda le ziceam că noi eram Valachi și că voi eraţi Moldoveni, ni se respundea:

„Va să zică sunteţi Muscali? sunteţi Turci?

și prin urmare hotăriau că eram Greci de vreme că eram schismatici și ne inchinam la răsărit; și mai cu ajutorul lui Likiardopulo, lui Picolo, lui Furnarache, lui Ventura, și voi și noi nu ne puteam cotorosì de numele de Greci. A trecut mult până când unii din Francezi au consimțit să ne zică Moldovalacs și prin abreviație Moldac și să numească principatele Moldachie sau Valavie. Nu de mult, încă prin timpul Domniei lui Alexandru Cuza Vodă, o damă italiană la Turin zicea de un tînăr român care-i era presentat de filoromânul Vegezzi Ruscala: ca Moldovalac „come? cosi giovane e gia Moldovalaco!“ credea că acest nume era un rang, un cin, Pașa sau Mamamușì!

Intr'o seară doctorul Mihailidi, fostul meu dascăl de elinește in București, un elev al invățatului Neofit Duca, devenit doctor in medicină pe când eu dobândeam gradul de bacalaureat, mĕ duce intr'o serată la vestita filelenă d-na de Champy, sora colonelului Favier, unul din cei mai mari luptători pentru independența Greciei. Acolo am intâlnit pe academicul Patin, profesor la Sorbona, care cu câteva zile mai inainte mĕ esaminase de limba elină și-mi dedese o bilă albă numai și numai pentrucă citind pasagiul ce-mi indicase din Xenofon, pronunțasem:

Επεὶ δὲ ἤρηντο ἡμέρᾳ δὲ σχεδοί ιπέφαινε καὶ εις... &.

in loc de a cetì:

Fpeï dè erentò emerà te schedoù ipefaïnè caï eïs...&.

Cu toată ardoarea ce am pus esplicându-i că nu sunt grec și că eram de neam latin, spunĕndu-i de Traian, de colonii aduși de dĕnsul in Dacia, etc. nu am putut face să ințeleagă că nu eram nici turc, nici muscal, nici să priceapă cum de nu mĕ simțeam prea onorat de a mĕ numì grec... Și cred că a remas, cât a mai trăit, tot incurcat despre naționalitatea noastră.

In salonul doamnei de Champy se aduna odată pe sĕptĕmână tot ce Parisul conținea Elin, Elenist și filelin; toți francezii care luaseră parte la luptele de la Misolonghi, Arta și Navarin, toți câți scriseseră o carte, o broșurică sau un articul de ziar, sau care ziseseră două cuvinte in Camera deputaților in favoarea Grecilor; câțiva studenți: frații George și Nicachi Mavrocordat, Coromila, Scalistira etc. erau primiți in acel salon ca pogoritori direcți din eroii cântați de Omer.

Intr'una din seri d-na de Champy era intr'o stare de mare agitațiune; sta cu ochii țintiți spre ușă, și de câte ori lacheul anunța un musafir, dumneaei sălta din loc, par'că aștepta pe cineva; când deodată se deschid amăndouĕ ușile salonului și un glas mândru și resunător anunță: Son Excellence le Gé„néral Coletti, envoyé extraordinaire de Sa „Majésté le roi des Grecs“, și indată apare un om inalt, trupeș, frumos imbrăcat cu fustanelă, cu mintean și cepcăn alb cusut cu găitanuri albastre. Toate căutăturile s'au intors spre noul venit; asistenții își șopteau unul altuia: c'est l'ambassadeur du roi Othon! toți și toate ĕl incunjoară, i se inchină.

Mentorul meu, doctorul Mihalidi, profită de un moment, se apropie de ilustrul oaspe și-i zice Αρχιγέ (generale) permite-mi să-ți presint pe tînĕrul Ghica din București,

Generalul Coletti după ce m'a intrebat despre familia Ghiculeștilor mi-a zis:

„Și dumnevoastră sunteți tot Greci"; dar când, in marea desplăcere a mentorului meu, am inceput a protesta incontra numelui de grec, esplicându-i cu căldură originea Românilor, Coletti mĕ ascultă din ce in ce cu mai multă atențiune și in marea mirare a doctorului Mihailidi, imi zice:

— „Și eu sboresc a rămănesce, dar sumt „grecos....

Deși n'am ințeles bine deodată cuvintele *Sboresc* și *a Rămănesce*, dar frasa fiind românească am luat indrăzneala și i-am zis in limba mea:

— Escelență, poți fi Grec prin sentimente și prin religie dar după vorbă și după chip ești Român.

Coletti avea figura cea mai românească ce se poate vedè; ai fi zis un mocan de la Brașov.

Se uita cu drag la mine când vorbeam românește și cu un suspin in glas, mi-a zis:

— „Parintili a mei sboresc maşi a Ră„mănesce, și mi pare ghine că tini la mi„letea a noastra; him simpatrioti".

Stăruința mea de a nu vol să fiu de alt neam decăt Român, l'a făcut să uite toate prevenințele de care era incunjurat, s'a pus la vorbă cu mine și mi-a povestit viața lui la Curtea lui Ali Paşa Tebedeleu de la Ianina unde petrecuse anii copilăriei impreună cu alți tineri creștini, intre care un fiu al dibaciului Voia, un nepot al crudului Natu și un Tricoliot, fiul unui ciorbagiu cu care Coletti locuia intr'o odae.

Odată paşa era foarte supĕrat, tuna și fulgera; nimeni nu-i mai putea intra in vo.. Furia lui provenea din causă că fugise tĕnĕrul Marco Bozzari pe care-l avea otagiu de la tată-seu Kiciu Bozzari, Beiul de Sulli; ĕl ținea la Ianina ca o garanție de pace din partea vitejilor Sulioți. Ali paşa bănuia că tĕnĕrul Tricaliot, tovarășul de cameră a lui Coletti, inlesnise fuga lui Bozzari, și intr'o dimineață, când bietul băet ĕi aducea cafeaua, ĕl tratase răstit de: ghiaur haïn; băetului ĕi tremură mâna și vĕrsâ cafeaua pe feregeaua paşii. In cinci minute iataganul gealatului ĕi sburâ capul.

Această imprejurare a făcut pe Coletti să caute să fugă și el ca Bozzari, dar n'a isbutit! Prins și adus la conac el se credea pierdut. Noroc insă că Paşii ĕi trecuse necazul și ca totdeauna se căia sau se făcea că se căește de moartea Tricaliotului, zicĕnd cu oftare:

Κριμα τὸ παλικάρι!
Pĕcat de voinic!

După obiceiu insă își mângăia durerea cu cuvintele aceste: „mai bine că l'a luat Dum„nezeu că cine știe căte rĕle ar fi făcut „dac'ar fi trăit".

Coletti s'a imbolnăvit de tifos și Ali paşa, aflând că era pe moarte, s'a dus de l'a vĕzut in odaea unde zăcea, și ca să-l consoleze i-a zis că indată ce se va insănătoși, ĕl va trimite impreună cu fiul lui Voia să studieze medicina.

S'a ținut de vorbă, l'a trimis la Pisa unde Coletti a dobăndit diploma de doctor in medicină.

Pe la finele seratei, când era să plece Coletti, zărindu-mĕ intr'un colț pe după uşă,

a venit la mine şi m'a luat de mănă zicĕndu-mi:

— Voi aveti Singrafizi?.. vream să diavasesc şi eu una carte a Rămănească, un piitis... Care este Singrafizul vostru?

I-am vorbit de Văcărescu şi de Alexandrescu, şi duminica următoare i-am dus o broşură care conţinea cele d'intăiu poesii ale lui Alexandrescu; i-am dus şi cea mică ediţiune in 12° a poesiilor lui Iancu Văcărescu in care tipărise *Primavara amorului*, *Păstorul intristat* şi *Ciasornicul indreptat*. Mai tărziu mi-a cerut să-i găsesc istoria lui Fotino; mi-am procurat tomul II de la un buchinist de lăngă institutul Franţiei şi i-am trimis-o.

Coletti era din oraşul Saraco, cale de 12 oare de la Ianina; familia lui există acolo şi astăzi. La noi se află mai multe familii precum sunt Filiti de la Bucov, Cantili etc., care se inrudesc cu familia lui Coletti. Cuţovlachii ajunşi intr'o condiţiune mai inaltă ca Sina, ca Turitza etc, se zic cei mai mulţi Greci, dar inima lor saltă ori de căte ori ei aud vorbindu-se de Români, de Romănia şi de limba romănească pe care o numesc a Rămănească.

Coletti, ca toţi Cuţovlahii Români din Macedonia, s'a bătut ca un viteaz pentru independenţa Greciei; a fost guvernator al Cicladelor orientale cu titlul de:

Εκτακτὸς διηκιτὴς τῶν ανατωλικῶν κυκλάδων
(Guvernator extraordinar al Cicladelor orientale).

El a lăsat un nume nemuritor in Insule, şi dobăndise o foarte mare influenţă in tot Archipelul, ceea ce nu prea plăcea comitelui Armansberg nici regelui Othon: trimiterea lui ca ambasador la Paris a fost un fel de esil deghizat.

Ce eram noi Românii pe atunci? cine ne băga in samă? care ziar, care revistă sau care scriitor se ocupa de noi? De la del Chioro şi de la Wilkinson nu se scrisese nici macar o linie despre Români. La 1836 a fost un adevĕrat eveniment căud reposatul Cochelet consulul francez, se duse să anunţe lui Alexandru Ghica Vodă că era să treacă prin Bucureşti un invĕţat francez, un profesor de la Sorbona, anume: St. Marc de Girardin. Spuind Domnitorului că acest turist avea să scrie impresiunile lui de călĕtorie, că venea să visiteze malurile Dunării pentru cercetări archeologice, consulul Franţiei cerea pentru călĕtor inlesniri de transport prin ţară.

Indată ordine strașnice in toate părţile pentru caleaşcă, cai de poştă şi conace, puind pe toţi prefecţii şi ofiţerii de pe graniţa Dunării la dispositiunea ilustrului turist.

Pe-atunci foarte puţini ofiţeri, foarte puţini ispravnici sau ocărmuitori vorbeau franţuzeşte.

Ajungĕnd la Islas, St. Marc de Girardin găseşte un locotenent oacheş şi mărunţel care-i zice in bună franţuzească:

— Escelenţă, am ordin de la şeful meu să fiu la dispositiunea d-voastre.

Călĕtorul incăntat că a găsit un om cu care să se poată inţelege, ĕi zice cu glasul acela subţire şi pătrunzĕtor pe care toţi l'am auzit in tinereţa noastră la Sorbona, de pe catedră sau la esamenele de Bacalaureat:

„Vous parlez très bien le français; vous l'avez appris au collège, n'est-ce pas?

— Non, monsieur, ĕi respunde ofițerul, je l'ai appris tout seul.

„Ah! je vous en fait mon compliment.

„Eu călĕtoresc, ĕi zice voiajorul, pentru cercetarea de anticităţi romane. Nu cumva cunoşti pe-aici pe-aproape ceva inscripţiuni vechi? Aş vrea să ştiu cum se numea acest loc in vechime?

Ofițerul ĕi spune că se află in drept cu anticul Anasamum astăzi Nicopoli, aproape de Utus, şi că pe malul celalalt al Oltului putea să visiteze valul lui Traian.

Călĕtorul incântat ĕi zice:

„Te-ai ocupat cu istoria şi cu geografia antică domnule, negreşit că le ai studiat la colegiu?

— Nu, domnule, le am studiat singur, respunde ofițerul.

„Ah! je vous en fait mon compliment.

— La o mică depărtare, adaugă ofițerul, la Grosdipod, unde era antica Sigibida s'au găsit tablele de aramă pe care este inscripţiunea:

IMP. CAESAR. DIVI. TRAIANI. PARTHICI etc.

şi pe care se află mai multe nume de soldaţi cărora li se acorda dreptul de cetăţenie.

Aceste table se citesc astfel:

Imperator Caesar Divi. Traiani Parthici filiu Divi Nervae nepos etc.

Şi dincolo, peste Olt, la Turnu, vechea *Turris*, s'a găsit o peatră cu inscripţiunea:

IVL. *CAPITONI. C. P.* P. ILLYRICI

TR. T. OMNIB. AB. ORD.

FL. SIRMIATIVMHONORATO ET. etc.

care se citeşte:

Iulio Capitoni Consulari Praefecto Provinciae Illyrici

Tribuni titulo, omnibus onoribus ab ordine etc.

„Cum? ştii latineşte domnule? ai studiat negreşit această limbă la colegiu?

— Nu, domnule, ĕi respunde ofițerul, je l'ai appris tout seul.

„Ah! je vous en fait compliment.

Ofițerul ĕi mai recomandă tot astfel o peatră cu inscripţiune grecească.

„Vous savez le Grec ancien, monsieur? vous l'avez sans doute appris au collège?

Şi ofițerul ĕi respunde:

— Non, monsieur, je l'ai etudié tout seul.

„Ah! je vous en fait compliment.

Ilustrul archeolog s'a folosit foarte mult de indicaţiunile date de tĕnĕrul ofițer căruia atunci i s'a mai ingroşat epoleta.

St. Marc Girardin avea bună memorie.

Intr'o zi fiind de rănd la esamenele de Bacalaureat, vede numele familiei ofițerului de la Islas pe lista candidaţilor, şi cănd se infăţişează recipianderul, ĕl intreabă dacă cunoaşte un ofițer cu acelaş nume pe care ĕl cunoscuse la Islas. Respunzĕndu-i-se că-i era frate, profesorul esaminător crede ocasiunea bună de a-şi arĕta recunoştinţa, ajutănd pe frate să strălucească inaintea auditorului şi a celorlalţi esaminatori, şi incepe:

— Binevoeşte, tinere, a-mi spune ce ştii despre un rege barbar care domnea peste un popor viteaz care locuea in părţile Dunării de jos?

„Regele se numea Tisafer, ĕi respunde tĕnĕrul, şi poporul era Paflagoni, ear ţara aceea se numea pe-atunci Capadocia.

— *Ce n'est pas tout-à-fait cela*, ĕi zice profesorul, dar voiu să-ţi arĕt mai lămurit cestiunea; ascultă-mĕ bine: Cum se numea impĕratul Roman care n'a mai voit să sufere umilirea de a plăti un tribut ruşinos lui Decebal, regelui Dacilor care ocupa locul unde se află astăzi Principatele Valachiei şi Moldovei? El imi pare că a făcut o espediţiune incontra acelui popor barbar şi l'a supus puterii Romei, colonisând ţara cu legiuni aduse din deosebite parţi ale marelui Imperiu. Ce lucrare insemnată a esecutat acest impĕrat peste Dunăre?

„Impĕratul Roman se numea Tigran, respunde esaminatul, şi lucrarea pe Dunăre a fost un far.

— C'est assez, monsieur; ĕi zice profesorul şi-i dă o bilă albă, zicĕndu-i:

— Ce n'est pas tout-à-fait cela, mais vous pourrez le demander à Mr. votre frère; il vous le dira, il l'a appris tout seul, lui.

Ion Ghica.

CURIOSUL NEPRICEPUT.

Traducere dupa spanioleste

Episod din Don Quijot de Cervantes (Partea I Cap. XXXIII, XXXIV şi XXXV).

(Urmare şi sfirşit).

„Astfel dupăcum obicinueşte a se zice că „şede rĕu oştirii fără generalul seu, şi cas„telului fără castelanul seu, zic şi eu că şede „cu mult mai rĕu femeii căsătorite şi tinere „fără barbatul ei, căud motive foarte drepte „nu impedecă aceasta. Eu mĕ găsesc atăt „de rĕu fără tine şi atăt de fără putinţă de „a suferì această lipsă, incăt dacă nu vei „venì degrabă, mĕ voiu duce să stau in casa „părinţilor mei, chiar de-aş lăsa casa ta fără „păzitor, pentrucă acel ce mi l'ai lăsat ca „păzitor, dacă este adevĕrat că a remas cu „astfel de titlu, cred că se uită mai mult „la plăcerea sa decăt la ceea ce te priveşte „pe tine, şi fiindcă eşti cu pricepere nu-ţi „spun nimic mai mult, şi nici chiar nu este „bine ca să-ţi spun mai mult".

Anselmo primì această scrisoare, şi inţelese dintr'ĕnsa că Lotario incepuse deja intreprinderea, şi că desigur Camila trebuea să fi respuns cum el dorea. Peste mĕsură vesel de astfel de noutăţi, respunse Camilei din gură ca să nu părăsească nici intr'un chip casa lui, căci el are să se intoarcă in foarte scurt timp. Camila remase uimită de respunsul lui Anselmo, care o puse in mai mare confusiune decăt inainte, căci nu indrăznea nici să stee in casa ei, nici să se ducă la părinţii sei, pentrucă remănĕnd işi punea in pericul onestitatea ei, şi ducĕnduse, lucra incontra voinţei bărbatului ei. In sfirşit se hotărì la ceea ce era mai rĕu pentru dĕnsa, adică să remăe, cu hotărire de a nu fugì de presenţa lui Lotario, spre a nu da de vorbă slugilor ei, şi deja se căia că a scris aceea ce scrisese bărbatului ei. Ea se temea ca el să nu creadă că Lotario vĕzuse la dĕnsa vre-o cutezanţă care să-l fi indemnat a nu-i păstra respectul cuvenit. Dar plină de incredere in virtutea sa, se răzimă pe Dumnezeu şi pe buna sa intenţiune, cu care credea că va resista prin tă-

cere la tot ce ar vol să-i spună Lotario, fără a mai da samă bărbatu-seu spre a nu-i pricinui vre o sfadă sau supĕrare. Chiar căuta un mijloc spre a desvinui pe Lotario in faţa lui Anselmo, cănd acesta ar intreba-o ce prilej o făcuse să-i scrie acea hărtie.

Cu aceste gănduri, mai mult oneste decăt bune şi folositoare, ascultă a doua zi pe Lotario, care atăcă cu atăta tărie incăt incepù a clătina statornicia Camilei, şi onestitatea ei se luptă mult spre a-şi stăpănì ochii ca să nu dee semne de vr'o indurare amoroasă pe care lacrimile şi cuvintele lui Lotario o deşteptaseră in pieptul ei. Lotario observa toate acestea şi se aprindea mai mult. Insfirşit el găsì cu cale că era neapărat, in timpul căt ĕi mai lăsa absenţa lui Anselmo, să stringă cercul in jurul acelei fortăreţe, şi astfel atăcă ingămfarea ei prin laudele frumuseţei sale; pentrucă nu este nimica care să supună mai răpede şi să asămene cu păměntul turnurile intărite ale deşertăciunii femeilor frumoase decăt aceeaşi deşertăciune pusă in gura linguşirii. In adevĕr el cu toată sirguinţa surpă stănca virtuţii ei cu astfel de maşini, incăt chiar dacă Camila ar fi fost toată de bronz, ar fi căzut la păměnt. Lotario plănse, oferì linguşiri, făcù stăruinţă şi se prefăcù cu atăta sentiment, cu semne de atăta sinceritate, in căt resturnă inţelepciunea Camilei şi ajunse să triumfeze de ceea ce mai puţin spera şi mai mult dorea. Se supuse Camila; Camila se supuse. Dar de ce să ne mirăm, dacă prietenia lui Lotario nu remase neclintită? Esemplu deslușit, care ne arată că patima amorului se birueşte numai cu fuga, şi că nime nu trebue să se lupte piept la piept cu un atăt de puternic duşman, pentrucă are cineva nevoe de puteri dumnezeeşti spre a invinge puterile ei omeneşti. Leonela singură ştiù greşala stăpănei sale, pentrucă cei doi prieteni rĕi şi amanţi noi, nu i-o putură ascunde. Lotario nu vroì să spună Camilei pretenţia lui Anselmo, nici că el ĕi dăduse prilej spre a ajunge la acel punct, ca nu cumva ea să preţuească mai puţin iubirea lui, şi să creadă că numai din intĕmplare şi fără a se găndì o ademenise, ear nu cu hotărire luată dinainte.

Puţine zile după aceea Anselmo se intoarse acasă, şi nu putù vedè ceea ce lipsea intr'ĕnsa, adică ceea ce el preţuea şi stima mai mult. El se duse indată să vadă pe Lotario, şi-l găsì acasă. Amăndoi se imbrăţişarĕ şi unul intrebă pe celalalt noutăţi despre viaţa sau moartea sa. Noutăţile ce am să-ţi dau, o prietene Anselmo, sunt, zise Lotario, că ai o femee care cu drept cuvĕnt poate fi esemplul şi corona tuturor femeilor virtuoase. Vorbele ce i-am spus au sburat in vĕnt, hărăzirile le-a despreţuit, darurile nu le-a primit, şi de căteva lacrimi ale mele şi-a bătut joc cum se cade. Intr'un cuvĕnt, dupăcum Camila este suma oricărei frumuseţi, deasemene este archiva in care sălăşlueşte onestitatea şi trăeşte modestia şi inţelepciunea, şi toate virtuţile care pot face pe o femee cinstită, vrednică de laudă şi foarte fericită. Ia-ţi inapoi banii tĕi, prietene, pe care-i am aici fără să fi avut nevoe a-i atinge, căci virtutea Camilei nu se pleacă la lucruri atăt de injositoare cum sunt darurile şi făgăduinţele. Mulţămeşte-te, Anselmo, şi nu vol a face mai multe incercări decăt cele făcute, şi fiindcă ai trecut

fără nici o muncă peste marea greutăţilor şi a bănuelelor ce poate cineva obicinuit să aibă despre femei, nu căta să intri din nou in adăncul ocean a unor nouĕ neajunsuri, nici să faci esperienţă cu alt cărmaciu despre bunătatea şi tăria corăbiei pe care cerul ţi-a dat-o ţie spre a trece intr'ĕnsa marea acestei lumi, ci găndeşte-te că esti deja intr'un port sigur, şi intăreşte-te cu ancorele numelui bun, şi aşteaptă astfel pănă ce vor venì să-ţi ceară datoria pe care nici o nobleţă omenească nu poate scăpa de a o plătì.

Anselmo remasĕ foarte mulţămit cu vorbele lui Lotario, şi le crezù astfel ca şi cum ar fi fost spuse de vre-un oracul. Dar cu toate aceste ĕl rugâ să nu lase intreprinderea, chiar căud n'ar fi decăt pentru curiositate şi trecere de timp, şi fără a intrebuinţa de acum inainte o atăt de infocată sirguinţă ca pănă atunci; şi că vroea numai ca să-i scrie căteva versuri in lauda ei, sub numele de Clori, pentrucă el va da a inţelege Camilei că era inamorat de o doamnă căreia-i pusese acel nume spre a o putè căntа cu toată bunacuviinţă datorită onestităţii sale; că dacă Lotario n'ar voì să se ostenească a scrie versurile, el le va face. „Aceasta nu va fi de nevoe, zise Lotario, pentrucă muzele nu-mi sunt atăt de duşmane incăt să nu mĕ viziteze de căteva ori pe an. Spune-i tu Camilei ceea ce ai zis despre iubirea mea prefăcută, căci versurile le voiu face eu, dacă nu atăt de bune cum merită subiectul, cel puţin pe căt le voiu putè mai bune. Amăndoi prietenii, nepriceputul şi trădătorul, se invoiră astfel, şi Anselmo, intors acasă, intrebă pe Camila ceea ce ea se minuna că n'o intrebase deja, adică să-i spună motivul pentru care-i scrisese hărtia pe care i-o trimisese. Camila ĕi respunse că i se păruse că Lotario o privea ceva mai cu puţin respect decăt căud el se afla acasă; dar că acum era desamăgită, şi crede că a fost numai o inchipuire a sa, de vreme ce deja Lotario evita de a o vedè şi de a se găsì singur cu dĕnsa. Anselmo ĕi zise că putea fi negreşit sigură de acea bănueală, căci el stie că Lotario este inamorat de o tĕnĕră nobilă din oraş pe care o căntă sub numele de Clori, şi chiar de n'ar fi, nu poate fi teamă de sinceritatea lui Lotario şi de strinsa prietenie dintre dĕnşii. Şi dacă Camila n'ar fi fost incunoştinţată de Lotario că acea iubire pentru Clori era prefăcută, şi că el o spusese lui Anselmo spre a se putè ocupa căteva minute cu laudele Camilei, fără indoeală că ea ar fi căzut in omoritoarea capcană a zulilor; dar fiind deja prevenită, primì această destăinuire fără măhniciune.

A doua zi fiind tustrei la masă, Anselmo rugâ pe Lotario să citească ceva din ceea ce alcătuise pentru iubita sa Clori, căci de vreme ce Camila nu o cunoştea, desigur că el putea spune de ea tot ce ar vroì. Chiar dacă ar cunoaşte-o, respunse Lotario, n'aş ascunde eu nimica, de oare ce căud un amant laudă frumuseţa iubitei sale şi o mustră pentru cruzimea ei, nu face nici o ocară bunei sale reputaţii; dar ori cum ar fi, ceea ce ştiu a spune este că eri am făcut un sonet despre nerecunoştinţa Clorii, care sună astfel:

SONET.

In tăcerea nopţii, când
Somnul dulce cuprinde pe muritori,
Eu dau cerului şi Clorei mele
Sĕrmana socoteală a nenorocirilor mele.

Şi in timpul când soarele se arată
Pe porţile trandafirii ale rĕsăritului,
Cu suspine şi accente neegale
Reinoesc vechea mea plângere.

Şi când soarele din tronul seu de stele
Trimite pămĕntului raze in linie dreaptă,
Plângerea creşte şi indoesc gemetele.

Noaptea se intoarce, şi eu earăş mĕ intorc la trista mea durere,
Şi totdeauna găsesc, in omoritoarea mea statornicie,
Cerul surd, Clori fără auz.

Sonetul părù bun Camilei; dar mai bun lui Anselmo, care-l lăudă şi zise că este destul de crudă doamna care nu respunde la nişte adevĕruri atăt de lămurite. La aceasta zise Camila: Tot ceea ce zic poeţii inamoraţi este oare adevĕr? Ca poeţi, respunse Lotario, ei nu spun adevĕr, dar ca amorezaţi ei sunt tot atăt de sfiicioşi ca şi adevĕraţi. Despre aceasta nu e nici o indoeală, respunse Anselmo, pentru a sprijini şi a acredita gândurile lui Lotario asupra Camilei, tot atăt de puţin ingrijite de viclenia lui Anselmo pe căt inamorate de Lotario. Şi astfel stăpănită de plăcerea pentru lucrurile lui, şi mai vĕrtos ştiind bine că dorinţele şi versurile lui i se adresează ei, şi că ea este adevĕrata Clori, ĕl rugă că dacă ştie alt sonet sau alte versuri, să i le spună. Desigur ştiu, respunse Lotario, dar nu cred că este atăt de bun ca cel intăi, sau zicĕnd mai bine, mai puţin rĕu. Singură vei putè judeca, căci eată-l:

SONET.

Eu ştiu că mor; şi dacă nu-s crezut,
Este mai sigură moartea mea, cum este
Mai sigur de a mĕ vedè mort la picioarele tale, o frumoasă ingrată,
Decăt căit că te adorez.

Mĕ voiu putea vedè in regiunea uitării,
Părăsit de viaţă, de glorie şi de favoare,
Şi atunci se va putea vedè in pieptul meu deschis,
Cum frumoasa ta faţă este sapată in el.

Căci acest odor ĕl păstrez pentru asprul
Pericul cu care mĕ amenință statornicia mea,
Ce se intăreşte prin insuşi asprimea ta.

Vai de acel ce navigă, cerul fiind intunecat,
Pe o mare necunoscută şi pe un drum primejdios,
Unde nu intălneşte vre o stea nici vr'un port.

Anselmo lăudă şi acest al doile sonet, cum lăudase pe cel intăi, adăugând astfel verigă cu verigă lanţul cu care invălătucea şi stringea onoarea sa, căci când Lotario ĕl

desonora mai mult, atunci el ĕi spunea că era mai onorat. Şi cu aceasta toate treptele pe care Camila se scoborea spre fundul injosirii sale, erau in opinia barbatului ei tot atătea trepte pe care ea se suea spre culmea virtuţii şi a bunului seu nume.

Intre aceste se intĕmplă că găsindu-se odată singură Camila cu camerista ei, ĕi zise: „Mĕ inroşesc, dragă Leonelă, vĕzĕnd cât de puţin am ştiut să mĕ stimez, căci nici macar n'am făcut ca cu timpul să cumpere Lotario deplina posesiune ce i-am dat atăt de degrabă asupra voinţei mele. Mĕ tem să nu despreţuească graba sau uşurătatea mea, fără ca să considere că n'am putut resista stăruinţei sale.—Să nu te ingrijească aceasta, d-na mea, respunse Leonela, nu se face astfel socoteala, şi a da degrabă aceea ce are să se dee nu este causa de a micşura reputaţia, dacă in adevĕr este bun ceea ce se dă şi demn prin sine insuş de a fi stimat; şi chiar se zice obicinuit că cel ce dă degrabă dă de douĕ ori. „Obicinueşte de asemine a se zice, intimpină Camila, că ceea ce costă puţin se preţueşte mai puţin". Această vorbă nu ţi se atribue d-tale, respunse Leonela, pentrucă amorul, cum am auzit spunĕndu-se, uneori sboară, uneori merge; cu acesta aleargă, cu celalalt merge incet, pe unii ĕi răceşte şi pe alţii ĕi aprinde; pe unii ĕi rănească şi pe alţii ĕi ucide; in acelaş punct incepe cariera dorinţelor sale şi tot in acel punct o sfirşeşte şi o duce la capĕt; dimineaţa obicinueşte a face incunjurul unei fortăreţe şi sara a şi supus-o, căci nu este nici o putere care să-i stea impotrivă. Astfel fiind lucrul, de ce te sperii şi de ce te temi, dacă acelaş lucru trebue să se fi intĕmplat şi lui Lotario, de vreme ce amorul a ales absenţa stăpănului meu ca instrument spre a te supune? Şi era neapărat ca in timpul ei să se indeplinească aceea ce amorul hotărise, fără a da timp timpului, ca Anselmo să nu aibă cănd să se intoarcă, şi astfel prin presenţa sa lucrul să remănă nedesăvĕrşit, căci amorul n'are alt ministru mai bun pentru a esecuta ceea ce doreşte decăt prilejul; de prilej se serveşte in toate faptele sale, mai cu samă la inceput. Toate aceste eu le ştiu foarte bine mai mult din experienţă decăt din auzite şi intr'o zi am să-ţi spun doamnă, căci şi eu sunt de carne şi am săngele tĕnĕr; cu atăta mai mult, doamnă Camilă, că nu te-ai supus şi nu te-ai dat in măna lui, fără să fi vĕzut mai intăi in ochii, in suspinele, in vorbele şi in făgăduinţele şi darurile lui Lotario, tot sufletul lui, şi fără să te fi incredinţat prin virtuţile lui căt de vrednic era Lotario de a fi iubit. Ei bine, dacă este aşa, să nu-ţi mai turbure inchipuirea acĕste idei scrupuloase şi afectate, ci fii sigură că Lotario te stimează precum d-ta ĕl stimezi pe dĕnsul, şi trăeşte mulţămit şi plin de fericire, pentrucă d-ta fiind deja căzută in laţul dragostei sale, numai meritul şi stima lui te ţine legată. Nu numai că el are cei patru *S**), pe care se zice că trebue să-i aibă amorezaţii cei buni, dar chiar un alfabet intreg. Sau de nu, ascultă-mĕ şi vei vedè cum am să le spun pe de rost. El este, dupăcum vĕd şi mi se pare, *avut, bun, curajos, darnic, eminent, fidel, generos, harnic, insemnat, june, leal, modest, nobil, onest,*

*) Vorbă proverbială in timpul lui Cervantes. Cei patru *S*, insamnă: *Sabio* (inţelept), *Solo* (singur), *Solicito* (ingrijit) şi *Secreto* (tainic).

prudent, *recunoscĕtor*, apoi cei patru *S* de care am vorbit, pe urmă *tainic* şi *voios*, litera *x* nu i se potriveşte, pentrucă este literă aspră, *y* e ca şi *x*, insfirşit zelos de onoarea ta.

Camila rise de alfabetul cameristei sale, pe care o găsì cu mult mai pricepută in amor decăt zicea. Astfel ea mărturisì şi descoperì Camilei cum trata amor cu un tĕnĕr de familie din acelaş oraş. Camila se turburâ de aceasta, temĕndu-se să nu fie acela drumul pe unde onoarea sa ar putè să fie espusă. Ea o cercetâ spre a afla dacă relaţiile lor merseserĕ mai departe decăt a vorbì impreună. Leonela cu puţină ruşine şi multă cutezanţă ĕi respunse că desigur merseserĕ, căci este lucru deja cunoscut că greşalele stăpănilor aduc neruşinarea servitoarelor, care căud le vĕd că alunecă, ele n'au intru nimica de a şchiopăta, fără chiar a se mai ascunde.

Camila nu putù face alt ceva decăt să roage pe Leonela să nu spună nimica de fapta sa aceluia pe care-l zicea că este amantul ei, şi ea insuş să ţină ascuns amorul ei, ca nu cumva să vină la cunoştinţa lui Anselmo şi a lui Lotario. Leonela respunse că aşa va face; dăr işi implinì cuvĕntul astfel incăt intărì temerea Camilei că printr'ĕnsa avea să-şi peardă toată reputaţia sa. In adevĕr neonesta şi cutezătoarea Leonela, după ce vĕzù că purtarea stăpănă-sa nu era cum trebuea, indrăznì a băga şi a pune in lăuntrul casei sale pe amantul ei, bine incredinţată că chiar căud doamna sa l'ar vedè, nu putea indrăznì să-l descopere. Căci acest neajuns, intre altele, aduc greşalele stăpănĕnelor, că ele se fac roabele servitoarelor lor chiar şi se indatoresc a le indosì faptele lor ruşinoase şi injositoare, cum se intĕmplâ cu Camila: cu toate că ea vĕzù odată şi de multe ori că Leonela ei stătea cu amantul intr'o odae din casa sa, nu numai că nu indrăznea s'o ocărească, dar ĕi inlesnea mijloacele ca să-l inchidă, şi se ingrijea să nu fie vĕzut de bărbatu-seu. Insă nu putù păzì destul de bine ca Lotario să nu-l vază odată eşind la crăpatul zilei. Acesta fără a şti cine era, crezù intăi că trebuea să fie vre-o nălucă; dar căud ĕl vĕzù mergĕud, ascunzĕndu-se şi acoperindu-se cu ingrijire şi chibzuinţă, părăsì această idee copilărească spre a se oprì la o alta, care ar fi fost pierderea tuturor, dacă n'ar fi inlăturat Camila rĕul. Lotario crezù că acel om pe care-l vĕzuse eşind la asemine cias din casa lui Anselmo, nu intrase acolo pentru Leonela. El nici chiar işi aducea aminte că trăea pe lume o Leonelă. Crezù numai că tot astfel cum Camila fusese uşoară şi nestatornică in favoarea lui, era acum şi pentru altul. Căci aceste urmări aduce cu sine rĕutatea unei femei rĕle: ea-şi pierde creditul onoarei sale chiar inaintea aceluia in mănile căruia s'a dat, după multe rugăminţi şi asigurări. El crede că s'a dat altora cu mai mare uşurinţă, şi deschide toată inima sa la ori ce bănueală i-ar venì despre aceasta.

Se pare că lui Lotario in acel moment ĕi lipsì toată buna judecată, şi-i fugirĕ din memorie toate inţeleptele sale hotăriri. Căci fără a găndì, fără a judeca căt de puţin, inainte chiar ca Anselmo să se scoale, nerăbdător şi orbit de furia geloziei care-i rodea inima, murind de dorinţa de a-şi resbuna pe Camila, care nu-l supĕrase intru

nimic, se duse la Anselmo şi-i zise: „Află, Anselmo, că sunt multe zile de când mĕ lupt cu mine insumi, făcĕndu-mi silă ca să nu-ţi spun ceea ce nu este cu putinţă nici drept ca să-ţi mai ascund; află că fortăreţa Camilei s'a plecat şi s'a supus la tot ceea ce aş voi să fac dintr'ĕnsa. Şi dacă am intărziat a-ţi descoperì acest adevĕr, a fost numai ca să vĕd de nu cumva aceasta era un uşor capriciu al ei, sau o făcea pentru a mĕ incerca şi a vedè dacă tratam cu seriositate amorul pe care cu voca ta ĕl incepusem cu dĕnsa. Am crezut deasemenea că ea, dacă ar fi fost ceea ce trebuea să fie şi ceeea ce noi amundoi speram, ţi-ar fi dat deja socoteală de stăruinţa mea; dar vĕzĕnd că intărzie, am inţeles că sunt adevĕrate făgăduinţele ce mi-a dat, că altă dată când te vei absenta de acasă imi va vorbì in odaea in care e depositul lucrurilor tale de preţ, (şi era adevĕr, căci acolo obicinuea Camila a-i vorbì). Dar nu vreu ca să alergi la vre o rĕsbunare, căci greşala nu e ăncă făcută decât numai cu gândul, şi se poate intĕmpla că de-acum şi pănă in momentul de a-l pune in lucrare să se schimbe gândul Camilei, şi să se nască in loc căinţa. Şi dupăcum deja totdeauna ai urmat in totul sau in parte sfaturile mele, urmează şi păzeşte unul ce-ţi voiu da acum, pentru ca fără amăgire şi in deplină siguranţă să te incredinţezi şi să lucrezi cum vei crede mai potrivit. Prefă-te că te absentezi pentru două sau trei zile cum ai obiceiu alte dăţi, şi fă astfel ca să remăi ascuns in acea odae, căci covoarele ce sunt acolo şi celelalte lucruri cu care te poţi acoperì, iţi presintă mare inlesnire şi atunci vei vedè cu chiar ochii tĕi şi eu cu ai mei ceea ce voeşte Camila. Dacă ea va fi rea, ceea ce este de temut mai mult decât de aşteptat, tu vei putè atunci in tăcere, cu ghibăcie şi chibzuinţă să fii călăul desonoarei tale.

La aceste vorbe a lui Lotario, Anselmo remase confundat, incremenit şi minunat, pentrucă ele-i venirĕ in momentul când el aştepta mai puţin să le audă. In adevĕr el credea că deja Camila era invingĕtoare stăruinţelor prefăcute a lui Lotario, şi incepea a se bucura de gloria biruinţei. El stătù mult timp tăcut, uitându-se in pămĕnt, fără a mişca ochii şi la urmă zise: „Tu ai lucrat, Lotario, cum eu mĕ aşteptam de la prietenia ta. Am să urmez in totul sfatul tĕu; fă ce vei vroì şi păzeşte secretul ce vezi că se cuvine intr'o intĕmplare atăt de negăndită. Lotario ĕi făgăduì şi depărtându-se de dĕnsul se căì cu totul de căte-i spusese, vĕzĕnd cu cătă neghiobie lucrase, căci el putea să-şi resbune de Camila şi nu pe o cale atăt de crudă şi desonorătoare. Blĕstema mintea sa, mustra hotărirea sa uşoară şi nu ştia ce mijloc să intrebuinţeze spre a desface ceea ce făcuse, sau să ajungă la un resultat mulţămitor. La sfirşit se hotărì să dea samă despre toate Camilei, şi fiindcă nu-i lipsea prilejul pentru aceasta, chiar in acea zi o găsì singură şi ea deindată ce putù să-i vorbească ĕi zise: Ştii, prietene Lotario, că am o amărăciune in inimă, care o stringe astfel incăt par'că vroeşte să easă din piept şi va fi o minune de nu va eşì. Nerusinarea Leonelei a ajuns la aşa grad incăt in fiecare noapte ea bagă in casă un curtezan al ei şi şede cu dĕnsul pănă in ziuă, spre dauna reputaţiei mele; ce cămp

liber va avè spre a mĕ judeca cel ce-l va vedè eşind din casa mea la ciasuri atăt de neobicinuite. Şi ceea ce mĕ intristează este că nu o pot pedepsì nici mustra, căci faptul că ea este tăinuitoarea relaţiilor noastre, mi-a pus un frĕu in gură spre a tăinuì pe ale ei şi mĕ tem să nu easă de aice vre o nenorocire.

La inceput căud Camila spunea acestea, Lotario crezù că era o viclenie spre a-l convinge că omul ce vĕzuse eşind era al Leonelei şi nu al ei. Dar vĕzĕnd-o plăngĕnd şi măhnindu-se, şi cerĕndu i un mijloc de indreptare, crezù insfirşit adevĕrul şi crezĕndu-l remase incremenit şi se căì de toate. Dar totuş respunse Camilei să nu se ingrijească, căci el va găsì mijlocul de a pune capĕt obrăzniciei Leonelei. El ĕi spuse deasemene ceea ce descoperise lui Anselmo, intărtat de furioasa turbare a geloziei şi cum se puseserĕ la cale ca el să se ascundă in gherghir pentru a vedè de acolo lămurit puţina credinţă ce ea-i păstra. El ĕi cerù ertare pentru această nebunie şi sfat pentru a o putè indrepta şi a eşì bine dintr'o incurcală atăt de grea, cum era aceea in care ĕl pusese nepriceperea sa. Camila remase ingrozită de ceea ce-i spuse Lotario şi-l mustră cu multă supĕrare şi cu multe şi chibzuite vorbe şi critică rĕul seu gănd şi hotărirea rea şi copilărească ce luase. Dar fiindcă femeea are de la natură mintea gata pentru bine ca şi pentru rĕu mai mult de căt bărbatul, cu toate că-i lipseşte mintea, căud dinainte se pune să judece, intr'o clipă Camila găsì mijlocul de a indrepta un lucru ce părea că nu se poate indrepta, şi zise lui Lotario să facă toate chipurile ca in ziua următoare Anselmo să se ascundă unde zicea, pentrucă ea găndea să scoată din această ascundere o inlesnire pentru dĕnşii de a petrece impreună deacum inainte fără cea mai mică teamă. Şi fără a-i destăinuì tot găndul ei, ĕl prevenì să aibă grijă, căud Anselmo va fi ascuns, să vină căud ĕl va chema Leonela şi la toate cele ce ea-i va zice să-i respundă cum ar respunde căud n'ar şti că Anselmo ĕi ascultă. Lotario stăruì să-i spună pănă insfirşit scopul ei, pentru ca cu mai multă siguranţă şi inţelepciune să indeplinească tot ce va vedè că este neapărat. Zic, respunse Camila, că n'ai să faci nimica fără numai să respunzi cum te voiu intreba eu, nevroind Camila să-i dea samă dinainte de ceea ce avea de gănd să facă, temĕndu-se ca nu cumva el să refuzeze de a urma planul ce i se părea ei atăt de bun şi să urmeze sau să caute altele care nu pot fi atăt de bune.

Cu aceasta plecă Lotario, şi Anselmo, sub cuvĕnt de a se duce la acea moşie a prietenului seu, pornì ş'apoi se intoarse să se ascundă, ceea ce putù face cu inlesnire, de vreme ce Camila şi Leonela ĕi dădurĕ mijloacele. Deci Anselmo se ascunse cu acea nelinişte care se poate inchipuì că ar avè acel ce aştepta să vadă cu ochiì sĕi disecţia măruntaelor onoarei sale, şi să se afle aproape de a perde cea mai mare fericire ce o avè in iubita sa Camila. Convinse şi sigure deja Camila şi Leonela că Anselmo era ascuns, intrarĕ in gherghir şi deabia Camila puse piciorul in lăuntru căud scoţĕud un greu suspin zise: Ah! draga mea Leonelă! N'ar fi mai bine ca inainte de a ajunge să pun in lucrare ceea ce nu voesc să ştii, ca

să nu te incerci a mĕ impedeca, să iei această sabie a lui Anselmo pe care ţi-am cerut-o şi să străpungi cu dĕnsa acest infam piept al meu? Dar să nu faci aceasta, căci n'ar fi drept ca eu să sufĕr pedeapsă pentru vinovăţia altuia. Mai intăi vroesc a şti ce vĕzurĕ la mine ochii cutezători şi neoneşti a lui Lotario, care să fie cauza spre a indrăzni să-mi descopere o dorinţă atăt de rea ca aceea ce mi-a descoperit, cu despreţul prietenului seu şi pentru desonoarea mea? Pune-te, Leonelă, la această fereastră, chiamă-l, căci fără nici o indoeală trebue să fie in uliţă aşteptănd să implinească scopul sĕu cel rĕu; dar mai inainte se va implini scopul meu pe atăt de crud pe căt şi cinstit.

„Ah! doamna mea, respunse iscusita şi priceputa Leonelă, ce vrei să faci cu această sabie? Nu cumva vroeşti poate să-ţi ridici viaţa sau să i-o ridici lui Lotario? Oricare din aceste două lucruri vei face, va fi spre pierderea creditului şi a numelui d tale. E mai bine să ascunzi batjocura d-tale, şi să nu dai motiv ca acest om rĕu să intre acum in casă şi să ne găsească singure. Socoteşte, doamnă, că suntem nişte femei slabe, şi el este bărbat şi hotărit, şi cum vine cu acea rea intenţie, orb şi pasionat, poate că inainte ca d-ta să-ţi pui in lucrare scopul, el ar putè face ceea ce ar fi cu mult mai nenorocit pentru d ta decăt de a-ţi ridica viaţa. Rĕu a făcut stăpănul meu că a dat acestui indrăzneţ atăta putere in casa sa. Ş'apoi, doamnă, dacă l'ai ucide, cum cred că vrei să faci, ce avem să facem cu el după ce-l vei omorì?

— Ce? prietenă? respunse Camila, ĕl vom lăsa pentru ca Anselmo să-l ingroape, căci va fi drept să socoată ca un repaus munca ce-şi va da ca să pună sub pămĕnt propria sa infamie. Chiamă l, sfirşeşte, căci tot timpul ce intărzii spre a implinì rĕsbunarea datorită ocării mele, imi pare că jigneşte credinţa ce datoresc soţului meu.

Anselmo asculta toate aceste şi la fiecare vorbă ce zicea Camila i se schimbau găndurile. Dar căud auzì că era hotărită să ucidă pe Lotario, vroì să easă spre a se descoperì, ca să nu se intĕmple astfel de lucru. Insă ĕl oprì dorinţa de a vedè unde are să ajungă atăta curaj şi o hotărire atăt de onestă, cu scop de a eşì la vreme ca să o impedece. In acel moment Camila căzù intr'un mare leşin şi aruncăndu-se deasupra unui pat ce se afla acolo, Leonela incepù a plănge cu mult amar şi a zice: „Vai! nefericita de mine, dacă aş fi atăt de fără noroc ca să moară aice in braţele mele floarea onestităţii din lume, corona femeilor virtuoase, exemplul castităţii!“ şi alte lucruri de acest fel, incăt nime n'ar fi ascultat-o fără să o socotească camerista cea mai vrednică de jelit şi mai cinstită de pe lume şi pe stăpăna ei o nouă Penelopă persecutată. Peste puţin Camila se trezì din leşinul ei, şi venindu-şi in fire zise: „de ce nu te duci, Leonelă, să chemi pe cel mai neleal prieten dintre prietenii pe care i-a vĕzut soarele sau i-a ascuns noaptea? Sfirşeşte, mergi, aleargă, sboară, pentru ca intărzierea să nu stingă focul măniei ce mĕ arde şi dreapta resbunare ce aştept să nu treacă in ameninţări şi in blĕsteme. Mĕ duc dar să-l chiem, doamna mea, zise Leonela; dă-mi insă mai intăi acea sabie, pentru ca in lipsa mea să nu faci un lucru, care să dea de plăns toată

viaţa la toţi aceia care te iubesc atăt de mult. Du-te fără teamă, dragă Leonelă, căci nu voiu face nimica, respunse Camila, pentrucă ori căt de simplă şi de indrăzneaţă aş fi, in părerea ta pentru a-mi apăra onoarea, nu voiu fi atăta ca acea Lucreţie, despre care se zice că se ucise fără să fi căzut in vr'o greşală şi fără a fi omorit mai intăi pe acela care era vinovat de nenorocirea ei; eu voiu murì, dacă va fi să mor, dar voiu murì mulţămită şi resbunată incontra aceluia care mi-a dat prilej să vin in acest loc spre a plănge asupra cutezanţelor sale, de care eu sunt atăt de puţin vinovată.

Leonela se lăsâ a fi mult rugată, inainte de a eşì să chieme pe Lotario. Dar insfirşit eşì, şi pănă să se intoarcă ea, Camila remase singură zicènd, ca şi cum vorbea cu sine insuş: Erte-mĕ Dumnezeu! N'ar fi fost mai nimerit să fi congediat pe Lotario, cum am făcut alte multe ori, decăt să-l pun in poziţie, cum l'am pus deja, ca să mĕ aibă drept o femee rea şi necinstită, deşi numai in timpul căt voiu intărzia spre a-l desamăgì? Mai bine-ar fi fost fără indoeală; dar eu n'aş fi remas resbunată, nici onoarea bărbatului meu satisfăcută, dacă el ar fi eşit cu mănile atăt de curate şi cu pasul dămol din incurcătura in care l făcuserĕ să intre găndurile lui cele rĕle: plătească trădătorul cu viaţa aceea ce incercâ cu o dorinţă atăt de vinovată; să ştie lumea (dacă va ajunge cumva să ştie) că nu numai păstrâ Camila credinţă bărbatului ei, ci-l şi resbunâ in contra aceluia care cutezâ să-l vatăme; dar totuş cred că ar fi mai bine să dau samă lui Anselmo despre aceasta; insă deja m'am silit să-i dau in scrisoarea ce i-am trimis la ţară şi cred că dacă el n'a alergat să indrepte rĕul ce-i arĕtam, a trebuit să fie numai pentrucă, de prea multă bunătate şi incredere, n'a vrut şi nici n'a putut să creadă că in pieptul unui prieten atăt de statornic se putea ascunde un găud măcar care ar fi fost incontra onoarei sale, şi nici eu chiar n'am crezut multe zile şi nici n'aş fi crezut niciodată, dacă obrăznicia lui n'ar fi ajuns la aşa grad incăt să mi se vădească prin bogate daruri, mari făgăduinţi şi necontenite lacrimi. Dar, de ce mai fac eu acum aceste reflecţiuni? Are oare o energică hotărire nevoe de vr'un calcul? Nu, desigur. Afară dar, tradare! la mine, rĕsbunare! să intre vicleanul, să vină, să sosească, să moară, să se sfirşească şi intĕmple-se ce se va intĕmpla. Curată am intrat in puterea aceluia pe care cerul mi l'a dat să fie al meu şi curată am să ies de la dĕnsul, chiar căud aş eşì scăldată in castul meu sănge şi in mărşavul sănge a celui mai falş prieten ce a vĕzut prietenia in lume. Şi zicènd aceste se primbla prin odae cu sabia scoasă şi cu paşi atăt de iuţi şi fără rănduealâ şi făcènd astfel de schime, incăt părea că-i lipseşte judecata şi că nu este o femee delicată, ci un sĕlbatec desnădĕjduit.

Anselmo, acoperit de nişte covoarĕ unde se ascunsese, privea toate şi se minuna de toate şi i se părea că ceea ce vĕzuse şi auzise era de-ajuns spre a imprăştia bănueli mai mari decăt ale sale. Deja ar fi vroit, ca dovada cu venirea lui Lotario să fi lipsit, temĕndu-se de vr'o intĕmplare fără de veste. Şi fiind deja gata a se da pe faţă şi a eşì spre a imbrăţişa şi a scoate din amăgire pe soţia sa, se oprì, pentrucă vĕzù că Leonela

se intorcea cu Lotario de mănă. Şi astfel, cum ĕl vĕzù Camila, făcĕnd cu sabia in pămĕnt o mare linie inaintea ei, zise: Lotario, ia sama la ceea ce-ţi spun: dacă din intĕmplare vei cuteza să treci de această linie ce vezi, sau chiar să ajungi pănă la dĕnsa, in momentul ce voiu vedè că ai de gănd, tot in acel moment, imi voiu străpunge pieptul cu această sabie ce am in măni şi inainte de a-mi respunde un cuvĕnt la aceasta, vreu să asculţi altele căteva şi apoi vei respunde ce-ţi va plăcea mai mult. Mai intăi vroesc, Lotario, ca să-mi spui dacă cunoşti pe Anselmo, bărbatul meu, şi ce părere ai despre dĕnsul şi al doilea vroesc deasemene să ştiu dacă mĕ cunoşti pe mine. Respunde-mi la aceasta şi să nu te turburi, nici să te gĕndeşti mult ceea ce ai să respunzi, căci nu sunt greutăţi cele ce te intreb. Lotario nu era atăt de simplu pentru ca de la cel intăi moment cănd Camila i-a zis să facă a se ascunde Anselmo, să nu fi priceput planul ei şi astfel se conformâ cu intenţia ei intr'un mod atăt de ghibaciu şi de potrivit, incăt amăndoi ar fi făcut să treacă acea minciună ca cel mai sigur adevĕr, şi aşa respunse Camilei astfel: „N'am crezut, frumoasă Camilă, că mĕ chiemai spre a mĕ intreba lucruri atăt de departe de scopul cu care eu vin aici. Dacă faci aceasta spre a amăna resplata făgăduită mie, ai fi putut să intrebuinţezi un mijloc mai pe departe, pentrucă fericirea dorită mĕ munceşte cu atăt mai mult, cu căt este mai aproape speranţa de a o dobăndi. Dar pentru ca să nu zici că nu respund la intrebările tale, spun că cunosc pe soţul tĕu Anselmo şi ne cunoaştem amăndoi din anii noştri cei mai fragezi, şi nu vreu să spun aceea ce tu de asemene ştii de prietenia noastră, pentru a nu mĕ face martur ofensei pe care amorul mĕ sileşte să-i fac, puternică desvinovăţire de mai mari greşeli. Pe tine te cunosc şi am aceeaşi opinie despre tine pe care o are şi el. Căci de n'ar fi aşa, n'aş putè eu, pentru mai puţini nuri decăt ai tĕi, să-mi calc datoria, fiind cine sunt, şi sfintele legi ale adevĕratei prietenii, despreţuite şi nimicite acum de mine, sub indemnul unui duşman atăt de puternic cum este amorul. Dacă mărturiseşti aceasta, respunse Camila, duşman de moarte a tot ce cu dreptul merită să fie iubit, cu ce obraz indrăzneşti să te arĕţi inaintea cui ştii că este oglinda in care se priveşte acel in care tu ai fi trebuit să te priveşti ca să vezi cu căt de puţină dreptate ĕl batjocureşti? Dar vai! nenorocita de mine! incep deja a-mi da samă de ceea ce te-a făcut să pierzi respectul ce ţi datoreşti ţie insuţi: trebue să fi fost vre-o libertate din parte-mi, pe care nu vreu s'o numesc necuviinţă, neprovenind dintr'o hotărire luată dinainte, ci din vre-o neingrijire de acele in care, fără să bage de samă, cad obicinuit femeile ce cred că n'au de cine să se păzească. Sau, de nu, spune-mi, o trădătorule, respuns'am la rugăminţile tale cu vre o vorbă sau semn care ar fi putut deştepta in tine vre-o umbră de speranţă spre a implinì infamele tale dorinţi? Cănd n'au fost vorbele tale amoroase respinse şi mustrate de ale mele cu asprime şi neindurare? Cănd oare multele tale făgăduinţe şi darurile tale şi mai mari au fost crezute sau primite de mine? Dar fiindcă mi se pare că cineva nu poate stărui in intenţia sa amoroasă mult timp, dacă nu e

sprijinit de vre-o speranţă, vreu să-mi atribuesc mie vina obrăzniciei tale; căci fără indoeală vre-o neingrijire din partea mea a sprijinit atăta timp stăruinţa ta. Astfel vreu să mĕ pedepsesc şi să mĕ supun pedepsei ce meritĕ vina ta. Dar pentru ca să vezi că, fiind cu mine atăt de crudă, nu era cu putinţă să nu fiu şi cu tine, am vrut să te aduc ca să fii martur la jertfa ce găndesc să fac onoarei batjocurite a prea vrednicului meu soţ, ofensat de tine cu cea mai mare grijă ce ţi-a fost cu putinţă şi de mine asemene cu puţina ghibăcie ce am avut de a inlătura prilejul, dacă ţi-am dat vre-unul, de a favoriza şi a incuviinţa rĕlele tale intenţii. Repetez dar că bănueala ce am că vre-o neingrijire din parte-mi a făcut să se nască in tine gănduri atăt de nebuneşti, este aceea ce mĕ munceşte mai mult şi pe care eu doresc mai mult s'o pedepsesc cu propriele mele măni, pentrucă pedepsindu-mĕ alt calău, vina mea ar fi poate mai publică. Dar inainte de a face aceasta, vreu să ucid, murind, şi să ieu cu mine pe acela a căruia moarte va face deplină dorinţa de resbunare ce aştept şi am, şi care va arĕta ori unde pedeapsa pe care o dă dreptatea neinteresată ce nu se pleacă inaintea aceluia care m'a pus intr'o situaţie atăt de desnădĕjduită.

Şi zicĕnd aceste cuvinte, cu o putere şi răpejune necrezută atăcă pe Lotario cu sabia scoasă, cu astfel de semne că voeşte să i-o infigă in piept, incăt mai că şi el stătù la indoeală dacă acele apucături erau false sau adevĕrate, pentrucă a fost silit să intrebuinţeze ghibăcia şi puterea sa spre a oprì pe Camila să nu-l lovească. Ea prefăcea in adevĕr cu atăta vicciune acea deşanţată viclenie şi minciună, incăt pentru a-i da coloarea adevĕrului vroì s'o mănjească cu săngele ei insuş, căci vĕzĕnd că nu poate rănì pe Lotario, sau prefăcĕndu-se că nu poate, zise: fiindcă soarta nu voeşte să satisfacă in totul dorinţa mea atăt de dreptă, cel puţin ea nu va fi atăt de puternică ca să mĕ impedece de a o satisface in parte. Şi silindu-se să deslipească măna de pe sabie pe care Lotario o ţinea prinsă, o scoase şi indreptănd vĕrful in partea in care nu putea rănì adănc, o vĕrì şi o impinse mai sus de sinul sting, lăngă umĕr, şi indată se lăsă să cadă jos ca leşinată. Leonela şi Lotario erau inspăimĕntaţi şi incremeniţi de o astfel de intĕmplare, şi se indoeau încă de adevĕrul acelui fapt vĕzĕnd pe Camila intinsă la pămĕnt şi scăldată in săngele ei. Se aruncă Lotario cu multă iuţeală, spăriet şi fără suflare, să scoată sabia şi vĕzĕnd că rana era uşoară, pierdù teama ce avea pănă atunci şi din nou se minună de agerimea, inţelepciunea şi multa chibzuinţă a frumoasei Camile. Şi pentru a-şi implinì şi el rolul in ceea ce-l privea, incepù o lungă şi jalnică plăngere pe corpul Camilei, ca şi cum ar fi murit, adresăndu-şi multe blăsteme, nu numai lui, ci şi acelui care fusese cauza că el se afla in asemene nenorocire. Şi fiindcă ştia că prietenul sĕu Anselmo ĕl asculta, zicea lucruri pe care dacă le-ar fi auzit cineva, l'ar fi găsit pe el cu mult mai de jălit decăt pe Camila, chiar crezĕnd-o moartă. Leonela o luă in braţe şi o puse pe pat, rugănd pe Lotario să se ducă să caute pe cineva care să ingrijească in ascuns pe Camila; ea ĕi cerea totodată sfatul şi părerea asupra celor ce vor spune lui Anselmo de acea rană a stăpănei sale,

dacă din intĕmplare ar venì inainte ca ea să se insănătoşeze. El respunse să spună ce vor vroì, căci el nu este acum in stare să dee vr'un sfat care să fie de folos. Atăta numai ĕi zise să aibă grijă să-i iee sănge, pentrucă el se duce unde nime să nu-l mai vadă. Şi cu semne de multă durere şi căinţă, eşi din casă, şi cănd se vĕzù singur, şi intr'un loc in care nime nu-l vedea, nu contenea de a-şi face cruce, minunăndu-se de ghibăcia Camilei şi de gesturile atăt de potrivite ale Leonelei. El găndea căt de incredinţat trebuea să remăe Anselmo că are de femee o a doua Porcia şi dorea să se vadă cu el spre a cănta impreună minciuna şi adevĕrul cel mai bine prefăcut ce s'a putut inchipuì vr'odată.

Leonela şterse, dupăcum s'a zis, săngele stăpănei sale, care nu era mai mult decăt trebue pentru a da crezare unei viclenii, şi spălănd rana cu puţin vin, o legâ căt ştiù de bine, zicĕnd, in timp ce o curarisea, astfel de cuvinte, incăt chiar de n'ar fi zis nimic mai inainte, ele-ar fi fost de-ajuns să facă pe Anselmo să creadă că avea de soţie tipul insuş al onestităţii. La cuvintele Leonelei se adăugirĕ altele ale Camilei care se numea pe sine mişarcă şi fără inimă, căci ĕi lipsise curajul in timpul cănd ar fi fost mai de nevoe să-l aibă spre a-şi curma o viaţă care i devenise atăt de urită. Cerea sfat cameristei sale, dacă trebue, sau nu, să spue toată această intĕmplare iubitului ei soţ. Ea ĕi zise să nu-i spue, căci l'ar pune in nevoea de a-şi resbuna incontra lui Lotario, ceea ce n'ar putè fi fără mare primejdie pentru sine insuş, căci femeea detreabă este datoare să nu dee prilej bărbatului ei ca să se sfădească, ci să inlăture toate acele ce i-ar fi cu putinţă. Camila respunse că şi ea găsea bună părerea ei, şi că o va urma; dar că ori cum, se cade să găsească ce să spună lui Anselmo despre cauza acelei răni, pe care el nu poate să n'o vadă. La aceasta Leonela ĕi respunse că ea nici chiar glumind nu ştie să mintească. „D'apoi eu, sorioară, intimpinâ Camila, ce pot oare să ştiu? N'aş indrăznì să născocesc şi să sprijin o minciună, chiar dacă ar fi la mijloc viaţa mea. Şi dacă este că nu ştim să găsim cum să scăpăm din incurcală, va fi mai bine să-i spunem adevĕrul gol, ca să nu ne prindem cu minciuna. „Nu te ingrijì, doamnă; de-acum pănă măni, respunse Leonela, voiu găndì eu ce să-i spunem, şi poate că fiind rana unde este, se va ascunde fără ca el s'o vadă, şi cerul se va indura să favorizeze găndurile noastre atăt de drepte şi atăt de oneste. Linişteşte-te, d-na mea, şi te sileşte să indreptezi schimbarea d-tale, ca să nu te găsească domnul turburată, şi lasă ceea ce remăne in sarcina mea şi a lui Dumnezeu care totdeauna ajută dorinţele bune.

Cu foarte mare băgare de samă ascultase Anselmo şi vĕzuse representăndu-se tragedia morţii onoarei sale. Personajele işi jucarĕ rolurile cu atăta iscusinţă incăt s'ar fi crezut că ele se transformaserĕ in realitatea lucrurilor ce inchipuiau. Dorea mult noaptea, spre a găsì mijloc să easă din casă şi să se ducă să vadă pe bunul sĕu prieten Lotario, şi să se feliciteze amăndoi de preţiosul mărgăritar ce găsise, incercănd virtutea soţiei sale. Amăndouĕ se ingrijirĕ să-i dee timp şi inlesnirea ca să easă, şi el, fără a o pierde,

eşì, şi indată se duse să caute pe Lotario, pe care găsindu-l, nu se poate istorisì cum se cuvine cât de mult se imbrăţişarĕ, câte lucruri ĕi spuse de fericirea lui, câte laude făcù Camilei. Lotario ascultă toate aceste fără a da semne de vr'o bucurie, căci i se infăţişa in minte cât era de inşelat prietenul lui şi cu câtă nedreptate el ĕl ofensa. Şi deşi Anselmo vedea că Lotario nu se bucura, credea că era pentrucă lăsase pe Camila rănită şi că el fusese cauza. Astfel intre alte vorbe ĕi zise să nu se ingrijească de intĕmplarea Camilei, căci fără indoeală rana era uşoară, de vreme ce ele se invoirĕ să i-o ascundă lui, şi că prin urmare n'avea de ce să se teamă, ci de-acum inainte să se bucure şi să se veselească cu dĕnsul, căci prin mijlocul şi ghibăcia lui, el se vedea ridicat la cea mai inaltă fericire ce putuse să-şi dorească, şi vroea să nu fie altele indeletnicirile sale decât să scrie versuri in lauda Camilei, care să o facă vecinică in amintirea veacurilor viitoare. Lotario lăudă buna lui hotărire, şi zise că el, din partea sa, ĕl va ajuta să ridice o zidire atât de strălucită.

Cu aceasta Anselmo remase omul cel mai cu gust inşelat ce a putut fi in lume. El insuş ducea de mănă in casa sa toată pierderea numelui sĕu, crezĕnd că duce instrumentul gloriei sale. Camila ĕl primea cu o faţă in aparenţă mănioasă, deşi cu sufletul rizĕtor. Această amăgire ţinù căteva zile, până când, după puţine luni işi intoarse norocul roata, şi rĕutatea, până atunci ascunsă cu atăta meşteşug, eşì la lumina zilei, şi lui Anselmo ĕi costă viaţa nepriceputa lui curiositate.

Se intĕmplă deci că Anselmo plin de mulţămirea ce avea despre virtutea Camilei, trăea o viaţă fericită şi fără grijă. Camila intr'adins făcea faţă rea lui Lotario, pentru ca Anselmo să inţeleagă d'impotrivă sentimentul ce ea avea pentru dĕnsul. Şi pentru a intări mai mult fapta sa, Lotario cerù voe de la Anselmo să nu mai vină la el acasă, căci se arĕta pe faţă supĕrarea Camilei când ĕl vedea. Dar amăgitul Anselmo ĕi zise că nici intr'un chip să nu facă aceasta. Astfel Anselmo, in mii de feluri, era singur el autorul desonoarei sale, crezĕnd că este a fericirii sale.

Intre aceste Leonela, voioasă de a se vedè onorată in amorul ei, ajunse la atăta indrăzneală, incât, fără a se uita la altă ceva, se aruncase in braţele lui, fără nici o mĕsură, incredinţată că stăpăna-sa o protegea, şi chiar ĕi inlesnea modul ca cu puţină teamă să-şi implinească dorinţa.

Insfirşit intr'o noapte Anselmo simţì paşi in odaea Leonelei, şi vrĕnd să intre spre a vedè cine era, simţì că i se ţinea uşa. Aceasta ĕl aţiţă şi mai mult ca să o deschidă, şi-şi puse atăta putere incât o deschise şi intră inlăuntru tocmai când vĕzù că un om sărea pe fereastră in uliţă, şi alergând cu grabă să-l prindă şi să-l cunoască, nu putù isbutì nici una nici alta, pentrucă Leonela ĕl prinse in braţe zicĕndu-i: „Liniştesţe-te, domnul meu, nu te turbura, nici nu urma pe acel ce a sărit de aici; aceasta mĕ priveşte pe mine şi până la atăta incât e soţul meu. Anselmo nu vrù s'o creadă, dincontra orb de intărtare scoase sabia şi vroì să rănească pe Leonela, zicĕndu-i să-i spună adevĕrul, sau o va ucide. Ea ingrozită, fără

a şti ce spune, ĕi zise: nu mĕ ucide, doamne, că-ţi voiu spune lucruri de mai multă insemnătate decăt iţi poţi inchipuì.

Spune-le iute, zise Anselmo, dacă nu, eşti moartă. Acum, va fi cu neputinţă, zise Leonela, turburată cum sunt. Lasă-mĕ pănă mâne şi atunci vei şti de la mine lucruri ce te vor uimì; fii sigur că acel ce sărì pe fereastră este un tĕnĕr din acest oraş care mi-a dat cuvĕntul de a fi bărbatul meu. Cu aceasta se liniştì Anselmo şi vrù să aştepte termenul ce i se cerea, pentrucă nu gândea să audă lucruri care să fi fost incontra Camilei, fiind atăt de mulţămit şi de sigur de virtutea ei. Astfel eşì din odae şi lăsă pe Leonela incuetă inlăuntru, zicĕndu-i că nu va eşì de acolo pănă nu-i va spune ceea ce avea să-i spună. El se duse indată să vadă pe Camila şi să-i spună, cum ĕi spuse, tot ce i se intĕmplase cu camerista, şi cuvĕntul ce-i dăduse de a i spune lucruri mari şi insemnate. Dacă se turburâ sau nu Camila, nu e nevoe s'o spunem, pentrucă fù atăt de mare frica şi groaza ce avù, crezĕnd cu adevĕrat (şi era de crezut), că Leonela are să spună lui Anselmo tot ce ştia de puţina ei credinţă, incăt nu avù curaj să aştepte spre a vedè dacă bănueala ei va fi minciunoasă sau nu. Şi in acea noapte chiar, căndi se părù că Anselmo dormea, strinse cele mai bune juvaeruri ce avea şi căteva parale şi fără a fi simţită de nime, eşì din casă şi se duse la Lotario, căruia-i istorisì ceea ce se petrecea, cerĕndu-i să o pună in siguranţă, sau să se ducă amăndoi intr'un loc unde să poată fi apăraţi incontra lui Anselmo. Nedumerirea in care Camila puse pe Lotario fù astfel incăt el nu ştia să respundă un cuvĕnt, şi nici atăta nu ştia să se hotărească ce să facă. Insfirşit se hotărì să ducă pe Camila la o mănăstire in crre era stareţă o soră a lui. Camila se invoì la aceasta şi cu graba cerută de imprejurare o luă Lotario şi o lăsă in mănăstire. El deasemene se absentă indată din oraş, fără a incunoştinţa pe nime despre absenţa sa.

Căndse făcù ziuă, fără să prindă de veste Anselmo că lipsea Camila de lăngă sine, cu dorinţa ce avea de a şti ceea ce Leonela vroea să-i spună, se sculă şi se duse unde o lăsase incueată. Deschise şi intră in odae, dar nu găsì in ea pe Leonela; află numai nişte prostiri legate la fereastră, semn şi dovadă că pe acolo se scoborise şi se dusese. El se intoarse indată trist, ca să spună Camilei, şi negăsind-o in pat, nici in toată casa, remase incremenit. Intrebă pe slugile din casă despre dĕnsa, dar nu ştiù nime să dea samă despre ceea ce el cerea. Umblând insă să caute pe Camila, vĕzù din intĕmplare că lăzile ei erau deschise şi că lipseau din ele cele mai multe din juvaerurile ei. Atunci Anselmo inţelese toată nenorocirea sa, şi vĕzù că nu era Leonela cauza. Astfel cum era, fără să sfirşească de a se imbrăca, trist şi gănditor, se dusé să dea samă de nenorocirea lui prietenului sĕu Lotario. Dar căndnu-l găsì nici pe dĕnsul, şi slugile lui ĕi spuserĕ că in noaptea aceea lipsise de acasă, şi luase cu sine toţi banii ce avea, crezù că-şi pierde mintea. Şi pentru a sfirşì cu toate, intorcĕndu-se acasă, nu găsì pe nici unul din servitorii şi servitoarele ce avea, ci casa deşartă şi singură. Nu ştia ce să creadă, ce să zică, ce să facă şi puţin căte puţin i se ducea judecata. Se uita la

dĕnsul şi se vedea intr'o clipă fără femee, fără prieten şi fără slugi, părăsit in părerea lui de cerul care l acoperea, şi mai vĕrtos fără onoare, pentrucă in lipsa Camilei el vĕzù pierderea sa. Insfirşit, după o lungă aşteptare hotărì să se ducă la moşia prietenului seu, unde fusese căud dăduse prilej să se unelteascâ toată acea nenorocire. Inchise uşele casei sale, se suì pe cal şi deabia putĕnd respira se puse pe drum. Nu făcù jumĕtate de cale, căud turburat de găndurile sale fù silit a se da jos şi a lega calul de-un copac, la al căruia trunchiu se lăsâ să cadă, scoţĕnd jalnice şi dureroase suspine şi acolo stătù mai pănă la inoptate. Atunci vĕzù că venea un om călare despre oraş, şi Anselmo, după ce l'a salutat ĕl intrebâ ce noutăţi mai era in Florenţa. Orăşanul respunse: cele mai ciudate ce de mult timp s'au auzit acolo, pentrucă se zice in public că Lotario, acel mare prieten a lui Anselmo cel bogat, care trăea lăngă Sf. Ioan, răpì astă-noapte pe Camila, femeea lui Anselmo, care deasemene s'a făcut nevĕzut. Toate aceste le-a spus o servitoare a lui Anselmo, pe care astă noapte o găsì gubernatorul scoborindu-se cu o prostire pe fereastra casei lui Anselmo. In adevĕr eu nu ştiu lămurit cum s'a petrecut lucrul, ştiu numai că tot oraşul este uimit de această intĕmplare, căci nu se putea aştepta asemene faptă de la marea şi strinsa prietenie a amăndurora, care se zice că era in aşa grad incăt ei se numeau *cei doi prieteni*. Ştie-se din intĕmplare, zise Anselmo, drumul ce au apucat Lotario şi Camila? Nicidecum, zise tĕrgoveţul, căci gubernatorul a intrebuinţat multă sirguinţă spre a-i căuta. Mergi cu Dumnezeu, domnule, zise Anselmo. Remăi cu Dumnezeu, respunse tĕrgoveţul şi se duse.

Cu nişte noutăţi atăt de nenorocite, Anselmo mai că-şi pierdù de tot, nu numai judecata, dar chiar şi viaţa. Se sculâ cum putù şi ajunse la casa prietenului sĕu, care nu ştia ăncă nefericirea lui. Dar cum ĕl vĕzù că sosește galbĕn, prăpădit, tremurănd, inţelese că era lovit de o grea boală. Anselmo cerù indată să l culce şi să-i dee ceea ce trebue pentru scris. Astfel se făcù şi-l lăsarĕ culcat şi singur, pentrucă el vroì aşa, şi ăncă să i se incue şi uşile. Deci vĕzĕndu-se singur, incepù a mărì atăt de mult inchipuirea nenorocirii sale, incăt cunoscù lămurit prin semnele premergĕtoare morţii, pe care el le simţea in sine, că i se sfirşea viaţa. Astfel hotărì să lase insemnare de cauza ciudatei sale morţi; şi incepĕnd a scrie, ĕi lipsì respirarea inainte de a isprăvì să pună pe hărtie ceea ce vroea, şi lăsâ viaţa in mănile durerii ce i-o pricinuì nepriceputa lui curiositate.

Vĕzĕnd stăpănul casei că era deja tărziu şi că Anselmo nu chiema pe nime, se hotărì să intre ca să afle dacă continua ăncă boala sa, şi-l găsì intins, cu gura in jos, jumĕtate de corp in pat şi cealaltă jumĕtate pe biuroul unde sta cu hărtia scrisă şi deschisă, şi el ţinea ăncă condeiul in mănă. Gazda, după ce-l chiemâ mai intăi, se apropiè de el, ĕl apucâ de mănă şi vĕzĕnd că nu respundea, ĕl găsì rĕce şi se incredinţâ că era mort. Foarte mult se uimì şi se intristâ şi chiemâ pe toţi oamenii din casa sa, ca să vadă nenorocirea intĕmplată lui Anselmo. La urmă cetì hărtia, pe care o cu-

noscù că era scrisă chiar de mâna lui. Ea cuprindea următoarele:

„O proastă şi nepricepută dorinţă imi ri-„dică viaţa. Dacă ştirea morţii mele va a-„junge la urechile Camilei, să ştie că eu o „iert, căci ea nu era datoare să facă minuni, „nici eu n'aveam nevoe să vroesc ca ea să „facă. Şi fiindcă eu am fost uneltitorul des-„onoarei mele, nu-i pentru ce.....

Până aici scrisese Anselmo, de unde se putea vedè că in acel moment, fără a putè sfirşì fraza, i se sfirşise viaţa. A doua zi prietenul incunoştiinţă pe părinţii lui Anselmo despre moartea lui. Ei ştiau deja nenorocirea lui şi mănăstirea in care Camila era mai-mai aproape să insoţească pe bărbatul ei in acea silită călătorie, nu de ştirea morţii soţului ei, ci de cele ce află despre prietenul absent. Se zice că deşi se vězù vĕduvă, nu vrol să easă din mănăstire, şi mai puţin ăncă să se călugărească, până când, nu după multe zile, ĕi venì veste că Lotario murise intr'o bătălie, pe care o dădù in acel timp domnul de Aubigny marelui căpitan Gonzalo Fernandez de Cordova, in regatul Neapoli, unde se dusese prietenul prea tărziu căit. Aflând aceasta, Camila se făcù călugăriţă, şi sfirşì in puţine zile viaţa, in tristeţă şi melancolie. Acesta a fost sfirşitul ce avurĕ toţi, dintr'un inceput atăt de nechibzuit.

S. G. Vĕrgolici.

Căteva date statistice şi istorice din Bucovina.

Precum in intreaga Austrie, aşa şi in Bucovina locuesc tot felul de naţionalităţi, deosebite prin limbă, prin datini şi prin cultură. Aceste naţiuni trăesc in aparenţă pacinic intre sine, şi un observator superficial cu greu va putè afla o coardă discordantă, care l'ar face să creadă, cumcă nu este totul aşa cum se pare.

In realitate insă această coardă discordantă există, şi lupta intreprinsă in toată Austria de cătră o naţionalitate incontra alteia, au ajuns până şi in Bucovina, şi ceea ce se intĕmplă in celelalte părţi ale imperiului austriac in proporţiuni mari, se săvĕrşeşte in Bucovina in proporţiuni mai mici, potrivit cu puterile luptătoare.

Românii, baştinaşii ţĕrii, pretind pe baza istorică şi numerică respactarea limbii lor, a datinelor şi a individualităţii lor, şi cel puţin egala indreptăţire politică şi socială cu puţinii Germani din ţară, pretenţiune foarte modestă şi indreptăţită. Germanul insă vorbind neintrerupt de misiunea culturală a naţiei sale şi răzĕmându-se pe elementul german din alte părţi ale imperiului voeşte să fie singurul domnitor, şi urĕşte şi impiedecă ori ce incercare din partea altei naţiuni, care ar putè vătăma aspiraţiile sale. Aceleaşi aspiraţii nutresc şi Rutenii, dar fiindcă sunt ăncă lipsiţi de cultura trebuincioasă, şi avĕnd in ţară foarte puţini bărbaţi capabili de a-i conduce cu siguranţă,

ei cheamă connaţionali distinşi din Galiţia invecinată, şi-i pun in fruntea lor. Insă nici aşa nu sunt in stare a intreprinde o luptă bărbătească incontra celorlalte naţionalităţi, şi deaceea se pun sub scutul Germanilor şi al Evreilor, devenind aşa zicênd trupe auxiliare ale acestor din urmă. Şi lucru curios! Pe cănd in camerele din Viena corifeii germani susţin o luptă crăncenă incontra slavismului din Austria, in Bucovina Germanul nu se sfieşte a primì ajutorul Slavilor, numai ca să stee la putere, ca să jignească pe Români şi ca să aibă preponderanţa in ţară. Căt timp Rutenii din Bucovina se poartă binişor ca trupe auxiliare, sunt buni şi căutaţi, căci trupele auxiliare au numai dreptul a se lupta pentru trupa principală şi a o ajuta la ajungerea scopului seu, după aceea pot merge.

De Evrei este plină Bucovina; dar fiecare din ei, dacă ştie cetì şi scrie, zice că este German, şi sub această firmă face trebuşoarele sale proprii căt se poate de bine. Este in adevĕr lucru bazliu, a vedè cum Germanul din Bucovina, care de altfel injură şi batjocureşte fără cruţare pe Evrei, este cu toate astea condus de dĕnşii, şi in privinţa politică, şi in privinţa socială, ne mai amintind de cea materială; şi trezindu-se deodată intr'un curent iresistibil, este silit a merge mereu inainte; dar in naivitatea sa admirabilă crede că el este purtătorul mişcării, ear nu cel purtat.

Precum am amintit, toate naţiunile din Bucovina se luptă una cu alta; dar dacă este vorba de Români, atuncea se unesc toate celelalte incontra lor, şi pănă acum ei singuri au susţinut lupta politică şi socială, şi nu se poate zice că nu au căştigat multe avantaje, aşa singuri singurei precum sunt. Bărbaţi insemnaţi germani din Bucovina, adesa s'au esprimat, cumcă bucuroşi ar merge alăturea cu Românii in luptele politice şi sociale, dar au teamă de condiţiile ce le-ar pune Românii. Nu-i vorbă, este o satisfacţie pentru Români, dacă aşa singuri cum sunt, inspiră frică străinilor, deşi poate ar fi ajuns mai departe, dacă s'ar fi unit cu elementul cel mai cult in Bucovina, adică cu Germanii, pe care de altfel Românii ĕi stimează şi cu care in afară de luptele politice trăesc bine. Dar politica aşa numită liberală in Austria, nu o fac Germanii ci Evreii, şi deaceea şi in Bucovina inţelegerea este grea. Ca să aibă deci contrarii Românilor un pretext de a nega indreptăţirea pretenţiunilor române, ei neagă inainte de toate baştinătatea Românilor in Bucovina, neagă preponderanţa lor numerică, adică majoritatea lor relativă in ţară, şi ar vroì să facă din Bucovina o provincie slavonă, sau Dumnezeu ştie ce.

Faţă cu aceste detractări rĕutăcioase, unele date statistice şi istorice asupra Bucovinei, scoase chiar din isvoare străine, vor revĕrsa, credem, o vie lumină asupra raporturilor dintre neamurile Bucovinei, şi poate chiar vor interesa pe unii Români care se ocupă cu asemine chestii. Nu este de trebuinţă a face istoria Bucovinei inainte de anexarea ei la Austria, căci atunci am face istoria Moldovei. Pentru scopul nostru este de ajuns să vorbim despre Bucovina din momentul prefacerii sale in provincie austriacă.

In 2 Iunie 1777, trei ţinuturi ale Moldovei, adică ţinutul Cernăuţilor, al Sucevei

şi al Cămpulungului se ocupară definitiv de către Austria, şi se luară formal in posesiune. In 12 Octombre 1777, depuseră stările, adică nobilimea, clerul şi poporul in limba *românèască* jurămèntul de credinţă pentru impĕrat şi dinastia imperială.*)

Impĕratul Iosif II declară Bucovina de provincie autonomă politică, şi-i dete o proprie constituţiune, corespunzĕtoare imprejurărilor ţĕrii şi dreptului tradiţional al poporului românesc ce locuea in ţară.**)

Dar aceasta nu ţinù mult. In anul 1786 Bucovina fù impreunată cu Galiţia sub numele de: „*Czernowitzer Kreis.*“

Nici cruntele şi necurmatele rĕsboae intĕmplate pe acest pămènt, nici incursiunile barbare ale Tatarilor, nici năvălirile oardelor turbate ale Turcilor, n'au adus mai multă stricăciune naţionalităţii române din Bucovina, decăt această impreunare nenaturală cu Galiţia in decurs de 63 de ani, lungi ca 63 de secule; căci in acest timp fatal o parte din Bucovina işi pierdù faţa sa cea drept românească; in acest timp a inceput şi s'a continuat slavisarea imensă a poporului românesc, in acest timp s'a incuibat in această ţară un rĕu ale cărui consecinţe funeste se simţesc şi astăzi şi in cazul cel mai favorabil, se vor simţì ăncă multă vreme.***)

Mai pe urmă vom revenì asupra acestui punct.

Abia cu ziua de 4 Martie 1849, in urma neobositei stăruinţi a nobilimii şi a clerului, Bucovina fù despărţită de Galiţia şi căpătă numele de *ducat*, dreptul de-a alege representanţii sĕi pentru camera din Viena, şi un guvern a parte (Landesregierung). Nenorocita influenţă galiţiană incetà măcar in parte, dar rĕul se făcuse şi intreaga activitate a Românilor conducători trebuiea să se concentreze intru stavilirea rĕului inrădăcinat, nerĕmăind nici timp, nici puteri pentru alte interese.

Pe timpul incorporării Bucovinei in imperiul austriac, locuitorii ei, cu o neinsemnată escepţiune, erau Români. Astfel mărturiseşte istoria, astfel mărturisesc generalii Spleny şi Enzenberg in raporturile lor către cabinetul imperial, astfel scriu toţi invĕţaţii, ce treceau şi călĕtoriau atuncea prin Bucovina.

Dintre mulţi alţii eată ce zice Goehlert: „Locuitorii baştinaşi au fost dintru inceput Români. Dar curănd după ocupare, ţara devenì o arenă cutrierată de cele mai diferite naţionalităţi. Colonii germane se urziră in Arborea, Frătăuţi, Ilişeşti, Iţcani, Milişeuţi, Molodia şi Roşa; colonii maghiare in Fogodisten (Iacobeşti), Hadikfalva (Turneşti), Ioseffalva (Toloavă), Istensegici (Cibeni) şi Laudonfalva (Balcăuţi). Lipovenii alungaţi din Rusia intemeeară Fântăna-albă, Climăuţii şi Lipovenii; băile atraseră lucrători germani (din Zips) şi slovaci in ţară, şi astfel se formară coloniile Eisenau (Prisaca), Freudenthal, Iacobeni, Karlsberg, Cărlibaba, Pojorita şi Ruspe-boul. Fabricarea sticlei aduse colonişti germani şi mijlocì formarea coloniei Fürstenthal, Alt şi Neuhütte. Comerciul atrase neguţitori armeni in ţară, şi afacerile industriale aduseră lucrători cehi şi nemţi in oraşele Cernăuţi, Siretiu şi Suceava. Fi-

*) Vezi: Wiener Diarium für 1777 Nr. 91.
**) Dr. Ficker: Hundert Jahre, Wien 1875.
***) a) Petition der Bukowiner und Begründung Wien. Karl Gerold 1848.
b) Promemoria und Emancipationsruf der Bukowina. Wien 1861.

indcă in anul 1789 începù a se impărţi pămĕnturi intre Evrei, se formară 15 colonii evreeşti in ţară. Din apropiata Galiţie fugiră Polonii şi Rutenii de frica miliţiei şi se stabiliră in Bucovina, care era scutită de serviciul militar.*)

Astfel se impoporă Bucovina, şi devenì o ţară locuită de cele mai diferite naţionalităţi, intre care insă Românii au format la inceput absoluta, ear acum formează relativa majoritate.

Mare atracţiune au avut Bucovina mai ales pentru Rutenii din Galiţia. Aceştia locuind in acea parte a Galiţiei care se mărgineşte cu Bucovina, şi fiind acolo siliţi a servì la miliţie, părăsiră in mare numĕr vetrele părinteşti, şi trecĕnd in Bucovina se respăndiră asupra intregii ţĕri, ear mai cu samă in partea ei nordică. Ei intemeiară parte sate nouĕ, parte se stabiliră in satele locuite de Români, şi cu timpul le rusificară cu totul. Chiar in timpul de astăzi se află o mulţime de sate aşa numite ruseşti, unde ţĕranii bĕtrăni vorbesc ăncă româneşte, pe cănd copiii lor nu cunosc altă limbă decăt cea ruteană.

Vijniţa şi Vijenca, precum arată chiar numele, se intemeiă de cătră fugarii galiţieni,**) ear dintre satele româneşti care primiră pe fugarii galiţieni şi care se rusificară deplin in urma aceasta, vom numì ca esemplu numai căteva adică: Staneşti, Calineşti, Bobeşti, Cabeşti, Cuciurnic, Mamaieşti, Rarancea, Chiveşti, Orăşeni, Gavrileşti, Zopeni etc. şi o mulţime de alte sate de peste Prut şi dincoace de Prut, care trec astăzi de ruseşti, şi unde afli cele mai clasice şi istorice nume româneşti precum: Racoviţă, Tĕutul, Vlad, Păunel, Cantemir, Sturza etc.

Afară de Galiţia mai veniră Ruteni şi din alte părţi anume din guvernamentele apropiate ale Rusiei, precum din Podolia, Volhinia şi Ucraina, şi pănă in anul 1804 ocupară ţinutul Nistrului, a Ceremuşului şi o parte din ţinutul Siretiului.*)

Rutenii galiţieni, veniţi in Bucovina, şi mai cu samă cei ce veniră mai de cu vreme, primiră religia ortodoxă răsăriteană, adică religia locuitorilor baştinaşi; numai ici cole, se află căteva colonii de Ruteni, care se ţin de religiunea greco-catolică, mai cu samă cei ce locuesc prin oraşe sau in apropierea lor.

Pe cănd Rutenii curgeau din toate părţile in Bucovina, Românii o părăsiau şi emigrau in Moldova. Astfel este constatat, că de la anul 1789 pănă la anul 1803 eşiră din Bucovina 14000 de Români, ear in anul 1815 după calculul consiliului de rĕsboiu din Viena, părăsiră 16000 de Români Bucovina şi se duseră in Moldova.**)

Cănd se anexă la Austria, Bucovina avea 75000 locuitori. Populaţiunea ţĕrii era aşa dar foarte rară, şi cea mai mare parte din ţară era acoperită cu codri centenari şi cu păduri dese şi neumblate. Cea mai mare grijă a impĕratului Iosif II a fost deci a mijlocì impoporarea acestui ţinut mănos şi plin de frumuseţe naturale, şi spre acest scop decretă el in anul 1780, ca un adaus la *status-quo* ***), care era deja decretat la

*) Mittheilungen der geografischen Gesellschaft in Wien 1870

**) Dr. Ficker: Hundert Iahre, Wien 1875.

*) Prof. Biedermann W. Ztg. 1875 Nr 224.

**) Prof. Biedermann und Ficker: Volkerstämme der oester-ung. Monarchie.

***) Dr. Ficker: Hundert Jahre, Wien 1875.

prima organisare a Bucovinei, decretă zic, dispensarea locuitorilor de recrutare pe timp de 50 de ani.

Această măsură avù de resultat impestriţarea populaţiei bastinaşe cu felurite neamuri venite din toate părţile.

Am zis mai sus că imprejurarea cea mai fatală pentru limba şi naţionalitatea română din Bucovina, a fost incorporarea acestei ţări cu Galiţia. Cele ce urmează vor dovedì aceasta:

1. Prima ingrijire a guvernului, in solicitudinea sa pentru stabilirea unei ordine durabile in ţară, fù de a da ţării amploiaţi administrativi şi judecătoreşti. Fiind Bucovina incorporată cu Galiţia şi fiind capeteniile diregătoriilor administrative şi judecătoreşti stabilite in Galiţia, funcţionarii superiori favorizară numirea amploiaţilor poloni şi ruteni in ţară.

Plăţile şi salarele erau relativ mai bune, decăt in alte locuri, şi astfel cele mai multe posturi se ocupară cu persoane din Galiţia. Acestea insă nu cunoşteau altă limbă decăt cea polonă şi ruteană, şi puţin cea germană. Pertractările cu poporul trebuiau deci să fie in limba polonă sau ruteană. Dar Poloni erau mai puţini decăt Ruteni; pertractările trebuiau să fie deci mai mult rutene. Poporul dintru inceput nu inţelegea această limbă, şi trebuia să se esplice prin dragomani, dar venind ne'ntrerupt colonişti ruteni din Galiţia s'au dedat cu această limbă, şi fiind silit a se inţelege intr'un fel cu ocărmuitorii sĕi, se inţelese in limba care era mai uşoară pentru dĕnsul, adică rutenească. Astfel incepù rusificarea indrumată de cărmuire. Dar aceasta era numai la ţĕran. Clasa mai cultă a boerilor şi a mazililor nu putù suferì această limbă; fiind insă siliţi a alerga in afacerile lor la supremele diregătorii (precum *forum nobilium*) ce se aflau in Galiţia, adoptară o limbă mai cultă şi mai frumoasă la auz, adică pe cea polonă. Astfel venì o vreme, unde la o mare parte a nobilimei din Bucovina, limba de conversare in saloane şi in familie era cea polonă, precum era in Romănia pe vremea fanarioţilor cea greacă, şi in ziua de astăzi mare parte cea franceză.

II. Această inriurire stricăcioasă se arĕtă mai cu samă in şcoală.

Impĕratul Iosif II călĕtorind in anul 1783 prin Bucovina, poruncì generalului Enzenberg, să infiinţeze şcoli şi să aducă din Transilvania şi Ungaria invĕţători, care cunosc perfect limba română şi germană; de limba ruteană nici nu era vorbă, pentrucă pe vremea aceea erau numai foarte puţini Ruteni in Bucovina şi aceştia se ţineau numai in „ocolul“ Cămpulungului rusesc.*) Incorporăndu-se insă Bucovina cu Galiţia, trecù şi administraţia şcoalelor, care erau susţinute de cătră fondul gr. or. religionar, la Galiţia, şi guvernul galiţian abrogă invĕţămĕntul obligator, ceea ce făcù ca din 32 de şcoli cu invĕţători români, ce existau in anul 1792, să remăe numai 14, adică: una română-germană in Cernăuţi, 9 şcoli românegermane pe la ţară, 2 curat româneşti in Siret şi Suceava, 1 ungurească şi 1 armenească. Fiind aceste şcoli sub privigherea consistoriului catolic din Lemberg, invĕţătorii români fure siliţi a trece la catolicism, şi cei ce refuzau, erau destituiţi şi inlocuiţi

*) Bericht der Bucowiner Handels und Gewerbekammer 1862–1871. Lemberg 1872.

prin alţii din Galiţia, care erau de religiune catolică şi nu cunoşteau de fel limba românească. Dar nu era destul atăta, a trebuit să vie un rău şi mai mare: printr'un decret din anul 1812 şcoalele create şi susţinute pe cheltueala fondului religionar gr. or. fură prefăcute in şcoli romano-catolice.*)

Acuma începù desnaţionalisarea elevilor şi instrăinarea lor de tot ce era românesc intr'un mod inspăimêntător.

Această soartă avù mai cu samă partea nordică a Bucovinei. Partea sudică nu se putù desnaţionaliza, pentrucă era mai departe de elementul slav. Dar cé să inceapă invĕţătorii străini şi chiar preoţii de pe atunce ca să devie persoane favorite dinaintea superiorilor? Dacă nu puteau face altă-ceva, incepură cel puţin a schimosì numele băeţilor din popor, zicêndu-le, că numele părinţilor lor e barbar şi mojicos. Astfel incepură a anina la numele de familie, ba chiar şi la numele de botez terminaţiunea slavă *wicz*, *ski* şi *uk* şi a le trage pe calupul lor. Din Roman se făcù aşa Romaniuk şi Romanowicz, din Grigore Grigorowicz, din Zurkan Zurkanowicz, din Constantin Constantinowicz din Mitrofan Mitrofanowicz; fiii de preoţi se numeau Popowicz şi Popadiuc etc. Cine făcea o suplică, cine cerea un post, cine avea procese, şi nu era aşa de fericit să aibă un nume cu terminaţiunea in *wicz*, *ski* sau *uk*, nu reuşea, sau reuşind se trezea cu o codiţă aninată de numele sĕu strămoşesc, şi bietul popor in simplitatea sa, păstra această codiţă ca o scumpă suvenire de la domnii cărmuirii, crezênd că aşa trebue să fie dacă are a face cu domni invĕţaţi şi cărturari. Astfel de codiţe, triste urmări ale unei epoci de desnaţionalisare, le vedem şi astăzi păstrate la o mulţime de nume de Români, a căror străbuni nici nu visase de astfel de botez.

Am zis că şi preoţii de pe atuncea favorisau desnaţionalisarea. Aşa este! Şi eată pentru ce: Tot binele él aşteptau din Lemberg, căutau deci a favoriza planurile străinilor ca să ajungă mai uşor la scopul lor; pe lângă aceasta, după moartea episcopului român Herescu, se denumì ca episcop al Bucovinei un străin, adică *Daniil Vlachovici*, adus in Bucovina din confiniul militar slavon; acesta nu inţelegea româneşte şi sub el incepù mereu slavisarea clerului, şi prin cler slavisarea poporului.

III. Impreunarea Bucovinei cu Galiţia favorisâ foarte mult colonisarea ţĕrii cu elemente slave. Urmările acestei colonisări pentru naţiunea română din Bucovina le-am amintit mai sus.

Acestea sunt imprejurările atăt de desastroase pentru naţiunea română din toate punctele de vedere. Despre alte neajunsuri pentru desvoltarea autonomă a ţĕrii: despre rĕul relativ la administraţiune şi la judecătorii, nici nu mai vorbesc. Acest rĕu incetâ incătva cu deslipirea Bucovinei de Galiţia, dar numai *incătva*, căci şi astăzi curtea de apel pentru Bucovina se află in Lemberg, şi astăzi cele mai multe şi mai insemnate posturi pe la tribunale sunt ocupate de străini, pe când Românii sunt trecuţi cu vederea.

Definitiva deslipire a Bucovinei de Galiţia se intêmplâ in 4 Martie anul 1849 şi de

*) Bericht der Bukowiner Handels und Gewerbekammer. 1862–1871. Lemberg 1872.

atuncea ţara, căpătându-şi autonomia sa, işi urmează calea constituţională, insă rĕul ce l'a suferit in decurs de 63 de ani prin alipirea sa la Galiţia, nu se mai poate indrepta, căci rana e prea adăncă.

Venind Bucovina la Austria, impĕrătorii sĕi căutară succesiv a ţinè cont de datinele poporului şi de usul sĕu tradiţional, şi toate legiuirile relative la această ţară, mai cu samă pănă la anul 1849 erau bazate pe aceste principii. Impĕratul Francisc I intări in anul 1826 decretele predecesorilor sĕi, şi garantă „aşezămintele proprii ale ţĕrii, aşa precum provenia ele din constituţiunea Moldovei şi din obiceiul poporului moldovenesc", şi cancelaria de curte intări chiar in anul 1846 aceste stipulaţiuni şi decrete.*) In urma acestora, limba românească era respectată in toate oficiurile şi tribunalele ţĕrii; toate mandatele şi citaţiunile acestor oficiuri, erau pentru Români in limba românească.**) Numai in afacerile interne ale oficiurilor se intrebuinţa limba germană.

Generalul Spleny, care sta in capul tuturor afacerilor din Bucovina, ţinea in cancelaria sa pe un „scriitor polon", care avea să traducă corespondenţa, ce o purta Spleny cu comandantul turcesc a cetăţii Hotin, şi pe un „secretar valach" care avea a face cu corespondenţa „valachă", cu conceptul ordonanţelor şi a poruncilor in limba română, cu elaborarea exhibitelor in limba română, cu cercetarea socotelelor de biruri, şi cu asignarea quartirelor pentru militari. *)

Călĕtorind impĕratul Iosif II in anul 1783 prin Bucovina, scrise prin biletul sĕu de mănă dato Cernăuţi 19 Iunie cătră presidentul aulic de rĕsboiu din Viena următoarele:

„5.to... consiliul aulic de resbel are să trimită imediat pe un auditor ghibaciu incoace, care cunoaşte *limba* ţĕrii, pentrucă procesele se inmulţesc foarte", şi mai departe:

7mo... oficiul directorilor de district, şi a ispravnicilor este foarte insemnat, şi naţiu-

*) Dr. Ficker; Hundert Jahre. Wien 1875.

**) Cităm aice o *„poroncă gubernialnică"*, scrisă in limba românească cu litere cirilice, a cărei original se află in măna noastră:

„Cătră cetăţeneşti meşteri şi calfe a K. oraş Siret.

Prin inaltă poroncă gubernialnică ce au eşit la 20 Aprilie anul curgĕtori numĕrul 16441 drept că sau pozvolit regulaţia breslelor in ţinutul Bucovinei, insă aşezarea breslelor pentru toate breslele numai intru acele doao oraşe Cernăuţi şi Suceava sau ingăduit, eară meşterii din celelalte tĕrguri a ţinutului acestui sau intronocat cu breslele numitelor doao oraşă după indepărtarea locului; dară fiind că la intĕmplarea, cănd au făcut inalta gubernie arătare inaltelor locuri asupra făcuta regulaţie a breslelor in ţinutul acesta, cu pre inalt decret de curte din 28 Iunie 1801, numĕrul 10794 sau făcut aducere aminte, cumcă fiind Siretiul oraş crăesc şi hrăninduse tĕrgoveţii cu meşteşug, cu greu ar fi să sĕ impreune cu altă breaslă indepărtată. Aşa au pozvolit pomenita inalta Gubernie pe arĕtarea acestui K. K. Kreisamt din 31 Iulie a anului curgĕtori numĕrul 5017 ca să sĕ facă şi la Siret bresle deosebit de Cernăuţi şi Suceava prin poronca din 10 August anul curgĕtori numĕrul 31575.

Despre această inaltă hotărire vi se dă inştiinţare cu acé adăugire, că acuma toată Bucovina in trii ocoale de bresle sĕ va impărţi; insă de sine se inţelege, că inmulţinduse un meşteşug cu vreme, care acuma cu altul este intronocat, păn' la atăta ca să poată fi singur o breaslă, să sĕ desleţească, şi săşi facă insuş breaslă. Şi fiindcă breslele din ţara aceasta, după prea inalt Patent din 9 Maiu 1779 au să sĕ orănduească, aşa sĕ cunoaşte, că ele in toate dreptăţile să fie asemene cu celelalte bresle ce se află in K.K. Staturi, şi că fieşte care meşter şi calfă din ţara aceasta să sĕ socotească asemenea cu ceilalţi meşteri şi calfe breslite, şi cu dĕnşii de toată protimisirea şi dreptatea să sĕ impărtăşească, de care meşteri şi calfe cu orănduealĕ a altor K. K. Staturi sĕ impărtăşesc.

De la K.K. Kraizamtul Bucoviuei. Cernăuţi in 15 Septemvrie 1801.

Iscăliţi: *F. Schreiber*, Kreishauptmann.
Gömöry, Kr. Secretar.

*) Biedermann Wiener Ztg 1875 No. 223.

nea e astfel, că are mai multă incredere in funcţionari administrativi de altă naţionalitate, decăt in ai sĉi. Prin o alegere bună de persoane străine spre ocuparea acestor posturi, se va face mai mult bine, decăt dacă s'ar ocupa aceste posturi cu mazili sau alţi baştinaşi de aice, mai cu samă din Moldova. Poate se vor putè afla căteva persoane competente in Banatul Timişoarei, care cunosc limba *valachă* spre a-i intrebuinţa aice cu succes.*)

Prin acelaş bilet denumì Iosif II pe boerul român *Vasilie Balşu* de concipist la consiliul aulic de resbel, motivănd această denumire astfel: ca să se afle cineva la consiliul aulic de resbel, care cunoaşte limba ţĕrii de aice.**)

La oficiul fiscal din Galiţia se instalâ un adiunct, care cunoştea limba română. Oficiul „Landrecht“ din Lemberg, funcţionănd ca for privilegiat pentru nobilimea Bucovinei (forum nobilium) căpătâ mai mulţi amploiaţi, care cunoşteau limba română.*)

In urma unei ordonanţe a cancelariei de curte din 28 Octombre 1786 se traduseră in limba românească următoarele legi: procedura civilă, procedura in afaceri de concurs, patentul taxelor, procedura in casuri de succesiune, codul civil, norma de jurisdicţiune, patentul asupra pertractării certelor de iobagie, poruncile pentru pedepsirea supuşilor neascultători şi norma asupra „zăloagelor“ reale. Aceste legi se tipăriră in 400 de esemplare, şi se impărţiră in toate părţile Bucovinei.**)

Din toate acestea se vede, că altă limbă afară de cea românească şi germană nu se intrebuinţa in nici un oficiu public din toată ţara. Acuma se intrebuinţează esclusiv cea germană in toate oficiile publice.

Să trecem acuma la statistica comparativă a locuitorilor din Bucovina.

După conscripţia făcută de generalul Spleny in anul 1776 se aflau in Bucovina capi de familie:

197 boeri şi mazili,
149 ruptaşi,
415 preoţi,
86 dascăli,
466 călugări,
88 călugăriţe,
285 impiegaţi inferiori,
45 negoţitori,
14992 ţĕrani,
58 armeni,
526 evrei,
294 ţigani.

*) 5to . . . der Hofkriegsrath hat daher allsogleich den geschiktesten auditor, der die Landes*sprache* versteht, hieher zu schicken, weil die Criminalprocesse sich sehr anhäufen, und die Civilprocesse auch unend ich sind.

7mo . . Die gute Vorsehung der Districtsdirectores und Ispravnikenstellen ist allhier sehr wichtig, und die Nation so beschaffen, dass sie in Vorgesetzte fremder Nation mehr Zutrauen hat, als in jene, so von der ihrigen sind. Durch eine gute Wahl fremder Subjecten, zur Besetzung dieser Stellen, wird also viel eher das Gute gewirkt werden, als wenn solche durch Masillen, oder andere hiesige Landesk nder, besonders aus der Moldau verwaltet würden Vielleicht lassen sich noch ein Paar gute Subjecten, die der walachischen Sprache wohl kundig sind in dem Temesvarer Banat ausfindig machen, um sie allhier mit Nutzen verwenden zu können

**) Handschre ben 19 Juni 1783. . . damit sich jemand beim Hofkriegs athe befinde, dem sowohl die hiesige Landessprache (d. h. die walach sche) besonders in Iusticialerkenntnissen, als die Beschaffenheit der Bucovina hinlänglich bek nnt ist (Wien Ztg. 1875. N. 223).

*) Biedermann: Wien. Ztg. 18 5 Nr 223.
**) Biedermann: Wien. Ztg. 1875 Nr 223.

Prin patentul din 14 Martie 1787, boerii şi mazilii cei mai insemnaţi căpătară titlul de baroni, ceilalţi titlul de cavaleri, ear ruptaşilor li se derogâ titlul de nobilitate. Precum vedem, numĕrul boerilor şi al mazililor baştinaşi era pe vremea incorporării Bucovinei cu Austria foarte insemnat. Toţi aveau cel puţin căte o moşie, cei mai mulţi insă aveau căte douĕ şi mai multe moşii şi sate, şi formau clasa cea mai insemnată şi mai avută in ţară. Ei erau in capul tuturor afacerilor atingătoare de starea ţĕrii; la toate imprejurările mai insemnate erau consultaţi de cătră „gubernia“ impĕrătească, şi sfaturile lor, totdeauna erau considerate. Dar cu lipirea Bucovinei de Galiţia, cu incurcarea afacerilor publice şi interne ale ţĕrii, numĕrul lor se tot impuţină; cea mai mare parte se retrase in Moldova, lăsănd ingrijirea moşiilor pe măna vechililor. Boerii *Armuşoia*, *Başota*, *Hurmuzachi*, *Iamandi*, *Cantacuzin*, *Conachi*, *Milo*, *Murguleţ*, *Niculcea*, *Sturza*, părăsiră curănd Bucovina şi remaseră in Moldova; numai Hurmuzachi se intoarse inapoi şi remase in ţară. Intre cei ce nu se mişcară de loc din Bucovina era boerul *Stircea*, *Cărstea* din Costana, *Balş* din Stupca şi *Logoteti* din Cernăuţi.*)

Ce se atinge de ruptaşi, derogăndu-li-se titlul de nobili prin patentul sus amintit, ei decăzură tot mai mult şi devenirĕ simpli lucrători de pămĕnt; mulţi se retraseră in Moldova, ear cea mai mare parte din ei, locuind in partea nordică a Bucovinei, se rutenisară. Cele mai frumoase nume istorice româneşti afli la dĕnşii, dar astăzi nu-şi mai cunosc limba, cu toate că uneori afirmă că sunt Români.

Lucru insemnat este, că pe vremea incorporării acestei ţĕri cu imperiul Austriei, erau 415 preoti in Bucovina, pe căndastăzi se află numai 290. Această imprejurare se esplică uşor, dacă vom considera, căt de puţine cunoştinţe se cereau atuncea pentru această stare, pe căndastăzi se cere de la aspiranţii acestei stări, acelaş studiu, ca pentru toate studiile umanitare, şi teologia formează acuma o parte integrantă a universităţii din Cernăuţi.*) Dar precum se poate lesne inţelege, conform cu cultura lor spirituală, era şi starea lor materială foarte deplorabilă, căci populaţiunea Bucovinei era neinsemnată şi considerănd pe lăngă aceasta că Bucovina avea pe acea vreme 229 de sate, veneau termen mediu mai că doi preoţi pe un sat. Numĕrul călugărilor, 466, se micşură cu totul prin secularisarea mănăstirilor şi desfiinţarea schiturilor. Astăzi se află in cele trei mănăstiri ale Bucovinei, adică in Putna, Dragomirna şi Sucevita numai 37 de călugări, ear călugăriţe nu esistă de fel.

Ce se atinge de impiegaţii inferiori, aceştia se impărţiau in logofeţi de isprăvnicie, umblători, arnăuţi, ceauşi, călăraşi şi vatamani, şi aveau a implini hotăririle ispravnicilor şi ale vornicilor.**)

Am zis cumcă generalul Spleny efectuă numĕrarea capilor de familie, al cărei resultat l'am amintit mai sus. Pe lăngă a-

*) a) Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. 3. Jahrg 1 Heft, Wien 1854. Fi ker.
b) Biedermann: W. Ztg 1875 Nr. 221.

*) Din România se află in Cernăuţi 7 teologi, care frequentează pe spesele statului prelegerile la facultatea teologică a Universităţii.

**) Wickenhauser: Moldova, Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bucovina 1 Heft. Wien 1863.

ceasta insă Spleny făcù cu căţiva ani mai tărziu şi conscripţia tuturor locuitorilor din Bucovina. După această conscripţie se aflau atunci in Bucovina 75000 de locuitori impărţiţi in 12500 de familii care locuiau in trei oraşe, adică in Suceava, Cernăuţi şi Siret, şi in 229 de sate. Dintre aceştia, erau, precum pretinde o tabelă istorică a camerei de comerţ din Cernăuţi, publicată in anul 1875, 55000 de Români, 12000 de Ruteni*), ear restul se impărţia intre Armeni, Evrei şi Ţigani. Aceşti din urmă formau un numĕr mult mai insemnat, decăt al Armenilor şi Evreilor la un loc.

Dar din raporturile lui Spleny şi Enzenberg către curtea imperială, apoi din descrierile mai multor călători invĕţaţi, precum: Goehlert şi Gray, se vede că această conscripţie era defectuoasă, că adică numĕrul Românilor era prea mic calculat, ear cel al Rutenilor şi a celorlalte naţionalităţi prea mare, căci persoanele amintite se esprimă altfel: „Baştina locuitorilor sunt Români; *ici cole* auzi sloveneşte, armeneşte şi evreeşte.“**)

De la incorporarea Bucovinei cu Austria, adică de la anul 1775 până in zilele noastre, a crescut populaţiunea Bucovinei in mod considerabil. Românii, Rutenii, Germanii, Polonii, Armenii şi Evreii, toţi s'au inmulţit. Cum s'au inmulţit numĕrul Slavilor, am amintit mai sus. Cel mai mare contingent al acestei naţionalităţi, l'a căpătat Bucovina din Galiţia; emigrarea lor de acolo incoace era favorizată de imprejurări. Aice aveau mult ce căştiga, dincolo n'aveau nimic ce pierde. Nu era tot aşa şi cu Românii. Din Moldova şi din Transilvania nu se trăgea nime incoace, şi din alte părţi nu aveau de unde venì; deci creşterea populaţiunii române a urmat numai pe calea naturală productivă.

Germanii atraşi de avĕntul comerciului şi de prosperarea meseriilor in Bucovina, formară colonii după colonii, şi se stabiliră in oraşe; afară de aceasta formară mai multe sate, unde locuesc şi până astăzi. Armeni sunt puţini. Cei mai mulţi locuesc in Suceava, puţini in Cernăuţi şi pe la ţară. Cea mai mare parte a Evreilor a emigrat din Galiţia, numai puţini din Rusia. Polonii au trecut in Bucovina din Galiţia, mai cu samă pe vremea alipirii Bucovinei la Galiţia. Ungurii secui au venit in Bucovina din Transilvania pe timpul lui Iosif II.

Toate aceste naţionalităţi, precum am zis, s'au inmulţit până acuma in mod foarte considerabil. După conscripţa din anul 1869 se afla in Bucovina in acel an 207000 Români, 186000 Ruteni, 3000 Lipoveni, 47000 Germani, 5000 Poloni, 9500 Maghiari (secui), 2000 Armeni, 47700 Evrei şi 4800 de Ţigani, Cechi, Moravi, Slovaci, Francezi, Italieni şi Turci. Majoritatea relativă intre toate naţionalităţile din Bucovina formau aşa dară in anul 1869 Românii, căci numĕrul lor era cu 21000 mai mare decăt al Rutenilor, cu 160000 mai mare decăt al Germanilor, cu 159000 mai mare decăt al

*) Este de remarcat contrazicerea acestei tabele a camerei de comerţ, cu raportul său cel estins din anul 1862—1871 (Lemberg 1872) unde se zice: Denn es gab um jene Zeit, mit Ausnahme des russich Kampulunger Ckols nur sehr wenige Ruthenen in der Bucovina.

**) „Den Grundstock der Bevölkerung bilden die Moldauischen Walachen, *hie* und *da* höret man auch slavisch, armenisch und jüdisch sprechen.“ Hacquet: Neueste physikalisch politische Reisen. Nürnberg 1790.

Evreilor şi cu 183000 mai mare decăt al tuturor celorlalte fracţiuni de naţionalităţi la un loc.

Să nu uităm insă că această conscripţie este făcută sub conducerea unor impiegaţi străini, neamici Românilor; să nu uităm cum că Românii au fost mai totdeauna in opoziţie cu feluritele guverne şi cumcă a fost in interesul naţionalităţilor străine din Bucovina, in interesul amploiaţilor străini şi al guvernelor de a micşura numĕrul Românilor in statistica oficială, şi atunci vom inţelege că numĕrul lor, trebuea să fie in realitate mult mai mare, şi al naţionalităţilor celorlalte mult mai mic, de cum ĕl arată datele statistice.

Acestea relativ la datele statistice din anul 1869.

Să venim acuma la unele date statistice din anul 1871 relative la mişcarea populaţiunii din Bucovina, şi să ne ţinem de raportul camerei de comerţ din Cernăuţi, care este foarte instructiv.

După acest raport avea Bucovina in anul 1871, 511964 de locuitori; dintre aceştia erau 209116 Români, intre care 641 Români din alte ţĕri, fiind aşa dară numĕrul Românilor din ţară 208475; numĕrul Rutenilor era 191195 intre care 12461 Ruteni din alte ţĕri, străini, nenaturalisaţi, fiind aşa dar numĕrul Rutenilor din ţară 178734; numĕrul Germanilor era 41065, numĕrul Evreilor 47754, al Ungurilor 8586, al Lipovenilor 3043, al Slovacilor 1190, şi al altor naţionalităţi 9998. Calculănd in procente, erau 42·4% Români, 36·4% Ruteni, 8·2% Germani, 9% Evrei, 1·7% Unguri, 0·6% Lipoveni, 0·2% Slovaci şi 1·3% alte naţionalităţi. Numĕrul Românilor din Bucovina era aşa dară in anul 1871 cu 29741 mai mare decăt al Rutenilor, cu 167410 mai mare decăt al Germanilor, cu 160721 mai mare decăt al Evreilor, şi cu 185658 mai mare decăt al tuturor celorlalte naţionalităţi la un loc.

Trecem insfirşit la datele statistice asupra populaţiunii din Bucovina in anul 1875, şi ne ţinem de o tabelă comparativă a camerei de comerţ şi industrie din Cernăuţi sub titlul: „Culturzustände in der Bucovina.“ După această tabelă numĕra Bucovina in anul 1875, 543426 de locuitori, impărţiţi in 120380 de familii, cu 99243 de case. După naţionalitate erau 221726 de Români, 202,700 de Ruteni, 43,374 de Germani, 51617 Evrei, 9238 de Unguri, 3260 de Lipoveni, 1087 de Slovaci, şi 10307 locuitori de diferite alte naţionalităţi, precum Poloni, Armeni, Ţigani, Turci etc. In aceste cifre sunt insă cuprinse şi persoanele străine, nenaturalisate in Busovina; subtrăgĕnd numĕrul acestor persoane de la cifrele de sus, aflăm că Bucovina avea in anul 1875, 221085 Români, 190239 de Ruteni, 42819 Germani, 48830 Evrei, 9122 Unguri, 1087 Slovaci şi 6940 de locuitori de alte naţionalităţi.

Pănă aice am pus in vederea cetitorului datele statistice din anii 1776*), 1869, 1871 şi 1875, şi am vĕzut că in anul 1776, Românii din Bucovina formau majoritatea absolută a locuitorilor din ţară, eară in anii din urmă formează numai majoritatea relativă,

*) După unele isvoare, conscripţia lui Spleny este făcută in anul 1778.

căci aşa pretinde statistica oficială. Suntem curioşi să vedem ce resultat va avè conscripţia ce se face chiar acum in intreaga Austrie, relativ la numĕrul Românilor din Bucovina, căci pe lângă presiunile ertate şi neertate din partea organelor insărcinate cu numĕrarea poporului, mai este o imprejurare care deşteaptă grija noastră; guvernul adică cere de la fie care locuitor să i numească limba sa de conversaţie, şi după acest metod formează el numĕrul oficial al naţionalităţilor din Austria. Căţi Români sunt in Bucovina care conversează in limbi străine, neglijând şi apoi uitând limba proprie! Toţi aceştia după sistemul de acum al guvernului nu vor fi numĕraţi intre Români. Suntem ingrijiţi zic de oare ce datele statistice sunt pentru guvern totdeauna argumentele ce hotăresc considerarea sau desconsiderarea pretenţiunilor naţiunii române din Bucovina. Dar asupra acestui punct nu ne intindem, fiind mulţămiţi, dacă cele atinse in acest studiu au lămurit cât de puţin unele chestii, ce se leagă strins de viaţa actuală a Bucovinei.

T. V. Stefanelli.

POESII.

GLASURI DE TOAMNA.

I.

Încă-s verzi copacii'n codru,
Plaiul încă nu-i uscat;
Dimineaţa 'n zori vezi încă
Turmele eşind din sat.

Insă draga rândunică
Nu se vede-acum sburând
Şi pe case cocostărcii
Nu se mai aud tocând.

Vĕntul pintre crengi când trece,
Glasu-i sună jălitor,
Frunza dureros tresare
Ca atinsă de-un fior.

Încă-s verzi copacii 'n codru,
Blândul soare încă-i sus,
Dar zadarnice ilusii. . .
Nu mai vine ce s'a dus!

II.

Codrul verde nu mai este,
Frunza-i scuturată jos;
Lunca-i jalnică şi mută,
Riul trece tănguios.

Soarele se uită 'n vale
Cu ochiu trist, posomorit,
După florile-i frumoase
Cămpul geme amărit.

Dar ce vĕd? o floricică
Pe mal singur' a rĕmas,
Fluturi, păsĕri, flori şi frunze
I-au zis toate bun rĕmas.

Tristă floare, lângă tine
Cu plăcere mĕ opresc:
Dorul meu ş'a mea durere
Pe-ale tale foi citesc.

III.

Frunze galbene, uscate,
Ce aşterneţi drumul meu,
Când mĕ uit pe vênt cum treceţi
Nu pot spune ce simt eu.

Acum sufle vênt de earnă
Ori zefirul cel iubit,
Pentru voi tot una este,
Vacul vostru s'a sfirşit.

Ah! eu încă-s tot pe cale
Rătăcit şi neştiut!
Vestitori de pace-adâncă,
Cu plăcere vĕ salut!

IV.

Trist la vale trece riul,
Şi in drumu-i nesfirşit
Zice-un cântec ce resună
Ca un plâns nepotolit.

In el earbă, flori şi fluturi
Acum nu se oglindesc,
Crengi de frunze despoete
Undelor se tănguesc.

Pe al soarelui chip dulce
Vĕl de negură s'a pus;
Nouri ce vestesc a earnă
Pribegesc mereu pe sus.

Şi aproape şi departe
Stinse-s toate pe pămĕnt,
Pare că natura dragă
Se găteşte de morment.

Insă riul se tot duce,
Şi in drumu-i nesfirşit
Zice-un cântec... eu pe malu-i
Stau in loc ş'ascult uimit.

V.

Pe când soarele de vară
Din senin cu drag zimbea,
Scump amic, frunza cea verde
Pe noi veseli ne umbrea.

Trist sunt astăzi, trist rĕsbate
Printre ramuri asprul vĕnt,
Frunza cu a mele lacrimi
Cade-acum pe-al tĕu morment.

VI.

N'am cui spune-a mea durere,
N'am cui spune al meu chin,
Lumea n'are dulci cuvinte
Pentr'un suflet cu suspin.

Florilor cu drag le-aş spune,
Insă ele nu mai sunt,
Frunzelor... insă şi ele
Triste rătăcesc in vĕnt.

Ah! căci n'am aripi, ca gândul
Spre apus să plec in sbor
Peste munţi şi văi şi dealuri
Unde-ades merge-al meu dor.

Chinu-mi cu suspin şi lacrimi
Eu l'aş spune fericit
Celei ce iubesc pe lume
Şi de care sunt iubit.

VII.

Grădină mult iubită, la tine earăş vin
Cu vechea-mi tânguire, cu netrecutul chin.

Când te-am lăsat, in haină frumoasă străluceai
Ş'albastrul cer de vară in riu-ţi oglindeai.

Prin verzile tufişuri voioase ciripiri,
Cărările 'n podoabă de crini şi trandafiri!

Acum grădină dragă, in doliu te găsesc,
Deasupra-ţi nori de earnă mereu călĕtoresc.

Dar ca şi altă-dată imi place visător
Pintre cerniţii arbori cărarea să cobor;

Cu riul pe-a ta vale in jos să rătăcesc,
La cea căsuţă albă puţin să mĕ opresc.

Şi 'n mersu-mi singuratic se 'ngăn incetişor
La dulcea-i amintire un cântec de amor.

VIII.

„Ziua bună, ziua bună"
Florile duios şoptesc,
Şi din zi in zi mai tare
Cămpurile se cernesc.

„Ziua bună, ziua bună"
Sună glas iubit din cer,
Sunt cucoarele drumeţe
Ce departe 'n zare pier.

Ziua bună-mi zice mie
Un glas dulce, fericit,
Este pacea care pleacă
Şi mĕ lasă nimicit.

In curĕnd pe văi, pe dealuri
Trista earnă s'a primbla
Şi prin crengile pădurii
Crivĕţul va şuera.

In curĕnd, amici, de mine
Voi cu dor veţi pomeni,
Insă eu pierduta pace
Supt o cruce voiu găsi.

CHIN AMAR...

Chin amar, dureri nespuse
Pentru tine-am suferit,
Totuş de-al tĕu chip e găndu-mi
Cu putere 'nlănţuit.

Şi departe sunt de tine,
Ţeri intregi ne despărţesc,
Dar cănd ochii'nchid in visu-mi
Lăngă mine te zăresc.

Şi-s mulţi ani, de cănd necazu-ţi
Ascultănd m'am depărtat,
Totuş par'că eri fù numai
Ziua 'n care te-am lăsat.

Ah! de-ai şti tu ce grozavă
E durerea 'n pieptul meu,
Când vĕz bine că nu este
Chip să uit amorul tĕu.

M. Pompiliu.

NORUL.

Privesc norul fantastic ce colo rătăceşte
Pe-a cerului cămpie ca luntrea pe ocean,
Spre răsărit se 'ndreaptă căci vĕntul ĕl porneşte,
Sau spre apus se 'ntoarce căci vĕntul e tiran.

In sinu-i norul poartă puteri fulgerătoare,
Ce-arunc săgeţi aprinse de moarte şi de foc,
Dar el mai duce încă şi ploi recoritoare,
Ce dau florilor zile spre-a cămpului noroc.

E scurtă a sa viaţă, azi vine şi azi pleacă,
Uşor, aripi nu are, dar sboară necurmat,
Când soarele-i pe ceriuri in raze se imbracă,
Când soarele apune, e negru şi 'ntristat.

Pe vĕrful cel de munte el pare că s'opreşte,
Apoi spre văi coboară, vĕl alb din cer picat,
Pădurile 'nverzite atunci le 'mbrobodeşte,
Ş'apoi, ş'apoi se pierde—privirea-mi s'oboseşte,
Căci nu-i mai află urma—ear eu m'am intristat!

N. Volenti.

DIN TINERETE.

(trad. din E. Grisebach).

Strălucind din verzii tei,
Unde păsĕrile cântă,
Pe biserica cea vechie
Eu revĕd crucea cea sfântă.

Şi cu ochii plini de lacrimi
Imi aduc earăş aminte,
Cum de-acolo 'n tinereţe
Inălţam ruga ferbinte.

Şi duminecele-acolo
Pe iubita intălneam,
Cu sfială impreună
La altar ingenuncheam.

Multă vreme e de-atuncea.
Astăzi eu m'am cuminţit,
Şi in capul cel cuminte
Dumnezeul mi-a murit.

Dumnezeu ne suntem inşii,
Nu vrem altul lângă noi,
Căci noi suntem miezul lumii,
Universul suntem noi.

La locaşele credinţei
Mai privim deabia cu milă—
Insă tu-mi revii in minte,
Credincioasa mea copilă,

Şi-mi sunt ochii plini de lacrimi,
Când revĕd, cum vechea cruce
Ca atunci in tinereţe
Pintre teii verzi străluce.

CU GLAS DUIOS...

Cu glas duios, cu pasul lin
Veneai spre mine, dragă,
Şi mĕ'ntrebai, dacă mai ţin
La vorbele ce leagă.

Eu hotărit, cu rece glas
Şi cu privirea rece,
Ţi-am spus să zicem bun remas
La visul care trece.

Ş'am spus-o făr' a lăcrîma
Şi fără de suspine;—
Dar cine-mi ştie inima
Când mĕ gândesc la tine?

R Torceanu.

BIBLIOGRAFIE.

Dacia inainte de Romani. Cercetări asupra popoarelor care au locuit ţĕrile române de-a stinga Dunării, mai inainte de cucerirea acestor ţĕri de către impĕratul Traian: de *Gr. G. Tocilescu* cu 38 stampe litografiate, 4 harte din care 2 cromolitografiate şi 171 figuri in text. Un vol. 8° mare de 594 pag. Bucureşti 1880.

Asupra acestei insemnate lucrări vom face o dare de samă mai intinsă in unul din numerele viitoare ale revistei noastre.

Rumänische Dichtungen von *Carmen Sylva* herausgegeben und mit weiteren Beiträgen versehen von *Mite Kremnitz*. 1 vol. elegant de 214 pag. Leipzig 1881. Cartea cuprinde o dedicaţie in versuri, o notiţă introductivă şi traducerea a 27 poesii de Alecsandri, 3 de Bolintineanu, 20 de Eminescu, 2 de Şerbănescu, 5 de Iacob Negruzzi şi 1 de Torceanu. Din aceste 58 de poesii, 38 sunt traduse de Carmen Sylva, autor cunoscut şi cetitorilor foaei noastre prin mai multe aforisme interesante, ear 20 sunt traduse de d-na Mite Kremnitz, care a mai publicat doue volume cu traduceri in prosă: „*Rumänische Skizzen*“ şi „*Neue rumänische Skizzen*“ cărţi a căror apariţiune am anunţat-o mai de mult şi care s'au bucurat de legitim succes in Germania.

Rumänische Kunst-Dichtungen übersetzt von *Theochar Alexi* 1 vol. de 116 pag. Kronstadt 1880. Cartea cuprinde o introducere despre literatura Românilor şi traducerea a 35 poesii din 15 autori, anume 7 din Alecsandri, 3 Bolintineanu, 2 Cornea, 2 Creţeanu, 1 Densuşanu, 1 Donici, 1 Lăpădat, 1 Mureşan, 5 Iacob Negruzzi, 1 Neculeanu, 3 Stan Părjol, 2 Scrob, 2 Şerbănescu, 1 Sion, 1 Văcărescu şi 2 populare.—Traducĕtorul d. Theochar Alexi este cunoscut prin mai multe scrieri de prosă originale române şi prin mai multe traduceri in versuri Câteva poesii române (d.e. Peneş Curcanul şi Stelele de Alecsandri) se găsesc traduse in ambele cărţi apărute din intĕmplare in Lipsca şi in Kronstadt in acelaş timp.

Curs elementar de literatură de I. Manliu. Bucureşti, 1881. Un volum de 468 pag. plus un adaus de 200 pag.

Această carte menită pentru şcoalele secundare şi pentru studiu privat cuprinde un material foarte variat. Pe lângă noţiuni de logică, stilistică şi retorică, mai are 50 de modele de compoziţiune, 115 dispoziţiuni şi mai multe teme de lucrat. Afară de aceste in „adaus“ se găsesc bucăţi şi fragmente din scriitorii secolilor XVI, XVII, XVIII şi XIX, alfabetul şi ortografia cirilică.

Fără indoeală, in ce priveşte partea care tratează despre stil, apoi feluritele modele de naraţiuni, descripţiuni, disertaţiuni etc. şi in fine variatele schiţe de compoziţiuni, manualul d-nului Manliu este până acum cel mai bun in felul său.

Prelecţiuni populare.

Intre prelecţiunile Societăţii „Junimea“ anunţate in numĕrul din 1 Fevruarie a Convorbirilor, este a se socoti şi prelecţiunea „*Geniu şi talent in artă*“, ce o va ţinè d. *A. G. Suţu* Mercuri in 25 Martie, 1881.

CORESPONDENŢĂ.

D-lui A. V. in T. Cea d'intâi admisă cu oare-care schimbări, a doua nu presintă vr'un interes deosebit, deci chiar pentru d-v. mai bine a nu se publica.

D-lui G. P. in B. De-o lucrare ca a d-v. dacă este bine alcătuită, de sigur, au mare trebuinţă şcoalele noastre, dar veţi fi ştiind că foaea noastră nu-i pentru publicarea manualelor didactice.

G. d. I. conţine prea puţine versuri inspirate pentru a putè fi publicată.

D-lui E. in V. Respinsă!

D-lui M. in P. In cas de refus, să vĕ trimitem inapoi *nuveleta*? Prea mare importanţă-i daţi!

Red.

Redactor: *Iacob Negruzzi*. Tipografia Naţională.

BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT

XVIII - 12823 -

120

118
2

1/33701 19/XI 960

D
4

ANTICARIAT Nr.
LEI 120